ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
XXI

ROMÂNII ÎN VEACURILE IX—XIV PE BAZA TOPONIMIEI ŞI A ONOMASTICEI

DE

NICOLAE DRĂGANU
PROFESOR UNIVERSITAR
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1933

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
XXI

ROMÂNII ÎN VEACURILE IX–XIV PE BAZA TOPONIMIEI ŞI A ONOMASTICEI

DE

NICOLAE DRĂGANU
PROFESOR UNIVERSITAR
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1933

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

PREFAȚĂ

Lucrarea pe care o dau la lumină în acest volum nu a fost plănuită dela început în întinderea pe care o are. Ea a crescut din câteva cercetări izolate și mai ales din trei dări de samă: una asupra cărții lui I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925—1929; celelalte asupra studiilor lui L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, I (*Ungarische Jahrbücher*, VIII — 1928, pp. 25—51) și II (ibid., IX, pp. 274—317) și *A románság őshazája és a kontinuitás*, Budapest, 1931. Chestiunile studiate de ei mă preocupaseră și mai nainte, așà că aveam credința că-mi pot spune cuvântul în deplină cunoștință de cauză.

Încă în 3 Maiu 1927 făcusem o comunicare la « Muzeul Limbii Române » despre « *olaszka, oláh virág*, numire dată după Românii din Carpați » (vezi raportul anual din *Dacoromania*, V, 896).

În 20 Martie 1928 am făcut alta despre « *Românii atestați în secolul XII lângă Pojon și Nitra* » (ibid.).

În 17 Maiu 1930 am comunicat despre « *Staul, Mal, Ceret, Muncel, Făncel, Săcel* » și, în legătură cu acestea, « despre existența Românilor în Pannonia și Nitra » (vezi raportul anual din *Dacoromania*, VI, 657).

Între timp am publicat lucrarea *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, în care mă ocupam de numirile topice românești din județul Năsăud și, în legătură cu acestea, și de câteva numiri mai importante din Ardeal.

În cursul anului școlar 1930/31 am ținut o serie de conferințe despre « *Vechimea și întinderea Românilor pe baza toponimiei și a onomasticei* », și anume în Cluj, Oradea, Timișoara, Caransebeș și Blaj.

În 23 Maiu 1931 am ținut în Cluj o conferință la festivalul dat în onoarea societății « Tinerimea Română » cu titlul « *Vechimea Clujului și a Românilor din Cluj* ». În aceasta am vorbit pe scurt și despre vechimea Românilor din alte părți, dând în câteva cuvinte schița acestei lucrări (vezi *Societatea de mâine*, VIII—1931, n-rele 10 și 11 din 1 și 15 Iunie, pp. 244—246, și « *Revista Societății Tinerimea Română* », a. XLVIII, Iunie 1931, pp. 4—10).

În 12 Iunie a. 1931 am făcut la Academia Română o comunicare cu titlul « *Românii în secolul IX—XIII pe baza toponimiei și a onomasticei* », pe care o voiu publică în limba franceză ori germană.

Am ținut să arăt aceste lucruri de o parte pentru a explică forma în care se prezintă lucrarea, discutând în contradictoriu, de altă parte

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

pentru a-mi afirmà o oarecare prioritate. Vreau să zic că ceea ce se cuprinde aici este anterior articolului d-lui G. Popa-Lisseanu, *Urme de sate românești lângă Balaton*, publicat în *Universul* din 27 Octomvrie 1930, precum și lucrării d-lui Șt. Manciulea, *Contribuții la studiul elementului românesc din câmpia Tisei și Carpații nordici*, publicate în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV—1928/29, Cluj, 1931, pp. 127—153. Și punctul de vedere din care am pornit eu la cercetarea faptelor este cu totul altul. Comparând, cetitorul se va convinge ușor de aceasta.

Afară de specialiști, lucrarea aceasta are în vedere două feluri de cetitori: Români, care nu cunosc de-ajuns limba și filologia ungurească, și Unguri, care nu cunosc de-ajuns limba și filologia românească. Pentru a le face posibilă urmărirea și înțelegerea desăvârșită a chestiunii discutate, cu riscul îngreuierii lecturii am fost nevoit să dau adeseori citate și traduceri de citate mai lungi decât cum ar fi de dorit pentru un singur fel de cetitori. Nădăjduesc că voiu fi de folos prin aceasta tinerilor care vor aveà dorința să continue lucrarea începută aici.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

SCURTĂRI

AAR = *Analele Academiei Române.*

A m. kor. orsz. helységnévtára, 1888 = *A magyar korona országainak helységnévtára (Orts-Lexikon)*, Budapest, 1888.

Berneker, *SEW* = Erich Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, I şi II, Heidelberg, 1908—.

Candrea—Densusianu, *DE* = *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine.* Bucureşti, 1907—.

Csánki, *MH* = Csánki Dezsö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I—III, V, Budapest, 1890, 1894, 1913.

Cihac, *Dict. d'ét. daco-rom.* = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie Daco-romane.* Francfort s/M, I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes. 1870. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais. 1879.

Cod. dipl. p. Hung. = *Codex diplomaticus patrius Hungaricus*, I—VIII, Györ, Budapest,. 1865—1891.

Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö*, I—VI, Budapest, 1871—1894.

Cod. dipl. s. R. imp. com. fam. Teleki de Szék = *Codex diplomaticus sacri Romani imperii comitum familiae Teleki de Szék*, I—II, Budapest, 1895.

Cod. dipl. Hung. Andegav. — Anjoukori okm. = Nagy Imre, *Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis — Anjoukori okmánytár*, Budapest, 1878—1891.

Czinár, *Ind.* = Maurus Czinár, *Index alphabeticus Codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér.* Pesthini, 1866.

Dicţ. Acad. = *Dicţionarul limbii române întocmit şi publicat după îndemnul şi cu cheltueala Maiestăţii Sale Regelui Carol I*, I şi II, Bucureşti, 1913—.

Endlicher, *Mon. Arpad* = Stephanus Ladislaus Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana.* Sangalli, 1849.

Fejér, *CD* — G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae, 1829—1844.

M. Florianus, *Font. dom.* = M. Florianus [= Mátyás Flórián], *Historiae Hungaricae Fontes Domestici.* Pécs, Budapest, 1881—1885.

D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.* = Dimitrie Frunzescu, *Dicţionar topografic şi statistic al României*, Bucureşti, 1872.

Gombocz—Melich, *MEtSz*, I = Gombocz Zoltán — Melich János, *Magyar etymologiai szótár.* Budapest, 1914—1930.

Hasdeu, *Et. Magn.* = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae.* Dicţionarul limbii istorice şi poporane a Românilor. Tom. I—III, Bucureşti, 1886—1893.

Hurmuzaki, *Doc.* = Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I ş. u.

Marele Dicţ. Geogr. al Rom. = George Ioan Lahovari—General C. I. Brătianu—Grigore G. Tocilescu, *Marele Dicţionar Geografic al României*, I—V, Bucureşti, 1898—1902.

Mon. Strig. = F. Knauz, *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* Esztergom (Strigonii), 1874 şi 1882.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kovács, *Ind.* = Kovács Nándor, *Betürendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpádkori uj okmánytárához*, Budapest, 1889.
Lenk, *Lex.* = *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches Lexikon*, I—IV, Wien, 1839.
Lipszky, *Rep.* = I. Lipszky, *Repertorium locorum objectorumque in XII tabulis Mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum militarium magni item principatus Transylvaniae occurrentium*, I şi II, Budae, 1808.
Miklosich, *EWS* = Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien, 1886.
G. Meyer, *EWA* — Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.
Meyer-Lübke, *REW* = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911. Ed. II, Heidelberg, 1930—.
S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.* = Silvestru Moldovan şi Nicolae Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*. Ed. II, Sibiiu, 1919.
Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.* = Ortvay Tivadar, *Magyarország régi vizrajza a XIII-ik század végeig*, I şi II, Budapest, 1882.
Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I = Pesty Frigyes, *Magyarország helynevei, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*, I, Budapest, 1888.
Puşcariu, *EtWb* = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I. Lateinisches Element, Heidelberg, 1905.
Rječnik = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I—.
Szamota—Zolnai, *MOklSz* = Szamota István—Zolnai Gyula, *Magyar oklevél-szótár*, Budapest, 1902—1906.
Szarvas—Simonyi, *MNytSz* = Szarvas Gábor—Simonyi Zsigmond, *Magyar Nyelvtörténeti Szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig*, I—III, Budapest, 1890, 1891, 1893.
Szinnyei, *MTsz* = Szinnyei József, *Magyar Tájszótár*, I—II, Budapest, 1893 şi 1897—1901.
Székely Okl. = *Székely Oklevéltár*, I—, Kolozsvár [= Cluj], 1872—.
Tiktin, *DRG* = H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, Bucureşti, 1895—1925.
Wenzel, *CDA* = G. Wenzel, *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*, I—XII, Pest (Budapest), 1860—1874.
Zimmermann—Werner, *Urk.* = Fr. Zimmermann—C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I—III, Hermannstadt [=Sibiiu], 1892, 1897, 1902.
ZRPh = *Zeitschrift für romanische Philologie*.

Celelalte scurtări sânt făcute aşà, încât să se cunoască cât se poate de uşor titlul lucrării.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

INTRODUCERE

1. Într'o notă, care caracterizează bine felul de a gândi şi a scrie al celor mai mulţi cercetători unguri, şi mai ales ungurizaţi, din partea I a tendenţioasei sale lucrări *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen* (*Ungarische Jahrbücher*, VIII—1928, p. 40), L. Treml scrie: « Nach den z. T. erdichteten Berichten des ANONYMUS über die zur Zeit der Landnahme in Ungarn ansässigen Völker sollen Walachenwojwoden (Menumorot, Glad, Gelu) in den späteren siebenbürgischen Ländern geherrscht haben (vgl. HUNFALVY, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, S. 241 ff., wo auch über BONFINIUS, GIBBON, THIERRY und KIEPERT beachtenswerte Ausführungen zu finden sind), ONCIUL, PUŞCARIU, DICULESCU etc. verehren in Anonymus eine Art Nationalheiligen, und jede seiner Zeilen stellt für sie unwiderlegbare Offenbarung dar. Wenn die Walachenkapitel keiner Interpolation zu verdanken sind, wie das KARÁCSONYI nachweisen wollte (*Turul*, 1909, III—IV, S. 9 und *Erd. Irod. Sz.*, 1924. S. 196—203), wird man ihnen zugedachte Beweiskraft betreffs der transilvanischen Altansässigkeit nach den quellenkritischen Untersuchungen von B. HÓMAN (*A Szent-László-kori Gesta-Ungarorum*, Budapest, 1925, S. 72 ff.) als eine endgültig zerstörte Illusion bezeichnen müssen ».

Dar Treml, mai întâiu, se înşeală când afirmă că istoriografia românească a primit fără critică istorisirea « notarului anonim al regelui Béla ». D-l Iorga a spus mai de multe ori că e vorba de « o înjghebare târzie [1]), din vremea Asăneştilor, în care elemente de geografie contemporană se unesc cu o interpretare raţionalistă a legendelor venirii Ungurilor, a cântecelor epice despre cucerire » [2]).

Apoi părerea lui V. Hóman în privinţa anonimului, expusă în *A Szent-László-kori Gesta Ungarorum és XII—XIII. századi leszármazói* (Forrástanulmány), Budapest, 1925, nu este tocmai aşà de rea cum

---

[1]) » Până şi *Blaci* pentru Români, în loc de *Olahi*, *Olaci* de mai târziu, arată cunoaşterea denumirii introduse de cancelaria lui Inocenţiu al IV-lea. Numai Asăneştii şi-au zis « Împăraţi ai Bulgarilor şi Grecilor », cum se zice şi de *Anonim* «.

[2]) *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I-iu, Până la mişcarea lui Horea (1784), Bucureşti, 1915, p. 30; vezi mai pe urmă şi amănunţit: *Cele mai vechi cronici ungureşti şi trecutul Românilor*, comunicare făcută la Academia Română, *Revista istorică*, VII—1921, pp. 1—22.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ne-o prezintă Treml. Cetindu-i numele *P[etrus] dictus magister*, îi caută persoana în *Petrus magister*, care și-a făcut studiile între 1183—92 în Paris, a putut fi notarul lui Bela III (1173—96) în timpul vestitului cancelar Katapán (p. 44) [1]).

Izvorul lui principal a fost *Gesta Ungarorum* din secolul XI (cam pe la 1091), care a servit ca izvor și cronicei din Somogy, Zagreb, Várad și părților independente ale cronicilor Knauz, legendei Ladislau și Gellért, lui Toma de Spalato, Ricardus, Odo de Deogilo, Gottfried de Viterbo și cronicei polono-maghiare (p. 49).

« Izvoarele — între ele și extrasul din Iustinus — le copiază adeseori cuvânt de cuvânt, dar nu s'a mulțumit cu repetarea celor cetite, cu copierea lor fără coloare ». Pentru a le da viață și colorit, introduce caracterizări de persoane, descrieri de fapte, compune discursuri și tablouri poetice după modelul scrierilor cetite, în special *Istoria Troiei* de Dares Phrygius și *Gesta Alexandri Magni* (p. 45).

Deși își urmează strict izvoarele, le întrebuințează cu critică. Poziția lui față de legende este sceptică: ori le înlătură, ori le pune în cadrul realității (p. 45).

Cât de desvoltată îi era critica și gândirea sistematică, precum și ce cunoștințe temeinice aveà, ne-o dovedește prelucrarea totală a ocupării țării din punct de vedere geografic și strategic. « Critica lui independentă l-a dus și la rătăciri, dintre care cea mai caracteristică este înclinația lui pentru anahronisme etnografice ». Așà ar fi, după Hóman, în special faptul că « pe păstorii de dincolo de Dunăre, care trăiau subt stăpânirea francă, pe păstorii romani din Pannonia din Gesta Ungarorum a secolului XI, pe care și cronica rusească din secolul XI îi numește Volochii de pe cursul Dunării, îi identifică cu păstorii români care de o viață de om se strecurau în timpul său în colțul sud-estic al Ardealului » (p. 46; cf. și p. 72—73, și *Magyar Történet*, I, p. 403).

Lucrurile, fără îndoială, se pot interpretà și cum cere teza ungurească a lui Hóman, dar și altfel. Dacă Anonimul a întrebuințat cele spuse în *Gesta Ungarorum* din secolul XI despre Pannonia și la ocuparea Ardealului de Tuhutum (cf. c. IX, XXIV, XXV), a făcut-o cel mult în privința istorisirii, nu a faptelor etnografice și geografice, căci Români se găsiau la venirea Ungurilor nu numai în Pannonia, ci se pare că pe valea Bodrogului, a Tisei și a Crișurilor, precum și în Ardeal. Ei erau acolo așà de demult, încât Anonimul nu se puteà gândì la o noutate a lor, deși, dacă aceasta ar fi așà de târzie cum o prezintă Hóman (cam după utilizarea ultimului izvor din partea Anonimului, deci după 1127), trebuià să știe de ea dela oamenii mai bătrâni și din propria experiență. Nici *Gesta Ungarorum* din secolul XI nu știà de « strecurarea în colțul sud-estic al Ardealului »,

[1]) Cf. și lucrarea *A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése*, Budapest, 1923, p. 2, unde afirmă că și-a scris cronica pe la 1200, și *Magyar történet*, I, p. 7.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

presupusă de critica lui Hóman, cum nu ştie nici una dintre cronicile întemeiate pe ea [1]), pentru că ea nu s'a întâmplat: elementul românesc erà autohton sau, în ori ce caz, erà mai vechiu decât cel unguresc [2]).

În sfârşit, cu excepţia părţii privitoare la Românii din Ardeal — această dureroasă rană a istoriei şi filologiei ungureşti —, şi mai bine judecă opera Anonimului I. Melich şi E. Jakubovich.

Astfel Melich, care numai de românofilie nu poate fi acuzat, scrie în *Magyar Nyelv*, XVII — 1921, pp. 77—78: „Pe *Anonymus* îl socot o parte din istoricii noştri « poet, scriitor de legende », iar opera sa de « epopee » (vezi I. Karácsonyi, *Turul*, XXVII, p. 1 ş. u., precum şi numerele din 24 Martie şi 2 August 1912 ale ziarului *Tiszántul*), care, tocmai din pricina aceasta, n'are de loc valoare istorică [3]). Cei mai buni istorici ai noştri mărturisesc că icoana Ungariei din timpul venirii Maghiarilor, pe care ne-o zugrăveşte *Anonymus*, într'adevăr este descrierea Ungariei dela marginea secolului XII, XIII, în care partea cea mai valoroasă din punct de vedere ştiinţific, poate singura parte de valoare, este cea geografică. Pe mine m'au atins totdeauna

---

[1]) Vezi cu privire la acestea I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1892, p. 27, n. 2.

[2]) Cf. şi V. Hóman, *La première période de l'historiographie hongroise*, în *Revue des Études Hongroises*, III—1925, precum şi observaţiile lui A. Sacerdoţeanu, *Considérations sur l'Histoire des Roumains au Moyen-Âge*, Paris, 1929, pp. 49—50: „ Hóman précise la situation des Valaques ainsi: « et pourtant, à l'époque de la conquête (896—), les Cumans se trouvaient encore dans les régions de l'Ouest et du Volga, et *les Roumains habitaient les Balcans* » (loc. cit., pp. 160—161; notre soulignement). Donc, d'après Hóman, au IX-e siècle les Valaques étaient encore au Sud du Danube. Ils passent au Nord du fleuve avant l'époque à laquelle vit l'Anonyme (ca. 1131—1196), puisque celui-ci les connaît installés en Transylvanie. Cette immigration se serait produit récemment, dit Hóman, et l'Anonyme attribue les circonstances de son temps, avec des Roumains en Transylvanie, au temps de l'arrivée des Hongrois. Mais, si l'immigration des Roumains était récente, l'Anonyme devait la connaître très bien et en parler même longuement. Pourtant il n'en dit rien. En admettant qu'il recule un état de choses existant de son temps, ce serait dire qu'il falsifie les sources anciennes dont Hóman admet que l'Anonyme s'est servi. Et qui nous garantit alors qu'il ne falsifia point aussi d'autres passages en dehors de ceux qui concernent les Roumains? Et que devient alors la réputation de ce « profond connaisseur de l'historiographie magyare »? Ou faudrait-il le tenir encore pour « un raconteur de fables et forgeur d'étymologies naïves? » "

[3]) Observ în acest loc că I. Karácsonyi şi-a reeditat mereu aceste păreri asupra Anonimului, şi după apariţia lucrărilor lui Melich şi deodată cu a celor ale lui Jakubovich şi Melich (cf. *Kakuktojás*, în *Erdélyi Irodalmi Szemle*, 1924, pp. 196—203, precum şi în studiul cu titlul *Szatmár eredete*, publicat în « *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó . . . emlékére* », Budapest, 1925, pp. 215—223).

Pornind din unele repetări, contradicţii şi pasaje, care ar puteà fi interpolări ulterioare ale unui copist oarecare, socoate interpolată întreagă partea privitoare la cucerirea Ardealului, şi conclude: « Opera lui deci nu dovedeşte că cucerirea ţării s'a întâmplat în 896 în felul cum povesteşte el, ci din povestirea lui este adevărat numai că în 1203, când şi-a scris el lucrarea, existau cetăţile, oraşele, satele înşirate în ea, cu excepţia locurilor amintite la cucerirea Ardealului, pentru că aceste capitole, nr. 24—27, le-a adaus în această lucrare numai ulterior careva diac linguşitor (*M. Fl.*, *Fontes Dom.*, I, 2, 258—302; *Századok*, 1883, p. 97; *Turul*, 1909, pp. 3—5).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

dureros afirmațiile acestea și de acest fel. Dureros, nu numai pentru că socot opera lui *Anonymus*, ca operă literară, de cea mai bună între operele de acest fel ale timpului său, ci și pentru că este unul dintre monumentele de limbă de primul rang, ca să nu zic cel mai important din timpul său. Dar dacă cei mai distinși istorici ai noștri o spun, eu, ca filolog, a trebuit să mă împac cu judecata lor zdrobitoare.

Însă puțina lumină, pe care am aprins-o în privința autenticității unui loc al lui *Anonymus*, mă îndeamnă să afirm că *părerea actuală* despre *Anonymus* este *ipercritică*... Sânt convins că, cu ajutorul filologiei, se va puteà dovedì miezul istoric autentic al mai multor știri discutabile ale *Anonimului*. Dar *Anonimul* a vrut să scrie, cu mijloacele timpului, istoria pragmatică a națiunii sale (vezi în acestă privință și afirmația asemănătoare a lui Pauler, *A magyar nemzet tört.*,[2] I, 360, [și *A magyar nemzet története Szent Istvánig*, Budapest, 1900, pp. 234 236]). Și, dacă astfel se vor înmulți în *Anonymus* părțile care cuprind miez istoric autentic, atunci pe «poetul» *Anonymus* va fi nevoit să-l înșire ori ce învățat acolo, unde, pentru marea lui cultură și știință trebuià de mult să-l înșire, anume între cei mai distinși dintre istoricii maghiari ".

De aceeași părere este și E. Jakubovich în cele două mari studii ale sale privitoare la Anonim: *P. mester* (*Adalékok az Anonymus-kérdéshez*), în *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai müködésének emlékére*, Budapest, 1925, pp. 169—213, și într'un lung studiu publicat pe urmă în revista *Magyar Nyelv*, XXI—1925.

Deoarece cea din urmă dată utilizată de Anonim din *Gesta Ungarorum* de pe timpul lui Ladislau cel Sfânt este din anul 1127, deci nu cunoșteà continuarea acesteia dusă până la anul 1152, socoate că nu poate fi vorba decât de notarul regelui Bela II (1131—1141) și caută să-l identifice pe acest «*P* dictus magister», cum își zice el începându-și cronica, cu un înalt preot *Petrus*, pe care Bela II l-a trimis în 1134 într'o deputație la împăratul german Lothar și la care se gândeà și G. Fejér, sau cu «Petrus, Albae civitatis episcopus», care poate fi aceeași persoană cu cel de mai nainte.

Lucrarea și-ar fi scris-o între 1147—1152 (pp. 212—213).

În lucrarea a doua își schimbă această părere. Crede că e vorba de notarul regelui Bela III (1173—1196). Atunci a fost mai mare influența franceză și au studiat mai mulți tineri în Franța. Iar Anonimul, cum se știe, a studiat în străinătate, la universitatea din Paris. Ar fi vorba de *Paul*, notarul regelui Bela III, asupra căruia s'au oprit și Șt.

Nu se poate şi nu este permis aşa dar să credem ce băsmueşte Anonimul . . . » (*Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó . . . emlékére*, pp. 217—218).

Atât numai că istoria, aşà cum înțelege să o facă Karácsonyi, este o interpretare foarte subiectivă, (mai ales când amestecă şi filologie, pe care n'o pricepe). Din punctul de vedere al lucrării noastre, care se întemeiază pe nume de localități, însă este prețioasă recunoaşterea că acestea existau pe timpul Anonimului. — N. D.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Katona, Şt. Sándor, Ant. Szirmay, Şt. Horvát, Iuliu Pauler (*Századok*, 1883, 97—98, etc.) şi Iuliu Sebestyén (*Ki volt Anonymus?*) [1]). Cu acest Paul ne întâlnim din 1177 ca « regalis notarius ». În 1178 este « P. Albensis praepositus, aulae regiae cancellarius » (*Tört. Tár*, 1898, 339; Szentpétery, *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, I. k. 1001—1270, Budapest 1923, p. 42, nr. 129). A ajuns episcop în Ardeal. În 1181 regele vorbeşte de « Pauli mei notarii, nunc autem episcopi Ultransiluani » (Orsz. Lt. Dl. 22, facsimile, *Béla kir. Eml.* 157; textul ibid., 345; Szentpétery, *o. c.*, p. 42, nr. 130) [2]).

După ce a ajuns episcop, a ieşit din serviciul cancelariei. De aici încolo nu mai ştim de soarta lui nimic. Nu este exclus că Bela III a avut 2 notari cu numele *Paul* şi că Anonimul nu este identic cu cel dela 1181, deci episcopul ardelean.

În privinţa valorii cronicei Anonimului, Jakubovich spune (p. 31): « După cercetările lingvistice mai nouă ale lui Melich, datele despre-ţuitului Anonymus păstrează urme istorice foarte importante.

Va trebui să înceteze faţă de el punctul de vedere ipercritic şi nu trebuie să vedem în descrierile lui numai icoane de-ale Ungariei dela sfârşitul secolului XII sau dela începutul secolului XIII (*Magyar Nyelv*, XVII — 1921, 1—15, 65—78; XIX— 1923, 69—70). Poate şi timpul, în care a trăit, trebuie să-l mai coborîm puţin, căci din datele pe care le prezintă şi care merită toată încrederea, se vede că a trăit mai aproape de epoca pe care o descrie şi despre care are date aşà de corecte şi de sigure. Datele lui sânt tot aşà de sigure ca şi cele ale documentelor dela mijlocul secolului XII, ori chiar dela începutul secolului XIII. Deşi Bela II n'a avut un notar P., s'ar puteà merge chiar până la el. Limba din *Halotti beszéd* însă este mai veche. Între copia, pe care o avem, şi original, trebuie să presupunem o serie întreagă de còpii, cu numeroase schimbări ».

Mai adaug aici părerea, ceva mai veche, a lui T. Ortvay din *Temes vármegye és Temesvár város története*, Budapest, 1914, pp. 164—165, care, deşi admite că în lucrarea Anonimului sânt unele greşeli evidente şi anahronisme, totuşi constată că « nu se poate trage la îndoială că lucrarea lui n'ar fi avut în vedere tradiţiile epocei mai vechi, poate chiar amănuntele epocelor sincronice, păstrate din gură în gură » [3]).

[1]) Discuţiile asupra acestei chestiuni se pot vedeà la A. Eckhardt, *L'énigme du plus ancien historien hongrois* (*Revue des Études Hongroises*, III—1925, pp. 295—298). Dintre istoricii români, D. Onciul, *Teoria lui Rösler* (*Conv. Lit.*, XIX—1885, pp. 256 şi 258), crede că Anonimul a fost notarul lui Bela II, iar N. Iorga, *Cele mai vechi cronici ungureşti şi trecutul Românilor* în *Revista istorică*, VII—1921, pp. 1—22, şi *Les plus anciennes chroniques hongroises et le passé des Roumains*, în « *Bul. Acad. Roum.* », IX—1921, pp. 205—214, se pronunţă pentru Bela IV.

[2]) Cf. şi *Transilvania*, IV — 1871, p. 29, unde se trimite la *Diplomatarium Transylvanicum* al contelui I. Kemény, t. I, p. 4. Acesta exclamă: « En anonimum Belae Regis Notarium! » şi trimite pentru text la Ph. Spiess, *Archivische Nebenarbeiten*, I. Theil, Halle, 1783, pp. 180—181, şi la Fejér, *CD*, t. II, pp. 198—201.

[3]) C. Szabó aminteşte cu drept cuvânt « tradiţiile naţionale păstrate în cronicele ţării » (*A magyar vezérek kora*, Pest, 1869, p. 7). Chiar şi înaintea lui, L. Szalay vorbeşte

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Opera Anonimului s'a scris, ce e drept, cu secole în urmă, dar în ea s'a ținut socoteală de tradiții și, deoarece « nu în privința unei afirmațiuni este confirmată de autorii contemporani ori aproape contemporani vrednici de credință, cum sânt cei bizantini [1]), chiar și dacă unele fapte sânt prezentate în mod evident anacronic, se poate considerà ca bază acceptabilă pentru istorisirea marelui fapt istoric universal al cuceririi țării ». Nu stă afirmația că « povestirea Anonimului este numai basm și n'are decât valoare geografică » [2]).

Incheiu aceste considerații asupra valorii istorice a cronicei Anonimului cu părerea particulară, aproape opusă celei a lui Ortvay, dar interesantă a lui E. Moór, *Zur Siedlungsgeschichte der deutsch-ungarischen Sprachgrenze*, în *Ungarische Jahrbücher*, IX—1929, pp. 63—64.

Față cu tendințele, atât a apărătorilor continuității române în Ardeal — mai mult lingviști —, care văd în Anonim, după vorba lui Treml, « un fel de sfânt național », cât și a luptătorilor pentru o continuitate huno-bulgaro-ungurească — iarăși mai mult lingviști — de a prezentà opera Anonimului ca un izvor vrednic de credință, E. Moór rămâne la judecata ipercritică a acesteia și-i consideră valoarea în privința povestirilor despre cucerirea țării de Unguri « aproape egală cu zero ». Totuși îi recunoaște o deosebită valoare geografică, etnografică și politico-istorică: « Diese Chronik ist ein interessantes Denkmal mittelalterlicher Gelehrsamkeit; in ihr wird meines Wissens der erste Versuch gemacht, auf Grund von ON [= Ortsnamen] die Besiedlung eines Landes und auch seine politische Geschichte zu rekonstruieren. Dass dieser Versuch nur sehr mangelhaft ausfallen konnte, ist selbstverständlich; dessen ungeachtet ist dieses Geschichtswerk zur Kenntnis der ethnographischen Verhältnisse Ungarns zur Zeit der Abfassung der Chronik sehr wertvoll; diese werden nämlich von dem Chronisten, der die Geographie des Landes vorzüglich kennt, einfach in die Vergangenheit zurückverlegt » (p. 63).

Gelou n'a existat. El are numele reconstruit după cel al *Gilăului*, ung. *Gyalú*, pe care E. Moór îl derivă, cred greșit, din slav. *Jelov* <*jela* « Tanne ».

Morout a fost scos din n. top. *Maroutlak* din Bihor (<slav. *moravьcь* <*morava* « Aue »); *Glad* din n. top. *Galád*, *Gilád* din Timiș (<slav. *glad*); *Salanus* din n. top. *Zalánkemény* de lângă Dunărea de jos (<slav. *slankamen*); *Laborcy* din numele apei *Laborc*; *Zobor* din numele muntelui *Zobor* din Nitra.

---

de « tradițiile străvechi păstrate din gură în gură ale națiunii maghiare » (*Magyarorsz. tört.*, I, 11). Despre acestea vorbește Fr. Toldy în disertația sa « *Nemzeti történelmünk kezdetei* » (*Századok*, 1868, II, pp. 376 ș. u.). Și despre acestea spune mai pe urmă Zs. Beöthy că « în ele avem izvoarele istoriei noastre [maghiare] străvechi, în ele găsim începutul istoriografiei noastre » (*A magyar irodalom története*, Budapest, 1896, I, 29).

[1]) Szalay, *Magyarorsz. tört.*, I, 11.

[2]) Părerea lui Karácsonyi, *Békés vármegye története*, I, 36.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

O dovadă că el a procedat în acest chip este și faptul că unii dintre eroii maghiari, care ar fi cucerit Ungaria, în narațiunea Anonimului au nume evident slave: *Bogat*, *Bors* (<slav. *Boriš*, cf. *Ung. Jahrb.*, VII, 438), *Dobuka* (<slav. *Dobika*, cf. *Ung. Jahrb.*, VII, 440), *Soloucu* (<*Slavik*, cf. *Szalók* în com. Zips, slov. *Slavkov* la Lipszky, *Rep.*, I, 621), *Vojta* sau *Bojta* (<slav. *Vojata* sau *Bojata*), *Velec* sau *Veluc* (<slav. *Velik* sau *Velek*), *Zombor* (<slav. *zǫbrъ* « Wisent »).

În baza acestor observații E. Moór ajunge la concluzia că, dacă numele eroilor Anonimului se potrivesc cu cele toponimice din teritoriile cucerite de Unguri, aceasta nu este o dovadă pentru veracitatea spuselor cronicarului, cum afirmă D. Pais, *Magyar Nyelv*, XXIV, 92 ș. u. și 169 ș. u., ci pentru cea a felului cum crede el că și-a alcătuit Anonimul opera sa.

E. Moór poate să aibă dreptate în fond, Anonimul rămânând în rândul întâiu un izvor geografic, etnografic și politic al timpului său. Aceasta însă nu poate însemnă că tot, dar absolut tot ce a spus el despre trecutul țării cucerite, inclusiv unele lucruri de caracter cu totul general, ar fi lipsit de temeiu. Toți cronicarii și toți istoricii conștienți de chemarea lor și-au dat totdeauna sama că trebuie să-și îndrepte privirea întâiu spre trecut, spre ceea ce s'a întâmplat, și apoi numai spre prezent. Să fi procedat numai Anonimul altfel? Să nu fi știut el nimic din tradițiile țării cucerite și ale cuceritorilor? Este de necrezut.

Poate fi așa dar *Anonimul* « istoric pragmatic » și « geograf neîntrecut », când este vorba de Unguri, și « poet », « iscoditor » de povești și « contaminator » de date mincinoase și anacronice, când este vorba de Români, în special de cei din Ardeal?

Iată o chestiune care va fi lămurită în parte de unele din numele și cuvintele discutate în cele ce urmează.

2. Să ne întoarcem mai întâiu la *Pascua Romanorum* din Pannonia [1]).

Despre acestea vorbește mai întâiu *Odo de Deogilo* în 1147, luându-și informația din *Gesta Ungarorum* de pe timpul lui Ladislau cel Sfânt, probabil prin mijlocirea vreunui preot literat. Odo de Deogilo a însoțit pe Ludovic VII, regele Franței, în expediția a doua cruciată și, descriind Ungaria, în special partea de dincolo de Dunăre, afirmă că « *Terra hec in tantum pabulosa est, ut dicuntur in ea p a b u l a I u l i i C a e s a r i s*

[1]) Asupra acestei chestiuni vezi: D. Onciul, *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, *AAR*, S. II, t. XXIX ist., pp. 571—573; Dr. Ilie Gherghel, *Pascua Romanorum: Pabula Iulii Caesaris? — Un capitol din nomenclatura istorică română*, în *Revista Arhivelor*, a. II, vol. I, pp. 383—397 (cf. și observațiile lui N. Iorga în *Revista istorică*, II, p. 287, și răspunsul lui Gherghel, tot în *Revista Arhivelor*, III, pp. 235—237); S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1387—1389; Konrad Schünemann, *Die « Römer » des anonymen Notars*, în *Ungarische Jahrbücher*, VI—1926, pp. 448—457.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

exstitere »[1]). *Pabula Iulii Caesaris* nu este decât o modificare a vechilor *Pascua Romanorum*, datorită comunicării primite verbal.

Anonimul în capitolul IX, « De pace inter ducem et Ruthenos », povesteşte următoarele:

« Duces uero Ruthenorum, licet non sponte, tamen hec omnia Almo duci concesserunt. Sed rogauerunt Almum ducem, ut dimissa terra Galicie, ultra siluam Houos uersus occidentem in terram Pannonie descenderent, que primo Athile regis terra fuisset. Et laudabant eis terram Pannonie ultra modum esse bonam. Dicebant enim, quod ibi confluerent nobilissimi fontes aquarum, Danubius et Tyscia, et alii nobilissimi fontes bonis piscibus habundantes. Quam terram habitarent *Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum*. Quia post mortem Athile regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannoniae pascebantur. Et iure terra Pannonie *pascua Romanorum* esse dicebatur, nam *et modo Romani pascuntur de bonis Hungarie*. Quid plura? »[2]).

Anonimul, cel puţin din punct de vedere geografic şi etnografic, nu amestecă aici nimic, cum afirmă istoricii şi filologii unguri Karácsonyi, Hóman, Melich, Pajs (despre acest din urmă vezi mai încolo!). El îşi dă sama de ce scrie şi în c. 11 este şi mai explicit: «...tunc dux Galicie ceterique consocii sui . . . sic Almum ducem et suos nobiles rogare ceperunt, ut ultra Howos uersus occidentem in terram Pannonie descenderent. Dicebant enim eis sic, quod terra illa nimis bona esset, et ibi confluerent nobilissimi fontes, quorum nomina hec essent, ut supra diximus: Danubius, Tyscia, Wag, Morisius, Crisius, Temus et ceteri, que etiam primo fuisset terra Athile regis. Et *mortuo illo preocupassent Romani principes terram Pannonie* usque *ad Danubium, ubi collocavissent pastores suos*. Terram uero, que iacet inter Thisciam et Danubium preocupavisset sibi Keanus magnus dux Bulgarie, auus Salani ducis, usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum, et fecisset ibi habitare Sclauos et Bulgaros. Terram uero, que est inter Thisciam et siluam Igfon, que iacet ad Erdeuelu, a fluuio Morus usque ad fluuium Zomus, preocupauisset sibi dux Morout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menumorout, eo quod plures habet amicas, et terram illam habitarent gentes qui dicuntur Cozar. Terram uero, que est a fluuio Mors usque ad Vrscia preocupavisset quidam dux nomine Glad de Bundyn castro egressus adiutorio Cumanorum, ex cuius progenie Ohtum fuit natus . . . » (ed. Fejérpataky, p. 16).

Aici se opreşte fără a trece la Ardealul propriu zis, pe care Ungurii nu-l cuceriseră decât treptat, între începutul veacului XI şi 1210, tot aşà cum nu trece, de ex., la ţinutul Nitrei, pe care de-asemenea

[1]) *De Ludovici VII profectione in orientem*, în *Mon. Germ. Hist.*, *SS*, XXVI, 60, 62 (=Migne, *Patrologia*, CLXXXV, 1213; cf. Molinier, *Les sources*, II, 300).

[2]) Ed. L. Fejérpataky, Budapest, 1892, p. 14 (cf. şi ed. M. Florianus, I, 2, p. 10).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nu-l ocupaseră încă și pe care-l prezintă numai în c. 35, « De Nitria civitate ».

3. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925—1929, p. 415, are dreptate când afirmă că Pannonia are la Anonim două înțelesuri: 1. « Ungaria », 2. « Ținutul de dincolo de Dunăre ». În textul citat din cap. 9 și 11 înțelege Ungaria (este vorba de Ungaria arpadiană), în capitolele 46, 48, 49, 50 și 51 înțelege « ținutul de dincolo de Dunăre ».

Pe Anonim îl interesează numai « genealogia regum et nobilium suorum », numai clasele suprapuse; « poporul » (populus), « țăranii » (rustici), « locuitorii » (habitatores, incolae) îl interesează prea puțin [1]). De aceea el nu pomenește decât popoarele reprezentate prin nobilii organizați politicește. Deși păstori români au putut să se găsească și în alte părți (valea Nitrei, Tisei, inclusiv Laborcz(a), pe unde au intrat Ungurii), el nu-i pomenește, fiindcă acolo nu s'au ciocnit Ungurii cu nobilii lor, ci cu nobilii de alt neam care îi stăpâniau.

Ungurii, după Anonymus, au întâlnit deci Români organizați politicește numai în Pannonia, în Ardeal și în regiunea Banatului stăpânită de Glad.

În Pannonia au găsit « Sclavi, Bulgarii et *Blachii ac pastores Romanorum* » (= « Vlahi, adecă păstori ai Romanilor »). « Quia post mortem Athile regis terram Pannonie Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannonie pascebantur » (c. 9, ed. Fejérpataky, p. 14) [2]).

Pentru *ac* trebuie să admitem aici explicarea dată de Gherghel, *l. c.*, care este cea corectă: el este explicativ, nu copulativ, cum nu poate fi după *et* precedent [3]).

Cum a arătat adecă E. Moór, *Ungarische Jahrbücher*, VI — 1926, p. 436, este vorba de una din numeroasele expresii duble sau paralele ale Anonimului pentru a numì același popor, pentru a-l precizà, a-l definì: *Sclavi (et) Bulgarii* = « Slavi bulgari » (c. 9 și 11), *Sclavi et Bohemi* = « Slavi bohemi » (c. 35, 36 de două ori; 37 odată); *Sclavorum et Pannoniorum gentes* = « Slavi pannoni » (c. 50); « *cives Bulgarorum et Macedonum* » = « cetățeni bulgari macedoneni » (c. 45), deci *Blachii ac pastores Romanorum* = « Valahi păstori români » (c. 9).

[1]) Desprețuește și cântecele și poveștile lor: « si tam nobilissima gens Hungarie .... facta sua ex falsis fabulis rusticorum uel a garrulo cantu ioculatorum quasi sompniando audiret, ualde indecorum et satis indecens esset » (c. 1, ed. Fejérpataky, p. 6).

[2]) Nu pot fi deloc de acord cu colegul C. Diculescu, care în lucrarea sa *Die Gepiden*, I, Leipzig, 1922, pp. 200—201, rapoartă acest pasaj, precum și altul din c. 44 al lucrării călugărului anonim dela 1308, despre care va fi vorba mai încolo, la Dacia: « Nach den ältesten Chroniken soll nämlich Dazien vor dem Einbruch der Ungarn *Pascua Romanorum* geheiszen haben, weil die Römer bzw. Rumänen hier ihre Herden weideten ».

[3]) Cu *și* îl traduce pe *ac* A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, I, Iași, 1888, p. 472, și, după el, toți istoricii noștri mai importanți.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Explicativ trebuie înțeles doar și *pastores Romanorum* = « pastores Romani (Blachi) ». Așa crede și K. Schünemann, *Ung. Jahrb.*, VI — 1926, p. 454, care adaogă: « Wenn er daher die *Blachii* und die *pastores Romanorum* nebeneinander nennt, so bedeutet das nur, dasz er beide für gleichartige Völker hält. Denn dem parallelistischen Sprachgebrauch der Vulgata [1]) und vieler mittelalterlicher Schriftsteller folgend, nennt er an mehreren Stellen zwei zusammengehörige oder gar identische Völker nebeneinander . . . ».

Prin urmare: « Es kann kaum ernstlich bezweifelt werden, dass dieser Ausdruck zunächst als Bezeichnung der Walachen zu dienen hatte » [2]).

În deosebire de Schünemann, care afirmă că « wo der Ausdruck *Romani* als Volksbezeichnung verwendet wird, bezieht er sich auf die Bewohner der Stadt Rom, unter Umständen auch auf andere Italiener oder Romanen [3]), und wird in Gegensatz gestellt zu den *Teutonici* [4]) » (*l. c.*, p. 449), deci pentru Anonim *Romani* sânt » stets die « Römer », — adecă rămășițele de Romani din țările alpine, — und nicht die « Römerhirten » « [5]), cred că, dimpotrivă, de câte ori vorbește Anonimul de *Romanii* din Pannonia, înțelege « *Blachii ac pastores Romanorum* », pe care-i știa acolo, care alcătuiau populația, sau o parte din populația acesteia. Această explicare se vede clar din opoziția « Romanilor » cu « Theotonici » învecinați în exemple ca: « *reliqui* uero *Romanorum* . . . dimisso castro Bezprem, fuga lapsi sunt, et pro remedio uitae *in terram Theotonicorum* properauerunt » (c. 48, ed. Fejérpataky, p. 43); « plures milites *Romanorum* in ore gladii consumpserunt . . . Reliqui uero *Romanorum* . . . dum Hungarii et *Romanii* in confinio essent, *Romanii* fugiendo latenter fluium, qui est confinio Pannonie et *Theotonicorum*, transnataverunt » (c. 49, ib., 43).

Când autorul vrea să arate cel fel de « cetățeni » sânt, îi numește *Pannonii*, nu *Romani* (cf. « Et inde egressi usque ad Rabam et Rebuceam uenerunt. *Sclauorum* et *Pannoniorum* gentes et regna uastaverunt, et eorum regiones occupaverunt », c. 50, ed. Fejérpataky, p. 44; « et *Romanos* fugatos esse de Pannonia per ipsos, et Carinthinorum Moroauensium fines deuastasse . . . Regnumque *Pannoniorum* occupasse », c. 54, ib., p. 45).

Deci tot identici cu *Blachii* sânt *Romanii* și în: « Et mortuo illo [Attila] preocupassent *Romani* principes terram Pannonie usque ad

[1]) « Vgl. Zusammenstellungen wie Gog et Magog, Caphtorim et Philistim ».

[2]) K. Schünemann, *l. c.*, p. 451.

[3]) « So spricht Otto von Freising, Chron., VII, 5, von Reibereien *inter Francos, Romanos et Teutonicos*. Gelegentlich werden sogar die Griechen (*Ῥωμαῖοι*) auch im Abendlande als *Romani* bezeichnet ». Cf. și Rösler, *Rom. Stud.*, pp. 79. 94. Const. Porphyr., *De adm. imp.*, ed. Bonn, 1840, III, c. 29, pp. 125—128 deosebește însă pe *Ῥωμᾶνοι* « populația romană » din Dalmația de *Ῥωμαῖοι* » Greci ».

[4]) So z. B. Cosmas II, 123, ed. Bretholz, 1923, p. 123: utramque linguam eque Teutonicam simul et Romanam, und zahlreiche andere Schriftsteller.

[5]) Cf. și E. Moór, în *Ung. Jahrb.*, IX—1928, pp. 65—66.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Danubium, ubi collocavissent pastores suos», c. 11, ib., p. 16; Tunc Usubu et Eusee ordinato exercitu contra *Romanos* milites, qui castrum Bezprem custodiebant, pugnare acriter ceperunt», c. 48, ib., p. 43; «Et hoc audito omnes *Romani*, per totam terram Pannonie habitantes uitam seruaverunt», c. 46, ib., p. 41; «*Romani* . . . dimisso castro Bezprem, ante eos fuga lapsi fluuium Laponso latenter transnataverunt», c. 49, ib., p. 43, etc. [1]).

4. Cât privește forma *Blasi* a numelui Românilor din Ardeal, ea este o dovadă că Anonimul cunoșteà bine deosebitele forme ale lui [2]).

În general ung. *vlách* > *voláh* > *oláh* este considerat ca fiind de proveniență bulgară. În limbile slave cuvântul *vlahъ* a venit din limba germană; iar în unele are înțelesul de «român» (bg. *vlach*, srb. *vlàch*, rus. *volòch*, de-aici pol. *vołoch*), în altele de «italian» (cr.-dalm., kaj-cr. *vlah*, sloven *lah*, slovac *vlach*, ceh. *vlach*, pol. *włoch*) [3]).

În cr.-dalm., kaj-cr. și slov. «Italia» se numește *Vlasi*, în cehă *Vlachy*, în pol. *Włochy*; acest *vlasi* este pluralul lui *vlach* «italian». Din acest *Vlasi* s'a născut ung. *olasz*, mai întâiu în forma **Vlaszi-ursżág* > **Volaszi-ursżág* > *Olaszország*, iar din acesta, prin reconstrucție, *olasz* «italus, italicus».

Cuvântul *oláh* «român» se crede că a intrat în ungurește din bulgară, și anume din singular. *Blachi* și *Valachi* din documentele latino-ungurești sânt plurale normale ale singularelor *Blachus* și *Valachus*. *Blasi* probabil reproduce pluralul slav *Vlasi*.

Melich merge și mai departe în privința originii lui *oláh* și a pluralului *Blasi*, socotindu-le venite direct din limba românească,

---

[1]) În sprijinul acestei interpretări este și mărturia privitoare la *Morlachi* = *Romani*, a Presbiterului din Dioclea (jum. sec. XII), care povestește despre cuceririle Bulgarilor din Peninsula Balcanică: «(Inde debellando) totam Macedoniam . . . post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore *Romani* vocabantur, modo vero *Morovlahi*, hoc est *Nigri Latini* vocantur» (Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum et Slavonicarum veteres ac genuini*, III, Viena, 1748, p. 478; C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, 35; cf. și S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, p. 57, și P. Cancel, *Despre «Rumân» și despre unele probleme lexicale vechi slavo-române*, București, 1921, p. 6). Deasemenea și felul cum se exprimă la 1345 Papa Clemente VI către regele ungar despre «*olahi Romani* commorantes in partibus Ungarie Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis» (Theiner, *Mon. hist. Hungariam Sacram illustrantia*, Roma, 1859, vol. I, p. 691; cf. și S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 107).

[2]) În cele mai vechi documente (a. 1222, 1223, 1224 și 1231) Românii din Ardeal sânt numiți *Blaci*, *Blachi* sau *Blacci*. Dela 1234 înainte apar formele *Olaci*, *Olachi*, *Olati*, *Valachi*, *Walachi*, *Walati* (vezi Zimmermann—Werner, *Urk.*, I—III, indice, s. v.; și D. Cornidès, *Vindiciae Anonymi Belae regis notarii*, Budae, 1802, pp. 52, 53 și 134—135, arată: «fuisse *ante seculum XII. Valachos* appellatos *Blacos*».

[3]) Cf. Kluge, *EtWb.*, ed. 10, s. v. *welsch*; altfel Weigand—Hirt, *DWb.*, ed. 5, s. v. *welsch*. Să se mai compare C. J. Jireček, *Geschichte der Serben*, Gotha, 1911, I, p. 65; Karel Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemich slovanských a uherských*, Praga, 1916, p. 1 ș. u.; I. Nistor, *Cehoslovacii și Românii*, în *Codrul Cosminului*, VI, p. 270.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

întru cât « sânt şi astăzi Români care-şi numesc limba *vlaški*, iar pe sine *Vlasi*, sau Vlahi ». Aşà sânt Românii din Istria şi Vlaho-Meglen.

Şi Românii, cu care au venit în contact Ungurii mai întâiu, au putut să se numească pe sine *vlah* > *vlach*, plur. *vlasi* sau *vlaši* (vezi despre acesta mai jos!), iar limba lor fie *vlaški*, fie *românească*. Ar fi acelaşi caz ca şi când Secuiul zice că vorbeşte ungureşte, dar de neam este Secuiu.

Unele părţi ale Românilor se numesc deci şi astăzi *vlah*, *vlasi*. Acest *vlasi* este pluralul slav sudic al lui *vlah*. Afară de aceasta trebuie să ştim că în româneşte pluralul unor cuvinte care se termină în *-h* este *-şĭ*, deci *-h-*, înainte de *-ĭ* al pluralului, se schimbă în *-ş-*, cf. *leah* « polon », *leşi*, *ierarh*, *erarh* « Erzpriester », *patriarh* > *ierarşi*, *patriarşi* (v. Miklosich, *SBW*, CI, 90; Tiktin, *Rum. Elementarbuch*, § 131; Tiktin, *DRG*); rom. *duh* « böser Geist » > plur. *duşĭ* (vezi Puşcariu, *EtWb*, 564) [1]). Astfel s'a putut naşte din rom. *vlah* pluralul *vlaşĭ*.

Am convingerea că *Blasii* « Români » (cit. *Blasi*) este latinizarea unui românesc *Vlasi*, respectiv *Vlaşĭ*, şi de aceeaşi origine este şi forma *Blazi* (cit. *Blasi*) din *Anonymi Descriptio Europae Orientalis*, de neam francez. Pe *bl-* din *Vlasi—Vlaşĭ* nu-l pot explică [2]); *Blachus*, care începe cu acest *bl-*, este forma cea mai veche a numelui Românilor care se întâlneşte în documentele latine (cf. mai sus şi v.-sved. *Blakumen* « Români » [după sec. XI, vezi *Arch. f. slav. Phil.*, XXXI, 211]; săs. din Ardeal *Blôch* « Român »; săs. din Zips *Blôch* « Schäfer », *Sieb.-sächs. Wb.*, I, 650; bav. *Blach* « verschnittener Hengst », Schm., I², 322). Din faptul că *Blasii* reproduce pluralul românesc *Vlasi* sau *Vlaşĭ* însă conclud că Anonimul cunoşteà acest plural din graiul zilnic, deci a putut cunoaşte bine pe Români » [3]).

5. Homán şi cei ce interpretează la fel cu el cele două capitole în care este vorba de aceştia, *comparând* pe Anonim *cu un text ulterior* cronicei sale, cum este cel al cronicei de Buda (1473), deci făcând o comparaţie fără valoare hotărîtoare, ori cât s'ar bănui că această cronică a păstrat mai fidel textul din *Gesta Ungarorum* de pe timpul lui Ladislau cel Sfânt, şi socotind capitolul 25 (descrierea ocupării Ardealului) rezultat din contaminarea cu capitolul 9 (descrierea Ungariei şi a ocupării ei), răstălmăcesc intenţia scriitorului.

Şi de-altfel este vorba numai de potrivirea, în descrierea unui fapt similar, a câtorva cuvinte fără legătură, cele mai multe titluri şi termeni tehnici, deci nu de reproducerea unui text continuu, aşà că lucrului nu i se poate da nici o importanţă.

[1]) Ambigenele au pluralul în *-şe*: *catastih*, *catastişe*. — N. D.

[2]) Se va explică în cursul acestei lucrări. — N. D.

[3]) I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 311—312. — Observ aici că Saşii din Ardeal mai au pentru *Vlach*, ca nume de persoană, începând cu a. 1394, şi formele *Bolach*, *Blesch*, *Bloch*, *Blach*, *Vlach*, *Oláh* (cf. Misch Orend, *Die ältesten von Stammes-, Gebiets- und Ortsnamen abgeleiteten Familiennamen der Siebenbürger Sachsen*, în *Ung. Jahrb.*, IX—1928, pp. 261—262). — N. D.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Descrierea epică a acelorași lucruri, povestirea evenimentelor asemănătoare cu cuvinte aproape identice, se făceà din timpuri străvechi. Să ne gândim la formulele stereotipe din epopeele homerice și din basmele și baladele noastre populare.

6. Că în cap. 9 din Anonim este vorba de Ungaria arpadiană, se vede clar și din celelalte cronici scrise după Anonim: Ricardus, în raportul despre călătoria fratelui Iulian în *Ungaria Magna*, a. 1237: « qui cum multa regna pertransissent et destruxissent, tandem venerunt in terram, que nunc *Ungaria* dicitur, tunc vero dicebantur *pascua Romanorum* »[1]); Thomas Archidiaconus Spalatensis (mijlocul secolului XIII, în *Historia Salonitarum pontificum atque Spalatensium*): « Hec regio dicitur antiquitus fuisse *pascua Romanorum* »[2]); Simon de Keza: « Blackis, qui *ipsorum* (*Romanorum*) *fuere pastores* et coloni remanentibus sponte in Pannonia »[3]); *Chronicon pictum*: « Vlachis qui ipsorum coloni exstitere ac *pastores* remanentes sponte *in Pannonia* »[4]); *Chronicon Dubnicense* (=*Chronicon Budense*, ed. Podhradczky, p. 24 ș. u.): « Vlachis qui ipsorum coloni exstitere (*Chron. Bud.*: ac *pastores*) remanentibus sponte *in Pannonia* »[5]), adecă nefugind de Huni.

Interesantă din acest punct de vedere este și *Anonymi Descriptio Europae orientalis... Anno MCCCVIII exarata*, publicată în Cracovia, 1916, de Dr. Olgierd Gorka. Geograful anonim, un călugăr catolic care a petrecut mai mult timp în Europa sud-estică, păstrând tradiția cronicelor ungurești privitoare la « pascua Romanorum », face legătura dintre Românii apuseni ai Pannoniei propriu zise cu cei din Tracia, Macedonia și Tesalia, cu care alcătuiau un lanț, iar inelele intermediare erau numeroșii Români apuseni care se găsiau pe teritoriul actualei Iugoslavii[6]): « Notandum [est hic] quod inter machedoniam, achayam et thesalonicam est quidam populus ualde magnus et spaciosus qui uocantur *blazi*, *qui et olim fuerunt romanorum pastores*, *ac in Ungaria ubi erant pascua romanorum* propter nimiam

[1]) *A magyar honfoglalás kútfői*, 466; *De facto Ungariae Magnae*, la St. L. Endlicher, *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, p. 248; cf. și Fejér, *Cod. dipl. Hung.*, IV, 1, p. 50, a. 1236.

[2]) E. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, Vindobonae, 1746, III, 519.

[3]) Ed. M. Florianus, *Historiae Hungariae fontes domestici*, I, 2, p. 65; la Endlicher, *Mon. Arp.*, I, p. 96.

[4]) Ed. M. Florianus, I, 2, 114.

[5]) *Ibid.*, I, 3, p. 17; cf. și I. Gherghel, *o. c.*, p. 27, n. 2.

[6]) Asupra acestora, întinderii și limbii lor, vezi Teodor T. Burada, *O călătorie la Vlahii (Românii) din Kraina, Croația și Dalmația*, în *Arhiva*, XIX—1908, pp. 281—293, și mai ales importantele lucrări ale lui S. Dragomir, *Vlahii din Serbia în sec. XII—XV*, în « *Anuarul Institutului de Istorie națională* » din Cluj, I—1921/1922, pp. 279—299, și *Vlahii și Morlacii, Studiu din istoria românismului balcanic*, Cluj, 1924, și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București, 1926, în care, pe pp. 3—4, n. 3, se dă toată bibliografia.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

terre uiriditatem et fertilitatem olim *morabantur. Sed tamen ab ungaris inde expulsi, ad partes illas fugierunt*; habundat enim caseis optimis, lacte et carnibus super omnes nationes. *Terram* [enim] horum *blachorum* que est magna et opulenta exercitus domini karuli qui in partibus grecie moratur fere totam occupavit et ideo conuertit se ad regnum thesalonicense et actu mari terraque, expugnant ciuitatem Thesalonicensem dictam cum regione circumadiacente» (pp. 13—14). Editorul observă pe pp. V—VI, făcând trimiterile necesare: «Exercitus domini Caroli (Valesii), qui in Macedonia morabatur, nihil aliud designat nisi famosum numerum Catalonensem (Almugavares), qui anno 1308 ineunte Carolum Valesium ut dominum tam sui ipsius quam terrarum a se occupatarum agnoverat et per hiemem annorum 1307/1308, ut scriptores Byzantini testantur, in Macedoniae partibus permanserat et urbem Thessalonicam occupare temptaverat» [1]), iar pe pp. XXXVII—XXXVIII adaogă: «... caput tractatus de Blachis sive Valachis nonnulla praebet, quae corroborant opinionem viri docti Hasdeu [2]), et eo magis magni momenti sunt, quod fontes qui de origine Valachorum narrant, spurii et aetate posteriores sunt ».

Deosebit de important este pasajul în care călugărul anonim vorbeşte despre Ungaria şi cucerirea ei (pp. 43—45): «notandum, quod *regnum vngarie olim non dicebatur vngaria, sed messia et panonia.*

Messia quidem dicebatur a messium prouentu, habundat enim multum in messibus, *panonia dicebatur* etiam a panis habundantia... *Panoni* autem, qui inhabitabant tunc panoniam, *omnes erant pastores romanorum, et habebant super se decem reges potentes in tota messia et panonia*, deficiente autem imperio romanorum egressi sunt vngari de sycia prouincia et regno magno, quod est ultra meotidas paludes, et pugnauerunt in campo magno, quod est inter sicambriam et albam regalem cum X. regibus dicti et optinuerunt eos... vngaria habet... prouincias et ducatus magnos, quarum: Prima est posonium. Secunda trincinium. Tertia sipis. Quarta cungolibso. V-ta hunga. Sexta mala mors. Septima sylac. VIIIa. pars transiluana. IXa. siculi. Xa. sicurrite. XIa. zeurinenses. XIIa. sirinia. XIIIa. marcia. XIIIa. simpronium. XVa. couacia. XVI. dalmacia».

7. Despre o fugă spre Sud a Vlahilor, acest «*τὸ τῶν βλάχων γένος ἄπιστον τε παντελῶς καὶ διεστραμμένον*» («acest neam foarte necredincios şi stricat al Vlahilor»), vorbeşte şi bizantinul Kekaumenos care scrie pe la 1070: «*Οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ λεγόμενοι Δάκαι καὶ Βέσσοι. ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σάβαν καλοῦμεν, ἔνθα Σέρβοι ἀρτίως · οἰκοῦσιν, ἐν ὀχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις. Τούτοις θαῤῥοῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγάπην καὶ δούλωσιν πρὸς*

[1]) Vezi şi S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1387—1389, şi K. Schünemann, *o. c.*, pp. 451—457.

[2]) E vorba de *Strat şi Substrat*, din *Et. Magn. Romaniae*, t. III, pp. XXXII–XXXVI.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυρωμάτων ἐληΐζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥωμαίων· οἳ δὲ ἀγανακτήσαντες κατ' αὐτῶν. ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτούς. Οἱ καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ. οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα...» (= « Ei sânt aşà numiţii Daci şi Bessi. Dintâiu locuiseră *în vecinătatea Dunării şi a fluviului Sau numit astăzi Sava, unde acum locuesc Sârbii*, în locuri tari şi grele de străbătut, pe care răzimându-se, făţăriau iubire şi supunere către vechii împăraţi, pe când din întăririle lor năvăliau şi pustiiau provinciile Romanilor, încât aceştia, pierzând răbdarea, precum am spus-o, i-au strivit. Atunci *fugind de acolo*, ei s'au răspândit în tot Epirul şi Macedonia, cei mai mulţi s'au aşezat în Elada. . . » [1]).

Aceasta s'ar fi întâmplat pe timpul « împăratului Traian ». De-aceea Hasdeu, văzând că Kekaumenos confundă o parte din lecturile sale (despre Bessi din Strabo, *Geographica*, VII, 5, 12; despre lupta lui Traian cu Decebal din Dio Cassius, cf. ed. Gros, IX, 419) cu informaţiunile sale personale, transpune această fugă într'o epocă mai târzie, pe timpul năvălirii Ungurilor.

Deoarece găseşte amintit într'un hrisov dela 1020 că « în întreaga Bulgarie se află împrăştiaţi Români, iar lângă râul Vardari, adecă în Rumelia, lăcuesc o samă de Unguri »: *τῶν ἀνὰ πάσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάριον Τουρκῶν* (Golubinskij, *Istorija cerkvej*, Moskva, 1871, p. 263), el crede că:

« Acei Români din 1020 nu erau Meso-latinii cei găsiţi de Slavini în Balcani în secolul VII şi dispăruţi apoi prin amestec cu dânşii, ci erau Românii cei alungaţi de către Unguri din Pannonia pe la 900-950, pe cari gonindu-i Maghiarii, « *Τοῦρκοι* » în cronicele bizantine, o samă de aceşti Maghiari au rămas şi ei în Rumelia » [2]).

« Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a putut să nimicească sau să alunge pe Românii cei din părţile Daciei propriu zise, dar a reuşit să împingă o samă de Români din Pannonia spre Moravia, unde ei

---

[1]) B. Wassiliewsky, *Sovětу i raskazy vizantijskago bojarina, XI věka*, St. Petersburg, 1881, pp. 106—107, cf. 169 (cf. şi B. Wassiliewsky—V. Jernstedt, *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus*, Petropoli, 1896, p. 74). Este vorba de faimosul capitol *περὶ ἀπιστίας τῶν Βλάχων* relevat mai întâiu de Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*, pp. 58, 60 ş. u. El a fost cercetat amănunţit de D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1885, pp. 271—273, care crede că « autorul deosebeşte două ramuri ale poporului român: unul în Dacia Traiană, aşà numiţii Daci; altul din peninsula balcanică, aşà numiţii Bessi ». Identificarea Dacilor cu Vlahii se întemeează pe o tradiţie întunecată despre originea romană a Daco-Românilor, pe care Grecii nu voiau s'o recunoască. În explicarea lui Onciul însă rămâne nelămurită afirmaţia lui Kekaumenos privitoare la faptul că ei se găsiau în preajma râului Sava. Traducerea românească a pasajului se poate cetì la A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 663.

[2]) În această privinţă Hasdeu se deosebeşte de D. Onciul, *Tradiţia istorică în chestiunea originilor române*, *AAR*, s. II, t. XXIX ist., p. 570, care crede că locuinţele mai vechi ale Românilor meridionali se găsiau într'adevăr lângă Dunăre şi Sava numai până la invaziunea Slavilor în secolul al VII-lea.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

n'au întârziat a fi slavizați, iar pe ceilalți Români tot din Pannonia i-a gonit peste Dunăre, unde dânșii parte s'au slavizat, parte s'au păstrat în Istria, partea cea mai mare au alcătuit sâmburele Macedoromânilor de astăzi »[1]).

Fără îndoeală ar fi o exagerare să credem împreună cu Hasdeu că toți Macedoromânii (Aromâni și Meglenoromâni) sânt de origine pannonică sau dunăreană. Dar despre o astfel de origine a Meglenoromânilor s'a vorbit și se mai vorbește [2]).

Kekaumenos urmează o tradiție istorică cunoscută în timpul său, însă parte rău înțeleasă, parte rău interpretată de dânsul [3]).

8. Că invaziunea maghiară a pricinuit dislocarea, cel puțin în parte, a Românilor din Pannonia, se vede și din cronica rusească atribuită lui Nestor.

Relativ la aceasta citez ceea ce spune Melich, ca cel din urmă exponent al științei maghiare (*A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 415—416):

» E neîndoios că cuceritorii n'au ocupat nici Ungaria, nici partea acesteia de dincolo de Dunăre dela *Romani*. E sigur și că Anonimul nu este singur cu credința lui.

Și după cronica străveche rusească (alcătuită pe la începutul secolului XII) și-au ocupat Ungurii patria lor dela Romani: « Ugri. . . počaša vojevati na živuščanja tu *Volochi* i Slověni. . . Ugri. . . prognaša *Volъchi*. . . » = Ungurii au început să lupte cu *Volochii* (= « Romanii ») și cu Slovenii care trăiau acolo. . . Ungurii au alungat pe *Volochi* (= «Romani »)«.

Melich, care citează textul după Hodinka, *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, Budapest, 1916, 40—41, 28 [4]), interpretează așà dar pe *Volochi=Romani*, ca și V. Jagić în *A magyar honfoglalás kutfői*, 370 și 367: « Sub *volochis* semper *romanos* intelligere debes ». Aceasta pentru că, după credința lor, și Anonimul regelui Bela « deosebește clar pe Români de Romani » în c. 9: « . . . Blachii ac pastores Romanorum ».

Am văzut însă mai sus că acest pasaj înseamnă « Blachii, adecă păstorii Românilor », deci că Blachii sânt « Românii » nu « Romanii »,

[1]) *Strat și substrat*, în *Et. Magn. Romaniae*, t. III, pp. XXXII—XXXVI.

[2]) Cf. O. Densusianu, *Hist. de la langue roum.*, I, Paris, 1902, p. 330 §. u., precum și discuția lui Densusianu din *Grai și suflet*, II, p. 365 §. u., cu Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, *Istoria și graiul lor*, București, 1925, p. 59 §. u., care-i consideră « Români sudici », ca și Al. Procopovici, *Din istoria raporturilor noastre interdialectale*, în *Dacoromania*, IV, 38—66.

[3]) D. Onciul, *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, *AAR*, s. II, t. XXIX ist., p. 570.

[4]) Textul cevà mai complet, și în traducere românească, se găsește și la Xenopol. *o. c.*, ed. I, vol. I, p. 474, care-l citează după *Chronique dite de Nestor* par Louis Léger, Paris, 1884, c. XIX, p. 19, de unde-l reproduce în limba franceză și C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 243, n. 52. Cf. Полное собраніе лѣтописй I, 10. — *Monumenta Poloniae historica*, ed. Bielowski, vol. I, Lwów, 1864, p. 551.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

şi tot aşà trebuie interpretat, în acest loc, şi *Volochii* din cronica rusească.

Propoziţiunea «Şi dacă subt *Romanii* Anonimului trebue să înţelegem *Romani*, subt *pastores Romanorum* nu se pot înţelege decât păstorii *Romanilor*» [1]) trebue modificată deci în: «Şi dacă subt *Romanii* Anonimului trebuie să înţelegem *Români*, sub *pastores Romanorum* nu se pot înţelege decât păstorii *Românilor*».

9. Melich continuă apoi (p. 416):

„Cum s'a născut credinţa că Ungurii au cucerit Pannonia dela *Romani* şi că pe timpul cuceririi locuiau în Pannonia păstorii *Romanilor* (după Kézai şi *Chronicon pictum* în timpul lui Attila)?

A) Cu sfârşitul domniei romane în Pannonia nu a dispărut numai decât cultura romană şi poporul roman. Descoperirile arheologice din Fenék-Puszta, cum au dovedit-o studiile lui Andrei Alföldi, pot servì ca mărturie că cultura romană şi poporul roman s'a păstrat în unele locuri izolate până la sfârşitul veacului VI [2]).

B) Cercetările lui Ernst Schwarz, făcute pe baza monumentelor bavareze şi a numelor geografice intrate în bavareză din epoca romană, au dovedit, că *Romani*, adecă un popor care a vorbit o limbă neolatină, au locuit într'adevăr chiar şi în secolul VIII şi IX în Bavaria, Salzburg, Austria de sus şi, firește, chiar şi în jurul Vienei. Satele lor le-au numit Bavarezii aşezări de «Walchen» şi «Parschalken» (= Zinsknechte) [3]).

Dar, deoarece ţinutul de dincolo de Dunăre se ţineà din punct de vedere bisericesc parte de Passau (Raba până la Rabcza), parte de Salzburg (regiunea Balatonului până la gurile Dravei), nu este cu neputinţă să fi fost în serviciul bisericilor astfel de *Romani* = sate de *Walchen* şi *Parschalken* [4]).

Cuceritorii ţării au putut aflà deci dincolo de Dunăre şi *Romani*, deci rămăşiţe de popor neolatin. Dacă s'ar dovedì aceasta, s'ar puteà înţelege mai uşor v.-ung. *Szala* «Zala», *Murszol* «Marczal», etc." [5]).

---

[1]) K. Schünemann, *Die «Römer» des anonymen Notars*, *Ung. Jahrb.*, VI, 446—457. — Altfel Hóman, *Szent-Lászlókori Gesta*, 67, 73; *Hún monda*, 32, şi *Magyar történet*, I, 77: „păstori de origine romanică veniţi din Lombardia şi ţinutul friulan", ca şi Cornides, *o. c.*, p. 331: «colonos — ex Italia accitos»; etc.

[2]) *Ung. Jahrb.*, VIII, 153.

[3]) E. Schwarz, *Die althochdeutsche Lautverschiebung*: Paul — Braune, *Beiträge*, vol. L, 242, 251, 252, 275. — Acelaşi, *Z.f. sl. Phil.*, IV, 114, 115. — Relativ la *Parschalk* cf. germ. **skalkaz* «leibeigener», şi germ. *Schalk* «Knecht».

[4]) După D. Pajs, *Magy. Anonymus*, 129, în izvorul Anonimului ar fi stat: *Blachij pastores Romanorum*. El crede că nu e cu neputinţă să fi trăit în Pannonia sau în ţinutul de dincolo de Dunăre, între Mura şi Raba de sus, ceva populaţie de păstori români *(vlah, oláh)*, care vorbià o limbă *romană*, deci de origine latină.

[5]) E. Schwartz — recensând lucrarea lui Pirchegger, *Die slav. Ortsnamen in Mürzgebiet* (vezi *Z.f. On.*, IV, 301) — crede că odinioară numele pârâului Gyöngyös, care trece prin *Szombathely* = romanul *Sabaria*, ar fi fost *Sabaria*, iar pe acesta l-ar fi păstrat actualul *Zöber(n)bach*, care se varsă în Gyöngyös, şi n. loc. *Zöbern*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Melich încearcă să deplaseze lucrurile, căutând în Pannonia « Walchen » şi « Parschalken » în loc de « Vlahi » sau « Români ».

Despre aceşti « Walchen » şi « Parschalken » se ştia de mult, înainte de cercetările lui Schwarz, că vorbesc o limbă « ladin »-ă, cum zic unii din ei, sau « rumontš », cum spun alţii despre ei, şi sânt urmaşii Romanilor din Noricum, deci *Retoromani*: « Es sind diese „Ladiner" die Überbleibsel eines Stammes, der zur Zeit seiner Blüte bogenförmig über dem Gebiete der italienischen Zunge vom adriatischen Meer bis zum St. Gotthardt sich hinerstreckte, so dass die friaulische Mundart auf der einen, und die churwälsche auf der anderen Seite Endglieder bildeten [1]). Es standen aber damit während des früheren Mittelalters noch in Zusammenhange die jetzt ausgestorbenen Romanen in den Landschaften des mittleren wie des nördlichen Raetiens und von Noricum, in den Seitenthälern der Drau, in Oberösterreich, um Salzburg, am Chiemsee, an der Donau selbst [2])».

Limba lor este înrudită cu limba românească, chiar foarte apropiată de aceasta, dar departe de a fi aceeaşi limbă cu a noastră. Ea nu este unitară: fiecare vale îşi are dialectul său, ca pretutindeni în Alpi [3]).

Asupra satelor de « Walchen » sau « Vici Romanisci » a atras atenţia L. Steub în deosebitele sale lucrări. Astfel în *Kleinere Schriften*, III, 156, relevă: *Walgau* şi *Walchensee* între Patenkirchen şi Tölz, *Walchsee* lângă Kufstein, un *Strasswalchen*, un *Wals* în regiunea Salzburg-ului şi în Austria de sus; apoi lângă bavarezul Traun şi Traunstein: *Katzelwalchen*, *Traunwalchen*, *Lützelwalchen*, *Oberwalchen*, *Reitwalchen*, *Walchenberg*; unele au dispărut ca *Henwalcharen* (cunoscut la înc. sec. XIII, azi *Höhndorf* şi *Wallern*). Alte nume de sate cuprind verbul *runcare* « (aus)reuten »: *Rungg*, *Runggen*, *Rungebuns* (< *runca bona* ori *bones* « bona »), *Rungeletsch* (< *runcalaccio*), *Rungelitsch* (< *runcalicio*), cum arată Steub în « *Räthische Ethnologie* » şi « *Herbsttage in Tirol* », p. 238. Retoromane sânt şi nume ca: *Schwaz*, *Imst*, *Wilten*, *Nauders*, *Brixen*, *Bozen*, *Clausen*, *Glurns*, *Kaltern*, etc. [4]).

---

de lângă acesta (cf. şi *Flusznamen und Völkerbewegungen*, în *Z. f. slav. Phil.*, I — 1924, 331; Radu Vulpe, *Gli Illiri dell' Italia imperiale romana*, în *Ephemeris Dacoromana*, III—1925, 153—154; K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, Berlin — Breslau — Oppeln, 1929, p. 33).

[1]) »Vgl. Ch. Schneller im „Programm des Innsbrucker Gymnasiums vom J. 1869": „Über die volksmundartliche Litteratur der Romanen in Südtirol", S. 8. „Die romanischen Volksmundarten in Südtirol", Gera, 1870, Bd. I. Einl. S. 8 ff. «

[2]) J. Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck, 1877, pp. 206—207.

[3]) Cf. Th. Gartner, *Die rätoromanischen Mundarten* (în *Grundriss*-ul lui Gröber, pp. 608—636, unde se dă şi bibliografia); G. I. Ascoli, *Saggi ladini* (*Archivio glottol. ital.*, I), 1873; Th. Gartner, *Raetoromanische Grammatik*, Leipzig. 1883; acelaşi, *Handbuch der rätoromanischen Sprache und Literatur*, Halle, 1910; Z. Gombocz, *Rätorománok*, în *Egyetemes irodalomtörténet*, II, Budapest, 1905, pp. 873—884.

[4]) Cf. Jung, *o. c.*, p. 84, 166 şi 167; despre *Parschalk*, p. 217: « Der Ausdruck barschalk, der in den baierischen Rechtsquellen wiederholt sich findet, . . . wahrscheinlich den freien Knecht bezeichnet . . .

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cunoscută fiind deci limba așa numiților « Walchen » din dialectele retoromane, avem posibilitatea să stabilim prin cercetări toponomastice și onomastice dacă limba Vlahilor din Pannonia era identică cu a lor, ori cu cea românească.

Aceasta era problema pe care trebuia să și-o pună Melich, iar dacă și-ar fi pus-o și ar fi fost puțin mai obiectiv, ar fi putut constată că *pastores Romanorum* au fost *Români apuseni*, *Blachi* sau *Vlachi*, nu « Walchen » sau « Retoromani ».

10. Întrebarea este acum cât de vechi sânt Românii din Pannonia.

Avem două pasaje care sânt potrivite pentru a-i arătà veniți din Sud.

Unul este: « Et mortuo illo [Attila] preocupassent Romani principes terram Pannonie usque ad Danubium, ubi collocavissent pastores suos » (Anon. reg. Bela, c. 11, ed. Fejérpataky, p. 16). Al doilea: « regnum vngarie olim non dicebatur vngaria, sed messia et panonia. Panoni autem, qui inhabitabant tunc panoniam, omnes erant pastores romanorum, et habebant super se decem reges potentes in tota messia et panonia » (Anon. de la 1308, *o. c.*, pp. 43—44).

Cel dintâiu ne-ar puteà arătà că Românii au venit în Pannonia după moartea lui Attila.

Al doilea a fost exploatat de K. Schünemann, *Ungarische Jahrbücher*, VI — 1926, pp. 452—454, în felul următor.

Prin întrebuințarea numelui Mesiei alături de Pannonia ni se dă o indicație pentru originea Românilor din Pannonia. O urmă de acest fel se găsește și la Kézai [1]). Izvorul ultim este bizantin. După terminologia clasică a Bizanțului Vlahii se numiau *Μυσοί*, [2]) întrebuințându-se acest nume de origine asiatică pentru locuitorii provinciei *Moesia* din Nordul munților Balcani.

« Die Verbindung der Namen *Mysia* und *Moesia* bzw. *Messia* beschränkt sich übrigens nicht auf die Griechen, sondern findet

---

[1]) § 16, M. Florianus, I, 2, p. 70: Sclavis tantummodo, Grecis, Teutonicis, Messianis et Vlachis advenis remanentibus; *ibid.*: Bulgaris Messianisque imperabat; § 19, p. 73: Messianis et Boemis exstirpatis.

[2]) Niketas Choniates, ed. Bonn, p. 482: *τοὺς κατὰ Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσονται;* vezi și G. Murnu, *Nichita Acominatos Honiatul*, în *AAR*, s. II, t. XXVIII ist., București, 1906, p. 377; cf. N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, București, 1884, p. 31; C. Erbiceanu, *Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Împăratului bizantin Isaac II Angel, privitoare la Românii din Peninsula Balcanică spre finele secolului XII*, în *AAR*, s. II, t. XXIV ist., p. 8 și 15; G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind, Vlahia mare* (980-1259), București, 1913, pp. 220—230, și C. C. Giurescu, *Despre Vlahia Asăneștilor*, în « Lucrările Inst. de Geogr. al Univ din Cluj », IV—1928/29, Cluj, 1931, pp. 114—115, unde se relevă că acest important pasaj ne arată că așezările Vlahilor care s'au răsculat sub conducerea lui Petru și Asan se găsiau « în muntele Hemus ». Ei se deosebiau de cei din Pind, care alcătuiau cele trei Vlahii: Vlahia mare, Vlahia mică și Vlahia de sus. Pasajul a fost relevat de altfel încă de D. Cantemir (cf. *Hronicul vechimei a Româno-Moldo-Vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, București, 1901, p. 398).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sich auch bei Lateinern wie Plinius [1]) und in verschiedenen Handschriften des Isidorus von Sevilla, auf den auch durch Vermittlung des Vincentius von Beauvais die bei unserem anonymen Geographen wiederkehrende Ableitung des Namens der Provinz von lat. *messis*, Ernte, zurückgeht [2]). Die ungarischen Chronisten, zu denen die Namen *Messia* und *Messiani* auf einem noch nicht klar erkennbaren Wege gelangt sind, wussten nichts Rechtes mit ihnen anzufangen und haben sie teilweise anscheinend mit dem Namen Mark *Meiszen* (*Misnia*, *Missena*, *Mesn* und ähnlich) in Verbindung gebracht [3]). Dasz diese Beziehung aber gegenüber der zu den Balkanwalachen nur sekundär sein kann, zeigt der Text des anonymen Geographen ».

Fără îndoială legătura presupusă de Schünemann este interesantă, dar nu este deloc sigură. Nu putem trage concluzii de felul celei trase de el dintr'o confuzie de origine pur cărturărească şi care porneşte dela forma cuvintelor, cum este cea dintre *Mesia* şi *Misia* = « Mosony », « Mark Meiszen », « Misnia », « Missena », « Mesn », etc., mai ales când este sigur că în textul Anonimului dela 1308 nu este vorba de « Mesia » balcanică, ci de « Mosony ». Câte false etimologii nu întâlnim în cărţile veacurilor trecute pentru a explică deosebite numiri topice!

Schünemann loveşte dincolo de ţintă când mai adaogă: « Nicht nur byzantinisch, sondern auch bei den Balkanslaven und sogar einem Teile der Tschechen üblich ist die Verwendung des Names *Vlach* zur Bezeichnung von nomadisierenden Hirten, die nicht unbedingt von walachischer Nationalität zu sein brauchen [4]). Es ist daher naheliegend, den Ursprung der Bezeichnung *pastores Romanorum* in der Übersetzung der balkanslawischen und byzantinischen Hirtenbezeichnung *Vlach* mit Hinzufügung der Nationalitätsangabe *Romani* [5]) zu suchen. Die *pastores Romanorum* in Pannonia und Messia sind hiernach also identisch mit den walachischen *Μυσοί* oder *Messiani*. Für eine Bestätigung dieser Hypothese wäre freilich eine eigehendere

[1]) *Nat. Hist.*, V, 145.

[2]) Lib. XIV, cap. 4.

[3]) Kézai läszt in seinen Fremdenkatalog die generatio Buzad aus Meiszen stammen: FLOR., p. 95: de Mesn originem trahit. Die *Messiani* nennt er dementsprechend auch zusammen mit den Böhmen.

[4]) Vgl. z. B. Anna Comnena, ed. Bonn, VIII, p. 395: *ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἵλοντο (Βλάχους τούτους ἡ κοινὴ οἶδε διάλεκτος)* —. Vgl. ferner Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, VI, 5. Schwandtner, III, p. 459: « Vlahi igitur apud Slavos ex lingua homines Romanos, Latinos vel Italos, significat, ex conditione pastores montana colentes ». Într'adevăr aceste citate nu dovedesc afirmaţia lui Schünemann. Pauler, *A magy. nemz. tört.*, 2, I, 466—467 a relevat doar că Anna Comnena nu întrebuinţează pe *Vlah* ca numele unui popor de păstori şi nomazi, ci cel mult transumanţi, căci vorbeşte de *Ezeva (Exeva)* *Ἐζεβάν, χωρίον... Βλαχικόν*, „oppidum Valachicum", lângă Andronia (*Alexias*, V, 138, ed. Bonn, p. 245).

[5]) « Schon im 12. Jh. findet sich nicht nur bei Byzantinern, sondern auch beim Presbyter Diocleas die Ableitung der Walachen, die sich selbst *Rumeni* nannten (vgl. Lucius, a. a. O., p. 459), von den Römern: Schwandtner, III, p. 478: Post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini vocantur ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Untersuchung notwendig, als sie in diesem Zusammenhang möglich und für unseren Zweck erforderlich ist» [1]).

Doar se știe că sensul de «păstor» al lui *vlah* este mult ulterior venirii Hunilor și a Ungurilor [2]), precum foarte târzie este și confuzia între *Mosony* = *Mesia* = *Misia*, și atunci cum pot servì acestea ca o dovadă pentru originea balcanică a Vlahilor atestați în Pannonia la venirea acelora? Și cum poate servì *Blachus* în acest caz ca dovadă că cei numiți cu acest nume în acel timp nici nu erau Români? Pentru a puteà face o astfel de afirmațiune ne trebuie mai multe elemente și vom vedeà că toponimia și onomastica este în parte împotriva ei.

Dar, ca să ne întoarcem la celălalt text, al Anonimului regelui Bela, «Romani principes» care au ocupat Pannonia până la Dunăre și și-au așezat păstorii lor acolo, trebuie să fi fost numai decât din Sud, ori au putut fi și indigeni?

Răspunsul la această întrebare nu poate fi dat fără unele considerații mai întinse privitoare la felul cum tratau barbarii popoarele supuse de ei.

11. Deși nici unul dintre ținuturile, pe care au ajuns să le stăpânească Ungurii n'a fost atât de călcat de năvălirile popoarelor barbare ca Pannonia, în care unii dintre ei s'au oprit timp mai îndelungat (Hunii [3]) și Avarii), iar Ungurii definitiv, totuși viața romană n'a încetat cu totul deodată cu stăpânirea romană în această regiune. Dacă monumentele scrise nu vorbesc prea mult despre aceasta, descoperirile arheologice, în special cele numismatice au adus destulă lumină în privința punctelor în care viața romană a continuat [4]).

[1]) Asupra chestiunei cf. și G. I. Brătianu, *Observații asupra unor denumiri etnice medievale din sud-estul Europei*, în *Grai și suflet*, III, p. 418.

[2]) S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, pp. 1, 52, 53, 57, în baza studiului documentelor, ne asigură că, dacă în secolul XIII termenul *Vlacus* se mai întrebuință de unii și pentru Ragusani, în secolul XIV și XV erà fixat pentru a însemnà «păstorul sau turmarul de naționalitate românească». Până în sec. XVI *Vlahii* «constituiau o naționalitate proprie». După această dată desnaționalizându-se, *Vlah* a ajuns să însemne «păstor» în general, fără deosebire de naționalitate». În cursul acestei lucrări vom vedeà că evoluția sensului cuvântului *Vlah* s'a întâmplat exact la fel și la Românii din Carpații nordici, atestați în documentele latino-ungurești.

[3]) În *Conversio Bagvariorum et Carantanorum*, ed. *A m. honfogl. kútfői*, p. 306 (Pertz, *MG*, XIII, p. 9), ni se spune că Hunii «transfretantes Danubium expulerunt *Romanos* et Gothos atque Gepidos». După ei au venit Slavii.

[4]) Vezi Andreas Alföldi, *Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonia*, în *Ungarische Bibliothek*. Reihe I, Heft 10 și 12, și *Ungarische Jahrbücher*, III și IV. Josef Pfister, *Pannonien in politisch-geographischen Betrachtung*, în *Ungarische Jahrbücher*, VIII—1928, 152—153, rezumă astfel rezultatele acestor descoperiri: «Im Jahre 395 kamen fremde Völker über die gefrorene Donau (*o. c.*, Teil 2, *Ungarische Bibliothek*, Reihe I, Heft 12, p. 83), das Ende des vierten Jahrhunderts ist zugleich das Ende des Limes. Noricum vegetierte dank seiner geschützten und abgelegenen Lage noch 50 Jahre länger. Das erste, was verlorenging, war Pannonia inferior (ohne Syrmien) oder Valeria, wie sie in Schematismus der Provinzen des 5. Jahrhunderts hiesz, sie ist wahrscheinlich vertragsmäszig den Hunnen überlassen worden. Dann erst folgt das westliche Pannonien (superior), zuletzt das Zwischenstromland.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

J. Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, pp. 182—183, a văzut clar situația politică pe care au putut-o avea nu numai Românii din Dacia ajunși subt stăpânire germană (gotă și gepidă), ci și cei din Pannonia supuși de Germani, Huni și Avari.

Nu se poate vorbi de încetarea existenței culturii și populației romane: « sie lebte fort, wenn auch in veränderten, mitunter *besseren*, Verhältnissen als früher ». Relațiile pe care ni le dau în privința aceasta Hieronymus, Salvianus și Priscus sânt conclusive. Ei constată că Romanii aserviți nu-și mai doriau patria și libertatea pe care n'au cunoscut-o. Astfel Hieronymus, Ep. XXIII, 17, ne spune: « Olim a *mari Pontico usque ad Alpes Julias* non erant nostra, quae nostra sunt et per annos triginta facto Danuvii limite in mediis Romani imperii regionibus pugnabatur. *Aruerunt vetustate lacrimae*; *praeter paucos senes omnes in captivitate et obsidione generati non desiderant, quam non noverant libertatem* ».

Priscus a avut prilejul să cunoască la curtea lui Attila un Roman ajuns prizonier, care, făcându-se iubit și folositor acolo, și-a recâștigat libertatea, se însură cu o Hună și se aclimatiză cu totul în noua situație. Acesta-i povesti, spre mirarea lui, că în noua sa țară nu există șicană veșnică, cum este în imperiu, dreptatea este dreptate și judecătorii nu se pot cumpărà, iar generalii nepierzând mereu războaiele, birurile nu sânt permanente și insuportabile. Ceea ce câștigă cineva pe cale cinstită, este al lui și-i rămâne [1]). Iar Salvianus observă odată că cei ajunși la Goți de nimic nu se temeau mai rău decât că iarăși vor fi Romani: « Una et consentiens illic Romanae plebis oratio, ut liceat eis vitam, quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur, si non vincuntur a nostris partibus Gothi, cum malint apud eos esse quam apud

---

Alföldi bemerkt hierzu treffend, dass sich die drei Abstufungen der Einverleibung umgekehrt beim Verlust wiederholen. „Die Wechselwirkung der zerstörenden Kräfte und der geographischen Lage, der verschiedene Grad der Lebensfähigkeit und der Interessen Roms bedingen diese Reihenfolge" (*o. c.*, Teil 2, p. 71) Natürliche Hindernisse kamen der Verteidigung der römischen Besitzen zustatten. Die Insel Schütt mit ihren Sümpfen bewirkte z. B., dasz hier Besatzungen und Zivilisten weniger unter Überfällen zu leiden hatten wie in Valeria, und in Noricum ripense trifft der hl. Severin bei Attilas Tod noch eine Besatzung in Favianae bei Wien. Am kleinen Plattensee, nahe der heutigen Siedlung Fenek-Puszta liegt noch bis in die Avarenzeit jene Römerstadt im Isthmus, wie die Untersuchungen der sogenannten Keszthely-Kultur (*l. c.*) dartun. Das war der einstige Strassenknoten Magetianae, der im S und SW durch Sümpfe im Überschwemmungsgebiet des kleinen Plattensees, im O durch den groszen See unzugänglich war. Der Ort hatte durch die Entwässerungsarbeiten des Kaisers Galerius einen mächtigen Aufschwung genommen. Bis 568 bestand die Römersiedlung, während in der Umgebung schon lange alles von den Avaren besetzt war. Jedoch waren die Römer wahrscheinlich gezwungen, den Avaren durch ihre Kunst- und Handfertigkeit zu dienen. Und so mag anderen geschützten Stellen noch manche Niederlassung die ersten Völkerstürme überdauert haben oder von den neuen Völkern in ihre Dienste gestellt worden sein ».

[1]) Prisci exc., p. 193, ed. Bonn.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nos Romani? Itaque non solum transfugere ab eis ad nos fratres nostri omnino nolunt; sed ut ad eos confugiant, nos relinquunt»[1]).

Şi conclude:

« So sehen wir denn die Romanen unter der Fremdherrschaft sich ziemlich wohl befinden. Der niedere Theil der Bevölkerung blieb mindenstens in derselben Lage, in der er sich früher befunden hatte: als Coloni oder Ackerknechte der neuen Besitzer, wie einstens der alten. Eine Ausrottung der Bevölkerung eines Landes, das sie erobert hatten, ist von den Germanen auf romanischen Boden nirgends vorgenommen worden. So zahlreich waren ihre einzelnen Stämme nicht, dass sie der bereits vorhandenen Arbeitskräfte zu entrathen vermocht hätten: Knechte brauchten sie immer, je mehr sie bekamen, desto besser. Es ist dabei ferner zu beachten, dass die germanische wie die hunnische Herrschaft in den Donauländern einem viel zu raschen Wechsel unterlag, als dass dieselbe vermocht hätte, die romanische Bevölkerung sich zu assimiliren, wie das später in Noricum, in Raetien und am Rhein die Deutschen wirklich vollbracht haben. Die einzelnen Nationen blieben getrennt und namentlich in Attila's Weltreich behielten dieselben ihre Selbständigkeit vollkommen bei; es gab am Hofe des grossen Hunnenherrschers ein Völkergewimmel, wie das Jahrhunderte später erst wieder in solcher Mannigfaltigkeit an der Donau sich entwickelt hat.

So haben die Romanen im traianischen Dazien sich während dieser Zeiten erhalten, als Knechte der Germanen; ähnlich wie nachher in Noricum als Barschalke der Baiwaren»[2]).

12. După cercetările lui A. Philippide, *Originea Românilor*, I, pp. 70—72, 518, 657 ş. u. şi 854, poporul românesc, deosebit ca limbă de populaţia romanică din Dalmaţia, s'a format în Moesia Superior, Mœsia Inferior, Dacia şi Pannonia Inferior, sau în regatul Sârbiei, sudvestul Bulgariei, Bulgaria dintre Dunăre şi Balcani, Dobrogea,

[1]) *De gub. dei*, V, 8.

[2]) Pp. 183—184. — La fel descrie situaţia şi: B. Rappaport, *Die Einfälle der Goten in das römische Reich bis auf Constantin*, Leipzig, 1899, p. 100; L. Homo, *Essai sur le règne de l'empereur Aurélien*, Paris, 1904, pp. 316—317; J. Zeiller, *Les origines chrétiens dans les prov. danub.*, Paris, 1918, p. 39, şi *L'Empire Romain et l'Église*, pp. 228—229; L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, I, Paris, 1923, pp. 69—70; Groag în Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, V, 1379; C. Patsch, *Banater Sarmaten*, în *Anzeiger der Wiener Akad.*, LXII—1925, pp. 213—215; J. B. Bury, *Scottisch Rew.*, XXIX, p. 30, ş. u.; *Engl. Hist. Rew.*, XII, 330 ş. u. (cf. N. H. Baynes, *A. Bibliography of J. B. B.*, 1929, p. 68); Ortvay Tivadar, *Temes vármegye és Temesvár város története*, Budapest, 1914, pp. 144—145. Întemeindu-se pe afirmaţia lui E. Ritterling din Pauly-Wissowa, *Real-Encycl.*, XII, 1346, că retragerea populaţiei romane din Dacia a fost o chestiune pur militară, « die Verlegung einer Garnison von einer Provinz in die andere », şi pe analogia Pannoniei, A. Alföldi, *A gót mozgalom és Dacia feladása*, în *Egyet. Phil. Közlöny*, LIII—1929, pp. 161—188, LIV—1930, pp. 1—20, 81—95, 164—170 (şi în extras) crede în părăsirea completă a Daciei şi încetarea vieţii romane din aceasta deodată cu retragerea legiunilor în sec. III d. Hr. Cf. şi A. Buday, *Van-e alapja a*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Oltenia, partea de lângă Dunăre a Munteniei şi Moldovei, partea de pe lângă Dunăre şi de pe lângă mare a Basarabiei, până aproape de Akkerman (Cetatea Albă), Transilvania, Banat şi provincia austriacă Syrmien.

« Acest teritoriu s'a restrâns, când partea transdanubiană a Moesiei Inferior (partea de pe lângă Dunăre a Munteniei şi Moldovei, partea de pe lângă Dunăre şi de pe lângă Mare a Basarabiei până la Akkerman inclusiv) a fost părăsită de Romani pe vremea împăratului Maximinus (p. Chr. 235—238), când Dacia şi partea transdanubiană a Moesiei Superior (Oltenia, Transilvania, Banatul) au fost părăsite de ei pe vremea lui Gallienus (p. Chr. 268), şi când Pannonia Inferior (a cărei parte sudestică o formă actuala provincie Syrmien) a fost ocupată de Huni la anul p. Chr. 377. De aici înainte românismul s'a desvoltat numai în peninsula balcanică, pentru că populaţia romană rară din Moesia Inferior transdanubiană, câtă nu va fi fugit de-a dreapta Dunării, a dispărut în mijlocul barbarilor, iar populaţia mult mai deasă romană din Dacia, din partea transdanubiană a Moesiei Superior şi din sudestul Pannoniei Inferior a fost strămutată în mare parte de-a dreapta fluviului, iar câtă a rămas pe loc, ori s'a contopit cu năvălitorii, ori s'a păstrat până la venirea Românilor de preste Dunăre, cu care s'a asimilat complect din punct de vedere al limbii » (p. 854) [1].

Dacă am presupune chiar mai mult decât presupune Philippide, anume că puţinii Români rămaşi în Pannonia au fost înghiţiţi foarte repede de barbarii veniţi peste ei şi n'ar mai fi rămas nici unul până la moartea lui Attila, totuşi Anonimul regelui Bela ne spune clar în c. 11 că: « mortuo illo preocupassent Romani principes terram Pannonie usque ad Danubium, ubi collocavissent pastores suos », deci au venit în Pannonia alţi Români, probabil din Moesia.

Ungurii la venirea lor i-au găsit pe aceştia acolo.

Subt Unguri Românii au trebuit să aibă aceeaşi soartă pe care a avut-o populaţia romană supusă de Huni, căci şi Ungurii au avut nevoie de braţe de muncă, de oameni care să cultive pământul, şi să

dákó-román kontinuitás elméletének?, în *Emlékkönyv Dr. Klebelsberg* Kunó . . ., pp. 127—137.

[1]) Păreri asemănătoare cu ale lui Philippide are şi A. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la* 1382, Bucureşti, 1912, p. 16 şi 18 ş. u.: « . . . poporul român şi limba lui nu s'a alcătuit numai în Dacia Traiană, ci şi la dreapta Dunării, în Pannonia, Moesia superior, Dacia ripensis, Dacia mediterranea, Moesia inferior şi Dardania, adică în provinciile de astăzi Syrmium (Slavonia), regatul Serbiei [dinainte de 1914] cu vilaietul Cosovo şi Bulgaria » (cf. C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, p. 13 şi 20). Părerea lui Bunea în fond este cea a lui Jireček, pe care se întemeiază. Pe aceasta o admite şi K. Kadlec, *Deutsche Literaturzeitung*, Berlin, XCIII—1918, p. 703—704, ca fiind « vielleicht am wahrscheinlichsten ». Poporul român s'ar fi format « dort wo das lateinische Sprachgebiet an der unteren Donau die grösste Breite erreichte, im Südosten Pannoniens, in Obermoesien, in der Dacia mediterranea (bei Naissos und Remesiana) und in Dardanien oder nach der heutigen Benennung in Syrmien, im Königreiche Serbien, im Westen Donau-Bulgariens und in Vilajet Kosovo ». De aceeaşi părere este în sfârşit şi C. C. Giurescu, *Despre Vlahia Asăneştilor*, *l. c.*, p. 117.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

prăsească vitele, de meseriași, etc. Deci Românii din Pannonia n'au putut fi stârpiți de ei cu totul.

Soldații, conduși de « reges pastorum », chiar și o parte din *pastores Romanorum*, au putut să se retragă dinaintea Ungurilor la numeroșii lor frați din Balcani, cum ne spune călugărul anonim dela 1308, și în Germania, cum ne spune notarul anonim al regelui Bela, ori au apucat-o spre Nord, ajungând până în Moravia, dar mulți din ei au trebuit să se întoarcă, și nici n'au fugit toți, ci unii au mai rămas răsleți prin locurile mai ferite, având așezări statornice.

Însuși notarul anonim al regelui Bela ne spune că în timpul său se mai găsiau acești Români în Ungaria, înțelegând mai ales Pannonia: « Et iure terra Pannonie pascua Romanorum esse dicebantur, nam *et modo Romani pascuntur de bonis Hungarie.* Quid plura ? »[1]) (c. 9, ed. Fejérpataky, p. 14) = «Și pe drept se spuneà că Țara Pannoniei este pășunile Romanilor, căci și acum Romanii pasc [pe unele] din bunurile Ungariei. Ce să mai spun ? » I se pare deci așa de firească numirea și așa de potrivită cu situația de fapt, că nu mai vrea să sporească vorba și trece la capitolul următor, « De ducibus Cumanorum ».

Același lucru ni-l dovedește și toponimia și onomastica documentelor din secolul IX—XIV, în care indicarea iobagului este tot atât de importantă ca și cea a locului [2]).

13. Având în vedere pasajele citate din Anonymus, D. Pais, *Magyar Anonymus Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről*, Budapest, 1926, p. 129—130, scrie: « Luând în considerare momentele cunoscute ale nașterii și împrăștierii poporului valah, nu credem cu neputință să fi trăit într'adevăr în timpul cuceririi țării *în fosta Pannonie romană* sau în ținutul de dincolo de Dunăre, în regiunea Murei și a Rabei de sus, ceva populație de păstori *valahi*, care vorbià într'o limbă *română*, adecă *de origine latină.*

Dar *Blasij* din Anon., 25, este poporul ardeleanului Gyalú, iar *Blaci* dela 44, al lui Glad dela Dunărea de jos. Aceștia sânt străbunii *Valahilor* (= « Românilor ») de astăzi, înaintașii lor însă n'au putut locui în ținuturile amintite, ci tendința Anonimului de a proiectà

[1]) Traducerea lui C. Szabó este greșită și tendențioasă: « És méltán nevezik vala Pannonia földjét rómaiak legelőjének, *mert most is hiznak Magyarország javaiból.* De hagyján ! » Mai bună este a lui D. Pajs: « És joggal mondhatták Pannónia földjéről, hogy az a rómaiak legelője, hiszen épen most is a rómaiak legelnek Magyarország javaiból. De már elég is ebből ! » Jakubovich, *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó . . . emlékére*, p. 211, găsește că trebuie îndreptat « De hagyján ! » în « Mi többet ! », dar încolo păstrează ironia « pentru că și acum se îngrașă din bunurile Ungariei », socotind-o îndreptată împotriva cruciaților lui Conrad III, împăratul roman (1147), care s'ar fi arătat foarte neîndurat față de Ungaria: « Hungarie vero non Christi peregrinus apparuit, in qua non pacem, sed potius iram tiranni et predonis exercuit ». Această presupunere nu poate fi mai bună decât traducerea pe care se întemeiază: este cu totul greșită !

[2]) Într'adevăr pământul, fără populația care să-l lucreze, n'avea nici o valoare (cf. Ign., Acsády *A magyar jobbágyság története*, Budapest, 1906, p. 35).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

prezentul în trecut, împreună cu neînțelegerea celor din Gesta cu privire la Valahii din Pannonia, le-a dat loc acolo».

Aceeași toponimie și onomastică însă ne mai arată că «păstori valahi», cu așezări statornice, se găsiau în timpul când scriă Anonimul și în Carpații apuseni și nordici, ca și în cei estici, până în Galiția, în Valea Tisei, Crișului, Mureșului, Timișului, în Ardeal și în Țara Făgărașului, alcătuind un lanț neîntrerupt.

A putut să se «strecoare» atâta lume, pentru a se așezà statornic pe o regiune așà de întinsă numai în sec. XIII, când datele sânt anterioare, și numai în Ardeal, când documentele ne arată Români și în Pannonia și Moravia, chiar înainte de a fi atestați în Ardeal?

Fără îndoială, nu.

Ungurii așezându-se mai întâiu în Pannonia, cele mai vechi donații de feude le avem acolo. Acolo avem și cele dintâiu atestări de nume românești.

Pentru acest motiv voiu începe acest studiu cu Pannonia, deși poate s'ar părea mai logic să pornesc dela regiunile unde se găsesc și astăzi Români.

Prin analogie, cele stabilite pentru Pannonia vor aveà valoare și pentru Crișana, Ardeal, etc., unde lucrurile au trebuit să se petreacă la fel, cu deosebirea că aici Românii, fiind mai numeroși, au rămas ca popor, în vreme ce în Pannonia propriu zisă și în Ungaria nordică, fiind mai puțini, au fost asimilați de popoarele care au venit peste ei.

Aici documentele, care-i pomenesc, sânt ceva mai târzii din două pricini: de o parte pentru că Ungurii au cucerit Ardealul mai târziu (începând cu 1075) și marile donații de feude, cu pomeniri de nume, au început numai după cucerire, de altă parte pentru că năvălirea Tătarilor (1241) a putut distruge, deodată cu o parte din arhivele ardelene, numeroase documente în care nu este exclus să fi fost vorbă despre ei [1]).

14. Și alți cercetători unguri au ajuns la convingerea că în Pannonia, și chiar și în Carpații nord-vestici și nord-estici au fost Români.

---

[1]) D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1885, p. 72, ne spune că cel mai vechiu document ardelenesc, care ni s'a păstrat, este din 1165 (pe lângă altele de tot puține din secolul XII). — I. Schiopul în *Patria* din Cluj, XIII—1931, nr. 55 §. u., în deosebire de istoricii saşi, crede că năvălirea Tătarilor n'ar fi atins decât partea nordică a Ardealului. Totuși cronica persană a lui Raşîd Eddin Faḍl Allâh (1250-1304), întemeiată pe izvoare oficiale, ne arată pe Români în Nordul Dunării chiar de la cele dintâiu năvăliri ale Tătarilor, căci ne spune că aceştia, după trecerea prin Țara Ilaout (=„Olt"?), au avut să lupte cu „Valahi negri" (*Kara-Ulaghi;* cf. Fazel-ullah - Réchid-eddin, *Djami ut-Tévarikh ou Collection d'Annales*, la D'Ohsson, *Histoire des Mongols*, La Haye, etc., 1834, I, XXXIII ; II, 627—8; Hasdeu, *Ist. crit. a Rom.*, I, p. 68, şi *Et. Magn. Rom.*, III, 2410, şi IV, *Negru-Vodă*, pp. XCVI-XCIX; I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, pp. 26-27). Cf. şi nota reprodusă de Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. XCVII, după Pertz, *Mon. Germ. Hist.*, S S, t. XXIV, p. 65, care-i arată pe Tătari intrând în provincia „que Burza (=„Bârsa") dicitur"; C. C. Giurescu, *Rev. ist. rom.*, II—1932, 3—4.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dar pentru a salvà teoria istoriografiei ungurești despre imigrarea acestora după cucerirea țării din partea Ungurilor, nu-i consideră autohtoni, ci recurg la alte ipoteze.

Mai întâiu îi deosebesc de Românii estici (nord- și sud-estici), numindu-i *Vlahi* sau *Valahi*, în vreme ce pe aceștia îi numesc *oláh*-i. Apoi, ca și Pič, Pastrnek, Ernyei, Csánki, Acsády, etc., văd în ei păstori slavi, socotind că *Vlah*, *Wlah*, *Walah*, *Volah*, înseamnă ocupațiune, nu națiune de origine românească, cum cred, întemeiați pe limbă, Jireček, Miklosich, Kałużniacki, Schünemann, etc.

În sfârșit îi socot nomazi, care și-au făcut locuințe statornice numai foarte târziu.

Aceste păreri le găsim adunate într'un mod tipic la Al. Takács, *Rajzok a török világból*, II, Budapest, 1915, lucrare altfel bine informată și foarte utilă.

Pentru acest motiv reproduc din ea partea cea mai caracteristică: « Dacă răsfoim în cartea noastră de legi, adeseori ne întâlnim cu expresiunile *census Valachorum* și *vigesima ovium*. Traducătorii redau *census Valachorum* totdeauna cu *oláhadó*. Dar această traducere este greșită; pentru că, dacă ar fi adevărat că cuvântul *Vlah* înseamnă *Oláh* (= *Român*), atunci ajungem la rezultatul ciudat, că în întreagă Ungaria nordică până în Boemia, apoi în ținutul de dincolo de Dunăre, com. Sopron, Vas, Veszprém, etc., au locuit Români. Și, deoarece putem afirmà cu sufletul liniștit, că acest lucru nu este adevărat, trebuie să admitem că cuvântul *vlachus* n'a însemnat numai *volàh* sau *oláh* (= *Român*), ci și *păstor*.

Vlahii care au locuit deci în acele ținuturi în care niciodată n'au fost Români, nu erau Români, ci păstori cu numele *Vlah* [1]). Aceasta apare în mod evident din deosebirea obiceiurilor și legilor *Oláh*-ilor (Românilor) și *Vlahilor*. Administrația maghiară tratează cu totul altfel pe păstorii vlahi decât pe Românii (*oláh*) propriu zișI. Și contribuția Românilor se deosebià de cea a păstorilor vlahi. De ex. Românii n'au plătit contribuția pastorală numită *strungă*, ci numai pe cea românească numită *tretină*. Nici nu erà la ei *strungărit*. Și contribuția bisericească erà cu totul alta la Români decât la Vlahi. Deci este evident că *census Valachorum* nu este contribuție *românească*, ci *pastorală*. Dar trebuie să recunoaștem că — deși greșit — cuvântul *vlah* a fost tradus

[1]) Și Ios. Ernyei, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, pp. 260—261, se exprimă cam la fel: « Astfel de element pseudo-românesc, deci numit valah, găsim pretutindeni dealungul Carpaților, începând dela Dunărea de jos până sus în Moravia, și mai ales în partea nordică a patriei noastre (= « Ungaria »), în fiecare comitat, în așà măsură, că, dacă influența românească s'ar fi valorificat numai cât de puțin în aceste părți, astăzi hotarele Daco-Romaniei s'ar întinde până în câmpia Moraviei. Totuși nu găsim nici o urmă din influența românească pe care o căutăm, nu numai la noi, ci și pe teritoriul ceho-morav ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

și în secolul al XVI-lea cu *olàh*, chiar și atunci când nu mai puteà fi vorba de Români, ci de păstori [1]).

Păstorii cu numele vlah, cum știm, au imigrat cu oile lor aproape pe neobservate în Ungaria. Nu deodată, ci în timp îndelungat au venit în continuu la noi. Mai ales mulți au venit din Bosnia cutropită de Turci. Imigrarea lor dăinuește mereu și în secolele XV și XVI și năpădesc nu numai regiunile muntoase, ci și șesul Ungariei și ținuturile de dincolo de Dunăre. Domnii maghiari și stăpânii de pământ primiau foarte bucuroși acest liniștit popor de păstori, căci câștigau putere de muncă rodnică pe locurile pustii și în munții nelocuiți în locul iobagilor împuținați. Vlahii se pricepeau foarte bine la tot felul de păstorit, precum și la pregătirea deosebitelor feluri de brânză. Îi iubeau mult mai ales pentru priceperea lor la lucrul din urmă. Pe șesul Ungariei și în ținutul de dincolo de Dunăre s'au maghiarizat în curând, contopindu-se în poporul maghiar. Cât de neobservați au venit, tot așà au și dispărut. Prezența lor o vestesc numai câteva cuvinte de origine slavă și înflorirea prăsitului oilor. Unde au apărut ei, acolo prăsirea oilor a redus vechea cultură ungurească a vitelor cornute. Numărul proprietarilor și oamenilor cu vite s'a împuținat, iar al oierilor s'a înmulțit [2]). Este foarte probabil că și cuvântul *hajtó*, care se mai întâlnește de nenumărate ori în documentele secolului XV și XVI, a fost scos din circulație de *hajdù* întrebuințat de Români. Cât ce apar ei la noi, apare și cuvântul *sztronga* (= «strungă»); ajunge cunoscută *esztena* (= «stână»), *bronza* sau *boroncza* (= «brânză»); se întinde *bajka* (= «miel», «oică»), *jerke bárány* (= «miel de un an», cf. slav. *jarka*), *jerke gedö* (= «ied de un an»), *bakgedö* (= «capră»), *czàp* (= «țap») și *czàpocska*, *podauni bárány*, *miliora-juh* (= «mioară»), *birke*, *kosárbárány* și *kosárpénz*, «*oves valachicae*» (quae bis per annum tonderentur), etc.

În vreme ce Vlahii din ținuturile ungurești s'au contopit repede în populația maghiară, sus pe munți și-au păstrat mult timp obiceiurile naționale. Aici, altfel, au trăit independent cu privilegiile lor. Așà numitele *sedes Walachales* sau *scaune păstorești*, fie ale Vlahilor, ori ale Rutenilor, erau scutite de contribuția obișnuită. Păstorii plătiau în loc de contribuție numai *strungă*. În fruntea scaunelor păstorești valahe sau rutene stăteau *cneji* și *şoltuzi* (zwltiz sive judices). Amândouă cuvintele însemnau același lucru (*judecători*, *juzi*, *judeci*). În regiunile

[1]) Aici Takács adaugă nota următoare, care interverteşte cu totul lucrurile: « Între instrucţiile date de Toma Nádasdy, de ex., cetim de mai multe ori că, afară de păstorii unguri, trebuie să primească şi români (Vlachos). E sigur că aici nu au înţeles păstori de naţiune română [când sânt puşi faţă 'n faţă Ungurii cu Românii?], ci păstori cu numele vlah. Conscripţia din 1605 a oraşului Borsod scrie: « Az juhászok az oláhokhoz tartanak, mint egyéb juhászok » = « Păstorii se ţin de Români, ca alţi păstori » Orsz. ltr. Urb. f. 44. nr. 52. a. 1605). Este evident că nici aici nu este vorba de Români, ci de păstori cu numele vlah ».

[2]) « În privinţa aceasta ne dau numeroase exemple arhivele oraşelor Debreczen (Dobriţin) şi Kecskemét ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cu populație germană judecătorii ereditari ai scaunelor păstorești erau numiți *șoltuzi (soltész)*, în satele rutene și valahe din Nord-Est *cneji*, iar în cele românești *voevozi* (*vajda*) . . .

Înșiși păstorii cunoșteau și alți șefi afară de cneji. Astfel erau *crainicii* (*futosó birák* = « judecători ambulanți ») și *judecătorii de fântâni* (*kút-birák*). Un funcționar deosebit strângeà birul de *coșar* (*kosárpénz*). Apoi între păstori erà și oarecare deosebire de treaptă socială.

În locul întâiu erau așà numiții *crai* [1]) . . . » (pp. 296—300).

15. Dar toponimia desminte multe din afirmațiile lui Takács, care însă în parte își păstrează valoarea. Astfel, în Pannonia și în Nord-Vestul fostei Ungarii găsim într'adevăr și populație românească, nu numai slavă. Acești Români apuseni ne-au lăsat numeroase toponimice de origine romanică și albaneză, cele mai multe din domeniul pastoral, ori nume și porecle românești. Ei erau organizați în sate, deci aveau viață statornică chiar și pe timpul celor dintâiu donații de feude, cu prilejul cărora sânt pomeniți.

Nu se poate vorbì deci *numai* de *nomadism* valah, ci în rândul întâiu de *transumanță*, cum ne arată și citatele date într'o notă anterioară din Anna Comnera și un pasaj din Kekaumenos, *l. c.*, 90, vezi *Addenda* [2]).

---

[1]) « O. L. Urb. f. 15. Urb. Likava (dela începutul secolului XVI: « Ubi *Walachi sub reges suos* pascendi appreciare solent »). După conscripția din 1627 a orașului Munkács, craiul porcilor a fost Ioan Petheő ((ibid., f. 18). După cea din 1685 cel dintâiu oier între oieri și inspector a fost Vasile Jurkovics, iar Simion Sopodai oierul oilor morave, Ioan Főzer oierul oilor obișnuite (proaste). În acest an soldații au mâncat din turmele domeniului din Munkács 339 oi morave și 720 oi obișnuite. După conscripția din 1627 a Munkács-ului, păstorul bivolilor a fost Ioan Rabonczár ». Fără îndoială acești « reges » înseamnă mult mai puțin decât cei « decem reges potentes in tota messia et panonia », despre care ne spune călugărul anonim dela 1308 (*o. c.*, p. 34) că-i aveau « pastores romanorum ». Mai observ în acest loc că alegerea de *crai*-judecători s'a păstrat până astăzi în unele regiuni, ca o prețioasă reminiscență a vieții pastorale străvechi. De obiceiul « *Craiului nou în țară* », practicat « prin plaiurile românești ale Ardealului, în Nord spre Maramureș și Bucovina, în ținutul Năsăudului, și la Sud în Țara-Oltului, de către Muntenia » se ocupă G. Coșbuc, *Dintr'ale neamului nostru*, București, 1903, pp. 108—112 și 131—135. « *Alegerea craiului* » o avem descrisă și la Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, vol. III, București, 1901, cap. XIV, « Bricelatul » (pp. 117—129). Pentru explicarea *bricelatului* din punct de vedere etimologic, vezi N. Drăganu, *Cuvinte și obiceiuri*, în *Revista filologică*, I, pp. 104—116. Acolo se găsesc, reproduse din operele citate mai sus, și părțile mai importante privitoare la *crai* și la alegerea lor.

[2]) Nomadismul se confundă adeseori cu transumanța, și chiar cu păstoritul local sau de munte (cf. Ph. Arbos, *La vie pastorale dans les Alpes françaises*, Paris, p. 7 ș. u.). Nomadism înseamnă că, « odată cu turmele și cu păstorii, se ridică, după expresia păstorilor macedo-români, întreaga *fară*, adică toate familiile dintr'un sat cu tot avutul lor mișcător » (Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, p. 190), în vreme ce « transumanța este plecarea turmelor de oi la văratec sau iernatec însoțite *numai* de ciobanii și câinii lor » (*id.*, *ib.*) sau: « le déplacement alternative et périodique des troupeaux entre deux régions déterminées de climat différent. La transhumance peut être effectuée par le gros ou le petit bétail » (A. Fribourg, *La transhumance en Espagne*, publicat în *Annales de Géographie*, nr. 105, a. XIX, p. 231, nota). Dau și definiția unui geograf: « Transhumanța este o pendulare periodică între o regiune

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Viața păstorilor români trebuie să fi fost aceeași cu cea a păstorilor romani. Varro (116—27 î. Hr.), *Res rusticae* (ed. *G. Gœtz*, pp. 73 ș. u.), relevă nu numai că păstoritul la Romani îl făceau în Sudul Italiei sclavii, ci și că acest păstorit se făceà prin schimbarea pășunilor de iarnă și a celor de vară, deci prin transumanță: « itaque greges ovium longe abiguntur ex Apulia in Samnium aestivatum » (II, 1, 16). Atticus zice către Varro (II, 2): « Longe enim et late in diversis locis pasci solent [greges ovium], ut *multa milia absint saepe hibernae pastiones ab aestivis* ». Iar Varro răspunde: « Ego vero scio; nam mihi *greges in Apulia hibernabant, qui in Reatinis montibus aestivabant* ». În l. III, 17, 9 mai adaogă: « ut *Apuli* solent pecuarii facere, qui *per calles in montes Sabinos pecus ducunt* ». Tot așà se petreceau lucrurile și în Illyria, pe care deasemenea o amintește Varro, II, 10.

Firește însă, « în veacurile de mijloc, în vremurile de neliniște pentru neamul românesc, pe alocuri transumanța a evoluat la nomadism » [1]).

Nu se poate trage un hotar atât de precis, cum vrea Takács, între așà zișii săi *Valahi-păstori* și *Români-oláh*-i.

---

de vărare și altă regiune de iernare, o trepădare grăbită sezonală a animalelor și păstorilor (mai rar chiar și a familiilor lor), dela șes la munte, primăvara sau întors, toamna; mișcare condiționată de diversitatea de relief, clima și vegetația acestor două regiuni discontinue, fiindcă între ele se intercalează o a treia regiune, cea a culturilor agricole. Legătura transhumantului, cu una dintre cele două regiuni, de vărare sau de iernare (sau chiar amândouă), este statornicită prin așezări omenești — sate sau orașe — solide și permanente, cari imprimă un anumit caracter peisajului geografic » (S. Opreanu, *Transhumanța din Carpații orientali*, în « *Lucr. Inst. de Geogr. din Cluj* », IV, 1931, p. 208). — Asupra chestiunii cf. și: S. Mehedinți, *Die rum. Steppe*, în *Fr. Ratzel's Gedächtnis*, Leipzig, 1904, p. 246 ș. u.; Emmanuel de Martonne, *La Valachie, essai de monographie géographique*, Paris, 1902, capitolul: *La vie pastorale*; același, *La vie pastorale et la transhumance dans les Carpathes méridionales*. Leur importance géographique et historique (în *Fr. Ratzel's Gedächtnis*, pp. 227—245) și *Viața păstorească în Carpații români* (conferință publicată în *Conv. Lit.*, XLVI—1912, 2, pp. 122—127); N. Iorga, *Studii și documente*, X; O. Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice* (extras din « *Viața Nouă* », 1913); *Problema păstoritului* în « *Viața Nouă* », 1913, pp. 292 ș. u.; *Viața păstorească în poezia noastră populară*, I și II, București, 1912—13; P. Cancel, *Păstoritul la poporul român* (extras din *Conv. Lit.*, XLVII—1913, pp. 851 ș. u.); G. Vâlsan, *Mocanii în Dobrogea, la* 1845, în « *Graiul Românesc* », București, II, nr. 3, Martie 1928; Șt. Meteș, *Păstorii Ardeleni în Principatele-Române*, în « *An. Inst. de Ist. Nat. din Cluj* » III—1924/25, pp. 293—355; Andrei Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova și în Țara Românească*, București, 1927; I. Georgescu, 15 *ani de transhumanță* (1782—1797), în « *Analele Dobrogei* », V—VI.

[1]) Cu totul greșit J. Peisker, *Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turko-Tataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung* (în *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, III. Neue Forschungen zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Slaven, I), Stuttgart, 1905, și mai ales *Die Abkunft der Romänen* (în *Zeitschrift des hist. Vereins für Steiermark*, XV. Jahrg., 1—4. Heft, pp. 160—205), Graz, 1917, după care păstoritul român ar fi nomad și de origine turco-tătară, iar înșiși Românii ar fi « fără îndoeală Turco-Tătari romanizați ». Teoria lui Peisker a fost combătută cu succes de K. Kadlec, *Deutsche Literaturzeitung*, XCIII—1918, pp. 699—704, 723—729, 747—753; C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 172—173; P. Cancel, *Dacoromania*, I, pp. 476—481, și mai ales A. Philippide, *Originea Românilor*, I, pp. 840—848.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Migrațiune s'a întâmplat atât dela Vest la Est, cât și dela Est la Vest. Din pricina aceasta găsim în Vest particularități de limbă caracteristice Estului, și invers.

Ca să citez un singur exemplu, rotacismul nu este nicăieri general: nici în Vest, nici în Nord, nici în Nord-Est.

Voevozi și *cneji* (numiri de origine sud-slavă pentru niște instituțiuni care « afară de nume » n'au « nimic slav » și pe care Românii le aveau când au venit în contact cu Slavii; cf. *ducă*, *domn* < d o m (ĭ) n u s, - u m, *jude*, *judec*, *judece*, plur. *judeci* < j u d e x, - ĭ c e m)[1]) găsim și în Vest, și în Nord, ca și în Est, căci păstorii și ostașii români le-au dus cu sine în tot locul, chiar și în Moravia, Polonia și Ucraina, unde li se recunoaște dreptul de judecare în afacerile lor civile și penale. Acest drept, căruia-i zicem « ius valachicum », este numit în documente « lex antiqua » (= slav. *staryj zakonŭ*), « lex antiqua districtuum volahicalium universorum », « jus wolachie », « ritus wolahie », în Polonia « jus valachicum », « jus et consuetudo Valachorum », « vołóskiem pravem », etc. [2]).

Birul *strungăritului* poate să aibă alt temeiu decât deosebirea dintre păstor cu numele Vlah și Român: mai curând pe cea dintre păstor nomad (și în sensul transumanței) și statornic.

În sfârșit « *census Valachorum* seu vigesima ovium *ztronga* dicta » a însemnat la început cu siguranță « bir românesc », întocmai cum *Vlah* a însemnat « Român » ca națiune. A început să aibă sensul de

[1]) I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în *AAR*, s. II, t. XXXVII ist., București, 1914—15, p. 817, afirmă: « În organizația aceasta primitivă ni s'au păstrat fără îndoeală ultimele rudimente din vechea constituție municipală romană », și trimite la lucrarea sa *Die geschichtliche Bedeutung der Rumänen und die Anfänge ihrer staatlichen Organisation*, Cernăuți, 1913.

[2]) Asupra drepturilor, îndatoririlor și funcțiunii politice, militare de judecători și întemeietori de sate a voevozilor și cnejilor vezi: I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, *AAR*, s. II, t. XXIV ist., pp. 191—207; același, *Despre cnejii români*, *AAR*, s. II, t. XXVI ist., pp. 13—44 și *Über die rumänischen Knesen* [traducere germană a precedentei], în *Archiv für slavische Philologie*, XXV — 1904, pp. 522—543, XXVI — 1905, pp. 110—114, și tiraj aparte, Berlin, Weidmann, 1904, 1905 [două broșuri fără paginație deosebită]; același, *Câteva observațiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor și boierilor moldoveni în secolul XIV și XV*, în *AAR*, s. II, t. XXIX ist., pp. 613—628; Radu Rosetti, *Despre originea și transformările clasei stăpânitoare în Moldova*, în *AAR*, s. II, t. XXIX ist., pp. 145 ș. u.; același, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, t. I, București, 1907, Cartea I, capitolul I: « Despre cneji și voevozi și despre diferențarea claselor la Români », pp. 23—51, și capitolul II: « Coloniile române din Galiția », pp. 52—76; D. D. Mototolescu, I. *Jus Valachicum în Polonia*, București, 1916 (în special, p. 3—4); Victor Onișor, *Istoria dreptului român pentru anul I al facultății de drept*, ed. II, Cluj, 1925, pp. 105—109. Dintre lucrările mai vechi se pot relevà: Martinus Schwartner, *De scultetiis per Hungariam quondam obviis*, Budae, 1815; Graf Joseph Kemény, *Über die ehemaligen Knesen und Knesiate der Walachen in Siebenbürgen*, în A. Kurz, *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, II. B., I. Heft, Kronstadt, 1846, pp. 287—329; Jos. Lad. Pič, *Die rumänischen Gesetze und ihr Nexus mit den byzantinischen und slawischen Recht*, Prag, 1866; același, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880, pp. 146—159; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. I, Iași, 1888, pp. 499—512, II, 1889, pp. 229, 235; F. Pesty,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« bir pastoral » numai când şi *Vlah*, pe urma desnaţionalizării Românilor şi a năpădirii lor din partea altor popoare (Unguri, Ruteni, Slovaci, etc.), care le-au învăţat meşteşugul şi le-au însuşit obiceiurile şi legile, a ajuns să ia şi sensul de « păstor ». Aceasta s'a întâmplat relativ destul de târziu, prin secolul XV—XVI. În documentele latino-ungureşti din întreg veacul de mijloc însemnarea de « Român » este « die allein giltige » [1]).

16. Toate aceste chestiuni se lămuresc prin studiul toponimiei, care ne ajută să datăm unele din cele mai vechi aşezări româneşti. Aceasta m'a îndemnat să cercetez în cele ce urmează toponimia secolelor IX—XIV.

Românii, ca popor de păstori şi agricultori, locuind dela început în cătune şi sate, este bine să ştim că despre o organizare a « satului » nu se poate vorbi înainte de legiuirile lui Ştefan cel Sfânt, deci înainte de anul 1000. Atunci apare mai întâiu « villa », în care deocamdată lipseşte biserica, nefiind obligate decât 10 « villae » să aibă una.

Deoarece populaţia erà puţină în raport cu întinderea pământului, ea, în special ţăranul român, chiar şi dacă se îndeletniceà cu agricultura, continuà şi păstoritul « deci obişnuià transumanţa, fără a-şi părăsì brazda, consătenii, rudele şi prietenii de care îl legau tot felul de interese » [2]). Satul erà la început o « măerişte », una ori câteva case şi colibi, şi se numià după proprietar şi întemeietor, la început cu numele acestuia +*-háza* « casă », apoi +*-telek* sau *-telke* « cătun », în sfârşit, când a mai crescut, +*falu* sau *-falva* « sat » [3]). Făcând o statistică a numelor topice din fosta Ungarie, şì Fr. Pesty, *Magyarország helynevei*, I, Budapest, 1888, p. XXVIII, a ajuns la concluzia că « partea cea mai mare a numelor de localităţi s'a născut din nume de persoană şi din cuvinte de acelea, care caracterizează terenul şi regiunea » [4]); pentru Vlahii balcanici cf. Jireček, *o. c.* I, 38.

A szörényi bánság és Szörény vármegye története, I—III köt., Budapest, 1878; acelaşi, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876; T. Turchányi—F. Pesty, *Krassó-Szörény megye története*, I, Lugoş, 1906, II, 1 şi 2, Budapest, 1884; D. Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V, Budapest, 1913, p. 35 ş. u.; D. Onciul, *Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch*, în *Românische Revue*, ed. C. Diaconovich, VI—1890, pp. 24—31, 91—97; acelaşi, *Originele Principatelor române*, Bucureşti, 1899, pp. 86 ş. u., 134 ş. u. şi, mai pe urmă, *Românii şi Ungurii în trecut* (lucrare postumă), Bucureşti, 1928, pp. 18—22 (vede originea cnejilor în organizaţia coloniilor şi municipiilor romane: *duumviri juri dicundo*); N. Densusianu, *Chinesiatul familiei Băsărabă din Ţara Haţegului*, în *Rev. p. ist., arch. şi fil.*, Bucureşti, 1902, p. 50 ş. u.; acelaşi, *Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria*, Bucureşti, 1884, pp. 28—57, ş. a., care sânt indicate în operele citate mai sus.

[1]) Vezi D. Onciul, *Românische Revue*, VI—1890, p. 92.

[2]) Cf. şi I. Nistor, *Emigrările de peste munţi*, în *AAR*, XXXVII ist., p. 817.

[3]) Cf. H. Marczali, *Magyarország a királyság megalapításáig*, Budapest, 1895, p. 272, care trimite la conscripţia bunurilor episcopiei din Oradea din codicele nr. 1062 al Curţii din Viena; citat şi la I. Russu-Şirianu, *Iobăgia*, vol. I, Arad, 1908, p. 42.

[4]) Cf. şi D. Dan, *Din toponimia românească*, Bucureşti, 1896, p. 70.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lucrul cel mai important într'o cercetare de felul celei întreprinse în această lucrare este stabilirea exactă a celei mai vechi forme diplomatice şi identificarea ei cu forma actuală.

Forma cea mai veche adeseori este o cheie sigură pentru explicarea etimologică a numelui şi ne fereşte de greşeli. Astfel, cum vom vedeà la locul său, documentele ne arată clar că *Mehàdia, Mihàdia, Mehedìa* derivă din *Mihàld* < *Mihály* + suf. top. ung. *-d* (> * *Mehàld* > * *Mehâud* > * *Mehâd* > * *Mehad*, cu dispariţia obişnuită a lui *u̯* < *l* + suf. top. *-ĭĭa*, nu din *Ad mediam*, care ar fi trebuit să dea *Ameazĕ*, nici din *Mĕhed* < ung. *méh* « albină ».

Dar stabilirea exactă a ei nu este uşoară din pricina că numele din documente se pot cetì foarte diferit (cf. *Urs, Vrs* = *Ursz* şi *Örs*; *Curt, Kurt* = *Kurt, Kürt* şi *Kert, Lupa* = *Lupa* şi *Lapa*; *Buca* = *Buca* şi *Bika*; *Buke* = *Beke*, etc.).

Apoi avem o mulţime de nume foarte vechi de origine străină, mai ales slavă, pe care nu le putem întrebuinţà pentru scopul nostru decât dacă prezintă particularităţi fonologice româneşti. De ex. pot fi slave şi româneşti în acelaşi timp nume ca: *Bal(a)ta* [1]), *Bogàt(a), Bogdàn; Drâg; Lâz(u); Polyàn, Polana*, chiar *Pojàna; Râd, Râda; Szirâk*, etc. Dar *Pojény, Polyenica* sânt româneşti, căci numai în românește este cu putinţă pluralul *Poieni*, iar din acesta derivatul cu suf. *-iţă*.

Uneori cuvântul poate fi atât de origine slavă ori unguréscă, cât şi de origine latină, deci românească (cf. *Apa; Csur; Fir, Fyr; Fok; Guta; Kál; Lok* sau *Lók* [2]), etc.).

În astfel de cazuri, precum şi când numele a fost tocit de vreme, ne sânt de mare ajutor traducerile pe care le găsim în altă limbă alături de el. Astfel, de ex., *asszó* din *Szék-Asszó-patak* (com. Ciuc) ne arată clar că în *Szék* este vorba de rom. *sec* < s ĭ c c u s, -a, -u m, deci de *Părăul-sec* (cf. acest nume în j. Braşov) şi că tot aşà trebuie să interpretăm şi pe *vallis Zeku* a. 1228 (j. Mureş-Turda; azi *Szék-pataka*); *Scekpotok* a. 1270 (com. Abauj şi Zemplén), etc. [3]), în vreme ce *Szâka* poate fi femininul lui *sec*, pus lângă *vale*, deci *Valea-sacă* (cf.

[1]) Cuvânt, a cărui istorie nu este clarificată de-ajuns până acum (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 463—464; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 461; Gr. Nandriş, *Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*. Extras din *Mélanges de l'École Roumaine en France*, II, pp. 5—13, şi S. Puşcariu, *Studii istro-române*, II, Bucureşti, 1926, pp. 278—279, § 271; Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 698).

[2]) Mă gândesc la rom. *loc* < lat. l o c u s -u m şi la ung. *lok* «adâncitură», «vale» « luncă » (Szinnyei, *M. Nyelvőr*, XXIII, 350; Hetfy Gy. A., *A térszini formák nevei a magyar népnyelvben*, Budapest, 1911, pp. 31—32), care, cum se ştie derivă din slav. *lǫkъ*, deci din acelaşi radical, din care este şi rom. *luncă* < *lǫka*, dar printr'un intermediar neo-slav (cf. rus. *lykà*, rut. *łúka*, slov. *loka*, s.-cr. *lúka*, ceh. *louka* şi *luka*, etc., la Berneker, *SEW*, I, 739, precum şi Hetfy, *l. c.*; I. Minea, *Toponimie şi istorie: luncă şi loc*, în *Cercetări istorice*, I, Iaşi, 1925, pp. 411—412; I. Karácsonyi, *A székely helynevek és a politika*, Lugoj, 1927, pp. 9—10.

[3]) Cf. şi *Sec*, munte şi sat în Mehedinţi; *Sec*, sat, pădure, pârâu, mănăstire, în jud. Neamţ (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, p. 427); *Muntele Sec* = alb. *Mal i thatë* lângă Coriţa, în Albania (Th. Capidan, *Fărşeroţii*, în *Dacoromania*, VI, 15). Un munte *Sec* se întâlneşte şi în ţinutul Veria (*id., ib.*, nota).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Valea-seacă sau *sacă* în Bacău, Buzău, Fălciu, Ialomița, Neamțu, Prahova, Putna, Suceava, etc.).

Dintre elementele de origine străină putem întrebuința mai fără grijă albanezismele, de care Ungurii nu au. Dar și aici trebuie să băgăm de samă să nu fie venite prin vreo limbă slavă.

Cu multă băgare de samă trebuie să fim chiar și la întrebuințarea numelor de origine latină. Ele pot fi adecă și din altă limbă romanică, ori chiar din limba latină (de ex. *Maria Nosztra*, etc.).

Nu putem face nimic cu numele a căror origine n'o cunoaștem (cf. *Bágy*, *Bágya* alături de rom. *badiu*, *bade*).

În sfârșit găsim nume străine pentru localități, ai căror intermediari și locuitori au fost Românii.

Din pricina acestor greutăți numele românești apar mai scăzute ca număr decât cum au fost în realitate. Dar esențialul nu este numărul exact, ci însuși faptul existenței și vechimei Românilor.

Deși uneori va combate părerile altor cercetători, lucrarea aceasta nu este propriu zis o lucrare de polemică, ea va fi o înșirare de fapte, din care concluziile dela sfârșit vor ieși dela sine. Sânt de părere că discuția «chestiunii românești» în sine n'are rostul pe care i-l atribue Ungurii: sântem unde sântem și rămânem, ori cât ar vrea ei să fie altfel. Dar știința nu trebuie să sufere din pricina politicianilor ei. Pentru aceasta voiu aduce însemnate rectificări și întregiri operei foarte erudite, dar tendențioase și pornite dintr'un punct de vedere greșit a lui I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925—1929, prețioasei lucrări citate a lui Takács, precum și celor ale lui L. Treml: *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, I (*Ungarische Jahrbücher*, VIII—1928, 25—51) și II (ibid., IX—1929, 274—317), iar mai pe urmă *A románság őshazája és a kontinuitás*, Budapest, 1931, care nu numai că sânt tendențioase, cum s'a putut vedeà chiar și din citatul cu care am început acest studiu, ci întrebuințează un ton foarte ridicat, cu totul neobișnuit în știința obiectivă [1]).

[1]) Este inutilă o discuție cu L. Marjalaki Kiss, care în *Honfoglalás elötti bajor adatok* (în *Tört. és Rég. Közl.*, 1928) și în *Uj úton a magyar őshaza felé* (*Nyugat*, XXIII—1930, pp. 899—913) crede că, cu ajutorul toponimiei ungurești actuale, poate dovedì că poporul unguresc este identic cu popoarele cunoscute în cele dintâiu secole d. Hr. subt numele colectiv de *Sarmați*, care au locuit și locuesc încontinuu din cele mai vechi timpuri până astăzi în Ungaria și în Ardeal. Teoria privește în rândul întâiu pe filologii și istoricii maghiari. Ei au cuvântul. Autorul, arheolog, vrea să se întemeieze pe cuvinte și nume pentru a-și sprijinì această teorie fantastică. Cum trebuie privită această chestiune în lumina cercetărilor din urmă ne spune C. Tagliavini, *Luigi Ferdinando Marsigli e la scrittura «runica» dei Siculi (Székelyek) di Transilvania*, Bologna, 1930, p. 18: «Oro l'ungherese è una lingua ugro-finnica (vezi întreagă bibliografia la C. Tagliavini, *La lingua ungherese*, Roma, «Istituto per l'Europa orientale», 1930), che non ha assolutamente nulla a che fare con lo scitico il quale [în care intră și limba Sarmaților], per quel poco che ne sappiamo attraverso scarse glosse e nomi propri, era una lingua indoeuropea di tipo *satem*» (cf. Fr. Sottau, *Zur Erklärung der Sprache des Volkes der Skythen*, Diss. Berlin, 1887; P. Kretschmer, *Einleitung in die geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, 1895, p. 214 ș. u.; H. Hirt, *Die Indogermanen*, II, 586—589).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

I

ROMÂNII DIN PANNONIA

17. Dar să ne întoarcem la Pannonia.

Se știe că în părțile vestice ale fostei Ungarii, care intrau în sfera de interese a imperiului franc, înainte de cucerirea Ungurilor erau următoarele țări:

a) Moravia, numită așà după râul Morava, care curge prin ea, vărsându-se în Dunăre la Dévény;

b) Ostmark-ul bavarez al Rabei, care s'a întins de-a-lungul râului *Lajta*, până la Raba [1]), și de care se ținea pe la 900 și *Požon*-ul și ținutul lui;

c) Principatul lui Privina (Pribina), apoi al lui Kocel, de dincolo de Dunăre, a cărui capitală era *Mosapurc* = *Urbs paludarum*, după credința celor mai mulți actualul *Zalavár* [2]);

d) Principatul lui Braslav (a. 880—897), a cărui capitală a fost Sísek (cr. *Sísek*, srb. *Sísak*, ung. *Sziszék*) [3]), care s'a întins cam în locul în care a fost mai târziu *Slavonia* (lat. *Sclavonia*), deci pe teritoriul comitatelor Zagreb, Bjelovar-Križ, Varaždin, Verovitica [4]).

Melich cercetează, cu ajutorul lingvisticei, ce fel de popoare au găsit Ungurii la venirea lor în aceste patru ținuturi.

Pe noi ne interesează în rândul întâiu, pentru motive care se vor vedeà mai încolo, ținuturile stăpânite de Privina (Pribina) și de fiul său Kocel (Koczel, Chezil).

Privina a domnit mai întâiu în Nitra (Nitrava). De-aici a fost alungat de principele morav Mojmir (cit. *Moĭmir*), care voià să unească pe Slavii moravi subt un singur stăpânitor și pe la 847 a venit în Pannonia, căutând sprijin și ocrotire la regele Bavariei Ludovic Germanul. Acesta-i dărui «in beneficium» [5]) un ducat în Pannonia și-l

---

[1]) Vezi Pauler, *A magy. nemz. tört.* 2, I, 50, *A magy. n. tört. Szent Istvánig*, p. 29, și *A magyar honfogl. kútfői*, 450.

[2]) *Conversio Bagvariorum et Quarantanorum*, ed. din *A magyar honfogl. kútfői*, p. 313: «in castro Chezilonis noviter *Mosapurc* vocato». — *Ann. Fuld.*, ed. Pertz, MG, SS, I, ad annum 896: «imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Brazlowoni duci commendavit».

[3]) În epoca romană orașul se numià *Siscia*, gr. Σισκία, vezi Forbiger, *Handbuch der alten Geographie* și *Magyar Nyelv*, XVII, 222.

[4]) Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 331.

[5]) Cf. *A magyar honfogl. kútfői*, 309.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

înduplecă să primească botezul. Venit aici, « cepit populos congregare » [1]) și întemeie, nu departe de lacul Balaton, o cetate numită, cum am spus, *Mosapurc*.

Firește că, « fugind din Nitra, n'a venit singur, ci cu mai mulți oameni credincioși, foștii lui supuși ». Melich crede că « n'a putut veni din Nitra cu altcineva decât cu Slovaci » [2]). Vom vedeà mai încolo că în Nitra s'au putut găsi și Români.

Privina a murit la 861. Despre moartea lui *Conv. Bagv. et. Ouar.* ne spune: « . . . in castro Chezilonis noviter *Mosapurc* vocato, quo illi successit moriente patre suo Privina, quem *Moravi* occiderunt » [3]). « Moravii » probabil au fost supușii săi refugiați deodată cu el.

După Privina a domnit în Pannonia Kocel, ca vazal al lui Karlomann. El a murit în 876 [4]).

După Kocel a urmat Karlomann, sau, mai bine, fiul său Arnulf. Acesta a avut mari lupte cu regele morav Svatopluk și uneori Pannonia a fost și în stăpânirea acestuia. Dar Svatopluk n'a putut s'o țină decât prea puțin timp, căci chiar înainte de venirea Ungurilor Arnulf i-o încredință lui Braslav: « imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Brazlowoni, duci suo, in id tempus commendavit » [5]).

În urma multelor războaie, populația Pannoniei s'a împuținat, țara a ajuns aproape pustie. Theotmar, arhiepiscopul de Salzburg scrie în 900: « . . . ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia tantum una non appareat ecclesia. . . totam terram desolatam viderunt. . . » [6]).

« Dar fără oameni totuși n'a putut fi Pannonia și Ungurii cuceritori nu i-au putut ucide pe toți, căci altfel numele geografice care au intrat în limba ungurească în timpul cuceririi țării, cum au ajuns în aceasta? » [7]).

După Melich, « Din numele slave de pe teritoriul principatului lui Privina — Kocel se vede cu siguranță numai atât că, spre Nord dela Balaton, cam până la linia nordică Tét—Sokoró—Bakony au locuit și Slavi vestici: Slovaci.

Dar nu se poate spune că avem dovezi de limbă că spre Sud dela Balaton, până la Drava și Mura, în comitatul Tolna de azi, în partea

---

[1]) *Ibid.*, 310.
[2]) *O. c.*, 396.
[3]) Vezi *A magy. honfogl. kútfői*, 313.
[4]) Šišić, *Geschichte der Kroaten*, 71, ap. Melich, *o. c.*, p. 376 și 401. — Asupra domniei lui Privina și Kocel, cf. și Hunfalvy, *Magyarország ethnográphiája*, Budapest, 1876, pp. 176—178; V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin, 1913, pp. 6—8; Pechány Adolf, *A magyarországi tótok*, Budapest, 1913, pp. 16—18; A. Bunea, *o. c.*, pp. 83 §. u.
[5]) *Ann. Fuld.* ad annum 896; cf. și D. Onciul, *o. c.*, pp. 264—265.
[6]) *A magyar honfogl. kútfői*, p. 327; cf. și Pauler, *A m. nemz. tört. Sz. Istvánig*, pp. 29 și 248, n. 58.
[7]) Melich, *o. c.*, 397.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nordică a comitatului Baranya, în Somogy, Zala și Vas locuit-au Slavi sudici (Kaj-Croați Sloveni).

Numele râului Kanizsa, dacă cumva a existat pe timpul cuceririi țării, dovedește cel mult că ici-colo au putut locuì și Slavi sudici. *În general însă spre Sud dela Balaton pe timpul cuceririi țării cu greu a putut fi populație slavă*» [1]).

Din cercetările sale Melich mai trage concluzia că populația părților, care intrau în sfera intereselor france sau germane, pe timpul venirii Ungurilor erà mai deasă decât în cele din sfera intereselor bizantine.

«Și cei, pe cari i-au găsit, din punctul de vedere al limbii au fost, în părțile Ungariei nordice, Germani și Slavi vestici (Slovaci). Nu este cu neputință să fi trăit aici și o frântură ilirică, dar cu greu celtică (*Kompa* este nume celtic, dar prin mijlocire germano-slavă).

În părțile de dincolo de Dunăre au putut găsì relativ mai mulți oameni spre Nord dela Balaton până la Dunăre.

Fracțiunile de popoare găsite aici au fost Germani superiori (Bavarezi), Avari și Slavi vestici (Slovaci). Spre Ost dela Balaton până la Dunăre și spre Sud până la Mura—Drava au găsit foarte puțină populație. Astfel, în regiunea din Baranya au găsit Turco-Bulgari și în cea spre Sud dela Balaton, în oarecare parte, o *fracțiune de popor neolatină, dar nu românească*, și poate și una slovenă. În partea vestică a Dravei Savei, în ținutul lui Braslav, au găsit popor kajkavac; dar este sigur că nici această regiune n'a fost unitară din punctul de vedere al limbii» [2]).

Melich afirmă așà dar că populația neolatină din Pannonia n'a fost «românească» («oláh»), dar evită cu mare grijă să studieze barem un singur nume geografic rămas dela ea, pentru a nu se vedeà că este vorba de o afirmație lipsită de temeiu și tendențioasă.

Din cele ce vor urmà se va vedeà clar că această populație a fost românească. Ea s'a întins, împreună cu populația slovacă, în întreg principatul lui Privina și Kocel, ba chiar și numele lui Kocel, după toată probabilitatea, este de origine romanică, poate chiar românească.

18. Cele mai multe numiri de origine românească din Pannonia le găsim în comitatele dimprejurul Balatonului (Somogy, Tolna, Fejér, Veszprém, Vas și Zala), în special în satele din posesiunea abațiilor din Tihany, Bakony și Pannonhalma. Avem diploma dela a. 1055, prin care se fondează abația din Tihany (publicată la G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I, 388—394, și la L. Erdélyi, *A tihanyi apátság kritikus oklevelei*, Budapest, 1906) și cea dela 1211, prin care Andrei II întărește bunurile abației din Tihany (publicată la Fejér, *o. c.*, VII, 5, 177—202, și G. Wenzel, *Codex*

[1]) *O. c.*, pp. 395—396.
[2]) *O. c.*, p. 424.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

diplomaticus Arpadianus continuatus, I, pp. 107—124; cf. şi L. Erdélyi, *A tihanyi apátság népeinek 1211. évi összeirása*, în *Nyelvtud. Közlemények*, XXXIV, 388 ş. u.), care se găsiau în comunele: *Fyred*, *Derechey*, *Vazil*, *Belen*, *Zeuleus*, *Cheuz*, *Colon*, *Beseneu*, *Focud*, *Sagh*, *Igol*, *Keeu*, *Füzegy*, *Supoc*, *Gamas*, *Theluky*, *Thurch*, *Mortua*, etc.

În aceasta din urmă, între altele, se spune: « Est in eodem lacu [Bolotin] locus, qui uocatur **Petra** »[1]) (Wenzel, *CDA*, p. 107)[2]); « Prima meta terre predii de Beseneu. . . uenit per stagnum Hagymas usque ad *Curul*; unde tendit per Furizwelgi uersus aquillonem ad uiam, que ducit ad uillam **Saca**, ibi est meta »; « ibi incipit habere terminum cum terra uille Popi » (p. 116).

Astăzi se găseşte o *Száka* în Balaton-Füred (cf. Dr. Johann Jankó, *Resultate des wissenschaftlichen Erforschung des Balatonsees*, Wien, 1906, p. 90), care-l trece în « Liste der unerklärbaren Orstnamen ».

În diploma dela 1055 avem *Secu*-ueieze (Erdélyi, *o. c.*, p. 24, carc întreabă nedumerit: « vagy talán Feku-weieze? »; cf. şi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 1076). *Ueieze* = « vejsze » înseamnă « loca uda separata, sagenis apta ». Cât priveşte pe *Secu*, el apare în documentele vechi cu sensul de « vadum, loca vadosa » « seichte Stelle, Untiefe » şi « nitrum, loca nitrosa », « Natronsalz, natronreicher Ort ». Aceste sensuri, pe care Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 899—900, le tratează împreună, fără îndoeală trebuie despărţite, neputându-se explică cel dintâiu din al doilea, care are deobiceiu forma *szík*, cum se rosteşte astăzi (cf. vog. *śex*). În sensul întâiu putem aveà mai curând rom. *sec* « trocken », « unfruchtbar » < sĭccus, -a, -um. Dacă exemplul Per alueum salsuginis qui dicitur *scequ* a. 1095 (Pannonhalma)[3]), se poate explică, din pricina lui « alveus » şi « salsugo », în amândouă chipurile, alte exemple sânt mai convingătoare: Ex inde tendit ad Weguhomoc quod est *Scecu* a. 1194; In vallem, qui vocatur *Zeku* a. 1228/1357; Inde transit per stagnum ad *sec* loc a. 1231; In loco qui uocatur *Zek* a. 1233/1345; Ad vnam terram *Zeek* vocatam a. 1249; Incipit a capite riuuli [qui] *Zeek* nominatur a. 1252; Intrat riuum *Scek*potok a. 1270; Uenit ad caput cuiusdam vallis Hod*zek* uocati a. 1324; In quodam loco *Zeek* vocato; Vineam suam in territorio *Zekmal*[4]) vocato a. 1335; In loco qui *Zek*zeleu dicitur (Veszprém) a. 1339; Ad caput cuiusdam riuuli *Zek*patak vocati a. 1359; Transiret directe ad unum paruum lacum *Zeek* nominatum a. 1380; Incidissent in vnum Riuulum *Zek*pathak nuncupatum a. 1416, etc., etc.

Dar dacă nici aceste exemple n'ar fi destul de convingătoare din pricina că găsim şi forme ca: Uadit ad occidentem uersus paludem *Zyktou* a. 1288/1290, Quandam piscinam *Zyktou* uocatam a. 1299, —

[1]) În diploma dela 1055 se spune: « Est in eodem lacu locus qui uocatur *Petra* » (vezi L. Erdélyi, *o. c.*, p. 22).

[2]) Citez după Wenzel, fiindcă are textul mai bine controlat.

[3]) Cf. şi a. 1086, Wenzel, *CDA*, I, 32.

[4]) Cf. *Sucha hora* în com. Árva.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

deși *é* se confundă în rostire cu *í*, — avem alte câteva concludente. Așà este *Szék-Asszó-patak* « ein Bach, welcher in obern Tschiker Sekler Stuhl aus dem Gebirge Ostoros des Alt-Höhenarmes entspringt » (Ign. Lenk von Treuenfeld, *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch-, hydrographisch- und orographisches Lexikon*, Wien, 1839, IV, 140) și *Pereou* (= « Părău ») - *Szék* (= « sec »), ein Bach, welcher im Kronstädter Distrikt aus dem Gebirge Gartsin entspringt » (Lenk, ibid.) [1]).

Apoi nu există arbore « nitros », dar există arbore *sec* = « uscat », « dürr », « trocken », și astfel trebuie interpretat *székfa* din exemplele: Usque ad arborem *cequfa* a. 1193; Ad arborem Tul *Zeekfa* dictam a. 1320 (Nagy Imre, *Codex dipl. Hung. Andegavensis — Anjoukori okm.* I, 550, în com. Zala; Szamota — Zolnai, *MOklSz*, 900, unde se traduce numai cu « arboris genus », « eine Art Baum »); cf. și *Zekzeleu* a. 1339.

În sfârșit, cum apare din cele două diplome, pare a fi o legătură etimologică între « *Secu*-ueieze » dela 1055 și « villa *Saca* » dela 1211. În acest caz *Saca* s' r xplică din femininul lui *sec* « trocken », « unfruchtbar », putând fi vorba de un sat numit după o « vale sacă ». Derivarea lui *Saca* din ung. *szék*, *szík* « nitrum » este exclusă [2]).

Petra este un nume cules din graiul poporului, nu tradus în latinește, de aceea se spune « qui *vocatur* Petra ». El ar puteà fi identic și cu n. pers. *Petra* (cf. Wenzel, *CDA*, I, 107, a. 1211) = « Petrea », dar mai curând este vorba de o formă latinizată a românescului *peatră*, întru cât este firesc ca « in . . . lacu », unde este acest loc, să se vadă « pietre », « stânci » [3]).

Între numele de iobagi, bucătari, păstori, pescari, vieri, etc., care se înșiră acolo, sânt unele care ar puteà fi românești: **Ciot**, p. 113, **Chot**, p. 121, care, dacă nu este numai o grafie a lui *Cholt*, poate fi identic cu rom. *ciot* « Knorren, Knorz, Knot », întrebuințat figurat și pentru a numì un om sau un animal mic și îndesat, care, ca și ital. *ciotto*(*lo*) « hinkend », la origine *piede ciotto* « Klumpffusz », din care se crede că derivă (după Miklosich, *EWS*, 37, și Berneker, *SWE*,

[1]) Numeroase exemple vechi de *Asszú-patak*, *Szárazpatak*, *Szuhapatak*, *Szohodol* « Dürrbach » se pot vedeà la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 33—34, 753—757 și 878.

[2]) În cazurile citate mai sus nu poate fi vorba nici de ung. *szék* « scaun », cu care ne întâlnim adeseori în toponimie (cf. C. Tagányi, *Ethnographia*, *I*, *335;* Pauler, *A m. nemz. tört.* 2, I, 384, n. 4; E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX—1929, pp. 52—53).

[3]) Asupra acestui nume topic a atras atenția mai întâiu O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 316, însă el îl plasează, printr'o scăpare din vedere, în Transilvania. Cetirea cu *-u-* a lui *Curul* nu este sigură (cf. și poss. *Kurul* a. 1294, *Cod. dipl. Hung.*, VIII, 343, și *Cururtu* = « Curur-tó » a. 1231, în apropierea Dunării, spre Strigoniu, Wenzel, *CDA*, I, 283). Așà ne arată cel puțin numele abației de *Curru*, *Curu* = « *Kürü*-monostora » (acum *Nagy-Kürü* în Jász-Nagykun-Szolnok), care se întâlnește de mai multe ori în *Reg. de Várad*, începând cu a. 1219 (vezi I. Karácsonyi—S. Borovszky, *Regestrum Varadinense*, Budapest, 1903, p. 233, n. 5). Prin urmare identificarea lui cu rom. *cur* « der Hintere » (< c ū l u s, - u m), întrebuințat în toponimie (cf. și ung. *far*, *hegyfar*) nu poate fi decât îndoelnică.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

I, 160) slovenul *čôt* « hinkender Mensch », s.-cr. *cȍt*, *cȍtav*, idem, are ca radical romanicul *čott* « Klotz », « Klumpen » (cf. Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 195, nr. 2454; cf. şi srb. *čȍt* « runder Hügel ») decât din ung. *csat* « hölzernes Band » (Gombocz — Melich, *MEtSz*, I, 876—878) [1]); **Micu** (= *mic* « klein » < *mīcus, -a, -um, sau *mīccus, -a, -um = gr. *μικός*, *μικκός* = *μικκός*, în cazul că nu trebuie cetit *Mikó* [2]); **Nuuzou**, p. 122, *Nuch*, p. 124 (cf. şi *Nuzu*, *Nuza*, nume de bărbat în aceeaşi regiune, a. 1237 şi 1258, la Wenzel, *CDA*, VII, 43 şi 497), care poate fi identic cu rom. *Nuţ* = « Ionuţ », *Nuţa* = « Anuţa », etc.; **Orda**, p. 118 (cf. şi *Orda* « udvornicus » în Füzegy, a. 1276, la Wenzel, *CDA*, XII, 120; Gurcho *Vrda*, Cattaro, s. XV, Jireček, *Die Rom.*, I, 93; *Urda* a. 1220, *Reg. de Várad*, art. 206, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 691; şi *Orda* « villa », a. 1230, Wenzel, *CDA*, I, 281; probabil identic cu *urdă* « Art süsser Schafkäse », « Ziegerkäse » (cf. şi derivatul *urdi*, compusul *a se zăurdi*, « a se stricà laptele », de aici *zăurdeală* şi

[1]) În legătură cu it. *ciotto* « dumm » şi « Kieselstein » l-a pus pe rom. *ciot* « Baumknoten, Stumpf » şi Schuchardt, *ZRPh*, XV, 111. Românește mai avem şi forma *cioată*: 1. « Stumpfende eines Astes: Knorren, Knorz, Knoten »; 2. « abgestorbener Baumstamm, Baumstumpf » şi *ciotcă*, idem şi « dichtgedrängter Haufe, Knäuel von Lebewesen », un derivat cu suf. de origine slavă *-că* al lui *ciot*, *cioată* (cf. I. Iordan, *Notiţe etimologice*, extras din *Arhiva*, XXXVIII—1931, pp. 8—9).

Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 879, crede că ar puteà fi identic cu *csot* şi *csát* (n. pers., mai întâiu a. 1250: *Chat* de Paka, Kovács, *Ind.*; din n. pers. apoi n. top. *Csát*, mai întâiu a. 1295; *Chaath*, Csánki, *MH*, III, 420; varianta *Csád*, Csánki, *ib.*; Borsod, Csánki, *MH*, I, 170; Baranya, Csánki, *MH*, II, 476; Bihor: *Csátfalva*, Csánki, *MH*, I, 605; Tolna, Csánki, *MH*, III, 420.

Desvoltarea s'ar fi făcut: *Csát* < **Csat* < *Csot*, ca *ád* < *ad* < *od*, *lát* < *Lotomás*, *Reg. de Vár.*, art. 209 şi 238, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 693 şi 699.

Aici ar intrà şi derivatele *Csata* a. 1250/1324, *Csatakutfeu*, *Csatta* « Ortsname », *Csotád*, *Chotad* a. 1221, « Personenname », *Csatád* « Ortsname »; *Csató*, *Chotou* a. 1274, *Chotow*, *Csotó*, *Csatka*, etc., « Personen- und Familienname ».

Totuşi încheie: « originea-i necunoscută ».

Într'adevăr însă avem şi alte exemple pentru trecerea lui *-o-* în *-á-* în astfel de nume (cf. *Brod* = *Bród* > *Braad* = *Brád* a. 1484, din slav. *brod* = ung. *rév*, Csánki, *MH*, II, 299; *Bot* > *Bát*: *Both* a. 1335, *Booth* a. 1346, *Bach* a. 1376, *Baath* a. 1386, *Bath* a. 1403, 1454, etc., Csánki, *MH*, II, 572 şi 590; *Bath Monostora* a. 1318, etc., *Bathmonostora* a. 1466, etc., Csánki, *MH*, II, 189).

Pot fi identificate cu rom. *ciot*, *cioată*: 1. « Stumpfende eines Astes: Knorren, Knorz, Knoten »; 2. « abgestorbener Baumstamm, Baumstumpf » şi cuvintele ungureşti *csóta* din Tolna şi *csotán*, *csotány* « blatta, Schabe », întru cât numesc o insectă care trăeşte în « cioate », precum şi *csótán*, *csotánfa* « lemnele dela margine, de care se acaţă lanţurile la carele cu scânduri », pe care Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, *l. c.*, nu le poate explicà.

[2]) Cf. *Micul* din Ţara Românească a. 1482—96 (I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Ţării Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, I, Bucureşti, 1905, p. 202; *Mic Ruptură* a. 1490 (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, Bucureşti, 1913, p. 396; *Micŭ Gălescul* a. 1497 (*id.*, *ib.*, 119, 120); un Vlah, *Micul* din Crkvenica a. 1468, altul a. 1465 în Castelmuschio (Omišlje), vezi S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, Cluj, 1924, p. 32 şi 33), etc. Şi astăzi *Mic*, *Micu* şi *Micul* sânt foarte obişnuite în onomastica românească.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

zăvârdacă), a cărui etimologie încă n'a fost lămurită definitiv); [1]), **Moncat**, p. 122 (= « mâncat »?; cf. n. top. *Munkad* lângă Epszeu, în posesiunea orașului Gran, *Mon. Strig.*, I, 570, II, 179, 225, 349; un rivulus *Monkat* în Maramureș a. 1405, la Mihályi, *Diplome maramureșene din sec. al XIV-lea și al XV-lea*, Sighet, 1900, p. 134); **Rou**, p. 116 (= *rău* « schlecht » < r e u s,-a,-u m?) [2]); **Turba**, p. 113 (= *turbă* « Toll-, Hundswut », postverbalul lui *turbà* < t u r b o, - a r e; cf. însă și ung. *turba, torba* « Felleisen, Reittasche » < slav. *torba*, vezi Miklosich, *EWS*, 350) [3]); **Vrsac**, p. 112 (poate *ursac*, derivatul lui *urs* « Bär » < ŭ r s u s,-u m, întrebuințat și el ca nume de persoană; [4]) etc. [5])

19. Chestiunea lui **Karachun**, *Carasun*, pp. 112, 113, 117, 122, 123, este ceva mai complicată. El poate fi atât forma românească originală **Cărăciun* din care s'a sincopat *Crăciun*, cât și o formă cu svarabhakti, caracteristic limbii ungurești, venită dela scriitorul documentului care a încercat să reproducă pe rom. *Crăciun* sau slav. *Kračun*, din care este și ung. *Karácson(y)* [6]).

[1]) De numele comandantului tătăresc *Orda* (1241) încă nu poate fi vorba. Nu putem afirmà cu siguranță nici că ar puteà fi vorba de un nume avar, peceneg sau cuman. Astfel probabil avem a face cu un nume pastoral de felul lui *Kás, Brinza, Brinzova, Branzova*, etc., deci cu rom. *urdă*, cuvânt vechiu, transmis de păstorii români la Albanezi, Neogreci, Bulgari, Unguri, Ruteni, Slovaci, Poloni, Cehi și Sârbocroați (cf. St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rum. Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteil. f. rum. Inst.*, I, 272; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 470—472, și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 296; B. P. Hasdeu, *Columna lui Traian*: < trac. *urud*; G. Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 223: < alb. *urdɛ* « iederă, mușchiu, pecingine, coriu », care ar fi avut mai întâiu sensul de « Käseart die mit Pilz, Flechte überzogen ist »; G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 582—587: < gr. *ὀρ(ϱ)ώδης* « séreux, qui ressemble à du petit lait »; Philippide, *Originea Rom.*, II, 739: < c a s e u s *u r i d u s < gr. *ὀρός, οὐρός* « Molken, Käsewasser, der wässerige Theil der geronnenen Milch »; și, mai pe urmă, S. Pușcariu, *Dacoromania*, III, 778: < *u r ĭ d a, fem. lui *u r ĭ d u s dela u r o, -ĕ r e = « ard », având ca pendant pe it. *ricotta*. Se mai poate adăugà n.-slov *zvara* « geronnene Milch », bg. *izvara, izvarica, izvarka* « un fel de urdă din zăr fiert », rus. *izvarka* « drojdie, rămășiță » < *iz+variti* « a fierbe (din slav. e rom. *izvarniță* în Maramureș, cf. *Dacoromania*, III, 1083). Cf. și « *Urda* » și « *Orda* de Leordina » la I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. române*, I, 14 și II, 391; *Orda* de Moyszin a. 1450, *id., ib.*, I, 119 și II, 280, etc. După un astfel de nume de pers. au fost date topicele *Vurda* în Jasenje, *Urda* în Polana Kosovska și Rachov din Maramurășul cehoslovac (cf. Prof. Dr. A. Petrov, *Karpatoruské pomistni názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, v Praze, 1929, pp. 10, 20 și 22), *Urdowka* în Árva, *Urdina* în Bulgaria, etc. (v. p. 107, n. 1).

[2]) Acesta este, ce e drept, « filius *Potcan* », deci « fiul lui Potcan » (cf. ceh. *potkán*, slovac. *potcan*, ung. *patkány*, n.-slov. *podgana*, ceea ce nu exclude însă posibilitatea de a fi fost Român; cf. și « pristaldus » Ioachim f. *Rouz* = « Răuț »? (Fejér, *CD*, III, 2, p. 64).

[3]) De-aici « terra *Turba* » a. 1266 (Fejér, *CD*, IV, 3, 319) lângă Tisa; *Turba*, sat în Slavonia (Szentpétery, o. *c.*, I[1], 72).

[4]) Cf. *Ursacius, Ursaicus, Orsaycus*, iar din acesta în sec. XIII *Vrsajko, Ursatius, Ursus, Ursius, Ursa, Ursula, Ursana*, etc., la Jireček, o. *c.*, II, 61.

[5]) Nesigur este *Waca, Voca*, p. 113 (cf. rom. *vacă* « Kuh » < v a c c a, - a m), care, cum ne arată grafia din urmă, ar puteà fi și din ung. *vak* « blind ».

[6]) Cf. *Crasun*, comes, a. 1200 (Wenzel, *CDA*, XI, 74; comes et pristaldus regius

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Etimologiile propuse pentru cazul că *Crăciun* ar fi de origine slavă (cf. Miklosich, *Die slav. Elem. im Rum.*, 26, și *EWS*, 130; altfel în *Die Christliche Terminologie der Slaven*, p. 23, unde îl consideră ca împrumutat în slavă: « den entlehnten Namen scheint auch Kračun beigezählt werden müssen », vezi și *Lex. Palaeosl.*, 310) au dat greș (cf. Jagić, *Arch. f. slav. Phil.*, II, 610; Berneker, *SEW*, I, 604—605; Pintar, *Arch. f. slav. Phil.*, 1912, p. 618 ș. u.; Vasmer, *Greco-slav. etjudi*, p. 10, care socot cuvântul slav de origine românească).

Nu poate fi admisă nici una din ele (Mariánovics, *Magyar Nyelvőr*, XXXVII, 43: < comparativul lui *kortъkъ* « kurz »; Melich, ibid., 177: din *korkъ* « Bein, Schenkel », *kračiti*, *kračati* « schreiten », deci « überschreitender, Tag der Wende »; din *krač-* « schreiten », etc.; cf. Berneker, *l. c.*). Nu se pot admite, pentru cazul originei românești, nici etimologiile latine: crastinum (Hasdeu, *Et. Magn.*, I, 615), creationem (Aron Densusianu, *Ist. limbei și lit. rom.*[2], III, și O. Densusianu, *H. l. roum.*, 262—263), Christi jejunium (Schuchardt, *Literaturblatt*, VII, 154; *Magyar Nyelvőr*, XV, 299—303 și XVIII, 393; *Arch. f. slav. Phil.*, IX, 526), etc.

Adevărata etimologie pare a fi cea propusă de P. Papahagi (*Conv. Lit.*, XXXVII, 670—672): < calatio, -onem das Rufen des Volkes von Seiten der Priester am ersten jeden Monats, um ihm die Fejertage kund zu geben », știindu-se că această calatio se făceà mai ales la întâiu Ianuarie, deci în ziua Crăciunului creștinesc de mai târziu (cf. și Pușcariu, *EtWb*, 35—36, nr. 407, și *Studii istroromâne*, II, 284; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 142, 182—184, și V. Bogrea, în « *Anuarul Inst. de Ist. nat.* » din Cluj, III, 500—501).

Obiecțiunile ridicate de Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 100, împotriva acestei etimologii: că radicalul calatio ar fi fost un cuvânt rar întrebuințat, deci nepopular, că am aștepta, ca și în alb. *kërshëndële*, un *Christi-natalia*, că sensul este greu de explicat și în special că « Suff. -une bleibt bewahrt: cărbune, închinăciune, etc. », iar « păun Pfau ist blg. (lat.) paun », nu rezistă criticei.

Se știe doar că poporul român a păstrat în credințele și obiceiurile sale o mulțime de elemente păgâne, trecându-le între cele creștine. Apoi, când este vorba de -one> *un*, nu trebuie să ne oprim numai la *păun* (care, în treacăt fie spus, în bg. este mai curând românesc decât latin), căci noi avem o serie întreagă de astfel de cuvinte în care *-un* s'a născut probabil prin reconstrucție din plur. *-uni*: *găun*

---

a. 1201 (*id.*, *ib.*, XI, 77), a. 1202 (*id.*, *ib.*, XI, 79), a. 1227 (*id.*, *ib.*, I, 239); *Carachon*, cultor molendini, a. 1229 (*id.*, *ib.*, I, 260); *Carachinus* a. 1254, 1288, 1290, (*id.*, *ib.*, VII, 370, IV, 328, IX, 487, XII, 471, 475, IX, 535); *Carachuna*, *Chrachuna*, locus metalis lângă Sava a. 1207 (*id.*, *ib.*, XI, 77), a. 1227 (*id.*, *ib.*, I, 239); *Crachun* a. 1211, n. bărb. în Zemplén (Fejér, *CD*, III, 1, p. 478); *Karachum* a. 1209, *Karachinus* a. 1217, *Crachinus* a. 1213 și 1214, *Karasun* a. 1217, *Crachun* a. 1221, *Reg. de Vár*, art. 13, 29, 41, 364, 365, 374, 379; la Endlicher, *Mon. Arpad.*, pp. 643, 649, 735, 738, 739.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

< *cavo,-ōnem, *grăsun* și *grăsune* < grasso,-ōnem; *săpun* < sapo,-ōnem[1]); *tăun* și *tăune* < tabo,-bōnem, i. -rom. *cărbur(e)* alături de d. -rom., arom. *cărbune* < carbo,-ōnem, etc.)[2]). A fost posibilă deci și evoluția lui calatio,-onem plur. calatiōnes > **cărăciuni*, de-aici singularul **cărăciun*, iar prin sincopare la *crăciun*, fără a mai presupune analogia lui *Moș-Ajun* « Vorabend der Weihnachten », propusă de Pușcariu, *EtWb*, 35—36, nr. 407, care nu-l satisface pe Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 313, unde reproduce observația de mai sus a lui Weigand în privința lui *-une*.

Obiecțiunea lui Asbóth, *Magyar Nyelvőr*, XV, 170, după care ar fi de neînțeles un nume românesc dincolo de Dunăre în preajma anului 1000, cade și ea, îndată ce deodată cu el mai aflăm acolo și alte nume românești.

De-asemenea cade și obiecțiunea că n'ar fi posibilă originea românească, fiindcă încă la 1143 se întâlnește *Koročun* în părțile mai nordice ale Rusiei (Asbóth, *o. c.*, p. 169; Weigand, *o. c.*, p. 98), când știm că Românii erau atestați în Galiția, între Vistula și Bug, în sec. XI—XII (vezi mai încolo!). Cea a lui A. Brückner, *Ungarn und Polen*, în *Ungarische Jahrbücher*, IV—1928, p. 85, după care presupunerea că slav. *kračun* ar fi împrumutat din românește ar fi « Unsinn », « denn es gibt keine alten Entlehnungen aus der Sprache der kulturlosen ‚Vlachen' », este lipsită de temeiul științific[3]).

Împreună cu *Rusaliile* (disimilat din *Rusare* <Rosaria=Rosalia, cf. Pușcariu, *Dacoromania*, I, 438, sau din *Rusal'e*, arom. *Arusal'e* <Rosalia, același, *Studii istroromâne*, II, 291, § 271; cf. expunerile convingătoare ale lui Th. Capidan, în *Dacoromania*, III, 184—190)[4]), *Crăciunul* are cea mai mare și mai veche răspândire la popoarele slavice, întru cât apare în vechea bulgară și azi la Bulgari, Slovaci, Ruși, Ruteni, precum și la Unguri (vezi deosebitele reflexe cu sensurile lor la Berneker, *SEW*, I, 604—605; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 182—184; Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 313—314). La Sârbi apare numai ca nume propriu, și vom vedea îndată cum trebuie explicat acest lucru.

Uneori sensurile reflexelor slave nouă sânt puțin depărtate de original sau « deduse », ca de ex. rut. « ein Laib Brot, das am 24. Dez. alten Stils gebacken wird », v.-rus. « postul dinaintea Crăciunului, = rus. mod. 1. « Wintersonnenwende, Spiridionstag, 12. Dezember », 2. « Garaus, Untergang, Tod », 3. « böser Geist », etc. Ele

[1]) Cf. și v.-bg. *sapunŭ*, alb., bg., srb.-cr., slov. *sapun*, turc. *sābun*, n.-gr. σαπούνι, ung. *szappan* (de-aici d.-rom. *sopon*, *sapon*).

[2]) Cf. și Pușcariu, *Dacoromania*, V, 761.

[3]) Cf. V. Bogrea, *l. c.*

[4]) După Philippide, *Originea Românilor*, II, 732, însă cuvântul românesc și albanezul *rusal'e* « Schlampe » sânt de origine slavă; numai pentru arom. ne-am puteà gândì și la lat. rosalia.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sânt explicabile prin extensiunea înțelesului asupra obiceiurilor dela Crăciun, a timpului când se serbează acesta, ori a amestecului cu unele sărbători păgâne slave (nu s'a născut așà însuși *Crăciunul* din lat. calatio?).

Dar este exagerat să se concludă de-aici că cuvântul slav nu poate fi împrumutat din cel românesc, cum face Melich, *o. c.*, p. 313.

Ce privește cuvântul unguresc *karácson(y)*, cei mai mulți sânt de părerea că el a venit prin slavă (Asbóth, *Nytud. Közl.*, XVIII, 387, *Magyar Nyelvőr*, XV, 169—171, 352, *Archiv. f. slav. Phil.*, IX, 694; Melich, *Szláv jövevény szavaink*, II, 310—311 și *A honfoglaláskori Magyarország*, 312—313; A. Brückner, *Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch.*, XLVIII—1918, 184 ș. u., și *Ung. Jahrb.*, IV—1924, p. 85; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 184; Miklosich, *EWS*, 130; Berneker, *SEW*, 604, etc.).

Schuchardt, *l. c.*, însă îl crede de origine românească.

În privința numelui sărbătorii într'adevăr este greu de spus de unde a fost împrumutat cuvântul unguresc.

Este mult mai ușor când este vorba de numele de persoană *Karácson(y)*.

Numele de familie ung. *Karácson(y)*, ca și srb. *Kračun*, a trebuit să se nască din nume de botez.

Dar numai Românii au avut și mai au obiceiul de a întrebuința pe *Crăciun* (ca și pe *Botez* > ung. *Batiz*, despre care voiu vorbi amănunțit mai încolo; *Florea*, *Floarea*, *Florian*, *Florin* [1]); *Pascu*, *Paşcu*, *Paşca*, *Pascal* [2]); *Joie*; *Duminecă*, [3]), etc.), ca nume de botez, dat după sărbătoarea în care s'a născut cineva; cf. « preallegato *Karachyno Olako* et suis heredibus » a. 1339; « *Karachyno Olako* » a. 1339/41; « Nicolaus et Valentinus filij *Karachun Olaci* nostri » a. 1366 (*Magyar Nyelv*, X, 278; I. Mihályi, *Diplome maramureşene din secolul al XIV-lea şi al XV-lea*, Sighet, 1900, pp. 20, 59; cf. și pp. 29, 63, 186, etc.) [4]), « hotarul lui *Crăciun* » — Крач[ю]нов a. 1416 (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, București, 1913, I, 113); un țigan *Crăciun* a. 1487 (id., ib., I, 312); *Crăciun Belcescu* a. 1492 (id., ib., I, 503), etc.

[1]) Cf. *Florius*, *Florinus*, *Florio* și la C. Jireček, *o. c.*, II, 36, și III, 26.

[2]) Cf. *Pasqua*, *Pascha*, *Pascho*, *Pasco*, *Pasche*, *Paskoje*, *Pacho*, *Pasculus*, *Pascolus*, *Pascolinus*, *Paschalis*, *Pasqualis* la C. Jireček, *o. c.*, II, 50; *Paskal*, *Pasko*, *Pato*, *Pako*, *Pačo*, alb. rom. *Paško*, la Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 129; etc.

[3]) Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, VI, 526; despre un *Duminecă al lui Capră*, cf. P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila*, etc. Paris, 1916, p. 17, n. 6.

[4]) Variarea formelor *Karachyn* și *Karachun* în aceste documente ne arată că forma *Karachynus* nu este decât o grafie a lui *Karachun* = «Crăciun», rezultată mai curând prin reconstrucție falsă (*-in* dă în ung. *-on*, scris și *-un*, iar scriitorul a socotit că are a face cu un astfel de *-in* original, pe care trebuià să-l facă să apară în forma latină), decât prin contaminare cu slav. *Krajčin*. Pentru identificarea lui *Carachinus* cu *Karachun* = ung. *Karácsony*, cf. și Z. Gombocz, *Ossétes et Iazyges* în *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, III—1925, 10.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numele de familie ung. *Karácson(y)* pleacă deci dela numele de botez românesc *Crăciun*. Şi atunci se pune dela sine întrebarea: de ce nu s'ar fi petrecut lucrul la fel şi cu numele sărbătorii *karácson(y)*?

Pentru acelaşi motiv, ori cât ne-ar asigurà colegul Capidan că în documentele, în care este atestat srb. *Kračun* (*Kladovski knez Kračun*, *Georgij Kračun* şi *Kračun Nikolajevič*, acesta chiar nume de botez ca în româneşte, în *Rječnik*, V, 429; *Kračun* (*Κρατζούνην*) în hrisovul lui Duşan a. 1348, la S. Dragomir, *Vlahii din Serbia*, 289—290) « nu prezintă numele unui Român, ci al unui Sârb », este aproape sigur că avem a face cu un nume ai cărui purtători au fost de origine valahă, sârbizaţi pe urmă ca atâţia alţii cu nume româneşti (cf. *Puljša* în hrisovul lui Duşan, ş. a.).

Alături de n. top. *Kračunište*, atestat în sec. XV în *Rječnik*, ibid. (cf. şi Capidan, *l. c.*, p. 184) şi *Κρατσουνίστα*, care apare la istoriografii bizantini ca nume de castel în Sudul Peninsulei Balcanice (cf. N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică*, p. 34, şi Capidan, *Dacoromania*, III, 142, nota), n. pers. *Crăciun*, se poate adăugà şi *Carachuna*, *Chrachuna* « locus metalis » lângă Sava a. 1207 (Wenzel, *CDA*, XI, 77), 1227 (id., ib., I, 239); *Crăciuna*, *Cetatea Crăciunei*, град Крачунев a. 1471 şi 1481 (I. Bogdan, *o. c.*, II, 314, şi *Doc. priv. la rel. Ţării Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, I, Bucureşti, 1905, p. 169 n., 286 n.), apoi *Crăciunel*, *Crăciuneşti*, etc., passim, cum se va vedeà mai încolo în această lucrare.

20. Cât priveşte pe *Pagan* « de gen. Mot », iobag în « villa Zewleus », p. 112 (cf. şi poss. *Pagan* a. 1292, Wenzel, *CDA*, X, 106), se pare că reproduce mai curând slav. *poganŭ* (< lat. p a g a n u s) ori ung. *pogány*, născut din cel dintâiu, decât rom. *păgân* (< p a g a n u s, - u m; cf. it. *pagano*, eng. *pajaun*, fr. *payen*, port. *pagão*), pe care nu l-am găsit întrebuinţat ca nume de persoană [1]).

Curt, p. 123, poate fi tot atât de bine rom. *curt*=*scurt* (cf. numele de câne *Curtu*) < lat. c u r t u s, - a, - u m « kurz », din care este şi ung. *kurta*, *kurti* [2]), ca şi germ. *Kurt*, *Kurth* [3]).

[1]) Cf. *Paganellus* în Spalato, *Paganezi*, *de Pagano*, în Ragusa sau Dyrrhachium, *Paganino*, la Jireček, *Die Romanen*, III, 47.

[2]) Ung. *kurta*, *kurti* (*skurti*) « curtus », « brevis » (+ *csonka* > *csurta*) este atestat încă din 1171 ca nume de servitoare în Veszprém, în forma *Qurta*, fiind foarte des întrebuinţat mai ales în comitatele de dincolo de Dunăre, în Heves, Ugocsa, Bács şi Secuime (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1254—55) pentru a numì animalele scurte de coadă, în special cânele, apoi « scurteica », deci raportându-se la viaţa pastorală (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 557; Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 472; Szinnyei, *MTsz*, I, 1254—55). Körösi S., *M. Nyelvőr*, XIII, 546, îl explică din it. *corta*, fem. lui *corto* « scurt », care are şi forma *scorto*, « deoarece lat. *curtus* ar fi dat în ungureşte *kortos* ». Melich arată că în dialectele italiene nordice se găseşte şi forma cu *-u-*, nu numai cea cu *-o-*, pe care limba ungurească l-ar fi păstrat (cf. it. *torta* > ung. *torta*, it. *organo* > ung. *orgona*), totuşi cuvântul unguresc nu poate fi de origine italiană, căci în it. ven. vocalele finale, afară de *-a*, nu sună. Îl socoate deci de origine

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kuine, « udvornicus in villa Gamas », p. 181, dacă graiul Românilor din Pannonia era fără rotacism, ar puteà fi *câine*=*câne* < c a n i s, - e m (cf. it. *cane*, etc.)[1]), întocmai cum şi *Moyna*, p. 121 (cf. şi fluv. *Moyna* a. 1262, Nitra, Wenzel, *CDA*, VIII, 25) pare a fi mai curând o variantă a lui *Mana* = « Manea », ung. *Mánya* « Emanuil », « Manoil », p. 112 (iob. în castr. Nitra, Wenzel, *CDA*, VIII, 271; cf. şi « terra *Manya* » în Nitra a. 1249; Fejér, *o. c.*, IV, 2, p. 55)[2]) decât *moină* 1. « feuchtes Wetter, Tauwetter », 2. « im vorhergegangenen Jahre bebaut gewesenes Land », din *moale* < m o l l i s, - e ori din (arom.) *mol'ŭ* < * m o l l i u s, - a, - u m (cf. Candrea—Densusianu, *DE*, I, 173, nr. 1143, 1147) ori postverbal din *a se moină* < * m o l l ī n a r e = * m o l l i a r e (cf. N. Drăganu, *Dacoromania*, III, 514).

Buna, nume de bărbat, p. 111 (cf. şi II, 8), în « praedium Lazi »[3]) poate fi atât din *bună*, fem lui *bun* (< b o n u s, - a, - u m; cf. *buono*, eng. *bun*, fr. *bon*, etc.), presupunând că în Pannonia se vorbià fără rotacism[4]),

---

latină (*Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 188). Dar mai probabil este că cuvântul unguresc este de origine românească, fie că a fost împrumutat direct ori prin vreo limbă slavă. Din româneşte a pătruns adecă şi în limbile slave: slovac. *kurta* « Schäferhund mit gestutztem Schwanz »; srb. *kúrtast* « gestutzt »; sloven *kúrtast*, idem; *kurtač* « Stutzschwanz »; *kûrtak* « Schwein mit gestutztem Schwanz oder Ohr »; pol. *kurta*, *kurty* « Hund mit gestutztem Schwanz » [din pol.: rut. *kúrta*, *kurtýj*, *pokurtýty* « abkürzen », rus. *kýrta*] (cf. Berneker, *SEW*, I, 649, şi St. W·dkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteilungen des rumänischen Instituts*, Wien, I, 271, n. 1, după care pol. *kurtka*, *kurcica* « kurzer Rock, Spenzer, Wams » [din pol. rut. *kúrtka*, rus. *kúrtka* « Jacke » şi ceh. *kurtka* « kurze Jacke »], sânt din lat. *curtus*; cf. şi rom. *scurteică*, > s.-cr. *škutel'ka*, bg. *skurtejka*).

De încheiere observ că tot în forma cu *-a-* au pătruns în ungureşte şi alte adjective româneşti: *buzáta* « dicklippig » < rom. *buzat*, *-ă* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 210, şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 586—587), *csuta* « ciunt, scurt » < rom. *ciut*, *-ă* (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1229), *suta* (Szinnyei, *MTsz*, II, 449—450) < rom. *şut*, *-ă*, *murga* « schwarzgrau, braun, rotbraun » < rom. *murg*, *-ă* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 440), *nyégra* « braun, schwarz » < rom. *negru*, *neagră* (*id.*, *ib.*, 481), *rojba* « rot, rötlich » < rom. *roib*, *roaibă* şi *róska*, idem < rom. *roşc*, *roşcă* < *roş* (*id.*, *ib.*, 488), etc.

[1]) Cf. şi « Laurentius Palatinus filius *Keine* » a. 1270 (Fejér, *CD*, 2, p. 216); Ştefan, fiul lui « *Koine* de Fok » din Caraş-Severin (Pesty, *Krassó várm. tört.*, II, 1, 167). Dintr'un n. pers. *Câine* pare a fi şi topicul *Valea lui Câine* din Gorj (vezi O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, în « Anuarul Seminarului de Istoria limbii şi literaturii române », Bucureşti, 1894, p. 4; I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn u. Leipzig, 1924—1926, p. 191; D. Găzdaru, *Descendenţii demonstrativului latin* ille *în limba română*, Iaşi, 1929, p. 114. Pentru grafia *-ui-* = *-ăi-*, *-âi-* cf. *Puine* la F. Ireneo della Croce a. 1698 (S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, III, p. 5).

[2]) Cf. şi Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 118.

[3]) Numele este atestat altfel încă dela 1199 în Veszprém (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 95). Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 569, nu-i cunoaşte etimologia.

[4]) Dalm. *Bona*, dial. *Buna*, *Bunna*; *Boni* dial. *Buni*, în *Ragusa Bune*, dim. *Boniça*, *Bunice*, *Bonussa*; *Bonus*, *Bona*, dim. *Bunze*, *Bunenze*, slav. *Bunić* le consideră de origine romanică Jireček, *o. c.*, II, 27—28, şi III, 9. Rom. *bun* vede în *Bun*, *Buna*, *Bunej*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cât şi echivalent cu *Bunea*, iar în acest caz mai curând din radicalul slav *bun-* din *buniti* « a aţâţà », ca şi bg. *Bunjo* [1]).

Buine, p. 116, este, evident, identic cu *Bunea*.

Zaka (p. 110 şi 112), nume de bărbat, ar puteà fi femininul *sacă* al lui *sec* « trocken, unfruchtbar », întrebuinţat pentru a numì bărbaţi, probabil după mamă, ca şi în *Fata*, *Qurta*, etc., (cf. însă şi *Sac*, p. 116, probabil = « Isac » ori « Sava »). De-altfel pe *Saca* îl vom întâlnì des în toponimie ca nume de vale (cf. şi mai sus un exemplu), întocmai ca şi pe *Secu*, *Scequ*, *Zeku* ca nume de părău.

21. Pot fi şì româneşti: *Amocel*, p. 111 (în alte documente: *Omoczel*; cf. *Amos*, la care s'a putut adăugà suf. rom. *-el*); *Bogat*, p. 110; *Borta* (cf. rom. *bortă*, din slav.; ung. *Barta*), p. 110; *Bota*, p. 108, 110, 121, 124; *Bote*, p. 109; *Bihor*, p. 117; *Butha*, p. 107 (cf. ung. *buta* « prost », *Buta* « Budimir,-slav », valah, a. 1222—1228, I, 369); *Chymothey*, p. 119, *Thymothey*, p. 120; *Doche*, p. 119; *Domciu*, p. 121; *Duca*, *Dukam*, p. 106 (cf. şì II, 187, a. 1245); *Foca*, p. 109; *Florianus*, p. 110; *Ioan*, passim; *Illie*, p. 123; *Isyph*, p. 119; *Kuze*, p. 124 (vezi *Cusa* a. 1260, II, 327; *Quza* a. 1237, VII, 42; *Kwze* a. 1301, XII, 661; cf. *Cuza* = *Cozma*, cunoscut la Bulgari şi la Români); *Luca*, p. 109; *Matey*, p. 108; *Mathoy*, p. 117 şi 119; *Matoy*, p. 112; *Matou*, p. 124; *Mocou*, p. 119; *Mogd*, p. 108, cf. rom. *Magdu*; *Moza*, p. 112; *Nege*, p. 124; *Nesu*, p. 119; *Pasca*, *Pascha*, p. 117; *Petra*, p. 107; *Piscu*, *Piscur* [2]), *Piscut*, p. 100, 110; *Poscu*, p. 109; *Rada*, p. 109; *Sac*, p. 116 (= « Isac », « Sava »); *Souzu*, p. 119 [3]); *Tadey*, *Tadeu*, p. 121; *Theke*, *Teka*, *Tecu*, *Teku*, p. 100, 109, 113, etc. [4]); *Thencu*, *Tencus*, p. 108, 113 [5]); *Topa* [6]), p. 110, 123; *Tupa*, p. 124; *Vasyl*, p. 112 [7]); *Wina*, *Vyna*, p. 173; *Vid*, p. 109, *Vitu*, p. 115 [8]); *Woda*, p. 115

Bunišici, *Bùnilo*, *Bunilović*, *Buniša*, *Bunovi*, *Bunović*, *Bunovci*, *Bunojević*, *Bunoševac*, nume de loc şi pers. valahe şi sârbeşti, P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914/15, 551, şi *Glasnik*, 307 şi 311. Să se adauge şì cătunul *Bunari* dela S. Dragomir, *o. c.*, 99.

[1]) Cf. srb. *Bun*, ceh. *Bun*, *Bun*, bg. *Bunĕ*, srb. *Bunilo*, *Bunko*, *Bunkov*, la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 38 [252], nr. 24 < rad. slav. *bun-*, *buniti* « a aţâţà », propriu « a face zgomot » (cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 165, şi Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 281, § 271, care adaugă că din acesta avem şì compusul *Bunislav*, bg. *Bunjo*, probabil dacorom. *Bunea* şi i.-rom. *Buníću*, şi că » şì numele de plantă serbocr. *bun*, *bunika*, *bunjika* « hyoscamus » pe care Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 806 şi III, 219, şi Pascu, *Rum. Elem.*, p. 30 le cred de origine românească, sânt curat sârbeşti, căci, după *Rječnik*, al lor *u* se reduce la *li* «).

[2]) *Piscur* ar puteà fi şì din slav. *piskorì* (cf. n.-sl. *piškor* « Flusspricke »), deci deosebit de *Pisc(ul)*.

[3]) Cf. şì *Sozou* a. 1273, în com. Vas (Wenzel, *CDA*, XII, 84).

[4]) *Tecu*, *Tegu*, *Tego*, *Tega* < *Sterghiu* este un nume foarte obişnuit la Aromâni, cf. I. Caragiani, *Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică*, Bucureşti, 1929, pp. 26, 88, 95, 99.

[5]) Cf. *Tenca*, id., ib., p. 48; apoi d.-rom. *Tinca* = « Catarina », *Tincu* (acesta poate fi din **Timcu* = *Timoteiu*); cf. bg. *Timko*, etc.

[6]) Cf. şì arom. *Topa*, la Caragiani, *o. c.*, p. 102 (poate fi însă şì ung. *topa*, cf. *topalábú*, etc.).

[7]) Din acest nume s'a desvoltat cel al localităţii *Vazil*, *Vasyl* (azi *Vászoly*).

[8]) Cf. *Vitus*, *Vita*, *Vitellus*, *Vitolus*, *Vitulus*, *Vitticus*, etc. > slav. *Vid.*, deaici *Vide*, alături de *Vitolus*, şi *Vidul*, *Vidulič*, etc., la Jireček, *o. c.*, II, 63—64; actualul rom. *Vidu*, *Vidul*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(cf. rom. *vodă* = *voevod*, din slav.; slav. *voda* « apă » şi ung. *vad*); *Zopa*, p. 120 [1]); *Zot*, *Zoth*, p. 108 [2]), etc.

Tot aşà şi unele din numeroasele derivate cu sufixul *-şa*: *Boxa*, p. 124; *Buxa*, *Buxi*, p. 109; *Bunsa*, p. 173, care însă poate fi cetit şi *Benša*; *Domsa*, p. 111; *Exa*, *Exe*, p. 119; *Empsa*, *Emsa*, p. 108; *Iacsa*, p. 110; *Iaxa*, p. 119; *Thexa*, *Thexe*, *Texed*, p. 110, 118, 124; *Topsa*, p. 110; *Zelsa*, p. 108 [3]).

NOTA. Cum am relevat şi în prefaţă, introducerea, împreună cu toată partea privitoare la Pannonia, erau redactate în 17 Maiu 1930, când, în prezenţa savantului W. Meyer-Lübke, am făcut o comunicare despre *Staul*, *Mal*, *Ceret*, *Muncel*, *Făncel*, *Săcel* (despre acestea vezi mai încolo!) şi, în legătură cu ele, despre existenţa Românilor în Pannonia şi Nitra (cf. *Dacoromania*, VI, 657). Despre « Românii atestaţi în secolul XII lângă Pojon şi Nitra » vorbisem şi în 20 Martie 1928 (cf. *Dacoromania*, V, 896), deci mult înainte de a-şi publicà d-l G. Popa-Lisseanu articolul său « *Urme de sate româneşti lângă Balaton* » în « *Universul* » din 27 Octomvrie 1930.

Pentru a vedeà deosebirea dintre felul de a lucrà al meu şi al d-lui Popa-Lisseanu, reproduc mai jos partea care cuprinde fondul articolului acestuia:

« Un document din anul 1055, reprodus în colecţiunea Fejér, arată pe regele Andrei I, fundând, 17 ani după moartea lui Ştefan cel Sfânt, o mănăstire pe peninsula Tihan, de lângă lacul Balaton, pentru călugării benedictini şi înzestrând-o cu mai multe sate şi moşii.

« Nu ne îngădue spaţiul să publicăm în întregime acest important document. În el însă găsim citate o mulţime de localităţi române sau slavo-române. Astfel, se fac danie mănăstirii Tihan, moşia Petra cu tot ce se găseşte pe ea. I se dărucşte pământul dintre lacul Turku şi Zacadat, moşiile Ursa, Kokuzarma, Secuvize, Lupa, locul dintre putu Nucize şi Knez, moşia Gamaz, Gislav, cu hotarele Brokina rea, Hurtu, Holmodia rea, Caztelik, Petreze naia hel rea. În altă parte moşia ce duce la Fidemsi, la capul Petri, Culun, Genusara, Bab, satul Mikola şi Rodusra, muntele Coache, Rodoan, Vicu, villa Popi, Voluchanyfaia, Urskal, Paska, Deguche, Simighiun şi altele. Se aminteşte de calea Baluvana şi Babu Humca.

« Documentul nu este un act izolat sau falsificat. El este reprodus şi dania confirmată de urmaşii regelui Andrei, în anii 1189, 1211, şi numai în secolul XIII încă în zece documente. În acestea se mai amintesc localităţile Dzurgute, Cup, Mitulamezeu (câmpul lui Mitula), Petu, pădurea Cocose, Opour, Ballya şi pârâul Urkuta ».

Cum se vede din acest citat, d-lui Popa-Lisseanu îi scapă din vedere că documentele citate au fost utilizate de alţii înainte de d-sa (cf. *Petra* la O. Densusianu, *l. c.*; *Lupa* şi *Ursa* la acelaşi, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, pp. 2—3) şi nu utilizează ediţiile cele mai nouă şi cele mai bune ale acestor documente, pe care de cele mai multe ori nu le ceteşte bine. Astfel pentru d-sa « poartă timbru românesc »: *Lupa*, care însă este identic cu *Lapa*, *Ursa*, *Urskal* = *Őrs* (+ slav. *kalŭ* « Koth ») [4]), *Derguche* = *Dergecs*, *Kokuzarma* în care *zarma (szarma)* = ung. *szarva*,

[1]) Cf. *Zapa* şi în Veszprém a. 1227 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 603 s. v. *mag*). *Zopa* este cunoscut şi astăzi ca n. fam. la Dacoromâni.

[2]) Cf. arom. *Zotu*, la Caragiani, *o. c.*, pp. 201—202. Probabil identic cu alb. *Zot* « Herr », « Gott », adj. « tüchtig », « geschickt », « fähig » (cf. G. Meyer, *EWA*, 486—487). *Cneaghina Ana* a Căpitanului *Zota* este pomenită în a. 1647 (Kozak, *Die Inschriften der Bukowina*, p. 155, la Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, p. 43).

[3]) Asupra acestor nume vezi acum studiul meu publicat în *Dacoromania*, VII.

[4]) În privinţa lui *Lupa* şi *Ursa* aceeaşi greşeală o face şi O. Densusianu, *l. c.*, care trimite la apa *Lupa*, aparţinătoare episcopatului din Pécs (Quinqueecclesiae), deci probabil din com. Baranya de dincolo de Dunăre (a. 1009, Fejér, *CD*, I, 292), la o *Valea Lupa* pomenită într'un act de donaţiune dela Sigismund Batori din 1580, la altă vale cu acelaşi nume de lângă Luncanii din Hunedoara (vezi Pesty Fr., *Krassó vármegye története*, Budapest, 1884, t. III[II], p. 271). Pentru *Ursa* citează *Ursa* din jud. Gorj şi Tecuciu, *Dealul-*, *Valea-* şi *Piscul-Ursei* din jud. Dolj şi *Ursiţa* din jud. Iaşi.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Urkuta = ung. *ür* « domn » + *kuta* < *kut* « fântână » + suf. pos. *-a*, *rea* = ung. *rév*, *Caztelik*, în partea din urmă a căruia avem ungurescul *telek*, *Zakadat* = ung. *szakadat*, *Simigium* = ung. *Simigy*, *Somogy* « cornet », apoi *Albeus* = diminutivul lui *Albert*, etc., ca să nu mai vorbesc despre altele, a căror origine străină (uneori cetire greşită) este şi mai evidentă, cum sânt *Turku* (poate fi slav. *Turk* = « Ungur », iar azi îi corespunde ungurescul *Török*) [1]), *Baluvana*, *Brokina*, *Holmodia*, *Dzurgute*, *Cup*, *Mitulamezeu*, *Petu* = *Pető*, *Opour*, apoi *Szike*, *Bob*, *Faba*, etc.

D-l Popa-Lisseanu se pare puţin iniţiat în filologia ungurească când, vorbind de cartea citată a lui Jankó, socoate româneşti cuvinte ungureşti de origine slavă, ori venite prin slavă, etc., ca *topor*, *szekerce* (cf. slav. *sekyra*, dim. *sekyrica*), *opanka*, *fokla* (din lat. *facula* noi avem *fachie!*), *pupora* = ung. *púp* « un fel de colac » şi « cucuiu », care n'are a face nimic cu rom. *păpară*, la care poate s'a gândit d-sa, nici chiar cu *pupăză*, deşi acesta are şi sensul de « un fel de colac », etc. Românesc este numai *berbécs* « căciulă », pe care-l voiu lămuri în altă parte. Dintre numele topice, *Aracs* = slav. *oračĭ* « arator », *Kiliti* sau *Keleti* este forma ungurească (cu svarabhakti) a lui *Sct. Cletus* (cf. Jankó, *o. c.*, 5), etc. Şi aici românesc poate fi numai *Orda*, cum am arătat mai sus şi cum voiu arătà mai încolo.

Când este vorba de lucruri aşà de importante, este bine să fim mai puţin pripiţi şi cu multă băgare de samă, căci se poate întâmplà ca « graba să strice treaba» (Vezi şi «*Universul*» din 24 Dech. 1932 cu alte greşeli: *olasz* = « român », etc.).

22. Din conscripţia dela 1086 a bunurilor abaţiei din Bakony, publicată tot la Wenzel, *CDA*, I, 31—35), relev: « sepulcrum **Thati** (cf. rom. *tat*, *tatul*, *tată* « Vater » < t a t a, - a m); **Scequ**, care cum am arătat, este mai curând rom. *sec* « trocken, unfruchtbar » < s ĭ c c us, -a, - u m (cf. şi *Saca*, apoi deosebite părae *Secu* mai încolo) decât ung. *szék*, *szik* « nitrum »; **Grossus** (=rom. *gros* « dick » < g r o s s u s, -a, -um; cf. însă şi germ. *gross*); **Guna** (cf. şi a. 1234—1270, id., ib.; II, 9; a. 1240, VII, 114 — fil. *gyuga* —; a. 1272, III, 275; a. 1273, IV, 30, cf. şi Fejér, *CD*, V, 2, p. 93), dacă nu este cumva numai o grafie pentru *Gyuna* [3]), poate fi identic cu numele hainei păstoreşti *guna* (cf. şi *Kozsok*) < lat. g u n n a, cunoscută la Aromâni şi dusă, probabil de păstorii români, la toate popoarele cu care au ajuns în atingere: Albanezi, Neogreci, Sârbocroaţi, Bulgari, Unguri, Sloveni, Cehi, Ruteni, Ruşi, Poloni (cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 199—201 şi *Elementul slav în dialectul aromân*, Bucureşti, 1925, p. 8; T. Papahagi, *Grai şi suflet*, I, 328, nota; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 287, § 271; Berneker, *SEW*, I, 363); **Fonsol**, cum vom vedeà, =*Făncel*, derivat cu suf. diminutiv *-el* din *Fanč*=*Fan*(*u*) (< *Ştefan*) + suf. slav *-č* (cf. şi bg. *Fančo*, la Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 130); etc.

Scemsa (= dim. cu suf. *-ša* al lui *Sema*, *Sima* « Simion »), *Bichor* şi *Wazil* pot fi atât slave, cât şi româneşti.

---

[1]) După E. Moór, *Ungarische Jahrbücher*, VI—1926, p. 445, un derivat al lui *turŭ* « taurus », « Auerochs ».

[2]) În realitate este vorba de o prelucrare dela începutul secolului XII a diplomei dela 1086 (cf. Dr. Váczy Péter, *A bakonybéli összeirás kora és hitelessége*, în *Levéltári közlemények*, VIII—1930, pp. 314—331).

[3]) Wenzel, *CDA*, XI, 84 şi I, 123, a. 1206 şi 1211. Probabil identic cu *Junius* > slav. *Juni* > *Žun*, *Žunko* (cf. şi *Julius* — slav. *Jula* > ung. *Gyula*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dintre ele, unele (*That*, *Fonsol*) au pătruns în toponimie şi mă voiu ocupà mai amănunţit de ele în legătură cu respectivele nume de localităţi. Acolo voiu aveà în vedere şi «predium **Goun**» (cf. rom. *găun*).

23. În documentele privitoare la bunurile abaţiei din Pannonhalma [1]) se întâlnesc următoarele nume de persoană care pot fi considerate româneşti: **Buna** «equestris in predio *Lazi*», a. 1234—1270 (Wenzel, *CDA*, II, 8); **Chuma** a. 1221 (Wenzel, *CDA*, I, 173; cf. şi *Chumou* a. 1224, id., ib., VI, 424), care, ori cum le-am citì (*Csuma* ori *Csoma*), derivă din rom. *ciumă* «Sprosse», «Auswuchs», «Art Geschwüre», «Pest» < lat. cyma=gr. κῦμα (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1131—1132) [2]); «pedisequa» **Cunca** (a. 1221, Wenzel, *CDA*, I, 173), care trebuie citit **Ciunca** (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 136, unde se mai dau şi alte exemple: *Chuncanar* a. 1309/1342, *Chunkafa* a. 1309/1342, *Chunkafa* a. 1329, *Chonkafa* a. 1329/1417, *Chunkatulfa* a. 1341, Petrus dictus *Chunka* a. 1396 [3]), apoi *Chonka* la deosebite date, care ne arată că forma cu *-u-* este mai veche şi, împreună cu sensul de «(arbore) ciung», «(Baum-) Stumpf», alături de cel de «verstümmelt», «ohne Arm(e), Schwanz» etc., ne trimit la rom. *ciunc ciung* (cf. şi alb. *tšunk* «schwach» < cal. *ciuncu* «lahm» = it. *cionco*, şi *tsunk*, *tsungu* «Stamm», «Stumpf», ca şi rom. *ciung*, retorom. *čunkar* «abbrechen, entzwei schneiden» la G. Meyer, *EWA*, 442 şi 450, Philippide, *Originea Românilor*, II, 707, şi H. Schuchardt, *Magyar Nyelvőr*, XVIII, 481—490) ca original al ungurescului *csonka*, *csonk*, *csong* (> *csonkáz*, *csonkít*, *csonkol*, *csungál*), nu la it. *cionco*, cf. şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1143—45, care este de altă părere [4]).

---

[1]) Bibliografia discuţiei privitoare la autenticitatea acestora se poate vedeà la Pauler, *A m. nemz. tört*[2]., p. 400, n. 103.

[2]) Din rom. este şi bg. *čuma*, s.-cr. *čuma*, rus. *čyma*, rut. *čuma*, *džuma*, pol. *dżuma* «Pest»; din slav. este turc. *čuma* (cf. S. Puşcariu, *Lat. Ţ und K̨*, 60—61; St. Mladenov, în *Godišnik na Sofijskija Universitet*, XIII—XIV, Sofia, 1920, p. 152; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 142—144; Berneker, *SEW*, I, 169 şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, *l. c.*). Dr. V. Bologa, *Dacoromania*, IV, 964—966, a arătat că răspândirea cuvântului prin Români ar puteà stà în legătură cu apariţia pestei bubonice în regiunile noastre pe timpul lui Iustinian. Cf. şi *Chima*, *Chyma*, p. 110, 116; *Chama*, p. 111; *Chema*, p. 111, pe care Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1057—1059, le tratează în acelaşi loc cu *csima*, *csuma*, *csoma* 1. «Sprosse», «Keim», «Stangel», 2. «Maiskolben», 3. «Kohlsprosse», «Blätter an den Rüben» etc., şi le socoate derivate «în ultima analiză» tot din lat. *cyma*, fără a puteà preciză pe ce cale au venit (cf. rom. *ciumă* «Sprosse» şi «Auswuchs», «Art Geschwüre», «Pest», it. *cima* «Gipfel», «Spitze»; slov. *čima* «das kräuterisch von Ackerpflanze», «Keim» etc.). Totuşi mai curând avem a face cu un ipocoristic, derivat dintr'un nume de persoană. Jireček, *Die Romanen*, II, 3, p. 30, crede că în *Chimo* din sec. XIV—XV poate fi vorba de *Clime* = *Clemens*, cf. forma slavă *Čimič*.

[3]) Cf. *Ciunca Stan*, *Ciunca Jurj* a. 1443 din satele de pe Bârzet, Moldova, la I. Bogdan, *Despre cnejii români*, 28.

[4]) Forma românească *cionc* pare a fi o contaminare din *ciunc* + *ciot*, dar ar puteà fi şi reprimită din ungureşte.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Şi mai evident este acest lucru în formele ung. *csong* « ciung » (odată din 1789, *Magyar Nyelv*, XI, 371, şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1141: « az Jobb Lábán *Csong*ban meg vagyon vágva »), *csongoly*, *csongolya* « vălătuc » (Secuime, Szinnyei, *MTsz*, I, 341), *csongora* « bucate cu paiul rău » (Treiscaune, id. ib.) şi în *csongár* « picior scurt » (odată din valea Ipoly, Szinnyei, *MTsz*, I, 341), care ne reaminteşte rom. *ciungăr* « copac cu vârful rătezat » (G. Pascu *Sufixele rom.*, Bucureşti, 1916, 56), *ciungar* « einer der verstümmelt », (Tiktin, *DRG*, 367), *ciungări*, « verstümmeln », « abhauen » (id. ib., 368), etc. [1])

Crachin = « Crăciun » a. 1235—1270 (Wenzel, *CDA*, II, 9); **Fiare**, călugăr, a. 1105—1114 (Wenzel, *CDA*, VI, 77) = rom. *fiară* « wildes Tier » < f e r a , - a m ; poate servitorii « **Micou** (dacă acest nume trebuie citit « Micu », nu *Miko* « Nicolae ») cum **Veneir** » a. 1221 (Fejér, *CD*, V, 1, p. 299), acest din urmă probabil fiind identic cu rom. *Vineri*, vechiu *Veneri* < *Veneris* [dies], cu anticipaţia lui *-i-* (cf. şi *Venerius*, *Venerio*, *Venero* şi *Pentuk* în documentele vremii); bucătarul **Porc** a. 1235—1270 (Wenzel, *CDA*, II, 8; cf. un « libertinus » *Porck* şi în a. 1237, la Fejér, *CD*, IV, 1, p. 81; *Porch*, *Porcha*, *Porchia*, n. bărb., a. 1237 şi 1255, la Kovács Nándor, *Betürendes névmutató Wenzel Gusztáv Arpádkori új okmánytárához*, Budapest, 1889, p. 547; *Porc* a. 1240, Pannonhalma; *Porch* a. 1424, 1435, Veszprém, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 78) = rom. *porc* «Schwein », plur. *porci*).

24. Un « curriger Ecclesiae Vesprim » cu numele **Buthe** este amintit în anul 1082 (Wenzel, *CDA*, I, 455). Tot atunci se găseşte un *Buthe* şi « in magno monte » (id., ib., VI, 2, 352). Este vorba, probabil, de o poreclă românească dată după *bute* (arom. *bute*, megl. *buti*) « Fasz » < b ŭ t t i s , - e m (cf. alb. *but(e)*, it. *botte*, eng. *buot*, v.-fr. *bote*, prov., sp., port. *bota*) [3]).

25. Sânt apoi câteva, la care trebuie să mă opresc mai amănunţit pentru importanţa lor.

---

[1]) Nesigur este numele *Kathina* a. 1234—70 (Wenzel, *CDA*, II, 18), care ar puteà fi identic atât cu cel al plantei *cătină*, *catină* [arom. *cătină* « colonne vertébrale »] < lat. c a t e n a , - a m « Kette », cât şi cu it. *Catina* ori cu srb. *Katina* = *Catharina* (cf. n. top. *Katinac* în Pozega şi *Katinovac* în Zagreb), mai puţin probabil fiind bg. *katina* « Schlüssel » < n.-gr. κατήνα « Türriegel », « Schlüssel » (< lat. c a t é n a) > srb. *kàtanac*, la Berneker, *SEW*, I, 494. Mai avem: « Stephanus fily *Katina* » a. 1338 (*Magyar Nyelv*, X, 326, s. v. *Petics*); « Miclăuş *Catina* » a. 1498 într'o selişte pe Putna, anume Biala (*Rev. p. ist., arh. şi fil.*, V, p. 393, şi I. Bogdan, *Despre Cnejii români, l. c.*, p. 28).

[2]) Numele de *Porc*, *Purcel*, *Purceilă*, *Porcea* şi *Porca* este obişnuit şi astăzi la Români. Un ceaşnic *Porca* este atestat într'un document dat în Suceava la 1447 (T. Bălan, *Noui documente câmpulungene*, Cernăuţi, 1929, p. 12); Oană *Porca* la 1491 (cf. I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel Mare*, I, 451); *Porka* de Aranyos-Örményes la 1630 (I. cav. de Puşcariu, *Date istorice priv. la fam. nob. rom.*, II, p. 311).

[3]) Dacă ar fi genitiv ar puteà fi şi din ung. *buta* « prost », ori, din *Buta* = «Budimir, — slav»; cf. *Buta* « Valah », a. 1222—1228 (Wenzel, *CDA*, I, 369).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Așà este **Chuca**, *Chuka* a. 1210 (Wenzel, *CDA*, I, 106), a. 1234—70 (id. ib., II, 4), care poate fi identificat cu ung. *csuka* « Hecht » < slav. *ščuka*, atestat încă dela 1152, dar şi cu *csúka* (în Secuime: *csuka*, *csuga*) « ciocălău », « (gyümölcs) szára, csutkája », « măciulie », întrebuințat tocmai în Vas, Sopron și Secuime. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1201 şi 1208, nu poate explică acest ung. *csúka*. Dar el este identic cu rom. *ciucă* (*ciuc*, *cioacă*), alb. *tšukɛ*, propriu « bulgăre », apoi « vârf de munte », « pisc », « Spitze eines Hügels ». Pentru sensul de « ciocălău », « măciulie » al cuvântului unguresc cf. rom. *ciucălău*, *ciocălău* « (Mais) Kolben », la Tiktin, *DRG*, 355, și srb. *čokov* « Maisähre ohne Körner », etc., la Berneker, *SEW*, I, 159, derivatele lui *ciucă* sau ale corespondentelor slave ale lui.

Nu s'a putut stabili în care din cele două limbi (română ori albaneză) este original *ciucă* (Philippide se gândeşte, cu îndoeală, la un original grec *κύκλος*) [1]), dar este sigur că din aceste limbi a pătruns în unele limbi slave: bg. *čuka* « Hügel », s.-cr. *čùk*, *čuka* « Eigennamen von Hügeln » (Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 463 şi 552—553).

Din pluralul *ciuci* al românescului *ciucă* (cf. *berbece*, plur. *berbeci* > ung. *berbécs*; *cercel*, plur. *cercei* și *cercele*, după *inel—inele*, > ung. *csercselye* > *csercse*; *covrig*, plur. *covrigi*, > ung. *kovrics*; *cătușă*, plur. *cătuși*, > ung. *katucs*; *cârcel*, plur. *cârcei*, > ung. *kircséj*, etc.) trebuie explicat ung. *csúcs* « Spitze, Gipfel, Wipfel », « Zipfel », atestat mai întâiu la 1536, a cărui etimologie după Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1194—1196, « nu este clarificată » [2]). Derivat din *csuka* < rom. *ciucă* este *Csukás* (*Ciucașul*), formă de teren în Bodzafalu, Secuime (G. Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia din ținutul Săcuilor*, p. 20).

26. Nu mai puțin important este **Chula**, gen. *Chule*, nume de bărbat, a. 1234—1270 (Wenzel, *CDA*, II, 12), a. 1290—1299 (id., ib., V, 243). Acest nume este, evident, identic cu ung. *csula* 1. « cu urechile dăbălate », 2. « (oaie) cu urechile mici sau tăiate », 3. « vită slabă, cu coarne mici ».

Cuvântul unguresc este întrebuințat numai la Polovții (ung. *Palócz*) din regiunea Nitrei și în Secuime, deci în ținuturi unde au fost Români. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1212—1213, îl pune în legătură cu moravo-cehul *čul'ena* « (capră) cu urechile mici », *čulka* « (oaie) cu urechile mici », rut. (Maramureș) *čulyj* « mit kleinen Ohren », srb. *čùlav*, *ćulav*, *čùla* « mit kleinen Ohren », sloven *šûl*, *šulav* « mit

---

[1]) Cf. *Altgriechische Elemente im Rumänischen*, în *Bausteine zur romanischen Philologie*, în *Festgabe für Mussafia*, pp. 46 ş. u.; *Viața Românească*, vol. XVII, a. V—1910, p. 39, și *Originea Românilor*, vol. II, Iași, 1928, p. 165.

[2]) Un păstor valah cu numele *Čuč*, *Csucs*, este atestat în a. 1222—1228 (cf. Wenzel, *CDA*, I, 369). Altfel *Ciucă* este cunoscut ca nume de pers. la Dacoromâni și Aromâni; vezi Caragiani, *o. c.*, 91, 92, 115. În toponimie cf. *Ciuca* în Olt, *Ciuce* în Brăila, *Ciuciu* în Olt și Brăila (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, București, 1872, p. 120).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

kleinen Ohren», *šula* «Schaf mit kleinen Ohren», d.-rom. (şi arom.) *ciul* «von Tieren ohne Ohren, mit kleinen Ohren».

Explicarea nu este completă. Cuvântul se găseşte în forma *čul* şi în bulgară, cu acelaşi înţeles, şi este unul dintre cuvintele duse în toate părţile de păstorii români.

Pe unde n'au ajuns aceştia (la Poloni, Ruşi, etc.), el lipseşte [1]).

La origine avem a face cu gr. *κυλλός* «gebogen, krumm, vestümmelt», «courbé (main), tortu, déformé» (Boisacq, *DÉG* [2], 533; *κυλλὸν τὸ οὖς* «dicitur auris curta et mutila»), care, în urma mutării accentului pe silaba penultimă, dă normal *ciul* (de-aici verbul *ciuli* «a-şi plecà urechile») [2]).

În toponimie avem: *Csulla* în Zala; *Ciula*, ung. *Incsel* (probabil din n. pers. *Ienč* + *-el*), Cluj; *Ciula-mare*, ung. *Nagy-Csula*, *Ciula-mică*, ung. *Kis-Csula*, Hunedoara; *Ciuleni*, cătunul satului Curpeni, ung. *Csuleny*, Hunedoara [3]); *Ciuleşti*, ung. *Csujafalva*, Bihor (S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, p. 50), *Ciula*, ung. *Csula*, în Chioar, Someş; *Valea-Ciulişori*, Hunedoara (Lenk, *Lex.*, IV, 326—7).

27. *Ciul* este deci unul din puţinele cuvinte privitoare la păstorit care ne-au venit din greceşte.

Aşà mai este sterp, *stearpă* «unfruchtbar», care, împreună cu *sterpa* sau *streppa* «Tier, das im laufenden Jahr nicht geworfen hat» din dialectele sud- şi ost-italiene, deci influenţate de limba veche grecească, se reduce la v.-gr. *στέιριφος*. «unfruchtbar» (cf. n.-gr. *στέρ-φος*, cret. *στέρπα;* etimologia propusă de E. Herzog, *ZRPh*, XXVI, 735: < *extĭrpus «ohne Sprossen», nu-şi are rostul cât timp avem o posibilitate de explicare fără asterisc, atât ca formă, cât şi ca înţeles) [4]).

---

[1]) Calea făcută de *ciul* este deci cam aceeaşi ca şi a sinonimului său *curt* > ung. *kurta*, slav. *kurta*, despre care a fost vorba într'o notă anterioară.

[2]) Cf. A. Philippide, *Altgriechische Elemente im Rumänischen, l. c.*; *Viaţa Românească*, vol. XVII, a. V—1910. p. 39, şi *Originea Românilor*, vol. II, p. 165; C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 442; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 283, § 271.

[3]) Un român *Ciula* din Hunedoara este martur într'un act dela 1404 (Hurmuzaki, *Doc.*, I², pp. 432—433, nr. CCCLVI; cf. N. Iorga, *Cea mai veche ctitorie de nemeşi români din Ardeal* (1408—9), Bucureşti, 1926, p. 3).

[4]) Cf. Cihac, *Dict. d'ét. daco-rom.*, II, 702; N. Drăganu, *Ştiră şi sterp*, în *Transilvania*, XLIII—1912, pp. 531—533; Gerhard Rohlfs, în *Archivum Romanicum*, IX—1915, p. 159, nr. 3072, şi *Griechen und Romanen in Unteritalien*, pp. 1114—115; G. Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 228; C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 443, iar pentru răspândirea cuvântului în Balcani Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 549 (arom. *sterpu*, *-ă*; megl. *sterp*, *-ă*, alb. *šterpε* «unfruchtbar»). Este greu de stabilit timpul şi calea pe care ne-a venit acest cuvânt. El pare a fi v.-gr., iar la observaţia lui Philippide, *Originea Românilor*, II, 641 şi 736—737, că dintr'un v.-gr. *στέιριφος* ar trebuì să avem *şterp*, căci *ĕ* s'ar fi diftongat, se poate răspunde înşirând exemplele pe care le strânge tocmai d-sa pentru nediftongarea lui *ĕ* unde am aştepta-o: *vechiu* < vetulus; *inel* < anellus; *negură* < nebula; mai puţin sigurul *pârghie* < pergula (*Originea Românilor*, II, 650).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Şi tot aşà este şi ştiră, *stiră* « vacă, etc., care n'a fătat niciodată » < v.-gr. στεῖρος, fem. στεῖρα « unfruchtbar, von Kühen und Frauen ». Radicalul grecesc al acestuia este identic cu v.-ind. *stari*, got. *stairo* şi alb. *štjerε* « unfruchtbar » (raportul acestuia din urmă faţă de cuvântul grecesc şi cel românesc nu este clarificat, cf. G. Meyer, *EWA*, 416—417).

Ştiră se găseşte şi în dialectul i.-rom. în forma *ştirca* (I. Popovici, *Dialectele române*, IX, Halle, 1909, p. 156) şi în arom. în forma *şturcă*, despre iarba care nu face flori (com. Th. Capidan, cf. *Dacoromania*, II, 616).

Dela Români este s.-cr. *štirkinja* « eine Unfruchtbare », ceho-slov. *štira* « hermaphroditus, der Zwitter », bg. *štir*, *-a*, *-o* « unfruchtbar », ung. *östör*, *ester*, *ösztör* în Secuime, *hestör* în Eszék « unfruchbar » (Szinnyei, *MTsz*, I, 512); *csira* în Hegyalja, unde găsim şi alte cuvinte româneşti, *scsira*, *stira*, *skira* 1. « fată, vacă sterilă », 2. « hermophroditus », « der Zwitter », 3. « copil îmbrăcat în poale » (cf. şi n. pers. *Chire* a. 1343, 1436, etc., *Csira* a. 1400, la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 132—133; n. top. *Stirka*, parte de hotar în *Csepántelek*, com. Szabolcs, a. 1270 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, I, 22) [1]).

Şi acest cuvânt lipseşte din limbile slave care n'au avut contact cu cea românească.

28. Tot aşà mai este şi **strungă**, un cuvânt foarte vechiu [2]), care a fost transmis de păstorii români aproape tuturor popoarelor cu care au venit în atingere (cf. s.-cr., n.-sloven *struga* [3]), n.-gr. στρουγκα, στρουγγα, alb. *štrungε*, slovac., rut. *strunga*, *strunka*, pol. *straga*, ung. *sztrunga*, *esztrunga*, *eszterunga*, *isztrunga*, *sztronga*, *esztronga*, *isztronga*, etc. [aici *sztronga* « decima ovium » este un sens ulterior] [4]), venez. (după Bartoli, în *Miscellanea Hortis*, 907) *strunga*.

---

[1]) G. Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 229, inversează lucrurile, socotind cuvântul românesc de origine bulgară, iar Gombocz—Melich, I, 1093—94, derivă cuvântul unguresc din slovacă. Cf. N. Drăganu, *Ştiră şi sterp*, în *Transilvania*, XLIII—1912, pp. 531—533, şi *Dacoromania*, II, 615—616; C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 443; Philippide, *Originea Românilor*, II, pp. 641, 736—737; G. Rohlfs, *Griechen und Romanen in Unteritalien*, p. 114, şi J. Jud, *Romania*, LI—1925, p. 603.

[2]) Toponimia şi lit. pop. ne arată că el a fost cunoscut şi dialectului aromân, vezi Th. Capidan, *Dacoromania*, IV, 333 şi 337.

[3]) Forma *struga* la aceştia « dovedeşte pătrunderea cuvântului înainte de sec. IX, când *un* + cons. puteà să dea *u*, ca în reflexele lui ѫ paleoslav », S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 295, § 271.

[4]) Takács S., *Rajzok a török világból*, II, 295—296, ne spune: « Subt *sztronga*, sau subt forma mai ungurească a acesteia, *esztrenga*, înţelegem staul de oi sau loc de muls. În unele ţinuturi o numiau *coşar (kosár)*, *sălaş (juhszállás)*, ba chiar şi *cerină (cserény)*. Sus, între păstorii dela munte *sztronga* mai aveà şi alt înţeles. Aceşti păstori înţelegeau subt *strungă* poarta împletită a coşarului. Deoarece în timpul impunerii lăsau prin strungă oile cu lapte de impus şi le numărau, numiau acest lucru *strungărit (sztrongálás)*. Astfel *sztronga* a ajuns să fie numele unui impozit pastoral ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Miklosich, *EWS*, 326, îl socoate de origine albaneză: « Aus dem alb. in das rm. und aus diesem in die slav. Sprachen ». Mai înainte, în *Die slavischen Elemente im Rumänischen*, Wien, 1862, p. 47, presupuneà un vechiu bulgar **stronga*, pe care îl socotià « wahrscheinlich verwandt mit rumunisch *strîng*, lateinisch *stringo* und daher rumunischen Ursprungs » (cf. și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 271).

N. Jokl, *Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung* (Sitzungsberichte der phil.-hist. Kl. der Akad. der Wiss. in Wien, vol. 168), p. 89, crede că *strungă* derivă din același radical primitiv ca și latinul *stringo* și este băștinaș în limba albaneză.

Dar chiar dacă i-ar fi reușit lui Jokl să-și întemeieze această afirmație, rămân neexplicate reflexele slave (n.-bg. *strъga*, etc., srb. *struga*).

Unii (cf. A. Byhan, *V. Jahresbericht*-ul lui Weigand, 333; G. Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 229) cred că avem a face cu un radical străslav **strǫga*, din care se pot explicà atât formele neoslave, cât și rom. *strungă*. În acest caz alb. *štrungɛ* trebuie să derive din rom., căci slav *strǫga* ar fi dat *štrɛgɛ*. Totuși această explicare este lipsită de probabilitate, nu atât pentru faptul că v.-slav. **strǫga* nu este atestat, ci pentru că acest radical reconstruit este cu totul izolat în limbile slave.

După G. Giuglea, *Dacoromania*, II, 327—355, ar fi o contaminare a latinului *ruga* 1. « Runzel », 2. « Gasse » și v.-germ. *stanga* «Stange », « Riegel » (etimologia aceasta a fost respinsă, între alții, și de W. Meyer-Lübke, *Dacoromania*, IV, 642—644); după C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, p. 198, *strungă* ar fi din gr. στενυγρά « Enge », «Engpass »; iar după A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 442—443 și II, 735, » băștinaș în română și poate și în albaneză », trebuind pus în legătură cu rădăcina indogermană *sru* « a curge », care cu *t* epentetic se găsește pe teritoriul trac în numele râului *Struma* (gr. Στρυμών). Στρόγγες al lui Procopios, care e cea dintâiu atestare a lui: « ori e un reflex exact al pronunțării reale de pe atunci, când *ŭ* se prefăcuse în *o̯*, după firea limbii latine comune, dar *o̯n* nu se prefăcuse încă în *u̯n* după firea specială a limbii române« . Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1308 spune că: „De cuvântul nostru amintește . . . bascul *estrango* « estaca langa » și *estrongo* « estaca del vallado".

Meyer-Lübke, ib., IV, 643—644, se gândește la *strângă* <s t r i n g e r e (cf. it. *stringa* « Schnürsenkel »).

Am impresia că mai aproape de adevăr este Vasmer, care se gândește pentru v.-slav. **strǫga*, din care ar fi rom. *strungă*, la rad. grecesc στράγγα (*Revue Slavistique*, II, 27; cf. observațiile lui Jokl, *o. c.*, p. 119).

Dar forma, dela care trebuie să pornim este varianta dialectală **στρόγγα*, iar intermediarul între limbile slave, etc., și limba greceașcă, cum ne arată *sterp*, *ciul*, *știră*, *lepădà*, etc., este limba română.

Cel mai nimerit fel de a procedà în astfel de cazuri este să pornim dela atestarea cea mai veche: Στρόγγες al lui Procopios, *De aedificiis*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(sec. VI). Acest *Στρόγγες* nu este decât o formă dialectală a grecescului *στράγξ*, gen. *στραγγός* « goutte exprimée »; cf. și *στραγγός* « exprimée goutte à goutte », « gedreht »; <**στρογγύλος* « rund », « gedreht » < **στραγγύλος*, apoi *στραγγεύομαι* « faire des détours », « traîner en longueur », *στραγγάλη* « lacet, cordon; fig. anxieté »; *στραγγαλίς, -ίδος* « lacet, cordon »; *στραγγαλοῦν* « tordre, étrangler » (> lat. strangulo) < idg. **strengō*, din care este și lat. *stringo*, cf. Boisacq, *DÉG* [2], s. v. *στράγξ*, și Walde, *LEW* [2], s. v. *stringo*.

Din radicalul v.-gr. *στρογγ-* = *στραγγ-* se explică desăvârșit **στρογγα* > *strungă*, atât ca formă, cât și ca sens, ea raportându-se de o parte la « mulsul » oilor prin « strângerea » sau « stoarcerea » pulpei (de-aici sensul de « caula mulgendis ovibus », *Lex. Bud.*), de altă parte la trecerea lor una câte una printr'o « strâmtură », printr'o deschizătură « strâmtă », gaură sau « bortă », numită *strungă* și *ușă* pentru a fi « mulse ». Prin extensiune, *strunga* a ajuns să numească și « staulul », din care face parte, și « țarcul », iar figurat numește « deschizătura dinților » (cf. și *strungăreață*, care înseamnă atât « ușă », cât și « găleată pentru muls ») [1]).

Din rom. *strungă* se explică atât formele sud-slave, cât și cea albaneză și neogreacă. În privința formelor nord-slave mă mărginesc să citez ceea ce scrie Wędkiewicz, *o. c.*, 276: «Slovak. *strunga* und klr. *strunka* sind selbstredend keine bodenständigen Wörter; sonst würden sie ein *u* und nicht *un* aus urslav. *ǫ* aufweisen [2]). Ist aber die rum. Vermittlung im Mähr.-Slovak.-Klr. bei *strunga* gesichert, so wird man angesichts des poln. *straga* keine übereilten Schlüsse ziehen können. Es scheint zwar, als ob darunter die urslavische Grundform stecke. Nun möchte ich kurz bemerken, dass poln. nasale vokal erst sekundär aus *-un-* enstehen konnte; fasst man aber die Akzentverhältnisse ins Auge, so erwartet man im Poln. aus dem auf der vorletzten Silbe betonten ursl. **strǫga* vielmehr ein **stręga* [3]).

Demnach neige ich der Ansicht zu, das Wort sei überall im Nordslavischen rumänischen Ursprungs ». După acestea este de prisos să mai insist asupra izvorului formelor ungurești care nu poate fi decât cel românesc, din care este de altfel și *ëszténa, esztina, isztina* < rom. *stână* (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 437); *bronza, brenza, brinza*, etc. Trecerea lui *-u-* în *-o-* este cu totul normală, iar cea în *-e-* s'a putut întâmplà fie ca în *strungъ* « Drechselmesser » > *eszterga* « Drehbank », *strugarjŭ* > *esztergár, esztergály*, fie subt influența lui *strâng*, când *strungă* a ajuns să însemne « impozit » (cf. *esztringol-, megesztringol-* « a bate bine pe cineva », în valea râului Ipoly, la Szinnyei

[1]) Descrierea *strungei* și citatele necesare se pot vedeà la G. Giuglea, *l. c.*

[2]) « Die klr. Form zeigt überdies ein *k*, das in Lehnwörtern für fremdes, in eigener Sprache nicht vorhandenes *g* einzutreten pflegt (vgl. klr. *hospódar* aus poln. *gospodarz* neben *gospódar* und einheim. *hospod'*, SEW, 2 ».

[3]) « Näheres vgl. bei S. Kul'bakin, *K istorii i dialektologii pol'skago jazyka*, S. 121 ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

MTsz, I, 518, şi Mészöly, *M. Nyelv*, X, 5, poate apropiat de rom. *strâng*, inf. *strânge*, din lat. s t r ĭ n g e r e, vezi la com. Nógrád).

29. În sfârşit mai relev un cuvânt de aceeaşi natură. Cum am arătat amănunţit în *Dacoromania*, VI, 293—297, tot de origine pastorală grecească este şi **lepădà** (*lăpădà*), arom. *alipidà*, care trebuie derivat din *l e p ĭ d a r e, derivatul lui l ĕ p i s, - ĭ d i s, acuz. - ĭ d a, cu forma sec. l e p ĭ d a, - a e «die Schuppe», lat. «squama» (cf. gr. *λέπω* «a curăţà ceva de coajă, solz (peşte), piele», «écaler, écosser, peler», *λεπίς, - ίδος* «coque, coquille, écaille», *λεπίζω*, *λεπιδοῦσθαι* «a se curăţi de solzi, a se jupoià de coajă», «s'écailler», *λεπιδόω*, *λεπιδῶ* «fac ceva solzos, solzesc», «couvrire d'écaille, rendre écailleux», *ἀπολεπιδόω* «écailler», *ἐκλεπίζω* «monder») [1]).

La început *lepădà* a însemnat «a năpârlì», deci «a aruncà, a lepădà părul, pielea, solzii, etc.», ceva ce-i aparţineà fiinţei care făceà lepădarea. Din acest sens s'a desvoltat cel de «avortà»; apoi de «a dezbrăcà» (haina: sumanul, paltonul, cojocul, opincile, cămaşa, izmenele, cioarecii, rasa, cuşma sau căciula, etc.); «a părăsì», «a se despărţi de» fiinţele legate sufleteşte de cineva (părinţi, copii, soţie, prieteni, credincioşi, etc.), figurat «a părăsì», «a se despărţi de» credinţă, lege, călugărie, funcţiune, etc.; «a aruncà» din *a lepădà ancora* sau *veatrile;* «a aruncà» din *a lepădà apa din vas*; «a vomà»; în sfârşit «a aruncà», «a lăsà», «a pune», «a aşezà», «a da» în general [2]).

În forma de participiu trecut *lapadált* «aruncat», «pus la o parte», a pătruns şi la Secui (cf. Szinnyei, *Magyar Tájszótár*, I, 1291, şi Damian, *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*, Budapest, 1912, p. 29).

30. Deosebit de important este, în sfârşit, **Fot, Foth** a. 1152 (Wenzel, *CDA*, I, 62), 1205—1235 (id., ib., XI, 285; şi diminutivul *Fotka* a. 1288 (id., ibid., IV, 331), care, împreună cu numele «villae *Fotud*» din posesiunea abaţiei din Tihany (a. 1211, cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 337, s. v. *hála*; dar *Fót*, *Fóth*, din com. Pest, Lipszky, *Rep.*, I, 186, ca şi «Ioh. fil. *Foot*» din Pozsony a. 1312, Nagy Imre, *Cod. dipl.*

[1]) *Lepida* se găseşte şi în bulgăreşte şi înseamnă «custură».

[2]) Etimologia *lapidare*, pusă în circulaţie încă de *Lex. Bud.*, nu se poate admite pentru că: *a)* vocala *-e- > -ă-* aton (*-ea- > -a-* tonic) din radical, nu numai în arom., ci şi în d.-rom. (în textele cele mai vechi pretutindeni numai *-e-* şi *-ea-*); *b)* sensul verbului latin nu este «Steine werfen», «werfen», ci «mit Steinen bewerfen», «steinigen», iar de-aici trecerea la «werfen», «abwerfen» etc., este mai greu de explicat.

Nu a fost admisă de toţi nici etimologia propusă de regretatul E. Herzog, < *l i q u i d a r e din l i q u i d u s, - a, - u m, în *Dacoromania*, I, pp. 220-222, şi V, 483-494. O admit W. Meyer-Lübke, *ZRPh*, XLII, 230; S. Puşcariu, *Dacoromania*, V, 483. Ridică obiecţiuni împotriva ei: G. Weigand, *Balkan-Archiv*, II, 260; Gamilscheg, *ZRPh*, XLII, 240; L. Spitzer, *Dacoromania*, IV, 645, ş. u.; N. Drăganu, *Dacoromania*, VI, 293—297.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Hung. Andegavensis—Anjoukori okmánytár, I, 273 din pricina lui *-ó-* pare a fi alt cuvânt: cf. *Folth* a. 1406, la Csánki, *MH*, I, 28; Melich, *M. Nyelv*, XXIV, 244; *Fotud > Fadd*, ib., 111—113 trebuie identificate cu rom. *făt* (arom. *fetu*, n. pers. *Fetu*, i.-rom. *fet*), 1. «foetus», 2. «petit d'un animal, nouveau-né», 3. «garcon, enfant», 4: «(mon) fils, (mon) enfant, (mon) gars», 5. «sacristain» < fētus «fetus, puiu, copil» (cf. *Dicț. Acad.*, II, 74), care, ca *Făt-frumos*, este eroul basmelor noastre populare, întruparea vitejiei și a frumusețiibărbătești [1]).

Din forma cu *u* final plenison a aceluiași cuvânt s'a desvoltat, după părerea lui G. Alexics (*Magyar Nyelvőr*, XVI, 128—129; cf.și *Magyar Nyelv*, VIII, 365—366), admisă și de Szinnyei (*Magyar Nyelvőr*, XXII, 438), ung. **fattyú**, *fattyó* «spurius, nothus, adulterinus, bastardus», atestat în a. 1374: Petri dicti *Fotyu* (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, III, 539); a. 1403: Blasium *Fathy* (ibid., V, 330); a. 1405: Quidam Iobagio *Fatthio*pap nomine; a. 1428: Stephano *Fathyv*; a. 1521: Ad quendam locum insularum *Fatthyw*zygeth appellatum; a. 1759: Már egyszer *fattyat* vetett miolta özvegy (vezi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 219).

Această părere a fost combătută de Fr. Kräuter, *Magyar Nyelv*, VIII, 167—172 și 413—414, pe motivul că *fattyú* este foarte vechiu în limba maghiară, deci nu poate fi element românesc, căci în limba ungurească nu există elemente românești din secolul XIV (cf. Simonyi, *Die ungarische Sprache*, p. 69), iar sensul cuvântului unguresc nu este de «copìl», ci de «còpil», «spuriu», «bastard».

În locul românescului *făt*, pentru a explicà pe *fattyú*, Kräuter a propus ung. *fatő* (*hajtás*), de-aici *fattyúág* «fur, șpuriu la pomi», *fattyúgyermek*, etc.

Explicarea lui Kräuter n'a mulțumit nici pe Alexics (*Magyar Nyelv*, VIII, 365—366), care și-a menținut și mai departe explicarea din rom. *făt*, întru cât mai sânt și alte cuvinte ungurești primite din românește de aceeași vechime cu *făt*, iar, după cercetările sale, «vechea părere, după care Românii ar fi imigrați în secolul XIII, nu se mai poate susține». N'a mulțumit nici pe Simonyi, *Magyar Nyelvőr*, XLI, 152, care, constatând că explicarea lui Alexics este mai bună decât a lui Kräuter, se gândește la it. ven. *fottù*, it. literar *fottuto* «netrebnic». N'a mulțumit, în sfârșit, nici din punct de vedere fonologic, nici semantic, pe Gedeon Mészöly, care, combătând-o în *Magyar Nyelv*, X, 200—207, crede pe *fattyú* născut dintr'un radical onomatopeic, deși nu cunoaște în limba populară și veche nici un verb onomatopeic corespunzător, cum ar fi de ex. *fattyint*, *fattyogat*. Este de prisos să mai insist asupra slăbiciunii unei astfel de derivări lipsite de temelia firească. Din pricina consonantei ultime, după însuși Mészöly, nu poate fi admisă nici

[1]) Un jude *Făt* este atestat la 1434 în ținutul Iașilor (cf. I. Bogdan, *Despre cnejii români*, p. 31). Dela un Mich. *Fotul* din Strojna (Bereg ori Ung) culege un text în 1898 S. Czambel, *Slovenská reč jej miesto v rodine slovanskych jazyslav*, V Turčiankom Sv. Martine r. 1906, p. 473.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

părerea lui Simonyi arătată mai sus. Astfel rămâne în picioare numai etimologia propusă de Alexics. În sprijinul ei putem aduce câteva argumente nouă.

Din cercetările lui Mészöly se vede că ung. *fattyú* nu are numai sensul de «ṣpuriu», «bastard», ci ṣi pe cel de: 1. «copil», «fiu», de ex.: «Beteg a kis *fattyam*», se plânge ţăranca din Szoboszló în farmacie; 2. «viteaz» (cf. rom. *Făt-frumos, copil de lele*): «Vagyok olyan hajdú *fattyú*, hogy . . .» se laudă un prieten al lui Mészöly; 3. «flăcău»:

Három fehér kendőt veszek
Ha felkötöm fehér leszek,
Fehér leszek, mint a hattyú,
Nem ölel meg minden fattyú.

Sânt tocmai sensurile românescului *făt*. Şi se ştie acum că locuţiunile păstrează de obiceiu sensuri mai vechi decât cele obişnuite, care pot fi depărtate de cel original. De altă parte iarăşi din unele locuţiuni înţelese greşit se pot desvoltà înţelesuri nouă.

Sensul de «ṣpuriu», «bastard» al lui *fattyú* s'a putut desvoltà din locuţiunea *fattyút vet-*, care a trebuit să însemne la început numai «a naşte un făt», «a fătà» (cf. germ. *werfen*), apoi, prin întrebuinţare glumeaţă, a ajuns să însemne şi «a naşte un ṣpuriu, un bastard».

De altfel expresiunea aceasta este luată din viaţa pastorală. Takács S., *Rajzok a török világból*, II, 294—296, ne arată că femeile şi fetele din Şesul Ungariei îşi petreceau adesea cu păstorii români, sârbi şi ruteni, prevăzându-i cu «pat şi căldură». «Dacă cineva dintre păstori» a făcut copil nelegitim «,» îi da fetei, care a născut fătul, un viţel «(a» fattyat vető lánynak egy borjut adott «)» [1]).

Cât priveşte pe Iobagio *Fatthio*pap dela 1405, el ar puteà să se rapoarte la fătul nostru bisericesc, «sacristain».

Din ung. *fattyú* este rut. *fat'o* «Knecht», slov. *fatîv* «Bastard»; *fâčuk, fâčiək* «uneheliches Kind», srb. *fot, fotiv, fačuk, fančuk*, idem (*Rječnik*, III, 43 şi 64), rom. *fǫt'*, *fǫchĭu* (în regiunea Clujului, etc.), idem.

Explicarea lui *-v* şi *-uk*, etc., nu pricinueşte nici o greutate. Finalul *ú* a fost auzit *uu̯*, iar *u̯* final trece în mod normal în *v* > *h* > *k* [2]). În românește *-ú* final a fost considerat ca făcând parte din articol, deci omis.

Dar pentru explicarea lui *fattyú* din rom. *făt* mai este o împrejurare. El face parte dintr'o familie de cuvinte, care, în întregimea ei, a fost foarte curând cunoscută şi primită de Unguri. Vom vedeà că

[1]) Cf. proc.-verb. ale oraşului Debreczen, nr. 8, 1618—26.

[2]) Aceeaşi explicare o putem da şi pentru *haiduc* < ung. *hajdú*, cum ne arată forma slovacă *hajdúch*, alături de pol. *hajduk* [> rut., rus. *hajdúk*], ceh. *hajduk, hejduk*, sloven *hajdúk*, s.-cr. *hàjduk*, bg. *hajdúk, hajdút*, pe care Berneker, *SEW*, le derivă, cu mai puţină probabilitate, din plur. ung. *hajdúk; cojoc* < slav. *kožuch*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fată se găsește ca nume în documentele latino-ungurești chiar în cei dintâiu ani ai secolului XIII, și în regiuni foarte variate.

Tot așà de vechiu este și **fecior, ficior** «Knabe, Bursche» < f e t i o l u s, - u m, diminutivul lui f e t u s > *făt*. G. Szarvas, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 386, și I. Szinnyei, ibid., p. 438, au arătat că ung. *ficsór, ficsúr* (*ficsor, ficsur*) [1]), cu sensul de 1. «puer Valachicus», «wallachischer Bursche», «flăcău»; 2. «vas de lemn cu care vămuește morarul»; 3. «un fel de cismă», derivă din rom. *ficior*. Iar acest *ficsor, ficsur* este atestat mai întâiu la 1202—03 în forma **Fichur** (vezi Szentpétery, *Az Arpádházi kir. okl. krit. jegyz.*, I, 1, p. 64); apoi la a. 1228, dacă *Fichok*, «libertinus de villa Conu», trebuie cetit *Fichor* (Wenzel, *CDA*, I, 251) [2]); la a. 1376: Bothus dicto *ficchor* miklous (*Magyar Nyelv*, X, 78); *Ficzur* a. 1412 (B. Iványi, *Bártfa szabad királyi város leveltára*, 1319—1529, I. k., Budapest, 1910, p. 14, Nr. 65); a. 1428: Stephano *Fychor*; a. 1435: Michaele *Fychor*; a. 1469: Michaele *Fychor*; a. 1470: Mathiam *Fychur*, aceste patru din urmă în actele din Lelesz, com. Zemplén (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 246); Mathya *Fychor* a. 1474, în Liptó (*Cod. dipl. p. Hung.*, VII, 482).

În Zemplén se găsește *ficsór*, mai întâiu în a. 1638, și cu sensul nesigur de «Mauthmass (in der Mühle), kleines hölzernes Gefäss», poate desvoltat din cel de «ficior, băiat însărcinat cu vămuirea», cf. «Egy vám szedő *Ficzior*» (Szamota—Zolnai, ib.).

În Ardeal avem, afară de exemplul dela 1376,: un *Fichor*, pomenit în 1469 în Kölesmező, Cluj (Csánki, *MH*, V, 371); Machkási *Fichor* tot în Cluj pe la 1450 (id., ib., V, 378 și 474); Udvarhelyi *Ficsor* László în 1507 (id., ib., V, 769); Belényszállási *Fichor, Fychor* Márton în 1472 și 1475 (id., ib., V, 772 și 834) și iobagul *Ficsor* Miklós din Secuime în a. 1602 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 246) [2]).

Tot din românește este și ung. **fataró, pataró** 1. «hermafrodit», 2. «neputincios», și anume din rom. *fătărău*, iar acesta din *fătălău*

[1]) Cunoscut în Secuime, Czegléd, Dobriţin, pe Valea Tisei, la Polovți, în Zemplén, Nógrád; în forma derivată *ficsóros* în Veszprém (Szinnyei, *MTsz*, I, 588); *ficsor, ficsorkodni* în Somogy (com. inginer Ittu, din Kaposvár).

[2]) *Fechyr* din Wiccza (Sopron) a. 1227 (Wenzel, *CDA*, VI, 449, și *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 8), poate fi cetit atât *Fecior*, cât și *Fehér. Fecior, ficior* se găsește și în dialectele din Sudul Dunării: i.-rom. *fetšor*, megl., arom. *ficior*. Din acestea a pătruns și în limbile balcanice: bg. *fičjur* «Diener, Gehilfe des Senners», *fičor* «specie de dans popular», în dial. slav din regiunea Sar (cf. S. M. Milosavljevic, în *Glasnik Skopsk N. Dr.*, III—1928, 214), alb. *fiçor* «Gehilfe des Käsebereitenden Senners» (N. Jokl, *Revista filologică*, II, 262—263). Îl întâlnim curând în toponimie și onomastică: *Marco Fečor* (sec. XIV, *Rječnik*, s. v.), azi numele *Fičor* (P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914/15, 545), numele de fam. *Fičorci*, rămase dela Românii care locuiau odinioară în Sârbia (S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 102); *Maja*[*e*] *Fiçores* este numele unui munte lângă Manatia, în Malcija e Lezhjës, deci în regiunea Alessio (Jokl, *l. c.*). Cf. și *Fetina* din *Poljanica* și *Klisura* (Dragomir, ibid., 103) și *Fetina kuća* (*Rječnik*, s. v.), dim. istroromâne din *fętę* «fată», citate de S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, § 271, p. 286.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(*feteleu, fitileu*, etc.) prin apropiere de *nătărău*, etc. (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 551; *Magyar Nyelvőr*, XXII, 438; *Dicț. Acad.*, II[II], 107).

Și în sfârșit, mai putem cită două cuvinte românești intrate în ungurește din același cerc de idei.

E vorba mai întâiu de **poronty** « Kindschaft », « Kindknecht », care este corespondentul românescului *prunc* (cf. Alexi[cs], *Magyar Nyelvőr*, XV, 555—558, și Szinnyei, ibid., XXIII, 486), iar acesta, după Pușcariu (*Dacoromania*, II, 602—603), corespondentul lui *prunc* < **purunc* (poate prin fazele **puărunc*, **porunc* și cu sincoparea lui *-u-* ca în: *juneapăn* > *jneapăn*, volemus > **vurem* > *vrem*, *hurubă* > *hrubă*, etc.) < *pueruncus, -um, reconstruit din *puerunculus, -um (format din *puer* ca homunculus din homo)[1]).

Ung. *poronty* e cunoscut din sec. XVI (cf. *M. Nyelv*, X, 187; Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 1316). Interesant de relevat este faptul că unul dintre cele mai vechi citate cunoscute ni-l dă pe *poronty* alături și sinonim cu *fattyú*: « *Kgdre is haragusznak hazánk némely nem jó, hanem még fattyú és poronty nevet érdemlő fiai* » (*Tört. Tár*, XVI, 52, la Szarvas—Simonyi, *l. c.*).

Al doilea cuvânt este **kópé, góbé** « Schelm », « einfältig », « tölpelhaft », « der Einfaltspinsel » (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 1092, II, 351; Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 302; Szinnyei, *MTsz*, I, 699 și 1169, la Polovți, în Csallóköz, Pozsony și Secuime), pe care filologia ungurească îl derivă din rom. *copil* « Kind », « Knabe » în sens glumeț (cf. Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 104; Alexi[cs], *Magyar Nyelvőr*, XVI, 29; Putnoky, ibid., p. 182; Szarvas, ibid., p. 226; Szinnyei, ibid., XXIII, p. 249)[2]).

---

[1]) Pușcariu dă numeroase exemple de reconstrucții romanice similare. Aș mai adăugà aici numai pe *artíc, artíg* « partie du corps d'un animal (dépécé pour la boucherie »); « quartier (d'un animal); jambe, cuisse (de volaille) » (*Dicț. Acad.*, I, 274), care presupune un lat. med. *artīcus = artīculus, -um (< artus) « Gelenk, Glied », întocmai ca și vechiul *artíc* « pétition, plainte, réclamation », dar acesta un artīcus = artīculus « libellus supplex expostulationis ad iudicem », Du Cange, ap. Hasdeu, *Et. magn.*, 1752—53, cf. și *Dicț. Acad.*, I, 273, care relevă că acest din urmă s'a introdus prin Pravilele din sec. XVII. Din cel dintâiu s'a născut prin schimb de sufix *artán (hartán, hărtan)* « bucată mare de carne, etc. ».

(Observ aici că apropierea lui *artig* de artīculus a făcut-o și C. Diculescu, *Originile limbii române*, *AAR*, s. II, t. XXIX lit., dar fără a lămuri mai amănunțit cum își închipue el desvoltarea formei românești).

[2]) Amintesc că în limba românească se găsește și forma *còpil* « bastard »; cf. m.-gr. *κόπελος* « spurius », n.-gr. *κοπέλι* « junger Mann, Diener »; alb. *kopíl'* « Knecht », « junger Mensch », s.-cr. *kȍpil* (v.-bg. *kopilъ*) « Bastard »; bg. *kópelé* « Bastard », « Knabe » (în batjocură); rut. *kópyl* « Bastard, Blendling », rus. v. копелъ, idem), etc. Pentru raportul dintre aceste cuvinte vezi Berneker, *SEW*, I, 564; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 458—459 și 524—525; N. Drăganu, *Dacoromania*, II, 612, nota; A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 708, și N. Jokl, *Linguistisch- kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanesischen*, Berlin und Leipzig, 1923, p. 6, care socoate alb. *kopil'* de băștinaș.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

31. Şi acum să luăm pe rând comitatele Pannoniei pentru a cercetà numele topice.

În Fejér putem relevà următoarele: **Boes**, *Bacs*: « Villa *Boch* » a. 1285, *Boch* a. 1348, astăzi pustă în hotarul comunei Egres (Csánki, *MH*, III, 317), dacă nu este un corespondent românesc al numelui de persoană *Bocius* [1]), poate fi identificat cu apelativul românesc *bociu*, 1. « interjecţie cu care se strigă viţelul », 2. « numele oricărui viţel, până nu i se dă un nume propriu » (*Dicţ. Acad.*, I, 428), care, cum vom vedeà, şi el poate fi întrebuinţat ca nume de persoană. Ungurescul ardelean *bocs* (mai întâiu a. 1807, 1811) 1. « das junge eines Bären, Büffels, Dachses », 2. « viţel », « Kalb »; 3. « somn tânăr », 4. « ungeschickter Mensch », a cărui etimologie n'a fost explicată de-ajuns până acum » (legătura cu săs. *Botsch* « die Sau, das Schwein » nefiind probabilă, cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 427), cum arată întinderea geografică, este luat din româneşte.

Cuvântul românesc nu poate fi despărţit de vegl. *buč*, retr. *betsch*, formele alpine lombarde *buč*, *boš* şi derivatele *büšin*, *bišin*, etc., cu acelaşi înţeles de « viţel », fie ele un cuvânt interjecţional, ori un derivat din rad. *bu-* < bovem (būculus însă, pe care-l propune Bartoli, *Das Dalmatische*, II, 447, şi-l admite Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 101, ed. II, p. 123, nr. 1370, nu ne satisface din punct de vedere fonologic), ori din germanicul *bukk* « ţap » (P. Guarnerio, *Rendiconti dell' Instituto lombardo*, XLI, 204; cf. XLII, 978; apoi bav. *Botsch*, *Botschele*, alături de *Bock*, interjecţie cu care se strigă caprele, şi veltl. *boš* « Ziegenbock », vallevent. *boš*, arbed. *puš* « Kalb », tess. *boš*, *boša* « Kuh », bergell. *buš* « Rind », mil. *busin* « junges Kalb », la Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 101—102, ed. II, p. 125, nr. 1378, iar pentru amestecarea numelor cu care se numesc « puii » animalelor: d.-rom. *vătuiu* « ied » şi « puiu de iepure », arom. *vitul'ŭ*, megl. *vitul'* « ied » < * vituleus, comp. şi alb. *vɛtul'* « ied », alături de *viţel* < vitellus, la origine acelaşi cuvânt), căci proveniența iranică, pe care ne-o propune d-l O. Densusianu, foarte ingenios şi cu mult aparat (*Grai şi suflet*, I, 48—56), nu este convingătoare [2]), iar legătura cu alb. *vjet* « Jahr », *vjetɛ* « Kalb », *vitš* « Kalb » (G. Weigand, *Kr. Jahresber. f. rom. Phil.*, XII, I, 98; Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rum. Lehnwörter im Westslavischen*, p. 85) nu este dovedită [3]).

---

[1]) Cf. *Bocius*, *Bocio* în Veglia a. 1018, *Boce* în Spalato a. 1080, etc., la Jireček, *o. c.*, II, 3, p. 27.

[2]) Tratamentul *b* iniţial este exclusiv persan literar şi, prin urmare, valabil numai începând din sec. IX d. Hr., iar celelalte dialecte persane au *v* (cf. A. Meillet, *Bulletin de la Soc. de linguistique de Paris*, XXV, nr. 77, p. 88, şi A. Rosetti, *Resturi de limbă scito-sarmată*, Iaşi, 1930, pp. 13—14).

[3]) Nu pot spune dacă n. pers. *Bocius*, *Bocinus*, etc., pentru care cf. Jireček, *o. c.*, II, 3, 27, trebuie cetit *Bociu* ori *Boţ* şi derivat din acelaşi radical cu *bociu*, ori nu.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În Ardeal se poate cită *Bociu*, ung. *Bocs* și *Bocsfalva* (*Both* a. 1393, Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 50), *Bochtelekepata*, « fossatum » lângă Cluj, a. 1377 (id. ib., III, 467); poss. *Boch* a. 1408, a. 1439 (Csánki, *MH*, V, 335); *Bócs*, formă de teren, Gyimes (G. Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia Săcuilor*, extras din « Lucr. Inst. de Geografie al Universității din Cluj », vol. II, 1926, p. 12).

Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 218, confundă pe *Bacs* din com. Fehér cu Bács, azi *Bácsi* din com. Zala (*Bach* a. 1340, poss. *Baach* a. 1462, 1492, Csánki, *MH*, III, 30; Lipszky, *Rep.*, I, 25); *Bács*, rom. *Baciu*, j. Cluj (poss. *Baach* a. 1263, 1296, 1297, 1326, 1336, etc., Csánki, *MH*, V, 330) și *Bács* n. loc. și com. (srb. *Bačka*), atestat la Kinnamos, ed. Bonn, V, 8: *ἐπί τινα πόλιν ὄνομα Παγάτζιον ἐφέρετο*, cf. și *Szitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss., CXXXVI*, 95; apoi în formele *Baach*, *Bach*, *Bahc*, *bach*, începând încă dela începutul secolului XII (vezi Gombocz—Melich, *l. c.*, și Csánki, *MH*, II, 135—136), despre care ne spune că este sigur că derivă din n. pers. *Bács* (cf. « *Baach* magistrum » a. 1252, Knauz, *Mon. Strig.*, I, 390; *Bach* a. 1256, Wenzel, *CDA*, VII, 419; a. 1263, id., ib., XI, 530, etc.).

Dar, afară de localitățile amintite, mai avem și altele cu numele *Bač*, ung. *Bács*: *Bácsa* în Győr (*Bacha* a. 1231, 1371, Csánki, *MH*, III, 595; Lipszky, *Rep.*, I, 25); *Bács*, *Bácsfalu*, *Bachsdorf*, *Bačovca* în Hont (Lipszky, *Rep.* I, 25); *Bács-Aranyos* în Szabolcs (Lipszky, *Rep.*, I, 25); *Bačava*, *Bačova* în Ung (*Baach* a. 1439, 1458 etc., Csánki, *MH*, I, 510; Lipszky, *Rep.* I, 26); *Baći* în Croația (S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, p. 27 și 111); *Bačevac* în Verovitica, *Bačići* în Modruš-Fiume; *Bačin*, *Bačun* în Zagreb; *Bačinci* în Srem; *Bačkovica* în Bjelovar-Križ; *Bačvica*, *Bačinac* în Lika-Krbava; etc. [1]); apoi *Bacea* = ung. *Bácsfalu* în Hunedoara (*Bachi* a. 1332—1337, *Baach* a. 1404, 1421, 1429, 1505, etc., *Bach* a. 1441, 1498, etc., Csánki, *MH*, V, 70), *Băcia* = ung. *Bácsi*, ibid.; *Bacifalău*, ung. *Bácsfalu*, săs. *Batschendorf*, *Bazendorf* (Lipszky, *Rep.*, II, 11; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. num. de loc.*, ed. II, Sibiiu, 1919, p. 11); *Bachunateleke* a. 1243 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 73; *Bachana* a. 1412, id., ib., III, 531; *Bachna* a. 1414, id., ib., III, 619, etc.), în Năsăud; *Baciul*, cătun în Vlașca (și: *Baciul-de-sus*); baltă în Constanța; băi în Prahova; loc cu izvoare în Bacău; munte în Muscel; pădure, ibid.; părâu, ibid.; *Baciul-Poșta*, cătun în Vlașca; *Dealul-Baciului* în Constanța; *Groapa-Baciului* în Buzău; *Izvorul-Baciului*, ibid. (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 188—189; *Bacea*, cătun și părâu în Olt, este formă de origine sârbească, cf. și *Bacin*, lac în Tulcea, ibid.).

N. pers. *Baciu*, ung. *Bács*, din care derivă numele topice citate mai sus, poate fi identic cu *baciu* ori cu ipoc. srb. *Bač(a)* =«Bratoslav».

Apelativul *baciu*, cu sensul pastoral de « mai mare peste alți ciobani » este vechiu în limba română (ca nume propriu este atestat

[1]) *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 748.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în acte din secolul XIII—XV, cf. Hasdeu, *Et. Magn.*, 2296), căci se găsește nu numai pretutindeni la Dacoromâni, ci și la Aromâni: *baciu* și *bagiu* « cama marele cașar », și la Megleniți: *baciu* = « baciu » (cf. și la Istroromâni *Bâțe*, S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 279, § 271). *Baciu*, « Anredeform » pentru cineva mai în vârstă din familie, în special un frate mai mare (*Dicț. Acad.*, I, 409) este identic cu ung. *bácsi* (*bátya*), care are același înțeles.

Cât privește cuvântul unguresc, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 218, combătând părerea emisă de *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, după care este vorba de *bač* « Schafmeister » (poate având în vedere faptul că în com. Zala și Fehér nu se mai găsesc astăzi Români), îi socoate originea nelămurită și afirmă că probabil trebuie căutată în turcește (cf. v. - turc. *bayα* « eine Würde », care ar fi putut da o formă **bayačy* > ung. **bahacs(s)i* > **bahacs(s)* > *bács*).

Și pentru cuvântul românesc *baciu* « mai mare peste alți ciobani » au presupus unii proveniență turcească. Așà a făcut în treacăt G. Weigand, *XVII. Jahresbericht*, 220, și Hasdeu, *Et. Magn.*, 2298, care l-a pus în legătură cu turc. *bakći* « păzitor » < rad. *bak-* « a privì, a păzì, a îngrijì », considerându-l împrumutat dela Pecenegi ori Cumani. De aceeași părere este în timpul din urmă și O. Densusianu, *Grai și suflet*, IV, 149—152, care însă, arătând că turc. *bakči* n'ar fi putut da decât *ba(c)ciu* (cu accentul pe *i*), presupune un radical peceneg ori cuman **bakič* sau **bakeč* (cf. dial. din Kazan *bäkiči* « Luhmenwächter », Radloff, IV, 1577), din care s'ar puteà explicà ușor *bač*, prin sincopa lui *i* (*e*) și reducerea grupului *kč* la *č* (*ci*). *Baciu* ar fi ajuns să însemne « mai mare peste alți ciobani » în același fel ca și *scutar*, care nici el la origine nu cuprindeà ideea de întâietate », ori prin »recunoașterea unei superiorități a « bacilor » pecenegi sau cumani fie în unele îndeletniciri la stână, fie în stăpânirea unui număr mai mare de oi «.

Explicarea d-lui O. Densusianu este, într'adevăr, ademenitoare. Ea nu este imposibilă nici din punctul de vedere al întinderii geografice, cunoscut fiind că Pecenegi și Cumani s'au așezat și dincolo de Dunăre (cf. cele ce voiu expune în legătură cu *Bălgrad* = « Alba-Iulia » și *Bășărabă*).

Totuși, neîntemeindu-se pe un radical atestat, ea rămâne numai presupunere.

Vom cercetà deci dacă nu este mai ușor de explicat originea slavă admisă de Berneker, *SEW*, I, 46.

Cum ne arată alb. *bats* « älterer Bruder, Geselle » (G. Meyer, *EWA*, 29), ung. *bácsi* « Bruder, Vetter als vertrauliche Anrede an ältere Personen» și n.-gr. *μπάσιος* « *γέρων σεβαστός* », alături de *μπάσια*, în compuse cu nume de alocuție (G. Meyer, *Ngr. St.*, II, 76), bg. *bačjo* « nene », în sensul său original pare să fi fost un termen de respect, prin care se adresează cinevà unui frate mai mare sau unui om mai bătrân, deci un fel de « nene », care apoi s'a specializat, în graiul

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

păstoresc, adresându-se cu el ceilalți ciobani șefului lor» (*Dicț. Acad.*, I, 409). St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, 276—277, pare a fi pe calea cea bună când presupune că trebuie să pornim, pentru a-l explicà, dela srb. *baća* «Koseform für den Bruder» (cf. și *bàšta* «Vater», și când ne adresăm preoților, rus. alb *baća*, *baćuška*, rus. *bat'a*, rut. *bat'o*, ceh. *bát'a*, idem) < *batę*, *bat'a* (> ung. *bátya*). Ceea ce rămâne de lămurit, este numai modul cum s'a ajuns dela forma srb. *baća* la rom. *baciu*.

Din punct de vedere fonologic nu avem nici o greutate: «rum. für serb. *ć* ist in laut-physiologischen Hinsicht verständlich, vgl. dalm., friaul., istr. *pluča* < serb.-kroat. *pluća* (Bartoli, *Dalmat.*, I, 246)» (Wędkiewicz, *l. c.*). Fiind vorba de o «Anredeform», am primit cuvântul în forma de vocativ *baće* [1]). Din acest vocativ a putut să se reconstruească în românește în mod normal nominativul *baciu* (cf. și *badiu* alături de *bade*, probabil din *bat'e*, voc. lui *bat'a*, cu sonorizarea consonantei), știut fiind că la noi vocativele în *-e* aparțin declinațiunii a doua, nu celei dintâiu, cu nominativul în *-a*.

Fenomenul primirii unui vocativ ca nominativ este obișnuit și în alte limbi: «Es ist eine in den verschiedensten Sprachen begegnende Erscheinung, dass der Vok. als Normalkasus, d. h. als Nom. zu fungieren kommt. Zuletzt hat Wackernagel, [Vorlesungen über Syntax, ed. II], I, 309 f. im Anschluss an eine fesselnde Untersuchung von E. Littmann (*Nachr. d. Ges. d. Wiss. zu Göttingen* 1919, 94 ff.), einige hübsche Beispiele solcher Entwicklung zusammengestellt. Ein klassisches Beispiel ist *Jupiter*=gr. *Ζεῦ πάτερ* und also von Haus aus unzweifelhaft ein Vok. Aber es fehlt nicht an lehrreichen Parallelen. Im Assyrischen ist die Vokativform der Götternamen zur Normalform geworden; im Georgischen ist *Jesu Christe* Nominativ; im Syrischen dient neben *Paulos*, *Alexandros* auch deren griechischer Vok. *Paule*, *Alexandre* als Subjektkasus. Ebenso interessant ist die Entwicklung des lateinischen Vok. *domine* in gewissen Schichten des Englischen und Holländischen: eigentlich eine häufig gebrauchte Anredeform an den Geistlichen oder an den Schulmeister, ist es allmählich überhaupt zur Bezeichnung des damit Angeredeten Geworden» [2]).

Din ceea ce spune Wackernagel citez numai pasajul: „Man kann mit diesem Vocativus pro Nominativo die Verallgemeinerung der durch die verschiedensten Sprachen verbreiteten Ausdrücke nach Art von *Monsieur* (eigtl. «mein Herr»), *Madonna* (eigtl. «meine Herrin») zusammenstellen. Ursprünglich wurden diese Ausdrücke nur gebraucht wenn man zu einem oder von einem sprach, dem man untergeordnet war oder sich aus Höflichkeit unterordnete; seit langem werden sie

[1]) Trimit la n. pers. istroromân *Bâțe*, pe care S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 278, § 271, îl identifică cu *baciu*.

[2]) Einar Löfstedt, *Syntactica*, I, Lund—London—Paris—Oxford—Leipzig, 1928, pp. 78—79; cf. și W. Vondrák, *Vergl. slaw. Gramm.*², I, 503, II, 4, 30, 225-6.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

vielfach trotz des darin steckenden Possessivs der I. Person auch absolut verwendet, ohne das eine Beziehung des Redenden zu dem so Bezeichneten vorliegt, z. B. *ce Monsieur*, *la Madonna* (während z. B. *madame* und *mademoiselle* den Beisatz von *cette* oder *la* nur vertragen, wenn ihnen noch ein Adjektiv vorangeht)" (p. 310).

Tot așà întrebuințează forma de vocativ în locul celei de nominativ și acuzativ și străinii care vorbesc românește ori iau cuvinte românești.

Sașii spun: *Am botuət pe* Yiŭańe = « Am bătut pe Ion »; *Am vozuət pe* Sińŭańe *kind o fuəst la bad'e Petre* = « Am văzut pe Simion când a fost la badea Petre »; « Der eine heisst *Szurdule* (= « Surdul ») und stellt einen Tauben dar. . . »; « Der *Stepune* (Wirth) = stăpânul » (A. Bena, *Limba română la Sașii din Ardeal*, Cluj, 1925, p. 37, unde se fac trimiterile necesare).

Pe colegul Kristóf, care este Ungur, nu odată l-am auzit zicând: *am vorbit cu* Domnule *Puşcariu*.

Dintr'un voc. rom. nearticulat *vere* al lui *văr*, întrebuințat astfel, s'a născut ung. sec. *véré* (cf. Szinnyei, *MTsz*, II, 955, și *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 533—534, și mai ales Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XXXVII, 234—235).

Din vocative românești considerate nominative sânt născute numele de persoane *Vitule* (a. 1289), *Ursule*, *Krnule*, *Şarbane*, etc. întâlnite în deosebite documente privitoare la Peninsula Balcanică (vezi S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 62—64) [1]).

Dumnezeu însuși este voc. lat. Domine deus ajuns nominativ.

Alcătuită fiind forma românească *baciu* în unul din chipurile arătate mai sus, ea a fost răspândită de păstorii români aproape în toate limbile popoarelor învecinate: s.-cr. *bâč* « Senner », « pastor alpinus » (reprimit din românește, Wędkiewicz, *l. c.*), *bàčija* « Ort und Hütte, wo die Schafe im Sommer gemolken werden »; bg. *bač*, *baču* « Senner », « Schäfer », « Käsemacher », *bačjo* « nene », *bačtja* « Ort und Hütte, wo die Schafe im Sommer gemolken werden » *bačílo* « Schafstall »; ceh. dial., slovac. *bača* « Oberschäfer » (de-aici ung. *bacsa*, *bacsó*); pol. dial. *baca*, *bacza*, idem; ung. *bács* « Schafmeister » și *bácsi* « bade », « nene »; săs. *Bâtsch*, *Bätsch*; n.-gr. *μπάσιος* « *γέρων σεβαστός* », alb. *bats* « älterer Bruder » (cf. Berneker, *SEW*, 47; *Dicț. Acad.*, I, 409; Wędkiewicz, *l. c.*; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 217—218 și 219).

Pentru **Chonta**, pădure, a. 1431 (Fejér, *CD*, X, 7, p. 352), putând fi vorba de o « pădure ciungă », se poate avea în vedere rom. *ciunt*, *ciont* «verstümmelt», probabil din rom. *ciunc* și *cionc* + *ciut* și *ciunc*, *ciont* +

[1]) Pentru astfel de nume în *-ule* cf. și P. Skok, *Arhiv za arban. star.*, II, 335; iar pentru modul cum s'a născut forma *-ula* alături de *-ul* și *-ulo* (*Radula — Radul*, *Jankula — Jankul*, etc.), vezi Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 175—176, care o explică ca formă genitivală cu funcție de acuzativ (cf. P. Skok, *Glasnik*, XXX, 308-309, și S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 297, § 272).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ciot [1]), alături de ung. *csont* «Knochen, Bein», care este mai puțin probabil. Din rom. *ciunt*, *ciont* mai avem derivatele *ciuntà*, *ciuntì*, *Ciuntereiu*, *Ciontea* (din acesta, cf. *Chontahazou*, în Nógrád, a. 1265, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 292, și *Chonta feyer* la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 136), *ciontorog*.

Nu se pot despărți de cuvintele românești citate mai sus nici ungurești: *csontorka* 1. «ein schartiger, abgebrochener Zahn»; 2. «ramură uscată» (în Ardeal și Bihor); *csontorog* 1. «ciung», «slut», 2. «vârf de arbore uscat» (în Secuime, cu varianta *sontorog* influențată de ung. *sánta*); *csontorgó* 1. «dinte rupt» 2. «uscat, slab» (Secuime), a căror etimologie pentru Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1147, este «neclarificată» (cf. însă H. Schuchardt, *Magyar Nyelvőr*, XVIII, 481—490).

Csút (*Chuth* pe la 1269, *Felchuch* a. 1358, *Chut*, *Olchut*, *Felchut* a. 1365, *Alchwth*, *Felchwth* a. 1395—9, *Felsewchwth*, *Felchwth*, *Alchwth* a. 1487, *Felsew Chwth* a. 1498, azi *Al-Csut* și *Fel-Csut*, Csánki, *MH*, III, 324; [kereszturi] *Chuth* a. 1448, [veres-rekesztői] *Chwth* a. 1486, 1487, Csánki, *MH*, III, 366) [2]) trebuie să fie tot o astfel de poreclă [3]), fiind identic cu rom. *ciut* «ohne Hörner». Cum a arătat Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 512, II, 550, alb. *tɛ šut* a dat *tšut*, rom. *ciut* (cf. *Idg. Jahrbuch*, IV, 1916, p. 108, etc.), întocmai cum alb. *tɛ *sark* (din *θark*) a dat **tɛ sark* > **tsark* > rom. *țarc* [4]).

Cât privește pe *șut*, G. Meyer, *EWA*, 420, a arătat că el »se găsește peste tot în Balcani, iar prin mijlocirea păstorilor români a ajuns la Unguri, la Ruteni, la Cehi și la Poloni. Va să zică, este unul dintre termenii păstorești vechi și foarte răspândiți. La Albanezi există *šut* «ohne Hörner» și *šutɛ* «Hirschkuh» care corespunde dacor. *ciută*. Amândouă formele române trebuie să fie de origine alb. Despre

[1]) *Chonta* poate fi evoluat în ungurește în mod normal dintr'un rom. *Ciunta*.

[2]) *Chutus*, «praedium eccl. S. Martini», este atestat încă la 1146 (Wenzel, *CDA*, I, 56; III, 37); poss. *Chut*, *Chuth*, *Chwth* la 1240, 1274, 1409, etc. (Wenzel, *CDA*, II, 102, IX, 60, 555, XII, 295); măn. Prem: de *Chut* a. 1264 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 340); S. Eustachii a. 1272 (id., ib., V, 1, p. 216), 1275 (id., ib., VI, 1, p. 362); in Insula a. 1291 (id. ib., VI, 1, p. 156, 188), etc.; *Chutul* «vinea Budae», cu articolul românesc, la 1311 (Fejér, *CD*, VIII, 1, 428).

Deși pe acestea nu le putem identifică cu siguranță cu *Csút* din com. Fejér, explicarea le este aceeași cu a acestuia.

[3]) Cf. *Chutu*, «castrensis Hozugd» a. 1288 (Wenzel, *CDA*, XII, 476).

[4]) Cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 511; II, 522. Altfel O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 245—248, care, urmărind toată bibliografia chestiunii, îl socoate de origine iranică, punându-l în legătură cu pers. *čarx*, *čerx* «sucitură, cerc, roată», oset. *calx*, māz. *čal* «roată», pehhri *čark (čaxar)*, av. *čaxra-* «cerc, roată» etc. Din rom. derivă n.-gr. *τσάρκος* rut. *cárok* «locul, despărțitura dela vatră sau de subt pat unde țăranii țin găinile ori chiar viteii» (> (*ob*)*carkovaty* «a îngrădi»); cf. și val. mor. *cdrek* «locul, despărțitura din grajd unde stau viteii, colțul unei odăi, unde sânt ținute găinile» (Fr. Bartoš, *Dial. slovnik mor.*, I, 34). Philippide, *Originea Românilor*, II, 691 și 738, pune în legătură românescul *țarc* cu alb. *tšark* «Kreis, Umkreis» < lat. c i r c u s (> rom. *cerc*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ciută vezi *Dacoromania*, I, p. 512; *Indogerm. Jahrb.*, IV, 1916, 108, şi *Mitteil. d. rum. Inst.*, p. 338—339« (Th. Capidan, *Dacoromania*, II, p. 550).

Astfel din rom. *ciut*, *ciută* « ohne Hörner », care n'are nici o legătură cu rom. *ciot*, it. *ciotto*, cum credeà Schuchardt, *Magyar Nyelvőr*, XVIII, 490, se explică fără cusur ung. *csuta* († *csut*), *csita* (cf. şi *suta*) 1. « ciut, cionc, ciung, scurt » (despre barbă, coamă, etc., cf. « a sörénye *csuta* » a 1788, *Magyar Nyelv*, XI, 371, « *csutás* bajuszú » a. 1789, ib.); 2. « Fruchtstiel, Stengel », « cocian », etc., a cărui origine pentru Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1228—29, este « necunoscută » [1]).

Din adj. rom. *ciutac* « kurz v. Hörner », de-aici « beschnitten », atestat încă la Ureche, s. XVII (vezi Tiktin, *DRG*, 370; G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 192), a fost luat ung. *csutak*, *csutok*, *csatak* 1. « caudex », « stipes », « petiolus », « Fruchtstiel », « Stengel », 2. « tuleanul cucuruzului », 3. « cotorul ierbii tăiate », 4. « bucată ruptă din dardă », 5. « (om) pitic », *csutika*, *csutka*, *csutkó* nefiind decât variantele acestuia (cf. şi s.-cr. *ćûtak*, gen *ćûtka*, atestat mai întâiu în secolul XIX, « segmentum caudicis, ein Block » [2]), a cărui etimologie Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1228—1229, iarăşi nu o cunoaşte (apropierea de *ciutuc* « Klotz », dim. lui *ciot*, Schuchardt, *Magyar Nyelvőr*, XVIII, 490, este greşită).

Ciuta este cunoscut şi astăzi ca nume de persoană la Dacoromâni, ca şi *Şut(ul)* [3]).

Din toponimia românească citez: *Ciuta*, ung. *Csutta*, Caraş-Severin; *Ciuta*, ung. *Kisnyires*, Sălagiu (S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, p. 51); *Tsuta*, « ein Berg in der Hunyader Gespannschaft » (Lenk, *Lex.*, IV, 329); *Ciuta*, Buzău, Dolj, Ialomiţa, Mehedinţi, Muscel, Olt, Tecuciu; Izvorul şi Plaiul-*Ciutei*, Buzău; *Ciutul*, râpă, Tecuciu; *Ciutacul*, târlă, Brăila; *Ciutaci*, movilă, Brăila; *Ciutările*, Mehedinţi; *Ciutaţi*, sat, Ilfov; *Ciuteşti*, Argeş, etc. (vezi *Marele Dicţ. geogr. al Rom.*, s. v.).

---

[1]) Atestat mai întâiu ca n. pers. *Chuta* a. 1290—1301 (Wenzel, *CDA*, XII, 666); Anthonio *Chutha* a. 1500 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 143); Stephanus *Swtha* a. 1468 (id., ib., 865); apoi ca adjectiv, *csuta* şi *suta*, în jumătatea a doua a secolului XVIII (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 470—471, şi II, 1615).

[2]) Atestat mai întâiu la Heltai, a. 1552, deci în Ardeal (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 470—471), apoi ca n. pers. la 1602, în Secuime: *Csutak* András, *Csutak* Lazar, *Csutak* Antal (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 143), iar în forma *csutka* încă la 1381: Pauli dicti *Chutka*, arhiva din Körmend, Heim, id., ib.). Ca n. top. din n. pers.: *Dealul Ciutacului*, *Moara Ciutacului*, *Pădr. Ciutacului*, Bilbor, la G. Opreanu, *o. c.*, p. 4).

[3]) Dacă cetirea *Şutu* este bună, din n. pers. *Şut(ul)* poate derivà « villa *Schutu* » în com. Vas, a. 1273 (Fejér, *CD*, V, 2, p. 104; cf. şi « uilla *Shut* » a. 1222, în *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 696, art. 228), pe care I. Karácsonyi—S. Borovszky, *Regestrum Varadinense*, Budapest, 1903, p. 277, n. 1, îl identifică tocmai cu *Csút (Al-Csút* şi *Fel-Csút)* din com. Fejér; *Sutto* = *Şutovo*, în com. Turócz; *Sutovó* (= *Şutova) jama*, în com. Nógrád; *Şutu* = ung. *Sütmeg*, în Turda.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Despre **Káld** (*Kaald* inter bissenos a. 1383; *Kald* a. 1414, Csánki, *MH*, III, 333) din rom. *cald* < c a l d u s, -a, -u m clas. c a l i d u s, -a, -u m voiu vorbì în legătură cu *Káld* din com. Vas.

Gyála (*Gyala* a. 1302, 1461, 1497, Csánki, *MH*, III, 330) cu greu poate fi despărțit din punctul de vedere al originii de *Gyál* din com. Pest (cf. Csánki, *MH*, I, 281), despre care voiu arătà mai încolo că poate fi de origine bulgărească ori românească.

Kajásza are următoarele forme documentare: *Cuveazva* la Kézai; *Keueszou* a. 1271; *Keweozowa* a. 1298; *Keveaza* a. 1358, Pais D., *Magyar Nyelv*, VIII—1922, 395; *Keueazou* sau *Zentlyan* a. 1337, in valle *Keaza* a. 1338, Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav.—Anjoukori okm.*, III, 354 și 505; *Kayaza* a. 1391, *Cod. dipl. p. Hung.*, IV, 230; *Kayassov* a. 1347, *Kayasowlg* a. 1370, Pajs. *l. c.* După Pajs și Melich (*l. c.*) în partea întâia avem a face cu un nume de persoană identic cu ung. *kő* (*keve*, *keve*, *küve*) « lapis », în a doua cu ung. *-aszó* « vallis », « planities ». Dar în acest caz am aștepta *Kajaszó*, nu *Kajászó*, cu *á*. Pajs își dă sama de greutate și explică pe *á* prin analogia participiilor *vadászó*, *halászó*. Explicarea aceasta este nesatisfăcătoare. Ca și *Fonyászó* din com. Tolna, *N. Bányásza* din com. Somogy, *Gamásza* din com. Veszprém, *Genásza* și *Mecsásza* din com. Zala, *Kajásza* are sufixul rom.*-easă* < - ĭ s s a = gr.- σσα, deci trebuie interpretat *Coiasă* (și pe *Koj* și *Coia* îl vom întâlnì ca nume de familie și sat, iar grafiile *Cuve-*, *Keue-*, *Kewe-*, care au dus la *Keveháza* nu sunt decât etimologizări greșite); cf. *împărăteasă*, *jupâneasă*, *mireasă*, etc., și n. top. date după n. pers.: *Balomireasă*, *Mihăeasă*, *Vlădeasă* sau *Balomireasa*, *Mihăeasa*, *Vlădeasa*, ori formele documentare ungurești: *Baszarabásza*, *Butyásza*, *Gainásza*, *Monyásza*, etc., pe care Pais, *Magyar Nyelv*, VIII — 1912, p. 399, le crede, firește greșit, tot compuse cu ung. *-aszó* (pentru *N. Bányásza* cf. și ung. bányász).

Kapusa (*Kapwsa* a. 1457, Csánki, *MH*, III, 334) se explică mai bine din rom. *căpușă* 1. « tique », 2. « ricine » (Ricinus communis) « bourgeon de vigne », cuvânt, care pare a fi derivat din *cap* cu suf. *-uș*, se găsește și la Aromâni și este răspândit și la Albanezi (*kɐpušɛ* ad 1), la Bulgari (*kápuš* ad 1 și 2, cf. *kapъška* « Traubenstrunk ») și la Sârbi (*krpuša* ad 1)), care probabil l-au împrumutat dela Români (Pușcariu, *Dacoromania*, II, 593—594; *Studii istroromâne*, II, 282, § 271, și *Dicț. Acad.*, I[1], 116; cf. și Philippide, *Originea Românilor*, II, 703) decât din ung. *kapus* « Pförtner », « Thorhüter » + suf. topic slav *-a* ori suf. posesiv ung. *-a* [2]).

[1]) Acesta probabil rezultat prin contaminare cu *krlja*, *krpele* cu sensuri asemănătoare (altă explicare dă P. Skok, *ZRPh*, XLI—1921, p. 151).

[2]) Cf. *Căpușa*, locuință izolată în Putna (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 95).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pentru **Karácson** (*Karachyn* c. 1370, *Karachon* a. 1409, etc., Csánki, *MH*, III, 334), cf. rom. *Crăciun* > ung. *karácson(y)*.

Kopács se găsește nu numai în com. Fejér (*Kopach* a. 1436, Csánki, *MH*, III, 335), ci și în Baranya (Barana *Kopach* a. 1264, *Kupach* a. 1344, *Kopach* a. 1402, *Kapoch* a. 1468, Csánki, *MH*, II, 498), în Vas (*Kopach* a. 1323, 1329, 1481, *Kopacs* a. 1481, Csánki, *MH*, II, 766) și în Szabolcs-ul din apropierea Sătmarului românesc (*Kopács-Apáti*).

Acest *Kopács* trebuie explicat la fel cu românește: *Copăcel*, ung. *Kopacsel*, Bihor (Lipszky, *Rep.*, I, 333), *Copăcel*, ung. *Kopacsel*, *Kapocsel* și *Kopása* = *Copacea*, Făgăraș (Lipskzy, *Rep.*, II, 76; Lenk, *Lex.*, II, 331); *Kopatsel* = *Copăcel*, « ein Berg in der Dobokaer Gespannschaft » (Lenk, *Lex.*, II, 331); *Kopatsosza* = *Copăcioasa* « ein Berg in der Koloscher Gespannschaft » (Lenk, *Lex.*, II, 331); *Copaciul*, Vlașca; *Crucea-din-copac*, Buzău; *Copacul-cu-icoana*, Buzău, Fălciu; *Copacul-lui-Trică*, Dolj; *Copacii-cei-mari*, Muscel; *Copăceana*, Fălciu; *Copăceanca*, Teleorman; *Copăceanul*, Fălciu; *Valea-Copăceilor*, Buzău; *Copăcelul*, Buzău, Suceava, Vâlcea; *Valea-Copăcelului*, Suceava; *Copăceni*, Argeș, Fălciu, Gorj, Ilfov, Muscel, Prahova, Vâlcea, Vlașca; *Copăcești*, Mehedinți, Putna; *Copăcioasa*, Gorj, Mehedinți, *Marele Dicț. Geogr.*, II, 623—629; precum și cu numele de Vlah *Kopáči* (Novaković, *St. Zakoni*, 673), al celor două sate din districtul Sarajevo (*Rječnik*, s. v.; cf. S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 284) și *Copachia* « poss. ord. cist. de *Toplica* » (Zagreb) a. 1211 (Wenzel, *CDA*, XI, 110).

Este vorba cu siguranță de substantivul românesc *copaciu* (limba veche și Munt.; *copac*, reconstruit din plural, în Mold. și Ardeal) « Baum », în special « Baum, der keine essbaren Früchte trägt », cunoscut și dialectelor din Sudul Dunării (ar. *cupatsŭ* « stejar », megl. *cupatš* > *cupatšină*, *cupatšolnic*, i.-rom. *copâts*), care este identic cu alb. *kopatš* « Baumstumpf, Block » (Miklosich, *Rum. Untersuch.*, I, 254; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 526; Philippide, *Originea Românilor*, II, 708).

Din românește *copaciu* a pătruns ca apelativ și în ungurește (*kopács*, Cluj, Gherla; *kopác*, *kopász*, Moldova), cum a arătat Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 249.

Ungurescul *kopács* « Baum », pe care-l vedem și în toponimicele amintite mai sus, n'are deci nici o legătură cu *kopács* « putamen », « Schale », « coaja verde a nucii, alunii, castanei, etc. » (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 319; *Magyar Nyelv*, IV, 395—396), *kopáncs*, *fakopáncs*, *kupancs* (*Magyar Nyelv*, IV, 395—396, X, 205; *Magyar Nyelvőr*, XXXVIII, 449, XLVI, 273), *kopácsol-* 1. « abschälen », 2. « klopfen » (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 319), *kopácslik*, *kopácsolódik*, *kopálik*, *kopállik* « abschälen » (*Magyar Nyelv*, IV, 395—396), pe care G. Wichmann, *Magyar Nyelv*, IV, 395—396, le derivă dintr'un radical fino-ugric *ku-* « piele ». I. Melich, *A honfoglaláskori*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Magyarország, 202, nu derivă nici chiar pe *Kopáncs* (Csanád, Csongrád) din *kopáncs* « Schale, ci dintr'un nume de persoană terminat în *-ncs* (mai corect ar fi: derivat cu suf.*-cs*).

Tot așà românescul *copaciu*, cum a arătat Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 526, n'are a face nimic cu rut. *kopač* « Stück Holz zum Graben » (Treimer, în *ZRPh*, XXXVIII, 398), nu numai pentru că forma românească se găsește și în dialectele transdanubiene, ci și din pricina sensului, ruteanul *kopač* nefiind decât un nomen actionis din *kopati* « a săpà ». În aceeași funcțiune avem megl. *cupătšǫlnic* « un fel de casmà sau târnăcop cu care se scot bușteni », iar în alb. *kopatš* și cu înțelesul « ciomag », fig. « lovituri, bătaie ». Totuși n'ar fi exclus ca la baza acestor nume să fie sârbo-cr. *kȍpač* « tăetor » (S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 284, § 271; cf. și P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 620).

Fără a ne fi rămas din limba latină, numele de pers. **Roman**, care, chiar și dacă este nume de sfânt, este identic ca sens cu *Vlah*, *Olàh* (cf. și *roman* 1. « stinkende Hundskamille », « Anthemis Cotula », 2. « Käse, Wucherblume », « Matricaria inodora » și « Chrysanthemum Leucanthemum » < lat. romanus, prin mijlocire slavă, cf. n.-slov. *roman*, *rman*, srb. *raman*, rus. *romanŭ*, etc., apoi germ. *römische Kamille*, ung. *római szegfü*; der. *romoniță*, la Tiktin, *DRG*, 1335) era foarte obișnuit la Români, cum era obișnuit și lat. Romanus, în Roma și Apulia, apoi în Antivari, Cattaro, Trau, etc. (cf. Jireček, *Die Romanen*, II, 54; Erben, *Regesta*; Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 203). Nu ar fi deci imposibil ca unele nume de acest fel, pe care le întâlnim în ținuturile prin care au trecut Românii, să fie chiar de origine românească [1]). Astfel, afară de *Romántelke* din com. Fejér (a. 1326, 1439, 1440, Csánki, *MH*, III, 344), avem: *Romanova* în Valahia moravă (Križ-Cabicar, *Arhiva Someșană*, nr. 7—1927, p. 85); *Romanova* sau *Románfalú* în Nitra; *Románd* în Veszprém; *Romonovcz*, *Románócz* în Bereg; *Roman*, jud. Roman (Moldova); *Romanați* în Argeș, Gorj; jud. *Roman* și *Romanați*; *Romani*, în Vâlcea; *Romanul*, în Brăila, Gorj; etc., (cf. *Marele Dicț. geogr. al Rom.*, s. v.). Voiu mai relevà la locul lor și unele părți de hotar cu acest nume.

Această dragoste a Românilor pentru numele *Roman* se explică și printr'o tradiție, în formă de mit, privitoare la originea poporului românesc, care a putut fi cunoscută din timpuri străvechi și care ni s'a păstrat într'o redacție târzie, scrisă pe la începutul secolului XVI, într'o compilație de cronici rusești. E vorba de tradiția care ne arată ca strămuni ai Moldovenilor pe doi frați creștini, Roman și Vlahata [2]).

[1]) Cf. un *Roman* între plugarii satului Hymud, aparținător abației din Pannonhalma a. 1234—70 (Wenzel, *CDA*, II, 9), etc.

[2]) Vezi I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești*, București, 1891, pp. 185 ș. u.; D. Onciul, *Tradiția istorică în chestiunea originilor române*, în *AAR*, s. II, t. XXIX ist., p. 575, și *Papa Formosus în tradiția noastră istorică*, în *Omagiu lui Titu Maio-*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vaja (*Vaya*, *Voya*, *Waya* a. 1237, 1430, 1459, 1470, etc., Csánki, *MH*, III, 355; *Coḍ. dipl. p. Hung.*, I, 17; VIII, 189, 444), ca și *Vaja* din Sălagiu (Sătmar, Szabolcs), rom. *Oaia* (*Woya*, *Waya* a. 1431, 1436, Csánki, *MH*, I, 488; Lipszky, *Rep.*, I, 711; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 187), *Vaja* din Heves (a. 1426, Csánki, *MH*, I, 74: « via *Halazywth* » = « drumul pescarilor », « via *Wayauth* » = « drumul oii ») și *Vaja* sau *Székely-Vaja*, rom. *Oaia* din Murăș-Turda (a. 1332, 1333 (?), « de *Voya* » a. 1334 (?), « *Waya* » a. 1567, « de *Waya* » a. 1484, « de *Waija* » a. 1501, « *Waija* » a. 1484, cf. O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 78), dacă pornim dela formele ungurești, firește, pot fi explicate dintr'un slav. *Voja* < n. pers. *Vojo*, ipocoristicul lui *Vojen*, *Vojslav*, etc. < *voj* « miles » (cf. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 44 [258], nr. 44). Totuși noi păstrăm de obiceiu forma slavă, nu pe cea ungurească. Iar în cazul că numele citate mai sus ne-ar fi venit din slavonește, nu din ungurește, am fi păstrat pe *Vo-* ca în *Voia*, ung. *Voja* din Hunedoara (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 199—200), *Voila*, ung. *Voila* (< slav. *Vojilo*) din Făgăraș, *Vojslova*, ung. *Voiszlova* (< slav. *Vojslav*) din Caraș-Severin, ca în *Voicu*, *Voinea*, *voinic*, etc. Apoi numele topic din Sălagiu și din Murăș-Turda ne trimite clar la rom. *oaie* « Schaf » < ŏ v i s, - e m, iar « via *Wayauth* » = « drumul oii » din Heves ne reamintește transumanța românească care a dat nume ca: *Drumul Oii* în Teleorman (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 521), *Drumul Oilor*, între Ilfov și Ialomița (ibid., IV, 555) [1]).

De altfel rom. *oaie*, dim. *oică*, a trecut în ungurește în forma **vajka* > *bajka* « eine Schafart », « miel », atestat odată în 1671 (cf. Takács S., *Magyar Nyelv*, II, 28, și *Rajzok a török világból*, II, p. 298 și 341; în urbariul anual din Tapolcsány și Tavarnok: « e regione allodii caula seu ovile, in quo repertae sunt o v e s v u l g o *bayka* a n t i q u a e 125 »), a cărui etimologie pentru Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 231, este « necunoscută ». *B* inițial s'a născut prin aceeași evoluție ca și în ung. *bakisa* (slovac. *bakeša*) < *vakisa* < rom. *oacheșă*, derivat greșit de Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 246, s. v. 2 *baksa* din ung. *bak* « țap » (cf. și slovac. *valaš(s)ka* > ung. *valaska* > *balaska*; *Vlachi* > *Blachi*; v.-sved. *Blakumen*, bav. *Blach* « verschnittener Hengst », săs. din Ardeal *Blôch*, *Blêsch* « Român », săs. din Zips *Blôch* « Schäfer », etc.) [2]).

---

rescu, București, 1900, pp. 620—631; N. Iorga, *Câteva note despre cronici și tradiția noastră istorică*, în *AAR*, s. II, t. XXXIII ist., pp. 133—141; I. Minea, *Letopisețele moldovenești scrise slavonește*, Iași, 1925, pp. 19—20; B. P. Hasdeu, *Negru-Vodă*, pp. CLXI ș. u.

[1]) Despre « *Drumurile oilor* » vezi S. Opreanu, *Transhumanța din Carpații orientali*, în « Lucr. Inst. de geografie din Cluj », IV—1931, pp. 225—229.

[2]) Exemple mai multe voiu da când voiu vorbi de numele *Bihorului*. — *Vajka* din com. Tolna și Pozsony poate fi deci atât din slav. *Vojk*, *Vojko*, cât și din rom. *oaie* + suf. - *ka* > ung. **vajka* > *bajka*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pe **Tácz** din com. Fejér îl voiu explică în legătură cu *Tát* din com. Esztergom.

32. În com. Pest: « Diverticul. **Bovár** » (Lipszky, *Rep.*, 74), care poate derivà din rom. *bouar* « Ochsentreiber », « Ochsenhirt » [1]); **Gyál** (*Gyalan, Galan, Gyal* a. 1407 și 1451, Csánki, *MH*, I, 28; azi pustă), care, în cazul că n'ar fi din bg. *dĕlŭ*, ar corespunde întocmai, ca fonetism, românescului *deal* « Berg », « Hügel » < v.-bg. *dĕlŭ* « Teil », deosebindu-se de celelalte forme slave actuale corespunzătoare (cf. rus. *diьlъ*, rut. *d'ių*, slov. *dẽl*, ceh. *díl*, pol. *dział*, s.-cr. *dȉo*, *dȉjel*, gen. *dȉjela*, etc.) [2]); **Kóka** (a. 1409, Csánki, *MH*, I, 30), pentru care cf. n. pers. rom. *Coca* < *coca* « Bébé », « Kosename der kleinen Kindern » (cf. it. *cucco*, dial. *coc* și *coccolo* « Lieblingskind ») și *cocă* « geformter Brotteig », din *a coace* « backen » < c o c o, - ĕ r e = c o q u o [3]).

Despre **Fót**, poate < rom. *făt* ori < *Folt*, am vorbit în alt loc.

Despre **Duka** (Lipszky, *Rep.*, I, 158), pe care-l socot în unele locuri tot românesc, voiu vorbì mai încolo.

Aici mă voiu oprì numai la **Keczel** și **Szór** pentru motivele care urmează.

Keczel se găsește nu numai în comitatul Pest (Fejér). Într'un document dela 1162 (Fejér, *CD*, II, 164; Szentpétery, *o. c.*, I [1], 34) i se dăruește lui Forkos câmp în satele *Kacil*, *Vidza* și *Welen* (la 1211 în posesiunea abației din Tihany; cf. Wenzel, *CDA*, I, 107 ș. u.), deci la hotarul comitatelor Somogy și Veszprém. *Keczel* în comitatul Somogy mai este pomenit în: a. 1231 *Villa Ketel* ultra fluv. Copus, Vdvornici de *Ketel* (Wenzel, *CDA*, XI, 226; Csánki, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, 618), a. 1403 *Ketelch*, a. 1443, 1453, 1480 *Keczel*, a. 1481 *Kecelh* (Csánki, *MH*, II, 618). Este vorba de o localitate care se ținea de Kaposvár, astăzi dispărută [4]).

---

[1]) Din pricina lui *-ó-*, *Csót (Choth* a. 1345, Csánki, *MH*, I, 26; cf. și *Csót* și *Csóta* în Veszprém) derivă mai curând din *Csolt (Cholth)* decât dintr'un nume de persoană identic cu românescul *ciot* de origine romanică, cum am arătat mai sus.

[2]) Pentru forma *Gyalán*, care este un derivat slav al lui *dĕlŭ*, cf. și *Gyalány* = *Delani* în Bihor; *Gyalár* = rom. *Ghelar* = *delari* alături de *Valár* = *Vălar* = *vălari* din *vale* în Hunedoara; *Gyaldn* din Somogy = cel din Bihor (formele vechi *Gylan* a. 1250, cit. *Gyilán*, redau radicalul ceh *díl*, dar n'au a face cu turc. *jylan* « die Schlange », cum crede Gombocz, *Magyar Nyelv*, X, 301).

[3]) Foarte des ca nume de pers. atât la Românii din Nordul, cât și la cei din Sudul Dunării. Din rom. a intrat în ungurește *kukuci*, idem (Sătmar, Szinnyei, *MTsz*, I, 1243). I. Bărbulescu, *Despre cuvintele « cocă » și « cocuță »*, în *Arhiva*, XXX—1923, p. 388, având în vedere bg. *koka* « fiică », « fată » și « cap » și srb. *koka* « muliebria infantium », crede pe *cocă* și *cocuță* de origine slavă. Să nu fie mai curând invers?

[4]) Pe hărțile militare este indicat *Kecöli erdő (Alsó erdő)* și *Kecöl*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În apropierea Rabei, la hotarul comitatelor Sopron şi Vas, este atestată villa *Kecel, Kecil* a. 1230 (Wenzel, *CDA*, I, 279), villa *Ketel* a. 1264 (id., ibid., VIII, 111), terra *Kezel* a. 1279 (id., ibid., IX, 239), poss. *Kechel* a. 1387, *Kechul* a. 1439, *Keczel* a. 1478, astăzi *Kecsöl*, spre Sud-Est dela Kapuvár (Csánki, *MH*, III, 613).

Pare a fi identică cu numele lui *Chozil, Chocil, Kocel*, care în 868 este în stăpânirea bisericii Sf. Emmeranus din Nitra sau Nitrava (Fejér, *CD*, VII, 4, p. 11).

Cu ceva mai înainte *Chozil*, « filius Privinae, Moraviae Ducis », dărueşte bisericile (a. 850, Fejér, *CD*, VII, 4, p. 8), iar la 868 este « comes » (id., ib., VII, 1, p. 79).

Deosebit de *Keczel*-ul dela hotarul comitatelor Sopron şi Vas este *Keczel-falva* din com. Vas: *Kechel* a. 1471, 1478, *Kytczlern* a. 1455, *Keczel* a. 1471, 1478; astăzi cunoscut subt numele *Kiczlèd, Kiczldd, Kitzladen*, mai înainte *Kitzlaren* (Csánki, *CD*, II, 763, şi E. Moór, *Ung. Jahrbücher*, IX—1928, pp. 58—59 şi 252). Un *Keczel* (*Kechel* a. 1412, Csánki, *CD*, III, 334) făceà parte mai de mult din com. Fejér.

O « terra » *Choczel* este pomenită la 1228 « ad villam Kövessed » (Fejér, *CD*, III, 2, p. 123).

În sfârşit avem: *Cocil* a. 1217 (*Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 648, art. 30)[1]); *Felkechel* a. 1359, 1368; *Keczel, Magyarkeczel, Oláhkeczel* a. 1471, etc., în com. Crasna sau j. Sălagiu (Csánki, *MH*, I, 583) şi *Kechelpotok, Kecelpotok* a. 1252, în Zemplén (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 300; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 419).

De originea numelui acestor localităţi s'a ocupat Melich în lucrarea sa *Szláv jövevény szavaink*, II, Budapest, 1905, p. 116, în legătură cu *Kacil* dela 1162. El le aduce în legătură cu numele principelui sloven *Kocel*, care a stăpânit dincolo de Dunăre în jum. II a secolului IX.

După Jagić, *Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, în *Denkschr. d. Wiener Ak. d. Wiss.*, XLVII, I, 86, şi *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin, 1913, p. 480, *Kocel* ar puteà fi un nume de origine slavă [2]), şi anume identic cu sloven, srb. **kocel** (*kȍcọ̄l*), *kocaļ* « Krauskopf » şi *kocel* « entkernter Maiskolben », şi adaogă: « Nach Budmani soll *Kocel* als Personenname noch in Ragusa vorkommen. Ebenso sind als Ortsnamen *Kocel, Kocelevo* bekannt. Selbstverständlich ist der Name *Chezil* in dieser Form nur eine Anlehnung an den deutschen Namen, der dem bayerischen Verfasser geläufiger war. Sonst heisst Коцьль auch in lateinischen Quellen

[1]) Acclaşi *Reg. de Várad* (art. 155, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 681) are în a. 1213 villa *Rechel*, care, găsindu-se alături de *Botocun* (= *Bădăcin*, ung. *Badacsony*, din Crasna, după părerea lui Kandra Kabos, *A váradi regestrum*, Budapest, 1898, p. 279, şi I. Karácsonyi—S. Borovszky, *Regestrum Varadinense*, p. 175, trebuie cetit *Kechel* = *Keczel* şi identificat cu *Cățelul* din Sălagiu.

[2]) « Da dieser Name an der Spitze der slavischen steht, so sind wir berechtigt, ihn aus dem slavischen Wortschatz abzuleiten ». Totuşi se îndoeşte în privinţa acestei origini. Astfel pe p. 10 scrie: « *Chezil (sl.?)* ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nicht nur *Chezil*, sondern auch *Cozil* (Jaffé reg.[2] nr. 2972, 2974; Migne patr. lat. 126, p. 942), oder *Chozil* (bei demselben Anonymus Salisburgensis, *M.G.*, XI, p. 11), in der Vita Clementis *Κοτζέλης*. Es kann keinem Zweifel unterliegen, dass von der letzteren Form auch in unserem Fall auszugehen ist, der nur im deutschen Mund eine diesem geläufigere Umgestaltung bekam».

Dar numai identificarea cu un cuvânt slov., srb. modern nu este de-ajuns. Trebuie lămurită și originea acestui cuvânt, a cărui legătură cu *kočanъ*, etc. (cf. și Berneker, *SEW*, I, 536), cum vom vedeà, trebuie înlăturată.

Și Melich se îndoește de originea slavă a lui *Kocel*, făcând câteva constatări care merită să fie relevate: » *Kazil* din 1162 este astăzi *Keczöl*, *Keczel* (*Keczel-puszta*) și în secolul XIII este scris și *Kecil* (cf. *Pannonh. Sz. Ben. r. tört.*, I, 158, nota). Numele principelui sloven *Kocel* este scris în izvoarele germane *Chezil*, așà în « Conversio ». Iar această formă, după Grienberger (cf. *Zur Entst.*, I, 86), este germană.

Între numele germane, *Chaezlin*, *Kacilin* (cf. Förstemann, I, 306—7, în Carintia *Kazzilinus* = *Chezil*, *Checil*, Jaksch, *Urkundenbuch*) variază cu *Cathelo*, *Chatili*, *Katolt*. În monumentele noastre alături de *Keta* se găsește și *Ketel* [cf. 1086: quintum predium quod dicitur *Ketel* loca, ibid. *Kete* loca, ibid. *Ketel* arator, ibid. eques *Keda*]. *Ketel* din diploma dela 1086 ar puteà fi și greșală de scris în loc de *Kecel*, dar împotriva acestei presupuneri vorbește Anonymus, unde iarăși se găsește ducele *Ketel* și *Ketelpotaca* (c. 15); *Kacil* și *Ketel* așà dar probabil sânt două nume deosebite «.

Constatările lui Melich însă sânt mai mult adunare de material. Din comparațiile făcute rezultă un singur lucru: *Kacil* nu este identic cu *Ketel*. Dar soluția pentru cel dintâiu nu este dată.

După părerea mea, pe *Keczel*, cu toate formele lui, inclusiv cea a numelui principelui sloven *Kocel*, care e cea mai veche, cum arată și formele carintiene *Kazzilinus* = *Chezil*, *Checil* alături de *Cathelo*, *Cathili*, *Katol*, precum și *Katzelwalchen* din Bavaria, știind că prin Carinthia și Bavaria au fost « Walchen », întocmai cum în Moravia au fost « Vlahi » (cf. cele expuse mai sus și cele ce voiu arătà mai încolo despre Românii din Nitra), trebuie să-l explicăm dintr'un corespondent romanic al latinescului catĕllus, -um (cf. rom. *cățel*, v.-it. *catello*, fr. *cheau*, prov. *cadel*, catal. *cadell*, span. *cadillo*, port. *cadela* « Hündin », la Meyer-Lübke, *REW*[1], 140, nr. 1763 (cf. și ed. II, p. 169), unde nu găsesc o formă retoromană pentru acest cuvânt. Împreună cu Jagić, putem admite că formele *Chezel*, *Chezil*, *Checil*, *Keczel* sânt corespondentele germanice ale celui romanic al lui catĕllus. *Katzel*, *Katzil* poate venì dela așà zișii « Walchen »; iar *Kocel*, cu *-o-* al său, poate fi un corespondent al românescului *cățel*, mai ales că prințul cu acest nume venià din Nitra, unde încă la 1113 găsim sate românești, cum se va vedeà mai încolo, deci puteà să aibă rude de

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

origine românească și să-și primească numele după acestea. Și la Ragusa, unde mai avem forme cu *-o-*, se găsiau Români.

Conversio Bagvariorum et Carantanorum, în care se găsește numele lui *Kocel* și date privitoare la el, ne-a mai păstrat numele unui Carintian, zis *Cacatus* sau *Cacacius*: « Inter quos erat filius Boruth nomine *Cacatus*, quem pater eius more christiano nutrire rogavit et christianum facere, quod et factum est » (« *A magyar honfogl. kútfői*, pp. 304—305). Iar *Cacatus* este tot un nume romanic; cf. Meyer-Lübke, *REW*[1] p. 109, [ed. II, p. 133—134], nr. 1443, și Candrea—Densusianu, *DE*, I, 30, nr. 206).

Lucrurile stând astfel, ce este drept, nu putem vorbi de o origine românească sigură a numelui prințului *Kocel*. Totuși ea nu este exclusă cu totul.

Afară de împrejurarea că el venià din Nitra, unde se găsesc atestări de sate românești încă la 1113, mai pot fi avute în vedere pentru posibilitatea acestei derivări următoarele fapte:

1. Se știe că la Români s'a moștenit dela Greci și Romani obiceiul de a se numì cu nume de animale (cf. *Lup(ul)*, *Lupa*, *Urs(ul)*, *Ursa*, *Miel(ul)*, *Ied(ul)*, *Păun*, *Păuna*, *Pui(ul)*, *Puica*, etc., ca nume de botez; apoi *Berbece* sau *Berbec*, poate *Bociu*, *Boul*, *Bour*, *Câne*, *Cățel*, *Capră*, *Cerb*, *Căluț*, *Cârlan*, *Juncu*, *Juncan*, *Iepure*, *Lupea*, *Porc*, *Porca*, *Porcea*, *Purcel*, — cf. *Movila lui Purcel*,— *Taur*, *Vacă*, *Vulpe*, *Vătuiu*, *Mâță*, *Cotoiu*, *Bivol*, *Bursuc*, *Măgar*, *Racu*, *Țipariu*, *Gligan*, *Dulău*, etc.; *Cucu*, *Cuca*, *Hulub*, *Hulubeiu*, *Porumb*, *Ceuca*, *Graur*, *Pupăză*, *Socol*, *Sturz* și *Sturza*, *Vulcu*, *Vâlsan*, etc.; la Arom. *Areate*, *Căluşiu*, *Țap*, etc., ca porecle și apoi ca nume de familie) și că numele topice adeseori sânt date după cele de persoană.

2. Între srb., sloven *kocelj* și *kacelj*, care nu înseamnă numai « Krauskopf » (Jagić, *l. c.*), ci și « zottiger Hund », (Berneker, *SEW*, I, 536), și între slav. *kočanъ*, etc., (Jagić, *l. c.*; Berneker, *l. c.*), nu este nici o legătură [1]). Dar poate fi între apelativul *kocel*, *kocelj* și n. pers. *Kocel*. Evident, sensul original al lui *kocelj* este cel concret de « zottiger Hund », nu cel figurat de « Krauskopf ». Iar dacă este vorba de « Hund », el nu se poate explicà satisfăcător decât din rom. *cățel*. Apoi nu trebuie să trecem cu vederea că tocmai într'o limbă secretă a Slovenilor se găsește *kacel* « cotoiu », pentru care Jagić, *Die Geheimsprachen, bei den Slaven*, 31, n'are altă explicare decât germ. *Katze* (din rom. *cățel*, S. Pușcariu, *Studii istrorom.*, II, 283, § 271). Aceeași explicare trebuie

[1]) *Kocel* « enternter Maiskolben » pare a fi numai o formă secundară a slovenului *kocén* « Kohl- oder Krautstengel; entkernter Maiskolben », rezultată din contaminare cu *kocelj* « Krauskopf, zottiger Hund » (cf. deosebitele înțelesuri ale românescului *cățel* în *Dicț. Acad.*, II, 207—209, în special *cățel de usturoiu* « Knolle, vom Knoblauch », fie că acesta este din c a t ĕ l l u s, - u m, ori din c a p [i] t ĕ l l u m « căpșor », cum crede S. Pușcariu, *Lat. Ţi u. Ki*, p. 10, și *EtWb*, 26, nr. 315; abruzz. *kakkye* « un sfert din sâmburele nucii » < *catulus*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

s'o dăm și numelui de pers. *Kocel* din Ragusa și numelor topice *Kocel*, *Kocelevo*, adj. *Kocelevački* (*Rječnik*, V, 139).

3. Fără îndoeală, nu toate numirile topice *Keczel*, *Kaczil*, *Koczil* pot fi puse în legătură cu numele prințului *Kocel*, care n'a stăpânit în toate părțile unde se găsesc ele. Totuși grafiile numelui prințului *Kocel* și ale numelor topice, care ar puteà derivà dela el, sânt așà de asemănătoare cu ale celorlalte, care nu derivă dela el, încât cu greu s'ar puteà tăgăduì originea lor dintr'un radical comun, mai ales că atât unele, cât și celelalte, nu se găsesc izolat, ci alături de alte nume de origine românească.

4. În toponimia românească se mai găsește, afară de *Cățelul* din Sălagiu: *Cățelul*, sat (Dâmbovița), *Cățelul*, fort (București), *Măgurа-lui-Cățel* (Teleorman) [1]), *Măgura-Cățelului*, semn de hotar (Teleorman), *Piscul-Cățelului* (Muscel), *Valea-Cățelului* (Iași), *Cățeaua*, iezer, movilă, prival (Brăila), *Piatra-Cățelei*, loc, munte (Buzău, Râmnic), *Cățeluța*, mic afluent al Bistriței (Suceava), *Cățălești*, sat (Bacău), *Cățelești*, cătun (Teleorman) [2]); *Cățăleni* (Chișinău), *Cățelul-Mare*, lac, în Izmail [3]).

Ca și « Terra *Barbata* », *Borbát* [4]), *Buna*, *Fata*, *Mâma*, *Tât*, etc., și Szór din com. Pest, ca și cel atestat mai întâiu la 1235 în regiunea Cenadului sau a Zărandului (cf. villa *Zor* a. 1214, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 718, art. 315, alături de grafia mai puțin sigură *Sorou* a. 1213, p. 680, art. 150; 707, art. 265), este un nume de înrudire și corespunde românescului vechiu *soru* [arom., megl., i.-rom. *sor*) = *soră* « Schwester » < s ŏ r o r [5]).

33. În T o l n a, a cărui origine n'o știe Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 413, dar care, după toată probabilitatea, derivă din v.-slav. *telę* « Kalb » (cf. variantele *Telena* sau *Thelena* a. 1055, *Talena* a. 1193, *Talana*, *Tollona* a. 1211, *Tolna* mai târziu, Kovács, *Ind.*, 675, 697; Pauler, *A magyar nemz. tört.*,[2], I, 404; Csánki, *MH*, III, 412, 451, 458), înrudit fiind cu mor. *Teltscha*, n.-slov. *Telče* (Carintia), rut. *Tel'ače* (Galiția), ceh. *Telce*, *Teleč*, *Telecí*, n.-srb. *Šelnica* (germ. *Schellnitz*), rom. *Telciu*, *Telcea*, *Tilișca* < v.-slav. *telč*, *telьčь*, adj.

[1]) Prepunerea articolului în *Măgura-lui-Cățel* (j. Teleorman), ne arată că în acest nume topic avem a face la origine cu un nume de persoană (cf. discuția acestei chestiuni la O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, p. 4; I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, p. 191; Găzdaru, *Descendenții demonstrativului latin* ille *în limba română*, p. 114).

[2]) Vezi *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 305—306.

[3]) *Dicț. Geogr. al Basarabiei*, 51.

[4]) « Paulus *Barbatus* » este martor între 1290—1301 într'o pricină « terrae Zaych » sau « Zoych », vecină cu « terra Taxun » din com. Pest.

[5]) Un nume foarte obișnuit la Români este *Drag* < v.-bg. *dragŭ* « lieb » (cf. *Drag*, *Dragfi*, *Dragoș*, *Drăguș*, etc.). S'ar puteà deci ca *Drágszék* să fie numit tot după un Român (cf. *Drag*, ung. *Drág*, în Cluj; *Drăgești*, ung. *Drágcséke*, în Alba, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« vituli », etc. (cf. N. Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 6—18 şi 175, unde se dau şi alte exemple de acest fel), numele topice de origine românească sânt tot atât de numeroase.

Despre originea lui **Csuma** sau *Csoma* (villa *Cuma* a 1138, *Choma* a. 1542, Csánki, *MH*, III, 421) şi **Chwl** = « Ciul », n. top., a. 1412 (Fejér, *CD*, X, 5, p. 365) am vorbit mai nainte.

Kelba (a. 1416, Csánki, *MH*, III, 433) ne reaminteşte rom. *chelbe* 1. « teigne », 2. « calvitie », care, după Tiktin, *DRG*, 333—334, ar derivă dintr'un lat. pop. **c a l v i a* (din c a l v u s « chel »), iar după Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 720, din acelaşi radical latin cu propagarea lui *l* (**c l a l v i a*), pe care o mai întâlnim şi în *închelbără*, întru cât forma propusă de Tiktin ar da *ca-*,dar mai curând este identic cu alb. *k'el'p* « puroiu » (deci înrudit cu *călbează*, *gălbează*), cum cred Al. Philippide, *Viaţa rom.*, IV, 39, şi *Originea Românilor*, II, 704 şi 746, şi Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 117, nr. 1530 (altfel ed. II, p. 142). Nu este probabil nici că avem a face, cum crede L. Şăineanu, *Infl. orient.*, s. v., cu un substantiv reconstruit din *chelbaş*, cuvânt de care *chelbe* a fost apropiat însă, prin etimologie populară, în regiunile mult mai restrânse, în care acest cuvânt este cunoscut (*Dicţ. Acad.*, I[11], 325).

Cum arată *-á-* din silaba penultimă şi *-ó-* din cea din urmă, **Fonyászó** (*Fonyazo* a. 1439, 1450, *Pwzthafonyazow* şi *Felsewfonyazow* a. 1466, Csánki, *MH*, III, 425) este un derivat din n. pers. *Fon* sau *Fony*, care a ajuns şi nume de localitate (cf. *Fony* în Abaúj-Torna) [1] + suf. rom. *-easă* < lat. - s s a = gr.-ισσα, ca şi *Monyásza* sau *Monyaháza*, com. Arad, din *Mony*, *Monya*, etc.

Furkó (*Forquu* a. 1276 [2]), Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 202; Lipszky, *Rep.*, I, 189; cf. *Furkó*, parte de hotar în Covasna, Secuime, la Opreanu, *o. c.*, p. 18; *Furkovo*, parte de hotar în Zaričje, com. Ugoča, la Dr. A. Petrov, *Karpatoruské pomístni názvy z pol. XIX a z. poč. XX. st. v Praze*, 1929, p. 36), etc., fără îndoială este identic cu rom. *furcă* « Spinnrocken », « Heugabel » < f ū r c a, -a m (cf. alb. *furkɛ*; it., prov., cat., port. *forca*, sic., sard. *furka*, etc.) [3]), care a intrat şi

[1]) Nu pot spune care este originea lui *Fony*. Se poate trimite însă la rom. *fân*, *fân* « Heu » < f e n u m şi la plur. *funi* al lui *fune*, *funie* « Strick » în sensul de « măsură de pământ » (< f u n i s, -e m). *Fvnesth* « silva metalis possessionis Zeliz » din acelaşi comitat, atestată în a. 1296 (Wenzel, *CDA*, X, 238) pare a fi un derivat din acelaşi nume de persoană. Dar derivarea a putut să se facă atât cu suf. rom. *-eşti*, cât şi cu ung. *-esd*.

Tot în Tolna avem şi un *Fonó* (« villa *Funo* populorum domine regine » a. 1250, « Wasaros *Fono* sive Nagh *Fono* » şi « Kys *Fono* » a. 1542, Csánki, *MH*, III, 425), care poate fi atât din ung. *fonó*, cât şi din n. pers. *Fon* + suf. top. slav. *-ov*.

[2]) O « terra » *Furku* este pomenită la 1266 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 320), dar nu o pot localiză destul de sigur. Probabil este aceeaşi cu cea citată de Pesty.

[3]) Mai întâiu probabil nume de persoană (cf. şi azi *Furcă*, *Furcea*, etc.), Un Dumitru *Furka* se găseşte în Făgăraş, între 1568—78 (vezi Karácsonyi János, *Gróf*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în limba bulgară (cf. *fúrka*, *húrka*, *vúrka*, *úrka* «Spinnrocken» la Berneker, *SEW*, I, 286, după care cuvântul bulgar ar puteà fi din alb. *furkɛ)*, întocmai cum *Furcşoara*, ung. *Furksóra*, din Hunedoara, este diminutivul acesteia [1]).

Pentru evoluția fonologică (*â* și *ă* > ung. *o*) cf. ung. *kurászló* < rom. *curaslă* = *curastă* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 296); ung. *firógond* < rom. *fărăgând* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 438-440); ung. *micigó* < rom. *mâțucă* < *mâță* (id., ib., 393); ung. *Tandó și Mandó* < rom. *Tandă și Mandă* = *Tanda și Manda* (Șt. Damian, *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*, Budapest, 1912, p. 38); ung. *tátó* «naș» (în Abauj, Szinnyei, *MTsz*, II, 674) < rom. *tată*, cuvânt de origine romanică care a pătruns și în limba albaneză (*tatɛ*) și în cele slave (*tata*, *tati*), alături de *táti* «tată», «moș» din Esztergom (id., ib., 674); ung. *borbát* < rom. *bărbat* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 171); ung. *fortát* < rom. *fărtat* (Damian, ib., 22); ung. *móca* < rom. *mâță* (Damian, ib., 31); *tolhár* < rom. *tălhar*, *tâlhar* (id., ib., 39), etc.

De-altfel acest cuvânt a intrat și ca apelativ în ungurește, căci, ca și ung. **furkoly** < rom. *furcoiu* (Simonyi, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 491), ung. **furkó** «botă de lemn», «par», apoi «armă ascuțită», «Spiess» (atestat mai întâiu în *Kolozsvári glosszák*, în *Magyar Nyelvőr*, XXXVI, p. 178: *furkó* «aclides, sunt iacula brevia»; la 1495, cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 279, și la 1553: «Instrumenta ignita *furko* appellata», *Magyar Nyelvőr*, XXV—1929, p. 236; pentru sec. XVII, când se cunoșteà și *furkó paripa*, cf. Takács S., *Rajzok a török világból*, II, Budapest, 1915, p. 107 și 294), de-aici *furkós bot* «clava», derivă din rom. *furcă*.

Furca și *furcoiul*, în special cele prevăzute cu colți de fier, alături de coasă, îmblăciu, secure, măciucă, ghioagă, țăpoiu, etc., erau cele mai vechi și mai la îndemână arme românești și așà de obișnuite, încât amintirea lor o mai avem și acum în anumite locuțiuni: *a aveà de furcă cu cineva* = «a mai aveà cu cineva de lucru», «de luptat», «a-i mai rămâneà cuiva de rezolvit o afacere neplăcută» (vezi exemple în *Dicț. Acad.*, II, fasc. III, p. 196); *a bate furcă pe cineva* = «a-l bate mult»; *a țineà furcă cu cinevà* = «a sta într'una de ceartă, de sfadă cu cineva», «a țineà morțiș, în ruptul capului», etc. (vezi exemple în *Dicț. Acad.*, *l. c.*). Pentru întrebuințarea *furcii* și a *furcoiului* (pe alocuri = «furcă cu colți de fier») ca armă, reproduc din *Dicț.*

Majláth Gusztáv erdélyi püspök származdsa, Cluj, 1925, p. 5). Un *Furka* de Keresztur atestă la 1496 I. cav. de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, 114. Și mai multe date ne dă despre familia *Furka* sau *Furkó* din Keresztur, Csánki, *MH*, V, 183: *Furko* a. 1449, 1518; *Furka* a. 1480, 1482, 1496, 1506, 1507; *Furka* a. 1480. *Ulitze Furkoje* (= «nevasta sau văduva lui *Furca*») se găsește în Brașov la 1764, cf. *Țara Bârsei*, III—1931, p. 318. Cf. și *Furceni*, pădure în Mehedinți; *Furceni* și *Furceanca* sate în Tecuciu; *Furculeștii-de-jos* în Teleorman (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 200).

[1]) Numele topic *Furca* se găsește și la Aromânii din Pind (vezi Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, p. 222; Weigand, XXI.—XXV. *Jb.*, 60); etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Acad., II, fasc. III, p. 197, următoarele citate: La anul 1848. . . au ieșit din toată țara. . . cu puști, lăncii, furcoae și cu coase (Iorga, *Studii și doc.*, XIII, 163); *Apucă toporul, eu iau furcoiul* (= *o furcă mare*) *acesta* (Cătană, *Pov. băn.*, III, 71).

Explicarea dată pentru ung. *furkó* de Albert János, *Magyar Nyelvőr* XXIII, 3—5 (< ven. *forcon* = it. *forcone*, idem) este mai greu de admis din punct de vedere fonologic, cu toată paralela *golyó* < it. *coglione* < c o l e o 1. «Hode», 2. «Entmannter», «Feigling» (*Magyar Nyelvőr*, XIV, 363)[1]), alături de *falkony* < it. *falcone* (Nagyszigethi Kálmán, *Magyar Nyelvőr*, XXXXIII, 387), etc. *Golyó* adecă poate fi o formă secundară a lui *golyóbis* < lat. g l o b u s (cf. rom. dial. *golĭob* din ung.).

Se știe apoi că Românii le-au mai dat Ungurilor și alte arme în timpurile vechi. Astfel prin intermediul Slovenilor și Slovacilor[2]) le-au dat **valaska, balaska** «parva securis», «Handbeil» (atestat mai întâiu în a. 1669), propriu «românească» (< *valach*) (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 251; Szarvas, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 38, 135; Valló, *Magyar Nyelvőr*, XXXIII, 370; V. Bogrea, «*An. Inst. de Ist. Naț.*» din Cluj, III, 1924/25, p. 497)[3]); apoi pe **fustély** «fustis», «Knüttel», «Prügel» (atestat mai întâiu la Heltai, în 1556, cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 1006), luat din rom. *fușteiu, fusceu, fuștel* < *f u s t i c e l l u s, -u m, dim. lui f u s t i s, -e m, din care avem pe *fuște* «bâtă», «toiag», care (în vechea armată română) ținea loc de «suliță», «lance», de-aici *fustași* = «lănceri» (cf. Alexics Gy., *A katonaságra vonatkozó kölcsönszók az oláhban és a magyar nyelvben*, în *Magyar Nyelv*, VII, 211—214, unde combate etimologia dată, după Cihac, II, 499, de I. Melich, *Magyar Nyelvőr*, XXIV, 211, și Lumtzer—Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, Innsbruck, 1900[4]), p. 109, care îl găsia în germ. *Fäustel, Fûstel*, precum și pe cea a lui Gombocz, *Magyar Nyelv*, XVI, 323—324, care, nemulțumit de explicarea dată de Melich, se gândia la un element italian, derivat corespunzător latinului f u s t e l l u m din f u s t i s, care s'ar găsi (?) sau s'ar fi găsit alături de it. *fustelo, fusticello, fustucio*). Exemple pentru *fuștel* și *fuște* vezi, afară de Alexics, *l. c.*, și în *Dicț. Acad.*, II, fasc. III, p. 201 și 202, din care se vede că cuvântul apare chiar în cele dintâi texte românești[5]).

---

[1]) Cf. și rom. *coiu* «Hode» < c o l e u m.

[2]) Am zis mai întâiu «Slovenilor», pentrucă *balaska* este întrebuințată aproape exclusiv în comitatele de dincolo de Dunăre (Vas, Zala, Veszprém, Somogy, Pozsony), vezi Szinnyei, *MTsz*, I, 90.

[3]) Să se mai adauge notele lui I. Gherghel din *Arhiva*, XXXII—1925, 68 și XXXIV—1927, p. 59.

[4]) Ce ar fi dat *Fäustel* se vede din ung. *fisztó* «ciocan tâmpit la cele două capete, servind la baterea sfledérului băieșilor» (*Magyar Nyelv*, IX, 140); rom. *fistău* «ciocan mare cu care se sparg bolovanii de piatră» (*Dicț. Acad.*, t. II, fasc. II, p. 151).

[5]) Tot dinspre Ardeal a intrat și *măciucă* în ung. *macsuka, matyuka*, (Szinnyei, *MTsz*, I, 1378—79) pol. *maczuga* (srb. *màčuga, mòčuga*, bg. *mačúk* sânt din rom. balc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Actualul **Murga** (poss. *Morga* a. 1500, 1507, Csánki, *MH*, III, 442; Lipszky, *Rep.*, I, 439) [1]) nu poate fi despărţit de rom. *murg* « braun, braunrot (von Pferden und Rindern) ». Acest cuvânt, a cărui legătură cu lat. a m u r c a nu este tocmai clară (cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 478—479, 540—541, III, 210; Philippide, *Originea Românilor*, II, 725) şi pe care Weigand, *XII. Jahresbericht*, 103, îl derivă din *m o r i c u s < m o r u m, Philippide, *Principii de istoria limbii*, 146 din *ἀμολγός*, şi C. Diculescu (*Dacoromania*, IV, 455—458) din gr. **μούρικος*, *μόρικος*, apare şi la Albanezi în forma *murk*, articulat *múrgu* (cf. G. Meyer, *EWA*, 292, s. v. *murk*; Philippide, *Originea Românilor*, II, 725), la Bulgari, şi, dus de păstorii români, la Cehi, Ruteni şi Ruşi (cf. Miklosich, *EWS*, 204, Wędkiewicz, *o. c.*, 374—375). » Din româneşte sau din albaneză (cf. P. Skok, *Arch. za arban. star.*, I—1924, 135) a pătruns şi la Serbocroaţi: *murga* « rămăşiţele maslinelor stoarse; dudă măslinie », *murgast*, *murgovast* şi *murgav* « măsliniu », *múrgul'a* « măslină cărnoasă » şi în numele de persoană (şi apoi loc.) şi de vite (date după coloarea închisă); *Murgaš* (Vlahul *Bogdan Morgasia* e pomenit la Ragusa în a. 1278), *Murgeša*, *Murgić*, *Murginovac*, *Murgonja*, *Murgonjica*, *Murgovac*, *Murgovica*. Din româneşte (cf. dacorom. *Murgu*) este numele *Murgulović* « (S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 291). Tot dela noi a intrat ca apelativ şi în ungureşte în forma *murga* (Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 106; Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 439).

Despre **Pula** *vára*, câmp în satul Decs (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 273), va fi vorba mai încolo.

Szák (poss. *Zaak* a. 1441, 1443, 1498, *Zak* a. 1498, Csánki, *MH*, III, 449) poate fi explicat tot atât de bine din rom. *sac* « Sack » < s a c c u s, -u m, ca şi din slav. *sakŭ*, care ar puteà fi şi el românesc, (cf. v.-bg. *sakulъ*, rus. *sakŭ*, srb., slov., bg., ceh., pol. *sak*, rut. *sakul'a*, *sakvy*, ung. *zsák*, la Miklosich, *EWS*, 287). Pentru această explicare se poate citâ *Sacul*, ung. *Szákul* din Caraş-Severin, alături de *Szák* din Komárom. Totuşi poate fi vorba şi de *Sak(o)*, *Sakša* din *Isak* ori *Sava*.

Dar **Száka** sau *Szaka* (*Wasarioszaka*, *Eghhazaszaka*, *Kezepzaka* a. 1450, Csánki, *MH*, III, 449) este, după toată probabilitatea, mai curând femeninul *saca* < *seaca* al lui *sec* « trocken, unfruchtbar » < s ĭ c c u s, -a, -u m [2]), decât *Sac* + suf. top. slav. *-a*.

[1]) Cf. n. bărb. *Murga* a. 1271 (Wenzel, *CDA*, VIII, 358), « nobilis de Brochina » a. 1277 (id., ib., XII, 218). În toponimie cf. *Murga*, movilă în Ialomiţa; *Murgaş* în Argeş, Gorj, Vâlcea (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 306).

[2]) *Zekul* a. 1285 (Fejér, *CD*, VII, 2, 110, şi VIII, 4, 644), este mai probabil ung. *székely*, nu rom. *Secul*. Dacă nu ne-am teme că exagerăm, am puteà să socotim româneşti şi nume ca: *Máré*, *Mut*, *Pári*, etc.

Forma *Máré*, *Márej*, *Márévára*, după toată probabilitatea, este identică cu *Maria*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Piscina Appathaua a. 1145 (Fejér, *CD*, II, 124; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 85) se poate explică atât din rom. *apă* « Wasser » < a q u a, -a m, cât şi din ung. *apa* « Vater » sau *apát* «abate».

34. Şi în B a r a n y a găsim câteva topice care pot fi de origine românească.

Astfel: **Álgy** (*Algh* a. 1427, Csánki, *MH*, II, 468) ne reaminteşte pe *Aldiu*, *Alghiu*, despre care vorbesc într'o notă în alt loc (cf. *Álgyest* = *Algya* în com. Arad, la Lipszky, *Rep.*, I, 5). Dar ar puteà fi şi un plural *alghi* (cf. arom., d.-rom. nordic *alghi*) = *albi* < *alb* « weiss » < a l b u s, -a, -u m.

Bóly (villa *Bool* a. 1235, villa *Boul* a. 1367, *Bal* a. 1394, *Boly* a. 1441, Csánki, *MH*, II, 475), poate fi o desvoltare normală a românescului *boul* = *bou* « Ochse » + art. *-l* (< * b ŏ v u s, -u m = b o s, b o v i s); cf. *Paul* > *Pál*, *Saul* > *Sál*, *Sály*, etc. [1]).

---

fiind vorba de castrul mănăstirii Sf. Maria (*Castrum (de) Mare* a. 1316—18, 1320, 1349, 1358, 1393, 1399, 1406, 1407, 1433, 1441, 1450 (?), 1505, *Castrum Mareey* a. 1347; Castellanus de *Marey* a. 1347; Castrum *Marewara* a. 1452, Csánki, *MH*, III, 404; *Marey* a. 1345, Poss. *Mare* a. 1392, 1433, 1439, 1458, Oppidum *Mare* a. 1450, Csánki, *MH*, III, 409). În acest caz numele poate fi tot atât de bine srb. *Mare* = *Marija*, *Marij*, *Mara* (cf. *Rječnik*, VI, 467, 471), în *Márej* + suf. ung. *-j*, ori chiar fără el, cât şi rom. *Mare* sau *Marie* = « Maria », gen. *Marei* († *Mareei*).

Ceea ce este greu de înţeles, este lipsa lui *Szent* = « Sfânt », dacă numele este dat după mănăstirea Sf. Maria. De aceea ne putem gândì şi la numele unei posesoare (cf. poss. *Mara* a. 1282, Wenzel, *CDA*, XII, 367; *Maria*, *Marya* a. 1427, 1438—39; *Marynch* a. 1481, azi *Marinczi* în Valkó, Csánki, *MH*, II, 332).

Fără îndoeală tot aşà, dar de astădată din rom. *Máré* trebuie explicat *Márélfalva* din Odorheiu (*Marefalwa* a. 1566, *Székely Oklt.*, II, 204; *Márefalwa* a. 1576, ib., IV, 42). Explicarea lui O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 51: din » slav. P. N. Marij + falva « Mariendorf ». Jb. 26/29, p. 127 « este defectuoasă, pentru că nu ţine socoteală de forma srb. şi rom. *Mare*. Însuşi autorul ei constată că « magy. Maria erscheint niemals als Máré », totuşi continuă « slav. Marij > magy. Máré ». Greşit: G. Opreanu, *Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor*, p. 37: < rom. *mare* « gross ».

Mut (*Muty* a. 1319, poss. *Mwth* a. 1443, 1453, 1481; azi pustă spre Sud dela F.-Ireg, Csánki, *MH*, III, 442) ar puteà fi atât din rom. *mut* « stumm » < m u t u s, -a, -u m, care, cum se ştie, a intrat în ungureşte în formele *muta*, *mutuj*, etc. (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 440), cât şi din germ. *Muth*. Cf. în toponimie: *Mutulovo*, în regiunea Kumanovo din Sârbia, şi *Mutulovci*, între Kučajna şi Morava, alături de numele de persoană *Mutulović* (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 103; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 291—292, § 271); *Mutul*, cătun în Teleorman; *Muţi*, cătun şi moşie, ibid. (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, IV, 439).

Pári (*Pari* a. 1314, *Pary*, *Paar* a. 1335, 1432, 1452, Csánki, *MH*, III, 466) ar puteà fi atât din rom. *pari*, plur. lui *par* « Pfahl » < p a l u s, -u m, cât şi din germ. *Paar* (> n.-slov. *par*, ceh. *pár*, pol. *para*, ung. *pár*) + suf. ung. *-i*. Mai curând este din acest din urmă.

[1]) *Csót* (*Choch* a. 1324, *Choth* a. 1341, Csánki, *MH*, II, 481), cum am spus şi mai sus, din pricina lui *ó*, este mai curând din n. pers. *Csolt* decât din *Ciot*.

Drácsi (*Drachy* a. 1480, 1498, Csánki, *MH*, II, 481; cf. « *Drachiverh* aliis *Darschiverh*, vel *Drasiverh* », în Sluin, la Lipszky, *Rep.*, I, 151) poate fi atât din slav. *dráče* « spin » (cf. srb.-cr. *drača* « Dornstrauch », slov. *drač* « stachliches Unkraut », ceh *drač* « Schinder, Räuber » etc.), cât şi din pluralul românesculuì *drac*. Pentru cel

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Genest, apă (Lipszky, *Rep.*, I, 197), ar puteà fi citit și « Gănești ».

Karácsond (*Carachond, Karachond, Karaczond* a. 1428, 1478, Csánki, *MH*, II, 494) este un derivat cu sufixul topic ung. *-d* din *Karácson* = rom. *Crăciun*, despre care am vorbit amănunțit mai sus.

Kopács (Terra castri de Barana *Kopach* a. 1264, *Kupach* a. 1302, 1339, *Kopach, Kupach* a. 1344, *Kopach* a. 1402, 1481, *Kapoch* a. 1468, Csánki, *MH*, II, 498) [1]) am arătat că este identic cu rom. *copaciu*, cuvânt de origine albaneză, dus și în alte părți de Români [2]).

Lucrul stând astfel, s'ar puteà să avem a face tot cu un astfel de cuvânt și în **Romonya** din pl. Pécs (Lipszky, *Rep.* I, 563; *A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 607), care este deosebit de important. El ne reamintește un strugure numit *romonya-szőllő*. Pentru acesta Z. Gombocz, *Magyar Nyelv*, II, 151—152, dă următoarea explicare: »Îl găsesc mai întâiu în Szikszai: *romonia*: uva romana, uva durancina (p. 48); și *MA* și *PPB: romonya*: uva praecoqua, praecocia, praecociana. *MTsz* citează forma *romonya* din Bereg, *rumoj* din Czegléd. După Keleti (p. 68) în Bereg este *rumolya*. Fără îndoeală *romonya* = *Romania, romana*, cum crede și Kassai: « *Romonya-szőlő* sau Romani szőlő, Uva de Romania » (Rátz országi Szőlő IV. 478). Și după Molnár este o specie de origine din Romania (p. 138). Și după *Tud. Gyüjt.* 1835, X, 85; *sárga romonya*, altfel *fehér bogár*. Forma *Romonya* pentru Romania o amintește și Șt. Sándor (*Sokféle*, XII, 237); și numele satului *Romonya* din Baranya poate fi de origine asemănătoare«. Tot acolo găsim și un *Olasz* « Italian ».

N'avem nimic de zis împotriva acestei derivări. Adăugăm doar atât că ea perpetuează pe R o m a n u s din *pascua Romanorum*, deci numele Românilor apuseni [3]). Forma cu *-u-* din Czegléd și Bereg ne trimite chiar la *Rumân*. Intr'adevăr păstorii români au putut duce

---

dintâiu cf. *Dračevica* (Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 5, 7), *Dračanica* (id., ib., 55, 100; cf. și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 286, § 271, care le derivă din rom. *drac*, și P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 620, care le derivă din slav. *drač* « épine »). Pentru cel din urmă cf. *Dracul, Draculus* (Dragomir, *o. c.*, 11, 62), *Drakuljica* (id., ib., 64, 103), *Drakulovići* (id., ib., 103, și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 286, § 271).

[1]) Cf. și piscina *Kopach* a. 1299 (Wenzel, *CDA*, XII, 642; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 439), piscina in eadem terra *Kopach* a. 1299 (ibid.).

[2]) Am amintit într'alt loc că, dacă cetirea *Lupa* a formei grafice *Lupa* ar fi sigură, ar puteà fi socotit de origine românească și numele apei *Lupa* (« ad aliam aquam quae *Lupa* nuncupatur ») din com. Baranya, pe care o stăpânià la 1009 episcopatul din Pécs, lat. Quinqueecclesiae (Fejér, *CD*, I, 292; cf. și O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, *l. c.*, p. 2—3).

[3]) Cum a arătat P. Skok, *Zu den rumänischen Orts- und Personennamen auf dem skr. Gebiet*, în *ZRPh*, XXXVIII, p. 552, și *Hrmań*, numele unei mănăstiri greco-orient. părăsite, numite și *Hrmanija*, se poate reduce la *Romania* (cf. și Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 145).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

specia de strugure până în Bereg, lucru de care ne vom convinge mai încolo [1]).

Rup(p)a (poss. *Rwpa* a. 1353, *Rwppa* a. 1480, 1498, în apropiere de Dráva-Palkonya, Csánki, *MH*, II, 520), ca şi *Rupe* din Lika-Krbava, după toată probabilitatea nu este identic cu germ. *Ruppo* = *Ruprecht* (cf. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, 149) [2]), ci cu s.-cr., sloven *rupa* « gaură » (sloven *rupača* (Miklosich, *EWS*, 283; *Pigulova Rupa* la Vasojevic, S. Dragomir, *o. c.*, p. 104), care este mai curând corespondentul unui românesc vechiu **rupă* < *rupe* < lat. r u p e s (nu însuşi lat. r u p e s, cum credeà Miklosich, *EWS*, 283), păstrat în i.-rom. *rupę* « fossa (perpendicolare) » (Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 215 şi 293; cf. şi *Rupe*, *La Rupa*, p. 315), arom. *arup* « Abgrund » > *aruk'iş*, *arăk'iş* « schlüpfrig » (*AAR*, XXIX, 207), *surpà* (< *surupà*) « untergraben », « zusammenstürzen », arom. *surpu* « abwerfen », megl. *sarúp*, *surupari*, ir. *surpu*; arom. *surpu*, *sărpu* « Abgrund », *sărpu* « steil » (Puşcariu, *EtWb*, p. 133, nr. 1484, şi 157, nr. 1702; Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 560, nr. 7451) [3]), decât al lui *râpă* « jäher Abhang, Abgrund, Schlucht » < r ī p a, - a m (cf. Tiktin, *DRG*, 1328), care l-a înlocuit cu totul cu timpul pe cel dintâiu şi din care este rut. *ripa* « unter-

[1]) Observ aici că aceeaşi origine (din R o m a n u s > *Rumân*) o are şi numirea de plantă n.-sloven *roman*, *rman*, srb. *roman*, rus. *romanŭ*, etc. (de-aici şi germ. *römische Kamille*, ung. *római- szegfű*), pe care am reprimit-o noi apoi în forma *róman*, *rómon*: 1. « stinkende Hundskamille » (Anthemis Cotula), 2. « Käse-, Wucherblume » (Matricaria inodora şi Chrysanthemum Leucanthemum); *rómaniţă*, *rómoniţă* şi *romoni'ţă*, *romăni'ţă*, *romăni'ţă*, etc. « Kamille » (Matricaria, Chrysanthemum, Anthemis), cf. Tiktin, *DRG*, 1335 şi 1336. Cf. şi *olaszka* « viorea de vară », « vioreà colorată », « Cheiranthus incanus » (com. Abauj, *Magyar Nyelvőr*, V, 272; Tokaj, în com. Zemplén, ibid., XIX, 432; Szinnyei, *MTsz*, II, 7), *nagy olaszka* = *oláh virág* « Tagetes erecta », « Nagelblume, aufrechte Sonnenblume » (*Lex. Bud.*, 144 şi 216), care poate fi identică şi cu *olasz virág* « Leuconium Italicum », « viola purpurea », « blaue Viole » (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, III, 1191); *oldrózsa* « floare de grădină (de coloare galbenă) » (*Nyelvészeti Füzetek*, XXXII, 55); *old-sárga* « un fel de viorea de coloare galbenă », Treiscaune (*Magyar Nyelvőr*, XXXIV, 106); *olámadár* « Antirrhinum majus » L. (*Magyar Nyelv*, IV, 37); *vlăşiţă* « un soiu de ceapă, cu grăunţi (aglutinată), care face foarte multe foi bune de mâncat, dar inferioară cât priveşte căpăţâna ei » (G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, 1931, p. 221 [71[) ».

[2]) Atestat dincolo de Dunăre ca n. pers.: *Rupa* în *Guon* = *Goun* a. 1135 (Wenzel, *CDA*, I, 49), a. 1210 (id. ib., I, 106), a. 1249 (id., ib., VII, 299).

[3]) Unii cred că acest *rupe* s'ar fi păstrat şi în *Rupea*, numele românesc al *Cohalmului* (< ung. *Kőhalom*), documentar *Rupes* (« Petrus de *Rupe* »), *Rupaz*, *Rukbas*, a. 1342—1412 (cf. Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 67, 358, 435, 439, III, 538). Din forma latinească *rupas* ar fi săs. *Räpəs*, gms. *Reps*, cf. şi *Roppəbarch* « ein Felsenberg » la Braşov (G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer, în « Archiv d. Ver. f. sieb. Landeskunde », Neue Folge, XLIV. Band, Sibiiu, 1929, p. 93). Totuşi vechimea românescului *Rupea* nu este dovedită, iar săs. *Reps* cu greu îi poate corespunde acestuia. W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 116—117, se gândeşte, ce e drept cu îndoeală, la un cuman *ruk* = ung. *kő* « Stein » şi *bas* « caput » (deci « Hügel » = ung. « halom »?). Dar ar puteà fi vorba şi de un nume de persoană apropiat de dieci de latinul r u p e s. *Roppəbarch* însă este, evident, din rom. *râpă*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

waschenes Ufer», «hohes Ufer» (D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 142), hutul *rypa* «steiler Uferabhang» (Miklosich, *Über d. Wand. der Rum.*, p. 19) [1]).

De altfel acest din urmă a pătruns și în ungurește ca numire de configurație de teren.

Corespondentele ungurești ale românescului *râpă* sânt **ropó, rapó, ropaj, rippa, répa, rapu** și **ropor,** lângă care găsim adeseori pe *völgye, árka, kút, tetö*, etc. Gy. A. Hetfy, *A térszini formák nevei*, *Nyelv. Füzetek*, 66, Budapest, 1911, p. 39, interpretându-le «lejtő», «coastă», le găsește în toponimia ungureasca din Odorheiu, Mureș, Târnave, Someș, Kalotaszeg și Sălagiu (cf. și *Magyar Nyelvőr*, XXXX, pp. 306 și 329—330, precum și Szinnyei, *MTsz*, II, 309).

Pentru înfățișarea fonologică vezi exemplele înșirate în legătură cu cele spuse despre *furkó*.

Ori ce altă explicare a ungurescului *ropó, rapó, ropaj, rippa, répa, rapu* și *ropor* (probabil din plur. rom. *râpuri* = *râpe*) este greșită (cf. Kriza, *Magyar Nyelvőr*, II, 46: din interj. *ropp*!; apoi încercările lui Hetfy, *Magyar Nyelvőr*, XXXX, 329—330: < p., rus. *ropa* «Eiter», rut. *ropa* «Salzwasser»; < slov., n.-slov., rut. *rupa* «Loch», care, cum am văzut, probabil este și el din românește; < lat. r u p e s = r u p a «stâncă»; din verbul ung. *rop-* din expresia figurată *táncot ropni*).

Românescul *Râpău* din *Valea «Ripăului»* sau *«Ripoului»* (j. Alba și Solnocul interior, Lenk, *o. c.*, III, 401), *Dealul-«Ripoului»* (Solnocul interior, Lenk, ib.), *Ripău* (Târgul-Mureș, G. Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia din ținutul Săcuilor*, p. 9) este reprimire din ung. *ropó*.

Pentru marea răspândire a românescului *râpă* în toponimie vezi *Marele Dicționar Geografic al României*, V, 249—251; Iordan, *o. c.*, p. 17 (Bacău, Buzău, Dorohoiu, Fălciu, Mehedinți, Prahova, Râmnicul-Sărat, Vâlcea); Lenk, *Lex.*, III, pp. 400—401 (Alba, Sibiiu, Solnocul int., scaunul Mureșului, etc.).

Pentru vechimea lor relev *Râpa*, ung. *Körösmart*, mai nainte *Rippa* din Bihor (Lipszky, *Rep.*, I, 660; S. Moldovan și N. Togan, *Dict. loc.*, 143) și mai ales *Râpa* (azi *Râpa-de-jos* sau *din-jos*, ung. *Alsó-Répa* și *Râpa-de-sus*, ung. *Felső-Répa*), ung. *Ripa-* s. *Répafalva*, săs. *Rependorf*, socotită când la Turda, când la Cluj: *Ripafolua* a. 1336 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 473), pos. *Repafalwa* a. 1381, 1467, 1473, 1507, 1509; pos. *Repafalua* a. 1390; pos. *Repa* a. 1495 (Csánki, *MH*, V, 396; cf. și S. Moldovan și N. Togan, *Dict. loc.*) [2]).

[1]) Observația lui P. Skok *(Slavia*, VIII—1929, p. 621), că «rupa» trou« est à séparer de l'aroum. *arîp, rup* «precipice», «pentru că „La présence de ce mot en slovène ne parle pas en faveur de l'origine roumaine", nu este întemeiată: în slovenă se mai găsesc și alte cuvinte de origine românească (cf. *kocelj* și *kacelj, puca, kostûra*, etc.).

[2]) *Villa Rapularum* și *Rapuldarum* (mai corect *Rapulorum*) din tabloul dijmelor papale dela 1332—1337 (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 282) traduce ung. *Répa* = *rapuli*, socotit originalul numelui, în locul românescului *râpă* (cf. *Ripa* la 1336).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Partea a doua din **Szen[t]-szát** (*Zenthzath* a. 1403, *Sensath* a. 1426, *Zenthsaad* a. 1428, *Sensathy* a. 1446, Csánki, *MH*, II, 527) poate fi rom. *sat* «Dorf», care este mai curând corespondentul lui fossatum, decât al lui *massatum (cf. v.-rom. *fsat*, alb. *fšat*).

S(z)eptino(v)cz (*Septinoucz* a. 1472, *Szeptinocz* a. 1489, Csánki, *MH*, II, 587), ca și *Šaptine* (lit. dalmat, în regiunea Scutari, Novaković, *St. Zak.*, 605; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 294, § 271) și *Šaptinovci* din Verovitica, nu poate fi despărțit de rom. *șepte*, *șapte* < septem[1]); cf. și n. pers. *Šaptejevič* la Mareti , *Rad*, LXXXI, oo.

Valenovcz (*Valenuucz*, *Valenoucz* a. 1472, Csánki, *MH*, II, 533) poate fi derivatul lui *Vălean*, *Văleni* < *vale* «Tal» < vallis, -em. Explicarea din *Valentinus* ar fi mai grea (cf. *Valentócz*, *Valentova*).

Zsemenye, lângă Pécs (*A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 743; fără rotacism) [2]) este evident din rom. *gémen*, *-ă* (cf. arom. *dzeamin*) «Zwilling] < gĕmĭnus, -a, -um, care este foarte obișnuit în toponimia românească și se întâlnește în formele *Geamănul*, *Geamăna*, *Gemena*, *Grindul-Gemenei*, *Pădurea-Gemenei*, *Gemenele*, *Gemeni*, cu formele vechi *Geamârъ*, *Geamini*, *Jamiri*, *Jemerești*, atestate prin deosebite documente.

Deși unguresc ca formă, **Vajdafalva** (*Waydafalwa* a. 1506, Csánki, *MH*, II, 533) ne arată existența în aceste părți a organizației în voivodate, obișnuite la Români (cf. și *Bolyár* a. 1473—74, 1498, Csánki, *MH*, II, 475; *Baanfalua* a. 1289, *Banfalwa* a. 1499, Csánki, *MH*, II, 470, etc.) [3]).

35. Dintre numele de localități din com. Somogy, unde se mai găsesc Români și astăzi (vezi Emil A. Dandea, în *Almanahul Societății «Petru Maior»*, Cluj, 1929, p. 86), pot fi românești următoarele, care adeseori sânt dintre cele mai vechi.

---

[1]) Cf. *Hét* în Gömör; *Hetes* (*Kethhetes*, *Hetes* utraque a. 1432, 1468, 1475, 1477; Utraque *Hetes*, *Gewrewhethes*, *Gerewhethes* a. 1449, *Naghetes*, *Kyshetes*, *Felsewhethes* a. 1460, etc., Csánki, *MH*, II, în Bodrog); *Hetesi* a. 1435, *Hetes* a. 1438, etc., Csánki, *MH*, II, 677, în Somogy; *Hetes*, *Hetés* a. 1335, *Hetys* a. 1336, 1378, *Hethes* a. 1513, în Zala (Csánki, *MH*, III, 61); rom. *Șepteși*, locuință izolată în Vâlcea (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 430); *Optași*, *Optășani* în Olt; *Optzeci* în Tecuciu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 594).

[2]) Probabil este vorba de un nume mai nou, căci la Lipszky, *Rep.*, I, lipsește.

[3]) Adaug aici că în a. 1308 se vorbește în Baranya de o «nobilis domina Barbara nomine, filia Nicolai fratris *Batyz* de genere *Negol*, relicta Thome filij Pauli de genere Geur . . .» (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav. — Anjoukori okm.*, I, 142). Cum voiu dovedi mai încolo, «*Batyz* de genere *Negul* = «*Botez* de genere *Neagul*», este un nume românesc. Un Andrei *Batiz* este pomenit în Baranya și în a. 1410 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, VI, 6), iar un Laurentius și un Bereve (= «Berivoi») «de genere *Negul*» în legătură cu terra și villa Baxa din Baranya încă la 1247 într'un document dat din Pécs (Quinque Ecclesiae) (Fejér, *CD*, VII, 1, 293).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Spre Nord dela Szölös-Györök, lângă *Bánom h.*, se găseşte pe harta militară austriacă **N. Bányásza**, care este, probabil, rom. *Băneasa*, derivatul cu suf. *-easă* al lui *ban* < s.-cr. *bân* « Herr, Herscher », care este atestat şi el ca nume de loc. în Somogy (poss. *Baan* a. 1443, 1536, Csánki, *MH*, II, 589; *Bányi h.*); cf. şi ung. *bányász* « *băieş* ».

Bonnya (villa *Buduna* a. 1229; villa *Bannya* a. 1229—1353; *Bonya* a. 1337; *Bohnya*, *Bonya* a. 1483, *Bonnya* a. 1536, azi *Bonya*, Csánki, *MH*, II, 577), cum am amintit, în cazul că în această regiune nu eră rotacism, poate fi interpretat ca *bună*, ori ca *Bunea* de origine slavă [1]).

Lângă *Bonnya* se găseşte pe harta militară austriacă dealul **Osztási h.**, care poate fi identic cu rom. *ostaş* « miles », derivatul lui *oaste* < hŏstis, -em., dar şi cu ung. *osztás* « parcelare » şi suf. *-i*.

Pentru **Csicsal** (poss. *Chykol*, *Chichol* a. 1310, poss. *Chichal* a. 1393, *Chychol* a. 1339, 1357, *Chychal* a. 1428, Csánki, *MH*, II, 598) trebuie să presupunem o formă mai veche **Csicsel* = **Čičel* derivată cu suf. dim *-el* din n. pers. *Chicha*, cit. *Čiča* (a. 1067, Wenzel, *CDA*, I, 26; *Reg. de Varad*, art. 348; azi obişnuit dincolo de Dunăre şi la Arad, mai ales la Ţigani, cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, 1018), a cărui etimologie Gombocz—Melich, *l. c.*, nu o cunoaşte.

Fără îndoeală este un « nomen blandiens », dar la început n'a avut înţelesul de « Stephanus, Stepherl », pe care l-a luat abiă mai târziu. El nu poate fi despărţit de cel al unei seminţii de Români apuseni numiţi *Cici*. Acesta, după S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 23, este identic cu cuvântul *čič* şi *čiča*, care « însemnează la Serbocroaţi »unchiu« şi cu acest termen se adresează un om mai tânăr altuia

[1]) În ori ce caz relev aici că numele acestei localităţi are tocmai forma *bonya* > *banya*, *banyó*, *banyi* « altes Weib » (cf. Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 173; Szinnyei, *MTsz*, I, 97—98 şi 161), pe care dată credinţa lui Alexics (*Magyar Nyelvőr*, XVI, 514 şi Szinnyei (*Magyar Nyelvőr*, XXII, 114) a ajuns s'o aibă rom. *bună* «Grossmutter», « altes Weib » şi când, prin sec. XVIII, a început să pătrundă dinspre Ardeal în limba ungurească (cf. şi ciang. mold. *bunika*, *bunyika*, idem, *Magyar Nyelvőr*, XXX, 179 şi XXXI, 183, < rom. *bunică*). Numele de bărbat *Buna* dela 1211 (Wenzel, *CDA*, I, 111; cf. şi II, 8), cel al acestei localităţi, etc., ne arată că *bonya* < rom. *bună* a fost cunoscută şi dincolo de Dunăre, iar această împrejurare înlătură explicarea lui Horger, *Magyar Nyelv*, IX, 228—229, şi *Magyar szavak története*, Budapest, 1924, pp. 23—24 (cf. şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 277 şi 473): din *jób* = *jobb*, comparativul lui *jó* «bun» + *anya* « mamă », în care desface el pe *jóbonya* « Grossmutter », cunoscut în Vas, Zala şi Kalotaszeg. Comparativul este de neînţeles. De ce adecă « buna » sau « bunica » ar fi « mai bună » decât « mama »? Într'adevăr avem un compus născut prin decalcare *jó* + *bonya* (cf. ung. *hegymál*, *szóbeszéd*, *czica - micza* < ung. *czicza* « pisică » + *micza* < rom. *mâţă* « pisică »; rom. *cocostârc* < *cocor* + *stârc*, *cioclonţ* < *cioc* + *clonţ*, *babă-hârcă*; fr. *loup-garou*, eng. *mansion-house*, etc.), a cărei formă evoluată *jóbanya* a fost analizată de etimologia populară când în *jó-banya*, când în *jób-anya*, după cum a a apropiat-o de *jó* ori de *anya*. Astfel după analogia lui *jób-anya* s'a putut face un *jób-apa*, *job-apa* > *jóbopa*, care, după cea a lui *jó-banya*, *banya*, a fost despărţit în *jó-bopa*, *bopa* « Grossvater », « alter Mensch ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mai bătrân. Numele *Čič* corespunde deci lui »Badea« şi probabil şi lui »Barbu« al nostru, şi-l găsim răspândit la Serbocroaţi, unde *Čičić*, *Čičavina*, *Čičino*, *Čičevo*, *Čičovac*, sunt nume adesea atestate în documentele slave meridionale [1]). Încă în anul 1329 întâlnim în Pinguente pe Vlahul *Pasculus* (= Pascu) *Chichio*. De Franceschi aminteşte, după acte triestiene, la 1500, pe un *Ciccio da Segna* (Zengg) şi pe un *Ciccio da S. Michele di Lena* (districtul Parenzo)» [2]).

Din acelaşi radical cu * *Čičel* este deci şi *Cicio*, scris în documente *Chichio*, *Chicho*, *Chychou*, *Chichov*, *Chichow*, *Csicsó*, *Ciceu*, etc., cu deosebirea că este derivat cu sufixul slav *-ov*.

Avem o serie întreagă de nume de localităţi derivate din acest nume de persoană, pe care ni l-a păstrat numele vechiu al *Ciucei* din Cluj, *Cicea*, ung. *Csicse* (*Chiche* a. 1451, *Chyche* a. 1460, 1519, Csánki, *MH*, 343) şi muntele *Cicea* din Turda (*Csicsa*, Lipszky, *Rep.* I, 293) [3]). Astfel în Somogy (poss. *Chychow* a. 1329, *Chychou* a. 1369, *Eghazaschychou* a. 1373, *Chycho*, a. 1379, 1420, 1469, Csánki, *MH*, II, 598); în Komárom (*a*) villa *Chichov* c. a. 1235, «terra tawarnicorum dni regis de *Chychou*» a. 1291, *Chicho* a. 1433, *Chichow* a. 1443, *Chichow* a. 1500; *b*) *Chychow* a. 1268, «iobagiones regales in *Chicho*» a. 1369, «*Chichou* in Wagkuz» a. 1378, *Alsochychow* a. 1387, *Chicho*, *Chychow* a. 1397, 1421, *Chicho* et alia *Chicho* a. 1422, *Alsochycho*, *Felsewchycho* a. 1460, azi *Csicsó*, Csánki, *MH*, III, 497; că este vorba de un nume de persoană ajuns topic ne-o dovedeşte «*Chicho-haraszta*, vulgo *Churda*» a. 1291, Fejér, *CD*, VI, 1, p. 92, 93; cf. şi *Chichov gepwe* a. 1257, Wenzel, *CDA*, VII, 466); Tolna (*Chychou* a. 1375, *Chycho* a. 1412, 1414, *Chyczo* a. 1446, Csánki, *MH*, III, 421); Zala («poss. *Chychow* in valle Nywey sita» a. 1272, «villa seu terra reginalis *Chichoniug*» a. 1290, poss. *Chicho* a. 1473, azi *Csicsó*, Csánki, *MH*, III, 86, s. v. *Nivegy*); Bács sau Bačka: *Čičova*, ung. *Csicsova* (Lipszky, *Rep.*, I, 11); Varaždin: *Čičkovina* (*A magyar korona országgainak helységnévtára*, 1888, p. 770); Zemplén: *Čičovka*, ung. *Csicsóka* şi *Čičva*, ung. *Csicsva*, *Csicsva-alja* (*Chychwa* a. 1350, 1363, 1414,

---

[1]) «Cf. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii* 50, *Originea* 19. Despre diferitele explicări ce s'au dat cuvântului *čič* vorbeşte G. Vassilich, *Sull'Origine dei Cici*, 112—113, de unde luăm şi datele despre întâile pomeniri ale Cicilor în documente (p. 65 ş. u.). Tot la Vassilich se dă (p. 12 ş. u.) o bogată bibliografie critică despre Cici. Etimologia lui I. Popovici (*Romania*, XXXIII, 121—124), care explică numele de *Cici* din cauza rostirii dese a pronumelui *ce*, nu e probabilă».

[2]) Dar nu toţi aprobă explicarea dată de Puşcariu în lucrarea citată. P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 607, se ataşează la explicarea lui Popovici, căci: „Cette façon de dénommer le[s] agglomérations est très en usage chez les Slaves méridionaux. On divise les Scr. en *Štokavci*, *Kajkavci* et *Čakavci* d'après *što*, *kaj*, *ča*» quoi «. On appele *Čačarje* en Slovénie ceux qui parlent *ča*. En Macédoine, *Mijaci* sont ceux qui disent *mije* pour »nous« (*RESl*, VIII, 151). Les *Prleki* slovènes sont appelés ainsi, parce qu'ils disent *prle* pour «auparavant».

[3]) Cf. şi *Čiče novo* şi *Čiče staro* în Zagreb (*A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 770).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1468, 1493, *Nogchichua*, *Kuzepsewchychua* a. 1363, 1372, Csánki, *MH*, I, 333 şi 345); Someş sau Solnocul interior (poss. *Chycho* a. 1283; castrum *Chicho* a. 1321; castrum *Chychow* a. 1338, 1340, etc., Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 145, 354, 491, 502 şi 557; cu acesta sânt în strânsă legătură: *Csicsó-Györgyfalva* = *Ciceu-Giurgeşti*, *Csicsó-Hagymás* = *Ciceu-Haşmas*, *Csicsó-Holdvilág* = *Ţapu*, *Csicsó-Mihályfalva* = *Ciceu-Mihăeşti*, *Csicsó-Pojána* = *Ciceu-Poieni*, *Csicsó-Ujfalú* = *Ciceu-Corabie*, Lipszky, *Rep.*, II, 29; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, p. 47); Ciuc: *Csicsó*, *Csikcsicsó* = *Ciciău* (*Chycho* a. 1541, *Quellen zur Gesch. d. Stadt Kronstadt*, III, 89, şi a. 1566 *Székely Oklt.*, II, 209; *Chychofalwa* a. 1569, ib., II, 271; Lipszky, *Rep.*, II, 29; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, *l. c.*, şi O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 16—17).

Numele acestor localităţi sânt concludente pentru originea întemeietorilor lor.

Intr'un document din 1248 se poate citì: « dedimus Mortuam... cum nemore *Teulges* cherethye...» (Fejér, *CD*, IV, 2, 18, la Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 981, com. Somogy, în hotarul comunei Csege) [1]); în altul din 1389: « Montem *Cherethyeshegh* dictum » (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 281, la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 125); în al treilea din 1467: « Decurrensque ad lacum Remethek thawa tendens directe ad *Cherethyefok* (actele din Lelesz, 78/1, ap. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 135) [2]).

Pentru Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 981, originea lui *cseretye* este necunoscută (« eredete ismeretlen »). Totuşi cel mai vechiu dintre documentele citate ne arată clar că este vorba de *tölgyes* « quercetum », « cerretum », de o pădure de « cer », deci de colectivul românesc *ceret* (cf. şi it. *cerreto*; < lat. c e r r e t u m), atestat chiar şi la *Anon. Car.* (cf. *Dicţ. Acad.*, II[11], pp. 284—285), derivatul lui *cer* (cf. şi it. *cerro*, alb. *tšar* « lentischio » şi « faggio ») « Quercus cerris » < lat. c e r r u s, - u m (vezi Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 147, ed. II, p. 177, nr. 1838; G. Meyer, *EWA*, 220) [3]), prevăzut cu sufixul posesiv sau diminutiv unguresc *-je*.

În toponimia românească găsim *Ceretiani* (scris şi *Cerătiani*, *Cerătăoani*, *Certioani*), sat dispărut, fost în ţinutul Romanului (I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, I, 456, 457, a. 1491; *Ceret*,

[1]) În Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, *l. c.*, se dă greşit com. Szabolcs, în care nu există comuna *Csege*. Mortua « praedium », « villa » « stagnum », « iuxta fl. Tyza » s. « Ticia », « vulgo Zeuleus » aparţineà în secolul XI şi XII mănăstirii din Tihany (l. Balaton), fiind aproape de « villa Martus » (cf. Wenzel, *CDA*, XI, 70, a. 1093). În « villa Martus » se găsiau la 1211 şi nume româneşti, cum sânt: *Karachun*, *Orda*, apoi *Bocu*, *Mathey*, *Chymothey*, etc. (cf. Wenzel, *CDA*, I, 107—124).

[2]) Cf. astăti *Cseréd* în Szepezd (com. Zala) şi Köröshegy (com. Somogy) « heute Äcker, ehedem Wald », *Cserédalja* în Köröshegy (Jankó, *o. c.*, 67).

[3]) Pentru vechimea şi întinderea sufixului românesc *-et* (= it. *-eto*, sp. *-edo*, v. -fr. *-oi*) < lat.- e t u m, vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, pp. 31—32. Citez aici numai exemplele cele mai vechi: *cărpinet* (v.-it. *carpineto* v.-fr. *charmoi*, n.-prov. *couprenedo*) < *c a r p i n e t u m; *făget* (it. *faggeto*, prov. cat. *fagedo*, sp. *hayedo*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

deal, Gorj (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 324), *Braniștea Ceretului*, Teleorman (ibid., II, 324), *Cerătul*, sat, deal, moșie, pădure, Dolj (ibid., II, 320), etc.

Se știe că mare parte din pământul Pannoniei «besteht vorwiegend aus Kalk, der vornehmlich mit dem pannonischen Flora vorherschenden Eichenwald bestanden ist»[1]).

Dar tot Iosef Pfister ne spune: «An die Ausläufer der Karawanken und der «Savezüge» anschlieszend erstreckt sich südostwärts das «Zwischenstromland» von Save und Drau.

Es ist in seinem Aufbau durchaus uneinheitlich. Inselgebirge wechseln mit Beckenlandschaften, Fluszebenen voll Sumpfwäldern mit löszbedeckten Gebirgsrändern und waldigen Höhenzügen»[2]).

Este tocmai locul potrivit ca din contaminarea slavului *čret* «Schilfrohr», «mit Schilfrohrbewachsene Stelle» să se desvolte sensul de «silva paludosa» al croatului *čret*, evoluție pe care a trebuit s'o ajute foarte mult influența românescului *ceret* cu care se aseamănă ca formă[3]). Așà a trebuit să se nască forma *cseret* și *cserét* «silva paludosa», care se găsește în numeroase documente latino-ungurești privitoare la localități din comitatele Zagreb, Bjelovar-Križ, Verovitica, Bács-Bodrog (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 980), cu atât mai mult că svarabhakti (inserțiunea unei vocale între două consonante) este o caracteristică a limbii ungurești: «postea descendit cum terra fratris sui Nicholai ad locum qui vocatur *cheret*; et in illo *cheret* est magna arbor que vocatur *thul*[4]) iuxta quandam *mlacam*. et ibi intrat in *cheret*, et vadit inferius quoque de illo *cheret* exit mlaca quedam, que intrat in Golgowam...», a. 1231 (Wenzel, *CDA*, XI, 228; vezi și Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 125; cf. și «Ad duas arbores *Tul* et

---

< *fagetum, *frăsinet* < fraxinetum, *nucet* < nucetum, *pomet* < pometum, *socet* < *sabucetum; arom. *arburet* < arboretum, *chinet* < pinetum, etc. Dintre acestea *Făget* este atestat încă dela 1441 (*Faczeth*, Hunedoara, Csánki, *MH*, V, 85); cf. și *Fazecsel* = *Făgețel*, cu metateză (Hunedoara, la Csánki, *MH*, V, 88).

[1]) Iosef Pfister, *Pannonien in politisch-geographischer Betrachtung*, I, în *Ungarische Jahrbücher*, VIII—1928, p. 132.

[2]) *O. c.*, p. 135.

[3]) Pentru evoluția sensului croatului *čret* cf. rom. *pădure* < padulem, metatezat din paludem. În alte regiuni nu s'a întâmplat această evoluție a înțelesului slavului *čret*. Astfel dubletul mai nou *cseret*, atestat în Bihor și Sătmar (Szinnyei, *MTsz*, I, 297), pentru care Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 980, trimite cu drept cuvânt la rus. *čeretь* «das Schilfrohr; das Rohrschilf; das Ried»; rut. *čerèt*, *očerèt* «Schilfrohr, Schilf; Binse; mit Schilfrohr bewachsene Stelle»; slov. *črèt* «ein morastiger Ort, Ried»; kaj.-cr. *črèt* «silva paludosa», și-a păstrat vechiul înțeles de «arundinetum, cannetum in humido campo», «rohriges, schilfiges Dickicht auf der feuchten Wiese». Tot așà și diminutivul românesc *cereteiu (ceriteiu, ciriteiu, cireteiu* și *ceretel, ceritel, ciritel)* «tufiș», «copăcel», «arbust» I «broussailles, basses, taillis» al lui **ceret* < rut. *(o)čeret* «păpuriș» (cf. *Dicț. Acad.*, III, fasc. IV, p. 301, și P. Skok, *Revue des Études Slaves*, III, 64), căruia-i corespunde ung. *csiritya (csilittya)* «arbustum, Busch, Strauch», de-aici *csirittyás* «tufiș», «loc tufos, spinos» (Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1110).

[4]) Gombocz Endre, *A magyar botánikai szótárból*, în *Magyar Nyelv*, X, 18—19, arată cu numeroase exemple că *tul* este identic cu *tölgy* «quercus».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cher», a. 1273, ap. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 122); «Inde tendit ad locum qui uocatur *Cheret* signatis locis et in loco qui uocatur Gurgus fenerree», a. 1231 (ap. Szamota—Zolnai, *l. c.*); «usque ad nemus quoddam quod *Cherech* [cit. *chereth*] uulgariter appellatur», a. 1244 (ap. Szamota—Zolnai, *l. c.*, şi Fejér, *CD*, IV, 1, p. 350, în villa Dubicza, com. Zagreb); «transiens ipsam viam directe vadit per saltus et planities, metis in arboribus signatis ad *Cheret*, ubi super arbore *jegune* est meta», a. 1248 (Wenzel, *CDA*, II, 203); «unum stagnum *Stoysencherit* dictum», a. 1228 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 228; lângă Osiek, c. Verovitica); «deinde transit a q u o s u m *Chereth*, venit ad arborem zil cruce signatum et meta terrea circumfusum», a. 1271 (Wenzel, *CDA*, VIII, 358; în document se pomenesc şi numele terra Marcus filij *Tuol*, *Murga*, *Syrbuk* Stephani, dintre care cel puţin *Murga* pare a fi românesc); «Inde transiens pertransiens vnum *Chereth*», a. 1366 (ap. Szamota—Zolnai, *l. c.*); «Penes siluam *Chereth* vocatam», a. 1432 (ap. Szamota—Zolnai, *l. c.*); *Csereth* a. 1498; *Cserethy*, a. 1504, în Bács (Csánki, *MH*, II, 170); *Csereties* a. 1378; *Cherethyes* a. 1423, *Cherethes*, etc., în Bodrog (Csánki, *MH*, II, 196) [1]).

De-altfel în comitatele amintite avem şi alte nume de origine românească.

36. Mă voiu opri mai întâiu la comitatul V a l k ó, care nu mai există astăzi, deşi a fost unul dintre cele mai mari comitate şi a cuprins părţi din Srem (Sirmiu), Verovitica (Verőcze) şi Požega.

Pentru **Karácsontelke** sau *Karácsonfalva* (poss. *Karachonteleke* a. 1404; *Charachunfolua* a. 1275, Csánki, *MH*, II, 321) cf. cele spuse despre *Crăciun*, ung. *Karácson*, slav. *Kračun*.

Kornisevcz (*Kornysewcz* a. 1506, azi *Krnište* lângă Szlakovczi, în Srem, Csánki, *MH*, II, 326) poate derivă fie din rom. *corniş* = *cornet* < *corn* «Kornelkirschbaum» < c o r n u s, - u m [2]), fie din n. pers. *Kornis*, deşi forma slavă ne trimite mai curând la slav. *krъnъ* «cârn» +suf. *-išь* + *-evc*.

Mosayfolua a. 1337, *Musoya* a. 1438 (Csánki, *MH*, II, 336) este un derivat cu slav. *-oj*, *-oje* din rom. *moš* «Greis, Grossvater» < alb.

[1]) Neclară este transcrierea «ad unam arborem *Cherasys*», a. 1267 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 425), în com. Baranya, ca şi *Cheryz*, pământ în regiunea Nitrei, a. 1297 (Fejér, *CD*, VI, 2, p. 116), pentru care cf. *Cheruiz*, apă în com. Sáros (Wenzel, *CDA*, VII, 506).

[2]) Cf. şi *Kornet*, deal în circumscripţia Rudnik (Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 105; Jireček, *Geschichte der Serben*, I, 155); *Korni'or*, în regiunea Kumanovo (Dragomir, *o. c.*, 103), poate şi *Kornica*, sat în Bosnia (*Rječnik*, s. v.); apoi *Cornişi*, pădure în Mehedinţi; *Cornişul*, deal în Iaşi; *Dealul-Cornişului* în Botoşani; *Cornişani*, cătun şi deal în Gorj; *Cornişorul*, fost sat în Suceava; *Cornişorul*, în Mehedinţi şi Buzău; *Dealul-Cornişorului* în Dolj (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 659), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mošɛ, moče « Greis, Alter », care în formele *mošul* « Grossvater », *moša* (< rom. *moașă*) « Hebamme », *mušia* (< rom. *moșie*) « Erbtheil, Antheilsgut » a fost dus de Români până la Rutenii din Bucovina și Colomea (Miklosich, *Über d. Wand. der Rum.*, 59) [1]. Acest derivat este cunoscut și astăzi ca nume de familie la Români, în special la Mocani în forma *Moșoi.*

Nask(a)falva sau *Năsfalva* (*Naskfalwa* a. 1401, poss. *Naskafalwa* a. 1412, *Noskfalwa* a. 1427, *Naskfalwa* a. 1438—39, *Nasfalwa* a. 1481, *Nusfalwa*, a. 1491, Csánki, *MH*, II, 337) este identic cu rom. *Nașcu* = *Ionașcu, Ionaș*, dim. lui *Ion* (cf. și *Ioanăș, Ianăș* < ung. *János*).

Pul(y)a(*falva*) (*Pulafolua* a. 1337, *Pulya* a. 1438—39, 1491, *Pwla* a. 1481, Csánki, *MH*, II, 345; *Pula*, Lipszky, *Rep.*, I, 540) alături de care mai găsim *Pul(y)a* în Sopron (« terre *Pula* maior et minor » a. 1225, *Pula* a. 1323, 1359, 1428, *Pulya* a. 1390, poss. utraque *Pula* a. 1410, *Kyspulya* a. 1417, *Kyspula* a. 1420, Utraque *Pulndorf* a. 1425, *Felpula* a. 1430, *Pwla* a. 1459, *Alsopula* a. 1458, *Alsopwlya* a. 1519, azi *Alsó-, Közép-* și *Felsö-Pula*, germ. *Unter-, Ober-* și *Mittel-Pullendorf*, Csánki, *MH*, III, 625—626; *Pulah* a. 1325, *Pwla* a. 1474, etc., *Cod. dipl. p. Hung.*, III, 78, 431, 451, IV, 268, 295, etc.); *Pula* în com. Somogy, Komárom, Zala, *Pula vára* în Tolna; *Puliska*, apă în com. Zala (a. 1327, Fejér, *CD*, VIII, 3, 214); *Pudpula* sau *Podpula* în Brusturi, Maramureș (Petrov, *Karpatoruské pomistní názvy z pol. XIX. a z. poč. XX st.*, p. 3) nu poate fi despărțit de n. bărb. *Pula* (cf. și *Poula* a. 1253, Wenzel, *o. c.*, II, 245; a. 1280, id., ib., IX, 279) [2], < rom. *pulă* « penis » < lat. p ŭ l l a « poulette » [3]), și de derivatul acestuia *Pulea* (cf. și n. pers. rom. *Puleș, Pulca* [și arom.]>*Puica*, și din acesta Petru de *Pulka* a. 1410, Fejér, *CD*, X, 5, 107; *Pulcu* = « Pulca », posesor a. 1321, id., ib., XI, 230, de-aici *Pulkova*, în Somogy; arom. *Pulia*, la Th. Capidan, *Fărșeroții*, în *Dacoromania*, V, 175; i.-rom. *Puljša* și *Pulić*,

[1]) Asupra numelor derivate cu suf. slav. *-oj, -oje*, pe care le avem în limba română (cf. *Băloiu, Berivoi, Dimoiu, Drăgoiu, Negoiu, Rădoiu, Stănoiu, Vlădoiu*, etc.) ne lămurește S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 309—310, și E. Petrovici, *Dacoromania*, V, 576—578.

[2]) Un voevod valah cu numele Luca *Pula* stăpânia în 1594 satele Pecsel, Alsó-Bán, Felsö-Bán, Bartaháza, Tótfalu și Tuzafalva din ținutul Șimleului, jud. Sălagiu (vezi Takács S., *Rajzok a török világból*, II, p. 322).

[3]) Pentru etimologie cf. Crețu, *Rev. p. ist. arh. și fil.*, VI, 83; Tiktin, *DRG*, 1277—78; Bartoli, *Dalm.*, I, 293, și Candrea—Densusianu, *DE*, I, 220, nr. 1455, care-i explică evoluția formală și semantică în chipul următor: » forma normală **pud* a fost refăcută în *pulă* după pl. *pule* (cf. *oală*); în ce privește înțelesul, pe care-l are și vegl. *pula* și der. rtr. *pulinna*, comp. slov. *kurec*, pol. *kurek* « penis » < *kur* « coq », germ. *Huhn, Hänchen* care apar dialectal și cu semnificațiunea de « penis » (*Arch. slav. Phil.*, XXVII, 50); cf. *pasăre* || alb. *pule* « Hühne »; vegl. *pula* « penis »; rtr. *pulla* « Lockruf für die Hühner » (comp. *pulinna* « pudendum viri », Carisch); etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

la S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 311, 314 și 315; *Pulša* în doc. lui St. Dușan, vezi *Arh. Ist.*, III, 185, și V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 863; *Pulan*, n. bărb., a. 1243, Wenzel, *CDA*, VII, 138, de-aici « villa *Pulany* » a. 1236, Fejér, *CD*, IV, 1, p. 63, a. 1237, Wenzel *CDA*, XI, 300; *Pulach*, n. bărb., a. 1232, id., ib., XI, 256; *Pulak*, n. bărb., a. 1232, Fejér, *CD*, III, 2, p. 317; *Pulad*, « villa », a. 1279; Fejér, *CD*, V, 2, p. 594), care, ca și *puiu* „poulet" (arom. *pul'ŭ* « poulet », i.-rom. și megl. *pul'ŭ* « poulet », « oiseau »), *puică* « poulette » (i.-rom. *pul'e* « poulette », arom. *pul'e* « la Plëïade ») < *p u l e u s, -u m și *p u l e a, -a m < p u l l u s și p u l l a, au putut pătrunde în limbile popoarelor cu care au venit Românii în atingere (cf. bg. *pule* « Eselsfüllen », « Maulesel », *puljak* « Mestize », rut. *pul'a* alles Junge »; n.-gr. *πουλί, πουλάρι;* alb. *polist* « asinello »; bg. *pujak, pulka, pujka* [1]), srb. *pujka* « curcă »; ung. *pulya* « curcă » (Alexics, *Magyar Nyelvör*, XVI, 69; Szinnyei, ibid., XXIII, 486), *pula* « penis », « membrum virile » (Viski, *Nyelvészeti Füzetek*, XXXII, 57, Turda), *puj* « cucuruz » (Moldova, *Magyar Nyelvör*, III, 5 și XXX, 173), *puja* « pitic » (j. Alba, Moldovăn, *Alsó-Fehér várm. mon.*, I, 2, 587), *pujka* « boabe de cucuruz nesărite, care n'au crăpat ca să se facă cocoși sau floricele » (Viski, *Nyelvészeti Füzetek*, XXXII, 57, Turda; Szabó I., *Kolto szatmármegyei falu nyelvjárása*, Nagybánya, 1912, p. 65); *pujkuca* « poulette » (Szinnyei, *Magyar Nyelvör*, XXII, 143 și 502, XXIII, 486 [*pujka, pulyka* « curcă » este însă din slavonește, *Magyar Nyelvör*, XVI, 70, 129, 181, 220, 222 și XXII I,486]; n.-gr. *πούλια* « la plëïade ».

Radol(-falua), *Radulfalva* (*Radol* a. 1406, *Radolfalua* a. 1435, *Radolfalwa* a. 1453, la marginea comitatului Srem, lângă Vinkovczi, Csánki, *MH*, II, 346), este formă prevăzută cu articolul românesc -[*u*]*l*.

Romonowcz a. 1484 (Csánki, *MH*, II, 347), cum am arătat mai sus, fie că se rapoartă la numele populației, la cel de persoană *Roman*, ori la planta *roman* sau *romon*, are la temelia sa pe R o m a n u s > *Român*.

Rosincz, *Rusincz* (1. *Rosyncz*, *Rosinc* a. 1437; 2. *Rusynchzenchmyclos* a. 1406, *Rusynchzenthmyklos* a. 1422, *Rwsincz* a. 1443, 1462, *Rosynch* 1454, Csánki, *MH*, II, 347) pare a fi un derivat al românescului *roș* « rot » < r o s e u s, -a, -u m (cf. abruzz. *rǫšę*), din care este și rut. *roša* « rotbraune Ziege », ung. *rós* « rot », *róska* « rötlich »; cf. și *rușine* (arom. *ar(u)șine*, mgl. *rușoni*, i.-rom. *rușine* « Scham » < *r o s i o n e m subt influența lui *rușină* < *rușiună* (cf. O. Densusianu, *Grai și suflet*, II, 7) [2]). Firește, dacă nu trebue cetit *Rušinci* (cf. srb. *Rušani*, *Ruševac*, etc.).

[1]) La Bulgari găsim și n. pers. *Pula*, *Pujka*, *Pujčo*. fem. *Pujča*. cf. Weigand, *XVI.—XIX. Jahresbericht*, 142.

[2]) Dar *Szat*. din pricina formelor în care se întâlnește. care nu se pot cetì *Szát* (poss. *Zoch* a. 1297. *Zath* a. 1387, 1395, 1477—78; oppidum *Zath* a. 1491: azi *Szot*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Foarte interesante sînt deosebitele forme documentare ale numelui satului *Szent-Mária*: Terra Samaria prope aquas Drava in superiori ville Hagmas a. 1272; Sacerdotes de B. Virgine Maria, *Zemaria, Zemariafolua, Samaria*; *Scenmaria* a. 1343; *Zenthmaria* a. 1440, 1473; poss. *Zenth Maria* a. 1480, în Srem, Csánki, *o. c.*, II, 352). Forma cea mai veche *Samaria, Zemaria* n'are nici fonetismul slav al lui *svętъ* şi al corespondentelor lui, nici pe cel unguresc al lui *szent*, care apare numai mai târziu (înc. 1440), ci pe cel românesc al lui *sân(t)*, *-ă* < s a n t u s = s a n c t u s, -a, -u m din *Sâmedru, Sumedru* (arom. *Sămedru, Sumedru*, megl. *Sǫm-Medru*), [1]) care ne lasă să presupunem şi o formă **Sămăria* sau **Sămaria* < **Sânmaria* (cf. *Sânziana*) alături de *Sântamaria* (arom., megl. *Stămăria*; cf. alb. *šɛrmɛri, šumburi* « heilige Maria »).

Usurincz (*Vsurinch* a. 1395, Csánki, *MH*, II, 359) poate fi un derivat al românesculuí *uşor* « leicht » < l ĕ v i s, -e +suf. *-(u)şor* [2]), iar **Verdi** (*Werdy* a. 1437, *Verdi, Werdy* a. 1476, Csánki, *MH*, II, 361) identic cu rom. *verde* (arom. *vearde*, megl. *vęrdi*, i.-rom. *verde*) « grün » < v ĭ r d i s, -e [3]).

Villa **Vlach** a. 1275 (Csánki, *MH*, II, 363) poate arată populaţie de origine românească; dar cf. şi *Vlach* = « Blasius ».

în apropiere de Ilok, în Srem, Csánki, *MH*, II, 286), nu poate derivă din rom. *sat* « Dorf » < *fossatum*, întocmai cum nu derivă nici *Szata* (*Zata* a. 1360, *Zatha* a. 1379, 1416, 1425, 1491, 1468, 1481, 1487, 1492, 1493, etc.; azi *Szotin*, în Srem, Csánki, *MH*, II, 276 şi 287), ci din slav. *sŭtŭ* « favus » > n.-slov. *set, sat*, srb. *sat*, rus. *sotъ* (cf. şi rom. *Zotu*, care însă poate fi şi de origine albaneză).

[1]) Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, p. XII, relevă din documentele vechi, ca fiind foarte curioase, dar fără a indică data şi regiunea unde se găsesc, un *Szompács* = « Sancta Pax » (cf. rom., it. *pace*). *Szompács* se găseşte în Zala (*Zumpach* a. 1342, *Zompacz* a. 1476, *Sompach* a. 1513, Csánki, *MH*, III, 112) şi, dacă ar aveà pe *-e* la sfârşit, ar puteà fi românesc, întru cât în Zala s'a găsit populaţie românească. *Szent-Demeter* avem în Bács (Csánki, *MH*, II, 161); Srem, azi *Mitrovica* (Csánki, *MH*, II, 233 şi 238); Valkó (Csánki, *MH*, II, 351), Baranya (Csánki, *MH*, II, 524-25), Gömör (Csánki, *MH*, I, 147), Odorheiu (*A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 648). *Mitra* pare deci a fi mai curând slav sudic decât rom. *Mitrea* sau chiar *Medru, Medrea* (cf. n. top. *Şămitra* < alb. *Shëmitra* < S a n c t u s [D e] m e t r i u s, la Th. Capidan, *Fărşeroţii*, în *Dacoromania*, VI, 45). Totuşi relev că rom. *Sâmedru* < S a n c t u s [D e] m e t r i u s (cu *e* netrecut în *ă* la Dacoromâni, fiindcă -r i u s formă « poziţie moale ») s'a păstrat după P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914, p. 552, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 294, în numele oraşului *Smederevo*, ung. *Vég-Szendrő*, dela gura Moravei, care în forma austro-ungară se numià *Semendria*.

[2]) Cf. *Uşurei* în Vâlcea şi Mehedinţi, *Uşuraţii-Dancu* în jud. Cahul (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 503).

[3]) Cf. *Vergye* în Bihor (*A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 723) şi *vĕrgyi-veres* « pestriţ », în Gömör, valea Vály, despre hainele făgăduite în glumă copiilor care numai pentru răsplată vreau să fie buni (cf. Szinnyei, *MTsz*, II, 959); *Verde*, baltă şi munte în Mehedinţi; *Verde*, baltă în Dolj; *Verde*, insulă în Dunăre, j. Romanaţi; *Verde*, sat în Putna (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 520); *Verde*, părâu, com. Ung.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În sfârșit și aici, ca și în alte părți, *Vajda* (poss. due *Woyvoda* a. 1323, *Voyda*, *Woyda* a. 1381, Villa *Vajda*, poss. *Vayda* a. 1477—78, *Wayda* a. 1472, 1481, 1485, 1491, Csánki, *MH*, II, 360), *Vajdafalva* (*Waydafalwa* a. 1469, Csánki, *MH*, II, 360) și *Andre-vajda-falva* și *Endreuaydafalua* a. 1398 (Csánki, *MH*, II, 290 și 307) vorbesc de organizația în voivodate a locuitorilor lor.

Unii văd Români în eroii *Krecz* (sau *Kretz*; cf. rom. *creț*) [1]), *Kupisza* (sau *Kupissa*; cf. rom. *Cupșa*) și *Raak*, « de Sirmio oriundi », nobilitați de către Bela IV pentru vitejia lor, pomenită de documentele din anii 1256 și 1260 [2]).

Despre « *olahi Romani*, commorantes in partibus Ungarie Transilvanis, Ultralpinis et *Sirmiis* », care s'au luminat, vorbește și scrisoarea dela 1345 a Papei Clemente VI către regele ungar [3]).

Și o scrisoare a banului de Mačva dintre anii 1376—78 vorbește de Vlahi în nemijlocita vecinătate a Sirmiului. Scrisoarea e dată din Mitrovița (« in Sanctodemetrio ») și în ea banul înștiințează pe fratesău, că un individ cu numele Bran a venit acolo (ad illas partes), deci în Mačva, spunând că regele i-ar fi dăruit un teritoriu: « verum esset, quod ipse Branus ad illas partes venerat ad decipiendum homines ibi existentes dicendo, quod dominus rex terram illam ei contulisset et etiam nos. Et per istum modum in illa terra situs kenezii stabat ac etiam aliquos *vlachos* decipiendo deduxit, sed postquam nos audivimus illic equitavimus, et idem Branus de illo loco recessit postquam audivit, quod nos illic equitamus, et dum illic venimus quam plures ex ipsis *olachis* iterum sunt reversi » [4]).

Astăzi nu mai avem în *Srem* nume topice care ar puteà fi considerate fără nici o îndoeală ca fiind românești: *Bačinci*, pentru care cf. rom. *baciu* > srb. *bâč*, are sufixul sârbesc; tot așà și *Batajnica*, care se aseamănă cu rom. *bătaie* < lat. b a t t u a l i a ; *Gunja*, care mai curând

[1]) Rom. *creț* « kraus » a fost derivat de A. Philippide, *Un specialist român la Lipsca*, 70, din * c r i c e u s , iar de către O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 164 (care combate originea veche germanică propusă de G. Giuglea, *Dacoromania*, II, 393—395) deasemenea a fost pus în legătură cu lat. * c i r r i c i u s < c i r r u s (cf. și S. Pușcariu, *Dacoromania*, III, pp. 843—844). Din românește ar fi în acest caz bg. *krécavo* (în Banat), Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 229; cf. și srb. *krecav*, la Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 107—108, care însă se gândește la un rad. slav. *krec* < *kretъcь*, iar acesta din *krętati*, *krępti* « biegen », « drehen » (vezi Berneker, *SEW*, I, 612).

[2]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 291—294; Fejér, *CD*, IV, 2, 411 și 522; VII, 3, pp. 49—54.

[3]) Theiner, *Mon. Hist. Hungariam Sacram illustrantia*, Roma, 1859 , I, p. 691; cf. și S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 107.

[4]) *Mon. Hung. Hist.*, 33, pp. 20—21; cf. și S. Dragomir, ibid., care afirmă că « acești *Olahi* erau, de sigur, cei de lângă Drina, care mai existau deci și în jumătatea a doua a sec. XIV ».

Observ în acest loc că pentru traiul și vechimea Românilor din Srem, inscripția românească dela sfârșitul sec. XVII, aparținătoare odinioară mănăstirii sârbești de Si atovac (Fruška gora, în Srem), găsită în biblioteca liceului din Ljubljana și publicată de P. Skok, în *Dacoromania*, VI, pp. 341—350, n'are nici o importanță, mai ales că însuși Skok arată că provine din Bulgaria.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

corespunde sârbo-croatului *gûnj* decât aromânului *gună* < lat. g u n n a ; *Kukujevci* (cf. şi vârfurile *Kukulj*, n. top. *Kukuljani*, *Kukuljanovo* din Modruš-Fiume; *Kukunjevac* din Požega, etc.), pentru care cf. rom. *cucuiu* < *c u c u l l i u s , - u m < c u c u l l u s . - u m şi care ar puteà derivà şi din s.-cr. *kükulj* ori alb. *kukulj*; *Mikincъ* (*Mykynch* a. 1403, Csánki, *MH*, II, 249), pentru care cf. rom. *mic* alături de *Mika*, *Miko* = « Mihail »; *Pisincz* (a. 1308, Csánki, *MH*, II, 251), pentru care cf. rom. *pişà*; etc.

Mangyelosz, din pricina lui *s* final (cf. Csánki, *MH*, II, 236), nu poate derivà din rom. *munceluş* (numai Lipszky, *Rep.*, I, 408, îl scrie cu *š*: *Mangyelos*, *Mangjelosch*).

Ar rămâneà să se cerceteze dacă în *Fruška gora* (= φραγγοχώριον), care derivă din *frągъ* « frânc », « latin apusean » (cf. şi *Nagy-Olaszi: Franka Villa* a. 1297, etc. Csánki, *MH*, II, 236), nu se găseşte ceva ce-ar puteà reamintì păstoritul românesc.

37. În Z a g r e b avem: **Vlahović, Vlašić brdo, Čukur** [1]), **Mošanjci** (< *moş* « Grossvater » şi « Greis Alter », care derivă din alb. *mošε*, trecut şi la Bulgari şi Greci, Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 456 şi 538—540; III, 232, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 291), **Core** (< rom. *cioară* > alb. *sorε* « Krähe », cf. sicil., calabr. *čaula*, tar. *čola*, etc., < *čaola*, ap. Meyer-Lübke, *REW* [1], p. 194, ed. II, p. 227, nr. 2449), **Sočanica** (cf. *soc* « Holunderbaum » < s a b u c u s , - u m), **Paunovič** *selo* (< *păun*), poate **Bović** (cf. rom. *bou* « Ochse < * b o v u s , - u m = b o s , b o v e m), **Čunkova** *draga* (cf. srb. *čûnka* « os animalium », *Rječnik*, II, 100, « alături de rom. *ciunc*, *ciung*, *cionc* « verstümmelt », alb. *tšunk* « schwach », *tsunk*, *tsungu* « Stamm », « Stumpf », it. *cionco*, idem, cal. *ciuncu* « Lahm »), apoi **Čuntič** (cf. rom. *ciunt*, *ciont* = « ciung » < *ciung* + *ciut şi ciot*), **Struga** (poate din rom. *strungă* > srb. *struga*; cf. însă şi v.-bg. *struga* « fluctus, navigium »), forme cu articol românesc ca **Daněulović** (< *Dančul*), **Vlašca ulica** în Zagreb (cf. T. T. Burada, *Arhiva*, *XIX*—1908, p. 281 şi L. Réthy, *Ax oláh ny. és nemz. megal.*, Budapest, 1897, p. 122), etc.

---

[1]) Identic cu d.-rom. *ciucur(e)* « Franse », etc. şi cu i.-rom. *cicur* « mai multe alune când se ţin deolaltă », care dela Cihac (II, 491) încoace s'a crezut greşit că vine din ung. *csokor* « noeud, maille, touffe ». « Cum însă cuvântul unguresc se găseşte numai în Ardeal, e probabil că Ungurii l-au împrumutat dela Români şi nu invers. Forma mai veche, *cicuri*, ca la Istroromâni, se mai găseşte regional şi la noi (V. Haneş, *Ţara Oltului*, 113) şi pare a fi pluralul unui cuvânt *cic* (cf. planta *cicuşoare)*, care e lat. CICCUM « cocian de poamă », păstrat în limbile romanice cu înţelesuri diferite (« sâmbure », « boabă », « lucru mic », etc., cf. Meyer-Lübke, *REW*[1], No. 1899). Din acest plural *ci(u)curi* s'a putut reface singularul analog *ci(u)cur(e)*, dacă cumva un diminutiv CICCULUM nu va fi existat chiar în lat. vulg. (Derivarea lui *ciucure* din limba albaneză, propusă de K. Treimer în *Zeitschrift f. rom. Phil.*, 1914, 395—96 nu mi se pare probabilă) « (S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 226). Deosebitele etimologii greşite propuse pentru ung. *csokor*, *csukor* se pot cetì în Gombocz—Melich, *MEtsz*, I, 1128—29, care relevă că « originea nu-i este lămurită ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vechiu este **Locou** din «unum lacum . . . qui *Locou* nominatur» a. 1228, lângă Kulpa (Wenzel, *CDA*, VI, 465), care probabil trebuie citit *Lacu* (cf. *Lacou*, Wenzel, *CDA*, I, 124; *Fotha* alături de *Fatha*, Wenzel, *CDA*, VIII, 371—372, etc.), iar în acest caz este identic cu rom. *lac* «See» < l a c u s , - u m [1]).

O apă **Buna** este pomenită în Zagreb la 1255 (Fejér, *CD*, IV, 2, p. 289; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 165). Despre explicarea acestui nume am vorbit mai înainte.

Fără a fi de origine românească sânt importante ca termeni pastorali, duși în tot locul de Români: *Komarnik*, identic cu rom. *comarnic* 1. «Käsehürde», 2. «Milchkammer», care este un derivat al slavului *komara* «Vorrathskammer» (cf. srb. *kòmârnik* «das Netz oder der Vorhang gegen Zudringlichkeit der Mücken», *Rječnik*, V, 238), și *Tulnik* = rom. *tulnic* despre care va fi vorba mai încolo.

38. În V a r a ž d i n poate fi avut în vedere **Struga**, cum am arătat mai nainte; **Vadina**, întru cât acesta, împreună cu bg. *vada* «Bach, Kanal», *vadja* «tränken» (> alb. *vadit* «baden»), ar puteà aveà vreo legătură cu rom. *vad* «Seichte Stelle im Wasser, Furt, Hafen» (< v a d u m), *Komarnica*, care ne reamintește pe *comarnic*-ul de origine slavă.

39. În V e r o v i t i c a: **Feričanci**, *Feričanaca* (< rom. *férice* «Farrenkraut» < fĕ l i x,-c e m, cf. și **Fèrič**, sat în Bosnia, pl. Bańolučka, din plur. rom. *Ferici*) [2]); **Šaptinovici** (< rom. *șapte* «sieben» < s ĕ p t e m); etc. Mai veche este poss. **Kuny** de lângă Eszék (Osik) a. 1341 (Fejér, *CD*, VIII, 4, 541), care ne reamintește de v.-rom., ban. *cuńu* > *cuiu*, i.-rom. *cuń* < c u n e u s.

40. În B j e l o v a r - K r i ž: **Vlaška Kapela**, **Vlahinička** *dolnja* și *gornja*, **Paunovac** < *păun*; poate **Jada** (din rom. *iadă*, fem. lui *ied* < h a e d u s,-u m, ori, mai curând, din slav. *adъ*, mai rar *jadъ* «Höhle» < gr. *ἄδης*; cf. rus., rut., bg. *ad*, la Berneker, *SEW*, I, 24, care totuși ar fi trebuit să-și păstreze forma fără *-a* final, cf. *Ják*, *Jaád*, *Jad* în Somogy și Năsăud) și **Žunci**, care ar puteà fi din rom. *june* «jung», «Held», «tapfer» < j u v e n i s,-e m, ori din *Žun* = «Iunius» + suf. srb. *-ci*; forma cu articol românesc **Radulovac**, **Radulcze** (< *Radul*), apoi **Buzadovecz** < n. pers. *Buzad* = *buzat* (Lipszky, *Rep.*, I, 487), cum voiu arătà mai încolo, etc.

---

[1]) Cf. *lák* «tău, mocirlă» în Dicț. lui Ballagi, explicat din rom. *lac* (< lat. l a c u s , - u m) de Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 105.

[2]) Cf. *Feregi*, poiană în Vâlcea; *Ferica*, deal în Neamțu, *Poiana Fericilor* în Neamțu; *Feriga*, poiană și coastă de deal în Muscel (*Marele Dicț. Geogr.*, III, 349—350), *Târsa-Feregăi* (ibid., V, 625); *Ferice* (ung. *Fericse*), în Bihor; *Fericea* ung. *Fericse*), Sătmar; *Fericel* (ung. *Feritsel*), munte în Zărand; *Valea-Ferice*, pârâu în Chioar (Lenk, *Lex.*, I, 359—360); *Feričino*, *Ferikivsika* în com. Ugocsa (Petrov., *o. c.*, 35 și 37); arom. *Fearica*. Explicarea din ung. *Feri* = *Ferencz* este mai puțin probabilă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ferežani însă probabil este din *feredža*, *feredže* < turc. *feradža*, vulg. *fereže*, nu din *féregă* < *ferecă* « Farrenkraut », arom. *fearică* < f i l i x, - c e m, din care am arătat că poate fi *Fërić* și *Feričanci*, *Feričanaca* [1]).

41. În P o ž e g a: **Batrina** (Lipszky, *Rep.*, I, 40), din rom. *bătrân* « alt, Greis » < v e r a n u s,-a,-u m dar cf. și srb. *Batrić*, *Batrovici*, ceh. *Batrova*; **Bratulyevci** (Lipszky, *Rep.*, I, 64) din *Bratul;* **Kleine Walachei** (= **Mala Vlaška**), **Sirač**, plur. lui *Sirak* (Büsching, *Gr. Erdbeschr.*, Troppau, 1785, VI. 328, 332); etc.

Amintesc și *Komarnica* și un *Tulnik*, din slav. *tulŭ* « hohler Zylinder, Köcher, etc. » (cf. Tiktin, *DRG*, 1660), un cuvânt pastoral românesc [2]).

42. În L i k a - K r b a v a: **Vlaškopolje**, **Vlahinić** *selo*, poate **Muntanja**, etc. [3]).

43. În M o d r u š - F i u m e: **Vlaška Voda**, **Katun**, **Katunari** [4]), **Fijani**

[1]) În *Petrička* dolnja și *Petrička* gornja, ca și în *Petričko selo* din Zagreb mai curând avem un derivat al numelui de persoană *Petru* (srb. *Petar*) decât rom. *petricică*, cum crede I.-A. Candrea, *Elementele române în limbile slavice*, în « *Noua Revistă Română* », I—1900, p. 399.

Nesigură este și *Ramurna potak* a. 1266 și 1285 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VII, 104 și 193), afluentul *Garešnice-i* (Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 147), care ar puteà fi pus în legătură cu rom. *ramură*.

[2]) Cf. și *Kenezkuta*, « puteus », a. 1232 (Wenzel, *CDA*, VI, 513; și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 424).

[3]) *Major Vlachia în* « circa Sabete" (sau Sebest) maiorem Vlachiam, circa metas Bosnae in Absan (sau Alsan) et Corbavia » din scrisoarea papei Grigorie XI dela 1 Iunie 1373 (*Cod. dipl. regni Dalm., Cr. et Slavoniae*, vol. XIV, pp. 527—528; cf. și Miklosich, *Über die Wanderungen der Rum.*, p. 5) este, după S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, p. 11—12, Muntenia sau Țara-Românească (cf. și P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, pp. 607, care trimite la *Glasnik zem. muzeja u B. i H.*, XXX, 314, n. 1).

[4]) După Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 156 (cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 645), cuvânt de origine romanică (cf. it. *cantone*, fr. *cantonner*, gr. κατοῦνα « lagăr »). Deasemenea și după G. D. Sera: < *c a v i t o n e m > venet. *cavidone*, it. *cotone* « diga, duna », fiind vorba de o organizație militară de « grăniceri » (*Dacoromania*, III, 1092); cf. și G. Giuglea: < c a u t u m + t u n = celt. *dunum* (*Dacoromania*, IV, 1553). După N. Jokl, *Zur Geschichte eines Balkanwortes*, în *Indog. Forsch.*, XXXIII, 420—33, din alb. *katunt*, part. verbului *ndén* « întind », însemnând la început deci « cort », « locuință ». După M. Vasmer, *Studien zur alb. Wortforschung*, I, în *Acta et Comm. Univ. Dorpat*, I—1921, pp. 28—30, nr. 39, rom. *cătun* și slav *katun*, fără *t*, este forma veche și originală: „Entlehnung... von einem donaubulgarischen Hirtenvolke" (peceneg, cuman?).

Greșit I. Peissker, *Abkunft der Rumänen*, Graz, 1917, p. 47 (în *Zeitschr. des hist. Ver. für Steiermark*, XV—1915, pp. 203—204, 179): dintr'un altaic *chotun*, cf. mongol. *choton*, *chotun* « tabără » la Radloff, *Aus Sibirien*, I, 513 (cf. P. Cancel, *Dacoromania*, I, 477; C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 172, și Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 842).

Dela Români a pătruns apoi la Bulgari, Greci și la Sârbi: *katun*, *katuna*, cu derivatele *katunište*, *katunar* (cf. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumänen*, 8, și S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 283). Apelativul *cătun* se găsește pomenit mai întâiu în niște documente din a. 1398, 1399 (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, Budapest, 1895, p. 267, și *Mon. Sl. Mer.*, XLII, pp. 109—111; cf. și V. Motogna, *Articole și documente*, Cluj, 1923, pp. 48—51, și S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, p. 23).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(cf. rom. vechiu *fiiu* « Sohn » < *fil'u* < f i l i u s, - u m > it. *figlio*, etc.) [1]), **Tijani** (cf. rom. *teiu* « Linde » < t ĭ l i u m = clas. t ĭ l i a,-a m, > it. *tiglio*, etc.), **Tounj** (cf. rom. *tăun* « Bremse » < t a b ō n e m = t a b a n u s; it. *tafano*, ven., lomb., prov. *tavan*, port. *tabão*, fr. *taon*); poate *Kukulj*, *Kukuljani*, *Kukuljanovo*, despre care a fost vorba mai sus, *Kupa*, *Kupari*, *Rupa* și altele mai puțin sigure [2]).

44. Pentru a dată prezența Românilor în Croația, afară de *villa* **Vlach** a. 1275 din Valkó (Csánki, *MH*, II, 363), este de deosebită importanță și apa **Valachycza** [3]), atestată la 1292 (Fejér, *CD*, VI, 1, 211), care arată că ei se găsiau acolo și în secolul XIII.

45. După toate acestea se impune dela sine întrebarea: este ung. *cser*, *cserfa* 1. « quercus, quercus cerris, robur, ilex », 2. « silva quercina », « quercetum », 3. « virgultum quercinum » (cf. în doc. « iuxta virgultum *tuul* », 4. « cortex coriarius », « lixivium coriariorum » [4]) corespondentul slavului *cerъ* (bg. *cerъ*, s.-cr. *cȅr*, slov. *cer*, ceh.-slovac. *cer*) < lat. c e r r u s (> rom. *cer*, it. *cerro*)?

Ce privește fonetismul, deși este adevărat că ung. *c-* (*cz-*) inițial s'a desvoltat adeseori în *cs-* (*č-*) (cf. ung. *csép* < slav. *čĕpi*, ung. *cső* < slav. *čĕv*; ung. *császár* [mai vechiu *czászár*] < slav. *casařъ* [5]); ung. *csákó* < gms. *Zacke*; ung. *csíz* < gms. *Zîse*; ung. *csődör* < gms. *Zelter*, etc.), totuși numele topice venite din slav. *cerъ* ne arată că *c-* (*cz-*) din acesta a rămas neschimbat (cf. *Czerova* > rom. *Țărova*, în j. Caraș-Severin; *Czerova* și *Czerovina* în com. Nyitra; *Czerina*, *Czered* în com. Nógrád; *Czernina* în com. Sáros, Zemplén, etc.). De altă parte românescul *cer* este, se poate spune, identic din punct de vedere fonetic cu ung. *cser*, în vreme ce derivarea acestuia din slavul *cer* presupune o formă ungurească intermediară **cer* (**czer*), rămasă neatestată, deși cuvântul unguresc apare așà de curând. În sfârșit pentru originea românească vorbește și întinderea geografică a ungurescului *cser*. El se găsește în regiunile în care se poate dovedi că a fost și populație românească: Pannonia, Bács, Baranya; dar mai ales în Secuime: Odorheiu, Treiscaune,

---

[1]) Cf. Dragomir și Rada din *Fiiani* la 1599 (I. Bogdan, *Despre cnejii Români*, *l. c.*, p. 35). Sate *Fieni* se găsesc în Dâmbovița și Ilfov (vezi *Marele Dicț. Geogr.* III, 353—354).

[2]) Astfel vârful *Maj* este mai curând din alb. *mal'* « Berg, Gebirge » decât din rom. *maiu* « Holzhammer » < m a l l e u s (cf. arom., megl. *mal'ü*), *Valič* mai curând dintr'un nume de pers. (cf. *Valentinus* > *Vale*, *Vali* s. XIV la Jireček, *Die Romanen*, II, 3, p. 21), decât din *vale* sau *val*, etc.

[3]) Cf. *Vlaška Voda* în Modruš-Fiume.

[4]) Atestat mai întâiu la 1075/1217, apoi la 1193, 1262, 1266, 1279, 1280, 1281, 1283, 1285, etc., cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 122; E. Gombocz, *o. c.*, în *Magyar Nyelv*, X, 19; M. Czinár, *Ind.*, p. 84, și N. Kovács, *Ind.*, p. 145.

[5]) Ori dintr'un rom. **Cesar*, de mult dispărut.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Erdővidék [1]). Firește, acestea sânt din întâmplare totodată și regiuni păduroase [2]).

Admițând originea românească pentru ung. *cser* și † *cserét*, *cseret* > *cseréd* (lângă Balaton) putem dà o explicare acceptabilă și pentru *csere* (atestat mai întâiu în secolul XIII) și *cserje* (atestat mai întâiu în secolul XIV), care înseamnă 1. «quercetum», 2. «silva, nemus, vepretum», 3. «quercus, robur, ilex», și pe care Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 966—967 și 984—985, nu le poate explicà («Eredete nincs tisztázva», «hang és alaktanilag . . . viszonyuk nem világos»).

Este vorba de o formă rezultată din *cserét*, *cseret* «quercetum», întocmai ca și *domika*, *damika*, *demika* «puls, pulmentum, jusculum vel intritum casearium», «eine Art Käsesuppe» din *domikát*, *demikát* < rom. *dumicat*, *demicat* (< *dumicà*, *demicà* «a fărămițà», «a sfărmà»), prin reconstrucția unui nominativ din formele cu *-t* considerate ca acuzative («elvonás az accusativusnak gondolt domikátból», Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1386).

46. Dar să ne întoarcem la celelalte nume de localități din com. Somogy.

Despre **Csoma, Gyalán, Jád,** (*Jaad* a. 1329, Csánki, *MH*, II, 615), **Karácson-** *fi-* *János-falva* (Villa Johannis filii *Karachun* a. 1376, Csánki, *MH*, II, 617), *Karácsonkuta* (*Karachunkuta* a. 1346, id., ib.), **Keczel** (*Ketel* a. 1231, *Ketelch* a. 1403, *Keczel* a. 1443, *Kecelh* a. 1481, Csánki, *MH*, II, 618), am vorbit sau voiu vorbì în altă parte, arătându-le importanța din punct de vedere românesc, chiar și dacă sânt de origine slavă, cum este de ex. *Jád*.

Kás (*Kaas* a. 1229, *Coas* a. 1269, *Kaas* a. 1302, 1424, 1460, azi *Kdsi* între *Nyim* și *Megyer*, Csánki, *MH*, II, 617) [3]) trebuie să fie

[1]) Cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 293; E. Gombocz, *o. c.*, în *Magyar Nyelv*, X, p. 19; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 957—959, precum și deosebitele numiri topice: *Cher* și *Cheer* a. 1296 (Wenzel, *CDA*, X, 211, 212, 213), *Csyr* a. 1308, 1452, com. Bács (Csánki, *CDA*, II, 146); *Cheres* a. 1407, com. *Tolna* (Fejér, *CDA*, X, 4, p. 623), a. 1472, com. Baranya (Csánki, *CDA*, II, 478), *Cheri* a. 1434, *Cher* a. 1482, com. Tolna (Csánki, *CDA*, III, 420); *Cser*, *Csertó*, *Cseralja*, *Cserhegy*, *Cserkut*, *Cseroldal*, etc. în satele dimprejurul Balatonului (Jankó, *o. c.*, 66); *Chery*, munte în com. Nyitra, a. 1401, Fejér, *CD*, X, 4, p. 663); *Chery* a. 1387, 1391, etc., Timiș (Csánki, *MH*, II, 17 și 11); *Cherfalva* a. 1345, *Cserya* a. 1484, Valkó (Csánki, *MH*, II, 301), *Cserefalva* (rom. *Cerefaldu*), Mureș (Lenk, *Lex.*, IV, 299), *Cserefalwa*, *Cserőfalwa* a. 1350, etc., com. Bács (Csánki, *MH*, II, 146, *Tserepatak*, pârâu, Târnave (Lenk, *Lex.*, IV, 298), *Tsere-tetej*, munte, în Târnave și Ciuc (Lenk, *Lex.*, IV, 299), *Cserhát* > rom. *Cerhat*, Sătmar (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* p. 41).

[2]) În toponimia românească cf. *Cerișor*, sat în Hunedoara (Lenk, *Lex.*, IV, 390), *Valea-Cerilor* (ibid., IV, 390); *Cermăgura*, deal, Neamțu (*Marele Dicț. Geogr.* II, 325); *Ceraşul*, com. rurală, sat, Prahova; *Ceratul*, cătun, Gorj (ibid., II, 318, 319) etc.

[3]) Pe harta militară austriacă găsim și *Kdsi ár*, *Kdsi psz.* (de două ori) alături de *Flora h.*, *Karácson*, etc. Cf. și *Kásó* în com. Zemplén și *Branzova*, *Brindzarka* < *brânză* în com. Gömör, *Brindzova* în com. Zemplén.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

identic cu rom. *caș* « Käse » < c a s e u s, - u m și c a s e u m (cf. vegl. *kis*, it. *cacio*, sard. log. *kaśu*, sp. *queso*, port. *queijo*), întocmai cum **Orda** (*Oda*, *Orda* 1536, Csánki, *MH*, II, 633), pe care-l întâlnim și ca nume de persoană, este, cum am arătat, corespondentul românesculuí *urdă* [1]).

Încă în a. 1055 amintește diploma fundațională din Tihany un « locus » numit **Knez**: « est aliud locus in eodem bolotin inter putu uueieze et *knez* » (vezi Fejér, *CD*, I, 390, și Erdélyi L., *A tihanyi apátság kritikus oklevelei*, 24, și facsimilele).

În legătură cu acest *Knez* Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 132—133, spune următoarele:

» În patria noastră (sic!) sânt 7 sate sau puste, care au numele de *Knéz* > *Kenéz* ~ *Kenész* [2]). Se pare că mai de mult au fost și mai multe, căci din diplome se cunosc locuri *Knéz* > *Kenéz*, care cu timpul — cel puțin ce privește numele — au dispărut . . . Aceste nume topice *Knéz* > *Kenéz* nu pot fi decât formațiuni de-ale limbii ungurești dintr'un n. pers. anterior *Knéz* > *Kenéz*, iar numele de persoană ajuns nume propriu s'a putut desvoltà numai din apelativul unguresc anterior *knéz* > *kenéz* [3]). Ungurescul *knéz* > *kenéz* a trebuit să fie în limbă ca apelativ încă de pe la marginea sec. X—XI, căci altfel nu s'ar fi putut naște nici numele de localitate *Knez* de lângă Balaton. În acest timp apelativul a putut să aibă sensul de « dux, princeps, dominus ». Aceasta ne-o arată un loc din Anonymus în care trei fruntași bulgari sânt numiți *kenezus* sau *kenezius*, cf. Anonym., c. 44: « et in eodem bello mortui sunt duo duces cumanorum et tres kenezij bulgarorum » [4]).

Sensul de mai târziu, evident de după sec. XIII—XIV, al ungurescului *knéz* > *kenéz* este: « cel ce colonizează un teritoriu, un sat cu populație în rândul întâiu valahă (dar poate fi și de altă limbă) și este capul acesteia »; de-aici sensul de « șeful satului », « primar » [5]).

Acest apelativ unguresc *knéz* > *kenéz* nu poate fi cuvânt original unguresc, ci este de origine slavă.

---

[1]) După Jankó, *o. c.*, p. 10: « Von wo der Name herstammt, ist unbekannt ». Cf. *Urda*, sat în Dolj, *Dealul-Urdei* în Gorj, *Urdeș* = Moștenii-Călărășani în Vlașca, *Urdeasca* în Buzău, *Urdești* în Fălciu, *Urdarii-de-jos*, *-de-mijloc* și *-de-sus* în Gorj (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 500—501); etc.

[2]) « Acestea sânt: *a)* sate: 3 *Kenéz* în com. Szabolcs, 1 în com. Timiș și Vas; (pe *Kinyizs*, cf. Csánki, *MH*, I, 211 deocamdată nu l-am avut în vedere); *b)* puste: în com. Bihor, Somogy, cf. Lipszky, *Rep.*, Csánki, *MH*, I, 517, 612, 693; II, 13, 44, 618, 763 ». [Melich n'are în vedere: *Knežci* din com. Požega, *Knežević kosa* din com. Modruš-Fiume, *Knežgora* din com. Modruš-Fiume, *Kneginec dolnji*, *Kneginec gorniji* din com. Varaždin; *Chineja* din jud. Covurlui, etc].

[3]) « Pentru n. pers. mag. *Knéz* > *Kenéz* n'am date din monumente și documente decât pentru forma latinizată *Knesius*, v. *PBTT*, I, 624, *Arp. új Okt.*, VI, 373 ».

[4]) » Cum a intrat în ungurește slavul Кънęзъ cu sensul de « dux, princeps », tot așà a intrat în limba slavă bisericească și în bulgara medievală ung. *úr* cu sensul de « dux », cf. bg. med. *urъ*, *urove* « primates, duces », vezi Miklosich, *Lex. p.* «

[5]) « Cf. rom. *chinez* « Dorfschulze » și vezi I. Bogdan, *Über die rumänischen Knezen*, în *Jagić-Archiv*, XXV, XXVI ». [Observ că forma rom. *chinez* este din ung., în vreme ce *cnez* este de origine sud-slavă, iar *cneaz* « Fürst » de origine rusească].

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În limbile slave găsim:

v.-sl. bis. = v.-bg. *kъnędzь* > *kъnęzь* « *ἄρχων*, fürst, dux » | v.-srb., srb. *knĕz* « Fürst eines Volkes; Vorsteher eines Gebietes, einer *knèžina*; Vorsteher eines Dorfes », VUK[3], HASz.[9] | cr. *knéz* « comes », BELLOSZT., JAMBR. | slov. *knĕz* « Graf; Fürst » | slovac. *kńaz* « Priester, Pfarrer » | v.-ceh. *knĕz* « Fürst » | pol. *ksiądz* « Priester, Geistlicher »); (vechiu) « Fürst » | sorb. *knjez*, *knĕz* « Herr; Pfarrer » | rus. *knjazь* « Fürstensohn, Prinz » | rut. *kńaz* « Fürst; Gemeindevorstand; Bräutigam ». Cuvântul slav este de origine germană, din got. **kuniggs*, v. Berneker, SEW.

Nu este ușor de precizat din care limbă slavă este cuvântul unguresc. Fără îndoeală este de origine sud-slavă. Dar este greu de hotărît între limbile slave sudice. Părerea cea mai probabilă voiu arăta-o mai jos. « [1]).

Am reprodus cele spuse de Melich pentru că au nevoie de mai multe rectificări.

Mai întâiu forma documentară *Knez* nu poate fi socotită numai decât veche ungurească, ci mai curând originalul din care s'a desvoltat ungurescul *kenéz*. Svarabhakti este o particularitate de totdeauna a limbii ungurești și respectivele forme pot fi considerate ca trecute definitiv în patrimoniul limbii ungurești, ca asimilate, numai dacă au îmbrăcat această particularitate. Deci *Knez* din Somogy a devenit unguresc numai când a ajuns *Kenéz* (a. 1443, 1448, 1462, 1460, Csánki, *MH*, II, 618; poss. *Kenezij* a. 1475, *Cod. dipl. p. Hung.*, V, 328, azi *Kenész*).

Este profund greșită și cu totul de reprobat tendința lui Melich de a socoti vechi ungurești, în tot locul în documente, formele străvechi ale altor limbi, în care ele se păstrează întocmai și astăzi (cf. rom. *Criș*; *Timiș*; *Sibiiu* < v.-rom. *Sibiń*; *Zlatna*, *Zlacna*, *Zlagna*; *Bistrița*, etc., pe care, cum vom vedeà, el le socoate derivate din formele presupuse vechi ungurești, din care s'ar fi desvoltat ung. *Körös*, *Temes*, *Tömös*; *Szeben*; *Zalatna*; *Besztercze*, nu din formele originale, cf. doc. *Cris(ius)*, slav. *Sibiń*, *Zlatna*, *Bistrica*, etc.), tendință care se vede clar și în explicarea ungurescului *kenéz*.

Dar însuși Melich ne spune că ungurescul *kenéz* după secolul XIII—XIV are sensul de « cel ce colonizează un teritoriu, un sat cu populație *în rândul întâiu valahă* (dar poate fi și de altă limbă) și este capul acesteia ». Aceasta înseamnă că în sensul citat cuvântul *kenéz* n'a venit în ungurește direct din vreo limbă sud-slavă, ci *prin mijlocirea limbii românești*. Dacă Melich ar fi răsfoit literatura privitoare la cnejii români citată într'o notă mai sus, s'ar fi putut convinge că atribuția, despre care este vorba, erà una din cele mai caracteristice ale cnejilor români, începând din cele mai vechi timpuri, căci ei erau: a) *capii*

[1]) Din cele ce desvoltă mai departe Melich se desprinde că este vorba de limba slavă sudică care a denazalizat mai curând.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

țăranilor așezați în satul întemeiat de ei; nu erau nobili din naștere, dar puteau să câștige nobilitatea dela rege, iar atunci aveau titlul de *nobiles kenezii*, pe care puteau să-l și moștenească; b) erau *conducătorii militari* ai sătenilor din satul lor, iar nobleța și-o câștigau mai ales pentru vitejia dovedită în luptă; 3) erau și *judecătorii* pricinilor mai mici, iar împotriva judecății lor se puteà apelà la *voevod*, întocmai după cum împotriva judecății voevodului se puteà apelà la *comes*.

Și interpretarea de « dux, princeps, dominus », pe care i-o dă Melich lui *kenezus* sau *kenezius* din pasajul citat din Anonymus trebuie supusă unei revizuiri. Într'adevăr, nu se poate vorbì acolo de un sens mai vechiu « dux, princeps, dominus » al ungurescului *kenéz*. Așezarea față 'n față a celor *tres kenezij bulgarorum* cu cei *duo duces cumanorum* nu poate aveà decât două rosturi: ori relevă că lui « dux » îi corespunde *în limba bulgară* (nu unguréască) *knez*, ori că e vorba de niște conducători militari mai mici decât *voevozii* = « duces », cum erau cnejii români, pe care îi cunoșteà Anonimul.

Cât privește în special pe *Knez* dela 1055 din com. Somogy, el poate fi considerat românesc nu numai pentru fonetismul său, ci și pentru că în această regiune găsim și alte numiri vechi românești, între ele câteva care privesc organizația politică și militară, cum sunt *Bányásza* alături de *Bán*, și altele (*Vajda homok* ne vorbește și de un voevod care ar fi existat în Somogy) [1]).

Mai putem aveà un argument pentru românitatea lui *Knez* dela 1055. Anume, la 1093 este atestată, iarăși în regiunile stăpânite de abația din Tihany, « in latere monticuli et infra usque inter duos montes *magna villa Keneaza* » (Wenzel, *CDA*, VI, 70). Acest *Keneaza*, care pare a fi păstrat în *Kanizsa-berek*, poate fi citit *Keneaza* ori *Keneaža*, cu metafonia *e—a, ă, e* > *-ea—a, ă, e* caracteristică limbii românești, în nici un caz însă nu *Keneža*, cum ar fi trebuit să redeà scriitorul ungur al documentului forma sud-slavă *kneža*, pe care am aștepta-o alături de sud-slavul *Knez* (cf. însă slovac., rut. *Kńaža*) și pe care o explică Melich, *o. c.*, p. 133—134, astfel: » Din slavul *kъnędzъ* > *kъnęzъ* « princeps, dux, dominus » adecă putem formà cu ajutorul sufixului *-jь* adjectivul *kъnęzъ* (fem. *kъnęža*, neutru *knęže*), care înseamnă « *τοῦ kъnędzъ*, principis, ducis, domini (sc. locus, terra, castellum, etc.), des Fürsten, fürstlich, etc. ». Diferitele corespondente slave ale acestui adjectiv sânt: v.-slav. bis. — v.-bg. *kъnęžъ*, *-ža*, *-že* | srb.-cr. *knêž*, *knêža*, *knêže* | rus. *knjažъ*, *-ža*, *-že*, și în forma definită: *knjážij*, *-žaja*, *-žeje* « a principelui, fürstlich » | v.-ceh. *kněž*, cf. *Kněž*-most, *Kněžě*-ves și *kněži* GEBAUER, *Slovn. staroč.* | pol. *księży*, *-a*, *-e* « des Priesters ».

Din acest adjectiv s'a format nu un singur nume topic pe teritoriile locuite de neamuri slave; așà sânt:

[1]) Voevodul român aveà, cum am mai amintit, atribuțiuni asemănătoare cu ale cnezului, cu deosebirea că se raportau la teritorii mai întinse.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

bg. *Kneža*, sat în regiunea râului Iszker, spre Est dela Bela Szlatina, KOGUTOWITZ, *Atlasz* (pe *Karte von der Walachei, Moldau und Bessarabien* von J. T. SCHMID, Wien, 1807, publicată la LIPSZKY, *Knese*) | cr. şi srb. *Kneža Gorica, Kneža Niva, Kneža Vas, Kneža Zemlja* DAN. *Rječ.*, HASz. | slov. *Kneža* « Grafenbach » Karintia MIKL., *Denkschr.*, XXIII, 181 | slovac. *Kňažá* LIPSZKY, *Rep.*, *Lexikon*, 1773, NIEDERLE, Nár. map. « sat com. Árva ». | ceh. *Kněžě*-ves cf. mai sus. | rut. *Kńaža* « sat în Rusia », MIKL., *Denkschr.*, XXIII, 181.

De aceeaşi origine cu aceste nume slave este ung. *Kanizsa*. Deoarece forma ung. mai veche a ung. *Kanizsa* este *Knëzsa* [1]) şi din aceasta s'a desvoltat ulteriorul ung. *Kënëzsa* > *Kanëzsa* > actualul *Kanizsa*, cuvântul slav pe care au trebuit să-l împrumute Ungurii în secolul X a trebuit să aibe forma *Knëža*. Din apelativul, n. pers. ung. *knez* > *kenéz* nu s'a putut desvoltà în ungureşte forma *Knëzsa*, un astfel de nume poate fi format numai din slav. *kъnęzь*, iar în slavă înseamnă « terra, pagus, etc., principis, ducis, domini ». Tocmai pentru aceasta v.-ung. *Knëzsa* este un împrumut dela Slavii care locuiau acolo, deci la fel de ex. cu numele *Csongrád*.

E întrebare care popor slav a numit actuala *Kanizsa* în sec. X *Kneža*. Am convingerea că acest popor a putut fi numai de origine slavă sudică. La aceasta ne trimite *e* de după *n*, care este dintr'un mai vechiu *ę*, deci *Kneža* dintr'un mai vechiu **Knęža*, sau **Kъnęža*. Din *ę* s'a putut desvoltà *e* numai în bulgară, sârbă, croată şi slovenă, în celelalte limbi slave evoluţia a fost alta« [2]).

Cnez, cum s'a relevat, înseamnă organizaţie militară şi administrativă după « jus valachicum ». Se va lămuri mai departe, în legătură cu cele spuse despre *Ordou*, scopul acestei vechi organizaţii militare în Pannonia: apărarea ţării împotriva imperiului german.

Ea trebuie deosebită cu grijă de cea a Valahilor Uscoci veniţi în Croaţia şi Slovenia în secolul XV—XVII (cf. S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, pp. 95—96). Meritele acesteia din urmă le recunoaşte, în 1627, împăratul Ferdinand II, confirmând libertăţile Valahilor care le-au săvârşit [3]).

---

[1]) « Deoarece în ungureşte la început n'a existat *zs*, forma v.-ung. poate fi şi *Knesa*, din aceasta mai târziu *Knezsa* > *Kenezsa*. Pentru aceasta vorbeşte şi faptul că numele cel mai vechiu al lui *Kenese* (sat în com. Veszprém) este *Knisa* (dipl. gr. a Sfântului Ştefan: *κνῆσα*), azi *Kenese*, şi şi acesta este din slav. *Kneža* ».

[2]) Cetită *Keneaza*, forma de la 1093 poate fi în ungureşte de origine românească; cetită *Keneaža*, poate fi de origine slovacă.

[3]) Гласник српског ученог друштва, Књига пета, pp. 23—24 : 1627. « Ferdinandus . . . considerantes et expertum plane habentes dictam *nationem Valachorum, militarem operam eorum, excubandoque et Vigilias agendo*, quae pro bonno et emolumento partium illarum, et etiam locorum Confiniariorum (inde *a tempore emigrationis, et condescensionis* in sedes et domicilia quae etiam nunc incolunt) exhibuerunt et impenderunt, etiam commuṇi Reipublicae Christianae rebus non nihil commodi attulisse ». — Ibid., pp. 39—40: Statuta Valachorum, *De re militari*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Amintirea organizației după « ius valachicum » ne-o mai păstrează în Somogy și *Vajdahomok* (*A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 711), numit de obiceiu numai *Homok* (Lipszky, *Rep.*, I, 245).

47. Fonetism românesc arată și **Ka(z)sok** (*Kosok* a. 1244, *Kosuk* a. 1272, 1280, *Kosuch* a. 1275, *Kosuk* a. 1331, *Kasuk* a. 1348, *Kosok* a. 1391, a. 1475, *Kasukh* a. 1398, *Kasok* a. 1449, 1453, 1485, etc., Csánki, *MH*, II, 617); cf., alături de rom. *cojoc* « Bauernpelz aus Schaf- oder Lammfell », s.-cr. *kožuchъ*, r. *kožych*, rut. *kožuch* și *kožušok* « Häutchen auf der Milch, Sahne », bg. *kožúh*, slov. *kóžuh*, ceh. *kožich*, vechiu *kožuch*, p. *kozuch*, etc., la Berneker, *SEW*, I, 597. Ung. *kozsók* este din românește.

În privința aceasta Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 250, ne spune următoarele: « Miklosich (*Nyr.*, XI, 271) consideră ung. *kozsók* ca element slav, dar este în rătăcire în această privință. În limbile slave se găsesc numai formele *kožuh*, *kožuch*, iar din acestea nu s'ar fi putut desvoltà ung. *kozsók*, ci numai **kozsú* sau **kozsu* (cf. sl. *lopuch*, *lopuh* > *lapú*, *lapu* [pe care, în deosebire de Halász și Munkácsi, îl socot totuși, împreună cu Miklosich și Ásbóth, de element slav]; v.-sl. *plĭhŭ* > *pele*; *vlach*, *vlah* > *oláh* [adecă: *olá*]; *čech*, *čeh* > *cseh* [adecă: *cse*]; *měhŭ* > *méh* [adecă: *mé*], etc. Între elementele noastre slave nu este nici unul care ar arătà evoluția *ch*, *h* final > *k*. În schimb pentru originea românească a lui *kozsók* vorbește potrivirea desăvârșită a cuvântului românesc și a celui unguresc atât din punct de vedere formal, cât și semantic, precum și împrejurarea că pe *cojoc* îl întâlnim numai în dialectul ungurimei care a ajuns în contact cu Românii ».

48. Pentru forma de plural în *-i* al lui **mál** (cf. *Mályi* și în Borsod) este deosebit de important *Máli* (*Mále*) (« poss. duo *Maly* » a. 1380, *Male* a. 1405, *Kysmaly* a. 1446, *Maly* a. 1476, Csánki, *MH*, II, 627).

Pluralul ar puteà fi nu numai latin, ci și slav, dacă radicalul ar fi slav, și românesc, dacă radicalul ar fi românesc. O formă de plural unguresc în *-i* este exclusă. Poate fi cel mult vorba de un sufix posesiv sau adjectival.

Pentru aceasta va trebuì să cercetăm acest nume mai amănunțit, cu atât mai mult că în Somogy se mai găsește și **Szőlőmál** (villa *Ze-*

Art. VII: « Cum vero *tota Valachorum Communitas rebus potissimum bellicis ac militaribus vacet* [este devotată], ob idque singularibus privilegiis gaudeat ». Art. XI: « Quocunque autem tempore, quod Deus clementer advertat, quidem impetus aut suspicio majoris momenti oriretur, ex omnibus omnino Capitaneatibus, *quotquot inveniuntur Valachi*, imo ipsa juventus, decimum octavum annum excedens, ad Turcas et hostes, coniunctis viribus, omni ex parte cum vita et sanguinis effusione propulsandos — subito erunt parati, adeoque militaribus signis . . . excitati intra vel ad summum tres horas cum omni Bellico apparatu, *semper ad minimum sex vel septem millia militum Valachorum*, in unum locum congregabuntur » (citat la N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, pp. 38—39).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

lewmal a. 1403, *Zewlewmal* a. 1473, *Zelemal* a. 1474, Csánki, *MH*, II, 649). Şi apoi întinderea lui *mal* ne dă o icoană vie despre întinderea de odinioară a Românilor.

Într'o notă a lucrării sale, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen I* (*Ung. Jahrb.*, VIII, p. 44), L. Treml scrie: « Nur die überspannte Sucherei nach sprachlichen Beweisen zur Stützung der Kontinuitätshypothese (DENSUSIANU, HLR, S. 317 und *Studii de filol. rom.* Bd. I, S. 14; DRĂGANU DR. Bd. I, 1920—21, S. 125) vermag es zu erklären, dasz rumänische Gelehrte Wörter wie *mal* « Ufer, Hügel » durch dick und dünn als walachische Entlehnungen [în ungureşte] hinzustellen sich bemühen. Wenn sich auch walachische Vermittlung für diese in der älteren ungarischen Toponomastik häufiger belegte Bezeichnung nachweisen liesze, würde man daraus mit WEIGAND höchstens darauf schlieszen dürfen, dasz es sich um eine verhältnismäszig späte Entlehnung von den süddanubianischen Einwanderern handelt (ältester Beleg von 1219 *Zevlevmal* Mon. Hung. hist. diplom. Bd. XI S. 402) vgl. BA [1]) Bd. I (1925) S. 9, *Ortsnamen im Ompoly- und Aranyos- Gebiet*. Auch die von ihm angeregten ON-forschungen (in allen bisher erschienenen Bänden des BA. s) stellen einstimmig fest, dass die rumänische Bevölkerungsschicht die neueste Namengeberin ist. Die von DRĂGANU zitierte ON-form *Ardounyars* aus dem Jahre 1248 ANN Bd. II, 1923. S. 246 ff. Toponimie şi Istorie. Ardou = *ardău* < erdővó) gehört überhaupt zu den ältesten toponomastischen Spuren eines siebenbürgischen Walachenbevölkerung. Belegen für ungarische Lw » [2]).

Socotind de deosebită importanţă acest cuvânt pentru teza sa, despre care afirmă că este « obiectivă », dar stilul o arată « tendenţioasă », revine asupra lui amănunţit într'un articol cu titlul *Une illusion de linguistique roumaine*: *Roum.* Mal *et hongr.* Mál, publicat în *Revue des études hongroises*, VI, No 4, Octobre-Décembre 1928, pp. 375—378.

În acelaşi ton deosebit de agresiv polemizează din nou cu teoria lansată de Hasdeu (*Cuv. den bătrâni*, I, 289—290), după care rom. *mal* este de origine albaneză, şi din româneşte a intrat şi în toponimia ungurească. Această teorie, ne spune Treml, a fost admisă de Tiktin, p. 945 [3]), şi susţinută de Densusianu, în *Urme vechi de limbă* (în *Studii de filol. rom.*, *Bucureşti*, 1898, p. 12 ş. u.) şi în *Histoire de la langue roumaine*, I, p. 17, şi de Drăganu (*Dacoromania*, I, pp.

[1]) *Balkan-Archiv.* — N. D.

[2]) Nu ştiu cum potriveşte Treml această afirmaţie cu teoriile sale, întru cât acest *Ardó-Nyárs* sau *Nyárs-Ardó* se găseşte în com. Sáros. Crede şi Treml că au fost acolo Români statornici în sec. XIII?

[3]) Afirmaţia privitoare la Tiktin este neadevărată, căci iată ce spune acesta: » Pflegt zu alb. *malj* « Berg » gestellt zu werden, wofür MUSCEL ~ « Berg » Weig. *JB.*, VIII, 316 spricht. Doch bedarf letztere Angabe weiterer Bestätigung «. Deci n'are nici un cuvânt despre *mál* din toponimia ungurească. — N. D.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

125—126). Dar se ştie încă dela Budenz, *Magyar-ugor összehas. szótár*, p. 610, că *mál* nu este decât dubletul lui *mell* « poitrine », şi dă celelalte paralele fino-ugrice.

Istoria internă a cuvântului *mál* în ungureşte, ca şi evoluţia lui semantică, justifică, după părerea lui Treml, teza fino-ugrică. În documentele ungureşti cele mai vechi n'are sensul românescului *mal* « montagne », ci numai pe cel de « lature bătută de soare », « délnek fekvő » (meleg) hegyoldal » (*MTsz* şi cum arată compusele *hőmál*, *verőmál*, cf. articolul lui Zolnai, *Föld és Ember*, 1921, p. 141). **Zevlevmal** (*Mon. Hung. hist. dipl.*, XI, p. 402, a. 1219), cel mai vechiu document, care are pe *mal*, este ungurescul *Szőlőmál* [1]). Treml dă şi alte documente şi arată, după D. Pais, *A mál változatai*, *Magyar Nyelv*, XII—1916, pp. 168—173, şi Zolnai, *l. c.*, că *mál* mai are formele *-mály*, *-maly*, *-máj*, *-mány*, *-mán*, *-má*, *-ma*.

Mai târziu, prin extensiune, a putut să ia sensul de « colline, montagne », urmând o desvoltare semantică care se înţelege uşor.

În ungureşte s'a păstrat şi o a doua accepţie a cuvântului unguresc *mál* « pars corporis infra pectus, venter; Brust, Wamme » (cf. *farkas-*, *hiuz-*, *hölgy-*, *nyúl-*, *pëgyvet-*, *ravasz-*, *róka-mál*; sau *sármány* < *sármál*, etc.), care lipseşte din limba română.

Sensul cel dintâiu este rezultat din cel din urmă prin creaţie metaforică cf. *a hegy málja* « poitrine de la montagne », ca şi *a hegy lába* « le pied de la montagne ». Cum s'ar puteà explicà trecerea sensului de « montagne » al românescului *mal* la cel de « poitrine » ?

Cuvântul *mal* nu mai este înţeles astăzi. Dar el există în numeroase compuse. Acesta este un argument pentru vechimea lui în ungureşte, unde este mai vechiu decât începerea raporturilor ungaro-române.

»Un motiv mai mult pentru a înlătură orice tentativă de a face să vină *mál* prin filiera română din tracică (Hasdeu) ori din ilirică (Densusianu) [2]). Este tot atât de puţin permis să stabilim raporturi între ung. *mál* şi rom. *mal*, pe cât de puţin permis este să derivăm ung. *fiú* « garcon » (f. *poika*; vog. *pī*, *pi*; ost. B. *po-χ*, ost. Irt. *poχ*, *paχ*; zür. *pi*, Budenz, p. 523) din rom. *fiu* < lat. filium.

Într'adevăr toate criteriile lingvistice concurează pentru a scoate în relief caracterul fino-ugric al lui *mál* şi deci toate speculaţiile lingvistice privitoare la acest cuvânt se izbesc de greutăţi de neînvins« (p. 378).

Treml rămâne la jumătate drumul. Atât înseamnă doar a constată că nu există nici un raport între românescul *mal* şi ungurescul *mál*

[1]) Comitatul Hont, în hotarul comunei *Szebelëb*. Se mai găseşte: *Zelewmal* a. 1403, *Zewlewmal* a. 1473, *Zelemal* a. 1474, în Somogy (Csánki, *MH*, III, 529 şi 649; vezi mai sus!). Acesta se ţineà de Mindszent, apoi, împreună cu acesta, de Szigetvár, la 1470 fiind socotit la com. Baranya, apoi la Somogy. — N. D.

[2]) Pentru problemele care se grupează în jurul acestui cuvânt cf. Tagliavini, *Beiträge zur Etymologie und Semantik mit Berücksichtigung der kaukasischen Sprachen.* Caucasica, 1926, III. — N. A.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

şi a nu da nici o explicaţie pentru cel dintâiu [1]). Ne aşteptam la mai mult şi la ceva mai precis. Şi apoi bună-credinţa lui Treml lasă uneori de dorit. Iată dovezi pentru acest caz [2]).

Mai întâiu, ca să producă iluzia imposibilităţii intrării lui *mal* din româneşte în ungureşte, afirmă o neexactitate, anume că acest cuvânt românesc cu sensul « Ufer », « Hügel » nu este vechiu, ci « gelehrtes Wort ».

Un cuvânt atestat în jumătatea I a secolului XVII la Berânda (cf. Hasdeu, *l. c.*), în *Învăţăturile lui Neagoe Vodă Basarab dela 1651* (Gaster, *Chrest.*, I, 165), la Miron Costin (id., ibid., I, p. 199), etc., nu poate fi nou. El este popular, cum ştiu toţi cei ce cunosc limba română şi îl găsim nu numai în numeroase texte populare (cf. *Să te baţi ca apa de maluri, Şezătoarea*, II, 12; *Să nu te înneci ca Ţiganu la mal*, ibid., *ori malurile ţi se nărue, Şezătoarea*, IV, 12; *Frunză verde de pe mal*, Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 158; *Că pe malul Nistrului*, id., ibid., 517; *malurile cercetând*, Alecsandri, *Poezii pop.*, 134; *Chima răului pe malul părăului*, Creangă, *Pov.*, 205; *Se aruncă cu calul în apă, o trece înnot dincolo la cela mal*, id., ibid., 237; *Să se înnece tocmai la mal*, Ispirescu, *Leg.*, 59), ci şi în proverbe şi locuţiuni, ca *a da de mal* (cf. *a da de râpă*), *a se înnecà la mal, a fi cât un mal*, etc. (vezi Zanne, *Prov.*, I, 207, 208, 273, 570; II, 232, 233, 510, 580, 767;

---

[1]) Dau aici un exemplu din altă ordine de idei. În goana după polemică, Treml îşi permite să atribue adversarilor săi lucruri tocmai contrare celor spuse de ei. Astfel pe p. 308, n. 4, scrie: « Dasz *belşug* kein etymologisches *l* haben kann, wie das ausser ALEXICS und ASBÓTH auch DRĂGANU annimmt (S. 16), werden wir an anderem Orte ausführen ».

E vorba de p. 16 din articolul meu « *Despre l > u̯ şi dispariţia acestuia în româneşte* » (Extras din « *Omagiu lui I. Bianu* », Bucureşti, 1927), unde scriu din cuvânt în cuvânt următoarele:

» Cele spuse despre *l*, *u̯* şi dispariţia acestuia, explică forma unor cuvinte din limba noastră.

Simonyi, *o. c.*, p. 222, ne spune că în limba ungurească „în secolul XVI se găsiau şi forme duble ca *bolt* şi *bót*, *nyolc* şi *nyóc*. Urmarea a fost că această schimbare analogică *a cuprins mai multe cuvinte, care la origine n'aveau în radical l, ci ó* (*o* lung, în vechime *ou*); astfel s'a născut şi stabilit *boldog* < *bódog*, « fericit », *oldani* < *ódani* « a deslegà »; toate aceste forme cu *l* se ivesc mai întâiu în secolul XV) ". Dintre cuvintele intrate în limba noastră din ungureşte *aşà s'a născut, de pildă, belşug* < ung. *bölség, în loc* de *bőség* [G. Alexics, *Magyar elemek az oláh nyelvben*, Budapest, 1888, p. 38—40] şi *bâlciu* < *ung. bulcsu, bulcsú* < *búcsú* (cf. *bocsátani*) [Id., ibid., p. 33] « (cf. şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 510—513, 428—429 şi 566).

Cu un cuvânt a arătà că dintr'o formă fără *l* s'a născut una cu *l* înseamnă, după Treml, a presupune un « etymologisches *l* »! Şi Treml mai vrea să-şi desvolte teoria « an anderem Orte »!

[2]) Şi C. Tagliavíni, care crede altfel că Treml dă » un buon contributo che tende a dimonstrare una cosa sicurissima: che l'ungh. *-mál* nei toponimi di tipo *Zevlev-mál* non è prestito dal rumeno come credono Hasdeu..., Densusianu... e altri », este nevoit să constate că » Il T. dimostra dunque benissimo la parte negativa, ma non se addentra nel problema dell'origine del rumeno *mal* « riva »; probabilmente egli ammette un'origine illirica, come è ormai oggi « communis opinio » « (*Studi Rumeni*, IV — 1929/30, pp. 148—149).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

V, 131; VI, 242, 379, 380, 511; IX, 486). Firește, îl găsim și în limba literară (Drăghici, *Rob. Cr.*, 24; S. Marcovici, *Dat.*, 10, 14; C. Negruzzi, I, 66; Gr. Alexandrescu, *Med.*, 26; Alecsandri, *Poezii*, I, 11, 13, 193, II, 108, III, 12; Odobescu, I, 13, 22; Caragiale *Mom.* 54; Coșbuc, *Fire de tort*, 125; Vlahuță, *Rom. pit.*, 1, etc.).

Rom. *mal* nu înseamnă numai «țărm(ure)» (cuvânt cu care se întrebuințează în concurență), cum apare din exemplele citate, ci și «munte», «deal», «dâmb», «ridicătură». Acest sens a fost relevat de Densusianu, *Studii de fil. rom.*, p. 13, în baza unor comunicări din jud. Tecuci, Prahova și Râmnicul-Sărat. D-l C. Lacea mi-l comunică din jud. Brașov. În comunicările pentru *Dicț. Acad.* găsesc: «*Mal* sau *mălușteu* numește poporul o mică ramură de deal, cu coaste repezi sau și prelungi. Tot *mal* se numește o neînsemnată grămădire de pământ scos cu ocaziunea săpării unui puț. *Mal* se mai cheamă și țermurile apelor curgătoare» (com. Drajna, jud. Prahova, H. XI, 322). «*Măgură = mal*» (com. Poieni, j. Muscel, H. IX, 387). *Am un cal cât un mal* (Teodorescu, *Poezii pop.*, 141). Figurat: *Sticla deșartă, aruncată în crâșmar, se sdrobește de marginea tejghelei, iar el cade mal peste trupurile celorlalți tovarăși* (I. Ciocârlan, *Pe plaiu*, 197).

Și acest sens a intrat în proverbele și locuțiunile populare: *Cât mi ți-i malu'* = «e foarte mare [cât un munte] și gros, dar leneș» (Târgul-Neamț, rev. *Ion Creangă*, IV, 51; cf. ex. *Am un cal Cât un mal* citat mai sus). — *Ce greu? Nu vezi că-i coșcogemite mal de om, vorbi un altul* (Dunăreanu, *Chinuiții*, 223); *A fi cât un mal* = «om înalt, mare, «mătăhălos» (Zanne, *Prov.*, IX, 486).

Mal cu înțelesul de «deal» este atestat și în dialectul istroromân (cf. Miklosich, *Rumunische Untersuchungen*, 1881, I[1], p. 34, și O. Densusianu, *o. c.*, p. 12; apoi S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 225, § 199, care adaogă că este «dat numai de Maiorescu și contestat de Tercovic»). Că *mal* a fost cunoscut de Românii din vestul Peninsulei Balcanice, ai căror urmași pot fi, după unii, Istroromânii [1]), se vede și din faptul că în secolul XIV se găsește în Sârbia numele *Mal* al unei localități (vezi *Rječnik*, VI, 405).

Afară de cele două sensuri de mai sus, dialectul dacoromân mai cunoaște sensul «pământ argilos», «humă întrebuințată pentru spoirea caselor celor nevoiași»: *mal = argilosa terra* (Anon. Car.); *Malul este o substanță albă, argintie și lunecoasă care se găsește prin munții județului Suceava. Cu el, muiat în apă, se spoesc casele în loc de var. Malul este alb ca varul, dar se iea pe haine. Peste iarnă se strânge în pod făcut boțuri* (Pamfile, *Industria casnică*, 382); *Malul e alb, argintiu, lunecos. Inlocuește varul, dar se iea; se păstrează în boțuri* (Pamfile-

[1]) Vezi S. Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, București, 1924, și *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, și mai ales S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București, 1926, p. 3 ș. u., unde se dă toată bibliografia chestiunii.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lupescu, *Cred.*, 228); *mal = humă, un feliu de pământ vânăt ori albicios ca varul, luciu la pipăit cu care sătenii sărmani spoesc casele, Şez.*, II, 42; *mal = « pământ lutos, ca moina »* (Ieud, T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 224); *Nevăstuica ş'-a aflat la malu de pe părete* (*Şez.*, II, 81); etc.

Lex. Budan desparte sensul acesta în trei: 1. « letiu », « lut », « argilla », « lutum »; 2. « lespede », « un fel de piatră puturoasă », « lapis schistus », şi 3. « o piatră năsipoasă », « lapis arenaceus ».

Cu sensul din urmă, dar în forma *meal* se găseşte în Monor (j. Năsăud) [1]), unde se scoate din dealul *Picui* [2]).

Toate cele trei sensuri arătate mai sus au intrat în toponimie, unde este greu să le deosebim, deşi uneori se vede şi aici cu ce sens avem a face (cf. de ex. *Valea Malului*, care poate fi « *valea* de unde se scoate *mal* », etc.).

Din *Marele Dicţ. Geogr. al României*, *Dicţ. Geogr. al Basarabiei şi Bucovinei*, Ign. Lenk von Treuenfeld, *Siebenbürgens geographisch-, topographisch-, statistisch Lexikon*, Wien, 1839, O. Densusianu, *o. c.*, p. 12, şi I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, p. 15, ne putem da sama de marea întindere a lui *mal* în toponimia românească: *Malul* (Ialomiţa, Muşcel, Neamţu, Teleorman, Vlaşca), *Malul alb* (Tecuciu, Vâlcea), *Malul Buştei* (Prahova), *Malul Cerbului* (Muşcel), *Malul cu gaură*, *Malul cu sare* (Buzău), *Malul-de-jos* (Vlaşca), *Malul-de-răsună* [= « Malul care răsună »] (Prahova), *Malul-de-sus* (Vlaşca), *Malul Lupului* (Prahova), *Malul-mare*, *Malul-mic* (Dolj), *Malul Podurilor* (Muşcel), *Malul-roşu* (Olt, Prahova, Teleorman, Vlaşca), *Malul-spart* (Ilfov), *Malul Ţiglăului* (Suceava), *Malul-Ursului* (Prahova), *Malul-Viei* (Muşcel), *Malul-vânăt* (Argeş, Prahova), *Faţa Malului* (Buzău), *Pârâul Malului* (Tecuciu), *Valea Malului* Muşcel), *Malurile* (Bacău, Dâmboviţa, Râmnicul-Sărat), *Măluşelul* (Buzău, Râmnicul-Sărat); *Mal*, ung. *Mál* (Caraş-Severin), *Mal*, ung. *Ballaháza* (Sălagiu), *Mal*, lângă Homorod-Almaş (S. Moldovan, *Ţara noastră*, Sibiiu, 1894, p. 337), *Măluţ*, ung. *Omlásalja* = « partea din jos a râpei sau surpăturii » (Someş), la care se pot adăugà şi în Transilvania numiri ca *Valea Malului*, *Părăul Malului*, *Dealul Malului*, *Vârful Malului*, etc.

În forma *meal* se găseşte *mal* şi la Aromâni, însemnând nu « mal sau ţărm(ure) de râu », ci « panta cam râpoasă a unui deal sau munte ». Per. Papahagi, *Dunărea*, I—1923, p. 125, ne spune despre acest cuvânt că » se aude atât la Avela cât şi la Perivole (Nuşi Andin; Toli Tulliu). Nu încape îndoială că avem acelaşi cuvânt, ca şi dacoromânescul « mal ». Arom. *meal* în loc de « mal », se explică ca şi *preagu*, pentru *pragu*; *fleamă*, în loc de *flamă*; *greasu*, pentru *grasu*; dr. *fleac*, pentru *flac*, etc. « Totuşi explicarea ar puteà fi şi cea pe care voiu da-o mai încolo pentru *mal*, *meal* « lapis arinaceus » (Lex. Budan, Monor).

[1]) Com. A. Bugnariu.

[2]) *Máll* cu sensul « pământ alb » se găseşte şi în ungureşte, în regiunea Bihorului care, cum se ştie, a fost puternic influenţată de limba românească (cf. *Magyar Nyelv*, XI—1915, 91).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Afară de acest *meal* se mai găsește unul în dialectele sud-dunărene, care n'are nici o legătură cu *mal*-urile dacoromâne, nici ca sens, nici ca etimologie: arom. *mal, mală*, adv., subst. «mult», «foarte mult», «o grămadă»: *mală de aňĭ* = «o grămadă de ani» (Per. Papahagi, *Basme aromâne*, București, 1905, 12/13); *mal di lână*» «o grămadă de lână» (id., ibid., 300/26); *mal di muşuteți* = «o mulțime de frumuseți» (id., ibid., 360/24); *mală nĭ deadi* = «mult mi-a dat,» *mal di lucri* = «multe lucruri» (I. Dalametra, *Dicț. macedo-rom.*, București, 1906, p. 127); megl. *mălu* = «avutul», «avuție» (Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, București, 1925, p. 97).

Acesta, ca și alb. *mal* «Masse, Fülle, Reichtum, Überfluss», srb. *mal* «Vermögen», bg. *maldžija*, n.-gr. μαλ' *[γρόσια, κόσμος]* derivă din turc. *mal* «Güter», «Habe», «Reichtum» (cf. G. Meyer, *EWA*, 256; Miklosich, *EWS*, 181; G. Pascu, *Dict. ét. macédoroumain*, II, 148).

Având în vedere toate aceste fapte, în special prezența lui *mal* în toate dialectele, deci existența lui în limba română înaintea elementelor ungurești dacoromâne, filologii români și neromâni (Miklosich, *Slav. Elem. im Rum.*, p. 8 și 10; Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, pp. 288—290; Gaster, *ZRPh*, II, 473 și III 472; G. Meyer, *EWA*, 256—257, care explică schimbarea de înțeles din «munte» în «țărm(ure)» astfel: «der Wechsel der Bedeutung würden denjenigen im asl. *brěgъ* «Ufer» gegenüber deutschen *Berg* enstprechen»; Tiktin, *DRG*, 945; Densusianu, *Studii de filol. rom.*, 12—14, și *Histoire de la langue roumaine*, 17, 349—350; Philippide, *Originea Românilor*, II, Iași 1928, p. 720, etc.), au avut tot dreptul să se gândească, pentru a-l explică, la alb. *mal* «Berg», «Gebirge», un cuvânt cu aceeași formă și cu același sens, nu la ung. *mál*, care, ziceau ei, «în limba ungurească nu există astăzi și nici nu este atestat în trecut» în aceste sensuri ca cuvânt simplu (de acord cu Szinnyei, *MTsz*, I, 1390: «összetett helynevekben», și chiar cu Treml, care ne spune singur că «*mál* nu mai este înțeles astăzi», «dar există în numeroase compuse»). Iar ținând socoteală de faptul din urmă și că era vorba de același sens, chiar și dacă ar fi greșit din punct de vedere material, n'au făcut nici o greșală metodică, gândindu-se să explice din românescul *mal* pe *mal* din numeroasele nume topice compuse atestate în documentele din sec. XIII și XIV, așà încât atacurile lui Treml împotriva lor nu sânt deloc îndreptățite. Legarea românescului *mal* și a albanezului *mal'* de un radical *tracic* (Hasdeu) ori *iliric* (Densusianu) nu a fost făcută fără rezerve: (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.* I, p. 290, strecoară un «probabilminte», iar Densusianu, *H. l. r.*, I, 349—350 zice: «Nous ne saurions ainsi décider si le roum. *mal* vient de l'illyrien ancien ou de l'albanais (*mal'*)», dar crede că vechimea pare a vorbi pentru originea ilirică).

Cât mă privește pe mine, în *Dacoromania*, I, pp. 124—126, n'am făcut decât să citez părerile lui Hasdeu și Densusianu despre *mal* ca sprijin pentru altă etimologie.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dar puțin importă că românescul *mal* ar fi tracic ori iliric. Să admitem că e albanez (și în această privință toți învățații citați sânt de acord). Și în acest caz *el a trebuit să intre în limba românească înainte de a ne întâlni cu Ungurii*. Iar acesta este un important punct câștigat în privința raportului dintre cuvântul românesc și cel unguresc.

C. Tagliavini, la care ne trimite Treml, spune în fond același lucru, căutând o nouă explicare a radicalului lui *mal* (pp. 5—6): »Alb. *mal'* — das ins Rumän. übergegangen ist, oder von diesem vielleicht aus derselben illyr. Quelle geschöpft ist (vgl. *Di-mallum* [1]) des Livius) — mit der Bedeutung « Ufer » (vgl. für den Bedeutungswechsel d. « Berg » und asl. breg' « Ufer ») ist von G. MEYER [2]) mit asl. *iz-moleti*, n. sl. *moleti* « hervorragen » zusammengebracht worden. Doch befriedigt diese Etymologie wenig in Hinsicht auf die illyr. Reihe (der Stamm findet sich auch in vielen ung. Ortsnamen, wie schon HASDEU [3]) gesehen hat) [4]).

Ich glaube also, dasz alb. *mal'*, illyr. *mall* im Verhältnis zu illyr. **magyl*, **magul* (das durch sl. *mogila*, alb. *magulɛ*, rum. *măgură* bezeugt wird) eine synkopierte Form darstellt, genau so wie das ngr. (Otranto und andere Dial.) *malo*, *mali* für *μεγάλος*, *μεγάλη* [5]), wie Mittelir. *māl*, gall. *mael* von *maglo*, *magalo*, und wie neben dem ostj. *megetl* im Ung. *mell*, tscherem. *mel'* vorkommt und wie das ung. *mál* « pars corporis infra pectus » an dasselbe Thema *m8gl8* angeschlossen werden durfte [6]).

TROMBETTI, der sich einerseits auf die illyr. und albanesischen, andrerseits auf einige dravidische Formen stützt, konstruiert einen primitiven Typus *mal* « Berg » [7]). Nichts verbietet uns aber anzunehmen dass die drav. Formen ihrerseits kontrahiert seien, da wir z. B. neben Kanar. *male* « Berg » *migilu* « gross » haben — wir müssten trotzdem den Vokalwechsel erklären (vgl. jedoch kan. *mogga* « a mass ») — oder dass die Kontrahierung *magal* > *mal* sehr alt sei, was aber weniger wahrscheinlich ist. Für den Augenblick begnügen uns damit, die Frage aufzuwerfen «.

La același rezultat ajunge și Philippide, care, după părerea și spre satisfacția lui Treml, susține teoria formării poporului român numai în sudul Dunării: « rom. *mal*; alb. *mal* Berg, Gebirge M. Lat. 805, M.

[1]) Vgl. noch *Malontina*, *Malontum*, *Maluntum* usw. bei JOKL in EBERTS Reallexikon der Vorgeschichte, I, 87.

[2]) Etym. Wb. der alb. Spr., S. 256. Neuere Versuche vgl. bei JOKL, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin, 1923, S. 162 ff. K. OŠTIR, *Beiträge zur alorodischen Sprachwissenschaft*, Wien, 1921, S. 51 (und dann auch in *Archiv za arban. star., jezik i etnologiju*, II (1925) 266, 288) hält das alb. Wort *mal'* für « vorindogermanisch » und mit den Alpenwort *malga* urverwandt.

[3]) *Cuvinte din Bătrâni*, I, 289.

[4]) Pentru *Di-mallum*, cf. și Hans Krahe, *Die alten balkan-illyrischen geographischen Namen*, Heidelberg, 1925, pp. 13 și 63.

[5]) Z. B. bei PELLEGRINI, III. Suppl. zum Arch. Glott. It., p. 72.

[6]) BUDENZ, Magyar-ugor össz. szótár, p. 610.

[7]) Comparizioni lessicali, p. 430.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Wört. 256, H. Cuv. I 288, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sânt sigur identice. Cel albanez e autohton după M. Wört. (unde se spune că se poate explică prin mijloace indogermane, macar că M. Lat. afirmase că n'ar fi indogerman) și după Jokl Unt. 162. Cel român e foarte probabil și el autohton, radical *mállu-*. Legătura cu *Dacia maluensis* (C. I. L. III, 13704) din Dacia traiană, tradusă mai târziu în latinește prin *Dacia ripensis* din Dacia aureliană, este incontestabilă și probează că înțelesul de *ripa* al cuvântului românesc este străvechiu» (*l. c.*).

O părere similară are și Antonio Baldacci, *L'Albania*, Roma, 1930, p. 3: »Due nomi notevoli del tipo *Mal-* sono *Mal-sia* (*Mal-cija*), che designa la regione montuosa a ridosso di Scutari, e *Mal-zi* (*Mali i zi*), che vale «Montenegro». Ambedue partono dall'albanese *mal-i* «monte». Questa voce e il romeno *mal-* «riva», «costa», hanno origine preromana perchè compaiono nel nome Dacia malu-ensis, che fu con molta probabilità identificata con la Dacia ripensis: qui dunque il preromano *malu-* appare tradotto in latino con «ripa». A questo proposito siano ricordati anche i nomi *Malu-entum*, *Malontum* e simili, nella Dalmazia e nel Sannio.«

Chiar și G. Weigand, care nu este pentru «die Kontinuität der Rumänen in Ardeal», afirmă (*Balkan-Archiv*, I, 8—9):» Man denkt unwillkürlich mit Hasdeu (*Cuv. d. b.*, I, 288, Nr. 107) an das alb.-rum. mal «Berg, Ufer». Das Wort findet sich ziemlich häufig in Ortsnamen (s. Tájszótár), allerdings auch in Gebieten, wo keine rum. Bevölkerung nachweisbar ist. Entlehnung des Wortes mal, das im 13. Jh. erscheint, aus dem Rumänischen im 12. Jh. wäre möglich. Das Wort war nur im Altmagy. üblich, ist dann wieder ausgestorben und hat sich nur in Ortsnamen erhalten . . . Eine andere Vermittelung als die rum. für mal ist schwer nachweisbar, es müsste denn das Wort auf anderm Wege von den Thrakern nach Pannonien gebracht und dort von verschiedenen Völkern übernommen sein».

Dacă am forța puțin lucrurile, poate am puteà găsì, afară de explicarea trecerii sensului de «munte» la «țărm(ure)», și pe cea dela acesta la cel de «lut argilos» sau «humă pentru spoitul caselor», «lespede», etc. Totuși cred mai curând că în sensul din urmă (cf. și arom. *meal* «pantă râpoasă») avem a face cu un omonim, pe care trebuie să-l derivăm din v.-bg. *mělŭ* «creta, syrtis, calx», «Kalk» (cf. rus. *mělŭ* «Kreide», slov. *męl*, dial. *mîl* «mergelartige Erde», pol. *miał* «Mineralstaub, Kalkstaub», n.-s. *měl* «Kraftmehl», lit. *mâls* «Lehm»), din care derivà Cihac, *Dict. d'ét. d.-rom.*, II, 183, toate sensurile. Din v.-bg. *mělŭ* s'ar fi putut desvoltà în românește **mealŭ*, apoi cu reducerea diftongului după labială în dacoromână și istroromână *mal* (cf. lat. *mensa* > *measă* > *masă*; v.-bg. *směd̆ŭ* > *smead*, mold. *smad*; v.-sl. *věkŭ* > *veac* > *vac*, etc.) [1]).

[1]) Asupra vechimei acestui fenomen în limba română vezi acum lucrarea mea *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 134—135. Pasajul respectiv se găsește reprodus și la sfârșitul celor ce spun aici despre *mal*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Şi pentru explicarea acestui sens, în forma arătată mai sus, este exclus intermediul unguresc, atât ca sens, cât şi ca formă, întru cât evoluţia v.-bulgarului *mĕlŭ* în *mál* nu este posibilă în ungureşte (cf. v.-bg. *mĕhŭ* « uter » > ung. *méh*, slav. *mĕriti*, *mĕrica* > ung. *mér-*, *mérce*, etc.). Ung. *máll* « pământ alb » în regiunea Bihorului (*Magyar Nyelv*, XI—1915, 91) este deci fără îndoeală un împrumut din limba românească.

Dar să vedem cum stăm şi cu ungurescul *mál* « piept » şi « munte ».

Treml afirmă că ungurescul *mál* n'are la început sensul de « colline, montagne » al românescului *mal*, ci numai pe cel de « lature bătută de soare », « délnek fekvő (meleg) hegyoldal » şi trimite la *MTsz* şi la articolul lui Zolnai, *Föld és ember*, 1921, citând *hőmál*, *verőmál*.

Din punct de vedere metodic este iarăşi greşit să căutăm sensul mai vechiu în datele moderne din *MTsz*. Trebuie să urmărim documentele [1]),

[1]) Treml, care în acest caz n'are în vedere de loc ce spun documentele (nici barem pe Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 205—206) şi întinderea geografică, este foarte exigent faţă de subsemnatul în privinţa întrebuinţării lor. Deşi, la data când scria cele citate mai sus, Treml cunoşteà lucrarea mea *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, în care am încercat să dau un model de felul cum trebuie cercetată toponimia pe bază de documente, totuşi punându-mi subt ochi pasajul lui V. Bogrea din *Dacoromania*, I, 212: « Numai cu dicţionarul într'o mână şi cu colecţiile de documente într'alta se poate ajunge la rezultate temeinice în acest domeniu », îmi impută că n'am utilizat documentele când am încercat să explic pe *Bârsa* (*Dacoromania*, I, pp. 135—145) şi *Auşeu*, pe care-l aduceam în legătură cu *auş* « moş » < lat. *avus* + suf. *-uş* (citez întocmai pasajul lui Treml: « L'exemple cité à ces propos [citatul din Bogrea] est très instructif et il est assez amusant de le trouver dans le même volume que les étymologies de M. Drăganu, un peu hâtivement rédigées) ».

Treml este şi acum de rea credinţă, lucru care este uşor de dovedit. Pentru *Bârsa* am pornit dela articolul lui I. Melich, *Barcza*, *Barczaság*, *Bárcza*, din *Magyar Nyelv*, XI—1915, nr. 6, pp. 241—245, din care am reprodus, cu comentarul necesar, pe mai bine de două pagini (135—137) toate atestările cele mai vechi ale documentelor latino-ungureşti, începând cu a. 1218, şi pe ale celor slavo-române, începând cu 1375—80. Pentru *Auşeu* nu puteam utilizà documentele (Csánki, *MH*, I, 618—19), nici pe Lipszky, *Repertorium*, I, 489—490, din pricina că numele unguresc *Ossi* sau *Iośie*, întâlnindu-se pentru mai multe sate, fără indicarea formei româneşti (cf. şi în *Reg. de Vdrad*, la Endlicher, *Mon. Arpad*: *Euse*, p. 717, art. 312; vezi şi p. 670, art. 121 *Puse* = *Euse*, cf. I. Karácsonyi—S. Borovszky, *o. c.*, p. 242; *Usa* p. 654, art. 55, p. 724, art. 333; *Osa* p. 655, art. 60, 65, care nu trebuie confundate cu *Owos* = rom. *Oaş* < ung. *Avas* a. 1136, etc., Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 182—183), nu-l puteam identificà cu *Auşeu*, cum nu-l poate identificà de-altfel nici Treml, care se mărgineşte să constate: « Ils ne portent cependant pas le nom de *Auşeu*, mais celui d'*Jośie* (= *iośie*), ce qui ne peut s'expliquer que par le hongr. *Össi* (dérivé de *ős* « ancêtre » cf. *Nyr.* XI, p. 233, *MNyelv*, 1928, 3—4, p. 92). Reste à montrér comment *Auşeu*, a pu se substituer à *Josie* à l'exclusion de toute intervention de lat. a v u s ». *Jośie* are înfăţişarea de nume de persoană » (cf. *Joša*, *Jozsa* sau *Józsi*) şi, dacă e vorba să se stabilească cum a ajuns să fie înlocuit de *Auşeu*, va trebuì să se facă la fel şi cu ung. *Őssi*, care nu poate fi identic la origine cu *Ioşie* (să se compare *Szdsz-Uj-Ős* > rom. *Iuşu*, săs. *Aisch*, Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 186). Am fi dorit mai bine ca însuşi Treml să ne dea explicarea pe care ne-o cere.

Din parte-mi ţin să accentuez înc'odată că ung. *ős* este foarte apropiat ca sens de rom. *auş* şi, chiar dacă *Josie* a fost apropiat mai întâiu prin etimologia populară de ung. *ős*, modificarea acestuia în *Auşeu* a trebuit să se facă sub influenţa lui *auş* şi a derivatelor sale. Faptul că astăzi acest cuvânt este cunoscut numai la Aromâni,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

iar acestea sânt împotriva afirmaţiunii lui Treml: *mons* zevlev*mal* (= « Szőlőmál ») a. 1219 (com. Hont, în hotarul comunei Szebeléb); *Locum aptum ad vineas et arandum* qui vocatur Beseneu*mal* a. 1229 (com. Somogy, lângă Szólád); Vineta quae Beren*mal* dicuntur a. 1243 (cf. Kis- şi Nagy- Berény, în com. Somogy); Ad vnum *monticulum* qui vocatur kerek*mal* a. 1249 (cf. Kerekmali, a. 1299; în posesiunea bisericii din Strigon — Esztergom, deci în comitatul vecin Bars); Transit per Kanatopam ad Nires*mal* a. 1251/1281; Duas vineas in Yrugh*mal* a. 1252 şi 1252/1326 (com. Tolna); Ser*mal* a. 1256, com. Abaúj (Fejér, *Cod. dipl. Hung.*, VII^{v}, 319), Procedit ad quendam *collem* Kumolu*mal* dictam a. 1264 (lângă Varsány, com. Veszprém); Vinea in *monte* Elev*mal* a. 1269 (com. Somogy); Ad *promontorium* quod vocatur Avse*mal* (al. Arnuk*mal*) a terris Trypul a. 1275 (Fejér, *CD*, V^{II}, p. 287, dar Arnyk*mal*, Wenzel, *CDA*, XII, 145, 154; com. Somogy); Eleu*mal*, locus . . . Medgyes*mal*, in *monte* Kis*mal* al. Keyk*mal* (Wenzel, *CDA*, XII, 145, 154 şi 155); in *montem* Baros*mal* (altă dată Bovoz*mal*) dictum a. 1275 (com. Somogy); In *montem* qui dicitur Gudulla*mal* (altă dată Dudulla*mal*) a. 1275 (com. Somogy; vineam Tusman*mál* existentem a. 1276 (lângă Insula Leporum, Wenzel, *CDA*, IX, 146); Ad latus *montis* qui dicitur Mezes*mal* a. 1280, 1281; Cuzep*mal* a. 1280 (Wenzel, *CDA*, IX, 290); Gyo*mal* a. 1282 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 224); unam vineam in territorio Chus*mal* vocato istam a. 1290; *promontorium* . . . Vy*mal* a. 1295; vinea in territorio

---

iar în toponimie numai în Cluj (*Auşul*, munte, Lenk, *Lex.*, I, 78), în Hunedoara, *Auşel*,, ung. *Ausohely* (Lenk, *Lex.*, I, 78) şi în Olt (cf. Haşdeu, *Et. Magn.*, 2139, şi *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, I, 140), nu înseamnă că mai demult nu erà cunoscut pe un teren mult mai întins. Numele pasărei *auşel* (*Dicţ. Acad.*, I, 369) şi adjectivul *deaoş*, *neaoş*, care derivă tot din *auş* (cf. Weigand, *Jahresbericht*, XIII, 108; *deauş* se găseşte şi la Şincai) şi au o extensiune mult mai mare, ne dovedesc evident acest lucru, pe care, deşi l-am relevat, Treml nu vreà să ţină samă de el. Şi dacă este vorba de documente, presupunând că e bună cetirea *Avsemal* a. 1275 (al. *Arnykmal*) a lui Fejér, *CD*, V, 2, 287, *Avse* (putând fi nume românesc, cum dovedeşte şi *Trypul* = « Trip », « Tripa », « Tripon », « Trip », « Trifan » + art. *-ul* din acelaşi document), nu este exclus să fie identic cu fem. rom. *auşă* şi să ne arate că *auş* a fost cunoscut de Români acolo unde Treml nu se aşteaptă deloc (în com. Somogy); cf. şi villa nomine *Ausi* (= « Avas »?) în diploma de donaţie a mănăstirii din Veszprém, la Karácsonyi, *o. c.*, p. 58.

În treacăt fie spus, nu mai ţin la explicarea (încercare de tinereţe), pe care am propus-o, *l. c.*, pentru *Bârsa*, pentru care, cum voiu arătà la locul său, de-atunci s'au dat explicări mai acceptabile, iar eu propun acum alta. Este de prisos să mai amintesc că Treml, *l. c.*, p. 393 se face a nu şti că am revenit asupra celor ce am scris în *Dacoromania*, I, pp. 109—129, despre *Tâmpa* şi *Chicera*, în *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 149—151. Pentru *Tâmpa* trimiteam şi eu în *Dacoromania*, I, p. 111, la v.-bg. *tapŭ* « tâmpit » ca la o etimologie posibilă din punct de vedere formal. Nu erà deci nevoie să-mi atragă atenţia asupra lui. Dar radicalul slav, din care pot fi unele din *Tâmpele* noastre, nu merge în tot locul ca înţeles: arom. *tâmpă* însemnează « vârf », « pisc » (cf. T. Papahagi, *Antologie aromânească*, Bucureşti, 1922, p. 225/12), deci partea « ascuţită », nu « tâmpită » a muntelui. Asupra chestiunii cf. acum şi C. Tagliavini, *Studi Rumeni*, III, 90—92, care admite derivarea lui *Tâmpă* dintr'un radical preroman mult mai întins decât cum presupuneam eu.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vy*mal* a. 1297 (Wenzel, *CDA*, X, 205, V, 174); vsque latus cuiusdem *monticuli* Mogyol*mal* vocati a. 1318/1320; *Montem* Keues*mal* a. 1319; Ad quendam *monticulum* Thou*mal* dictum a. 1324/1335; Ad vnum *Berch* Sumus*mal* dictum a. 1327; Ad *montem* Ku*mal* dictum a. 1327; Vineam in territorio Zek*mal*[1]) vocato a. 1335; Itur in latere vnius montis *Mal* vocati a. 1339; Ad *promontorium* Arnyk*mal* dictum a. 1346; Ad *montem* Keyk*mal* a. 1346; In *montem* qui dicitur Gudula*mal* a. 1351/1358; In quodam *monte* Zemerces*mal* wlgariter nominato a. 1360; in *monte* Chouka*maal* nomine a. 1368; Sub *monte* Gyo*mal* a. 1372; In *monte* Zemerches*mal* vocato a. 1376; Quandam vineam nostram in *monte* Elew*mal* a. 1402; In *monte* Byol*mal* vocato a. 1403; Ad quendam *montem magnum Nagmal* gardia vocatum a. 1409; Terras arabiles in *monte* Meneth*mal* adiacentes a. 1429; Ad *montem* hangyas*mal* a. 1430; In *monte Mal*azo [= aszó] a. 1486; etc. [2]). *Mal* este tradus deci de scriitorii documentelor, care au încercat să-şi dea sama de înţelesul lui, de cele mai multe ori prin « mons », « monticulus », « collis », « promontorium »; de câteva ori prin « locus aptus ad vineas », « vinea », « vinetum » (= « Weinberg », « szőlőhegy »), ceea ce va să zică tot « mons, monticulus, collis » (cf. *vinea in monte Eleumal*), iar odată prin « silva », care de obiceiu este aşezată tot pedeal.

Că « mons », « monticulus », « collis » traduc pe *mal*, este sigur şi din faptul că uneori este tradus şi atributul acestuia, cf. Ad quendam *montem magnum Nagmal* gardia vocatum a. 1409, exemplu în care şi *gardia* este de origine românească, ca şi *szék* din *Zekmal* a. 1335.

Chiar şi exemplele de felul lui Grocorius h e g *mal* (*Beszt. szj.* 208), territorium h e g *mal* (*Schl. szj.*, 700), Meggyes*maal* h e g y a. 1330, Megyes*maal* b e r c h y a. 1338, Has h e g h *mal* a. 1477, *Mál* h e g y (Kalotaszeg), *Mály* h e g y (Nitra), care amintesc compusele de felul lui *jóbanya* (< ung. *jó* + *banya* < *bonya* < rom. *bună* = *bunică* « Grossmutter », evoluat din punct de vedere fonetic subt influenţa lui *anya*), *cica-mica*, *cica-maca* (< ung. *cica* « pisică » + rom. *mâţă* « pisică »), *szóbeszéd*, fr. *loup-garou*, engl. *mansion-house*; rom. *cocostârc* (< *cocor* + *stârc*), *cioclonţ* (< *cioc* + *clonţ*), *babă-hârcă*, etc., ne dovedesc că *mál* este identic cu *hegy*, deci înseamnă « munte », « deal ».

Cuvântul *mál* « munte, deal » nu se găseşte decât foarte rar singur, şi atunci are caracterul de nume propriu: Scandit super quendam *Mal* a. 1276; *Malus* a. 1294 (Wenzel, *CDA*, XII, 562); In *Mal* vnam vineam a. 1288; Itur in latere vnius montis *mal* vocati a. 1339; In loco *Maal* appellato a. 1467; Az *Malon* vagion egi szóló (a. 1601); *Mája* (Scaunul Murăşului-Marosszék); *Mályi* = terra *Maly* în com. Borsod

[1]) Cf. *Sucha hora*, în com. Árva, unde, cum vom vedea, au fost Români.

[2]) Pentru aceste citate, precum şi pentru cele ce se vor mai da cf. Haşdeu, Densusianu, *o. c.*; Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 673; Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 909—910; Szinnyei, *MTsz*, 1390; Hetfy Gyula Andor, *A térszini formák nevei*, în *Nyelvészeti Füzetek*, 66, Budapest, 1911, pp. 32—33; Pajs Dezső, *A mál változatai*, în *Magyar Nyelv*, XII—1916, pp. 168—173.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1234, 1268 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 30, 112), 1320, 1365, 1431, 1464, 1487 (Csánki, *MH*, I, 175; II, 627); *Mál* (*Mála*, *Mále*, *Malah*, *Nagmala*, *Kysmal* a. 1423, 1427, etc., în Gömör, Csánki, *MH*, I, 141); *Má*, *Málallai rét*, com. Vas; ca partea întâie a unor compuse: *Máncsere* (= « Málcsere », « quercetum montis », Turda, Arieș, Trăscău); *Málonfekvő* « care se află pe mal » a. 1353 (*Magyar Nyelv*, X, p. 236), *Máj*szeg, Scaunul Mureșului-Marosszék, *Mály*sólak, *Mál*dülő », Jánosfalva; *Mál*oldal [1]), Sălagiu, etc.).

De obiceiu este determinat de fel de fel de atribute. Unele dintre acestea se rapoartă la persoane, de cele mai multe ori posesori (*Pop*mál, *Pyspuk*mal, lângă Buda, a. 1269; *Avse*mal a. 1275; *Tusman*mal a. 1276 și *Chybanch* mala a. 1315·); *Tolvay*mal a. 1460; *Chopak*mal a. 1485; *Király*mál, *Bocsok* Mál tető, etc.); la localitatea sau locul lângă care se află (*Beseneu*mal a. 1249; *Szala* mája, Treiscaune-Háromszék; *Thou*mál a. 1234/1335; *Pápa* mál, *Sátor*mál, *Gölye*mál, com. Somogy; *Völgy*mál, com. Győr, etc.); la situația geografică (*Eleu*mal a. 1269, 1276, 1328; *Elev*mal a. 1402; *Elő*mál, Budapest; *Cuzep*mal a. 1276; *Fel*mal a. 1351/1358, 1438; *Felső*máj, *Felső*nyúlmáli *Rézmál*, Mátra; *Vég*mal, com. Zala; *Alsó-*, *Felső-* și *Közép*mál în A.-Örs, com. Zala; la configurația terenului: coloare, înălțime, constituție ori alte însușiri (*Kerek*mal a. 1249; *Key*kmal a. 1275, 1346; *Szőke*mál, Turda; *Setét*máj, Valea Hernadului-Hernádvölgy; *Barna*-máj, *Fekete*-verő-máj, Hegyalja; *Meredek*-máj, Rimaszombat și Valea Șieului-Sajóvölgy; *Mogos* mal a. 1331; *Vy*mal = *Uj*mál a. 1295, 1297; *Magos*máj, Ipoly; *Nagy*mál, Moldova, Odorheiu; *Küs*mál, Moldova; *Vörös*ma sau *Vörös*mál, Balaton-Füred; *Zek*mal a. 1335; *Zöld*mál, Budapest; *Csuszka*mál, Vas; *Has*heghmal a. 1477; *Ku*mal a. 1327; *Kuesd*mal a. 1303; *Kues*mal a. 1319; *Kő*mál, Cluj; *Rézmál*, Budapest; *Só*mál, *Su*mál, Alba; *Sós*mál, Turda; *Sár*mál, Săcele-Hétfalú; *Szár*mány [3]), Homorod almás, Sepsiszentgyörgy, etc.; la floră (*Zevlev*mal a. 1219; *Zeleu*mal a. 1320; *Zeőleő*mál a. 1619; *Szőlő*mál, Rozsnyó; *Szőlő*májhegy, Karancs; *Szőlős*mál, Scaunul Mureșului-Marosszék; *Feneu*mal a. 1328, *Fenyő*mál, Budapest; *Medgyes*mal a. 1275; *Meggyes*maalhegy a. 1330; *Megyes*mal, Kalotaszeg; *Megyes*maalberchy a. 1338; *Cheperkes*mal a. 1358; *Gyo*mal a. 1372;

[1]) Și numirea *málonfekvő*, *málonfekő* a « buhei », « noctua » dintr'o samă de texte vechi ungurești, trebuie explicată, cum a arătat Pungur Gyula, *MNyr.*, XXXV, pp. 129—130, mai curând din sensul local, deci « pasere care trăește pe mal » (cf. *erdei málonfekvő* « Asio otus », *réti málonfekvő* « Asio accipitrinus », decât din acel de pasăre sau strigă (strix) « care se pune pe pântecele copiilor pentru a le suge sângele (Sági István, *MNyr*, XXXIV, pp. 335—336, și XXXV, 229—230).

[2]) Cf. rom. *dușman* < turc. *dušman* și rom. *cioban* < turc. *oban*. Aici numele de persoană ar puteà fi de origine pecenegă sau cumană. Cf. *Dušmanŭ*, a. 1348, în hrisovul țarului Ștefan Dušan, la Šafařik, *Glasnikŭ društva srbske slovesnosti*, Belgrad, 1862, XV, 262 ș. u. și O. Densusianu, *H. l. roum.*, I, 394; *Chobancz* a. 1272 (Fejér, *CD*, VII, 4, 147) *Chobanka* a. 1267 (ib., IV, 3, 415), etc.

[3]) Pentru aceasta cf. însă și rom. *sărman* < slav. *siromahŭ*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

*Dyo*maal a. 1448[1]); *Hagymás*mál, Zălau; *Lencse*mál, *Rózsa*mál, Gyöngyös, Heves, *Som*mály, Sălagiu; *Thykvs*maal a. 1482, *Tökös*mál, Zemplén, *Mogyorós*mál, Bars; *Rozsa*máj, Tolna, *Epres*mál, Sălagiu, etc.); la faună (*Gudula*mal a. 1275, 1346; *Chouka*maal a. 1368; *Csóka*mál, Hegyalja, Balatonfő-Kajár; *Únő*mál, Scaunul Mureșului-Marosszék; *Byol*mal a. 1403; *Meneth*mal a. 1429; *Hangyas*mal a. 1430; *Bak*májpatak, Ciuc; *Bornyú*mál, Cluj; *Kánya*mál, *Kigyós*mál, Cluj; *Kigyós*mál, Sălagiu; *Mézes*mály, Hegyalja, *Felsőnyul*máli *Rézmál*, Mátra; *Róka*mály, *Rovoz*mál, Somogy; *Ravasz*mály, *Farkas*mály, Gyöngyös; *Kemes*mál, Vas, etc.).

Sânt câteva care privesc clima sau temperatura rezultată din situația față de soare: *Arnyk*mal a. 1275, 1346, *Árnyék*májoldal, Karancs; *Setét*máj, Valea Hernadului-Hernádvölgy, *Sötét*máódal, Győr; In eodem latere *Werew*mal dicto a. 1303/1494; In quodam loco wlgo *Werew*mal vocato a. 1334; *Feketeverőmáj*, Hegyalja; In valle *Heu*maal dicta a. 1368; *Meleg*mál, Endréd l. Balaton, com. Somogy; In valle *Heu*maal dicta a. 1368; Partem vinee in latere meridionali montis Tarczalhegevocati existentis que *Mezes*mal vulgo appellatur a. 1435 (cf. *Mézes*mály, *Meleg*mály, Zemplén: Az Malon vagion ket szóló, Az *Melegh* oldalon vagion egi szóló a. 1601); poate *Ej*mál, Sălagiu, etc.

În aceste exemple *verő*, *hő*, *meleg* sânt simple determinante ale lui *mál*, ca și *árnyék*, *sötét*, ori *kerek*, *kék*, *barna*, *zöld*, *nagy*, *kis*, *magos*, etc., prin urmare nu putem scoate din ele nici o dovadă pentru înțelesul original al cuvântului determinat, cum nu putem scoate nici din faptul că viile (« Weinberg », « szőlőhegy ») sânt așezate pe partea « cu soare », « caldă » a « malului »[2]), lucru care se relevă special când este nevoie; cf. Ad latus montis qui [mons] dicitur Mezesmal a. 1280 alături de Partem vinee in latere meridionali montis Tarczalhegevocati existentis, que [vinea] Mezesmal vulgo appellatur a. 1435 și Az Malon vagion ket szóló, Az Melegh oldalon vagion egi szóló a. 1601. Și tot așà este și cu In eodem latereWerewmal dicto a 1303/1494.

Sensul original al lui *mal* este așà dar « munte, deal », iar cel de « délnek fekvő meleg oldal », « latus montis (meridionale) « südwärts gelegene Berglehne » este ulterior și născut prin interpretare greșită (« belemagyarázott », cum s'ar zice ungurește).

Dar, ca și românescul *mal*, ungurescul *mál* a putut să însemne și « țărm(ure) ». Așà, ori ca « specie de lut argilos », « humă pentru spoitul caselor », care se scoate prin scobirea pământului în locuri râpoase (cf. *máll* în Bihor, pe care l-am citat mai sus) trebuie interpretat *partmál* sau *part-málja*, pe care dicționarele-l traduc cu « cavum litoris », nu cu « litus » sau « argillosa terra litoris », cum am

[1]) Pe acesta + suf. *-ov* îl regăsim în numele muntelui *Giumalăul*.

[2]) Cf. Hetfy, p. 33: « Hogy valóban déli oldalt jelent, bizonyitják a jelzők és az, hogy legtöbbször szölőhegyek nevében szerepel ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

aşteptă, întru cât ne reaminteşte pe *hegymál* şi *málhegy* « munte », « deal », despre care a fost vorba mai sus: Bezzeg, nem csekély vizben tapogat ám ez a' jámbor, hanem ugyan a' *part mályát* turbokolja (Pázmány, *Kal. Append.*, VI, 1), *A part mályát turbikálja* (Faludi, *Jegyz.*, 919) [1]). Pais Dezső, *Magyar Nyelv*, XII — 1916, p. 171, mai citează un exemplu *part málja* = « cavum litoris », pe care-l are şi Czuczor—Fogarasi în forma *partmál*, *partmály* = « a part oldalában a viz által kimosott odú » (V, 95). În regiunile apusene ale limbii ungureşti *partmálos* hely = 1. « mal sau ţărm(ure) săpat, scobit », 2. « mal sau ţărm(ure) gata să se surpe », 3. « mal sau ţărmure neprăpăstios, plan » (*MTsz*, II, 87).

Alături de forma *partmál* se găseşte şi forma *partmally*, a cărei parte finală este identică cu *mal*, *malya* « gaura cuptorului », « *kemencze mallya*, *malja* şi *málja* », cf. *mallyában sült kenyér* (regiunea Tisei, Szeged), *maj* « partea interioară a unei găuri, gropi », « boltitură » (Szinnyei, *MTsz*, *l. c.*, Pais, *l. c.*). Pais, având în vedere fonetismul şi sensul, socoate că acest *mal*, *maly* nu este identic cu *mál*, ci este o variantă a lui *podmal* (*padmaly*, *padmaj*) < slav. *podmol* (> şi rom. *podmol* şi *potmol*, vezi Tiktin, *DRG*, 1199 şi 1224, alături de *mol*, *mâl* < slav. *mul* şi *nomol*, cf. pol., rus. *namul* Tiktin, *DRG*, 979 şi 1060) « vom Flusse unterwaschene Stelle », care a fost apropiat de *part* şi *mál*. Intr'adevăr este foarte probabil că forma *partmally* = *padmaly* a lui Czuczor—Fogarasi (*A. m. ny. szt.*, IV, 83) şi glosarea lui *partmál*, *partmálja* cu *padmaly*, *pandal* şi « cavum litoris » la alţii s'a născut subt influenţa formei şi sensului lui *padmaly*.

Dar să cercetăm şi pe celălalt *mál*, despre care Treml ne spune că în sensul « poitrine », « Brust », ca dublet al lui *mell*, a servit ca punct de plecare la evoluţia sensului de « munte », « deal ».

Într'adevăr, acest *mál*, niciodată nu înseamnă « Brust », « poitrine », cum îl redă odată greşit Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 672, ci numai « Wamme », « venter », « pars corporis infra pectus », « pellis subventralis », « a kikészitett bőrnek vékonyabb része, hasi bőr », opunându-se lui *hát* «dorsum», « pellis dorsualis » (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 672—673; Szamota—Zolnai *MOklSz*, 611—612; Szinnyei, *MTsz*, II, 390) [2]). Cuvântul *nu se găseşte înainte de 1500*, iar când se găseşte, se referă totdeauna la blana de animale sălbatice întrebuinţată pentru a pregăti din ea haine de iarnă (*nest-*, *hölgysuba*, etc.), dar mai ales « pro subductura », « pentru căptuşeală ». Aşà sânt: *farkas-*

[1]) Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 673.

[2]) Cf. şi Pungur Gyula, *MNyelvőr*, XXXV, 130: « A régiségből fennmaradt összetételes adatok . . . azt mutatják, hogy a *mál* nem csupasz, hanem benőtt *állati* mellet, vagy egész mellső részt jelentett, vagy legalább is azon levő bőrt . . . sehol sem találunk adatot arra, hogy az emberi mellet *mál*nak neveznék: » az ő gyenge szentséges *mellét* [nem *mál*-ját] vervén « (Corn. C. 98).» Mellöket [nem mál-jokat] vervén « (Weszpr. C. 69). » Mellemre [nem mál-omra] borult « (Bethl.: Élet. 350) sat., NySz. 2, 724 ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mál, *hölgymál*, (întrebuințat și ca nume de floare), *hiúzmál*, *nyúlmál*, *nyüstmál*, *pëgyvetmál*, *rókamál* [1]).

După aceeași parte colorată (« pântece », « pene de pe pântece ») au fost numite și paserile: *sármály*, *sarmalyu*, *sármány*, (+ *rigó* și germ. *Emmerling*) *sármaringó*, *sármárinkó*, etc. « icterus », « galgulus » < *sár* [*ga*] + *mál*, *aranymáj*, *aranymálingó*, *aranymáringó* « oriolus oriolus, oriolus galbula », etc. < *arany* + *mál*, cf. *aranybegy* « oriolus oriolus », *vörösbegy* « pyrrhula pyrrhula », *fekete folt* « sylvia atricapilla », etc.

Nu-mi trece prin minte să tăgăduesc putința numirii părților muntelui prin antropomorfism. Avem doar și noi astfel de numiri (cf. *picior*, *coastă*, *cap*, *față*, *dos*, etc.). Avem chiar și pe *piept* cu sensul de « Berglehne » și « Landzunge » (cf. Tiktin, *DRG*, 1159), « întăritură a țărmu(re)lui împotriva apei »; cf. și slav. *grądъ* > r. *grydъ*, rut. *hrud'* « Brust » și « Busen », slovac. *hrud* « Erhöhung », *grędzi* « Brust »; *grąd* « erhöhtes Terrain im Sumpf » (ap. Berneker, *SEW*, I, 356), > ung. *gorond*, etc.

Ar fi cu putință așà dar și explicarea dată ungurescului *mál* « Wamme » de Budenz, *Magyar-ugor összehasonlító szótár*, Budapest, 1873—81, pp. 610—611, care îl identifică cu *mell* « Brust », pe care iarăși îl derivă dintr'un radical cu însemnarea de « kleiner Hügel » (cf. și Munkácsy, *NytKözl.*, XXV, 179; Beke Ödön, *MNyelvőr*, XLI, 443; Hetfy, *l. c.*, p. 33: « A hegynek arra van a melle, a merre a nap süt [alja, eleje, észka, farka, hegye, köze, mëje, oldala, teteje] », etc., inclusiv Treml, *l. c.*). Dar cu o condiție: presupusul antropomorfism să pornească dela o comparație reală și acceptabilă. Am văzut însă că, după însăși studiile cercetătorilor unguri, *mál* nu se întâlnește nici odată cu sensul de « piept », « pectus », « Brust », singurul care, prin tăria și proeminența lui, ar puteà servì ca punct de plecare pentru cel de « munte », ci numai cu cel de « pellis subventralis », « Wamme ». Iar din « pielea de pe pântece », care mai este și moale, cum am puteà explicà nașterea sensului de « munte »? Nici forma (unul cu *á* și *-l*, celălalt cu *e* scurt și *-ll*), chiar și dacă am presupune o lungire prin compensație, nu ne indică o origine identică pentru cele două cuvinte în discuție.

Ungurescul *mál* cu sensul de « pellis subventralis », a cărui origine românească n'a afirmat-o nimeni [2]), este numai un sinonim al lui *mal* « munte » și un cuvânt relativ nou (de pe la 1500), care, cum arată sensul lui, pare a fi un termen privitor la lucrarea « pieii », deci din lumea tăbăcarilor și a blănarilor, și anume de origine germană. Deoarece pielea tuturor animalelor înșirate mai sus este mai deschisă

[1]) Înșirarea lui *ravaszmál* între acestea la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 611—612, ca și traducerea « pellis vulpina subventralis », col. 801, este greșită, cum arată exemplul care se dă: In *montem Rovoszmál* dictum a. 1275.

[2]) Cf. întrebarea nejustificată deci, a lui Treml, menită să ducă lucrul la absurd: « Cum s'ar puteà explicà trecerea sensului de « montagne » al românescului *mal* la cel de « poitrine »?

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

pe pântece, ori are o «pată», numirea pare a se fi raportat la aceasta, iar în acest caz ungurescul *mál*, cu sensul amintit, se poate explică foarte bine din germ. *Mal* «Fleck als ein angeborenes oder natürliches verschieden gefärbtes Zeichen am Körper» (cf. vgs. *lîchmâl* «signum in corpore», *anamâli* «nota, stigma, cicatrix, macula», anglosachs. *mál*, engl. *mole* «Muttermal» (Grimm, VI, 1493 — 1494); pentru numirea paserii *aranymál* cf. alături pe *fekete folt* (*folt* = «Fleck»), etc.

Mai avem în limba ungurească și alte cuvinte, care ne trimit în această direcție. Astfel este, înainte de toate, *bunda* (din ung. *bunda*, «Schafpelz», «Winterpelz» și *bonta* «zweifärbig», «bunt» e rom. *bundă*, *bondă*, *boandă*, *bontă*, *boantă* «ärmellose, reichgestickte Pelzjacke»; cf. și bulg. *bûnda* «rod verchnjago kaftana», srb.-cr. *bûnda* «Pelz», slov. *bûnda* «schwerer Überrock od. Mantel», «Pelzmantel», cehoslov. *bunda* «Pelzkleid», rut. *bûnda* «Oberkleid aus grobem Tuch», «kurzes Pelzkleid»), a cărui etimologie Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 569—570, nu o cunoaște, totuși putem spune că fără îndoeală este vorba de gms. *bunt* «schwarz gefleckt auf weiszem Grunde (von Pelzwerk gesagt)» și «Pelzwerk» (cf. Kluge, *Et. Wb. d. d. Spr.*, s. v.); † *irch* «aluta» din gms. *irch* și *erch* «feines, weiss gegerbtes Leder» (v. V. Lumtzer—J. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter*, Innsbruck, 1900, p. 140); *prém*, *perém* din gms. *bräme* (id., ibid., p. 210); † *zemës*, *zemës irha* «aluta» din germ. *sämisch* (id., ibid., p. 264); poate însuși *suba*, cu care-l găsim pe *mál* adeseori împreună, din gms. *schûbe*, prin mijlocire slavă, (id., ibid., p. 245), etc.

Ce privește întinderea geografică a cuvântului *mal* «munte», după cele arătate mai nainte nu trebuie să ne mirăm că cele mai vechi atestări le găsim în Pannonia sau în nemijlocita apropiere a acesteia, deci tocmai în com. Somogy, Veszprém, Tolna, Esztergom, Sopron, Hont, etc. Acolo am găsit doar și cele mai numeroase urme de nume topice și persoane care dovedesc o veche populație românească.

Altfel Hetfy, *o. c.*, p. 33 scrie: «Az erdélyi részek és az északi terület szava, a nyugatin ritka (l. Nyr. 30: 344, 535)» = «Este un cuvânt al părților ardelene și al regiunii nordice, în cea apuseană este rar». Cu un cuvânt el este mai des întrebuințat în regiunile ardelene, unde populația românească este compactă, și în cele nordice, unde Românii s'au menținut mai mult timp, dar s'a rărit acolo unde populația românească a dispărut mai curând, în Pannonia, deși atestările cele mai vechi ale cuvântului sânt de-acolo.

Calea făcută de *Mal* și soartea lui a fost aceeași cu a lui *Muncel*, *Măgură*, *Plaiu*, *Picuiu*, *Râpă*, etc., ca să amintesc numai câteva nume românești de înălțimi, care se găsesc și în regiunile ungurești, rutene, slovace, etc.

De încheiere observ că forma *Mâli*, *Mályi*, terra *Maly*, citată mai sus din Somogy și Borsod, ne arată că pluralul românesc vechiu al lui *mal* a fost *mali*, iar *maluri* este mai nou. Acest lucru îl confirmă și *Vârful-Malilor* și *Capul-Malilor*, munți atestați de Lenk, *Lex.*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

II, 206 și IV, 435 din com. Solnocului interior. Totuși, în acest caz, e posibilă și explicarea *mal* + ung.-*i*.

49. Markoczel (*Markochel* a. 1403, *Markowcz* a. 1492, Csánki, *MH*, II, 627) poate fi un derivat cu suf. rom. *-el* < e l l u s, -a, u m la lui *Markovcz* < *Marcu*, dar și cu slav. *-el* (cf. srb. *Dobrel*, etc.).

Moninchel, pos. în com. Somogy (a. 1256, Wenzel, *CDA*, VII, 442) poate fi citit *Moninczel*, iar în acest caz este identic cu rom. *mănânțel*, *mânânțel mărunțel*, (arom. *minuțăl*) < *mănunt* = *mărunt* « klein » < m i n u t u s.

50. Cătunul **Mósa** (cf. și *Másа* sau *Masa* din com. Szabolcs), a cărui vechime n'o cunosc, poate derivà mai curând din rom. *moș* « Grossvater » și « Greis, Alter », fem. *moașă* « Grossmutter » și « Hebamme » (cf. cele spuse mai sus despre acest cuvânt) decât din șvab și bav. *Moos* « mușchiu », « câmpie băltoasă », din care derivă Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 385, 389 și 407 (cf. și Lumtzer—Melich, *o. c.*, pp. 6—7) pe **Mosapurc** (*Mosaburg*), lat. *Urbs paludarum*, capitala lui Kocel « dux Mosapurgensis » [1]), și apa *Moos* din regiunea *Körmend*-ului, amintită la 1333 (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, s. v. *patak*), p. 755. Traducerea latină poate fi numai o etimologizare populară, rezultată din apropierea de germ. *Moos*.

De astfel de traduceri sânt pline documentele latinești și pe ele nu se poate clădì prea mult.

Pentru originea românească a lui *Mosa* din *Mosaburg* vorbește și faptul că *másа* « Groszmutter », luat din rom. *moașă*, se găsește și astăzi la Polovți (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1408), deci în Nord-Vestul Ungariei, de unde venise Kocel, întocmai cum se găsește și *másі* 1. « Groszvater » (Komárom), 2. « Groszmutter » (dincolo de Dunăre; Komárom; Esztergom, unde găsim și pe *tátі* = « tată », cf. Szinnyei, *l. c.*) < rom. *moș* (formele *mósulj*, *mószuj*, *muszuj* din Ardeal și Moldova, pe care le identifică cu rom. *moș(ul)* Edelspacher, *NytKözl.*, XII, 106, și Szinnyei, *Magyar Nyelvör*, XXIII, 439, sânt, evident, mai nouă).

De altfel localizarea *Mosaburg*-ului nu este încă cu totul sigură. Pauler, *A magyar nemz. tört. Szt. Ist. -ig*, 929, crede că ea a fost acolo, unde este actualul *Szalavár*, iar după Hunfalvy, *Az oláhok tört.*, I, 187, înțelesul îi este (?) *Sárvár* (cf. traducerea (?) latină), dar ea nu este identică cu actualul *Sárvár*, de pe Raba, din com. Vas.

Pentru derivarea din *moș* vorbesc și *Mosov* « pulsator in praedio Sag », com. Somogy (a. 1234—1270, Wenzel, *MH*, II, 6), care poate

[1]) Cf. « in castro Chezilonis noviter *Mosapurc* vocato, quod illi successit moriente patre suo Priwina, quem Moravi occiderunt », *Conv. Bagv.*, ed. *A magy. honfogl. kútfői*, 313; « . . . imperator Pannoniam cum *urbe Paludarum* tuendam Brazlowoni duci suo commendavit », Ann. Fuld., ad annum 896.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fi citit *Mošu*; *Mos*, *Mosa*, *Mozsa de Karulya* a. 1609 (I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 248); apoi n. top. *Mossócz* = *Mošovce* în Nitra și Túrocz, de unde a venit Privina și Kocel; *Mošanjci* în Zagreb; *Mošulj* și *Moševac* în Bosnia (*Rječnik*, s. v.; *Mošul* la S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 106; cf. și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 290, § 271) [1]); *Moša*, *Mošino* de pe teritoriul bulgar (cf. Weigand, *Rum. u. Arom. in Bulgarien*, p. 44. 46, și *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 163); *Moș* și *Moșoaie* în Argeș, *Moșul* în Făgăraș, etc. [2]).

[1]) P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 621, se îndoește în originea românească a acestuia, afirmând că se rostește și *Mošuń*.

[2]) Trebuie scoase din această categorie: *Mosony* = germ. *Wieselburg*, *Miesenburg*, etc. (com. *Mosony*); *Mosson* a. 1469, 1697 (în Valkó, în apropiere de Dopszin, azi Verovitica, Csánki, *MH*, II, 336); *Moson* din Mureș-Tuda, a cărui formă veche rom., *Mușin*, din pricina lui *-u-* tonic nu poate derivà din *moș*, cum afirmă O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 57, iar cea nouă, *Moșuni*, este luată din ungurește; în sfârșit poate și *Moschendorf* = *Némett-Sároslak* din com. Vas (*Saruslak* a. 1494, Csánki, *MH*, II, 770), despre care E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX—1929, p. 247, ne spune că numele german îi este neclar și că ar puteà derivà din rad. slav. *mok-*, *mak-* « nasz », etc. Pe cel dintâiu Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 407—409 (cf. și Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 7) îl socoate de origine germană, derivându-l din vgs., mgs. *mos* « muscus », « Moos » > *Mosen*, care în bavareza veche în sec. IX—XI se rostià cu un fel de š : » V.-bav. **Mosun* ∾ **Musun* > v.-ung. *Musun* nu poate fi mai nou de secolul X. Nu poate fi pentru că numele german al *Mosony*-ului spre sfârșitul secolului X și în secolul XI, cum arată *Niebelungenlied*-ul și datele citate mai sus, este: *Miesiginburch*, *Miesenburg* (cf. *miesig* « cu mușchi », *Mies* « mușchiu » + *Burg* « cetate »), apoi *Wieselburg* « (p. 408). Dar rom. *Mușin (Székely-Mosson)* care presupune o formă originală cu *-u-* și *-in*, ca și formele vechi *Musun* ale lui *Moson* adunate de Melich (p. 408), *Mosson* din Verovitica, *Moșnița*, ung. *Mosnicza* din Timiș, *Moșna* ung. *Musna*, *Muzsa*, săs. *Meschen* din Târnava (lângă Mediaș), ne arată că nu putem vorbì de originea germană a lui *Mosony*, ci acesta trebuie socotit ca un derivat din slav. *můchŭ* « muscus », « Moos » + suf. *-in* (cu trecerea obișnuită a lui *-ch-* în *-š-* înainte de sufix: cf. srb. *mah*, *mašina*, *mahovina*, alături de n.-slov. *meh*, *mahunica*, *mahovka*; bg. *mъl*, *mъlav*, ceh., pol., n.-slov. *mech*, rus. *moch*, etc. > ung. *moh*, *muha*), germanul *Miesenburg* nefiind decât un décalque. Pentru felul derivatului și evoluția lui fonologică, cf. slav. *blato* > *Blatin*, *Blatyn*, *Blaten* > ung. *Bolatin*, *Balatin* > *Bolotun* > *Balaton* > *Balatony*, etc.

Forma *Mujna*, ung. *Muzsna* este desvoltată din *Mušna*, cu *š* > *ž* subt influența lui *-n-* următor. Deci derivarea din srb. *muž* « grosser, derber Mensch » + suf. *-ina* (Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 11, și O. Liebhart, ibid., III, 55—56) nu este necesară.

În sfârșit, deși nu este cu neputință, mai greu este să ne gândim la un românesc **mățune*, **mățun*, plur. **mățuni* (cf. i.-rom. din Jeiăni, *moșune* « locul unde dorm oile în stână », cuvânt de origine dalmată, care corespunde latinului m a n s i o, -o n e m și a pătruns, sub forma *mošuna* și la Slavii înconjurători, vezi Bartoli, *Das Dalmatische*, I, 253, 293, 295, II, 206; Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 225 și P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 614; se găsește și în toponimie: *Mo'un*, *Mošunje* în Modru -Fiume).

Dar, dacă această explicare ar fi posibilă, atunci și pentru *Pozsony* < *Poson* < *Posun* (și *Possen*, *Poschen* cit. *Pošen*), pe care I. Melich, modificându-și părerea anterioară, îl socoate acum în urmă (*Pozsony magyar, német és tót nevéről*, în *Szádadok*, LVIII—1924, 695—713) nume de persoană (cf. *Poson*, iob. în villa Precha a. 1221, Wenzel, *o. c.*, I, 173, etc.), am puteà presupune ca radical rom. *păștune* « Weide », plur. *păștuni* < p a s t i o, -o n e m (cf. it. *pasciona*, v.-eng. *paschun*, friul. *pason*, fr. *paisson*, prov. *paison*), mai ales că două villae *Posony*, *Pozsony* se găsesc și în com. Somogy (a. 1267, Wenzel, *o. c.*, XI, 566). Aceasta ar însemnà însă să ducem lucrurile cam departe.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

51. Muszt (villa *Mush* a. 1261, *Mwzth*, *Muzth*, *Musth* a. 1408, 1464, 1468, 1498, *Budauarimuzth* a. 1416, predium *Budauarimusth* a. 1444, *Muzth* a. 1536, Csánki, *MH*, II, 630) poate fi tot atât de bine din rom. *must* « Most » < m ŭ s t u m, ca şi din slav. *mŭstŭ*, idem (cf. bg. *mъst*, s.-cr., *mast*, srb. şi *must*, r. *mestъ*, n.-sl. *mošt*, etc.). *Mal*-ul cunoscut ca deal pentru vie tocmai în această regiune ne trimite mai curând la originea românească.

În monumentele literare ungureşti *muszt* se găseşte numai în Bécsi Codex, 184 (*szölöknek muzti* « vinacia uvarum ») şi *len-muszt* « naphta », ibid., 130 (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, II, 898). Relativ la acest exemplu, V. Lumtzer — I. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, p. 185, observă că « man kann diesen Beleg auch als *must* (d. i. *mušt*) lesen, welche Form heute die allein gebräuchliche ist und wahrscheinlich aus dem slav. ins ung. aufgenommen ist. » Ea poate fi însă şi românească [1]).

52. Mă voiu opri aici la un cuvânt, a cărui origine nu o cred românească, dar îl socot interesant din deosebite puncte de vedere.

Sztupán, Usztupán, Osztupán, formele în care se prezintă în unele din documentele cele mai vechi **Sztopán, Osztopán,** după citirea lui Csánki (*Oztupan* a. 1229, *Wztupan* a. 1279 şi 1299, *Ztupan* a. 1284, 1348, *Stupuan* a. 1317, *Vztupan* a. 1246 şi 1353, *Oztopan* a. 1396, *Ozthopan* a. 1417, azi *Osztopán*, Csánki, *MH*, II, 633—634, Czinár, *Ind.* şi Kovács, *Ind.*; *Osztopány*, Lipszky, *Rep.*, I, 485, prin faptul că au *-u-* în silaba penultimă, se deosebesc de formele cunoscute în deosebite limbi pentru rom. *stăpân*, pe care limba ungurească nu-l cunoaşte (cf. v.-bg. *stopanŭ* « Herr », bg. *stopan*, *stopanin* « Herr »,

---

[1]) *Pamuk*, ca şi *Pomuk* din Sopron, ar puteà fi un diminutiv format cu suf. *-uc* al românescului *pom* « Obstbaum » < p o m u s, - u m (cf. it., sp., port. *pomo*, sic. *pumu*, eng., prov. *pom*, v.-fr. *pome*). Totuşi mai curând este vorba de germ *Baum*.

Tot aşà şi *Pát* (*Pooth* a. 1445, *Paath* a. 1446, *Path* a. 1450, 1486—87, *Poth* a. 1451, azi *Pát*, Csánki, *MH*, II, 635), ca şi *Pátfalu* = *Padersdorf*, *Podersdorf* a. 1318 din Moson, n'are nimic comun cu rom. *pat* « Bett », ci derivă dintr'un nume de persoană german: *Bath*, *Pathe*, *Potth*, etc. (Cf. Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 42).

Nesigur este şi *Szinta* şi *Szenta* (*Senta* a. 1360, *Zencha* a. 1371, *Zintha* a. 1373, *Zyntha* a. 1486, 1488, azi *Szenta*, spre Sud-Est dela Csurgó, Csánki, *MH*, II, 647), deşi forma vcche cu *-i-* şi suf. top. *-a* ne trimite mai curând la v.-rom. *sânta* < s a n t a = s a n c t a « die heilige » (cf. alb. *ɛńt*, it. *san(to)*, friul. *sant*, prov. *san*, fr. *saint*, sp., port. *santo* la Puşcariu, *EtWb.*, 145, nr. 1598) decât la ung. *szent* şi mai ales decât la slav. *sv tŭ* şi la corespondentele neo-slave ale acestuia (cf. n.-sl., srb., bg. *svet*, č. *svatý*, pol. *swi ty*, etc.). Să se compare: *Sâmtu* la Fărşeroţi, Th. Capidan, *Fărşeroţii*, în *Dacoromania*, VI, p. 8; *Sântu*, ung. *Szentandrás*, Cluj, şi *Sântu*, ung. *Sajószentandrás*, în Someş, precum şi deosebitele compuse cu *sân-*, *sânt(ă)*. Păstrarea formei *Sântu*, alături de *sfântul* de origine slavă, este datorită, în unele dintre acestea din urmă, cu siguranţă ungurescului *szent* (cf. şi *Sinteşti*, sat în Ilfov şi Ialomiţa, *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 394). Poate tot aici trebuie înşirat şi *Sâncelul* din Târnava-mică, în cazul că trebuie derivat din *sânt(u)cel* (vezi mai încolo!), ca să nu mai amintesc de *Szompács* = « Sancta Pax », dat de Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, XII (vezi datele de mai sus!).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« Gemahl », srb. *stopanin* « Hausherr »; alb. *stopan* « praefectus pastoribus »).

Ele nu au fost avute în vedere la deosebitele explicări care s'au propus pentru rom. *stăpân* și corespondentele slave ale acestuia, deci pot fi potrivite să dea o indicație pentru una nouă.

Explicările propuse până acum sânt următoarele. H. Barič, *Albanorumänische Studien*, I. Teil, Serajevo, 1919, p. 93—94, derivă pe *stăpân* dintr'un lat. *hospitanus, de unde ar fi și alb. *stopan*. În *Dacoromania*, I, 508—509, și II, 149—150, Th. Capidan, arătând mai întâiu că cuvântul acesta nu poate fi de origine slavă, întru cât nu are bază slavă, apoi pentru că, din punctul de vedere românesc, trecerea lui *-an* în *-ân* ne împiedecă dela aceasta, în sfârșit fiindcă și întinderea geografică vorbește pentru o origine balcanică, critică părerea lui Barič și constată că »dacă ar fi să plecăm dela o formă românească care, prin mijlocirea păstorilor români, ar fi putut fi introdusă și la celelalte popoare balcanice, afară de Greci și Turci, atunci această formă n'ar puteà fi alta decât *hospitanus dela lat. hospes, trecut mai întâiu în *uspătân* (după cum lat. hospĭtium și hospĭtem au dat în limba română *ospăț*, megl. *uspéț* și *oaspete*) și apoi, prin metateză, *ustăpân*, iar prin afereza lui *u* inițial: *stăpân*. Acest *stăpân* prin labializarea lui *ă* din prima silabă în *o* și trecerea lui *â* în *a* — o prefacere care, după cum se va vedeà la schimbarea sunetelor românești în limba bulgară, se arată ca un fenomen regulat — a dat în bulgărește *stopan*. Din limba bulgară cuvântul a trecut la Sârbi și mai ales la Albanezi. Cum că la Albanezi cuvântul este de proveniență mai nouă, aceasta se poate vedeà și din păstrarea lui *s* inițial netrecut în *š*, ca în elementele autohtone. Iar în ce privește oscilarea cuvintelor începătoare cu *s* urmat de un grup de consonante între *s* și *š*, chiar în elementele autohtone, nici aceasta nu poate fi luată în samă pentru forma albaneză *stopan*, din singurul motiv că după cum în *štɛpi* « casă » avem *š*, ar fi trebuit să avem și în *stopan* o formă *štopan* sau chiar *štɛpɛn*, cu *š* inițial« (p. 150) [1]).

S. Pușcariu, *Dacoromania*, III, 379, aprobă această explicare, constatând că singurul lucru, care a rămas nesprijinit îndeajuns pentru etimologia *hospitanus > *stăpân*, e metateza.

Ea nu mulțămește însă pe G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 610—615, întru cât metateza ar fi trebuit să fie împiedecată de cuvintele înrudite *oaspe*, arom. *oaspe*, *oaspete*, megl. *uspeț* și d.-rom. *ospăț*, *ospătărie*, *ospeți*, *împrospătà*. El propune un *stĭpanus < stĭps, stĭpis « Betrag an Geld, Gabe, Spende, Ertrag, Gewinn », care ar fi trebuit să însemne pe cel ce încassează, pe cel ce strânge cotizația sau tributul numit stĭps, pe omul « bogat », care este și « stăpân ». Totuși evoluția

[1]) Observ însă că la locul indicat pentru « labializarea lui *ă* din prima silabă în *o* și trecerea lui *î* în *a* » (p. 180—181) nu găsim nimic ce ar puteà justificà acest fenomen în *stăpân* > slav. *stopanŭ*, știut fiind că bg. *košara* nu reproduce pe ar. *cășare* (cf. chiar Capidan, p. 207, și A. Rosetti, *Grai și suflet*, V, 166, n. 2).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

semantică nu este destul de clară, iar Spitzer, *Dacoromania*, IV, 649, respinge această etimologie: «Giuglea begründet jeden Schritt, den er bei seiner Gleichung *stăpân* = s t ĭ p-ā n u s tun muss — nur nicht das Eine, dass er *soviel* begründen muss!».

În sfârşit A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 14, 16, 451 şi 733, îl socoate autohton, derivat din acelaşi radical s t a p- + -a n u s, din care este şi arom. *stăpuescu* «opresc», «ţin în loc», «aşez», «stăpânesc» (*Cod. Dim.*, IV, 177/6, 183/16, 193/2, 201/17, 213/17, 213/7; V, 195/12, 201/6, 247/36; VI, 103/13, 157/29). Radicalul *stap* se găseşte în vechiul bulgar *stapŭ* «scipio», «baculum», germanul *Stab*. Rădăcina e *stā*.

Din românește cuvântul ar fi trecut în limbile slave şi în albaneză, unde este nou. Dacă cuvântul românesc ar fi din slav. *stopan*, cum afirmă Cihac, II, 361, ori din alb. *stopan*, cum crede Miklosich, *Beiträge, Vokal.*, I, 22, am avea mai de grabă **stupân* decât *stăpân*.

Dar nici explicarea lui Philippide nu este satisfăcătoare. Soluţia este într'adevăr greu de găsit din pricina lui *-ân*, pe care-l mai avem la fel şi în *jupân*, *smântână*, *stână* şi *stâncă*, cuvinte populare care au prilejuit atâtea discuţii în timpul din urmă.

Anume părerile sânt împărţite şi în privinţa originii acestor patru cuvinte, ca şi în a lui *stăpân*, tocmai din pricina lui *-ân*.

Unii continuă să creadă, împreună cu Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861, p. 10, în originea lor slavă [1]), adăogând că «Ces formes doivent avoir pénétré de bonne heure en roumain, avant que le passage du groupe *an* lat. à *în* se soit définitivement accompli» (O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 271; cf. şi 282; cf. şi I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*, Bucureşti, 1929, pp. 127—128, 132, 134, 136, etc.).

Alţii, având în vedere greutatea admiterii că aceşti termeni slavi ar fi putut participà la o lege fonologică care caracterizează fondul latin al limbii noastre, presupun că sânt de origine latină, autohtonă ori iranică -).

S'au propus şi soluţii intermediare.

Aşà este cea propusă de P. Skok, *A propos du nasalisme et du rhotacisme roumaino-albanais*, în *Arhiv za arban. star., jez. i etnol.* al lui Barič, II—1924, pp. 339—340, n. (cf. şi Balotă, *o. c.*, p. 14 ş. u.), care crede aceste cuvinte de origine slavă, dar că *ân* din ele nu s'a păstrat ca în celelalte împrumuturi din slavoneşte, ci a devenit *ân* ca în elementele latine pentru că «l'esprit linguistique roumain a pu très facilement

[1]) Cât priveşte originea slavă a lui *stopanŭ* şi explicarea radicalului slav al acestuia, cf. mai pe urmă St. Mladenov, *Zur slavischen Wortforschungen*, în *Arch. f. slav. Phil.*, XXXIII, 7—19 (ca şi bg. *stajanimŭ* din rad. slav. **sta-* «sto, stare»). Altfel A. B. I. Balotă, *La nasalisation et le rothacisme dans les langues roumaine et albanaise*, Bucarest, 1926, p. 19 (din rad. slav **sta-* + *panŭ* «maître»).

[2]) Aceste presupuneri se găsesc înşirate la A. Rosetti, *Dr.* j u p â n, s m â n t â n ă, s t ă p â n, s t â n ă *şi* s t â n c ă, în *Grai şi suflet*, V, 158—172. Trimit la acest articol al lui Rosetti, deoarece aici nu ne interesează decât *stăpân*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

remplacer (ou identifier) la terminaison slave par la terminaison correspondante roumaine grâce à la série des mots roumains au sens ou à la forme rapprochées », deci *jupân*, *stăpân* s'au « adaptat » după *rumân*, *bătrân*; *stână* după *stâncă*; *smântână* după *fântână*, etc., adaptarea fiind posibilă mai ales în partea finală a cuvintelor după analogia sufixelor. În privința celor patru cuvinte citate, adaptarea ar fi mers și mai departe, întru cât ele au și prefacerea lui *n* intervocalic în *-r-*, ca și *striiru* pe care nu-l poate despărți de v.-bg. *stranĭnŭ* [1]).

A doua părere intermediară este cea desvoltată de A. Rosetti în studiul citat în nota de mai nainte. După el cele 5 cuvinte citate mai sus sânt de origine slavă. Legătura dintre ele și radicalele slave corespunzătoare nu poate fi tăgăduită. Au *în* în loc de *an* pentrucă felul cum este reflectat *a* + *n* în elementele slave intrate în limba noastră în epoca veche variază după cum *n* erà implosiv ori explosiv: *-an*(ъ) > *-ân* (*stopanъ* > *stăpân*; *županъ* > *jupân*; *stanъ* > **stân* > *stână* cu schimb de gen, etc.), dar *ana*, rostit *-anna*, > *-ană* (*hrana* > *hrană*), în deosebire de elementele latine (c a n i s > *câne*, l a n a > *lână* și c a n t a r e > *cântà*).

Această explicare însă nu mulțămește pe O. Densusianu, care în *Grai și suflet*, V, 177—178, face următoarea observare:

»E o distincție care rămâne departe de realități fonetice. Când, cu privire la *jupân*, *stăpân* < *županъ*, *stopanъ*, Rosetti admite că *-în* se poate explicà din *-anъ* prin faptul că « româna a procedat cu aceste cuvinte ca și cum finala lor ar fi fost consonantică », acest fonetism apare inexistent. Ca împrumuturi vechi din slavă, și *županъ* și *stopanъ* nu puteau fi redați în limba noastră, la forma nearticulată, decât prin **stopanu*, **jupanu*, deci cu *n* explosiv, care, tocmai după teoria lui Rosetti, lasă neexplicată trecerea lui *a* la *î*.

Tratamentul lui *a* + *n* din elementele slave vechi în limba noastră, ca și din cele latine, nu văd, prin urmare, că poate fi interpretat altfel de cum s'a admis până acum.«

Acum mai complică chestiunea în privința lui *stăpân* și formele documentare cu *-u-* pe care le-am dat mai sus.

Aceste forme se pot explicà în două chipuri. Tendența *o* > *u* fiind românească (mai ales la Românii din Sud), în vreme ce Ungurii au tocmai tendența inversă *u* > *o*, forma *Sztupán* ar puteà fi o formă românească desvoltată din slav. *stopanŭ*, ca și *stăpân*. *Osztupán*, *Sztopán*, *Osztopán* n'ar fi în acest caz decât rom. *Stupan* evoluat mai departe în spiritul limbii ungurești.

Dar se poate pune și întrebarea dacă n'a existat cumva chiar în slavonește o formă *stupanŭ* alături de *stopanŭ* și dacă această formă nu este potrivită să ne ducă la o explicare a lui *stopanŭ* însuși.

Este cu putință adecă să fie și *stopanŭ* la origine un termen militar—administrativ, ca și *vojevoda*, *knez* și *župan*, și anume un fel de

[1]) Vezi și darea de samă a lui S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1377—78, care combate această părere.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ἑκατοντάρχης sau ἑ ατόνταρχος, turc. *jüz-bašy* (cf. lat. *centurio*, slav. *сътьникъ*, rom. *sutaș*, ung. *százados*, etc.), deci un compus sintetic alcătuit din radicalul substantivului *sŭto* « Hundert » și *panŭ* « Herr », alături de care s'a putut formà și un compus analitic din dativul adnominal *sŭtu* al lui *sŭto* « Hundert » și *panŭ* « Herr », însemnând « domnul sau capul a o sută de inși », în deosebire de *stu panóv* « o sută de domni », *stu panom* « a o sută de domni » [1]).

În cazul acesta am fi avut în românește la început două forme: una **stupan* < slav. **stupanŭ*, pe care o regăsim în documentarul *Sztupán*, care ar puteà fi deci și slav; alta **stăpan* < *stopanŭ*, din care s'ar fi desvoltat *stăpân*, în care *o* n'ar fi trecut în *u*, ci în *ă*, pentru că i s'ar fi simțit un oarecare timp legătura cu numeralul *sută* [2]).

Când organizația militară a păstorilor români a încetat, sensul militar al lui *stăpân* ar fi putut să se piardă, rămânând numai termen pastoral.

Pun în discuție această explicare cu toată rezerva cuvenită.

În cazul că ea s'ar dovedì cât de puțin întemeiată, va trebuì examinată din nou și situația lui *stână*, *smântână* și *jupân* (cf. slav. *stana*, *smetana* și *župan* < *župa*, iar acesta < gr. *γύπη*), a căror origine slavă n'a fost înlăturată cu totul de ingenioasele studii ale lui S. Pușcariu, *Dacoromania*, III, 378—387, G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 609—616, și O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 238—242, care vede în *stână* corespondentul unui iranic *stăna* [3]).

53. Afară de *Kás*, *Orda* și *Osztopán*, viața pastorală din com. Somogy o reflectă și **Zamár(d)**, azi *Szamárdi* (*Scamard* a. 1082, *Zamard* et alia *Zamard* a. 1229, villa *Zamard* a. 1231, *Samard* a. 1234—70, *Eghazaszamard* et alia *Zamard* a. 1342, *Kis-Zamárdi* a. 1436, etc., Csánki, *MH*, II, 657; helești a. 1211, Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 221) și mai noul *Szamárkút* (*Zamarkuth* a. 1336, 1411, 1466, 1469, Csánki, *MH*, II, 642). Cel dintâiu poate fi dintr'un n. pers. (cf. martorul *Sahmar* a. 800, Fejér, *CD*, VII, 1, p. 69) = rom. *samar*, *sămar* 1. « Saum-, Packsattel », 2. « Firstbalken des Daches », născut din lat. s a g m a r i u s « Lasttier », « Esel », sens pe care a trebuit să-l aibă la origine și cuvântul românesc (cf. Pușcariu, *Conv. Lit.*, XIV, 471; Meyer-Lübke, *REW*[1], 7542) + suf. top. ung. *-d(i)*. Dela păstorii și în special chervanagiii români cuvântul [*sămar*] a trecut, în v.-bg. căci se găsește, încă în sec. XIV, forma *samarъ* « onus » (Miklosich,

[1]) Raportul sintactic din urmă îl avem în compusele analitice: srb. *stoklasa*, ceh. *stoklas*, pol. *stoklos*, n.-slov. *stoklas*, *stoklasa*, *strkklasa* « nume de plantă », ceh. *stonožka* « nume de animal » (cf. Miklosich, *EWS*, 335). Asupra compuselor slave cu elementul întâiu radical cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*, I, 673—674, § 706: v.-bg. *dobro-dějъ* « Wohltäter », *golòbrad* « imberbis », r. *četvre-gubъ* < *četver-gubъ* « quadruplus », etc.

[2]) La trecerea *an* în *ăn* > *ân* ar fi putut contribuì întru câtva și derivatul *stăpânì*.

[3]) Cf. A. Rosetti, articolul citat, și I. Bărbulescu, *l. c.*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lex. palaeosl., 819, şi I. Bărbulescu, *o. c.*, p. 121), şi apoi la toate popoarele balcanice: sârb. *samar* « Saumsattel »; alb. *samar* id. (forma *somar*, din ital. *somaro;* cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 210—211)[1]). Ungurescul *szamár* « Esel » este socotit de obiceiu ca element italian, dar el poate fi tot atât de bine şi românesc, mai ales fiind element pastoral. Din ungureşte este rut. *somar* « Esel ». Ceh. *sum*, *soum*, *soumar* « Säumer » sânt din germ. [2]) *Szamárkut* este, evident, un compus unguresc.

Flóra, după toată probabilitatea, este identic cu n. pers. rom. *Florea* sau *Floarea*, dat nu atât după *floare* « Blume » (< f l o s, f l ō r e m), cât după « Dumineca » şi « Săptămâna *Floriilor* » în care a putut să se nască cineva.

Acest nume este foarte obişnuit la Români. Un nume de localitate *Flóra* se găseşte şi în Satu-mare, deci într'o regiune şi astăzi românească. Numele de persoană *Flora*, din familia nobilă Széleskuti, din com. Sopron, este atestată mai întâiu în a. 1332 la Fejér, *CD*, VIII, 3, p. 607; cf. şi M. Wertner, în *Magyar Nyelvőr*, XLV, 304. Deosebiţi nobili români cu numele *Flora*, *Flore*, *Florea*, *Florian* se pot vedeà la I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, pp. 107—108. Un iobag român cu numele *Flóra* se găseşte în Călata (Kalota), j. Cluj, în a. 1493 (cf. Csánki, *MH*, V, 365) [3]).

Deosebit de important din punctul de vedere al limbii mi se pare **Tunata,** atestat ca « terra » în Somogy la 1251 (Fejér, *CD*, IV, 2, 89) [4]). Evident, este vorba de un substantiv derivat din participiul trecut al verbului *tunà* « donnern » < t ŏ n o, - a r e, întocmai cum muntele *Detunata* (*Detunata flocoasă* şi *goală*), jud. Alba, este derivatul lui *detunà* « donnern» < d e t ŏ n o, - a r e [5]).

Ca şi *Kracsun* (*Karacsun*), passim, *Batrina* din Požega, a cărui etimologie nu este tocmai sigură (cf. rom. *bătrân,-ă* « alt », « Greis » şi srb. *Batrić*, *Batrovci*, ceh. *Batrova*), *Romonya* < *Rumân* sau R o m a n u s şi *Zsemenye* = *gemene* < g ĕ m i n a e din com. Baranya, şi *Tunata* ne arată că Românii din « pascua Romanorum » nu rotacizau

[1]) În toponimie se găseşte *Samari* în regiunea Pago (Dalmaţia), unde mai avem şi *Sugari* < rom. *suge* (pentru acesta cf. S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 30; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 295—296, § 271, şi P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 614).

[2]) Explicarea, pe care o găsesc la Jankó, *o. c.*, p. 6, că adecă numele satului *Zamard* ar fi fost la început *Kis-Szent-Martin*, apoi a fost schimbat prin etimologia populară în *Szamardin* şi *Szamartin* (prin apropiere de *Martin*), în sfârşit *Szamárd(i)* (prin apropiere de *szamár*), nu poate fi admisă. « Aus den Daten Csánki's geht klar hervor, dass Zamárdi ein voralter Name ist und nicht aus 1832 stammt » (tradiţia spune adecă că: « so um 1832 herum wurde das Dorf Zamárdi benannt »). Greşită este şi cea a lui Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 29: din n. pers. germ. *Sahm*, *Sehm*, *Semm* + *Hart* « silva ».

[3]) Cf. şi *Florius*, *Florinus*, *Florio*, la Jireček, *o.* c., II, 36.

[4]) Relevat mai întâiu de O. Densusianu, *H. l. roum.*, I, 393.

[5]) Cf. şi G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 65.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sau, mai bine, nu rotacizau toți, și astfel ne dă cheia pentru a explică sigur, sau aproape sigur, o serie întreagă de nume topice (*Bun*, *Buna*, *Bona* sau *Bonya*, *Goun*, *Meneka*, *Pounsa*, etc.).

Dintre acestea mă opresc în acest loc numai la praedium **Goun** « ad terram Zalamad spectans », care se găsește între moșiile abației din Bakony la 1086 (Wenzel, *CDA*, I, 35), apoi *Guon* a. 1135 (ibid., I, 49), villa *Goun* a. 1253 (Fejér, *CD*, VII, 1, 299).

El poate fi corespondentul românesculuí *găun* 1. « Hornisse, Blattwespe », cf. și *găunoiu* « Bremse », 2. « creux » < *c a v o, - ō n e m (*Dict. Acad.*, II, 238); cf. *Găunoasa* (Fălciu, Iași, Suceava, Vâlcea, Vaslui, Vlașca), *Găunosul*, *Găunoși* (Ialomița, Vlașca), în *Marele Dict. Geogr. al Rom.*, III, 488; *Găunoasa* (Hunedoara), *Părăul-Găunoasii* (Făgăraș), *Dealul-Găunoasa* (Făgăraș), la Lenk, *Lex.*, II, 11—12 [1]).

Pentru evoluția fonologică cf. și *Tounj* = *tăuni* < t a b o n e m = t a b a n u s, - u m în Modruš-Fiume.

54. Afară de nesigurul *Bogát*, pe care-l găsim și în Somogy, etc., de *Laak* (a. 1365, 1366, etc., Csánki, *MH*, II, 770), de *Csamafalva* (*Chamafalwa* a. 1447, 1486, *Chomafalwa* a. 1464, 1465, Csánki, *MH*, II, 740), care are acum înfățișare fonologică ungurească, și de **Duka** (sf. sec. XIII, *Dwka* a. 1468, Csánki, *MH*, II, 745), despre care voiu vorbì mai încolo, în com. V a s mai pot fi românești o serie întreagă de numiri de localități.

Astfel, fără îndoeală, din rom. *cald* (< c a l d u s, - a, - u m = clas. c a l ĭ d u s, - a, - u m; greșit Pais — R. Nagy, *M. Nyelv*, XXV, 124: < turc. *kaldy*, p. 3 sg. a lui *kal-* « rămâne ») trebuie derivate următoarele nume topice:

1. **Káld**, com. Vas: *Cald* a. 1255, 1256, 1266, 1273, 1274, 1368, 1420, 1428, 1448, 1468, 1474; *Kaald* a. 1276, 1294, 1313, 1484; *Kald* a. 1294; *Felsewkald* a. 1466, astăzi *Káld* (Csánki, II, *MH*, 761).

2. *Káld*, com. Fejér: *Kaald* inter bissenos a. 1383; *Kald* 1414 (Csánki, *MH*, III, 333).

3. *Kald*, lângă Dej, j. Someș: « protenditur in fagum [2]) *Kald* usque ad fluvium Gekenus » a. 1261 (Zimmermann—Werner, *Urkundenbuch*, I, 85)

În legătură cu acesta relev ceea ce scrie Ios. Lad. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Skizzen zur ältesten Geschichte der Rumänen, Ungarn und Slaven, Leipzig, 1886, p. 23, n. 6: « Hier könnte auch angeführt werden, was über die Waldbesitzung des Dorfes St. Peter im Com. Doboca im J. 1366 geschichtlich vorgebracht

[1]) Numele canonicului din Győr, conte *Gaun*, pomenit în 21 Octomvrie 1745 (D. Pacher, *A Dömöki apátság története*, Budapest, 1912, p. 225) poate fi, și el, românesc.

[2]) Dau cetirea acestui cuvânt, în loc de *pagum*, după V. Motogna, *Articole și documente*, Cluj, 1923, p. 32, care ne asigură că a controlat diploma *Fagus Kald* se numește azi *Kádbükk* (ung. *bükk* = « fag »), cu dispariția lui *l* > *u* (cf. id., ib., p. 33).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

wurde: Memorandum... der rumänischen Wähler, Hermannstadt 1882: dorsum montis *kaldu*... Blachi de villa Sti Petri aegre ferunt, ut territorium suum ultra mille annos possessum per se et maiores suos, multis vicibus sanguine redemptum dissipetur... nacto consilio... aequum esse invenimus... Sylva haec maneat penes villam Blachorum, cuius de *antiquo* fuisse et *situs et publica notitia demonstrant*...» [1]).

4. *Kaldebach*, j. Sibiiu: «inter duos rivulos, quorum unus vocatur der Cleynschebs, secundus vero dy *Kalde*bach» a. 1372 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 396).

Dar chiar înaintea acestor nume avem atestat *Cald* ca nume de pers., al unui locuitor din com. Sopron, a. 1000—1038 (Wenzel, *CDA*, I, 22).

Ca și în *Calda*, părâu (Prahova), *Vinele-calde*, pădure (Buzău), *Caldeșiul*, iezer (Brăila) [2]), *Valea-caldă* din Tesalia (vezi Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 223), etc., în numirile topice de mai sus este vorba de o numire de felul ungurescului *Hő* (*Héjó*, *Hő-Bába*, *Hő-Keresztúr*, *Hő-Papi*, *Hő-Szalonta*) și al slavului *toplica* > rom. *Topliṭa*, ung. *Tapolca*, *Teplica*, *Toplica*, germ. *Teplitz*, etc., ori de una dată după un nume de persoană (cf. *Cald* din Sopron).

---

[1]) Este vorba de un act de hotărnicie dela 1557, în care se vorbește de un alt act de hotărnicie dela 1366, pentru care cf. Fejér, *CD*, IX, 7, 252, și Hurmuzaki, *Doc.*, I², p. 112.

Critica istorică n'a avut nimic de zis în privința autenticității celor două documente. Obiecțiuni s'au ridicat numai când s'a avut în vedere critica gramaticală și paleografică a felului scrisorii. În privința aceasta editorul documentului în colecția Hurmuzaki observă următoarele:

« Pe lângă toată veracitatea datelor literatul Schuller [primul editor al documentului, în *Archiv für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, I] crede că amândouă documentele acestea, atât cel din 1557, cât și cel din 1366, sânt numai simple apocrife. Motivele principale ale dânsului sânt două: anume forma scrisorii, care e silită, artificială, nesigură, și care nu prezintă deloc tipul scrisorii din secolul XVI, iar al doilea motiv este titlul acestor două documente, aproape uniform în amândouă și cu totul străin de stilul documentelor oficiale din seculele XIV și XVI. Ce e drept, Schuller adaugă totodată că în privința stilului critica are să considere totdeauna că dela un simplu notar, care numai arareori se află în poziție să redacteze diplome oficiale în limba latină, deloc nu se poate aștepta aceeași siguranță și consecință în întrebuințarea frazelor, a expresiunilor și a formulelor diplomatice, precum de exemplu o aflăm în mulțimea de documente date din partea principilor, episcopilor și a regilor. Aici, ca și în alte lucruri omenești, singur numai deprinderea face pe maestru ».

D-l A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 426, adaugă: » În caz când aceste documente vor fi autentice, să nu fie cumva miea ceea de ani și mai bine numai o exagerare (Ce bine informați de-altfel trebuie să ni-i închipuim pe țăranii din Sân-Pietru pe la 1360 asupra istoriei Romanilor!), și să nu se fi înțelegând cumva prin Huni Ungurii? Căci Ungurii se numiau pe ei înșiși și Huni, Géza Kuun, *Relationum Hungarorum cum oriente historia antiquissima*, ed. II, vol. II, p. 53 nota, iar cronicarii lor, precum Simon de Kéza și Chronicon pictum, numesc pe Unguri ba Huni, ba Magori, ba Hungari, Géza Kuun opul citat vol. II, p. 59, 61 (caracteristice sânt următoarele vorbe din Chronicon pictum: « Wulgariter Magori sive Huni, latine vero Ungari ») «.

[2]) Cf. și I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, pp. 40—41.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tot în Vas se găsià la 1157 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 117; cf. și Ortway, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 437) și « fluvius **Zec** » din rom. [*părâul*] *sec* < sĭccus,- a, -um. Este vorba de *Zickenbach*, ung. *Székpatak* de mai târziu, pe care E. Moór, *Ung. Jahrbücher*, IX — 1929, pp. 52—53, îl pune în legătură corect cu ung. *szék*, *szik* « vadum, loca vadosa, paludosa, lutosa; nitrum, loca nitrosa », dar greșește socotindu-l unguresc, ca și E. Schwarz, *Magyar Nyelv*, XXII, 225: < rad. germ. nec. Greșește și când caută ung. *szék* « scaun » în *Eisenzicken* = *Német-Cziklin* sau *Czikn* (Lex. din 1773, Lipszky, *Rep.*, I, 759) = *Vasverőszék* (*Wosuereuzek* a. 1352/55, *Wosverewzek* al. nom. *Kendzek* a. 1358, *Waswereuzek* a. 1368 și 1434 câte de două ori; *Vasszék* : *Wasek* a. 1496, *Waszeg* a. 1496, *Waswerewzeek* al nom. *Waszeek* a. 1496, Csánki, *MH*, II, 808). *Sárosszék-Kot-Cziklin* sau *Czikn* (*Zyk* a. 1283, *Seck* a. 1339, *Zeek* a. 1433, Csánki, *MH*, II, 796, *Saroszeek* a. 1469, 1496, *Soroszelk* a. 1496, *Sarosszeg* a. 1496, Csánki, *MH*, II, 792; Lipszky, *Rep.*, I, 759), care se găsește tocmai la gura apei *Zickenbach*, *Székpatak*, după care s'a numit ca și alte nume topice, ne arată clar că și în *Vasszék* și *Vasverőszék* trebuie să vedem un nume dat după cel al apei *Szék*, determinat de cel al comitatului sau al turnătoriei de fier de acolo.

Că este vorba de o numire românească se vede din faptul că alături de *Német-Cziklin* sau *Czikn* avem pe **Walachisch-***Cziken* sau **Oláh-***Cziklin* și *Czikn* = *Spitz* (Lipszky, *Rep.*, I, 603 și 759), pe care E. Moór și E. Schwarz îl uită cu totul, dar care ne vorbește de populație românească.

De populație românească în aceste părți ar putea să ne vorbească și **Oloszka** (*Vluzka*, *Olozka*, etc. a. 1240, 1244, 1258, 1259, 1298, 1340, etc.; cf. *Cod. dipl. p. Hung.*, IV, 31, 95, 96; V, 29; Wenzel, *CDA*, VII, 183; Csánki, *MH*, II, 780), dacă cumva ar însemnà sat « valah », nu « italian » (cf. și *Olaszka* = *Valaszka* din com. Zólyom). Dar cf. *Olaszfalu* = *Wallendorf*.

De-altfel tot în această regiune mai găsim și alte nume care au origine românească. Așà sânt formele cu articol românesc: **Drumoly**, germ. *Drumling* (Lipszky, *Rep.*, I, 155), pl. Felső-őr (cf. rom. *drum*, articulat *drumul* « Weg », v.-bg. *drum*, s.-cr. *drȕm*, idem, < gr. δρόμος + suf. germ. *-ing*); **Radolfalva** (a. 1427, *Radalfalva* a. 1428, *Radafalwa* a. 1451, 1498, azi *Radafalva*, germ. *Rudersdorf*, Csánki, *MH*, II, 787; Lipszky, *Rep.*, I, 566), care derivă, evident, din rom. *Radul*, nu din n. pers. slav. **Rudil*(*o*) < *rud-* « ruber », cum crede E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX—1928,56—57, ceea ce ne arată și traducerea germană (cf. și *Radócz*-ul din același comitat, Lipszky, *Rep.*, II, 546).

Tot în această regiune se află și satul **Olbendorf** sau *Ulbendorf* = *Szent-Lőrincz* (Lipszky, *Rep.*, I, 476 și 706), a cărui formă veche

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

este **Alben**: « Terra hospitum castri [regis] Castri Ferrei de Hydegsed *Alben* vocata vacua et habitatoribus destituta » a. 1291 (Wenzel, *CDA*, XII, 503; cf. şi Csánki, *MH*, II, 732, care o confundă cu *Ollersdorf-Barátfalva*, ung. *Obér*, vechiu *Alber*, *Albir*, *Albersdorf* < *Albertsdorf*). Acest *Alben* poate fi identic cu rom. *Albeni* [1]) ori cu *Albu*, care, ca genitiv german, în compoziţie a putut să ajungă să aibă forma *Olben-*.

S'ar mai puteà vorbì de n. pers. romanic *Albin* < A l b i n u s, dar nu poate fi vorba de un romanic A l b i n a « Weissbach », cum propune E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX—1929, 66, căci din acesta am aşteptà un germ. **Olbinendorf*.

Tot aşà sânt: **Keczel** (*-falva*) (*Kechel* a. 1334, 1365, 1416; *Keczel* a. 1471; [*K*]*eczelfalwa* a. 1496, *Kytczlern* a. 1455, *Keczel* al. nom. *Kyczlaren*, azi *Kiczléd*, *Kiczlad*, *Kitzladen*, Csánki, *MH*, II, 763), care derivă din n. pers. *Ketzel*, despre a cărui posibilitate de derivare din rom. *căţel* a fost vorba mai sus [2]); şi *Alsó-* şi *Felső-***Pulya** sau **Pula** < rom. *pulă* (*Unter-* şi *Ober-Pullendorf*) dela marginea Sopronului apropiat.

Dintre celelalte nume topice din com. Vas mai relev următoarele:

Poss. **Buzad** a. 1258 (*Cod, dipl. p. Hung.*, VIII, 74) poate fi din ung. *buza* « grâu » + suf. *-d*, întrebuinţat des ca nume de persoană (cf. *Buzad* n. bărb. a. 1193, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 586; a. 1209, 1221, 1227, 1237, 1239, 1270, 1275, 1281, 1289, 1295, 1313, etc., la Czinár, *Ind.* la Fejér, *CD*, p. 66—67; a. 1225, 1230—1240, 1234, 1239, 1247, 1253, etc., *Kovács*, *Ind.* la Wenzel, *CDA*, 121—122; a. 1274, 1297, 1344, 1361, în *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 65, 92, 187, 231), totuşi mai curând se pare că este identic cu rom. *buzat* « cu buze mari », din *buză* « Lippe » (cf. pentru aceasta alb. *buzɛ*, v.-sp. *buz*) [3]). Despre acest n. pers. S. Kézai ne spune: « *Buzad* autem generatio de Mesn originem trahit, nobiles de districtu Wurburg » [4]). Este vorba deci de Mosony-ul apropiat. Cât priveşte înlocuirea lui *-t* cu *-d*, ea este un lucru obişnuit; cf. şi *Munkad* alături de *Munkat*, *Fortunad* alături de *Fortunat*, etc.

---

[1]) Cf. *Albény* în Zemplén (Csánki, *MH*, I, 340); *Albeni* în Vlaşca, Bacău, Gorj (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 3).

[2]) E. Moór, care se ocupă de acest nume în *Ung. Jahrb.*, IX—1928, pp. 58—59 şi 252, arată că forma *Kitzladen* s'a putut desvoltà în mod obişnuit din *Kitzlaren*, care ar fi un derivat din n. pers. *Ketzel* + suf. germ. *-āri*, care ar arătà ocupaţia locuitorilor; cf. însă şi rom. *-ari* în: *Bouţari*, *Ghelari* = « Delari », *Vălari*, *Muntari*, *Poienari*, *Blăjari*, *Brănişteari*, *Vlădăreni*, etc., *Katunari*, *Sugari* < *suge*, etc. la Românii din Sârbia (cf. S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 30).

[3]) Un Moldovean cu numele *Mihul Budzat* este pomenit la 1481 (cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, 258).

[4]) Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 126; cf. şi ed. M. Florianus, II, p. 95. « Herbordus Lanchereth Ispaan fya *Buzaath* nemzethsygybewl walo » este atestat la 1273 în com.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kok a. 1207 (Fejér, *CD*, IX, 7, 725, terra *Kok)*, a. 1268 (Wenzel, *CDA*, VIII, 198), a. 1281 (Wenzel, *CDA*, XII, 344), villa *Coc* a. 1288 (Erdélyi, *Pann.*, 691), a. 1230 (Wenzel, *CDA*, I, 279), apoi *Kók* din Turda (*Kok* a. 1400, 1406, 1412, 1458, etc., Csánki, *MH*, V, 715), *Coc*, ung. *Kak*, din Sătmar, atestat mai întâiu în a. 1490 în forma *Kaak* (Csánki, *MH*, I, 477; cf. şi *Kóka* din com. Pest), ca şi *Valea-Coc* din j. Argeş (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 125), poate păstrà românescul *coc* = *cocă* « Herdkuchen » < *a coace* < c ŏ c c ĕ r e = clas. c ŏ q u ĕ r e, pe *coc*, *cocă* « Beere » (cf. *coacăză*), ori, şi mai probabil, pe **coc* « bucătar » < c ŏ q u u s, - u m (cf. *Cocu* « serviens liber » a. 1171, Wenzel, *CDA*, I, 67; apoi it. *cuoco*, fr. *queux*, prov., cat. *coc*), ştiut fiind că la aşà numitele « mansiones » ale domeniilor abaţiilor, mănăstirilor, etc., se găsiau bucătari organizaţi în bresle, care nu odată şi-au reclamat drepturile lor (cf. Wenzel, *CDA*, II, 2—25, a. 1234—1270; II, 111, a. 1240; VIII, 396, a. 1272, etc.).

În cazul din urmă *coc* ar însemnà deci o aşezare în jurul unor astfel de bucătari sau a unei astfel de bucătării (cf. *Konyha* = *Kuchel*, *Kuchina*, în Pozsony; *Konyha* = rom. *Cuhea* în Maramureş, etc.) [1]).

Nu pot afirmà cu siguranţă că ar fi vreo legătură între *Kok*, al cărui plural ar puteà fi (cf. *Porc* şi *Porch* = *Porcs*, etc.), şi **Kocs** (villa *Koch* a. 1409, *Kocz* a. 1421, *Koch* a. 1468, Csánki, *MH*, III, 766), *Kócs (Kocs)* din Komárom (*Kooch* a. 1421, *Koch* a. 1433, 1443, 1495, 1500, Csánki, *MH*, III, 504; cf. şi *Kocs*, poss. Cap. Agr., a. 1248, la Fejér, *CD*, IV, 226), *Kocs* din Heves, *Kocshegye* din Zala (a. 1513, Csánki, *MH*, III, 73), *Kocs*, rom. *Cociu* din Someş (*Kwch* a. 1375, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 438; *Koch* a. 1415, id. ib., III, 680; *Kach* a. 1392, S. Barabás, *A római szent birodalmi gróf Széki Teleki család oklevéltára*, vol. I (1206—1437), Budapest, 1895, p. 235—236; *Kach* a. 1468, id., ib., II, 193 şi 280; a. 1507, id., ib., II, 283; a. 1514, id., ib., II, 299 şi 334—335); *Coci*, munte în Argeş, *Cociu*, sat în Tutova, *Cociu*, părău în Putna (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 124), pe care altădată (*Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 34) l-am socotit, greşit, identic cu ung. *kacs* « branche, tige longue, flexible et grimpante ».

Pentru a-l explicà pe acesta trebuie să pornim ori dela un nume de persoană care ar puteà fi atestat în grafii de felul *Cochu* a. 1086 (Wenzel, *CDA*, I, 37) şi a. 1299 (Fejér, *CD*, VII, 218), *Coch* a. 1263 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 151), *Koch* a. 1267, 1278, 1234 (id., ib., VII, 3, p. 54; VII, 3, p. 81, 222, 223; VIII, 6, p. 81), dacă ele trebuie citite *koč*, nu *koh*, iar în acest caz *koč* ar puteà fi identic cu *koč*

Zala, vecin cu com. Vas (Nagy G., Végh şi Nagy I., *Zala vm. tört.*, I, 72). Un Bened. de *Buzád* se găseşte şi în Timiş la 1415 (Csánki, *MH*, II, 31).

[1]) Cf. şi *Kochina* « filia Thomae filii Martini de Lengeld » a. 1413 (Wenzel, *CDA*, XI, 234, şi XII, 598), alături de n. de bărb. *Cocini* din Spalato a. 1072 (id., ib., XI, 18), *Cochina*, apă, a. 1240 (id., ib., XI, 314), a. 1258 (id., ib., XI, 449), care derivă mai curând din slav. *kočina* « Stall für Geflügel, Schweine » decât dintr'un corespondent românesc **cucină* al lui c o q u ı n a « bucătărie », « care se ţine de bucătărie ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« berbece necastrat » (spre deosebire de « berbece bătut sau întors »), cuvânt de origine turcească (= ung. *kos*, idem, spre deosebire de *ürü*, *örü* « berbece bătut », cf. Gombocz, *Magyar Nyelv*, III, 259), care, fie din limba pecenegă ori cumană, fie dintr'o formă veche dialectală ungurească, ori din turcește, a pătruns și în limba documentelor vechi românești (l-am întâlnit în N. Iorga, *Studii și doc.*, VII, 255: « 8 *berbeč părnăi coč*, 5 *berbeč ţurcani coč*, 8 *cărlane oiţe*, 47 *cărlani bărbăcuţi* »); ori, mai curând, dela radicalul slav *kotъ* și dela derivatul acestuia † *kotьčь*, din care avem noi pe *coteț*, *cocină* (cf. bg. *kóček* «Hühnerkäfig », *kóčina* « Stall für Geflügel, Schweine », s.-cr. *kóčak*, *kóčina*, idem, slov. *kóča* « Bauernhütte », etc.) [1]).

Puczafalva (*Pucafolua* a. 1365 = *Puzsócz* = *Pálmafa* [1]), Csánki, *MH*, II, 787; *Puczincz*, Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 273), *Puczincz* = *Batyánd*, par a fi identice cu rom. *puță* 1. « Glied u. Scham kleiner Kinder », 2. « Kindchen » < p ŭ t e a, -a m sau p ŭ t [ŭ] l a, -a m (din p ŭ t u s « Kind », cf. S. Pușcariu, *EtWb*, 125, nr. 1416), cum ne îndeamnă să credem *Pizd* (*Pizdalaka* a. 1330, *Pizh* a. 1418, *Pyzd* a. 1425, 1461, Csánki, *MH*, II, 786) < slav. *pizda* (n.-slov., pol. *pizda*, ceh. *pizda*, srb. *pižda* > rom. *pizdă* « Fotze », « Loch »). În 1501 se numia *Pwcza dombya* un deal din hotarul satului Someșeni (ung. Szamosfalva, j. Cluj; Csánki, *MH*, V, 404).

De-altfel rom. *puță* a pătruns și ca apelativ în ungurește în formele *puca (pucza)*, *pucca*, *pucu*, având o întindere foarte mare, ce e drept, dinspre Est spre Vest și Nord-Vest: în Secuime, Turda, Cluj, Someș, Sălagiu, Sătmar, Bihor, Szabolcs, Valea Tisei (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 486; *MTsz*, II, 219—221; Viski, *Nyelvészeti Füzetek*, XXXII, 57; *Magyar Nyelv*, XI, 91, etc.).

Dar cr., n.-sloven și slovac. *puca* « cunnus » (cf. Miklosich, *EWS*, 266) ne arată că el a fost, și poate mai este, tot așà de bine cunoscut și în Vest, dincolo de Dunăre [2]).

Scapte, Sepche a. 1361, **Septhe** a. 1409, *Sewpthe* a. 1462, azi *Söpte*, spre Nord-Est dela Szombathely (Csánki, *MH*, II, 794), cum am

---

[1]) *Nára, Náré (Náraj, Náréj)* (a) Villa *Naree* a. 1257, *Naree* a. 1431, *Nara* a. 1434, etc., *Nare* a. 1447, *Naray* a. 1468, azi *Nárai*, lângă *Jdk*; b) poss. *Narey* a. 1346, *Naray*, *Nare* a. 1359, *Naray*, *Naree* a. 1418, Csánki, *MH*, II, 779), deoarece forma germană *Narein* nu-l pune în legătură cu *narr* « nebun », ar puteà fi identic cu rom. *nare (nară)* 1. « Nasenloch », « Nüster », 2. arom. și reg. Transilv. « Nase » < n a r i s, -e m (cf. și v.-it., sard. *nare*, etc.); cf. n. top. *Năsoieștii* din jud. Bacău (D. Frunzescu, *Dicț. top. și. stat. al Rom.*, p. 309); srb. *Nos*, *Babin Nos* (Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Orts-Namen*, 287 [205], nr. 375).

Forma *Naray*, *Narey*, fiind ulterioară, s'ar fi putut naște prin adăugarea sufixului unguresc *-j*.

[2]) Locuțiunea *pucán lenni* « a fi râzos, murdar » din com. Vas (Szinnyei, *MTsz*, II, 219) ori *A feredésnél még Szabó Zsuzsi is pucinra vetközött* din Hajdu-Szoboszló (id., ib., II, 220) însă se rapoartă la *puca:* 1. « jupon », 2. « cămașă femeiască ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

văzut mai sus și din alte exemple, ar puteà fi identic cu rom. *șapte*, *șepte* < s ĕ p t e m [1]).

Înșir apoi pe **Karácsonfalva** (villa *Karachon* a. 1221, *Karachunfalua* a. 1369, *Karachonfalua* a. 1418, 1482, Csánki, *MH*, II, 762); **Kopács** sau **Kupács** (*Kopach* a. 1323, *Kupach* a. 1329, *Kopach* a. 1481, *Kopach* a. 1481, Csánki, *MH*, II, 766), a căror origine am lămurit-o în altă parte; germ. **Kulm**, ung. *Kólom* (*A. m. kor. osz. helységnévtára*, 1888, p. 441; *Colon* a. 1221, etc., Csánki, *MH*, II, 766), care ne trimite mai curând la arom. *cùlmu* < * c u l m u m « Giebel », d.-rom. *culme* < c u l m e n (cf. și alb. *kul'm*) « Gipfel, Firstbalken » [2]), decât la slavul *chъlmъ* > ung. *halom* « Hügel », din care-l derivă E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX — 1929, 245); « Locus **Lupisdorff** supra poss. Thotfalu vocatam versus poss. Zenthkatherina » a. 1489 (Csánki, *MH*, II, 805), care prin partea sa întâia ne aduce aminte de rom. *lup* « Wolf » < l u p u s, - u m, etc.

Mă voiu ocupà în altă parte de înfățișarea românească a **Rebucze**-i (rostită și *Rabucza*), diminutivul *Rabei*. Aici mai relev numai că Românii din com. Vas au trebuit să-și aibă organizația proprie după « ius valachicum », cu libertățile și privilegiile cunoscute din alte părți.

Dela un cnez al lor și-a luat numele satul ***Knez**, care, dacă ar fi fost dat de Slavi, cum crede E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX — 1929, 234, ar fi trebuit să apară mai curând în forma derivată cu suf. *-ova*, *Knezova*. Am pus asterisc înaintea formei *Knez*, care trebuie să fi fost cea dintâiu, pentru că nu o găsim atestată în documente. Formele documentare cele mai vechi ne redau rostirea ungurească a lui *Knez* (*Kinih* a. 1217, *Kyniz* a. 1237, *Kyniz* a. 1240, *Keniz* a. 1284, *Kenez* a. 1323, 1431, *Kenyz*, poss. *Thyodorkenize* a. 1345, poss. *Keniz* et Tiuadarbanfelde a. 1384, *Kenyz* a. 1483, azi ung. *Kenèz*, Csánki, *MH*, II, 763). Din ung. a fost luat germ. *Ginisdorf* = Nemes-Medves (Lipszky, *Rep.*, I, 201), cu trecerea obișnuită a lui *k-* în *g-*.

Afirmația lui E. Moór, *l. c.*, că « Der Ort wurde von Slawen deshalb *Knezova* [3]) genannt, weil dort freie Ungarn wohnten » este nelogică și n'are nici un temeiu. Când au avut Ungurii cneji? Fără îndoeală « die Siedlung der Kleinadligen wurde zum Unterschiede von den anderen kleineren Siedlungen an der Medves: *Nemesmedves*

[1]) *Pálmafa* = *Pálmafalva* (cf. *Budafa* = *Budafalva* în Baranya și Zala, *Mucsfa* = *Mucsfalva* în Tolna, etc.) este derivat de Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 31, dintr'un ipocoristic al lui *Paldamarus*, *Paldamar*, *Baldamar* = *Villa Palmarum*, *Palmsdorf*, *Palmesdorf*, *Bálmar*, *Balmer*, etc. Totuși cf. și n. pers. *Palma*, dim. *Palmola*, *Palmota*, *Palmisca*, *Palmiça*, *Palmucia*, srb. *Paoma*, la Jireček, *Die Romanen*, II, 49 și III, 47, fie că este vorba de un corespondent al latinului *palma* « Palme » (cf. it. *palma*, prov. *palma*, etc.), ori al lui *palma* « flache Hand » (cf. rom. *palmă*, it. *palma*, cat., span.. port. *palma*, fr. *paume*, etc.).

[2]) Cf. Pușcariu, *EtWb*, 38, nr. 437; Candrea—Densusianu, *DE*, I, 68, nr. 431, unde se dau și paralelele romanice.

[3]) Această formă nu este atestată nicăieri.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

genannt », dar acești « mici nobili », dispăruți astăzi erau de origine românească.

Același lucru s'a întâmplat și cu **Vajdafalva** (*Waydafalwa* a. 1438, 1466, 1510, Csánki, *MH*, II, 807), care trebuie să fie dat după un voevod.

55. În Veszprém, despre care Anonymus (c. 48, ed. Fejérpataky, p. 43), ne spune că la venirea Ungurilor erà în mâna « Romanorum », găsim:

Ajka (villa *Aika* a. 1228, *Eyka* a. 1239 și 1263, nobiles de villa *Ayka* a. 1278, *Oyka* a. 1292, *Eika* a. 1295, *Ayka* a. 1304, *Felseuayka* a. 1383, *Ayka* a. 1439, *Alsowayka* al. nom. Banfalwa a. 1475, poss. *Alsoayka* al. nom. Bandfalva és Felsew *Ayka* a. 1480, azi *Ajka*, Csánki, *MH*, III, 218; Kovács, *Ind.*, 9 și 216; *Cod. dipl. p. Hung*, VIII, 347). *Ajka* se găsește des și ca nume de persoană (a. 1274, 1284, 1306, etc., cf. Kovács, *Ind.*, 9) și n'are a face nimic cu ung. *ajak*, *ajk* 1. « Lippe », 2. « Kinn », ci-i corespunde albanezului *aikɛ* « Rahm » (G. Meyer, *EWA*, 5), care a fost dus de păstorii români (cf. *Anon. Car.*, p. 327: *ajke*; arom. *aĭcă* « smântână »).

Nume de persoană ca *Poma* (cf. rom. *poamă* și srb. *Paoma* = *Palma*) filii de *Eyka* (a. 1239, Wenzel, *CDA*, VII, 90), *Preucel*, *Preuchel*, nobil. de *Ayka* (a. 1251, 1284, etc., cf. Wenzel, *CDA*, VII, 322, X, 421, 422, V, 31, VIII, 203, IV, 25, IX, 14, *Cod. dipl. p. Hung.*, IV, 99, unde se găsește și *Borta*), care poate fi și nume german (cf. « *Preuchul Theutonico* tunc rectore castri Budensis », Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 138), dar și rom. *preuțel*, dim. lui *preut*, *preot* « Priester » < prĕbiter, -terum, sânt indicații în acest sens.

Buzádföldje (Lipszky, *Rep.*, I, 87) derivă din n. pers. *Buzád* = « buzat » ori ung. *buza* + -*d*.

Dacă -*ó*- n'ar fi lung, am puteà derivà dintr'un nume de pers. *Csot* < rom. *ciot*, a cărui origine romanică este dovedită (cf. mai sus!), pe **Csót**, pl. *Pápa* [1]), și pe **Csóta**, pl. Devecser. Dar aceasta din urmă are mai întâiu forma *Cholta* (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegavensis — Anjoukori okmánytár*, I, 526), care ne trimite la un n. pers. *Csolt* (cf. nob. de *Cholta* la Fejér, *CD*, VII, 5, p. 527, a. 1295; X, 8, p. 572, a. 1410; Abraham de *Cholth*, în com. Zărand a. 1271, id., ib., V, 1, p. 126; fam. *Cholt* a. 1233, Wenzel, *CDA*, VI, 530).

Am vorbit despre **Ká(l)tháza** (*Káltaháza*, *Káldháza*, *Káld*, *Kát*, *Kált*, *Katl*) (predium *Katlu* a. 1210, villa *Calt* c. a. 1240, poss. *Kath* a. 1344, poss. *Kath* a. 1354, *Kathk* a. 1388, 1486, *Kaldhaza* a. 1395,

[1]) O « terra *Choth* » este atestată la 1263 (Fejér, *CD*, VII, 1, 322), dar nu-i pot precizà identitatea cu *Csót* despre care este vorba aici.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kathaza a. 1421, *Kalchhaza* a. 1424, *Kalchaza* a. 1483, *Kaldhaza* a. 1488, *Kald* a. 1488, apoi *Kalthaza*, azi *Kát*, pustă la hotarul comitatelor Győr şi Veszprém, Csánki, *MH*, III, 236—237), în care am recunoscut românescul *cald*.

Pădurea **Cocose** a. 1251 (Fejér, *CD*, IV, 2, 116), dacă ar trebui citită cu *-s-* sau *-z-*, nu cu *-š-*, s'ar puteà identificà cu rom. *coacăze*, plur. lui *coacăză* « grosseille », « Stachelbeere », « Preisselbeere », « Aalbeere », « wolliger Schneeball », un derivat cu suf. alb. *-ăz(ă)* din radicalul *coc-*; cf. lat. c o c c u m, v.-gr. *κόκκος*, alb. *kok* « baie », « fruit »; alb. *kokaze* « bombons » [1]).

Gamásza (Lipszky, *Rep.*, I, 193; *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 339), care este tot aşà de vechiu ca şi *Máma*, poate aveà suf. rom. *-easă*, după labială *-asă* (cf. *Băsărăbeasă* > *Băsărabasă*). Pentru radical cf. n. pers. rom. *Goma* (*Guma* a. 1279, Wenzel, *CDA*, XII, 269).

Koja (*Koya* a. 1478, Csánki, *MH*, III, 239), cum arată *Kajásza* = « Coiasa » din Fejér şi *Pucafalva*, *Pula*, *Pizd* (*Pizdalaka*) din Vas, despre care a fost vorba mai sus, pare a fi rom., fie vorba de rad. srb. *Koja* « Constantin », ori de *Coia* < *coaie*, plur. lui *coiu* « Hode(n) », « testicule » < c o l e u s, - u m (cf. prov. *coil*), plur. **c o l e a* (cf. it. *coglia*, sard log. *kodza*, fr. *couille*) [2]), cu atât mai mult că în Veszprém se găseşte şi o **Pula** (*Pula* a. 1357, *Pula* a. 1402, 1412, 1488, Csánki, *MH*, III, 248) [3]). Totuşi ar puteà fi şi cuman *coia* « dominus » (Kuun, *Cod. Cum.*, 267) şi *koy*, *coy* « ovis » (id., ib., 264 şi 267), întocmai cum *Koyan*, *Koianus*, n. bărb., a. 1232 (Wenzel, *CDA*, VI, 505) şi *Koyan* « terra in Dopopuch » a. 1292 (Fejér, *CD*, VI, 1, p. 233) poate fi cum. *coyan* « lepus » (Kuun, *Cod. Cum.*, 267). Ba poate fi în sfârşit, împreună cu acest din urmă, şi un derivat cu suf. *-a* sau *-an* al slavului *koj* « quies »; cf. ceh. *Koj*, *Kojan*, *Kojiš*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, p. 66 [280], nr. 166.

Deoarece Jankó, *o. c.*, p. 106, trece pe **Máma** în « Liste der unerklärbaren Ortsnamen », ceea ce însemnează că în Veszprém apelativul *máma* « Mutter » nu este cunoscut, amintesc aici că acest nume de localitate este atestat la a. 1082 (*Cod. dipl. p. Hung.*, IV, 3), 1108 (Fejér, *CD*, II, p. 47), 1109 (id., ib., VII, 1, p. 141) [4]), 1276 (id., ib., V, 2, p. 329), 1296 (id., ib., VI, 2, p. 39), 1297 (id., ib., VI, 2, p. 93), 1397,

[1]) Rom. *coacăză* a intrat şi în ungureşte în formele *kokojza*, *kokójza*, *kukujza*, în Secuime (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1152).

[2]) *Koyl*, n. bărb., a. 1264 (Wenzel, *CDA*, XII, 692) poate fi identic cu rom. *Coilă*.

[3]) Cf. *Balta-*, *Gârla-*, *Privalul-lui-Coia* în Tulcea (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 556); *Coiu*, ung. *Koj*, *Koly* în Bihor (Lipszky, *Rep.*, I, 330); *Două-Coaie*, deal în Râmnicul-Sărat; *Coieni*, sat în Vâlcea (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 126).

[4]) Este vorba de o copie de pe o diplomă şi mai veche, de pe timpul Sfântului Ştefan, cf. Dr. Karácsonyi J., *Szent-Istvdn király oklevelei és a Szilveszter-bulla*, Budapest, 1891, p. 26, unde se găseşte scris *Máμa*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

etc. (Csánki, *MH*, III, 241); ca nume de izvor (fons ad poss. Vesprim în Thuzuk) a. 1082 (Fejér, *CD*, I, p. 451, VI, 2, p. 352); cf. și *Mámai hegy*, — *rét* în Vörösberény, *Mámaalja* în Kenese [1]), *Máma forrás*, — *puszta* (Jankó, *o. c.*, 83). Mai avem o *Máma* (puszta) în com. Csongrád (Lipszky, *Rep.*, I, 408) și una în Nitra (S. Czambel, *Slováci a ich reč*, V Budapesti, 1903, p. 11), unde, cum vom vedeà, au locuit odinioară Români și se mai găsesc numiri românești. Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 206, amintește un vechiu deal *Mámó* în hotarul Alba-Iuliei.

Ungurește « mama » este numită *anya*. *Mama* la Ciangăi și la Secui este un cuvânt mai nou și de origine probabil românească [2]). Din pricina aceasta, precum și pentru fonetismul lui (cu *-a-*, nu cu *-á-*), nu poate fi avut în vedere la explicarea vechiului *Máma*. Cu toate acestea nu putem spune nici că avem a face cu siguranță cu rom. *mamă* < lat. m a m m a (cf. și alb. *mɛmɛ*, rtr., it. *mamma*, sard. *mama*, fr. *maman*, n. -prov. *mamo*, cat., sp., port. *mama*), căci acest cuvânt onomatopoetic se găsește aproape în toate limbile indo-europene (cf. v.- i. *máma*, n.- pers. *mām*, *māmā*, gr. *μάμμα*, *μάμμη*, germ. mod. *mamme*, vgs. *muoma*, lit. *māma*, let. *mama*, etc.) și, firește, și în limbile slave (rus., rut., bg., s.-cr., pol., polab. *máma*, cf. Berneker, *SEW*, II, 14—15), deși acestea de obiceiu întrebuințează pe *mati* și derivatele lui (*matica*, *matka*, *majka*, etc.).

Villa **Meneca**, aparținătoare bisericii din Veszprém (a. 1082, Fejér, *CD*, VI, 2, p. 351, și I, 450; *Meneka* a. 1240, id., ib., VI, 1, 193; *Menica*, *Meneke*, *Meneka* a. 1082—1293, *Cod. dipl. p. Hung.*, IV, 2, 15, 17, 200, 202; azi *Menyeke*) probabil este identică cu rom. *mânecă* [arom. *mânică*, megl. *mǫnică*, i.-rom. *mărecă*] «Ärmel» < m a nĭ c a, - a m (cf. alb. *mɛngɛ*, it. *manica*, mil. *manega*, prov., sp., port. *manga*, fr. *manche*, etc.).

56. Unul dintre cele mai răspândite toponimice românești este **muncel**, care derivă din lat. m o n t i c e l l u s, - u m (cf. vegl. *munčal*, v.-it. *moncello*, fr. *monceau*, prov. *moncel*), în vreme ce *munticel* este formațiune mai târzie. Astfel după *Marele Dicționar Geografic al României*, IV, 413—415, *Dicționarul Geografic al Bucovinei*, s. v., I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn u. Leipzig, 1924—26, pp. 16 și 170, îl găsim în deosebite forme în jud. Gorj, Neamțu, Putna, Roman, Suceava, Tecuciu, Vasluiu, Câmpulung, Storojineț. Nu mai puțin răspândit este în Transilvania, cum se poate vedeà din Ign. Lenk, *Lex.*, II, 121—125, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, ed. II, p. 118, și N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 145. Se găsește în Solnocul-interior, Alba-de-jos, Brașov, Cluj, Făgăraș, Hunedoara,

[1]) Este de relevat prezența cuvântului *Máma* tocmai în *Kenese*, care arată organizație după « jus valachicum ».

[2]) Vom vedeà că și în alte cuvinte *a* românesc este redat când cu *á*, când cu *a*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Sibiiu, Turda, Zărand, Munții Rodnei și ai Bârgăului în mai multe forme și mai de multe ori.

Formele ungurești ale *Muncelului* sânt: *Muncsel*, *Muncsal*, *Moncsal*, *Moncsel*, *Munsul*, *Muncsen* (după Lipszky, *Rep.*, II, 95, și Lenk, *Lex.*, II, 121, în jud. Someș), *Mincsol* (com. Árva, Sáros și Trencsén, pe hărțile militare și la Lipszky, cf. și I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 373; A. Bitay, *Dacoromania*, II, 683, și III, 794), *Muncsel* (în Secuime, cf. S. Opreanu, *Contribuțiuni la toponimia din ținutul Săcuilor*, Cluj, 1926, p. 4, 10, etc.; în Secuime e cunoscută și forma *Munticsel*, id., ibid., p. 8), *Mencsel* (Bereg, hărțile militare; Veszprém, Lipszky, *Rep.*, I, 430), *Muncsenul*, *Mancsenul* (Maramureș, Lipszky, *Rep.*, I, 438), *Muncsul*, *Mencsil* (Carpații Maramureșului, hărțile militare).

Muncel este răspândit ca nume de munți și în Galiția, în formele *Munčel*, *Mončel*, *Menčel*, *Menčil*, *Minčil*, *Minčul*, *Menčul*, *Mančul*, *Mendžul*, *Mindžul*, *Monču*l, *Menčol*, *Mončol*, *Minčur*, cu diminutivele: *Mončelik*, *Menčelyk*, *Menčelik*, *Minčelik*, *Minčarik*, *Minčelina Minčeljena*, *Mončelina*, *Menčela*, *Menčilski*, *Menčelskij*, *Munčov*, *Minčova* (vezi E. Kałużniacki, *Rumunisches im Klcinrussischen und Polnischen*, în Fr. Miklosich, *Wanderungen der Rumunen*, Wien, 1879, p. 23, hărțile militare și Petrov, *o. c.*, 122, 123, 183, 184, 185).

Muncel poate fi la baza numelui topic *Muncela* (în valea Ibarului, S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, p. 103) și *Muncijel*, cu varianta *Monće* în Dalmația, la hotarul Zadarului (*Rječnik*, VI, 927; cf. și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, București, 1926, p. 291); s.-cr. *Munčel* (P. Skok, *Arch. za arb. star.*, etc., II—1924, p. 340[1]).

Mai întâiu este atestat cel din Veszprém, deci din Pannonia: **Menchel** a. 1284, 1289, 1290, 1291, 1292 (cf. Fejér, *CD*, VII, 2, p. 126, VI, 1, p. 227; Wenzel, *CDA*, XII, 419, X, 51; *Cod. dipl. p. Hung.*, V, 67, 73, 74 și 123, unde este scris *Mencel)*; *Menchel* în numele unui nobil la 1269, 1313; *Menczel*, *Mencsel* a. 1402, 1488 (Csánki, *MH*, XII, 242); astăzi a fost schimbat prin etimologia populară în *Mentshely*. Interesant de amintit, în legătură cu acest nume de localitate, este că la 1284 se pomenește un *Buza* de *Menchel* (Wenzel, *CDA*, XII, 419), iar la 1290 un *Buzad* de *Mencel* (Fejér, *CD*, VII, 2, p. 134) [1]). Cum am văzut, este vorba aproape cu siguranță de rom. *buzat* « gross-, dicklippig » (< *buză* « Lippe »; cf. alb. *buzε*, v.-sp. *buz*). De altă parte lângă *Mencshely* se găsește astăzi muncelul *Halomhegy*, care este, evident, traducerea ungurească a vechiului *Muncel* > *Mencsel*.

Urmează apoi *Muncelul* din Turda: « Mons ideomate wolahico *Monchel* vocatus » a. 1486; « poss. *Mwnchel* ad Offombanya pertinens. Kenezius et alii wolachi ibidem » a. 1494, poss. *Monchal* a. 1496 (Csánki, *MH*, V, 722); *Muncelul-mare* din Hunedoara: *Mwnchal* a. 1464, *Naghmonchel* a. 1491, *Mwnchel* a. 1494, *Monchal* a. 1507, 1508 (Csánki,

[1]) Cf. și Paulus Chech de *Manchal* a. 1430 (Fejér, *CD*, X, 7, p. 312).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

MH, V, 113) şi *Muncei*, sat (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, I, 65, a. 1462), *Muncelul*, părău (id., ibid., II, 234, 236, 237, a. 1503); *Muncelul*, cătun, jud. Roman (id., ibid., I, 165, a. 1471) şi *Muncelul*, poiană şi părâu (id., ibid., I, 183, 185, a. 1473).

Pentru celelalte (*Muncel*, ung. *Kishavas*, Someş; *Muncelul-Gârboului*, ung. *Hegyköz*; *Muncelul-mic*, ung. *Kismuncsel*, Hunedoara; şi cele amintite de *Marele Dicţ. Geografic al Rom.*) nu am date mai vechi.

57. În Veszprém se găseşte şi o villa **Roman** (a. 1234—70, *Roman* a. 1452, 1488, azi *Románd*, Csánki, *MH*, III, 249).

Pentru organizaţia politică are importanţă **Kenes(s)e** sau **Kenesa** < *kneža*, vezi I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 130—137 (villa *Kenesa* a. 1109 [1]), *Kenesa* a. 1231, *Kenese* a. 1297, *Kenesse* a. 1478, *Kenese* a. 1488, Csánki, *MH*, I, 237) [2]), iar pentru cea militară **Ordó** (poss. *Ordo* a. 1434, 1464, *Ardo* a. 1499), care, ca şi *Ordód* din Bodrog (*Ordod* a. 1449, 1460, poss. *Ordod* a. 1479, *Ordood* a. 1480, *Ordodz* a. 1522, Csánki, *MH*, II, 205), nu păstrează fonetismul unguresc al lui *erdő-ovó* «Waldhüter», din care derivă, ci-l are pe cel al *Ordou*-rilor din Carpaţi, care pot fi şi româneşti, întru cât, cum vom vedeà, acolo Românii erau organizaţi milităreşte şi angajaţi pentru apărarea hotarelor (cf. şi *Gyepös*, *Gyepes*: *Gepus* a. 1212, 1319, *Gepes* a. 1373, etc., Csánki, *MH*, III, 232).

58. Existenţa unei populaţii româneşti în com. Zala o dovedeşte **Oláh** sau **Olá** (*Ola* a. 1463, poss. *Olah* a. 1467, în apropiere de Zala-Egerszeg, Csánki, *MH*, III, 87; Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 236).

Despre organizaţia în cnezate şi voivodate vorbeşte **Kanizsa** < slav sudic *kneža*, cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 130—137 (Terra *Knysa* a. 1245, fl. *Kanysa* a. 1256 [3]); *Kenesazyg* a. 1296, *Kaneza* a. 1314), Civitas *Canisa* a. 1321, villa sau pred. *Kanisa* a. 1325, opp. *Kanisa* a. 1423, etc., Csánki, *MH*, III, 11 şi 20), *Knezovecz* < slav sudic *knez* şi *Vajda* = *Voivod(ă)* < slav. *vojevoda* (cf. Raphayn *Woyauoda* Bancone bano Ochuz curiali comite et ceteris yobagionibus comitatus tenentibus, Veszprém, 10, Paloznak, la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 1050; Nepotes şi filii *Voyvode* a. 1308, a. 1322 [5]); nobiles de *Wayda*, viea în *Woyda* a. 1325, *Voyda* a. 1363, *Nagvayda* et *Kysvaida* a. 1456, etc., Csánki, *MH*, III, 121).

---

[1]) *Κνήσα* la Karácsonyi, *o. c.*, p. 26.
[2]) În aceasta se găseşte partea de hotar *Máma* alja (Jankó, *o. c.*, 55).
[3]) Nagy I., Véghely D., Nagy Gy., *Zala vármegye története*, I, Budapest, 1886, p. 29
[4]) Cf. şi Nagy I., Véghely, Nagy Gy., *o. c.*, I, p. 142.
[5]) Ibid., I, p. 158.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dintre celelalte nume topice se pot amintì: « piscina **Alba** » a. 1019, pentru cazul că *Alba* redă graiul populației, nu traduce un unguresc *Fejértó* (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 75, care citează pe Fejér, *CD*, I, 306); nesigurul *Barba* (a. 1474, Csánki, *MH*, III, 32), care poate fi atât rom. *barbă*, cât și ung. *Borba* < *Borbála* = « Varvara » sau < *Barabás* = « Varava »[1]); apoi **Boczfölde** (poss. *Bochfeulde* a. 1356, *Bochfelde* a. 1426, azi *Boczföld*, Csánki, *MH*, III, 37), < n. pers. *Bocz*, pentru care cf. rom. *boț* « palotte, tapon, boule », « noed », etc., dintr'un radical neclar, răspândit și în alte limbi romanice (cf. Schuchardt, *ZRPh*, IV, 104; *Dicț. Acad.*, I, 627; Meyer-Lübke, *REW* , 89, nr. 1240, din ed. II, p. 110, este înlăturat)[2]); **Bunnya** (— *Szent-Mihály*) (villa *Bunya* a. 1389, poss. *Bwnya* a. 1405, poss. *Bwnyazenthymyhal*, *Bwya* a. 1405, poss. *Bwnnya* a. 1452, Csánki, *MH*, III, 40), pe care l-am lămurit în altă parte; **Cseczi**, despre care voiu vorbì în legătură cu *Csácza* din Trencsén; **Cserfó** (*Cherfew* a. 1452, 1486, 1487, Csánki, *MH*, III, 42—43); **Cserháza** (*Cherhaza*, id., ib.); poate **Csinese**, *Csincsó*, părți de hotar (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 69), din *cinci* < quinque (cf. n. pers. rom. *Cincea*); **Csóra** « Gemarkungstheil » în Balaton-Ederics (vechiu, cf. Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 76), care, ca și *Cioara*, ung. *Csóra* din j. *Alba*, *Cioara*, ung. *Nagy-Mon*, din j. Sălagiu, *Cioara-de-sus*, ung. *Felső-Csóra* din j. Turda, poate fi identic cu rom. *cioară*, pe care Meyer-Lübke, *REW*[1], pp. 194—195, ed. II, p. 227, nr. 2449, îl pune în legătură cu sicil., calabr. *čaula*, neap. *čaulę*, tarent. *čola*, etc., și-l derivă dintr'un onomatopoetic romanic *čaola* « Krähe » (din rom. probabil alb. *sorɛ*, cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 481); **Csulla**, parte de hotar în Barabás, din *ciul*, cf. ung. *csula*; **Genásza**, parte de hotar în Zala-Lövő (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 114), care are sufixul rom. *-easă* și probabil redă pe *Găneasa*; **Korachonfalwa** (a. 1496, Csánki, *MH*, III, 68) din n. pers. *Crăciun*; **Karnyi-** sau **Kornyi-***tó* = « Kornyi Teich », « ein Röhricht mit wenig Wasser » (Jankó, *o. c.*, 77), *Karnyita*, *Kornyita*, *Kornyitó* (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 179), pentru care cf. rom. *corn*, plur. *corni* « Kornelkirschbaum » < cornus, -um și *corn*, plur. *coarne* și *cornuri* « Horn » și « Ecke, Winkel »; **Katun** « praedium prope ad insulam regis » sau « de Tychon » a. 1210 (Wenzel, *CDA*, I, 105), pentru care cf. rom. *cătun*, a cărui origine și întindere am discutat-o în alt loc; **Kupamaria**, deal pentru vie (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 184), care se pare că este identic cu rom. *cupamare*, o *Kupa Mária*, de care a putut fi apropiat prin etimologia populară

[1]) Amintesc în acest loc grafia *Σαίνδρον* = actualul *Sándor* din diploma grecească a lui Ștefan cel Sfânt (a. 1001 — 38), care, cum a relevat Pauler, *A m. nemz. tört*[2], 401, n. 106, în diplomele lui Coloman (a. 1095—1116; dipl. a. 110·) se schimbă în *Sondur* și *Scondur* (cu privire la situația geografică a lui *Sándor* vezi M. Rupp, *Helyrajzi történet*, I, 262). Ea ne reamintește așa de mult rom. *Sandru* = *Lisandru* = *Alexandru* și *Șandru* < ung. *Sándor*. Despre *Fotudi* am vorbit în legătură cu *Fot;* pentru grafia grecească *παταδί* a acestuia cf. I. Melich, *Magyar Nyelv*, XXIV—1928, 111—113.

[2]) Cf. și n. pers. *Bocius*, *Bocio*, etc., la Jire ek, *Die Romanen* I, 2, 27.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

având mai puțin rost; **Kurta** (*A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 461) < *curt* «scurt»; **Mécsásza**, parte la hotar (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 212), care iarăși are sufixul *-easă*; **Pula** (Lipszky, *Rep.*, I, 540; *A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 591); **Szákafölde** (villa *Zakafelde* a. 1231, Csánki, *MH*, III, 102; parte de hotar în Balaton-Füred, Jankó, *o. c.*, 53 și 90), **Száka** (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 340); villa **Zeck** a. 1292 (Nagy I., Véghely, Nagy G., *o. c.*, I, 106; poate **Szamárfölde** (*Zamarfelde* a. 1433, 1490, *Zamarfewlde* a. 1483, Csánki, *MH*, III, 103) și **Szula**, *Szuli* (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 378), în cazul că ar fi identic cu rom. *sulă* «Ahle, Spiess» < s u b ŭ l a, - a m, nu cu n.-slov. *sulj* «Art hölzernes Gefäss»; **Szord** (*Sord* a. 1355, azi **Szurda**, Csánki, *MH*, III, 112), pentru care cf. rom. *surd* «taub» < s u r d u s, - a, - u m [1]); **Turzóvölgy** (*A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, 698) < n. pers. *Turzó*, pentru care cf. rom. *sturz* < **turz*, singular refăcut din pluralul **turzi* = *sturzi* al lui **turd* «Krammetsvogel» < t ŭ r d u s, - u m (Pușcariu, *EtW b*, p. 153, nr. 1665: < * t u r d e u s, - u m), pentru a nu mai pomeni de *Nova* (*Nowa* a. 1255, villa *Nwa* a. 1331, poss. *Nova* a. 1353), care poate fi și slav (cf. rom. *nou* «neu» < lat. n o v u s, - a, - u m și slav. *novŭ*, idem); *Vérgyalom*, deal în Zala-Koppán (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 417), în partea a doua a căruia s'ar puteà vedeà rom. *deal*, etc. (< slav. *dělъ*), etc.

Ortografia *Swn*, *Soon* a. 1423 (Fejér, *CD*, X, 6, 587—8), a. 1455, 1461 (Csánki, *MH*, I, 111) a lui *Zsúny* (*Alsó-*, *Felső-*, *Uj-Zsúny*) din Nógrád ne arată că și *Suna* n. bărb. din com. Zala a. 1221 (Fejér, *CD*, III, 1, 326) ar puteà fi citit *juna*, iar atunci ar puteà fi fem. *junĕ* al românescului *june* «jung» < j u v ĕ n i s, - e m (pentru feminine întrebuințate ca nume de bărbați cf. *Fata*, *Muta*, etc.). Totuși ar puteà fi vorba și de ung. *csunya*, a cărui origine nu este destul de clară (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1214—15).

Dintre numele de ape din com. Zala, care «nu se pot explică nici din maghiară, nici din germană» (vezi I. Melich, *A honfoglalâskori Magyarorszâg*, p. 393), **Váliczka** (atestată mai întâiu la 1214 în forma *Warizka*, apoi *Valizka Malaka* a. 1298, cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 310 și 410), presupunând că nu este un derivat al ipocoristicului *Val(e)* = «Valentinus», probabil are radicalul românesc *vale* «Tal, Bach» < v a l l i s, - e m (cf. it., sp., port. *valle*, sard. *vaḍḍe*, eng., prov., fr. *val*), dim. *vălcică*, *vălceà* sau *vâlceà*, *vâlcel*, *vălicică* și *vălĭță*. Ca să explicăm forma *Vâliczka*, nu este nevoie să pornim dela diminutivul *vălĭță*, întru cât derivarea cu suf. *-icka* este obișnuită în limbile slave (cf. și *Puliske*, apă tot în com. Zala, a. 1327, la Fejér,

[1]) O familie *Szurda (Szurdi, Szurd)* de Indol și Cean se găsește în sec. XV în jud. Turda: *Zwrda* c. an. 1440, a. 1467, 1470, 1483, 1484, 1489, 1493, 1494; *Zwrd* a. 1440; *Zw[r]da* a. 1450, 1486; *Swrda* a. 1458; *Surda* a. 1481; *Zwrdy* a. 1489 (Csánki, *MH*, V, 823). Cf. un Damianus *Surdus* și în Zara a. 1247, la Jireček, *Die Romanen*, III, 64.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

CD, VIII, 3, p. 214, despre care am arătat că trebuie pus în legătură cu rom. *pulă*).

Pentru această origine vorbește și faptul că în apropierea unei *Váliczka* (sânt două!) se găsește **Oláh**, deci populație de origine românească [1]).

Despre «silva» **Murul** < *mur* «Maulbeerbaum» a. 1024 (Fejér, *CD*, I, 309) va fi vorba mai încolo.

Burul a. 1024 și 1263 (Nagy I., Véghely, Nagy G., *o. c.*, I, pp. 2 și 41; terra *Burulfeulde* a. 1293, poss. *Borlovfeldee* a. 1335, villa *Burul* a. 1348, poss. et villa *Burul*, *Burufeulde*, Csánki, *MH*, III, 38), cum arată forma *Borlovfeldee*, probabil trebuie citit *Borol*, *Borolfölde*, *Borlófelde*, cum îl citește Csánki, *l. c.*, și derivat din slav. *Borilo* <*borъ* «pugna» (cf. și Asan *Burul*, interpretat de obiceiu Asan *Borilo*), nu din rom. *Burul* = «bunul», cu atât mai mult că o astfel de formă românească rotacizată ar rămâneà izolată în epoca în care apare *Burul* în această regiune. (Ascenus *Burul* ceteşte N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, I, Bucureşti 1915, p. 459, şi *Sârbi, Bulgari şi Români*, în *AAR*, s. II, t. XXXVIII ist., p. 116, n. 1, trimiţând la rev. *Századok*, 1912, 292—294).

Mai relev compusele **Kumal** = «Kőmál» și **Mogyolma**, atestate încă în sec. XIII, precum și n. pers. *Buzad* a. 1231 (Nagy I., Véghely, Nagy Gy., *o. c.*, I, 7; a. 1310, id., ib., I, 133); *Karachynus* a. 1256 și 1323 (id., ib., I, 29 și 169); *Kenez* a. 1276 (id., ib., I, 79), etc.

59. În Komárom putem amintì doar pe: **Buzád** (poss. *Bwzad* a. 1460, Csánki, *MH*, III, 496), care, fiind la început nume de persoană, cum am arătat mai sus, după toată probabilitatea trebuie pus în legătură cu rom. *buzat* «cu buze mari», din *buză* «Lippe» (cf. pentru acesta alb. *buzε*, v.-sp. *buz*); *Chykuragatu* = «Csikur-*ága-tó*» (a. 1252, Fejér, *CD*, VII, 5, p. 306; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 206), care în partea întâia poate cuprinde pe *cicur* = «ciucur» (> ung. *csukor*, *csokor*); **Kurta**-*keszi* (*Kurthakezy* a. 1399, Szamota – Zolnai, *MOklSz*, s. v. *kurta*), care în partea întâia are pe *kurta* de origine românească; **Ronka** (villa *Runka* a. 1216, *Renka* c. a. 1235, *Roncha* a. 1390, *Ronka* a. 1415, *Ronga* a. 1450, Csánki, *MH*, III, 511), care ne reamintește *runcul* românesc [2]); **Szák** (*Zak* a. 1335, *Zaak*

[1]) Vom vedea mai încolo că *vale* s'a păstrat și în alte părți unde acum nu mai sânt Români. *Vale*, în forma articulată *Vala*, este cunoscută ca nume topic și în Ungaria, unde avem și Istria (cf. S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 111, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 296—297). O ung. *Valiszka*, sîrb. *Valiska* «Kordonsposten» se găsește și în Banat (Lipszky, *Rep.*, I, 714).

[2]) Asupra originii și întinderii runcului în toponimia românească ne-a lămurit G. Popovici în *Convorbiri Literare*, XXV—1891, pp. 705—716. «În nomenclatura topică ... numirea *Runc* apare frapant de des» (p. 705). «În partea cea mai mare

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1440, 1475, 1492, Csánki, *MH*, III, 512), care, cum am amintit, poate fi atât rom., cât şi slav (cf. şi n. pers. *Sac*, *Sacşa* din *Isac* ori *Sava*).

Despre « villa **Staul** », care a aparţinut în sec. XIII comunei Szakállos din com. Komárom (cf. pentru *Szakállos* Csánki, *MH*, III, 512—513), va fi vorba mai jos.

Raportându-ne la viaţa pastorală, cum se vede din *szállás* (cf. şi rom. *sălaş* din ung.), ar putea fi identică cu rom. *mânz* « Füllen » (cf. şi alb. *mes*, art. *mezi*), fem. *mânză*, partea întâia a lui **Manzaszállás** (Lipszky, *Rep.*, I, 409), chiar şi dacă aceasta a numit o persoană la naşterea numelui topic [1]).

60. În Győr, afară de **Bácsa** (*Bacha* a. 1231, 1371, Csánki, *MH*, III 595; Lipszky, *Rep.*, I, 25), apele **Morchol** şi **Pannosa** = **Paunsa**, pe care le-am explicat în alt loc, se mai pot aminti: « **Chuntey** *terrae* piscina » a. 1290 (Wenzel, *CDA*, II, 110; cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr*, I, 204), pe care-l putem pune în legătură cu rom. *ciunt*, *ciuntă* [2]); **Picsord** (*Pychord* a. 1235, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 15; *Pichurd* a. 1409, 1424; *Pychord* a. 1472, 1473, 1477, Csánki, *MH*, III, 555), care ne reaminteşte rom. *picior* « Fuss » < *pĕdĭciolus, -um, contras de timpuriu în *peciolus a cărui identitate cu petiolus (cf. G. Paris, *Romania*, XXII, 147) nu este pe deplin stabilită (Candrea—Densusianu, *DE*, I, p. 208, nr. 1373), la care s'a putut adăugà suf. top. ung. *-d* [3]); nesigurul **Scequ** din « alveus salsuginis, que dicitur *Scequ* » a. 1086 (Wenzel, *CDA*, I, 32; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 199), pentru care cf. rom. *sec* « trocken », « unfruchtbar » <sĭccus, -a, -um,

---

denumirea n'a putut fi imprimată respectivelor puncte topice în valoarea de nume proprii. Ea cată să fi fost atribuită în funcţiune de apelativ » (p. 706). *Runcul* derivă dintr'un m.-lat. runcus, iar acesta din lat. runco, -are « jäten » (p. 709 ş. u.), deci este sinonim cu *arşiţă* < lat. *arsicia, -am; *curătură*, *curăţitură* < lat. curare; *laz* < slav. *lazъ*, *lăzuitură* (p. 715—716); *cârciu*, pentru care cf. n.-slov., srb. *krč* « Rodenland », *krčiti* « roden » (I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, p. 12; cf. şi p. 218); *seciu* < slav. *sěčъ* « Schlag, Holzschlag » (Tiktin, *DRG*, 1405, şi O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, p. 56); *tăietură* < *taiu* < lat. talio-, -are; *şlog* < germ. *Schlag*, etc., care l-au scos din circulaţie (cf. N. Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 120 şi 121). Am văzut însă că *Rungg* se găseşte şi la aşà numiţii « Walchen » (Jung, *o. c.*, p. 167) şi este cunoscut şi din dialectele italiene (v. Meyer-Lübke, *REW*[1], 559, nr. 7444).

[1]) Totuşi cf., alături de *Minzany*, la Novaković, *St. Zakoni*, 423, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 289, § 271, şi *Manzatutus* = it. *mangia-tuto*, *Manzavinus*, *Manchiavinus*, la Jireček, *Die Romanen*, III, 39. Pentru originea lui *mânz* cf. mai pe urmă Philippide, *Originea Românilor*, II, 723.

[2]) *Chuntey* are chiar înfăţişarea de genitiv românesc (totuşi cf. şi suf. ung. *-j*); cf. şi « *Tomi* erdő », « *Tomi* puszta » (com. Somogy, în apropiere de Kapolyi út, *Kenèsz h.* şi Kis-Bar (vezi harta militară austriacă), care pare a fi genitivul lui *Toma* (ung. *Tom* *-i* neavând rost, *Toma* numindu-se ungureşte *Tamás*).

[3]) Cf. şi « villa *Pychor* al. *Pychur* » a. 1273 (Fejér, *CD*, V, 2, p. 92), aparţinătoare mănăstirii Abraham din com. Zala, care pare a fi identică cu *Picsord*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

și ung. *szék*, *szik* « nitrum » și *szék* « scaun », despre care am vorbit în altă parte [1]).

Înfățișare românească mai are și **Striga**, atestată în regiunea Győr într'un document dela 1231 (Wenzel, *CDA*, I, 283), în care este vorba de aplanarea unui proces dintre capitlul din Győr și un particular « hinc vere vergit ad Brangtu, et inde vadit ad Cururtu [2]), et ibi fixa est meta; et inde egreditur aqua, que vocatur *Striga* et vergit ad Danubium. . . ».

Pentru *strigă* « Hexe », *strigoiu* « Blutsauger », cf. ung. *sztriga* (Szinnyei, *MTsz*, II, 606), pol. *strzyga* « Art Nachtgespenst », *strzygonia*, slovac. *stryga* « Hexe », *strigon*, *strygoje*, n.-slov. *štrija* « Hexe », *strigon* « Vampir », care după Miklosich, *EWS*, 326, sânt luate din românește ori italienește (pentru etimologia cuvântului românesc cf. S. Pușcariu, *EtWb*, p. 152, nr. 1657, care-l derivă din lat. *strīga*, *-am*, dar adaugă: »Das rum. Wort, sowie die Ableitung *strigoiu* sm. « Gespenst », kann indessen auch entlehnt sein, vgl. alb. *štrigę* « Hexe », *štrigán* « Hexenmeister », n. -gr. στρίγα, slov. *štriga* « Hexe », *štrigon* « Blutsauger », etc.)«.

Despre originea românească a lui *-e-* și a sufixului în **Rebucza**, cum am spus, voiu vorbì mai încolo [3]).

61. În Sopron este pomenit un « in [cola] **Cald** chiar între a. 1000—1038 (Wenzel, *CDA*, I, 22). Pentru acesta cf. rom. *cald*, pe care, cum am arătat, îl găsim și într'o serie de numiri topice.

Dintre numirile topice din Sopron au înfățișare românească următoarele: **Keczöl** (*Keczel*) < rom. *cățel* (Villa *Ketel* a. 1264, Terra *Kezel* a. 1279, poss. *Kechel* a. 1387, *Kechul* a. 1436, *Keczel* a. 1478, azi *Keczöl*, Csánki, *MH*, III, 613), despre care a fost vorba mai sus; **Pul(y)a** < rom. *pulă* < p u l l a, -a m: terre *Pula* maior et minor a. 1225, *Pula* a. 1323, 1359, 1428, *Pulya* a. 1390, poss. utraque *Pula* a. 1410, *Kyspulya* a. 1417, *Kyspula* a. 1420, *Pwla* a. 1454, *Alsopula* a. 1458, *Nemespula* a. 1468, *Kewze*[*p*]*pula* a. 1473, *Pwlya* a. 1492, *Alsopwlya*

[1]) Reamintesc aici exemplele: «in vallem qui vocatur *Zeku* » (Murăș-Turda) a. 1228 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 48; cf. și Fejér, *CD*, III, 2, p. 132); *Székpataka*, « ein Bach in Maroscher Sekler Stuhl » (Lenk, *Lex.* IV, 140); « rivulus *Zeek* » în Liptó a. 1252 (Fejér, *CD*, VII, 5, 294, și *Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 71; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 438); *Scekpotok* a. 1270 în Abauj și Zemplén (Wenzel, *CD*, VIII, 258; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 196); *Pereou* (= « Pârâul ») *Szék* (= «sec »), « ein Bach, welcher im Kronstädter Distrikt aus dem Gebirge Gartsin entspringt »; *Szék-Asszó-patak*, « ein Bach, welcher im obern Tschiker Sekler Stuhl aus dem Gebirge Ostoros des Alt-Höhenarmes entspringt » (Lenk, *Lex.*, IV, 140).

[2]) Cetirea lui *Cururtu* nu o știu sigur.

[3]) Observ aici că *Borba* (-telke) (villa *Barba* a. 1235, *Borbateluke* a. 1360, *Borba* a. 1451, azi *Borba*, Csánki, *MH*, III, 546), din pricina rostirii cu *-o-*, n'are nici o legătură cu rom. *barbă* < b a r b a, -a m, ci trebuie considerat ca ipocoristicul lui *Borbála* « Vârvara » sau *Barrabás* « Varava ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1519, azi *Alsó-*, *Közép-* și *Felső-Pula*, germ. *Unter-*, *Ober-* și *Mittel-Pullendorf* (Csánki, *MH*, III, 625—626), *Pulah* a. 1325, *Pwla* a. 1474, etc. (*Cod. dipl. p. Hung.*, III, 78, 431, 451, IV, 268, 295, etc.), despre a cărui origine iarăși am vorbit ; **Rov**, *Row*, *Rovó*, *Ravó*, *Roj* (poss. *Roy* și familia de *Roy* a. 1355, poss. *Rov* și familia de *Rov* a. 1375, villa *Roy* sub comitatu Mosoniensi a. 1382, fam. De *Roy* a. 1393, *Rawo* a. 1420, 1499, 1457, etc., Csánki, *MH*, III, 626—627), care, prin varietatea și potrivirea formelor, ne trimite mai curând la rom. *rău* « schlecht », fem. *rea*, *reauă* (cf. arom. *arău*, *arao*, megl. *rọu*, *rauă*, i.-rom. *rewu*), plur. *răi* < r e u s, -a, -u m [1]), decât la slav. *rovъ* « groapă », derivat *rovov.*).

Despre explicarea lui **Száka** (*Szákány*) din rom. *sacă*, fem. lui *sec* « trocken, unfruchtbar » < s ĭ c c u s, -a, -u m a fost vorba mai sus (predium *Zaka* a. 1194, *Soaka* a. 1195, *Zaka* a. 1225, a. 1355, 1388, 1393, 1407, 1435, 1436, 1455, 1472, *Sakan* a. 1435, pred. *Zaka* a. 1475, 1476, pred. *Zanthozakan* aliter *Barathzakan* și *Borosszaka* a. 1476, *Czaka* a. 1476, Csánki, *MH*, III, 629). Că ea este cea adevărată ne-o dovedește și *Scequ* din « *alveus* salsuginis, que dicitur *Scequ* » a. 1086 din com. Győr sau Sopron (Wenzel, *MH*, I, 32; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 199), despre care a fost vorba mai nainte.

62. Salch, vallis in com. Supruniensi (a. 1208, Wenzel, *CDA*, VI, 320) ar puteà corespunde pluralului v. rom. *salci* = *sălci* al lui *salce* (*salcă*) « Weide » < s a l i x, * s a l c e m = s a l ĭ c e m, dacă *s* inițial ar trebuì citit *s*, nu *š* (cf. *Zalch* a. 1320, în Fejér, la Fejér, *CD*, VIII, 7, 176).

Vicza (terra, villa *Wicha*, *Wiccha*, *Wiccza* a. 1220, 1227, 1234—70, 1237, *Widcha* a. 1238, *Vicza* a. 1247, *Vyccha* a. 1346, *Vicha* a. 1377, 1416, poss. *Vycha* a. 1409, *Wicha*, *Wycha* a. 1413, *Wycza* a. 1435, 1478, *Wyccza* a. 1465, pred. *Felzerwycza* a. 1478, poss. *Felzerwychafelde* a. 1480, Csánki, *MH*, III, 635; Czinár și Kovács, *Ind.*; poss. *Tyak*. . . cum terra *Wyccha* a. 1348, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 258, *Tyakteleke et Vichateleke* a. 1368, ib., I, 258) poate fi din n. pers. *Vica* = *Vičo*, *Vitko*, *Vito*, *Vita*, ipocoristicele lui *Vitomir*, *Vitan*, *Vitina*. Dar se poate raportà și la « vița de vie », iar în acest caz este identic cu rom. *viță* (megl. *vitsă*; arom. *yită*; cf. și it. dial. *wittsa* « Weidenrute ») « Rebe », « Stock » < * v ī t e a, -a m « Reben- » = v ī t i s (cf. Pușcariu, *EtWb*, 179; Meyer-Lübke, *REW* [1], p. 717, nr. 9388) sau un singular refăcut din pluralul vechiu *viți* < v ī t e s (cf. *Vicz*, « villa in Simigh [= « Somogy »] ad Szemes a. 1325, Fejér, *CD*, VIII, 2, 668, care pare a fi o dovadă pentru etimologia din urmă) — *vițe* fiind pluralul

[1]) Cf. n. pers. *Rou* a. 1211 la Tihany (Wenzel, *MH*, I, 116) și « pristaldus » Ioachim f. *Rouz* = « Răuț » ori « Róz » a. 1222 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 363 și III, 2, p. 64); apoi și *Rovfolu* a. 1272 (Fejér, *CD*, V, 1, p. 186).

[2]) Cf. E. Moór, *Die slaw. Ortsnamen der Theiszebene*, în *Z. f. Ortsn.-Forschung* VI—1930, 37.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mai nou al lui *viță*—, deci nu din slav. *vica* < v.-bg. *vitĭca* (Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 109—110; cf. bg., rus. *vica* « virga », n.-sloven *vitica* « Ring », srb. *vitica* « Haarlocke », rut. *povytyća*, *pautyća* « Windling », etc.), care în sec. XIII am aștepta să-și fi păstrat forma mai veche (n.-gr. *βίτζα* probabil este din românește). Este vorba de un caz similar cu al lui *Čaca* = rom. *ceață*, despre care va fi vorba mai încolo.

Un sat cu numele *Vița* (rostit și *Jița*) este atestat și în jud. Someș încă dela începutul secolului XIV (*Wiche* a. 1313, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 317; *Vice* a. 1369, id., ib., II, 328, 329; *Vyche* a. 1371, id., ib., II, 366; *Vicze* a. 1760—62, germ. *Witzen*, rom. *Sitza*, Lipszky, Rep. II, 160; *Vitsa*, *Vitza*, *Jitsa* « ein Dorf in Silágytscheher Bezirk des inneren Kreises der Mittel-Solnoker Gespannschaft », Lenk, *Lex.*, IV, 416) [1]).

Aceste *Vițe*, împreună cu *Muszt* din com. Somogy, cu *romonya* « specie de strugure » (cf. și n. top. *Romonya* în Pécs), și chiar și cu *Mál*-ul amintit adeseori ca vie (cf. *Szőlőmál*, etc.), ar fi potrivite să ne arate că Românii au avut și viață statornică și s'au îndeletnicit totdeauna cu cultura viței de vie (cf. numeroși « vinitor »-i cu nume românești în Pannonia).

63. Se pare că în două nume topice din com. Sopron ni s'a păstrat vechea formă românească *Zoan*[*e*], *Zuan*[*e*], corespunzătoare latinului *Johannes* (cf. *Sânziene*, *Sânzuiene*, *Sânțion* alături de *Sântioan*)). Totuși poate fi vorba și de it. nord. *Zuane*, *Çuano*, it. ven. *Zuàne*, *Zane*, friul. *Zuàn*, *Zuanut*, *Zanìto*, cf. și slov. *Žvan*, č.-cr. *Zvàne*, *Zvane*, cr. dalm. *Zan*, *Zanello*, *Zive*, *Žvan*, etc. (Jireček, *Die Romanen*, II, 40, și Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 113), în **Zon(y)agerezd**, tradus *Jánosgerezd*, și în vechea villa *Zoan*, mai târziu *Wanndorf* = *Ivandorf* (cf. *Van* = *Ivan*, *Vanciu* = *Ivanciu*, etc.), pentru care avem următoarele atestări: *Gueruzt* a. 1260, *Zwnyageresd* a. 1398, *Kysgeresd* a. 1405, *Janusgerezd* a. 1460, *Geresd* a. 1469, azi *Kis-* și *Nagy-Geresd*, spre Est dela Csepreg (Csánki, *MH*, III, 608-609); villa **Zoan** a. 1296, terra *Zwan* a. 1298, terra *Zoan* a. 1317, a. 1484, ord. S. Pauli fr. heran im *Wanndarff* od. Sanctum *Wolffgangum* a. 1493, azi *Wandorf* = Bánfalva (Csánki, *MH*, III, 639) [3]).

Situația este la fel și în privința lui **Fortunátfölde** (*Fortunádfalva*, *Fortunád*: Terra *Fortunad* a. 1227, *Fertenadfelde* a. 1409, poss.

---

[1]) N. pers. « *Wiche* de S guzwar » a. 1337 (Z mmermann—Werner, II, 490, 491) este identic cu *Vydk* (id., ib., I, 485), d ci intră în categoria numelor de persoană citate mai sus.

[2]) Să se compare numele Morlaculu *Zuanne* M na din Dalmația, căruia i se deteră în 1581 câteva teritorii la M derno (P l) (vez S. D agom r, *Vlahii și Morlacii*, 47). Numele acestuia însă poate redà rostu a ital ană nord că.

[3]) Aceeași trebuie să fie explicarea și pentru *Zovány* d.n Crasna sau Sălagiu (*Zoan*, *Zowan* a. 1341, 1445, 1481, Csánk, *MH*, I, 586).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Fortunadfeld ea. 1409, poss. *Farthunadfelde* a. 1416, terra seu poss. *Ferthonadfalua* a. 1428, poss. *Ffertnad* a. 1437, Csánki, *MH*, III, 608), care derivă, evident, din n. pers. *Fortunatus*, ori prin limba românească (cf. † *furtunat* «bântuit de furtună», *furtună*, dar și † *fortună* < f o r t u n a, -a m, *Dicț. Acad.*, II[III], 200), ori prin italiană.

Cum am arătat și în altă parte, nu este sigur **Bu(n)nya** (*Bugya*) (*Bodonya* a. 1390, *Bugya* a. 1519, Csánki, *MH*, 602), care poate fi explicat atât din românește, cât și din slavonește, iar *Borbaháza* (*Barba* a. 1230, 1346, *Borbaháza* a. 1338, poss. *Barbahaza* a. 1363, 1400, 1466, pred. *Barbahaza* a. 1435, poss. *Barrabasfewlde* a. 1468, Csánki, *MH*, III, 601) este o scurtare din *Barrabás* «Varava», nu din rom. *barbă* < b a r b a, -a m (cf. ung. *bárba* în Mold., Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 287).

Organizația în cnezate a trebuit să existe și în com. Sopron, cum ne dovedește un document scris la 1208/1359, în care se poate citi: «In ponte Kenez super Rabca» (Fejér, *CD*, III, 1, p. 65; Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 473, s. v. *kenéz*), iar **Ordó** sau *Erdő* (*Erdeu* a. 1387, *Ordo* a. 1388, Csánki, *MH*, III, 607) vorbește despre existența unei organizații militare.

64. Chiar dacă, cu toată grija avută, unele dintre explicările date mai sus n'ar fi tocmai fără cusur și fără voia mea m'aș fi lăsat târît în oarecare exagerări, totuși cele sigure sânt destul de numeroase pentru ca să nu se mai poată tăgădui prezența Românilor dincolo de Dunăre încă în cele dintâiu acte ale cancelariilor ungurești (s. IX—XII) și că «Blachii ac pastores Romanorum» = «Valahii, adecă păstorii Romanilor» = «Românii» din Anonimul regelui Bela și celelalte cronici au fost o realitate. Românii trăiau în Pannonia și în sec. XII, deci Anonimul puteà spune cu tot dreptul despre ei: «et modo Romani pascuntur de bonis Hungariae» [1]).

Și E. Moór, stabilind epocele de colonizare în valea Pinka din com. Vas (*Ung. Jahrb.*, IX,—1929, pp. 250—251), este nevoit să constate că în cele trei dintâi din ele (1. Epoca francă; 2. Epoca «desertum»-urilor dela graniță, până la mijlocul sec. XII; și 3. Epoca medievală a clădirii de cetăți și de colonizare, a. 1150—1300) mai existau elemente romanice, care va să zică Români, alături de cele slave și germane, la care s'au adaus în cea din urmă și elemente ungurești. Începând din această epocă, «die slawischen und romanischen Elemente der Bevölkerung verschwinden allmählich, sie werden teilweise magyarisiert, teilweise germanisiert».

[1]) L. M l tič poate să firme d ci că locul de formare al Românilor ar fi în Pan de Apus și pe țărm l Adriaticei (în articolul *Unitatea limbii bulgare în dialect le sale* din rev. *Bulgarski pregled*, I, 1, 1929; cf. rec. lui D. Crânjălă, în *Arhiva* XXXVII — 1930 pp. 286—294). Numai la «țărmurii Adriaticei» se gând à Réthy, *Az oldh ny. és nemz. megalakulása*, Budapest, 1887, p. 59.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Orașele și satele cu nume românești, deci întemeiate de Români, ca și apele numite de ei, sânt dintre cele mai vechi și mai importante dincolo de Dunăre. Mai târziu astfel de nume nu se dau și multe din cele cunoscute în documente sânt înlocuite, dispărând deodată cu cei ce le-au dat.

Cu timpul, prin sec. XV—XVII au venit din nou Români din Croația și Slavonia pe locurile celor dispăruți [1]). Meritele militare ale acestora, cum am văzut, le recunoaște, în 1627, împăratul Ferdinand II, confirmându-le libertățile și privilegiile [2]).

Acești din urmă nu par să fi fost prea numeroși și să fi rezistat prea mult.

Totuși, unii bătrâni, care și-au făcut serviciul militar înainte de aceasta cu 50 de ani, spun că prin Somogy, Veszprém, chiar și Pest, li s'a întâmplat să audă vorbă românească. În sfârșit Emil A. Dandea ne spune: «. . în anul 1916, ca invalid am fost detașat la tabăra de prizonieri din Hajmáskér. . . În acest timp am avut ocazie să trec și prin comuna Kaposzentjakab, plasa Kaposvár din județul Somogy, unde spre marea mea mirare am aflat între locuitori vreo 15 familii de țărani români. Nu știau când și cum s'au așezat acolo, dar vorbiau încă românește. Cine are timp și mijloace ar trebui să-i cerceteze » [3]).

După cele arătate mai sus, cercetarea este de dorit să se facă cât mai curând, pentru a se vedeà dacă este vorba de o rămășiță a vechilor Români apuseni, a celor veniți prin sec. XV—XVII, ori de o colonie mai nouă și de unde [4]).

Dar, afară de aceste dovezi topice și onomastice, mai avem și altele de altă natură, care confirmă afirmațiile cronicelor privitoare la *Blachi* sau *Blazi*, adecă *pastores Romanorum*.

Pannonia este un centru de expansiune pentru numeroase cuvinte ungurești și slovene, care nu pot fi explicate mulțumitor decât din românește.

Astfel, afară de ung. **mósa** (*mos*, *mása*, *más*) < rom. *moș*, *moașă* și slov., srb. **kocel'** < rom. *cățel* (cf. slov. srb. *kocel'*, *kocal'* « Zottiger Hund » și « Krauskopf », sloven *kacel* « cotoiu » într'o limbă secretă), atestate ca nume de persoană și topice încă în sec. IX (cf. n. top. *Mosapurg* și n. pers. *Kocel* s. IX; n. top. *Kocil*, *Kacil*, *Keczel*, *Kezel*, etc. s. XII—), mai avem o serie întreagă de apelative românești intrate în ungurește și slovenește, atestate mai întâiu ca nume proprii în regiunea

[1]) Cf. S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, pp. 95—96.

[2]) Гласник српског ученог друштва, књига пета, pp.23—24; cf. N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, pp. 38—39.

[3]) *Almanahul Societății academice « Petru Maior »*, Cluj, 1929, p. 86. Despre Români în Somogy a vorbit celor dela « Muzeul Limbii Române », Cluj, și inginerul Mih. Ittu, care a petrecut mai mult timp în Kaposvár.

[4]) Am evitat toate numirile *Olasz*, *Latini*, etc., care se pot referì la Italieni, « Frânci », nu la Români (cf. N. Iorga, *Istoria Rom. din Ardeal și Ungaria*, p. 36).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de dincolo de Dunăre [1]) și întinse de-aici mai departe: ung. **cser** < rom. *cer*, ung. **szék** < rom. *sec.* s. XI; ung. **buna, bonya** < rom. *bună*, ung. **csut(a)** < rom. *ciut*, *ciută*, ung. **karácsony** (cf. bg. *kračón*, s.-cr. *Kračun*, etc.) < rom. *crăciun*, ung. **tát** < rom. *tat(u)*, **fot** < rom. *făt* și poate **máma** < rom. *mamă* și **szamár** < rom. *sămar* din s. XII; ung. **bács** < rom. *baciu*, poate ung. **buzád** = *buzát(a)* < rom. *buzat*, ung. **csira** < rom. *știră*, ung. **csot** < rom. *ciot*, ung. **csula** < rom. *ciul*, *ciulă*, ung. **csunka** (*csonka*, *csonk*, *csong*) < rom. *ciunc*, *ciung*, *-ă*, ung. **csuka** < rom. *ciucă* (*csúcs* < plur. *ciuci* al lui *ciucă*), ung. **furkó** (> *furkós bot*) < rom. *furcă*, ung. **kopács** < rom. *copaciu*, ung. **kurt(a)** < rom. *curt*, *curtă*, ung. **mál** < rom. *mal*, ung. **orda** < rom. *urdă*, ung. **pul(j)a** < rom. *pulă*, *pulă*, ung. **sut(a)** < rom. *șut*, *șută* din sec. XIII; ung. **murga** < rom. *murg*, *murgă*, ung. **mut(a)** < rom. *mut* (în Strigon și în sec. XII), ung. **pucza**, n.-sloven *puca* < rom. *puță* din sec. XIV; ung. **valaska** și **balaska**, nume dat de Slavi după Români (= Valahi), poate ung. **romonya, rumolya, rumoj** < rom. *rumân*, ung. **sztriga**, n. -slov. *štrija*, *strigon*, slovac. *stryga* < rom. *strigă*, *strigoiu*, v. *strigoniu* (n. top. *Striga* se găsește în Győr încă la 1231), **vér** «fiam!», «fătul mieu!» în Somogy (Szinnyei, *MTsz*, II, 955), probabil identic cu rom. *văr* «Vetter» < *consobrīnus verus* [2]), etc., după această dată.

La acestea se adaogă, la trecerea Dunării în Moravia, încă în sec. XI—XII: ung. **staul** (> *stál*, *istál*, **stár**, *istár*) < rom. *staul*, *staur*, ung. **borbát** < rom. *bărbat*, ung. **fáta** < rom. *fată*, etc.

Sânt unele care ni s'au păstrat numai ca nume proprii chiar din s. XII—XIII: ung. **Menchel** sau **Manchal** < *muncel*, ung. **Száka** < *sacă*, ung. **Chikur** (cit. *Csikur*), srb. **Čukur** < rom. *cicur*, *ciucur* (acesta a intrat în ung. și din spre Ardeal, atât ca n. propriu, cât și în forma apelativului *csokor*, dar acolo îl găsim atestat mai întâiu abia la 1602, cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1128—29, pentru care «originea nu e clară» și cuvântul românesc este «din ungurește»).

Mai relev câteva caracteristice dintre cele a căror dată n'am putut-o fixă în această regiune (cum sânt de ex. **ficsor**, *ficsoros*, *ficsorkodni*, ș. a.). Unele din ele apar curând în alte regiuni.

Amintesc mai întâiu pe **berbecs** (*berbécs*, *berbecs*, atestat din 1807 etc.) 1. «galerus crispatus, pileus hyemalis ex agnina pelle parari solitus», 2. «orice fel de haină făcută din piele de miel», pe care unii îl derivă din lat. *vervex*, alții din it. *berbice* (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 361), dar forma lui ne arată că este identic cu *berbécs*,

[1]) Datele precise ale atestărilor se găsesc în cursul lucrării.

[2]) Să se compare forma *véré* din Secuime < rom. *vere!*, pentru explicarea căreia cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 533—534, și mai ales Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XXXVII, 234—235 (*vér* = «rokon» mai întâiu a. 1610, *Tört. Tár*, 1909, 63, *M. Nyelv*, VI, 459).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

berbecs « vervex » din plur. *berbeci* al românescului *berbece* « Widder », « Schafbock » (cf. Edelspacher, *NytKözl.*, XII, 97; Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 168; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 361), care cu acest sens a intrat în limba ungurească dinspre Ardeal, fiind atestat mai întâiu la 1423 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 63).

Un cuvânt cu o formațiune la fel cu a lui *berbecs*, *berbécs* este ung. **patécs** « febris petechialis », « Fleckfieber » (*patécs* la Balaton, în Vas, Pest, *paténcs* dincolo de Dunăre, *patiécs* în Vas, *patics* în Baranya, *patics* dincolo de Dunăre, *patincs* în Vas, *pepecs* în Hajdú, *petecs* în Gömör, Abaúj, Szabolcs, Treiscaune, *petics* în Zenta, *petőcs* la Polovți; specializat în: a) *patécs* « vărsat » în Vas; b) *patécs*, *paténcs*, *patics*, *patícs* « vărsat negru » dincolo de Dunăre; c) *patiécs* « vărsat oiesc » în Vas; d) *petecs*, *petics* « scarlatină » în Zenta, Szabolcs; e) *patécs* « pete pricinuite de tifos », la Balaton, « tifos » în Hajdú, Szinnyei, *MTsz*, II, 95) [1]).

Acest cuvânt nu poate fi despărțit de rom. plur. t. *peteci*, *petici* « Fleckfieber » (cf. S. Pușcariu, *EtWb*, 112—113, nr. 1287) și srb. *peteče*, *petečije*, *petča*, *pȅča* « Todtenfleck », « mortis signum » (*Rječnik* IX, 811), *petiči* « Fleckfieber » (S. Pușcariu, *l. c.*), care este derivat, de obiceiu din it. *petecchie* « rote Flecken » (cf. *Rječnik* și Pușcariu, *l. c.*), dar ar puteà fi și pluralul românescului *petec*, *petic* [arom. *peatic*(*ă*), mgl. *pętic*], care înseamnă nu numai « cârpă », ci și « pată », și al cărui raport cu alb. *petkɛ* (socotit de K. Treimer, *Beiträge z. alb. Sprachgesch.*, în *Mitteilungen des rum. Inst.*, Wien, I, 350, ca derivat dintr'o formă primitivă *paitika*) și lat. pittacium (< gr. πιττάκιον) nu este de-ajuns de clar (cf. S. Pușcariu, *l. c.*, și *Dacoromania*, III, 396, n. 2; I.—A. Candrea, *Conv. Lit.*, XXXVII, 374—388; Tiktin, *DRG*, 1150; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 544—545).

-A- din cele mai multe forme ungurești este o indicație pentru originea românească, întru cât ne trimite la forma veche *peatece*, *peateci*, alături de care a putut să existe și **patece*, **pateci* (cf. *pată* < *peată* < **pĭtta* < gr. πίττα « Wagenschmiere »). Dar chiar și dacă cuvântul unguresc ar fi de origine sârbească, întinderea geografică ne arată că el a fost dus în toate părțile de Români.

Într'o notă din studiul *Rumänisch und Romanisch*, București, 1930, p. 2, W. Meyer-Lübke pune întrebarea dacă la sârb. **kopsa**, pe care-l derivă din lat. *coxa*, nu s'ar puteà ca, atunci când *coksa* a fost împrumutat de Sârbi, să fi fost disimilat în vorbirea lor sau ca o asemenea disimilație să fi existat în graiul romanic de unde a fost împrumutat.

[1]) Cf. și apa *Pathycha*, *Pathécha*, *Pathycza* a. 1265 în Somogy (Wenzel, *CDA*, III, 135, VIII, 125; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 94), care însă poate fi din *Petécs*, dim. lui *Petrŭ* = *Petru*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nu cunosc întinderea și vechimea cuvântului sârbesc *kopsa* și nu pot spune dacă el se găsește și pe teritoriul croat, deci în Pannonia. Ori unde se găsește acest cuvânt însă, O. Densusianu, *Grai și suflet*, V, 189, are dreptate când observă: «Și o presupunere și ceealaltă nu văd cum ar puteà fi admise: o disimilație de felul acesta e necunoscută ca fonetism slav sau romanic. Sârb. *kopsa* e, evident, o urmă pe teritoriu slav a transformărei foneticei proprie românei și albanezei».

O mare întindere a ajuns să aibă în Apus rom. **custură** «Klinge», «heftloses, schlechtes Messer» (propriu = *ascuțitură*, *cuțit* «mit dem Schleifstein Geschärftes» < *cōtio, -īre «schleifen» < cōs, cōtem «Schleifstein» > rom. *cute*). Pe acesta îl găsim nu numai în s.-cr., n.-slov. și rut. (cf. *kùstura*, *kostûra* «schlechtes Messer», «Schnappmesser», la Berneker, *SEW*, I, 583 și 652; Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 136; Tiktin, *DRG*, 470; Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 207—208), ci și în ungurește, în formele *kusztura*, *kusztora*, *kustora*, *kusztó* și *guszterja*, și anume mai ales dincolo de Dunăre, dar și în Nord și în Ardeal (com. Vas, Zala, Somogy, Baranya, Fejér, Hajdú, Zemplén, Cluj, Odorheiu, Someș, vezi Szinnyei, *MTsz*, I, 1259). Deși nu este atestat în documente, el a trebuit să intre în ungurește foarte curând: înainte de a se maghiarizà Românii din Pannonia și cei din Hajdú și Zemplén [1]).

Probabil tot din românește a pătruns la Ungurii din Pannonia și **kupa** cu sensul de «Vertiefung». Jankó, care atestă cuvântul, *o. c.*, p. 97, ne spune: «Eigentümlich ist es, dass das Wort *kupa* (Koppe), das in der Balatongegend und besonders in der Somogy zur Bezeichnung von Vertiefungen ganz allgemein im Schwange steht, in den Ortsnamen nirgends vorkommt» [2]). Totuși acest sens poate fi la baza unora din numele de localități date de Români în alte părți: *Cupa* în Zărand, Bihor, Cenad (villa *Cupa* a. 1201—1235, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, 729, art. 348; terra *Kupa*, Wenzel, *CDA*, VI, 505, și *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13; a. 1463, Csánki, *MH*, I, 738); *Kupa*, parte de hotar în Turț, com. Ugocsa (Petrov, *Karpatoruské pomistni ndzvy*, etc., p. 36); *Kupeli*, parte de hotar, apă în Maramureș, Bereg (id., ib., 3, 37); *Cupele*, cătun, în Vlașca (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 17); cf. și *Kupa*, sat în Abaúj și Zagreb, regiune în Hajdú (Lipszky, *Rep.*, I, 359 și 360), etc.

[1]) Asupra lui *kusztura*, *kusztora*, cf. și Șt. Damian, *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*, p. 29.

[2]) Cf. și *Magyar Nyelv*, X, 381, și V, 446—447, unde G. Kovács, mai ales având în vedere sensul, născut prin extensiune, de «cavitatea din partea de dindărăt a capului, *nyakkupa* (cf. locuțiunea «ú *kupá*-ba váglak», «*kupán* váglak»), îl derivă din lat. *cupa*, care ar fi ajuns să aibă sensul din urmă în ungurește subt influența italienescului *coppa* «ciotola», întrebuințat și cu sensul de «occiput, caput, barb. cupus» (Tomasso) când este vorba de *coppa del capo* (cf. și Miklosich, *Magyar Nyelvőr*, XI, 272), care-l pune în legătură cu rom. *cupă* și n.-slov. *kupa*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dacă e vorba de o « adâncitură », fireşte, *cupa* nu poate fi explicată decât în sensul figurat al lui *cupă* « Becher » < lat. c u p p a (cf. it. *coppa*, fr. *coupe*, span., pg. *copa*), care a pătruns, « prin mijlocire romanică », şi în limbile slave (cf. s.-cr. *kȕpa* « Becher », bg. *kúpa* « tiefer Teller », sloven *kúpa* « Becher, Kelch, Schale », la Berneker, *SEW*, I, 645); cf. *căldare*, *blid*, etc. ca termeni toponimici. Dacă e vorba de o înălţime, ne putem gândi la slav. *kupa* « cumulus », « acervus » (E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 29) [1]).

Dacă n'am şti că au fost Români dincolo de Dunăre, fără îndoeală nu ne-am puteà gândi la explicarea ungurescului cserka, *csërka* « kraus » (com. *Vas*; cf. ung. *göndörhaju*) din rom. *cerc* « Kreis, Reif » (cf. şi it. *cerco*, etc., alb. *k'erk*, *k'ark* < lat. c ĭ r c u s, - u m), cum nu se puteà gândi Gombocz—Melich, *MEtSz*, 985; nici că ung. *cserkel-*, *cserkél-* « lauern, nachstellen, herumspähen, spüren » [2]), *cserkész-* 1. « herumirren und etwas suchen », « birschen, pirschen », 2. « a ajutà la pescuit », 3. « a peţi », de-aici subst. *cserkész* 1. « Waldhüter », 2. « Fischerjunge », 3. « Cercetător », ar puteà derivà din rom. *cercà* (cf. şi it. *cercare*) < lat. *circare*, care după *Dicţ. Acad.*, I[II], 287—291, are următoarele înţelesuri: I. 1. Borner (une propriété), rechercher au vérifier les bornes. 2. Rechercher, examiner, controler, sonder, étudier, consulter; explorer; expérimenter; faire une perquisition, une investigation; fouiller. 3. S'informer, se préocuper de savoir, demander. 4. (Refl.) Chercher à se rapprocher (de qqn), à conclure une alliance. II. Envahir, piller. III. Poursuivre. IV. 1. S'efforcer, tâcher (de . . .). 2. Essayer. 3. Éprouver, tenter (Dieu, la fortune). 4. Essayer, goûter. V. 1. Chercher. 2. Chercher à, essayer d'obtenir, de provoquer, de faire. 3. Faire appel, adresser une prière. 4. Gagner. VI. 1. Regarder. 2. Visiter, fréquenter. VII. 1. Éprouver, souffrir, subir, sentir. 2. Obséder, envahir (en parlant d'une sensation, un sentiment, etc.).

Totuşi şi explicarea din urmă pare a fi mai aproape de adevăr decât cum o crede Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 986—988.

Tot aşa mai sânt: s.-cr. *čùtura*, sloven *čutara*, *čutura*, bg. *čotura*, *čotra*, rut. dial. *čutora*, ung. *csutura*, *csutora* (a. 1624) < rom. *ciutură* < * c y t o l a, - a m = gr. *κοτύλη* (cf. Berneker, *SEW*, I, 164; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1232—34); s.-cr. *fàca* « Gesicht », ceh. *facka* « Ohrfeige », pol. *facka*, [rut. *facka*] « Ohrfeige », < rom. *faţă* < f a c i a, - a m

[1]) Apropierea de bg. *kupъ* « amas, tas, monceau », srb. *kupa* « cumulus », ceh., pol. *kopa* « cumulus », etc., pe care o face I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 15, pentru a explică *Cupele* din Vlaşca, nu este deci sigură. Iar numirea tuturor acestor localităţi după *Kupa* = *Koppány*, pe care l-a învins Ştefan cel Sfânt este deadreptul exclusă.

[2]) Reprimit în româneşte în forma *circălì* « a cercetà urmele mistreţilor pentru a le aflà locul, ca să se poată vânà, « a urmà », « a adulmecà » (Banat) (*Dicţ. Acad.*, T. I, P. II, 474, unde Lacea-l derivă greşit din ung. *cirkálni* « a cutreerà », « a umblà încoace şi încolo », apropiat de rom. *cercà*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(Miklosich. *EWS*, 57; Berneker, *SEW*, I, 277: < ven. *fazza* it. *faccia*); bg. *guša*, s.-cr. *gȕša*, rut. *gúši*, ung. *gusa* (a. 1767, Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 483) < rom. *guṣă*, care poate fi din alb. *guše*, ori din lat. geusiae (slov. *gǫ́ža*, ca și germ. dial. *Gosche*, *Gusche* «Maul», «Mund» însă par a fi mai curând din it., cf. luc. *gogio* «Kropf» gen. *gošu*, grödn. *goš*, Pușcariu, *EtWb*, 64, nr. 747; Meyer-Lübke, *REW*[2], 320, nr. 3750; G. Meyer, *EWA*, 135; Berneker, *SEW*, I, 262); ung. *palacsinta* < rom. *plăcintă*, < placenta, -am (din ung. este rut. *palačynta*, austr. *Palatschinken*, Pușcariu *EtWb*, 116—117, nr. 1330, și Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 483); n.-sloven *gujësztra*, ung. *gulásztra*, *kurászló*, *kurásztra*, etc. (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 296), slovac *kurastva*, bg. *kulástra*, rut. *kolastra*, etc. < rom. *corastră*, *colastră*, *culastră* < colostra = colostrum (Berneker, *SEW*, I, 542); s.-cr. *krèpati* «verrecken, krepieren», sloven *krę́pati*, pol. dial. *krepnąć* > rut. *krépnuty*, mai curând din rom. *crepà*, idem, decât din it. *crepare* (cf. Miklosich, *EWS*, 138, și Berneker, *SEW*, I, 610).

În sfârșit fără îndoială nu este lucru mic să găsești o serie întreagă de nume derivate cu sufixe românești: **-el** (cf. *Koczel*, *Keczel*; *Csicsol*, *Csicsal* < **Čičel*; *Fonsol* = *Fancsal* < *Fâncel*; *Markoczel*; *Menchel* > *Manchal*; *Moninchel*; n. pers. *Amoczel* sau *Omoczel*); **-easă** (*Fonyászó* în Tolna, *Kajásza* în Fejér, *N. Bányásza* în Somogy, *Gamásza* în Veszprém; *Genásza* și *Mécsásza* în Zala); **-or** (*Picsor*, *Picsord în Győr*); **-uță** (*Rebucza*, *Rebucze*, *Rabucza*; cf. *Kiszucza*, *Kiszuczeviz* în Trencsén, *Reucza* sau *Revucza* și *Mossutza* în Liptó); ori particularități fonologice caracteristice pentru limba românească, cum sânt: trecerea lui *a* aton în *ă* (*Raba—Rebucze*, *Zala—Zelicze*); metafonia lui *e—a* > *ea* sau *a—a* (*Szék—Száka* passim, cf. și *Fot* alături de *Fata* din Nitra; poate *Knez*, *Kenész—Keneaza* în Somogy, dacă acest din urmă n'ar trebui citit *kňaža*, căci atunci ar puteà fi formă slavă); forme românești ca: genitivul *Tomi* (mai puțin sigure sânt *Chuntey* și *Mareey*) ori pluralele *Tácz* < *Tát*, *berbécs* < *berbece*, *petics*, *patics* < *petic*, *peatic* (mai puțin sigure sânt: *Máli* < *mal*, *Vicz* < *viță*, etc.).

65. Nume de persoană românești se găsesc și astăzi în comitatele fostei Pannonii; d. ex. **Ursz** Gábor, înainte de războiu notar public în Szent-Gothárd, com. Vas, după comunicarea d-lui consilier Radu din Oradea; **Burdohány**, pentru care cf. rom. *burduhan*, *burduf*, *burduh*, etc., a căror origine nu este clară, apoi **Kók**, **Oláh**, **Vajda** în Kiliti; **Bona** în Endréd, **Vajda** în Faluszemes, **Matura**, **Oláh** în Lengyeltóti, etc., com. Somogy; **Vajda** în Balaton-Magyaród, **Pula** în deosebite locuri (am cunoscut un chelner cu acest nume); **Bona**, **Vajda** în Salföld, **Karácsony** în Balaton-Füred; **Burdohány**, **Csuti** în Fokszabadi, com. Veszprém, etc. [1]).

[1]) Cf. Jankó, *o. c.*, pp. 177—186. *Kabdebó* din Boglár, *Kapdebó* din Csopak este, evident rom. *Cap-de-bou*, dar probabil a fost dus de vreun Armean mai târziu. Un

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

66. De încheiere ar trebui să încerc să explic unele nume, pe care nu le-a putut lămuri Melich în lucrarea sa *A honfoglaláskori Magyarország* și a căror explicare crede că ar fi mai ușoară, dacă s'ar dovedi că Ungurii cuceritori au aflat dincolo de Dunăre « și *Romani*, adică un popor de neam neolatin » (p. 416).

Acestea ar fi *Mura*, *Zala*, *Marczal* de o parte, *Pánzsa*, *Pécs* și *Tolna* de altă parte. Dintre ele, cele dintâiu sânt atestate și în documentele de dinaintea venirii Ungurilor, iar cele din urmă apar chiar din cele dintâiu documente ungurești ale secolului X, deci este probabil că continuă numele pe care le aveau la popoarele cucerite.

67. Despre **Mura** Melich spune următoarele (p. 390): « Numele de dinainte de cucerirea țării ale *Murei* sânt *Murius* (vezi ORTVAY, *Vizr.*), *Muora* (vezi *Árp. Uj Okt.*, VI, 4: din a. 890), *Muor* (vezi Hoops, *Reallex.*, Flussnamen; cf. *Muoriza* « Mürz », vezi LESSIAK, *Kärnt. Stationsn.*, 16). Nu este lămurit de ce origine este acest nume [1]). E greu de spus și că de unde, din ce limbă este ungurescul *Mura*. Anume râul are în vgs. *-uo-*, iar în germana actuală regulat *-u-*; cf. *Muora* mai sus, *Mur* (scris *Muhr*, LIPSZKY, *Rep.*). *Mùra* îi este numele în croată; tot cu *ù* lung se rostește și slovenul *Mùra*, și la Slovenii din Ungaria *Mòra*, iar la cei din Stiria *Müra* are vocala lungă (vezi Pável, *A vashidegkuti szlovén nyelvj.*, 73). Numele unguresc este cu *-u-* scurt (cf. *Mura*, *Muravize*, *Muraköz*, LIPSZKY, *Rep.*) și așa a fost și în limba veche (cf. *Mura*, ORTVAY, *Vizr.*, CSÁNKI, *MH*, III, 70; *Murazombat*, CSÁNKI, *MH*, II, 726, *Belmura*, *MOklSz*, s. v. *bél*, *bel*, CSÁNKI, *MH*, II, 726, 785; *Derékmura*, *MOklSz*, s. v. *derék*; *Drawa-Murakuz*, *MOklSz*, s. v. *köz*, din ung. este cr. *Murakez*, vezi BELLOSZT., s. v. *Strigovo*. Pentru *u* scurt vechiu vorbește și faptul că are și variante cu *o* (cf. *Mora keuzben*, *Magyar Nyelv*, IX, 127). Ungurescul *Mura* cu *-u-* scurt (var. *Mora*, de-aici slov. ung. *Mòra*) nu poate fi german, croat, nici nume venit prin mijlocire slovenă».

Mura, ca și *Mura* din Timiș (a. 1332—37, *Magyarmwra*, *Tothmura* a. 1492, Csánki, *MH*, II, 52), are înfățișarea lui *Fagha* « mons metalis poss. Lengend » c. a. 1216 (Wenzel, *CDA*, XI, 140) < *fag* « Buche » < fagus, -um; *Fraga* < *fragă* « Erdbeere » < fraga, -*am, din Galiția, districtul Sambor, relevată de I.-A. Candrea, în *Noua Revistă Română*, 1900, p. 399; *Frasina* în Buzău (*Marele Dicț. geogr. al Rom.*, III, 414); *Korna*, n. de loc. și munți (Nógrád, Bereg și Alba, Lipszky, *Rep.*, I, 336; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. num. de loc.*, ed. II, 1919, p. 54, și harta militară austriacă), *Kárna* în Zemplén < *corn* « Kornelkirschbaum » < cŏrnus, -um; *Goruna*, sat în Prahova (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 613); *Paltina*, munte în Hunedoara (cf. Lenk,

Chul = « Ciul » am întâlnit în a. 1333 în Somogy (cf. Nagy Imre, *Cod. dipl. Andegav.* — *Anjoukori okm.*, III, 41).

[1]) Holder, *Altc. Sprachsch.* [, II, 652] — Ortvay, *Vizr.* [, I, 540—541].

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lex III, 256); *Ulma* în Timiș (a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13; Lipszky, *Rep.*, I, 706), *Ulma*, cătun și târlă în Rădăuți (*Dicț. Geogr. al Bucovinei*, 231) < *ulm* « Ulme » < ŭ l m u s, - u m; *Soča* în Chiži, com. Ugocsa (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, V Praze, 1929, p. 31); *Jugastra* = actualul *Jugăstreni*, ung. *Zsugásztra* (*A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 743); *Arbora*, *Brustura*, *Bujo(a)ra*, *Busuioaca*, *Măra* (S. Pușcariu, *Dacoromania*, VI, 532), etc.

Se știe apoi că numele de ape, adeseori sânt date după flora de pe ele (cf. *Tisa*, apoi *Bradulec*, *Bradulic*, *Bradulčik potok*, *Bredecel*, *Karpinovskij potok*, *Sočet* în Maramureș, la Petrov, *o. c.*, indice; *Moldova*, *Moldișul* < *molid*, I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 159—161, etc.), prin urmare *Mura* poate derivà din rom. *mură* « Maulbeere » < m ō r a, -a m din m ō r u m (cf. retorom. (*a*)*mura*, it., sp. *mora* și *mura*, etc.), sau *mur* « Maulbeerbaum » < m ō r u s, - u m (cf. it. *moro*) + suf. top. *-a*, întru cât ar numì valea cu mulți duzi sau frăgari [1]).

U din românescul *mur*, *mură* nu este lung.

Pentru această explicare vorbește și numele comitatului *Dudleipa*, care se găsește în documentele din Stiria în secolul IX—XI [2]). Acest comitat, al cărui nume nu-l poate explicà Melich (*o. c.*, p. 395) se găsià pe cursul *Murei* în Stiria [3]). Numele lui este un decalc al românescului *Mura*, în partea sa întâie cuprinzând slavul *dud* « Maulbeerbaum », iar în a doua probabil pe *lěpъ* « schön », « herrlich » (sensul de « viscum » este mai puțin probabil), ori germ. *lib* (cf. got., vgs. *laiba* « Erbschaft ») [4]).

Pentru compoziție cf. și numele râului *Dud-Vág* = « Vagul Dudului », a cărui explicare din vgs. *tôd*, *dôd*, *tôt*, gms. *tôt*, g.-mod. *tot* « mortuus », « gestorben » (Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1429—1430) este cu totul greșită [5]).

Pentru analogie mai citez aici și următoarele nume românești: *Murul*, proprietate în Prahova (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 425);

[1]) Cf. și *Mur*, *Mura*, n. pers. în com. Somogy a. 1230 (Wenzel, *CDA*, VI, 492) și 1252 (id., ib., II, 229).

[2]) Datele documentare se pot găsì la Niederle, *Původ a počatky Slov. jižních*, 369.

[3]) Niederle, *o. c.*, 370; după Schünemann, *Die Deutschen*, 5, în regiunea *Radkersburg* = *Regede*; după Lessiak, *Kärnt. Stations.*, 7, în Stiria de mijloc; după E. Schwarz, *Die germ. Reibelaute*, 51, pe cursul de jos al Murei (« Das untere *Murtal* heisst *Dudleipa* », cf. același *Zur Namenforsch.*, 84, 113). Greșit Šafarik, *Slov. starož.*, 795 și *Slav. Alterthümer*, II, 454: « Der Name *Dudlebi* mit eingeschobenen *d* findet sich auch in Böhmen, während derselbe in der korutanischen und kyrillischen Ma. *Duljebi* — wie er bei Nestor sich findet — lauten müsste ». În Boemia avem *Doudljebi*. Greșit și Hunfalvy la Ortvay, *Vizr.*, care-l așează pe cursul râului Kanizsa din com. Zala (cf. Melich, *o. c.*, pp. 389 și 393). Greșit și Lumtzer-Melich, *o. c.*, p. 7—8, cari se gândesc la un cuv. german care în partea sa a doua ar avea pe *lib* (got. și vgs. *laiba* « Erbschaft »), iar în partea întâia un nume de pers. (cf. *Deidenlibe*; mai curând însă s'ar puteà trimite la germ. *Duda* = *Thiudo*, vezi Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 138.)

[4]) *Lěpi dôb* = « Schonaich », *Lepi vrh*, *Lepoglava*, *Lepa ves* în Krain (Carniolia), Miklosich, *Denkschr.*, X, 194 [276], nr. 302.

[5]) Cf. Lumtzer-Melich, *o. c.*, 7—8.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Muretul, sat în Vâlcea (ib., IV, 421); *Mure*, în valea Ibarului (S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 103) [1]); *Dudu*, munte în Hunedoara (Lenk, *Lex.*, I, 287); *Dudul*, com. rur., sat, vale în Olt și Ilfov; *Măgura Dudului* în Teleorman; *Duda*, com. rur., sat, părău în Fălciu; *Dudele*, deal, helești, în Olt, etc., *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 259—263).

68. Pentru numele apei, localității și comitatului **Zala** a cărei formă mai veche a fost *Szala*, au strâns toate datele necesare Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 429—430, și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 410—412. Cele mai vechi atestări sânt: Σάλα (s. II d. Hr., Ptolemeu, Ortvay, *l. c.*); *Salle* (*Itin. Antonini*, la Ortvay, *l. c.*); *Sala*, râu, cf. Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, II, 1297, Pichler, *Austria Romana*; *Salla* (Geogr. Rav., vezi Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, *l. c.*, Ortvay, *l. c.*); *Sala*, *A magyar honfogl. kútfői*, 310; in palude *Salae* fluminis, ibid.; ad *Sala*piugim sau *Sala*piugin, ibid., 311; a. 860: ad *sala*piugin. . . in orientem ultra *Solam* fluviolum (*Magyar Nyelv*, XXIV, 54).

În documentele latino-ungurești se găsesc formele: *Szala*, *Cala*, *Szola*, *Zala*, com. *Szaladiensis* și *Zaladiensis* (cf. Lipszky, *Rep.*, I, 620; Kovács, *Ind.*; Csánki, *MH*, III, 18, 26, 124, 125), atestate astfel:

a) râul: iuxta fontes riuorum *Zala* et *Zelice*, *Chron. pict.*, ed. M. Florianus, I,2, 160; in fluv. *Zala* a. 1254, aqua *Zala* a. 1260, *Zala* a. 1273, 1277, Kovács, *Ind.*; ultra fluv. *Zale*, Csánki, *MH*, III, 48; fluv. *Zala* a. 1324, Csánki, *MH*, III, 124, etc.

b) cetatea, comitatul, locul: in *Zala* circa lacum Bolotum, Kézai, ed. Florianus, I,2,73 in *Zalam*, *Chron. pict*, ibid., p. 179; *czalaensis*, *Magyar Nyelv*, XXIV, 323; in *Zola*, s. XII, Fejérpataky, III. *Béla kir. okl.*, 15; *Zala*, sat, Csánki, *MH*, III, 124; *Zalauar*, Csánki, *MH*, III, 18, 26; *Szalafő*, Csánki, *MH*, II, 809 (= *Szalafej*, Lipszky, *l. c.*); *Zalaszeg*, Csánki, *MH*, III, 125, etc. [2]).

Ce privește originea, acest nume ar fi după unii celtic [3]), după alții iliric [4]), roman [5]) ori germanic [6]).

---

[1]) S'ar puteà ca « silvula » *More* din com. Veszprém a. 1244 (Fejér, *CD*, IV, 1, p. 312), « silva » *Murul* din com. Zala a. 1024 (Fejér, *CD*, I, 309), *Murol* sau *Murul* din com. Békés a. 1295, 1412, 1424, *Muryel* a. 1426 (Csánki, *MH*, I, 653) să fie tot din rom. *mur*, *murd* sau *mure*.

[2]) Reproduse după Melich, *l. c.*

[3]) Hunfalvy, *A m. folyó- és helynevek*, în *Egyet. Phil. Közl.*, IV, 587; Holder, *l. c.*; Ortvay, *l. c.*; Melich, *Századok*, 1906, 272; E. Schwarz, *Zur Namenforsch.*, 108; Šachmatov, *Arch. f. slav. Phil.*, XXXVIII, 67, care-l identifică cu pol. *Sola*, germ. *Saale*, etc.

[4]) N. Jokl, *Illyrer*, în *Reallex.* lui Ebert, VI, 35.

[5]) Hunfalvy, *Ethnographie von Ung.*, 52, 247, 400, II, 228 nota, și *Szdzadok*, 1876, p. 379 ș. u.

[6]) Wattenbach la Pesty, *l. c.*; Riedl, în *Szdzadok*, XV, 512; Gombocz, *Tört. m. hangtan*, IV, 49. Derivarea din vgs. *salo* « trübe » însă, având în vedere atestarea

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dacă numele Salei n'ar fi atestat aşà de curând (s. II d. Hr.), ne-am puteà gândì la alb. *zal* «Kies, Sand, Geröll, Flussbett», geg. cal. «Ufer», «Ort, der mit Geröll bedeckt ist» < lat. s a b u l u m, s a b l u m (cf. G. Meyer, *EWA*, 480), care, cum arată etymonul, a trebuit să aibă şi forma mai veche **sal*, la care s'ar fi putut adăugà suf. top. *-a* (în rom. s a b l u m ar fi dat **saul*). Aceasta cu atât mai mult că în Pannonia am întâlnit şi alte nume topice de origine albaneză.

Unele din formele documentare ne trimit însă la o rostire cu *-ll-* (cf. mai sus). Aşà că probabil avem a face cu lat. **salla* = *sallum* «die Strömung des Flusses, hohe See, etc.» < rad. *sval(l)* (cf. lad. *sala* «Rinne», alături de vgs. *swëllen* «schwellen», *widerswalm* «Strudel», ir. *sál*, gen. *sáile* «Meer», etc.. la Th. Gartner, *Lad. Wörter*, 126, *Dachrinne;* K. Ettmayer, *Germ.-Rom.-Monatsschr.*, II—1920, 304, 306; L. Steinberger, în *Z. f. Ortsnamenforsch.* VI—1930, pp. 215-216; Walde, *LEW*[2], s. v., etc., care, având şi forma cu *-ll-*, în româneşte nu s'ar fi rotacizat. Zic în româneşte pentru că se pare că Românii au fost cei ce au dat sau mijlocit *Sala* Ungurilor.

Dela Românii de pe valea *Zalei* trebuie să vie adecă forma **Zelice**, păstrată, alături de *Zala*, în *Chron. Pict.*, ed. M. Florianus, I,2, 160: «iuxta fontes riuorum *Zala* et *Zelice*», căci limba română are ca particularitate caracteristică trecerea lui *a* aton în *ă*, care este redat de străini, în rostire şi grafie, cu *e*.

Zelice deci corespunde întocmai unui românesc **Săliță*, diminutivul lui *Sala* = ung. «Kis Zala» = «Zala cea mică», cum interpretează pe *Zelice* şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.* II, 429—430, (cf. şi Pauler, *A m. nemz. tört*[2], 427, n. 204), interpretare justă, cum arată şi expresiunea «utraque *Sala*» citată de el [1]).

De altfel am văzut că românească este şi *Mura* şi poate şi *Váliczka* din aceeaşi regiune.

Trebuie să respingem părerea lui Ortvay şi Melich, care admit un intermediar slav [2]).

După Melich *Szelicze* s'ar fi născut dintr'un slav *Szalicza* < slav. **Sala*, ca şi **Rabica* din slav. **Raba*.

Pe slavul **Raba* îl identifică el adecă cu lat. **Arrabo** (> *Rabo*) [3]), fără a puteà explică mai de-aproape legătura fonologică a acestora

numelui încă din sec. II d. Hr., este foarte puţin probabilă. Cf. şi Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 89, după care «Die Fl. N. Saale in Deutschland gehen auf *Sala* < *sal* (Salz) zurück».

[1]) Melich, *o. c.*, p. 412, încearcă să-l identifice cu *Szőcze* de lângă Körmend (com. Vas) sau cu n. loc. *Szelce* din com. Zala, dând citatele necesare.

[2]) După Ortvay ar fi ajuns din celtă în ungureşte «ca şi Dráva, Száva, Kulpa, Rába».

[3]) După unii acest nume latinesc este de origine celtică, după alţii ilirică; cf. Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, I, 220; M. Ebert, *Reallex. der Vorgeschichte*, s. v. *Illyrer*, VI, 34; Kretschmer, *Einl.*, 246; Niederle, *Původ a poč. Slov. zdp.*, 59; Šachmatov, *Arch. f. slav. Phil.*, XXXII, 67, care-l identifică cu *Raba* afluentul Vistulei; Melich, *Nyt. Közl.*, XXX, 352, *Magyar Nyelv*, II, 54, 102, *A honfoglaláskori*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(*A honfoglaláskori Magyarország*, 379—380). Dar înverseazâ lucrurile când afirmă că forma cea mai veche a derivatului unguresc *Rábca*, *Rápca*, *Repce* a fost **Rabica*, iar din aceasta s'a desvoltat, într'o seamă de dialecte, forma *Rebuca*.

Într'adevăr, documentele ne arată clar că forma **Rabuca** este cea mai veche şi-i aproape de aceeaşi vârstă cu **Rebuca**, iar din aceasta s'a desvoltat ung. *Repce* şi *Répce*, întocmai ca şi *Rábca* din *Rabuca*. Formele **Rabica*, **Rebica*, care, după Melich, ar fi derivate cu suf. slav. *-ica*, presupunând că *-u-* nu trebuie citit *-i-*, nu există, iar dispariţia lor, în cazul că ar fi existat, ar fi de neînţeles în regiunea în care se găseşte râul despre care este vorba. Iată formele documentare adunate de însuşi Melich (*o. c.*, p. 380): « ad rabam et *rabuceam* (Anonymus, c. 50); a. 1220: *Rabucha* (*Magyar Nyelv*, XXV, 29); a. 1222: *Rabucha* (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, s. v. *patak*); a. 1228—32: *Rabucha* (*Magyar Nyelv*, XII, 319); a. 1231: *Rabucha* (Szentpétery, *Az Árpádházi kir. okl. kr. jegyzéke*, nr. 597) > *Rabaca* (cf. *Rabacha*, Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 141—143) > *Rabca* > *Rábca* (cf. *Chron. pict.*, 149, 150, 178: *Rabcha*; Csánky, *MH*, III, 627: *Rapchafey*, *Rapchafeu*); apoi *Rebuca* (cf. a. 1220: *Rebucha*, *Magyar Nyelv*, XXV, 29; Ortvay, *l. c.*) > *Rebca* (cf. *Rebcha*, Kézai, 89; Ortvay, *l. c.*) şi *Rebuce* (cf. *Rebuche*, *Rebucze*, *Rebuce*, Ortvay, *l. c.*) > *Rebce* > *Repce* (cf. Lipszky, *Rep.*, I, 557) şi *Répce* (cf. Kézai, 82: *Rebche*; Csánki, *MH*, II, 745: *Repche*; III, 603: *Rebche*; III, 627: *Rebchefew*, *Repczefew*).

Formele *Rabuca* şi *Rebuca*, *Rebuce* ne trimit la un derivat românesc *Răbuţa*, *Răbuţă*, ştiut fiind că sufixul românesc *-uţ(ă)* este de origine latină (= it. *-uzzo*, *-uccio* < -uceus, vezi G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 159), iar *e* din *Rebuca* nefiind decât o grafie a românescului *ă*, născut în mod normal din *a* aton. Altfel trecerea lui *a* în *e* > *é* n'ar puteà fi explicată [1]).

De încheiere amintesc că D. Onciul poate să aibă dreptate când explică din *Sala* numele principatului *Salan*, cunoscut în istorie înainte de venirea Ungurilor, dar nu între Tisa şi Dunăre, ci dincolo

---

Magyarorszdg, 388; Von Grienberger, *Zeitschr. f. d. Alt.*, XLV, 43; Pirchegger, *Die slav. Ortsnamen in Mürzgebiet*, index, s. v.; E. Schwarz, *Flusznamen und Völkerbewegungen in Oberpannonien*, în *Z. f. slav. Phil.*, I—1924, p. 330: *Raba* = lat. Arrabo, *germ. Rabnitz* < slav. **Rabanica* < *Rabana* < lat. Arrabona, ceh. *Ráb* < germ. *Raab*, etc.

[1]) Germ. *Rabnitz*, cum arată *-n-*, nu poate fi, nici el, un derivat dintr'un presupus slav **Rabica*, ci, cum a arătat E. Schwarz, *l. c.*, dintr'un slav **Rabanica* < **Rabana* < lat. Arrabona. Cât priveşte pe *ă* românesc, observ că străinii îl redau nu numai cu *e* şi *o*, ci şi cu *a* (cf. ung. *kacsula* < *căciulă*, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 29; *kalugyer* < *călugăr*, ib. 101; *karuca*, ib., 102; *pakulár*, ib., 483; *pakura* < *păcură*, ib., 483, *panusa* < *pănuşă*; *papusa* < *păpuşă*, etc.; săs. *bardasch*, *bordasch* < *bărdaş*, Brenndörfer, *Román (oldh) elemek az erdélyi szász nyelvben*, Budapest, 1902, 10; *kaput* < *căput*, id., ib., 26, etc. Pentru Slavi cf. *kračun* < *crăciun*, *paun* < *păun*, *Magura* < *Măgura*, *Ratunda* < *Rătunda* sau *Rotunda*, *sapun* < *săpun*, etc. (vezi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 314, § 274).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de Dunăre, în Pannonia, având ca centru cetatea lui Privina (civitas Privinae) de lângă râul *Sala* (azi *Szalavár*) [1]).

69. Relativ la **Marczal** din Veszprém, Melich, *o. c.*, 412—413, relevă formele documentare *Murszol* (*Murzol* a. 1086/s. XIII, vezi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 533—534; Kovács, *Ind.*) > *Morszul* ~ *Morszol* (scris : *Morzul*, *Morzol*, vezi Kovács, *Ind.*, Ortvay, *l. c.*, Csánki, *o. c.*, III, 251) > *Morcol* (scris *Morchol*, Ortvay, *l. c.*), apoi de-aici *Marszal* (cf. a. 1387: fluv. *Marzal*, Csánki, *MH*, II, 762) > *Marcal* (a. 1387: fluv. *Marchal*, Csánki, *MH*, II, 762, şi cf. *Marcaltő*, Csánki, *MH*, III, 241), Lipszky, *Rep.*, pe care unii le-au identificat cu *Marcaltő* [2]), alţii cu *Lovász-Patona* din apropierea acestuia [3]), şi afirmă că ele corespund numelui de localitate *Mursella* (cf. *Μουρσέλλα*, Ptolemeu, 2, 14, 4; *Mursella*, *Mursillo*, etc., vezi *Holder*, *Altc. Sprachsch.*, II, 659; Miller, *It. Rom.*).

Acest nume ar fi de origine celtică ori ilirică, şi anume o formă diminutivă (cf. *Mursa* = « Eszék », « Osek », după M. Vasmer, *Osteuropäische Ortsnamen*, în *Acta Univ. Dorpat.*, I—1921, 3, p. 10, M. Ebert, *Reallex. der Vorgeschichte*, VI, 35 şi Melich, *o. c.*, 91, şi *Magyar Nyelv*, XVII, 221, din ilir. *mursa* « groapă », pe care-l găsim în gr. *μοῦρσα*; cf. şi R. Vulpe, *Gli Illiri dell'Italia imperiale romana*, *l. c.*, pp. 149 şi 183).

Dar nu poate stabili « în ce forme s'a păstrat acest nume din epoca romană până la cucerirea ţării şi că Ungurii dela cine l-au luat ».

Fără îndoeală lămurirea acestui nume nu este uşoară. Dar dacă el, ca şi *Mura*, *Szelicze*, *Rebucza*, poate *Valiczka*, etc., a fost luat dela Români, putem spune că forma dela care trebuie să pornim nu este *M u r s e l l u s, - u m, care ar fi dat româneşte **Murşel*, ci mai curând *M u r s u l < *M u r s (cf. *Mursius* alături de fem. *Mursa* la Holder, *Altc. Sprachsch.*, II, 659—661, şi R. Vulpe, *l. c.*) + articolul postpus, la care ne trimit de-altfel şi documentele cele mai vechi (cf. *Murul*, *Radolfalva*, *Drumoly*, etc.) [4]).

70. Ce priveşte apa **Pánzsa-*ér*** din com. Győr, al cărei izvor este numit de Anonymus « fons Sabariae » (cf. Pajs, *Magyar Anonymus*, p. 137; Melich, *o. c.*, p. 413), ea este atestată mai întâiu în forma *Pounsa* a. 1220 (Wenzel, *CDA*, I, 170; *A magyar honfogl. kútfői*, 450; *Pansa* a. 1323, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 124, 127, 134, 183; *Ponsa* a. 1281, ib., VII, 134; *Pansa* a. 1325, ib., III, 81, a. 1352, ib., II, 91).

[1]) Onciul trimite la *Conv. Bagv. et Car.*, c. 10 ş. u., Pertz, *M. G.*, *Scriptores*, XI, p. 11 ş. u.

[2]) Ortvay, *l. c.*, Miller, *It. Rom.*

[3]) Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, II, 659.

[4]) Am fi însă în mare rătăcire dacă toate numele *Marczal* le-am explică la fel. Uneori acestea sânt cu siguranţă identice cu n. pers. *Marczel* (cf. *Marczalháza* = *Marczelháza* în Komárom; *Marczalfalu* = *Mitosin* în Liptó; *Marczal* în Nógrád; *Marczali* în Somogy.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pe hărțile militare este scrisă *Pandzsa*. Forma *Pannosa*, dată de Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 87—88, este, evident, coruptă din *Paunsa* sau *Pounsa* și n'are nimic comun cu ung. *panusa* (Someș, Sălagiu, Sătmar, cf. Szinnyei, *MTsz*, II, 71) < rom. *pănușă* « feuilles qui enveloppent l'épi du maïs », derivatul lui *pană* « plume », « feuille qui enveloppe l'épi du maïs », etc. < p ĭ n n ă, - a m (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 483). *Pounsa* este un derivat cu suf. *-ša* (cf. *Banša*, *Benša*, *Bogdanša* sau *Bogdaša*, etc.) din rom. *păun* « Pfau » < p a v o,-ō n e m (cf. it. *pagone*, sic. *pauni*, eng. *pavun*, prov. *pau*, fr. *paon*, sp. *pavon*, port. *pavão*), pătruns și în limbile slave: slav. med. *paunŭ* [1]), s.-cr. *paùn* (alături de *pav*, ung. *pàva*) [2]). Zic din rom. *păun*, pentrucă *-o-* îi poate corespunde mai curând unui românesc *-ă-* decât unui slav *-a-*.

Păun, *Păuna* sânt foarte obișnuite ca n. pers. la Români încă din timpurile cele mai vechi [3]).

De asemenea și ca nume pentru vite (cf. *Păuna*, nume de vacă).

În toponimie avem: *Păuna* (Prahova), *Păunul* (Botoșani, Iași), *Păunești* (Mehedinți, Olt, Putna); vezi O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în top. rom.*, *l. c.*, p. 3, și *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 664) [4]).

Desvoltarea lui *Pounsa* la *Pandzsa* > *Pànzsa* este normală (cf. *Paul* > *Pàl*, *Saul* > *Sàl*, etc.; iar *s* > *zs* prin asimilație la *n* precedent) [5]).

71. Despre *Pécs* nu pot spune nimic mai mult și mai bun decât ceea ce spune Melich (*o. c.*, p. 413) [6]), iar *Tolna* (*Thelena* a. 1055, *Talena* a. 1193, *Talana*, *Tollona* a. 1211, *Tolna*, *Tholna* a. 1266, etc., Kovács, *Ind.*, 675, 697; Pauler, *A magyar nemz. tört.*, I², 404; Csánki, *MH*, III, 412, 451, 458) am arătat că trebuie derivată din v.-slav. *telę* « Kalb ».

---

[1]) I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, p. 121, arată că textele în care-l întâlnește Miklosich sânt abia din sec. XV (a. 1449), XVI și XVIII (cf. și Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 805).

[2]) Pentru evoluția fonologică cf. cele spuse despre *Crăciun*.

[3]) La Bulgari îl atestă Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 142, în formele: *Paùn*, *Paune*, *-nko*, *-nčo*, fem. *Pauna*, *-nica*. Maretić, în *Rad*, LXXXI (1886), p. 74, dă dela Sârbocroați: *Paunka*, *Paunko*, *Paunković*, *Paunica*, *Paunović*, *Pàuša*.

[4]) Cf. și *Powona*, *Powonica* « terra abbatis Toplicensis » (Zagreb) a. 1270 (Wenzel, *CDA*, XI, 604), « poss. et Budwoy de generat. » a. 1278 (id., ib., XII, 246); *Paunović selo* în Zagreb și *Paunovac* în Bjelovar-Križ; la Bulgari: *Paunofci*, *-fski*, *-nkini*, Weigand, *l. c.*

[5]) *Aqua nigra* din Iordanes, *Get.*, 268: « nam Valamer intra Scarniungam et *Aqua nigra* fluvios, Thiudimer iuxta lacum Pelsois, Vidimer inter utrosque manebant », este formă latinească, nu românească. Andreas Alföldi, *Der Untergang der Römerherschaft in Pannonien*, 2. Band, pp. 101—104, și *A keleti gótok betelepülése Pannonidba*, în *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó*, etc., Budapest, 1925, pp. 121—126, identifică pe *Aqua Nigra* cu *Fekete-viz*, un afluent din Nord al Dravei, în fața căruia se găsește *Karašica* (com. Baranya), numită în secolul XIII *Kara o*, *Karašu*.

[6]) În diploma fundațională a mănăstirii ordinului S. Benedict din Pécsvárad, dată de Ștefan cel Sfânt, în a. 1015 (cf. Fejér, *CD*, I, 296—304) n'am găsit nici un nume românesc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

72. Cât privește pe **Kerka** (*Kerka* a. 1256, Fejér, *CD*, IV, 2, 412; a. 1264, id., ib., VII, 3, 50; a. 1403, id. ib., X, 8, 459), *Kereka* a. 1287 (Fejér, *CD*, VII, 4, 201), *Karka* a. 1287 (Fejér, *CD*, VII, 4, 201), *Karaka* a. 1263 (Wenzel, *CDA*, VIII, 75; a. 1264, id., ib., VIII, 116), *Czereka* (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 415, unde se dau și alte citate), Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 393, observă bine că nu poate fi de aceeași origine cu slav. *Krka* = germ. *Gurk*, ale cărei forme vechi sânt *Curca* a. 831, *Kurca* a. 864, *Gurca* mai târziu (cf. Lessiak, *Kärnt. Stations.*, 44, 45, 118, 119, care identifică pe *Kerka* cu slov. *Krka*, fără ca acesta să fie de origine slavă).

Czuczor, *Kerecsen és kerecset*, în *Uj Magyar Muzeum*, a. I, vol. I, p. 358, era de părere că numele *Kerka* ar fi fost dat după cursul cotit (« keringős », cf. și Ortvay, *l. c.*) al apei.

Totuși, dacă tocmai poate fi vorba de un « curs cotit », nu ung. *kerek*, *kerék* sau *karika* sânt cuvintele la care trebuie să ne gândim, ci alb. *k'erk*, *k'ark* « Kreis, Umkreis » (< lat. cĭrcus, rom. *cerc*, etc., cf. G. Meyer, *EWA*, 220), care se pare că s'a păstrat și în rom. *tĭerc*, un fel de joc popular, mai ales la anumite sărbători, întru cât alb. *k'* a fost tratat în limba română diferit, după dialectul albanez din care a fost luat, dând atât *č* (cf. *ceafă* din forma ghegă *tśafɛ* a alb. *k'afɛ* « Kehle », « Hals », vezi G. Meyer, *EWA*, 219, și A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 704), cât și *k'*, *k* (cf. *chélbe* din alb. *k'elp* « Eiter », când încă nu devenise *tśelp*, art. *tśelbi*, A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 704—705, care respinge etimologia lui Cihac, *Dict. d'ét. d.-rom.*, II, 562, din turc. *kel* « dartre, teigne, gale, rogne », pe a lui Tiktin, *DRG*, 333—334, din **calvia*, și pe a lui Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 720, din **clalvia*) [1]).

---

[1]) Înlăturând et. din gr. *τέρπομαι*, propusă de Viciu, precum și posibilitatea derivării dintr'un lat. pop. **clircus*, metatezat din *circ(u)lus* (acesta păstrat în arom. *țercl'u)*, Pușcariu, în *Dacoromania*, IV, 679—680, ne spune despre *t'erc*, *cherc* și *chercuì*: » Sensul fundamental pare a fi . . . cel de « cerc, roată » (după forma jocului împrejurul focului); răspândirea prin Ardeal ne face să credem că avem a face cu ung. *kerék* « roată » «.

Într'adevăr în ungurește se cunoaște *kerek-táncz* « saltatorius orbis », « Kreistanz », Szamota—Zolnai, *MNytSz*, III, 425). Totuși ung. *Somkerék* > rom. *Șintereag*, ung. *Megykerék* > rom. *Meșcreac*, *Kerek* > rom. *Cherechiu*, ung. *Kiskereki* > rom. *Kerekeu*, etc., ne arată că derivarea lui *tĭerc*, *cherc*, din ung. *kerek* sau *kerék* nu este probabilă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

II

ROMÂNII DIN CARPAȚII VESTICI

73. Dar « păstorii români » nu s'au oprit în Pannonia. Fie din pricina presiunii Hunilor, Avarilor și a Ungurilor, fie că au fost atrași de pășunile din bălțile (« paludes ») și munții (« montes ») de acolo — și pricina din urmă a fost mai hotărîtoare decât cea dintâiu —, ei au trecut foarte curând și în stânga Dunării, spre Nord, în Moravia, în special în Nitra (Nitrava), centrul ei.

Melich, afirmă, după izvoarele unguresti, că Ungurii au cucerit Moravia între 902—907 (*o. c.*, p. 332). Învățații cehi sânt de altă părere: « Aprês la chute de l'empire de la Grande Moravie, Slovaquie et Moravie disparaissent de l'histoire pour presque un siècle. Devinrent-elles la proie des invasions hongroises? Il n'existe pas, à ce sujet, de preuves suffisantes, mais les Magyars étaient souvent dévastateurs et l'Occident eut fort à souffrir d'eux. Qui qu'il en soit, la patrie des Magyars — et, en son temps, celle des Avars — était et resta, jusqu'au XI-ième siècle pour le moins, la Pannonie romaine, au sud du Danube.

Sitôt que les documents historiques de la fin du X-e et du début du XI-e siècle deviennent plus explicites, nous voyons de nouveau la Moravie et la Slovaquie faire partie d'une formation géographique et politique, analogue à la précédente. La seule différence est que le centre de l'État et de la civilisation s'est transporté à l'ouest, où la famille tchèque des Prémyslides a imposé son pouvoir. En 976, il est fait mention à Meyence, outre l'évêque de Prague, d'une évêque de Moravie. A cette date donc la Moravie n'était point sous la domination magyare. . . » [1]).

Anonymus, c. 35, ne spune că la cucerirea Nitrei din partea Ungurilor, aceștia « uiderunt habitatores illius prouincie Sclauos et Boemos eis obsistere cum adiutorio ducis Boemorum ». Dar, cum am amintit, Anonymul are în vedere în rândul întâiu nobilii. Deci afirmația lui nu exclude posibilitatea existenței păstorilor români în această regiune.

---

[1]) Prof. Dr. Václav Chaloupecký, *Staré Slovensko*, v Bratislavě, 1923, extr. francez, p. VII.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Într'adevăr, sate de păstori români găsim în ţinutul N i t r e i încă din cei dintâi ani ai secolului XII, ceea ce înseamnă că ei au trebuit să fie acolo şi în secolul XI.

Iată probele.

74. Intr'un articol cu titlul « *Alistál, Felistál* » publicat în *Magyar Nyelv*, I, pp. 123—126, D. Csánki arată că într'o diplomă dată de regele Coloman abaţiei din Zobor la 1113, este pomenită « villa **Stàul** » în apropierea oraşului Nitra (p. 125) [1]). Documentul publicat în *Codex dipl. p. Hung.*, VIII, 7, ne spune: « In villa *Staul* unam partem habet sanctus Ipolitus et alteram habet comes Cosmas, terciam habent cubicularii et suburbani » [2]).

Acelaşi lucru ni-l spune şi documentul dela 1249 din Fejér, *CD*, V, 1, p. 316.

Cum arată alte documente, o « villa *Staul* Tavarnicorum in paludibus » se găseşte în 1268 şi în hotarul comunei Szakállos din comitatul Pozsony sau Komárom (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 451). In 1296 aceasta este « villa *Staul* vocata, quae est Tawarnicorum » (Wenzel, *CDA*, IX, 576). Forma *Staul* se mai găseşte în 1311, 1331, 1342. Din jumătatea a doua a secolului XIV urmează apoi forma maghiarizată *Stál*, deci cu *-u-* dispărut (ca în *Pál* = « *Paul(us)* », *Sál* = « *Saul(us)* », etc.) şi cu *st-* muiat: *Stal* a. 1378, 1380, *Stoal* (probabil în loc de *Staol*) a. 1399, *Staol* a. 1415; din secolul XV cu *i-* prepus: *Istal* a. 1412, 1421. Formele *Alastal*, *Olastal* a. 1356 şi *Alustar* a. 1347, 1356 intră în categoria lui *Stal*, iar *Alistal* a. 1426, 1428, 1437, 1439, 1484, 1486, *Alysthaal*, *Alesthal* a. 1458, *Aliztha* şi *Alystah* a. 1433 (acestea, evident, greşite), ca şi *Felystal* a. 1454, 1462, 1487, *Felestal* a. 1484, în cea a lui *Istal* după care apar.

Forma cea mai veche este *Staul*, care nu poate corespunde nici germanului *Stall*, nici italianului medieval *stallo*, din care s'a desvoltat ungurescul *istálló* « Stall », « grajd » [3]). Formele italiene mai nouă (it. mod. *stabbio* « Pferch »; cf. şi engad. *stevel* « Viehlager auf der Alpe », friul. *stabli*, idem, şi *staulir* « Viehlager », pušl. *stablo* « Wiese an der Sennhütte », etc., la Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 618, nr. 8209) nu pot fi avute în vedere la explicarea acestui nume, de o parte din pricina timpului, de altă parte din pricini fonologice.

De aceea Hermann Ottó în articolul său » « *Staul* », « *Stal* » *és sora* «, publicat tot în *Magyar Nyelv*, I, pp. 359—361, nu greşià când, fără să-şi dea sama de importanţa lucrului, apropià pe acest *Staul* de românescul *staul*, *staur* < lat. s t a b [ŭ] l u m socotind că este vorba de o

[1]) Deoarece în epoca de care mă ocup, regiunea aparţinea Ungariei, iar documentele, pe care mă întemeiez, sânt latino-ungureşti, voiu întrebuinţà mai mult forma numelor găsită în acestea.

[2]) Cf. şi Fejérpataky L., *Kálmán Király oklevelei*, Budapest, 1892, p. 61.

[3]) Cf. Balassa I.—Simonyi Zs., *Magyar hangtan és alaktan*, Budapest, 1895, pp. 181—182.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« stână », de o instalație de felul ungurescului *nyék* care, statornicindu-se, a ajuns să se desvolte în « sat » (villa).

Într'adevăr, românescul *staul*, *staur* explică nu numai forma *Staul*, ci și formele *Alastal*, *Olastal* și *Alustar*, în aceasta din urmă *-r* putând fi original ori desvoltat din *-l* în ungurește (cf. *Sár* < *Sál*, etc.). *Alastal*, *Olastal* și *Alustar* înseamnă *Olástál* sau *Oláhstár*, deci « staul » sau « staur românesc » [1]).

Compusele *Faristár*, « poss. in Challóköz », a. 1275 (Fejér, *CD*, VI, 1, p. 353; pentru partea întâia a acestuia cf. ung. *far* « Hinterteil », întrebuințat și în toponimie, de ex. *hegyfar*, și sloven. *fâr* « Pfaffe » < gms. *Phare*) și *Gelistár*, apă a. 1112 și 1249 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 87 și V, 1, p. 314, vezi și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 331; pentru partea întâia a acestuia cf. Predium *Gely* a. 1217, *Gely* a. 1248, etc., în com. Vas, Csánki, *MH*, II, 752, evident, numit așà după un posesor) ne dovedesc că ung. **stál** > *istál*, **stár** > *istár*, născut din rom. *staul*, *staur*, erà întrebuințat ca apelativ în secolul XIII, atât în Pannonia, cât și în Nitra. Mai târziu a dispărut.

75. În același document, în care se găsește mai întâiu românescul *Staul*, deci la 1113 (cf. și 1249), se mai găsesc și alte numiri topice care nu pot fi decât românești.

Astfel fără îndoeală românească este în documentele amintite (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, p. 3; Fejér, *CD*, V, p. 312) [2]) « piscina **Lac** » (= rom. *lac* < l a c u s, - u m) [3]), ca și « villa **Luth** » (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, p. 6, și Fejér, *CD*, V, 1, p. 316), cf. rom. *lut* « Lehm » < l u t u m [4]).

Dar « villa **Late** » (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, p. 5, și Fejér, *CD*, V, 1, p. 315) poate fi atât din rom. *lat*, *lată* « breit » < l a t u s, - a, - u m, cât și din ceh. *lata* « Flecken ».

Nu este sigur nici **Piscar** din: « In Hetmeh a fraxinea arbore, que est iuxta villam Darmus usque ad villam Kimelam, in monte qui vocatur Cosmas; ubi illius terminus est piscina que vocatur *Piscar* cum villa *Piscan*, ibi alter terminus est » (*Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 3; cf. și Fejér, *CD*, V, 1, p. 312, și Fejérpataky, *o. c.*, p. 57).

---

[1]) Dacă ar fi vorba de Italieni, am aşteptà să găsim forma *olasz*, ştiut fiind, cum am arătat şi mai sus, că pentru a-i numì pe Italieni s'a fixat în ungureşte dela început această formă de plural slav de origine slovenă sudică, în vreme ce pentru Români s'a statornicit forma de singular *oláh* venită din srb.-cr.—bulgară (cf. I. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 147—154).

[2]) Cf. şi Ortvay, *Magyarorsz r. vizr.*, I, 459, şi Fejérpataky, *o. c.*, p. 56.

[3]) Cf. şi apa *Luuth* a. 1260 (Wenzel, *CDA*, VI, 102), 1270 (Fejér, *CD*, V, 2, p. 193; *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 49), pe care Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 489, îl localizează în Pozsony-ul vecin. Pentru sens cf. slav. *Ilova*, etc.

[4]) Cf. şi *Pestelak* = « peste » + « lac », în Valahia Moravică, la I. Mačurek, *Toponimia românească din Valahia Moravică*, în *Bul. Soc. Geogr.*, XLII—1923, Bucureşti, 1924, p. 69; *Arhiva Someşană*, nr. 7, p. 86 şi I. Válek, în *Čas. mor. mus. zemsk.*, v Brně, X—1910, p. 291.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Evident, când este vorba de o « piscina *Piscar* » ne putem gândì tot atât de bine la rom. *pescar* (arom. *piscar*) « pêcheur », « Fisch-(reih)er », « Fisch(händl)er » < lat. p i s c a r i u s, - u m (cf. portg. *pexeiro*), cât și la slov. *piškor* « Flusspricke », ceh. *piscař* « Beissker » (cf. și rus. *piskarь*, *peskarь*, srb. *piskor* « muraena », pol. *piskorz*, etc.); din slav. este rom. *pișcariu*, (mold. *chișcariu* « țipar »), apropiat de *pișcà*, și probabil și germ. *Beissker*, apropiat de « beissen ».

Dacă « villa **Pescan** » este identică cu « terra *Pethan* » = «*Pe* [*s*]*than* » a. 1263 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 121), azi *Piešťany*, ung. *Pesthyen*, *Pöstény*, din care poate derivà « *Piscanis* fluvius, aqua quandoque fluens *Piscanis* vocata » a. 1293 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 521, și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 102—103), atunci este aproape sigur că nici în ea nu avem a face cu rom. *pește* (arom. *pescu*, reconstruit din plural) < p i s c i s, - e m (cf. *pescuț*, *pesculeț*, *păscoi*, *pescui*) [1]), ci cu *peștiana* scil. *rĕka* « Sandbach » (cf. *Peščani*, sat în Macedonia, *Pešćenica* în Varaždin și Zagreb, *Pešćenik* în Bjelovar-Križ, *Peščeno* în Varaždin, etc.) [2]). Totuși pentru comparație citez aici următoarele nume românești: *Peszkár*, părâu, Oituz (Opreanu, *o. c.*, p. 17) ; *Pescari*, parte de moșie în Dorohoiu; *Pescarul*, mahala în Dolj, lac în Tulcea; *Pescărești*, cătun în Romanați; alături de: *Peșteanul*, lac în Brăila; *Peșteana*, lac, Brăila; părâu, Mehedinți; sat, Gorj, Olt, Vâlcea; *Peștenuța*, sat, Mehedinți, etc. (cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 683—684).

Piscar ne reamintește pe « fossatum *Piscarscher* » a. 1211 și 1214 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 207; III, 1, p. 156), *Piscaroscher* a. 1381 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 201), lacul « *Pischarus* » a. 1216 (Fejér, *CD*, VII, 3, 20), aproape de « fluvius Ticia », *Piscarustou* a. 1232 (Wenzel, *CDA*, VII, 512, XI, 252), pe Raba (com. Győr) și « piscina *Piscarustou* » alături de « arustou » a. 1255 (Wenzel, *CDA*, VII, 405), aproape de Olasz-Liszka, în com. Zemplén.

La izvoarele Nitrei se găsește Kis **Magura** (= « Măgura mică »), despre a cărei origine românească voiu vorbì mai încolo. La izvoarele afluentului *Belanka* al acesteia se găsește **Bella Valaszka** sau **Valaszka Bella** (în sec. XVI *Bela Walachorum*, Acsády Ign., *Közgazdasági állapotok a XVI.—XVII. században*, Budapest, 1889, p. 16), care indică populație românească [3]). De altfel o apă **Olaska** este amintită

[1]) În schimb ar puteà intrà în categoria lui *pesc*: *Peschul* din Zagreb a. 1229 (Fejér, *CD*, VII, 1, p. 221); *Pezkfalva* (*Pezkfolua* a. 1365—66, Csánki, *MH*, II, 785) și *Peszkolcz* sau *Peszkovcz* (*Pezkolcz* a. 1395; poss. *Pezkolz* a. 1448, *Pezkowc* a. 1496, id., ib.) din com. Vas. Totuși acest din urmă ar puteà cuprinde în sine și germ. *Holz* « lemn ».

[2]) Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 76.

[3]) În *Valaszka Bela* găsim și runcurile: **Gaurov** (cf. rom. *gaură* « Loch » < **cavula*, *-am*); **Kopiletz** (cf. rom. *copil* « Kind » și *cópil* « Bastard »; m. gr. κόπελος « spurius », n.-gr. κοπέλι « junger Mann, Diener »; alb. *kopil'* « Knecht », bg. *kópelé* « Bastard », « Knabe » (în batjocură); rut. *kópyl* « Bastard, Blendling », rus. v. копелъ, idem), etc., iar în apropiere se găsește localitatea *Temes* (cf. rom. *Timiș*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în Nitra încă la 1258 (Fejér, *CD*, V, 1, p. 319; în *Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 313 şi Fejérpataky, *o. c.*, p. 57, a. 1113, are forma: « aqua *Olesca* »; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 73).

În Sudul Măgurei se găseşte satul **Sutócz** = *Šutovce* (mai târziu *Alsó-* şi *Felső-Sutócz* = *Dolne* şi *Horne Šutovce* < rom. *šut* (< alb. *šut*).

În Nitra se găsià la 1400 şi satul **Kás** (cf. Csánki D., *Bars vármegye várai a XIV.—XV. században*, în *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebersberg Kunó*, etc., Budapest, 1925, p. 284), care nu poate fi despărţit de rom. *caş* < caseus, -um.

Pe Valea *Vág*-ului, în pl. Galgócz (Glogovetz) se găseşte *Alsó-* şi *Felső-Káp*. **Kap**, villa Laurentii, este atestată la 1261 (Wenzel, *CDA*, VIII, 5). Iobagii « de *Cap* » sânt pomeniţi în a. 1262 (Fejér, *CD*, VIII, 3, p. 89).

Se va spune poate că pentru acest nume ar trebui să ne gândim la slovenul *kâp* « Flussgroppe », « Cottus gobio », ori la v.-bg. *kapŭ* « Götzenbild ». Dar se ştie că rom. *cap* (< lat. caput; cf. şi ung. *fő*) se întrebuinţează adesea pentru a numì nu numai izvorul, obârşia unei ape (vezi *Dicţ. Acad.*, II, 94), ci şi vârful unei înălţimi (cf. *Cap* sau *Kap* pe harta militară austriacă, *Capu-Beneş*, *Capu-Bucium*, *Capu-Dialului*, *Capu-Malilor* [= « Malurilor »], *Capu-Muncelului*, *Capu-Plaiului*, *Capu-Prislop*, *Capu-Şetrevul*, *Capu-Cicerii*, *Capu-Ţibleş*, *Capu-Tăieturi*, etc., la Lenk, *Lex.*, II, 205—207) [1]).

Mai sus pe Vág, în apropiere de Vág-Ujhely, avem pe **Mosócz** (atestat în formele *Mosocz* a. 1255, Fejér, *CD*, IV, 2, p. 259; *Mosowcz* a. 1263, id., ibid., IV, 3, p. 119), care poate fi un derivat al românescului *moş* « Grossvater » şi « Greis », « Alter », corespondentul albanezului *mošε*, trecut şi la Bulgari şi Greci (cf. Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 456 şi 538—548, III, 232, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 291) [2]), întocmai cum **Mama** (S. Czambel, *Slovâci a ich reč*, p. 11) poate fi identic cu rom. *mamă*. Tot pe valea Vág-ului erà apa **Lyuna** a. 1113 (Fejér, *CD*, VII, 5, p., 87; Fejérpataky, *o. c.*, p. 59, ceteşte *Liuina*), a. 1249 (id., ib., V, 1, şi 314), **Leuna** a. 1262 (Wenzel, *CDA*, VIII, 24), a. 1263 (id., ib., III, 71) şi 1270 (id., ib., XII, 26), care, în cazul că în regiunea aceasta nu erà rotacism sau rotacismul nu erà general şi cetirea *Leuna* ar fi bună, ne-ar puteà reamintì rom. *lăun*, *lăune* < leo, -onem, n. top. *Lăunele* şi *Dealul Lăunelui*, din Argeş şi

[1]) Nu mă gândesc să iau în sprijinul acestei explicări pe *Kaplát*, care, din pricină că forma slovacă este *Koplatovó*, cu greu poate corespunde unui rom. *cap* « Kopf » + *lat* « breit » < latus, -a, -um (cf. *Kaplath* a. 1458 în Valkó, Csánki, *MH*, II, 321; în Somogy, id., ib., III, 616).

[2]) *Mdsa* « Grossmutter » < rom. *moaşă* se găseşte şi astăzi la Polovţii din Nord-Vestul Ungariei (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1408).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Olt (cf. I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn u. Leipzig, 1924—1926, pp. 141, 274, 282) [1]).

Turz din « terciam partem eiusdem tributi partis Narhid, et pontis qui est versus Zubur, et telonei *Turz* annexa est » a. 1183 (Wenzel, *CDA*, XI, 47) este identic cu rom. *sturz* (arom. *sturdzu*) « Krammetsvogel » < **turz*, pentru care Pușcariu, *EtWb*, p. 153, nr. 1665, propune forma *tŭrdeus, -um = turdus, dar care poate fi mai curând reconstruit din pluralul **turzi*, *sturzi*. Proteza lui *s-* s'a făcut încă pe teren romanic. Totuși, alături de formele cu *s-*, se găsesc și cele fără el (cf. Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 685, nr. 8999, care observă: « Das *s-* in rum. *sturz* stammt wohl von STURNUS 8339, das *z* kann von Plural stammen oder von einer Weiterbildung *TURDEUS Pușcariu, Wb. 1665 »).

Același radical îl avem și în: **Turzovka** (*Turzófalú*), probabil după numele lui Gh. Turzó, care, cum vom vedeà, a întemeiat mai multe sate la începutul secolului XVI în com. Trenčin, și *Turzóvölgy* (*Tupkovecz*), com. Zala; **Turze** și **Strzylki** din distr. Sambor și Alt-Sandecz ale Galiției (cf. Ka užniacki, la Miklosich, *Über die Wand. d. Rum.*, p. 57, n. 95); cf. *Sturz*, munte între Bucovina și Moldova (*Dicț. Geogr. al Bucovinei*, p. 209); *Zghiabul-Sturza*, pârâu, jud. Buzău; *Sturzeni*, sat în jud. Dâmbovița, *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 482; arom. *Sturdza*, Weigand, *XXVI.—XXIX. Jb.*, 176; n. pers. *Sturza*, etc.

Cum vom vedeà când va fi vorba de Valahii moravi, **Czabek** este derivatul românesculul *țap*. Românesc poate fi și **Zakafalva** a. 1394 (Fejér, *CD*, X, 3, p. 149), dacă cumva trebuie cetit *Szákafalva*.

În documentele privitoare la regiunea Nitrei mai găsim și nume de persoane care nu pot fi decât românești. Mai întâiu de aici a plecat **Kocel**, atestat la 850, 868, etc. Apoi Andrei II în 1217 întărește posesiunea bunurilor bisericii din Vasvár, între altele, « villa Famia », « predium Lapsa », etc., « et unum mancipium **Fata** nomine cum omnibus heredibus natis et nascituris » (Wenzel, *CD*, VI, 385). Capitlul din Nitra, vorbind de posesiunea din Babyndal, « relicta Cosmae filii **Fetechk** », înșiră la 1271 « quatuor capita hominum, videlicet unam ancillam Pyrohta vocatam cum Cynka filia sua, *Fata* et Zomboth filiis suis » (Wenzel, *CDA*, VIII, 363). În același an este pomenit un *Fotha* sau *Fatha*, « filius de Cob de villa Teluky », lângă Udvarnok, tot din com. Nitra (Wenzel, *CDA*, VIII, 371, 372; cf. și Fejér, *CD*, VII, 3, p. 70; ca nume de servitoare sau servitor în com. Ung, id., ib., V, 3, p. 503, a. 1290; cf. și M. Wertner, *Magyar Nyelvőr*, XLV—1916, p. 303); și mai curând sânt pomeniți doi *Fata*, a. 1219 și 1221,

[1]) *Bradló* de lângă Brezova este cu siguranță un derivat din ceh. *bradlo* « Klippe », nu din rom. *Bradul* + suf. *-ov*, cum s'ar părea la cea dintâiu privire.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

unul din Fonchol—Bihor—, cellalt din Nàdudvar — Hajdù ori Pest — în *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, 664, art. 99—100, şi 668, art. 115; iar în a. 1391 găsim un *Fatha*, « famulus plebani » din *Daut* = « *Dautova* », com. Bodrog, în *Cod. dipl. dom. com. sen. Zichy*, IV, 469. Iar *Fata* nu poate fi decât românescul *fată* (< lat. fēta, -am) [1]).

Un **Porcus**, « centurio nitriensis » se găseşte la 1111 (cf. Prof. Dr. V. Chaloupecký, *Staré Slovensko*, p. 392) [2]). *Porcus* nu este decât latinizarea românescului *porc* (Melich, *Szláv. jöv. szav.*, I, 2, p. 203, şi *Magyar Nyelv*, XXII, 202, greşeşte trimiţând pentru acest nume numai la lat. *Porcus*, it. *Porco*, reto-rom. *Purcìtt*).

Într'un document din a. 1262 privitor la comitatul Nitrei se găseşte « Andornik, filius Andreae, et Martinus, filius **Puyne** de villa Korságh, Borsensis Castri iobagiones, . . . nec non pro Falch, filio Farkasii » (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 97; cf. şi Wenzel, *o. c.*, VII, 129).

Pentru cazul că nu se rotacizà în regiunea Nitrei, *Puyne* corespunde românescului *pâine*, *pâne* « Brot » < panis, -em, pe care-l întâlnim şi altădată ca nume de persoană [3]).

Butul a. 1209 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 72) din regiunea Galgócz-ului are articolul -[*u*]*l* caracteristic limbii româneşti.

D-na Mihail Révai vorbeşte în scrisorile sale ungureşti din a. 1566—80 de « oláh »-i (valahi) angajaţi în com. Nitra şi Turócz [4]), iar prietenul Dr. C. Şotel mă asigură că în cimitirul din Eger a văzut pe cruci numeroase nume româneşti. După toate acestea nu trebuie să ne mai mirăm dacă *Érsekujvár*-ul se numià **Oláhujvár**, *Oláhvár* chiar şi în secolul XVI şi XVII (1558, 1584, 1614): « L-au clădit iobagii din Trenčin şi Nitra şi aceştia-l reparau într'una » [5]).

[1]) Importanţa acestui cuvânt pentru fonologia românească voiu arăta-o când voiu vorbì despre « predium *Fata* », atestat în regiunea Năsăudului, mai întâiu la 1243.

[2]) « Nomine igitur eorum malignantium sunt hec, *Porcus*, qui tunc temporis centurio erat » (Fejérpataky, *o. c.*, p. 43). În diplomă se mai găsesc şi alte nume care ar puteà fi româneşti: « primus, *Una* nomine, alter, *Bacha* nomine » (ib.).

[3]) Dem. *Punie*, iobag în Bàtmonostor, com. Bodrog, a. 1418 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, VI, 521); *Ponye* « maior exercitus » la Secuii din scaunul Mureşului a. 1410 (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 1895, p. 355); *Ponya* a. 1409 (*Székely oklt.*, I, 106), etc.

[4]) Deák Farkas, *Magyar hölgyek levelei*, Budapest, 1882, pp. 34—37; Réthy, *Az oláh nyelv és nemz, megalakulása*, pp. *215—216;* Jos. Ernyei, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, p. 259.

[5]) Takács S., *Rajzok a török világból*, II, p. 23; Deák F., *o. c.*, 56. — Şi aici deci, ca şi în alte părţi « Valahii » erau *castrenses*, *populi castrenses*, *milites castri*, scutiţi de slujbe particulare şi obligaţi numai la construirea de întărituri şi serviciul militar pentru apărarea graniţelor şi în expediţii în afară de ele (vezi A. D. Xenopol, *o. c.*, ed. I, p. 510, unde se înşiră în nota 49 exemple culese din documente de astfel de *Valachi castrenses*, *morantes sub castra*, etc.). Astfel în *Regestrum de Várad*, a. 1201—1235, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, 642, art. 20, se spune: « Petrus ioubagio castri Borsod impeciit castrenses eiusdem castri scilicet de villa . . . dicens quod officium eorum esset carceres custodire; illi autem a contrario dixerunt, *milites quidem castri essent ad belligerandum, non ad carcerem custodiendum* ».

Şi mai bine ne lămuresc îndatoririle aşà numiţilor « Valachi castrenses » nişte documente privitoare la Românii din Deva şi Hunedoara: « Sigismundus . . . *Olachi*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

76. În Pozsony, alături de **Alistál** și de **Felistál**, de «aqua **Luth**», de **Bácsfa** = *Bácsfalu* (Lipszky, *Rep.*, I, 25), și de neclarul terra **Longa** (cf. rom. *Lunga* în Trencsén < longus, -a, -um și slav. *lǫgъ* «Hain»), avem valea hotarnică din «villa Posony» cu numele **Borbath** a. 1279 (Wenzel, *CDA*, IX, 229), care este, evident, din rom. *bărbat* «Mann» < barbatus, -a, -um (cf. it. *barbato*, sp., port. *barbato*) [1]).

Fonsol (*Fonsul*, *Fonsal*) «suburbanus in Poson», «comes» în timpul lui Ștefan III, a. 1165 (Wenzel, *CDA*, VI, 105; cf. și Prof. Dr. V. Chalupecký, *Staré Slovensko*, p. 262), cum am arătat mai sus și voiu dovedi și mai încolo, este derivatul cu suf. *-el* al lui *Fanč* < *Fan(u)* = «Ștefan».

La 1392 găsim în Pozsony pe un «Joh. fil. **Foot**» (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegauensis—Anjoukori okmánytár*, I, 273), pe care însă, din pricina lui *ó*, nu-l putem identificà sigur cu rom. *făt*.

«Palus **Choncu**» dintre Vág și Dud-Vág, deci din com. Nitra sau Pozsony (a. 1254, Szentpéteri, *Az Árpádh. kir. okl. kr. jegyz.*, I², 318), este identic cu rom. *ciunc*, *cionc*, evoluat spre ung. *csonk(a)*, *csong* (vezi mai sus!).

---

hi [in districtibus olachalibus castri Deva] . . . etiam opera servitia manualia ad conservationem castri opportuna, ut sunt *munimenta struendi, et reparandi, aggeres fodiendi, ligna secandi, indagines praecidendi, victualiam et commeatum devehendi*, et alia id generis servitia facere, *juxta antiquam et laudabilem consuetudinem* teneantur» (a. 1427, Kemény, în Kurz, *Magazin f. Gesch. Siebenbürgens*, II, 315; «Mathias . . . unde nos praefatos *Kenezios* nostros [in pertinentiis castri Hunyad] in *antiquis eorum libertatibus* tenere volentes, et conservare, fidelitati vestrae firmiter mandamus, quatenus . . . eis *servitia ad praefatum castrum nostrum Hunyad ut prius* facere adstricti fuerunt, permittatis» (a. 1482, id., ib., p. 311).

[1]) Cf. și *Râul-bărbat* = *Borbátviz(e)* a. 1391, 1404, 1411—1412 etc., în Hunedoara (Csánki, *MH*, V, 73). «Terra *Barbata*» este dăruită în 1262 mănăstirii Sfântului Benedict din Gran (Fejér, *MH*, VII, 5, p. 339). Un sat *Barbátfalva* din jud. Cluj este pomenit în secolul XV (*Borbatfalva* c. 1450, *Barbatfalwa*, *Barbathfalwa* a. 1456, 1500, Csánki, *MH*, V, 332).

Evident, este vorba de numiri topice date după nume de persoană.

Bărbat ca n. pers. apare foarte curând în documente. Astfel trădătorul *Mica Barbatus* este pomenit încă în a. 1236 (Fejér, *CD*, IV, 41); *Barbath*, fratele lui Litovoi, la 1285 (Wenzel, *CDA*, XII, 435, 439); același *Barbat* la 1288 (Fejér, CD, V, 3, p. 398); Paulus *Barbatus* este martor între 1290—1301 într'o pricină «terrae Zaych» sau «Zoych», vecină cu «terra Taxun» în com. Pest (Wenzel *CDA*, X, 440). Și astăzi este nume de persoană cunoscut în Ardeal. În toponimie găsim: *Bărbatul* în Brăila, *Valea-Bărbatului* în Buzău, *Bărbătescu* în Ialomița, *Bărbăteasca* în Argeș, *Bărbătești*, passim (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 323—324).

Adaug pe *Barbatus*, martur la 1214 în Spalato; *Barbatovići*, nume de familie sârbesc luat din românește (P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914/15, 551); *Barbat*, *Barbace*, *Barbatovac* (S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, p. 102); apoi *Bàrbatōvci*, sat în circumscripția Toplica din Sârbia, *Berbàtovo*, sat lângă Niš, și satul dalmat din Isula Arbe *Barbato*, care ar puteà fi de origine italiană (S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, I, 279; cf. și *Barbatu* sat în Dalmația, la Burada, *Arhiva* XIX—1908, 291).

Altfel *borbát* a intrat și ca apelativ în ungurește (Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XVI, 322; Szinnyei, ibid., XXII, 71; Gombocz—Melich, *MEtSz*, 422). În forma sa ungurească se găsește *Borbát* ca n. pers. mai întâiu în Secuime în a. 1602 (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 86).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dominka « uxor Woch de Sârfeu » a. 1310 (Fejér, *CD*, VII, 1, p. 387) ar puteà fi o greşală de scris sau de cetire în loc de *Domnika*, pe care-l găsim ca nume de bărbat, a. 1293, în Veszprém (Wenzel, *CDA*, V, 94), alături de *Dominica* a. 1248, în Baranya; a. 1261, în Zala (M. Wertner, în *M. Nyelvőr*, XLV, 300); iar în acest caz poate fi românescul *Domnica*, care s'a desvoltat ca şi *domn*, *doamnă* < domnus, -um şi domna, -am = domĭnus, -um şi domĭna, -am; cf. însă şi cuvioasa *Domnica* din timpul lui Teodosie cel Mare (8 Ian.) [1]).

77. Dar nume româneşti se mai întâlnesc şi în celelalte comitate învecinate cu Nitra.

În Bars sau Tĕkov găsim încă la 1165 un « libertinus » cu numele **Kokon** în localitatea Szelepcsén, slov. Selepčin (Wenzel, *CDA*, VI, 104), nume care este identic cu rom. *cocon*, *cucon* = « copil » (înţeles cunoscut şi astăzi în unele părţi ardelene) şi pentru etimologia căruia cf. n.-gr. κοκκῶνα = « gnädige Frau », κοκκωνίτζα « Fräulein », apoi rom. *coca* = « Bébé » şi it. *cucco*, (dial.) *coc* şi *cuccolo* « Lieblingskind ».

În acelaşi document mai au înfăţişare românească şi numele: **Bocel** (Wenzel, *CDA*, VI, 104), pe care-l putem citì *Bočel* (cf. *bociu* « viţel ») ori *Boţel* (din *bouţ*, dim. lui *bou*) [2]), ori din *boţ* « pelotte, tapon, boule, boulette »; « noed », etc., poate < *bottium (bottia) *Dicţ. Acad.*, I, 627, şi Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 89, nr. 1240 [3]), întrebuinţat şi ca n. pers.; (cf. şi arom. n. pers. *Boţ*, *Boţar*, la Caragiani, *o. c.*, 29); **Edu, Edus, Iezu** (Wenzel, *CDA*, VI, 104), pentru care cf. rom. *ied*, plur. *iezi* < haedus, -um, dar şi ung. *Ede* şi cumanul *Ed* la Anon., cap. VIII, ed. Fejérpataky, p. 12; **Fetyk**, familie de servitori în *Edeci* = *Ebedec*, *Ebedecz* (Wenzel, *CDA*, VI, 104), care, după toată probabilitatea, este

[1]) Chiar şi *Bur* din *Bur-Szent-György*, *Bur-Szent-Miklós*, *Bur-Szent-Péter* ar puteà fi explicat din rom. *bur* = *bun* « gut » < bonus, -a, -um în cazul că Românii din regiunea Pojonului ar fi vorbit cu rotacism. Totuşi cf., alături de *Bunnya-Szent-Mihály* din com. Zala, şi ceh. *bur* « Schimpfname für Bauer » (< germ. med. *būr*).

Olgya n. top. (cf. şi n. pers. a. 1296, (Fejér, *CD*, VI, 245 şi a. 1399, id., ib., X, 2, p. 725) ne reaminteşte n. pers. arom. *Olde* (vezi Caragiani, *o. c.*, p. 102) şi pe d.-rom. *Aldiu*, *Aldea*, a cărui origine n'a fost clarificată până acum în mod mulţumitor (cf. Cihac, II, 475: < ung. *dld-*, traducând pe *Benedictus*; Hasdeu, *Et. Magn.*, 784—785: « ceva curat românesc şi numai ţărănesc », neputând fi slav, căci în onomasticul slav nu se găseşte un nume din care s'ar puteà explicà, deşi într'un Pomelnic al mănăstirii Bistriţa din Moldova, păstrat în ms. Acad., p. 68, se găseşte numele bărbătesc *Aldomir*, şi neputând fi pus în legătură nici cu it. *Aldo*, *Aldino*, fr. *Audin*, (< gms.); G. Weigand, XXVI.—XXIX. *Jb.*, 132: < bg. *Aldija*; C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, Leipzig, 1922, p. 185: < v.-germ. *Aldo*, *Aldus*. În documente se mai găseşte scris: *Algya*, *Algye*, *Algja*, *Alda*, *Algie*, *Alge*, *Alga*, *Alda*, *Aldgya*, etc. (cf. N. Densusianu, *Monum.*, 1885, passim; Hasdeu, *Et. Magn.*, 785; I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, pp. 2—3).

[2]) Cf. *Bouţel* = *Bohoţel*, *Bohâţel*, la I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, 38. Totuşi *Bohâţel* poate derivà şi din ung. *bohócz* « caraghioz ». Ca nume « sigur românesc » din regiunea Haţegului îl dă pe *Boczel* Réthy, *o. c.* p. 159.

[3]) În ed. II, p. 110, Meyer-Lübke nu mai dă această etimologie.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

un derivat din rom. *fată*, plur. *fete* < f ē t a, - a m (cf. *fetică*, vlaho-mor. *cabik* < *ţap*, arom. *Ţapecu* < *ţapu*, la Caragiani, *o. c.*, p. 115, etc.); **Jnutza** « servus » (ibid.), terminat în suf. rom. *-uţa*.

Românesc este şi numele Laurenţiu **Butura** « olim castellani de Lewa » a. 1480 *(Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, XI, 240), pentru care cf. rom. *butură* « tronçon », « tronc d'arbre creux », « creux d'arbre », a cărui origine nu este lămurită (cf. *Dicţ. Acad. Rom.*, I, 715).

Mai citez aici după Fejérpataky L., *Magyarországi városok rég kiadásai*, Budapest, 1885, următoarele nume din Körmöczbánya, care par a fi româneşti: a. 1442—43: *Troyan* (p. 625), *Petras*, *Walach* (p. 629), Hans *Walach* (p. 630), *Wolach* Schwysteryn (p. 631), *Albl* (p. 633); a. 1450: *Korbynn* =«Corbeasa» (p. 637), *Knysovecz*, *Petrasch* (p. 640), *Waloch* Schusterin (p. 641), *Maresch* (p. 642), etc.

În acelaşi comitat se găseşte şi n. top. **Árma** (slov. *Orma*) [1]) atestat încă la 1266 (Wenzel, *CDA*, VIII, 155) < rom. *armă* « Waffe » < a r m a, - a m, care s'a mai păstrat în it., retor., sard., sp., port. *arma*, fr. *arme*, vegl. *jarma*, alb. *armɛ* (cf. şi ung. *ármás* 1. « lictor », « Häscher », « der Drabant », 2. « latro », « der Anführer unter den Räubern » « Bandit » < rom. *armaş*, vezi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 137—138). El ne arată că în aceste regiuni a existat odinioară o organizare militară românească, întocmai cum « villa **Knesech** » sau « **Knesecz** » a. 1070 şi 1124 (Fejér, *CD*, I, 429, şi II, 69), mai târziu *Knezsicz* şi *Zsitva-Kenéz*, de origine slavă, dovedesc existenţa unei organizaţii în cnezate.

În Bars sau Těkov a fost, după afirmaţia lui S. Czambel, *Slováci a ich reč*, p. 11, şi **Barbata** sau « terra **Barbata** », dăruită la 1262 mănăstirii din Gran (Fejér, *CD*, VIII, 5, p. 339).

Dacă nu s'ar pune iarăşi chestiunea rotacismului, românesc ar puteà fi **Koszorin**, întru cât ar puteà fi identic (după trecerea lui *u* românesc în *o* unguresc) cu arom. *cusurin* « Vetter », « Base » < c o n s o b r i n u s, - a, - u m, care, înainte de a fi înlocuit cu *văr* < [c o n s o b r i n u s] v e r u s, a trebuit să fi fost cunoscut şi Românilor din Nordul Dunării (cf. vegl. *consubraina*, alb. *kušɛri*, *kušɛrine*, lecce *kussuprinu*, eng. *kuzdrin*, fr. *cousin*, etc.). Totuşi poate fi vorba şi de un derivat al slavului *kosorŭ* « Sichel », care în cehă are forma *kosíř*, vechiu *kosieř* « Messer, Hacke » (cf. Berneker, *SEW*, I, 587).

Românesc este *mál* din *Kis-* şi *Nagy-***Málas** şi din *Mogyoró***mál** [2]).

[1]) Pentru fonetismul *Árma* > *Orma* cf. *Apa* > *Upa* > *Aupa* > *Opa*, etc.

[2]) *Majláth* este numit aşà după familia de conţi *Majláth* de Székhely, care a locuit în sec. XVII în Bars şi Hont (cf. Nagy Iván, *Magyarország családai czimerekkel* Pest, 1860, şi Karácsonyi János, *Gróf Majláth Gusztáv erdélyi püspök származása* Cluj, 1925). Această familie n'are nici o legătură cu familia boierească *Mailat* de Szunyogszeg (= « Ţânţari ») şi Comăna din Ţara Făgăraşului, care s'a dovedit a fi

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

78. În Hont nu găsim nimic remarcabil, afară de **Bács, Bácsfalu, Bachsdorf, Bačovce** (Lipszky, *Rep.*, I, 25) și doar de n. pers. **Zima** a. 1138: « In uilla *Cobu* [= *Sob, Szob*] sunt mansiones carpentariorum: Petus . . . alter Petus . . . *Zima* . . . Samsin, Simun, Cic, Martin » (*Mon. Strig.*, I, 95), care, în cazul că nu trebuie cetit *Sima*, ne poate aduce aminte n. pers. arom. *Dzimă* = *Dima, Dimitrie* (cf. Caragiani, *o. c.*, 27, 32, 33); în sfârșit de **Zevlevmal** dela 1219.

Dintre numele de persoană cuprinse în actele de întemeiere ale fundațiunii mănăstirii premonstratense din *Bozók* (Bzovik) se pot aminti: **Crez** (Fejér, *CD*, II, 84 și VII, 5, p. 102), pentru care cf. rom. *creț* « kraus », pe care, cum am mai amintit, A. Philippide, *Un specialist român la Lipsca*, 70, îl derivă din *c r i c e u s, iar O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 164 (combătând pe G. Giuglea, *Dacoromania*, II, 393—395, care-l socotia vechiu germanic), tot așà îl pune în legătură cu lat. *c i r r i c i u s < c i r r u s[1]); **Zaka** (Fejér, *CD*, II, 84), cf. rom. *Saca* < *sec*, dar și

---

românească (cf. A. Bunea, *Stăpânii Țării Oltului*, București, 1910; I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, pp. 222—226; B. P. Hasdeu, *Originea Mălaților*, în *Negru-Vodă*, București, 1898, pp. CLXX—CLXXV, și V. Motogna, *Familia Mailat*, în *Revista istorică*, 1921, nr. 10—12, p. 184, și *Articole și documente*, Cluj, 1923, pp. 42—45), familie ridicată la « boierie » (cf. « Nobili *Maylad*, Valacho, *bojaroni* videlicet nostro de Komana », în rev. *Turul*, 1884, p. 4; *Mailadus* Boiero, *Mailadio Boiarino* de Fogaras, la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 78). Ea se crede că a venit din Caraș, unde se găsesc *Mailați* pomeniți la 1415, 1418 și 1433 (cf. *Turul*, 1888, p. 3; Motogna, l. c., p. 44 și 45). După Mailații rămași în Caraș a fost dat numele pârâului *Maylathmaycho* din Caraș (a. 1418, Pesty, *Krassó várm. tört.*, Budapest, 1884, II, 2, 18), precum poate și ale satelor *Majlátfalva* din Timiș și *Nagymajlát* din Csanád.

Nu pot să cred în explicarea pe care i-o dă Karácsonyi numelui *Mailat* (< slav. *moj* « mein » + *lat*, greșit în loc de *lata* « Panzer »), nici în cea gepidă a lui C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, p. 189 (< gepid. *Mainlath* în loc de *Maginlath*).

Din pricina că în deosebite regiuni, unde este cunoscut și astăzi, se rostește *Mălat*, nu este sigură nici explicarea din rom. *mai-lat*, dată de unii cercetători. În acest compus ar fi vorba adecă, după părerea lor, de un nume de felul lui *mai-mare*, arom. *ma-mare* « Oberster », « Vorgesetzter », care este un décalque după modelul grecesc. Dar dacă la *mai-mare* înțelegem comparația, la *mai-lat* ea este mai greu de înțeles.

Cred pe *Mălat* de origine slavă și, deoarece nu cunosc un radical slav din care ar puteà fi derivat în felul lui *Cernat, Orlat, Vihorlat, Tordat (falva)* = «Turdătești », etc., iar documentele cele mai vechi au de obiceiu forma *Mailad* (vezi I. cav. de Puşcariu, *l. c.*, și Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 78), care poate fi cetită *Mo lad*, văd în el un compus de felul lui *Mojmir, Mojslav*, etc. (cf. și n. top. *Mojgrad*, ceh. *Mojžir*, etc.), în care partea întâiu este *moj* « meus », iar în a doua n. pers. *Lad, Ladu, Lado* = « Vlad », « Vladislav » < rad. *vlad-* « dominium », « possessio » (vezi aceste forme ale lui *Vlad, Vladislav* la I. cav. de Puşcariu, *o. c.*, II, 205 și 208; cf. și toponimice ca: *Lád-Bessenyő* și *Ládháza* în Borsod, *Láda* în Sáros, etc.). Trecerea lui *d* final fonic în *t* afon se explică ușor (cf. *lânged* > *lânget, buged* > *buget*, etc.). Ea a putut fi ajutată și prin influența lui *lat*, a participiilor în *-at*, etc.

[1]) Din românește ar fi în acest caz bg. *krécavo* (în Banat), Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 229; cf. și srb. *krecav*, la Weigand, *Balkan-Archiv*, III, 107—108, care însă se gândește la un rad. slav *krec* < *kretbcb*, iar acesta din *kręt-ati, kręn ti* (vezi Berneker, *SEW*, I, 612), cu sensul de « biegen, drehen » (cf. și Cihac, II, 82).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Sac din *Isac* ori *Sava*; *Krysan*, cf. rom. *Crişan*; *Dragos*, cf. rom. *Dragoş* (Fejér, *CD*, II, 105) şi încă unul ori două, toate atestate la a. 1135 [1]). Dar nu sânt tocmai sigure.

79. Tât (mai întâiu *Tath* şi *Taath* « praedium eccl. Veszprim », a. 1082, Fejér, *CD*, I, 456, II, 2; apoi « villa » *Taath* a. 1181, *Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 9; a. 1198, Fejér, *CD*, VII, 5, p. 146; « *Thata* iuxta Gron » a. 1230, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 527; *Taath* a. 1269, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 524; a. 1272, Wenzel, *CD*, XII, 65, a. 1288, Fejér, *CD*, 2, p. 235, etc.) din Esztergom (Strigoniu, Ostřihom) cu siguranţă n'are nimic comun cu germ. *That*, ci trebuie identificat ori cu rom. *tat(ul)*, *tată* « Vater » < t a t a, - a m întrebuinţat atât în limba veche, cât şi astăzi, ca nume de persoană în forma, *Tatu*, *Tatul* [2]), ori cu cumanul *Tat* (cf. G. Kuun, *Codex Cumanicus*, Budapestini, 1880, p. XXX), acesta fiind întrebuinţat de Turci pentru a designà elementele străine cuprinse în domeniile lor (cf. W. Thomsen, *Samblede Afhandlinger*, III, Copenhaga şi Cristiania, 1922, p. 103) şi în Ungaria găsindu-se şi colonii cumane [3]).

[1]) *Crez* a fost relevat şi de O. Densusianu, *Hist. de la l. roum.*, I, 393, care trimite, ibid., p. 318, şi la un *Crisan* din a. 1209 (*Mon. Hung. hist.*, *Diplomataria*, XX, 93).

[2]) Cf. *Tatha*, n. bărb. a. 1214, la Fejér, *CD*, III, 1, 479; *Thatul*, *Thatol*, *Thatal*, *Tatul*, *Tatol*, *Thatou*, *Thatur*, *Tatomir*, *Thathamer*, etc., a. 1406—1418, la I. Mihályi, *Diplome maramureşene din secolul al XIV-lea şi al XV-lea*, Sighet, 1900, pp. 139, 157, 163, 170, 174, 175, 194, 200, 214, 215, 217, 228, 237, 241, 242, 243, 249, 252, 254, 302, 321, 323, 335, 518, 537, 549, 608; *Thatul*, cnez în Ostro, distr. Haţeg, a. 1409 (Fejér, *CD*, X, 8, 494); *Tatul*, n. pers. la Braşov, a. 1432—33, 1437, 1439, la I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, p. 45, 46 n.; la Râjnov a. 1482—96, id., ib., p. 205; *Tatul Duvalmă*, hoţ, Râjnov, a. 1482—87, id., ib., p. 192; *Tatul*, la S. Dragomir, *Documente privitoare la relaţiile cu Sibiiul*, în « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, IV, pp. 7, 35, 77, 78, a. 1495 şi 1512—21; *Tatul* de Mărgineni a. 1437, *Tătuleşti* în Predeal, emigraţi din Tohan în a. 1764, Teodor *Tatu*, preot în Sânger, *Thatul* de Ilholcz a. 1448, *Thatull* al lui Lad de Lewad a. 1464, *Thatul* alias *Tetone* de Osztró a. 1409, *Thatul* de Wozestye a. 1422, la I. cav. de Puşcariu, *Doc. ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 378, 379, 380; *Tatu* din Şebeşul săsesc a. 1799 şi Oprea *Tatul* din Sibiiu a. 1792, la Şt. Meteş, *Păstorii Ardeleni*, în « *An. Inst. de Ist. naţ.* », din Cluj, III, p. 317; un *Tatulescu* iscăleşte în *Analele Râmniculuí-Sărat*, I, 1924; în Ardeal, Moldova este des *Tatu*, *Tat* ca nume de familie; în Muntenia *Popa-Tatu*, etc.; în toponimie, *Tătuleşti*, jud. Olt (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 502); *Tatu-Cimpoiaşul*, pârâu, în Râmnicul-Sărat (ibid., V, 549); *Tatomireşti*, jud. Dolj, Neamţu, Vaslui (ibid., pp. 548—549).

[3]) Indentitatea acestor nume cu vechile *Τάτος*, *Τάτους*, *Ταταῦλος*, nu ne interesează în acest loc, cum nu ne interesează nici alte origini care s'au propus. Asupra discuţiilor în această privinţă se pot cetì N. Iorga, *Rev. Istorică*, V—1919, pp. 103—113; *Les premieres cristalisations d'États des Roumains*, în « *Bulletin de la section historique* » al Ac. Rom., V—VIII—1920, pp. 33—46; *Les Latins d'Orient*, Paris, 1921, p. 39; *Hist. des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest, 1922, p. 37; şi trad. rom. de Al. Lascarov-Moldovanu, Bucureşti, 1930, pp. 62—63; *Le Danube d'Empire*, în *Mélanges Schlumberger*, Paris 1924; N. Bănescu, *Cele mai vechi ştiri bizantine cu privire la Români* în *Anuarul Inst. de Ist. naţ.* din Cluj, I, pp. 138—160, şi *Les premiers témoignages byzantins sur les roumains du Bas-Danube*, extras din « *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* », III—1922, fasc. 3/4; V. Bogrea, ibid., p. 380; G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 628, n. 2; O. Densusianu

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pentru originea românească vorbește, afară de forma *Thata* dela 1230, și cea de plural **Tácz** = « Tați » din com. Fejér din apropiere, precum și faptul că în așa numitele « mansiones » de dincolo de Dunăre ale capitlului din Esztergom (*Egrus* = *Egres* = *Magyar-Egres*, *Copul* = *Kapoly*, *Lula* = *Lulla*, etc., din com. Somogy) găsim numeroase nume de persoană care nu pot fi decât românești: **Chapa**, dacă trebuie cetit cu *á*, nu cu *a*, poate fi identic cu rom. *ceapă* « Zwiebel » < caepa, -am a. 1237 (Fejér, *CD*, I, V, 1, p. 72); **Fuurh**, n. bărb., a. 1248 (Fejér, *CD*, VII, 271) < rom. *fur* « Dieb » < fur, -em; **Lat** = rom *lat* « breit » < latus, -a, -um (cf. it. *lato*, eng. *led.*, prov. *lat*, sp. *lado*, etc.), a. 1208 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 67), a. 1218 (Wenzel, *CDA*, VI, 393), *Lath* a. 1237 (Fejér, *CD*, IV, 1, p. 72, etc.) [1]); **Muta** = rom. *mut*, *mută* « stumm » < mūtus, -a, -um (cf. it. *muto*, sard. *mudu*, prov., v.-fr. *mut*, cat. *mud*, sp., pg. *mudo*; ung. *muta*, *mutuj*, etc., din românește, Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 440) a. 1208 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 66), a. 1218 (Wenzel, *CD*, VI, 393), a. 1231 (id., ib., VI, 499), etc.

« Rivus... **Aprik** », « *Apurig* » a. 1009 (Fejér, *CD*, I, 289; IV, 2, 432, etc., cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 85), ne reamintește românescul *aprig*, † *ápric*, † *ápreg* « heftig », pentru care s'au propus deosebite etimologii (cf. *Dicț. Acad.*, I, 202—203), cea mai probabilă fiind tot aprĭcus, -a, -um « sonnig » (cf. log. *abrigu*, prov. *abric*, fr. *abri*, sp. *abrigo*), deși cam depărtată ca înțeles, și chiar și ca formă [2]).

Tempnekul, « locus metalis » a. 1281 (Wenzel, *CDA*, XII, 334), dacă cetirea este corectă (cf. *Tempnekut* la Fejér, *CD*, V, 3, p. 76, și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 256), pare că are articolul enclitic rom. -[*u*]*l* și poate fi un derivat *temnik* al slavului *тьма* « Finnsterniss » (cf. *тьмnica* « Kerker »), cu inserțiunea obișnuită a lui *-p-*.

80. Deoarece la Valachii moravi apropiați găsim și forme socotite rotacizate, ca rom. **putiră** > vlah.-mor. **putyra**, *putyrka* « găleată » și rut. *putera*, idem, care ar puteà fi și din gms. **bŭtîra* < butyrum (cf. elv. *bûder* « Butterfass »), alături de nerotacizatul *putyna*, *putńa*, pol.

Grai și suflet, I, 323—324, unde se relevă atestările armene din F. Justi, *Iranisches Namenbuch*, Marburg, 1895; G. Brătianu, *Vicina*, în « *Bulletin de la section historique* » al Ac. Rom., X—1923, p. 128, n. 1, și în special Aurel Sacerdoțeanu, *Despre originea numelui Tatos*, în *Rev. Ist.*, XV—1929, pp. 13—17, unde se dă toată bibliografia (Sacerdoțeanu îl socoate de origine tracică). Despre « Tătarii numiți *Tați* » din Dobrogea se vorbește în « *Analele Dobrogei* », I—1920, p. 169 ș. u. Nume ilirice de felul lui *Tato*, *Tatto*, *Tata*, *Tatta*, *Tattus*, *Tattius*, *Tatulus*, *Tatuca*, etc. se pot vedeà la R. Vulpe, *Gli Illiri dell' Italia imperiale romana*, *l. c.*, p. 157, n. 2.

[1]) Totuși cf. și *Lat* = *Lad* = *Vlad*, cum am arătat mai sus.

[2]) Cf. și n. pers. *Apricius*, *Aprizzo*, gr. *Ἀπρίκις* la Jireček, *Die Romanen*, II, 23.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

putnia, *putna* «Art Gefäss», ung. *putina* [1]) < d.-rom. **putină** < gr. πυτίνη «Korbflasche» «bouteille clissée» (I.—A. Candrea, *Conv. Lit.*, XXXIX, 431 ş. u.; C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 450; A. Philippide, *Originea Românilor*, vol. II, p. 152; Tiktin, *DRG*, 1287, care însă crede că ne-ar fi venit prin mijlocirea gms. *butina*, *putina*, cf. gms. *Butte*, *Bütte*) [2]), şi de alte cuvinte poate tot nerotacizate (cf. *Batrna* «un părâu în Kozlovice», *Batrnka* «linia ferată din Vsaka Bystřicka şi în Liptál) [3]), este greu să identificăm fără nici un scrupul pe **Cheptsin** a. 1262 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 57), *Csepcsin* a. 1371 (id., ib., IX, 4, p. 379), mai târziu *Kis-* şi *Nagy-Csepcsén* (*Kis-Csepcsin* a. 1398, id., ib., X, 2, p. 624) din com. Turócz (Turec) cu d.-rom. *pieptin(e)* (arom., megl. *k'aptin*) < *pectinem=pecten, care, cum arată i.-rom. *ţâptir*, a trebuit să aibă şi forma metatetică *keptinem (Puşcariu, *Dacoromania*, III, 380). Din aceasta s'a putut desvoltă **ceptin(e)*, prin asimilaţie **cepcin(e)*, deci tocmai forma, care ar puteà fi la temelia lui *Csepcsin*. Cf. însă şi *Csepcs* (*Csipcs*, *Csöpcs*) în Bodrog.

Totuşi şi în Turócz avem câteva numiri româneşti. Astfel la hotarul dintre acest comitat şi Trencsén se găseşte muntele **Mincsol** (1364 m.) [4]), care, cum am văzut mai sus (c. 56), este rom. *muncel* < monticellus, -um.

Mossocz este, cum am arătat şi în alt loc, derivatul românescului *moş*; *Kis-* şi *Nagy-***Szoczócz**, după toată probabilitatea, derivă din rom. *soţ* «Genosse, Ehemann» < sōcius, -um, iar **Suttó** sau Šutovo din rom. *şut* «ohne Hörner».

De altfel Valahii sânt atestaţi în Turócz şi documentar. Ign. Acsády, *Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt*, 1526—1564, Budapest, 1888, pp. 214—215, ne spune: «Elemente tot aşà de nesigure pentru contribuţie au fost păstorii şi pescarii (tenuiores quidam coloni, quos valachos et piscatores vocant, qui nullos agros possidere dicuntur in cottu Thurócz et Arva). Aceşti Valahi au fost locuitori slovaci obişnuiţi [5]), care însă nu s'au ocupat cu agricultura, ci

[1]) Cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 487.

[2]) Împotriva derivării *putyrei* din ung. *putton*, *puttony* (*Krit. Jahresb. f. rom. Phil.*, IX, I, 77; cf. St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteilungen des rum. Instituts*, Wien, I, 287—288) se opune rotacismul, care, cum se ştie, a atins aproape exclusiv elementele latine.

[3]) I. Válek, *l. c.*, X—1910, p. 146. Aceeaşi situaţie o găsim de altfel şi la Ruteni, cf. afară de *putera* şi *putňa*, *putyno* (Miklosich, *Wanderungen*, 18), *tušyra* «zweite Scherung der Widder» (Miklosich, ib., 20) < rom. *tuşune* sau **tuşind* «Schur» < tonsio, ōnem, din care avem pe *tuşinez* (Puşcariu, *EtWb*, p. 166, nr. 1783) alături de *venit* «Profit» (ibid., p. 20), *buna*, *bunika* «Grossmutter» < rom. *bună*, *bunică*, idem < bonus, -a -um, *Bunyi Plàji*, *Pinu*, nume de munte < rom. *pin* < pīnus, -um (E. Kałuzniacki, la Miklosich, *o. c.*, p. 59, 60, etc.).

[4]) Cf. şi A. Bitay, *Kičera şi Minčol*, în *Dacoromania*, II, 683.

[5]) Este de prisos să mai insist asupra faptului că toponimia desminte afirmaţia lui Acsády, după care Valahii din Turócz şi Árva ar fi fost «Slovaci obişnuiţi». Fără îndoială cu timpul s'au slovacizat.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cu prăsirea vitelor și trăiau mai mult viață nomadă. În 1550 i-au impus cu 72 florini, dar n'au plătit nimic. Pe sărăcie le era întemeiată scutirea de impozit, deși camera era de altă părere și era de credința că-și pot plăti impozitele».

Astfel de Valahi au trebuit să fie în comunele *Thuróny*, *Béla*, *Prikopa* și *Bisztriczka*, pe care le găsim, tocmai în acest timp, plătind «census agnorum ex vigesima», deci «census Valachorum» [1]).

Despre satele prepositurei din Turócz se scrie în 1584 în «Summarius extractus praepositurae Thurociensis» că Vlahii, care pasc iarna oi și capre, la Rusalii sânt datori să dea vigesimă prepositurei, iar în 1586: «Omnes *Valachi*, qui in montes oves intertenent, tenentur dare vigesimam» [2]).

Un anume **Bute** este pomenit în Turócz încă în 1252 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, VI, 72—73).

81. Nume topice românești găsim, firește, și în T r e n č i n sau T r e n c s é n - u l (Trenčanske stolice) din nemijlocita apropiere a Valahilor moravi, în care am întâlnit muntele **Mincsol** [3]).

Într'adevăr, în sec. XVI se mai găsiau Români în Trencsén. Dr. Ign. Acsády, *Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt*, 1526—64, p. 215, ne spune: »Și în Trencsén au fost Valahi (solventes dominis suis terrestribus censum a singulis portis alii 5, alii 3 agnos). Astfel de populație a trăit în apartenențele cetăților *Lednicze*, *Beszterczе*, *Hricsó*, *Budetin* și altele, cu totul în 22 sate, și mai întâiu au dat contribuția după 119, în 1564 după 102 porți.

În «*Urbarium arcis Lednicze et pertinent. eius*, 1600» se amintesc multe *possessiones Valachales*, care plătesc contribuție, fără ca aceasta să fie numită «*strungă*» ca în alte părți. De ex. despre satul de păstori *Viderna* se scrie că plătesc după oi câte unul 5 fl. 20 cr. în ziua de Sânziene. Satele *Dubkova*, *Lisza*, *Luki* au plătit după oile lor vigesimă și, afară de aceasta, un caș valah («caseum Valachicum»).

Și șoltuzii au plătit în aceste sate vigesimă« [4]).

Astfel, nu trebuie să ne mirăm că nu departe de orașul Trencsén găsim pe **Lunga** (= rom. *lung* < l o n g u s, - a, - u m, ori slav *lǫgъ*) alături de **Mincsol** și **Valaškova**. Pe lângă aceasta au trecut Valahii moravi, peste pasul Vlara, spre **Brumov** (< rom. *brumă* «Reif» < b r u m a, - a m) [5]),

[1]) Takács S., *Magyar Nyelv*, I, 27.

[2]) Takács S., *Rajzok a török világból*, II, 302. — Am amintit mai sus că și d-na Mihail Révai vorbește la 1566 etc. în scrisorile sale ungurești de «oláh»-i (valahi) angajați în com. Nitra și Turócz.

[3]) Între *Mincsol*, *Mosócz* și *Szoczócz* harta militară austriacă are pe *Groń*, *Sihlava*, *Palenica* și *Valačky p.*

[4]) Takács S., *Rajzok a török világból*, II, 303, și *Magyar Nyelv*, II, 27.

[5]) Cf. și *Brumareva Pasika* într'un document moldovean dela 1447 (T. Bălan, *Noui documente câmpulungene*, p. 11); *Brumarul*, pârâu în jud. Mehedinți; *Brumești*, trup de moșie în jud. Teleorman (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 661); etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vlahovica, Vlahovac, Valašske Klobouky, Cap sau **Cab** (= « rom. *țap* « Bock », iar acesta din alb. gheg. *tsap*, *tsjap*, cf. și dalm. *zapo*; din rom. este ceh., mor., pol., rut., srb. (čak.) *cap*, ung. *czáp*) [1]) și **Lho a Walachowa**

La Nord avem numele de localitate, muntele și apa **Čaca** (un nume de același fel cu *Brumov*) și **Turzófalva (Turzovka)** < n. pers. *Thurzó*, despre care am arătat că trebuie pus în legătură cu rom. **turz*=*sturz* < turdus, -um [2]).

Apa *Czatza-pataka* este atestată mai întâiu în 1417 (Fejér, *CD*, X, 5, p. 848, și 8, 592), iar muntele *Czetcze*, care pare a fi pluralul celui dintâiu, în a. 1438 (Fejér, *CD*, XI, 174; cf. însă și forma *Czetzi* în com. *Zala*).

Forma *Čaca* (scris *Czatza*), cu o vechime atât de mare, ne arată clar că etimologia **caecia* propusă pentru rom. *ceață* (Pușcariu, *Conv. Lit.*, XXXVII, 598—599, și *EtWb*, nr. 359, p. 30; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 150, *Romania*, XXXIII, 74; și *Grai și suflet*, V, 125; Meyer-Lübke, *REW*, nr. 1457, p. 110) este mai îndreptățită decât slav. *čadĭca* < *čadŭ* « Dunst » (Cihac, II, 47; G. Weigand, *Balkan-Archiv*, III, pp. 108—109; I. Bărbulescu, *o. c.*, p. 127 și 128), pe care la 1417 am aștepta să-l găsim în forma lui originală, nu redus la **čaca* [3]).

Dela *Čaca* Valahii moravi au putut trece spre Nord în Silezia, iar spre Vest în Moravia, peste *Kičera Bukovina* și chiar *Trojanovicza* (cf. rom. *troian* 1. « Römerwall, —schanze », 2. « Schneewehe, — haufen », 3. « von gehenden Menschen, Wagen, Schlitten etc. gebildete Fährte, Spur » < slav. *trojanŭ* < *Trojanŭ* « Trajan », Tiktin, *DRG*, 1653) [4]), cătră Valašsko Meziříčí Ca și în Moravia adecă, și în Silezia

[1]) Cf. G. Meyer, *EWA*, 308; Pedersen, *Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung*, XXXVI—1898, p. 337; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 353, 356; Sandfeld-Jensen, *Grundriss der rom. Phil.*, I, 529; G. Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 229; G. Bertoni, *Archivum romanicum*, III—1919, p. 379; L. Spitzer, *Mitteilungen d. rum. Instituts*, Wien, I, 393, n. 2; Wędkiewicz, *Mitteilungen d. rum. Instituts*, Wien, I, 278; K. Treimer, *ZRPh*, XXXVIII, 394, 410; H. Barič, *Albano-rum. St.*, 104; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 551; Gombocz—Melich, *MEtSz*, 613—614. Altfel acum în urmă O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 242—245, unde-l derivă dintr'un iranic **cap* (cf. pers. *čapi*, *čapu* « țap de un an », la care trimite și M. Vasmer, *Greko-slav. etjudy*, III, 222, nr. 1, și *Rocznik slaw.*, III—1910, 264, și J. Rozwadowski, *Rocznik slaw.*, II, 109; iran. *gab čape* « țap », curd. *čewu* « capră tânără », oset. *ćaw* « țap » etc.); cf. și P. Cancel, *Despre « Rumân »*, etc., pp. 16—17. În acest caz alb. *tsap* ar fi din rom.

[2]) G. Turzó a colonizat aici vreo 40 de familii valahe la începutul secolului XVI (cf. Adolf Pechány, *A magyarországi tótok*, Budapest, 1913, pp. 27—28).

[3]) Forma *Čadca*, pe care o găsesc acum la Prof. Dr. A. Petrov, *Sbornik Fr. Pestyho Helység névtára* — Seznam osad v uhrách z. r. 1864—65, v Praze, 1927, p. 138, este o slavizare a formei documentare mai vechi.

[4]) Cf. I.-A. Candrea, *Elementele române în limbile slavice*, în « *Noua Revistă Română* », I—1900, p. 399. După Ernyei József, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, , p. 259, în Teschen se numesc *Valahi* cei ce prelucrează produsele vieții pastorale, iar în Moravia *Valah* înseamnă « hoț ». D-l Gr. Antipa îmi comunică că d-l M. Burghele, min. pl. în disp. (Iași), care continuă de mulți ani să adune date

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

valašstvi este un fel de trai deosebit de cel al populației agricole și populația se chiamă în anumite locuri *Vlassiny*, *Valah*, *Valași*[1]).

Ca și în *Rabucza* sau *Rebucza* și în *Revucza* sau *Reucza*, despre care voiu vorbì mai încolo, sufixul pare a fi românesc în **Kiszucza**, apă și localitate (*Kiszuczeviz* a. 1417, Fejér, *CD*, X, 8, 591; cf. și X, 5, 847; fl. *Kisucze* a. 1438, id., ib., XI, 174; *Kiszucza*, slav. *Kysuca*, Lipszky, *Rep.*, I, 322). Dar radicalul nu este clar din pricina că se pare că se rostește și *Kišuca* (cf. *Kisucza-Ujhely*, *Kiszucza-Ujhely Horne-Novemeszto*, *Kisuc-Neustadt*, în *A. m. kor. orsz. helysėgnévtára*, 1888, p. 437). Dacă rostirea cu *-s-* (ung. *-sz-*) este cea originală și corectă, atunci radicalul românesc, pe care trebuie să-l căutăm la un derivat cu un sufix românesc, este **chisă* < lat. clusa (cf. includo, inclusum, includĕre > rom. *închid*, *închis*, *închide*)[2]), deci o urmă de întărîtură românească în aceste părți.

82. Ajunși în acest loc trebuie să ne oprim puțin și la Valahii moravi. Asupra acestora avem o serie de studii foarte folositoare. Bibliografia lor se poate vedeà în darea de seamă a lui G. Nether despre studiul lui Matous Václavek, *O puvodu a jméně Valachů* (Despre originea și numele Valahilor) din *Sbornik Musejni Spol. ve Valašskem*

despre Românii de pretutindeni, utilizând și toponimia, a găsit descrieri pe larg despre Românii din Silezia și ținutul Pless. Despre existența *Valahilor* din Teschen cf. și L. Malinowski, *Zarysy życia ludowego na Szlasku*, Warszawa, 1877, și *Rozprawy Acad. Um. Wydział. filol. w Krakowie*, XVII—1893, p. 75 ș. u.; Th. T. Burada, *O călătorie la Românii din Silezia austriacă*, în *Arhiva*, VI—1895, pp. 663—678, (extras, Iași, 1896), după informațiile căruia satele locuite de Valahi ar fi *Bistrica*, *Ropica*, *Libica*, *Lešna*, *Ligotka*, *Panikov*, *Vendrinia*, *Tržinica*, *Mistrovica*, *Držisg'elov*, *Golešov*, *Godrišov*, etc., și Dr. K. Kadlec, *Vala`i a valašske právo v zemích slovanských a uherských*, v Praze 1916, 4. «Valași ve Slezku a na Moravě», pp. 408 ș. u.

[1]) Observ că forma *tro-* din *Trojanŭ* este socotită slavă, întru cât în limba română am așteptà *tră-*. Totuși ea se găsește și în inscripții latine care privesc regiunile dunărene (*CIL*, III, I, 2009; cf. P. Skok, *Pojave vulgarno latinskoga jezika na natpisina rimske provincije dalmatia*, Djela jugo-slav. akad. znanosti i umjetnosti, XXV, 1915, p. 24, și P. Cancel, *Despre «rumân»*, etc., p. 82). Cuvântul slav ar puteà fi primit deci dela provincialii romani din părțile Dunării chiar în forma sa cu *Tro-*. Nu putem spune deci că Românii au păstrat acest *tro-* latin, ori nu. Mai probabil este că nu, deoarece *o*, fiind aton, în locul lui *tro-* am așteptà *tru-*. Forma românească cu *tro-* este așà dar mai curând o reprimire din slavonește.

Trojanŭ s'a întins nu numai la Slavii sudici, ci și la cei nordici, atât în toponimie, cât și în onomastică, dus fiind încă de prin sec. XII—XIII până la Cehi, Moravi, Poloni, Ruși (cf. *Trojan*-ul dintre Halici și Nipru, etc.). Cei ce l-au răspândit așà departe, au putut fi Românii, care l-ar fi reprimit dela Slavii dunăreni.

Pentru felul cum s'a întins *trojan*-ul la Slavi și s'a întors iarăși la Români cf. C. Jireček, *Gesch. der Bulgaren*, Prag, 1876, pp. 74—76, și *Die Wlachen in den Denkmälern von Ragusa*, Prag, 1879, pp. 7—8; A. Philippide, *Principii de ist. limbii*, I, 48; Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.*, III, 3136—48; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 266, 268—269; Kr. Sandfeld-Jensen, *Die nichtlat. Bestandteile im Rumänischen*, în Gröber's *Grundr. d. rom. Phil.*², I, p. 531; P. Cancel, *Despre «rumân»*, etc., pp. 80—84; Réthy, *o. c.*, pp. 45—46.

[2]) Greșit Králiček și E. Schwarz, *Zur Namenforsch.*, 14, 15, care-l socot diminutiv slovac (cf. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 339, n. 2).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Meziříčí, II, 1898, pp. 9—15, publicată în *Arhiva* din Iași, X, 1899, pp. 110—126; la Dr. Karel Kadlec, *Valaši a valašske právo v zemích slovanských a uherských*, v Praze 1916, 4. «Valaši ve Slezku a na Moravě», pp. 408 ș. u., unde ni se dau și prețioase date privitoare la trecutul și viața Valahilor moravi [1]); la Dr. Ludomir Ritter v. Sawicki, *Almenwirtschaft und Hirtenleben in der Mährischen Walachei*, în *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*, XXI, 1915, pp. 1—18, 69—85 (în special pp. 84—85) și la I. I. Nistor, *Cehoslovacii și Românii*, II. *Expansiunea elementului românesc asupra teritoriului cehoslovac*, în *Codrul Cosminului*, VI, 1929/30, pp. 267—272 [1]).

[1]) Înșir aici lucrările mai importante din punctul nostru de vedere, cu unele completări: D. P. Martianu, *Valahii din Moravia*, în *Buciumul* a. 1864, nr. 281, reprodus în *Uricarul*, VI, pp. 148—156; Teodor Burada, *O călătorie la Românii din Moravia*, Iași, 1894; J. Mačurek, *Toponimia românească din Valahia Moravică*, în *Bul. Soc. Geogr.*, XLII—1923, București, 1924, pp. 66—70; Križ-Cabicar, *Curiozități topice «valahice»*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7—1927, pp. 84—88; G. Nandriș, *Migrațiuni românești în Carpații Galiției și ai Moraviei*, în *Graiul Românesc*, I, pp. 99—104; *Românii din Carpații poloni*, conferință, publ. în *Ramuri — Drum Drept*, XVII, nr. 6 din 15 Martie 1923; cf. și notele de drum din *Cuvântul* nr. 1179, 4 August, 1928; Fr. Bartoš, *Dialektologie Moravská* (Dialectologie moravă), Brünn, 1886, și *Moravské Valašsko, kraj i lid* (Valahia moravă, țară și oameni), în *Lid a narod*, 1883, pp. 155—238; Ad. Bayer, *Doplňky k salašnictví valašskému* (Contribuții la păstoritul românomorav), în *Sborník Mus. Spol. ve Val.-Meziříčí*, nr. 14, 1911, p. 17, și *Moravským Valašskem na Slovensko a Tatry* (Prin Valahia moravă și Slovacia în Tatra), Brünn, 1900; Bohač, *Entwicklung der Sprachgrenzen und Sprachinseln in Mähren*, în Programul școlii reale din Ungarisch-Brod; E. Domluvil, *Aus dem Leben der Walachen oder Schafhirten in der Mährischen Walachei*, în *Zeitschr. f. österreichische Volkskunde*, Wien, 1910, pp. 108 ș. u.; Dubsky-Pozbyl, *Valašští pastuchové v Zubří* (Cântece pastorale valahe în Zubří), în *Sborník Mus. Spol. ve Val.-Mezeříčí*, 1907, nr. 13; Florinsky, *O proischoždeniu i imeni moravskich Walachow* (Despre originea și numele Valahilor moravi), în *XI archeolog. zjazd*, Kijov, 1899, Izw. Otd. russk. jaz. u slow. 1900, V, 336—337; K. Kadlec, *I. H. Gallaše stracený spis o Valašich v Kraji Prerovském* (O descriere pierdută a Valahilor din Țara Přerov), în *Časký lid*, Prag, 1906, XV, 162—178, 209—225, 257—277; Maniak, *Die mährischen Walachen* in Wollny's *Taschenbuch zur Geschichte Mährens und Schlesiens*, I—1826, pp. 263—281; Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen*, Wien, 1879; Milkovicz, *Uber die Volksnamen Welsch, Walach, Woloch und Lach*, adaus la *Allgemeine Zeitung*, 1897, nr. 124, 125; Fr. Pastrnek, *O původě moravských Valachův* (Despre originea Valahilor moravi), în *Čas. Muz. Mor.*, XXXI—1907, 113—129, cf. *Slov Pohlady*, 1893, pp. 662, 762 ș. u.; Schwab, *Beiträge zur mährischen Siedlungsgeschichte*, în *Zeitschr. des deutschen Vereines für Geschichte Mährens und Schlesiens*, XV—1911, pp. 155—221; Fr. Jos. Schwoy, *Topographie der Markgrafschaft Mähren*, Wien, 1793; W. Tomaschek, *Zur walachischen Frage*, în *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, 1876, pp. 342 — 346; M. Václavek, *Hlas rumunský o puvodu a jméně Valachu* (Un glas românesc despre originea și numele Valahilor), în *Sborn. Mus. Spol. ve Val.-Mezeříčí*, 1899, nr. 4, pp. 45—50; același, *Land und Volk der Märischen Walachei*, în *Zeitschr. f. österr. Volkskunde*, II—1896, pp. 40—53 și 236—250; același, *Moravské Valašsko v písemnictví českém a cizím* (Valahia Moravă în literatura boemă și străină), în *Národopisný sborník českoslov.*, III—1898, pp. 49—59; Iosif Válek, *Poznámky k mapě mor. Valašska* (Contribuții la harta Valahiei Morave), în *Časopis moravského musea zemského, v Brne*, VII—1907, pp. 51—58, 220—233; VIII—1908, pp. 81—118, 257—293; IX—1909, pp. 109—130, 194—211; X—1910, pp. 133—146, 289—304; XI—1911, pp. 123—135, 282—288; I. Országh Vrančovský, *Hlas rodáka Valašskeho*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Aici ne interesează însă numai toponimia și onomastica Valahilor moravi, întru cât ne-ar puteà ajutà la stabilirea originii lor românești, la fixarea datei colonizării lor în Moravia și a direcției din care au venit.

Căci sânt și de aceia care tăgăduesc originea românească a acestor Valahi.

Astfel, Ios. Lad. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, pp. 83—95 [1]), crede că Valahii moravi, cu stâni cam ca ale Românilor din Bihor, sânt Slavi curați, iar cuvântul *valah* nu are semnificație etnică, ci indică o îndeletnicire, în rândul întâiu păstoritul.

Într'adevăr, considerați cum se prezintă astăzi, nimic nu ne împiedică la cea dintâiu privire să-i considerăm pe Valahii moravi Slavi, fiind deplin asimilați cu Cehii.

Nu este de mirat deci dacă și alți învățați au ajuns la rezultatul la care a ajuns Píč. Astfel: Ios. Škultety în studiul său despre « Slavistica la Maghiari », în *Slov. Pohlady*, 1897, p. 444, care-i crede « Slovaci » [2]); M. Václavek în lucrarea sa citată despre originea și numele Valahilor: « Valahii sânt o ramură pur slavă, precum dovedește tot exteriorul corporal, caracterul, obiceiurile » [3]), etc. G. Nether adaugă că nici unul din cei 91 termeni pastorali înșirați de Burada n'ar fi de origine românească, ci formele latinizate ale unei alte limbi, probabil daco-scitice.

Dintre învățații unguri s'a ocupat de ei în special Ios. Ernyei în studiul său *Oláh vagy valach*? publicat în *Ethnographia*, XV—1904, pp. 263—264.

Ca și Píč, și el socoate pe Valahii moravi numai « păstori », cum au fost și Uscocii ajunși în Carniolia încă din anul 1530 [4]), și combate teoria « fantastică » a lui Kałużniacki—Miklosich despre originea românească a lor. Dacă ar fi Români și influența românească ar fi fost numai cât de cât puternică « hotarul Daco-Romaniei s'ar fi întins până la câmpia moravă ». Dar « nu găsim nici o urmă a acestei

---

ku článku « O puvodu a jméně Valachu » (Glasul unui cetățean valah despre articolul « O původu a jméně Valachů »), în *Sborník Mus. Spol.*, 1899, nr. 4, p. 56; Ant. Zámečnik, *Drevarství na Valašsku* (Industria lemnului în Valahia), ibid., 1907, nr. 13, František Táborský, *Rusava, život valašské dědiny*, Olomouc, 1928 (cf. recensia dșoarei M. Ștefănescu, în *Arhiva*, XXXVI—1929, pp. 145—154); după care, afară de regiunea *Rusava*, pe care o descrie, mai sânt Valahi în *Mezířička, Rožnovska, Vsatka, Klobúcka, Vizovoska, Zlínka;* Fr. Cerny, *Moravšti vala i*, în *Čas. Matice Moravské*, XXXI—1907, 113-129; I. Moisil, *W. Urbas: Cicii și țara lor*, trad. Buc. 1925, pp. 18-19: « Românii din Moravia »; L. V. Prasek, *Valași na Frydecku*, în *Věstník Matice Opavské*, 1895, čis. 5, pp. 1-8; același, *Kolik bylo valašských vojvodski*, în *Selský archiv* red. v. Praskem, II, Olomouc, 19 3, pp. 83-92; Jos. Lad. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen, Streitfrage*, Leipzig, pp. 83—95; etc.

[1]) Cf. și Václavek—Nether, în *Arhiva*, X—1899, pp. 115—117, și W. Tomaschek, *o. c.*, pp. 342—346.

[2]) Cf. Václavek—Nether, ibid., p. 115—116.

[3]) Cf. Václavek— Nether, ibid., p. 121.

[4]) Cf. și S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 19.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

influențe, nu numai în Ungaria, ci nici pe teritoriul ceho-morav». Astfel Malinowski [1]), și mai ales Pastrnek, care au redus mult numărul elementelor românești din dialectul ceho-morav, au putut să «devalveze», cum se cuvine această teorie. »Au mai rămas numai 13 cuvinte de origine «îndoelnică», toate exclusiv din terminologia pastorală, între ele *csapás*, *birka*, despre care presupun că au ajuns prin mijlocire românească. În sfârșit, au constatat că etimologiile lui Miklosich sânt pline de greșeli primitive, prin urmare concluziile lui privitoare la influența românească și la nomadismul românesc în mare parte sânt eronate.«

Totuși Pastrnek, după o analiză amănunțită a terminologiei pastorale valahe, nu mai încearcă să tăgăduească originea românească a unei însemnate părți a acesteia, ci numai o socoate transmisă de Slovaci, nu adusă de o populație valahă [2]). Mai pe urmă Válek a atras atenția asupra a 60 de termeni și a 13 întorsături de frază, pe care le socoate neaoș românești [3]). De-asemenea și asupra a numeroase potriviri folkloristice valaho-moravo-române [4]).

Astăzi nimeni nu se mai îndoește în privința originii românești a unor termeni păstrați în limba română din cea latină, ca: *bajka* «oică», *geleta* (= *găleată*), *gruń* (= *gruiu*), *vakeša* sau *bakeša* (= *oacheșă*), *kornuta*, *kurnota* sau *kurnuta* (= *cornută*), *merinda* (= *merinde*),

---

[1]) *Rozpravy Acad. Um. Wydzial filol.* w Krakowie, XVII—1893, p. 6 ș. u.

[2]) *Slov. Pohlady*, 1893, Turócz-Szt.-Márton, p. 692 ș. u.

[3]) Cf. și Sawicki, *o. c.*, pp. 70—71, și I. I. Nistor, *o. c.*, p. 270. Sawicki, *o. c.*, p. 77, relevă că «expresiile» românești au pătruns foarte adânc: «Válek entdeckte sie im Dialekt der Gebirgsbewohner, in manchen Kinderspielen, rumänische Ausdrücke kommen in Volksliedern vor. Mag auch die Möglichkeit einer Kulturentlehnung durch die Slaven zugestanden werden, mögen es slavische Stämme gewesen sein, welche die Almenwirtschaft nach Mähren gebracht haben und nur die Terminologie beibehielten, so könnten diejenigen Sprachelemente, die sich in der Ortsbenennung, im Dialekt, in Volksliedern und Kinderspielen finden, doch nur von einer wenn auch kleinen Menschengruppe stammen, die einst noch auf mährischen Gebiet rumänisch sprach».

Dintre «expresiile» date de Válek (*l. c.*, X, 135—136) citez aici numai pe: *strika princ* = «strigă prins», *uns, uns karauns—ven* = «uns, uns care-i uns — afară» și adjectivul verbal *dykysator*.

Afară de Válek și Sawicki, puținele elemente de limbă rămase dela Valahii moravi, le-a mai cercetat, fără critică, Burada, *o. c.*, p. 28 ș. u. Mai bine se poate utilizà dicționarul morav al lui Fr. Bartoš (Praga, 1906), apoi I.-A. Candrea, *Elementele române în limbile slavice*, în *Noua Revistă Română*, 1900, pp. 399—409, și în special S. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteilungen der rumänischen Instituts*, Wien, I, Heidelberg, 1914, pp. 262—291. Unele lucruri — în rândul întâiu realii — explică și E. Domluvil, *Aus dem Leben der Walachen oder Schafhirten in der mährischen Walachei*, în *Zeitschr. f. österr. Volkskunde*, XVI—1910, pp. 108 ș. u., și Františ ek Táborský, *l. c.* Nu trebue să uităm capitolul «Rumunisches in der Sprache der mährischen Walachen und der Slovaken» din Fr. Miklosich, *Über die Wand. d. Rum.*, 22—25.

[4]) Cf. Sawicki, *o. c.*, pp. 78—79. Nu trebuie să dăm prea mare importanță cifrelor romane îngropate pe Vrub, care ar puteà indicà «auf rumänische, jedenfalls lateinische Herkunft».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

pastyr «păstor», *redykat* «a se mută» (= *rădică*), *klag* sau *glag* (= *chiag*), *striga*, *frombia* («frânghie») *kurastva* («corastă»), *dzer* («zer»), *fujara* («fluer») etc., ca să nu mai vorbesc de *baća* «baciu», *lajka* «oaie neagră», «laie», *birka*, *kolyba*, *pistrula* «oaie pistruie», *murgana* «oaie murgaşă», *brynza*, *urda*, *strunga*, *vatra*, *putyra* «putină», *krdel*, etc., care, chiar şi dacă nu sânt de origine latină, cum constată Sawicki, *o. c.*, p. 76, s'au întins de-a-lungul Carpaţilor «gerade in einer rumänisierten Form» şi dovedesc astfel că «von Rumänen übernommen wurden».

Dacă deci formele de colonizare, cultură şi economie din Valahia Moravă nu ne spun prea mult în privinţa originii populaţiei acesteia, întru cât sânt la fel cu cele din Europa vestică [1]); dacă nici cercetările antropologice nu duc la rezultate satisfăcătoare în această privinţă [2]); totuşi «eine einzige Wirtschafts- und Siedlungsform mutet uns hier eigentümlich an, sowohl deshalb, weil eigentlich für sie die natürlichen Existenzbedingungen fehlen, besonders aber, weil sie in ihrer Form, den mit ihr verknüpften Anschaungen, Sitten, Rechtsverhältnissen und sprachlichen Eigentümlichkeiten als ein fremdes Element zu betrachten ist, . . . das offenbar in die Mährische Walachei importiert wurde». «Wir meinen die selbständige kleine Vieh-, besonders Schafzucht und das mit derselben verbundene eigenartige Hirtenleben». Aceasta ne reaminteşte pe cea a Românilor de pretutindeni [3]).

Întemeiat pe cercetările lui Kadlec, Sawicki mai relevă cu drept cuvânt situaţia aparte din punctul de vedere al raporturilor de drept a Valahilor moravi, care erau conduşi şi judecaţi de *voevozi* după legile lor proprii, «*valašské právo*» [4]). Voevozi valahi avem atestaţi în a. 1567, 1581, 1583, 1646, 1658, etc. [5]). Aceşti voevozi aveau locuinţe statornice. Cunoaştem trei din acestea în Moravia: *Kozlovice*, *Rožnova* şi *Vsetin*; şi trei în Silezia: *Visla*, *Jablunkova*, *Lhotka*

[1]) Cf. Sawicki, *o. c.*, p. 7.

[2]) Sawicki, *o. c.*, p. 78, care adaugă: «es wäre wohl schwer, einen an Individuenzahl schwachen Bluteinschlag eines nicht allzusehr anthropologisch abweichenden Volkstammes [în notă: «Werden doch die Rumänen als ein zum gröszten Teil slawischer und nur romanisierter Volkstamm angesehen»], der vor 400 Jahren einwanderte, nachzuweisen, nachdem von einer Isolierung keine Rede sein konnte, sondern die Fremdlinge jedenfalls schnell slawisiert wurden». Dar şi Maniak, *o. c.*, pp. 263—281, care susţine că Valahii moravi se deosebesc foarte mult «prin formaţiunea capului, prin port, precum şi prin proprietăţile minţii şi ale spiritului de celelalte seminţii slavone din provinciile din împrejurime».

[3]) Sawicki, *o. c.*, p. 7.

[4]) *O. c.*, p. 79: «Endlich gründet sich die Verwandschaft des Hirtenwesens der Mährischen Walachei mit der rumänischen darauf, dass hier und dort gewisse eigenartige rechtliche Einrichtungen erscheinen, die in den volkstümlichen Rechtssystemen Mährens eine gewisse Sonderstellung einnehmen und daher auf fremden Ursprung deuten. Wir meinen das Woiwodenwesen, die demokratische Versammlung der an der Hirtenwirtschaft Beteiligten und anderes».

[5]) K. Kadlec, *o. c.*, 419—420.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(reşedinţa unuia, care a avut în posesiune muntele *Lysa*, nu este cunoscută) [1]). Voevodul din Rožnova aveà controlul asupra tuturor păstorilor şi aveà 12 funcţionari şi 2 ajutători [2]).

Având în vedere faptele arătate mai sus, poate fi considerată « fantastică » teoria marelui istoric ceh Fr. Palacky, care credeà că « Este posibil şi verosimil că aşà numiţii Valahi, care trăiesc şi astăzi în Moravia nord-estică, sânt urmaşii slavonizaţi ai vechilor *Boi*, deoarece aceasta se dovedeşte din numele lor (Valah, adică Vlah, Valh, Gallus) şi alte particularităţi prin care se deosebesc de ceilalţi locuitori ai Moraviei » [3]). Nu însă a lui Kałużniacki—Miklosich. Aceasta este cât se poate de întemeiată în privinţa originii Valahilor moravi. Se poate discută numai direcţia din care cred ei că au venit aceştia în patria lor de astăzi : « dela hotarul Valahiei peste lanţul munţilor Carpaţi » [4]), deci prin Galiţia, Silezia, Slovacia până în Moravia.

Teoria lui Kałużniacki—Miklosich a fost admisă şi de Fr. Bartoš [5]), Válek [6]), Sawicki, care nu poate explică ceea ce găseşte la Valahii moravi numai prin « transmisiune » [7]), Kadlec [8]), etc., pe care-i urmează şi I. Nistor [9]) şi G. Nandriş [10]).

---

[1]) K. Kadlec, *o. c.*, p. 29.

[2]) Sawicki, *o. c.*, p. 79.

[3]) *Arhiva*, X—1899, pp. 110—111.

[4]) *Über die Wanderungen der Rumunen*, p. 7; cf. şi Réthy, *o. c.*, pp. 110, 214-215, 218 şi harta.

[5]) *Lid a národ*, 1891, p. 176 şi 177.

[6]) *O. c.*

[7]) Cf. *o. c.*, p. 7, unde trimite la « Osteuropa », în special la « die östliche Karpathen »; p. 84: « von Osten »; p. 79: « so weist doch die in hohem Grade republikanische Form und der Name nach dem Osten »; « Diese verschiedenen Tatsachen werden von allen Forschern anerkannt und werden auch alle vom Osten hergeleitet. Nur die Interpretation ist eine verschiedene; die einen glauben all diese Erscheinungen als übertragbar ansehen zu können, und erklären, dass von den nachbarlichen Slowaken und Polen, die wieder diese Sitten, Anschaungen etc. von den Ruthenen und Rumänen übernommen haben. Dabei sei keine Volksbewegung ausgelöst worden. Die anderen meinen aber, dass nicht alle oben beschriebenen Erscheinungen auf diese Weise übertragbar seien. So sind Sprachelemente, die noch im Dialekt vorkommen und auch dazu gedient haben, wichtige Punkte in der Landschaft zu benennen, gewisz wohl nicht übertragen worden, denn sie stehen ja in keinem unmittelbaren Zusammenhang mit dem Hirtenwesen und würden, wenn nicht rumänisch sprechende Menschen nach Mähren gekommen wären, wohl niemals in die Sprache der Mährischen Walachei eingedrungen sein ».

[8]) *L. c.* Kadlec vede leagănul poporului românesc numai în Peninsula Balcanică. După venirea Slavilor, populaţia romanică din Peninsula Balcanică a fost silită să se ocupe aproape exclusiv cu păstoritul. Despoiată de pământ, ea a fost supusă domnilor instalaţi pe ruinele vechiului imperiu bizantin, ori unor instituţii bisericeşti şi proprietari mireni dăruiţi cu terenele cultivabile. Vlahii rămaşi mai departe în ţara lor străveche stăteau pe pământul noilor lor stăpâni, plătind biruri în naturalii (pp. 439—40). Părerile lui Kadlec în privinţa migraţiunilor româneşti sânt rezumate de S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, pp. 92—93, astfel: » . . . au avut ca punct de plecare munţii Pindului în Tesalia, de unde au plecat spre nord în două direcţii. O parte s'a strecurat spre nordest, în Bulgaria, şi de acolo mai departe peste Dunăre, ceealaltă spre nordvest către Marea Adriatică. « Prin aceasta nu vreau să spun că

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ipoteza venirii din Carpaţii estici puteà fi avută în vedere cât timp nu s'a ştiut că în Pannonia a fost populaţie românească pe timpul năvălirii Hunilor, Avarilor şi a Ungurilor. Acum ea trebuie revizuită, cel puţin în parte.

Dacă aruncăm o privire asupra numelor româneşti din Pannonia şi Slovacia studiate mai sus, ţinând seamă de vechimea lor (mai vechi în Pannonia, mai nouă în Slovacia), putem constatà că *înaintarea Românilor se face dela Sud spre Nord*, din Pannonia spre Nitra şi de-aici spre Vest şi Est, spre *Valašska* Moraviei şi spre Silezia, Galiţia, Bereg, Ung şi Maramureş, nu invers [1]). *Nomadismul* sau, mai bine, *transumanţa* inversă, din spre Est spre Vest a început numai când izvorul pastoral românesc din Pannonia a încetat.

Intuiţia în parte corectă a acestor fapte a avut-o Hasdeu. El a întrevăzut direcţia din care au venit o parte din Valahii moravi; a greşit doar aducându-i pe toţi deodată, şi pe unii cam curând, pe meleagurile unde se găsesc astăzi. Iată ce spune el:

»In actele morave din secolul al XI-lea abià se mai găsesc câteva nume personale româneşti, precum « Crisan », « Bukan filius Neg » şi « Kokor » într'un act din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), cari însă nici acelea nu sânt pe deplin sigure [2]). Aşezarea dară a acelor Români în Moravia trebui urcată cu vr'o doi secoli mai sus, întâlnindu-se din punct în punct cu năvălirea Ungurilor în Pannonia.

Năvălind în Pannonia despre nord şi orient, Ungurii au trebuit, firește, să împingă pe Românii de acolo în cele două direcţiuni opuse puncturilor de intrare, adică spre occident şi spre sud. Spre occident au fost împinşi Românii pe cari îi găsim apoi în Moravia, cu totul despărţiţi de restul românimii şi slavizaţi fără nici o greutate; spre sud, adecă peste Dunăre, au fost împinse alte cete de Români, din cari unii, cei din Bosnia mai ales, şi-au păstrat mult timp naţionalitatea şi s'au serbizat d'abià după secolul XV (Miklosich, *Über die Wander. d. Rumunen*, 3—6), alţii — Istrianoromânii — au nemerit tocmai pe la Triest, unde au putut să resiste bine-rău serbizării, mulţumită stăpânirii italiene de acolo; în fine o samă, numărul cel mai mare, trecând prin elementul sârbesc şi prin cel bulgăresc, s'au strecurat în Macedonia, în Epir şi 'n Tesalia, unde nu s'au desnaţionalizat

---

primele baze ale poporului românesc au fost puse în Pind. Adevărat e numai atât, că o însemnată parte a Românilor a fost împinsă de năvălirea Slavilor până în Tesalia, de unde populaţia românească s'a întors din nou la Nord » (pp. 449—450), conclude, în cele din urmă, savantul ceh «.

[9]) *O. c.*, pp. 270—271.

[10]) *O. c.*, p. 101.

[1]) Într'un document din 1583 ni se spune că un Voevod valah s'a întors din Polonia acasă în Moravia (cf. Kadlec, *o. c.*, p. 420). Acest document este o interesantă dovadă că migraţiunea se făceà şi dela Vest spre Est, nu numai invers, cum se crede în general.

[2]) Într'adevăr despre nici unul nu se poate spune că este românesc (asupra originii slave a lui *cocor* vezi ce am scris în *Dacoromania*, V, 341—344). — N. D.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din cauză că acolo se începuse dejà lupta între Greci şi între Slavi, astfel că nici Grecii nu mai erau tari, nici Slavii nu se întăriseră încă« [1]).

Fr. Bartoš crede că Valahii din Moravia au mers acolo prin secolul XII [2]).

Fr. Pastrnek îi socoate aduşi, în regiunea colonizată, de episcopul Bruno de Schaumburg al Moraviei, prin jumătatea a doua a secolului XIII, din comitatul Zemplén şi Ung. [3]).

Sawicki, — amintind ipoteza lui Válek, care crede că o parte din Valahia Moravă (în special regiunea *Klobouk—Brumov*) ar fi colonizată în sec. XIII, sau ceva mai târziu, de un val de Valahi împinşi de Tătari din Abaúj-Torna sau din regiunile vecine cu Maramureşul, — relevă că păstoritul valaho-morav apare dintr'odată numai pe la sfârşitul secolului XV şi începutul secolului XVI, împreună cu pomenirea Valahilor, sălaşelor, voevozilor, etc. Cel dintâiu Valah este pomenit la 1546 în Krásná lângă Mezeřići. Numirile cu caracter românesc «der von der ersten Kolonisationswelle des 12., 13. Jahrhunderts nicht erreichten Berge und Gebirgsrücken durch ein Volk erfolgte, welches der rumänischen Sprache mächtig war und die in seiner Heimat gebrauchten Bergnamen hierher übertrug. Dieses wichtige Argument, dass die Bergspitzen erst im 16. Jahrhundert, und Zwar in rumänischer Sprache benannt wurden, spricht sehr für die Hypothese von einer rumänischen Einwanderung» [4]), pe care, cum am amintit, şi-o închipue din spre Est.

F. Černy pretinde că colonizarea valahilor moravi s'ar fi făcut numai în secolul XVI [5]).

Karel Kadlec, combătând pe Bartoš şi pe alţii care pun acest fapt în secolul XII, XIII ori XIV, afirmă că el nu s'a putut petrece înainte de secolul XV sau XVI [6]).

Kadlec se întemeiază pe faptul că documentele din secolul XVI vorbesc despre Valahi ca despre o populaţie de păstori străină în opoziţie cu populaţia indigenă [7]), care trebuie să se ferească de ei şi să nu-i lase niciodată în interiorul cetăţii (cf. un document din 1576 la Kadlec, o. c., p. 418, care probabil se rapoartă la spionajul făcut de Valahi).

Părerea lui Melich, întemeiată pe o samă de fenomene fonologice este următoarea:

[1]) *Strat şi substrat*, pp. XXIX—XXX.
[2]) *O. c.*, p. 117.
[3]) *Časopis Matice Moravské*, XXXI—1907, 113—129.
[4]) *O. c.*, pp. 81 şi 77.
[5]) *Časopis Matice Moravské*, XXXIII—1909, pp. 355 ş. u.; cf. şi Válek, *l. c.*, X, 113: «influenţa limbii române» se poate datà «numai din timpul extirpaţiunii pădurilor, deci cam din secolul XVI, pe un teritor foarte restrâns».
[6]) *O. c.*, pp. 411 ş. u.; cf. şi G. Nandriş, *o. c.*, p. 110 ş. u. şi I. I. Nistor, *o. c.*, p. 272.
[7]) *O. c.*, p. 415.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« Cuvintele sau numele cuprinzând sunetul *g*, care au intrat în limba slovacă spre sfârşitul secolului XII şi înainte de începutul secolului XIII, şi-au schimbat pe *g* în *h* deodată cu cuvintele şi numele originale slovace. Astfel de ex. lat. *tegula*, ung. *tégla* astăzi se rosteşte în slovacă *tehla*, ung. *beteg*, *sziget* în slovacă este *bet'aah*, *sihot'*. Aceste cuvinte au intrat în slovacă înainte de secolul XIII, de aceea este *h* slovac în locul latinului, ungurescului *g*. Dar cuvintele, care au astăzi în slovacă *g* şi nu sânt de origine onomatopeică [1]), toate au ajuns în slovacă după schimbarea *g* > *h*. Astfel nu sânt mai vechi de sfârşitul secolului XIII şi începutul secolului XIV numirile slovace *Magura* din Ungaria nordică (vezi p. 5 a lucrării mele) şi nu sânt mai vechi numirile pastorale slovace *kl'agat'*, *gel'ata* (vezi pp. 161 şi 316 ale lucrării mele), care sânt împrumutate din rom. *cl'ag*, *găleată*. Şi astfel înşişi păstorii valahi slovacizaţi = Valahii slovaci [2]) nu au putut imigrà în Ungaria nordică, apoi în Moravia, înainte de secolul XIII » [3]).

Lucrurile nu s'au petrecut aşà de simplu cum crede Melich.

Am văzut că pentru Nitra avem numeroase dovezi de existenţa Românilor acolo încă din cei dintâiu ani ai secolului XII (1113), şi chiar în aşezări statornice (cf. *Staul*, *Lut*, *Kap*, etc.), iar, vorba lui Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 307), cine locueşte într'un sat la 1113 sau e servitor şi om în vârstă la această dată, a trebuit să se nască în secolul XI, deci Români au trebuit să se găsească în Nitra şi în secolul XI [4]).

[1]) « Despre slovacul *g* > *h* greşit Skultéty, *Miestnė menà*, 6 ».

[2]) Numele slovac *valach* este luat din v.-ung.; cf. p. 111 a lucrării mele. *H* final slovac în multe cazuri s'a schimbat în *ch*. Greşit despre slovacul *valach* Pastrnek (V. Niederle, *Puvod a počátky Slov. záp.*, 205). — N. A.

[3]) Cf. lucrarea mea, p. 316, n. 29. — N. A.

[4]) Totuşi, din pricina că sânt amintiţi alături de Secui, nu putem spune cu siguranţă, împreună cu I. Nistor (*Participarea Românilor la lupta dela Kroissenbrunn*, în *Junimea Literară*, II—1905, pp. 38—40, şi *Emigrările de peste munţi*, în *AAR*, s. II, t. XXXVII ist., p. 820), că ar fi fost din Nord-Vestul Ungariei şi din Moravia Românii, despre care raportează craiul Boemiei Přemyšl Ottokar Papei Alexandru IV că au luat parte la lupta dela Kroissenbrunn (unghiul dintre Dunăre şi March) din 12 Iulie 1260, făcând parte din armata craiului Bela al Ungariei şi a fiului său Ştefan: « innumeram multitud.nem inhumanorum hominum, Cumanorum, Vngarorum diuersorum Sclauorum, *Siculorum* quoque et *Valachorum*, Bezzeninorum (f. Bessorum, seu Paczinatarum) et Izmaëlitarum, Schismaticorum etiam, vtpote Graecorum, Bulgarorum, Rasiensium (Rascianorum) et Bosniensium haereticorum... » (Hurmuzaki, *Doc.*, I, 287—288; *Mon. Hung. hist.*, *Diplomataria*, XII, 523—524; G. Şincai, *Hronica Românilor*, ed. Iaşi, 1853, p. 277; A. Tr. Laurian, *Timişana*, în *Mag. ist. p. Dacia*, V—1848, p. 241). Şi după *Ottokars österreichische Reimchronik*, scrisă între 1300—20 (ed. Ios. Seemüller, în *Mon. Germ. hist.*, V, 1), p. 98, v. 7393 ş. u., iau parte la luptă: « *Zôkel* und *Walachen* | die kômen allenthalben | gesamnet mit den Valben, Sirven und Niugoere, | Turken und Tâtroere, | Râzen, Pozzen und Krawâten ».

Se ştie apoi că în luptele cu Boemii a luat parte şi Banul Severinului Micud cu oamenii săi din Banat, răsplătit pentru vitejia sa cu trei moşii în Ardeal (Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 425, şi Fejér, *CD*, VII, p. 83). Ar fi putut fi deci Români din Ardeal ori Banat, cum crede Pauler, *A m. nemz. tört.*², II, 236, şi N. Iorga, *Ist. Rom. din Ard. şi Ung.*, I, 59—60.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Poate fi în aceste condiții **Kis-Magura** dela izvoarele Nitrei o dovadă că aici n'au existat Români înainte de secolul XIII?

Dacă *g* s'a păstrat în aceasta, pricina nu este că Românii au lipsit din aceste părți. Explicarea poate fi alta, și anume dublă.

1. Cuvintele nu se împrumută la cel dintâiu contact între popoare: unele se împrumută mai curând, altele numai după un traiu mai îndelungat. Cazul din urmă poate fi și al lui *Măgură*, mai ales dacă Românii, care-și aveau organizația și drepturile lor, s'au ținut oarecum izolați de Slovaci, iar aceștia au pătruns în satele și munții Românilor numai pe încetul și mai târziu, după secolul XIII, când începând să-i asimileze, și-au însușit toponimia românească. Căci numirile românești din munți pot fi, nu atât o dovadă de noutate, cum crede Sawicki, ci mai curând de vechime, știut fiind că colonizările înaintează dela șes spre munte.

2. Poate fi vorba de două straturi de Români, venite în două serii: una mai veche, din graiul căreia s'au desvoltat formele cu *h*, și alta mai nouă, dela care avem formele cu *g*. Avem adecă și forme cu *h* nu numai pentru *Magura*, ci, cum vom vedeà, mai ales pentru *gruiu*, (arom. *gruniu*), care a dat în Vest *Gruny*, iar în Est *Hruny*. Pentru explicarea din urmă ar puteà vorbì și dubla tratare a rotacismului; cf. nesigurele *Batrna*, *Batrnka* alături de *putyra*, n. top. *Putyrky*, etc.

De o parte deoarece *Čaca* (*Csácza*) din Trenčin (Trencsén), care este în drumul spre *Valašska* Moraviei, este atestată numai la 1417, 1438, de altă parte fiindcă Valahii moravi au în limba lor și elemente ungurești ca *gazda*, *hotar*, *salaš* (= «stână»)[1], etc., trebuie să presupunem că ei au trecut, în locurile în care sânt astăzi, parte din Nitra, parte din alte regiuni subcarpatice, numai după ce au avut un contact mai îndelungat cu populația de origine ungurească. Grupa mai veche (din Nitra, etc.) a trebuit să vie înainte de secolul XII și XIII; grupa care s'a rupt mai pe urmă din aceasta a putut trece în Valahia Moravă prin secolul XIV, XV ori chiar XVI. La această grupă s'au putut alătură, în același timp, și alți Valahi pribegiți din Carpații nord-estici[2]).

[1]) Asupra acestuia sântem lămuriți dintr'un document, care ne spune următoarele: «Ita namque assuefacta sunt pecora in talibus situationibus, quod per totam hyemem in campo, inter majora antiqua gramina [adecă iarba necosită] sine ullo foeno aut stramine interteneri soleant etiam sub nivibus . . . nisi tam rigida hyems in amplioribus planitiebus rarius contingens non nunquam eveniret, quod tamen vix uno mense durare soleret, quibus pecoribus vel tantum stramine succurri soleret, in ipso campo ubi ex arundinibus et exiguis structuris in Hungaria *szálllás* vocatis locis, integro anno pecora teneri assolerant», etc. (la Takács, *Rajzok a török világból*, II, 289).

[2]) La 1574 dieta ungară, întrunită la Pozsony, hotărește ca Românii băjeniți în Austria să fie reclamați dela guvernele acestor țări: «quod coloni illi, qui propter aliqua delicta vel aliter, qualitercunque in Austriam vel Moraviam in posterum transfugerint, ad repetitionem domini terrestris eiusmodi fugitivi coloni per dominos Austriacos aut Moravos reddantur» (Hurmuzaki, *Doc.*, II, 7, p. 738; cf. și I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, în *AAR*, s. II, t. XXXVII ist., p. 820). De-altfel și la 1514 votă camera maghiară, întrunită la Buda, o moțiune similară, fără a spune că este

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Constatările făcute mai sus se potrivesc în unele puncte cu cele ale lui J. Mačurek, *Toponimia românească din Valahia Moravică*, în *Bul. Soc. Geogr.*, XLII—1923, București, 1924, pp. 69—70: «Este interesant că găsim foarte multe nume românești în toponimia Valahiei Moravice din Slovacia de apus și în Subcarpatia, dar prea puține în Slovacia de răsărit (la dreapta Tatrei de sus); iată de ce susțin unii, că înaintașii Valahilor din Moravia de astăzi au venit din Subcarpatia (găsim adică în toponimia Subcarpatiei și a Valahiei Moravice o mare coincidență). Este controversat însă dacă aceștia au fost de naționalitate slavă sau românească. După părerea mea ei alcătuiau populațiune amestecată cu Slavi, cum pare să dovedească nemenționarea Românilor în puținele izvoare istorice ale acestui ținut; originea românească și ciobănească a celei mai mari părți din acești [a] se vede însă din toponimia, limba și etnografia acestui ținut».

83. Cele mai multe sate, în care se găsesc Valahi în Moravia au astăzi nume slave [1]). Totuși se mai află o samă de numiri topice, mai ales în ținutul numit **Moravske Valašska**, care nu pot veni decât dela Români sau se rapoartă la ei [2]). Din nefericire ele, nefiind importante, nu au rămas și în documentele mai vechi, ca să le putem stabili vechimea.

Dar nu pot fi mult mai nouă decât cele din Nitra, Pozsony, Turócz, Trencsén, etc. Căci prin secolul XV—XVI Valahii se slovacizaseră și nu le-ar mai fi putut dà [3]). În acest timp într'adevăr «valah» ajunsese să însemne numai «păstor» sau «hoț».

Așà se explică de ce Valahii mercenari în slujba lui Gustav Adolf (1611—1632) erau mai mult un conglomerat poliglot decât o ceată națională unitară și pentru ce prizonierul valach din Jablonkow, cum ne relatează cronica contemporană din Teschen, nu-și știe naționalitatea și spune despre sine: «rozumějom każdej mowie», deci că înțelege în orice limbă [4]).

Și tot așà au fost cu siguranță și Valahii conduși de *Stumful*, pe care G. Bethlen îșI da toată silința să-l câștige la 1621 și 1623, împreună cu pe «valahimea» lui, nădăjduind «să cucerească» cu ajutorul acesteia «multe orașe» (cf. Szádeczky K. L., *Bethlen Gábor levelei Illésházy Gáspárhoz* 1619—1629, Budapest, 1915, pp. 61—62

vorba și de iobagi români: «Quia vero plurimi rusticorum in confinibus Regni residentes ob gravamina et servitia ipsis ob eorum demerita et presenti imposita, ad extera Regna videlicet: Poloniam, Moldaviam, Moraviamque et Austriam secedere creduntur moraturi. Quod ut fieri non posit, S. M. Regia ad eadem Regna sic scribere dignetur, ut coloni et rustici illuc transeuntes moraturi, semper reddantur et ad pristina eorum habitacula reducantur, imo potius nec illuc immittantur (Hurmuzaki, *Doc.*, II, 3, p. 211, art. 70; cf. I. Nistor, *l. c.*, p. 824).

[1]) Vezi Teodor T. Burada, *O călătorie la Românii din Moravia*, Iași, 1894, pp. 6—7.

[2]) Cf. Sawicki, *o. c.*, p. 77.

[3]) La începutul secolului XV însă se pare că nu erau cu totul slovacizați.

[4]) Cf. Ernyei, *l. c.*, p. 262.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

și 86, unde Bethlen îl sfătuește pe Illésházy să se îmbrace în «haine valahe», pentru a puteà pătrunde mai sigur până la generalul Manczfeld ori principele de Weymar; vezi și Melich, *Magyar Nyelv*, XII—1916, pp. 73—74). De-asemenea și Valahii aflători pe la 1643 lângă Olmütz, în Moravia, într'un sat întărit în stânci între munții Hlobuczeck, cu fortificații de lemn, semnalați în V. Makuscev, *Mon. Hist. Slavorum meridionalium*, t. I, vol. I, Varșovia, 1874, pp. 271—272, în care se descrie manuscrisul nr. 972 din Biblioteca Universității din Bologna (cf. Píč, *o. c.*, pp. 91—92; I. Bianu, *AAR*, XLVII—1926/27, Șed., p. 33, și C. Tagliavini, în *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, pp. 321—325).

Se înțelege de ce numele căpitanului valah *Jiři Podstatsky z Prusinovic*, ca și ale soldaților lui, păstrate în contractul dela 1663, care-l obligà să apere pasurile dinspre Ungaria (Hronzinkowa, Vlara, etc.)[1]), nu mai sânt românești. Erau Valahi slovacizați sau Slovaci cu drept valah din coloniile aduse pe proprietățile lor morave în sec. XVI de conții Forgách și Illésházy, familiile Telekessy, Nékessy, etc. [2]).

Firește tot slovacizați și amestecați cu Slovaci au fost și grănicerii «valahi» strânși în 1678 din Moravia împotriva incursiunilor Curuților, precum și ceata «valahă» care a tăiat în 1742 300 de husari pruși lângă Napajedl. Ei erau doar Husiți îndărătnici și aveau acum nume slave [3]).

Am amintit de **Brumov** și **Cap.** Mai relev aici următoarele nume topice interesante din punctul nostru de vedere [4]).

Grapa, Zgrapa este «o vale prăpăstioasă cu multe ramificațiuni scurte». Derivă din rom. *groapă* (probabil din alb. *gropɛ*)[5]) > val.-mor. *grapa*, *grapiska*. După Válek *(l. c.*, X, 140—141) și *Ropa* (Galiția), *Ropicza*, *Ropiczka* (Tešensko) trebuie explicate din rom. *groapă*. Numirile rom. *Groapă*, etc., se pot vedeà, în parte, la G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, pp. 71—72.

[1]) L. V. Prasek, *Ymény valach*, în *Národopisny sborník československ.*, VI, Praha, 1900, pp. 28—37.

[2]) *Časopis Matice Moravské*, XVI, 1892, p. 49 ș. u.

[3]) Ernyei, *l. c.*, 262—263.

[4]) Numele topice valaho-morave, pe care le voiu amintì mai jos, sânt culese din: J. Mačurek, *Toponimia românească din Valahia Moravică*, în *Bul. Soc. Geogr.*, XLII—1923, pp. 66—70, și Kriz-Cabicar, *Curiozități topice «valahice»*, în *Arhiva Someșană*, nr. 7—1927, pp. 84—88, amândouă rezumate după lucrarea citată a lui Iosif Válek, pe care de asemenea am întrebuințat-o.

Colegul G. Nandriș mi-a mai atras atenția asupra studiului lui J. Rozwadowski, *O nazwach geograficznych Podhala*, în *Pamiętnik towarzystwa tatrzańskiego* Rok 1914, Kraków, 1914, în care se ocupă, între altele, de numirile topice românești *Magura*, *Kiczera*, *Kiczora*, *Gruń*, *Groń*, *Sihla*, *Sihlca*, *Zasihle*, etc.

[5]) Cf. K. Treimer, *Alb. und Rum.*, în *ZRPh*, XXXVIII—1914, p. 396, și Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 532. Pentru greutățile derivării acestui cuvânt din slavonește vezi P. Cancel, *Despre «Rumân»*, etc., pp. 66—68.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kičera (*Kičer, Kičerek*) valaho-moravă și ruteană este socotită aproape de toți cei ce s'au ocupat de ea de origine românească, în special de cercetătorii slavi (cf. I. Mačurek, *o. c.*, p. 67, după Válek; D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 134—135, și însuși Kadlec, *o. c.*, 410, 413; Rozwadowski, *o. c.*, 6—7).

Într'adevăr *Chicera*, care înseamnă propriu « deal », « deal înalt », « vârf de deal », « munte », este foarte răspândită la Români în formele: *Ticera, T'ićera, Tšišera, Chicera, Chicerea, Cicera, Citera, Chicerul, Chicerna, Chiciora, Tšišora, Chicioara.*

Întocmai ca și *Măgura, Muncelul, Picuiul* și *Plaiul*, și *Chicera* a fost dusă în toate părțile pe unde au pătruns păstorii români: afară de Valahia moravă, adânc în Galiția. Astfel găsim — ca să începem dela Nord la Sud —, afară de *Kičera* valaho-moravă, formele *Kičera, Kičira, Köčera, Kičara, Kičura, Kičora, Kečera, Kččera* de nenumărate ori în Maramureșul ceho-slovac, în Bereg, Ugoča, Ung, Zemplin; tot așà și derivatele *Kičerka, Kičirka, Kičurka, Köčerka, Kečerka, Kičarka, Kečorka, Kičorka* (Petrov, *Karpatoruské pomístni názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, pp. 114—115, 171—172), *Kičerani*, în Maramureș (ib., p. 114), *Kičerela* în Maramureș (ib., p. 114), *Kičala*, în Bereg (ib., 171), *Kičarskij* [potok], în Maramureș (ib., p. 171); *Kiczorna* sau *Kičurna*, rut. *Kicsürne*, ung. *Kicsorna*, n. loc., în Bereg, pl. Szolyva (Lipszky, *Rep.*, I, 306).

Lipszky, *Rep.* I, 306, amintește un munte *Kicsera*, slov. *Kyčera* în Trenčin și Árva; tot un munte *Kicsera*, slov. *Kyčera* (și *Končjar*) în Trenčin și Turócz; și unul în Zolyom și Gömör.

Pentru vechiul Regat, *Marele Dicționar Geografic al României*, II, p. 360, ne dă următoarele *Chiceri: Chicera*, deal pe teritoriul com. Crucea-de-sus, pl. Gârlele, j. Putna; deal în județul Roman, pl. Siretul-de-sus, com. Păucești, spre S. de satul Păucești; deal înalt, în j. Neamțu, pl. Piatra-Muntele, com. Dobreni și Roman, pl. Moldova, com. Tupilați, spre S. de satul Tupilați; deal, spre S. de satul Matca, pl. Nicorești, j. Tecuciu, străbate pădurea cu același nume; pădure foioasă, j. Bacău, pl. Tazlăul-de-sus, com. Luncani, cu o întindere de 83 hectare.

Chicerea, vârf de deal, Bacău, pl. Tazlăul-de-sus, de pe dreapta Bistriței, dintre comunele Luncani și Gârleni; deal, se întinde din părâul *Chicerea* dela V. spre E., în partea despre S. a com. Tomești, pl. Codrul, j. Iași, iar creasta lui face hotarul cu com. Poieni, formând pe toată întinderea lui șase piscuri înalte: Logofeteasa, Glodul, Ochiana, Paraleul, Crucișoara și Stânca, pisc cu care se sfârșește spre E. și având toate coastele acoperite cu păduri mari în com. Mogoșești, pl. Starnicul Iași; deal acoperit de pădure de fag, pe moșia Stolniceni-Costandache, Suceava; piscul principal al șirului de dealuri ce se întinde dela N spre S prin com. Zăpodeni, pl. Mijlocul, j. Vaslui, și pe care e așezat și satul Zăpodeni.

Probabil tot *Chicera* trebuie să se cetească și *Cherica*, vârf de deal, j. Bacău, pl. Tazlăul-de-sus, com. Luncani, căci se găsește între două *Chicera*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dealul Chicerei, deal, situat în raionul com. Matca, pl. Nicorești, Tecuciu.

Chicerna, deal, în Tutova, pl. Tutova, com. Cârjoani, spre SV de satul Cârjăoani.

Chicerul, munte, la hotarul Transilvaniei, j. Neamțu, situat între muntele Curmătura-Pântecului și Făgețelul.

Chicera, cătun, în comuna Crucea-de-sus, pl. Zăbrăuțul, j. Putna; sat, în j. Roman, pl. Siretul-de-sus, com. Stănița; sat, face parte din comuna Matoșeni, Tecuciu.

Chicerea, părâu, j. Iași, izvorăște de subt dealul Păunul și curge printre dealurile: *Chicerea* și Isac și se varsă în dreapta părâului Tătarca [1]); vale, j. Bacău, pl. Tazlăul-de-jos, com. Bărsănești, de lângă pădurea cu același nume.

Pentru Ardeal, Maramureșul românesc, Crișana, etc., nu avem un dicționar asemănător *Marelui Dicționar Geografic al României*, afară de cel al lui Lenk, destul de bogat, dar necomplet și cu formele adeseori corupte. Din pricina aceasta am fost nevoit să mă întemeiez pe hărțile militare austriace și pe cea a lui V. Meruțiu. Numele *Chicera* înregistrate pe acestea sânt destul de numeroase. Astfel găsim: *Chicera* (1021 m.) între Apșița și Hândal (j. Maramureș), *Vârful Chicerei* (1056 m.) spre N dela comuna Telci (j. Năsăud); *Chicera* (331 m.) lângă Năsăud (j. Năsăud), *Dealul Cicerii* (575 m.) lângă Solomon, aproape de Ciachi-Gârbău (Solnoc-Dobâca); *Chicera* (405 m.) spre NV dela Olpret (j. Solnoc-Dobâca); *Chicera* (405 m.) spre NV dela Jibău (j. Sălagiu); *Cicera comorii* (1418 m.) lângă Iencești și Măgud (j. Cojocna), spre S dela aceasta, *Chicera Negrului* (1512 m.) lângă Tica (j. Cojocna) spre N dela Albac (j. Turda-Arieș); *Chicera* (1324 m.) spre N și în apropiere de Bicaz, spre V dela Piatra (j. Ciuc); *Culmea Chicerii* (503 m.) în Munții Plopișului lângă Culeșd spre E dela Oradea-Mare (j. Bihor); *Chicera Șoimului* (761 m.) în Pădurea Craiului spre V dela Damoș (j. Bihor); *Cicera cu colac* (1548 m.) în Munții Bihorului, în apropierea Someșului cald; *Chicera* (551 m.) în Munții Codrului, spre SV dela Beiuș (j. Bihor); *Chicioara* (626 m.) lângă Șelcău, în apropiere de Șaldorf, spre S dela Mediaș, NE dela Sibiiu (j. Târnavamare); *Chiciora Amnașului* (608 m.) lângă Amnaș, spre SV dela Sibiiu, nu departe de Piciorul Ocnei (j. Sibiiu); *Chiciora* (1417 m.), alăturea de *Tomnaticul* și *Crăciuneasa*, spre SV dela Sibiiu (j. Sibiiu); *Chicera* (678 m.), între Slimnic și Vurpăr, spre NE dela Sibiiu (j. Sibiiu); *Chiciora* (405 m.) spre SE dela Șiria (j. Arad); *Dealul Chiciorii* (776 m.) între Vâlcelele rele și Grebla, spre NV dela Grădiște (j. Hunedoara); *Ticera Izvorașului* (1177 m.) în Munții Sebișului, spre S dela Grădiște (j. Hunedoara); *Ticera Pinului* spre E dela Ponor și Ohaba Ponor (j. Hunedoara); *Chiciora* (1161 și 1201 m.) spre E dela satul Ruschița (j. Caransebeș).

[1]) Cf. și forma iperurbanizată *Picere*, locuință izolată, jud. Iași (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 354).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Derivat din *Chiciora* este numele satului *Chicioreni*, aşezat spre N dela Târgul-Slănic şi Ploieşti (j. Prahova):

Dincolo de Caransebeş, în Banat, întâlnim *Chicera* de două ori: *Vf. Chicera* de lângă Iabalcea şi *Wielki-Kicsera* în Craşova (j. Caraş-Severin) [1]). Încolo este înlocuit cu *Tâlva* sau *Tilva*, cum e scris pe hărţile militare austriace şi pe cea a lui V. Meruţiu [2]).

Din mulţimea numelor *Chicera* şi a variantelor lor constatăm că ele trebuie să aibă la bază un nume comun. De fapt pe *Chiceră* îl şi găsim întrebuinţat în acest fel în Munţii Apuseni. T. Frâncu şi G. Candrea, *Românii din Munţii Apuseni* (*Moţii*), Bucureşti, 1888, p. 99, ne atestă aceasta, dându-ne următoarea explicare: «citeră: piscul muntelui». Cuvântul *citeră*, despre a cărui formă voiu vorbi mai încolo, însă este, evident, *ticeră*.

Această «formă interesantă pe care o întâlnim foarte des şi în toponimie ca nume de dealuri», ne spune O. Densusianu, se întâlneşte ca nume comun cu înţelesul de «deal» şi în graiul din Ţara Haţegului [3]) şi, cum mi-a comunicat odată regretatul profesor universitar Dr. G. Bilaşcu, şi în Maramureş, cu înţelesul de «deal în forma coperişului casei». O *Chiceră* este atestată mai întâiu la 1500 (cf. rev. «*Ioan Neculce*», III, p. 45, şi V. Bogrea, *Dacoromania*, III, p. 460).

Ca nume de localitate *Kičeri* apare, cum am amintit, şi în Iugo-Slavia, în com. Modruš-Fiume, pl. Novi, la un loc cu o serie întreagă de numiri româneşti (cf. mai sus cele scrise despre *Cseret—ceret*) [4]), iar ca nume comun cu înţelesul «vârf de munte» în sârb. *kičer*, pentru care găsim câteva citate în *Rječnik hrvatskoga jezika*, IV, 943; la Bulgari (Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 151—152); la Ruteni (Želechovski, I, 354; V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 798; Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 134—135); în Slovacia (I. Mačurek, *o. c.*, p. 67; Kadlec, *o. c.*, p. 40, 413); la Sloveni în forma *Kikelj* «vârf, capăt» (O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I[1], 160).

De originea *Chicerii* m'am ocupat în *Dacoromania*, I, pp. 117 ş. u., unde am adus-o în legătură cu alb. *k'ikɛl'ɛ* şi *k'ikɛl'* «Spitzgipfel von Bergen, Bäumen und Gebäude», pe care ni le dă G. Meyer în al său *AEW*, p. 226, apropiindu-le de sârb. *kika* «Zopf» ori rom. *ţiclău*, *ţucluiu*, *ciclău* «Gipfel», adăugând: «für das man allerdings anderweitige Anlehnung gesucht hat» şi punând după amândouă semnul întrebării. Deoarece, din punct de vedere fonologic nu e cu

[1]) Pentru cel din urmă cf. Fr. Pesty, *Krassó vármegye története*, Budapest, 1884, p. 260.

[2]) Amintesc în acest loc că cuvântul *tâlvă* îl certifică ca nume de deal în hotarul comunei Maidan din Banat Sofronie Liuba şi Aurelie Iana, *Topografia satului şi hotarului Mădidan* [urmată de «Studii despre Celţi şi numele de localităţi» de dr. At. M. Marienescu], Caransebeş, 1895, pp. 88—89. Ei ne spun că «toate dealurile şi munţii cu coamă (culme) lungăreaţă, rotundă, se zic *Tâlvă*».

[3]) O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 58.

[4]) *Rječnik hrvatskoga jezika*, IV, 943, şi *A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 806.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

putință derivarea directă a *Chicerii* din cuvântul albanez amintit, pentru a explică legătura cu el, am considerat-o de origine ilirică.

De aceeași părere a fost la început și Th. Capidan (*Dacoromania*, III, 151—152). Mai târziu (*Dacoromania*, IV, 340), pentru a puteà explică arom. *čičeroańe* (*čičeroană*) « pânză albă cu care Fărșerotele înfășură *cuparea* », a abandonat această etimologie pentru a primì pe a lui O. Densusianu, care derivă *Chicera* din slav. *kičer* (< *kič-*, *kik-*) « vârf de munte »: »se înrudește cu diferite forme slave derivând din tema *kič-* (*kik-*): vbulg. *kičiti* (refl.), sârb. *kičiti se*, *kičeljati se*, rus. *kičiti sja* « a se îngâmfà », vbulg. *kyčenie* « mândrie, îngâmfare », rus. *kičerŭ* « om mândru, îngâmfat », sârb. *kičeljiv* « mândru, îngâmfat » (Berneker, *SEW*, I, 677); înțelesul primitiv dela care pleacă toate aceste forme pare să fie acela de « țeapăn, tare, ce stă drept », semnificațiunea de « deal » se poate de altfel explică și din noțiunea de « a se umflà » cuprinsă în formele amintite cu înțelesul de « a se îngâmfà » (comp. lat. *tumulus* față de *tumęs*). Cuvântul românesc presupune o formă slavică **kičera* (pentru formațiune comp. ceh. *kučera*, rus. *kučeri* < *kuk-*, Berneker, *l. c.*, p. 637) « (*Graiul din Țara Hațegului*, p. 58, și *Grai și suflet*, I, 1, 160). Din același radical slav este explicat și cuvântul albanez *k'ikɛl ɛ*, *kikɛl'* de M. Vasmer, *Studien zur albanesischen Wortforschung*, I, *l. c.*, Tartu (Dorpat), 1921, pp. 35—36.

Al. Philippide, *Originea Românilor*, p. 460, găsește cuvântul românesc « obscur ».

După cercetările, pe care le-am făcut în timpul din urmă, socot și eu etimologia lui Densusianu mai probabilă decât cea propusă de mine. Dar nu pot trece cu ușurință peste constatările lui I. Mačurek, *l. c.*; Válek, *l. c.*; Scheludko, *Balk.-Arch.*, II, 134—135, și Kadlec, *o. c.*, p. 410, 413, după care *Kičera* valaho-moravă și ruteană este de origine românească. Într'adevăr, la Slavii nordici *Kičera* se găsește numai pe unde au trecut păstorii români. Ea poate fi deci, ca și *bač*, un cuvânt de origine slavă sudică, dus în Nord de păstorii români.

Forma *citeră*, dată de Frâncu—Candrea, *l. c.*, este rezultată prin metateză din *ticeră*, iar aceasta a fost disimilată din *chiceră*.

Chicerea s'a născut din *Chiceră* prin apropierea de cuvintele terminate în *-e*; *Chicioră* s'a putut naște din forma **chičără*, prin apropierea de *chicior* < *picior*, care de asemenea se întrebuințează în terminologia privitoare la munți și dealuri, ori chiar prin prefacerea fonologică a lui *e* în *o* după *č* și *š*, ori, în sfârșit, este identic cu un **chicioră* = *chiciură* < *chiciură*, *piciură* « pruina », « Reif » de pe pomi (< bg. *kičorъ*, *-urъ* « Büschel », « Strausz », « Traube », « Eiszapfen »). *Chicioara* s'a născut din *Chicioră* prin mutarea accentului pe silaba penultimă și schimbările fonologice urmate în mod normal după aceasta.

În *Chicerna* și *Kicsorna* avem sufixul slav *-na*, obișnuit în terminologia toponimică (cf. *Cojocna*, *Coșna*, *Dorna*, *Lozna*, *Moșna*, *Ocna*, *Rodna* sau *Rogna* și *Rocna*, *Zlatna* sau *Zlagna* și *Zlacna*, ș. a).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kikula, *Kikulka* (*Gigula*, *Gigulka*, *Gigulski Magurka*) «vârf de munte păduros, conic, dar turtit» ori este din același radical cu *Chiceră* (Válek, *l. c.*, X, 140, Mačurek, *o. c.*, p. 67: din rom. *chică*, iar acesta din slav. *kyka* «Zopf» +suf. slav. *-ula*, *-ulka*, nu cu articolul românesc -[*u*]*l*; cf. și alb. *kíkɛl'ɛ* și *k'ikɛl'* «Spitzgipfel von Bergen, Bäumen und Gebäude»); ori este forma labializată a românescului *picul'u*, *picuiu*, *pecuiu* (vechiu rom., arom., Transilv.); cf. *Kicsorna* în Bereg, care pare a fi contaminarea *Chicerei* cu *picior*, ori chiar *picior* însuși labializat + suf. *-na*, și *K'ikuiu* «pisc» (Maramureș, T. Papahagi, *Graiul și Folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 205) alături de forma galițiană *Pikul*.

Părerea din urmă însă este mai puțin probabilă.

În forma cu *g-* (*Gigula*, *Gigulka*) pare a se fi amestecat alt cuvânt (cf. și *Pigulova Rupa* la Vasojević, în Sârbia, S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, p. 104).

Cât privește pe **Picuiu**, afară de *K'ikuiu* din Maramureș, îl mai găsim în următoarele forme și locuri: *Pcicuiu* (Monor, j. Năsăud); *Picuiu* (Hațeg; cf. O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 54); *Păcuiu-mare*, *Păcuiu-mic*, *Păcuiu-lui-Soare*, etc. (Ostroavele Dunărene, cf. P. Papahagi, *Dunărea*, I, 117); ca nume de munte și apă în Galiția: *Pikuj*, *Pekuj* și *Pikul*, spre Sud dela Husnc, pl. Turka, la hotarul com. Bereg (Bukovec), în apropiere de *Mencsel*, *Mencsil*, *Buni Pláji*, *Korna*; tot așà în Maramureșul slovac (Kvasy, Kilyčin, Pol'ana Lipecka) și Ung (Rakovo);; *Pikujata* în Koštel', com. Maramureș (cf. E. Kałużniacki la Miklosich, *Wanderungen*, 61; Petrov, *o. c.*, p. 126 și 192); *Picui(ul)* (în Turda, Târnava, Alba, Sibiiu, Cluj, Hunedoara; cf. Lenk, *o. c.*, III, 295—296); *Pacuiul* = «Păcuiul», ca și *padure* = «pădure» (în Râmnicul-Sărat, Constanța; cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 623); dim. *Picuieț* (în Cluj).

Originea lui *picuiu*, *pecuiu*, *păcuiu*, etc., a fost lămurită satisfăcător de O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 54: »*Picui* «pisc» presupune o formă latină **p i c c u l e u s*, -u m din tema p i c c- ce apare în domeniul romanic cu înțelesul de «vârf de munte» (cf. Meyer-Lübke, *REW*[1], 6495)«. Este greșită explicarea lui P. Papahagi, *Dunărea*, I, 117: < lat. p e c u n i u m ca și arom. *picunĭu*, *piculĭu* «avere, bani agonisiți, pe care-l găsesc și în Maramureș în forma *Pikunĭ* «loc neroditor» în Ust'čorna (Petrov, *o. c.*, 28) [1]).

Ce privește **Măgura**, J. Mačurek, *o. c.*, p. 68 (și, mai nainte, Válek, *l. c.*, X, 145), citează formele: *Magurka* din Valahia moravă; *Magurki*, *Magorka* (Galiția); *Mali Magura*, *Oravskŭ Magura* (Slovacia, la stânga Tatrei de sus), *Spišska Magurka* (la dreapta Tatrei de sus), iar I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 5:

[1]) *Picul*, deal, moșie, pădure, sat, în Dolj, poate fi pus în legătură mai curând cu onomatopoeticul *pic* = *picur* «Tropfen» (cf. însă și slav. *pik-*, 1. «stehen», 2. «mingere», etc., la Miklosich, *EWS*, 246).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Magura în com. Maramureș, Ung, Bereg, Sáros, Zips (Szepes ; cf. și Mačurek), Liptó, Turócz, Árva (cf. și Mačurek), Trencsén; *Magurka* în com. Árva, Liptó, Zólyom.

Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, II, 284 [202], nr. 354, dă: *Magura* mons, pagus, în Slovacia; *Megura*, munte în Basarabia; *Mahura* « Berg » (*Nauk.-sbor.*, 1866, 302), *Mahurčaky* « virojatno rumunskoho proischoždenyja » (ibid., 1870, 75), alături de care găsim la Válek, *l. c.*, *Mahura* în Silezia.

Petrov (*o. c.*, pp. 121 și 182) ne dă formele *Magura*, *Magora*, *Megura*, *Megora*, *Mogura*, *Migora* din com. Maramureș, Bereg, Ugoča, Ung și Zemplin; *Magurica*, *Maguriča*, *Maguriči*, *Magureča* din com. Maramureș, Ung și Ugoča; *Magurka*, *Magor'ka* din Ung și Ugoča; *Mahorka* din com. Zemplin (Varichovcy).

Se găsește și în Sârbia (P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII, 533, și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 289) și Hertegovina (P. Skok, *Slavia*, VIII, 1929, p. 621).

Lenk, *Lex.*, III, 4—5 și 98—108 îl atestă în formele *Măgura*, *Măgurile*, *Măguriţa*, etc., în Bucovina, Năsăud, Someș, Sălagiu, Chioar, Cluj, Turda, Alba, Brașov, Făgăraș, Sibiiu, Banat, Zărand, etc.

Măgura se găsește în Vlașca, Argeș, Buzău, Bacău, Muscel, Neamțu, Putna, Râmnicul-Sărat, Dorohoiu, Iași, Mehedinți, Prahova, Vaslui, Vâlcea, etc. (*Marele Dict. Geogr. al Rom.*, IV, 259—267).

Un deal și un munte *Măgura* este atestat în 1458 (I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel Mare*, I, 22 și 205); *Magur* a. 1364—95 și *Magor* a. 1479 în Békés (Csánki, *MH*, I, 652); poss. *Magura* în 1467 în Timiș (Csánki, *MH*, II, 49), în 1506 în Hunedoara (Csánki *MH*, V, 109); un munte *Măgura* în Munții Sibiiului în a. 1520 (Hurmuzaki, *Doc.*, XV, I, 245); *Magora* a. 1448, *Magura* a. 1467, etc., în Caraș-Severin (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 2, 16—17), etc.

Deosebitele etimologii care s'au propus pentru a explică acest nume, care se găsește și ca apelativ în limba română, întrebuințat mai ales în limba veche, le-am adunat în lucrarea *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 123—125, de unde le reproduc aici: Cihac: < lat. macula = maculum « tache », « pată » [1]). Hasdeu: < alb. *mágulε* f. « *lóφος*, collis, côteau », înrudit cu slav. *mogila* « movilă », span. *mogote* « montagne isolée », v.-port. *mogo* « piatră de hotar », ambele acestea de proveniență nelatină [2]). G. Meyer: < alb. *ma'gul'ε* « Hügel », înrudit cu p.-sl. *mogyla* și *gomila* « tumulus » (cf. bg., rus. *mogila*, pol. *mogila* și slov., s.-cr. *gomila*, etc.), care prin rus. a trecut și în românește (*moghilă*, *mohilă*, *movilă*); fonetismul cuvântului albanez, deosebit de al celui slav, ne arată că amândouă trebuie să fi fost împrumutate dintr'o a treia limbă [3]). Berneker [4]) admite întocmai

[1]) *Dict. d'ét. daco-rom.*, I, 152.
[2]) *Cuv. d. bătr.*, I, p. 288.
[3]) *EWA*, pp. 118—119.
[4]) *SEW*, I, pp. 68—69.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

părerea lui G. Meyer, adăugând că din alb. derivă, afară de rom. *măgură*, şi n.-gr. *μαγούλα*, *ογούλα*, şi respinge apropierea, cu paralele istorice neîndestulătoare, făcută de Charpentier [1]), la av. *maga-m*, *maga* f. « Loch im Erdboden, Grube », deoarece însemnarea fundamentală a cuvintelor despre care vorbim este în mod evident « Hügel, Steinhaufen », nu « Grab, Grube »; nu admite nici împrumutul din celt. *mogo* « gross », împotriva lui Šachmatov [2]). P. Papahagi: < lat. m ă g u l u m « das Maul », « gena, bucca »; cf. ar. *dzeană* « colină », « deal » [3]). W. Meyer-Lübke nu aprobă această etimolgie când tratează elementul romanic *m a g u l u m şi constată că « Rum. *măgură* « Berg ». . . « gehört kaum hierher » [4]). Tiktin se mărgineşte să scrie: »Vgl. alb. *ma'guljă*. Desselben Ursprunges scheint ksl. *mogyla* (rum. *movilă*, id.) u. n.-gr. *μάγουλον* « Wange » zu sein« [5]). Având în vedere forma lui *măgură* şi socotind că istoria lui trebuie să fie identică cu a lui *mal*, etc. am susţinut din parte-mi că acest cuvânt ar puteà fi de « origine tracică ori ilirică » [6]). H. Barič: prefixul *ma-* (< *ma^h) + indo-europ. **gū-lā* « Wölbung » > alb. străvechiu **magulε* (păstrat numai în rom. *măgură*, cu *l* > *r* ca în *mazăre*, etc.) > *ma'gul'ε*; din tipul comun alb.-slav. **ma-gulă* s'ar fi născut pe de o parte slav **mogyla* > *gomyla*, pe de alta alb. **magulε* (> rom. *măgură*) > *magul'ε* [7]). St. Wędkiewicz, discutând formele înrudite [8]), crede că românescul *măgură* trebuie să ne fi venit din alb. *magul'ε* [9]). După Capidan dr. *măgură*, ar. *măgúlă*, *măγúlă* « stă în strânsă legătură cu alb. *magul'ε* din care derivă ». « Greutăţile ce se ivesc din cauza lui *-l'-* > *r*, atunci când normal avem *-l-* > *r*, s'ar puteà înlătură prin prezenţa în alb. a formei *sumbul'* (atestat la Cavallioti) alături de *θumbulε*. . . Formele aromâne cu *-l-* sânt din gr. *μαγούλα*, care, în ce priveşte accentul, ar fi putut influenţà şi pe *măgúră* pentru *mă'gură* (< *mágul'ε*) » [10]). C. Tagliavini, aducându-l în legătură cu o samă de forme din limbile caucazice şi finougrice, care se pot reduce la tipul indo-european **m-h-r* « Brust » — « Berg », îl derivă dintr'un iliric **magul*, care ar fi corespondentul acestui tip indo-european şi care este atestat prin sl. *mogyla*, alb. *magul'ε*,

---

[1]) *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, XL, 467.
[2]) *Archiv für slavische Philologie*, XXXIII, 91.
[3]) *Notiţe etimologice*, în *AAR*, s. II, t. XXIX—1906/7 lit., pp. 233—235.
[4]) *REW*, p. 379.
[5]) *DRG*, p. 940.
[6]) *Dacoromania*, I, 128.
[7]) *Albanorumänische Studien*, I, Serajevo, 1919, p. 51 ş. u.; cf. Capidan, *Dacoromania*, I, 512.
[8]) *Revue Slavistique*, t. VII, p. 111 ş. u.
[9]) Ibid., p. 126; cf. Capidan, *Dacoromania*, I, pp. 520—521.
[10]) *Dacoromania*, II, 537; cf. *măgu'ră* şi în Maramureş ap. T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, pp. 35—59 şi 225, probabil subt influenţa rostirii rutene.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rum. *măgură* [1]). Philippide, combătând etimologia propusă de Papahagi, constată : « Origine obscură. În tot cazul de un împrumut din albaneza nu poate fi vorba. În albaneza cuvântul e relativ recent, precum probează păstrarea lui *g* intervocalic, iar în româna ar fi trebuit să se introducă încă din timpul românei primitive, deoarece *-l-* intervocalic s'a prefăcut în *r*. Barič, [*Albano-rumänische Studien*, I. Theil, Sarajevo, 1919], 51, admite că cuvântul albanez e băştinaş şi înlătură dificultatea provenită din păstrarea lui *-g-* intervocalic prin aceea că consideră cuvintele albanez de o parte şi slav de altă parte ca derivate ambele în acelaşi fel printr'un prefix *ma-* din indogerman **gula*, care ar fi însemnat Wölbung. În asemenea caz este curioasă accentuarea cuvântului albanez pe prefix. Apoi cuvântul albanez ar trebuì să fie de relativ recentă dată, în tot cazul mai nou decât elementele latineşti din limba albaneză, la care mediile intervocalice cad, şi ne-am aşteptà ca simplul **gula* să mai fi existând în această limbă, ceea ce nu are loc. După Vasmer, [*Studien zur albanesischen Wortforschung*, I, Tartu (Dorpat), 1921], 18, cuvântul slav se poate explicà prin mijloace slave din radicalul *mog-*, de unde au ieşit şì vechile *mogō* pot, *mošti* putere, iar cuvântul albanez e împrumutat din vechea bulgară » [2]). Mai nainte, Válek, *l. c.*, X, 145, explică pe *măgură* dintr'un romanic sau preroman *ma* + slav. *gura* = *gora*.

În cele mai multe locuri *-g-* din *Magura*, cum am putut vedeà, n'a trecut în *h* în slovacă şi ruteană, ceea ce ne dovedeşte că în aceste limbi el nu este străvechiu, ci împrumutat.

Împrumutul s'a făcut în deosebite etape : ca de ex. în Zemplin şi în Silezia, cum ne arată *Mahura*, *Mahorka*, *Mahurčaky* (Miklosich, *Die slav. Ortsnamen aus Appellativen*, *l. c.*, şi Válek, *l. c.)*, alături de *Hruń* (Varichovcy, la Petrov, *o. c.*, 88), înainte de secolul XII, iar în celelalte părţi, unde avem formele cu *-g-*, cum afirmă Melich, *o. c.*, p. 5 şi 364, numai după secolul XII. Aceasta nu înseamnă însă că prin regiunile din urmă n'ar fi putut trece Români şì mai nainte, ci numai că cuvântul *Măgură* n'a trecut în patrimoniul limbii slovace şi rutene înainte de data amintită.

În ori ce caz această mare întindere a topicului *Măgură* ne dovedeşte o deasă circulaţie a Românilor în Carpaţii nordici şi chiar că în unele locuri au trebuit să aibă aşezări statornice (să ne gândim numai la Românii din Nitra, Zemplin şi apoi la cei din Galiţia).

Dar mai avem un nume topic, care, după teoria lui Melich, a trebuit să fie primit de Slovaci şi Ruteni, cel puţin în parte, înainte de secolul XII: **Gruń** în Slovacia de Vest, **Hruń** în cea de Est şi la Brumov (Válek, *l. c.*, X, 141—143; Križ- Cabicar, p. 86; Mačurek *l. c.*, p. 68; cf. şì *Grúnik*, *Uzgrúń*, *Vgrúni*, *Pod grúńem*, *Maly*,

[1]) *Beiträge zur Etymologie und Semantik mit besonderer Berücksichtigung der kaukasischen Sprachen* (extras), pp. 1—6.

[2]) *Originea Românilor*, II, pp. 721—722.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dlúchý grúń, Na grúńi, roli v grúnė, etc.); precum și apelativul morav *gruń* « waldiger Bergabhang », rut. *gruń*, *grunyk* și *hruń*, pol. *gruń*, *groń* (Miklosich, *Wand. d. Rum.*, 16, și St. Wędkiewicz, *Mitt. d. Rum. Instituts*, Wien, I, 286—287) și un mare număr de nume topice în Galiția și Maramureș, pe care le voiu cită mai încolo; ung. *gorony*, *goronc* (cf. rom. *gruéț* < *gruńeț)*, în Zemplin, Szabolcs, Sătmar (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 709; Hetfy, *o. c.*, 16—17).

Acest *gruń* sau *hruń* este identic cu rom. *gruiu* < v.-rom. *gruniu*.

Gruiu « Hügel » este cunoscut și astăzi ca apelativ în limba română (cf. *Dicț. Acad.*, II, 321), deosebindu-se de *grui(e)* « Kranich » < g r u s, -u e m. Pentru întinderea lui ca nume topic în ținuturile românești, cf. Lenk, *Lex.*, II, 57—59: *Gruń*, *Dealu-Gruńului* (Hunedoara), *Gruiu* (Năsăud, Someș, Crasna, Alba, Făgăraș, Brașov, Sibiiu), *Gruieț* (Zărand, Cluj, Alba, Brașov); *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 665—657: *Gruiul* (Argeș, Buzău, Covurlui, Gorj, Iași, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Neamțu, Olt, Prahova, Suceava, Vâlcea, Vlașca), fem. *Gruia* (Dorohoiu, Mehedinți), dim. *Gruiețele* (Vâlcea) și *Gruiețul* (Gorj), col. *Gruiștea* (Dorohoiu); *Dicț. Geogr. al Bucovinei*, p. 104: *Grunĭ* (Vijnița), probabil reprimit din rutenește (cf. *Welikij Gruń*).

Pentru *gruiu* au fost propuse diferite etimologii. Ele au fost adunate de C. Tagliavini în *Studi Rumeni*, II—1927, pp. 235—236.

Dicț. Acad. Rom., II, 321, îl compară, cu îndoeală, cu lat. g r u m u s, al cărui diminutiv g r u m u l u s a dat arom. *grumur* (P. Papahagi, *AAR*, XXIX lit., 224; cf. și Meyer-Lübke, *REW*[1], pp. 289—290, nr. 3887 și 3889), d.-rom. *grumură* (cf. Lacea, *Dacoromania*, II, 624).

Wędkiewicz, *l. c.*, dând corespondentele slave, dovedește imposibilitatea originii slave a cuvântului. J. Brüch *Archiv f. das St. d. n. Sprachen*, CXXXV—1916, p. 416—417, dă ca radical pe *grunium* « Schweinsrüssel », trimițând la v.-fr. *groin* « hauteur d'un coteau d'une montagne », cf. fr. *groin de porc*, arom. *gruńu* « Kinn », eng. de jos *gruoń* « Kinn », ca mai nainte G. Meyer, *Alb. Stud.*, 4, 96; Pușcariu, *EtWb*, 64, nr. 744; W. Lehmann, *Z. f. vgl. Sprachf.*, XLI, 391. Deoarece această etimologie pleacă dela un radical nereconstruit, a fost admisă pe urmă și de Spitzer *(Jahrbuch f. Philologie*, I—1925, 139, și *Dacoromania*, III, 657). Dar G. Pascu, *Archivum Romanicum*, VI—1922, 214, nu admite nici explicația lui Brüch aprobată de Spitzer, și, întemeindu-se pe sensul de « jeune arbre » (Pascu, *Cimilituri*, I, 163), propune radicalul tracic **goroneum* din *gor-*, *gar-* « arbre, forête, montagne » (cf. bg. *gorá* = « montagne » și « forête »), iar această părere și-o menține în volumul *Rumänische Elemente in den Balkansprachen*, Genève, 1924, p. 56, nr. 220, și în *Dictionnaire étymologique macédoroumaine*, Iași, 1925, vol. I, p. 190, nr. 1790.

Etimologia lui Pascu însă nu este probabilă, nu numai pentru că pleacă dela un radical reconstruit, ci și pentru că nu este sigur că sensul de « jeune arbre » este cel original: de obiceiu originalul este numele configurației de teren, iar după aceasta se numește ceea ce

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

se găsește pe ea (cf. *pădure*). In sfârșit, ceea ce ne dau cimiliturile nu este totdeauna sigur.

Cea mai sigură dintre etimologiile propuse este cea a lui Brüch. Totuși, C. Tagliavini, *l. c.*, arată că ar fi posibilă și existența unui vechiu *groniu* cu sensul de « arbore » [1]).

Batrna sau **Batryna** « un părâu în Kozlovice », *Batrnka* « linia ferată din Vsaka Bystřicka și în Liptál », ca și *Batrina* din Požega, pot fi identice cu rom. *bătrân*, *bătrână* « alt, Greis » < betranus = vetranus = veteranus, -a, -um, care, ca și alte nume de înrudire, este foarte obișnuit în toponimia românească, fiind la început nume de posesor [2]); dar cf. și srb. *Batrić*, *Batrovci*, ceh. *Batrova*.

Dacă-s românești, faptul că *-n-* nu este rotacizat se poate explică fie pentru că cei ce au dat numele nu rotacizau, iar în acest caz *-na* dela sfârșit s'a putut păstrà și mai târziu, fiind confundat cu suf. slav. *-na*, fie pentru că păstrarea lui *n* a fost pricinuită de *-r-* precedent, printr'un fel de disimilație (cf. însă i.-rom. *betăr*).

Gaurovy [3]), **Gahura** [4]) derivă din rom. *gaura* « Loch » < *cavula,

[1]) « Tuttavia la presenza di una voce assai simile in lingue preelleniche dell' Asia Minore mi spinge a ritenere che la parola, almeno nel senso di « albero » attestato dal Pascu, sia assai più antica; a parte infatti il greco τὸ γρύνον (Dioscoride) » cucumis silvester « troviamo γρυνὸς, κόρμοι θρῦνοι » trunci vestustorum quercum «; γρῦνος ὁ γρουνὸς » bois sec, fagot « BOISACQ, *Dict. Etim. Langue Gr.*, 157. Ed anche in parecchi toponimi: Γρόνεια (Erodoto, Stefano Bizantino), Γρύνειον nell' Eolide, Γρύνειον, Γρῦνοι, πολίχνιον Μυριναίων ecc. cfr. FICK, *Bezzemberger's Beiträge*, XXIII (1897) 22, 202, 213, posto in rapporto appunto con γρυνός. γρουνοί » dürres Wurzelwerk «.

« Queste forme hanno appunto uno dei significati della voce rumena » albero « oppure » tronco «.

« Quanto poi al macedorum. *gruńu* » mento « che G. MEYER, *Alban. Stud.*, IV, 96 il PUȘCARIU, *Etym. Wörterbuch* 744, il PASCU l. c. ecc., ritengono la stessa voce di *gruiu* (cfr. anche W. LEHMANN in *KZ.*, XLI, 391) mentre il WĘDKIEWICZ, l. c., 286 crede sia, ma a torto, una voce diversa, bisogna partire dal senso di » collina «.

« Ora questa voce preellenica puó aver dato al latino balcanico un **gruneum* corrispondente al γρύνον greco, il quale **gruneum*, secondo le leggi fonetique rumene, non poteva dare altro che *gruńu*, *gruiu* (cfr. *cuneum* > *cuńu*, *cuiu*) ».

Tagliavini însuși se îndoește însă în privința legăturii dintre cuvintele grecești citate și rom. *gruiu*, și încheie: « Non voglio proporre un etimo, ma solo segnalare una possibilità ».

[2]) Cf. *Bătrâna* (munte, jud. Năsăud și Maramureș; lac, deal, moșie, munte, pădure, sat, în Alba, Hunedoara, Sibiiu, Turda, etc., Lenk, *Lex.*, I, 109, și pe harta militară austriacă); *Batrina* (în Secuime, *Magyar Nyelvőr*, XXXIV, 259); *Bătrâna* (Brăila, Dâmbovița, Gorj, Ialomița, Muscel, Râmnicul-Sărat); *Bătrânul* (Gorj), *Bătrâni* (Prahova), *Bătrâoara* (valc, Prahova), *Bătranele* (deal, Buzău), *Bătrânești* (Botoșani, Roman), *Bătrâneanca* (Prahova), etc., *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 340—343.

[3]) În valea Potáty din Karlovice (cf. Válek, *l. c.*, X, 291, care dă și apelativele mor. *gaur* « bortă în trunchiul unui arbore », *gaurnity* « putred, plin de găuri », *gaurnik* « porumbul care-și face cuibul în bortele fagilor »).

[4]) Munte în regiunea Kozlovice și în Silezia (Válek, *l. c.*, X, 291).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

- a m (cf. și alb. *gavrɛ, gavɛrr, zgaur, zgâure*), cu trecerea lui *c* în *g*, cunoscută și din alte cuvinte, ca și runcul *Gaurov* de lângă *Valaszka Bela* Nitrei (din rom. este împrumutat după sec. XII rut. *gavora* « Loch », *gavra* « winterliche Lagerstätte des Bären », « Bärenhöhle »; « Schlund », D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 129; ung. *gaura* « peșteră între stânci », în graiul vânătorilor din Beregszász, com. Bereg, *M. Nyelvőr*, XXXVI, 94); *Gaura* în Zemplén, Sătmar; *Gaura-Lupului* în Alba; *Găureni* în Alba, Năsăud, Botoșani, Iași, Tecuciu, Vaslui, Vlașca; *Găuricea* și *Găuruța* în Hunedoara; *Gaura Fetei* în Mehedinți; *Găurile* în Gorj și Putna, în Bacău; *Găureana* în Botoșani și Dorohoi; *Găureanca* în Dorohoiu; *Găureanul, Găuriciul* în Bacău, Teleorman și Vâlcea, etc. (Lipszky, *Rep.*, II, 48; Lenk, *Lex.*, II, 12; *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 488—490); *Găvuri*, munte, în Câmpul lui Neag, Hațeg, cf. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 64 și 67.

Afară de acestea, de origine românească mai sânt: **Pestelak** « un munte lângă Ostravica » (din rom. *peste* + *lac*); **Strunga** și *Strunžiska*, lângă Solanek, și *Strunžisko* lângă Karlovice (din rom. *strungă*); **Bačuv** *vreh* (din rom. *baciu*); **Bukeriša**, *Bukariška, bukeryše, bukeryšky, bukeryška* în regiunea Hruba, astăzi **Vala sk a Bystrica** și în Karlovsko (poate din rom. *Bucur, bucuros* < *bucură*, iar acesta din alb. *bukoroń*, cf. *Dicț. Acad.*, I, 671; pentru fonetism cf. vlah.-mor. *pastyr* = « păstor ») [1]); **Cab** « munte în Vsacek » (841 m.) și na **Caboch** « spinare de munți între apele Bečva de sus și de jos », **Cabánky** « staul în Rusava » (Moravia; cf. și *cabik* « staul », ibid., din rom. *țap* « Bock »); **Fagoska** din rom. *fag*; **Kolyby, Kolibky** sau **Kolibiska** din rom. *colibi*, plur lui *colibă* (cf. Berneker, *SEW*, 546); **Putyrky** din rom. *putiră* = « putină »; **Vakovna** din rom. *vacă*; poate **Dinotica** (după Válek *l. c.*, X, 291, < *din-o-tisă*?); **R dikanovo** din *rădică;* etc.;

Mărturii privitoare la populația valahă din Moravia, a cărei românitate nu se poate contestă după dovezile topice de mai sus, sânt și: **Vaiašske Meziříći** (= *Walachisch Meseritsch*), **Valašske Klobouk** (= *Wallachisch Klobouk*), **Wallachisch-Gross Lhotha, Vlahovice, Hore Valašsky, Valašsky Chodnik** « un trotoar dela capătul de sus al orășelului Kozlovice până la Ondřejnik, desele nume de persoană **Valašsko, Valašski, Valachuv,** poiana **Vajvodka** pe Ondřejnik, în Carpați **Vojvodina, Vojvod groń,** care ne reamintesc pe *Vojvoda valašski*, etc. [2]), precum și numeroasele cuvinte asupra cărora am insistat în altă parte [3]).

[1]) Pentru *Bucur* și numele topice derivate din el cf. O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, pp. 7—12. Cf. și alb. *Bukurišt* în apropiere de Scutari. Observ că la Válek, *o. c.*, X, 292, *bukeryše, bukery ka* au formele *pukri a, pukry ka.*

[2]) Válek, *l. c.*, X, 294—295, dă și mai numeroase exemple de acest fel. El observă că formele cu *vla-*, care-și au originea în sec. XIII, sânt mai vechi decât cele cu *vala-*. Se rapoartă la n. pers. *Roman*, nu la *Român: Roman, u Romanovu, Romanova, Romansky potok* și *Romanice;* poate chiar și *Rumanu.*

[3]) Vezi colecția mai completă la Teodor T. Burada, *o. c.*, pp. 12—13, 28—29, 30, 31, 32.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Românească se crede că este și numirea **Sihla, Sihelné** [1]), (în Galiția și **Zasihle**), care este identică cu *sâlhă, sălhă, silhă, sâlŭă* (Mold., Trans.), *țâhlă, țihlă* (Munt.) « pădure deasă de brad », « Waldes-Dickicht », pe care A. Scriban, *Arhiva*, 1915, p. 256, și 1923, p. 284, și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 155, îl cred corespondent al ungurescului *szilfa* « ulm » (cf. și D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 142), iar Kałużniacki, *o. c.*, p. 19, și Tiktin, *DRG*, 1423, al latinescului *sĭlva*, venit prin cancelariile medievale ungare (cf. și *metă*, etc.). Împotriva etimologiei lui Scriban (care se gândește și la slav. *suhli* « uscături, vreascuri ») și a lui Weigand este faptul că *szilfa* este cuvânt compus, că nicăeri nu se întâlnește forma cu *-f-*, că ung. *szilfa* înseamnă « ulm », nu « pădure deasă de brad », « Waldes-Dickicht ». Pentru etimologia lui Kałużniacki și Tiktin vorbește sensul de « pădure » al *sâlhei*, forma *sehelbe* (Ilva-mare, j. Năsăud), *Valea-sălboasă* (ibid.), *săhălbariu* « cel care arde cărbuni de lemne » (Crăcești, Maramureș, la T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, p. 231).

Totuși, forma *selbă* este nouă (cf. Tiktin, *DRG*, p. 1407, și germ. *Selb, Selbitz*, la Válek, *l. c.*, X, 145).

Rămâne de cercetat însă dacă nu este vreo legătură între *sihlă* și ung. *szikla* « stâncă », care ne-a dat pe *țiclău* (Moldova) « stâncă », « pisc », săs. *Ziklə, Zikləna* « Bergabhang » (Lacea, *Dacoromania*, II, 747—8) și la care se gândește O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 69.

Cuvântul a intrat și în rut. *syhla*, сигла « Bergwald, Hain », relevat de Kałużniacki, *l. c.*, și, după Želechowski, II, 863, de V. Bogrea, *Dacoromania*, IV, 846 [2]), cf. și rut. *sehelba* « ausgerodeter Waldstelle » la Kałużniacki, *l. c.* Îl dă și Miklosich, *EWS*, p. 133, s. v. *sŭch-*, deci derivându-l greșit [3]).

Din pricina că la Valahii moravi rotacismul n'a fost general (cf. cele expuse mai sus) putem să ne gândim la derivarea lui **Spina** « spinare de munte » în Videč, la Pulčny în Kloboucko și pe clina astăzi slovacă a muntelui Javornik [4]), nu numai din slav. *spina* « Rückgrat » < lat. spina, pe care ceho-slovaca nu-l cunoaște (cf. însă pol., rus.

[1]) Burada, *o. c.*, 29; Válek, *l. c.*, X, 145; Mačurek, *o. c.*, p. 68; Križ-Cabicar, *o. c.*, p. 88.

[2]) Petrov, *o. c.*, p. 133 și 213, atestă din Maramureșul slovac și Zemplin formele *Sihla, Sehla* « loc neroditor »; *Sihl'ančik, Sehl'anček* « părâu » *Sihl'ani, Sihl'anski, Sehl'anski, Sekl'anski* « loc neroditor ». Originea românească a ruteanului *sihla, sehla* « Bergwald » o admite și D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 142.

[3]) Pentru vechimea *sihlei* cf. *Sihla Giamărei (Sihla Gïamirina)*, deal în brania mănăstirii Tazlăului, la I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, vol. I, 473, 475, n. 6, 476, a. 1491; *Zela, Zehla* a. 1479—80, *Zelha* a. 1510, azi *Szilha*, în Timiș (Csánki, *MH*, II, 14 și 63).

[4]) Válek, *l. c.*, X, 145—146; Mačurek, *o. c.*, p. 68—69, și *Arhiva Someșană*, 1927, nr. 7, p. 87.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

spina, rut. *spyna* « Rückgrat »), ci şi din rom. *spin* « Dorn » <spīnus, -um (cf. şi i.-rom. *spirę* <spīna, -am alături de *spir*, arom., megl. *sk'in*) [1]).

Dinspre Moravia s'au întins cuvinte ca: « oves vulgo **bayka** antique », atestat mai întâiu în a. 1671 (Takács S., *Magyar Nyelv*, II, 28), a cărui etimologie pentru Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 231, este « necunoscută », dar care derivă cu siguranţă din rom. *oaie* (> ung. *vaja*) + suf. slav. *-ka* (cf. şi rom. *oică*), cu trecerea obişnuită a lui *v-* iniţial în *b-*; mor. **bakeša** < **vakeša**, pol. *bakieska* < rom. *oacheş* (din acesta este şi ung. *vakisa* > *bakisa*, derivat greşit de Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 246, s. v. 2. *baksa* din *bak* « ţap »); **birka**, cuvânt atestat mai întâiu în a. 1461 (Szamota—Zolnai, *MOkSz*, 73; mai des la sfârşitul secolului XVII, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 410) şi născut dintr'un romanic *ber-*, *bir-* « oaie », « berbece » sau dintr'un albanez *beř-* « oaie » + suf. slav. *-ka* (vezi atestările romanice la O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 56—67), care numeşte un fel de oaie căreia i se mai zice şi « morva juh », adecă « oaie moravă », ca să nu mai amintesc altele cunoscute şi din alte regiuni, cum sânt cele amintite mai sus, la care se mai pot adăogà polovţ. *mâsa* < rom. *moaşă*, *stâni*, *stanisko* < *stână* (cf. Fr. Bartoš, *Dial. slovnik mor.*, II, 395, şi O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 240), etc.

84. În *Nógrád* (Novohradsko stolice) avem: **Fagha** « mons metalis poss. Legend » a. 1216 (Wenzel, *CDA*, XI, 140) < *fag* « Buche », < fagus, -um (cf. lomb., piem. *fo*, sic., sard., prov. *fau*, v.-prov. *fou*)) şi **Kurtány** a. 1246 (Fejér, *CD*, IV, 1, 407; cf. şi Csánki, *MH*, I, 102), o preţioasă dovadă de existenţa unei nobilimi româneşti organizate milităreşte în aceste părţi [3]), căci nu este vorba de *kurtány* cu sensul de « eine kurze Kanone », « Kartaune » (Fogarasi, *Német-magyar szótár*), ci cu cel de « der einquartierte Söldling » (Bloch, *Magyar-német zsebszótár*, Pest, 1848), iar în acest sens el este identic cu rom. *curtean* « Höfling », « Hofmann », derivatul lui *curte* « Hof » < cŭrtis, -em (cf. Puşcariu, *EtWb*, p. 40—41, nr. 462). *Curtean* însemnà propriu zis

[1]) N'am amintit în acest loc nume ca de ex. *Košar*, *Košariska* « Schafhürde » (cf. mor. *košar*, slovac. *košiar*, *košar*, pol. *koszar*, *kosar*, rut. *košdra*, bg. *košara*, srb. *košara*, *kòšar*, slov. *košâra*, *košdr*), care, după Berneker ar puteà fi identic cu arom. *căşare* « Schafhürde » (=lat. casearia « Käsehürde ») şi dus în toate părţile de păstorii români, iar după Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, *l. c.*, p. 274—275, este cu siguranţă « eine Ableitung von slav. *koš* « Korb », mai ales că şi *koš* înseamnă adeseori « Hürde », iar sufixul este, şi el, slav; *Salaš*, *Salaše*, care, chiar şi dacă a fost dus în Moravia de păstorii vălahi, este la oripine din ung. *szállás*.

Originea slavă este şi mai sigură pentru *Klin*, *Dil*, *Polana*, *Polany*, *Polanka*, *Pripor*, *Prislop*, etc., pe care Válek, *l. c.*, X, 143—145, 146, 296—297, etc., Nandriş, *o. c.*, p. 102, şi Nistor, *o. c.*, p. 269, le trec greşit între numele răspândite de păstorii români.

[2]) Cf. şi *Fagoska* în *Valahia Moravă* după Válek la Križ-Cabicar, în *Arhiva Someşană*, nr. 7—1927, p. 85.

[3]) Cf. şi *Árma*, *Furkó*, *Kiszucza*, *Ordó*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« viteaz », « miles curiae ». *Curtenii* nu primiau soldă, ci numai bunuri sau pământ și titlu (*curtenie*). Sensul original de militar îl cunosc cronicarii ardeleni. Astfel la I. Kemény (*Önéletirás*, ed. Szalay László, *Magy. tört. emlékek*, I) se poate citi: « Mentek, mentek a *kurtányok*, kevés kinek tegze meg nem merült; (Mihuly) szpatár csak az víz közt állván onnan hajdagatott » (53) [1]). Adaug în acest loc că în secolul XVII erà și un soiu de cai numit *kurtán-paripa*, despre care Takács S., *Rajzok a török világból*, II, p. 294, n. 5, ne spune că a fost numit astfel « după soldatul călăreț *Kurtan* ». Mai curând este vorba însă de apelativul *kurtán(y)*, din care este și numele propriu *Kurtan*).

Alsó- și *Felső-Szátok* (Lipszky, *Rep.*, I, 625) probabil este diminutivul lui *sat* « Dorf » < f o s s a t u m (cf. și rom. *sătuc*).

Mai puțin sigure sânt: **Korna**, care, cum arată, forma slovacă *Krňa* (Lipszky, *Rep.*, I, 337) ar puteà să nu fie identic cu rom. *corn* « Kornelkirschbaum » < c ŏr n u s,-u m și n. pers. *Cornea*, deși ca formă se aseamănă foarte mult cu *Fagha* (cf. slav. *krъnъ* « cârn » și *krъńa* « Messerschale »); **Zsuny** (*Swn*, *Soon* a. 1423, Fejér, *CD*, IX, 6, 587—8; a. 1455, a. 1461 [3]), mai nou *Zsúny* și *Új-Zsúny*, azi *Alsó-* și *Felső-Zsúny*, *Zsun-Almás*, Csánki, *MH*, I, 111), care, în cazul că Românii din Nógrád n'ar fi vorbit cu rotacism, ar puteà fi identificat cu *juni*, pluralul lui *june* « jung » (i.-rom. *žure* « jung », arom. *džone*, megl. *žuni* « Held », « tapfer ») < j u v ĕ n i s, dar poate fi și corespondentul slavului *Žun*, *Žonko* al lui *Iunius* (cf. C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, II, 41), care însă a putut există și în românește.

Pot fi și românești nume ca: *Chonthahaza* (a. 1265, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 292), pentru care cf. rom. *Ciontea* < *ciont* = « ciunt », « ciung » alături de ung. *csont* « os », *Csontorok* (cf. rom. *ciontorog*, *șontorog* « șchiop » < ung. sec. *csontorag*, *sontorog*, ale cărui forme cu *ș-* au fost apropiate de ung. *sánta* « schiop ») [4]); *Rád* (a. 1395, etc., Csánki, *MH*, I, 106); *Szanda* (a. 1439, etc., Csánki, *MH*, I, 93); *Szirák*, etc., deși originea lor nu este totdeauna latină ori albaneză [5]).

---

[1]) Cf. G. Alexics, *A katonaságra vonatkozó kölcsönszók az oláhban s a magyar nyelvben*, în *Magyar Nyelv*, VII, 211—212.

[2]) S'ar puteà, ca și *kurtányka* « tunica », s. XVII (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 473: « Adtak Sáros-Patakon *ezüsttel szütt kék nyári kurtánkát*) să fie derivatul lui *kurtány*, sau al lui *kurta*, *kurti* « scurteică ».

[3]) N'am putut identificà acest *Zsúny* cu villa *Sown* atestată la 1220 (Wenzel, *CDA*, I, 166).

[4]) Amintesc aici și pe *Chontak (Chongtagh, Chontag, Chuntagh, C[h]ontagh)* a. 1404—1418 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, V, 358; VI, 58, 110, 521, 568 »); *Chyontek* a. 1418 (ib., VI, 521).

[5]) În a. 1238 se pomenește « Stephanus et Paul de *Ruhman* », în a. 1346 « terra *Ruhman* » (Hurmuzaki, I, 181 și 219; *Mon. Hung. hist., Diplomataria*, XII, pp. 57 și 138). Mai târziu găsim formele *Felsewrohman*, poss. *Kusrohman* a. 1433, *Egyhazas Rohman* și *Felsew Rohman* » a. 1469 (Csánki, *MH*, I, 106); *Kis-*, *Nagy-Romhány*, *Klein-*, *Gross-Romhein* (Lipszky, *Rep.*, I, 563); *Romhány*, împreună cu măerițtea

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Prin Nógrád trece şi cursul superior al râului **Ipoly**. Forma cea mai veche a acestui nume este *Ipul* (a. 1138, Knauz, *Mon. Strig.*, I, 94; *ypul*, Anonymus, c. 33, 34; a. 1237, Wenzel, *CDA*, VII, 32; a. 1238, id., ib., VII, 58 şi Szentpétery, *Reg.*, 641, etc.). Din aceasta s'a desvoltat *Ipol* (cf. la Polovţi: *Epó*, *Ipó*, *Ipaó*), apoi *Ipoly*.

Numele german este *Eipl*, *Eipel*, scris şi *Eupel*, desvoltat în mod normal dintr'un mai vechiu *Îpel*.

După cum arată datele păstrate începând cu secolul XVIII, Slovacii îl numesc *Ipel*, *Ipel'*, *Ipol*. La scriitori se găsesc şi formele *Ipolt*, *Opoltica*.

Relativ la acest nume Melich, *o. c.*, p. 378, ne spune: « Este sigur că ung. *Ipoly*, slov. *Ipel*, *Ipel'* < *Ipol*, germ. **Îpel* > *Eipel* sânt din punct de vedere etimologic acelaşi nume. Dar nu cunoaştem un apelativ, din care ar puteà derivà, nici din slavonă [1]), nici din germană, nici din maghiară . . . ».

« Nu este cu neputinţă că numele râului *Ipoly* este amintirea limbii vreunui popor care a locuit pe valea lui [2]), dar nu este cu neputinţă nici ca să fie vreun nume unguresc de pe timpul cuceririi ţării ».

Melich chiar şi încearcă să stabilească poporul a cărui amintire ar puteà fi: « Müllenhoff, *Deut. Altertk.*, II, 326—327, Much, *Deut. Stammeskunde*, 40, afirmă cu siguranţă că pe cursul râului Ipoly în secolele de după Hristos a locuit poporul ilir cu numele *Osi* (astfel la Tacitus), care a fost tributarul Sarmaţilor şi Cvazilor . . . Astăzi pe valea Ipoly-ului, cu excepţia cursului superior, locueşte în cea mai mare parte populaţie ungurească şi, judecând din numele topice de-aici şi din datele istorice, acest teritoriu a fost locuit de populaţie ungurească începând din secolul X » (p. 377).

Fără îndoeală, pentru a explicà acest nume, trebue să plecăm dela un nume de persoană, şi anume dela *Ipolit*, care are şi ipocoristicele *Ip* (cf. villa *Ip*, *Ipu*, *Ypu* a. 1208 şi 1213 în Crasna, *Reg. de Várad* la Endlicher, *Mon. Arpad.* pp. 682 şi 723, art. 156 şi 330; *Ipu* « villa venatorum bubalorum » a. 1216, Fejér, *CD*, VII, 1, p. 194; rom. *Ip*, ung. *Ipp*, în Sălagiu, Lipszky, *Rep.*, II, 60, şi S. Moldovan şi N. Ţogan, *Dicţ. loc.*, p. 97; *Ipvágása*, poss. în Zemplin, a. 1430, Fejér, *CD*, X, 7, p. 230) [3]); *Ipsa* (*Ipsa* a. 1220, *Reg. de Vár.*, la Endlicher,

---

Laszkár, care are înfăţişarea numelui de pers. rom. *Lascar* (*A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 607). În Hurmuzaki, *Doc.*, *l. c.*, şi la I. Nistor, *Junimea Literară*, II, p. 40, este interpretat « Român ». Această interpretare însă nu este sigură (cf. n. pers. *Roman*).

[1]) « Greşit: Šafářik, *Slow. Starož.* 339, Hunfalvy, *Ethnogr. Ung.*, 381; Ortvay, *Vizr.* şi Slov. Pohl'., XXXIII, 70 ».

[2]) « Citez numai ca bănuală sarmatul *Apo* = « Caraşul » de azi, în jud. Timiş, v. Miller, *Itin.*, apoi ilir. *Aplō* > *Aplū* şi n. pers. *Oplus*, v. Kretschmer, *Einleitung*, 246, 251, 264, dar şi Holder, *Altc. Sprachsch.* ».

[3]) *Ipatios* = slav. *Ipati(ja)*, rom. *Ipate*, are forma ipocoristică *Ipa* (Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, în *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 125.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mon. Arpad., p. 646, art. 25, și *Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, I, 133, 385, 386, etc.) și *Ipol* (cf. *Ipoly* n. iob. a. 1400, *Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, V, 192; *Iopol* = « Ipol », iob. în Belen, a. 1211, Wenzel, *CDA*, I, 112, etc.) [1]).

În cazul că ar trebui să plecăm dela forma *Ip*, lucru la care ne-ar îndreptăți vechimea numelor *Fagha*, *Kurtány*, etc., ar fi vorba de o formă prevăzută cu art. rom. *-ul*. Dar acest lucru nu este necesar.

Din forma *Ipul* sau *Ipol*, cum poate fi cetită și cea dintâiu, a putut să se desvolte în mod normal atât forma ungurească *Ipol*, *Ipoly*, cât și germ. **Îpel* > *Eipel* și slov. *Ipel*, *Ipel'*, care însă pot fi luate și prin intermediarul maghiar.

În acest chip se explică ușor și *Ipolica* sau *Ipoltica*, apă în Liptó, care se varsă în Fekete-Vág și despre care Melich ne spune că nu știe « cât este de veche, care-i este originea și dacă are vreo legătură etimologică cu *Ipel—Ipoly* » (p. 378, 379, n. 8). Tot așà și *Ipolt Veliky*, nume de munte în Liptó, după Bél, *Not.*, II, 513, lat. « *Ipolticus* seu *Opolticus* » (cf. Melich, ibid.), precum și *Ipoldfa* = « Ipoltfalu », « praedium » în Somogy (Lipszky, *Rep.*, I, 262), *Ipultu* de lângă Dunăre a. 1298 (Fejér, *CD*, VI, 2, p. 127) și *Ipolthloca* = *Feldvar* în Baranya a. 1339 (Fejér, *CD*, VIII, 5, p. 270).

Se știe doar că *Ipolitus* are în documente și formele *Ipolt*, *Ipolth*, *Ipolto*, *Ipoult*, etc. (cf. Kovács, *Ind.*, p. 343).

O mănăstire cu hramul Sf. Ipolit se găsià în Nitra încă dela înc. s. XII (cf. « de donariis, quibus sanctissimus rex Stephanus dotaverat *monasterium sancti Ypoliti* de monte *Zobur* » a. 1111, la Fejérpataky, *Kálmán kir. okl.*, 42; *terra Ipoliti* a. 1263, Fejér, *CD*, IV, 3, 140, etc.).

În Nógrád mai găsim și astăzi cuvinte românești ca **fiesór, fiesúr** (Szinnyei, *MTsz*, 588); **urda** = « urdă » și « corastă » (Szinnyei, *MTsz*, I, 19, în valea Ipoly-ului), etc., iar aceasta ne îndreptățește să-l socotim românesc și pe *megesztrengál*, *isztringál* sau *isztrongál* « a mulge », **esztringol**, *mëg-ësztringol* « a bate bine » (din rom. *strungă*, cf. Mészöly, *M. Nyelv*, X, 5, dar apropiat de *strânge*), iar pe **csongár** « picior scurt » (Szinnyei, *MTsz*, I, 341) identic cu rom. *ciungăr* « copac cu vârful rătezat » (G. Pascu, *Sufixele rom.*, 367), *ciungar* « einer der verstümmelt » (Tiktin, *DRG*, 367), *ciungări* « verstümmeln », « abhauen » (id., ib., 368), etc. < *ciunc*, *ciung*.

85. În Zólyom (Zvolenska stolice) ar puteà fi românești numai: **Valaszka**, ung. **Olaszka** și **Mosód**, care pare a fi un derivat al lui *moș* [2]).

[1]) De altfel identitatea numelui de pers. ung. *Ipoly* cu *Ipolit* — *Hippolitus* a stabilit-o însuși Melich în *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 172.

[2]) Amintirea Valahilor, chiar și dacă e vorba de Valahi slovacizați sau « păstori » (în a. 1565 comitatul Zólyom își alungă din păduri și munți « Valahii » care nu și-au plătit impozitele, cf. Réthy, *o. c.*, p. 216, după doc. din Muz. Naț. ung.) o mai păstrează literatura populară din Zólyom:

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Legătura lui *Bradkovitz*, *Bratkovicza*[1]), ung. *Brád* cu rom. *brad* «Tanne», «Fichte» (cf. *Brad(u)*, *Brădățel*, *Valea-Brad* în Hunedoara; *Brad* în Sibiiu; *Brădet* în Hunedoara și Bihor, la S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 28; *Bradul* în Bacău, Buzău, Roman, Vâlcea, etc., *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 582—585) nu este de loc sigură, putând fi vorba și de un radical slav (cf. v.-bg. *brada* «Bart», *brady* «Axt», «Beil», etc.).

De asemenea nici *Ulmanka*, ung. *Olmányfalva*, germ. *Ulmannsdorf* nu trebuie pus în legătură cu rom. *ulm* «Ulme» <ŭ l m u s, -u m (cf. *Ulmi*, ung. *Ulm*, în Hunedoara; *Ulma* în Timiș și în Rădăuți, Bucovina; *Ulmoasa*, ung. *Ulmásza* în Sătmar, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 189; *Ulmul* în Brăila, Dolj, Ialomița; *Ulmi* în Buzău, Dâmbovița, Ilfov; *Ulmeni* în Brăila, Buzău, Ilfov, Teleorman; *Ulmetul* în Buzău; *Ulmețul* în Dolj; *Ulmușorul* în Râmnicul-Sărat; *Ulmulețul* în Ialomița, etc., *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 685—687), ci cu n. pers. germ. *Ulmann* (cf. un *Ulmanus* «faber în Nempti» a. 1421, la Fejér, *CD*, X, 6, p. 352, etc.)[2]).

După Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 273, are înfățișare românească șirul de munți **Polyána** sau *Polana* din spre Nord de Gyetva.

86. În nemijlocită apropiere de com. Trencsén (Trenčin, Trenčasnká stolice) și Turócz se găsește com. Árva (Oravská stolice). Traiul Românilor în acest comitat este dovedit și documentar în secolul XV—XVIII, cum a arătat Ign. Acsády, *Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása idejében*, pp. 214—215; Albert Gárdonyi, *Árva-vármegye oláhjai*, în *Ethnographia*, XVI—1905, pp. 311—312, și E. Gagyi, *Az árvamegyei oláh telepek kiváltságlevele*, în *Történelmi Tár*, 1910, II. füzet, pp. 186—198[3]). Un scurt rezumat al acestor lucrări se poate vedeà la Șt. Manciulea, *Elementul românesc în câmpia Tisei*, în «Lucr. Inst. de Geografie din Cluj», IV—1928/29, pp. 141—142, care însă îi socoate, mi se pare fără destul temeiu, veniți dinspre Est.

În lucrarea sa Gagyi, relevând discuția născută cu privire la sensul cuvântului *vlach*, *wlach*, *walach*, *volach*, publică două importante documente privitoare la Vlahii din com. Árva, împreună cu anexele lor.

Neodkažem pozdravenia

. . . . . .

Do valaštianskey ulice
Z tej brezniánskej kopčovej.

Ernyei, *l. c.*, 259, care citează: *Sborník slovenských národnich piesni, Vydáva Matica Slovenská*, I, Vo Viedni, 1870, p. 28, 36. *O vlaška ulica* se găsește și în Zagreb (Réthy, *o. c.*, 122 o interpretează «strada Sârbilor greco-ortodocși»!).

[1]) Această formă s'a născut prin apropiere de derivatele lui *bratŭ*, cf. pol. gal. *Bratkówka*, ceh. *Bratkovice*, srb. *Bratkova*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der Ortsnamen und Personennamen im Slavischen*, 134 [18], nr. 25.

[2]) Lumtzer—Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, p. 42.

[3]) Cf. și Takáts S., *Rajzok a török vilgból*, II, 259 ș. u., și «*Bulletin d'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*», VIII, p. 18 ș. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cel dintâiu este transcrierea de pe timpul lui Ferdinand I (18 Ianuarie 1550 și 9 Aprilie 1576) a «vechilor» privilegii ale Valahilor din com. Árva, întărite de regele Matia (6 Martie 1474) și Ludovic II (9 Februarie 1526). Zic «vechi», fiindcă documentul ne arată clar că ele existau și înainte de regele Matia, care recucerise cetățile Árva și Lykava dela Petru Komorowszky, ba chiar și pe timpul acestuia erau considerate «vechi»[1]: «... venientes in presentiam nostram duo ex *walachis* istius terre in sua ac aliorum omnium *walachorum* in possessionibus *Kny*[*e*]*sy* et *Medzybrogy* in pertinentiis castri Aruensis existentibus, nec non in possessione *Duboua* similiter in pertinentiis castri Lykoua existente commorantes, nominibus et personis maiestati nostre exponere curaverunt, quomodo ipsi quasdam habuissent *ab antiquo libertates*, in quibus usque ad presens ipsi et progenitores sui fuissent tenti et conservati. Inde supplicabant nobis, ut ipsos in antiquis eorum iuribus et libertatibus tenere et conseruare dignarentur. Que quidem iura et libertates tales esse dicunt:

Primo, quod in generali contributione huius regni non fuerint ad aliquam solutionem obligati.

Item, quod ad labores castrorum Aruensis et Lykoua non teneantur.

Item, quod unusquisque walachorum lites sive causas habentium debuerit coram *waywoda* per universitatem ipsorum communiter electo stare iuri, et pars indicio *waywode* non contenta, potuerit libere causam suam ad maiestatem nostram vel castellanos prefatorum castrorum provocare.

Item, quod de rebus ipsorum propriis, quas venditionis causa ad forum deferrent, vel de foro ad domos suas pro usu proprio referrent, non fuerint ad aliquam tributi vel thelonei solutionem obligati, preter eas tantum res, quas lucri causa comparassent.

Item, quod liberam habuerit facultatem oues suas in syluis ad castrum Aruensem et Lykoua pertinentibus pascere et nutrire.

Modo simili proventus et redditus, qui e medio ipsorum oues habentium de centum ouibus quinque oucs ad alterum premissorum castrorum, in cuius videlicet pertinentiis commoratur, soluere tenetur; similiter de quibuslibet centum capris castrones quinque. Item, quod unusquisque walachorum oues habentium uno castro et uno cingulo quolibet anno obligatur. Illi uero, qui ouibus caruerint, de singulis bobus, quod quisque habuerit, grossum unum solvere teneatur.

Unde nos super his premissis ab aliis quoque huius terre nobilibus et incolis plenius informati concordi eorum relatione edocti sumus. Ob eam causam ipsos walachos a solutione generalis contributionis exemptos extitisse et propter hoc ad labores castrorum non fore obligatos, ut ipsi *semper arma pro custodiis viarum necessaria, precipue vero arcus manuales uel balistas habere teneantur*. Et quod illorum intersit, vias

[1]) Într'adevăr *Valaská Dubova* este pomenită mai întâiu la 1323, *Bziny* la 1439, *Chlebnice* la 1350 (cf. Petrov, *Sborník Fr. Pestyho Helységnévtára — Seznam osad v uhrách z. r.* 1864—65, v Praze, 1927, pp. 100, 101, 102).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

omnes ab insidiis furum, latronumque et aliorum malefactorum precauere et custodire. Viatores etiam, quosqumque castellani dictorum castrorum per ipsos conduci mandauerint, totiens-quotiens opus fuerit, saluos conducere; tempore etiam necessario *iuventutem iuxta mandatum castellanorum cum armis* pro opportunitate temporis *mittere* ad aliquot dies, quo dixerint castellani. Preterea si quis eorum arma tenere recusaret, primo admonitus sex oues, secundo monitus sex et tertio monitus similiter sex oues soluere teneatur castellanis. Si uero ulterius monitione castellanorum non curata, obstinato animo arma tenere non curaret, omnia bona illius ad arbitrium et dispositionem nostram deuolvantur. Item etiam intelleximus, quod liberam habeant facultatem oues suas sive animalia in syluis ad predicta castra pertinentibus pascendi, enutriendi, ita tantum, quod citra spatium quartalis unius milliare nullus ipsorum oues suas extra syluam progredi permittat. Quod si quis extra terminos presignatos oues suas progredi permitteret, et ex hoc cuipiam colonorum in uicinitate morantium damnum aliquod irrogatum extitisset, sex oues pro huiusmodi damno soluere tenerentur. Si quis autem illorum ad aliorum terras uel tenuta, non habita licentia, oues suas admiserit, iuxta consuetudinem regni nostri more aliorum similia facientium puniatur . . . » (Gagyi, *o. c.*, pp. 189—191 [1]).

Cum se vede din felul vigesimei (*huszados*), etc., acești Valahi erau păstori, dar la 1474 aveau și trei sate întemeiate la poalele munților. Afară de păstorit, ei făceau servicii militare în slujba cetăților Árva și Lykava, fiind un fel de grăniceri liberi, conduși de un voevod al lor și având privilegii străvechi. Ei păziau drumurile de hoți și de răufăcători și erau îndatorați, subt pedeapsă, să pună la dispoziția castelanilor tineri înarmați.

Al doilea document este « benigna resolutio » la petiția Catarinei Zrinyi, văduva lui Francisc Thurzó, ca să li se ierte *Valahilor* și *Rutenilor* din aparținențele comitatului Árva restanța de contribuție pe câțiva ani, fiind ilegală în baza vechilor privilegii pe care le au, iar în locul acestora mai bine să dreagă « viam illam, quae per montem Zynecensem in Poloniam ducit »: « . . . supplex confugio, ut hos ruthenos seu valachos *ad antiqua eorum privilegia* coadoptare et praerogativa seu *antiqua eorum libertate* donare dignetur, et taxam nondum exactae restantiae gratuitorum laborum, tam modernis, scilicet noviter erectis quam etiam antea ibidem constitutis valachis benigne relaxare et condonare, quae quidem gratuitorum laborum in exacta restantia, quae per quattuor annos contributarios videlicet annis 72, 73, 74 et 75 cedere deberet, circiter centum florenos hungaricales vel paulo plus facit alioquin certum est domine clementissime, quod si haec quoque taxa gratuitorum laborum ab illis exigetur, et in antiquis

[1]) Să se compare cu aceste privilegii « legea » Valahilor din Croația publicată de S. Dragomir, *Originea colonilor române din Istria*, pp. 5—7, și *Valahii și Morlacii*, pp. 18—20; cf. și S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, pp. 9—10, nota.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

eorum libertatibus non observabuntur, praesertim *novi valachi, qui aliunde huc sese transtulerunt*, iterum alio ad fines Poloniae sese transferrent et domicilia sua deserta relinquent, unde et ipsa arx Arva, quae Polonis omnino vicina est, non parvum incommodi patietur. Nam eorum interest ac etiam *iuxta eorum antiqua privilegia obligati sunt armis semper bene instructis*, quocienscunque necessitas postulaverit, *parati esse*, et non solum custodiae arcis, verum etiam et limitibus huius regni in hisce partibus cum Polonis habitis invigilare, ne vicini Poloni commetanei quidpiam ex illis clam et occulte perreptando abalienari possint, ac insuper vias omnes, quibus Poloniam versus hinc transitur, a furibus et malefactoribus, omnibus praedonum et plagearіorum insolentiis custodire et praecavere, ne negotiatores seu mercatores, qui ex hoc regno in Poloniam, vel ex Polonia in hoc regnum merces inducunt et educunt, spolientur. Unde numerus tandem negotiatorum decresceret et tricesimae quoque sacratissimae maiestatis vestrae Turdossiniensis proventus non parvum minueretur» (Gagyi, *o. c.*, pp. 195—196).

Acei «novi Valachi» însă nu mai erau toți Români. De aceea petiția dela 6 Aprilie 1576 a Catarinei Zrinyi îi numește: «rutheni vel alio nomine volachii», «rutheni seu volachii», «valachis et rutenis», «ruthenos seu valachos» (Gagyi, *o. c.*, p. 195), dovadă că în cursul celor 100 de ani trecuți Valahii au fost năpădiți de Ruteni, pentru care se cereau acum aceleași drepturi și privilegii ca și pentru Valahi [1]): «ut praefatam nondum ab illis exactam restantiam gratuitorum laborum eis benigne ex sua caesarea atque regia clementia relaxare et condonare, ac easdem de novo erectas possessiunculas, una cum tribus possessiunculis, videlicet *Kneszy*, *Medzibrody et Dubova*, *quae antiqua praerogativa habent*, simili libertate frui atque gaudere, illosque coadoptare, donareque ac praedictas tres possessiunculas in eorum praerogativa clementer confirmare dignetur» (Gagyi, *o. c.*, p. 197).

Până la 1550 (cf. Gagyi, *o. c.*, p. 193) se adăugaseră «possessiunculae» *Wsthy* (*Usztya*, *Usztye*) și *Bzyny* (*Bezine*), iar până la 1564 (cf. Gagyi, *o. c.*, p. 189), *Zazdryua* (*Zázriva*), *Pwczoua* (*Puczova*, *Puczó*), *Podbyly* (*Podbjel*), *Zlanicha* (*Szlanicza*) și *Ch[l]ewnicza* (*Chlebnicze*), fiind cu totul 10.

Cele de mai sus, precum și o conscripție din 1553, care vorbește de 1—2 Valahi în Dubova și Trsztena [2]), ne arată clar că Români s'au găsit în com. Árva și înainte ca Gheorghe Thurzó, puternicul domn din Bittse (com. Trencsén), să fi adus aici colonii românești la începutul secolului XVI. Acest Thurzó, de altfel, a colonizat vreo 40 de familii românești și în Trencsén, anume pe runcurile din hotarele comunelor *Thurzófalva* și *Petrovic*. Deoarece Românii au ajuns în conflict cu ceilalți locuitori, care se ocupau, și ei, cu păstoritul, în

[1]) E sigur însă că nu este vorba de «Slovaci obișnuiți», cum afirmă Acsády, *l. c.*

[2]) Ios. Ernyei, *Oldh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, p. 259; cf. și Réthy, *o. c.* p. 216.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

privința teritoriului de păscut și al numărului oilor, Thurzó a dat ordin în 26 Maiu 1616 birăului din Kolarovic, ca să aranjeze certurile în înțelegere cu voevodul român [1]).

O colonie de Români se găsià și la marginea estică a comitatului Árva, spre Galiția, în *Suchahora*, cum apare dintr'un act din 4 Octomvrie 1614, publicat de Martinus Schwartner, *De Scultetiis per Hungariam quondam obviis*, Budae, 1815, pp. 167—168 (cf. și N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, p. 36, n. 2, și R. Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, p. 75, n. 3). În acel act, între altele, iarăși se vorbește de îndatoririle militare ale Românilor în schimbul unor ușurări de dări care li se dau: « Nos Comes Georgius Thurzo de Bethlenfalva, Regni Hungariae Palatinus . . . debitum habentes respectum demissae supplicationis Pauli Sculteti ac *quinque colonorum Valachalium* possessionis nostrae Sucha Hora dictae, ad arcem nostram Arva omnino in eodem comitatu Aruensi extructam spectantis . . cum *eisdem colonis* conclusimus tali modo . . . tempore necessitatis *armati insurgere, arcemque restaurare* debeant et teneantur ».

Oieri valachi se găsiau și în alte sate ale comitatului Árva, în frunte cu șoltuzi sau cneji, cum se vede din datele strânse de Petrov în *Sborník Fr. Pestyho*, pp. 100—108. Astfel: în *Breza* 8 la 1619 (p. 100), în *Brezovica* 10 la 1580, în *Habovka* 10 la 1585 și 1601 (p. 101), în *Lipnica* 5 la 1618 (p. 103), în *Lomna* 5 la 1593 (p. 103), în *Namestovo* 11 la 1558 (p. 104), în *Osada* 5 la 1600, 6 la 1616 (p. 104), în *Podsklé* 8 la 1616, în *Potok*, *Biely Oravský* 10 la 1585 (p. 105), în *Zubrzyca* 5 la 1619 (p. 107), precum poate și în altele în care nu se precizează că oierii sânt valahi, dar sânt conduși de șoltuzi.

Și numele de *Valašek*, *Valaškov*, *Kurtulik*, *Muszka*, *Roman*, *Framusz* (= « Frumos »), etc., din aceste sate, arată origine românească.

Și Gárdonyi, *l. c.*, ne dă date deosebit de interesante privitoare la Românii din com. Árva, întemeindu-se pe o descriere a acestui comitat făcută de inginerul și administratorul de domeniu Mihail Dlholuczky în 1813 și păstrată în arhiva familiei Péchy dela Muzeul Național maghiar din Budapesta. După această descriere, « în com. Árva au existat odinioară numai sate de Valahi sau păstori (valachales a slavico Walasy seu pastorales communitates), care s'au ocupat cu prăsirea vitelor și cu industria corespunzătoare. Acești Valahi aveau privilegiul de a-și puteà paște turmele pe întreg teritoriul comitatului. Pe baza acestui privilegiu, care s'a perimat de mult și s'a scos din vigoare odată cu formarea proprietăților, au pornit cu trei ani înainte de aceasta un proces împotriva domeniului din Árva, ca să li se dea lor dreptul

[1]) Cf. Dr. Adolf Pechány, *A magyarországi tótok*, Budapest, 1913, pp. 27—28.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de păşunare pretutindeni fără deosebire. După Dlholuczky în com. Árva *vorbesc şi limba valahă.*

Dar în înşirarea amănunţită a satelor se găsesc Valahi numai într'un singur loc, şi anume în Dubova (« possesio Dubova Valachorum) ».

Dintre numele de sate amintite mai sus numai **Pwczova**, azi **Puczó** (cf. şi *Puczincz* = Battyánd, com. Vas, şi *Pucafolua* a. 1365 = *Puzsócz* = *Pálmafa* < *Pálmafalú*, în Vas, Csánki, *MH*, II, 787), este cu siguranţă românesc, fie că se rapoartă la rom. *puţă* 1. « Glied u. Scham kleiner Kinder », 2. « Kindchen » < p ŭ t e a,- a m sau p ŭ t [ŭ] l a,- a m (din p ŭ t u s « Kind »), cf. Puşcariu, *EtWb*, 125, nr. 1416, ori la *puţ* « Brunnen » < p ŭ t e u s, - u m.

Dubova se numeşte astăzi **Oláh-Dubova** (cf. *A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 551), ceea ce este o dovadă că populaţia ei este de origine românească [1]).

Knyesy sau **Knyeszy** (azi *Knyazsa*, *Kňažca*) pare a fi pluralul românesc *cneji* al lui *cnez* şi este o dovadă mai mult că şi Valahii de-aici erau organizaţi în voivodate şi cnezate [2]). Despre aceasta vorbeşte de altfel şi documentul dela 1474: « Item, quod unusquisque walachorum lites sive causas habentium debuerit coram *waywoda* per uniuersitatem ipsorum communiter electo stare iuri, et pars iudicio waywode non contena pot uerit libere causam suam ad maiestatem nostram vel ad castellanos prefatorum castrorum provocare » (Gagyi, *o. c.*, pp. 189—190) iar Paul *Schultetus* dela 1614 era românește *cnez*.

În mijlocul comitatului Árva se întinde dela Sud-Vest spre Nord-Est **Magura**. În Árva se mai găseşte o **Kičera**, un **Minčol** = «Muncel » [3]).

Dintre celelalte nume ale localităţilor comitatului Árva ar puteà fi româneşti şi **Sihelne** (cf. *sihla*), iar în apropierea hotarului Arvei, în Galiţia, **Korbielow**, care poate cuprinde suf. dim. rom. *-el*; cf. *corb* > *Corbel*, numele căpitanului din Sáros, pomenit de mai multe ori în 1463, (vezi mai jos!); dar şi slav. *korbьji* « Korb »; etc. (v. *Addenda)*.

87. Într'un articol cu titlul « *Slovak.* **rava, riava** », publicat în *Arch. f. slav. Phil.*, XXIV—1929, p. 312, I. Melich încearcă să dovedească că slovac. *rava*, *riava*, care la Kálel, *Slovenský slovnik*, are sensul

[1]) Se cunoaşte o *Dąbrowa* (nu *Dubova*) *ruska* în Galiţia, în care, cum ne arată o « lustraţie » din 1565 se găsià la aceastà dată un « Valah » cu numele *Jan Wołotschin*. Altul cu numele *Chwedor Wołoszin* se găsià tot atunci în *Międzybrodzie* (E. Kałużniacki, la Miklosich, *Über die Wanderungen der Rum.*, p. 58, n. 98).

[2]) Observ totuşi că poate fi vorba şi de o formă de plural slavă. În legătură « villa *Kenesii* » = *Cserepes-Kenéz* ori *Takta-Kenéz (Reg. de Vdr.*, p. 725, art. 337), E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene, l. c.*, p. 26—27, nr. 43, ne spune despre forma acesteia: « scheint auf einen slaw. Nom. plur. zurückzugehen ». Adaogă însă că « in RV wird auch aus Siebenbürgen ein *Kenesy* genannt ».

[3]) Vezi *Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képben*: *Magyarorszdg*, V, pp. 372, 373 şi 375, şi Bitay A., *Kičera şi Minčol*, în *Dacoromania*, II, 683.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de « horský potok, bystřina », deci « der Bergbach », « der Gieszbach », « torrens », iar în alte limbi slave nu se găsește, derivă din rom. *râu* (arom. *arâu*, *arău* și (*r*)*rău*, megl. *rọu*), care mai are și formele diminutive *răușor*, *râuleț*, *râuț* și este corespondentul latinului r ī v u s, - u m « jedes kleine fliessende Wasser », « der Bach ».

Melich crede că forma mai veche a lui *râu* ar fi fost *reu* și trimite pentru aceasta la S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 32. Dar *reu*, despre care este vorba la Pușcariu, *l. c.*, nu este din r ī [v] u s, - u m, ci din r e u s, - a, - u m, și corespunde românescului *rău* « schlecht »[1]). Forma mai veche a lui *râu* a trebuit să fie adecă *riu*.

Formele cu *e* ale lui *râu*, pe care le citează Melich după Lipszky, *Rep.*, și după Csánki, *MH*: *Reu-alb* valachice, *Fejérviz* hungarice, pagus in com. Hunyadien.; *Reu* val., rivus in com. Hunyadien.; *Reu berbat* val., *Borbátviz* h., pagus in com. Hunyadien.; *Reu Fatye* val., rivus in com. Albensi infer.; *Reu-mâre* val., rivus in Com. Cibiniensi; *Reu-mare*, *Reul-mare* val., *Nagy-Aranyas* h., pagus in com. Albensi inf.; *Reul-mâre* val., *Nagy-Aranyos* h., fluvius, ibidem; *Reu mic* val., *Kis-Aranyos* h., fluvius, ibidem; *Reu-mare* val., vallis, Riv., în com. Cibiniensi (toate din Lipszky, *o. c.*); apoi a. 1377 fluv. *Ryusoor*, a. 1447 *Rewsor*, Csánki, *MH*, V, 132 = azi rom. *Râușor* în j. Hunedoara, nu sânt forme mai vechi decât *râu*, ci numai grafii și rostiri străine ale acestuia, pe urma confuziei lui *î* cu *ă*. Este sigur doar că pe timpul lui Lipszky (1808) se rostia în Hunedoara, Sibiiu și Alba *râu*, nu *riu* și și mai puțin *reu*, iar forma mai veche *Ryusoor* a. 1377 față de cea mai nouă *Rewsor* a. 1447, dată de Csánki, *l. c.*, este conclusivă în această privință.

Concluzia lui Melich: « Aus diesem älteren dakorum. *reu* hatte sich im älteren Slowakischen ein **rewa* gebildet und aus diesem älteren slow. **rewa* das heutige *rava*, *riava* . . . Das Wort *reu* wurde durch die rumänischen Hirten zu den Slowaken vermittelt » poate fi acceptată numai dacă pornim dela un dialectal rom. (*r*)*rău*[2]). Altfel dintr'un corespondent vechiu românesc al lui r ī [v] u s, - u m am aștepta forma *riu* sau *râu*, de-aici slov. **riva*.

Dar slovac. *rava*, *riava* poate fi și din alt radical românesc, și anume să corespundă femininului *reaua*, *raua* al lui *rău* « schlecht » < r e u s, - a, - u m, care într'adevăr are forma veche *reu* și se întrebuințează adeseori în toponimie, mai ales în legătură cu *vale*, pentru a numi pâraele de munte cu un curs deosebit de repede, care sânt deci *rele*; cf. *Valea-rea* = *Csaba-Ujfalù* în Someș (S. Moldovan și N. Togan, *o. c.*, 193); în Caraș-Severin (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 272) apoi *Valea-rea* în

---

[1]) Cf. acum și I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXXVII — 1930, pp. 245—246, care socoate pe *reu* numai o grafie a lui *rău*.

[2]) Cf. forma arom. *(r)rău*, *arău* alături de *arâu* la G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédoroumain*, I, p. 39, nr. 133.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Argeș, Bacău, Buzău, Dolj, Mehedinți, Muscel, Râmnicul-sărat, Tecuciu, Vâlcea, etc. (Frunzescu, *o. c.*, 512) [1]).

Dar fie că ar fi unul, ori celălalt radical românesc la baza slovacului *rava*, *riava*, ceea ce uită Melich să amintească este că diminutivul **Reucza** al lui **reva* > *riava*, *rava* se găsește atestat în Liptó (Liptovská stolice) încă în sec. XIII: *Reucza* « aqua in com. Liptó » a. 1260 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 10), *Revucze* al. *Rewuche*, « aqua » și « poss. », ibid. a. 1270 (Fejér, *CD*, V, 1, p. 27, și IX, 2, p. 383, 384), a. 1263, 1287, etc. (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr*, II, 153) [2]).

Originea românească a *Reucze*-i se vede nu atât din radical, cât din sufixul *-uță* > *-ucze*, care este de origine latină, cum am arătat vorbind despre *Rebucza*, *Kiszucza*, etc., și pe care-l găsesc, tot în Liptó, și în n. pers. **Mossutza** a. 1293 (Wenzel, *CDA*, X, 11), evident un derivat al lui *moș*, *moașă*.

Această origine este probabilă și din situația geografică a *Reuczei*: în nemijlocită apropiere de satele românești ale comitatului Árva (direct spre Sud dela ele) și având la Est **Magurka**. Într'adevăr locuitorii ei în 1598 « censum solvunt Valachorum », « cum sint Walachi maxima ex parte » [3]).

Și în com. Liptó au fost adecă păstori valachi, dar în curând au fost copleșiți de Ruteni, unii veniți din Polonia (Galiția), care și-au câștigat drepturile valahale.

Cei de baștină plătiau vigesimă în « miei », « berbeci », « brânză », iar străinii arândă în bani. « Wallachi de *Wichodna* » și locuitorii din *Dowalowo* au plătit, după conscripția din 1554, vigesimă pastorală, și anume după 100 de oi 5 și un caș. Tot așà plătesc cei din *Vihodna* și *Kokova*, și la 1564 și 1569, iar urbariul din 1596 al comunei Vihodna ne spune: « ab ovibus vigesimam dant et tres caseos *bronza*; singuli unum cingulum vulgo *kocsis heveder*. Ab omnibus hospitiis *Zallas* dictis per singula hospitia dant caseum unum » [4]).

După părerea lui Adolf Pechány, *A magyarországi tótok*, p. 28, populație de origine românească indică și numele *Kis-* și *Nagy-Olaszi*, slov. **Vlašky** sau *Malé-* și *Welké-***Wlachy**, tot din Liptó (Lipszky, *Rep.*, I, 476).

Tot în Liptó mai găsim și o **Magura** (Lipszky, *Rep.*, 397) și un « rivulus **Zeek** » a. 1252 (Fejér, *CD*, VII, 5, 294, și *Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 71; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 438); **Koliby**, **Kolibiska**, **Strungi**, etc.

[1]) Tot așà este și *Turbat*, *Turbačil*, pârâu, în Brustura, Maramureș (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy* etc., p. 138 și 210); *Turbata*, pârâu, în jud. Roman (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 659), etc.

[2]) În partea superioară a *Revucze-i* se găsesc trei nume de localitate care-i poartă numele: *Felső-*, *Közép-* și *Alsó-Revucza*.

[3]) Cf. Takács S., *Magyar Nyelv*, II, 26.

[4]) Cf. Takács S., *Rajzok a török vildgból*, II, p. 303 și 315, și *Magyar Nyelv*, II, 27. În 1474 se găsește în Liptó un anume Mathya *Fychur* (*Cod. dipl. p. Hung.*, VII, 482). Un *Valahus* se găsește în 1553 în Likavka (Réthy, *o. c.*, p. 216).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dacă apa *Zaruz Pro Zek*, *Zaruz Prezek* din a. 1287 și 1296 (Fejér, *CD*, V, 3, p. 390, și VI, 2, p. 44; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 435), ar fi identică cu rivulus «*Zeek*» dela 1252 și cu actuala *Sucha, Pro*, care este scris deosebit de *Zek*, ar puteà fi interpretat ca rom. *Părău* «Bach» (cf. alb. *pɛrrua*, bg. *poroj*), iar *Zek* ca *sec* «trocken», «unfruchtbar», ung. «száraz», și slav. *sucha* însemnând tot «trocken».

Ceea ce face neprobabilă această explicare însă este șirul de munți din com. Liptó, pe care-l chiamă *Prosek* și care poate fi identic cu ceh. *proseka* (< *prosekám, prosekati*) «ausgehauener Wald», «dissecatio sylvae» [1]), după care s'a putut numì și apa care izvorește din el.

Lehotzky T., *Adatok a vlach szó értelmezéséhez*, în *Ethnographia*, XII—1901, pp. 108—110, arată că ciobanii în Liptó se numesc *valahi*, iar cântecele care vorbesc despre acești «valahi» se numesc *valaska*, și reproduce câteva poezii populare slavonești, în care se pomenește de *valach*, *valaso*, *vlasi* (cf. și M. Roska, *Dacoromania*, III, 794—795).

---

[1]) Cf. J. Jungmann, *Slownjk česko-německý*, w Praze, 1837, III, 690—691, unde se dă și *Prosek*, «nom. viri».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

III

ROMÂNII DIN BANAT ŞI HUNEDOARA

88. Este greu de spus acum dacă Românii din Zólyom, Liptó şi Árva au venit peste Nógrád din Pannonia, ori, mai târziu, dinspre Est peste Zemplén, Sáros, Zips şi Abaúj-Torna, Gömör. Toponimia îi arată mai noi atât decât cei din Nógrád, Nitra şi Pannonia, cât şi decât cei din Bihor, Szabolcs şi Zemplén.

Dintre Românii din Nord-Estul fostei Ungarii adecă, mai întâiu sânt atestaţi în toponimie şi onomastică cei din regiunea Munţilor Apuseni (Bihor, înţelegând şi Zărandul), Sălagiu, Cluj şi Valea Someşului. De-aici se pare că s'au întins ei în Szabolcs şi Zemplén, apoi mai departe prin toate comitatele vecine de pe coama Carpaţilor până în Galiţia, şi pe Valea Tisei prin Sătmar până în Maramureş, şi de-aici iarăşi în Galiţia.

În Galiţia au ajuns ei încă în secolul XI. Însuşi Melich este nevoit să recunoască că *Blakumen* din inscripţia cu rune din Sjonhem (insula Gotland) dovedeşte că pe la sfârşitul secolului XI se găsiau Români în regiunea Vistulei—Bugului—Dnistrului şi Mării-Negre, pe unde a călătorit *Rōthfōs* care a fost ucis de ei [1]).

Această ştire este confirmată de o altă mărturie foarte preţioasă privitoare la existenţa pe la anul 1070 a Românilor în regiunea est-carpatică a Nistrului, scoasă de D. Cantemir, *Hronicul vechimei a Româno-Moldo-Vlahilor*, publ. de Gr. G. Tocilescu, Bucureşti, 1901, pp. 384—385, din istoricul polon Długosz [1415—1480], t. I, «cartea III, în tipariul cel vechiu, List 245», după care «Viţeslaus, Voevodul Polovţilor», biruind pe «Zeslav, voevodul Chiovului» şi «mai mult întărindu-să, vrut-au asemenea să facă şi lui Boleslav, Craiului Leşesc; ce socotindu-să, precum că cu singure puterile sale aceasta, a isprăvi nu va puteà, multă oaste de la vecinii, de pen pregiur, de la Rusi, de la Pecinighi, de la V o l o h i, adecă de la Moldoveni într'agiutoriu au luat» (cf. şi I. Minea, *Despre Dimitrie Cantemir*, Iaşi, 1926, p. 125; Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, pp. 133—134 şi 238).

---

[1]) R. Ekblom, *Die Warāger in der Weichselgebiet*, în *Arch. f. slav. Phil.*, XXXIX—1925, p. 211; cf. şi recensia de M. Ştefănescu în *Arhiva*, XXXIV—1927, pp. 59—60.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tot din Długosz [«t. I, cartea V, cap. List 403»] ia Cantemir (*o. c.*, p. 390) și știrea că, în 1147, împăratul Conrad, oprindu-se să-și împace rudele din Polonia (pe craiul Vladislav cu frate-său Boleslav), trecù de-aici prin țara «Volosca» spre Marea-Neagră și Palestina (cf. și I. Minea, *o. c.*, p. 125).

Prezența Românilor în Galiția în secolul XII o dovedește și mărturia lui Nicetas Choniates despre uciderea lui Andronic din partea lor. Andronic, bănuit de Manuel Comnen, fusese suspendat de acesta și se refugiase în Galiția. Manuel îl urmări și acolo, unde fu prins de Vlahi care i-l predară: «*ἀλλ' ὅτε τοῦ δειμαίνειν ἀπεῖχεν Ἀνδρόνικος ὡς ἤδη τὰς χείρας τῶν διωκόντων λαθὼν καὶ τῶν τῆς Γαλίτζης ὁρίων λαβόμενος, πρὸς ἣν ὡς εἰς σῶζον κρυσφύγετον ὥρμητο, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει ταῖς ἄρκυσι συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων, οἷς ἡ φήμη τὴν αὐτοῦ φθάσασα φυγὴν ὑφηγήσατο ἐς τ'οὐπίσω πρὸς βασιλέα πάλιν ἀπήγετο*» = « Dar când Andronic s'a îndepărtat de frică, scăpând acum din mânile celor ce-l urmăriau și atingând marginile Galiției, s'a dus la ea ca la un refugiu mântuitor, atunci cade în mrejele vânătoarelor, căci prins de Vlahi, la care ajunsese vestea despre fuga lui, ei l-au dus înapoi iarăși la împăratul»[1]).

C. Erbiceanu, *o. c.*, p. 13, ne spune că cele povestite în acest pasaj s'au întâmplat în 1165. Kałużniacki le crede întâmplate în 1164 și face următoarea observație: «Damit will ich nicht gesagt haben, dass das Jahr 1164 die unverrückbare Grenze sei, unter die herab nicht zurückgegangen werden dürfe. Im Gegentheile ist es sehr wohl denkbar, dass einzelne walachische Hirten- oder Kriegerbanden auch schon in der ersten Hälfte des XII. Jahrhunderts im Nordosten der Karpaten erschienen und hierselbst allmälig festen Fuss fassten» (*o. c.*, p. 50, n. 2).

Ceea ce este sigur, este că acești Români n'au fost veniți în expediție cu împăratul sau trimiși de el, deoarece — adaogă Erbiceanu, *o. c.*, p. 13 — fraza «căci prins de Vlahi, la care ajunsese acum vestea despre fuga lui», nu poate însemnà nici odată că Vlahii care au prins pe Andronic erau din oastea împărătească.

Pe la mijlocul secolului XIII Românii din Galiția ocupau un teritoriu destul de însemnat în Nord-Estul Carpaților, iar la 1231 și 1235 cnejii dela Bołochov (Князи Болоховьции) au luat parte la luptele

[1]) Nicetae Choniatae *Annales*, lib. IV, 2, pp. 68—69, Venetiis, 17—19; vezi C. Erbiceanu, *Acte de pe timpul împăratului bizantin Isaac Anghel*, în *AAR*, s. II, t. XXIV ist., București, 1902, pp. 12—13; apoi W. Thomaschek, *Zur walachischen Frage*, în *Zeitschrift für die österr. Gymnasien* pe 1876, pp. 342—346, și E. Kałużniacki în Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen*, Wien, 1879, p. 39; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. I, Iași, 1888, vol. I, pp. 561—562, ed. II, vol. II, p. 289.

Kedrenos, ed. Bonn, 2, 435: *παρά τινων Βλαχῶν ὀδιτῶν* ; cf. Rösler, *Rom. Stud.*, 107, și P. Hunfalvy, *Magyarország ethnographiája*, Budapest, 1876, p. 497.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

regelui unguresc și ale prințului Czernigow împotriva Romanowiczilor [1]).

Nu putem spune sigur din care regiune au fost Românii pomeniți în poemul german *Nibelungenlied* (*Der Nibelunge Nôt*), compus, după Bartsch, pe la mijlocul secolului XII, iar după Lachmann în cel dintâiu deceniu al secolului XIII.

În aventura (cântecul) 22 ni se spune:

« Von vil maniger sprâche sah man ûf den wegen
vor Etzelen rîten vil manigen küenen degen,
von kristen und von heiden vil manige wite schare
dâ si ir vrouwen funden, si kômen herlichen dare

Von Riuzen und von Kriechen reit dâ vil manic man:
den *Polânen* und *Vlâchen* den sach man schwinde gân
ir ros diu vil guoten, dâ si mit kreften riten
swaz si site habeten der wart vil wênéc vermiten

Von dem lant ze Kieven reit dâ vil manic degen,
Und die wílden *Pescenaere*, da wart des vil gepflegen
mit den bogen schiezen zen vogelen die dâ flugen.
die pfîle si vil sêre zuo den wende vaste zugen.
. . . . . .
. . . . . .

Der *herzoge Râmunc uzer Vlâchen lant*
mit siben hundert manen, kom er für si gerant:
sam vliegende vogele sô sâh mán si varn.
dô kom der fürste Gibeche mit vil hêrlîchen scharn! » [2]).

În *Polânen*, care sânt pomeniți alături de *Vlâchen*, A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler*, Iași, 1884, pp. 114—115, ca și Jung ș. a., vede pe Poloni, iar D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1885, p. 71, n. 4, pe « Cumanii, Polovcii lui Nestor, numiți la Germani și Falones », deoarece sânt amintiți deodată cu « die wilden *Pescenaere* » (= « Pecenegi »).

---

[1]) Existența unei « *Bolohovskaja* zemlja » pe la anii 1230—40 în Podolia, după cronicele locale, cu târgușoare ca *Bakota*, *Kudin*, *Kornatin*, ș. a., a relevat-o mai întâiu B. P. Hasdeu în « Calendar pentru toți », București, 1867. Apoi, după zece ani, canonicul Ant. Petruszewicz, кто были болоховскіи князи? ?, foileton în ziarul « Słowo », Lemberg, 1877, nr. 94 și 95 (cf. Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. LIX). Pe urma acestuia Kałużniacki, *o. c.*, pp. 40 și 51, n. 14, 15, 16, unde se dau citatele necesare. cf. acum Th. Holban, *Românii pe teritoriul polonez până 'n sec. XVI*, rezumat al unei teze de doctorat, în *Arhiva*, XXXVII — 1930, pp. 238—243.

[2]) Ed. K. Bartsch, Leipzig, 1872, pp. 228—229.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În cazul întâiu ar trebui să ne gândim la Românii nord-estici, în al doilea mai mult la Românii sud-estici [1]). Din cele arătate mai sus se vede că nu este exclusă nici posibilitatea a treia, a Românilor din Pannonia.

Având în vedere timpul când s'a scris poemul, Xenopol susține că amintirea Vlahilor n'a putut să intre în el mai târziu decât pe timpul cruciadei întâiu (1096) sau cel mult al celei a doua (1146). Firește, această presupunere se rapoartă la cazul că este vorba de Români sud-estici. Rămâne de cercetat însă cum se prezintă acest fapt în cazul celorlalte două ipoteze.

Ori cum ar fi lucrurile, *Nibelungenlied*-ul este o mărturie destul de timpurie despre existența Românilor, fie ei din ori care parte ar fi (ideea unei dovezi pentru continuitatea în Dacia, numai în Dacia, trebue abandonată cu totul).

Pentru Xenopol « Ducele *Ramunc al țării valace* nu este alta decât numele poporului *român*, dat capului său » (p. 116), cu adausul obișnuit al germanului *c*, *g* la cuvintele terminate în *-un*, *-in*, etc.

În privința numelui principelui *Ramunc* și *Rumolt* este de aceeași părere și C. Lacea, *Catastrofa Nibelungilor*, în *Conv. Lit.*, XXXII—1898, p. 660. Ar fi vorba de o procedură cam la fel cu cea a Anonimului not. Bela care, și el, introduce numiri geografice și etnografice pentru a-și numi eroii.

D-l Lacea, relevând pasajul în care se spune că Ramunc a fost însoțit de « 700 de oameni iuți », mai adaogă că « Poetul se ocupă cu principele Râmunc mai mult decât cu ori care alt principe din avantgarda lui Attila », precum și că « numele Râmunc se mai găsește încă odată în poemă și anume în aventura XXXI strofa 1880 (după [K.] Bartsch [*Das Nibelungenlied*, Leipzig, 1872, p. 317], în care poetul istorisește decursul unui joc cavaleresc la curtea lui Attila. La acest joc au luat parte și Râmunc: Scrûtân unde Gibeche ût den bûhurt riten, [Râmunc und Hornboge nâch hiunischen siten » [2]). Deoarece este vorba despre o expansiune întâmplată cu siguranță dinspre Sud spre Nord, să încercăm să o urmărim și aici în Est, cum am făcut în Vest cu Românii din Pannonia.

[1]) Și știrea din 1114 privitoare la o « *Blökumannaland* » — « Vlachenland » o pune pe aceasta alături de *Pezinavöllr* « păgâni » și se rapoartă la Români sud-estici (cf. Kaspar Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, p. 743; *Heimskringla* eller norges kongesagaer af *Snorre Sturlusson* (1179—1241), ed. Unger, Christiania, 1868, p. 776; I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, pp. 28—30; *Câteva contribuțiuni la cuprinsul noțiunii cuvântului « Vlah »*, în *Conv. Lit.*, 1920, p. 343; *Câteva precizări filologice-istorice*, în *Arhiva*, XXXV — 1928, p. 63, și *O precizare istorico-bibliografică*, în *Arhiva*, XXXVII — 1930, pp. 256—258. Tot al Românilor sud-estici este și *Walachen lant*-ul de la 1308, pomenit în *Ottokars österreichische Reimchronik*, v. 88698 (ed. Ios. Seemüller, în *Mon. Germ. hist.*, V, 2, p. 1153).

[2]) Cf. și C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 247: « Die Lautgruppe *nc* in *Ramunc* ist die deutsche Wiedergabe des dunklen (alt)-rumänischen Nasenlauts, also *Ramunc* statt *Ramun*, bzw. *Român* . . . ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

89. Vom începe deci cu Banatul.

Anonimul ne spune: « Terram vero, que est a fluvio Mors usque ad castrum Vrscia preocupauisset quidam dux nomine *Glad* de Bundin castro egressus adiutorio Cumanorum, ex cuius progenie *Ohtum* fuit natus, quem postea longo post tempore sancti regis Stephani, *Sunad* filius *Dobuca* nepos regis in castro suo iuxta Morisium interfecit, eo quod predicto regi rebellis fuit in omnibus » (c. 11, ed. Fejérpataky, p. 16).

Cetatea dela Mureș, cum se vede din povestirea Anonimului, a fost *Cenadul* (ung. *Csanád*).

Despre persoana așà zisului Glad știm prea puțin. Se pare că s'a născut pe la 835—840 și că în timpul celor vreo 32—33 de ani, cât și-a stăpânit țara, a organizat-o și administrat-o destul de bine [1]).

Numele lui *Glad* este derivat de Melich *A honfoglaláskori Magyarország*, 223 și 232, din slav. sud. *gladъ* « fames », ajuns poreclă, deci nume de persoană (cf. *Gladimir)*.

Părerea lui C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 187, după care: » *Glada* ist eine Abkürzung eines mit *glad-* zusammengesetzten Namens wie angls. *Glad-winus*, asächs. *Gladulf* = germ. *glad*, *glat* « glänzend », « schön » «, este greșită. Un gepid *Glad* ar fi trebuit să dea românește adecă **Ghiad* (cf. *ghiață* < g l a c i a = clas. g l a c i e s, etc.).

Încă Szentkláray, *Temes vm. és város tört.*, p. 243 (mai înainte în *Krassó vármegye őshajdana*, Budapest, 1900) și Ortvay, *Temes vm. és Temesvár város tört.*, I, p. 170, au relevat o serie de numiri topice, care ar păstrà amintirea lui *Glad* sau, mai bine, din care a fost reconstruit de Anonim numele lui Glad (cf. și G. Popovici, *Istoria Românilor bănățeni*, Lugoj, 1900, p. 100, n. 2; D. Pajs, *Magyar Anonymus*, 115, și I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 223, 232, 308—309).

Așà ar fi în Torontal: apa, secată acum, *Gládska* (azi *Galaczka*) și cetatea *Glad*, ridicată odinioară pe țărmurile ei și ocupată în 1551 de Turci; în Caraș-Severin: satul *Gladna* și părâul *Galadna*, pomenit într'un document din 1364 (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 180); apoi *Gladova* (Kladova) din Caraș-Severin și Arad [2]); în Timiș: *Glad* sau *Gilad* (*Galad*, *Galod*, *Galaad*, *Galadmonostora* a. 1332—37, 1405, 1462, 1469, Csánki, *MH*, II și 38); în Arad: *Valea Gladu*, spre Nord-Vest dela Tótvárad, și *Geled*, *Gyelid* dintre Arad și Ghioroc.

Numele lui *Sunad* (*Chunad*, *Chanad*, *Csanód*, *Csenád*, etc.) s'a păstrat în cel al *Cenadului*, ung. *Csanád*, dar etimologia lui încă n'a putut fi stabilită până acum (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, 834—840).

[1]) Cf. Ortvay T., *Temes vármegye és Temesvár város története*, I, pp. 171—172.

[2]) În tabloul dijmelor papale dela 1332—37 scris *Galadva*. În Arad au fost odinioară cinci sate numite *Kladova*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ohtum, pe care şi alte izvoare îl pomenesc ca potrivnicul lui Ştefan cel Sfânt în Banatul de astăzi [1]), este identificat cu numele unguresc *Ajton* (rom. *Aiton*) < turc. *altyn* « Gold », atestat în mai multe locuri: *Ajton* în Caraş-Severin (*Ahton* a. 1458, Csánki, *MH*, 99); *Ajton*, *Ajtonmonostora* în Arad (I. Karácsonyi, *Magy. nemzetségek*, I, 91, 92); cf. şi *Ajton* în Cluj (villa *Ohthunth*, villa *Ohtunteleke* a. 1320; poss. *Ahtum* a. 1345, *Ohtun* a. 1366, *Hohton* a. 1398, *Ohthon* a. 1411, *Ahton* a. 1428, *Ohton* a. 1429, *Aython* a. 1456, etc., Csánki, *MH*, V, 326); cf. Z. Gombocz, *Magyar Nyelv*, X—1914, 241 şi XI—1915, 341; I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 223 şi 232, şi V. Motogna, *Trecutul Ardealului românesc în cadrul năzuinţelor spre unitatea naţională*, în *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul* 1918—1928, I, Bucureşti, 1929, p. 35.

În ţara lui Glad, cum apare din ceea ce spune Anonimul în altă parte, au fost şi Români, căci pe aceştia îi găsim luptându-se în armata lui: « Et cum uellent transire amnem Temes, venit obuiam eis Glad, a cuius progenie Ohtum descendit, dux illius patrie, cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque *Blacorum* » (c. 44, ed. Fejérpataky, p. 39) [2]).

Tocmai regiunea, în care se crede că a fost odinioară ţara lui Glad, se numià prin sec. XVII *Vlaška* sau *Zemlja Vlaška* = « Ţara Românească » (cf. S. Dragomir, în ziarul *Universul*, nr. 116 din 27 Aprilie 1932, unde se trimite la un izvod scris între 1656 şi 1673, publicat în *Glasnik istorijskog društva u Novom Sadu*, VII, 2, 1931), deşi nu putem afirmà sigur că Românii care o locuiau în sec. XVII continuau pe cei din timpul venirii Ungurilor (cf. *Vârful Vlasca mare* şi *mică* în Caraş-Severin).

Glad a fost învins. « Et in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezy Bulgarorum. Et ipse Glad dux eorum

---

[1]) În *Vita S. Gerardi*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 214, se adaugă: « Erant ei et *pecora infinita*, que omnia habebant *pastores* suos deputatos . . .

[2]) Relativ la acest pasaj Fr. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, I, Budapest, 1877, p. 12, observă: « Ce e drept, notarul anonim vorbeşte de cete cumane, nu pecenege, dar când unul dintre comandanţii principelui Arpad, care lucrează în această parte, *Voyta (Boyta)*, a fost şi el Cuman, nu se poate presupune că Cumanii s'ar fi războit între ei. Probabil că subt Cumanii din armata lui Glad trebuie să înţelegem pe Pecenegii care au ocupat Atelcuzul şi stăpâniau cea mai mare parte din România actuală [= « vechiul regat »], şi astfel erau vecini cu provincia ducelui Glad, care se întindeà până la Orşova. Aceşti Pecenegi erau duşmanii Ungurilor, şi nu Cumanii, care li s'au alăturat ca aliaţi încă în provincia Halici ». În notă mai adaugă: « Schimbul de nume s'a ivit din împrejurarea că, în timpul când a trăit notarul anonim al regelui Bela, România actuală [= « vechiul regat »] se numià Cumania, şi cu acest nume alcătuià o provincie a Ungariei. Rösler (*Romänische Studien*, p. 190) întrebuinţează părerea că în tabăra lui Glad s'au luptat Cumani pentru a arătà cu oarecare ironie că nu toţi Cumanii li s'au alipit Ungurilor şi că şi această afirmaţiune a notarului anonim al regelui Bela vorbeşte împotriva autenticităţii lui. Diploma de danie din 1225 a regelui Andrei II pentru ordinul teutonic cunoaşte la hotarele Ardealului Români şi Pecenegi — păduri româneşti şi pecenege ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fuga lapsus evasit, sed omnis exercitus eius liquefacti, tamquam cera a facie ignis, in ore gladii consumpti sunt» (c. 44, ibid.).

Bela IV, voind să se apere în cazul unei noi năvăliri a Tătarilor, se apucă în 1247 să întărească hotarele Ţării dinspre Bulgaria şi vechea Cumanie, locuită acum numai de Români, pe unde socotià că vor venì, aşà însă ca să-i atragă şì pe Români în sfera intereselor sale. Acest lucru nu l-a putut ajunge decât respectând autonomia Românilor. Dăruì deci cavalerilor Ioaniţi «totam *terram de Zeurino* cum alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis atinentiis omnibus, pariter cum kenazatibus Joannis et Farcasii usque ad fluvium Olth, *excepta terra kenazatus Lynioy* (=«Litovoy») *vaivodae* quam *Olatis relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt*». «Ad haec contulimus praeceptori ante dicto et per ipsum domui hospitalis a fluvio Olth et alpibus Ultrasilvanis *totam Cumaniam* sub eisdem conditionibus, quae de terra Zeurino superius sunt expressae, *excepta terra Szeneslai vaivodae Olatorum, quam eisdem relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt* sub eisdem etiam conditionibus per omnia, quae de terra Lytua sunt superius ordinatae» [1]).

Numele lui *Farkas* este unguresc. Totuşi el, fiind cnez, este aproape sigur că a fost Român, ca şì cnezul Ioan şi voevozii Litovoi şi Seneslav, pentru cnezatul cărora se relevă anume caracterul românesc. *Farkas* probabil este traducerea în ungureşte a românescului *Lupul*, fie că ea-i aparţine numai scriitorului documentului ori a fost culeasă din graiul viu al Ungurilor cu care cnezul a venit în atingere [2]).

Românii se găsiau mai de mult în aceste părţi, cum arată clar cuvintele «prout iidem hactenus tenuerunt».

În Severin, care, considerat ca o noţiune geografică în deosebite timpuri, a cuprins ţinutul dintre Mureş, unde acesta iese din Ardeal şi intră în Ungaria, până la cursul Oltului [3]), existau, nu se ştie exact de când, cele 8 «districtus volachales», amintite mai întâiu numai în secolul XIV, cu atributul «wolachales» chiar numai în secolul XV [4]).

---

[1]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 74—76; cf. şì Hurmuzaki, *Doc.*, I, 249—253.

[2]) Melich, *A honfoglaláskori Magyarországi*, 306, îl consideră «de Român care a stat subt influenţa culturii ungureşti.». În schimb Fr. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, I, Budapest, 1877, îl socoate Ungur: «Cnejii de pe ţărmul drept şi stâng al Oltului n'au fost decât funcţionari numiţi acolo de regele ungar şi numele cnezului Farkas, amintit în diplomă, ne arată că ei de multe ori au fost Unguri» (cf. şì Rösler, *Román. Stud.*, p. 286, şi Réthy, *o. c.*, p. 175).

[3]) Cf. Fr. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármégye története*, Budapest, 1877, p. 7.

[4]) «Pe vremea lui Ludovic cel Mare găsim unele urme că comitatul Caraşului şi Banatul vecin al Severinului ar arătà câteva excepţii geografice, cu care erau împreunate şì anume particularităţi de organizare» (Fr. Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876, p. 3). La porunca numitului rege, Banul

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Aceste districte, conduse de voevozii şi cnejii lor [1]), beneficiau de vechi libertăţi, în schimbul unor îndatoriri militare şi atârnau direct de regele ungar.

Dintre privilegiile lor relev mai ales pe acel de a se puteà judecà după « ius volachie » sau « antiqua lex districtuum volachicalium » [2]).

Severinului Ioan Trewtyl în 19 Iunie 1376 împacă cearta, care există « inter Bagdanum filium Stephani et Radul filium Woynuk, ac alios Nobiles de Muthnuk ab una, parte vero ab altera cives et hospites . . . de Karan super facto metarum et terrarum inter ipsas villas habitarum » (ib., p. 3; *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, III, 6—7). Cearta continuând, Banul Nicolae de Peren, în 22 Oct. 1391, ascultând « Nobiles et kenesios districtuum et provinciarum quatuor scilicet de Sebes, Lugas, ac de Karan et Kompyathi » şi găsind că pământul pentru care se născuse cearta a fost « ab antiquo ipsius Bogdani de Muthnuk », i-l judecă acestuia (ib., pp. 3—4 şi 52—53). În 8 Iunie 1451 Ioan Huniade ordonă « Iudicibus Nobilium Septem sedium wolachicalium » ca, invitând nobilii comprovinciali « prescriptarum Septem sedium valachicalium ad unum certum terminum sedis vestre Iudiciarie » « per modum proclamate congregationis generalis », să cerceteze dacă castrul din Dranko (= Drenkova) îi aparţine lui Michael de Chorna şi Blasius, fratele lui, şi lui Nicolae, fiul lui Michael. În 22 Ianuarie au fost ascultaţi « comprovinciales » « de pertinentiis » Halmos, Karansebes, Lugas, Michald, Crassofew, Borzafew şi Komyath (ib., p. 78; *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, I, 7—8 şi III, 61—62 şi 62—64). Încă în sec. XIV este pomenit « districtus » Illadia sau Illyed (ib., p. 9—10). De asemenea un act de hotărnicie al capitlului din Csánad, dat în 1369, vorbeşte de « provincia Komyath » (ib., p. 8). Mai târziu se adaugă şi alte districte (cf. Csánki, *MH*, II, pp. 2—3, n. 3).

[1]) În a. 1319 este pomenit un cnez *Bach* (= « Baciu ») şi fiul său Ivan (Fr. Pesty, *Okl. Krassó megye történetéhez*, I, p. 5; cf. acelaşi, *Krassó vármegye története*, Budapest, 1884, II, 1, 146, şi Turchányi T., *Krassószörény megye története*, Lugos, 1906, p. 182); în a. 1335 voevodul *Bogdan*, fiul lui *Micula* (Pesty, *Okl. Krassó m. tört.-hez*, I, 10; cf. Turchányi, *o. c.*, pp. 168—169); în 1343 de mai multe ori un cnez *Bracan* sau *Bratan* (cf. Pesty, *Okl. Krassó m. tört.-hez*, I, 14, şi Körmendi levéltár Himfy, nr. 87, la Turchányi, *o. c.*, 190). În a. 1369 Ludovic cel Mare dărueşte lui *Roman* şi *Ladislau*, fiii lui *Struza* (= « Sturza »?), « fideles Olachy nostri », precum şi fiilor lui Dioniziu şi Ivan, două moşii la izvoarele Mutnicului, în districtul Caraşului, pe care le-a descălecat şi populat cnezul *Struza* « nomine nostro regio . . . possessas et conservatas » (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 2, p. 52, *Okl. Krassó. vm. tört.-hez*, I, 101, şi Turchányi, *o. c.*, 169). În a. 1371—72 peste 60 de cneji români fură obligaţi să dea 300 de muncitori necesari pentru terminarea fortificaţiilor Orşovei (*Századok*, 1900, pp. 610—612; cf. S. Dragomir, *Vechimea elementului românesc şi colonizările streine în Bănat*, în « Anuarul Inst. de Ist. naţ. din Cluj », VI—1924/25, pp. 279—280). În a. 1372 este amintit « *Naan* kenezius de Myhald » (Körmendi leveltár Himfy, nr. 257, la Csánki, *MH*, II, 18). Un alt cnez, *Petru de Temeshel*, tot din Michald este pomenit în 1387 şi 1390 (Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, p. 51; cf. şi *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, p. 10). În 1344 avem doi cneji Basarab (» Bozarad ») în Caraşul-mare şi în Caraşul-mic (Hurmuzaki, *Doc.*, I[II], 53; cf. N. Iorga, *Ist. Rom. d. Ard. şi Ung.*, I, 77). De aici înainte numărul lor se îmmulţeşte tot mai mult.

[2]) « Nos Iacobus de Marga et Rayn waywoda vice-Bani Zewrinienses . . . Quod ipse prefatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur *iuxta antiquam et aprobatam legem districtuum volachicalium universorum* », a. 1478 (Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, p. 82); « Nos Iacobus Gerlystey et Petrus Tharnok de Machkas Bani Zewrinenses . . . nullo ampliore documento edem partes sua allegata: *Jure volachie requirente* coram nobis probare potuerunt », a. 1500 (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye tört.*, III, pp. 134—135); « *Jure*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ungar, căci şi ele, ca şi cele 4 ale Devei din Hunedoara, făceau parte din domeniul regal [1]).

90. Dar, deşi sânt aşà de vechi Românii din Bănat, numele româneşti de persoană şi topice nu apar aici prea curând. Şi aceasta din deosebite motive.

Mai întâiu, cum am amintit, districtele româneşti bănăţene au fost domeniu regal. Cât timp regele ungar n'a făcut donaţiuni în aceste părţi, este firesc să nu se pomenească numele locurilor şi ale locuitorilor. Deşi aceste donaţiuni încep în măsură mai mare încă din secolul XIV, totuşi până târziu în secolul XV, coroana, adecă regele, aveà proprietăţile cele mai întinse din Timiş şi Caraş. Dar ele scădeau necontenit pe măsură ce cnejii de origine românească se desfăceau ca proprietari nobili ori erau dăruite de rege oamenilor săi, în majoritate de naţionalitate unguréscă [2]).

A doua pricină a fost comunitatea slavo-română în viaţa de stat, pe care ne-o arată Anonimul, *l. c.*, şi *Vita S. Gerardi*, c. 10 (Endlicher, *Mon. Arpad.*, pp. 214—218) şi care se reoglindeşte într'o samă de instituţii de drept ale poporului nostru, cum sânt: voevozii, cnejii, crainicii, banii, jupele, ohabele, prisăcile, etc.

Cercetând pe cele proprii Banatului dintre aceste instituţii, S. Dragomir ajunge la următoarele rezultate:

« 1. Amintirea *jupelor*, pe care a păstrat-o populaţia românească din Banat, dovedeşte existenţa în acest ţinut a unei comunităţi de stat slavo-român. Constatările lui Jireček ne îndreptăţesc a presupune, că o astfel de organizaţie de stat a existat cel puţin în veacul IX.

2. Existenţa *ohabelor* numai în Banat şi în partea sudică a Transilvaniei pare a arătà întinderea geografică a acestei organizaţii de stat,

---

wolachie requirente » a. 1500 (id., ib., III, p. 136); « ut certos probos Nobiles viros ad id sufficientes *iuxta ritum volachie* eligant et adoptent », a. 1503 (id., ib., III, p. 145).

[1]) Asupra celor opt districte valahe din Severin ne putem informà amănunţit din cele trei lucrări citate ale lui Pesty: *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, I—III, Budapest, 1877—1878, *Krassó vármegye története*, Budapest, 1884, la care se adaugă *Okl. Krassó m. t.-hez* şi al cărei vol. I este scris de Turchányi T., *Krassó-Szörény megye története*, Lugos, 1906; Csánki, *MH*, II, 1—7, 93—95, 114—115; N. Densusianu, *Chinesiatul familiei Băsărabă din Ţara Haţegului*, în « *Rev. pentru istorie, arheologie şi filologie* », Bucureşti, 1902, pp. 50—73; *Vechimea elementului românesc şi colonizările streine în Bănat*, în « Anuarul Inst. de Ist. naţ. din Cluj », III—1924/25, pp. 275—291; acelaşi, *Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădane*, în « Transilvania », XLVIII—1917, nr. 1—6, pp. 12—23; acelaşi, *Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române*, în *Dacoromania*, I, 147—161. Nu aduc contribuţiuni nouă: I. Vuia, *Districtus Walachorum — Cercurile româneşti bănăţene*, Timişoara, 1930, şi partea corespunzătoare din Şt. Manciulea, *Elementul românesc în Câmpia Tisei*, *l. c.*, pp. 133—135.

[2]) Cf. Csánki, *MH*, II, 5—6, şi S. Dragomir, *Vechimea elementului rom. şi col. streine în Bănat*, care dau şi o listă de nobili români împroprietăriţi, unii cu nume ungureşti.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

iar lipsa *ohabelor* în Peninsula Balcanică exclude presupunerea că Românii ar fi adus de acolo instituția dreptului ohabnic.

3. Presupunerea din urmă o înlătură și existența instituției *crainicilor*, limitată la o anume parte a pământului românesc. Dar am văzut că patria acestei instituții e nord-vestul Transilvaniei, din Maramureș și județele nordice, peste Bihor, până în apa Murășului, ceea ce ne face să presupunem pe acest teritoriu o altă formațiune de stat slavo-român.

4. În fine *cetățile* de pământ și amintirea *prisăcilor*, par a indică liniile granițelor noastre de vest într'o epocă mult mai veche decât năvălirea Ungurilor »[1]).

Dar, deși aceste instituțiuni sânt așà de vechi în limba noastră, totuși nu găsim în toponimie atestări pentru numele lor înainte de veacul XIV și XV (cf. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, 384—388, 457 și 572—574; același, *Krassó vármegye története*, II, 2, pp. 72—81, 114—118 și 323—326; Csánki, *MH*, I, 13, 692, 776, II, 39, 44, 54, 58, 61, 72, s. v. *Gyepű*, *Kenéz*, *Kanizsa*, *Ohaba*, *Ohabicza*, *Preszáka*, *Priszáka*, *Supafalva*, *Zsupán*, *Zsupánek*, etc.).

Situația este la fel și cu *Troianele*, ung. *Traján* din jud. Arad, precum și cu *Traján-koporsója* = « Mormântul lui Traian », stâncă pe țărmul Ampoiului, lângă Zlatna (cf. Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 398—400), care sânt iarăși interesante din punctul nostru de vedere[2]).

Și dacă nume de o importanță atât de mare apar în toponimie numai așà de târziu și dacă și altele, de aceeași origine, cum arată lucrările citate ale lui Pesty, Turchányi și Csánki, nu sânt mai vechi sau mult mai vechi, întru cât nu apar înainte de 1200 (d. ex. *Beszna* sau *Bezna*, *Bisztra*, *Bozsur* sau *Bozsor*, *Kalova*, *Kriva*, *Krivina*, *Csernecz*, *Glimboca* sau *Glomboka*, *Gradisthe* sau *Garadystya*, *Mutnik*, *Ravna*, *Ruda*, *Ruszka*, *Rusznik*, *Szelistye*, *Szlatina*, *Toplecz*, *Toplicza*, *Turd* sau

[1]) *Dacoromania*, I, 147—161, în special p. 161 (cf. și *Vechimea elem. rom. și col. str. în Bănat*, *l. c.*, pp. 281—284).

[2]) *Troian* este la noi astăzi cuvânt de origine slavă. La Slavi însă poate fi de origine românească. Pentru felul cum s'a întins el vezi C. Jireček, *Gesch. der Bulgaren*, Prag, 1876, pp. 74—76, și *Die Wlachen in den Denkmälern von Ragusa*, Prag, 1879, pp. 7—8; Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.*, III, 3136—3148; O. Densusianu, *Hist. l. roum.* I, 266, 268—269; Kr. Sandfeld-Jensen, *Die nichtlat. Bestandteile im Rum.*, în Gröber's *Grundr. d. rom. Phil.*², I, p. 531; P. Cancel, *Despre « rumân »*, etc., pp. 80—84; Réthy, *o. c.*, pp. 45—46. Mai avem *Troian* în Bolgrad, Covurlui, Iași, Ialomița, Tecuciu, Teleorman, Vâlcea; *Troiana* în Ialomița; *Troieni* în Argeș; numirile *Valul lui Traian* din Brăila, Covurlui, Tulcea nu par a fi autentice, popular necunoscându-se decât forma *Troian* (cf. D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 112; I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 112). În Ardeal avem « *Pratul lui Traian* », « Câmpia Turzii », ung. Keresztesmező (C. Diaconovich, *Encicl. rom.*, III, 661), *Câmpul Traianului* sau *Câmpul lui Traian*, din sus de Zlatna (S. Moldovan, *Zărandul și Munții-Apuseni ai Transilvaniei*, Sibiu, 1898, p. 278).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Terd, etc., în Timiș; *Bukovecz*, *Bruznik*, *Csernecz*, *Csernota*, *Czerova*, *Czerovicza*, *Déd*, *Dobravicza* sau *Dumbravicza*, *Dubova*, *Ilova*, *Izvorcz* sau *Izvarecz*, *Kakova*, *Kalova*, *Kallina*, *Kladova*, *Klicsova*, *Krajova*, *Krassou* sau *Karassó*, *Kricsova*, *Krusicza*, *Lapusnik*, *Porecsa*, *Putna*, *Razbojnik*, *Recsicza*, *Szadova*, *Szlakna*, *Szlatina*, *Szelistye*, *Tergovistye*, *Tiszovicza*, etc. în Caraș-Severin; *Bozova*, *Dumbrava*, *Kladova*, *Lippa* sau *Lipova*, *Radna*, *Ravna*, *Szlatina*, *Szelistye*, *Ternova*, *Tirnovicza*, etc. în Arad) [1]), nu trebuie să ne mire apariția în același timp, nu mai târzie, a unor nume românești de origine latină, dar de o importanță mai mică.

Și să nu uităm că unele dintre numele de origine slavă apar dela început într'o înfățișare fonologică proprie limbii românești. Așa este, de ex., *Priszáka*, *Preszáka* (*Gyepű* al. nom. *Prezaka* a. 1496, Csánki, *MH*, II, 39, 58, în Timiș; *Pryzaka* a. 1548 în Caraș, *Pryzaka* a. 1561 în Severin, *Pryzaka* a. 1582, *Praezaka* a. 1598 în Caraș, *Prezaka* a. 1607 în Bihor, etc.; cf. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 457, și *Krassó várm. tört.*, 114 și 116), a cărui formă și întindere în limba românească au fost cercetate de G. Alexics, *Nyelvtudomány*, I—1907, pp. 202—207, și O. Asbóth, ibid., pp. 207—210, care combat pe I. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 5, după care forma *Preszáka* (*Priszáka*) ar fi bulgară.

Asbóth arată că afirmația lui Melich este greșită, cum este greșită și cea a lui Alexics, după care rom. *prisacă* ar derivă dintr'un bg. *priséka*, iar diftongul *ea* ar fi o formație românească. Trebuie să pornim dela un v.- bg. *préséka*, iar bulgărescul *pres'aka*, atestat de Conev, ne arată că *-é-* a dat *-ja-* chiar în bulgară. Ceea ce este românesc, este reducerea diftongului *-ja-* după *-s-* la *-a-* (p. 208).

Multe nume de origine slavă apar dela început derivate cu sufixe românești (*-at*, *-el*, *-et*, *-easă*, *-ească*, *-iș*, *-or*, *-oară*, *-oaie*, *-os*, *-oasă*, etc., apoi prevăzute cu articolul *-[u]l* ș. a. m. d.). Exemplele ni se vor oferi dela sine în cursul lucrării.

Ca pretutindeni, și în Banat, foarte multe numiri topice derivă din nume de persoană. Comunitatea de stat slavo-română a făcut ca și Românii din aceste părți să aibă nume slave (cf. *Bogdan*, *Micula*, *Voinic*, *Radul*, *Bratan*, etc., între cele citate mai sus). Cine ar mai puteà spune acum dacă au fost Români ori Slavi întemeietorii unor sate ca : *Bogdanfalw* a. 1548 (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 55), *Brathova* a. 1561 (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 11), *Ják* (*Janyk*, *Iwank* a. 1335, 1370, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 235 și Csánki, *MH*, II, 103), *Iugafalva* a. 1418 (Csánki, *MH*, II, 103), *Nexefalva* a. 1369 (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 2,

[1]) Cf. o astfel de înșirare de nume, urmărită însă puțin din alt punct de vedere la S. Dragomir, *Studii din istoria mai veche a Românilor de pe teritoriul diecezei arădane*, *l. c.*, p. 14, și *Vechimea elem. rom. și col. str. în Bănat*, *l. c.*, p. 275.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

50); *Oprissafalwa* a. 1400 (Csánki, *MH*, II, 105); *Radomerfalwa* a. 1421, 1428 (Csánki, *MH*, II, 106), *Ztankfolua* a. 1348, *Stanko* a. 1437 (Csánki, *MH*, II, 108), *Vazylow* a. 1437 (Csánki, *MH*, II, 108) din j. Caransebeș; *Dragomerfalwa* a. 1439 (Csánki, *MH*, II, 35), *Paprathna* a. 1436, *Paprad* a. 1439 < *Pop* + *Rad* (Csánki, *MH*, II, 56), *Paulys* a. 1492 (Csánki, *MH*, II, 59), *Tinkova* a. 1411 (Csánki, *MH*, II, 66), *Turd* a. 1427 (Csánki *MH*, II, 68), *Woyzlawa* a. 1430 (Csánki, *MH*, II, 70), *Surkfalua* a. 1415 (Csánki, *MH*, II, 72) din jud. Timiș; ori diminutivele *Bokcha* a. 1595, 1597, *Boksa*, *Bogsa* și *Bogsán* < *Bogdan* (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 53); *Moysa* a. 1483 (Csánki, *MH*, II, 50), *Draxafalwa* a. 1442 (Csánki, *MH*, II, 35), *Nexefalwa* a. 1369 (id., ib., II, 105), *Topsafolva* a. 1487 (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 253—254)?

În sfârșit pricina a treia a fost tendința de maghiarizare a diecilor care scriau documentele latinești, tendință pe care a relevat-o foarte bine S. Dragomir, *Studii din ist. mai veche a Rom. de pe teritorul diecezei arădane*, *l. c.*, p. 15, și *Vechimea elem. rom. și col. streine în Bănat*, *l. c.*, p. 276. « Redactorii documentelor erau Unguri, care prin adăogarea unui *-falva* ori *-háza* atribuiau poate în mod arbitrar, cutărei comune caracter maghiar »[1]). Adesea stâlciau forma numelui românesc ori slav pentru ca să încerce să-i deà înfățișare ungurească (*Bucureşti* > *Bokorfalva*; *Brusturi* > *Borosdfalva*; *Buteni* > *Bökény*; *Cucuta* > *Kakat*; *Găvoșdia* > *Kakoyesth* > *Gebesd* > *Kuvesd* > *Kövesd*); *Câmpul lui Neagu* > *Nyakmező*; *Preuteasa* > *Prantaza* > *Preiithaza* > *Prautasa* > *Drantassa* > *Prantaessa* > *Prenchhaza*; *Pietroasa* > *Petroza* > *Pijetroza* > *Petrovaz*; *Țermuri* > *Czermonfalva*; *Căprioara* sau *Căprior* > *Kaprevár*, etc.). De cele mai multe ori însă traduceau numele (*Mesteacăni* > *Masztakon*, tradus *Nyires*; *Cornia—Somfalu*, *Mărul—Almafa*, *Pipirig* > *Peperygh*, tradus *Mocskafalva*; *Spin*, tradus *Tövis*, etc.).

Uneori avem și interesante evoluții fonologice sau etimologii populare.

Astfel documentele ne arată că *Gruin* nu este decât o formă secundară a lui *gruń* > *grui*, născută prin anticiparea lui *i* (*Grwn* a. 1453, 1454; *Grwon* a. 1471, *Gruny* a. 1597, 1598, *Grum* a. 1717, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 199—200 și *Krassó m. t.*, III, 427, 430; Csánki, *MH*, II, 39)[3]); *Lakure* din Hunedoara a dat *Lakwra*, apoi *Lakulya* (Csánki, *MH*, V, 105); *Temerești* a avut în sec. XVI forma *Tihomerești* (Pesty,

[1]) Márki S., *Aradvármegye története*, v. I, Arad, 1892, p. 494.

[2]) Fără îndoială Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 67, greșește când afirmă că ung. *Kövesd* s'a schimbat în gura Românilor în *Găvojdie*. Cuvântul românesc trebuie pus în legătură cu slav. *gvozdъ* « Wald », ale cărui reflexe în toponimia slavă se pot vedeà la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, p. 251 [169], nr. 142.

[3]) Ar puteà fi și un derivat cu suf. slav. *-in* din n. pers. *Grue(a)*. Cf. în același timp și Ștefan, fiul lui « *Koine* (= «Câne ») *de Fok* » (Pesty, *Krassó várm. tört.*, II, 1, 167).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Krassó vm. t., II, 2, 240) [1]); iar *Valeadeni*, ung. *Valeadény*, s'a numit la 1548 *Vladan*, deci *Vlădeni*, formă care în gura Ungurilor, prin svarabhakti, a putut luà forma *Valadény*, iar aceasta a fost apropiată de Români de *vale*, şi astfel s'au ivit formele: *Valedeamin* a. 1572, *Vallia Denye* a. 1637, *Valedin* a. 1670, *Vallyadeni* 1690—1700, etc. (Pesty, *Krassó vm. t.*, II, 2, pp. 271—272), ş. a.

Vom urmări acum pe rând judeţele Banatului, având în vedere consideraţiile de mai sus. Observ însă că hotarele acestor judeţe au variat foarte mult în cursul timpului. Pentru aceea sânt nevoit să întrebuinţez ca îndreptar cartea citată a lui Csánki şi să socot la Banat şi Aradul, în vreme ce Zărandul îl voiu trece în Bihor.

91. Voiu începe cu Timişul şi Cenadul (ung. *Csanád*). Cum a relevat S. Dragomir, *Studii din ist. mai veche a Rom. de pe ter. diec. arădane*, *l. c.*, p. 14, istoricii maghiari constată, aproape în unanimitate, prezenţa încă din sec. XIII a Românilor în jud. Timiş şi în special în ţinutul dintre Timiş şi Mureş [2]).

Totuşi ei nu sânt atestaţi documentar înainte de 1364, când capitlul din Csanád delimitează o moşie pentru *Cârstea*, *Negul*, *Vlaicu*, *Nicolae* şi *Vasile*, fiii lui *Vasile* şi nepoţii lui *Zarna*, despre care documentul latinesc ne spune că « toţi sânt Români » [3]).

Toponimia însă ni-i arată în regiunea Timişului înainte de această dată.

Astfel într'un document din a. 1232 (*Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13, şi Wenzel, *CDA*, VI, 504) cetim: « vadit usque terram *Posorogh*, et inde separatur et redit ad orientem ubi tenet meta cum terra Ochyz que vocatur *Szor* et vadit ad terram iobagionis castri qui vocatur Cyzar cuius terre nomen *Szor* item prima meta terre Zarhet a castro Sarand excepte incipit de Crisyo ex oriente tenet metam Vosian ». În acelaşi document este pomenită şi terra *Vlma*.

Să luăm pe rând aceste trei nume.

Se ştie că *Posorog* şi *Vosian* au făcut parte odinioară din com. Csanád, apoi din Arad (cf. Csánki, *MH*, I, 706, 748 şi 767), iar *Vlma*, după toată probabilitatea este identică cu *Ulma* din Timiş.

---

[1]) Cf. *Tehomiri* în jud. Mehedinţi, care se găseşte în apropiere (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 478).

[2]) Böhm Lénárd, *Délmagyarország vagyis az ugynevezett bánság külön története* vol. I, p. 160, care spune despre Români: « Ősnépe ez Temesnek » (= «sânt popor străvechiu al Timişului »); cf. şi *Temesvármegye*, scriere redactată de Borovszky Samu, Budapest, p. 265; iar pentru secolul XIV: Szentkláray Jenő, *Oláhok költöztetése Délmagyarországon*, Budapest, 1891, p. 5, şi Thallóczy Lajos, *Nagy Lajos és a bulgár bánság*, în *Századok*, 1900, pp. 578—615.

[3]) Márki, *o. c.*, I, p. 500.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pusta *Sionda*-Basarága este atestată în forma «terra *Bursorog*» și în *Reg. de Várad*, a. 1222 (la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 704, art. 249; cf. și *Regestrum Varadinense*, ed. I. Karácsonyi și S. Borovszky, Budapest, 1903, p. 283, n. 4: «*Bassaràg* olim pagus, nunc praedium municipio Arad ad septentrionem)»; apoi într'un nume de nobil în a. 1454 și poss. *Bassarag* a. 1464, aparținând cetății *Világos* = *Șiria* din j. Arad (Csánki, *MH*, I, 767). Evident, este vorba de rom. *boșorog*, *boșoroagă* 1. «hernieux», 2. «Scheranthus annuus», probabil un derivat al lui *boașe*, de felul lui *ciontorog*, *șontorog* (cf. *Dicț. Acad.*, I, 625), cu care probabil a fost poreclit posesorul. Forma *Basarâga* arată chiar fonetismul formei românești de genul feminin.

Având în vedere apropierea de Oradea, «villa **Zor**» din *Reg. de Várad*, a. 1214 (la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 718, art. 315; forma «villa *Sorou*» a. 1213, id., ib., p. 680, art. 150, și p. 707, art. 265, poate fi numai o altă grafie a aceluiași nume) după toată probabilitatea este identică cu «terra **Szor**», care a putut face parte tot din Cenad (un *Szór* găsim, cum am văzut, și în com. Pest). Acest *Szor* este identic cu n. pers. rom. *Sor*, *Soră* < v. rom. *sor*(u) < lat. s o r o r, despre care a fost vorba mai sus.

«Terra **Ulma**» din Timiș (a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13 [1]); *Wlma* a. 1479, Csánki, *MH*, I, 763, s. v. *Váradia*, nr. 16; Lipszky, *Rep.*, I., 706; cf. și *Olma*, apă lângă satul Bosol, în regiunea Dravei, Wenzel, *CDA*, XI, 219, și cătunul și târla *Ulma* din Rădăuți, *Dicț. geogr. al Bucovinei*, 231) este sigur că derivă din rom. *ulm* «Ulme» < lat. ŭ l m u s, - u m.

Dacă, cum am arătat, derivă din rom. *cupă* [2]), nu din slav. *kupa*, din «*Regestrum de Várad*» și din același document citat mai sus s'ar puteà adăugà și «villa **Kupa**», întru cât și astăzi este cunoscută o pustă *Kupa* în Csanád (cf. «villa *Cupa*» a. 1226, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 727, art. 348; a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13, și Wenzel, *CDA*, VI, 505). Dar această identificare nu este sigură. I. Karácsonyi și S. Borovszky, *o. c.*, p. 291, n. 3, observă cu privire la textul corespunzător din «*Reg. de Várad*»: «Possessio episcopi Varadiensis, ut videtur, iuxta Crisium Nigrum prope Baj» și trimite și la *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13.

---

[1]) Cf. și Wenzel, *CDA*, VI, 505. Explicarea lui *Koyan*, *Koyanus*, n. pers. și loc., a. 1232, ibid., am dat-o la c. 55, arătând că poate fi nume românesc, cuman ori slav (pentru originea slavă este E. Moór, *Die slav. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 118).

[2]) Explicarea etimologică am dat-o în legătură cu *kupa* «Vertiefung» din Pannonia. Cf. *Kupa*, parte din hotar în Turț, com. Ugocsa (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., p. 36); *Kupelí*, parte de hotar, apă în Maramureș, Bereg (id., ib., 3, 47); *Cupele*, cătun, în Vlașca (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 17), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tot în « *Regestrum de Várad* » a. 1220 (la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 694, art. 216), ni se spune că « Comprovinciales de Zobolch . . . impeciere de furto Jacobum de villa **Onuz** et Mocyodum de villa Nanas ». I. Karácsonyi și S. Borovszky, *o. c.*, p. 266, nu pot identificà « villa *Onuz* », în vreme ce despre « villa *Nanas* » ne spun că este *Hajdu-Nánás*. Fără îndoeală com. Csanád este mult mai departe de com. Szabolcs, decât com. Hajdú, și este greu să căutăm această « villa *Onuz* », al cărei nume derivă, evident, de la n. pers. românesc *Onuț* = « *Ionuț* », « Ioniță », tocmai în Csanád. Totuși și acolo găsim la 1247 un nume asemănător. Un document din acest an amintește « tres terras *Wonuz* appellatas, que quandam (sic, = «quondam») fuerunt paratorum arcuum nostrorum in Comitatu Chanadiensi . . . » (Ortvay T., *Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, I, Pozsony, 1896, p. 4). O poss. « *Vonucz* iuxta villam Kerekeghaz adiac. » găsim în a. 1343 în com. Arad (Csánki, *MH*, I, 781).

Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 340, mai citează, ca fiind veche, **Valye-Szák[a]**, apă în hotarul satului *Folia*, com. Timiș, « numită așà fiindcă este *sacă* ». Dar nu ne dă anul atestării.

Având în vedere că cel mai vechiu nume topic atestat din Timiș în documentele latino-ungurești este **Bisra** a. 1183 (Ortvay, *o. c.*, I, p. 1), numită mai târziu *Bizere* sau *Byzere* (cf. *Byzere* a. 1411, 1428, 1438, *Bizere* a. 1447, 1470, 1485, 1491, etc., la Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 15—23, III, 105 și 107, și Csánki, *MH*, II, 28), iar azi dispărută [1]), toponimicele, despre care a fost vorba mai sus, sânt într'adevăr foarte vechi și ne dovedesc că pe timpul Anonimului se găsiau Români în Timiș și Csanád și, după informațiile lui, și mai nainte.

Decât *Bisra* > *Bizere* nu sânt mai vechi decât doar *Morisena*, de care mă voiu ocupà mai încolo, și numele pentru care se crede că avem tradiție dacoromană. Acestea sânt *Cerna*, *Bârzava* și *Timișul*.

92. Cerna a fost identificată de cei mai mulți cu *πόλις Διέρνα* atestată de Ptolemeu în apropiere de Viminacium, lângă Dunăre (III, 8, 10); în sec. III la Ulpianus (« in Dacia *Zernensium* colonia divo Traiano deducta », lib. I, *Dens. Dig.*, 50, 15, 1, 8, 9, vezi *CIL*, III, p. 248), pe harta lui Peutinger (*Tierna*, VII, 4); în *Notitiae dignitatum*

[1]) Nu cunoaștem etimologia acestui nume. Pesty, *o. c.*, p. 15—16, se gândește la srb. *biser* « Perle ». Cea mai veche grafie ne trimite mai curând la v.-bg. *bisrъ*, *biserъ* « Perle », întrebuințat mai întâiu ca nume de persoană. Melich, *A honfoglalászkori Magyarország*, 193 și 194, n. 12, crede că este vorba de *Bistra* < slav. *bystrъ*, *bystra* « repede », atestată mai întâiu la 1387: fl. *Biztra* (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, 9). Într'adevăr o *Bizere*, care ar puteà corespunde actualului *Bistra*, se găsià și în Turda (Kenezius de *Byzere* a. 1437, poss. *Byżere* a. 1486, Csánki, *MH, V*, 694).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din s. IV (« *Transdierna* », staţiune pe celălalt ţărm al Dunării, 42, 29); la Procopios (*φρούριον Ζέρνης*, între staţiunile *Novae* şi *Pontes* dela Dunăre, *De aedif.*, IV, 6); în inscripţii: *Tsierna* (*CIL*, III, 1568; 14.468) şi *Dierna* (*CIL*, III, 8.227, 2; 12.677) [1]).

În privinţa etimologiei acestui nume, părerile sânt împărţite. Unii-l socot daco-geto-tracic, alţii slav.

Cei dintâiu (Tomaschek, *l. c.*; Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, ed. II, vol. I, 272—274; Pârvan, *l. c.*; etc.) pornesc dela sanscr. *kršnas* « schwarz », socot potrivirea cu slav. *Černa* numai întâmplătoare (« wir halten den Anklang für zufällig », Tomaschek, *o. c.*, XXX, 2, p. 33) şi văd în deosebitele grafii ale *Cernei* un corespondent daco-geto-tracic al acestuia, care aveà ca sunet iniţial un *č* sau ceva asemănător cu *č*, ca şi *Cerna* actuală. Această explicare se întemeiază aşà dar pe « ipoteza că în limba dacică va fi existat un sunet apropiat de *č*, deoarece toate transcrierile de mai sus nu fac decât să se învârteascâ împrejurul acestui sunet » (Pârvan, *l. c.*).

Ceilalţi identifică *Dierna*, *Tierna*, *Tsierna*, *Zerna* cu slav. *Černa*, fie pentru că au credinţa că Dacii vorbiau o limbă slavă, fie pentru că o socot nume dat de o populaţie slavă (P. I. Šafařik, *Slavische Alterthümer*, Leipzig, 1843—44, I, 246—249, 506 şi *Abkunft der Slaven*, 1827, p. 177: « Da die Lage des Ortes [Tsierna] über alle Zweifel erhaben, so ist Tsierna der Angelpunkt aller slavischen erdkundlichen Etymologie » [2]); Cuno, *Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde*, *Die Skythen*, Berlin, 1871, p. 234 [3]); C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, II, 391; Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 389—391; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 267—269; etc.).

Punându-se pe punctul de vedere al lui M. St. Drinov, expus în *Zaselenye balkanskago poluostrova Slavjanami* (= « Colonizarea prin Slavi a peninsulei balcanice »), Moscova, 1873, după care cea dintâiu apariţie a Slavilor în regiunea dunăreană s'ar fi întâmplat pe la sfârşitul secolului II (cf. *Archiv. f. slav. Phil.*, XXVIII, 638) [4]), în timpul

---

[1]) Cf. Pesty, *A szörényi bánság és szörény várm. tört.*, II, 45—47, 389—391; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 267; Miller, *Itin. Rom.*, 546; Tomaschek, *Die alten Thraker*, în *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, Phil.-hist. Cl., CXXX, II, 33 şi CXXXI, I, 46, 71, 91; L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, tome I. L'histoire, Paris, 1923, pp. 57—58; Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 189—191; Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, în *AAR*, XI—1877, pp. 602—603; V. Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 265, etc.; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 323.

[2]) J. Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, 263, observă însă că în Engadin este un loc *Zernatz*, cu acelaşi radical şi cu un sufix la aparenţă slav, cu toate că nu se poate spune că ar fi locuit vreodată Slavi pe-acolo.

[3]) Combătut de Rösler, *Zeitschr. für österr. Gymnas.*, 1872, pp. 291—301.

[4]) În acelaşi timp cu a lui Drinov se ivì şi părerea opusă, după care Slavii nu s'au ivit la Dunăre înainte de sec. V şi n'au trecut în Moesia înainte de s. VI d. Hr. Ea a fost susţinută de Rösler, *Über den Zeitpunkt der slavischen Ansiedelung auf der unteren Donau*, în *Sitzungsber. der Wien. Ak. d. Wiss.*, Phil.-hist. Classe, Wien, 1873, şi de Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, II, 89. Vezi A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 321—324, o scurtă expunere a chestiunei.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din urmă mai ales L. Niederle susține originea străslavă a *Cernei* și a *Bârzavei*, deși alți slaviști se opun acestei păreri (cf. V. Oblak, *Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte*, în *Arch. für slav. Phil.*, XXVIII—1896, 228—234).

Iată care este părerea lui L. Niederle, rezumată de el însuși în *Manuel de l'antiquité slave*, Tome I: L'histoire, Paris, 1923, pp. 57—59: « Les Slaves ne sont pas arrivés tout d'un coup, à travers les Carpathes, jusqu'à la partie hongroise du Danube au VI-e siècle; mais il y sont venus dès le I-er et le II-e siècles, par petits groupes isolés, s'infiltrant parmi les Sarmates iraniens, les Pannoniens illyriens et les Daces traces; sans doute au III-e siècle leur avance, jusque là très clairsemée, est-elle devenue plus dense sous l'influence du large mouvement de migration des populations transcarpathiques, et ce fait est que, dès les IV-e et V-e siècles, la partie septentrionale du pays danubien apparaissait comme pleine de Slaves. C'est là un résultat qui n'a pu être atteint soudainement, peu avant l'époque (551) où Jordanis écrivait dans son histoire la relation précitée [p. 47, Jordanis, *Get.*, 34—35, după care locuitorii din Dacia « principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur »], sur laquelle se fondent ceu qui ne veulent pas admettre l'arrivée des Slaves à une date plus reculée » (pp. 58—59). Ca dovadă în sprijinul acestei teorii Niederle aduce o grupă « de noms visiblement slaves », « que l'on trouve dans la partie transdanubienne de la Hongrie, et surtout dans le Bas Banat actuel. C'est là qu'on rencontre tout d'abord, et cela depuis le commencement du II-e siècle de l'ère chrétiene, le nom de la rivière actuelle *Černa* qui se jette dans le Danube, venant du nord, près deRšava. L'appellation de *La noire*, en face de *La blanche*, est des plus fréquent dans la nomenclature slave des cours d'eau, notamment dans la régions des Carpathes. Et cette même appellation, nous l'avons, désignant un village situé auprès de l'embouchure de cette rivière . . . » (p. 57). Urmează atestările înșirate mai sus și celelalte nume care se par că sprijinesc această teorie și de care mă voiu ocupă mai încolo.

Ceea ce trebuie să relev înainte de a trece mai departe, este că și *Cernei* îi opun documentele (s. XV—XVIII) și graiul popular o « apă albă »: ung. *Feyerwyz*, mai târziu și azi *Belareka* < slav. *bělъ*, *běla* « alb » + *rěka* « apă », rom. *Apă-albă* (Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 268; Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 46 și *Krassó vm. tört.*, II, 1, 63).

A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 324, nu crede în explicarea lui Niederle, deoarece radicalul *krsn-* există și în alte limbi indoeuropene, nu numai în limbile slave și a putut există prin urmare foarte bine și în limba Tracilor, cu un sunet inițial *ts* sau *z*, cum ne așteptăm dela o limbă « satem ».

O părere apropiată de cea a lui Philippide în privința originii numelui apei *Cerna* și al satului *Csorna*, care se întâlnește în documente, începând cu a. 1400, în sec. XV și XVI în districtul Mehadiei, și care a

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fost numit cu siguranță după apa *Cerna* (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 45—47), este cea a lui Melich, care însă se încurcă în explicare din pricina că iarăși vrea să prezinte formele ungurești mai vechi decât cea românească.

După Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 189—191 (cf. și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 991—992), potrivirea dintre numele *Διέρνα* și *Cerna* nu este întâmplătoare, dar între ele nu este continuitate fonologică: un popor poate numì, independent de altul, o apă «neagră» ori «albă», după cum este curată, ori nu. La origine *Cerna* poate fi deci un cuvânt trac, care să însemneze «negru» (cf. despre aceasta P. Kretschmer, *Einleitung in die Gesch. der griech. Sprache*, Göttingen, 1896, p. 231), iar numele actual s'ar fi născut din cel tracic prin etimologie populară subt influența cuvântului slav **čьrnъ* (cf. v.-bg. *črъnъ* > bg. *čъ'rnъ*, *čeren*, fem. *čъrna*, *černá*, etc.)[1]).

Numele românesc *Cerna* «poate fi din v.-ung. *Cserna*, în vreme ce actualul ung. *Cserna* ori este continuătorul ungurescului vechiu *Cserna*, ori este reprimit din rom. *Cerna*» (p. 191).

Cât privește forma *Csorna*, din slav. *Črna* s'ar fi desvoltat mai întâiu o formă ung. **Csurna*, apoi din aceasta *Csorna* > *Csarna* > *Cserna*, «singurul mod în care s'ar fi putut formà» (p. 191). Cu un cuvânt după Melich forma mai veche este mai nouă.

Într'adevăr însă n'avem nevoie de aceste presupuneri. V.-bg. **Čьrna* > *Černa*, fie că este slav de origine, ori este continuătorul prin etimologie populară al tracului *Διέρνα*, *Tierna*, *Tserna*, *Zerna*[2]), a dat în românește în mod normal *Cerna*. Ung. *Cserna* poate fi deci și slav sudic și anume bulgar, dar poate fi și corespondentul românescului *Cerna*.

Vechiul *Csorna* (azi dispărut) poate fi și o formație ungurească din *Černa* (cf. slav. *telę* «Kalb» > slav. *Telena* > ung. vechiu *Thelena* > *Talena* > *Talana* > *Tollona* > azi *Tolna*; slav. *Želna* «Art Vogel» > rom. *Jelna*, ung. *Zsolna*; slav. *plěva* > ung. *pëlyva*, *pëjva*, *pëlva*, *polyva* «Spreu», etc.), dar mai curând este ruteană (cf. rus. *čërenъ*, fem. *černá* alături de rut. *čornyj* «schwarz»), știut fiind că ceva mai spre Nord de *Cerna*, dar în apropierea ei și tot în districtul Mehadiei, pe valea *Hidegpatak*, pe care o desparte de valea *Cerna* numai valea *Ohaba*, au trebuit să se găsească chiar dela apariția formei *Csorna* colonii rutene. Acolo se găsește la 1430 *Ruszka*, pe ambii țărmuri ai părâului *Ruszkitza*, atestată și după aceasta des în documente (Pesty, *o. c.*, II, 477—478).

---

[1]) La un nume «dacic preslav» se gândește și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. der Theiszebene*, *l. c.*, p. 17.

[2]) Tracic este greu să-l socotim din pricina că în acest caz am aștepta mai curând **Cearna* (cf. Philippide, *o. c.*, I, 324). Totuși sânt și cazuri de cuvinte moștenite în care *é* nu se diftonghează când în silaba următoare îi urmează un *-a* (cf. I. Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile -ă și -e*, Iași, 1921, p. 104). «Nu se poate afirmà deci cu siguranță că fonetismul *tsiérna* > *černa* n'ar fi românesc».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numele acesteia este o indicație de deosebit preț [1]), cum pare a fi și cel al *Ohabei* însăși.

Cele mai vechi date privitoare la *Ohabe* și *Ohabițe* le avem din secolul XV. Csánki, *MH*, I, 761, 762, 763, 770, 776, II, 15, 54, V, 118 cunoaște cu totul 22 *Ohabe* și 8 *Ohabițe*; Lipszky, *Rep.*, I, 474 și II, 102, are 15; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 125—126, înșiră 12; *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, IV, 554—555, numai 4 (cf. și C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*, III, 445, și D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 328). O statistică a lor a făcut S. Dragomir, *Dacoromania*, I, 149; alta Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 185. După Dragomir se găsesc: 7 *Ohabe* și 6 *Ohabițe* în Timiș și Caraș-Severin, 2 *Ohabe* și o *Ohabiță* în Arad, 10 *Ohabe* și mai multe *Ohabițe* în Hunedoara, unde pe la 1440 li se ziceà ungurește *Szabadfalu* sau *Szabadfalva* (cf. germ. *Freiung*; v.-ceh. *lhota*, *lhóta* « privilegium, Freiheit », slovac **lhota* > *Lehota*, pol. *wola* — rut. *vol'a* « Freigrund »), 9 *Ohabe* în Oltenia (Dolj, Gorj, Mehedinți și Vâlcea).

Numele *Ohabei*, dim. *Ohabiță* > ung. *Ohába*, *Ohábicza* este de origine slavă, având același radical *chabi-* ca și verbul *ochabiti sę* « sich enthalten », « se abstinere ». Substantivul *ochaba* înseamnă « scutire », « exemptio », « immunitas » și cu acest sens se găsește numai în documentele muntene scrise slavonește din sec. XIV—XVII [2]). Dreptul *ohabnic* privind proprietatea pământului, *ohaba* a pătruns și în toponimie. Dar, cu toate că *Ohabele* și *Ohabițele* ne întâmpină mai mult în părțile sudice ale Transilvaniei, în Banat și Oltenia, totuși instituțiunea ei, cum ne arată formele radicalului lor păstrate în celelalte limbi slave, pare a fi mai curând de origine slavă nordică (cf. v.-rus. *o-chabitь* « entfernen, beseitigen », — *sja* « sich entfernen, sich vor etw. hüten », rut. *o-chábyty śa čohóś* « eine Sache vergessen, verlieren », « sich enthalten », s.-cr. dial. *habati se* « sich hüten », *habati* « achtgeben », v.-ceh. *o-chabiti sě čeho* « etw. meiden, sich enthalten », la Berneker, *SEW*, I, 381), cum se va vedeà că este probabil și *Streiul*, lângă care se găsește o *Ohabă* în Hunedoara (cf. în același județ și *Ruși*); cum este cu siguranță *crainicul* (< slav. *kraj* « districtus »), din care avem *Crăiniceștii* de lângă *Marginea* Timișului, *Krajnikfalva*, în Bihor (Lipszky, *Rep.*, I, 349), *Crainic* și *Crainici* din Mehedinți, *Crăiniceni* din Dorohoiu, alături de *Crainicovo*, ung. *Karaynokfalva*

[1]) Însuși Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 163, pune în legătură numele apei, muntelui și satului *Rusca*, ung. *Ruszka*, cu rut. *ruśkij*, *ruśka*, *ruśke*, rus. *russkij*, *russkaja*, *russkoje*. Și într'adevăr, cum ne arată și *Ruși*, ung. *Russ*, mai vechiu *Oroszfalu* de pe Streiu (j. Hunedoara), etimologia propusă pentru *Rusca* și *Ruschița* de E. Moór, *Die slaw. Ortsn. der Theiszebene*, *l. c.*, pp. 133—134 (< *rudьska*, derivatul lui *ruda* « Erz ») nu este de loc sigură. Aceasta cu atât mai mult că documentele nu ne-au păstrat nici o formă cu *-d-* (cf. *Gladska* < *Galaczka*).

[2]) I. Bogdan, *Ohabă—Ohabnic*, în *Convorbiri Literare*, XL—1909, pp. 295—299; cf. și S. Dragomir, *Dacoromania*, I, 149—150, și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 185—187.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1391 — 1396 și *Karaynokháza* a. 1389 din Maramureș (Csánki *MH*, I, 449)[1]); cum este *Murony* din Timiș, Békés și Hunedoara, care poate derivà din *muroniu* < *moroniu* (> *moroiu*) < slav. *mora* «Alp» + suf.-*oniu* >-*oiu* (altfel Pais, *M. Nyelv*, XXIV, 46—47, vezi Békés, c. 131), cuvânt întrebuințat, cum îmi comunică S. Pop, aproape exclusiv în Banat și în Nordul Transilvaniei (cf. și Tiktin, *DRG*, 1009, și Bogrea, *Dacoromania*, I, 265—266), și *Zehla*, azi *Silha*, ș. a.

93. Al doilea nume de felul celui al *Cernei* este al **Bârzavei**, afluentul Timișului.

Bârzava se crede că continuă vechiul *Bersovia* de pe drumul dinspre Viminacium spre Sarmizegethusa (*Tabula Peut.*, VII, 3; Priscianus, VI, 13 din Traiani *Commentar. de bello Daciae*, lib. I), ed. Putsch, p. 682, și *CIL*, III, 247: «Inde *Berzobim* Aizi processimus», unde *-m* probabil este forma de acuzativ latină; Geogr. Ravenn., *Cosmographia*, IV, 14)[2]).

Și pe acesta unii (Hasdeu, Tocilescu, Tomaschek, Pârvan, Ortvay, etc., *l. c.*) îl consideră daco-geto-trac, fără a se unì în privința radicalului din care-l derivă; alții (Šafařik, Niederle, *l. c.*) slav. Pentru Niederle acest nume este chiar «tot așà de expresiv» slav ca și al *Cernei*, derivând din slav *brъzъ* «repede», «iute» (p. 58).

Philippide își păstrează și față de *Bârzava* (*Bârza*) atitudinea manifestată față de *Cerna*, întru cât și radicalul *bhreg-* și *bhers-* se găsește și în alte limbi indoeuropene, afară de cele slave, deci originea tracică a *Bersoviei* nu este exclusă. Totuși «vechiul *Berzava* (cum va fi sunat în realitate cuvântul în loc de stâlcitele *Bersovia*, *Berzobis*) trebuià să sune în românește *Bârzáŭa*» (p. 324).

---

[1]) Vezi S. Dragomir, *Dacoromania*, I, pp. 150—155, de unde relev: «Întinderea geografică a crainicilor dovedește că obârșia lor trebuie căutată la nordul teritoriului etnic românesc, acolo, unde prin atingerea cu elementul malo-rus, a putut intrà această instituție în organizația noastră veche». «Faptul, că găsim instituția Crainicilor în jum. II a sec. XIV dejà în sudul Murășului și totuși mai târziu rămâne limitată la un anume teritoriu pare a vorbì pentru un împrumut mai vechiu, într'o epocă, în care, părțile nordice ale Ardealului cu Bihorul și cu regiunile muntoase până la Mureș, aparțineau unei formațiuni de stat slavo-român. De aici instituția crainicilor s'a putut întinde ceva mai târziu și asupra Bănatului, unde, până în sec. XV, știm că există o organizație puternică a districtelor românești» (pp. 154—155).

[2]) Šafarik, *Slavische Alterthümer*, I, 506; Hasdeu, *Columna lui Traian*, 1877, p. 90; Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, p. 601; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 127 și 167; Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, pp. 39—41; Tomaschek, *Die alten Thraker*, *l. c.*, II, 2, p. 59; Miller, *Itin. Rom.*, 544; Pârvan, *Getica*, 270; Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, I, 58; Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 71 și 188—189; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 323—324. C. Patsch, *Banater Sarmaten*, în *Anzeiger der Ak. der Wiss. in Wien*, Phil.-hist. Kl., 62—1925, p. 215, spune: «In der topischen Nomenklatur deutet auf das Nachleben der alten Bevölkerung u. a. der Flussname Bersava, eines Nebenfluszes der Temesch, an dem der Ort Berzobis oder Bersovia gelegen hatte,» iar în notă dă atestările; cf. și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. der Theiszebene*, *l. c.*, p. 16.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 188—189, urmărește formele *Bârzavei* și în documentele latino-ungurești, găsind: *Burzva* a. 1247 (Wenzel, *CDA*, VII, 244); *Burzua* a. 1270 (Knauz, *Mon. eccl. Strig.*, I, 583); mai târziu: *Borzva* sau *Borsva* a. 1256 (Wenzel, *CDA*, VII, 429), *Borzua* s. XIV (Csánki, *MH*, II, 117); apoi *Borza*, cf. *Borzafew*, de *Borza* s. XIV și XV (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, III, passim, și *Krassó vm. tört.*, II, 1, pp. 39—41 și 72—73; Csánki, *MH*, II, 117). Azi i se zice ungurește *Berzava*. Adaogă apoi că, deși se găsesc nume topice *Burzva* > *Borzva* > *Borza* și în alte părți (cf. în Sătmar, Csánki, *MH*, I, 472, 489; în Gömör, Csánki, *MH*, I, 238; în Sălagiu; în Arad, lângă Hodoș: «iuxta *Burzua*», Csánki, *MH*, I, 772; în Baranya, *Cod. dipl. dom. com. sen. Zichy*, VI, 614; în Vas(?) a. 1368: «inter fluvium *Borzwa* et Fizegh», Csánki, II, 748) și, astfel, *Borza* (rom. *Bârzava*, *Bârza*) din Banat ar puteà fi de aceeași origine cu celelalte (forma românească în Arad este tot *Bârzava* sau *Bârzova*, ung. *Berzava*!), totuși crede că ar fi greșit să se despartă numele acesteia de cel al vechii *Bersovia*, *Bersobis*. Numele *Bârzavei* bănățene ar fi dacic. El nu ne-ar fi rămas direct, ci prin mijlocirea altei limbi.

În aceasta a trebuit să aibă forma **Brzava*, căci numai din aceasta se pot explicà formele vechi ungurești *Burzava* [1]) > *Burzva* > *Borzva* > *Borza*.

Din același izvor, din care este numele unguresc, s'ar fi născut și românescul *Bârzava*. Când vechiul nume unguresc ar fi început să se uite prin sec. XVI—XVII, s'ar fi împrumutat din acesta numele ung. *Berzova* (cf. Hunfalvy, *Magyarorsz. ethnographiája*, 381) și *Berzava*, srb. *Berzava*, germ. *Bersava* (Lipszky, *Rep.*, I, 54) și cea literară lat. *Berzava*.

Melich admite că limba, care a mijlocit numele unguresc și pe cel românesc, a fost limba slavă din regiunea Murășului, dar ea n'a făcut decât să-l mijlocească. **Brzava* în această limbă nu erà un element băștinaș, ci împrumutat, căci din slav. **bъrzъ* «repede», «iute» (cf. srb. *brz*, kaj-kr. *bërz*, rus. *borz*, *borzá*) nu mai avem alte nume topice derivate cu sufixul *-ava*.

În acest punct Melich lovește dincolo de țintă, căci, chiar dacă limba slavă n'a fost în cazul *Bârzavei* bănățene decât mijlocitoare, nu este adevărat că nu mai avem alte derivate din **bъrzъ* cu suf.*-ava*. Așà a fost derivată doar *Bârzava* sau *Bârzova*, ung. *Berzova* din j. Arad și o *Brzava* pe Valea *Lim*-ului.

Apoi, dacă forma românească nu poate fi explicată decât dintr'un intermediar slav *Brzava*, toate formele ungurești, atât cele vechi: *Burzava* > *Burzva* > *Borzva* > *Borza* (cf. rom. *Rumân* > ung. *rumuny*; rom. *fărtat* sau *fârtat* > ung. *fortát*; rom. *vârcolac*, plur. *vârcolaci* >

[1]) Cf. această formă la Wenzel, *CDA*, XII, 646, a. 1299, fără a se puteà precizà din ce regiune este.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ung. *varkulács*, etc.), cât și cele mai nouă: *Berzava* sau *Berzova* (cf. rom. *bârsan* > ung. *berszán*) se pot explică foarte bine din rom. *Bârzava*. Cum vom vedeà, la fel s'a desvoltat din punct de vedere fonologic și *Bârsa*, ung. *Barcza*, săs. *Burtza* sau *Burzenland*.

94. Al treilea nume este cel al Timișului.

Timișul (ung. *Temes* > germ. *Temesch* și srb. *Tàmiš*) a fost identificat cu formele vechi: *Τιβισις* (Herodot, IV, 149); *Τιβισκος*, și localitatea de lângă el: *Τίβισκον* (Ptolemaeus, *Geographia*, III, 8, 1); *Tiuisco* (*Tabula Peutingeriana*, VII, 4); *ὁ Τιφησας* (Priscus, *Excerpt. de legat.*, p. 183); *Tibisia* (Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, c. XXXIV); *Tibisia*, și localitatea de lângă el: *Tibis* (Geographus Ravennas, *Cosmographia*, IV, 14, sec. VII); în inscripții *Tibissus* (Miller, *Itin. Rom.*, 496, 544, 549) [1]).

Forma *Τιμήσις* sau *Τιμήσης* întâlnită la Const. Porphyrogennetos (912—959), *De adm. imp.*, 40, este cea dintâiu atestare a formei actuale, corespunzând întocmai lui *Timiș*, și fiind, cum a arătat Melich, *Tisza—ἡ Τίτζα*, în *Magyar Nyelv*, XIX, 37—38 [2]), o grecizare a acestei forme pe care el o socoate veche ungurească.

În documentele latino-unguresti găsim: castrum *Tymes*, *Temes* a. 1212 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 124), a. 1266 (id. ib., IV, 3, p. 342), etc.; fl. *Tymus* a. 1279 (Endlicher *Mon. Arpad*, 561; după Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 252, și mai nainte: a. 1247, Wenzel, *CDA*, VII, 244; a. 1256, id., ib., VII, 429); com. *Temesiensis*, *Tymisiensis* a. 1247 (Wenzel, *CDA*, VII, 220, 222), a. 1256 (id., ib., VII, 431), etc.

Timișul din Banat nu este un nume izolat. O vale *Timiș*, ung. *Tömös* se găsește în jud. Brașov: aqua *Timis* (a. 1211, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 12; a. 1223, id., ib., I, 23); *Temes* a. 1366 (id., ib., II, 243); *Tömös*, *Tömöscher-Pasz* (Lipszky, *Rep.*, II, 149) [3]). O localitate *Temes* se găsește în com. Nitra, în apropiere de *Bella-Valaszka* (Lipszky, *Rep.*, I, 676, și *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 681). O « terra *Temes* » a fost dăruită încă la 1183 de Geza II lui Paul « de genere Chaak » (Wenzel, *o. c.*, 148).

Un plaiu *Timeș* se găsește în Bacău (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 485).

Afară de acestea avem următoarele derivate cu radicalul *Timiș*: *Temeșești*, ung. *Temesest*, j. Arad, și *Temesecz*, com. Torontál (Lipszky, *Rep.*, I, 686; *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 681); apoi *Timișești*,

[1]) Cf. Tomaschek. *Die alten Thraker*. II. în *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, Phil.-hist. Cl., CXXXI. 97; Ortvay. *Magyarorsz. r. vizr.*, II. 252—256: V. Pârvan, *Getica*. 262; Melich. *A honfoglaláskori Magyarország*. 22—23, etc.

[2]) Cf. și *Über den ungarischen Flussnamen Tisza. Teiss.* în *Streitberg.—Festgabe*, Leipzig. 1924. pp. 262—266.

[3]) Pe acesta îl identifică unii cu *Τιβισκα* atestată la Ptolemaeus. *Geographia*. III, 10, 12 în Moesia inferior (cf. Holder. *Altcelt. Sprachschatz*. s. v.. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*. 59. n. 10).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sat în jud. Neamțu (*Marele Dicț. geogr. al Rom.*, V, 600; atestat începând cu a. 1458, cf. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, București, 1913, I, 20, 21, 147, 264, 265); *Timișești*, cătunul *Crâstienestilor* din jud. Suceava, la gura Neamțului (D. Frunzescu, *o. c.*, p. 484; atestat la a. 1470, I. Bogdan, *o. c.*, I, 145, 147); *Temișani*, com. rurală în Gorj (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 600).

Și în privința *Timișului* din Banat și a raportului lui față de formele vechi citate mai sus părerile sânt împărțite. De ex. Tomaschek (*l. c.*) le crede pe acestea « der dakische Name des Temes », cu sensul de « buschreiche » (cf. sanscr. *stíbhi* « Büschel, Busch »). Cuno (*o. c.*, p. 247) trimite la un radical sanscr. *tim-* « ud », care se găsește și în limbile slave. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 54, îl derivă dintr'un radical celtic *tam-* « sich ausbreiten » + celt *isc* « Gewässer ». În sfârșit E. Moór, *Die slaw. Ortsn. der Theiszebene*, *l. c.*, p. 131, îl derivă din slav. *Тъmiš* < *Тьmiš* «Finster(wasser) » < *тьma* « tenebrae », cu *-š* străvechiu și cu *b* > *m* născut « durch slawische Volksetymologie ».

Este sigur că în cazul *Timișeștilor* și *Temeșeștilor* [1]), precum și al unora din numirile topice *Timiș*, *Timeș*, ung. *Temes* sau *Tömös*, avem a face cu un nume de persoană (cf. *Temes*, n. pers. a. 1215 în Bihor, *Reg. de Várad*, art. 281, la Endlicher, *Mon. Árpad.*, p. 710; « familiaris vaivodae Stephani », a. 1373, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 403), și anume un derivat cu sufixul slav *-išъ*, *-ešъ*, din ipocoristicul *Tim*, *Timu*, *Tima* al lui *Timofteiu* (*Tym*, « possessor vinearum » a. 1198, Wenzel, *CDA*, VI, 194; *Tima* « filius ancillae », a. 1211, id., ib., I, 109; *Tima*, a. 1220, *Reg. de Vár.*, art. 58, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 654; *Tyma* a. 1238, id., ib., VII, 63; a. 1275, id., ib., XII, 161; a. 1260, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 19, etc.) [2]), din care este numele satului *Timafalva* din Odorheiu (Lipszky, *Rep.*, II, 147; Lenk, *o. c.*, IV, 258).

Așà poate fi numele *Timișului* din Brașov, a *Timeșului* din Bacău și a *Temes*-ului din Nitra, regiuni locuite de Români, împrejurare, care dovedește că, deși în definitiv slav, numele *Timiș* trebuie să fi fost des întrebuințat și la Români.

În ori ce caz trebuie să reținem faptul că forma cu *-i-*, deci cea românească, este mai veche, nu numai pentru că așà apare numele mai întâiu în documente, ci și pentru că radicalul, din care derivă el, are *-i-*. Forma ungurească *Temes* > *Tömös* este ulterioară.

Cât privește *Timișul* din Banat, chestiunea este mai complicată și mai delicată.

Numele actual al acestuia cu greu poate fi despărțit cu totul de vechile *Τίβισις*, *Τίβισκος*, *Tibissus*, *Tibisia*, *Τιφήσας*, chiar și dacă

[1]) Pentru funcțiunea sufixului *-ești*, care arată originea dela o persoană cf. *Albu* > *Albești*, *Bucur* > *București*, *Bunea* > *Bunești*, etc. (vezi și G. Pascu, *Sufixele rom.*, 68).

[2]) Pentru identificarea ipocoristicului trimit la bg. *Timo*, fem. *Tima* (Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 131).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nu putem precizà care este radicalul acestora şi ce însemnà el, şi cu toate că fonetismul nu-i românesc (cf. A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 457).

Rămâne să cercetăm cum trebuesc cetite aceste forme pentru ca să putem judecà apoi dacă le-am moştenit în actuala formă *Timiş*, ori ne-au fost transmise printr'un intermediar.

Este sigur că *-ις*, *-ος*, *-us*, *-ia* şi *-ας* din formele citate nu sânt decât terminaţiuni greco-latine, adause de scriitorii respectivi, ca şi *-ις* sau *-ης* din *Τιμήσις* sau *Τιμήσης* al lui Const. Porphyrogenetul, care, cum am amintit, reproduce *Timiš*-ul cronicelor ungureşti, şi este deosebit de instructiv în privinţa felului cum trebuie citite grafiile vechi ale acestui nume.

Τιμήσις sau *Τιμήσης* al lui Constantin Porphyrogenetul, care reproduce pe *Timiš*, ne arată că sunetul dinaintea terminaţiunilor amintite a putut să nu fie *s*, ci *š*. Grafia *Tibisia* ne arată apoi că acest *-š* erà înţeles de străini ca *-ši* sau, mai bine, *-šĭ*. *Š* deci nu erà simţit final, ci intervocalic, cum erà şi redat grafic [1]).

Lucrul stând astfel, chestiunea păstrării lui *-s* final în traco-dacă, pe care a dovedit-o P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, 220—236, şi la care trimite Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 23 şi 29, n. 3, în legătură cu numele *Timişului*, ne interesează mai puţin în acest caz decât existenţa în limba traco-dacă a lui *-š* şi păstrarea acestuia când erà final.

Ne interesează şi mai puţin dispariţia lui *s* final din limba latină, de care face mare caz Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 55—57, şi *Revue des Études hongroises*, VI—1928, p. 267, care aplică cu totul greşit ceea ce se ştie despre acesta.

Cum se poate întrebuinţà analogia lui t r e s > *trei*, t e m p u s > *timp*; I o v i s, M a r t i s [d i e s] > *Joi*, *Marţi*; c i v i t a t ē s, h o m i n ē s > *cetăţi*, *oameni*; c a n t a s > *cânţi*, c r e d i s > *crezi*, etc., pentru ca să se dovedească că formele *Τίβιος*, *Τίβισκος*, *Tibisia*, *Grisia*, *Μάρισος*, *Marisia*, etc., ar fi dat **Tie* sau **Ţie*, **Gri* sau *Greĭ* şi **Măre* sau **Mare* etc., este de neînţeles la un filolog cu pregătirea lui Melich. Poziţia acestor forme este doar ca în f ū s u s, g r a s s u s, g r ŏ s s u s, etc., din care avem *fus*, *gras*, *gros*, etc., ori chiar ca în c a s e u s > *caş*, c e r ĕ s i u s > *cireş*, etc., deci *s* şi *š* trebuià să se păstreze [2]).

[1]) Numai în acest sens se poate afirmà că numele *Timişului* antic erà în gura indigenilor cuvânt de două silabe (cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 22—23, şi C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 89).

[2]) În ori ce caz, întrebuinţând astfel legile fonetice, Melich nu prea are dreptul să citească altora din P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, p. 241: « Wer lautgeschichtlichen Studien fernsteht, lässt sich freilich durch phonetische Argumente schwer überzeugen: sie sind aber, weil sie von subjektiven Anschaungen unabhängig sind, gerade die allerschlagendsten ». De geaba cunoaştem însă legile fonologice dacă le aplicăm subiectiv şi greşit. Încă un exemplu ne dă E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, 131, pentru cazul că am admite, împreună cu Melich, că numele *Timişului* ar fi avut, înainte de a intrà

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În nume, cum sânt *Criș*, *Mureș*, *Someș*, *Timiș*, acest *-ș*, după credința celor mai mulți, a fost sufix. Într'o lucrare, publicată în «*Zeitschrift f. Ortsnamenforschung*», I—1926, P. Skok a arătat că sufixul alcătuit de *š* final — pe care-l identifică cu terminațiunea locativului plural ce apare și la Albaneji ca *-š* (p. 86) — se găsește în *Brendisium*, nume de origine mesapică, care nu poate fi despărțit de *Brenda*, precum și în vechiul *Tauresium* din Macedonia, care dăinuește, fără sufix, în s.-cr. *Taor* (p. 85).

Iar Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1369, adaogă: «Nu putem ști dacă ceea ce Latinii transcriau prin *-esium* aveà la Traci, de fapt, această rostire sau dacă pronunțarea erà mai de grabă un fel de *s* sau *š*, pe care numirile românești îl conservă până astăzi. Divergențele în transcrierea grecească sau latinească, la numirile râurilor pomenite la scriitorii vechi, poate fi considerată și ea ca un indiciu despre o rostire palatală a lui *s*. Ceea ce mi se pare mai presus de orice îndoială, e existența acestui sufix în numiri de localități traco-ilirice; nume ca *Canusium*. *Genusia*, *Pandosia*, *Venusiae*, citate de P. Skok după *Thesaurus*, ne fac să credem că sufixul acesta erà obișnuit și cu alte vocale decât *e*».

Și V. Pârvan crede pe *-š* din numele topice amintite de origine getică și redat numai grafic de străini cu *-s* sau *-sius* (*Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, în *AAR*, s. III, t. I ist., București, 1923, pp. 14—16, în legătură cu numele *Argeșului*, și *Getica*, București, 1926, passim; cf. și V. Motogna, *Rev. ist.*, XIII—1927, nr. 10—12, p. 366).

Putem spune aproape cu siguranță că nici *b* intervocalic din *Τίβισις*, *Τίβισχος*, *Tibissus* și *Tibisia*, precum nici *φ* din *Τιφήσας*, nu trebue cetit *b* și *ph* sau *f*.

B intervocalic nu ne-ar fi putut rămâneà în românește, ci ar fi dat mai întâiu *-v-*, apoi ar fi dispărut: t i b i > *ție*, n o b i s > *nouă*, c a b a l l u s > *cal*, s c r i b o > *scriu*, s c r i b i t > *scrie*, etc.

B intervocalic n'ar fi putut da *-m-* nici în vreo limbă slavă, care ni l-ar fi mijlocit, iar o mijlocire germană estică (goto-gepidă), și mai ales bulgaro-turcă, ori cât ar dori-o Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 24), este exclusă, cât timp nu se poate întemeià și pe alte nume proprii și cuvinte.

B și *F* din formele citate, după toată probabilitatea, trebue cetite *m*.

Cât privește formele cu *-b-*, P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, 236—237, a arătat că o particularitate a limbii traco-dace, ivită în cursul evoluției ei, a fost schimbarea lui *b* în *m*.

în ungurește *-s* final: «in Ung. ist. [slaw.] *-s* im allgemeinen erhalten geblieben, höchstens ist daraus *-z* oder *-c* geworden, aber *-s* [=*š*] nie», iar presupunerea că *-s* din nume ca *Μάρις* = Mureș, etc., s'ar fi schimbat în ungurește în *-s* [=*š*] (după analogia lui *Nád-as*, *Gyep-es*, *Rák-os*), «ist nur eine linguistiche Verlegenheitshypothese, denn keiner unter diesen Fluszn. gibt einen Sinn im Ung.».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dacă grafia *Τιμήσις* sau *Τιμήσης* a lui Constantin Porphyrogenetul față cu *-b-* din grafiile antice, după părerea lui Melich (*o. c.*, p. 23), n'ar dovedi singură prea mult, deoarece este relativ târzie și reproduce *Timiș*-ul cronicelor ungurești, ea dovedește mult mai mult împreună cu *Μουσέος* = *Museus* din *Acta Sancti Sabae Gothi* (*Acta SS.*, p. 968), relevat de Tomaschek, *Zeitschrift für österreichische Gymnasien*, 1872, p. 150, și *Die alten Thraker*, II, 2, în Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss., Phil.-Hist. Cl., XXXI, 95 (cf. și: Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, ed. I, vol. I, pp. 301—302, unde se citează textul după *Συναξαριστὴς Νικοδήμου Ἁγιορείτου, Ἐν Κωνσταντινόπολει*, 1845, IX, p. 55; V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman*, București, 1911, p. 156 ș. u., și *Contribuțiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 11—12; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 723).

În locul citat din *Actele Sfinților* ni se spune cu privire la Saba « Goticul » că în ziua de 12 Aprilie 372 a fost înnecat în râul *Μουσέος* de agenții executori ai persecuției lui Athanarich împotriva creștinilor din regatul său. Știrile privitoare la Saba sânt contemporane și autentice, așà că nu poate fi nici o îndoeală în privința localizării pe hartă a râului despre care este vorba.

Identificarea lui *Μουσέος* cu **Buzeul** sau **Buzăul** o admite și L. Niederle, *Slovanskí starožitnosti*, Praga, 1902, II, 1, p. 30 (cf. și Pârvan, *l. c.*).

Grafia *Μουσέος*, în loc de *Μπουσέος* = *Βουσέος*, s'a putut naște nu numai pentru că *β* grecesc începuse să se rostească *v*, iar *b* străin să fie redat prin sunete apropiate (*m*, *p*, *mp*) [1]), ci și pentru că *b* traco-dac evoluase la *m*. Iar fiind săvârșită această evoluție, a putut intervenì, în formele cu *b* ale *Timișului*, fenomenul « reconstrucției » sau al așà zisei « scrieri inverse », care se ivește ori de câte ori două sunete ajung să se confunde în evoluția lor [2]).

---

[1]) Și astăzi redarea lui *b* străin în grecește se face la fel (cf. turc. *bej* > gr. *μπέης barca* > *μπάρκα*, la A. Thumb *Handbuch der neugriechischen Volkssprache*, Strassburg, p. 14, art. 4).

[2]) P. Kretschmer, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, I. Band, 6. Heft, *Sprache*, Leipzig und Berlin, 1923, p. 17, ne dă câteva exemple clasice de astfel de « Rekonstruktion » sau « umgekehrte Schreibung ». După ce diftongul *αι* grecesc s'a desvoltat în *e*, și prin urmare s'a confundat cu *ε*, a început să se scrie *αι* în loc de *ε*, de ex. *ὑπαίρ* în loc de *ὑπέρ*, *βαιβεώσω* în loc de *βεβαιώσω*, *χαῖραι* în loc de *χαῖρε*. În latinește, deoarece se scrià *homo*, dar după dispariția lui *h* se rostià *omo*, a început să se scrie *hemo* în loc de *emo*, *Horcus* în loc de *Orcus*, etc.; după dispariția lui *n* înainte de *s*, a început să se scrie *n* înainte de *s* unde n'a existat nici odată: *occansio* în loc de *occasio*, *Crenscens* în loc de *Crescens*, ș. a. m. d.

Cât privește exemplele de trecerea lui *b* în *m* în românește, înșirate de D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1885, p. 184, n. 1, ele nu pot fi avute în vedere, deoarece nu cuprind *b* intervocalic decât doar p r a e b e n d a > *premândă*, care însă a putut fi influențat de *comând*, *comândare* < lat. c o m m e n d o (cf. Philippide, *Originea Românilor*, I, 744—745).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Grafia *Drobeta*, la Ptolemaeus *Δρουφηγίς* [1]), ne arată, după părerea lui C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 86, că în limba dacică există şi particularitatea dialectală a rostirii lui *b* ca *φ* sau, mai bine, a evoluţiei lui *b* la *φ*, iar în acest caz se explică prin « scriere inversă », împreunată cu « falsă etimologie », şi grafia *Τιφήσας* a *Timişului* [2]).

Astfel, întocmai cum *Μουσέος* (de care Melich evită să se ocupe în lucrarea sa), poate fi cetit *Βουσέος* = *Buseos*, *Buseus* sau chiar *Buseu*, *Buzeu*, tot aşà grafiile *Τίβισις*, *Τίβισκος*, *Tibissus*, *Tibisia* şi *Τιφήσας* pot fi cetite *Timiš*.

Ori care ar fi fost radicalul traco-daicicului *Βουσέος* (Tomaschek, *l. c.*, trimite la trac. **bhuğ-* « a îndoi »; Pârvan, *Contribuţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, 12, la *buz-* sau *bûza* din n. pers. *Βύας*, *Βύης* şi *Βύος*, foarte obişnuite la Traci; iar P. Papahagi, *Dunărea*, I, Silistra, 1924, pp. 179—181, la rom. *buză* « Lippe », alb. *buzε*, idem, fără a puteà explicà satisfăcător suf. *-eu*, *-ău*), şi ori ce a însemnat el, Slavii (ruso-ruteni) la venirea lor, l-au interpretat ca *Bozov* < *Бъzovъ* < *bъzъ* (cf. rus. *bozъ*, rut. *boz*, bg. *бъz*, s.-cr. *baz*, ceh., pol. *bez*, etc.) « Holunder », « sambucus » + suf. top. *-ovъ*, cum ne arată clar decalcul din numele unguresc *Boza*, *Bodza* < *bodza*, *boza* « Holunder », « sambucus » (< rus., rut. *bozъ*) al *Buzăului* (cf. « inter *Bozam* et Prahow » a. 1358, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 153; *Boza*, Lipszky, *Rep.*, II, 22; *Bodzafordulása*, id., ib., II, 19; *Bodza*, Lenk, *Lex.* I, 156 ş. u.).

Românescul *Buzeu* sau *Buzău* [3]) poate fi deci atât continuătorul traicicului *Βουσέος*, cât şi al intermediarului ruso-slav *Bozov* < *Бъzovъ*. Şi în cazul din urmă el este mai aproape de original decât ung. *Boza*, *Bodza*, din care nu puteà să se nască [4]).

Tot aşà stăm şi cu *Timişul*. Ori care ar fi fost radicalul lui şi ori ce ar fi însemnat el, din moment ce se rostià în traco-dacă *Timiš*, sau aproape

---

[1]) Cf. şi Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 518, care trimite la Mannert, *Geographie der Griechen und Römer*, vol. III, şi Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, *l. c.*, p. 603.

[2]) Vezi şi astfel de exemple la P. Kretschmer, *l. c.*: după analogia lui *σύνμαχος* în loc de *σύμμαχος* s'a scris şi *ἐγρανμάτευεν* în loc de *ἐγραμμάτευεν*, *ὄνμασι* în loc de *ὄμμασι*, *ἐνμανοήλ*, etc. Tot aşà la Romani: *Inlyricum* după analogia etimologicelor *inlustris*, *conlegium* alături de *illustris*, *collegium*; la noi: *înblu* < a m b u l o, *înpărat* < i m p e r a t o r etc. după analogia compuselor cu pref. *în-*.

[3]) Atestat mai întâiu în formele: Бозеѣ a. 1432, Бѣз[еѣ] a. 1476, Бѣзов a. 1482—87, « in opido . . . Busso » a. 1470 (I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Ţării-Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, pp. 50, 98, 192, 329).

[4]) Cf. P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, pp. 730—731: « *Buzeu* nous montre même le phonétisme ukraïnien. C'est simplement l'adjectif de *bъzъ* » sureau « > *bъzovъ* » (cf. şi *Sur quelques noms de lieu d'origine ucrainienne en Roumanie*, publ. în *Zbornik zahodoznanstva* = « zbornic pentru cunoaşterea Apusului » vol. II, Kiev, 1930). După G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 113: « wahrscheinlich nur volksetymologisch angelehnt an uraltes urk. 372 *Μουσέος* »; după G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 80—81, din bg. (nu rut.) *Bozovo* « Ort wo Attich wächst » (cf. *Bozovici* în Banat). Greşit Ios. Bălan, *Numiri de localităţi*, Caransebeş, p. 70: < slav. *buzov* « sărat ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în acest fel, Slavii, care s'au așezat cu timpul pe malurile lui, au putut să-l simtă identic cu n. pers. slav. *Timiš*, *Timeš*, cu care erau obișnuiți în toponimie, ori ca derivatul substantivului slav *тьма* « tenebrae », « întunerec », și să continue a-l întrebuința în această formă. Forma românească *Timiș* poate fi deci atât moștenire traco-dacică, cât și numai continuarea intermediarului slav *Timiš*. Dar nu poate derivà din ung. ulterior *Temes*. A pune între rom. *Timiș* și slavul (ca să nu mai vorbesc de traco-dacul) *Timiš* un intermediar v.- ung. *Timis*, cum face Melich, nu este nici științific, nici obiectiv.

95. Se știe că dintre numele orașelor romane nici unul nu ni s'au păstrat. Ele au fost înlocuite cu nume slave ori unguresti: *Sarmizegethuza* cu *Grădiște*, *Apulum* cu *Bălgrad*, *Potaissa* cu *Turda*, *Napoca* cu *Cluj*, *Porolissum* cu *Moigrad*, *Ampeium* cu *Zlatna* sau *Zlacna*, *Drobeta* cu *Turnu-Severin*, *Salinae* cu *Uioara* (< ung. *Ujvár*). *Roșia*, care a înlocuit pe *Alburnus*, este un nume relativ nou, după unii traducerea ungurescului *Verespatak* [1]).

Acesta este un motiv de-ajuns pentru a nu crede în derivarea din *Ad-Mediam* de pe *Tabula Peutingeriana*, VII, 4 (Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană* [1], I, 292) sau chiar din *Me-ad-diam* (idem, *Les Roumains au moyen-âge*, p. 135), a Mehadiei, pe care o mai susține și acum G. Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, în *Banater Deutsche Kulturhefte*, II—1928, Heft 3, p. 14). De asemenea nu putem să ne gândim nici la vreun radical slav ori unguresc prevăzut cu sufixul *-ádia*, socotit de Hasdeu anteroman (cf. *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, ed. 2, p. 277, și *Etym. Magn. Rom.*, v. I, p. 338), cum nu ne putem gândì nici la vreun radical anteroman, în special dac **Mede*, din care s'ar fi născut latinul *Ad-Mediam*, care însă ar fi dat **Amează*, nu **Meade*, **Mede* > ung. **Méhed* + *-ia* > rom. *Mehedia*, *Mehadia*, cum crede G. Pascu, *Etimologii românești*, Iași 1910, pp. 7—16.

Etymonul *Mehadiei* nu este nici ung. *méh* « albină », de-aici *méhed-* + suf.*-iĭa*, pe care-l propune D. Dan, *Din toponimia românească*, București, 1896, pp. 142 ș. u. (cf. și *Convorbiri Literare*, XXXI, 1897, pp. 142 ș. u.); nici slav *мъha* și *meha* « muscă », pe care-l propune Ios. Bălan, *Numiri de localități*, pp. 36—54.

Adevărata etimologie ne-o dau însăși documentele și ea a fost relevată de mult de către Pesty, *Századok*, 1875, p. 652, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, pp. 309—369, în special pp. 324—325, și *Magyarorsz. helyn.*, I, 208—211, a cărui părere a fost admisă acum în urmă și de Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 190. Este vorba de n. pers. *Mihál(y)* + suf. top. ung. *-d* și apoi + suf. top. *-iĭa*, obișnuit atât în românește, cât și în limbile slave, știut

[1]) Cf. Ortvay T., *Temes vármegye és Temesvár város története*, I, Budapest, 1914, pp. 136—137.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fiind că cele mai multe numiri topice sânt date după nume de persoană, chiar şi dacă acestea sânt prevăzute cu deosebite sufixe. Din punct de vedere fonologic *i* aton a putut da *e* [1]), iar *l* a dat *ŭ* şi apoi a dispărut (**Mihăldĭa* > **Mehăldĭa* > **Mehăŭdĭa* > **Mehădĭa*, > prin asimilaţie **Mehedĭa* > prin contracţie *Medĭa*, rostită provincial *Medzĭa*) [2]).

Iată probele documentelor pentru radicalul *Mihăld* şi pentru variarea lui *i* cu *e*.

Afirmaţiunea că *Mehadia* s'ar fi născut în 1273, pe timpul lui Ştefan V, având numele de *Mihăld* n'are temeiu documentar (cf. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vármegye története*, II, p. 325). Mai întâiu se vorbeşte de un Blasius, castellanus de *Mihald* în a. 1323 (Fejér, *CD*, VIII, 2, p. 407). În acelaşi an mai este pomenit un castelan « de *Mihald* », cu numele Dioniziu. Acesta îşi păstrează funcţia şi în a. 1324 şi 1327 (*Cod. dipl. p. Hung.*, I, 120, 125, 131, 135; Cornides, *Diplom.*, III, col. Nagy Imre; cf. Pesty, *o. c.*, p. 326, şi Csánki, *MH*, II, 13—14). Urmează: « Naan kenezius de *Myhald* » a. 1372 (Körmendi levéltár Himfy, nr. 237, la Csánki, *MH*, II, 18); « Castri nostri *Myhald* » a. 1390 (Pesty, *o. c.*, III, 10); «opidum nostrum *Myhald* » a. 1428 (Pesty, *o. c.*, II, 330; Csánki, *MH*, II, 18), etc.

Mehadica se numià ungureşte în timpurile vechi *Kis-Mihăld*, spre deosebire de *Mehadia* care se numià *Nagy-Mihăld*. Începând din secolul XV documentele ne arată formele: « Novak de *Mehedyka* » într'un document care, după părerea unora ar fi dela Ladislau I, deci dintre 1440—1444; *Mehadyka* a. 1528; *Mehadika* a. 1539, *Myhedyka*, *Kys-Myhald* sau *Myhedika* a. 1575, *Mihadika* a. 1588 (?), *Mehadika* a. 1598, *Mehedyka* a. 1603, etc. (Pesty, *o. c.*, II, 366—369).

Având în vedere aceste fapte, nu văd pentru ce nu s'ar puteà explicà la fel şi numele satului *Mehedia* de pe apa Telejnei (C. Chiriţă, *Dicţionarul geogr. al jud. Vasluiu*, Bucureşti, 1889, pp. 224—225) şi chiar şi al judeţului *Mehedinţi*, pe care D. Dan, *l. c.*, le explică tot din ung. *méhed-* < *méh* « albină » + suf. *-inţi*.

Albina, ca emblemă în marca judeţului *Mehedinţi*, nu este o dovadă sigură pentru această explicare. Ea a putut să rezulte şi dintr'o falsă analiză a numelui *Mehedinţului*, dat după sau la fel cu cel al *Mehadiei*, cu care s'a găsit un oarecare timp împreună în « banatul de Severin »,

[1]) Pentru variarea lui *e* cu *i* cf. şi *Mirsina* « Mircina » < *Mircea* alături de *Mercsina* (Pesty, *Krassó vm. t.*, II, p. 3); *Pipirig* > *Peperygh* (id., ib., II, 2, p. 100).

[2]) Cf. E. Hodoş, *Poezii populare din Bănat*, Caransebeş, 1892, p. 4: « Megla şi Megíca cu acc. pe i (Medía şi Medíca), numirile ce le dă poporul localităţilor cu numele oficial Mehádia şi Mehádica ».

Fenomenul dispariţiei lui *l* în ungureşte a fost relevat şi de Pesty, *o. c.*, II, p. 325. Vezi mai amănunţit S. Simonyi, *Die Ungarische Sprache*, Strassburg, 1907, pp. 225 ş. u. Pentru limba noastră cf. articolul « *Despre l > ŭ şi dispariţia acestuia în românește* » pe care l-am publicat în *Omagiu lui I. Bianu*, Bucureşti, 1927, pp. 137—151. Rostirea lui *l* > *ŭ* se găseşte şi în limbile slave, nu numai în sârbo-croată, ci mai ales în polonă, apoi în slovacă, bulgară, rusă şi ruteană (cf. W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, ed. I, vol. I, pp. 292—293; ed. II, pp. 389 şi 391—392).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

numit uneori şi « banatul de Mehedinţi », stăpânit de Unguri [1]). « Legătura între Mehadia, mai româneşte « Mehedia », şi între banatul de Severin a fost atât de intimă şi îndelungată, încât nu numai porţiunea vest-sudică a Olteniei conservă până astăzi numele de *Mehedinţ*, dar uzul poporan întinde câte odată această dominaţiune chiar asupra Olteniei întregi . . . » [2]).

Numeroasele derivate din nume de persoane cu suf. *-inţi* ca *Binţinţi* (< *Bincze* = *Vincze* = « Vincenţiu »), *Berlinţi* (< *Berlea*), *Buninţi*, *Ciorlinţi*, *Gorlinţi*, *Gâdinţi*, *Negrinţi* (< *Negru*), *Miculinţi* (< *Micula*), *Nicolinţi*, *Serbinţi* (< *Sârbu*), *Stroinţi* (< *Stroia*) etc., alături de *Dunărinţi*, *Mărgininţi*, etc. (cf. Bogrea, *Dacoromania*, I, 120), ne trimit în rândul întâiu la un radical nume de persoană sau de ţinut.

Ar rămâneà numai să se lămurească dacă în *Mehedía* din Vasluiu şi în *Mehedinţi* radicalul este *Mihal*, ca în *Mehedía* din Timiş, ori numele personal *Mehéd* (dim. *Mehédko*), reflexul slav (rutean, etc.) al lui *Methodius* (vezi Želechowski, *Ruth.-Deutsch. Wb.*, I, 436), la care se gândeşte Bogrea, *Dacoromania*, IV, 866—867.

96. Un nume interesant, care ne aminteşte de Români şi de îndeletnicirile lor în legătură cu aşà zisele « castra » este **Charamida**: « ad unum locum *Teglauar* vocatum wlgariter, *secundum* vero *Olachos Charamida* nominatum » a. 1363/71 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 968, s. v. *tégla*). Pesty, *Krassó vm. tört.*, I, 110, şi Csánki, *MH*, II, 31, dau şi alte atestări mai nouă pentru acest nume, cetindu-l ambii *csaramida* (*Charamada* a. 1364; *Cheremida* sau *Chermida* a. 1453, *Charamida* a. 1464, *Cheremyda* a. 1514—16, *Chermida* a. 1596, *Cheremida* a. 1599, *Czaramida* a. 1617, *Cheremida* a. 1717, *Cselemida* a. 1761). Forma cu *ć*

---

[1]) Rămăşiţe ale stăpânirii ungureşti în toponimia Olteniei ar fi, după Hasdeu, valea *Oslea* şi muntele *Oslea* în Gorj, doi munţi *Oslea* în Mehedinţi, nume date după « *Oslu* Bano de Zevreno », şi *Vermeghia* din Gorj, care derivă din ung. *vármegye* (Hasdeu, *Negru-Vodă*, LXXI şi CXLIV—CXLV).

Formele *Oslea*, apoi *Osul* din Novoselica, jud. Maramureş şi din Chiţi, com. Ugocsa (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, 19 şi 31), *Osloveni*, din jud. Neamţ (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 336), în care avem *s* nu *š*, ne arată că şi numele banului *Oslu* trebuie cetit cu *s* (cf. *Belud filio Oslu* a. 1233, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 58; *Oslu*, banus de Zeurino a. 1240, id., ib., I, 69, şi « princeps militiae paganorum nomine *Osul*, qui fuit servus *Gyule* », *Chron. pict.*, ed. M. Florianus, I, 2, 171; genus *Osul* a. 1290—1301, Wenzel, *CDA*, X, 417), iar în acest caz etimologia propusă pentru *Oslu* de Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 264 (< pecenego-turc. **Ašlu* > ung. *Aslu* > *Oslu*) nu este bună, cum nu este nici cea dată de Z. Gombocz, *Magyar Nyelv*, XX—1924, 23—24, care-l pune în legătură cu numele tribului peceneg *Τζοὺϱ*, întâlnit la Const. Porphyr.

Observ că unele din n. top. relevate mai sus pot derivà şi din v.-bg. *osla* « cos », « piatră ascuţită » şi *osьlъ* « Esel » (cf. Miklosich, *EWS*, 227), acest din urmă întrebuinţat ca n. pers. (cf. şi V. Bogrea, « An. Inst. de Ist. naţ. din Cluj » I, p. 383).

[2]) Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. LXX; cf. şi Ios. Bălan, *Numiri de localităţi*, pp. 54—64

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

însă este rostirea sârbească; cf. s.-cr. *ćeràmida*, *ćerèmida* alături de rom. *cărămidă*, bg. *keramida* < gr. biz. κεραμίδα la Berneker, *SEW*, I, 500 [1]).

97. Nu atât pentru vechime, cât mai mult pentru formă, care ne dovedește clar cum trec numele topice cu timpul dela un popor la altul, pentru a le reprimì pe urmă cu forma schimbată, amintesc aici **Vârciorova**, ung. *Vercserova*.

Istoria acestui nume și formele documentare în care se găsește el se pot vedeà la Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 565—568, și Csánki, *MH*, II, 71 (*Worchorowa* a. 1433, 1447, 1475, *Alsoworchorowa*, *Kezepseo vorchorowa*, *felsew vorchorowa* a. 1495, *Also Worchorowa*, *Keozep worchorowa*, *felseo worchorowa* a. 1563, *Verchiorova* a. 1566, *Varcziorova* a. 1576, etc.).

Ca și pentru *Vârciorova* Mehedințului și chiar și pentru *Vârciorogul* din Bihor, care a putut să se desvolte fără nici o greutate din **Vârciorov*, nu trebuie să ne gândim la *vârciolog* « vârtej de apă » = sârb. *vrtlog*, idem (cf. și *a umbla vârciog* « a umblà repede, sprinten, priceput », propriu « val-vârtej », Pamfile, *Ștefan-cel-Mare*, p. 66), la care se gândește în rândul întâiu Bogrea, *Dacoromania*, I, 217 și 555, și Pascu, *Suf. rom.*, 218), căci acesta, în regiunea în care se găsește, probabil și-ar fi păstrat pe *-l-* neschimbat. Dar documentele nu ne arată nici odată forma *Vârciolog*.

Mai curând trebuie să pornim deci dela *vârh* (= « vârf ») < slav. *vrьhъ* + suf. rom. *-cior*, la care populația de origine slavă a adăugat

---

[1]) Pentru îndeletnicirile militare ale cnejilor români din *Banat*, afară de *Armistha* = « Armiște » < *armă* + suf. *-iște*, a. 1433, care se ținea de cetatea *Krassófő* = « Crașova » (Pesty, *Krassó vm. tört.*, III, 345; Csánki, *MH*, II, 98), se mai pot cità următoarele dovezi documentare: « Nos Ladislaus . . . consideratis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis eorundem *Universorum Nobilium et Keniziorum ac ceterorum Valachorum* [de Districtibus Lugas, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofw, Borzafw, Komiathy et Illyed vocatis] quibus iidem *non solum predecessoribus nostris* Regibus Hungarie, *sed et nobis* se gratos reddiderunt . . . et presertim eo respectu, quod ipsi . . . *in custodia et tuicione vadorum Danubii contra crebros incursus Turcorum*, » . . . « *personas, resque et bona sua fortune summittere . . . non formidant.* Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere, omnia et singula eorundem Valachorum et Keniziorum privilegia . . . confirmamus », p. 1457 (Pesty, *A Szörény vármegyei hajdani oldh kerületek*, p. 73); « Ladislaus dei gratia . . . fidelibus nostris universis et singulis *volachis Nobilibus et Kenezìis* districtus Komiathy Salutem et gratiam . . . fidelitati vestre taliter respondemus . . . quod nos maxime ex consideracione ut nos, *una cum ceteris volahis Nobilibus et Kenesiis prescriptorum septem districtuum ad servicia nostra atque pro conservacione, et defensione, confiniorum et vadorum illarum parcium inferiorum ex consuetudine obligamini* . . . prefatum districtum Komyathi, pretactis aliis *septem districtibus volahicalibus* readiunximus et reincorporavimus », a. 1457 (id., ib., pp. 75—76); « Nos Wladislaus dei gracia Rex Hungarie . . . idem condam dominus Sigimundus Imperator et Rex, consideratis fidelitatibus et serviciis per eosdem *Wolachos in exercitualibus expedicionibus contra sevissimos Thurcos* sepesepius instauratis », a. 1494 (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, III, 117).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

suf. top. *-ova*, împreună cu care l-am reprimit pe urmă noi şi l-au primit Ungurii [1]).

Este vorba de acelaşi radical pe care, cum a arătat Melich, *A honfoglalåskori Magyarorszåg*, 173—174 îl găsim şi în *Vârşeţ*, ung. *Versecz*, germ. *Werschetz* şi *Werschitz*, srb. *Veršac* şi *Vršac*, bg. *Vršec* sau *Vъršec* (cf. srb. *vrьšьcъ* «apex», la Melich, *l. c.*, şi bg. *vъršec* la Pascu, *Suf. rom.*, 321).

98. Dintre numele sigur româneşti ale Timişului mai relev, ca fiind relativ destul de vechi, pe următoarele: *Barbfalwa* a. 1437 (Csånki, *MH*, II, 25) [2]); *Bratulfalva* a. 1462 (Csånki, *MH*, II, 34 s. v. *Doboz*, nr. 36); *Begyesth* = «Bădeşti» a. 1464 (id., ib., II, 26); *Chama* = «Csoma» < *ciumă* a. 1337 (id., ib., II, 31); *Chutha* = «Ciuta» a. 1411, etc. (Csånki, *MH*, II, 33; Pesty, *A szörényi bånsåg és Szörény vm. tört.*, II, 48); *Feleste* = «Feleşti» < n. pers. *Felea* a. 1364 (Csånki, *MH*, II, 36); *Fratest* a. 1444, etc. (id., ib., II, 37) [3]); «*Kabwl*» şi «*Kakoyesth*» a. 1487 (id., ib., II, 43); *Kopaach* a. 1488, *Kopach* a. 1523 = «Copaciu» (id., ib., II, 46; Pesty, *o. c.*, II, 275—276); *Korbul* a. 1444, 1591, etc. (Csånki, *MH*, II, 276; Pesty, *o. c.*, II, 276); *Kornia*, ung. *Somfalù*, care are formele *Kornia* a. 1539, etc., *Korny* 1600, *Kornyi* 1690—1700 (Pesty, *o. c.*, II, 277—281), *Korneth* a. 1442 (Csånki, *MH*, II, 46); *Kosthanesth* a. 1454 (id., ib., II, 46); *Kulduesth*, *Kwldofalwa* a. 1479 etc. (id., ib., II, 48); *Lupulfalva* a. 1444 (id., ib., II, 15 s. v. *Zsidóvár*, nr. 43); *Mål* a. 1433, etc. în formele *Maal*, *Meel*, *Mall*, *Målfalva*, *Meld*, care ne arată că este vorba de *mal* < slav. *mělъ* «Kreide» (Pesty, *o. c.*, II, 306—309; cf. înruditul *Var—Mezfalva* = *Mészfalva*, id., ib., II, 369—371, şi *Podmel* a. 1547 etc., id., ib., II, 457); *Magura* a. 1467 (id., ib., II, 49), *Margina* a. 1365, *Marsina* a. 1366, *Morsina* a. 1439, etc. (id., ib., II, 19 şi 50; cf. şi Caraş-Severin); *Mesthakon* a. 1427, etc., apoi *Nyires* (Csånki, *MH*, II, 50; Pesty, *o. c.*, II, 37); *Mykoles* = «Miculeşti» a. 1427 (*Mikulest* a. 1470, Csånki, *MH*, II, 51)[4]); *Mura* a. 1332—37 (id., ib., II, 57); «*Murony* de Kenez» a. 1492, *Muron* a. 1498 din rom. *moroni* > *moroiu* (prov. Ban. *muroniu*)

---

[1]) Bogrea, *l. c.*, adaugă între cele ce spune despre *Vârciorova* şi: «Ori **vârfciorog?*» Derivarea bună se poate vedeà la N. Iorga, *Revue historique*, V—1928, p. 173.

[2]) Pentru *Barbu* cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 169, care-l pune în legătură cu *Barbara*, *Barbura*; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 279, § 271 şi 299, § 272, unde-l socoate extras din *bărbat*, şi *Dacoromania*, VI, 533, unde ne spune: «Nu trebuie să considerăm ca născut prin schimbare de gen numele nostru *Barbu*, care nu-i un masculin format pe teren românesc din *barbă*, ci un nume vechiu romanic». Să se compare *Barbius*, *Barbus Longus* (Jireček, *Die Romanen*, etc. II, 24) şi *barbus* «Barbe, Flussbarbe (von den Bartfäden des Fisches benannt) (< *barba*).

[3]) Despre *Gruin* am vorbit mai sus.

[4]) *Myraja* = «Miroia», probabil din *Mir*, un ipocoristic al vreunui nume slav compus cu *mir*, ca *Balomir*, *Dragomir* etc., şi *Szakoyafalva*, din *Sac*, poate = «Isac», ori «Sava» sânt derivate cu suf. slav. *-oi(e)*, nu cu *-oniu* > *-oiu*, care trebuià să-şi păstreze pe *n* (cf. *Murony*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

< slav. *mora* « Alb », pătruns şi în alb. *morε* (cf. Tiktin, *DRG*, 1009, şi G. Meyer, *EWA*, 286) + suf. *-oniu* >*-oiu* (Csánki, *MH*, II, 52; altfel Pais, *M. Nyelv*, XXIV, 46—47, vezi Békés, c. 131); *Padurencz* a. 1468 (id., ib., II, 56; Pesty, *o. c.*, II, 435); *Pawlest* a. 1453 şi *Paulys* = « Pauliş » a. 1492 (Csánki, *MH*, II, 56); *Romanesth* a. 1464 (id., ib., II, 60, azi *Rumâneşti*; cf. Caraş-Severin); *Rugyinolcz* a. 1411, *Ruginocz* = « Ruginos » a. 1428 (id., ib., II, 60); *Swgya* a. 1427, districtus *Sugdya*, *Swggya*, *Sudya*, care pare a fi numai o grafie a românescului *jude* (Csánki, *MH*, II, 62), *Sachal* a. 1475, *Zachel* a. 1492 = «Săcel» (id., ib., II, 62; Pesty, *o. c.*, II, 486), *Zela*, *Zehla* a. 1479—80, *Zalha* a. 1510, azi *Szilha*, cf. rom. *silhă*, *sihlă* (id., ib., II, 14 şi 63); *Temeshel* a. 1390, *Temesel* a. 1443, etc. = «Temeşel» (id., ib., II, 66; Pesty, *o. c.*, II, 543—545), *Walyswara*, *Walyssora*, *Wallisora* a. 1468, etc. Csánki, *MH*, II, 69; Pesty, *o. c.*, II, 561—563; cf. şi *Valemare* = *Nagypatak* a. 1501, etc. Pesty, *o. c.*, II, 559—561), *Welchestfalwa* a. 1483 (Csánki, *MH*, II, 70), *Bladost* a. 1430, *Vlogesch* a. 1440, *Wladisty*, *Wladesth* a. 1447, 1454, etc. = « Vlădeşti » (Csánki, *MH*, II, 70; Pesty, *o. c.*, II, 563), *Zazesth* a. 1440 (Csánki, *MH*, II, 71).

99. Dintre cele din Csanád putem amintì numai câteva mai nouă. Trei mai vechi nu sânt sigure. Este vorba de **Szárafalwa** (*Zarafolua* a. 1332—37, *Zarafalwa* a. 1464, 1479, Csánki, *MH*, I, 702, în care *falva* a fost înlocuit mai târziu prin slavul *vola* (ung. *Szárafalva*, srb. *Saravolá*, rom. *Saravola*, Lipszky, *Rep.*, I, 623) [1]), fiindcă poate derivà mai curând din n. pers. de origine biblică *Sara* decât din rom. *sară* (*seară*) « Abend » < sēra, -am; de **Gyála** (*Gyala* a. 1411, 1449, *Naggyalla* a. 1453, *Kysgyalla* a. 1450, azi *Gyála* în Torontal, Csánki, *MH*, I, 696), care poate fi din rom. *deal* < v.-bg. *dĕlŭ*, dar şi din însuşi cuvântul vechiu bulgar; şi de **Rárós** sau **Rárostelek** (*Rarosthelek* a. 1403, *Rarosteleke* a. 1454, *Raros* a. 1488, Csánki, *MH*, I, 701), care poate fi atât din rom. *Rareş* < *rar*, cât şi din ung. *rárós* < *ráró* « un fel de uliu » < slav. *rarov*, *raroh* « Art Habicht » < *rarъ* « Schall ».

Celelalte sânt: **Korbuly** p. [= «puszta»] < *corbul*, forma articulată a lui *corb* « Rabe » < cŏrvus, -um (cf. mai sus *Korbul*); **Urszinyi** < *urs* « Bär » < ŭrsus, -um; **Verzar** < *vărzar* < *varză*, iar acesta din vĭrdia, -am (= vĭrĭdia) [2]); **Kupa** p., cf. *cupă* (vezi mai sus *Cupa*); poate **Mály** p., pentru care cf. rom. *mal*; **Kingya** t. < *Cândea*; **Morosán** t. [= « telek »] < *Murăşan*; **Tarnován** < *Târnăvean*, *Târnăvan*, etc.

Dintre cele trei din urmă, care sânt mai nouă, una (*Marosán*) ne arată limpede că este vorba de oameni veniţi de pe Murăşul apropiat (lucrul se explică în vecinătatea Aradului bogat în populaţie românească), iar alta (*Tarnován*) vorbeşte de cineva care a descălecat de pe sau dintr'o *Târnavă*.

[1]) Pentru *Vola* cf. pol. *wola*, rut. *vol'a* « Freigrund » şi deosebite sate cu numele *Wola*, *Vol'a*, *Volya* în Sáros, Zemplén, Zips, etc.

[2]) Cf. *Vărzari* în jud. Argeş (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 205).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Avem şi dovezi de organizaţie în cnezate şi voivodate: **Kenéz** sau **Knez** (*Kenez* a. 1421—27, *Knez* a. 1479, azi *Knéz* în Timiş, Csánki, *MH*, I, 698); **Kenéz-rekesze** (*Kenezrekeze* a. 1426, *Kenezrekezy* a. 1472, în Timiş, Csánki, *MH*, II, 44); **Dank-kenéz-falva** a. 1459 în Timiş (Csánki, *MH*, II, 11 s. v. Cseri); **Kanisza** (*Kanisa* şi *Rew-Kanisa* a. 1332—37, *Kanisa*, *Reukanisa* a. 1381, oppidum *Canisa* a. 1428, azi *Ó-Kanizsa* în Csanád, Csánki, *MH*, II, 692; cf. *Kanisa*: *Kanych* a. 1535, apoi *Kanichya*, *Kanicza*, *Kanicsa-patak* în Severin, pl. Teregova, Pesty, *o. c.*, II, 107—109); **Voivodinţ**, ung. *Vojvodincz* (Lipszky, *Rep.*, I, 742; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 200)[1]).

Având în vedere cele expuse mai sus, «urbs **Morisena**», pomenită în *Vita S. Gerardi* pe timpul regelui Ştefan cel Sfânt (1001—1038)[2]), poate fi nu numai numire bulgară, ci şi românească[3]), fie că se raportă la n. pers. *Mareş*, *Mariş* > ung. *Maros*, ca întemeietor, deci trebuind citită *Măreşeana*, *Mărişeana*, fie că erà numită după *Mureşul* apropiat, despre al cărui nume voiu vorbì mai încolo, deci putând fi cetită *Mureşeana*, cum este mai probabil (cf. *Marosvár*).

100. Trecând la judeţul Caraşului sau Caraş-Severinului, ne vom oprì mai întâiu la numele acestuia.

---

[1]) Cu privire la forma *Kanizsa* < *kněža*, E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.* p. 26, observă: «Es ist auffallend, dasz ein ON *Kaniža* in Kroatien öfter vorkommt (vgl. ONV 1907); auch in Lika-Krbava, wo von einem ung. Einflusz keine Rede sein kann». Un «Marcum voivodam de Naglak» a. 1527 găsim în *Mon. Hung. h.*, *S. S.*, I, 164.

[2]) La Endlicher, *Mon Arpad.*, I, p. 214: «erat quidem princeps in *urbe Morisena* nomine Ahtum, qui secundum ritum Grecorum in civitate Budin fuerat baptizatus. Habebat autem septem uxores, pro eo quod in religione christiana perfectus non fuerat. Regi autem Stephano honorem minime impendebat, confidens in multitudine militum et nobilium suorum. Erant ei et pecora infinita, quae omnia habebant *pastores* suos deputatos, et usurpabat sibi potestatem super sales regios descendentes in *Morosio* constituens in portibus eiusdem fluminis usque ad Ticiam tributarios et custodes, conclusitque omnia sub tributo. Accepit autem potestatem a Grecis et construxit in praedicta *urbe Morisena* monasterium in honore beati Ioannis Baptiste, constituens in eodem abbatem cum monachis grecis. Serviebat namque eidem viro terra a fluvio Keres usque ad partes Transilvanas et usque in Budin et Zeren». Pe p. 217 *Morisena* se numeşte şi *Marosvár*, deci traducându-se ungureşte.

[3]) Românească o consideră A. D. Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană* [1], I, p. 470; D. Onciul, *Originile Principatelor române*, Bucureşti, 1899. p. 132 ş. u.; A. Bunea, *Incercare de ist. Rom. până la 1384*, Buc., 1912, p. 121; N. Iorga, *Ist. Rom. din Ardeal şi Ungaria*, I, p. 30; etc. Mi se pare exagerată însă afirmaţia lui D. Onciul, *Românii şi Ungurii în trecut*, Bucureşti, 1928, p. 15(43), n. 2: «Numele acestei localităţi, pe Mureş *(juxta Morisium)*, are o formă ce nu poate fi nici ungurească, nici bulgărească; forma românească *Mureşeana* sau *Moreşeana* (cf. scrierea mai veche «Morăş» pentru Murăş) e cea mai apropiată». Este sigur că nu poate fi ungurească. Dar nu este sigur că nu poate fi bulgărească. Sufixul v.-sl. *-eaninŭ*, *-ianinŭ*, din pluralul *-eane*, *-iane* al căruia este

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numele râului Caraş în *Tabula Peutingeriana*, VII, 3 [1]), este **Apo.** Geographus Ravennas, *Cosmographia*, IV, 11 îl numeşte *Apio* sau *Appion* şi *Apo* [2]).

Găsindu-se în « Patria Sarmatorum », acest *Apo* a fost interpretat foarte diferit.

Thomaschek, *o. c.*, Sitzungsber d. Wien. Ak. d. Wiss., Phil. hist. Cl., XXXI, 91—92, îl consideră traco-getic şi trimite la *Apulum*, *Apula* din Dacia, prus. *ape*, *apu*, lit. *ùpe*, scr. *ap* « Wasser ».

V. Pârvan, *Consideraţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, Bucureşti, 1923, 4, şi *Getica*, Bucureşti, 1926, 231 şi 271, combătând pe Thomaschek, fiindcă cuvântul trac clasic pentru apă este *zura* (*zora*), îl crede scitic.

Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 379, n. 12 (cf. p. 212), se gândeşte la o origine sarmată, ilirică ori celtică, trimiţând la ilir. *Aplō* > *Aplū* şi la numele de pers. *Oplus* (cf. P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griech. Sprache*, 246, 255, 264, şi Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, s. v.; cf. şi *Appo*, *Aponus*, *Apponius* în deosebite inscripţii la R. Vulpe, *Gli Illiri dell'Italia imperiale romana*, *l. c.*, p. 221, n. 2).

Totuşi paralelele scitice aduse de Pârvan (*Cal-abaeus* şi *Zald-apa*) nu sânt convingătoare, cum nu sânt nici cele aduse pentru părerea lui Tomaschek (*Burd-apa* şi *Βούρδ-ωπες*), cât timp nu ştim sigur care sânt elementele lor. Cu privire la celt. *apa* « Flusz » Walde, *LEW*[2], 53, ne spune: » das von Fich [*Vergl. Wörterbuch der indogerm. Sprache*], II[4], 5 aus grm. Flusznamen wie ahd. *Eril-*, *Asc-affa*, nhd. *Erlaff*, *Aschaff*, grm. *-apa* erschloszene kelt. *-apa* « Flusz » ist ungenügend gesichert, da grm. *-apa* aus kelt. **abo* oder dgl. verschoben ist «.

S. v. *amnis*, Walde, *LEW*[2] 35, dă o serie întreagă de radicale indo-europene *āp-*, *ăp* « Wasser »: v.-ind. *āp-*, v.-prus. *ape* « Fluss », *apus* « Quelle, Brunnen », lit *ùpe*, let. *upe* « Wasser », gr. *Ἀπία* « Peloponnes », *Μεσσ-απία*, locr. *Μεσσ-άπιοι*, ilir. *Μεσσ-άπιοι* şi *Apuli* din Italia sudică, n. de râu iliric *Ἄψος*, *Apsus*, lat. *apium* « Eppich, Sumpfeppich, Sellerie »,

---

-ean al nostru, a dat şi în bulgară *-ean* (vezi *krajan* < v. *krajěninŭ* < *kraj*, etc., la W. Vondrák, *Vergl slav. Gramm.*[2], I, p. 542 — 543; cf. şi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 305). Iar suf. top. *-a* este, şi el, de origine slavă.

[1]) *Tabula Peutingeriana* ni s'a păstrat într'o copie făcută în sec. XII—XIII după originalul alcătuit în sec. III sau IV d. Hr. Părţi din ea a publicat mai întâiu Welser: *Fragmenta tabulae antiquae ex Peutingeror. bibliotheca*, Veneţia, 1591. Pe urmă Sprunner, *Atlas Antiquus*, Gotha, 1865, nr. 26, 28, 29, 31. Cea dintâiu ediţie completă a făcut-o Fr. Chr. de Scheyb, *Peutingeriana Tabula Itineraria*, Vindobonae, 1753, A publicat-o apoi K. Mannert cu o introducere: *Tabula itineraria Peutingeriana*. Leipzig, 1824; în formă de « volumen » a publicat-o M. P. Katancsich şi în ediţie de lux Desjardins: *La Table de Peutinger, d'après l'original conservé à Vienne*, Paris, 1868; Konrad Miller, *Weltkarte des Castorius genannt die Peutinger'sche Tafel*, Regensburg, 1888.

[2]) Konrad Miller, *Itineraria Romana*, Stuttgart, 1916, 543; M. Besnier, *Lexique de géographie ancienne*, Paris, 1914, p. 59; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 84; Thomaschek, *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, CXXXI, 91—92.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« ţelină », care ne reaminteşte *Appion*-ul din Geographus Ravennas [1]). Având în vedere formele date de Walde, deşi un iliric *apo* nu este atestat, mai probabilă este originea ilirică a lui *Apo* = «Caraş »).

Dacă în sec. III—IV s'ar puteà vorbì de începutul formării limbii româneşti, *Apo* ar puteà fi identificat şi cu prototipul latin vulgar *aqua*, ilirizat ca rostire, din care s'a desvoltat românescul *apă*, întru cât ar fi rămas populaţie romanică în regiunea Caraşului şi după retragerea legiunilor de către Aurelian în Sudul Dunării.

Se ştie, de o parte, că trecerea lui *a* aton în *ă* priveşte toate elementele constitutive ale limbii române şi este mai veche decât întâlnirea noastră cu Slavii, căci şi slav *a* aton dă în româneşte *ă* (cf. O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 271). Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861, p. 7; H. Schuchardt, *Vok. des Vulgärlateins*, 49; Hasdeu, *Et. Magn.*, II, 2206 (cf. O. Densusianu, *o. c.*, I, 33) consideră acest fenomen fonologic românesc de origine ilirică.

De altă parte « *ă* este un *o* la care lipseşte rotunzirea buzelor » (Philippide, *Originea Românilor*, II, 4) şi după labială adeseori chiar se rosteşte *o* (cf. palŭmbus, -um > *părumb* > *porumb*; baptizare > *bătezà* > *boteza*; familia, -am > *fămeie* > *fomeie*, etc.). Nu este mirare deci că în grafie este adeseori reprodus prin *o*.

Fără îndoeală, nu este mai puţin nouă nici trecerea grupei *qu* din *aqua* în *p* al românescului *apă* şi în *b* al sardului *abba*, chiar şi dacă « la labialisation de *qu*, *gu* en roumain est indépendante de celle du sarde » şi dacă ea « pouvait s'effectuer sans difficulté dans la péninsule balkanique en même temps qu'en Sardaigne, d'après l'échelle phonétique *qu̯—qw—qv—(g)p—(q)b*; *gu̯—gw—gv—(g)b* », cum crede O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 227. Dar nu toţi sunt de părerea lui Densusianu. Astfel, de ex., Puşcariu crede că desvoltarea grupei latine *qua* în *pa* în română şi sardă « în aceleaşi condiţii », « cu aceleaşi excepţii », deşi este vorba de două limbi romanice « geograficeşte atât de depărtate una de alta » « nu poate fi o pură întâmplare » şi adaogă: » Legătura organică între acest fenomen în limba română şi sardă a fost susţinută în timpul din urmă cu multă energie de Bartoli, *Alle fonti*, cf. articolul meu: *Probleme nouă în filologia romanică*, II, în *Conv. Lit.*, XLIV, vol. II, nr. 5 (Iulie 1910). Încercarea lui J. Ronjat, în *Revue des langues romanes*, LVI, seria VI, tom. VI (Aprilie—Iunie 1913) de a explicà « excepţiile » nu e convingătoare; nici Meyer-Lübke, *Mitteilungen*, 11—12, nu rezolvă chestiunea « *(Locul limbii române între limbile romanice*, Bucureşti 1920, p. 11).

Ce priveşte întrebuinţarea lui *apă* pentru a numi un *râu* sau o *vale*, să se compare: *Apa-Orăştiei*, *Apa-Sibiiului*, *Apa-Streiului*,

[1]) Cf. şi M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, VI, p. 34, 36, 38.

[2]) Cf. acum şi ceea ce scrie Ernst Schwarz despre « *Oppa* şi *Aupa* » în *Zeitschr. f. Ortsnamenforschung*, B. VI, Heft 3, 1930, München, pp. 193—195: illyr. **Apa* > germ. *Opa* > v.-sl. *Upa* > germ. *Aupa*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Apa-Vinerii la Lenk, *Lex.*, I, 57; *Apa-mare* în Muscel, *Apa-neagră* în Mehedinți, *Apele-vii* în Romanați, etc.

Nu este în intenția mea să susțin numai decât originea românească a lui *Apo*, cât timp nu am și alte cuvinte cu înfățișare sigur românească dintr'o epocă așà de veche (pentru cele întâlnite mai târziu la Procopius, *De aedificiis*, vezi O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, pp. 390—391, și Al. Philippide, *Originea Românilor*, vol. I, pp. 427—462, §§ 92—101).

Vreau numai să atrag atenția și asupra acestei posibilități de explicare [1]).

Aici mă interesează în rândul întâiu numele actual al acestei ape. Astăzi *Apo* se numește *Caraș*, ung. *Karas*, srb. *Karaš*. După Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 84, numele *Carașului* nu se întâlnește în cronicele vechi ungurești. Totuși în *Chron. pict.*, în *Font. Dom.*, ed. M. Florianus, I, 2, 210, 211, se găsește în pasajul: «Qui uenientes [este vorba de Unguri] pugnauerunt cum grecis ultra rivulum *Karaso* versus Boron . . . riulus enim *Karasu* humano sanguine in tantum mixtus fuerat, quod omnino sanguis esse putabatur» Lipszky, *Rep.*, I, 291, îl are în forma: «*Karas* h., *Karash* g. *Karash* ill. Fluvius». Dela apă și-a luat numele: Castrum *Crassou* a. 1247, C. de *Karassou* a. 1266, *Karasow* a. 1333, Castrum regie maiestatis *Crassou* a. 1358, Castellani de *Crassofew* a. 1389, 1390, 1437, 1520 (Csánki, *MH*, II, 96, 103, 104; Pesty, *Krassó vdrm. tört.*, II, 1, pp. 262—266) și *Crașova*, ung. *Krassó* și *Krassova* (*Karasow* a. 1333, *Nog Carassou* și *Kyskarassou* a. 1358, când le conduce un cnez *Bozorad* = «Basarab», *Krassowcz* a. 1535, *Crassowcz* a. 1550, *Crasso* a. 1597, *Karasevo* a. 1690—1700, *Karasova* a. 1717, etc., Csánki, *MH*, II, 103, și Pesty, *o. c.*, II, 1, pp. 256—262).

După Hunfalvy, *A rumun történetirás*, în *Szdzadok*, XII—1878, 665, acest nume ar derivà din *Karas* + *jó* «fluvius». Dar Hunfalvy nu ne spune ce ar fi și ar însemnà întâia parte a acestui compus. Afară de aceasta explicarea lui nu poate fi admisă nici pentru partea a doua, fiindcă nici una din formele citate nu are *-i-* sau *-j-* (*Karasio* sau *Karasiou*).

Citând părerea lui Hunfalvy, Ortvay, *o. c.*, I, 84—85, atrage atenția că el este des în regiunile locuite de Slavi, fără a arătà vreun radical din care ar puteà fi derivat.

De origine slavă îl crede și Pesty, *Krassó vdrm. tört.*, II, 1, pp. 248—250 și 258, fără a puteà spune dela ce Slavi ar fi venit, deoarece Bulgarii au imigrat numai pe timpul lui Ludovic cel Mare, iar numele este mai vechiu. El spune din cuvânt în cuvânt următoarele: «Nu ne

[1]) Am trecut cu vederea posibilitatea unei interpolări din sec. XII—XIII, căci K. Miller, *o. c.*, pp. 18, 23 și 24, ne spune că *Tabula Peutingeriana* este copiată cât se poate de fidel și nu se găsesc în ea interpolări nici când e vorba de ținutul Rinului, patria copistului.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

putem însuși părerea lui P. Hunfalvy, după care numele apei Caraș ar fi unguresc, și *Karas-jó* ar redà înțelesul acestuia, după modelul lui *Berek-jó* și *Sajó*. Căci Crassow este cu siguranță nume slav, se găsește foarte des în regiunile slave. Sensul îi este ori *kras* = stâncă ascuțită, ori *krasno* = frumos. Cea mai deasă formă este Crassow, iar forma Karas s'a născut din pricina obiceiului limbii ungurești de a nu suferì cuvintele care încep cu două consonante. Dar comitatul s'a numit totdeauna Krassó (Vezi articolul Krassó oraș, Krassófő, Krassó comitat).

. . . . . .

Amintim următoarele nume înrudite:
Krassó, odinioară cetate în Baranya, posesiunea priorului din Vrana.
Krassó, sat în Sătmar.
Fekete-Krassó, helești lângă mânăstirea din Kőszeg.
Karas, pârâu în Gömör.
Karasicza, vale în Dalmația.
Karasicza, râu în Verovitica.
Krassicz, sat în com. Vas.
Krassicza, sat în com. Zagreb.
Karasicza, râu în com. Baranya. Acesta este numit într'un document din 1228 fluvius Crassow, într'altul dela 1289 fluvius Krasow (Fejér, *o. c.*, III, 2, p. 137, 139, și V, 3, p. 459)».

În sfârșit Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 25—30, cercetând și alte nume similare (între altele *Cărășău*, ung. *Krassó* din Sătmar; *Karàšica*, ung. *Krassó*, *Karassó* din Verovitica; *Krassó*, *Karassó* din Baranya) și cetind formele *Karaso*, *Karasu* din *Chron. pict.*, *l. c.*, *Karassó* în loc de *Karas(u)*, îl crede drept o nouă dovadă pentru teoria sa bulgaro-turcă și-l derivă din turc. *kara* «negru» + *sū*, *su* «apă», «râu» (pentru *š* trimite la čuv. *šu*, *šĭv*), pe care crede că-l găsește în compusul *Karasu* de mai multe ori în Balcani (acesta are însă *-s-*, nu *-š-*).

Părerea lui Melich a fost combătută cu mult succes de E. Moór în *Ungarische Jahrbücher*, VI—1926, 440—441 (pentru alte nume cf. și K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, Berlin-Breslau-Oppeln, 1929, pp. 37—39). Acesta arată mai întâiu că evoluția fonologică *Kara-* > *Kra-* nu este cu putință în ungurește și că toate formele vechi sânt cu *Kra-*, nu cu *Kara-*; apoi forma dial. čuv. *šu*, *šĭv* nu poate fi avută în vedere cât timp formele de origine turcească *Karasu* din regiunile balcanice arată *s*, nu *š*.

Pentru sprijinirea ipotezei sale Melich citează două ape cu numele *Krassó*, care se numesc ungurește și *Feketeviz* «Schwarzwasser». — În Wenzel, *CDA*, XI, 232 este numită *Feketeviz* o «*aqua Mogyoros*». Melich identifică acest pârâu cu actualul *Valea Morei*, care se varsă în Someș în apropiere de *Cărășău* (ung. *Krassó*). Dar încă Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 126, a arătat că această identificare este greșită, fiind vorba de o apă care se găsește de ceealaltă parte a Someșului, cu aproape 30 km. mai sus, deci de actualul *Burzó*. — Celălalt pârâu cu numele

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Krassó, *Karasica* din com. Baranya, este numit în documente numai *Krasso*, *Krassow*. Numele *Feketeviz* nu îi este atestat. Afirmația lui Ortvay, *o. c.*, I, 416 că vechiul *Krassó* ar fi identic cu actualul *Karasica* sau *Feketeviz* se întemeiază pe o confuzie a apei *Karasica* cu pârâul *Feketeviz* din com. Somogy, care se varsă în Drava cam cu 20 km. mai spre Vest decât *Karasica*, curgând în aceeași direcție ca și aceasta.

După E. Moór explicarea care se poate da pentru numele *Caraşului* este următoarea: « Es geht auf einen aus dem Stamm *kras-* gebildeten slaw. Personennamen zurück, der auch in Ortsnamen überall wiederkehrt, so poln. *Krasov*, *Krasowa*, čech. *Krašin*, *Krašov*, *Krašovice* usw . . . [1]). Die aus der Deminutivform des Namens gebildeten Ortsnamen kommen übrigens auch in Ungarn vor, so *Krasko* im Komitat Hont [2]), *Kraszkó* (1462) im Komitat Gömör (Csánki, I, S. 139), vgl. zu diesen die čech. *Krasikov*, *Krasikovice* und *Kraskov* ». E vorba de ipocristicul unui n. pers. compus cu *kras* + suf. dim. *-š*.

101. Severinul trebuie să aibă aceeași origine ca și *Caraşul*. Pentru el avem următoarele atestări vechi: « Luca bano de *Scevrin* » a. 1233 (Wenzel, *CDA*, I, 307), cea dintâiu pomenire a banului de Severin; « castrum *Zeuwrin* » a. 1233 (Csánki, *MH*, II, 14); « in terra *Cheurin* . . . terra *Ceurin* » a. 1237 (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, III, 523, care trimite la Fejér, *CD*, IV, 1, pp. 84, 85, 90, și Theiner, *Monumenta*, I, 150, 151); « circa partes Bulgariae in terra quae *Zeuren* nominatur » a. 1238 (Pesty, *l. c.*, după Theiner, *Monumenta*, I, 171); « *Zeuriniensis* episcopus » a. 1246 (Pesty, *l. c.*, după Fejér, IV, 1, p. 421, care cetește greșit « Geurinensis »), « per *Zeurin* . . . Cum rex *Zeurin* et castrum ipsium recepisset . . . Ipsam etiam *Zeurim* cum suis atinenciis vobis tradam » (*Chrom. pict.*, ed. M. Florianus, I, 2, 242); « versus *Zeuren* intraverunt . . . rex castrum *Zeuren* edificavit » (*Chron. Dubn.*, ed. M. Florianus, I, 3, 187, 188); « sub banatu *Zewriniensi* . . . in districtu *Zeureniense* . . . castri nostri *Zereniensis* » (Csánki, *MH*, II, 3, 4); « *in regione Vallachorum* est oppidum cum arce munitissima, cui *Severino* est nomen, estque ditionis Mathiae regis Hungarorum », s. XV (Petri Ransani *Epitome*, ed. M. Florianus, I, 4, 164), etc.

Pe teritor românesc mai avem: un sat *Severinul* în jud. Mehedinți (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 374); un sat *Severinești*, tot în jud. Mehedinți (ibid.); *Turnul-Severin*, în acelaș județ (ibid., p. 668). Regiunea *Turnu-Severinului* se numește, după Pesty, *o. c.*, III, 516, *Câmpul Severinului*. Un sat cu acest nume, despre care vorbesc unii scriitori mai vechi, nu este atestat (cf. Pesty, *l. c.*).

În sec. XIV și XV se mai găsià un *Severin* în Timiș sau Caraș-Severin, pe valea Bârzavei: *Zewryn* a. 1323, *Zeuren* a. 1360, *Zeurend*

[1]) Miklosich, *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slawischen*, Wien, 1864, 38 (Akad. Denkschr. phil.-hist. Kl. XIV, 1).
[2]) Csánki, *Magyarország földrajza a Hunyadiak korában*, I, 102.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1363, poate şi *Zewrum* a. 1424, şi *Zewrend* a. 1414, (Csánki, *MH*, II, 107).

Pe teritor maghiar:

1. *Szörény* în Somogy (Lipszky, *Rep.*, I, 657); *Zeuren* a. 1396; *Zewren*, *Zeren* a. 1458; *Zeren* a. 1492 (Csánki, *MH*, III, 649) [1]).

2. *Szörény* în Baranya, azi dispărut: *Zewren* a. 1478, *Zeuren* a. 1494—9 (Csánki, *MH*, II, 529).

3. *Szörény* în Pest, azi dispărut: *Zwryn* a. 1425, *Zewryn*, *Zewren* a. 1426 (Csánki, *MH*, I, 35).

Afară de acestea avem 3 nume de localitate *Severin* în Iugoslavia: două în Croaţia, şi anume unul în Bjelovar-Križ, celălalt în Zagreb (Lipszky, *Rep.*, I, 645; după *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, unul în Bjelovar-Križ, celălalt în Modruš-Fiume); al treilea în Sârbia, în regiunea Užice (cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarországg*, 220, după « *Riječnik mjesta* » iugoslav din 1925).

De acest nume nu se pot despărţi: cr. *Severje* (Lipszky, *Rep.*, I, 645) şi *Severovac* din Zagreb (*A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 873) şi *Severovci* din Bjelovar-Križ (ibid) [2]).

Forma şi întinderea geografică a acestor nume ne dau o indicaţie pentru radicalul din care putem să le derivăm.

Formele croato-sârbe *Severovac*, *Severovci*, precum şi cr.-srb. *Severin*, ne trimit la un n. pers. slav. **Sěverъ* sau **Severa* + suf. top. *-ovac*, *-ovci* şi *-in* (cf. *Crudin* < *Crud*, *Varvarin* < *Varvara*, etc.).

Din acelaşi radical + suf. *-in* s'a putut derivà însă şi un nume de persoană *Severin* (cf. *Bratin*, *Budin*, *Dobrin*, *Radin*, *Vlašin*, etc. la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 8—9 [222—223], art. 4) [3]).

În *Severineşti* este sigur că avem numele de persoană *Severin* (cf. *Albeşti* < *Albu*; *Buneşti* < *Bunea*; *Bucureşti* < *Bucur*, etc.). În n. top. rom. *Severin* putem aveà atât un derivat topic de felul celor sârbeşti,

---

[1]) Acelaşi radical îl putem aveà în Somogy şi în *Szerénke* (Lipszky, *Rep.*, I, 645), pe care-l găsim scris în documente şi *Zewrenke*: « villa *Zyrunke* » a. 1234—70; « terra *Scerenke* a. 1314, *Zerenke* a. 1434, *Zewrenke* a. 1452, 1489, *Zerenka* a. 1536 (Csánki, *MH*, II, 647), precum şi în villa *Szerenteluky* a. 1335, poss. *Zer(en)theleke*, a. 1434 (Csánki, *MH*, II, 647). Cf. şi Ni., filius Limbar de *Zeurinycha* la Fejér, *CD*, IX, 5, p. 461. Altfel E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, pp. 106—107 (< slav. *sirъ* « Moorhirse », *sirъ* « orbus », ori *syrъ* « humidus », « crudus » + suf. *-in*, etc.).

[2]) Cf. şi Dionisius de *Zeverva* a. 1423 (Fejér, *CD*, X, 6, p. 657).

[3]) Deoarece « mansio » s'ar puteà interpretà nu numai ca « sălaş », ci şi ca « servitorul curţii dintr'un sălaş », Melich, *A honfoglaláskori Magyarországg*, 214—215, crede că ni s'a păstrat acest nume în *Zeueren* din diploma dela 1186, dată de Bela III: « . . . seruorum meorum numerum pariter et officia . . . placuit nobis sub numero designare, sunt autem in villa *Hurusun* duodecim mansiones quorum nomina sunt hec Pousa, *Zeueren*, liberi uduornici . . . » (*Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 4; Szentpétery, *Az Árpádházi kirdlyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, I. k., 1001—1270, Budapest, 1923, p. 47). Totuşi interpretarea lui Melich nu este cu totul sigură.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cât şi unul identic cu numele de persoană *Severin*, cunoscut şi astăzi ca nume de familie la Români.

În ori ce caz forma numelui românesc este cea originală, luată dela izvor şi anterioară celei ungureşti, din care nu s'a putut desvoltă.

Rămâne însă să lămurim radicalul numelui de persoană *Severin*.

Ca şi sufixul, acest radical trebuie să fie slav. Deci nu poate fi identificat cu vreun împărat roman *Severus*, cum au făcut mulţi, mai ales dintre Români, începând dela Bonfiniu (*Decad.* II, l, X) până la *Enciclopedia Română* a lui C. Diaconovich (III, 942—943 şi 1146): nici cu *Alexandru*, nici cu *Flaviu*, nici cu *Septimiu* [1]). Din lat. *Sĕvērus* am avea româneşte *Ser* [2]).

Nu poate fi numele *Severinului* nici din cel al vreunui *Sanctus Severinus* (din Noricum † 482; papa *Severinus* † 640; etc.), deoarece biserica răsăriteană, care a fost biserica poporului român, nu cunoaşte nici un sfânt cu acest nume [3]). Ş'apoi un vechiu *Sĕvērī'nus* ar fi dat româneşte *Serín—Sirín* [4]).

Cât priveşte radicalul slav, Šafařik, *Slawische Alterthümer*, II, 130, 203, 204, şi *Slow. starož.*, 608, îl crede identic cu *Severané*, numele unei seminţii bulgaro-slave, numită la fel cu o seminţie rusească, pentru care letopiseţele ruseşti au păstrat numele *Sěverъ*, *Sěvero*, *Sěverjane*, *Sěverjany*, *Sěvereny*. De aceeaşi părere este şi Rösler, *Zeitschr. f. d. österr. Gymnas.*, XVIII—1867, 432; Pesty, *o. c.*, II, 521—522, şi acum în urmă L. Niederle, *Původ a počatky Slov. jižnich*, 415, 416, 455, şi *Manuel de l'antiquité slave*, I, 113: «Le nom du comitat de Severin (à partir du XIII-e siècle: *terra Zemra*, *Zevrino*, *Sevrin*, *Zeverino*) indique qu'il a pu y avoir là une tribu des Sévériens, peut-être une partie de celle qui apparaît au VIII-e siècle dans le Deli-Orman; mais rien ne nous autorise même à supposer la présence de quelque autre tribu».

Această părere însă nu se întemeiază decât pe numele Banatului *Severinului*, nu ţine socoteală de celelalte *Severin*-e înşirate mai sus, nici de faptul că letopiseţele bulgare nu ştiu de vreun trib bulgaro-slav *Sěver*, nici că din formele *Sěverъ* > *Sěverjane* sau *Sěverane* şi *Sěverěne* nu s'ar fi putut naşte *Severin*, deci nu poate fi admisă (cf. şi Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 213).

Singura explicare acceptabilă este să pornim dela un nume de persoană de felul lui *Vivor* sau *Vihor* > *Bihor* (vezi mai încolo!), cum sânt şi româneştile *Furtună*, *Vântu*, *Crivăţ*, etc. [5]), deci dela *Sěverъ* <

[1]) Cf. Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 517.

[2]) A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 722.

[3]) Cf. Pesty, *o. c.*, II, 519, şi Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 215.

[4]) A. Philippide, *Originea Românilor*, II, 722.

[5]) *Furtună* = Dobroeşti, în jud. Ilfov; *Furtuneşti* în jud. Buzău; *Crivăţ* în jud. Argeş, Dâmboviţa, Ilfov, Prahova; *Criveţeni*, în jud. Tecuciu; *Vânturiş*, în jud. Dâmboviţa, Mehedinţi, Prahova; *Vântureşti* = Bujor, în jud. Covurluiu; etc. — Din acelaşi radical slav + suf. top. ung. *-d* derivă Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 140, pe *Szövérd* din Mureş, care, după el, se numeşte româneşte *Sioverdu*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

v.-bg. *sěverъ* « Boreas » (> bg. *sěver*, srb. *sjever*, č. *sever*, rus. *sěverъ*, p. *siewier*; rom. *seaver*, *sever*, *siver* « Nordwind », uneori « Norden », cf. *Miklosich*, *EWS*, 295, şi Tiktin, *DRG*, 1412) [1]. Din acesta putem explică atât n. pers., cât şi topicul *Severin*. De asemenea şi un topic rom. **Sever* sau **Seaver*, iar din acesta n. pers. *Severeanu*.

În sfârşit, găsind această explicare dintr'un radical slav, fireşte, n'avem pentru ce să ne gândim, împreună cu Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, la un bulgaro-turc *sever* (cf. čuv. *səvər* « mormota », « Murmeltier ») + suf. *-n*, mai ales când un astfel de cuvânt nu este atestat nici în limba ungurească, nici în cea bulgară, precum n'avem pentru ce să credem nici într'o vechime mai mare a cuvântului unguresc decât a celui românesc.

102. Dintre numele mai vechi ale Caraş-Severinului relev: *Armista* = «Armişte » < *armă* + suf. *-işte* (a. 1433, Pesty, *Krassó m. tört.*, III, 345; Csánki, *MH*, II, 98); *Bács* (*Bacz* a. 1433, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, p. 13; Csánki, *MH*, II, 98); *Bács-tövisse* (*Bachytuisse*, *Bachtivisse*, *Bachituusse*, *Bastuisse*, *Bastwise* a. 1361—1425, Pesty, *o. c.*, II, 1, p. 31—32; *Bunya* (*Bahnja* a. 1440, *Bunie*, a. 1597, *Bune*, a. 1612, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 94); *Cheramida* (vezi Timiş); *Dubrulfalva* (pred. *Dubrwlfalwa* a. 1428, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 139); *Făget*, ung. *Facset* (*Fagyath* a. 1529, 1548, Pesty, ibid., II, 1, 148 şi 331; *Fagiaczel*, *Fagacze* a. 1514—1516, id., ib., II, 1, 157); *Fara* (*Fhara* a. 1597, sat în districtul Marginei, azi dispărut, pe locul lui se găseşte numai *Vârful Farei*, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 58) < *fară* « neam » (cf. *Dicţ. Acad.*, II, 1, p. 53); *Feleşti* şi *Frăteşti* (vezi *Timiş*); *Fundata* a. 1596 (Pesty, *Krassó vm.*, *tört.*, II, 1, 169); *Greovacz* (*Greon* a. 1597, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 191) din *greu*; *Gyigasztru* = «Jugastru » (*Gygasztru* a. 1585, *gyügaztrw* a. 1585, *Gdsugaztrul* a. 1586, Pesty, ibid., II, 1, 201); *Gyoszan* = «Joseni », odinioară sat în Arad, apoi în Caran-Sebeş (*Gyozan*, a. 1455, *Gozaan* a. 1508, *Gyozan* a. 1540, Pesty, ibid., II, 1, 201—202) [2]; *Cornet* (*Kornyad* a. 1539, *Kornyth* a. 1548, *Kornyát* a. 1550, *Kornyet* a. 1690—1700, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 285—286) [3]; *Curtea* (*Kurthe* a. 1597, *Kurt* şi iobagul Petru *Kurtán* = «Curtean », tot atunci; *Kurta* a. 1612; *Kurtyan* a. 1617, *Kurtja* a. 1708, *Kortya* a. 1690—1700, *Kurta*

La Lipszky, *Rep.*, II, 142, găsesc însă formele: « *Szövérd* h., *Magerau* g. *Oszverdá* val. », care s'ar părea că ne trimit la alt radical decât cel al Severinului.

[1]) Cf. *Zewere*, n. bărb. a. 1249, la Fejér, *CD*, 2, p. 53.

[2]) *Lukaja* (a. 1343, Csánki, *MH*, II, 207, s. v. *Stepkfalva*) şi *Magoyafalva* (a. 1420, mai târziu, *Magoja* a. 1503, *Magojest* a. 1505, greşit *Magurest* a. 1572, Pesty, ibid., II, 2, 15; Csánki, *MH*, II, 49) sânt derivate cu suf. de origine slavă *-oi(e)*, nu cu *-oniu*, *-oane* > *-oiu*, *-oaie*, care în această regiune ar trebuì să-şi păstreze forma veche.

[3]) *Kuke* a. 1266, azi *Kukujevcze* (Pesty, *Krassó vdrm. tört.*, II, 1, 301), derivă mai curând din slav. *kuka* « Haken », decât din rom. *cuc*, *cucă*. Totuşi forma *Kuke* în *e* dela sfârşit se pare că are un corespondent al românesculuì *ă*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1717, *Gordia* a. 1723, Pesty, ibid., II, 1, 303); *Leordiș* (*Leordis* a. 1411, *Leorgis* a. 1428, etc., Pesty, ibid., II, 1, 311—312) [1]); *Măgura*: a) *Magura* (a. 1467, apoi a. 1544, 1549, etc., Pesty, ibid., II, 2, 15—16), b) *Maguri* (a. 1723, 1761, 1778, dar la 1448 *Magora*, la 1454 și 1557 *Magura*, în sec. XVIII *Maguri*, Pesty, ibid., II, 16—17); *Margina* (a. 1365, *Marsina* a. 1366, *Morsyna* a. 1405, *Mursina* a. 1448, *Morsina* a. 1505, etc., Pesty, ibid., II, 2, 23—32); *Miculești* (*Mikulest* a. 1470, Pesty, ibid., II, 2, 35); *Morchin* (a. 1370, Csánki, *MH*, II, 105), poate identic cu *Margina*; *Moș* (*Mos* a. 1596, *Moss* a. 1598, Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 2, 50); *Padurány* a. 1514—16, 1597 (Pesty, ibid., II, 2, 96); *Paun* a. 1585 (Pesty, ibid., II, 2, 99); *Preuteasa* (vezi mai sus) [2]); *Părău* (*Perew* a. 1337, *Perreo* a. 1539, 1540, *Perro* a. 1592, *Perreo* a. 1597, *Perro* a. 1622, Pesty, ibid., II, 2, 102—103); *Pietroasa* (vezi mai sus); *Brebul*, ung. *Prebul* (*Brebul* a. 1577, 1624, etc., Pesty, ibid., II, 2, 109—112); *Prekolfalva* = satul lui «*Precu*» a. 1389 (Pesty, ibid., II,2, 113; Csánki, *MH*, II, 106); *Poieni* (*Poyen* a. 1514—16, etc., Pesty, ibid, II, 2, 124—125); *Poienița* (*Pojenicza*, *Poyenicza* a. 1598, Pesty, ibid., II, 2, 126); *Plopul* a. 1559 (Pesty, ibid., II, 2, 130); *Puri* (a. 1453, etc., Pesty, ibid., II, 2, 131—132), pentru care cf. *puri*, plur. lui *pur* < lat. med. p o r r u m 1. « wilder Lauch », 2. « Königskerze »; *Roșchești* (*Roskest* a. 1598, Pesty, ibid., II, 2, 148); *Rugi* > ung. *Ruzs* (*Rucz* a. 1585, *Rwgy* a. 1586, *Rwchz* a. 1588, *Rucsi* a. 1690—1700, *Ruscha* a. 1717, Pesty, ibid., II, 2, 151); *Ruginos* (vezi *Timiș*) ; *Spânzurați* (*Zpenczwracz* a. 1598, azi dispărut, Pesty, ibid., II, 2, 213); *Strâmtura* (*Z*[*t*]*remtura* a. 1503, Pesty, II, 2, 213); *Șerpești* (*Serpest* a. 1596, Pesty, ibid., II, 2, 157); *Sugya* = «Judea» (vezi *Timiș*); *Saca* (*Zaka* a. 1540, în Arad, dispărut, Pesty, ibid., II, 2, 179); *Spata* (*Zpata* a. 1440, *Zpatha* a. 1477, 1597, *Zpata* și *Zpatele* a. 1607, etc., Pesty, ibid., II, 2, 185—186); *Sac* (*Zaak* a. 1548, etc.; *Zak* a. 1581, etc.; *Szaak* a. 1584; *Zakony* a. 1586, *Zakul* a. 1608, etc., Pesty II, 2, 188—196); *Sâlha* (vezi *Timiș*); *Susani* (*Zuzany* a. 1596, etc., Pesty, ibid., II, 2, 235); *Turbarewch* a. 1427 (Pesty, ibid., II, 256; Pesty, *Krassó m. tört.*, III, 318; Csánki, II, 108); *Ulmul* a. 1585 (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 2, 257); *Unghiul* (*Vngiul* a. 1514—16, 1597, etc., Pesty, ibid., II, 2, 258); *Vadul* sau *Ursul* (*Wadul* a. 1514; *Vrzul* a. 1597; *Urzul* al. *Vadul* a. 1612, Pesty, ibid., II, 259); *Ursoanie* = «Ursoaie» (*Vozonie* a. 1597, *Vozvanie* a. 1598, *Urzume* a. 1612, *Wezvanie* a. 1617 și 1620, azi dispărut și cunoscut numai ca parte de hotar numită *Ursoane*, cf. *Ursoaia* în Bucovina, Pesty, ibid., II, 1, 260); *Valea-rea* (*Valiareh* a. 1597, *Valliareh* a. 1617, Pesty, ibid., II, 2, 272); etc.

Cum ne arată formele documentare, de populație românească ne vorbește **Oloșag**, ung. *Ollóság* (*Olosag* a. 1437, *Olohsagh* a. 1439,

[1]) Din *leurdă* despre care va fi vorba în altă parte.

[2]) Cf. *Preuteasa*, munte în jud. Muscel, movilă în jud. Râmnicul-Sărat, *Preutesc*, munte în jud. Bacău (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 379).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Orsagh a. 1440, *Olasag* a. 1593, *Olahsagh* a. 1590, *Oldhság* a. 1650, *Holoschak* a. 1717, etc., Pesty, ibid., II, 2, 82—83) [1]), iar **Românești**, ung. *Rumunyest* (*Romanesth* a. 1468, 1514—16; *Rumunest*, *Romoniest* a. 1596, *Romonest* a. 1599, 1607, *Rumuniesthi* a. 1617, Pesty, ibid., II, 2, 149) de descălecarea unui oarecare cu numele *Românul* sau *Rumânul*, nu *Roman*.

Amintirea cnezatelor și a voivodatelor ne-o păstrează: **János-kenézfalva** a. 1389 (Pesty, ibid., II, 1, 236; Csánki, *MH*, II, 103) și **Vajdafalva** a. 1447 (Csánki, *MH*, II, 108 și 113).

103. Dintre numele vechi, citate mai sus, unele au făcut parte un oarecare timp din Arad [2]). Așà au fost: **Basarága** la 1454 și 1464 (Csánki, *MH*, I, 762) și **Vonucz** la 1343 (id., ib., I, 781).

Dintre celelalte nume românești mai citez, ca fiind vechi, pe următoarele: **Kadraszó** (*Kadrassou* a. 1337, Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav.—Anjoukori okm.*, III, 370, și Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, 243; *Kadraso.* al nom. *Kereztyen-kenezhaza* in districtu Zad a. 1344, Csánki, *MH*, I, 772, azi dispărut), care probabil trebuie cetit *Codreasă*; și **Caprevar** a. 1337 (Nagy Imre, *l. c.*, III, 370, și Pesty, *o. c.*, II, 1, 246; *Kaprior* a. 1597, Pesty, ibid., azi *Căprioara*).

Găsim câteva interesante numiri românești între satele care aparțineau la deosebite cetăți.

Astfel la « Castrum *Solymos* » aparținea în 1440: *Zpatha*; *Felsew-*, *Kezepsew-* și *Also Gwothwnya*, în 1453 *Pawlesth*, etc. (Csánki, *MH*, I, 761—762); la *Waradya* în 1479: *Nyegesth*, *Mwta*, *Lwpefalwa*, *Wlma*, *Brathesth*, *Felsebrwma*, etc. (Csánki, *MH*, I, 763—764) [3]).

Voevozi și cneji români din s. XIII—XV dă Márki, *o. c.*, I, 501—503.

104. Din Cuvinul sau Cubinul (ung. *Keve*) de odinioară, care cuprindeà părțile sudice ale Torontalului și Timișului, relev numai poss. **Fanchal** < *Făncel* < *Fanciu*, dim. lui *Fanu* = « Ștefan » a. 1400 (Csánki, *MH*, II, 118) și **Pancsal** din « villa *Panczal* prope Thornistam »

---

[1]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 114, îl derivă greșit din ung. *orh* (< slav. *vrъhъ*) + suf. v.-ung. *-ság*. Greșită pare a fi și explicarea mai veche a lui D. Pajs: din *olló* « miel », « capră sau căprioară tânără » (*Magyar Nyelv*, IX—1913, p. 358).

[2]) După Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 335, numele *Aradului*, care este atestat încă din sec. XII în formele *Orod* și *Arad* (cf. Czinár, *Ind.*, 17 și 327; Kovács, *Ind.*, 38 și 499; *Reg. de Várad*, art. 158, 249, 347, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 682, 704, 728; Csánki, *MH*, I, 765), este la origine nume de persoană (cf. n. pers. *Orod* și *Arad* a. 1214, Fejér, *CD*, III, 178; a. 1219, Wenzel, *CDA*, VI, 401; a. 1231, Wenzel, *CDA*, XI, 224; a. 1234—1270, id., ib., II, 4 și 6; a. 1246, id., ib., VII, 213; *Oroduc*, « eques monasterii s. Mauritii » din Bakony a. 1086, Wenzel, *CDA*, I, 35).

[3]) Rom, *Musca* < *muscă* « Fliege » (< lat. musca,-am) nu poate derivà din slav. *mẹ̑sto* « Ort », cum crede E. Moór, *Die slav. Ortsn. d. Theiszeb.*, *l. c.*, 31, chiar și dacă aceasta este atestată mai întâiu în forma *Mezt* a. 1332—37, etc. (Csánki, *MH*, I, 724). Poate fi vorba doar de două nume paralele (cf. și *Strechea*, *Furnica*, etc., în aceeași regiune).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1430 (Csánki, *MH*, II, 116—117), care nu cred că este identică cu *Panciova* (ung. *Pancsova*, srb. *Pančevo*), cum crede Csánki, *l. c.*, dar derivă din același radical *Panč* (cf. bg. *Pančo*, fem. *Panča* = «Pantelejmon» la Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 129) prevăzut cu suf. dim. *-el* [1]).

105. Legătura Românilor din Banat cu cei din Moesia s'a putut face peste Bács și Bodrog.

În Bács (Bačka) și Bodrog avem puțin de relevat.

Mai mult în cel din urmă decât în cel dintâiu.

În Bács (Bačka), afară de însuși numele **Bács**, atestat foarte curând, despre care a fost vorba în alt loc, se poate aminti: **Chumafalwa**, *Chwmafalwa*, *Chamafalwa* a. 1405, 1452, *Choma* a. 1464, *Chomafalwa*, prope poss. *Thothfalw* a. 1517, *Chomafalwa* a. 1517 (Csánki, *MH*, II, 147).

106. În Bodrog avem încă la 1291 numele de bărbat **Mos** (Wenzel, *CDA*, XII, 518), iar într'un act din 1391 un «furem Mychaelem literatum dictum **Fatha** famulum plebani de Dauth» (*Cod. dipl. domus sen. com. Zichy*, IV, 469), care probabil este identic cu Dautova. Dem. **Punie**, iobag din Báthmonostor a. 1418 (ibid., VI, 521) ar puteà fi identic cu rom. *pâne* [2]).

Dintre numele de localități se pot relevà: **Murgó** (*Murgo* a. 1290, 1291, etc., Csánki, *MH*, II, 205); **Száka** (*Zaaka* a. 1375, *Thetews Zaka* a. 1391, *Teteus Zakaya* a. 1401, *Zaka* a. 1423, *Pwztazaka* a. 1446, poss. *Zaka*, pred. *Banzaka* a. 1468, *Zaka*, *Vizmelleki Zaka* a. 1512, *Ersekzaka*, *Wyzmellekyzaka*, *Somosszaka* a. 1520, Csánki, *MH*, II, 207).

Deosebit de importante sânt însă: **Szât** (*Zath* a. 1344, 1369, *Zach* a. 1369, *Zaac* a. 1371, *Sach* a. 1403, *Zaath* a. 1413—23, în apropiere de *Szántó* = *Szantova*, *Daut*, etc., Csánki, *MH*, II, 208), care este identic cu rom. *sat* «Dorf», și **Szecsel** (*Szecse*, *Szecsa*, *Szecsely*) (*Zecha* a. 1320, *Zychee* a. 1330, *Zeche*, *Zeeche* a. 1416, *Zeche* a. 1448, *Sechel* a. 1466, Csánki, *MH*, II, 208), care corespunde întocmai românescului *săcel*, plur, *săcele*, dim. lui *sat* (> **sătucel* > **sătcel* > *săcel*).

La fel sânt: *Sachyal* a. 1475, *Zachel* a. 1492 etc. (Csánki, *MH*, II, 486; Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 486); *Szacsal*, *Izaszacsal* = rom. *Săcel* (*Kis Zachal* a. 1453, Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea*, Sighet, 1900, p. 366; *Zachel* a. 1486, id., ib., 577; *Zachal* a. 1486, *Zachol* a. 1495, Csánki, *MH*, I, 452; *Szacsal*, Lipszky, *Rep.*, I, 618 și 626); *Szacsal*, *Szecsel*, *Szencsel* [3]), *Szacsel*, *Szocsel* din Hunedoara (*Zenchel* a. 1444, *Zachal* a.

[1]) Cf. *Panciu* în jud. Putna; *Pănceşti* în jud. Bacău, Putna, Roman (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 340).

[2]) Cf. alte exemple la c. 75.

[3]) Apropiat fie de *Sâncel*, ung. *Szancsal* (*Zonchel* a. 1252, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 79; *Zanchalteluky* a. 1271, id. ib., I, 111; *Zanchal* a. 1315, 1350, 1418, 1434,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1453, *Sachal* a. 1453, etc., Csánki, *MH*, V, 134; *Szacsal*, germ. *Satschallen*, Lipszky, *Rep.*, II, 124 și 131; Lenk, *Lex*, IV, 136); *Szacsal* (*Szacsel*, *Szancsel*) = *Săcel* din Hunedoara (*Szacsal* a. 1472, etc., Csánki, *MH*, V, 134; *Sztrigy-Szacsal*, Lenk, *Lex.*, IV, 222); *Szecsel* = *Săcel*, *Feketeviz*, *Cernavoda*, *Aqua Nigra* din Sibiiu (Lipszky, *Rep.*, II, 124; Lenk, *Lex.*, IV, 187); *Săcel*, ung. *Oláhandrásfalva* din Odorheiu; *Săcel*, ung. *Asszonyfalva* din Turda-Arieș; *Săcele*, ung. *Hétfalú* din Brașov; și *Săcelul* din Gorj.

Reducerea lui *Szecsel* la *Szecse*, *Szecsa* în Bodrog s'a putut face fie subt influența slavului *seč*, *seča* (cunoscut în toponimie), fie pentru că această reducere este o particularitate a limbii ungurești, întrebuințată și față de alte cuvinte românești derivate cu sufixul *-el*, plur. *-ele*, din care a detașat partea finală socotind-o ca sufix; cf. sec. *csercse* 1. « Ohrring », 2. « umflături care se pot observà adeseori la vite (oi, capre, porci) sau excrescențe de piele care le spânzură acestora la gât < *csercselye*, iar acesta din *cercele*, plur. rom. al lui *cercel* (în loc de *cercei*, după analogia lui *inele*, cf. poezia pop.: *cu cercele și inele*); cf. Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 99; Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 249—250; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 960—961.

Acest *csercse* este atestat mai întâiu la 1583 în com. Zemplén (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 961—962). Acolo a fost dus, cum ne vom puteà convinge, de păstorii români.

Din cuvinte ca *csercselye* < *cercele*, *kurélye* < *curele*, plur. lui *curea* « Riemen » < c o r r ĭ g i a, - a m, cf. Candrea-Densusianu, *DE*, I, 72, nr. 455 (greșit Munkácsi, *Magyar Nyelvőr*, X, 532, care traduce pe *kurélye* « gyöngyfüzér » și-l derivă din *coral*) a fost extras sufixul *-lya*, *-lye*, *-nye*, cu care s'au derivat la Ciangăi cuvinte ca: *regelye* « loc ascuns » (< *reg-* < *reg-t* < *rĕχt*, cf. *rejt-*), *szemelye* « codină » (< *szem*), *tébolya* « nebun », *dernye* < *dér* (*Magyar Nyelvőr*, V, 378).

107. În legătură cu toponimia Banatului voiu cercetà și pe cea a H u n e d o a r e i, deși acest județ aparține propriu zis Ardealului. Dar din punct de vedere istoric el alcătuește o prelungire a Banatului și a Olteniei, reprezentând « o continuitate neîntreruptă geografico-istorică a neamului românesc » [1]), cu aceeași veche organizație politică.

Puține județe ardelene au avut o organizație după « ius valachicum » atât de veche și de puternică ca Hunedoara.

Încă dela 1363 sânt pomeniți « cnejii » și « nobilii români » din districtul Hațegului [2]), iar dela 1371 și din cele 4 scaune românești

---

Magyar- și *Oláhzanchal* a. 1512, Csánki, *MH*, V, 874), Târnava-mică, pentru care trebuie să presupunem un **sancticellus* ori un **summicellus*, *-a*, *-um* (cf. *sâmceà* « Spitze », *sâmcelat* « spitzig », etc.), fie de compusele cu *Sân-* < s a n c t u s, - a, - u m.

[1]) Hasdeu, *Et. Magn. Rom.*, III, 3104.

[2]) « Nos Petrus Vice-Vayvoda Transylvanus . . . universis *Keneziis* et *senioribus*, *Olachalibus* ipsius districtus *Haczak* . . . pro tribunali sedentibus » (Kurz, *Magaz. f. Gesch. Siebenbürgens*, II, 300; cf. și N. Densusianu, *Monumente pentru ist. Țării*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ale districtului cetății Deva [1]). Din 1476 urmează și cnejii castrului din Hunedoara [2]).

Acești Români se judecau de «juraţii» și «cnejii» lor după «ius valachicum» [3]).

Românii din Hunedoara, ca și cei din Banat și din alte părți, aveau unele îndatoriri militare, pe care le găsim înșirate în deosebite documente. Astfel într'unul dela 1427 Sigismund dispune, ca «*Olahi hi* [in districtibus olachalibus castri Deva] . . . etiam *opera servitia manualia ad conservationem castri opportuna ut sunt munimenta struendi, et reparandi, aggeres fodiendi, ligna secandi, indagines praecidendi* . . . juxta *antiquam* et laudabilem *consvetudinem* teneantur» (Kemény, în Kurz, *Magazin f. Geschichte Siebenbürgens*, II, 315; cf. și N. Densusianu, *Chinesiatul familiei Băsărabă din Țeara Hațegului*, *l. c.*, p. 52, și *Revoluțiunea lui Horia*, p. 36). Tocmai atunci unii din ei nu voiră să-și împlinească aceste îndatoriri și regele se îngrijià să nu se mai repete acest lucru: «quod *nonnulli populi* in *districtibus Olachalibus dicti Castri* [*Dewa*] existentes, malesanis ac frivolis *Keneziorum* suorum suggestionibus, et consiliis agitati, ac inducti, variis sub coloribus

---

Făgărașului, București, 1885, p. 2). În 1380 este amintit «*Kenezius Olachorum* de districtu castri *Hathzak* (Csánki, *MH*, V, 45, după *Hunyadm. tört. és rég. társ. évk.*, I, 63).

[1]) Csánki, *MH*, V, 42 (documentul se găsește în *Cod. dipl. sacri Rom. imp. fam. Teleki de Szék*, I, Budapest, 1895, pp. 168—169, și la V. Motogna, *Articole și documente*, Cluj, 1923, pp. 46—47); cf. și în a. 1481: «*Krajnicus* ac universi *Kenezii* et incolae partinentiarum castri *Deva*», Fejér, *CD*, XI, 506, și Csánki, *MH*, V, 42.

[2]) «*Kenesii* in pertinentiis castri *Hunyad*» (Csánki, *MH*, V, 46); în a. 1482: «Universorum *keneziorum nostrorum* in pertinentiis castri nostri Hunyad» (Kurz, *l. c.*, p. 311; Csánki, *MH*, V, 46; cf. și N. Densusianu, *o. c.*, p. 2).

[3]) Astfel în a. 1371 «. . . officiales . . . magistri Stephani finalem legem facere de *regni consuetudine* parati fuissent; et, prout tamen *universi kenezii et Olachi de quatuor sedibus districtibus castri Deva* ipsum iudicium et legem regni inhibuerunt . . . dicendo ut iidem officiales *iuxta legem Olahorum* eundem Petrum comprobare possent, sed non cum aliis iuribus regni, ideo ullum iudicium seu iusticiam ipsis facere interdixerunt» (*Codex dipl. sacri Rom. imp. comitum fam. Teleki de Szék*, I, pp. 168—169; cf. și V. Motogna, *Articole și documente*, 46—47). Cf. apoi N. Densusianu, *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, p. 3, unde se dau numeroase dovezi documentare. Reținaici pe cele mai vechi trei din ele: «Nos Styborius . . . praenotati Kenezii Ianustinus, Basarabe et Kuste responderunt . . . quia nunquam causam fidedignis et *ipsorum hominibus ac sermonibus* nobis suprascripto Styborio nec non *duodecim Juratis* ad judicandum in Haczag Dominus Vaivoda commisit», a. 1398 (Kemény, în «*Transilvania*», a. 1872, p. 172); «Nos Ladislaus Chaak Vayvoda Trans . . . . una cum *Juratis ac universitate nobilium ac Keneziorum ipsius Districtus Haczak*, sana exinde *deliberatione*, ac *consilio* et *voluntate* eorundem, praefatos Kosztha, Stanchul et Volkul sacerdotem . . . dicto ipsorum keneziatu et dicta possessione Ryusor vocata, nec non jam dicta libera villa Syerel nominata habito . . . [ratione eorum infidelitatis] *privamus*», a. 1435 (Fejér, *CD*, XI, 503—504); «Ladislaus . . . *sub eisdem conditionibus, servitutibus et consuetudinibus, quibus per praedecessores nostros Reges Hungariae in Districtibus Valachorum possessiones et villae donari consueverunt memoratis Valachis* [Ioanni filio Zerechen, Stephano filio Kendris, Gregorie Balol—quartam partem possessionis Felsőszallaspatak] in perpetuum contulerimus», a. 1453 (Kemény, în «*Transilvania*», a. 1873, p. 126).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

se cum manifesto dicti castri nostri detrimento, a solitis castri servitutibus subducere conentur» (Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, 541; cf. și N. Densusianu, *Chin. fam. Bas. din Ț. H., l. c.*, p. 63). În a. 1482 regele Matia le menține drepturile și îndatoririle vechi: «Unde nos praefatos *Kenezios* nostros [in pertinentiis castri Hunyad] in *antiquis eorum libertatibus* tenere volentes ... mandamus quatenus ... eis *servitia ad praefatum castrum nostrum Hunyad* ut prius facere adstricti fuerunt permitatis» (Kemény, *l. c.*, p. 311; cf. N. Densusianu, *Chin. fam. Bas. din Ț. H., l. c.*, p. 52, și *Rev. lui Horia*, p. 36).

Firește, având în vedere aceste fapte, toponimia puținor județe ardelene este așà de românească ca cea a Hunedoarei. Dar nici una dintre numirile topice ale acestui cuib românesc nu este mai veche de sec. XIV. Explicarea este aceeași ca și pentru județele din Banat. Ea trebuie căutată în situația politică a județului. În sec. XIV întreg teritorul acestui județ era încă proprietate regală, ținându-se de cetățile Devei, Hunedoarei și Hațegului. Nu se întâmplă deci încă donații de moșii, și astfel nici amintiri de nume de locuri și iobagi. Numai în secolul XV începe să se schimbe situația, înmulțindu-se donațiile regești și cu ele proprietarii particulari. În acest timp dispar districtele românești, iar cnejii, nobili până acum, mai păstrându-și condiționat libertatea, coboară încet spre iobăgie (cf. Csánki, *MH*, V, 36). Cu timpul mai rămân nobili doar unii care-și părăsesc neamul și credința.

108. Am amintit că numele *Sarmizegethuzei* nu ni s'a păstrat. Locul unde a fost ea se numește **Grădiște, Grădiștea Muncelului**, ung. *Várhely* [1]).

Pentru *Grădiște* n'avem atestări vechi și cele dintâiu, pe care le avem, întrebuințează numele unguresc (*Varhel* a. 1404; poss. *Warhel* in districtu de Haczak a. 1436, etc., Csánki, *MH*, V, 146). Abià Lipszky, *Rep.*, I, 51 și 158, o numește *Gradistéu*, ung. *Várhely*, iar Lenk, *Lex.*, II, 43 *Gredistye* sau *Gregyistye*.

În lipsă de atestări mai vechi, acest *Grădiște* < v. -bg. *gradište* «castrum» (Tiktin, *DRG*, 695), firește, nu ne spune mai mult decât apelativul *grădiște*, pe care-l avem în limbă cu sensul de 1. «movilă», «pòpină», «grind» și 2. «locul unei vechi cetăți sau stațiuni preistorice» (*Dicț. Acad.*, II, 293—294) și pe care am putut să-l întrebuințăm alături de *cetate* «Burg», fiindcă de fapt nu mai numià tocmai același lucru. Înțelesul original al *grădiștei* s'a schimbat cu timpul și aceasta este o dovadă de mare vechime.

Totuși nici pentru *Hobița-Grădiștei*, *Ohaba-Grădiște*, ung. *Hobicza-Várhely* (cf. Lipszky, *Rep.*, II, 51 și 158; Lenk, *Lex.*, II, 43 și 121). nu avem atestări mai vechi.

---

[1]) Cf. Miller, *Itin. Rom.*, 547; Finály G., explicațiile la harta *Magyarország a rómaiak alatt*; Pârvan, *Getica*, 475, 480, etc.; cf. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 273.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mai norocoși sântem numai cu *Grădiștea* din Timiș (*Garadystya, Gradisthe* a. 1409, 1411, 1415, Csánki, *MH*, II, 39; a. 1572, 1588, 1642, Pesty, *A szörényi bánság és Szörény vm. tört.*, II, 70—71) [1]).

109. Dintre numele topice ale Hunedoarei mai întâiu este atestat al **Hațegului** (*Hațăgului*), ung. *Hátszeg*, germ. *Hotzing* (terra *Hatszok* a. 1247, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 74 [2]); *Hatzok, Haczak, Hazthzoch* a. 1332—1337, *Hatzak* a. 1360; *Hachzak* a. 1366 și 1377, *Hathzak* a. 1380, etc., Csánki, *MH*, V, 45—46 și 58—59; rom. *Háczag*, ung. *Hátszeg*, germ. *Hotzing*, Lipszky, *Rep.*, II, 56; *Hátzeg, Hátszeg, Vallopolis, Hotzing, Wallenthal*, Lenk, *Lex.*, II, 98).

Hasdeu, *Et. Magn.*, II, 2082—83, a pus în legătură numele *Hațegului* cu *hațeg* « pădure măruntă, tânără, tufiș, hățiș, hățaș » (cf. pentru acesta și *Dicț. Acad.*, II, 379—380, unde se atestă și forma *hățoagă, hațoagă* « cărare bătută de sălbătăciuni »). Dar radicalul acestui apelativ, care nu este decât o formă secundară a lui *hațău, hățău* (pentru *-u* > *-g* cf. ung. *hadaró* > rom. *hădărău, hădărog, hădărag, hădarg*; bg. *plěšiv* > rom. *pleșâv, pleșuv* > *pleșug*, etc.), nu este lămurit, căci nu se poate dovedi legătura dintre el și *hăți, înhăți, înhățà* (< interj. *haț!*), de aceea cu drept cuvânt crede O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 71, n. 2, că nici originea Hațegului « nu e cunoscută ».

Nu este exclus că și în acest caz, ca de atâtea ori în toponimie, avem a face cu un nume de persoană, și anume cu un derivat cu suf. slav. *-ak, -ok, -ek* (vezi exemple la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 13 [227]), mai ales că în sec. XIV—XV se mai cunoșteà un *Haczok* « in cottu de Zolnok » [= Solnocul exterior]: *Hatzuk* a. 1350, *Hacza* a. 1476, *Haczok* a. 1490 (Csánki, *MH*, I, 668) și se cunoaște și astăzi un *Ațag*, locuință izolată în Argeș (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 13). Din forma mai veche *Haczak, Haczok, Haczek* s'a putut desvoltà în mod normal rom. *Hațăg* > *Hațeg* (cf. *vitrec* > *vitreg, ciunc* > *ciung*, etc.), iar din acesta prin et. pop. (cf. *Vallopolis, Wallenthal*) ung. *Hát-szeg* [3]) și germ. *Hotz-ing*.

Hățegelul (ung. *Haczágyel, Haczágyal, Haczadzsél, Hacsaczal, Haczasel, Hádsátzel, Hátsádsel, Hasaczél* și *Kis-Hátszeg*, germ. *Klein-Hotzing*, Lipszky, *Rep.* II, 55; Lenk, *Lex.*, II, 83; *A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 358), este, firește, mai nou decât *Hațegul* (poss. *Haczachek* in districtu *Hatzczak* a. 1447, *Haczagyel, Haczadyel* a. 1453, *Haczagel* a. 1480, *Hathazal* a. 1482, *Hadachal* a. 1493, *Hachazal* a. 1516, *Hachachel* a. 1518, Csánki, *MH*, V, 94).

[1]) *Grădiști* se găsesc și în alte ținuturi românești: *Valye-Gredistye* în Brașov (Lenk, *Lex.*, II, 43); *Grădiștea* (Argeș, Botoșani, Ilfov, Muscel, Prahova, Râmnicul-Sărat, Vâlcea), *Grădiștea* (Mehedinți, Olt, Romanați, Tulcea, Vlașca). O *Gradiște* sau *Zágrad* sau *Țitâti* se găsește și la *Meglenoromâni* (cf. P. Papahagi, *Meglenoromânii*, 20, și I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 163).

[2]) Pentru cetirea și identificarea numelui cf. I. cav. de Pușcariu, *Date istorice priv. la fam. nob. rom.*, II, pp. 131—132, unde se arată că cetirea *Harszok* este greșită.

[3]) Cf. și « *Gatszeg* vel *Gatzeg* » în Bihor (Lipszky, *Rep.*, I, 195).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

110. Al doilea în șir, ca timp, și cel mai mult discutat dintre numele topice ale Hunedoarei este **Deva** (rostit *D'eva*), ung. *Déva*, săs. *Dimrich* sau *Diemrich* și *Schlossberg* (castrum *Deva* a. 1269, 1273, 1324, 1341, etc.; *Deua* a. 1307, *Dewa* a. 1325, etc., Csánki, *MH*, V, 42—45 și 57—58, unde se arată documentele din care s'au scos atestările; Lipszky, *Rep.*, II, 35).

S'a crezut de către mulți la noi și se mai crede încă (cf. mai pe urmă G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, Sibiiu, 1929, pp. 181—182) că *Deva* ar fi o rămășiță a dacicului *dava*, *deva* « Siedelung », « Weiler » (cf. Tomaschek, *Die alten Thraker*, în Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss., Phil.-hist. Cl., CXXXI, I, 70; P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griech. Spr.*, 214, 222), și anume probabil a vechiului *Dăcidava* > *Decidava* « oraș dac ».

Cei ce au propus această explicare n'au avut în vedere că: a) dac. *-dava*, *-deva* nu se întrebuințează decât în compoziție; b) că o *Dacidava* sau *Decidava* nu este atestată, ci avem numai o *Δοκίδαυα*, așezată de unii la pasul Dukla, de alții la Tușnad, cf. Tomaschek, *l. c.*, Pârvan, *Getica*, 256, Finály G., explicările la harta *Magyarország a rómaiak alatt*; c) din *dava* « nu puteà ieși în românește *déva*, ci *daŭa* » > *da* [1]), iar din *deva* « trebuià să iasă în românește ori *dzeáŭa—zeaŭa—dzáŭa—záŭa*, dacă *é* va fi fost scurt (după cum se vede din glosa *δέβα* și din nume de localități ca *Ἰταδέβα*, *Μουριδέβα*, *Δανεδέβαι*, *Ζισονυδέβα*, *Ζικιδέβα*, vezi Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, II, p. 70), ori *deáŭa*, dacă va fi fost cumva *é* lung » (Philippide, *Originea Românilor*, I, 721); d) mai avem și alte localități cu numele *Deva* (ung. *Déva-Ványa* în Heves, Lipszky, *Rep.*, I, 133; ung. *Déva* sau *Gyéva*, și *Gyiva*, slov. *Déwa* sau *Diwa* în Strigon, Lipszky, *Rep.*, I, 223), care nu pot fi explicate din dacicul *-dava*, *-deva*.

Compusul săsesc *Dimrich* sau *Diemrich* [2]) < *Dîwnbrich* < *Dêwenburg* (cf. Bedeus, *Korrespondenzblatt*, XXVIII, 157; G. Kisch, ibid., XXVIII, 141, și *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 181—182) ne arată clar că la origine avem a face cu un nume de persoană.

Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1335—36, presupune de-asemenea derivarea dintr'un nume de persoană, a cărui origine ne spune că este « nelămurită » și că « mai probabil este vorba de un nume maghiar asemănător ». Dar nu precizează care ar fi acest nume.

Îl precizează numai Melich în *Revue des Études hongroises*, VI—1928, pp. 265—266, anume că ar fi dintr'un radical *G'eü*, din care este și *Géza* și *Décse* (cf. și *MEtSz*, I, 1292—1293). Atât numai că nu toate n. pers. și top. *Décse* sânt identice cu *Géza*. Unele sânt, evident, identice cu bg. *Dĕč* ori cu srb. *Deč*, *Dečko* (cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 146, *Rječnik*, II, 330; rom. *Deciu*), întrebuințat și în toponimie (cf. *Dĕč*, *Dĕče*, sate, *Rječnik*, II, 329, III, 3; *Deč*, în Sirmiu,

[1]) Cf. b a v a > **ba*, plur. *bale*.

[2]) Mai vechiu *Dwinrig*, *Duimburg*, *Demburg*, *Denburg* (cf. *Siebenb. Sächs. Wb.*, II, 42; Csánki, *MH*, V, 57).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

A m. kor. orsz. helységnévtára, 1888, p. 772). Şi nu este clar cum s'ar fi schimbat radicalul *G'eu* odată în *Győ*, altă dată în *Deva*.

Ne întrebăm însă: ce rost au astfel de presupuneri?

Doar numele de persoană, despre care poate fi vorba, se cunoaşte: este srb. *Deva* (rostit: *D'eva*), atestat la 1330 în forma *Deua*, la 1282—1386 în formele *Deua*, *Dieua*, dim. *Dieucha* (C. Jireček, *Die Romanen*, II, 69; Maretić, *Rad.*, LXXXII (1886), 71); cf. şi bg., ceh. *Děva* (Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 60 [274], nr. 126), bg. *Děva* (Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 161).

Într'o notă din *Dacoromania*, III, 666, V. Bogrea a arătat că se găseşte şi n. femeiesc v.-r. *Deva*, *Devă* (*Arhiva Istorică*, I, 89), firesc luat din slavoneşte.

Deva este un nume topic de felul numelor româneşti *Fata* (j. Năsăud, etc.), despre care voiu vorbì mai încolo, ori a ungurestilor *Leányfalu* sau *Leányfalva* din Bereg, Borsod, Pest şi Veszprém (Lipszky, *Rep.*, I, 372) ori *Leányvár* din Bihor, Tolna şi Zemplén (ibid.), căci derivă din srb. *djeva* < v.-bg. *děva* « Jungfrau ».

Din acest nume de persoană, mai ales având în vedere că în limbile slavice de Nord v.-bg. *děva* are reflexe cu *-ji-* (cf. rus *дѣва*, rut. *d'ivá* « Jungfrau » la Berneker, *SEW*, 197) se poate explicà satisfăcător şi *Déva-Ványa* din Heves, şi slov. *Déwa* sau *Diwa* şi *Gyiva*, ung. *Déva* sau *Gyéva* şi *Gyiva* din Strigon [1]).

111. În Hunedoara îşi are izvoarele şi **Jiul-transilvan** (ung. *Magyar-Zsil*) care, strângând deosebite văi, între ele a **Jieţului** şi a **Jiului Banitei**, şi unindu-se cu **Jiul-românesc** (ung. *Oláh-Zsil*), îşi îndreaptă cursul spre Dunăre, în care se varsă.

Numele acestui râu este: rom. *Jiu* sau *Jâu* (C. Diaconovich, *Enciclopedia rom.*, II, 917; *Marele Dict. geogr. al Rom.*, IV, 109—113), ung. *Zsil*, germ. *Schill* (« *Sill* h. *Schill* g. *Sillus* lat. *Zull* val. » şi « *Sill-rumunyaszká* val. *Schill-Thal* g. *Sill-unguraszká* val. », Lipszky, *Rep.*, II, 127; « *Sill* v. *Zull* fl. *Schiul* », Lipszky, *Mappae*; *Schillfluss*, *Schily-fluss*, *Sily-Flusz*, Lenk, *Lex.*, IV, 24—26; ung. *Zsily*, germ. *Schill* pe hărţile militare austriace).

În documentele latino-ungureşti se găseşte atestat *Jiul* numai în jumătatea a doua a sec. XV: duo fluvy *Syl* appellati a. 1501, fluvios *Olahsyl* et *Zekelsyl* (Csánki, *MH*, V, 109, 110).

Tot aşà şi în cele muntene: « *vamu na Žilě* » a. 1480 (Venelin, *Vlachobolg. gramoty*, 122; cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 317); « Pis. u pojana *Žil* » = «Scris-am în Poiana Jiului », deci în Gorj, 14 Maiu 1480 (I. Bogdan, *Documente şi regeste priv. la relaţiile Ţării Rom. cu Braşovul şi Ungaria în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1902,

[1]) Este exclusă ori ce legătură între aceste nume şi *Děvā* din **deivē* = *Dīva* « die göttliche » (Spania, North Wales, Scoţia, etc., cf. Holder, *Altcelt. Sprachsch.*, I, 1273).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

p. 247, şi *Doc. priv. la relaţiile Ţării Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ung.*, Bucureşti, 1905, p. 171).

Jiul a fost identificat de Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, ed., I, vol. I, p. 302, şi de alţii înaintea lui, cu *Gilpil* din Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, XXII, 113, şi Geogr. Ravennas, *Cosmographia*, IV, 14. Dar analizând textul lui Iordanes, atât Hasdeu, *Ist. cr. a Rom.* [2], I, 255—257, şi C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 75, cât şi A. Philippide, *Originea Românilor*, II, I, 723—724, nu admit această identificare. Diculescu crede că mai curând poate fi vorba de *Crişul-negru* [1]).

Gooss, *Studien zur Geographie und Gesch. des trajanischen Daciens*, 10 şi 31, şi Šafařik, *Slawische Altertümer*, I, 506, îl identifică cu *Ἄρρας* al lui Herodot, IV, 49 (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 98).

Ce priveşte etimologia, Hasdeu, *Ist. crit.*, ed. II, vol. I, 255—258, îl credeà derivat din sciticul *sil* «apă», «fluviu».

Melich, *A honfoglalåskori Magyarország*, 317, crede că numele *Jiului* s'a născut după venirea Ungurilor, iar pentru etimologie trimite, cu îndoeală, la G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 72—73, care-l derivă din bg. *živo* scil. *tečenie* «lebendiger, schneller Lauf». Acest *živo* ar fi dat româneşte *Jivu* > *Jiu* > *Jâu*, căci «in alten Elementen konnte blg. *v* zwischen dunkeln Vokalen ausfallen, wie in Giúrgiu aus ǵurǵovo».

Dar *Valea-Jivului* din Vâlcea (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, IV, 113), pe care o aminteşte şi Weigand, precum şi *Părâul-Jivanului* din Dolj (ibid., IV, 113) se opun acestei explicări.

Se opun şi toate formele documentare, precum şi reflexele limbilor străine, citate mai sus, care ne trimit la un *-l'*, nu la un *-v* final.

Forma veche a *Jiului* a trebuit să fie deci **Jil'*, apoi **Jiŭ*, iar din aceasta s'a născut *Jiu* întocmai ca şi *fiu* din vechiul *fiŭ* < *fil'u* (< fīlius, -um), *Sibiu* < *Sibiŭ* (< *Sibiń*), *pustiu* din *pustiŭ* (< *pustiń*), *sicriu* din *sicriŭ* < *sicriń* (< ung. *szekrény*), etc., precum şi ung. *Zsil* şi germ. *Schill.*

Tot la o formă cu *-l'* ne mai trimite şi «*Pereou-Silly*», o vâlcea din judeţul Alba, care izvoreşte din muntele *De-asupra-Pădurii* şi se varsă în Mureş aproape de *Kåptalan* (Lenk, *Lex.*, IV, 68).

La originea slavă ne îndeamnă să ne gândim derivatul *Jieţul* (afluentul *Jiului*) şi compusele *Dolj* (< slav. *dolъ* «unten» şi «Tal» + *Jiu*) şi *Gorj* (< slav. *gora* «Berg» + *Jiu*) [2]). De asemenea şi numele păraelor

[1]) Cf. şi von Grienberger, *Ostgermanische Flussnamen bei Iordanes*, în *Zeitschrift für deutsches Altertum*, LV, 46—47, după care *Gilpil* ar fi din nomen agentis got. *gilpils* (cf. anglo-sax. *gielpan* «prahlen»).

[2]) Numele afluenţilor de origine ungurească *Arpadia* < *Árpád* (G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 75; greşit C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 95—98: < gepid. **arp* «Schmutz» + * *wadi* «Wasser», «Bach»), *Almaj* < *Almás* «loc cu meri» (Weigand, ib., 74), *Amaradia* (cf. şi *Valea Amaradiei* în Ibăneştii din Dorohoiu, *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, IV, 30—31; *Vdlye-Hamerade*, afluent al *Homorodului* în jud. Braşov, Lenk, *Lex.*, II, 87; *Homoragya* a. 1493, în Timiş, Csánki, *MH*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

numite la singular *jilț*, *jelț*, plur. *jilțuri*, *jelțuri*, care se aseamănă cu «nervii» (fibrele) frunzelor și se varsă toate în *Jiu* (cf. Hasdeu, *l. c.*) și nu sînt decât diminutivele slave ale lui *žil'*, formate cu suf. -ьсь > *-eț* și *-ț* (cf. bg. *kolec* > rom. *colț*; slav. *klinec* > rom. *clinț*; srb. *klanec* > rom. *cleanț*; srb. *Mehedinec* > rom. *Mehedinț*, etc.).

Și într'adevăr se găsesc nume topice slave derivate dintr'un radical *žil-* sau *žil'-*: slov. *Žilec* > ung. *Zsilecz*, munte în Árva (Lipszky, *Rep.*, I, 764); ung. *Zsilicz* sau *Zilicz*, sat în Borsod (id., ib.); slov. *Žilinca* > ung. *Zsilincza*, apă în Trencsén (id., ib.), *Žiljaština*, parte de hotar în Berezovec, com. Zemplén (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX-a z poč. XX st.*, p. 69 și 165, indice), *Žilusjka*, uliță în Lazy, com. Ung. (id., ib., p. 60 și 165, indice).

S'ar puteà ca radicalul acestora să fie același cu al vechiului bulgar *žila* «Ader», din derivatul *žilav* al căruia avem rom. *jilav* «humidus» (cf. Miklosich, *EWS*, 411).

112. Fără a fi de origine latină, din punct de vedere istoric merită deosebită atenție și numele râului **Streiu** (*Sztrej*, *Stry*, Lipszky, *Rep.*, II, 130 și 143; *Streiu*, *Streiu-Ohaba*, *Streiu-Plopi*, S. Moldovan

II, 41, alături de *Omor* a. 1343, 1377 în Caraș-Severin, id., ib., II, 105, și *Omorsa* sf. s. XIV, id., ib., I, 669, în Solnocul-ext.; *Omorâce* în Vâlcea, *Omorna* în Dolj și Mehedinți, *Omornice* în Dolj, la D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 332; *Homor*, pârâu în Suceava, *Homorâciul-pământeni* și *-ungureni*, id., ib., 235; < *Homorod* < *hamar* « repede » sau *Qmor*, n. pers. (cf. Weigand, *o. c.*, 74; greșit Diculescu, *o. c.*, 95—98: < gepid. **amar* = v.-germ. *hamar* « Hammer » + **wadi* « Wasser » « Bach »), la care trimite Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 317, sânt de mai puțină importanță în această privință.

Cât privește **Gilortul**, pe care Hasdeu, *Ist. cr.*², I, 261, îl derivă din *Gil* = *Jiu* « râu » + *ort* « voinic » (cf. *Râu-bărbat*), iar Diculescu, *o. c.*, 78—79, din gepid. **gil* « Kluft », « Felsspalt », « enges Tal » + **lort* « Deck », « Schmutz », « Morast », și Weigand, *o. c.*, 74—75, îl socoate cuman (cf. cum. *gil* sau *jil* « annus », tat. din Cazan *ğil* « sich schlängelt », *ğilan* « Schlange » și cum. *ortu* prep. « versus », turco-tat. *ortu*, *orto* « Mitte », « Hälfte »), ne reamintește prea mult pe *Girolt*, ung. *Érgirolt* din Sălagiu, rostit și *Gyirót* (*Geroth* a. 1241, Rogerius, *Carm. Mis.*, c. 34, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 284, și la M. Florianus, *Hist. Hung. Font. dom.*, I, 3, p. 75; *Gyrolt* a. 1410, *Gyroth* a. 1475, *Gyrolth* a. 1495, Csánki, *MH*, I, 555), *Giorocuta*, ung. *Girokuta*, tot din Sălagiu (< *Giroltkuta*: *Gerothkutha*, *Gyrothkuta* a. 1475, Csánki, *MH*, I, 555), *Geresau*, *Girresau*, *Gieresau* sau *Girelsau* < *Gireltsau* = *Gerhardsau* = lat. *Gerhardi insula* (rom. *Brad*, ung. *Fenyőfalva*, jud. Sibiiu, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 302, 567, 569, III, 714; W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 57; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* p. 28), Szent-*Girolt* din com. Zala (*Zentgerolth* a. 1443, *Zentgirolth* a. 1444, etc., Csánki, *MH*, III, 15), *Gyirolt* din com. Veszprém (*Gyrolt* a. 1234—70, etc. Csánki, *MH*, III, 232), *Girdlt* din com. Sáros (*Geralth* a. 1487, Csánki, *MH*, I, 295), etc., ca să nu ne gândim că au aceeași explicare.

Karácsonyi J., *Szent Gellért élete és művei*, Budapest, 1887, p. 311, derivă aceste nume din n. pers. *Gerhard*, de proveniență langobardă ori francă, cunoscut în Dalmația și Italia nordică în formele *Gerardus*, *Girardus* și *Giraldus* (cf. Jireček, *Die Romanen*, I, 68 și II, 1, 38; Erben, *Regesta*; Melich, *Szláv jövevény szavaink*, II, 141); din care este și ung. *Gellért*.

După Melich, *l. c.*, numele topice *Girolt* ar fi din n. pers. germ. *Garivald*, *Girald*, *Girold*, *Gerold* (Förstemann, *Altd. Namenbuch*, I, 486; cf. și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 208).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 168), ung. *Sztrigy* (*Strig*, *Strigh*, *Strygh*, *Ztrygh*, *Ztryg*, *Ztryd*, *Istrigh*, *Izthrig*, *Sztirik*, *Hiztrygh*, etc., cf. Csánki, *MH*, V, 137, 140, 149, 237—238; Lipszky, *Rep.*, II, 130 şi 143), germ. *Strehl*, *Strel* (Miller, *Itin. Rom.*, 547—548; Lipszky, *Rep.*, II, 130), chiar şi *Strolla* (Lipszky, ibid.).

Pentru acest râu ni s'a păstrat la cei vechi numirea *Sargetia*, în grafie grecească Σαργέτια (Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, p. 614).

În documentele latino-ungureşti cea mai veche atestare este *Strig* din 1276 (Fejér, *CD*, V, 2, p. 371; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 229), care trebuie citită *Strígy*, cum arată alte atestări care urmează: *Strigh* a. 1377 (Csánki, *MH*, V, 93), *Sthrig-Zenthemrich* a. 1431 (id., ib., V, 137); *Strig-falva* a. 1454 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 215 s. v. *falva*), etc. (vezi formele citate mai sus din Csánki şi Lipszky). V. Pârvan, *Getica*, pp. 230—231, 252—253 şi 745, consideră acest nume de origine scitică-iraniană. Melich, *Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 245, a admis pentru ung. *Sztrigy* originea tracică, adăogând că cuvântul românesc este din ungureşte. În *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 160—163, îl consideră de origine rusească: < rus. **strěl'-vodá*, rut. *stril'-vodá* «(îm)puşcă-apă», deci «apă-repede ca săgeata» (cf. slav. *strěla* «săgeată») [1]). Din această formă s'ar puteà explicà atât germ. *Strehl*, *Strell*, cât şi ung. Sztrigy (*-l'* > *-j* > *-gy*; cf. *bojó* > *bogyó*, *Poieni*, *Poieniţa* > *Pogyen*, *Pogyenicza*, etc.).

Dar, lăsând la o parte ciudăţenia unei astfel de numiri geografice, evident numele *Streiului* nostru, tocmai când ne gândim la un nume

---

Ori care din aceste două explicări am admite-o, ung. *Gellért* ne arată că, alături de *Girard* şi *Girald*, a putut să se ivească prin disimilaţie, respectiv metateză, şi forma **Gilord*, din care ar fi *Gilortul* nostru.

Cel mai important afluent al *Jiului* este **Motrul**. Numele acestuia a fost pus în legătură cu Ἀμούτριον (Ptolemaeus, *Geographia*, III, 8, 10), *Amutria (Tabula Peutingeriana)*, localitatea lângă care se vărsà *Motrul* în Jiu, aşezat de Ptolemeu greşit pe Olt (cf. Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, pp. 601 şi 613—614; Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, ed. I, p. 299; Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, în *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, Phil-hist. Cl., CXXXI, p. 54; C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 80—81; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 456; V. Pârvan, *Getica*, 266; etc.).

Ἀμούτριον, *Amutria* sânt, evident, forme construite, grecizante sau romanizante, de felul lui *Grisia*, *Tibisia*, *Marisia*, etc. Forma dela care trebuie să plecăm este **Amutrus*, fie că acesta este din *Ad Mutrum* ori cu *a* protetic.

După Philippide, *Originea Românilor*, I, 456, în cazul că *u* a fost scurt, *Mŭtru-*, cum se va fi chemat râul, are «fonetism românesc», deci a putut da *Motru* (cf. **excŭtio* > *scot*, etc.). Dar Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 73, deşi recunoaşte identitatea *Motrului* cu *Amutria*, crede că forma actuală a acestuia nu arată «die lautgerechte rumänische Entwicklung», care ar fi fost «Amutre allenfalls auch *Amutru*, aber gewiss nicht Motru»; deci «durch den Mund mehrerer Völker wanderte».

Cât timp ne lipsesc dovezile documentare, firesţe, discuţia poate continuà în această privinţă fără nădejdea unei soluţii definitive.

[1]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, 108, îl derivă de-a-dreptul din slav. *Strěla*, care ar fi dat româneşte *Streală* sau *Strelă*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rusesc, nu-l putem despărți, cum îl desparte Melich, de galițianul *Stryj*, afluentul Nistrului, dela care este numirea orașului *Stryj* (cf. satul rom. *Streiu*, j. Hunedoara, pl. Hațeg), pe care-l uită cu totul. Radicalul lui, fie tracic, traco-slav, ori, cum este mai ușor de crezut, slav (Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 322 [240], nr. 630, s. v. *struga* « fluctus » ne spune: « Mit *struga* scheint auch *stryj* und klruss. *strevjaž*, pol. *strwążyk* Gal. zusammenzuhängen ») este înrudit cu al vechiului Στρύμων, nume de râu, Στρύμη, nume de oraș (cf. bg. *Struma*, *Strumica*, *Strumnica*, srb. *Strumica*, la Miklosich, ibid., nr. 631), al vechiului *Istru* (transcris grecește Ἴστρος și latinizat *Ister*, *Hister*), al *Dnistrului* (*Danastru* sau *Dana-istru*, transcris grecește Δάναστρος. iar pe latinește *Danaster*) [1]). Toate acestea derivă din **s(e)reu-*, cu inserțiunea lui *-t-* obișnuită la Traci, Slavi și Germani (cf. gr. ῥέω, sanscr. *sravati* « a curge », lit. *sruta*, *sravà* « Fliessen, Bluten », *srovẽ*, (dial. *strovẽ*, v.-isl. *sruaim* « râu », etc., dar v. -bg. *struia* « flumen », *strujati* « wallen », *struga* « fluctus », *ostrovъ* « insula », propriu « das umflossene », let. *strâwe*, germ. **strauma* > v. -germ. *stroum*, germ. mod. *Stromm* « râu », etc.).

Streiul românesc n'a putut veni din ungurește, cum afirmà la început Melich. *Agrij* < (*Fel*)-*Egregy*, *Bichigiu* < *Bikkigy* = «Bükkös », *Feketig* < *Fekete-ügy* sau *-igy*, etc., ne arată că trecerea fonologică *Sztrigy* > *Streiu* nu este posibilă.

Forma românească este cea simplă și, firește, cea mai veche. Ea ne-a păstrat forma originală, la care s'a adaus ung. *ügy* sau *igy* « apă » sau în care s'a schimbat *-i* în *-gy* pentru a formà pe *Sztrigy*.

Documentele n'au nici o formă cu *-l* sau *-ly*, și acest lucru este de mare importanță. De aceea nemțescul *Strehl* pare a fi mai curând reconstrucție greșită după modelul unor cuvinte românești, în care *-i* corespunde unui mai vechiu *-l'* (cf. *fiĭu* < *fil'u* < f ī l i u s, - u m; *Pwy* a. 1492, *Pogy* a. 1458 < *Puly* a. 1426, etc., azi *Pui*, Csánki, *MH*, V, 129; *They* a. 1526, azi *Teiu*, ung. *Tyei* < *Thel* a. 1451, Csánki, *MH*, V, 144, < *t ĭ l i u m = t ĭ l i a, - a m). Așa a fost reconstruită, de ex. forma *Ompoly* din *Ompoj* prin sec. XVIII ș. a. Această reconstrucție este cu atât mai probabilă în Hunedoara, cu cât vedem că *l'* se păstrase până la sfârșitul secolului XV, iar vaccilarea în rostire în timpul din urmă al păstrării lui n'a scăpat urechii străine.

Aceasta ne-o arată, în parte, și faptul că lipsește *-e* sau *-en* final la care ne-am aștepta după cum se prezintă numirile germane asemănătoare în alte regiuni. (cf. *Strehle*, *Strehlen*, *Strehlitz*, *Strelitz* < slav. *strěla* « Pfeil », *strělьcь* « Schütze », la Jos. Feldmann, *Ortsnamen, Ihre Entstehung und Bedeutung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Ortsnamen*, Halle, (Saale), 1925, p. 98).

Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 322 [240], nr. 628 și 629, dă următoarele toponimice slave născute din

[1]) Cf. V. Pârvan, *Considerații asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 6—8.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

strĕla și *strĕlьcь*: rut. *Strilky*, *Strilkov*, *Strilyska* (Galiția), n.-sl. *Strĕlac* (Craina), *Stročja* = *Strĕlcja* (Stiria), cr. *Strelec*, *Strelečko*, rut. *Stril'ći*, *Stril'čja*, *Strilčyska* (Galiția). Aici intră probabil și *Strelța*, apă care « cură despre Maramureș spre Tisa » și care a fost identificată de D. Cantemir (*Hronic*, p. 189) cu *Sargetia* (cf. I. Minea, *Despre Dimitrie Cantemir*, Iași, 1926, p. 116). Nici una din aceste forme nu arată pe *-ț* final pe care-l cere forma românească.

Încă o observare!

În Hunedoara, poate pe cursul superior al *Streiului*, se găsià la 1426 și un sat cu numele *Strele* (Csánki, *MH*, V, 140). Acesta, după toată probabilitatea fiind identic cu *Stroia*: *Stroyafalwa* a. 1366, *Stroya* a. 1387, etc. (Csánki, *MH*, V, 140), trebuie explicat din diminutivul plural *Stroiele*, format ca și *Kozyelye* = «Coziele» a. 1453 > *Kozolya* a. 1472 și 1491 (Csánki, *MH*, V, 103) din *Cozia*.

Pentru prezența Rușilor pe *Streiu*, adaug aici la cele spuse în legătură cu *Ohaba* cu privire la *Rusca* și *Ruschița* din Caran-Sebeș și la vechimea acestora că tot pe Streiu se găsește și satul *Ruși*, ung. *Russ*, mai vechiu *Oroszfalu* (*Orozfalw* a. 1453), « Kenesiatus possessionis nostre [regis] *Rws* in districtu castri nostri Hunyad » a. 1470, poss. *Rws* a. 1482, poss. *Orozfalwa* a. 1499, villa *Rus* a. 1506, 1510 (Csánki, *MH*, V, 119—120), alături de care se mai găsește un *Oroszfalu*: « Apaty al. nom. *Vruzfolu* et Apaty » a. 1367, *Oruzfalu* a. 1390; « poss. *Oroz* in contigua vicinitate possessionis Kys barcha » a. 1513—1515; « predium alias possessio *Oroz* al nom. *Rws* » a. 1520—1521 (Csánki, *MH*, V, 119).

O privire asupra toponimiei și onomasticei Țării Hațegului (O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, pp. 62—72 și 72—85) este de-ajuns ca să ne convingem că este o mare înrudire între terminologia toponimică și onomastică românească de origine slavă din Nord-Estul Carpaților și cea de-aici.

Numele *Onciuc*, derivat cu sufixul *-ciuc* atât de obișnuit la Ruteni (« *Onchokfalw*, *Onchokfalwa* în districtu Haczczak » a. 1439, *Onchokfalwa* a. 1444, *Wanchukfalwa* a. 1447, *Wanchwkfalu* a. 1451, *Vnchwk*, *Onchwk* a. 1492, *Onchafalwa* a. 1495, *Wonchwkfalwa* a. 1496, *Wnchwk* a. 1496, etc. Csánki, *MH*, V, 119, azi *Unciuc*, ung. *Uncsukfalva*), ne trimite înspre Bucovina familiei *Onciu*; *Kamarzinesth* a. 1468 (*Kamarzanesth* a. 1468, *Komorzanesth* a. 1485, Csánki, *MH*, V, 99—100, azi prin metateză: *Cărmăzinești*, ung. *Karmazinesd*, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 38) ne reamintește *Cămărzana*, ung. *Komorzán* din Sătmar (amândouă din n. pers. *Cămărzan*, *Comorzan*) [1]); « *Charna* in distr. de Hathczak », pe cursul *Cernei*, a. 1438 (cf. și a. 1480, 1493, 1518, Csánki, *MH*, V, 82) și *Charna* = «Cerna» a. 1446 (dar *Cherna* a. 1506, villa *Cherna*, tot atunci, Csánki, *MH*, V, 83—84) prin forma lor ne aduc aminte de *Ciorna* din Caraș-Severin (vezi cele spuse despre

[1]) Cf. și *Cămârzani* în jud. Suceava, la D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 91.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

forma acesteia acolo); *Idechfolua* a. 1373 (poss. *Igechfalwa* a. 1508, Csánki, *MH*, V, 97), de pe cursul Streiului, este de aceeași origine cu « Una villa ruthenorum in . . . *Idechpataka* existens » dela 1393, deosebită de *Urisiul-de-sus*, care pare a fi *Orosz-Idecs*-ul (rom. *Potoc*) de mai târziu din j. Mureș-Turda (Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 63; Csánki, *MH*, V, 723; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 140) [1]), și cu *Ideciul* din j. Năsăud, un derivat cu suf. *-eciu* < slav. *-eče*, fie dintr'un nume de persoană (cf. *Ida*, și el adeseori obișnuit în toponimie), fie din radicalul slav *idǫ*, *iti* « gehen », etc. [2]).

113. Totuși este foarte greu să deosebim numele topice de origine ruso-ruteană ale Hunedoarei de cele slave de altă origine. Căci, cum ne arată toponimia, neamurile slave așezate în Hunedoara au fost foarte variate.

Este sigur că Șchei (sg. *Șchiau*, arom. *Șcl'aŭ*, cf. alb. *šk'á* « Bulgare » < * S c l a v u s, - u m = « Slavus », Pușcariu, *EtWb*, 139, nr. 1547) înseamnă populație de origine bulgară. Poss. « *Scley* in districtu de Hathczak » a. 1438 (poss. *Skey* a. 1480, 1482, 1493, *Eskey* a. 1516, azi *Șteiu*, ung. *Stejvaspatak*, vezi Csánki, *MH*, V, 139, și S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* 176) ne indică o astfel de populație botezată de Românii care trebuiau să se găsească acolo.

Același lucru ni-l arată și *Ștea*, ung. *Steja*, care se găsește tot în Hunedoara, pl. Baia-de-Criș (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* 176), precum și *Șteiu*, ung. *Stej* din Zărandul sau Bihorul apropiat (S. Moldovan și N. Togan, ibid.; *Steé*, germ. *Stipid*, Lipszky, *Rep.*, II, 170).

Șchei, ung. *Bolgárszeg* (greșit *Bolgárszék*), săs. *Belgerei* se numește și partea românească locuită odinioară de Bulgarii din Brașov sau de Români veniți din Sudul Dunării (cf. St. Stinghe, *Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt*, în Weigand, *VIII. Jahresbericht*, pp. 1—85, și C. Lacea, *Sânt în Transilvania așezări de Români veniți din sudul Dunării sau nu sânt?*, în *Dacoromania*, IV, 353—370, în special, p. 355; cf. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 177—179); *Șchei* sânt numiți de Români și Bulgarii din *Cergăul-mare* și *-mic* (ung. *Nagy-* și *Kis-Cserged*, germ. *Gross-* și *Klein-Schergid*), j. Alba [3]).

[1]) Într'un document dela 1604 ni se arată limpede că populația din aceste părți era ruteană: « Az elmult ejel is nagi Oroszfalut mivel hogi Oroszok nem Olahok Oroz-Ideczet azaz Also Idecziet fel vertek » (= « Și în noaptea trecută au sculat satul mare rusesc pentru că sânt Ruși, nu Români, Ideciul-rusesc, adecă Ideciul-de-jos »), Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 813.

[2]) Pentru cazul întâiu cf. *Ioneciu*, *Stoicheciu*, *Berheci*, *Tigheci*, *Măneci*, *Moeci*, etc., pentru cazul al doilea cf. v.-bg. *prěditeča*, srb. *Godeč*, rus., rut. *maleča* « unmündiger Mensch », rut. *idyčiï* « gehend » (vezi W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, vol. I, ed. II, p. 612), *Buceci* (> *Bucegi*), precum și derivate ca *zgârâeciu*, *zgâreciu* < *zgâria*, *sforoeciu* < *sforăi*, *drumeciu*, *făgueciu* (cf. S. Pușcariu, *Die rumänischen Diminutivsuffixe*, Leipzig, 1899, p. 65; G. Pascu, *Sufixele rom.*, pp. 307—308).

[3]) Același toponimic îl avem în: *Schiaua* (Brăila, Prahova), *Scheia* (Roman, Vaslui), *Valea Scheilor* (Buzău), *Scheiul* (Argeș, Buzău, Dâmbovița, Muscel), *Șcheia*, *Șcheuleț*ul (Roman), *Schiulești* (Prahova), cf. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 104 și 218—219.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

114. Sârbi, ung. *Szirb* (poss. *Zerbfalva* a. 1516, poss. *Zerb.* a. 1518, Csánki, *MH*, V, 138), ca şi celelalte numiri similare: *Sârbi*, ung. *Szirb*, j. Arad; *Sârbi*, ung. *Nagytótfalú*, j. Bihor; *Sârbi*, ung. *Szerfalva*, j. Maramureş; *Sârbi*, ung. *Krasznatótfalu*, j. Sălagiu; *Sârbi*, ung. *Oláhtótfalu*, j. Sătmar; *Sârbeşti*, ung. *Szerbest* (< n. pers. *Sârbu*), j. Bihor; *Sârbova*, ung. *Szirbova*, j. Timiş (S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.* 159), arată populaţie de origine sârbească sau, mai bine, sud-slavă, ori slovacă [1]).

115. După persoane, pe care pentru originea lor slovacă îi chemă **Tót,** s'au numit satele: *Toteşti*, ung. *Totesd* şi *Tótfalu* (poss. *Tothfalu* a. 1416, poss. *Tothesth* a. 1438, *Thotesd*, *Thotesdfalva* a. 1439, etc., Csánki, *MH*, V, 142—143); poss. *Thothfalw*, *Thothfalwa* a. 1494 (id., ib., V, 142); *Tót-Boz* (cf. poss. *Magyarboz* a. 1453, *Boz* 1484; *Thothboz* a. 1494, *Thooth Boozfalwa* ac *Magyar-Boozfalwa* et *Kysboozfalwa* a. 1516, poss. *Olaboz*, *Papboz* et *Magyarboz* a. 1516, etc., azi *Booz*, ung. *Bóz*, Csánki, *MH*, V, 142); *Tóti* (poss. *Thoty* a. 1366, *Toti* a. 1380, *Toty* a. 1386, etc., azi *Toltia-mare* şi *mică*, ung. *Nagy-* şi *Kis-tóti*, Csánki, *MH*, V, 143) [2]).

116. Gălaţi, ung. *Galacz* din Hunedoara (*Gelacz* a. 1447; *Galaacz* a. 1447, *Galacz* a. 1476, 1492, etc., Csánki, *MH*, V, 92); *Gălaţi*, ung. *Galacz*, *Gálácz*, *Galáczu* din Făgăraş (*Galath* a. 1396, Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 165, 167; *Glatz*, *Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt*, II, 95), din Năsăud (*Galaczi*, Lipszky, *Rep.*, II, 48), Alba (id., ib., etc.), *Galaţi*, oraş în Covurlui, vad în Brăila, *Grindul-Galaţilor* în Tulcea, *Galaţi*, sat în Dorohoiu (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, III, 455—465), *Gălăţeanul*, sat în Argeş, *Gălăţuiul*, lac în Ialomiţa, *Gălăţeni* în Turda, *Gălaţi* munte în Năsăud, chiar şi dacă sânt atestaţi *Gallatae* = «Celţi» pe teritoriul fostei Dacii, nu au nici o legătură cu numele acestora, cum crede G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der*

[1]) Cum se ştie, *Sârbi* se numesc în documente şi toponimie şi Bulgarii, ba din exemplele citate mai sus se vede că şi Slovacii. De acelaşi fel sânt: *Sârbi* (Bacău, Dorohoiu, Neamţu, Olt, Romanaţi, Suceava, Tecuciu, Teleorman, Tutova, Vâlcea), *Sârbeşti* (Buzău, Gorj, Râmnicul-Sărat), *Grădina Sârbului* (Râmnicul-Sărat); *Adunaţi-Sârbeni* (Vlaşca), *Băleni-Sârbi* (Dâmboviţa), *Brebeni-Sârbi* (Olt), *Ciocăneşti-Sârbi* (Ialomiţa), *Domneşti-Sârbi* sau *Sârbii-de-jos* (Ilfov), *Gâsteşti-Sârbi* (Vlaşca), *Iepureşti-Sârbi* (Vlaşca), *Leurdeni-Sârbi* (Vlaşca), *Măceşul-sârbesc* (Dolj), *Odaia Sârbilor* (Fălciu), *Şuşani-Sârbi* (Vâlcea), *Serbuşca* (vale), *Serbiceni*, *Sârba* (Tecuciu), *Sârsca* (Dolj), cf. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, 104—105 şi 269—270, şi V. Bogrea, în «Anuarul Inst. de Ist. naţ. din Cluj», I—1921/22, p. 385.

[2]) Cf. *Sloveanca* (Basarabia), *Tăutuleşti*, *Tăuteşti* sau *Toteşti* (Iaşi), *Totea* (pârâu, Gorj), *Tăuţi* (Covurluiu), la V. Bogrea, «Anuarul Inst. de Ist. naţ. din Cluj», I, 1921/22, 385. — Pentru originea slovacă a unor nume topice din Sud-Estul şesului Tisei vezi şi E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, pp. 137—138. El exagerează însă când afirmă că «auf diesem Gebiet ON mit *orosz* nicht gibt, dagegen 5 ON mit *tót* nachweisbar sind» (cf. mai sus *Ruşi*, ung. *Oroszfalu*, *Rusca*, *Ruschiţa*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Sprache, 182—183, unde se trimite şi la celelalte lucrări în care autorul s'a ocupat de această chestiune (cf. şi G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 5, şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 54), nici nu derivă din cum. *gala*, *galat* = arab. *kalhat* « cetate », cum propune Philippide, *Originea Românilor*, II, 374—375, ci ca şi srb. *Galac*, *Galać*, vechiu *Galьcь* (Muntenegru, Herţegovina, Iugoslavia în distr. Kragujevac, *Rječnik*, III, 92), *Galovac* (în Belovar-Križ), *Galovec* (în Varaždin), *Galović selo* (în Modruš-Fiume şi Zagreb), etc., sânt derivate din n. pers. slav. sudic *Gal* < *galъ* « schwarz » + suf. *-ac* > n. pers. *Galac* (cf. n. pers. *Radac*, *Šterbac*, etc.) [1]), respectiv n. pers. *Gal* + suf. top. *-ov* + *-ac*, ori identice cu *galac* « agropyrum repens », « troscot », « pir », etc. (cf. *Rječnik*, III, 92).

117. Nemti, Nempti (< ung. *német* « Neamţ » + suf. ung. *-i*) [2]), şi **Mintia**, ung. *Marosnémeti* (terra *Nempty* vocata a. 1330, poss. *Nymiti* a. 1389, poss. *Nempthy* a. 1407, *Nemethy* a. 1425, Csánki, *MH*, V, 115) ne arată că în Hunedoara s'a aşezat curând şi populaţie de origine germană.

Acelaşi lucru ni-l dovedeşte şi *Hondol*-ul, ung. *Hondol* (rom. *Hondol*, ung. *Hondál*, germ. *Hondolen*, Lipszky, *Rep.*, II, 57; *Hondol*, *Valyé-Hondol*, Lenk, *Lex.*, II, 138), care, ca şi *Hăndalul* din Maramureş şi apelativul *hăndal* « loc unde se taie sare », întrebuinţat tot acolo, derivă din germ. săs. *hân* = « *hauen* » + *Dal* = « *Thal* », precum şi *Hăşdat*, ung. *Hosdát* (*Hasdath* a. 1333, *Hasdad* a. 1366, *Hosdath* a. 1431, *Hosdad* a. 1447, *Osdad* a. 1453, *Hosthad* a. 1457, etc., Csánki, *MH*, V, 96; ung. *Hosdát*, germ. *Hochstätten*, rum. *Hesdátu*, Lipszky, *Rep.*, II,

[1]) Un astfel de nume topic derivat din n. pers. este şi *Romanaţ* alături de *Roman* (cf. N. Iorga, *Neanul Românesc* din 6 Dec. 1915; cf. şi *Romaşcan* « locuitor din Roman < **Romaşcu* < **Romanşcu* < *Roman*). Derivarea dintr'un lat. *Romanates*, *Romunates* (Hasdeu, *Et. Magn.*, II, 1240), la care se opreşte şi I. Bărbulescu în ziarul din Bucureşti *Seara* dela 4 şi Iunie 1915 şi în *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*, p. 89, pentru motivul că suf. sârb. *-ac* « nu s'a ivit în limba sârbă decât cam cu începere din sec. XIV, dar că înainte erà în locu-i întâiu un fel de *ĕc*, iar înaintea acestuia ьць, ca s. ex. la *staraţ*, vechiu sârbo-croat: *starĕc*, după starьць » nu se poate admite. Mai întâiu *Romanates* ar fi trebuit să dea românește **Rumânaţi*. Apoi d-l Bărbulescu nu poate dovedi că *Romanaţ*-ul este mai vechiu decât sufixul srb. *-ac*. În sfârşit la aceeaşi origine ne trimite şi *Mehedinţ*, etc.

Nu este probabilă nici derivarea din *Romanat* = gr. *Ῥωμανᾶτος*, pe care o propune V. Bogrea în « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, I, p. 390, trimiţând la numele de sat vâlcean *Vasilaţi*, pe care-l crede pluralul unui *Vasilat* (= gr. *Βασιλᾶτος*, ca *Ἀγγελᾶτος*, *Ἀθανασᾶτος*, *Ἀλεξανδρᾶτος*, *Γεωργᾶτος*, *Γρηγορᾶτος*, *Παπαδᾶτος*, etc., cât timp nu este dovedit că numele *Romanat* ar fi fost întrebuinţat la noi, deşi această explicare este mai acceptabilă din punctul de vedere al formei.

Greşite-s explicările: din *Romana natio*, *Roma nati* şi *Romanacius* (*Museul Naţional*, 1837, nr. 8, în *AAR*, 1877, p. 211; Xenopol, *Ist. Rom. în Dacia Traiană*, Iaşi, 1890, vol. III, p. 598, şi ed. Iaşi, 1888, vol. I, p. 293); din ung. *rom* « ruină » (D. Dan, *Din toponimia românească*, Bucureşti, 1896, pp. 47—75) şi din *roman* « romoniţă » (Ios. Bălan, *Numiri de localităţi*, pp. 64—75).

[2]) Asupra vechimii lor în documentele ungureşti cf. Col. Szily, *Magyar Nyelv*, I—1905, pp. 234—235, şi N. Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 56, *Nimtiu*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

57; *Hosdát*, *Hosdádt*, rom. *Hesdátu*, Lenk, *Lex.*, II, 140), care derivă, evident, din germ. *Hochstadt*, nu din ung. *hasadat* « crepătură », « surpătură ».

Tot aşà şi o serie de numiri topice date după nume de persoane: *Gelmar*, ung. *Gyalmar* (*Galmar* a. 1291, 1334, 1335, 1490, 1499, *Gyalmar* a. 1417, etc., Csánki, *MH*, V, 93); *Herman*, ung. *Hermán* (*Herman* a. 1479, Csánki, *MH*, V, 95); *Rapolt*, ung. *Rápold* (*Rapolt* a. 1332—1337, *Rapolth* a. 1357, etc. Csánki, *MH*, V, 130); etc.

118. Înainte de a trece la cercetarea numelor topice româneşti din *Hunedoara*, trebuie să ne oprim puţin şi la numele acesteia. **Hunedoara, Hinedoara, Hinidoara, Inedoara** se ştie că derivă din ung. *Hunyadvár* « Cetatea Hunyad ». Dar nu este lămurit ung. *Hunyad* (*Hunod* a. 1276, *Huniad* a. 1278, *Hunad* a. 1332—37, 1336, *Huniod* a. 1311, *Hunyad* a. 1356, 1366, etc., Csánki, *MH*, V, 46 şi 60; ung. *Hunyad*, *Vajda-Hunyad*, germ. *Eisenmarkt*, rom. *Hinyidára*, Lipszky, *Rep.*, II, 58; *Vajda-Hunyad*, *Hunnopolis*, *Hunyadiopolis*, *Eisenmarkt*, *Eisenstadt*, w. *Hinyedora*, Lenk, *Lex.*, IV, 373).

Deşi se crede că Hunii au atins şi regiunea Timişului şi a Caraşului [1]), în lipsă de alte puncte de razim nu pot vedea în *Hunnopolis* al lui Lenk mai mult decât o etimologie populară.

Hunod > *Hunyad* este cu siguranţă un derivat cu suf. top. -ung. *-d*, *-od*, *-ad* dintr'un radical *hun* sau *huń*, care este greu de precizat ce poate fi: n. pers. (cf. *Hun* = *Kun* = « Cuman »; *Hundorf*, *Hondorf*, mai vechiu *Handorf*, *Hahnendorf*, azi prin et. pop. *Hohendorf*, din Târnava-mică, cf. Csánki, *MH*, V, 880; Lipszky, *Rep.*, II, 57, S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 91), ori apelativ [2]).

Acelaşi radical se pare că îl mai avem în două sate cu numele *Hunyócz* din com. Bars sau Těkov (*A m. kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 380); în pârâul *Huńova* din Gejöcz, com. Ung (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. XX. st.*, p. 58); în muntele *Huńova* din Zvala, com. Zemplén (id., ib., p. 90); în *Hunie* din j. Dolj; în *Huniea-albă* şi *Huniea-Comeana* din j. Mehedinţi (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 237).

Huiedin-ul, ung. *Bánnfy-Hunyad* din j. Cluj (ung. *Hunyad*, germ. *Hunyad*, rom. « *Hoegyin* vel *Hogyegyinu* », Lipszky, *Rep.*, II, 58; *Bánffi-Hunyad*, rom. *Hogyinu*, Lenk, *Lex.*, I, 94) nu este decât redarea rostirii săseşti *Hoinden* a ungurescului *Hunyad* [3]), pe care am găsit-o pentru ung. *Hunyad* (din j. Hunedoara) scrisă în formele *Hoinden*, *Hwinden* (cf. *Quellen zur Gesch. Siebenbürgens aus sächsischen Archiven*, vol. I, *Rechnungen*, p. 73 şi 93).

[1]) Cf. Ortvay, *Temes vm. és Temesvár város tört.*, 141.

[2]) Nesigur Ios. Bălan, *Numiri de localităţi*, p. 31: din srb., rus. *guńa (huńa)* « gutâie ». Et. lui Bátky Zs., *Föld és Ember*, Szeged, 1929, n'o cunosc.

[3]) Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 491.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

N'avem pentru ce să presupunem un *Hunyad* + suf. top. slav. *-in*, care ar fi dat în românește tot *Huiedin*.

119. Numele topice, care se adaug la acestea în sec. XIII, sânt puține și mai ales nume de persoană: *Feneș*, ung. *Fenes* (terra *Fenes* a. 1292, Csánki, *MH*, V, 89) [1]); *Ilia*, ung. *Maros-Illye*, germ. *Illiendorf* (terra *Elye* a. 1297, poss. *Elya* a. 1350, etc., Csánki, *MH*, 97); *Simeria*, ung. *Piski* < *Püspöki* (« terra episcopalis *Pyspuki* vocata » a. 1276, poss. *Pysky* a. 1377, etc. Csánki, *MH*, V, 125); *Sada* sau *Gurasada* < slav. *gora* « Berg » + *sadъ* « planta », « plantatio », cu prefacerea lui *o* aton în *u*, nu din rom. *gură* « Mund » + ung. *szád* « gura ta », cum crede Csánki, *MH*, V, 135, unde găsim următoarele atestări vechi: terra *Zad* a. 1292, poss. *Zaad* a. 1468, poss. *Zadya* a. 1468.

Cu atât mai numeroase sânt cele ce apar în secolul XIV și XV, între care cele românești covârșesc mult cu numărul, dovadă că populația românească erà cea mai veche și cea mai numeroasă.

Unele dintre acestea sânt interesante și pentru vechimea particularităților de limbă pe care le cuprind:

a) grupa *cl'* păstrată: poss. *Scley* in districtu de Hathczak a. 1438 (Csánki, *MH*, V, 139), alături de *Skey* ulterior = *Șchei* < S c l a v i = « Sclavi »; poss. *Ztrekle* a. 1485 (Csánki, *MH*, V, 140) = *Strechea*, ung. *Sztrettye* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 168), care, împreună cu megl.-r. *streacl'ă*, ne arată că explicarea lui *streche* < lat. **o e s t r i c u l u s* (din lat. o e s t r u s, idem), devenit **strechiu*, și, refăcut ca gen din plur. *strechi*, prin influența lui *muscă*, în sing. *streche* (G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 824—825), este corectă.

b) *ń* păstrat: poss. *Cherbinye* a. 1468, poss. *Cherb* [*i*]*nye*, tot atunci (Csánki, *MH*, V, 82) = *Cerbia*, ung. *Cserbia* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* 40); poss. *Kewnesthe* și *Kwnesthew* = *Kunyestő*, deci *Kunyes* > azi *Cuieș*, din care s'a refăcut ungurescul *Kulyes* (vezi S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 60); poss. *Muronfalwa* in districtu Hatzzak a. 1504, poss. *Muray* a. 1521 (Csánki, *MH*, V, 113) = *Muroń* > *Muroiu* « moroiu ».

c) *l'* păstrat: poss. *Thel* a. 1491, alături de poss. *They* a. 1526 (Csánki, *MH*, V, 146), azi *Teiu*, ung. *Tyej*; *Puly*, a. 1426, 1446, 1447, *Pwly* a. 1445, 1447, 1494, 1496, 1507, *Pwlya* a. 1453, *Pogy* a. 1458, *Pwl* a. 1472, *Pwygh* a. 1478, *Pwy* a. 1492, *Pwy*, *Pwly* a. 1493, *Pwyn* a. 1516, azi *Pui* (Csánki, *MH*, V, 129).

d) forme de plural vechiu în *-ure* (poss. *Lakwlya* in distr. *Haczak*, a. 1480, *Lakure* a. 1482, *Lakwya* a. 1493, *Lakwra* a. 1516 și 1518, Csánki, *MH*, V, 105, în loc de *Lacuri*, localitate azi dispărută; poss. *Lazura*, *Lazura* a. 1468, *Luzura* a. 1468, în loc de *Lazure* = *Lazuri*,

[1]) *Feneșul* (avem mai multe *Feneșe*) nu poate fi explicat satisfăcător din ung. *fenyős*, *fenyves* « brădet », nici din ung. *fényes* « strălucitor ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Csánki, *MH*, V, 106), alături de *Kampur* = «Câmpuri» (a. 1485, Csánki, *MH*, V, 100) și de alte plurale obișnuite astăzi (*Bobochmezeu* a. 1380, Csánki, *MH*, V, 77—78, = «[*Câmpul*] *Boboci*»; *Ferech* = «Fereci», alături de *Fereche*, *Ferecze* = «Ferece» (*Ferech* a. 1482, *Ferecze* a. 1506, *Fereche* a. 1506, *Ferech* a. 1506, Csánki, *MH*, V, 90), care ne dovedește că diftongul *ea* se redusese la *e* în secolul XV; *Coziele*, dim. lui *Cozia* (*Kozyelye* a. 1453, *Kozolya* a. 1472, Csánki, *MH*, V, 103); *Kempene* = «Câmpene» sau «Câmpine» < v.-bg. *kǫpina* «rubus», «Busch», «Gebüsch» (Csánki, *MH*, V, 122, s. v. *Perő*); *Poieni* (*a*) poss. *Polyen* a. 1436, etc., Csánki, *MH*, V, 126—127; *b*) *Polyen* a. 1491, Csánki, *MH*, V, 128); *Șchei* (poss. *Scley* a. 1438, *Skey* a. 1480, 1482, 1493, *Eskey* a. 1516, Csánki, *MH*, V, 139); *Strele* = «Stroiele» (*Sztrelye* a. 1426, Csánki, *MH*, V, 140); *Soci* (*Zoch* a. 1516, 1518, Csánki, *MH*, V, 149).

Avem numeroase derivate cu sufixe, adeseori dela radicale străine, unele deosebit de interesante: **-easă**: *Brăteasa* (villa *Brathyaza* a. 1506, Csánki, *MH*, V, 80); *Oneasa* (*Oynaz* a. 1482, *Oynaza* a. 1506, 1510, id., ib., V, 118) [1]).

-el, -ea, -ei, -ele: *Brădățel* (*Bradiczel* a. 1468, 1485, id., ib., V, 79); *Bucurel* (*Bucurel* și *Bwkwrel* a. 1491, id., ib., V, 81) [2]); *Cerbel* (*Cherbel* a. 1476, *Czerbel* a. 1506, id., ib., V, 82); *Făgețel* (*Fazechel* a. 1507, id., ib., V, 88); *Hățegel* (*Haczechek* a. 1447, *Haczadyel* a. 1453, etc., id., ib., 94); *Mocel* < *Mociu* < slav. *močь*, *moča* «Sumpf» (*Mochal* a. 1507, id., ib., V, 112); *Muncel* (*a*) *Naghmonchel* a. 1491, id., ib., V, 112; *b*) *Munchal* a. 1464, *Munchel* a. 1494, etc., id., ib., V, 113); *Ostrovel* (*Oztrogyal* a. 1439, *Oztrwyl* a. 1459, 1495, *Ozthrowel* a. 1496, 1501, *Ozthrowyel* a. 1496, 1499, id., ib., V, 120); *Peștișel* din *Peșteș* (*Pestesel* a. 1482, etc., id., ib., V, 122); *Putinel* (*Pwthnyk*, probabil greșit, a. 1444; *Pwthynel* a. 1462, etc., id., ib., V, 129); *Șerel* (*Serel* a. 1494, etc., id., ib., V, 133); *Săcel* (*a*) *Zenchel* a. 1444, *Zachal* a. 1453, etc. *Sachal* a. 1453; *Sechel* a. 1475, *Zochel* a. 1494, etc.; *b*) *Szachal* a. 1440, *Zechel* a. 1453, *Zanchal* a. 1472, *Zacchel* a. 1493, etc., id., ib., V, 134); *Vâlcea*, *Vâlcel* (*Jovalchal*, *Pokolwalchal* a. 1503, *Pokolwalcha*, *Jowalcha* a. 1505, etc., id., ib., V, 97—98 și 127) [3]).

[1]) Anticipația lui *i*, deși este obișnuită și la Români, aici probabil vine dela diacul străin; cf. și *Wayla* = «Valea».

[2]) Pentru originea din albaneză, vechimea și întinderea lui *Bucur* și a derivatelor sale (*Bucura*, *București*, etc.) în toponimie și onomastică, vezi O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, pp. 6—12. Cea mai veche atestare sigură a numelui de pers. rom. *Bucur*, din care este cel topic, o avem dela 1222—1228 (al Valahului *Bukor*, *Bukur*, Wenzel, *CDA*, I, 369). Alte exemple, unele mai puțin sigure, se pot vedeà la Densusianu, *l. c.*, și *Hist. de la langue roum.*, I, 318, 322, 393, 394.

[3]) *Rekeze* a. 1506, *Rekeche* a. 1506, 1510, id., ib., V, 131, probabil reproduce pe *Răchițea*, căci mai târziu are forma *Răchițele*, ung. *Rekiczeli*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

-eşti: *Băieşti* (*Boyesd* a. 1447, *Bayesd* a. 1447, 1453, *Bayosd* a. 1482, *Bayasd* a. 1499, etc., id., ib., V, 70, 71); *Bălşeşti* < *Balşa* (*Balsesth* a. 1491; *Balsa* a. 1407, id., ib., V, 74); *Bratuteşti*, probabil greşit în loc de *Bratuleşti* (*Brathwtesth* a. 1468, id., ib., V, 79); *Godineşti* (poss. volahalis *Gedenfalua* a. 1418; *Gadonesth* a. 1468; *Godenesth* a. 1485, id., ib., V, 92); *Dărţeşti* (*Derczesty* a. 1453, etc., id., ib., V, 86); *Dragobrăteşti* (*Dragobratesth* a. 1468, id., ib., V, 87); *Gurbuneşti* (*Gwrbwnyesth* a. 1491, id., ib., V, 93); *Cămărzăneşti*, azi *Cărmăzineşti* (*Kamarzenesth* a. 1468, etc., id., ib., V, 99); *Cârneşti* (*Kernesth* a. 1439, etc., id., ib., V, 101); *Costeşti* (*Kozthesd* c. a. 1444, etc., id., ib., V, 101); *Moceşti* sau *Măceşti* (*Moczesd* a. 1446, etc.; *Maczesd* a. 1447, etc., id., ib., V, 108—109); *Mălăeşti* (*Malaesd* a. 1453, etc., id., ib., V, 109); *Mihăleşti* (*Mychelysth* a. 1491, id., ib., V, 112); *Mileşti* (*Mylest* a. 1521, id., ib., V, 112); *Orbeşti* (*Orbesth* a. 1468, id., ib., V, 119); *Pereşti* (*Perresth* a. 1468, id., ib., V, 122); *Petreşti* (*Petresth* a. 1468, *Petresd* a. 1485, etc., id., ib., V, 124); *Poceşti* (*Pwchysd* a. 1495, *Pochesd* a. 1519, id., ib., V, 126); *Pogăneşti* (*Poganesth* a. 1468, etc., id., ib., V, 126), *Răduleşti* (*Radulyesd*, *Radulesth* a. 1491, id., ib., V, 129); *Vlădeşti* (*Wladesthfalwa* a. 1516, *Vladesd* a. 1519, id., ib., V, 148).

-et: *Brădet* (*a*) *Bredeth* a. 1491; *b*) *Bredeth* a. 1436, id., ib., V, 80; cf. şi *Bradicz* a. 1429, *Bradach* a. 1377, id., ib., V, 79, şi *Brădăţel*); *Făget* (*Faczeth* a. 1491, *Facha*, tot atunci, id., ib., V, 87; cf. şi *Făgeţel*); *Frăsinet* (*Frazynath* a. 1482, *Frazinet* a. 1506, *Frazyneth* a. 1510, id., ib., V, 91); *Socet* (*Zechech* a. 1482, *Zochiath* a. 1506, *Zochath* a. 1506, id., ib., V, 139) [1]).

iňe > iĭe: *Cerbinie* > *Cerbie* (*Cherbinye* a. 1468, *Cherb*[*i*]*nye* a. 1468, Csánki, *MH*, V, 82).

-oniu > -oiu: *Muroń* > *Muroi* (*Mwronfalwa* a. 1504, *Mwray* a. 1521, Csánki, *MH*, V, 21).

-os: *Pietros* (*Pytrus* a. 1407, *Petrwz* a. 1438, *Petroz* a. 1482, etc., id., ib., V, 125).

-eni, -ani, pluralul românesc, al lui **-ean, -an**: *Petreni* (*Petren* a. 1425, etc., id., ib., V, 124), *Suseni* = *Râu-de-mori*, ung. *Malomviztorok* (*Zevzen*, *Zwzen*, *Zewzen* a. 1495, etc., id., ib., V, 111), alături de *Josani*, ung. *Zsoszány* (*Gyozan* a. 1455, etc., id., ib., V, 93); *Roşcani* < *Roşca* (a. 1491, id., ib., V, 132); *Roşani* < *Roşu* (a. 1485, id., ib., V, 132) [1]).

-or, -oară, -şor, -şoară: *Băcişoara* (*Bachisora* a. 1468, id., ib., V, 70); *Cernişoara* (*Chernyswara* a. 1380, greşit *Charnasagh* a. 1416, *Chernesara* a. 1438, *Cherneswara* a. 1480, 1482, 1493, etc., id., ib., V, 83); *Cerişor* (*Cheresur* a. 1482, id., ib., V, 83); *Furcşoara* (*Fwrsora* a. 1518, *Fwrsowara* a. 1519, etc., id., ib., V, 91); *Luncşoara* (*Longxarfalwa* a. 1515; *Lwngsora* a. 1519, id., ib., V, 107); *Merişor* (*a*) *Merysor* a. 1453, etc.; *b*) *Merisor*, *Merysor* a. 1491, etc., id., ib., V, 111); *Nucşoara*

[1]) În *Dalsanpathak* a. 1472, id., ib., V, 84, probabil că avem pe *Doljan*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(*Noxara* a. 1394, etc., *Nopsora* a. 1501, *Nexora* a. 1519, id., ib., V, 115—116); *Plăişor* (poss. *Wryk* a. 1473, 1476; *Playsor* al nom. *Erwk*, a. 1478, id., ib., V, 120, s. v. *Örökfalva*); *Râuşor* (*Ryusoor* a. 1377, *Rysary* a. 1411—1412, *Reusor* a. 1446, *Rwser* a. 1447, *Rewsor* a. 1447, etc., id., ib., V, 132); *Vălişoara* (*Walyssora* a. 1506, 1510, id., ib., V, 145).

Dintre derivatele cu suf. **-ei** merită atenţie deosebită **Vaidei** sau **Vai-de-ei** (poss., villa olacalis *Ohaba* a. 1377, poss. *Ohaba*, poss. *Waydaohaba* in districtu Haczak a. 1515, poss. *Waydeyey* a. 1523, Csánki, *MH*, V, 117—118; « *Vaidel* vel *Vojvod* », germ. *Wajwoden*, Lipszky, *Rep.*, II, 156; rom. *Vajda*, *Vajvodej*, ung. *Vajda*, *Vajvodia*, germ. *Weydendorf*, *Waiwoden*, Lenk, *Lex.*, IV, 375—376; *Vaidei*, *Vaivodei*, ung. *Vajdej*, S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 191).

Deosebitele forme atestate ne arată clar că avem a face cu un diminutiv al ung. *vajda* = *voevod*, deci cu o dovadă de organizaţie în voivodat [1]). Când această organizaţie a dispărut şi nobilimea românească a început să sărăcească şi să ajungă în stare de iobăgie, etimologia şi ironia populară a schimbat pe *Vaidei* în *Vai-de-ei*.

La fel s'a întâmplat şi cu numele satului *Vaidei* sau *Vai-de-ei*, ung. *Mező-Ujfalú* din j. Turda (rom. *Vajdejei*, ung. Ujfalu, Lipszky, *Rep.*, II, 156; rom. *Vajgyejei*, ung. Ujfalú, Lenk, *Lex.*, IV, 351; *Vaidei*, ung. *Mezőujfalú*, S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 191).

S'ar puteà ca şi unele din următoarele nume atestate în *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 702, şi la D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 505, să se fi născut la fel: *Vai-de-ei* (Ialomiţa, Olt, Prahova, Vâlcea, Vlaşca), *Vai-de-el* (Prahova), *Vai-de-ea* (Iaşi), *Vaideeni* (Vâlcea) [2]); cf. însă şi *Vajdeminec* în Maramureşul ceho-slovac, satul Jaseňje (Petrov, *o. c.*, 10).

Pentru că sânt relativ vechi, mai relev următoarele nume româneşti din Hunedoara: *Alphaza*, care trebuie cetit *Albháza* (poss. *Alphaza*, villa volahalis a. 1389, Csánki, *MH*, V, 68); *Bacea*, ung. *Bácsfalva* (poss. *Bachafalva* a. 1468, *Bachfalva* a. 1505, 1509, etc., id., ib., V, 70); *Băcişoara* (poss. *Bachisora* a. 1468, id., ib., V, 70); *Balta* (poss. *Baltha* a. 1468, id., ib., V, 72) [3]); *Râu-Bărbat* (*Barbaduize* a. 1391, *Barbaadvyz* a. 1404, Kenezii de *Burbaduize*, Keneziatus in *Burbaduize*,

[1]) Cf. şi un deal *Voevodul* la O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 66.

[2]) Observ aici că cele mai vechi atestări documentare (*Habwcha* a. 1491, *Habucha* a. 1491, Csánki, *MH*, V, 94) ne arată că analiza în *a* < *ad* + *Bucea* a numelui satului *Abucea* este greşită. Avem a face cu un nume de persoană, derivat cu suf. *-cea* sau *-ucea*.

Cât priveşte pe *Bouţar*, pe care O. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 71, n. 2, îl trece între cuvintele cu origine necunoscută, scriindu-l *Băuţar*, ar puteà fi un derivat din *bouţ* de felul lui *văcar*, *bouar*, etc., sau, şi mai curând, un derivat suf. plur. *-ari* din n. pers. *Bouţ*.

[3]) Despre originea acestuia voiu vorbì în legătură cu vechea *Baltă* din jud. Someş.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dabrota presbiter volachorum et arhydiaconus eorundem, plebanus perpetuus ecclesie sancti Nicolai de *Burbaduizy* a. 1411—12, etc., id., ib., V, 73); *Barbfalwa* (poss. *Barbfalva* a. 1468, id., ib., V, 74); *Batiz* (*Bachichfalua* a. 1387, *Batyzfolua* a. 1387, *Batyz* a. 1404, *Bathiz* a. 1444, etc., *Bathezfalwa* a. 1457, etc.; id., ib., V, 74—75); cum ne arată *Bucurel* (a. 1491, id., ib., V, 81), poate pe *Bucureşti* îl avem în *Bokorfalva* (a. 1468, id., ib., V, 78); *Bucin*, *Buciun* sau *Bucium* (*Buchyn* a. 1439, 1455, 1492, 1506, 1464; *Bwthyn* c. a. 1444; *Bwchon* a. 1462, *Bwthon* a. 1463, *Buchin* a. 1467, *Bwchom* a. 1494, id., ib., V, 80—81); *Bulbuc* (poss. *Balbwk* a. 1457, etc., id., ib., V, 72); *Ciula* (*Chwla* a. 1426, 1444, 1479, *Chwla* a. 1447, etc., id., ib., V, 84); *Fereci* sau *Ferece* (*Ferech* a. 1482, 1506, *Ferecze* a. 1506, *Fereche* a. 1506, id., ib., V, 90); *Magura* (poss. *Magura* a. 1506, id., ib., V, 109); *Ulm* (poss. *Olyom* a. 1499, *Wlm* a. 1507, id., ib., V, 109—110); *Păcura* (poss. *Pakurafalwa* a. 1516, *Pakwra* a. 1518, 1520, 1521, id., ib., V, 121); poate *Părău* (*Perő* a. 1510, id., ib., V, 122); *Piva* (poss. *Pywa* a. 1491, id., ib., V, 125); *Plaiu* (*Play* a. 1491, id., ib., V, 125; cf. şi *Plăişor*); *Plop* (*Plop* a. 1468, etc., id., ib., V, 125 şi 126), *Pui* (*Puly* a. 1426, 1446, 1447, *Pwly* a. 1445, 1447, 1494, 1496, 1507, *Pwlya* a. 1453, *Pogy* a. 1458, *Pwl* a. 1472, *Pwygh* a. 1478, *Pwy* a. 1492, *Pwy*, *Pwly* a. 1493, *Pwyn* a. 1516, id., ib., V, 129); *Runc* (*a*) poss. *Ronk* a. 1499; *b*) poss. *Rwnk* a. 1482, villa *Rwnk* a. 1506, villa *Ronk* a. 1506, id., ib., V, 132); *Spin* (villa volahalis *Spin* a. 1418, id., ib., V, 139); *Vad* (*Wad* a. 1444, 1464, etc., id., ib., V, 144); *Valea* (*a*) *Walya* a. 1482, *Wayla* a. 1506, *Walya* a. 1506, etc., *b*) *Walya* s. *Pathak* a. 1392, etc., id., ib., V, 122 şi 145; *c*) Wlahi de *Walya*, poss. *Walya* a. 1479; *d*) Valea-lungă: poss. *Waylalonga* a. 1468, id., ib., V, 145; cf. *Vălişoara*, *Vălcel*, *Vâlcea*).

Deşi sânt de origine slavă, au putut fi date de Români unele din numele topice derivate din nume de persoane, cum sânt: *Balşa* (*Balsa* a. 1407, etc., id., ib., V, 72); *Balomir* (*Balamer* a. 1479, id., ib., V, 71); *Banpotaka* (a. 1362, etc., id., ib., V, 72); *Bârcea* (*Barcha* a. 1295, *Barcha* a. 1340, etc., id., ib., V, 74); *Bunilă* (*Bwnyla* a. 1416, 1438, etc., id., ib., V, 81); *Dămşuş* > *Dănsuş*, cf. *Domşa* (Sacerdos olahalis de *Domsus* a. 1360, etc., id., ib., V, 84); *Dănilă* (*Danylafalwa* a. 1468, id., ib., V, 85); *Dragomir* (*Dragomerfalwa* a. 1468, id., ib., V, 87); *Dragoş* (*Dragosfalwa* a. 1453, id., ib., V, 87); *Grid* (poss. *Gred* a. 1392, etc., id., ib., V, 92); *Iuga* (*Jwgapeterfalw* a. 1468, id., ib., V, 98); *Neagu* (*Nyahago* a. 1499, id., ib., V, 116); *Stroia* (*Stroyafalwa* a. 1366, etc., id., ib., V, 140), etc., ca să nu mai pomenesc de *Crăciun* (*Karaczonfalwa* a. 1453, id., ib., V, 100); *Mareş* (*Marisfalwa* a. 1468, etc., id., ib., V, 111), *Tatomir* (villa *Tathemerhaza* a. 1330, id., ib., V, 141), etc.

Tot aşà şi unele născute din apelative slave pe care le avem în limbă: *Ciuda* (*Chudateleke* a. 1360, poss. *Chuda* a. 1437, id., ib., V, 84); *Dumbrăviţa* (*a*) *Dombrawycza* a. 1453, *Dombrawycha* a. 1491, etc.;

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

b) *Dwmbreuicze* a. 1436, *Dombrowicza* a. 1459, etc.; *c*) *Dombrawyczapathaka* a. 1519, id., ib., V, 86); *Glod* (*a*) villa volahalis *Glod* a. 1418, etc.; *b*) poss. *Glod* a. 1468, id., ib., V, 93); *Criva* (*Kryua* a. 1438, *Krywa* a. 1480, etc., id., ib., V, 105; cf. și *Crivadia*: *Kyrwadia* a. 1453, *Kyew*(*a*)*gye* a. 1457, *Criuadia* 1498, *Krywadia* a. 1500, id., ib., V, 105); *Lăpușnic* (*Laposnak* et *Alsolaposnak* a. 1491, id., ib., V, 105); *Leșnic* (Keneziatus silve nostre [regis] *Lesnek* a. 1394, *Lesnik* a. 1453, id., ib., V, 106); *Lindina* < slav. *lędina* « Brachfeld » (*Lensene* a. 1446, *Lenczyna* a. 1453, *Lyngzyna* a. 1487, etc., id., ib., V, 106); *Livadă* (*Leuad* a. 1404, *Lewad* a. 1446, *Lywad* a. 1453, etc. *Liuatze* a. 1498, *Lewagya* a. 1498, *Lywazey*, *Lywadza* a. 1505, etc., id., ib., V, 107); *Lunca* (*Lonka* « penes quendam ortum eiusdem possessionis *Lonka* prope capellam volachalem a. 1498, etc., id., ib., V, 107); *Obârșia* (poss. *Obursia*, *Felsewobursia* a. 1468, *Abursa*, *Felsewobursa* a. 1468, id., ib., V, 116); *Ostrov*(*a*) (*Oztro* a. 1360, *Oztroh* a. 1436, etc.; *Ozthrowa* a. 1496, id., ib., V, 120); *Poiana* (*Poyan* a. 1511, etc., id., ib., V, 126); *Plosca* (*Polostra* a. 1492, *Polozka* a. 1506, id., ib., V, 1506); *Ponor* (*Ponor* a. 1404, etc., id., ib., V, 128); *Prihodiște* (*Prehodysta* a. 1518, id., ib., V, 129); *Ruda* (*Rwda* a. 1482, etc., id., ib., V, 132); *Sad* (cf. mai sus;); *Tisa* (poss. *Thyza* et *Kys Thyza* a. 1491, id., ib., V, 142), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

IV

ROMÂNII DIN MUNŢII APUSENI ŞI VALEA CRIŞULUI

120. După Anonymus între Someş, Mureş şi până la Garam a stăpânit ducele Menumorout [1]), dar nu se precizează de ce fel de neam erau popoarele stăpânite de el, afară de «gentes qui dicuntur Cozar» [2]). Totuşi Ungurii «magnum sibi p o p u l u m subiugaverunt», în părţile Meseşului «i n c o l e terrae iussu eorum portas lapideas edificaverunt» (c. 22, ed. Fejérpataky, p. 25), ei au voit să supună «totum p o p u l u m a fluvio Zomus usque ad Crisium», (c. 28,

[1]) Cf. «Terram uero, que est inter Thisciam et siluam Igfon, que iacet ad Erdeuelu, a fluuio Morus usque ad fluuium Zomus, preocupavisset sibi dux Morout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menumorout» (c. 11, ed. Fejérpatáky, p. 16).

[2]) Ibid.— Cei mai mulţi cercetători văd în *Morout* şi *Menumorout* un nume de popor şi-l socot identic cu ceho-slov. *moravec*, plur. *moravci* «Moravus», «Mährer», întemeindu-se pe faptul că în Bars şi Hont se găsesc mai multe localităţi cu numele *Maròt*, slov. *Moravce* (pentru fonetism cf. ung. *német* < slav. *нѣмьсь* «Teutonicus, ein Deutscher; deutsch»), iar ţara lui *Menumorout* se ştie că se întindeà până prin această regiune.

Melich, *o. c.*, pp. 224—232, combătând alte păreri, admite şi el acest radical, dar crede că mai curând trebuie să pornim dela un nume de persoană *Maròt* (cf. *Oláh*, *Német*, *Tót*, *Rácz*, *Török*, etc.), pentru care se găsesc numeroase exemple din sec. XII şi XIII. Din numele posesorilor s'au desvoltat deosebitele nume de localităţi *Maròt* sau compuse cu *Maròt (Pilis-Maròt*, *Puszta-Maròt*, *Apàt-Maròt*, *Egyházas-Maròt*, *Aranyos-Maròt*, *Maròtfalva)*. Un astfel de compus este şi *Menumorout*. Elementul al doilea a compusului fiind o formă ungurească, după toată probabilitatea unguresc pare a fi şi elementul întâiu (Anonimul chiar ne spune: «dux Morout, cuius nepos d i c t u s e s t a b H u n g a r i s Menumorout»). De aceea Melich, combătând părerea lui C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 188, după care *Menu* ar fi identic cu germ. v. *Minno*, *Minni*, anglo-s. *Minna* (cf. *Minnouwulf*, *Minulf*, *Minigis*, *Minrath*) < *minn* «klein, gering», din care derivă (greşit) şi pe rom. *Minea* (care ca şi *Mina*, este din slav. *Minoslav*) se gândeşte cu Anonimul la ung. *mén* «armăsar», întrebuinţat ca n. per. (cf. însă Rösler, *Rom. Stud.*, 200: < *Nimrod)*.

În sprijinul acestei păreri se poate aduce «lutum *Zerep*» din teritoriul stăpânit de *Menumorout*, un nume care cuprinde tot un termen privitor la cal, corespunzător slavului *sverěpъ* «ferus, ferox, aestuans, saevus, inmitis, agrestis» (cf. rom. *sireap*), cu care trebuie să fi fost numit la început proprietarul, apoi locul. Melich citează mai multe nume topice *Szerep* (villa *Scerep* din Abaúj a. 1219, *Reg. de Vár.*, art. 60; *Szerep* în Cenad în s. XIV; «villa *Scerep*» în Bihor a. 1219, *Reg. de Vár.*, art. 96; o mănăstire *Szerep* = *Zerep*, *Scerep* din sec. XIII şi XIV, cu hramul Sfântului Gheorghe, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ib., p. 28), în sfârşit Arpad « mandavit... filios incolarum in obsides positos secum ducerent, et duci Menumorout daret Byhor castrum » (c. 51, ib., p. 46).

Anonimul vorbeşte deci iarăşi numai de «incolae» şi «populus». Dar oare nu se repetă şi aici cazul de la Nitra, unde am văzut că, alături de Slavi, au putut să se găsească şi Români? Aceasta cu atât mai mult că în apropierea ţării lui Menumorout (Szabolcs, Hajdú, Bihor, Sătmar, Sălagiu, etc.), găseşte în « terra Ultrasilvana », pe care o stăpânià ducele Gelou, ca « habitatores terrae illius viliores homines tocius mundi », pe « Blasii et Sclavi », care nu aveau « alia arma », « nisi arcum et sagittas » (c. 25, ib., p. 26), întocmai cum în Pannonia vecină cu Nitra găsise « Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum » (c. 9, ib., p. 14).

Iar pentru Ardeal Anonimul, după toată probabilitatea, trebuie să ne prezinte un fapt real ca şi pentru Pannonia. Lucrarea lui este « eine Schrift von bestimmter politischer Absicht »[1]). Această intenţie este caracterizată de mândria naţională (Nationalstolz) a autorului »[2]), care cere ca să prezinte pe Unguri în culori cât mai favorabile.

»In diesem Sinne Schrieb der « Notar » über die Niederlassung der Magyaren in ihren gegenwärtigen Gebieten; wie dabei die Slaven und Rumänen unterjocht wurden.

Wozu er dabei die Rumänen auch genannt hätte, wenn diese zu seiner Zeit als Einwanderer des 13. Jahrhunderts gegolten hätten — und Traditionen aus früheren Zeiten lebten ja unter den Magyaren fort und wurden gerade damals von dem Chronisten Kéza, dem Zeitgenossen K. Ladislaus IV. (gest. 1290), aufgezeichnet — ist nicht abzusehen. Der magyarische Nationalstolz hätte sich so gut damit begnügt, die Herrschaft über die späteren Einwanderer mit dieser Verspätung zu motiviren[3]), wenn etwas daran gewesen wäre, wie es neuerdings die sächsische Schriftsteller in Siebenbürgen thun. Aber nichts davon. Die Magyaren des dreizehnten Jahrhunderts pragmatisirten anders, zu einer Zeit, wo sie nicht auf Worte ihre Herrschaft stützten und nichts zu verhehlen hatten. Der « Notar » schrieb in der Tendenz, die Magyaren zu erheben, und darin fälschte er die Tradition; den Romänen gegenüber hatte er keine Absicht, er wird hierin der wahren Überlieferung, wie sie zu seiner Zeit gäng und gäbe gewesen ist, Ausdruck gegeben haben«[4]).

[1]) Cf. J. Jung. *Römer und Romanen in den Donauländern*, Innsbruck, 1877, p. 289, unde se trimite la Büdinger, *Österr. Gesch.*, I, 212, n. 1 (cf. şi 215, n. 2; p. 416, n. 1), care face această caracterizare.

[2]) E. Dümmler, *Gesch. des ostfränkischen Reiches*, II, 451, n. 51 (la Jung., *o. c.*, p. 289); III², p. 452, n. 4.

[3]) « Theilweise Ab- und Zuwanderungen sind auch im Bihargebiete vorgekommen und werden von Niemandem geleugnet... ».

[4]) « Denn man wird doch nicht annehmen wollen, dass ein Fälscher so dumm war, mehr zu fälschen, als zu seinem Zwecke unumgänglich war? Die Grundsätze, nach denen Urkundenfälschungen im M. A. zu kritisiren sind, hat eben J. Ficker

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Anonimul n'ar spune adevărul cu privire la Românii estici, cum argumentează R. Rösler, *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 130 ș. u., pentru că, deși documentele privitoare la ținuturile locuite de ei sânt pline de numiri topice: de munți, văi, păraie, câmpii și sate, aceste nume nu sânt românești: nu arată nici forme, nici radicale românești. Prin urmare, Românii n'au putut avea locuințe statornice în aceste părți înainte de venirea Ungurilor, ci au fost cel mult păstori.

Argumentul a fost reluat mereu de toți susținătorii teoriei lui Rösler. În cele următoare vom cercetà întru cât este întemeiat.

Într'adevăr, cu toată tendința cunoscută a documentelor latino-ungurești de a traduce numirile topice, și chiar și pe cele de persoane în ungurește și latinește [1]), totuși a mai rămas pe ici, pe colo câte unul a cărui origine românească nu poate fi contestată.

121. Vom cercetà mai întâiu câteva nume din cele mai vechi acte latino-ungurești.

Vechimea Românilor din B i h o r a cercetat-o atât Jung, *o. c.*, IX. *Bihar'sche Excurse*, pp. 283—307, cât și N. Iorga, *Vechimea și originea elementului românesc din părțile Bihariei* (Bihorului) în revista « *Cele trei Crișuri* », II, pp. 4—8 și pp. 66—70, și Bunyitay V., *Bihar vármegye oláhjai és a vallás unió*, Budapest, 1892.

Atât Jung (p. 301), cât și Iorga (p. 5; cf. și *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, București, 1915, p. 28), precum și O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, p. 11, și *Hist. de la langue roumaine*, I, Paris, 1901, p. 316, au atras atenția asupra unui act de donațiune, din a. 1075, al regelui Geza pentru Benedictinii de la Gran, în care s'ar găsì câteva numiri românești ale unor posesiuni din apropierea Tisei, începând din com. Szabolcs, unde, tocmai pe cursul Tisei, se găsesc nu mai puțin decât trei sate vechi cu numele **Kenéz** (azi *Takta-Kenéz*, *Cserepes-Kenéz* și *Kenézlő*) și până în Bihor, unde sânt, după unii, *Alpár*-ul (rom. *Olpare*) și *Ságh*-ul pomenite în același document (cf. Csánki, *MH*, I, 602 și 743). După Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 174, însă este vorba de *Tápió-Ságh* și *Alpár* din com. Pest, iar numirile respective sânt din com. Csongrád, aparținând comunei *Csány*, căci în Bihor nu se găsește nici un *Ságh*.

Deși unii se îndoesc în privința autenticității actului amintit (cf. Acsády Ign., *A magyar jobbágyság története*, p. 47; pentru E. Moór,

---

in seinen « Beiträgen zur Urkundenlehre » Innsbruck 1877 entwickelt. Fälschungen von anderen histor. Denkmalen sind nach mannigfach analogen Gesichtspunkten zu beurteilen. Der « Notar » über die Romänen z. B. nach denen bei Benützung echter Vorlagen (hier die Überlieferung) für « Fälschungen angeblich gleicher Entstehung ». Ficker § 10. «

[1]) Cf. Jung, *o. c.*, p. 301 ș. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Die slaw. Ortsn. der Theiszebene, *l. c.*, p. 9 însă este « echte Königsurkunde »), totuși cred că este necesar să mă opresc la aceste numiri.

Ele sânt: *Bocur* (Fejér, *CD*, I, 433; II, 73); « *Kusticza*. . . versus decursum Tizae » (o *piscina* = « helești eu ») a. 1075 și 1124 (Fejér, *CD*, I, 435; II, 76); « deinde Taka mons terminus est, usque alium montem nomine *Sorul* » (Fejér, *CD*, I, 435; II, 75); și « piscina quae vocatur *Rotunda* » (Fejér, *CD*, I, 433; II, 74, și V, 5, 97; cf. și Ortway, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 174).

Cel dintâiu poate fi atât din n. pers. românesc *Bucur*, cât și din ung. *bokor* « dumus, dumetum, frutex ». Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, p. 11, se exprimă pentru originea românească, căci ungurescul *bokor*, care apare în numele mai multor localități atestate în documentele vechi formează în acestea, cum dovedesc exemplele pe care le citează, « partea a doua a numelui ». Totuși cf. și *Bokor* în com. Nógrád (Lipszky, *Rep.*, I, 67; *A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 249), precum și n. pers. ung. *Bokor*.

Pentru *Kusticza*, O. Densusianu (*Hist. l. roum.*, I, 316) trimite la rom. *costișe* și *costiță*; pentru *Sorul*, atât Iorga, cât și Densusianu, la numele de munți și dealuri *Surul*, *Sura*.

Dar *Kusticza* trebuie citit ori *Kis Ticza* = *Kis-Tisza* (Hornyik, la Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 451; cf. poss. *Thyza* et *Kys Thyza* a. 1491 în Hunedoara, Csánki, *MH*, V, 142), ori *Kušticza*, în care caz ar fi diminutivul lui *Kuštan*, *Kušta* = « Costan », « Costa », « Costea », pe care-l întâlnim des în toponimie (cf. *Kustánfalva* = *Kuštanovica* în Bereg; *Kustánszeg-Parasza*, *Alsó-* și *Felső-Kustány* în Zala; *Kustánocz* = *Gesztenés* în Vas; *Kuštani* în Bjelovar-Križ) [1].

Nici cetirea « Surul » a lui *Sorul* nu este sigură. Poate fi vorba de *Šorul*, *Šorol*, *Šorel*, *Šoril*, etc. Și într'adevăr, într'un document dela 1338, îl și găsim scris în forma *Suril* alături de *Taca* (Fejér, *CD*, VIII, 4, 338) [2].

Rămâne numai **Rotunda,** pentru care argumentarea d-lui Iorga este bine întemeiată: » Se va zice că « Rotunda » este în latinește, dar de ce toate celelalte nume sânt date în echivalentul lor unguresc? De ce, când este vorba de Aranyos, să se spună *anume* că în latinește aceasta înseamnă « aureus »? « (*Ist. Rom. din Ardeal și Ung.*, p. 28) [3].

Același document, cum este firesc, încă nu are un nume pentru *Ardeal*, ci vorbește numai de « castrum *Turda* »: « Ultra silvam ad

[1]) Cf. Georgius *Kustha*, iobag, a. 1401 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, V, 140, 192).

[2]) Knauz Nándor, *A Garam-melletti Szent-Benedeki apátság*, I, Budapest, 1890, p. 241, îl ceteşte *Šorul* şi arată că se ţineà de hotarul comunei *Ság*.

[3]) Pentru deasa întrebuinţare a lui *Rotund*, *Rotundul*, *Rotunda*, pentru a numì dealuri, munţi, lacuri, sate şi cătune (cf. Lenk, *o. c.*, III, 414; *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 282—283; *Dicţ. Geogr. al Bucovinei*, 183); *Rotundul* « Name eines Berges bei Tekucza » (E. Kałużniachi, la Miklosich, *Wanderuŭgen*, p. 59); *Rotunda* la Românii din Sârbia, în regiunea Kumanovo (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 103, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 293, § 271); etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

castrum, quod vocatur Turda, dedi tributum salinarum in loco, qui dicitur Hungarice Aranas, Latine autem Aureus, scilicet medietatis regiae partis » [1]).

122. În a. 1202—03 sânt atestaţi « super Crisium », deci în Bihor, o serie întreagă de Români într'un document publicat de Szentpétery, *Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, I. k., 1001—1270, Budapest, 1923, 1, p. 64. Iată câteva nume mai caracteristice: **Fichur** (= « Ficior ») [2]), **Qrud** (= « Crud »), **Micus** şi **Mikus** (= «Mic »), **Tata, Nuquez** (= « Nucuţ », « Ionucuţ »), **Karachin** (= « Crăciun »), **Qucus** (= « Cuc »); apoi mai puţin sigurele *Buna*, *Burbu* (cf. « Barbu »), *Buc*, *Chupa* (cf. *Ciupe*), *Isip*, *Rada*, *Turda*, *Vis*, *Voda* [3]), etc.[4])

123. Unul dintre cele mai importante izvoare cu privire la vechimea Românilor, în special a celor din Bihor şi a ţinuturilor apropiate de acesta, este vestitul « *Regestrum de Várad* » (a. 1205—1235), registrul probelor de foc din Oradea. Acesta a fost publicat mai întâiu de Gheorghe Frater, fost episcop în Oradea, subt titlul « *Ritus explorandae veritatis*, quo Hungarica natio in dirimendis controversiis ante annos trecentos et qudraginta usa est, et eius testimonia plurima, in Sacrario summi templi Varadien. reperta, Colosvarii, 1550 ». A fost luat apoi în 1735 de M. Bél în al său « *Adparatus ad historiam Hungariae* ». Ediţia cea mai cunoscută este cea a lui St. Lad. Endlicher din *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Sangalli, 1849, pp. 640—742, deşi pentru notele lor sânt mai preţioase ale lui Kandra Kabos, *A váradi regestrum*, Budapest, 1898, şi I. Karácsonyi — S. Borovszky, *Regestrum Varadinense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum, descripta effigie editionis a.* 1550 *illustratum*, Budapest, 1903. Pentru acest motiv în cele următoare mă voiu referì la ediţia Endlicher; pe celelalte le voiu întrebuinţà mai mult numai pentru deosebite explicări.

Din punct de vedere românesc registrul din Oradea a fost cercetat de Ioan Russu Şirianu, *Iobăgia*, vol. I, Arad, 1908, pp. 119—135.

El îi relevă importanţa pe care o are din pricina interesantelor relaţiuni cuprinse în el despre populaţia ţării.

Nişte iobagi din ţinutul Crasnei au scăpat de probele de foc, întru cât « dixerunt, se esse liberos et genere Ruthenos » (p. 715, art. 300).

În Oradea Latinii, deci Italienii, aveau un cartier deosebit « villa Latinorum », azi Várad-Olaszi (p. 712, art. 286). Un « hospes Latinus » se găseşte şi în « Zounok » (p. 705, art. 253).

[1]) Fejér, *o. c.*, I, 437; II, 78; Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, p. X.

[2]) Originea românească a acestuia este nevoit să o recunoască şi L. Tremi *Magyar Nyelv*, XXV—1929, p. 48.

[3]) Aici mai curând rom. *Vodă*, scurtat din v.-bg. *vojevoda* « Herzog » decât din slav. *voda* « apă » ori ung. *vad* « sălbatec ».

[4]) *Forcos* poate redà rom. *Lupul*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Germani se pomenesc în deosebite părți ale țării, astfel în Abaúj, Heves, Sătmar, etc. (cf. p. 641, art. 5; p. 649, art. 36 și 37). Cei din Abaúj își au chiar «comes»-ul lor (p. 649, art. 37). «Flandrensens» se găsiau în Sătmar sau, mai bine, în Szabolcs (p. 701, art. 243), «Boëmi» în Borsod (p. 736, art. 367).

Istoricii maghiari cred că Pecenegii și Cumanii nu sânt pomeniți în «*Regestrum de Várad*» pentru că erau maghiarizați la începutul secolului XIII, iar Românii, pentru că încă nu veniseră.

Români se găsesc însă și în «*Regestrum de Várad*», chiar și dacă nu sânt pomeniți ca neam.

Dar ei nu sânt mulți, și aceasta se explică ușor. Mai întâiu ei erau judecați de voevozii și cnejii lor după «jus valachicum». Apoi erau în cea mai mare parte ortodocși și n'aveau ce să caute la probele de foc din Oradea care erau făcute pentru catolici și ale căror formule latinești nu le înțelegeau.

Cele mai multe procese judecate în Oradea se referă la proprietatea de pământ și încălcarea moșiei altora. Românii, care erau păstori și iobagi ai marilor proprietari unguri, nu puteau avea procese mai mari de acest fel, ca să meargă în Oradea. Procesele privitoare la impozitele pastorale le judecau voevozii și cnejii lor, iar pe celelalte de natură mai gravă comiții ca reprezentanți ai regelui.

Românii, ca ortodocși ce erau, nu aveau încredere în judecata «latinilor» catolici, care favorizau pe «domnii» de pământ. Arși de aceștia, nu-și mai pierdeau vremea ca să fie arși și de probele de foc din Oradea.

I. Russu Șirianu își încheie astfel observațiile privitoare la «Regestrum de Várad»:

«De altfel chiar între numirile găsite în registrul dela Oradia găsim unele cari arată origine românească. . . Lula, fiul lui Vaca [110], Fata [100], Budiu [206], Băbuc [300] și chiar ișpanul Ilie [42] și Vasilie din Curu [50] de sigur că nu-s nici maghiari, nici germani [1]).

Să nu uităm apoi, că la proba de foc împricinații mergeau cu pecet dela judele de curte, care ungur fiind, căci ș'atunci, ca și acum, slujbele erau în mâinile lor, de sigur că scriau numele pe ungurește, *național*ul împricinaților nu-i nicăiri complet, ci se luă aproape numai numele de botez. E greu de stabilit că János ori Péter erau Ioan ori Petru, dar tot așà de riscat să susții contrarul.

Știm apoi cu siguranță, că după cum satul purtà numele proprietarului (ungur) pe moșia căruia se întemeià, tot așà și iobagii, slujitorii români, purtau numirea cu care erau introduși în registrul stăpânului, după cum și cei ajunși nobili, (adesea satul întreg), purtau nume unguresc. . . Dacă asta așà a fost până la desființarea iobăgiei (1848), e de crezut că n'a fost altfel nici pe vremurile când lege erà porunca regelui ori obiceiul introdus de oligarhi».

[1]) Aceste nume le reproduce după Rusu Șirianu și N. Firu, *Oradea-Mare*, București, 1924, p. 31.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dar dintre numele pe care le socoate Russu Şirianu româneşti, numai **Fata** este cu siguranţă românesc.

Lula, după Karácsonyi — Borovszky, p. 239, trebuie cetit *Jula*, deci *Gyula*, iar *Vaca* ar fi *Vata*. Chiar şi dacă am păstrà cetirea *Vaca* pentru acest din urmă, el ar puteà fi şi din ung. *vak* « orb ». *Bugy* de villa Echek poate fi nume românesc (îl găsim alături de *Urda*), dar şi rutean. Despre *Babuc* (p. 715, art. 300) ni se spune anume că este « Ruthenus ». În sfârşit *Curru*, care a făcut pe Russu Şirianu să creadă că numele *Ilie* şi « *Basilius* » pot fi româneşti, trebuie cetit *Kürü*, fiind vorba de « Kürü-monostora nunc Nagy-Kürü in com. Jász-Nagykun-Szolnok » (cf. Karácsonyi — Borovszky, p. 233).

În privinţa a ceea ce poate fi considerat românesc în « *Regestrum de Várad* » nu sânt întru toate de acord nici cu ilustrul nostru istoric N. Iorga, care s'a ocupat de el în *Vechimea şi originea elementului românesc în părţile Bihariei* (« *Cele Trei Crişuri* », II, 1921, p. 7; cf. şi *Istoria poporului românesc*, trad. din limba germană de Otilia Teodoru-Ionescu, I, Bucureşti, 1922, p. 282).

Pot să mă aţaşez numai la **Crăciun** şi **Micu** (dacă acesta nu trebuie cetit *Mikó*). **Rodu**, acusativ *Rodum* (citit *Radu*) şi **Sthan** din Vodozt, azi Pelbárthida din Bihor (p. 698, art. 234), ca şi **Voda** (p. 663, art. 96, şi p. 724, art. 336), pot fi şi slave, acest din urmă chiar unguresc (cf. ung. *vad* « sălbatic »). *Lodomer* (p. 658, art. 76; p. 666, art. 107; p. 676, art. 139), *Lodmer* (p. 643, art. 13) este forma ungurească a lui *Ladomir* = *Vladimir*.

Celelalte nu sânt din radicale româneşti.

De asemenea nu sânt româneşti, ori pot fi şi altfel decât româneşti cele mai multe din numele pe care le scoate din registrul din Oradea Şt. Manciulea, *o. c.*, p. 136 (*Ciucea* (?), *Cosma*, *Costa*, *Marcu*, *Tuca*, *Bochyur* cetit *Bucur*, *Buciur*, *Voca*, *Dan*, *Dandu* (?), *Muncu*, apoi *Willa Popi*, *Willa Woda*, *Willa Pescera* (<slav. *peštera*) [1]), *Willa Urisu*, etc.), cum nu sânt româneşti nici numele localităţilor *Zerind* (< n. pers. *Zerin*), *Hodoş* şi *Feketetó*, găsite în sec. XI într'un act de danie al regelui Ştefan III, cu toate că acum au populaţie românească.

Înfăţişare românească au următoarele: **Banlus**, care pare a fi forma articulată a lui *Ban*, deci « Banul » (p. 652, 653, art. 48), alături de *Banus*, passim [2]); **Beat** (p. 691, art. 206, alături de *Bugy*, *Urda*, *Vcus* = « Ucu » ori ung. *okos* « cuminte », *Lucus* = « Lucu » [3]) şi mai puţin sigurele *Bota*, *Mogd* = « Magdu »); **Buba** din Tumur = Tomor, com. Abauj (p. 690, art. 202); **Burat** de villa Ghony (p. 688, art. 191) < *burà*, part. perf. *burat*, slav. *Burat* = « Budimir » ori ung. *bardt*; **Chama** (p.

[1]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 93, îl ceteşte pe acesta greşit *Pesera* şi-l pune în legătură cu slav. *pьsarь* « canum custos ».

[2]) Cf. şi « *Toul* de villa Ilye » a. 1219, art. 45, p. 651.

[3]) Ipocoristice obişnuite şi astăzi la noi.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

665, art. 103; p. 677, art. 140), **Choma** (p. 641, art. 3; p. 648, art. 32; p. 728, art. 346; p. 730, art. 351), **Chomad** (p. 197, art. 168), **Chyma** (p. 701, art. 242), **Chuma** (Karácsonyi—Borovszky, *o. c.*, p. 293, art. 351), care toate se reduc în definitiv la rom. *ciumă*; **Chyul** = « ciul » (p. 658, art. 79), **Chyula**, gen. **Chyuley** (p. 738, art. 374), **Sula** (p. 653, art. 49); **Codaba** = probabil **Codauba** < *codalb*, *-ă* (p. 707, art. 264) [1]); **Crachinus** (p. 738 şi 739, art. 374 şi 379), **Karachinus** (p. 647, art. 29), **Crachun** alături de *Micula* şi *Zoba* din com. Vas (p. 735, art. 364), **Karachun** (p. 643, art. 12), **Karasun** = « Crăciun » (p. 649, art. 41); **Cucus** (p. 641, art. 126), **Cuca** (p. 707, art. 260) [2]); **Fata** (p. 664, art. 100 şi p. 668, art. 115); **Latus** = « lat » (p. 269, art. 237; Karácsonyi—Borovszky, p. 229) [3]); **Masa** = « moaşă » « de villa Sorou », scris odată şi *Mathka* (p. 680, art. 150; p. 707, art. 265); **Micu**, mai curând = « mic » decât ung. « Mikó » (p. 738, art. 373; p. 740, art. 381; pe *Mikou*, passim, îl socot însă identic cu ung. *Mikó*), cum arată **Micus**, **Mikus** (p. 663, art. 97; p. 667, art. 110, 111; p. 738, art. 373); **Milucy** din Guned = Gened, com. Szabolcs, dim. lui *Mil*, format cu suf. rom. *-uţ* (p. 655, art. 64) [4]), întocmai cum **Fonchuka** (p. 673, art. 130; p. 697, art. 229), **Scentuka** (p. 662, art. 92) sânt formate cu suf. de origine rom. *-uka* = *-ucă*; archidiaconus **Nuodu** = « nod » (p. 651, art. 45); **Nuz** (p. 728, art. 346), pentru cazul că poate fi cetit *Nuţ*; **Omoczel** (p. 676, art. 136), diminutiv format cu suf. *-el*; **Moula** (p. 651, art. 45), care poate fi cetit « *mula* » [5]), întocmai cum **Poula** (p. 733, art. 360) poate fi citit « Pula »; **Porca**, acus. *Porcan* = « *Porcam* » (p. 647, art. 29) [6]); **Sceraka** =

[1]) Totuşi acesta ar puteà fi şi un nume cuman compus cu *-aba* (cf. cele spuse mai os despre *Ultuk*, *Uutuk* şi *Băsărab*).

[2]) Pentru acesta cf. însă şi slav. *kuka* « Haken », etc.

[3]) Acesta ar puteà fi interpretat însă şi ca *Lad* = *Vlad*.

[4]) **Sthanunz** (p. 724, art. 337) s'a dovedit a fi greşală în loc de Stephanus (cf. Karácsonyi—Borovszky, p. 286).

[5]) Rom. *mulă* (megl. *mulă*, i.-rom. *mul* şi *mulę*) derivă, după toată probabilitatea, din lat. m ŭ l l u s = m ū l u s, înrudit cu m ŭ l l e u s, -a, -u m « roşu », « purpuriu » (cf. bg. *mule* « Maulthier », pol., rut. *mul*, rus. *mulъ*, os. *mul*, cr. *mulo* « spurius », la baza cărora poate sta tot lat. m u l u s — direct ori vreun derivat al lui — şi vgs. *mūl*), vezi O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 141—142, şi S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 843. Dela noi cuvântul a trecut la Saşi: *mulə*, cuvânt de batjocură (G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, p. 107) şi la Ungurii din Ardeal: *mula* « leneş » (Moldován G., *Alsó-Fehér vármegye román népe*, I, 2, p. 83). În forma *mula*, *mulya*, *muja* este cunoscut în Esztergom, Veszprém, Baranya, Komárom, Csallóköz, la Polovţi, în Bács, Békés, pe şesul Dunării, în Hont, Zemplén, Sătmar, Braşov, etc. (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 1490—91), şi poate fi împrumutat atât din rom. *mul*, *mulă*, cât şi din it. *mulo*, *mula*. Istoria altor cuvinte, despre care a fost vorba mai sus (cf. în special pe *szamár*), ne îndreaptă mai curând spre o origine românească.

[6]) Un ceaşnic *Porca* este atestat la 1447 în Suceava (T. Bălan, *Noui documente câmpulungene*, p. 12); un « Oană *Porca* » se găseşte într'un document dela 1491 (v. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 451), iar *Porka* de Aranyos-Örménes la 1630 (I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, p. 311).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« Săraca » (p. 717, art. 310), care are înfățișarea fonologică evident românească (însuși Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 307, este nevoit să constate identitatea acestui nume cu rom. *sărac*); nominativul **Sune** (p. 652, art. 48), care probabil trebuie cetit *june*, nu ung. *csunya* « urît »; **Vd** = *Ud* (p. 670, art. 121), pentru care cf. rom. *ud*, dar și slav. *udŭ* « Glied » și ung. *Ed*, *Ede*; *Vltuk*, **Vutuk** = *Ultuk*, *Uutuk* « de villa Inke » = rom. vechiu **ultuc*, de-aici *uutuc* = « uituc », cf. și vechiul *ultà* alături de *uit* < o b l ī t a r e, o b l ī t o (p. 682, 683, art. 162) [1]); **Vrda** = *Urda* (acus. *Urdan* = *Urdam*) din *urdă* (p. 691, art. 206) [2]).

În special sînt numeroase numele care pot fi românești printre așà numiții « pristaldi »: **Boch** = « Bociu », «pater pristaldi Vosos (= ung. *vasas*) de villa Pun » (p. 725, art. 338); **Bocy**, care poate fi cetit « Bociu » sau « Boț » (p. 716, art. 304); **Karachun** (p. 643, art. 12); **Chama**, cit. *Csoma* = « Ciumă » (p. 665, art. 103); **Cuca** din Crasna (p. 707, art. 260), care însă ar puteà fi și rutean [3]); **Duca**

[1]) Pentru acesta cf. și numele cumanului Nic. *Oltuk* a. 1393 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 529, 530), cu observația lui I. cav. de Pușcariu (*o. c.*, II, 202), că după cum afirmă Kemény, Csatári, Tomaschek, Mangiuca, etc., numele multor Cumani nu se pot explicà satisfăcător, decât din românește, *Oslu* sau *Osul*, *Cutesc*, *Cuten*, *Copulch* și *Copulchor*, *Omul*, *Olaka*, *Hurz*, *Tastra*, *Turtul*, etc. (cf. și I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1892, p. 36, și *Revista Arhivelor*, a. II, vol. I, 396, și Philippide, *Originea Românilor*, II, 345, 358—359). Însuși Réthy, *o. c.*, 172, nota, admite că numele cumane *Tub*, *Tubul*, *Umul*, *Buchor*, sînt probabil românești, iar *Ilončuk*, *Ivančuk*, *Ivan*, *Boklov*, *Byk*, *Buthemer*, *Baynuk* sînt rutenești. Observ însă că, de când s'au făcut aceste afirmații, s'au dat explicații mult-puțin satisfăcătoare pentru *Kuten* (< rad. *küt-*, *köt-* « pastorem agere », cf. čag. *kütin* « erös », > n. top. *Kötöny*, com. Pest, Gombocz, *Magyar Nyelv*, XI, 247), *Turtul* = *Törtel* (< turc. *törtöl* « spin », « ghimpe », id., ib., XI, 251—252); mai puțin satisfăcătoare pentru *Oslu* (< turc. **Ašlu*, Melich, *A honfogl. Magyarország*, 264). Pentru *Teobald* > *Tobol* > *Tobul* > *Tubul* cf. Pajs, *Magyar Nyelv*, IX, 32, X, 367; iar pentru *Tubus*, *Tubul* și *Magyar Nyelv*, XXI, 48.

[2]) Am omis unele nume, a căror cetire nu este sigură, cum sînt d. ex. *Cincca*, « uxor Scilak » (p. 647, art. 27), pentru care cf. rom. *Cincea*; *Chynchola*, « ancilla (p. 646, art. 138), care pare a aveà și articolul *-[u]l*; *Coma* (p. 678, art. 143; p. 682, art. 157), *Comad* (p. 707, art. 264), care poate fi mai curând din ung. *koma* < slav. *kuma*, *kumŭ*, forma veche scurtată a lui *kŭmotrŭ* « cumătru », decât din rom. *coamă* *comat*; *Furces* (p. 658, art. 76), care ar puteà fi atât greșală în loc de *Farkas*, cât și un derivat cu suf. *-eș* din *furcă*, cum pare a fi și *Lynthes* (p. 648, art. 31) < *linte* (cf. *Boabeș*, *Floareș*, *Lapteș*, etc.), și cum este *Turdes* sau *Turdis* (p. 718, art. 313) și poate *Bratus* (p. 710, art. 280), dacă trebuie cetit *Brateș*; *Gyuna* (p. 665, art. 103; p. 717, art. 313; 718, art. 317), care poate fi cetit atât *giuna* = « juna » (cf. și *Sune* = « june »), cât și *Iuna* (cf. și *Gyula* alături de *Iula*); *Nuca* (p. 670, art. 121), care poate fi cetit și *Nica; Ruga* (p. 699, art. 257), care poate fi tot atât de bine românesc (cf. *rug* « Dornstrauch » < r ŭ b u s, *-u m* și subst. postv. *rugă* « Gebet »; un *Vlah* are numele *Rug* în a. 1222—28, Wenzel, *CDA*, I, 369; n. bărb. *Ruga* se găsește în a. 1219, id., ib., VI, 401; a. 1226, Fejér, *CD*, VII, 1, 217, etc.), cât și slav (cf. v.-bg., bg., rus. *ruga* « salarium », alb. *roghe*, n.-gr. *ῥόγα*); *Sunc* din Királ, com. Szabolcs (p. 678, art. 144), care poate fi cetit *šonk*, *šank* (*Sank*, *Sung*, *Sunk*, începând cu a. 1312, la Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegavensis — Anjoukori okmánytár*, I, 251, 350, 565) și *junc*.

[3]) Cf. cele spuse despre acest nume într'o notă anterioară.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(p. 720, art. 322); **Micu** (p. 740, art. 381); **Moula** (p. 651, art. 45); **Sceraka** (p. 717, art. 310); **Sula** = « Ciula » (p. 653, art. 49).

Buke (p. 659, art. 81) poate fi cetit atât rom. *Bucă*, cât și ung. *Beke*, întocmai cum *Cupes* (p. 723, art. 332) poate fi cetit rom. *Cupeș* și ung. *Kėpes* (cf. rom. *chipeș*).

Mai puțin sigure sânt: *Adam* (p. 739, art. 376); *Burz* (p. 656, art. 66), care poate fi citit *Bârz* sau *Borz* (cf. *Borz* < ung. *borz*, p. 697, art. 230); *Bola*, poate = « Bolea » (p. 649, art. 38); *Bota* (p. 648, art. 34; p. 657, art. 71); *Bratus* = « Bratu » ori « Brateș » (p. 710, art. 280); *Buda* (p. 684, art. 171); *Comad* (p. 707, art. 264); « pristaldum nomine *Catonem* » (p. 711, art. 282), pentru care cf. n. pers. rom. *Gaftone* = « Agafton, Agathon », iar pentru cazul că trebuie să pornim dela un nominativ *Cato*, cf. ung. *Kata* = « Catarina »; *Dema*, cf. *Dima* (p. 653, art. 53); *Don* = « Dan » (p. 709, art. 270; cf. *Dan*, *Danus*, p. 688, art. 188 și p. 708, art. 266); *Donca* (p. 715, art. 300), *Duntia*, *Duncia* (p. 723, art. 331), care ne reamintesc pe *Dancu*, *Danciu*, *Dunca*, *Donciu*; *Fachia* (p. 649, art. 37); *Gyuge* (p. 717, art. 311), *Gyugea* (p. 708, art. 269); *Gyure* filius Moysa (p. 713, art. 291); *Iuan* (p. 683, art. 165); *Iancu* (p. 724, art. 334); *Pascha* = « Pașca » (p. 677, art. 140); *Primus* (p. 9, art. 642), care poate fi și german (cf. germ. « *Prim* »; « *Gonga* de genere Hudus » (p. 682, art. 158); « *Atanasius* de villa Dumbul » (p. 663, art. 95); ipocoristice de felul lui *Dica* (p. 741, art. 283), *Fica*, acus. *Fican* (p. 682, art. 161), *Tica* (p. 716, art. 305), *Toca* (p. 716, art. 301, etc.); derivate cu sufixul *-șa*, ca: *Golosa* = « Golșa » din Crasna (p. 681, art. 155; cf. *Golsa*, p. 707, art. 261), *Luxa* = « Lucșa » din *Luca* (p. 677, art. 141); *Micusa* = « Micșa » din *Mica* (p. 718, art. 312), apoi *Bansa* (cit. *Banșa* sau *Vancea*), *Bensa*, *Borsa*, *Bothsa*, *Boxa*, *Comsa*, *Jousa*, *Moys*, *Moysa*, *Mox*, *Moxa*, *Nixa*, *Texa*, *Thepsa*, *Zousa*, etc. [1]).

Au putut fi și Români, nu numai Slavi ori Unguri acuzații care au purtat următoarele nume pe care le avem și noi: *Acel* (cf. slav. *ocĕlъ*, rom. *oțel*, ung. *aczél*), *Bagdan* și *Bogdan*, *Ban*, *Bandu*, *Baghia* (cf. *Badea*), *Balu* (cf. n. pers. rom. *Bal*, ung. *Bal*), *Bencya* și *Bencze*, *Bes* (cit. *Beș*), *Beta* (cf. *Veta*), *Biba*, *Bichor*, *Bila*, *Bisa* (cf. *Vișa*), *Boc* (cf. n. pers. rom. *Bocu*), *Boch*, *Bocha* « vicarius voivodae », *Bocy*, *Bocya*, *Boda*, *Bodol(a)*, *Bogy* (cf. *Bodiu*), *Bola* (cf. *Bolea*), *Bosu* (cit. *Boșu* ori ung. *Bosszú*), *Bosur* (cf. *Bojor*), *Bota*, *Both*, *Bozc* (cf. *Bozga*), *Buc* (cf. *Buc* și *Boc*), *Buch*, *Bucha* (cf. *Bucea*), *Bud*, *Buda*, *Budeo*, *Budius*, *Budlu* (cu articol, cf. *Banlus*), *Bugy* (cf. *Bud*, *Budiu*, *Buda*), *Buga*, *Buhus*, (cf. ung. *bohos* > rom. *Buhuș*), *Butha*, *Buchuk* (cf. *Bucioc*), *Chicha* (cf. *Cicea*); *Cholnuc* (cf. ung. *csolnok* < slav. *čelnik* > rom. *celnic*), *Costa* și *Casta* (cf. *Costa*, *Costea*), *Cozma* și *Cosuma*,

[1]) *Dosu(m)* trebuie cetit *Doș*, nu *Dos*, fiind echivalent cu *Dosa*, deci un derivat, cu sufixul *-ș*, *-șa* din *David* (cf. *Poș*, *Poșa* = *Pouș*, *Poușa*, *Pauș*a din *Pavel*; *Jousa* < *Iov*, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Crisius (cf. *Criș*), *Daraga*, *Deraga* (cf. *Drag*), *Deda*, *Dema* (cf. *Dima*), *Dezmer* (cf. ung. *Dezmér*, rom. *Desmir*, *Desimir* < slav. *Desimir*), *Drug*, *Fila*, *Fira*, *Gala* (cf. *Galea*), *Gyok*, *Gyurc*, *Gyurca*, *Gyurg*, *Guta*, *Ilia*, *Iancus*, *Iancu*, *Iuan*, *Ioanca*, *Ioanche* (= « Ioancea »), *Leka*, *Loca* și *Luca*, *Man*, *Manta*, *Mica*, *Micula*, *Mih*, *Mil*, *Milus*, *Moc*, *Moch*, *Mocius*, *Mozu*, *Mogd*[1]), *Monc*, *Munc*, *Muncu* și *Munca*, *Naluc* (cf. *nălucă*), *Nana* (cf. *Nanu*), *Natus* (cf. *nat* și *Natu* = « Ignat »), *Nica*, *Niculas*, *Nicus*, *Nona* și *Nuna*, *Parodan*, *Predan* (cu *-e-* = *-ă-* românesc, cf. rom. *Prădan* alături de *Prodan*); *Rod* = « Radu », *Roda* = « Rada », *Sthan*, *Schubanca* = «Ciobanca»; *Tecu*, *Teca*, *Tica*, *Tuca*, *Tima*; *Vsian* = *Usian* « de villa Pulgar » = Tisza-Polgár, com. Szabolcs, pentru care cf. n. pers. rom. *Oșian* (p. 731, art. 355), *Vana* (cf. « Vanea », « Oanea » și « Oana »), *Vetha*, *Vidu*, *Vid*, *Wid*, *Wida*, *Volcu* și *Vulcu* (= « Vulcu »), *Vivor* (= « Vifor »); *Zoba* (cf. Ioan *Zoba* din Vinț s. XVII), *Zada*, *Zama*, *Zavida*, *Zot*, *Zota*, etc., ca să nu mai pomenesc pe cele de tot obișnuite ca: *Athanasius*, *Damian*, *Georgius*, *Gregorius*, *Isaac*, *Isac*, *Isep*, *Laurentius*, *Vasy*, *Zakeus*, *Zacheus*, etc. Se mai pot adăugà unele din diminutivele cu suf. *-șa*.

Observ că nu toate numele de persoană din « *Regestrum de Várad* » sânt din Bihor, ci, cum am relevat dela început, și din alte părți. Unele sânt din Sălagiu, Crasna, Sătmar, Someș, Cluj; altele din Bereg, Maramureș, Hajdú, Szabolcs, Zemplén, Abaúj, Nógrád, Bács, Nitra, chiar și din Pest, Vas, Tolna, etc. Ele trebuiesc cercetate deci cu grijă, stabilind, dacă se poate, regiunea din care sânt, căci în acest chip ajungem să stabilim nu numai vechimea Românilor bihoreni, ci și pe a altora din alte părți.

Iată un exemplu. Pe p. 664, art. 99 și 717, art. 310 avem pomenit în « villa **Fonchol** » din Bihor, a cărui origine românească este lămurită în altă parte a acestui studiu, un fiu al comitelui *Nana* (= « Nanu » ?) cu numele **Fata** (pe ceilalți îi cheamă: *Nuhu* [= « Nucu » ?, « Ionuc » ?], *Vidu*, *Andreas*, *Mogdu* = « Magdu »), a cărui identitate cu rom. *fată* < lat. f ē t a, -a m și *făt* < f ē t u s, -u m nu o mai poate pune la îndoială nici Melich. Dar un « servus nomine *Fata* », pomenit pe p. 668, art. 115, este din Nádudvar, deci ori din com. Hajdú, ori din com. Pest.

Fireşte « *Regestrum de Várad* » cuprinde și numeroase numiri topice, cele mai multe greu de localizat, între ele și unele cu radicalul românesc, altele de origine străină, dar cu forma românească: **Alba** = *Albești*, Bihor (p. 716, art. 303); **Pun**, probabil identic cu *Bún*, *Búny* din Someș (p. 725, art. 338); **Chula**, poate cea din Someș ori Cluj,

[1]) *Moc*, *Moch*, *Mokud*, *Mogd* sânt derivate de către K. Kerényi, *Ung. Jahrb.*, XII—1932, p. 112, din ung. *mak* (*Mogd* cu suf. dim. *-d*) « Eichel », « kleine Eichel ». Așa mai sânt după părerea lui și *Árpád* « kleine Gerste » < *árpa*, *Buzád* « kleiner Weizen » < *buza*, pe care la c. 54 l-am socotit identic cu rom. *buzat*, etc. Cf. rom. *Mălaiu*, *Orz*, *Săcară*, *Săcărea*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nu cea din Hunedoara (p. 646, art. 25); **Chueytora** (p. 731, art. 356), care are terminațiunea adjectivelor verbale românești în *-toriu*, *-toare*, deși nu pot spune ce e, cf. rom. *tăetoare*; **Cocil** = *Oláh-Keczel*, *Cățălul-român*, Sălagiu (p. 648, art. 30); **Cornust** = *Kornyest*, *Cornești*, Arad (p. 679, art. 147 și p. 676, art. 136; de același fel este și **Questest**, p. 669, art. 117, deși nu l-am putut identifică); **Cupa**, în Csanád ori Zărand (p. 729, art. 348); **Fonchol**, **Fanchol**, în Bihor (p. 664, art. 100; p. 717, art. 310); **Zor** = *Sor*, ung. *Szór*, în Csanád ori Zărand (p. 718, art. 315; cf. și **Sorou**, p. 680, art. 150 și p. 707, art. 265); **Shut** (p. 696, art. 228), pe care Karácsonyi—Borovszky, *o. c.*, p. 277, îl identifică cu *Csút* din com. Fejér; **Zaka** = *Száka* din Bihor (p. 685, art. 174); **Onuz** (p. 694, art. 216), neidentificat, pentru care cf. n. pers. rom. *Onuț*, *Oniț*; villa **Merluz** (p. 651, art. 45), neidentificată, pe care trebuie să o căutăm în dieceza Csanád-ului, în apropiere de « villa *Popi* », mai târziu *Papi* (cf. Karacsonyi—Borovszky, *o. c.*, p. 231), și care ar puteà fi un diminutiv al românescului *mierlă*, mai ales că se găsește în legătură cu nume ca *Micula*, *Moula*, *Nuodu*, etc.

Nesigure sânt: **Mire** *Acnaya* (p. 651, art. 44), cf. rom. *mire* și slav *Mir(e)*; *Nanas* = *Nánás*, în Hajdú (p. 694, art. 212 și 216; p. 695, art 219), cf. rom. *nănaș*; **Nata** = *Nátafalva* în Zemplén (p. 660, art. 85); **Voda** = *Vajda*, în Bihor, ori mai curând *Vadafalva* = rom. *Odești*, în Sălagiu (p. 663, art. 95; p. 664, art. 102), etc.

Au forma veche (slavă ori de altă origine), care este totodată cea românească: **Clus** = rom. *Cluj* alături de ung. *Kolozs(vár)* (p. 682, art. 157; p. 705, art. 254; p. 732, art. 358, etc.); **Crisius** = rom. *Criș* alături de ung. *Kiris*, *Keres*, *Körös* (p. 677, art. 140; villa *Crisi*, p. 661, art. 88); **Turda** (p. 664, art. 101); **Crazna** (p. 717, art. 307; alături de forma obișnuită în rostirea unguréscă *Carazna*, passim); **Bulkan** = *Vulkan*, nume de origine slavă cunoscut și astăzi între Români (p. 694, art. 212; p. 718, art. 316; cf. și n. pers. *Vulcanus*, p. 718, art. 314); **Moyzun** = *Moisin*, în Maramureș (p. 739, art. 379, 377), etc.

124. Din punct de vedere administrativ și militar merită atenție: « potens nomine V a i a v o d a » (p. 650, art. 14), despre care ni se spune că a pedepsit « in sex marcis » pe câțiva inși.

Pe alți câțiva îi trimite « *Simeon* v o i v o d a per pristaldum nomine Andream de villa Chengva ad iudicium ferri ardentis » (p. 711, art. 283).

Același lucru îl făcuse și « *Neuca* vaivoda » (p. 649, art. 39).

În exercițiul funcțiunii sale judecătorești îl găsim și pe « Bocha v i c a r i u s *Pauli* vayvode » (p. 734, art. 362).

Funcțiunea militară și-o îndeplinește « v o i o v o d a comes de Doboka » (p. 716, art. 304), cum voiu aveà prilej să arăt și în alt loc.

« V o d a filius Farcasii » (p. 724, art. 336) este simplu pârîș, deci reprezintă mai curând un nume de persoană decât funcțiunea, de aceea

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nu este sigură interpretarea lui ca «vodă», ci poate corespunde și ungurescului *vad* «sălbatic», deși existența românescului *vodă* în acest timp pare a ne-o confirmà forma «villa *Voda*» (p. 663, art. 95) a ungurescului *Vajda* (cf. însă și *Vadafalva*, rom. *Odești*, în Sălagiu).

Este pomenită și «villa Kenesii» (p. 725, art. 337), care, fiind în com. Szabolcs, poate fi *Cserepes-Kenéz* ori *Takta-Kenéz* (cf. Karácsonyi—Borovszky, *o. c.*, p. 286), precum și «villani *Kenesy*... et omnes alii de provincia Doboka» (p. 663, art. 97), dovadă că nici cnezul nu le lipsià Românilor amintiți în «*Regestrum de Várad*»[1]).

Existența voevodatului românesc în ținutul Bihorului și al Sătmarului o confirmă și alte documente.

Wayda, deci «voevodul» de *Geroth* (= *Ér-Girolt*-ul din Sălagiu, ori *Girolt* din Someș) este pomenit după 1241 în *M. Rogerii Carmen Miserabile* (Endlicher, *Mon. Arp.*, p. 284, c. 34; cf. și M. Florianus, *Hist. Hung. Fontes dom.*, vol. I, 4, p. 75), care, după unii, știe și de organizarea în cnezate a celor supuși Ungurilor în aceste părți, căci ne spune că Tătarii «constituerunt c a n e s i o s, id est balivos, qui iusticiam facerent, et eis equos, animalia, arma, xenia, et vestimenta utilia procurarent. Et sic procurator meus de istis dominis erat unus et pene mille villas regebat, et erant canesii fere centum». (Endlicher, *o. c.*, p. 287, c. 35; cf. și N. Densusianu, *Chinesiatul familiei Băsărabă*, în *Rev. p. ist., arh. și fil.*, IV—1902, p. 54, S. Dragomir, *Studii din ist. mai veche a Rom. de pe ter. diec. arădane*, în *Transilvania*, XLVIII—1917, p. 17, și N. Iorga, *Momente istorice*, *l. c.*, p. 4 [106], etc.). Pauler, *A m. nemz. tört.*, II, 222, însă traduce pe *canesius* cu ung. *khán* nu cu *cnez*, deci crede că trebue să înțelegem că Tătarii au pus «hani» dintre ei (cf. c. 23, ed. Florianus, I, 4, p. 61, unde un conducător al Tătarilor înșiși este numit *canesius*).

La 1326, printr'un document dat de prepozitul mănăstirii Sf. Ștefan din Oradea, Nicolae, comitele de Csanád, dăruește o posesiune a sa, căpătată dela regele Carol Robert, episcopiei Oradiei. Posesiunea, care se află în comitatul Bihorului, se numia *Hudus* = *Hodos*, cit. *Hodoș* (azi *Hollód*, rom. *Holod*) și este descrisă astfel: «possessio populosa, in qua Negul *woywoda considet* et commoratur, simul cum eiusdem populis et molendino ibidem existenti»[2]). Voevodul are deci numele românesc *Neagul*.

În a. 1349 este pomenit *Petru*[3]), în a. 1363 «*Iwan* W o y w o d a de *Bulenus*, ac Boch de Balk, fratres sui»[4]), iar în a. 1410 «*Petrus*

[1]) Am amintit că E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, pp. 26—27, afirmă că forma *Kenesii*, *Kenesy* «scheint auf einen slaw. Nom. plur. zurückzugehen». Nominativul plural însă (dacă nu e genitiv sg.) poate fi și românesc.

[2]) Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegavensis — Anjoukori okmánytár*, II, 238; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 1, p. 598; Bunyitay V., *Bihar vármegye oldhjai és a valls unió*, p. 5.

[3]) Bunyitay V., *o. c.*, p. 5, care trimite la *A váradi püspökség története*, Nagyvárad, 1883—84, I, 292, unde însă nu l-am găsit.

[4]) Fejér, *CD*, IX, 3, p. 365; VII, 3, p. 48; cf. și *Bunyitay*, *o. c.*, p. 5; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 75 (în I, 1, p. 304, cu data greșită 1263).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

vajda ac universi Kenezii et jurati de pertinentiis eiusdem *Belenes* »[1]).

Un document din a. 1374 pomeneşte pe « *Nicolaum* woywodam filium Wlkani de villa Kerestienfalva ex una, et Michaelem filium Petri de eadem parte ex altera super divisione Woywodatus villarum nostrarum [olachalium] », atribuind Bonafalva lui Nicolae, Thoplicha lui Mihail, iar Kerestienfalva la amândoi).

Tot atunci se vorbeşte şi de cnejii valahi din regiunea Oradiei. Aceştia s'au obligat să populeze regiunea şi Ioan, episcopul din Oradea, le atrage atenţia să-şi împlinească făgădueala: « quoniam ipsi Kenezii nostri promiserunt ipsam provinciam nostram (Belenies) populis bene replere et augmentare »[3]).

În a. 1370, într'un act emanat dela vicecomitele din Caraş, ni se spune că un « *Radul* vayvoda, comes de *Kuvesd* » a ridicat « propria sua potencia et temeritate » cinci căpiţe de fân (argenas feni quod dicitur kalangia ») de pe moşia « Belenus » a unui « magister Petrus »[4]).

În 4 Octomvrie 1419 regele Sigismund, printr'un ordin trimis părcălabului din Léta, dă 2 treimi din satele ungureşti şi româneşti care se ţineau de această cetate lui *Vana* (= «Oana », « Oanea »), administratorului său, iar o treime lui *Ladislau*, voevodul din *Belenes* « pro descensu », adecă colonizare[5]).

Seria voevozilor din Bihor se continuă cu *Gheorghe Nemes* din Gyepes (a. 1383—1395), *Ladislau* sau *Vasile* din Magyar-Venter (a. 1495—1501), *Ioan* din Káránd a. 1525, *Ştefan* din Örvényes, etc.[6]).

Voevozi români se găsiau în acest timp şi în Zărandul vecin.

La 1415 comitele de Timiş condamnă la moarte pe « *Boalya* woyvoda de Krestor », com. Zărandului[7]).

În a. 1445 Marothi László, banul de Mačva trimite o scrisoare la şase voevozi români (« vayvodis nostris nobis dilectis »): lui *Moga* şi *Ladislau* de *Bolya*, lui *Ştefan* din Birtin, lui *Ioan* de Fenyupatak, lui *Şerban* şi *Ioan* de *Ribitze*, invitându-i să se adune pentru a pune capăt unei certe de hotărnicie între un Sibiian şi locuitorii din Baia de Criş[8]). Toate aceste sate făceau parte din comitatul Zărandului, azi Bihor. Trei din ele aveau câte doi voevozi, ceea ce însemnează că aceştia n'aveau decât funcţiunea de cnejii[9]).

---

[1]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 469 (cf. *Transilvania*, 1872, p. 200).
[2]) Bunyitay, *o. c.*, pp. 7—8.
[3]) Cf. epistola din 1374 în « Budai orsz. levéltár »: *Eccl.* 15, 6, publicată în întregime de Bunyitay, *A váradi püspökség története*, II, 302—304.
[4]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 166.
[5]) Csánki, *MH*, V, 674.
[6]) Bunyitay, *o. c.*, pp. 15—20.
[7]) J. Kemény, *Über die ehemaligen Knesen und Knesiate der Walachen in Siebenbürgen*, în Kurz, *Magazin*, vol. II—1846, p. 125.
[8]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 714.
[9]) Cf. I. Bogdan, *Originea voivodatului la Români*, în *AAR*, s. II, t. XXIV ist., p. 199.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În a. 1383, într'un document dat de regina Maria se vorbește de « munus kenezii Valachorum, com. Szathmar. . . sub obligamine medietatem collectarum quinquagesimalium sibi dependi. . . » [1]).

În a. 1475 este amintit un « *Wayda* de *Myklosfalva* », care a trebuit să fie în Zărand [2]). Dovada existenții populației românești în Bihor o avem și în nume de felul lui **Oláhtelek** (a. 1283, Wenzel, *CDA*, XII, 382, și Fejér, *CD*, VII, 2, p. 100; a. 1382, Wenzel, *CDA*, XII, 382; a. 1388, Fejér, *CD*, X, 3, p. 70; a. 1395, id., ib., X, 3, p. 319; cf. și Csánki, *MH*, I, 618), care dispare după 1490 (Bunyitay, *Bihar vármegye oláhjai és a vallás unió*, p. 4).

Afirmația lui Bunyitay, *l. c.*, că numele *Oláhtelek* ne arată că imigrația Românilor în Bihor s'a întâmplat după venirea Ungurilor nu este întemeiată. Acest nume privește numai satul în chestiune și înseamnă că un cnez român a întemeiat, după obiceiul cnejilor [3]), un nou sat, aducând iobagi români de undeva din apropiere. Firește, numele fiind dat de Unguri, întemeierea în acest caz a trebuit să se întâmple când Ungurii se așezaseră în ținutul Bihorului.

De Beiuș se țineau: *Hodos*, *Gyepes*, *Ilyeháza*, *Fel-Venter*, *Bonafalva*, *Toplicza* și *Keresztyenfalva* (Bunyitai, *o. c.*, p. 10).

În aceste sate Românii trăiau la 1374 după obiceiurile lor străvechi (Budai orsz. levéltár: *Eccl.*, 15, 6; Bunyitay, *A váradi püspökság tört.*, II, 302; cf. și *o. c.*, p. 11).

Statutele cele mai vechi ale capitlului din Oradea ne arată că ei își păstrau privilegiile și se bucurau de anumite avantagii față de iobagii unguri: « Ne autem nostri subditi diverso iure censeri videantur, reducendi sunt omnes in fertonum, terragionum et munerum datione ad unum modum, preter subditos nostros Olahales, qui ritu adhuc gentilitatis viventes, differunt omnino ab Ungaris in dandis collectis. Ipsi pro censu annuo tenentur singuli singulariter annis singulis circa festum Penthecostes dare decimam partem ovium suarum, ratione quinquagesime [4]); circa festum vero nativitatis beate Marie virginis singule mansiones oves singulas ac ratione descensus [5]), et de mense Decembris vel circa similiter decimam porcorum suorum. Kenezii vero tam ad ovium, quam porcorum prestationem adstringuntur iuxta conventionem factam inter nos et eosdem, et ultra hoc idem Kenezii singulariter de more consveto dant circa annis singulis medium lodicem [6]), unum philtrum pro sella [7]), et unum caseum.

[1]) Fejér, *CD*, X, 1, p. 87.

[2]) Csánki, *MH*, I, 740.

[3]) Cf. epistola din 1374, citată mai sus: « quoniam ipsi Kenezii nostri promiserunt ipsam provinciam nostram (Belenies) populis bene replere et augmentare».

[4]) Măsură mai blândă decât « decima » ($^1/_{10}$ parte).

[5]) « Descensus » înseamnă « descălecarea » sau « întemeierea » unui sat prin străveche luare în posesiune (cf. Acsády Ign., *A magyar jobbágyság története*, Budapest, 1906, p. 42).

[6]) Țol, pănură.

[7]) Păr de umplut șeaua.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Communiter vero Olahi nostri dant nobis in die Strennarum [1]) in signum dominii annis singulis equum unum» (Bunyitay, *A váradi káptalan legrégibb statutumai*, pp. 44—45; despre «illa, que consistunt... in omnibus ratione descensus et quinquagesime Wolachorum nobis debitis», vezi și p. 86) [2]).

Vechi urme despre cnejii români din Bihor ne păstrează și toponimia: *a*) **Kenys** a. 1393, 1417, *Kenes* a. 1421, și *b*) **Ér-Kenéz**, care există încă în secolul XIII (Csánki, *MH*, I, 612).

În a. 1294 sânt pomeniți iobagi români, alături de iobagi unguri, nesupunându-se bisericii din Oradea (Wenzel, *CDA*, X, 153; Bunyitay, *o. c.*, p. 5).

În 15 Maiu 1318 se pomenesc niște sate românești din Zărand, când regele Carol Robert a dăruit unui om credincios al său «quasdam possessiones suas in comitatu de Zarand existentes, cum patronatu Monasterii sancti Spiritus dyenus monustura [= «Boroșinău»] nuncupati, et cum villis, tam Olachalibus, videlicet quam aliis» (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, II, 131—132) [3]).

În a. 1359 se întemeiază satul *Lók* sau *Lak* = *Luncșoara* (Karácsonyi I., *Történeti bizonyságok*, p. 729; Bunyitay, *o. c.*, p. 8—9).

În a. 1374 biserica din Oradea stăpânià 9 «villas Olahales infra scriptas, scilicet: *Vyzath* (poate identic cu *Urszád*), *Dombrawitza*, alia *Dombrawitza*, *Karazou superiorem*, *Karazou inferiorem*, *Machahaza*, *Lazlouhaza*, *Harna superiorem* et aliam *Harna inferiorem*» (Bunyitay, *A váradi káptalan legrégibb statutumai*, Nagyvárad, 1886, p. 37; cf. și *o. c.*, p. 10).

De *Lók* se țineau în 1393 6 sate (scrisoarea lui I. Németh, subprefect în Bihor, în arhiva familiei Bar. Radvánszky, la Bunyitay, *Bihar vármegye oláhjai és a vallás unió*, p. 10), iar familia Czibak aveà în Erdőhát 3 sate: *Körtvélyes*, *Kerekliget* și unul al cărui nume nu se poate cetì (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegavensis—Anjoukori okm.*, IV, 79; cf. Bunyitay, ibid.).

125. A. D. Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, ed. I, vol. I, p. 479, citează un document din a. 1227, ce e drept, foarte rău scris și contestat [4]), care reproduce conținutul altuia mai vechiu, dat de regele Coloman (1055—1114) mai multor inși din *Crasna* (Kraszon),

[1]) Ziua întâia a anului nou.

[2]) Asupra acestor statute și a importanței lor a atras atenția și Acsády, *o. c.*, p. 134, care le numește «*Chartulariul* dela 1374». Dela Acsády a intrat acest termen, cu data greșită de 1375, la I. Russu-Șirianu, *Iobăgia*, Arad, 1908, p. 267; N. Firu, *Oradea-mare*, București, 1924, p. 29—30, și Șt. Manciulea, *Elementul românesc în Câmpia Tisei*, în «Lucr. Inst. de Geografie al Universității din Cluj», IV—1928/29, pp. 136—137.

[3]) Cf. și S. Dragomir, *Studii*, etc., în *Transilvania*, XLVIII—1917, p. 13.

[4]) Cf. Pauler, *A m. nemz. tört.*, I, 600, ed. 2, 467: «világos hamisítvány».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cărora le confirmă stăpânirea asupra pământurilor lor şi le încuviinţează mai multe libertăţi. Documentul ne spune, între altele: « Nomina vero supradictorum hominum sunt hec: Tota filius Nerdini, Vone, Dine filius Ioan, Stephan, Volcan, Poch, Bungi, Vich, **Mic**, quorum petitiones satisfacere volentes » (Teutsch und Firnhaber, *Urkundenbuch*, I, p. 141).

Xenopol crede că mai multe din aceste nume ar fi româneşti. Dar *Vone*, care poate fi cetit nu numai « Voinea », ci şi « Oanea », *Volcan* = « Vulcan », etc., sânt slave. Cetirea *Dinu* a lui *Dine* nu este sigură. Nu se poate tăgădui însă românitatea lui *Mic*, care-şi are importanţa sa chiar şi într'un document falsificat ceva mai târziu decât data pe care o are.

126. Înainte de a cercetà ce ne spune toponimia comitatelor care au alcătuit ţara lui Menumorot, mă voiu oprì puţin la numele **Bihorului** şi al **Zărandului**.

Numele ţinutului şi al satului *Bihòr*, *Bihàr*, *Bihària*, pe locul căruia a trebuit să existe o cetate încă din sec. X (atestat în sec. XI; cf. şi Anon., c. 19, 20, 51, 52; Fejér, *CD*, I, 72, VII, 5, p. 149, etc.), l-au pus unii în legătură, greşit, cu slav *hora* (cf. Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, p. 283, n. 1, unde se trimitel a A. Schmidl, *Das Bihargebirge*, Wien, 1863, p. 2).

Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, p. 82, spune « Bihar hat einen slavischen Namen, conf. böhm. *Běchory*, serb. *Bijor* ».

Regretatul V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 660, n. 1, a văzut în el arhaicul *bihor* = *bivol*: *bihori* = « biholi », « bivoli », într'un act din 1659 (N. Iorga, *Studii şi documente*, V [1], 86).

Cei mai mulţi l-au apropiat de vreun corespondent al slavului *vihrъ* « turbo » (cf. rus. *vichorь*, *vihrь*, rut. *vychor*, n.-slov. *vichor*, *vihar*, bg. *vihъr*, srb. *vihar*, *vijor*, ceh. *vicher*; ung. *vihar*; rom. *vihor*, *vivor*, *vifor*, *bihor*), dar fără a precizà cum înţeleg acest lucru.

Singur G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 65, arată că ar fi vorba de un « Sturmgebirge » şi-l derivă din rom. *vifor* < slav *vihor* > ung. *vihar* « Sturm », trimiţând la *Viforlat* (< sl. *vihorlat*) din Năsăud, *Viforoasa*, *Vânta*, srb. » *Bihor* (< *vihor*) « rauher Gebirgszug » im Gebiete von Novi-Bazar (in Jugoslavien). «

Mai pe urmă s'a ocupat de el Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 221—224, care-l mai studiase şi în *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 105, arătând că această numire topică nu este singură (se găseşte: un munte *Bihor*, ung. *Bihar*, la hotarul judeţelor Bihor şi Alba, spre Est dela Băiţa, Lipszky, *Rep.*, I, 58, şi *Mappa gen.*, Görög — Márton, *M. Átlás*; *Bihard* în Srem, unde este azi Ruma şi Indija, Csánki, *MH*, II, 241, 244; un deal *Biharom* în Bodrog, lângă Karcsa, cf. harta militară austriacă; în Ceho-Slovacia *Bychory*, sat lângă Kolin; v.-srb. *Bichorь*, *Bihorь* « nume de cetate în sec. XV », azi srb. *Bihor*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(var. *Bïor*, *Bïjor* « ținut pe țărmul drept al Limului între Bjelopolje și *Rȍžâj*, în regiunea Ipek »; srb. *Bihoriće* « cătun în distr. Zenta »; *Bihorine*, var. *Biorine* « sat în Dalmația, distr. Spalato »; v. ung, *Biharinocz* în Požega). Mai adaog poss. *Byhor* a. 1302, 1323, etc., în com. Fejér (Csánki, *MH*, III, 320).

Melich crede că poate fi vorba ori de un nume slav derivat din radicalul *bych-* cu sufixul *-orъ* (cf. slav. *vichorъ* > ung. *vihar*, rom. *vihor*, *vifor*, *vivor*, *bihor*; slav. *kosorъ* > ung. *kacor*, rom. *cosor*), deși un slav. *Bychorъ* nu este atestat ca nume de persoană (cf. Miklosich, *Denkschr.*, XIV, 19)[1]), ori dintr'unul turcesc, atestat și mai puțin.

Din parte-mi cred că, și în cazul că *Bihor* este la origine nume de persoană, pentru a-l explică putem să plecăm tot dela slav. *vihorŭ*, al cărui *v* inițial s'a putut schimbà în *b* atât pe teren slav și unguresc, cât și românesc (cf. pentru cele dintâiu; *Vlachi* > *Blachi*, passim, săs. din Ardeal *Blôch*, *Blêsch* « Român », săs. din Zips *Bloch* « Schäfer », bav. *Bloch* « verschnietener Hengst »; rom. *oacheșă* > ung. *vakisa* și *bakisa*, slovac. *bakeša*; ceho-mor. *vakeša* și *bakeša*, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 246, unde se derivă greșit din ung. *bak* « țap » + suf. *-sa*; *Valentinus* > v. -ung. *Walent*, *Walint*, mod. *Bálint*, slov. *Balent*, *Balant*, cr. *Valent*[2]); *Vincentius* > v. -bg. *Vikent*, *Vikentij*, cr. *Vicenc*, *Vincek*, slov. *Vinse*, *Vincencij*, ceh. *Bičen*, ung. *Vincze*[3]), alături de care se poate cità *Bințințĭ*, ung. *Benczencz* din Hunedoara; germ. *Werdung* > ung. *berdung*, la Szinnyei *MTsz*, II, 955; austr.-bav. *Wachter* > ung. *bakter*, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 247, din ung. > rom. *boactăr*, etc.; iar pentru limba română: « B i h o r'e l d'e vânt. [Să t'e b i h o r'e ș t ' i], să nu putrezășt'i », la O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, p. 98; apoi *boștină* < *voștină* < slav. *voština*, *Dicț. Acad.*, I, 626, cf. *Dacoromania*, V, 335—336, unde dau și alte exemple. Anume găsesc și un *Uiuor* (= « Vivor ») ca nume de persoană (*Reg. de Várad*, a. 1219, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 649, art. 37). Se mai pot cità apoi n. top.: *Vihorlát*, munte în com. Zemplén; *Viforlat* în Năsăud; *Viforani* în Bacău; *Viforeni-Cerchez* în Botoșani; *Viforâta* în Dâmbovița și Buzău (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 744).

Forma *Bihor* poate fi deci slavă atât în ung., cât și în rom.; rom. *Bihar* este din ung. *Bihar*, iar *Biharia* este o formă nouă, derivată din *Bihar*.

127. Cât privește numele *Zărandului*, O. Densusianu, *Originea Moților*, în *Viața Nouă*, XVII—1921, pp. 165 ș. u., și în *Donum Natalicium Schrijnen*, Nijmegen—Utrecht, 1929, p. 426, îl pune în legătură cu infiltrațiunea iranică în Carpați și trimite la av. *zaranya-*, os. (dig.)

[1]) Cf. și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene, l. c.*, p. 142.
[2]) Cf. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, II, 158.
[3]) Id., ibid., 208—209.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

suy]zärinä, sogd. *zyrn*, iar G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, pp. 83– 84, îl derivă din acelaşi radical, dar îl socoate venit prin intermediar unguresc: » In altmagy. Zeit verweist der sbg. erzgebirgische O. N. m. *Zaránd* > r. *Zarand*, ein Goldort, dessen *zaran* gar zu sehr an altidg. (awest.) *zaranya* « Gold » (Melich—Gombocz, I, 122, und Mehringer, 125) = finnisch-ugrisch (ostjak.) *zarni*, (vogul.) *zarni*, (zürjän.) *zarni* Gold > m. *arany*, erinnert, als dass man nicht die Gleichung aufstellen könnte: m. *az arany* das Gold < *az zarany* = aind. awest. *zaranya* Gold-, ai. *hiranya* gelb. = lat. *helv(in)us* gelb = *gultha*, got. *gulth*, Gold > finn. *kulta* Gold, d. h. das « gelbe » Metall. Also: *Zarand* < *zaran* + (topon. Suffix) *-d*, d. h. Ort, wo Gold ist (sachlich berechtigt).«

Dar forme documentare ca *Szarand* a. 1232 (Wenzel, *CDA*, VII, 503), *Sarand* a. 1232 (*Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13), alături de *Zarand* a. 1279 (id., ib., XII, 251), a. 1237 (Fejér, *CD*, IV, 1, p. 81), *Zaranth* a. 1261 (id., ib., IV, 3, p. 40), etc., dicţionarul lui A. Molnar a. 1621, care scrie numele unguresc al Zărandului *Szaránd*, precum şi actualul *Sărand*, ung. *Szaránd* (Bihor), care poate fi acelaşi nume, ne fac să credem că forma cea mai veche s'a rostit cu *s*, nu cu *z* (cf. şi I. Melich, *Magyar Nyelv*, I, 67). Lucrul deci rămâne să mai fie cercetat. Numele de bărbat *Zarand* a. 1237 (Fejér, *CD*, IV, 1, p. 81) ne arată, în sfârşit, că trebuie să pornim dela un nume de persoană (cf. şi Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 335)[1]). Forma românească cu *z*, întrebuinţată pentru a numi ţinutul, este din ungureşte[2]).

128. Vechimea numelor topice din Bihor în general, cu excepţia heleşteului numit *Rotunda*, nu trece dincolo de atestările din *Regestrum de Várad* (a. 1205—1235).

Aşà este **Alba** (a. 1214, *Reg. de Várad*, art. 303, la Endlicher, *Mon. Arpad*, 716; a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13; Wenzel, *CDA*, VI, 505, XI, 244; cf. şi a. 1300, Wenzel, *CDA*, X, 378), pe care trebuie s'o identificăm cu *Albeşti* (ung. *Albest*). Identificarea ei cu *Albiş* ung. *Albis*), propusă de Csánki, *MH*, I, 601, (*Albes*, *Albys* a. 1474)

[1]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 119. se gândeşte la un *Svaren* sau * *Svaran* din slav. *svara* «rixa». Dar explicarea lui nu este satisfăcătoare.

[2]) Observ aici că *Zaişul* (S. Moldovan, *Zărandul şi Munţii-apuseni*, Sibiiu, 1898, p. 87), pe care Densusianu, *l. c.*, p. 427, îl derivă tot din iraniană, trimiţând la oss. *zäyä* (dig.), *zäi* (tag.) « avalanche » şi av. *zaēša* « effrayant », nu este decât ung. *zajos* « rauschend ». Are deci aceeaşi origine ca *Ordâncuşa*, pe care o explică bine din ung. *ördöngös* « possédé du démon ». Tot aşà *Desteag* nu este din osset. *dast* « rasé, tondu », pers. *dašt* « plaine, steppe, désert » + *tega*, *tīg* (pers. *tēg*) « cime d'un montagne » > * *Dästeaga* > * *Desteaga* > *Desteag* (ibid.), ci, cum arată forma ungurească *Geszteg* (S. Moldovan, *o. c.*, p. 293, indice), probabil trebue pus în legătură cu ung. *geszt* « alburn (lemnul copaciului între coajă şi inimă) » + suf. *-eg* = *gesztes* « lemnos, băţos »; cf. n. top. *Geszt*, *Gesztes*, *Geszti*, *Gesztöcz*, etc. (Lipszky, *Rep.*, I, 200), precum şi bg. *gъst* « Dickicht », pol. *gęsty* « reichlich », etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

s'a dovedit greşită, căci, cum a arătat Karácsonyi I., *Magyar Nyelv*, I, 274, *Albis* nu este decât n. pers. *Albeus* = « Albertus » (cf. şi *Matisfalva* < *Mateusfalva* din Odorhei) [1]).

« Villa **Dumbul** » (= « Dâmbul ») din *Reg. de Várad*, art. 95, la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 663, din a. 1221, care are înfăţişare evident românească, probabil este identică cu actualul *Dombi*.

« Villa **Zaka** » a. 1215 din acelaşi *Reg. de Várad*, art. 174, la Endlicher, *Mon. Arpad*, 685, însă nu este identică cu *Saca*, ung. *Száka*, pl. Beiuş, ci, cum arată textul, este « praedium *Szaka* iuxta fluvium Hernád in vicinia pagi Nádasd » din Abaúj (cf. I. Karácsonyi şi S. Borovszky, *Reg. Vár.*, p. 194, n. 2).

Woda a. 1221, *Reg. de Vár.*, art. 95 şi 102, la Endlicher, p. 663 şi 664, după Karácsonyi şi Borovszky, *o. c.*, p. 261, este identică cu praedium *Vada* de lângă Carăi, deci *Odeşti*, ung. *Vadafalva* din Sălagiu, nu cu *Woywoda* şi *Wayda* de mai târziu, *Vajda* de azi, care este sigur că există în secolul XIII (cf. Csánki, *MH*, I, 627; în forma *Wauiwada* îl găsim la 1285 în *Cod. dipl. p. Hung.*, VII, 199); nici cu *Voivozi*, ung. *Almaszeg*.

În sfârşit tot în *Reg. de Várad*, a. 1214 şi 1221 găsim şi villa **Fansol** sau **Fonchol** (la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 664, art. 99 şi 717, art. 310), diminutivul lui *Fanč* < *Fan(u)* = « Ştefan », care, începând din sec. XIV, s'a numit *Keresztes* (Csánki, *MH*, I, 613).

Nici una dintre numirile topice de altă origine (slavă, ungurească) nu este mai veche decât cele de origine românească înşirate mai sus.

129. La Bihor s'a alăturat mai târziu Z ă r a n d u l cu numeroasele sale numiri româneşti. Fiind într'o regiune de munte, ele sânt atestate relativ mai târziu. Totuşi şi aici numirile româneşti sânt mai vechi decât cele ungureşti, care, de cele mai multe ori, sânt traducerea celor dintâiu. Acest lucru l-a dovedit Jung în lucrarea sa citată, întemeindu-se pe felul de a procedà al scriitorilor de documente şi al administraţiei, apoi pe argumente geografice şi etnografice.

Din ceea ce scrie el relev aici numai pasajul următor:

« Im dreizehnten Jahrhundert muss das Bihargebiet, nach dem, was Schmidl mittheilt, ziemlich bevölkert gewesen sein. Schmidl schildert nämlich in seinem Buche [2]) das eigentümliche Volksfest, den Mädchenmarkt (*Târgul de Dat* oder *T. de fete*) auf dem Bihar, der am griechischen Festtage der heiligen Peter und Paul stattzufinden pflegte. Dieser Mädchenmarkt hiess auch der *Biharer-Jocu*, nach dem Tanze, der dabei üblich war. » Der Ursprung des Festes soll aus der Mongolen Zeit herrühren, deren Horden hier in der

[1]) Greşit O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 4, care-l derivă, împreună cu pe *Albiş* din Treiscaune din rom. *Alb.* + suf. *-iş* « Weissort »; cf. şi pârâul *Albişenilor* în Neamţu.

[2]) *Das Bihargebirge*, Wien (1863), S. 145.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gegend alles verwüsteten. Da schlossen die ungarischen und siebenbürgischen Romanen ein Bündnis; die Rézbányer trieben die Mongolen auf dem Bihar hinauf, wo die Siebenbürger sie erwarteten und niedermachten, um das J. 1242 oder 1246.« Zum Andenken daran sollen jährlich die beiderseitigen Anwohner des Gebirges auf dessem Kamme wieder Zusammengekommen sein zu Spiel und Tanz, wobei die Burschen über die Mädchen Brautschau zu halten pflegten. Erst in unserem Jahrhundert hat die Polizei diese Festlichkeit wegen der mancherlei Missbräuche, die mit unterliefen, unterdrückt.

Danach wäre also das Bihargebiet schon in der ersten Hälfte des dreizehnten Jahrhunderts bevölkert gewesen u. z. von Romanen. Wären sie erst in jenem Säculum eingewandert, so würden sie im » menschenleeren « Lande wohl bessere Wohnsitze gefunden haben, als die rauhen Bihargebirge » (pp. 288—289) [1]).

Dau acum cele mai vechi numiri topice românești ale Zărandului: **Alba** = « Albești », despre care a fost vorba și mai sus (a. 1214, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad*, 716, art. 303; a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13, Wenzel, *CDA*, VI, 505, XI, 244; cf. și a. 1300, Wenzel, *CDA*, X, 378); **Apa** (= « predium nomine de *Macra*, videlicet *Apa* » a. 1214, unde autorul documentului traduce slavul *Macra* < *mokrъ* « nass » cu rom. *Apa*, Rácz Károly, *A zarándi egyházmegye története*, Arad, 1880, p. 146, și S. Dragomir, *Studii*, etc., în *Transilvania*, XLVIII—1917, p. 14; *Apa*, *Appa* a. 1478, Csánki, *MH*, I, 725; mai târziu sârb. *Mokrá*, ung. *Apatelek*, Lipszky, *Rep.*., I, 17; azi *Mocrea*, ung. *Apatelek*, S. Moldovan și N. Togan, *o. c.*, 116) [2]); **Cupa**, ung. *Kupa* (villa *Cupa* a. 1229, *Reg. de Várad*, art. 348, la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 729; a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 13; Wenzel, *CDA*, VI, 505; a. 1463, Csánki, *MH*, I, 738); **Murul** a. 1292 (Márki S., *Aradvármegye tört.*, I, p. 128, n. 9, și S. Dragomir, *Studii*, etc., în *Transilvania*, XLVIII—1917, p. 15; poate identic cu *Murol* sau *Murul* din Békés a. 1295, 1412, 1424, *Muryel* a. 1426, Csánki, *MH*, I, 653).

Dacă *Albosfalva* (a. 1471, Csánki, *MH*, I, 725 și 737) ar puteà fi iarăși identic cu *Albeus* = *Albertus*, aceasta nu se poate spune despre **Albopataka** (id., ib.), în care putem vedeà un rom. *alb* sau *Albu*.

---

[1]) Cf. și *bulciul Sân-Toaderului* sau *al sărutatului*, *târgul de sărutat* și *al nevestelor*, din Hălmagiu, și *târgul de fete* din *Găina* la S. Moldovan, *Zărandul și Munții-Apuseni ai Transilvaniei*, pp. 14 și 103 ș. u. — *Găina*, cum arată accentul, este rom. *găină* « Huhn » < g a l l ī n a, - a m, nu derivatul slav. *Gajna* < *gaj* « nemus », cum crede greșit E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*. p. 21, căci acesta ar fi dat în rom. *Gàina*.

[2]) Cf. și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 31, unde se trimite la Fejér, *CDA*, 5, 211, a. 1211/1321, și se dă numai etimologia lui *Mokra*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Băsărabeasa (ung. *Baszarabásza*: *Felső-Bas(z)arabasa* şi *Bas(z)arabasafalva* a. 1469, *Bas(z)arabasa* a. 1469, Csánki, *MH*, I, 726) este un derivat românesc al lui *Basarab*, despre a cărui explicare va fi vorba mai încolo în legătură cu coloniile de Pecenegi.

Formele ulterioare **Bukoresthefalva** a. 1464, *Bukuresth* a. 1525, ne arată că şi mai vechiul *Bukorfalva* (a. 1439, 1441, 1445) este din rom. *Bucur*, nu din ung. *bokor*; azi *Bucureşti*, ung. *Bukurest*, în Hunedoara (Csánki, *MH*, I, 727) [1]).

Despre **Ciuci**, ung. *Csúcs*, am arătat că poate fi pluralul românescului *ciucă* (*Choch*, *Chwch* a. 1439, 1441, 1445, *Chuch* a. 1427, Csánki, *MH*, I, 729).

Acelaşi lucru este şi cu **Chermonfalva**, **Czermora** a. 1439, azi *Ţărmurea*, ung. *Czermura*, în Arad (Csánki, *MH*, I, 729).

Alături de **Dragoyafalwa**, *Dragwyafalwa* (a. 1441, 1445), în care avem slavul *Dragoje*, întrebuinţat şi de Români, documentele atestă şi un **Drakulyafalwa** (a. 1464, *Dragulafalwa* a. 1525 (cf. Csánki, *MH*, I, 729), în care putem avea rom. *Drăculea* < *drac*.

Despre originea românească a lui **Ferice**: *Ferechfalwa*, *Ferreczfalwa* (a. 1441, 1445), *Ferichora* a. 1525 (Csánki, *MH*, I, 731) am vorbit în altă parte.

Fânaţe, ung. *Fonácza* (*Fonazfalva* a. 1464, *Fanacz* a. 1525, Csánki, *MH*, I, 731) este identic cu rom. *fânaţ(e)*, derivatul lui *fân*.

Crăciuneşti (*Karachonfalwa* a. 1439, 1441, 1445, 1464, 1525, Csánki, *MH*, I, 734) derivă din n. pers. rom. *Crăciun*.

Criştior, ung. *Kristyor* (cf. *Săscior* < *Sas*, *Ruscior* < *Rus*, etc., care ne arată posibilitatea derivării din *Criş*; totuşi cf. şi n. pers. *Cristu*, *Crişti* = « Cristofor ») are sufixul românesc şi în cele mai vechi atestări pe care le cunoaştem (*Kirchorfalwa* a. 1439, Csánki, *MH*, I, 736) [2]). Satul a existat însă şi înainte de această dată. Biserica i-a fost clădită şi pictată de jupânul Bălea între 1375—1395. Picturile ei, deosebit de importante, s'au păstrat până astăzi şi au fost studiate cu multă grijă şi pricepere de colegul nostru S. Dragomir, *Vechile biserici din Zărand şi ctitorii lor în sec. XIV şi XV*, în *Anuarul Comisiunii monumentelor istorice, secţia pentru Transilvania pe 1929*, Cluj, 1930, pp. 223—264.

Numele Ştefan, *Vişe*, Ladislau şi Iova, deşi purtătorii lor erau Români, nu sânt româneşti.

Dar sânt cu siguranţă româneşti **Szor** şi **Filca** în privinţa cetirii cărora sânt cu totul de acord cu distinsul nostru coleg, care arată

[1]) Pentru aceste nume, originea şi întinderea lor vezi O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, pp. 7—12; cf. şi alb. *Bucurišt*.

[2]) Alte atestări anterioare: *Kritsor*, *Kristor*, *Krestor* a. 1404, 1411, 1415 (cf. I. Kemény, *Új Magyar Muzeum*, 1854², VIII, p. 125 ş. u.; *Über die ehemaligen Knesen und Knesiate der Walachen in Siebenbürgen*, în Kurz, *Magazin*, I—1846, p. 125; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 433 ş. u.) sânt socotite de S. Dragomir confecţionate prin secolul XVIII. Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, p. 146, dă şi forma *Hrščor* din hrisoave slavone.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

imposibilitatea confundării lui c cu з și a lui ф cu в în scrierea chirilică, deci și a cetirii sârbești *Zora* și *Vilka* [1]).

De altfel numele *Vişe* și *Sora* se găsesc și la țăranii români din jurul Sibiiului pe la începutul secolului XVIII [2]).

Sora este nume vechiu la Românii maramureșeni (a. 1480—1483) [3]).

Derivatul **Sorin**, lat. *Sorinus*, al acestuia (să se compare și: *Florin*, *Florian*, *Florea* < *Florii*; *Mărin*, *Marin* < *Maria*, etc.), se găsește într'un act emanat chiar dela regele Ladislau cel Sfânt (1077—1095) [4]).

Sor, *soru* este forma veche românească a analogicului actual *soră* (păstrat în *soru-mea*, *soru-ta*, *soru-sa*; cf. arom. *sor*, megl. *sor* «als Anrede der Frauen zu deren Schwägerinen», i.-rom. *sor* < s o r o r), iar *Filca*, tocmai fiindcă este pus alături de *Szor*, poate fi tot un nume de înrudire, deci mai curând forma veche **fil'ca* a actualului *fiică* decât un nume «prescurtat din Porfira sau mai probabil din Rafila», chiar și dacă *Filca*, diminutivul acestora se întrebuințează și astăzi la țăranii de pe Crișul-Alb din regiunea muntoasă a Mureșului alături de *Fira*, *Firucă*.

Și dacă s'ar dovedi că *Sora* din inscripția necompletă din Ribița este nume de persoană, nu apelativ, n'avem pentru ce să nu propunem această explicare, știut fiind că numele de înrudire (cf. *Bărbat*, *Fata*, etc.), adeseori ajung cu timpul nume de persoană.

În studiul citat, colegul Dragomir dă și alte citate ulterioare, astfel: *Kristsor* a. 1547, *Kereztur*, *Kristiol*, *Krestor*, *Kristor* s. XVIII. Mai adaogă că districtul Crișului Alb își avea centrul tocmai în *Crișcior*,

---

[1]) Réthy L., *Turul*, 1886, pp. 142—143, și *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, p. 147, în notă. Observ că Réthy ceteşte numele lui Bălea *Boár (bojár)*. După N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, p. 161, *Bălea* este fiul lui *Boar*.

[2]) Cf. N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 129.

[3]) I. Mihályi, *o. c.*, 552—562. Dim. *Soriţa* îl atestă S. Puşcariu, *Dacoromania*, VI, 526.

[4]) Per capellanos meos et *Sorinum* nostrum militem». Despre acest nume Fraknói, *Szent László levele*, p. 10, scrie fără nici un temeiu: «Deoarece *Sorina* și *Sorinnes* sânt nume topice franceze, este probabil că și *Sorinus* își trăgeà originea din Franța», iar Melich, *Szláv jöv. szav.*, I, 2, p. 206, trimite la lat. *Consorinus*, ori la Georgius *Zore*, *Sore* (cf. Jireček, *Die Romanen*, II, 38, 58). Dacă ar fi vorba de *Consorinus*, numele ar puteà fi și românesc (cf. arom *cusurin* «Vetter», «Base» < c o (n) s o b r ī n u s, -u m > alb. *kušerí*, vegl. *kosabrajn*, retor. *cusdrin*, Lecce *kussuprinu*, it. *cugino*, fr. *cousin)*. Trimiterea la «*Georgius Zore*, *Sore*» însă este greșită. La Jireček, *l. c.*, nu este vorba de un «*Georgius Sore*, *Zore*», ci de un nume *Zore*, *Sore* = *Zore* = «Georgius». Adaug aici că după P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 622, un derivat din *Zu(o)re* < G e o r g i u s, nu din *soare* este și n. pers. srb.-cr. *Soretić* (S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 295, § 271; cf. și Maretić, *Rad*, LXXXII, (1886), 106, care crede că «biće od kakoga latinskog imena»), căci nu este decât grafia germană a lui *Zu(o)rětić*.

Dacă numele dat de Jireček ar trebuì cetit *Sore*, nu *Zore* sau *Žore*, atunci cf. d.-rom., arom. *soare*, megl. *soari*, i. -rom. *sore* «Sonne» (< s ō l, - e m > it. sard. *sole*, sic. *suli*, prov. *sol*, sp., cat., port. *sol*, etc.), care se întrebuințează, și ele, ca nume de persoană (cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, VI, 526, unde *Sorin* și *Soricu* sânt derivate din *soare*; acest din urmă însă poate fi și - *șoriciu* «Schwarte»).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

unde steteà « voevodul ». *Feierkeres*, care înseamnă românește « Crișul alb », se numià « însăși această comună » (p. 245).

Evident formele *Kircsor* și *Kereztur* sânt corupte. Forma *Crișcior* este un diminutiv al lui *Criș* de felul lui *Ruscior* din Rus, *Săsciori* din *Sas*, etc.

Având în vedere aceste fapte, putem pune întrebarea dacă « villa *Crisi* », atestată la 1219 în *Reg. de Vár.*, la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 661, art. 88, nu este identică cumva cu *Crișcior*.

Ceea ce este și mai interesant de relevat, este faptul că *Sor* s'a păstrat și în vechea toponimie a Cenadului, învecinat cu Zărandul, cum am arătat mai sus.

Kót (*Covth* a. 1232, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 12, și Wenzel, *CDA*, VI, 504; *Choth* a. 1332—37, *Koth* a. 1462, *Kooth* a. 1483, 1549, 1561, Csánki, *MH*, I, 737; *Kót* sau *Kóthi*, Lipszky, *Rep.*, I, 340), cum arată traducerea ulterioară *Karulos*, azi *Kerülös* (Csánki, *l. c.*), poate fi pus în legătură cu rom. *cot* « Ellbogen », « Elle » și « Stelle, wo ein Weg, Fluss etc., eine Biegung macht », « Biegung », « Krümmung ».

Aceste două sensuri ale cuvântului românesc, tratate de lexicografi de obiceiu ca un singur cuvânt [1]), pot fi și despărțite. Cel dintâiu derivă din lat. c u b ĭ t u s, -u m. Al doilea pare a fi influențat de sau chiar identic cu corespondentul românesc al unui cuvânt slav nou desvoltat din v.-slav. *kǫtŭ* > v.-bg. *kutŭ* « angulus » (cf. sloven. *kọ́t* « Winkel », ceh. *kout* « Winkel; Kindbett, Wochen »; bg. *kът* « Ecke, Winkel », etc.; la Berneker, *SEW*, I, 602), care se întrebuințează destul de des și în toponimie (cf. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 262 [186], nr. 205); cf. și rom. *coti*, *cotitură*. Aceasta deși avem la Aromâni *Cò̀turi*, gr. *Kotórion* (Weigand, *XXI.—XXV. Jb.*, 63).

Kriminász (*Crimináz* a. 1441, 1445, Csánki, *MH*, I, 738) probabil este femininul numelui de persoană *Cremene* < *cremene* « Feuer-, Flintstein » < v.-bg. *kremenь*).

Mai relev:

Lazurfalva (*Lazul* a. 1427, *Lazura* a. 1477), azi *Lazuri*, ung. *Lázur* (Csánki, *MH*, I, 738); **Leștioara**, ung. *Lestyora* (*Lizchora* a. 1477, Csánki, ib.); **Lunka**, *Lonka* (a. 1439, 1441, 1445, 1464, 1525, Csánki, *MH*, I, 739); **Lupsánfalva** (*Lubsanfalva* a. 1439, *Fodorlupsafalva* a. 1464); **Măgulicea**, ung. *Magulicsa*, dim. n. pers. *Măgulea* (*Magwlycza* a. 1477, *Magalucha* a. 1427, *Magwlyscha* a. 1461, etc., Csánki, ib.) [2]); **Nagojafalva** < *Neagoie* (*Nagojafalua*, *Nagyoyafalva* a. 1439, 1441, 1445, *Nagoya* a. 1525, Csánki, ib.); **Trestia**, ung. *Tresztyefalva* și *Tresztia* (*Tresztye*, *Terchye* a. 1439, 1441, 1445, *Teresthe* a. 1464, *Trezthe* a. 1525, Csánki, *MH*, I, 747) < rom. *trestie* < v.-bg. *trestĭ* (*tръstĭ*).

[1]) Cf. Tiktin, *DRG*, 424; Candrea—Densusianu, *DE*, I, pp. 62—63, nr. 299.

[2]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 31, il ceteşte și derivă greșit din slav. *mogyla*, dim. *mogylica* (cu *-c-*, nu cu *-č!*); cf. rom. *movilă*, *moviliță* > *moghilă*, *moghiliță*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Românești sânt și: **Panusa** (*Panussa* a. 1441, 1445; *Panusesth* a. 1525, Csánki, *MH*, I, 742) < *pănușă*; **Plófalva** (a. 1441, 1445, Csánki, ib.), azi *Plop*; **Szkrofafalva** (*Szkrofafalva* a. 1439, *Scropha* a. 1525, Csánki, *MH*, I, 745), azi *Scroafa*, ung. *Szkrofa* în Hunedoara; **Váka** (*Waka* a. 1439, 1441, 1445, 1525, Csánki, *MH*, I, 747), azi *Vaca*, ung. *Váka* în Hunedoara; **Válya** (*Vallya*, *Walyafalva* a. 1439, 1441, etc., probabil *Valea-Mare* și *Valea-Brad* din Hunedoara, Csánki, *MH*, I, 747), etc.

130. Și acum să cercetăm, în lumina celor stabilite mai nainte cu privire la Bihor și Zărand, cum stăm cu numele **Crișului**, care traversează acest ținut cu deosebitele sale ramificații: *Crișul-alb*, *-negru*, *-repede*, etc.

Crișul este atestat încă din secolul VI: *Grisia*, *Grissia* (Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, XXII, 113); *Gresia* (Geographus Ravennas, *Cosmographia*, IV, 14; cf. Philippide, *Originea Românilor*, I, 457, și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 220—223; acesta dă, în locul lui *Miliare* al lui Iordanes, forma *Arine*, care ne reamintește rom. *arină* « Sand » < a r ē n a, - a m); Κρίσος (Const. Porphyrogen., *De admin. imper.*, c. 40) [1]).

În documentele latino-ungurești, după Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 52 (cf. și Ortvay, *l. c.*), are următoarele forme: **Kris** (din a. 1075 : fluvium *crys*, Knauz, *Mon. Strig.*, I, 59; sec. XII : fluuium *cris*, Anonym., c. 22, 50; din această formă grecizat: ὁ Κρίσος, la Const. Porphyrogen., *l. c.*; latinizat: *Krisus*, Ortvay, *l. c.*; *Crisius*, Anonym., c. 11, 28; *Reg. de Várad*, art. 140, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 677; Rogerius, *Carm. mis.*, ed. M. Florianus, I, 4, 75; Csánki, *MH*, I, 741; *Schl. Szójegyz.*; Lipszky, *Rep.*, I, 99—100; *Crisyus*, Kovács, *Ind.*, 172 [2]); *Chrysius*, Szikszai, 1590, MA[3], Lipszky, *Rep.*, I, 100; *Krisius*, Ortvay, *l. c.*); **Kirüs** (cf. *Feyrkyrus*, Ortvay, *l. c.*); **Kërës** > **Keres** (cf. a fluio *Keres*, Vita S. Gerardi, c. 10; inter flumen *Keres*, *Chron. pict.*, c. 129, ed. M. Florianus, I, 2, 198; *Keres*, *Schl. Szój.*, *MA*[3], *Ethnogr.*, VII, 117; *Magyar Nyelv*, II, 55; mai cf.: *Kereszeg*, *Chron. pict.*, c. 129, ed. Florianus, I, 2, 227; din 1344: *Feyrkeres*, *MOklSz*, s. v. *fehér*; *Keres*feu, -fev, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 143 și 519 [3]); *Keres*kuz, Kovács, *Ind.*, 362; *Keres*banya, Csánki, *MH*, I, 723); **Kerezs**, **Körözs** (vezi *Ethnogr.*, VII, 117, *Magyar Nyelvőr*, XXVI, 512); **Körës**, **Körüs** (vezi *Keures*, *Keurus*, Ortvay, *l. c.*); **Körös** (începând din sec. XIX în literatură și cu *ő*, dar forma

[1]) Cf. la Ortvay, *l. c.*, și alte atestări mai puțin sigure.

[2]) Aici mai putem adăugă după Czinár, *Ind.*, 105: *Crys* a. 1124, *Crisius*, *Crisy* a. 1241; *Crisius albus* a. 1261; *Krisius* a. 1261; *Crisfew* a. 1276, etc.

[3]) Rom. *Crișeu*, cf. *Crisfew* a. 1276; villa *Keresfev* a. 1282, poss. *Cresfew*, *Keresfew* a. 1391, etc., la Csánki, *MH*, V, 372.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

literară altfel este cu *ö*, vezi Cod. Érdy, 401, Szikszai, 1590, *MA*[3]; Czuczor—Fogarasi, etc.) [1]).

Numele românesc al Crișului totdeauna a fost *Criș*. Sașii l-au numit mai de mult *Kreisch* (vezi Honterus, *Chorographia Transilvaniae*, Basel, 1532, și *Magyar Nyelv*, II, 55), mai nou afirmativ *Kries* (cf. von Grienberger, *Zeitschr. f. d. Altertum*, LV, 47—48), *Krisch* (vezi Pauly—Wissova, *Real-Encykl.*, s. v. *Grisia*) și *Körösch* (Lipszky, *Rep.*, II, 78).

Forma săsească *Kreisch* este desvoltată în mod normal din forma mai veche *Krisch* (cf. rom. *Ideciu*, ung. *Idécs* > săs. *Eydisch*; ung. *Szászkézd* > rom. *Saschiz*, săs. *Kaiszd*; rom. *Tisa*, ung. *Tisa* > săs. *Theiss*, *Theisse*, etc.).

Afară de numele râurilor *Criș* mai avem un nume de localitate *Criș*, ung. *Keresd*, germ. *Kreisch*, săs. *Kraeș* în Târnava-mare [2]); [*Valea*, *Apa*, *Râul* sau *Părâul*] *Crisilor* sau *Chrisilor* (cet. *Crișilor*), ung. *Aranyos*, lat. *Auratus* în Turda (Lipszky, *Rep.*, I, 9; 26 și 27); și *Movila-Crișului* în Buzău (cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 773).

Pentru *Criș* s'au propus următoarele explicări.

Tomaschek, *Die alten Thraker*, în Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss., Phil. hist. Cl., CXXXI, p. 100, îl crede tracic și-l derivă dintr'un radical *krs*, *kres* «bunt färben» (cf. lit. *kršas*, etc.), întru cât *Crișul-negru* s'ar puteà pune în legătură cu sanscr. *kršna*, prus. *krisnas*, ir. *ciar*(*s*) «schwarz». G. Kisch, *Korrespondenzblatt des Ver. f. siebenb. Landeskunde*, XLIV, 47, îl derivă din gr. χρυσία < χρυσός «Gold». Este vorba de o explicare mai veche, care își are originea chiar la N. Olachus (*Hungaria*, c. XIV, în ed. lui M. Bél), Bonfinius (*Decad.* Lib. I, Dec. I, p. 6) și Taurinus (la Engel, *Mon. Ung.*, p. 457), deci la umaniștii din Ungaria (cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 221—222). Datorită ei s'a tradus ungurește *Aranyos*, latinește *Auratus* numele [*Valea*, *Apa*, *Râul* sau *Părâul*] *Crișilor* din Turda, atestat de Lipszky, *Rep.*, I, 9, 26 și 27. Totuși această explicare nu este decât o simplă etimologie populară, deoarece din punct de vedere fonologic χρυσία (cu atât mai puțin χρυσός!) n'ar fi putut da *Criș*, acesta fiind masculin, iar *v* trebuind să dea *u* sau *-iu-* (cf. *ciumă* < κῦ *α*, *giur* < γῦρος, etc.) [3]). Pentru aceste motive este greu de înțeles de ce-și mai menține Kisch și în timpul din urmă această etimologie pentru râu, în

[1]) Grafiile cele mai vechi sânt identice cu: *Cris*, *Crys*, n. pers. în «villa Turkh», a. 1211 și Igol a. 1269, amândouă în proprietatea mănăstirii Tihany; *Cris* «mansio» în Borsod, etc. (cf. Kovács și Czinár, *Ind.*, *l. c.*).

[2]) Atestat în formele: *Keresd* a. 1305 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 230; *Crys*, *Crisz*, *Crissh*, *Crizd*, *Cryys*, *Cryis*, *Criz*, *Cris* a. 1309 (id., ib., I, 240, 243, 247, 252, 275, 288, 289, 291); *Kries* a. 1340 (id., ib., I, 504); *Keresd*, rivulum *Kerespataka* a. 1349 (id., ib., II, 68 ș. u.); *Krisch* a. 1393 (id., ib., III, 48), cf. W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 80, care nu propune nici o etimologie.

[3]) Forma *Κρίσος* dela Const. Porphyr. (912—959) nu este decât reproducerea formelor documentare latino-ungurești *Cris*, *Krisus* și a rostirii *Criș*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

vreme ce numele de localitate îl explică din slav. *križ* «Kreuz» (cf. *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 64, 83 şi 307).

Din slav. *križ* «Kreuz» explică numele *Crişului* şi S. Czambel, *Slovaci a ich reč*, p. 93, fireşte, gândindu-se la corespondente de felul lui *Bjelovar-Križ* alături de ung. *Belovár-Körös*, şi la nume ca: *Križ*, *Gorni Križ* (*Bjelovar-Križ*), *Hrastovički Križ* (Zagreb), *Koranski Križ* (Modruš-Fiume), etc., redate ungureşte prin *Körös*.

Derivarea din slavonescul *križ* este posibilă însă numai dacă admitem teoria lui Drinov, Šafařik şi Niederle cu privire la venirea Slavilor şi a felului cum s'au aşezat ei în părţile estice ale fostei Ungarii (cf. cele spuse mai sus cu privire la *Cerna* şi *Bârzava*).

Slavul *križъ* este un cuvânt creştin, născut dintr'o formă romanică cu *-ce*, corespunzătoare latinescului *crucem*, în care *r* a fost auzit *ŕ*, iar *u*, din pricina aceasta, a fost schimbat în *i*, ca şi în *romъ* «Roma» > *r'umъ* > *rimъ*, etc. (cf. Berneker, *SEW*, I, 619—620, şi W. Vondrák, *Altkirchenslavische Grammatik*, ed. II, Berlin, 1912, p. 80).

Acest cuvânt este socotit în general intrat la Slavii din Vest: «Das Wort kam vor allem bei den westlichen Slaven auf und wir finden es daher nich in den aksl. Texten» (W. Vondrák, *o. c.*, p. 81), în vreme ce la Slavii estici se găseşte numai крьстъ (vezi Jagič, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, Berlin, 1913, p. 203). *Križъ* nu se găseşte în textele glagolitice, fiindcă nu se găsia nici în limba apostolilor creştinismului la Slavi: «*križъ* ist erst später im Westen, unter den Einflusz der lokal üblichen Sprachen, in die altkirchenslavischen Texte eingedrungen» (Jagič, *l. c.*).

De altfel se ştie că «die Slaven Noricums und Pannoniens (oder wenn man lieber will, sie Karantanen nach mittelalterlichem Ausdrucke nennen), . . . mehrere Jahre vor Methodius' Auftreten schon Christen waren» (p. 754).

Cât priveşte acele «lokal übliche Sprachen», din care ar fi intrat *križ* în limba Slavilor vestici, unii au crezut că poate fi avută în vedere «vor allen das einstige Rhaeto-romanische»: din **krōce* s'a născut aici **krōže* (în engadina de azi *crush—kruš*) din acesta slav. **kr'užъ* [1]), **kr'yžъ*, *križъ* (Ant. Bohać, Lfil, XXXV—1908, p. 369 ş. u., la Vondrák, *o. c.*, pp. 80—81). Acum este derivat slav. *križъ* direct din v.-ladin *crüže* din s. VII—VIII, ca şi sloven. *risale* (cf. Bartoli, *Jagić-Festschrift*, p. 47). Dar Vondrák, *o. c.*, p. 640, adaugă cu drept cuvânt: «Dann müszte, wenn auf das *kruž* der Freisinger Denkm. (II 89: *cruz*) etwas zu geben sei (und man hat keinen Grund es zurückzuweisen), auch noch ein nordrom. *cruže* maszgebend gewesen sein».

Acum, când ştim că în Pannonia au locuit şi Români, putem crede că această limbă nord-romanică ar fi putut fi şi limba românească, iar în acest caz istoria lui *križъ* s'ar asemănà cu cea a lui *kračunъ*.

[1]) Au fost dialecte care au rămas la această formă. Astfel în Freisinger, *Denkm.*, II, 89 se găseşte forma *cruz*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Într'adevăr, *Križъ* (probabil după ziua *Crucii*; cf. *Crăciun*; *Pascu*, *Paşcu*, *Paşca*, *Pascal*; *Botez*; *Florea*, *Floriu*, *Florin*, etc.) este întrebuinţat ca nume de persoană mai mult la Slavii catolici de dincolo de Dunăre, unde găsim: un «vinitor» *Cris* în «villa *Turkh*» a. 1211 (Wenzel, *CDA*, I, 124); un «conditionarius Mon. de Tihan» *Crys* a. 1269 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 537); *Crisius*, nobilis de Vrs (Wenzel, *CDA*, X, 439); cf. şi Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 68 [282], nr. 179, şi 155 [38], nr. 152.

Totuşi *Crisius* din «villa Petur» = «Péterfalva», lângă Tisa, în com. Ugocsa, atestat în a. 1220 în *Reg. de Várad* (la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 653, art. 52; cf. şi I. Karácsonyi şi I. Borovszky, *Reg. Var.*, 246) ne arată că acest nume ajunsese la începutul secolului XIII şi în Carpaţii estici, întocmai cum ajunsese şi *Kračunъ*.

Din nume de persoană a ajuns nume topic. Aşà sânt *Kris* a. 1193 (Wenzel, *CDA*, XI, 55); o «mansio» *Cris* a. 1086 (Wenzel, *CDA*, I, 37); «locus» *Cris* a. 1228 (id., ib., VI, 181), etc.

Ar fi cu putinţă ca numele *Crişului* din Târnava-mare, [*Valea*, *Apa*, *Râul* sau *Părâul*] *Crişilor* din Turda şi *Movila-Crişului* din Buzău să se fi născut la fel. Totuşi ne-am aşteptà ca slav. *križъ* să-şi fi păstrat în româneşte pe *-ž-*, cum şi l-a păstrat în *cârje*, *cârjă* (rut. *kyrža* este din rom.). Pentru acest motiv cred că în numele din urmă avem a face mai curând cu *Kriš* - *Criscius*, *Cressius*, *Crescius* *S. Chrysogonus*, pe care-l găsim alături de dim. *Kršul* - *Cressulus* (vezi, Jireček, *Die Romanen*, I, 40, 70, II, 30 şi 73).

Afară de aceasta este bine să nu uităm că Sârbii au unele nume topice cu *-š*, care n'au a face cu *križъ* şi *Kriš*, ci derivă din rad. *kriš* (din *krišьka*, *krîščica*, augm. *krîščina*) «segmentum», «frustum», «Schnitt» (*Rječnik*, V, 552—553), care, ca şi srb. *krš*, gen. *kŕša* «Fels, Stein», *kŕšan* «steinig; fest, wacker», slov. *kŕš*, gen. *kŕša* «Fels», *kŕšje* «Geröll», bg. *krъš* «steiler Fels», etc., s'a desvoltat din v.-slav. *krъcha* «Brocken», «Krümchen» = *kruchъ* (cf. Berneker, *SEW*, I, 630 şi 628—629). Să se compare: *Krišetić*, n. pers.; *Krišev Dô*, *Kriševa Dò la* în Muntenegru (Crna Gora); *Kriševine* în Sârbia, distr. Kruševac; *Krišьka*, nume de livadă; *Krškovći*, nume de sat în Bosnia, distr. Banja-Lučka; *Krškovići*, n. de sat în Herţegovina; *Krišpol'e* sau *Križpolje* în Croaţia, distr. Lika-Krbava, (cf. *Rječnik*, V, 553).

Având în vedere atestarea încă din secolul VI a *Crişului*, mulţi nu sânt înclinaţi să admită originea slavă a numelui râurilor *Criş* din Bihor. Nici nu se poate admite decât dacă s'ar dovedì că Slavii s'au aşezat pe cursul lui înainte de această dată şi că l-au primit dela Românii care ar fi venit aici din Pannonia, sau dela Românii care se găsiau în Dacia şi care erau de mult încreştinaţi [1]). Dar acest lucru rămâne de cercetat şi mai ales de dovedit.

[1]) Asupra încreştinării Românilor cf. V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti, 1911; A. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la* 1382, Epoca latină, cap. II. Increştinarea Românilor, c. III. Ierarhia Românilor

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cei ce n'au fost mulțumiți de explicarea din slavonește a *Crișului* au continuat să caute alte explicări.

Unii s'au îndreptat la limbile germanice, socotindu-l identic cu vgs. *grioz*, mgs. *griess* « prund, nisip » (*Ethnographia*, VII, 115, 116).

Grienberger, *l. c.*, îl pune în legătură cu vgs. *gris* « grau », « hellgrau », care a intrat în mai multe limbi romanice și se găsește, firește, și în latina medievală, cf. *griseus* (Du Cange, Diefenbach, *Beszt. Szójegyzék*, etc.; cu variantele: *grisius*, *Schl. Szójegyzék*, *criseus* Du Cange). După el, « rum. *Criș*... auf lat. **criseus* zurückzugehen scheint ».

Pentru C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, p. 92: *Criș* »ist tatsächlich einheimisch bzw. dakisch und gehört zu lit. *kérszasz* « schwarz », apreuss. *kirsnan* « schwarz », wozu auch die Flusznamen ind. *Krišnaweni* ein Zuflusz des Bengalgolfs, lit. *Krisnà*, Name eines Flüszchens. Für die Indigenität des Namens *Kriș* spricht ferner die Tatsache, dass im Rumänischen aus derselben Quelle sich selbst das entsprechende Appellativum *criș* « Schmutzigkeit, Schmutz » erhalten hat« [1]).

Aceste explicări însă n'au dus chestiunea cu nimic înainte. Mai mult au complicat-o și au dat prilej la o explicație și mai ciudată a lui Melich.

Acesta pleacă dela o afirmațiune a lui S. Pușcariu, care în *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, în *Beihefte zur Zeitschr. f. rom. Phil.*, XXVI, 75, zice: « Auch die gänzlich vernachlässigte Ortsnamenkunde ist berufen, manches Licht auf diese strittigen Fragen zu werfen. Sie hat viele Rätsel zu entwirren, vor allem muss sie klarstellen, warum, weder in Dakien, noch auf der Balkanhalbinsel, kein einziger der aus der Römerzeit bezeugten Flusznamen (ausser etwa *Criș*) heute die Gestalt aufweist, die den rumänischen Lautregeln entspräche. Das Fehlen der Städtenamen ist erklärlich ». Mai târziu (*Limba română și graiul din Ardeal*, extras din volumul II « *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul*, 1918—1928 », București, 1929, p. 3) mai lărgește această afirmațiune: « Nici un nume de oraș nu s'a conservat în stânga Dunării în forma latină. În schimb însă Românii păstrează numirea autohtonă a *Dunării*, a *Argeșului*, a *Crișului* și poate a altor râuri, pe când alte nume, ca *Oltul* bunăoară, au o formă streină. Pentru ca *Alutus* să fi devenit însă, în gura Slavilor, *Olt*, el a trebuit să fie transmis acestora de o populație de origine latină ».

în epoca latină, cap. IV. Patriarhia Romei și Ierahia Romaniei orientale; cap. V. Limba liturgică și ritul în epoca latină, pp. 19—70; Epoca barbară, c. II. Ierarhia Românilor sub barbari, pp. 81—89. Dovezile filologice pentru originea latină și vechimea creștinismului românesc se pot vedeà și la O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 261, și C. C. Diculescu, *Vechimea creștinismului la Români*, Argumentul filologic, București, 1910 (mai nainte Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*, 52—55).

[1]) » *Criș* « tină, murdărie » bei Rădulescu-Codin, *Îngerul Românului* (București, 1913), ed. Acad., S. 338. «

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

De aceeași părere este și Philippide, *Originea Românilor*, I, 457, care afirmă despre *Criș* că are « fonetism românesc în caz când cuvântul dac va fi fost *Crīsius* ».

Dar Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 56—57), dând mare importanță acelui « ausser etwa *Criș* » din cea dintâiu afirmațiune a lui Pușcariu, despre care crede că pleacă dela explicarea lui Grienberger, o combate, arătând că dintr'un german estic **Greisja* (cit. *grīsja*) în rom. s'ar fi născut **Grișe* (cf. lat. **byrsea*, *camīsia*, *cīnusia*, etc. > rom. *boașe*, *cămașe*, *cenușe*, etc.). Admite că dintr'un latin **criseus* s'ar fi putut desvoltà în românește *criș* (cf. lat. c a s e u s > rom. *caș*, lat. r o s e u s > rom. *roș*, etc.). Dar *gr-* se păstrează în limba română, iar Grienberger presupune varianta **criseus* a lui g r i s e u s numai pentru a puteà explicà românescul *Criș*.

«Grienberger greșește însă și când crede că *Grisia* « Criș » al lui Iordanes este redarea unui german estic **Greisja*. Întocmai cum *Marisia*, *Tibisia* lui Iordanes este latinizarea unui barbar *Maris*, *Tibis*, tot așà și forma *Grisia* este latinizarea unui **Gris* dintr'o astfel de limbă. Iar dintr'un *Gris* barbar în românește s'ar fi născut **Gri*, **Greĭ* » [1]).

Concluzia este:

« Românescul *Criș* se poate explicà fără cusur din v.-ung. *Kris* > *Kiris* « Criș », cf. lat. *d e r e c t u (s, - a, - u m) > rom. *drept*; ung. *Kőrispatak*, Odorheiu, > rom. *Crișpatac*; v.-ung. *Krisztúr* > *Kirisztur* (> *Keresztúr*) > rom. *Cristur* (cf. Asbóth, *Nyt. Közl.*, XXVII, 432). Deci limba românească și-a primit *Crișul* său cu *ș* ».

Cât privește pe ungurescul *Kris*, acesta a trebuit să fie luat dintr'o limbă, care păstrà pe *s* final, schimbà pe *b* medial în *m* (*Tibis* > *Timis*) și pe *g* inițial în *k*. « Această limbă n'a putut fi nici slavă, nici limba românească, ci o limbă de origine turcească ».

« Începutul cu *k*(*r*) al vechiului unguresc *Kris* față cu *g*(*r*) din **Gris* atestat dinainte de cucerirea țării arată că tocmai înainte de această cucerire a fost o formă turcă, după părerea mea bulgaro-turcă **Krisz* ~**Kris*, și cuceritorii au primit-o pe aceasta » (vezi *o. c.*, pp. 22—25).

Explicarea lui Melich însă are numeroase puncte slabe.

Trecând peste faptul că pornește dela o formă inexistentă, mai întâiu *g* din *Gresia* lui Geographus Ravennas și *Grisia*, *Grissia* lui Iordanes este o simplă grafie, nu o rostire. Formele actuale și toate grafiile ulterioare ne arată că avem a face cu un *c*, nu cu un *g*. Dar străinii adeseori confundă consonantele apropiate, sonorele cu nesonorele (*c* cu *g*, *p* cu *b*, etc.), și acest lucru li s'a putut întâmplà și celor dintâi doi înregistratori ai numelui *Crișului*.

Apoi este adevărat că *-s* final a dispărut în limba latină vulgară, care stă la temelia limbii românești, dar în grafiile *Grisia*, *Grissia*,

[1]) Firește, Melich iarăși nu observă că *s* din *Grisia* nu este final, ci medial, deci nu puteà să cadă, iar dacă numele barbar se rostià *Criș*, el a fost auzit *Crișiu*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gresia, ale barbarului *Criș s* nu este final, iar dacă barbarul *Criș* a avut *-š* final, ca și *Mureș*, *Someș*, *Timiș*, acest *-š* a fost tratat cu totul altfel decât *-s* (vezi cele expuse la *Timiș*, pe baza lui P. Skok, *Zeitschrift f. Ortsnamenforschung*, I, 1926, p. 86; S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1369; V. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, *AAR*, s. III, t. I ist., pp. 14—16, în legătură cu numele *Argeșului*, și *Getica*, passim; cf. și V. Motogna, *Rev. ist.*, XIII, 1927, nr. 10—12, p. 366).

Forma bulgaro-turcă *Kriš*, născută dintr'una indoeuropeană *Kris*, a lui Melich, este tot atât de puțin atestată ca și **criseus* al lui Grienberger, împotriva căruia se ridică el cu atâta tărie. Iar dacă este nevoie de un intermediar pentru a explică păstrarea *Crișului* în românește, acolo este slavul *Križ* sau *Kriš*, care există.

Slavii au putut procedă și în cazul *Crișului* ca și în cel al *Cernei*, *Timișului*, *Bârzavei* și *Buzăului*, apropiindu-i forma veche dacă sau românească de numele de persoană sau apelativul asemănător, cunoscut în limba lor, și redându-ni-l în forma cum îl rostiau ei.

Zic «redându--ni-l» nouă Românilor, căci forma documentară *Kris*, pe care Melich o numește veche ungurească, nu este atestată înainte de 1075, când cunoaștem și alte numiri românești în ținutul Bihorului, cum am văzut mai sus.

Locuind Români în Bihor la data când *Crișul* este atestat în documentele latino-unguresti, Melich n'are dreptul să afirme că forma documentară *Kris* (cit. *Kriš*) poate fi numai ungurească, nu și românească, cu atât mai mult că Românii au păstrat această formă neschimbată până astăzi, în vreme ce Ungurii au modificat-o dela început (cf. *Vita S. Gerardi*, c. 10), după firea limbii lor, în *Kiris* > *Keres* > *Körös*. Exemplele aduse de Melich pentru evoluția inversă n'au nici o valoare (pentru ce nu se pot găsi analogii și argumente în filologie când se urmăresc anumite idei preconcepute?).

Într'un cuvânt, fără a puteă precizà cu siguranță etymonul lui *Criș*, pot să spun că, fie el latin (cf. lat. c r ī s o, - a r e «sich schütteln» și, mai ales, lat. med *Crisius* = «S. Chrysogonus», iar din acesta slav. sud. *Kriš*), ori barbar (iliric ori traco-dac și chiar slav), nu Ungurii au fost cei ce ni l-au dat, căci forma noastră este mai veche decât a lor.

131. Și în B é k é s, care se leagă numai decât de Zărand, avem câteva urme de viață românească.

Așà sânt: **Magor** (*Magur* a. 1364—65, «*Magor* alio nomine *Cholth*» a. 1479, azi pustă, Csánki, *MH*, I, 652, care poate fi din *măguri*, pluralul lui *măgură*; **Murol** (*Murul* a. 1295), *Murol* a. 1412, *Murwl* a. 1424, *Mwryel* a. 1426; azi *Murwahely*, Csánki, *MH*, I, 653), care, cum ne poate arătà și *Muryel*, un diminutiv format cu suf. *-el*, în cazul că această cetire este bună, ne trimite (cum am spus și în alt loc) la rom. *mur* «Maulbeerbaum» (*Murva* din *Murvahely* este un derivat cu suf. *-ova* a lui *Mur*: > **Murova* > *Murva*); **Murony** (*Mwron*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1478, 1470, Csánki, *MH*, I, 653), pe care-l putem explică şi din rom. *moroiu*, vechiu *moroniu* şi provincial (în Banat) *muroniu* < slav. *mora* « Alb » + suf. *-oniu* > *oiu* (cf. Tiktin, *DRG*, 1009) [1]), ca să nu mai amintesc nume de origine slavă ca *Borsa*, *Bucsa*, *Décs* sau *Décse*, *Torda*, etc., care ar puteà fi în definitiv şi românești.

Este interesant de adăugat că tocmai în *Murony*, şi apoi în *Tarcsa* şi *Szarvas*, se găseşte familia *Vér* (Csánki, *MH*, II, 663), care ne reaminteşte pe *vér* « fătul mieu! », ung. « fiam! » din Somogy, *vér* « rudă » din Secuime, Baranya, Szabadka, Rimaszombat (Szinnyei, *MTsz*, II, 950); cuvânt derivat de obiceiu din ung. *vér* « sânge » (cf. c o n s a n g u i n e u s, - a, - u m), dar care, cunoscută fiind acum întinderea poporului român şi având în vedere în special înţelesul din Somogy, ar puteà fi derivat mai curând din rom. *văr* « Vetter », cuvânt care se găseşte şi în dialectele sud-dunărene (arom., megl. *ver*) şi este născut din c o n s o b r ī n u s v ē r u s > arom. *cusurin ver*, d.-rom. *văr* (Puşcariu, *EtWb*, 174, nr. 1856), nu din ung. *vér* sânge, cum au crezut unii învăţaţi. În Secuime mai găsim şi formele *véré* < voc. rom. *vere* şi *vésár*, *vésára* < rom. *verişoară*, a căror origine românească incontestabilă a dovedit-o Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XXXVII (cf. şi Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 110, şi Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 533—534 şi *MTsz.*, II, 955 şi 965; atestat mai întâiu în a. 1610, *Tört. tár*, 1909, p. 63, şi *Magyar Nyelv*, VI—1910, 459).

Mai relev un *Kenézi* de Ölyvesd a. 1470 (Csánki, *MH*, I, 659), precum şi că la 1223 găsim în Békés un « comes *Botez* » (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 28) [2]).

132. Şi în C s o n g r á d găsim nume de familii românești ca: **Oláh** de Pázmánytelek a. 1466 (Csánki, *MH*, I, 686) şi **Móre** de Gyepes a. 1495 (id., ib.), care ne reaminteşte cunoscutele familii românești *Móre* din Hunedoara (Csánki, *MH*, V, 207), Cluj şi Bihor (id., ib., V, 559), al căror nume pare a derivà din alb. *moré*, *mre* (cf. rom. *măre*) « Anruf an einen Mann » (v. G. Meyer, *EWA*, 286).

---

[1]) Cuvântul slav. a pătruns şi în alb. *more* « Alp, Alpdrücken » (cf. G. Meyer, *EWA*, 286). Altă explicare dă pentru *Murony* D. Pais în *Magyar Nyelv*, XXIV, 46—47. El socoate pe *Murony (Muron, Moron*, etc.), şi poate şi pe *Murány (Muran, Moran*, etc.), desvoltate din *Muryn*, *Muren* (cf. n. pers. *Muryn* a. 1273, *Muren* a. 1283; *Muren* felde a. 1356, 1362, 1371), identic cu slov. *murín*, *múrenín*, v.- ceh. *múřín*, *múřenín*, ceh. mod. *mouřenín*, v.- rus. *múrinъ*, rus. *múrinъ*, rut. *múrynъ*, pol. *murzyn* < v.- bg. *murinъ*, iar acesta din vgs. *môr* < lat. *maurus* « Aethiops ».

[2]) Réthy, *o. c.*, 216, afirmă că în oraşele Szarvas, Csaba, etc., din com. Békés s'au aşezat Valahi din Turócz şi Sáros, deci veniţi din Nord-Vest, şi citează, după colecţia de poezii populare a lui Kollár (Buda, 1835), colinda *(Vifleimul)* cu titlul « Veselhrra s Betlehemem ná Vánoce », care începe cu versurile:

« Paslí ovce *valaši*
Pri Betlemskén salaši . . . ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Topicul *Mánya* (*Manya* a. 1488, *Mana* a. 1520, Csánki, *MH*, I, 682) ar puteà derivà dintr'un rom. *Manea*, identic cu slavul *Maňa* « Manuil ». Azi se găsește pe locul lui pusta *Mama* (vezi Csánki, *l. c.*, unde ar puteà fi o greșală de tipar în loc de *Mánya* sau *Mána*).

De populație românească ne vorbește « Diverticul. **Oláhállás** » (Lipszky, *Rep.*, I, 475). Cf. și cele spuse despre *Piscina* **Rotunda** (a. 1075).

133. În Szabolcs și Hajdú găsim puține nume topice românești, pentru că aici Românii, mai rari ca număr, s'au maghiarizat repede, cum s'au maghiarizat, de-altfel, și Sârbii. Pe urma maghiarizării și-au schimbat și toponimia.

Maghiarizarea a început destul de curând. Încă din secolul XVI îi găsim luând nume ungurești, numindu-se de obiceiu după națiunea din care făceau parte, după ocupațiunea lor, după însușiri și defecte trupești și sufletești, deci în felul cum se numesc și românește (**Oláh**, *Rácz*, *Tót*, *Kondás*, *Juhász*, *Veres*, *Apró*, etc.).

Într'un raport despre boii grași (*sőre*) ai lui Francisc Kozma (K. p. ltr. Hung. f. 15, 028) ni se spune: « În Szegegyháza [com. Szabolcs] are 142 boi grași, aceștia au doi bouari, unul e Szemes István, R o m â n, celălalt Csocsándi György, R o m â n »[1]). Takács, *o. c.*, pp. 319—320, crede că maghiarizarea rapidă a păstorilor valahi și ruteni din Nordul Ungariei s'ar datorì bunului tratament de care s'au bucurat ei din partea domnilor, pentru că ea s'a întâmplat fără silă. « Sate întregi învață limba ungurească, deși nici odată n'a călcat învățător maghiar în ținutul lor » (p. 320). « Dacă cetim vechile conscripții, vedem surprinși, că cei mai mulți dintre voevozii ruteni și români au nume ungurești și cei mai mulți știu și ungurește. Așà stăm și cu crainicii. Și între aceștia sânt mulți care au luat nume ungurești și au făcut cunoștință cu obiceiurile ungurești. Și, unde acești slujbași s'au maghiarizat, acolo au fost urmați numai decât și de popor » (p. 325)[2]).

[1]) Cf. Takács, *Rajzok a török vilgból*, II, 262 și 289.

[2]) Cam la fel descrie I. Bogdan, *Despre cnejii români*, *AAR*, XXVI, 19, desnaționalizarea cnejilor din comitatele bănățene și Hunedoara: « Începând sub Carol Robert, nobilitarea cnejilor români se continuă sub Ludovic I și Sigismund și, în urma serviciilor însemnate ce cnejii aduc regatului în războaiele cu Turcii, ia, în comitatele sudice ale Ungariei: Caraș, Severin și în Hunedoara, un mare avânt sub Albert Vladislav și Hunyadi ca voevod al Ardealului și guvernator al Ungariei. Sub Mateiu Corvin ea se rărește. În a doua jumătate a sec. XV și la sfârșitul acestui secol « Valachi nobiles » sânt foarte numeroși în Banat și în Hunedoara. Devenind nobili, chinezii încetează de a fi Români; parte de bună voie, parte siliți de dispozițiunile luate de Ludovic și confirmate de Sigismund la 1428, ei trec la catolicism, ca să-și poată păstrà mai departe domeniile lor. Românilor le rămân numai » kenezii communes « cari, fie că aparțineau castrelor regale, fie capitulelor, nobililor sau comunelor orășenești, nu sunt altceva decât juzi sătești, » villici seu kenezii «, » judices vel kenezii «, » pro tempore constituti « supuși proprietarului, ca și consătenii lor neliberi . . . » (Observ că am omis notele în care se trimite la documente; cf. și D. Onciul, *Românii și Ungurii în trecut*, p. 19).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Un exemplu de felul cum s'au întâmplat lucrurile poate servì lista numelor de voevozi din ținutul Șimleului în 1594: *Babos* Gergely, **Pula** Lukács, *Sándor* Tivadar, *Bika* Lukács, *Balogh* Pál, **Kende** Tivadar [1]), *Hosszú* János, *Mogyoróssy* Gergely, *Illés* Mihály, *Darabos* György (cf. Takács, *o. c.*, p. 322).

Procesul este la fel cu cel întâmplat în Nordul Tisei, cu deosebirea că acolo mulți și-au pierdut limba rutenizându-se, din pricina că, întocmai ca și în Galiția [2]), nu alcătuiau masse compacte, nici nu locuiau în sate exclusiv românești, ci în acestea, cu toate că erau organizate după « ius valachicum », se găsiau și Unguri și mai ales Ruteni (în Galiția și Poloni).

134. Dintre numele topice din comitatul S z a b o l c s fără îndoeală cel mai important pentru noi ar puteà fi **Kort**, atestat în forma *Chordy* încă la 1065 (Wenzel, *CDA*, I, 25). Zic « ar puteà fi » dacă cetirea *Kort* ar fi corectă și sigură. Ea îi aparține lui Csánki, *MH*, I, 519, care-l identifică cu pustele de azi « *Kis-* » și «*Nagy-Kort* ». Dar poate fi vorba și de o confuzie cu « *Nagy-* » și « *Kis-Hort* », pe care-l găsim pe hărțile militare și la care trimite însuși Csánki, când vorbește despre *Hort* (*-egyház*) (*Hurth*, *Horth* a. 1347, 1465, etc., *MH*, I, 516).

Presupunând că cetirea *Kort* ar fi bună, am aveà în acesta o numire românească chiar mai veche cu zece ani decât *Rotunda* relevată mai sus.

Anume, despre ung. *kortuj* « Zaun », « colibă de nuele », se știe că este un împrumut din rom. *cortul*, idem, forma articulată a lui *cort* (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvör*, XXIII, 249; Gombocz Zoltán, *Nyt. Közl.*, XXXI, 25). De asemenea se știe și că ung. *kort* « Sonnen-, Regenschirm » și « șatră țigănească » este luat din românescul

[1]) *Kende*, *Kinde*, *Kingye*, care n'au nimic comun cu ung. *Kend*, reproduc pe rom. *Cânde(a)*, pe care Philippide, *Originea Românilor*, I, 464—465, îl derivă din lat. *Candidus* socotindu-l un « diminutiv format prin scurtarea numelui întreg, după o procedare foarte obișnuită în toate limbile indogermane și mai vechi și mai nouă », în care « *-e* este acel *-e* cunoscut din numele personale și poreclele românești ca Petre, Prale, Corne, Negre, Corbe, Gârbe, Tâmpe, etc. ». Într'adevăr *Candidus* se găsește la Jireček, *Die Romanen*, II, 29, și III, 13, în următoarele forme scurtate: *Cando*, *Cande*, *Candi* cu schimb de sufix *Candulus*. Philippide dă deosebite atestări ale numelui *Cânde* începând cu a. 1460, 1466 (Hasdeu, *Arh. ist.*, I[1], 115 și I[2], 7, etc.); apoi topicele *Cândeni*, sat în Romanați, *Cândești*, sate în Neamț, Râmnicul-Sărat, Muscel, Dorohoiu, Buzău, Dâmbovița.

Asupra originii românești a familiilor *Cândea*, afară de repetatele afirmații ale d-lui Iorga, se poate consultà articolul lui V. Motogna, *Familia nobilă Cânde în documentele veacului al XIV—XVI*, în *Revista istorică*, XII, n-le 4—6, Aprilie—Iunie, 1926, pp. 68—80, precum și cele mai vechi ale lui C. Szabó, *A Kendefiek a XIV. és XV-dik században*, publicat în *Századok*, 1868, pp. 24—43, și al lui D. Csánki, *Kende*, în *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. V, Budapest, 1913, pp. 189—194, etc. Cf. și *King(y)efalva* (*Kengefalwa* a. 1401, *Kungefalua* a. 1402, *Kyngefalwa* a. 1427) în același comitat (Csánki, *o. c.*, II, 323).

[2]) Cf. St. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rum. Lehnwörter im Westslavischen*, *l. c.*, p. 264.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cort, idem (Szinnyei, *l. c.*, și Horger, *Magyar Nyelv*, VI—1910, 380). Ceea ce este mai puțin lămurit, este însuși rom. *cort*. Gombocz, *l. c.*, se gândește la un tatar *kirtä* « Zaun ». Această apropiere este imposibilă din punct de vedere fonologic, *-i-* neputând da *-o-* în românește.

Etimologia adevărată a găsit-o Cihac, II, 652, care trimite la n.-gr. *κόρτη*, *κόρτις* « tentorium, castrorum impedimenta » (Du Cange).

Pentru a explică forma însă trebuie să plecăm dela cea corespunzătoare vechiului grecesc *χόρτος* « Gehege, Weideplatz » (cf. lat. *hortus* « Garten »; got. *Gards* « Haus »; v.-sax. *gard* « Umzäumung », « Wohnung »; vgs. *gart* « Kreis »; alb. *gard* « Hecke, Zaun », pe care l-am primit în forma *gard*, idem; v.-bg. *gradъ* « Einlegung », « Stadt », etc.).

Fiind la origine termen militar, *Kort* ar înmulți încă cu unul termenii de acest fel păstrați în toponimie dela Românii nordici.

Cât privește pe *Hort* (cf. un *Hort* și în Heves, Lipszky, *Rep.*, I, 249), pentru el se pot da mai multe explicări.

După Jerney J., *Keletitazása*, I, Pest, 1851, ar fi de origine pecenegă, pentru că într'o diplomă din 1386 este pomenit un « Stephanus Bissenus de *Hord* » și pentru că un *Hord* se găsește și între posesiunile Pecenegilor din com. Fejér.

Ar puteà fi explicat și din rus., rut. *chortъ* « schnell, hurtig », « Windhund » (v.-bg. *chъrtъ*; cf. și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 24, care-l explică din acest din urmă).

Dar numele apei *Hortobágy*-ului (*Hortubag*, *Hortou Bagy* a. 1248, 1261, etc., Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, 382—383), care pare a fi aceeași cu a *Hortobágy*-ului din j. Sibiiu (vezi acolo!) ne trimite mai curând la o origine germ. (cf. și poss. reg. *Jakateleke* al. nom. *Horthlaka* > rom. *Horlacea* a. 1393, 1430, etc., în jud. Cluj, Csánki, *MH*, V, 362, în care *Hort* pare a fi n. pers.; cf. și *Hort* « Zufluchtstätte ») [1]).

Pe Bodrog, la hotarul de Sud al Zemplénului, și anume în hotarul comunei Kanyár din Szabolcs, se găsià și *Piscarustou* (alături de *árustou*) dela 1255 (Wenzel, *CDA*, VII, 405), cu care trebuie să identificăm probabil și *fossatum Piscarscher* dela 1214 (Fejér, *CD*, III, 1, p. 156), *Pischarustó* dela 1216 (id., ib., VII, 3, p. 20), pe care Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 103, îl plasează în Sătmar, și *Piscaroscher* dela 1381 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 201), despre care am vorbit în legătură cu balta numită la fel din Nitra.

Acest *Pischarustó*, deși este deosebit întru câtva ca formă și deși prezența lui *árustó* lângă el ne-ar îndreptăți la analiza *pesc* = « pește » + *árus* « negustor » + *tó* « lac » (cea care vede în acest nume pe *pescar* fiind mai puțin îndreptățită), totuși ca sens probabil nu trebuie despărțit de *Piszkor*, *Piszkorocz* (*Piszkornicz* a. 1408, *Pyzkor*

[1]) Altfel Ios. Bălan, *Numiri de localități*, p. 30: < slov. *hъrtъ* « volbură ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1430, *Pyztor* a. 1454, Csánki, *MH*, I, 359; *Piskórocz*, slav. *Piskorovce*, Lipszky, *Rep.*, I, 512), care se găsește în pl. Sztropkó, tocmai în partea nordică a comitatului Zemplén și derivă din slav. *piskorĭ* (cf. rut. *pyskor*, ceh. *piskor* « Beissker », n.-slov. *piškor* « Fluszpricke », etc.; rom. *pișcariu*, de unde este valea *Piskárkos* din Sătmar, Lipszky, *Rep.*, I, 512).

Mása sau *Masa* (c. 1361, Csánki, *MH*, I, 520), cum am arătat, este identic cu *Mósa* din Somogy și derivă din rom. *moașă* « Grossmutter » și « Hebamme » (pentru rostire cf. ung. *másа* « Grossmutter » < rom. *moașă* la Polovți, Szinnyei, *MTsz*, I, 1408; ung. *Ulmásza* = *Ulmoasa*, în Sătmar; rom. *afară* < *afoară* < **afforas* = *adforas*, etc.).

Ontelek (*Hungthelek* a. 1446, *Onthelek* a. 1495, Csánki, *MH*, I, 522; *Ontelek*, Lipszky, *Rep.*, I, 478), ca și *Ontelke* a. 1263, 1296, 1437, pos. *Hontelke* a. 1397, pred. *Ontelke*, la mijlocul sec. XV (Csánki, *MH*, V, 389), n'are a face cu un nume de pers. *Ung*, cum crede Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 130, n. 20, nici cu turc. **On* « zece », cum crede Gombocz, *Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 252 (nu cunosc et. lui Bátky, *l. c.*), ci este rom. *On(u)* = « Ion ».

Formele aspirate, în aceste cazuri, nu sânt decât grafii cărora nu trebuie să le dăm nici o atențiune. În schimb *g* din *Hung* poate reproduce pe *-c* din *Onc(u)*, diminutivul lui *On(u)*.

Kopács-Apáti are în partea sa întâie un element de origine românească, ca și **Porchpataka** dintre Szalók și Eszény (a. 1347, ib., II, 278), iar **Vaja**, rom. *Oaia*, care a făcut parte și din Sătmar (*Woya*, *Waya* a. 1411, 1431, 1436, *Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, VI, 121; Csánki, *MH*, I, 488; Lipszky, *Rep.* I, 711; S. Moldovan și N. Togan, *Dict. loc.*, 187) am văzut că este corespondentul românesculuí *oaie* « Schaf » < *ŏvis*, *-em*.

Stirka, parte de hotar în Csepántelek a. 1270 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, I, 22) este *știrca*, derivatul lui *știră*, despre care a fost vorba în altă parte.

Popa din *Popathaua*, helești în Kis-Tuszér, a. 1390 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 416) are forma românească; cf. *Poptoua* la 1378 (ib., IV, 79).

Românesc este și **Bács** (*Baach* a. 1439; în sec. XIV și, uneori, și în sec. XV: *Rewbach*, *Reubach*, *Reybach*, azi *Bács-Aranyos*, Csánki, *MH*, I, 310).

Pot fi și românești nume ca: *Bágy* (*Baag* a. 1429, id., ib., I, 510), *Bogát* (*Bogáth*, înc. s. XIV, a. 1425, Csánki, *MH*, I, 512), *Csur* (*Chur* a. 1379, Fejér, *CD*, IX, 6, p. 243; a. 1435, id., ib., X, 7, p. 739; a. 1463, Csánki, *MH*, I, 512), pentru care cf. rom. *ciur* « Sieb » > *cribrum*, disimilat din *cribrum*, și slav. *čurŭ* « Grenze », « Grenzscheide », etc. (Berneker, *SEW*, I, 163—164), *Rád* (*Raad* a. 1445, 1466, Csánki, *MH*, I, 524), *Zsurk* (*Surk*, *Zurk* a. 1353; *Zurk* a. 1471, *Surk* a. 1476, etc., Csánki, *MH*, I, 529), ș. a.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nesigură este cetirea *Ficior* a lui Fizior, pădure în comuna Bodon: «ad latus unius silve *Fizior* nominate» (a. 1391, *Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, III, 427).

Existența unei organizații în cnezate și voivodate cu «ius valachicum» în Szabolcs o dovedește Kenéz: *a*) «*Kenez* inter fluv. Tycie et Tacta» a. 1352, azi *Takta-Kenéz* [1]); *b*) *Kenes* a. 1435, între Apáti și Őrmező, azi *Cserepes-Kenéz*, Csánki, *MH*, I, 517); *Kenézlő* și apa *Knesna*, *Kenesa*, *Knesa* a. 1213 (Wenzel, *CDA*, VI, 362), 1228 (Wenzel, *CDA*, I, 249), 1237 (Wenzel, *CDA*, II, 71), 1260 (Wenzel, *CDA*, XI, 472), afluentul Tisei (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 424, unde se dau și alte atestări).

[1]) Peste Tisa, în fața acestuia este *Tisza-Dada*, iar între aceasta și *Tisza-Büd*, *Oláh tanya*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

V

ROMÂNII DIN CARPAȚII NORD-ESTICI

135. Nume de Români în com. Z e m p l é n (Zemplinska stolice), prin care curge valea numită *Laborcz(a)* după « duca » Laborcz, pomenit de Anonymus, despre care voiu vorbì în legătură cu *Dukafalva* din Sáros, găsim chiar în cele dintâiu acte de donațiune privitoare la prepozitura din *Lelesz*: a. 1211 (Fejér, *CD*, VII, 5, 204—217) și 1214 (Fejér, *CD*, III, 153—165 și 471—480) [1]).

La 1211 avem: **Bona** = « Buna », **Chapa** care, dacă trebuie cetit cu *á*, poate fi identic cu rom. « ceapă », **Kesula** = « Căciulă », **Crachun** = « Crăciun », poate **Nanas** = « nănaș », **Porched** (cf. *porc*, plur. *porci*, *Porcea* + suf. ung. -(*e*)*d*), **Zembeta** = « Sâmbătă », cu înfățișarea fonologică evident românească alături de *Zemboth*, etc. [2]).

Chonka prezintă forma fonologică ungurească a românesculuì *ciunc*, *ciung*, *cionc* [3]).

Sânt întrebuințate nu numai de Români, ci și de Slavi și Unguri numele: *Beza*, *Bezad*, *Both*, *Dragoye*, *Mogd* = « Magdu », *Iouga* = « Iuga », *Nigad* și *Niche* = « Nica », *Texa*, *Topa*, etc.

La 1214: **Gemmen** (probabil = « geamăn ») [4]), **Nanas**, **Porched**, la care se adaug: *Both*, **Chonke**, *Dragoye*, *Iouga*, **Kenez**, *Lazar*, *Longen*, *Mila*, *Pop*, *Thaka*, *Texa*, *Topa*, etc.

Românesc pare a fi și numele unuì **Rama(s)z** *de Zomlin*, *Zemlén* sau *Zamlén*, deci *Zemplén*, din Bihor (Filius *Ramaz* a. 1393, 1408, *Ramaz* a. 1430, *Ramasz* a. 1433, *De Zomlen* a. 1446, *Ramas* a. 1447, etc., Csánki, *MH*, V, 571—572), care, împreună cu *ramaz*, *ramasz* « bucată de lemn tăiată din trunchiu » (Brașov, Secuime, Szinnyei, *MTsz*, II, 259), poate fi identic cu rom. *rămas*, participiul lui *rămâneà*

---

[1]) Este vorba de în al 13 sec. « gefälschte conscriptio der Güter der Leleszer Abtei » (E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 109), care, chiar și dacă e falsificată, pentru sec. 13 își păstrează valoarea toponimică și onomastică.

[2]) Cetirea lui *Cuche (Cuče, Cucă*, ori *Cute)* și *Facha (Fača* ori *Fata)*, etc., nefiind sigură, pe acestea le-am trecut cu vederea.

[3]) Forma ungurească cea mai veche este *csunka*, cum am arătat la începutul acestei lucrări, iar acest fapt se opune derivării cuvântului unguresc din it. *cionco* și ne trimite la rom. *ciunc*, *ciung* (cf. altfel Gombocz—Melich, *MEtSz*, 1144—45).

[4]) Tot atunci avem amintit și un predium *Gemen* (Fejér, *CD*, III, 1, p. 160). Dar nu sânt sigur că trebuie cetită litera inițială *ğ-* ori *g-*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« zurückbleiben » (cf. şi *ramasica* « lemne de foc mărunte rămase în pădure » < rom. *rămăşită* « Überbleibsel », Szinnyei, *MTsz*, II, 250, şi *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 488), dar cel dintâiu probabil în sensul de « Witwer ».

În alte acte din Lelesz se găsesc: în a. 1428 « Stephano **Fychor** », în a. 1435 « Michaele *Fychor* », în a. 1469 « Michaele *Fychor* » în a. 1470 « Mathiam *Fychur* » (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 246).

În Zemplén se găseşte *ficsór*, mai întâiu în a. 1638, şi cu sensul nesigur de « Mauthmass (in der Mühle) », « kleines hölzernes Gefäss », poate desvoltat din cel de « *ficior*, *băiat* însărcinat cu vămuirea » (cf. « Egy vám szedö *Ficzior* » (Szamota—Zolnai, ib.).

Tot în acest comitat găsim ung. **gorony** < rom. *gruniu* > *gruiu*, atât ca apelativ, cât şi ca nume topic (cf. *Ritkás gorony*, *Égett gorony*, în *Magyar Nyelvőr*, XV, 574, şi Hetfy, *o. c.*, 16—17).

Este explicabil deci faptul că în Zemplén găsim vechi nume topice româneşti, cu toate că şi aici prin sec. XVI Românii erau rutenizaţi sau copleşiţi de Ruteni care îşi însuşiseră « ius valachicum » [1]). Aşà sânt sau pot fi: **Kechelpotok**, **Kecelpotok** a. 1252 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 300; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 419) din rom. *căţel*; « r i v u s **Scekpotok** » a. 1270 (Wenzel, *CDA*, VIII, 258; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 196) din rom. *sec* « trocken », « unfruchtbar »; **Albény** (*Albun* a. 1355, *Alben* a. 1358, 1479, Csánki, *MH*, I, 340), derivatul lui *alb* « weiss »); **Cábov** sau **Czábócz**, pentru care cf. mor. *Cab*, *Cabek* < rom. *ţap*; **Kárna**, care poate fi identic cu *Coarna* (cf. *Korna*, apoi *Mása* < *moaşă*, alături de *Mósa*, etc.); **Kásó** sau **Kášov** (*Kassow* a. 1390, Csánki, *MH*, I, 351; Lipszky, *Rep.*, II, 293) < rom. *caş* « Käse » < c a s e u s, - u m (cf. vegl. *kis*; it. *cacio*; sard log. *kaşu*; sp. *queso*; pot. *quejo*), întrebuinţat ca n. pers., slavul *kaša* « Grütze, Grützbrei » fiind mai puţin probabil; **Krucsó** (*Crucho* a. 1390, Csánki, *MH*, I, 354; *Magyar-*, *Orosz-Krucsó* şi slav. *Vhersky-Kručov*, *Rustky-Kručow*, Lipszky, *Rep.*, II, 356), probabil un derivat din rom. *cruce* « Kreuz » < c r u x, - ŭ c e m, care, ca şi slav. *križь* şi *krьstъ*, pare a se fi întrebuinţat şi ca nume de persoană (cf. *Crucha*, « homo regius », a. 1382, Fejér, *CD*, X, 1, p. 55) [3]); **Krudin** (*Crudin* a. 1363,

[1]) « Summarius Extractus bonorum et proventum oppidi Ztropko » din 1567 ne arată că atât satele slovace, cât şi cele rutene erau conduse de *şoltuzi* = « cneji », iar « strunga » o plătiau atât şoltuzii, cât şi păstorii. De ex. urbariul comunelor rutene *Raurocz*, *Bukoucz*, *Woglocz*, etc., scrie: « scultetus sive habeat oves sive non, tenet dare oves sex nomine *ztrongae*. Colonus Rutenus oves habens *de viginti dat unum*, de media sessione dant agnellum unum; item *tempore ztrongae* quilibet scultetus et colonus gregem ovium habens tenet officiali unum caseum » (cf. Takács S., *Magyar Nyelv*, II, 28).

[2]) Cf. *Albeni* în Vlaşca, Bacău, Gorj (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 3).

[3]) Cf. *Kručica* în Rudine Bilečske (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 103), *Kručičina*, lângă Durmitor, *Rječnik*, s. v.; *Cruce* în Mehedinţi, Prahova, Suceava, Teleorman, Brăila, Putna, Bacău, etc. (D. Frunzescu, *o. c.*, 149).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Crodeyn a. 1414, *Krwden* a. 1474, azi dispărut, Csánki, *MH*, I, 354), probabil un derivat din rom. *crud* « roh, unreif » < c r ū d u s, - a - u m (cf. it., sp. *crudo*, prov., fr. *cru*, port. *crú*), pe care l-am întâlnit ca nume de persoană în Bihor la 1202—03 în forma *Qrud* (Szentpétery, *Az Árpádházi kir. okl. kr. jegyzéke*, I, 1, p. 64) + suf. top. slav. *-in*; dacă **Lunch** a. 1227 și 1404 (Wenzel, *CDA*, VI, 444 și VII, 6) trebuie cetit *Lunč*, atunci poate fi vorba de un plur. rom. *lunci* < *luncă* « Uferwald », « Wiese », iar acesta din v.- bg. *lǫka*; **Roskócz**, *Roskovcz* (a. 1478, Csánki, *MH*, I, 361) din *roșc* = *roșcat* < *roș*.

Mai puțin clar este *Nátafalva*. Acesta (*Nata* a. 1219, *Reg. de Várad*, art. 85, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 60; *Nathafakwa* a. 1454, Csánki, *MH*, I, 358; *Nátafalva*, slav. *Natina* sau *Nacinaves*, Lipszky, *Rep.*, II, 453), ca și *Náta* din Solnocul-exterior (*Nata* a. 1261, *Nacha* a. 1326, Csánki, *MH*, I, 669), nu poate fi despărțit de numele de bărbat *Nata*, atestat pe domeniile abației din Pannonhalma și în com. Zemplén în a. 1254 și 1360 (cf. Wenzel, *CDA*, VII, 361; XI, 393 și 394) și de *Natus* atestat în 1229 în Békés (*Reg. de Várad*, art. 346, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 727 și 728), care, după toată probabilitatea trebuie derivat ori din *Nat(ul)*, forma ipocoristică a lui *Ignat* (*Nacinaves* ne trimite în această direcție; cf. ung. *Náci*, *Náczi* = *Ignácz* « Ignat »), ori dintr'un fem. **nată* (cf. și *Fata* n. de bărbat și top.) al lui *nat* < n a t u s, - a, - u m « Kind » (cf. *tot natul*).

Pot fi și românești nume ca: *Bágya*, *Boksa*, *Dávid(vágása)*, *Mátévágása* alături de *Mátyásvágása*, *Grozócz* (cf. rom. *Grozea* < *groază* < slav. *groza*), *Hrubó* (cf. rom. *hurbă*, rut. *hruba*, ung. *huruba*, același cu germ. *Grube*, pol. *gruba*), *Mikova*, *Minyócz* sau *Miňovcy* (cf. *Minea*), *Nyágó* (cf. *Neagul*), *Petrócz*, *Rád*, *Stefanócz*, *Sztankócz*, etc. [1]).

În partea *Vihorlát*-ului din Zemplén se găsește muntele **Motrogun** (1019 m.), care este, evident, din românescul *mătrăgună* « Alraun », « Atropa belladona » [2]), pentru care cf. gr. *μανδραγόρας;* alb. *matergore*, *madergon*, *matergană* 1. « Hyoscyanus niger », 2. « Atropa belladona », it. *mandragola*, etc. [3]).

---

[1]) *Peticse* (*Petecha* a. 1265, Wenzel, *CDA*, III, 125; VIII, 135; *Pethyche* a. 1451, Csánki, *MH*, I, 359, azi *Peticse*, slav. *Petice*, Lipszky, *Rep.*, I, 517) probabil n'are nici o legătură cu rom. *petic*, *petec* « Fleck », ci derivă din n. pers. *Petych* a. 1211 și 1214 (Fejér, *CD*, VII, 215, și III, 1, p. 477), Petrus dictus *Petics* a. 1335, *Petich* a. 1338 (*Magyar Nyelv*, X, 326), care este identic cu slav. *Peta*, *Peto*, *Petka*, ung. *Pető* = « Petru » (cf. și *Vladicsa* < *Vlad*, tot în Zemplén, etc.).

[2]) Fără îndoială de origine românească este și forma ung. *matraguna* din Someș, pe care o înregistrează Szinnyei, *MTsz*, I, 1503, alături de alte forme venite pe alte căi.

[3]) Raportul dintre cuvântul albanez, românesc și cel grecesc nu este clarificat de-ajuns. N. Jokl, *Altmakedonisch-griechisch-Albanisches*, extras din *Indog. Forsch.*, XLIV, pp. 44—52, susține că cuvântul albanez vine direct din grecește, iar cuvântul

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Valaskócz (*Valaškovcy*) este numit așà după locuitorii săi români [1]). Am văzut că între numele de persoane din 1214 este și un **Kenez** (Fejér, *CD*, VII, 5, 212). Acesta, împreună cu n. top. **Vajda** (*Woyda*, *Wayda* a. 1332—37, *Wayda* a. 1436, Csánki, *MH*, I, 365, azi *Vajdička*, *Vajdácska*, Lipszky, *Rep.*, II, 712), **Kńaža**, **Kńahinici**, sânt dovezi de o organizare după «ius valachicum» și în com. Zemplén, chiar și dacă forma acestor nume de origine slavă nu mai este românească, ci ungurească, iar **Ardo** (*Ordo*, *Ardo* a. 1390, azi *Vég-Ardó*, Csánki, *MH*, I, 341) este o dovadă de veche organizare militară. Același lucru ni-l dovedesc și unele părți de hotar: **Kńahinici**, câmp în Kal'na (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., p. 74), **Za Kńažskim** în Ol'ka Stropkovska (id., ib., p. 79); **Kńazova**, câmp în Bystroje (id., ib., p. 70), **Vajdička** în Zboj (id., ib., p. 89).

De altfel recolta de nume românești între cele ale părților de hotar, munți, dealuri, păduri și ape din com. Zemplén este deosebit de bogată. Relev aici după Petrov, *o. c.*, pp. 68—90, numai pe cele mai evidente: *Grošanka* (< *groși*, plur. lui *gros*) în Bela Zbudzka (p. 69); *Kičurki*, *Kičurka*, *Kičary*, *Kičara* în Borove (p. 69); *Za kolibo* în Bystre Ruske (p. 70); *Derešor* în Čabiny Horbešanski (p. 71), care este un derivat cu suf. rom. *-șor* (< *dereptșor*?; cf. ung. *deres*); *Kičera* în Čertežne (p. 71); *Romanov* < n. pers. *Roman* în Čukalovcy (p. 71); *Grunik*, *Kičara*, *Naškova* (< *Nașcu* = *Ionașc* < *Ionaș*) în Dara (p. 72); *Kičara*, *Kičurka* în Habura (p. 72); *Kičara*, *Kičurka*, *Kičari*, *Capiv* în Hostovica (p. 73); *Hrun*, *Hrunički* în Inovcy (p. 73); câmpii *Pod Kičaru*, *Magura* în Jabloňka Niž (pp. 73—74); câmpii *Kičara*, *Pid Kičoru*, luncile pentru pășune *Kečorka*, *Varatin* (=«Văratic») în Jabloňka Vyš (p. 74); *Kukulov* în Jalova (p. 74); pădurile *Hrun*, *Hrunok* în Kajna Rus (p. 74); *Kńahinici*, *Kičera*, *Kičirka*, *Kičurki* în Kal'na (p. 74), *Kičera*, *Stežeret* în Klenova (p. 75); *Kalinčiv hrun* în Kabul'nica (p. 75); *Kičara*, *Kičurki*, *Kičurka* în Kolbasovo (p. 75); *Kičara*, *Za Klenoskov Kičarov*, *Konec Kičur*, *Verch Za Kičari*, *Hrun* în Kolonica (p. 76); *Gaura* în Krivnyo Ulič (p. 77); *Romančata* < n. pers. *Roman*, *Hrunék*, *Kičera*, *Kičurka*, *Rinzak* < *rânză* [2]) în Ladomirovo (p. 77);

românesc este împrumutat din albaneză. G. Pascu, *Rev. crit.*, II, 259 §. u., afirmă că lucrul stă tocmai invers. Meyer-Lübke, *REW*[1], 384, nr. 5291, înregistrează cuvântul numai cu îndoeală printre elementele romanice.

[1]) Cf. Ant. Szirmay, *Notitia topographica, politica inclyti comitatus zempleniensis*, Budae, 1803, p. 360: «*Valaskócz*, lingua Russica significat opilionum coloniam, parochiae Graecae Porubka filialis . . .»

[2]) Cât privește pe *rânză* (> rut. *ryndźa*, *ryńdza*, pol. *ryndza*), el este, evident, identic cu alb. *rendes*, *rend(ε)zε* «Lab», dar etimologia nu-i este clară (cf. G. Meyer, *EWA*, 365; Cihac, *Dict. d'ét. daco-rom.*, II, 318; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 516—517; Giuglea, ibid., 643; N. Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Leipzig, 1923, pp. 276—282 și 334); Pușcariu, *Dacoromania*, III, 818; Weigand, *XVI. Jahresbericht*, 227, și *Balkan-Archiv*, III, 217, și mai pe urmă Philippide, *Originea Românilor*, II, 731—732). Totuși cf. și alb. *rendzák* «bauchbrüchig» < *rendzóń* «mache einen Bruch» (G. Meyer, *EWA*, p. 365).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pid Kručovskom, *Na hruni*, *Ser. hrunok*, *Kručovčik* în Lomne (p. 77); *Viš. Kičara* în Mežilaborcy (p. 78); *Kičera* în Novoselica (p. 78); *Za Kňažskim* în Ol'ka Kriva (p. 79); *Kičara* în Ol'šenkovo (p. 79); *Falčiny*, *Romanov* în Ostružnica (p. 79); *Kičora*, *Kičara*, *Hrun*, *V. hrun*, *Falčiv* în Parihuzovcy (p. 79—80); *Pod Kopačom*; *Pod Kopač*, *Kičurka*, *Medži Kičurki*, *Kičara*, *Gurguljati*, *Pod-Medži Gurguljatom*, *Pod oričě*, pe care Petrov, p. 189, nu-l înțelege, dar pe care, dacă n'am aveà pe *Oričori* în Majdan, Maramureș, l-am puteà explicà prin etimologie populară din rom. *pădurice*, poate *Dragušvi* în Pichne (p. 80); *Magura* în Pol'ana V. (p. 80); *Kičera*, *Kičara*, *Pid Kičary*, *Medži Kičari*, *Kašiv* în Pol'anka Nechval' (p. 80); *Stramtura*, *Stranturi*, *Magura* sau *Mogura*, *Popid Maguru*, *Brindzova*, *Hrun*, *Hrunik*, *Kičeri*, *Kičirka* în Polata (p. 81); *Kičurka*, *Ser. Hrun* în Prislop (p. 81—82); *Hrun* în Ripejov (p. 82); *Kičeri*, *Ser. hrun* în Rostoka Staščin (p. 83); *Kičara*, *Kičurka* în Russkoje (p. 83); *Hrun* în Sitnica (p. 84); *Minčova*, *Minčul*, *Runkó* sau *Runkur*, *Magura*, *Kičurka*, *Ţvil'uhuv hrun*, *Sehli* în Smol'nik; *Varatiki*, *Kičurka*, *Pažarel* sau *Pažerel*, *Poza Andrešel*, *Magura*, *Za Magurov*, *Pod Maguru*, *Runk* în Starina (pp. 84—85); *Kopač* sau *Kapač* în Straščin (p. 85); *Kičorka* în Šterkovcy (p. 86); *Kičarka* în Telepovcy (p. 86); *Kičara*, *Kičurka*, *Tomašó* sau *Tamašuv hrun* în Topol'a (p. 86); *Kurtij*, *Kičera* în Ubl'a (pp. 86—87); *Voloski luh*, *Gruń*, *Kičari* în Ulič (p. 87); *Za Kičeru*, *Za Roškovsku*, *Mahorka*, *Hrun* în Valaškovcy (p. 88); *Stramtura*, *Magura*, poate *Strop* în Vidrań (p. 88); *Kičerka* sau *Kičarka*, *Bilij hrunik*, în Virava (p. 88); *Vajdička Kičurkov* în Zboj (p. 89); *Romančata* în Zubne (p. 90); *Stremtura*, *Kičurka*, *Ripišin* în Zvala (p. 90).

136. Am văzut că Takács socoate pe Românii din H a j d ú imigrați în secolul XV—XVI dinaintea Turcilor și că înlocuirea unguresculuí *hajtó* cu *hajdú* le-o atribue lor (cf. *Rajzok a török világból*, II, pp. 296—300).

« Ținutul Eger-ului, Kecskemét, Debreczen, Tokaj, se umplù cu Sârbi, Români și Greci. În ținutul Debreczen-ului au fost colonizate încă din secolul XV multe familii sârbești. Cele mai vechi procese verbale ale Kecskemét-ului cuprind dispoziții privitoare la locuitorii sârbi și români [1]).

Și în Csongrád și Szeged au locuit în mare număr. Afară de cei imigrați și colonizați, nenumărați păstori valahi și români umblau nomazi în toate părțile.

Dacă și în orașele de pe Șesul Ungariei găsim coloniști slavi și păstori nomazi, ne putem închipuì că și mai ușor îi putem întâlnì în com. Hajdú. Nu numai poporul, ci și mulți scriitori cred că această

[1]) « Sârbilor și Românilor să nu le fie permis a cumpărà sau face casă, nici Ungurilor să le vândă; ci să locuească în colibi; ba nici colibi să nu-și facă mai mult ». (Proc.-verbal al orașului din 28 Aprilie 1627). « Astfel de ordonanțe se găsesc și mai înainte ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

parte a țării este un ținut locuit de o populație neaoș ungurească. Cei din Hajdú sânt cunoscuți ca Unguri turbați și nici ei nu bănuesc că o bună parte din strămoșii lor este de origine străină »[1]).

« Și cu toate că în acest ținut maghiarizarea s'a întins foarte mult, totuși orașele din Hajdú nici pe la mijlocul secolului XVIII nu erau maghiarizate cu totul »[2]).

Onomastica și toponimia însă ni-i arată și pe Românii din Hajdú mai vechi decât îi vrea Takács.

Astfel acel « servus nomine **Fata** » din 1219, pomenit în *Reg. de Várad*, art. 115 (Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, p. 668) este mai curând din Nádudvar-ul din Hajdú decât din Pest.

Pentru acest motiv sântem în drept să socotim numirea **Hajdú-Nánás** (atestată mai întâiu în *Reg. de Várad*, a. 1217, art. 212, 216, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, p. 694) de origine românească și în partea ei a doua, care cu siguranță cuprinde un nume de persoană (cf. *Nanas* a. 1214 în Zemplén, la Fejér, *CD*, III, 478), iar acesta, după toată probabilitatea, este identic cu rom. *nănaș* « Brautzeuge », « Taufpate », « Gevatter », ori care ar fi etimologia acestui cuvânt românesc pătruns în ungurește în forma *nánás* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 440)[3]).

Cum arată harta militară austriacă, în apropiere de Hajdú-Böszörmény avem și astăzi numiri ca **Oláh** *tanya*, **Oláh** *János tn.*, **Vajdahalom** etc.

---

[1]) P. 260.

[2]) Pp. 260—261. Aici se mai adaugă: « Cei mai de frunte oameni ai orașului *Nánás* în 1699 erau aceștia: *Kola* (= « Nicola »), *Nyákó*, *Csokán*, Rácz, Muszár, Kozák, *Braka*, Tosz, etc. Astfel de nume străine găsim pretutindeni în plășile din Hajdú (cf. arh. com. Hajdú, pr. verb. f. 94, a. 1699) ».

O interesantă urmă de limbă românească am găsit în următoarele versuri de numărătoare din jocurile copiilor unguri din Hajdú (*Ethnographia*, VI—1895, pp. 409—419):

Hopa cupa
Fulde luka
Fuldem kálé
Simen duka

Hop, cup
Fulde luk
Fulden kálé
Simen duk

Ele sânt, evident românește:

Hop, țup
Pul' de lup
Fugi din cale
Și mă duc.

Firește, ne mai fiind înțelese, au suferit unele schimbări (*lup* a fost confundat cu *Luca*, *p* din *pul'u* a fost schimbat în *f* subt influența lui *fugi*, și invers, *ğ* în *ď*, etc.).

[3]) După unii (vezi *ZRPh*, XXVII, 744—745; Pușcariu, *EtWb.*, 105, nr. 1207; Tiktin, *DRG*, 1037 și 1065) este derivatul lui *nun*, din n o n n u s, - u m, > *nunaș*, prin asimilație > *nănaș*, scurtat *naș*. În acest caz rut. *nanaško* « Pathe » ar fi din rom. Dar Miklosich, *EWS*, 211, derivă pe rut. *nanaško* din slav. *nanъ* « Vater », socotindu-l « părinte sufletesc »; iar în acest caz și rom. *nănaș* ar puteà fi din slavonește.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

137. În Borsod avem: **Mályi** (terra *Maly* a. 1234, 1268, *Cod. dipl. patr. Hung.*, VIII, 30, 112; a. 1431, 1464, 1487, Csánki, *MH*, I, 175); şi poate **Szirma**, *Bessenyő-Szirma* (*Bešeňov-Sirma*), pentru care cf. rom. *sârmă* 1. «Gold-, Silberdraht», 2. «Draht», cuvânt balcanic, care se găseşte şi în turc. *syrma*, alb. *sɛrmɛ*, *sɛrma*, srb. *srma*, bg. *sърma*, ngr. *σύρμα*, etc. (cf. G. Meyer, *EWA*, 382; Tiktin, *DRG*, 1435; Philippide *Originea Românilor*, II, 13) [1]), deşi atributul acestui din urmă ne trimite la o origine pecenego-turcă.

Ar puteà fi şi românești: *Barbo* (a. 1475, Csánki, *MH*, I, 168), pentru care cf. n. pers. rom. *Barbu(l)*, despre originea romanică a căruia am vorbit în alt loc [2]); *Bota* (cf. *botă*), *Karácsony* (*Karchan* a. 1234, Fejér, *CD*, IV, 1, p. 62; II, 30; *Karachon* a. 1456, Csánki, *MH*, I, 173); chiar şi *Szirák* (*Zyrach*, *Zyrak* a. 1332—37, 1490, 1493, Csánki, *MH*, I, 180; cf. *Szirák* şi în Nógrád şi *Szirákó* în Abauj-Torna; arom. *Siracu*, *Săracu*, rom. *sărac*, în doc. n. pers. *Sirac* < v.-bg. *sirakŭ*, v. mai pe urmă Philippide, *Originea Românilor*, II, 732).
Deşi se aseamănă cu rom. *coarneş*, care în ung. ar puteà da ung. **kornis* (cf. *kógyis-alma* «mere dulci care se coc curând» la Ciangăii din Moldova, Szinnyei, *MTsz*, I, 1154, < rom. *coadeş* «cu coadă lungă»), iar din acesta n. pers. *Kornis*, totuşi acest n. pers., precum şi n. top. *Kornisháza* (a. 1409, 1411, 1427, 1470, Csánki, *MH*, I, 174), poate fi mai curând din slav. *krъnъ* «cârn» + suf. *-išь*.

138. În Heves ne pot vorbì despre populaţie românească: **Bocs** (*Boch* a. 1438, Csánki, *MH*, I, 58; terra metalis *Buche*, *Buthe* din a. 1295, Wenzel, *CDA*, X, 201, pentru care cf. n. pers. *Bute* < rom. *bute*, nu este sigur că este identică cu *Bocs*, cum crede Csánki, *l. c.*); **Bunya** (a. 1429, Fejér, *CD*, X, 7, 182); **Fancsal** (*Fanchal* a. 1231, *Fanchalthelky* a. 1351, 1421, Csánki, *MH*, I, 61); **Vaja** (a. 1426, Csánki, *MH*, I, 74, în: «via *Halazywth*» = «drumul pescarilor», alături de «via *Wayauth*» = «drumul oii», ceea ce ne arată că este vorba de un termen privitor la transumanţă şi ne reaminteşte *Drumul oii* din Teleorman; cf. *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, IV, 521; ori *Drumul Oilor* dintre Ilfov şi Ialomiţa, ibid., IV, 555, adecă drumul oilor Mocanilor spre baltă) [3]); chiar şi **Karácsond** (Lipszky, *Rep.*, I, 290), etc., şi nume de pers. ca **Kurtulik** din Sirok (Petrov, *Sborník Fr. Pestyho*, etc., p. 4), pentru care cf. rom. *curtu(l)* «scurtul», etc.

---

[1]) Cf. *Sirma* = *Leova-nouă*, în Cahul (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 264 şi 441), alături de *Sirmioneşti*, locuinţă izolată în Muscel (id., ib., 441), ceea ce ne arată că putem să ne gândim şi la un n. pers. din alt radical.

[2]) Cf. *Barbu* în Buzău, Dolj, etc. (*Marele Dicţ. Georg. al Rom.*, I, 241); *Barbura* în Hunedoara (S. Moldovan şi N. Togan, *o. c.*, p. 14), etc.

[3]) Despre «*Drumurile oilor*» vezi S. Opreanu, *Transhumanţa din Carpaţii orientali*, în «Lucr. Inst. de geografie din Cluj», IV—1931, pp. 225—229.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dintre părțile de hotar înșirate de Györffy J. în *Magyar Nyelv*, XXIV—1928, pp. 361—364, și XXV—1929, pp. 70—73 și 152—155 ar puteà fi românești: **Goron** și **Balata** în Bodony și Derecske, **Csinesa** în Dormánd și Hort, **Csutaj** în Eger-Bocs, **Brindza** în Hatvan, **Fót** în Heves, **Csinesa** și **Oláh ház** în Istenmezeje, **Nagy-Csinesa** în Mezőtárkány, **Boczorád** (=«Basarab») în Pély; apoi unele nume terminate în **-ás[s]za** sau **-as[s]za** și **-ás[s]zó**, care poate fi și din rom. *-easă*, nu numai din slav. *-[a]s[a]*, ung. *-ász* și *-asszó: Atrássza*, *Haszássza*, *Rusznyássza*, *Kajtássza*, *Forássza*, *Botássza*, *Majkássza*, *Csajlássza*, *Zernásszó*, etc., în Szent-Erzsébet, *Gerlásszó*, *Czinkásszó*, *Hellásszó* în *Várásszó*, *Karnyaszó*, *Tipászó*, etc.

139. Despre existența Românilor în G ö m ö r (Gemerská stolice) vorbesc clar conscripțiile din secolul XVI și XVII ale cetății Murány. Ele pomenesc adeseori de «census Valachorum». Astfel, într'o conscripție din a. 1598 a *Lehotei* Murány-ului găsim aceste rânduri: «c e n s u m hi coloni solvunt V a l a c h o r u m, idest a centenis singulis agnos tres, agnellos duos, caseos tres et pro censu annuo communiter *brynsae* tonnam unam. Praeterea ab integro grege secundum plus vel minus tenentur dare unum agnum, quem ipsi usitato nomine *prazowithi* vocant».

În conscripția din 1598 a comunei Zdihava cetim aproape aceleași lucruri: «V a l a c h o r u m c e n s u m solvunt coloni, de singulis centum ovibus dant per annum agnos duos, agnellos totidem et duos caseos et ex integro unum agnum *prachowithi* vocatum, cingulum equinum (heveder) et subsellium unum».

Tot așà au plătit «census Valachorum» și comunele: *Wernerfalva*, *Polunka*, *Dluhaluka*, *Réwutza*, *Sometz* și *Murány* («c e n s u m solvunt V a l a c h o r u m» și «cum sint W a l a c h i m a x i m a ex p a r t e solvunt c e n s u m W a l a c h o r u m usitatum»[1]).

Dar și aici, ca și în Árva, în curând au venit Rutenii și Slovacii peste Români, câștigându-și drepturile acestora: este timpul când cuvântul *Valah* a început să ia și în Nord sensul de «păstor». Dacă în sec. XV și XVI se mai găsește câte un sat unde locuitorii sânt «Walachi maxima ex parte», în sec. XVII ei se asimilează cu totul cu populația străină mai numeroasă decât ei, cu care trăiau împreună.

Astfel, conscripția din 1695 a comunei Sumjácz din Gömör numește populația satului «valahă», deși nici unul dintre numele iobagilor înșirați nu este românesc (*Jakubik*, *Szedlák*, *Ruszniak*, *Bruchnics*, *Znosko*, *Petricska*, *Macsik*, *Plachta*, *Szikla*, *Nemecz*, *Lipták*, *Repcsák*, *Banhacs*, *Kubik*, *Dolinyak*, *Pojak*, etc.), și ne spune: «Incolae habentes oves solvunt c e n s u m V a l a h o r u m, scilicet a qualibet

[1]) Takács S., *Magyar Nyelv*, II, 26, unde se citează documentele respective. Și în 1549 plătesc *șoltuzii* = «cnejii» din Murány «ex vigesima ovium quae alias *stronga* dicitur», cf. id., ib.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mulgibili seu lactante per d. 14, a sterili vero 12 d. A *Tugurio* [1]) uno unum agnum cum agnello».

În același an plătesc «census Valachorum» și Muránya1ja, Zdihava și Nagyrőcze [2]).

Ernyei, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, p. 260, afirmă că dintre numele păstorilor care făceau parte din «valašska sloboda» din com. Gömör (1606—1848), publicate în *Magyar Gazdasdgtörténelmi szemle*, IV—1897, pp. 92—96, după niște documente din 1688 și 1689 (cf. și M. Schwartner, *De scultetiis per Hungariam quondam obviis*, pp. 178 și 181), n'ar fi nici unul românesc, ci-s slovace ori unguresti.

Adevărul este însă că între acești «opiliones in Comitatu Gömöriensi degentes, eoque nomine inde a b antiquo g a u d e n t e s» și care «p e r c e r t u m q u e n d a m u s u m, a pluribus retroactis annis» nu plătiseră nici o dijmă, găsim și câțiva cu nume românești, astfel: pe «Petrum **Balczo**» și «Andream **Baltzo**» (mai curând identic cu *balț* «Schlinge, Schnur», arom. *baltsu* «Kopftuch» < b a l t e u s, din care este și rut. *balec*, *balcja* «Kopftuch der Frauen», Candrea—Densusianu, *DE*, 19, nr. 130, decât cu *Baliță*, *Balc* < rad. slav. *bal-*) în Nagy-Szlabos alături de «Mattheum Laczko, Mattheum Kozar, Martinum Jacobei, Danielem Valint, Matthaeum Kristoffovich, Andream Steller, Michaelem Sestak, Matthaeum Steller, Jacobum Teslar, Andream Laczny și Georgium Valint; pe Ioannem **Valach** din Hentzkó alături de Thomam Belus, Andream Vranko, Georgium Szlovák, Thomam Szlovák și Michaelem Kovács; pe Ioannem **Grecs** (pluralul românesc al lui *Grec*) din Jólész alături de Ioannem Bató, Jacobum Kesely, Georgium Gécs (?), Georgium Jobágyi, Ioannem Biridla, Stephanum Batto; pe Ioannem **Kocsel** sau **Kochel** din Nagy-Veszveres alături de Georgium Vasko și Iacobum Kvaszni, dacă trebuie cetit *Koczel* (— «cățel»), nu *Kočel*; pe Petrum **Brend ar** (= rom. *brânzar*) din Kis-Veszveres alături de Petrum Zatroch, Georgium Havász, Matthiam Vranco, Ioannem Uhrák, Andream Liko, aliter Vrtako cet. Urtako), și Ioannem Usvák.

Românești mai sânt: **Brác** (cet. *Brácz*), n. pers. în Deresk-Držkovce (Petrov, *o. c.*, 32), pentru care cf. rom. *braț* «Arm» < b r a c h i u m, întrebuințat și astăzi ca nume de persoană; «**Olah** Gyuro dyletor» în Gočaltov (Petrov, *o. c.*, p. 33), etc.

Adaug aici că în Gömör este cunoscut și cuvântul unguresc de origine românească **sztriga** «Hexe» (Szinnyei, *MTsz*, II, 606) [3]) și

[1]) Cuvântul *tugurium* se găsește în foarte multe urbarii, însemnând «stână», ung. *szállds*.

[2]) Takács, S., *Magyar Nyelv*, II, 27.

[3]) Cf. și pol. *strzyga* «Art Nachtgespennst», *strzygonia*; slovac. *stryga* «Hexe», *strigoń*, *strygoje*; n.- sl. *štrija* «Hexe», *strigon* «Vampir». «Das Wort ist aus dem rm. und aus dem it. in das slav. eingedrungen» (Miklosich, *EWS*, 326). În regiunea Gömörului, fireşte, nu poate fi vorba decât de Români.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

demikát (Szinnyei, *MTsz*, I, 412), cum sânt cunoscute, de altfel, şi alte cuvinte de origine românească cu totul neobişnuite la Ungurii din alte părţi. Aşà este, de ex., **vërgyi-vëres** (în valea *Vály*) = *deli vörös* « roşu frumos » făgăduit în glumă copiilor, ca să fie buni (Szinnyei, *MTsz*, II, 959), în care este evident rom. *verde* « grün » < v ĭ r d i s, - e.

În privinţa vechimii Românilor din Gömör toponimia şi onomastica ne lămuresc ceva mai mult decât documentele.

Un document dela 1322 ne vorbeşte despre un Nicolae, fratele lui **Batiz** (= « Botez ») şi de « alio Nicolao filio eiusdem *Bathiz* » din Berzethe (= «Berzéte») şi Karaznahurka (= «Krasznahorka») (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav.—Anjoukori okm.*, II, 4). De « Nicolao filio *Batyz* » este vorba şi la 1327 (id., ib., II, 273).

În 1325 se aminteşte « domina Simonis de genere Kachych, scilicet relicta *Botyz* magni Annus vocata et relicta Nicolai fratris eiusdem *Batyz* Ilwna nominata » (id., ib., II, 226).

Şirul celor cu numele *Botez* se continuă şi în anii următori (id., ib., II, 430, 437, 470, 474, 526) [1]).

Dintre numele topice, despre populaţie de origine românească ne vorbeşte **Oláhpatak** (*Alahpathaka* a. 1427, *Olahpathaka* a. 1470, Csánki, *MH*, I, 172; slov. *Wlachov*, Lipszky, *Rep.*, I, 741).

Nume româneşti putem vedeà în: **Bute** « terra ad fl. Iloua » a. 1255 (Fejér, *CD*, VII, 5, p. 527 şi 529; cf. şi « terra metalis *Buche*, *Buthe* » a. 1295, Wenzel, *CDA*, X, 201) din rom. *bute* « Fass » < b u t t i s, e m, dacă nu este vorba cumva de un genitiv latin al lui *Buta*, care ar puteà fi şi din ung. *buta* « prost » ori din slav. *Budimir*, - *slav*; **Branzová** (cf. şi **Brindzärka**, parte de hotar în Rozsnyó—Rožňava, la Petrov, *Sborník Fr. Pestyho*, etc., p. 39, evident un derivat din n. pers. *Brendzar* sau *Brindzar*, pe care l-am întâlnit la 1688, vezi mai sus!; *Brindzova* în Zemplén, vezi acolo!) < rom. *brânză* [2]).

---

[1]) Unii (cf. I. Nistor, *Junimea Literară*, II—1905, p. 39; P. Drăgălină, *Din istoria Banatului Severin*, Caransebeş, p. 26; Dr. G. Popovici, *Istoria Românilor bănăţeni*, Lugoj, 1904, pp. 147—148) cred că ar fi vorba de un Român bănăţean cu numele Iacob Gârliţă în acel « Iacobus, filius I a c o b i B a n i, filii olim Gerlicze », lăudat şi remunerat de Bela IV la 1256 pentru vitejia sa din luptele dela Sajó, care curge prin Gömör (Fejér, *CD*, III, 3, pp. 36—37; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 278—279). Dar bani, cum ne arată toponimia, se găsiau şi în Nord (cf. *Bánocz — Banovce* şi *Bánszka* în Zemplén, *Bánova — Bánfalu* în Trencsén, *Bánréve* în Gömör, etc.). Apoi în Gömör găsim un n. top. *Gerlicze*, pentru care cf. ung. *gerlice* < slav. *grлica* « Turteltaube ». În sfârşit, fiindcă identificarea cu familia lui « Iacob Garalicha de Caransebes » (1380), « Iacob Gerliste » (cit. Gârlişte), Ban al Severinului (1495), etc., făcută în Hurmuzaki, *l. c.*, nu este deloc sigură, este foarte probabil că nu trebuie să ne mai gândim la « Iacob Gârliţă, Ban al Severinului ».

[2]) Acest cuvânt se întâlneşte în documentele latino-ungureşti mai întâiu în a. 1546 în forma *bronza* (Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 314; cf. şi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 99). Mai are formele *brondza*, *boronza*, *borondza*, *boroncza*, *boroncsa*, *brinza*, *brincza*, *brencza*, *brenze*, *brenza*, *berenza*, cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 538—539, care face următoarea observaţie: » Pe baza formei fonetice nu se poate stabilì dacă cuvântul unguresc este din româneşte (< rom. *brânză*, *brândză* « Art krümeliger,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Korna (a. 1364—1410, Csánki, *MH*, I, 239; cf. şi în Abaúj-Torna), care poate fi atât din rom. *corn* «Kornelkirschbaum» < c o r n u s, - u m (cf. şi n. pers. *Cornea*), cât şi din slav. *krъnъ* «cârn»; **Kornuthfalva** a. 1427 (Csánki, *MH*, I, 139; cf. şi muntele *Kornuta* în Vučkovoje din Maramureşul cehoslovac, la Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč XX. st.*, p. 29), care este cu siguranţă din rom. *cornut* < lat. c o r n u t u s, - a, - u m, intrat dela noi şi în limbile vecinilor (cf. alb. *kɛrutɛ* «gehörntes Schaf», rut. *kornuta* «mit Hörnern», pol. *kurnyty*, *kurnasisty*; mor. *kornuta*, *kurnota*, *kurnuta;* n.-gr. *κρουῦτα*, *κορουῦτα* «gehörntes Schaf», la Candrea—Densusianu, *DE*, 62, nr. 397); **Mál** (*Mála*, *Málé*) (*Malah*, *Nagmale*, *Kymal* a. 1423, 1427, etc., azi *Málé*; Csánki, *MH*, I, 141), pentru care cf. rom. *mál*; etc.

Csomatelke sau *Csomafalva* (*Chamateluke*, *Chamatelke* a. 1341, 1427; *Chamafalva* a. 1439, azi *Csoma*, Csánki, *MH*, I, 132) prezintă înfăţişare fonologică ungurească, dar am arătat că n. pers. *Csoma* se reduce în ultima analiză la rom. *ciumă*.

Pot fi şi româneşti: *Ardó* (*Ordó*, *Ardova*), care are o parte de hotar numită *Vlachovce* (cf. Petrov, *o. c.*, p. 31), *Kokova* (cf. rom. *cocă*), *Luka*, *Moisa*, cet. *Moiša* (cf. n. pers. *Moişa*), *Páskaháza* (cf. n. pers. rom. *Paşca*), etc.

140. Hotarele nordice ale Ungariei nu s'au fixat dela începutul venirii Ungurilor. A trecut mult timp până ce s'au stabilit în forma cum erau înainte de războiul mondial. O parte a aparţinut vreme destul de îndelungată Moraviei, cum am avut prilejul să constat în

---

gesalzener Schafkäse, eines der Hauptnahrungsmittel der rum. Bauern» (Tiktin), ori din limbile slave (ceho-morav şi slovac *brynza* «caseus pressus» JUNGM., BARTOŠ, *Dial. slov.-mor.*; slovac *bryndza*, *brinza* ZÁT., *brendza*, *brenza* CZAMBEL, *Reč.*; rut. *brỳndža*; pol. *bryndza*, *brȩdza*, ibid., BERNEKER, *EtWb*, 93; MIKLOSICH, *EtWb*). În timpul din urmă este admis că este un cuvânt românesc; cf. într'un document din a. 1357 scris în limba neolatină din Ragusa, acum dispărută: «scupinas X *brençe* . . . scupinas X de *brença*: caseus Murilaccus, caseus blachescus», MIKLOSICH, *Über d. Wand. d. Rum.*, p. 4; JIREČEK, *Die Rom.*, I, 88; BARTOLI, *Das dalmatische*, II, 266: *brenza* «specie di formaggio pecorino» (altfel WEIGAND, *Jahresb.*, XVI, 220)«. Cele mai vechi atestări din Ragusa se pot vedeà şi la S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 3.

Este de prisos să mai insist asupra deosebitelor explicări date pentru cuvântul românesc (atestat încă din sec. XVI, cf. *Dicţ. Acad.*, I, 643—644), a cărui origine este obscură (cf. *Dicţ. Acad.*, *l. c.*, şi mai pe urmă: O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 67—71, unde se dă şi bibliografia anterioară; G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 573 ş. u.; S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV, 1398—99; C. Diculescu, *AAR*, s. II, t. XXIX lit., 560—562, şi *Dacoromania*, IV, 450—452, unde deasemenea se dă bibliografia chestiunii şi H. Barić, *Archiv za arban. star.*, I, 138 ş. u.; pentru răspândirea cuvântului vezi, afară de lucrările citate, şi Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, *l. c.*, 289, şi B. Martiny, *Wb. der Mitwirtschaft*[1], Leipzig, 1907, 15). Dar observ că forma cu *-o-*, cea mai veche în limba ungurească, care se explică uşor din rom. *brânză*, nu este nevoie să fie explicată din formele cu *-i-* ale celorlalte limbi.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

legătură cu cele spuse despre Românii din Nitra [1]). Multe date ne arată apoi că hotarele Poloniei în sec. XI intrau adânc în teritoriul nordic al fostei Ungarii, iar Zipsul îi aparţineà din punct de vedere politic celei dintâiu [2]).

Anonimul regelui Bela ne spune că, pentru a cucerì Zipsul, a fost trimis «Borsu filius Bunger cum valida manu versus terram Polonorum, qui confinia regni conspiceret et obstaculis confirmaret usque ad montem Turtur, et in loco convenienti castrum construeret causa custodie regni» (c. 18, ed. Fejérpataky, p. 22), iar Hradszky, *o. c.*, p. 3—4 şi 7—8 adaugă că ţinutul muntos şi păduros al Zipsului a fost locuit la venirea Ungurilor. Locuitorii au putut fi pescari, vânători şi păstori de origine slavă, veniţi prin văile Dunajec-ului şi a Poprad-ului din Polonia, pentru că slavă este şi populaţia de astăzi şi numele de ape şi munţi au origine slavă.

Toponimia ne arată însă că această afirmaţie a lui Hradszky are nevoie de o corectură: între pescarii, vânătorii şi păstorii Zipsului au putut să se găsească şi Români încă din cele mai vechi timpuri.

Despre existenţa Valahilor din Zips (slav. Spišska stolice, ung. Szepes) ne vorbeşte abià un document din 1426 [3]).

Despre Valahii din Zips mai vorbeşte un document din 1513. Cu Valahi, care se ocupau cu păstoritul şi aveau privilegii «ab antiquo», au fost înlocuiţi atunci iobagii din Vikarthy [4]).

---

[1]) Cf. şi cuvintele lui Henric IV în actul de hotărnicie al episcopiei din Praga: «de regione Moravia usque ad fluvium, cui nomen est Wag», ceea ce arată că hotarul nord-vestic erà disputat între Moravia şi Ungaria (*Századok*, 1877, p. 491).

[2]) *Századok*, 1886, p. 333; cf. Hradszky József, *Szepes vármegye a mohácsi vész előtt*, Szepes váralja, 1888, p. 5.

[3]) «Nos Sigismundus . . .» dispunem împotriva nobililor din Pelsöcz cu privire la pădurea din Chetnek «ut nullus Nobilis et homo possessionatus dicti regni nostri Hungariae, signanter vero Nobilis in confiniis partium regni nostrorum Scepusiensium existentes Walachos, de partibus extraneis nutriendis animalibus et pecudibus in terra et silva sua tenere et conservare audeat et debeat . . .» (Fejér, *CD*, 6, p. 793; Kovachich, *Vest. Com., Suppl.*, I, 327, la Ios. Lad. Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880, p. 149).

[4]) Nos Frater Joannes de Czwla, Providentia Divina Abbas Ecclesiae B. M. V. de Scepus . . . eiusdem possessionis nostrae Vikarthy nimiam desolationem, et desertationem videntes, eandem possessionem denuo convenientibus aedificiis restaurare, et numero Jobagyonum augmentare, et decorare cupientes Valachos loco Jobagyonum ad ipsam morandi gratia intromisimus, et legitimo sculteto ipsorum Georgium Schan deputavimus, cui etiam unam possessionem, quam ad praesens inhabitabat, scilicet aedificandi molendinum libertatem habere, et per ipsum Successoribus suis universis liberam, et a qualibet solutione terragii, et decimali frugum, bladorum, et porcellorum: salva portione ipsius possessionis Plebanorum exempta, perpetuo, et irrevocabiliter possidendam pariter, et habendam contulimus, et libertatem dedimus tali conditione: ut ipse, suique Succesores universi, ad ipsam possessionem Vikarthy Valachos Jobagyones, undecunque habere poterit, commorandi causa, semper introducere, et colligere valeat, eisdem talem gratiam et libertatem ordinavimus, ut neque magis, neque minus tenere obligentur; solum de armentis, et gregibus caprarum, et ovium pariter suarum, quae pertinent ad Valachos, secundum jura, et servitia more Valachorum commorantium in Vikarthy,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Publicând acest document C. Wagner, *o. c.*, I, p. 429, n. 2, observă: « Valachorum nomine non intelliguntur hic populi Transilvaniae finitimi, sed gregum Pastores, qui Scepusiensibus, Liptoviensibus, etc. Valaszi audiunt ».

De aceeaşi părere este şi M. Schwartner, *De scultetiis per Hungariam quondam obviis*, pp. 78—79, care mai ştie, în acelaşi timp, şi de alţi Valahi din Zips (din Jakubjan, pădurea Chetnek, etc.), precum şi din Gömör [1]).

Întemeindu-se pe spusele lui Wagner şi Schwartner, şi Ernyei, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, pp. 259—260, afirmă că în documentele citate « Walachus » nu înseamnă decât « opilio », « păstor », fără deosebire de neam.

Într'adevăr în sec. XV—XVI, de când sânt cele mai multe din documentele la care se referă scriitorii citaţi, « Walachi », sânt « non gente, sed vitae genere tales intelligendi ». Ei se slavizaseră în mare parte, între cei cu drept valah intraseră şi Slovaci şi Ruteni, mulţi

---

singulis annis dare, et solvere tenebuntur. Ut igitur nostrae concessiones serias, robur obtineat perpetuae firmitatis, patentes literas eisdem Valachis concessimus, Sigilli nostri munimine roboratas. Datum in Coenobio nostro Schavnyk, Dominica Oculi. Anno Domini MDXIII » (Carolus Wagner, *Analecta Scepusii sacri et profani*, I, Viennae, 1774, pp. 429—430).

[1]) Pentru importanţa lor documentară, reproduc aici cele spuse de Schwartner: » Erat aliquando tempus, illucque non ita pridem adhuc, quo praesertim Hungariae superioris homines plebeii, in montium tergis siluisque opacis, rei pecuariae potius quam agrariae, pabuloque pecoris magis quam aruo studebant; parsque maior victus eorum, ad instar veterum Germanorum, lacte et caseo carneque constititit. Opiliones isti *Vlachi* nomine improprio appellati (*Valachos pecorarios* art. 12, 1567 nuncupat), a Scultetis ad loca deserta aratro tentanda, sedesque stabiles fingendas inuitati, vocationi saepenumero obsecuti sunt, vitamque numidicam, quam *Sallustius* appellat, linquentes, constituerunt villas, retento quamuis interdum, si locus stabilis iam id suadebat magis, pastoritio vitae genere (*Anal. Scep.*, 1, 429); vnde *Valachicales* dicebantur villae, dicunturque adhuc usque; vt *Valachi* non gente, sed vitae genere tales intelligendi sint (Lucius, in Schwandtneri *SS. rer. Hung.*, tom. III, p. 459. Cf. D'Anville *mittlere Erdbeschreibung*, Nürnberg. 1782. S. 253), quibus villa Iakubian, a Teutonibus et Slauis derelicta, anno 1492, a Dynasta castri Lublyouiensis data est. Pendebant isti censum et ab agro, et ouium quas curabant grege, Rexque Poloniae Sigismundus Augustus, anno 1501. contractum suo corroborans consensu, concessit « insuper Iaczkoni *Valacho, eiusque successoribus Advocatis*, duas curias in silvis, alias *Kosary*, liberas, *in quibus ipse et eius successores, greges pascerent* ». Fuisse autem reuera in oris Hungariae aquilonis obuersis, vitae genus illud otiosum, prae rusticatione ob glebam sterilem operosa, Valachis, vt appellabantur, Ruthenisque diutissime carum, e legibus publicis art. 4, 1563. art. 12, 1567. apparet, idemque singulari etiam ostendam documento, quod mihi originale patuit, (descripsi illud in *Mantissa diplom.*, Nro IX.) opilionum Gömöriensium, qui vastos intra saltus, quibus prouinciae Gömör atque Scepus dirimuntur olim palantes, priuilegiis adeo solemnibus, quae hodieque renouari vehementer cupiunt, saeculo superiori ineunte adhuc gauisi sunt; commodeque hoc loco litterarum Sigismundi Regis anni 1426 (Kovachich, *Vest. Com.*, Suppl. I, p. 327) adhuc memini, in quibus Nobiles de Pelsöcz reprehendebantur, ob admissos *Wolahos e partibus extraneis* ad siluam Chetnekiorum, « *pro nutriendis animalibus* non obstante edicto regio generali, ne quisquam Nobilium, in primis vero Nobiles in confiniis partium Scepusiensium — in terra et silua sua, illos conseruare audeat » «.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din cei care-şi mai păstraseră limba luaseră nume slave, deşi alţii îşi păstrară pe cele româneşti până pe la sfârşitul secolului XVII, cum am văzut vorbind despre Gömör. Dar cei mai vechi dintre ei au fost Valahi, şi numai Valahi. Aşà ne spune cel puţin toponimia şi onomastica, care ni-i arată în regiunea Zipsului mult înainte de sec. XV—XVI.

« Walachi intromissi loco Jobagyonum » în sec. XVI în Zips într'adevăr nu sânt Români din Transilvania, ci Valahi din Zips şi din apropierea Zipsului, unde se găsiau în număr destul de mare încă din sec. XI.

Şi Takács S., *Rajzok a török világból*, II, 315 afirmă că în întreg secolul XVI şi XVII păşteau în Zips turme venite din Polonia şi din oraşele din Ungaria.

Aceste turme ar fi fost aduse de păstori « aşà zişi valahi ».

Documentul dela 1513 vorbeşte despre un « scultetus », deci un « cnez » al Valahilor din Vikarthy.

Dar s'ar puteà ca unul din cei cinci voevozi ai acelor « Olachi Romani, commorantes in partibus U n g a r i a e, Transilvaniae, Ultralpinis et Sirmiis », şi anume Nicolaus princeps de Remecha, Ladislaus voyvoda de Bivinis, Sanislaus de Sypprach (fără titlu), Aprozya (=« Oprişa »?) voyvoda de Z o p u s şi Nicolaus voyvoda de Auginas, pe care-i pomeneşte scrisoarea din 1345 a papei Clemens VI (A. Theiner, *Vetera Monumenta hist. Hungariam sacram illustrantia*, I, 691; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 1, pp. 697—698), să fie din Zips, dacă *Zopus* trebuie cetit *Zepus* = « Szepes » (în Zips se găseşte şi o *Remete*, iar *Sypprach* ar puteà cuprinde pe *Zsibra*, tot din Zips, ori pe *Széplak* din Abaúj-ul vecin)[1]; în cazul acesta pe *Bivinis* l-am puteà ceti *Bilinis* şi identificà cu *Belényes* « Beinş », « Beiuş »[2]).

---

[1]) În legătură cu aceşti voevozi ar trebui să se cerceteze dacă nobilii militari din « Sedes decem lanceatorum » sau « Parvus Comitatus », azi în Zips, ale căror privilegii întărite prin diploma dela 1243 a regelui Bela IV (publicată de J. Bárdosy, *Supplementum analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, pp. 34—38; cf. şi Hradszky, *o. c.*, pp. 13—14 şi 53—55) se ascamănă foarte mult cu ale Valahilor din Árva vecină, nu sânt cumva Români (Hradszky îi socoate cei dintâiu Unguri aşezaţi în valea Poprádului şi a Hernádului, alături de populaţia băştinaşă de origine slavă, cf. pp. 7—8 şi 13—14). Bela IV le asigură « eandem, quam a b a n t i q u o habuerunt l i b e r t a t e m » (după Bárdosy « a Sancto Stephano »), în schimb sânt obligaţi tot câte patru « unum mittere decenter armatum », « Comes de Scepus nec ipsos, nec eorum Jobagiones possit judicare, nisi in causis furti, monete et decimarum, super causis autem minutis, inter se ortis, diffiniendis, ipsimet sibi judicem possint eligere quem volent ». Între numele satelor, aşezate între Poprád şi Hernád, se găsesc şi: *Chantafalva*, azi *Csontfalu*, *Primócz*, *Pikócz* (cf. despre acestea mai încolo), apoi derivate din nume de persoană ca: *Ábrahámfalva*, *Janócz*, etc. Ladislau IV dă o diplomă la 1282 « iuxta fluvium Hernad prope villam *Zaka* » (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 143), care pare a fi identică cu rom. *Saca*.

[2]) Un « Iwan Woywoda de Bulenus, ac Bock de Balk, fratres sui » sunt pomeniţi în a. 1363 la Fejér, *o. c.*, IX, 3, p. 365; cf. şi Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 75 (în I, 1, p. 304, cu data greşită 1263). În 1490 este vorba de « Petrus vajda ac universi kenezii

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Îmi permit această identificare cu toată rezerva și reproduc în același timp, pentru control, pe cea a lui I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, *AAR*, s. II, t. XXIV ist., p. 197:

»E aproape cu neputință să identificăm aceste nume cu localitățile corespunzătoare de astăzi; ele sunt așà de corupte, încât toate încercările de identificare cu localități vechi sau actuale vor rămâneà simple presupuneri: « princeps de Remecha » poate fi un voyvoda de Remete, posesiune în care cu doi ani mai înainte, la 1343, se pomenește un chinez Bracan, care răpește stăpânului său 94 de porci: Remete erà în Banat, în comitatul Carașului [1]); Ladislau poate fi un voevod din Bevini, sat ce se pomenește în Transilvania pe la 1332 [2]); sub Sypprach se poate ascunde unul din numeroasele sate cu numele Siplac în Transilvania și Ungaria; Aprozya din Zopus pare a fi identic cu Aprusa chinezul din Sarasău (Zorwazou) în Maramurăș, pomenit în același an ca fiu al voevodului Erdeu [3]); sub Zopus s'ar puteà ascunde Sebus din Maramurăș; nu pot ști ce sat erà Auginas [4])«.

141. Presupunerea privitoare la voevodul din Zopus = « Zepus » mi-o întemeiez pe vechimea care ne-o arată toponimia pentru Românii din acest comitat [5]).

Mai întâiu avem două așà zise **Batizfalva**: *a*) *Batizfalva* a. 1279, Hradszky, *o. c.*, 24; a. 1319—1412 și 1417; *b*) *Villa Botyz*, *Bothyzfolua* a. 1412, 1413 (Csánki, *MH*, I, 255; azi *Batizfalu*, germ. *Botiszdorf*, *Botzdorf*, slovac. *Batizovce*, *Batizovec*.

In 1383 se pomenește un oarecare Menardus, filius « Johannis Sculteto de *Villa Batizii* de Comitatu Scepus » (Wagner, *o. c.*, I, 415).

Explicarea acestor nume trebuie să fie aceeași cu a celorlalte de acest fel:

1. *Batiza*, rom. *Botiza*, din Maramureș: *Batyzhaza*, *Bathyza*, *Bathyz* a. 1411, *Bathyzfalva* a. 1480 (Csánki, *MH*, I, 446).

2. *Batiz*, *Batizfalva*, rom., *Botiza*, din Hunedoara (*Bachychfalua* a. 1387; *Batyzfolua* a. 1387; *Batyz*, a. 1404; *Bathiz*, *Bathyz* a. 1444,

et jurati de pertinentiis eiusdem *Belenes* » (Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 469; cf. *Transilvania*, 1872, p. 200).

[1]) Hurm., I, 1, p. 687; cf. doc. din 1344, ibid., și cel din 1503, Hurm., II, 1, p. 510. Localități cu asemenea numire se găsesc și în alte părți ale Ungariei, d. p. în Maramurăș.

[2]) N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, București, 1884, p. 44.

[3]) I. Mihályi, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Maramureș-Siget, 1900, p. 20.

[4]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, II, p. 74, identifică pe Zopus cu satul Țapu din comitatul Târnavei, iar pe Bivinis și Auginas le pune în Bulgaria. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la* 1382, p. 162, cetește « Anginas ». Pentru *Sypprach* = *Széplak* cf. și Gruia, în *Revista Teologică*, II, p. 251, n. 6.

[5]) Afirmația că « Die Namen der Berge und Felder sind theils deutschen, theils slavischen Ursprungs . . . » (cf. Petrov, *Sbornik Fr. Pestyho* etc., p. 118) nu schimbă deloc cele expuse mai jos.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în 1264 pădurea pustie « *Chetana* » sau « *Chetene* alias Howerfelde » dintre apele « Poprath et Conotopa », iar el şi fraţii săi au cedat-o în 1279 Saşilor pentru colonizare [1]).

Forma cea mai veche, *Botez*, ne indică clar originea cuvântului, chiar şi dacă el se întâlneşte într'o regiune care astăzi nu mai este românească. Este vorba de substantivul postverbal rom. *botez* « Taufe » < *botezà* (megl. *bătezà*, i.-rom. *botezâ*, arom. *pătitzà*, al cărui început este influenţat de cuv. alb. *pakezoń*, sau i s'a asimilat *b-* lui *-t-* următor <* *bătezà*, iar acesta din b a p t ĭ z a r e; (cf. şi it. *battegiare*, sic. *vattiare*, v.-berg. *bateza*, sard. g., cors. *battidzà*, eng. *batadžer*, v.-fr. *batoyer*), care se întrebuinţează şi astăzi foarte des ca nume de familie la Români, fiind dat după sărbătoarea *Botezul Domnului* = « Bobotează », ca şi *Crăciun* după *Crăciun*; *Floarea*, *Florea*, *Florian* şi *Florin* după *Florii*; *Pascu*, *Paşcu*, *Pasca*, *Pascal* din slav. (= lat. *Paschales*) după *Paşti*, etc.

Botez nu este numai o « grafie », cum socoate Gombocz—Melich, *l. c.*, ci a fost rostirea originală, care, având *-e-* închis, a dat ungureşte mai întâiu *Botiz* (cf. şi *căţel* > *Kacil*, *Cocil*, etc.), apoi *Batiz*. Germanul *Botzdorf* s'a născut în mod normal din *Botizdorf* prin sincoparea vocalei.

Formele româneşti *Botiza*, *Botiz* sânt reprimiri din ungureşte [2]).

142. Românii au dat şi numele satului **Kattuny** (*Katuń*, *Katune*) din Zips (Szepes), atestat mai întâiu la 1282 (Hradszky, *o. c.*, 23), apoi în 1294 în forma *Kattun* (Fejér, *CD*, VI, 1, 340) şi *Kathun* la 1345 (Wagner, *o. c.*, I, 318 şi Csánki, *MH*, I, 260).

Este vorba de rom. *cătun*, despre a cărui origine am vorbit în legătură cu *Katun*, *Katunari* din Modruš-Fiume.

Katun « praedium prope ad insulam regis », insula « de Tychon » (com. Zala), atestat la 1210 (Wenzel, *CDA*, I, 105) ne arată calea apucată de cuvântul românesc până să ajungă în Zips (Szepes) şi chiar în Maramureşul ceho-slovac (cf. *Katunskĕ putĕ*, în Krajnikovo,

[1]) Cf. Bárdosy, *o. c.*, 134—142; M. Schwartner, *De scultetiis per Hungariam quondam obviis*, pp. 62—63; Hradszky, *o. c.*, p. 21. Acestui comes *Botyz* regele Bela IV îi dăduse privilegiul, ca, de câte ori ar avea nevoie el şi fraţii lui, « n o n i n p r a e s e n t i a C o m i t i s d e S c e p u s, sed in praesentia Regiae Maiestatis, more aliorum Nobilium conueniat, iuris ordine obseruato », iar ţăranii adunaţi pentru pustiirea pădurii Chetene să fie scutiţi « a i u d i c i o et iurisdictione Comitis de Scepes pro tempore constituti » (cf. Bárdosy, *o. c.*, 95, şi Schwartner, *o. c.*, 62—63). Întrebuinţând acest privilegiu comitele *Botyz* (Mariássy) a instituit acolo în a. 1279 şoltuzi sau cneji, dându-le dreptul să judece « exceptis causis maioribus; videlicet homicidia, latrocinia, et his similes ipsi iudicabunt, Comite B. et fratribus suis praesentibus, sine homine ipsorum ad hoc destinato » (cf. Bárdosy, *o. c.*, p. 134 ş. u., şi Schwartner, p. 63).

Se pare că avem a face şi în acest caz, ca şi în altele, cu « ius valachicum ».

[2]) Numeroase date pentru familia *Batiz* = « Botez » de *Botiza* din Hunedoara se găsesc, începând cu a. 1446, la Csánki, *MH*, V, 162. Tot acolo, V, 910, pentru cea din *Păucea* şi *Sânger*, începând cu anii 1430, respectiv 1440.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

la Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč. st.*, p. 14) [1]).

Întocmai ca şi ung. *rós* « rot », *róska* « rötlich » (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 488) şi rut. *roša* « rotbraune Ziege », **Roskfalva**, atestat mai întâiu în a. 1277 (Hradszky, *o. c.*, 23), apoi în 1424 (Csánki, *MH*, I, 266), azi *Roskócz*, *Roschkowitz*, *Roškovcze* (Lipszky, *Rep.*, II, 563, 564; cf. *Roskócz*, *Roškovcze* şi în Zemplén) nu poate fi despărţit de rom. *roş*, *-ă* « rot » (> *roşcă*, *roşcat*) < r ŏ s e u s, -a, -um « rosenfarbig » (cf. abruz. *rǫšę*).

Rugus « silva » a. 1225 (Fejér, *CD*, III, 2, p. 67), « locus » a. 1412 (id., ib., X, 5, p. 259) pare a fi o latinizare a românescului *rug* « Dornstrauch », « Dornbusch » < r ŭ b u s, -u m « Brombeerstrauch » (cf. it. *rogo*) [2]).

Dintre celelalte nume de localităţi au înfăţişare românească: **Ordzovány**, *Ordzovjány* sau *Ragyócz* (a. 1348 Hradszky, *o. c.*, 23; Lipszky, *Rep.*, I, 480), pentru care cf. rom. *ordz*, *orz* [arom., megl. *ordzu*] « Gerste » < h ŏ r d e u m > it. *orzo*, etc. [3]).

Pot fi şi româneşti nume ca: *Bosafalva* (a. 1350, etc., Csánki, *MH*, I, 256); *Bótfalva* (*Bothfalwa* a. 1405, etc., Csánki, *MH*, I, 256); *Csantafalva* (*Chanta villa* a. 1318, *Chantafalwa* a. 1418, 1435, *Santhafalua* a. 1439, azi *Csontfalva*, Csánki, *MH*, I, 256; cf. rom. *Ciontea*); *Jánkfalva* = *Kloszdorf* = *Hanzovecz* (a. 1480, Csánki, *MH*, I, 259); *Stoyánfalva* (*Stojanfölde* a. 1292, Hradszky, *o. c.*, 25; *Stoyanfalua* a. 1340, 1383, 1412; *terra Stoyanfelde* a. 1411, Csánki, *MH*, I, 267); *Vojkfalva* (*Woykfalva* a. 1301—1367, 1494, Csánki, *MH*, I, 269; azi *Vojkócz*, *Vojkensdorf*, *Vojkovcze*, Lipszky, *Rep.*, II, 742), etc.

---

[1]) Mai avem: *Kotun* = *Cătun* « Gebirgsdorf, Gasse der rum. Vorstadt in Kronstadt » (= « Braşov ») (S. Moldovan, *Ardealul*, I, Ţinuturile de pe Olt, ed. II, p. 74 şi I. Brenndörfer, *Román (oláh) elemek az erdélyi szász nyelvben* p. 69); *Cătunul-Bisericei*, *Cătunul-Boului*, *Cătunul-din-deal* în Argeş; *Cătuna*, *Cătunul*, *Faţa-Cătunului* în Buzău; *Cătunele*, *Cătunele-de-jos* în Mehedinţi; *Cătunul-din-sus* în Olt; *Cătunul*, *Cătunul-Moara*, *Cătuneanul* în Prahova; *Cătunele* în Roman; *Cătunaşe* în Tecuciu; *Cătunele-dela-Fântânele*, *Cătunele-dela-Viişoara* în Teleorman; *Cătuneanca*, *Cătuneni* în Vlaşca (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 303—305), la care se pot adăugà *Cotunul-de-jos* în Putna, *Cotunul-din-vale* în Vlaşca (Frunzescu, *Dicţ. top. şi statistic al Rom.*, 142).

[2]) Totuşi cf. şi rus. *rugŭ*, *ruga* « alt », « zerrissen », « hässlich », srb. *rug*, *ruga*, idem. În a. 1288 fiica règelui Bela IV şi văduva lui Boleslav, Kunigunda, dăruieşte teritoriul dintre Gnezda şi Podolin, ca să fie lăzuit de pădurea de pe el şi să se ridice sate nouă. Aici s'au întemeiat cele două (Alsó- şi Felső-) **Ruzsbach** (Wagner, *o. c.*, I, 195—196 şi Hradszky, *o. c.*, 21), care ar puteà aveà în partea întâia pluralul *rugi* al lui *rug*.

[3]) Cunosc numele de fam. rom. *Orz*. Cf. şi *Ordza* de Konyhai a. 1638, la I. cav. de Puşcariu, *Date istorice priv. la fam. nob. rom.*, I, 79 şi II, 280, precum şi *Orzistye* în Timiş, la Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 239.

Deşi se aseamănă cu unele cuvinte româneşti (cf. rom. *palmă* şi n. pers. *Palma*, dim. *Palmola*, *Palmota*, *Palmisca*, *Palmiţa*, *Palmucia*, srb. *Paoma*, la Jireček, *Die Romanen*, II, 49; rom. *prim*, *primăvară*, *văr primar*, *cale primară* şi n. pers. *Primus*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În partea nordică a Zipsului avem muntele **Magura**, după care s'a numit şi plasa în care se găseşte acesta. Din *Magura* face parte şi **Palenica** = « poienița », care (din pricina lui *-e-*) are înfățişare fonologică românească (cf. şi satul *Polyanócz* a 1409 la Hradszky, *o. c.*, 23).

Dintre numele privitoare la părțile de hotar sânt româneşti ori arată traiul în Zips al unei populații cu organizație românească: *Sihla*; *Vatral'ova*, *Vatralivske* (cf. rom. *vătraiu* « Schürhacken » < *vătral'* > *vătrariu*; srb., slovac, rut. *vatralj*, bulg. *vatral*) [1]); *Barbušanka*; *Šoltisska*; *Vajdovka*, toate în Jar'abina; *Romanjanka* în Litmanova, etc. [2]).

143. Şi acum, fiindcă a venit vorba de munții şi părțile de hotar cu nume românesc ai Zipsului, să încercăm să lămurim şi pe **Turtur**, cea mai veche numire de acest fel atestată în această regiune.

Datele privitoare la acest nume sânt următoarele: « Borsu. . . qui confinia regni conspicerat et obstaculis confirmaret usque ad montem *Turtur* » (Anonymus, c. 18, ed. Fejérpataky, p. 22); « factis metis per montes *Turtur* » (id. ib.); « Et eodem modo ex parte Polonorum usque ad montem *Turtur* » (Anonymus, c. 57, ed. Fejérpataky, p. 10); « ad montem *Turtur* » a. 1269—1610 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 558; *A m. honfogl. kútfői*, 416; acest nume este redat greşit, în forma *Tatur*, la Fejér, *CD*, IV, 3, p. 516; greşală care, de altfel, se găseşte şi în unele ediții ale Anonimului) [3]); « abinde tendit versus montes *Turthul*. . . venit super unum Berch » a. 1273—1298 (Arh. Muz. Naț. ung., Melich, *Magyar Nyelv*, VIII, 338); « inde uertitur uersus orientem ad alpes *tortol* et vadit ad montem vbi exit fluuius Poprad » a. 1318 (copie după un document din 1267, id., ib.).

Ca şi J. Rozwadowski, *O nazwach geograficznych Podhala*, în *Pamiętnik towarzystwa tatrzańskiego*, Rok 1914, Kraków, 1914, pp. 3-5, şi Melich, *Magyar Nyelv*, VIII, 336—343, şi *A honfoglaláskori Magyarország*, 329—330, 365, 379, identifică acest *Turtur* cu numele muntelui *Tatra*, naşterea căruia o explică astfel:

« E sigur că *Turtur* din sec. XII s'a desvoltat dintr'un ung. **Turtr-* < **Turtrĭ* ~ **Turtri* din sec. X, XI. Acest ung. **Turtrĭ* ~ **Turtri* din

la Jireček, *Die Romanen*, II, 53; *Prim* la Germani adeseori; *pic*, *picur* şi n. pers. şi top. *Picul* în Dolj), probabil sânt de origine germană: *Palmsdorf*, *Palmesdorf* = *Pálmafalu* = *Palmarum villa* a. 1298, *Baltmanni villa* a. 1307, *Bálmar*, *Balmer* a. 1412 < germ. *Baldamar*, *Paldamar* (Lumtzer — Melich, *o. c.*, 31); *Primfalva*, *Prymfalva* a. 1280,, villa *Primi* a. 1312, *Prymfalva*, *Primsdorf*, *Preymandorff* = *Preymendorf*, *Primócz*, *Primovcze* < germ. *Brehm*, *Briehm*, *Preim*, *Priem* (Lumtzer—Melich, *o. c.*, 36); *Piksdorf*, *Pickensdorf*, *Pikfalva*, *Puekfalwa*, *Pitkfalua*, *Pikócz*, *Pickowcze*, etc. < germ. *Bieck*, *Pick* (Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 36).

[1]) Pentru *vatră* (alb. *vatrɛ*, srb., č.-slov. etc. *vatra*, pol. *watra*), cf. Philippide, *Originea Românilor*, II, 741: < m.-gr. (n.-gr.) *βάθρον* « Grundlage, Grund, Basis » (după Miklosich, *EWS*, 376; Pedersen, *Z. f. vgl. Spr.* XXXVII, 311; Wędkiewicz, *Zur Char.*, *l. c.*, 278—280).

[2]) Cf. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., pp. 93—96; vezi şi p. 346, n. 1.

[3]) Din aceste cetiri greşite s'a născut credința că Tátra a fost numită ungureşte mai întâiu *Tatur* sau *Tátor-*, *Táturhegy*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sec. X, XI iarăşi s'a desvoltat regulat dintr'un slav, după mine slovac **Tr̥try* ~ **Tr̥tri* din sec. X, XI. . .

Vechiul slovac **Tr̥try* cu timpul s'a pierdut din limba slovacă, cum a dispărut şi ungurescul *Turtur* > *Turtul* etc., întrebuinţat în cursul a cinci veacuri» (*Magyar Nyelv*, VIII, 341).

Cum vedem, numai asteriscuri, deci numai presupuneri, nimic sigur.

O. Asbóth, *Nyelvtudomány*, IV, 3—1913, pp. 200—206, admite în fond gruparea formelor slave din care explică Melich ungurescul *Tátra*, dar în privinţa identificării lui cu *Turtur* > *Turtul* face unele rezerve.

Mai întâiu forma *Turtul* este inexistentă, e numai presupusă. Apoi, cum a arătat, şi Horger, această formă ar fi dat ungureşte mai curând *Törtöl* decât *Tartal* [1]), iar *Turtur* mai curând *Törtör* decât *Tartar*.

În sfârşit, fără a stabili vreo legătură cu slav. **Tr̥try* > pol. **Tartry*, prin disim. > slov. *Tatry* > ung. *Tátra*, relevă un nume asemănător în Jugoslavia, anume *Trtra planina* de lângă Mostar. Eu mai pot adăugà, după harta militară. austriacă, un *Turtra p.* în Ung.

Însuşi Melich este nevoit să recunoască mai departe că «în secolul XVI, XVII, XVIII *Tatra* a fost numită ungureşte *Késmárk*, *Késmárki havas(ok)*, *Beszkédi hegyek*, *Karpat(us)*» şi că «numele *Tátra* de astăzi s'a născut în jumătatea a doua a secolului XVIII dintr'un *Tatra* latinizat. Această latinizare s'a întâmplat din actualul slovac *Tatri(i)*; numele slovac este de origine polonă şi plurale tantum feminini generis. Latinescul *Tatra* l-a alcătuit probabil Bél Mátyás pe la mijlocul secolului XVIII (*Magyar Nyelv*, VIII, 343; cf. şi Asbóth, *l. c.*, p. 198) [2]).

Într'adevăr, dacă cetim cu grijă documentele, vedem că nu poate fi vorba de vârful *Tatra*, care este mai spre Sud, ci de un munte mai mic, care a servit ca hotar între comitatul Zipsului şi Galiţia, spre Nord dela *Magura* şi nu departe de râul *Poprád* [3]). De aceea sânt cu

[1]) Cf. cum. *Turtul*, *Turtel* (< turc. *törtöl* «spin», «ghimpe») > n. pers. ung. *Törtel*, *Tertel* (Gombocz, *Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 251).

[2]) Observ în acest loc că originea **Tatrei** nu poate fi lămurită decât în legătură cu cea a *Matrei* şi a *Fatrei*, pe care etimologia populară le-a pus în legătură cu «Vatter, Mutter, Tochter» (cf. Sándor I., *Sokféle*, VIII, 226; Bél M., *Notitia*, II, 517; Melich, *Magyar Nyelv*, VIII, 337). Dintre ele **Matra** este formă veche, atestată şi la Anonymus (c. 32, ed. Fejérpataky, p. 30: «a Thyscia usque ad siluam Matra»; cf. şi Melich, *Magyar Nyelv*, VII, 337). Forma cea mai veche a **Fatrei** este «der *Vatter*» (începând din sec. XVI, vezi Melich, *Magyar Nyelv*, VII, 343; cf. şi XVII, 49, 220). Nu ştiu cum dovedeşte originea românească a *Tatrei* răposatul învăţat polon K. Totkaúski, la care trimite Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, p. 240, fără a ne indicà locul.

[3]) Pe acesta (împreună cu satul *Poprád* a. 1256, 1287 = «Deutschendorf»; mai pot adăugà: *Popradno* în Trencsén, Lipszky, *Rep.*, I, 254; *Paprád* în Bucovina, Lipszky *Rep.*, I, 495; *Paprathna* a. 1436, *Paprád* a. 1439, părâul *Propodna* în Severin, Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, II, 435—436) Melich, *A honfog-*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

totul de acord cu D. Pais, care în *Magyar Anonymus*, 114, constată: «Munții *Turtur* ai Anonimului cu greu se pot raportà la actualul *Magas-Tátra*, întocmai cum *Zilva Zepus* (Pădurea Zipsului) din cartea lui a trebuit să înceapă cu mult mai jos de Magas-Tátra, în regiunea Szepsi și Kassa».

Răspunsul lui Melich la această observare (*A honfoglaláskori Magyarország*, 330, n. 27) încearcă să deplaseze chestiunea, atribuindu-i lui Pajs afirmații pe care nu le-a făcut cu privire la *Turtur*, ci numai la *Zilva Zepus* (Pădurea Zipsului), pe care o așează înspre Gömör, Osztrovszk-Veport și Alacsony-Tátra.

Am văzut că *Turz* din apropierea Zoborului Nitrei (a. 1183, Wenzel, *CDA*, XI, 47) este identic cu rom. **turz* = *sturz* < *t u r d e u s sau mai bine, dintr'un singular reconstruit din pluralul **turzi*, *sturzi* < *turdi* al lui t u r d u s. Tot așà și *Turze* și *Strzulki* din distr. Sambor și Alt-Sandez ale Galiției, din nemijlocită apropiere de Zips.

De aceeași natură este și numirea *Turtur* care se află aproape de *Măgura* de origine românească [1]).

Este vorba de masculinul *turtur* al femininului d.-rom, arom., megl. *turtură* «Turteltaube» (cf. it. *tortora*, fr. *tourtre*, cat. *tortra*) < *t u r t u r a, -a m, ori dintr'o formă disimilată *t u r t u l a, -a m (subt influența sufixului -ŭ l a; cf. sp. *tortola*), fie că acel *turtur* este un nominativ reconstruit din pluralul *turturi* al lui **turture* < t ŭ r t u r, -e m (cf. it. *tortore*, prov. *tortre*), fie că este din forma disimilată; *t u r t u l u s, -u m subt influența sufixului -ŭ l u s (cf. sp. *tortolo*, alb. *turtul*) [2]).

Existența lui *turtur* în limba noastră, ca pendant al lui *turtură*, o dovedesc și formele *turturoiu* și *turturel* alături de *turtureà*, *turturică*, *turtureluș̆ă*, *turtureluță* [3]).

---

laldskori Magyarország, 327—328, îl explică din ung. *paprád* < *páprád* (var. *papragy*, *páprágy*), «Farrenkraut», iar acesta din slav. *paprat*ъ = *paprot*ъ «Farrenkraut». Alții (P. Hunfalvy, *Egyet. Phil. Közl.*, IV, 591, și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 120—121, care dă formele *Poprad*, *Poprat*, *Popprad*, *Pobrath*, *Popart*, *Popra*, *Propra*, *Pobrad*, începând cu a. 1209) l-au derivat direct din cuvântul slav (cf. nume slave la Miklosich, *Die slav. Ortsn. aus Appell.*, II, p. 220, nr. 482). Sobolevskij, *Arch. f. slav. Phil.*, XXXII, 311, crede că nu este nume slav, dar este un compus, în care partea finală este identică cu *-porod* din *Sně-porod*, afluentul Dniprului. J. Rozwadowski, *o. c.*, pp. 3—4, se opune unei derivări din limba germană, pentru că *Popradno gorno* se găsește și în Bosnia. Dar poate fi vorba și de numele de persoană: *Pop*ъ*-Rad*ъ; cf. rom. *Poparadu* < *Popa Radu*, *Popandron* < *Pop Andron*, *Popluca* < *Pop Luca*, *Popivan* < *Pop Ivan*, *Popdan* < *Pop Dan*, etc. În special relev pe *Popivan*, care este și nume de munte în Maramureș. Această explicare corespunde mai bine din punct de vedere fonologic decât cea dată de Melich.

[1]) În jur de *Zakopane* din apropiere avem nume topice ca: *Groṅkov*, *Palenica*, *Palenica w Capowskim lesie*, *Murzasichle* care, în partea din urmă (cf. și *Mur*) poate fi românesc, *Grapa*, *Kiczora*, *Blahowka*, *Wołoszyn* și *Włosienica*, iar spre Nord de *Palenica* și *Magura*, pe *Čerbulska* și *Turbacz*.

[2]) Vezi S. Pușcariu, *EtWb*, 166, Nr. 1779; Tiktin, *DRG*, 1667—68.

[3]) Pentru analogia numirii citez ung. *Gerlicze*, slov. *Grlice* din com. Gömör (Lipszky, *Rep.*, I, 199): < ung. *gerlicze*, iar acesta din v.- bg. *grъlica* «Turteltaube».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ş'apoi se ştie că foarte multe numiri de munţi sânt date după animalele care se găsesc pe aceştia, adeseori după paseri, ori după posesori cu nume de paseri, cf.: *Cocoşul*, *Cocorul*, *Falcău*, *Fluturica*, *Găina*, *Sturz* în Bucovina [1]); *Stârci*, în Maramureş [2]); *Golomba* < ung. *galamb* « porumb », *Răcza* (acesta se găseşte şi la graniţa dintre Trencsén şi Galiţia), *Vulturul*, *Keruly* < ung. *karoly* « coruiu », *Harecz*, în Secuime [3]); iar în alte părţi ale Carpaţilor: *Ciahlăul* < *ciahlău* = *cialhău* < ung. *csahló* « un fel de vultur » [4]), *Rarău* < ung. *rárò* « un fel de şoim » [5]) sau din slav. *raroh*, din care este şi cuvântul unguresc, etc.

Un sat *Turtureşti* avem în Neamţu (cf. *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 669). Numele de familie *Turtureanu* este cunoscut la Românii din Ardeal, *Turturică* în Ialomiţa, etc.

Toate acestea sânt destule argumente pentru originea românească a lui *Turtur* din Zips.

Turtur poate fi aşa dar un cuvânt păstrat de Anonymus dela Românii nordici. El a dispărut după 5 veacuri de întrebuinţare deodată cu Românii din Zips care l-au avut în graiul lor [6]).

144. Aceste dovezi sânt potrivite şi ca să putem vedeà Români slavizaţi într'o mare parte din *goral*-ii = « muntenii » dintre *Măgura* Zipsului, a Arvei şi din Podhale, unde curge valea *Dunajec*-ului, care în general sânt consideraţi de Ruteni slovacizaţi [7]).

Aici, ne spune distinsul nostru coleg Al. Borza, « la Zacopane şi în împrejurimile sale pitoreşti au trăit o săptămână întreagă în mijlocul *goralilor*, a acestor munteni, cari sunt, fără îndoială, Români de-ai noştri înstrăinaţi. Instinctiv am simţit aceasta, când le-am văzut figura, portul, obiceiurile, casa, biserica. Nu odată m'am trezit, că

[1]) Cf. *Dicţ. Geogr. al Bucovinei*; arom. *Sturdza*, Weigand, *XXI.—XXVI. Jb.*, 176.

[2]) Cf. T. Papahagi, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 208.

[3]) Cf. S. Opreanu, *o. c.*, pp. 153—189.

[4]) Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 673—675; G. Czirbusz, în *Erdély*, a. XVII—1908, Nr. 1—2, p. 140, îl derivă din slav. *čahluj* « pleşuv », care însă, din punct de vedere fonologic, nu ne-ar fi dat *ciahlău*.

[5]) Tiktin, *DRG*, 1299.

[6]) Observ aici că numele ducelui cuman *Turtul* dela 1238 (cf. I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la fam. nob. rom.*, II, 202 şi 386) poate fi şi el identic cu rom. *turtur*, cum am arătat şi în legătură cu numele Cumanului *Oltuk* şi a lui *Vltuk*, *Uutuk* din *Reg. de Várad*.

[7]) Asupra acestora cf. Stanislav Eljasz-Radzilowski, *Pogląd na Tatry* (Krakow, 1900); M. Gumplowicz, *Polacy na Węgrzech*, rev. Lud, VII; Štefan Mi ík, *Spišski Poliaci*, Turóczszentmárton, 1903; S. Czambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, V Turčanskom Sv. Martine, 1906; acelaşi, *Slováci a ich reč*, V Budapešti, 1903; Herm. Ign. Bidermann, *Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte*, I, Innsbruck, 1862, II, 1867; Adolf Pechány, *A magyarországi tótok*, Budapest, 1913; Th. Holban, *Românii pe teritoriul polonez până 'n sec. XVI, în Arhiva*, XXXVII—1930, pp. 238—243 (cf. şi *Infl. rom. în l. polonă*, ib., XXXVIII—1931, nr. 2—4, pp. 261—277); L. Malinowski, *Rosprawy* al Ac. din Cracovia, XVII—1893; etc. Nu sânt de acord cu colegul Borza care vede în Gorali Daci slavizaţi (*Transilvania*, LX—1929, p. 16).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

agrăiam româneşte pe goralul-călăuză şi rămâneam foarte surprins, când primiam un răspuns într'o limbă neînţeleasă de mine [1]).

Avem şi un document istoric care dovedeşte că în ţinutul locuit de Gorali s'au găsit odinioară Români.

Se ştie că Boleslav, ducele Cracoviei şi al Sandomirului, a dăruit în 1257 soţiei sale Cunigunda, fiica regelui Bela IV, ca recompensaţie pentru banii ei de zestre « Terram Sandecensem pure et integre... et in perpetuum possidendam cum pleno Dominio Thelonei et omnibus attinentiis, pertinentibus ad eandem, sylvis, usque ad metas Hungariae se se extendentibus, fluviis, piscaturis, piscinis, tabernis, molendinis, pratis, pascuis... [2]) ».

Această « Terra Sandecensis », care se găseşte în unghiul format de Dunajec şi Poprad aveà pe la 1400 şi populaţie românească, cum apare din legenda Sfintei Cunigunde: « Valachorum seu Volscorum natio, rapto vivere asueta, in pecore pascendo et ove nutriendo occupata, agmine facto ex Alpibus, quae Hungariam a Poloniae Regno disterminant, in quibus suas exercent pasturas, tenentque cubilia, frequenter in oppidum Antiquae Sandecz hostiliter nocte, quo pavidior foret eorum irruptio, insiliebant, et in oppidanos praedas, caedesque et spolia, ceteraque nefanda committebant » [3]).

Deoarece Dunajec-ul se varsă în Vistula, s'ar puteà ca ucigaşii lui *Rōthfōs* din sec. XI şi ai lui Andronicus din sec. XII să fi fost Românii din această parte.

Aceasta cu atât mai mult că avem şi dovezi topice pentru existenţa lor aici în sec. XI—XIII. Th. Holban, *Arhiva*, *XXXVII*, p. 241, etc. relevă un sat *Hołosice* a. 1153 din Podhale, care în a. 1210 aveà forma doc. *Choloszino*. Numele satului *Klag* din povietul Bohe sk, atestat în a. 1242, ne reaminteşte apelativul *kl'ag* sau *klag* din rom. *cl'ag — chiag*; *Vatrov* din a. 1405 nu poate fi despărţit de rom. *vatră*, etc.

La acestea se pot adăugà o serie de alte numiri, atestate mai târziu, ca *Turbacz*, *Rotunda*, *Groń*, *Groniek*, *Minčel* sau *Menčel*, *Magura*, *Kotul*, *Zasihle*, *Kušma*, etc. [4]), precum şi nume de persoană cu înfăţişare evident românească, ca: *Wakul*, *Ursul*, *Mikul* (s. XIII), *Thatul*, *Turkul*, *Kotul*, *Stančul*, *Samotul*, derivatele în *-el*, *-or* şi *-escu*:

---

[1]) *Transilvania*, LX—1929, p. 10 ş. u. Şi Sawicki, *o. c.*, p. 83, constată asemănări antropologice între Gorali şi Valahii din Moravia, precum şi că au casele la fel cu aceştia.

[2]) J. Bárdossy, *Supplementum analectorum Terrae Scepusiensis*, Leutschoviae, 1802, pp. 86—90.

[3]) Długosz, *Hist. Pol.*, ed. Przez., I, 320; cf. I. Nistor, *Românii şi Rutenii în Bucovina*, Bucureşti, 1915, p. 20, şi *Emigrările de peste munţi*, în *AAR*, s. II, t. XXXVII ist., p. 820.

[4]) *Lapsze*, dacă este identic cu *Lupşa*, poate fi, şi el, românesc, cum crede Th. Holban, *l. c.*, p. 241. Dar *Skotniki*, cum arată şi *skotnicza* « grex » este mai curând din slav. *skotъ* « pecus » decât din *scoate* « a scoate la păşune ». Nu par a fi sigur româneşti, cum crede Holban, nici: *Trąbki* a. 1303 (cf. pol. *trębacz*), *Lopuszna* < rut. *łopuchъ* « Klette », *Dzial*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cristel, Cristanel, Koszel, Petrel, Stancel Nieszczyor; *Mielescu* a. 1476, *Teresku* a. 1470, 1476, n. top. Lucescu a. 1280, etc. (vezi și p. 408), și aproape toate elementele de limbă românească păstrate la Valahii moravi, iar alături de *valaš(s)ka* «Hacke» din alte părți, și *cholosznie, cholosznik*, mai târziu *wolosznie* «pantaloni de lână», propriu «pantaloni valahi». Dintre elementele românești unele au particularități caracteristice pentru limba noastră veche: *ń, l'* și *kl'* păstrat (*strzygoń, gruń, wetul'a* «vătuie», *kl'ag*), labialele nepalatalizate *(frembija, frombija)*, *dz* în loc de *z* (*budza* s. XII și XIII, *bryndza* s. XV, *dzer*, etc.) [1]).

145. Într'un articol cu titlul *Torna-vármegye régi oláh telepei*, publicat în *Ethnographia*, XIV—1903, pp. 361—365, Paul Thót-Szabó [2]) a arătat că între anii 1437—1510 căpitanii cetății Torna și prepoziții din Jászó au colonizat «o samă de Valahi» pe posesiunile lor. Și anume în a. 1437 le-au fost pustiite posesiunile din hotarele satelor Szvgo, (= «Sugó»), Nehotatelke, Debregh (= «Debröd»), Somogy (= «Somod»), iar cu acest prilej «occupando... eadem familia [Sáfár] per ipsorum populos, nec non quorundam Walachorum per ipsos castellanos illuc adductorum oves ac alia animalia depasci et conculcari,... silvas quoque sine intermissione succidi et devastari fecissent» (Arch. dom. Jászó, fasc. X, 162).

Acest caz se repetă de mai multe ori. În același an: «feneta per suos proprios populos ac quorundam Valahorum per ipsum Ladislaum castellanum illac adductorum per oves et alia animalia depasci... fecisset» (Arch. dom. Jászó, fasc. X, 170).

În anul următor sânt pomeniți unii Valahi de aceștia cu numele (Georgius și fiul său Valentinus, Iacobus, Georgius, apoi alt Georgius, Simon, al treilea Georgius și Nicolaus «Wolahij»). Aceștia au aprins pădurea și au păscut câmpul.

În a. 1438 regele Albert ordonă «ex consilio prelatorum et baronum» să se facă o demarcație de hotar pe posesiunile din Torna ale prepozitului Sanislau și ale domnilor, deoarece: «Sylvester et Vytus, filii Stephani Saffar de Thorna ex consensu et voluntate patris eorum diebus quadragesimalibus mox preteritis quasdam particulas terrarum arabilium ac pratorum et silvarum dicte ecclesie de Jazov... intra metas predii eorum Sugofew vocati, nec non quam plurima alia prata et silvas intra metas Jazow, Debregh et Mechenzeff pro seipsis occupantes quosdam Volahos eorum in faciebus earundem terrarum, pratorum et silvarum collocassent et residi fecissent...».

Valahi se găsiau și pe posesiunile prepozitului din Jászó.

---

[1]) Cf. și Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII, p. 242, și XXXVIII, pp. 274—277.

[2]) Articolul lui Thót-Szabó se găsește rezumat de G. Alexici, cu titlul *Colonii române în comitatul Torna*, în *Convorbiri Literare*, XXXIX—1905, pp. 567—569.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În a. 1500 « Gheorghe Buthkai Bor, căpitanul cetății Gölnicz a luat toate oile și caprele unui iobag valah din Mindszent al prepozitului » (Arch. dom. Jászó, fasc. XII, 253).

În a. 1510 au luat din hotarul comunei Debröd întreagă turma de oi a unui Valah cu numele Marcu și pe el însuși l-au dus în Torna și nu l-au slobozit decât după ce a plătit 150 de denari. Toate acestea le-au făcut: « ex mandato domine Hedvigis ducisse... relicte Stephani de Zapolya ac Johannis de Zapolya et Petri de Derenchen castellani castri Thorna... ». (Arch. dom. Jászó, fasc. XIV, 256 și 157).

Astăzi acești Valahi sânt dispăruți. În locul lor se găsesc Slovaci romano-catolici și Unguri.

Iosif Ernyei, *Oláh vagy valach?*, în *Ethnographia*, XV—1904, 256—264, deși recunoaște că Vladislav II și, cu câțiva ani după el, fiul său Vladislav III, au colonizat pe cursul râului San colonii valahe, și anume « advenas de Hungaria » (Hunfalvy, *Az oláhok története*, II, 320), totuși se ridică împotriva afirmațiunilor lui Thót-Szabó.

Obiecțiunile lui sânt că Thót-Szabó nu dă documentele în întregime, ci se întemeiază numai pe excerpte din ele și traduceri libere. În colo originea românească a coloniștilor o dovedesc numai cuvintele *valachi*, *wolahij*, *volah* și *walach*, iar faptul colonizării variantele gramaticale ale cuvintelor *collocati* și *adducti*. Numele date ungurește (Bálint, Jakab, Miklós, etc.), nu pot servi de loc ca dovadă pentru originea românească.

În secolul XV s'au făcut colonizări în Abaúj-Torna, dar nu de Români.

Aici nu se găsesc cneji, deși aceștia făceau colonizările românești. Nu se găsesc nici nume topice românești, ci numai slave și ungurești. Nu se găsesc, în sfârșit, nici elemente de limbă românești, cu excepția termenilor pastorali de origine românească cunoscuți pretutindeni.

Se îndoește deci în posibilitatea unor colonii românești în acest comitat și caută « alt expedient pentru liniștirea conștiinții ».

Pentru Ernyei valah înseamnă în aceste părți numai « păstor » (cf. L. Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, pp. 114, 115, 216; Th. Lehoczky, *Ethnographia*, XIII—1901, 108—110, și I. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, pp. 209—218), în Moravia « hoț », iar în Teschen se numesc valahi cei ce prelucrează produsele vieții pastorale.

Fără îndoială, aceste sensuri există, dar ele s'au format numai deodată cu desnaționalizarea Românilor din Nordul Ungariei, deci prin secolul XV—XVI. Mai nainte *Valah* a însemnat « Român » în sens etnic.

Toponimia ne arată clar că toate afirmațiunile lui Ernyei sânt lipsite de temeiu. Vechimea Românilor din Abaúj-Torna este mult mai mare decât cum o arată documentele la care se referă Thót-Szabó.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Despre populație de origine românească în com. Abaúj-Torna (Abaujka stolice) vorbește «villa **Ola**» a. 1236 (Wenzel, *CDA*, VII, 17), «terra *Ola*» a. 1258 (id., ib., VII, 481), *Olay* a. 1352, *Olah* a. 1405 (Csánki, *MH*, I, 214) [1]), iar despre organizație în voivodat **Vajda** (*Wayda*, *Woyda* a. 1302—1369, 1427, azi *Krasznyik-Vajda*, Csánki, *MH*, I, 220), și în cnezate, **kis-kinyizs** și **Nagy-Kinyizs** [2]).

Dintre celelalte nume de localități se poate relevà mai întâiu **Gárd** (*Gord*, *Goord*, *Gaard* a. 1330, 1436, Csánki, *MH*, I, 207), pentru care cf. mai curând d.-rom. *gard*, arom. *gardu* «Flechtwerk», «Zaun» decât vgs. *Gart* «Kreis». Despre rom. *gard* *Dicț. Acad.*, II[1], 227, ne spune: «Cuvânt străvechiu, înrudit cu alb. *gardʰ*, idem», adăogând: «Dacă e împrumutat cumva din limba albaneză, împrumutul acesta trebuie să fie foarte vechiu, din timpurile când în limba albaneză se pronunța încă **gard*, deci e contemporan cu *brad*, iar nu cu *barză*, *viezure*, *zară*, etc. Cuvântul albano-român se raportă la slavul *gradъ* [cf. *îngrădi*, *grădină*, *grajd*, *ogradă*] ca *baltă* la slav *blato*» [3]).

Urmează apoi: **Karácson** (*Karachond* a. 1427, Csánki, *MH*, I, 210), pentru care cf. rom. *Crăciun*; **Kupa** (*Kupa* a. 1332—37, *Fertes-kupa* a. 1415, *Kwpa* a. 1423, Csánki, *MH*, I, 212), pentru care cf.

---

[1]) Tot așà *olaszka* (cf. *nagy olaszka* = *oldh virág* «Tagetes erecta», «Nagelblume, aufrechte Sonnenblume», *Lex. Bud.*, 114 și 216) «viorea de vară, viorea colorată», «Cheiranthus incanus» (Abaúj, *Magyar Nyelvőr*, V, 272; Tokaj, *Magyar Nyelvőr*, XIX, 432; XXXIII, 187; Szinnyei, *MTsz*, II, 7); *olaszka virág* (Hegyalja, Kassai J., *Szókönyv*, IV, 12). Dela Românii din Abaúj a rămas în Jászó și Kassa (= Ko ice) cuvântul *domikát* «Art Käsesuppe» (Szinnyei, *MTsz*, I, 412, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1386); apoi: *bronza* < rom. *brânză* (*Magyar Nyelvőr*, XXXIII, 21), *gujásztra* < rom. *corastră* (ib., 22), *pászka* «macesz» (ib., 23) < rom. *pască* < lat. pascha, *ramasz* «bucată de lemn» (ib., 24) < rom. *rămas*, *tátó* «naș», etc.

[2]) Altfel de organizație politică poate aratà *Pány* (*Paan* a. 1339 și 1333, azi *Pány* = *Panyovci*) și *Pányok* sau *Pányik* (*Panyk*, *Pank* a. 1324, *Panyk* a. 1417, *Panak* a. 1427, *Panyok* a. 1431, *Panuk* a. 1454, etc., Csánki, *MH*, I, 214—215) < slav. *panŭ*, ori *Pan(a)* = *Pantelejmon*, și *Zsupány* < slav. *županŭ*.

[3]) Pentru originea slavă a lui *gard* militează P. Cancel, *Despre «Rumân»*, etc., pp. 62—63, și G. Nandriș, *Despre metateza lichidelor în elementele slave din limba română*, în *Dacoromania*, VI, 350—357. Observ aici că rom. *gard* a intrat foarte curând în ungurește, fiind întrebuințat nu numai în Ardeal, Sătmar, ci și pe Șesul Ungariei în forma *gárd* și *gárgya*, cu sensul de «margo», «sepimentum», «septura», «cinctura» (derivate: *gárgyás*; *gárgyál*, *gárgyáz*); cf. și *gárgyina*, idem, < rom. *gardină*, în Someș. Este atestat mai întâiu în a. 1350: «In latere cuiusdam montis *Wajthagordya* (= «gardul voevodului») vocati», apoi la 1409: «Ad quendam montem magnum *Nagmalgardia* vocatum», etc. Din întrebuințarea cu suf. pos. *-ja*, în special în expresiunea *kút-gárgya*, s'a născut forma *gárgya*, iar din aceasta derivatele *gárgyás*, *gárgyál*, *gargyál*. Forma *gárdom* a lui Heltai este o latinizare a lui *gárd* (pentru date cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 294 și 295; Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 1065; Szinnyei, *MTsz*, I, 679).

Socot un cuvânt cu totul deosebit de acesta pe ung. *garád*, *garágya*, *garággya*, *grágya* «agger», «septum», «septura», «cinctura»; «clausura», «piscina», atestat mai întâiu la 1227 (cf. Szamota—Zolnai, *o. c.*, 294) și mult mai întins ca întrebuințare, dar neîntrebuințat în Ardeal (cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 677), care, cum arată și fenomenul svarabhakti, îi corespunde slavului *grad*, idem.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rom. *cupă* și slav. *kupa;* **Száka** (*Zaka* a. 1215, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad*, 685, art. 174; villa *Zaka* a. 1219, Fejér, *CD*, VII, 1, p. 202; *Zaka* « terra » și « villa iuxta fluv. Hernad » a. 1282, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 143 și Fejér, *CD*, V, 3, p. 119; a. 1283, Fejér, *CD*, V, 3, p. 149; villa Novi Castri c. aquam Hernad a. 1265, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 298; *Zaka* « poss. iuxta fluv. Hernad » a. 1339, Csánki, *MH*, I, 217; forma *Zake* dela 1282 pare a reproduce rom. *sacă*); cf. și *Száka*, vale în Bihor, și [*Vale*] *Száka* în Ugocsa, Lipszky, *Rep.*, I, 619; *Valye-Szák*[*a*] în Timiș (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 340); *Seaca*, *Saca*, baltă, munte, sat, etc., în Argeș, Dolj, Gorj, Mehedinți, Muscel, Olt, Prahova, Vâlcea, etc., etc. Un **Scekpotok** este pomenit pe hotarul comitatului Abaùj și Zemplén în a. 1276 (Wenzel, *CDA*, VIII, 258; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 196). Acesta, alături de *Száka*, trebuie explicat din rom. *sec*, nu din ung. *szik* « sodă » ori *szék* « scaun »; cf. și *Zarazpothok* a. 1264 în același comitat (*Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 122; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 434).[1]).

146. Ne vom opri mai amănunțit la **Fancsal** și **Toka**.

Fánchal din Abaùj-Torna este atestat mai întâiu în a. 1262 (Wenzel, *CDA*, VIII, 44), apoi la 1272 (id., ib., IX, 10), 1365, 1427, etc. (Csánki, *MH*, I, 206). Cel din Heves în a. 1231 (Csánki, *MH*, I, 61), 1271 (Wenzel, *CDA*, XII, 157), 1413 (Wenzel, *CDA*, XI, 237, 598), în forma *Fanchalthelky* în a. 1351 (Csánki, *MH*, I, 61). Cel din Kevevár = Torontal în a. 1400 (Csánki, *MH*, II, 118).

Documentele mai vorbesc de *Fonchaltahatya* în Komárom, a. 1268 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 451; cf. și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 316), « terra sororum b. virg. de insul. Danub. » a. 1276 (Wenzel, *CDA*, IX, 153), *Fonchal*, *Fonchol* « villa comitat. de Jakayvar » a. 1275 (Wenzel, *CDA*, IX, 122), « poss. filior. Alexandri de gen. Aba » a. 1299 (Wenzel, *CDA*, X, 332), « villa » *Fonchol* a. 1272 (Fejér, *CD*, V, 1, p. 223), *Fonthol* a. 1275 (id., ib., V, 2, p. 304), « poss. *Fanchal* » a. 1273 (id., ib., V, 2, p. 145).

Acestea trei din urmă pot fi *Fancsal*-ul din Bihor, atestat mai întâiu în formele *Fonchol*, *Fanchol* în a. 1221, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arp.*, 664, art. 99 și 717, art. 310.

Un *Fancsal* se găsește și în Odorheiu (cf. Lenk, *Lex.*, I, 315). Un « predium » *Fancsal*, rom. *Fâncel*, se găsește și în Turda, pl. Gurghiului (« *Fancsali* Balázs » a. 1505, *Székely Oklt.*, I, 308; « *Fanchal* »

[1]) Se mai pot cită: « alveus *Scequ* » a. 1086 în Györ (Wenzel, *CDA*, I, 32; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 199); « in vallem qui vocatur *Zeku* », a. 1228, în Murăș-Turda (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 48; cf. și Fejér, *o. c.*, III, 2, p. 132); *Székpataka*, « ein Bach in Maroscher Sekler Stuhl »; *Szék-Asszó-patak* « ein Bach, welcher im obern Tschiker Sekler Stuhl aus dem Gebirge Ostoros des Alt-Höhenarmes entspringt »; *Pereou* (= « Părâul ») *Szék* (= « sec ») « ein Bach, welcher im Kronstädter Distrikt aus dem Gebirge Gartsin entspringt » (Lenk, *Lex.*, IV, 140).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1566, ib., II, 203). După acesta sânt numite *Valea Foncelului* sau *Vályе Foncsel*, părău în Turda (Lenk, *Lex.*, I, 379; Opreanu, *o. c.*, p. 6), poate chiar şi *Păr. Funcelului* (Opreanu, *o. c.*, p. 6) şi *Fontseu*, munte în Turda (Lenk, ibid.).

Este sigur că toate aceste nume de localităţi derivă din n. pers. *Fancsel* > *Fancsol* > *Fancsol*: *Fancel*, « comes » a. 1055 (Fejér, *CD*, I, 393), *Fonsol* « coquus », în Bakony, a. 1086 (Wenzel, *CDA*, I, 35), « comes » c. 1165 (id., ib., VI, 105), *Fanzal*, « palatinus comes » a. 1138 (Szentpétery, *o. c.*, I[1], 23), *Fonsol* a. 1202—1203, în Bihor (Szentpétery, *o. c.*, I[1], 62), « *Fonchol* et fratres, filii iobag. de Nitria » a. 1216 (Wenzel, *CDA*, 135), *Fonsul*, « castrensis », a. 1284 (Fejér, *CD*, V, 3, p. 253), etc.

Pe acest *Fancsal* Melich, *Szláv jöv. szavaink*, I, 2, 139—140, 168 (cf. şi *Magyar Nyelv*, X, 194), îl crede identic cu *Fancs*, *Fancsika*, *Fancsuka*, *Fancska* şi îl pune mai întâiu în legătură cu *Franczika* (p. 139—140), apoi scrie pe p. 168: « Zolnai în *Okl. Szót.* aduce în legătură acest nume cu dialectalul *fancsal* (*MTsz* = « răutăcios, hain; chior, cu privirea chiondorîşă ») [1]); cred că e mai corespunzător să vedem în acest cuvânt vreun derivat romanic al lat. *infans* (unmündig, Kind) (cf. it. *fanciullo*: Kind, retorom. *fantschello*: Kind, *fantozzi*, *tschella*: Magd, Körting, *Etym. Wb.*, San *Fantino*, *Fantuceio*, *Fan-Cronica Veneta*, II, 66) ».

Legătura cu *Fancs*, *Fáncs* (*Fonch*, n. iob. în com. Valkó, a. 1251, Fejér, *CD*, IV, 2, p. 121; n. « iob. castri Bana » a. 1298, Wenzel, *CDA*, XII, 620; *Fanch*, n. pers. a. 1296, 1323, 1413, 1420, 1429, Czinár, *Ind*, 147; *Fáncs*, n. top. în com. Fejér), *Fancsika* (*Fanchika* a. 1356, 1383, 1396, 1414, 1431, Czinár, *Ind.*, 147; *Fancsika*, n. top. în Bihor, Hajdú şi Ugocsa); *Fancsuka* (*Fanchuka* a. 1124, Szentpéteri, *o. c.*, I, 1, p. 20; a. 1278, Fejér, *CD*, V, 2, p. 475; poss. lângă Berettyó, a. 1294, *Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 447; *Fensuke*, « comes » a. 1169, Fejér, *CD*, VII, 1, p. 161; *Fonchuka*, n. pers. în Borsod, a. 1222, *Reg. de Várad.*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 697, art. 229; n. pers. în Bereg, a. 1234, ibid., p. 673, art. 130; *Fonchoka*, n. pers. a. 1253, Fejér, *CD*, IV, 2, p. 210; *Fanchaka*, poss. lângă Berettyó, a. 1270, *Cod. dipl. p. Hung.*, VIII, 443; a. 1294, Fejér, *CD*, 1, p. 321), *Fancsk* (*Fanchk*, n. pers. a. 1383, Fejér, *CD*, X, 1, p. 93; a. 1410, id., ib., X, 5, p. 4; *Fanchka*, poss., villa, a. 1238, Wenzel, *CDA*, VII, 63; a. 1255, id., ib., VII, 413, XI, 423; a. 1270—72, id., ib., XII, 69; « terra in Ugocha » a. 1303, Fejér, *CD*, VII, 1, p. 147) este evidentă, dar acestea nu au a face nimic nici cu *Franczika*, nici cu vreun derivat romanic al latinului *infans*, cum n'are nici chiar Blasius de *Fancello*, « nobilis Catharensis » a. 1181 (Wenzel, *CDA*, XI, 46; cf. şi Jireček, *Die*

[1]) O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 25, care nu cunoaşte altă etimologie, spune despre aceasta că este « unwahrscheinlich ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Romanen, II, 26). Romanic sau, mai bine, românesc poate fi în el numai sufixul *-el* < -e l l u s, -a, -u m.

Fancs, *Fâncs* este un derivat cu sufixul slav *-č* (cf. bg. *Fančo*, la Weigand, XXVI.—XXIX. *Jahresbericht*, p. 130) al lui *Fan* (cf. rom. *Fanu*, *Fănică* = *Ştefan*, ung. *István*, *Csépán*), întocmai ca şi *Danč* din *Dan*, *Stanč* din *Stan*, *Ivanč* din *Ivan*, etc. *Fancsal*, a cărui formă mai veche este *Fancel* (a. 1055), este un derivat cu suf. dim. *-el* al lui *Fanč* (cf. un asemenea derivat în numele Vlahului *Vyšinel* la Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 297).

Derivatele *Fancsuka* şi *Fancsika* pot fi atât românești, cât şi unguresti. Pentru originea românească a celui dintâiu vorbeşte vechea formă *Fensuke* (a. 1169), care este întocmai reproducerea grafică a românescului *Fănciucă*.

Funczele şi **Vârfu-Funcele** (harta lui Lipszky şi Opreanu, *o. c.*, p. 6) însă, dacă n'ar fi identice cu *Fâncel*, pot aveà şi altă origine, tot românească.

Ca şi **Funcz**, ung. *Gyöngy* > rom. *Giungi* din Solnocul-de-mijloc = Sătmar (Lipszky, *Rep.*, II, 47; Lenk, *Lex.*, II, 77; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 82; cf. şi *Funzendorf* = *Heidendorf* = ung. *Besenyő*, rom. *Beşinău* în Alba, Lipszky, *Rep.*, II, 47), care poate fi un rom. vechiu **funți*, pluralul lui **funte* « Brunnen »,[1]) din care ni s'a păstrat numai derivatul *fântână* < f o n t a n a, - m, acestea ar puteà fi rămăşiţa unui **funcel* < *f o n t i c e l l u s, -u m = f o n t ĭ c u l u s, -u m, dispărut acum din limbă [2]).

Cele spuse despre *Fancsal* nu ar fi complete dacă nu am încercà să lămurim şi ung. *fancsal* « chior, care se uită condorîş »; « răutăcios », « hain » (în Secuime şi în Gömör, Szinnyei, *MTsz*, I, 510). Acesta pare a fi identic cu rom. vechiu *funincel* = *furincel*, *funicel* etc., « furoncle » < *f u r u n c e l l u s, -u m = f u r u n c u l u s (O. Densusianu, *Romania*, XXXIII, 77, cf. şi *Dicţ. Acad.*, II, III, 199), care a fost apropiat ca formă şi sens de ung. *kancsal* « chior »; « răutăcios », « hain ».

147. *Toca* (a. 1380, *Thuca* a. 1419, Csánki, *MH*, I, 219), care, din pricina lui *-o-* nu poate fi apropiat de *tóka* = *tócsa* « stagnum », « lacus

[1]) Un plural al lui *funt* « Pfund » < germ. *Pfund* este mai puţin probabil în toponimie. Poate fi vorba cel mult de un n. pers. *Funcz*.

[2]) Pentru cazul că *Păr. Funcelului*, citat mai sus ar fi din acest **funcel*, cf. *Jó-Valcsél* > *Jó-Valcsal*, *Jo-Valcsar*, *Jó-Valcsa* în Hunedoara (Csánki, *MH*, V, 97—98; *Jó-Valtsél* = rom. *Vâlcelele-bune*, Lenk *Lex.*, II, 176); *Pokol-Valcsél* > *Pokol-Valcsal* >*Pokol-Valcsar*> *Pokol-Valcsa*, ibid. (Csánki, *MH*, V, 93, 97—98, 127; *Pokol-Valtsél* = rom. *Vâlcelele-rele*, Lenk, *Lex.*, III, 331); *Vâlcel*, stradă în Braşov (com. I. Muşlea), care pare a fi o reconstrucţie analoagă făcută de străini din plur. *vâlcele*.

Relev aici şi *Punčela* « Berg bei Akryšory » (Galiţia), care, după Kałużniacki, la Miklosich, *Wanderungen d. Rum.*, 60, ar puteà fi pus în legătură cu rom. *punticea* « Brücke, Bergsattel ». Dar poate fi vorba şi numai de o redare grafică greşită în loc de *Funčela* sau chiar de o greşală de tipar pe harta militară.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

caenosus », derivă din n, pers. *Toka* (atestat mai întâiu la 1202—03 în Bihor în formele *Toka*, *Taka*, cf. Szentpétery, *o. c.*, I[1], p. 64; apoi în *Reg. de Várad* a. 1214, la Endlicher, *Mon. Arpad*, 716, art. 301; « Johannis dicti *Toka* iobagionis » în Veszprém, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 996). Acest *Toca*, ca nume de botez, este identic cu *Todor* = « Theodoros » (> *Todka* > *Totka* > *Toka*) [1]), iar ca poreclă (cf. « Johannis dicti *Toka* » în Veszprém) ar puteà fi atât ung. *toka* « Doppelkinn »), cât și corespondentul românesculuí *toacă* « Klopfbrett oder eiserne Platte, die gelegentlich die Stelle der Glocke in den Kirchen vertritt » (cf. alb. *tokε*, idem; it. *tocco* « Schlag an der Glocke », « Glockenschwengel », prov. *toc*, *tocha*, cat. *toc*, sp., port. *toque* « Glockengeläute; ung. *toka* din rom.), subst. postv. din *tocà* « auf dem Klopfbrett klopfen, hacken » < *t ŏ c c o, -a r e.

Firește trebuie să ne gândim în rândul întâiu la *Toka* = *Todor*. Acest nume e slav. Dar în documentele citate îl găsim alături de numeroase nume românești, deci a putut fi întrebuințat și de Români.

De încheiere observ că din *Toca* explicat astfel + suf. ung. *-j* trebuie să derivăm pe **Tokaj** din com. Somogy, *Tokaj* și *Orosz-Tokaj* din com. Zemplén și *Kis-Tokaj* din com. Borsod, pe care Munkácsi, *Körösi Csoma-Arch.*, I, 233, îl consideră de origine turcească, iar Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 72, « probabil turcesc » [3]).

148. Numeroși « Valahi » au trebuit să se găsească și în comitatul S á r o s (Šariška stolice).

În 1433 se întâlnește în Bártfa un negustor cu numele **Sochel** (Fejér, *CD*, X, 7, 498), a cărui parte finală poate fi rom. *-el* (*s* poate fi citit atât *š*, cât și *s*; în cazul din urmă am aveà deci *Socel*).

Documentele publicate de B. Iványi în *Bártfa szabad királyi város levéltára*, 1319—1529, I. k., 1319-től 1501-ig, Budapest, 1910, sânt pline de nume românești.

Astfel: în a. 1403 este pomenit « Johannes **Wolach** dictus » (p. 10, nr. 47), în 1412 un oarecare **Ficzur** (p. 14, nr. 65), în 1459 **Pekura** *Miklós* (p. 171, nr. 1093). În 29 Ianuarie 1459 Epteticzi Gyndrich și Heimel Fülöp scriu consiliului orașului Bártfa, că V a l a h u l cu numele *Chodor* nu și-a furat calul, ci l-a cumpărat în Olenik cu 2 fl. (p. 167, nr. 1067). In 17 Noemvrie 1452 părcălabul din Lubló, *Socha* János, scrie consiliului orașului Bártfa și-l roagă să-i ajute să recâștige oile furate ale V a l a h u l u i cu numele *Steneck* (p. 111, nr. 676) [4]). Din 20 Septemvrie 1435 avem o scrisoare a regelui polon Vladislav

[1]) Cf. G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 131, 190.

[2]) Cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 996.

[3]) Interesant este că *Tokaj* din Borsod este așezat între *Takta-Kenéz*, de care nu departe este o *Oláhtanya*, și între *Kenyézlő*, dela care spre Nord-Est se găsește *Vajdácska*. Și toate acestea se găsesc pe Valea Tisei.

[4]) Cf. *Sten* n. pers. a. 1326, a. 1406, la I. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea*, Sighet, 1900, p. 6 și 137

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din Cracovia către consiliul orașului Bártfa pentru pedepsirea unui Valah care a falsificat bani: «... quomodo vos quendam walachum falsarium monete regni nostri actu in captivitate et detentione haberetis» (p. 55, nr. 288).

În 24 Aprilie 1463 Wolsky János, căpitanul din Musina, cere dela birăul orașului Bártfa un călău în felul următor: «Peto, ut cum ostensore presentium, nomine *Petro walacho*, destinare non tardetis *tortorem*, quia walachum unum suspendemus, qui multa mala vobis fecit» (p. 222, nr. 1458).

În 7 August 1463 Szapolyai scrie din Késmárk către consiliul orașului Bártfa, rugându-l să-i lase liber un Valah (p. 226, nr. 1482).

Român pare a fi, după nume, căpitanul Cehilor **Corbel**, pomenit de mai multe ori în a. 1463 (cf. p. 222, nr. 1457; p. 224, nr. 1471; p. 229, nr. 1496).

În 30 Maiu 1466 preotul Péter și Kákonyi Sebestyén, părcălabul din Makovicza, scriu sonsiliului orașului Bártfa, ca să lase liber pe Valahul din Pétervágás, căci, dacă ar fi fost rău-făcător, n'ar fi cutezat să meargă în oraș (p. 250, nr. 1637).

În 26 Martie 1472 Szapolyai Imre scrie din Szepesvár consiliului orașului Bártfa, că pe spionii săi, Valahii cu numele *Buda* și *Myhno* (=«Mihnea») și pe soții lor «in rebus serenissimi domini nostri regis versus Poloniam in exploratione et aliis causis convenientibus sepissime modo consvevimus mittere, nam ipsi experti sunt illis metis Polonie», și-l roagă să nu-i poprească și să nu-i urmărească pentru vechea lor datorie (pp. 281—282, nr. 1867).

În 26 Maiu 1475 palatinul Dambnói Jakab din Sandomir și căpitanul din Cracovia scrie din Becz consiliului orașului Bártfa, cerând despăgubire dela cetățeanul Feyerhut din Bártfa pentru Gladisch Pal și un Valah cu numele *Maxim* (p. 297, nr. 1971).

În 6 Noemvrie 1479 Rozgonyi Osvald scrie din Varanó consiliului orașului Bártfa că atunci au ars în Varanó «duos valachos, qui monetam falsam cudissent», iar ca răspuns la aceasta Zbugya István și-a adus mulți iobagi în cetatea Lipócz, deci îl roagă să aranjeze cumva lucrul (p. 317, nr. 2106).

În 25 Maiu Liptai Bálint, părcălabul din Palocsa, scrie consiliului orașului Bártfa, rugându-l ca pe Valahul cu numele *Hawrylla* «sine solutione tributi recedere permittatis» (p. 324, nr. 2154).

După nume ar mai puteà fi Români: **Drágos** (*Dragosz*) *Mátyás* sau *Drakosch Máté* din Bártfa (a. 1485, p. 257 și p. 358, a. 1490, p. 418 și p. 444); **Búr** *Tamás*, iobag din Csergő (a. 1485, p. 360) [1]); **Kál** *György* din Bártfa (a. 1486, p. 368); **Chyla** *Péter* și *Katalin*, **Chyla** *Mátyás* din Bártfaalsóváros (a. 1486, p. 368); **Flak** *Pál* din Bártfa (a.

[1]) Pe un «Johannem filium *Bur*» îl întâlnim în com. Pest în a. 1347 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, II, 289, 290). Totuși fluv. *Bur* a. 1262 (Wenzel, *CDA*, III, 17), din pricina că nicăieri n'am întâlnit rotacismul așà de curând, probabil nu este identic cu *Bur* = *bun* rotacizat, ci cu un radical slav ori german.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1487, p. 380); **Jorg** *János* din Bártfa (a. 1488, p. 395); **Paul** *János* din Gorlicza (a. 1490, p. 417); **Magulya** din Bártfa (a. 1491, p. 440); **Marisz** (= « Mareș ») *Jakab* (a. 1492, p. 450); **Puszkarsz** *György* (a. 1496 p. 482) [1]), etc.

În 28 Februarie 1487 Dzyewyaczsky Szaniszló (= « Stanislau ») și Rolnar Jakab scriu consiliului orașului Bártfa, rugându-l să încaseze dela cetățeanul din Bártfa cu numele Frater 1 fl. care i se cuvine, V a l a h u l u i Nicolae (Miklós), sau, mai bine, soacrei acestuia Iwaszkowa de Miszlczowa (p. 375, nr. 2524).

În 19 August c. 1500 Ternye Mátyás scrie consiliului orașului Bártfa că nu știe nimic despre faptul că V a l a h i i din Radischa ar fi săvârșit ceva rău.

Mai citez aici din Fejérpataky L., *Magyarországi városok régi kiadásai*, tot din Bártfa: a. 1433: « *Olachis* pro exploratione ad Beeczh » (p. 319); a. 1438: « in Lewczowia ubi *Walachos* misit palare » (p. 391), a. 1439: « uni *Walacho* Ywan » (a. 483), « pro expensis Iacobo ad *Valachos* » (p. 486); « pro expensis captivis *Walachis* » (p. 491); « uni *Olacho* qui conduxit dominum Stephanum et ostendit ei viam per silvam » (p. 491); a. 1440: « *Volachis* exploratoribus » (p. 507); a. 1444: « *Walachis* I. vas cerevisiae » (p. 602); « *Walocho* » (p. 606), etc.

Documentele din arhivele celorlalte orașe din comitatul Sáros cuprind cu siguranță, și ele, nume românești, chiar și dacă acestea sânt mai puține.

« Conscriptio arcis Saaros » din 1579 însă scrie despre Ruteni: « nonam de frugibus non dant, sed tantum de ovibus et capris *vigesimam stronga vocatam* », iar conscripția satului rutean Rhadiczka spune același lucru: « ex vigesima ovium quae alias stronga dicitur ». Și aici deci în secolul XVI « ius valachicum » alunecă din mâna Românilor, care se desnaționalizau, pentru a trece în cea a Rutenilor [2]).

149. Duka se găsește în toponimie nu numai în Sáros (*Dukafalva* a. 1400, Fejér, *CD*, X, p. 231; a. 1412, id., ib., X, 5, p. 360; *Dukafalva* a. 1482, Csánki, *MH*, I, 293; *Dukófalwa*, *Dukowce*, Lipszky, *Rep.*, I, 158), ci și în Varaždin (*Dukovec*, pl. Krapina, Lipszky, *Rep.*, I, 158), Vas (a. 1295, Fejér, *CD*, VII, 4, p. 235; *Dwka* a. 1468, Csánki, *MH*, II, 745), Pest (Lipszky, *Rep.*, I, 158), Năsăud: « *Duka*, ein Gebirg auf der Gränze zwischen den Bistritzer Provinzial-District und der Dobokaer Gespannschaft, zwischen den Gebirgen Muntschel und Vuldra » (Lenk, *Lex.*, I, 287) [3]); *Duca*, deal în Prahova (*Marele Dicț.*

[1]) Mi se pare că este cea mai veche pomenire a numelui *Puşcaş* = *Puşcariu*, asupra căruia (familia și « sclopetarii », « pixidarii ») vezi I. cav. de Puşcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 314—318.

[2]) Cf. Takács S., *Magyar Nyelv*, II—1906, 25—26.

[3]) Pentru acesta cf. și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 224.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Geogr. al Rom., II, 259); *Duca*, sat în Vasluiu; *Duca*, locuință izolată în Ialomița (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 177).

Numele topic este născut cu siguranță din numele de persoană *Duca*, iar acesta este din apelativul *duca*.

De acest apelativ se ocupă amănunțit Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 152—154 (cf. și *Magyar Nyelv*, XVIII—1922, 2—4, și *MEtSz*, I, 1435—1436) în legătură cu un pasaj din c. 13 al lucrării Anonimului regelui Bela: «. . . dux Almus et sui primates audientes talia, leciores facti sunt solito, et ad castrum Hung equitaverunt, ut caperent eum. Et dum castra metati essent circa murum, tunc comes eiusdem castri nomine Loborcy, qui in lingua eorum *duca* vocabatur, fuga lapsus ad castrum Zemlun properabat. Quem milites ducis persequentes iuxta quendam fluuium comprehendentes, laqueo suspenderunt in eodem loco. Et a die illo fluuium illum uocauerunt sub nomine eiusdem Loborcy» (ed. Fejerpataky, p. 17—18) [1]).

Melich îl socoate o rămășiță din terminologia militară a imperiului roman de Est, în care s'a întrebuințat, și după împărțirea imperiului (395 d. Hr.), limba latină în armată, chiar până în sec. V și VI (să ne gândim numai la termenii *cede*, *sta*, *move*, *transforma*, *largiter ambula*, *torna*, păstrați în deosebite scrieri strategice).

Latinul *dux* a trecut în greceasca medievală în două forme: *δούξ* (și *δοῦξ*) și *δοῦκας* (și: *δούκας*), amândouă atestate începând cu

[1]) Este sigur că, pentru a explică numele apei *Laborcz*, *Laborcza* (com. Zemplén), trebuie să pornim dela un nume de persoană, cum ne suggerează Anonimul, care nu iscodește de astădată (cf. între altele, cele spuse de Ortvay, *Magyarország régi vizrajza*, I, 458). Dar nu putem crede în explicarea propusă de Melich: «Izvorul final al acestui nume este n. pers. bulgaro-turc **Alp-Bars* > **Albars* (*s* = ung. *sz*). Elementul întâiu din acest nume de persoană este apelativul turc. *alp*, *alyp* «erou», elementul ultim *bars* «panteră» . . . Din **Albars* se desvoltă normal în bulgaro-slavă **Loborsъ* sau **Laborsъ*, din acesta v.-ung. *Laborszu* sau **Laborszu*, apoi *Laborcz* (var. *Loborcz*, *Labrucz*, *Labracz*). Din ung. apoi a trecut în slovacă și ruteană în forma *Laborcza*» (*A honfoglaláskori Magyarország*, 18—19 și 22; *Magyar Nyelv*, XIX—1923, 69—71). Adevărul este că avem a face ori cu slav. *Vladiborci* > *Laborcz*, întocmai ca și *Vladibor* + *falva* > *Laborfalva* > rom. *Laborfalău*; *Vladicsa* > *Vlacsa* > *Lacsa*; *Vla(di)slav* > *László* (cf. O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 47); ori, cum e mai puțin probabil, cu radicalul propus de E. Moór, *Ungarische Flusznamen*, în *Ung. Jahrbücher*, VI—1926, p. 442: «*Loborcy*, *Loborc*, *Laborch*, *Labarc* (urkundliche Formen aus 12. und 13. Jh.; Ortvay, I, S. 457) geht auf einem aus dem Stamm *lob-* gebildeten slawischen Personnennamen zurück (vgl. Miklosich, [*Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen*, *Dennschr.*, XIV,] S. 41). Als *Laborca* wird 1244 auch die *Liborca* in Trencsén bezeichnet (Ortvay, I, S. 468). Ähnliche Bildungen scheinen aus dem Stamm *ljubъ* und *ljitъ* (*Liborca*, *Luborca*, *Litorca*, *Lutorca*) nicht nur in Nordungarn, sondern auch bei Tschechen und Polen häufig zu sein (Miklosich, a. a., O., S. 42/3). Ähnlich gebildete Personennamen sind im Slawischen: Vitor, Vlador, Lubor, Sobor, usw.». Mai cf. *Laborheg* (= *hegy*) a. 1265 (Fejér, *CD*, IV, 3, p. 268), poss. *Lobur* în Croația (Wenzel, *CDA*, VII, 158), poss. *Lobor* în Požega, Croația (Fejér, *CD*, V, 3, p. 22).

Explicarea lui Šachmatov, *Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen*, în *Arch. f. slav. Phil.*, XXXIII, 81, care trimite la cymr. *llafar* «vocalis, sonorus, canorus», nu este mai probabilă decât cea a lui Melich.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sec. IV d. Hr. (cf. Du Cange, *Gloss. Graecum*). Cea din urmă s'ar fi născut din acuzativul lui *δούξ*, din *τὸν δοῦκα*, așà că, alături de *τὸν δοῦκα* s'ar mai fi format un acuzativ, *τὸν δοῦκαν*, iar pentru acesta s'ar fi reconstruit, prin analogie, nominativul *ὁ δοῦκας* [1]).

După Du Cange, *Gloss. Graecum*, în imperiul bizantin *δούξ*, *δοῦκας* a însemnat « comandant », « conducător », « duce »:

1. capul unei *μοῖρα* alcătuite din 1000 oameni;
2. guvernatorul (adeseori militar și civil al) unei provincii;
3. capul unei *civitas* = cetăți.

Gr. med. *δοῦκας* a ajuns să se întrebuințeze foarte curând și ca nume de persoană sau de familie (cf. *Δοῦκας*, împărat bizantin între 1059—1067; istoricul *Δοῦκας* în secolul XV; regele sârb Ștefan Radoslav își scrià numele *Στέφανος ῥὴξ ὁ Δούκας*) [2]).

Din greaca bizantină *δούξ*, *δοῦκας* a putut intrà și a și intrat, atât ca apelativ, cât și ca nume propriu, în limbile popoarelor care au stat subt influența culturii bizantine: it. *duca*, m.-bg. *duka* (desvoltat normal din gr. *δοῦκας*, ca și *sotona*, *Jona*, *Kleopa*, *Luka*, etc. < gr. *σατανᾶς*, *Ἰωνᾶς*, *Κλεόπας*, *Λοῦκας*, etc.), m.-srb. *düka* și *Duka* (cf. regele Ștefan Radoslav *Duka* a. 1238—1234, etc.), rut. *duka*, rom. *duca*, *Duca* (în privința originii acestuia Melich combate pe Weigand, care în *Balkan-Archiv*, I, 33, îl socoate de origine albaneză) [3]).

Melich crede că *Duka* a intrat ca n. pers. și în ungurește, probabi] din sârbă. Această afirmație însă este riscată: ar putea-o face Melich numai dacă ar puteà dovedì că cei ce poartă numele *Duca* în documentele latino-ungurești au fost într'adevăr Unguri.

De origine sârbo-bulgaro-slavă socoate Melich și apelativul *duca* din Anonymus, c. 13, a cărui informație « este fără îndoială autentică ». Dar însuși Melich adaugă că această origine este posibilă « numai dacă Slavii din timpul cuceririi ungurești n'au venit între Dunăre și Tisa mai târziu de secolul IX ».

Cum vedem, lui Melich îi vine greu să explice prezența lui *duka* așà de curând tocmai pe apa *Laborcz*(*a*), în com. *Zemplén*, și în limba ruteană. Totuși explicarea se poate da și este mult mai ușoară decât cum și-o închipuie el.

Am amintit că în Pannonia, în « praedium Catlu » din posesiunea abației din Tihany, se găsește la 1210, între o mulțime de alte nume românești, și *Duca* (cf. Wenzel, *CDA*, I, 106).

La 1245 este pomenit un iobag cu același nume în aceeași regiune (id., ib., II, 187). Aceste două nume, care pot fi românești, împreună

[1]) Altfel G. Kõrting, *Lateinisch-romanisches Wörterbuch*[3]; după el gr.-med. *δοῦκα* (formă, despre care nu ne spune de unde și de când o are) este un nominativ născut din acuzativul lui *δούξ*. Acest gr.-med. *δοῦκα* a intrat în italiană în forma *duca*; n.-gr. *δοῦκας* este o reprimire mai nouă din it. *duca*.

[2]) C. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, 184, 270.

[3]) G. Meyer, *EWA*, 77, socoate cuvântul albanez de origine italiană, cum poate fi și turc. *duka*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cu « Petrum *Duka* dictum Lyph » din Szekcsó (Baranya), a. 1401 (*Cod. dipl. dom. sen. com.* Zichy, V, 233), care poate fi şi sârbesc, explică numele de localităţi din Varaždin, Vas şi Pest: ele nu sânt ungureşti.

Român a putut fi şi « pristaldus *Duca* », atestat la începutul secolului XIII în regiunea Bihorului, căci, cum am arătat la locul său, în Bihor se găsià în acest timp o numeroasă populaţie românească, şi numele pristaldului se găseşte încadrat între alte nume româneşti.

Melich observă bine: chiar şi dacă exemple de felul lui *duca Bavariei* (Văcărescu, *Ist. imp. otoman*, în *Tez.*, II, 269, *subt oblăduirea ducăi de Lorena*, ib., 267) sânt savante, numele de persoană *Duca*, des la ţărani, ne dovedeşte că Românii au trebuit să-l cunoască pe *duca* şi ca apelativ. Cât ştiu, mai întâiu este pomenit un *Duca*, boier din Greci, la 1462—1496 (vezi I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Ţării Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, Bucureşti, 1905, p. 297—298). *Duca* este cunoscut la Aromâni nu numai ca nume de persoană: *Todi Duca* (Caragiani, *o. c.*, 88), *Nastùli Duca*, *Chiţu Duca* (id., ib., 246), ci şi ca apelativ cu sensul de « voevod », fiind un termen care dovedeşte o veche organizaţie militară la acesta, chiar din timpul imperiului bizantin (P. Papahagi, *Dunărea*, I, 125—126).

Despre existenţa acestui apelativ şi n. pers. vorbesc şi numele topice citate mai sus (cf. *Duca* în Năsăud şi Prahova, Vasluiu, Ialomiţa).

Şi în regiunea Sárosului şi la Ruteni trebuie să fi fost dus *duca* de Români, lucru posibil, firesc (ca să întrebuinţez vorba lui Melich pentru « Sârbo-Bulgaro-Slavi »), numai dacă ei n'au venit în aceste părţi « mai târziu de secolul IX ». Într'adevăr, cum vom vedeà mai încolo în Galiţia vecină sânt atestaţi încă din sec. XI; în Zemplén, pe unde curge apa Laborcz(a) am găsit nume româneşti încă din cei dintâiu ani ai secolului XIII; de asemenea apar foarte curând în comitatele Zips, Sáros, Abaúj, Ung, Bereg, Ugocsa şi Maramureş, de unde au fost colonizaţi mai departe Românii din Galiţia. Anonimul îi ştià acolo şi a cunoscut cuvântul din graiul lor. Dacă nu-i pomeneşte, face acest lucru numai pentru că pe el nu-l interesează decât nobilii. Dar toponimia ne arată că însuşi pasul Vereczke şi Valea Laborcz(a), pe care au intrat Ungurii, erau locuite de păstori români [1]). « In lingua eorum *duca* vocabatur » atunci ceea ce s'a numit apoi cu termenul slav « voevod ».

---

[1]) Pe harta militară austriacă găsim şi azi spre Nord dela *Alsó-Vereczke (Nižni Vcrecki)*: *Plaj, Sera kiczera, Kiczera*; spre Nord-Vest: *Pekuj, Vk. Muncsel, Kicsirka, Nad Muncselom*; spre Vest: *Muncsel vszk, Mencsul siroky, Rwny Plaj*; spre Nord-Est: *Plaj, Menczel*; spre Est şi Sud-Est: *Timsor, Korna, Korb, Kiczera, Vl. Viszeni (Viaca)* şi *Ml. Viszeni, Mencsul, Kiczirka, Magura, Mencsil, Leszkani hrunok (hrun* = rom. *gruniu, gruiu), Kurta Pohar, Romaniszka, Kiczera*; spre Sud dela *Felső-Vereczke (Vižni Verecki)*: *Kiczera, Menczel, Freszinet, Temnatik* = « Tomnatic », *Mu[n]czelina, Plaj, Plajcsik, Magura*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Aceiași păstori români au dus în această regiune pe *duca*, care au dus și pe *strungă*, *știră*, *ciul*, *ciumă*, etc., cuvinte tot de origine grecească, cum am arătat mai sus.

150. Roskovány (*Roskowan* a. 1427, 1460, Csánki, *MH*, I, 308) are, și el, în radicalul său pe rom. *roș*, ca și *Roskfalva*, *Roskócz*, *Roschkowitz*, *Roškovcze* din Zips, etc. (vezi acolo!); cf. și rom. *roșcovan* = *roșcat* «rötlich» < *roșcă* «mit rotem Gesicht» (Tiktin, *DRG*, 1337) [1]).

Sarbó sau *Sarbova*, slov. *Šarbova* (Lipszky, *Rep.*, I, 579) poate fi din rom. *șerb* «Diener», *șarbă* «Dienerin» < s ĕ r v u s, -u m și s ĕ r v a, -a m.

Szócs (*Sawch*, *Sauch* a. 1415, 1416, Csánki, *MH*, I, p. 312) ar puteà fi identic cu plur. *soci* al lui *soc* «Holunderbaum» < s a b ū c u s, -u m, întrebuințat des în toponimie (cf. *Soceni*, ung. *Szocsán* în Caraș-Severin; *Socet*, ung. *Szocsed* în Hunedoara, la S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 165; *Soci*, în Bacău, Neamț, Suceava; *Socul* în Gorj; *Socea* în Argeș, Neamțu; *Soceni* în Dolj; *Socetul* în Dâmbovița și Teleorman, în *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 447—449). Totuși nu este sigur din pricina lui *-ó-*.

Dar în Sáros a existat la începutul secolului XIV chiar și un voevod român. La 1359 întâlnim pe «. . . Petrum, Nicolaum et Ladislaum filios Nicolai, quondam V a i v o d a e Comitatus de Sarus. . .» (Fejér, *CD*, IX, 3, 122—123).

Numele de localitate **Kenéz** (*Kenyz* a. 1408, Csánki, *MH*, I, 299) vorbește despre existența organizației în cnezate (cf. și *Bolyár* a. 1291, *Bolar* a. 1427, *Bolyar* a. 1427, 1435, 1453, Csánki, *MH*, I, 291). Același lucru ni-l dovedește și **Na Solteskoi gorě** din hotarul comunei *Bokša* [2]).

Despre o populație românească poate vorbì și **Olajpatak** (*Olaypatak* a. 1454, Csánki, *MH*, I, 305) în cazul că *Olaj*, întocmai ca și *Olaj* din com. Abaúj-Torna (*Olay* a. 1352, Csánki, *MH*, I, 214), pe care îl găsim la început în forma *Ola* (a. 1236, Wenzel, *CDA*, VII, 17; a. 1258, id., ib., VII, 481), este o formă secundară a lui *oláh*.

Pot fi și românești la origine, deși acum se prezintă cu înfățișare fonologică ungurească: *Karácsonymezeje* (*Karachonmezew* a. 1437, *Karachonmezeye* a. 1458, Csánki, *MH*, I, 298), și *Csonkafalva* (*Chonkafalva* a. 1366, Csánki, *MH*, I, 292). Deși au radicale slave, tot asemenea pot fi și: *Kozsán* (*Kozan* a. 1427, 1454, Csánki, *MH*, I, 300) < slav. *koža* «pellis» (> rom. *coajă*), pentru cazul că indică o imigrare din Sud-Est (cf. *Cojani*, numele dat de Munteni sau Mocani câmpenilor sau locuitorilor de pe câmpie, probabil după *cojocul* =

[1]) Apropierea de *roșcov*, *roșcovă* «Johannisbrotbaum» și «—schote» < v.-bg. *rožikovŭ*, rus. *rožkovyj* este mai puțin probabilă. Trebuià să se păstreze *ž*.

[2]) Cf. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., p. 91.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

coaja « pielea », « blana » pe care o poartă), precum și *Alsó-* și *Felső-Komarnik*, referindu-se la viața pastorală.

Cu siguranță derivă din românește munții **Minčol** = « Muncel »; *Menčelik* și *Munčov* (în Kijov sau Kiev); **Magura** = «Măgura » (și câmp în Legnava) [1]); apoi **Hrun** (în Benedikovcy) [2]), etc.

Kolibáb (în Soboš) [3]) este un derivat (*Kolibav* > *Kolibab*) al lui *koliba* « Hütte », despre care Berneker, *SEW*, I, 546, ne spune: « Dem Slk., P. und Klr. könnte das Wort auch durch rum. Hirten gebracht sein ».

151. Am văzut că « Valahii » din com. Árva « iuxta eorum antiqua privilegia obligati sunt armis semper bene instructi... parati esse, et non solum custodiae arcis, verum etiam et limitibus... regni in hisce partibus cum Polonis invigilare » și că toponimia (cf. *Árma* în com. Bars, *Kurtány*, *Érsekujvár* = *Óláhujvár* în com. Nitra, etc.) ne arată că Românii aveau organizații militare menite să apere hotarele. Se știe apoi că și pentru coloniile românești din Galiția « politische und militärische Beziehungen den nächsten Anstoss gaben », iar în armatele regilor unguri, îndreptate împotriva prinților de Halicz, « auch walachische Bestandtheile enthalten waren », în special « insofern Ludwig der Grosse damahls fast über alle von Walachen bewohnten Gebiete als ihr Oberherr gebot, in seinem Heere sich zahlreiche walachische und kumanische Kriegshaufen befunden haben » [4]).

« Auch die zahlreichen u n g a r i s c h e n Herren, die nach Długosz vom König Ludwig den Grossen Städte und Ländereien in der Provinz Russien erhielten, sind ganz gewiss nicht lauter geborene M a g y a r e n, sondern, wie dies aus einer Urkunde Sanoker Starosten Scibor, *Akta grodz. i ziem.*, VII, 46—48, ganz deutlich hervorgeht, auch W a l a c h e n gewesen » [5]).

În a. 1444 regele Vladislav îi face o donație unui oarecare *Zanko Walachus* de Thurka, « Ratione cujus donationis praefatus Zanko et sui succesores legitimi ad quamlibet expeditionem proclamatam et generalem d u o b u s s a g i t t a r i i s c u m a r c u b u s Nobis et Nostris successoribus servire tenebuntur et debebunt » [6]).

Una dintre cele mai prețioase rămășițe topice ale organizației militare slavo-române menite să apere hotarele fostei Ungarii este numirea **Ordou**.

[1]) Cf. Petrov, *Karpatoruské pomístí názvy*, etc., p. 91.
[2]) Id., ib. p. 90.
[3]) Id., ib., p. 93.
[4]) E. Kałużniacki, la Miklosich, *Wanderungen*, pp. 43—44.
[5]) Id., ib., p. 56.
[6]) Id., ib., pp. 46—47.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ea se găsește în: S á r o s (*Ardo Nyars* a. 1248, *Ordou* a. 1349, *Ardó* a. 1427, *Nyarsardo* a. 1466, Csánki, *MH*, I, 289); T o r n a = A b a ú j-T o r n a (a) *Ordo* a. 1275, *Ordou* a. 1357—60; *Hydwegardo* a. 1428, 1430, etc.; b) *Zewlesardó* a. 1487; c) *Ardo*, *Korothnokardo* a. 1436, *Ardo* a. 1430, etc., Csánki, *MH*, I, 237); U g o c s a (*Fekete-Ardó* a. 1300, 1351, 1388; *Zewlesmegyardo*, *Zeles Ardo* a. 1472, 1478; de obiceiu *Ordow*, *Ordw*, *Ordo*, *Ardo*, Csánki, *MH*, I, 431); G ö m ö r (*Ordo*, *Pelsewczardó* a. 1362, Csánki, *MH*, I, 129); Z e m p l é n (*Ordo*, *Ardo* a. 1390, 1446, azi *Vég-Ardó*, Csánki, *MH*, I, 341); S o l n o c u l d e - m i j l o c = S ă l a g i u (*Kysordo* a. 1405, *Ardo* a. 1475, azi *Ardó*, Csánki, *MH*, I, 551); B e r e g (*Ardo*, *Ordó* a. 1418, 1453, *Ordo* a. 1440, Csánki, *MH*, I, 413); N ă s ă u d (*Hordo* a. 1523, Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 271; N. Iorga, *Doc. Bistr.*, P. I, p. XVI și CX, n. 88, și Dr. Al. Berger, *Urkunden-Regesten aus dem alten Bistritzer Archiw*, nr. 79; a. 1533, N. Iorga, *AAR*, s. II, t. XXVII ist., pp. 18—20; Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 366; *Ordo* a. 1547, 1548, Fr. Kramer, *Beiträge zur Geschichte der Militärisierung des Rodnaer Thales*, în *Programm des ev. Obergimnasiums A. B. zu Bistritz* 1879/80, p. 10; *Hordo* a. 1576, 1577, ibid., p. 12; pentru atestările ulterioare cf. N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 49—54); S o p r o n (*Erdeu* a. 1387, *Ordo* a. 1388, Csánki, *MH*, III, 607); V e s z p r é m (poss. *Ordo* a. 1434, 1464, *Ardó* a. 1499, Csánki, *MH*, III, 245) și B o d r o g (*Ordod* a. 1480, *Ordodz* a. 1522, Csánki, *MH*, II, 205).

Relativ la etimologia numirilor topice *Ardoų* (scris *Ardo*, *Ardó*, *Ardou* și *Ardow*), *Ordoų* (scris *Ordo*, *Ordó*, *Ordou*, *Ordow*) și *Ordú* (scris *Ordw*) din comitatele amintite reproduc cele ce se spun în Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 129:

« După Karácsonyi, *Ethn.*, XIII, 347, *Vár. Reg.*, (din nou *Nyr.*, XXXIII, 286) numele topic *Ardó* este vechiul ung. *erdő-óvó* (v. *OklSz*, 1300/1323: « terram Asguth*erdewow* nuncupatam »; 1351: *Erdeuouotelek*; 1353: « super terris Custodum siluarum... *Erdeuouou*... vocatorum »), ‚custos silvarum, Waldhüter' scurtat și modificat ca formă. Pentru această presupunere vorbesc următoarele fapte: o diplomă din 1315 amintește un *Erdeuouotelek* (v. *Oklsz.* și Csánki, III, 230) în comitatul Veszprém și acesta nu poate fi altul decât pusta *Ordó*, *Ardó* de mai târziu; în comitatul Zolyom erà în sec. XV o localitate numită *Ardó*, pe care mai târziu și astăzi o numesc *Hajnik*, iar *hajnik* slovăcește (tăutește) înseamnă ‚custos silvarum'.

Cu toate că pentru derivarea numelor topice *Ardó* din *erdőóvó* în ultima analiză nu încape îndoeală, desvoltarea formei cuvântului nu e clarificată și, că lui *erdő-óvó* i s'ar fi spus cândva în limba ungurească *ardó*, nu e dovedit.

După Karácsonyi (v. și Simonyi, *Ak. Ért.*, XVII, 453) din *erdő-óvó* s'ar fi născut *erdő-ó* (cf. *OklSz*: *erdewow*), apoi **erdó*, și din acesta *ordó* > *ardó*. Forma **erdó* e neobișnuită și nu se poate explică *o* născut din *e* deschis (din *erdó*). Nu trebuie să presupunem mai curând că

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

din ungurescul *erdő-ó* s'a născut *ardow* pe buze străine? Cf. *Erdély*, *Erdőfalva* > rom. *Ardeal*, *Ardeova*, v. Lipszky, *Rep.*, Csánki, V, 87, 347, apoi că, afară de *Ardó*-ul din com. Veszprém, toate celelalte *Ardó*-uri sânt pe teritorii de-ale naționalităților »[1]).

Cele scrise mai sus au dovedit însă de-ajuns că în timpul când a luat ființă numirea topică *Ordo*, nici Sopron-ul, nici Veszprém-ul nu erau lipsite de « naționalități ». Ce privește acest timp, *Ardó* < *erdő* < *erdő-óvó* « custos silvarum » a fost un slujbaș care făceà parte din sistemul de întărituri, așà numitele *gyepü* (rom. *prisăci*, lat. *indagines*), făcute la hotare (*vég*) de cătră regii arpadieni ai Ungariei (cf. *Végardó*). Dela Anjuești și dela Sigismund încoace, ajungând domeniile și pădurile regești în cea mai mare parte în mâinile magnaților, aceștia nu avură nici un interes pentru păstrarea *prisăcilor*.

Totuși timpul cât regii s'au îngrijit de întăriturile dela hotare a fost destul de îndelungat ca *ardăii* acestora să întemeieze așezări numite după ei[2]).

Ca și pe timpul lui Ludovic cel Mare, și mai nainte, pe timpul regilor arpadieni, în lipsă de populație maghiară suficientă, apărarea hotarelor a putut fi încredințată în parte « naționalităților », care le locuiau, în schimbul unor mici privilegii și libertăți.

Forma *Ordou* a trebuit să se nască în limba acestora, deci probabil e slavă în regiunile unde au fost numai Slavi, românească în cele unde au fost numai Români, slavo-română unde au fost și de unii, și de alții. În ori ce caz este curios că în limba Secuilor, care erau tot un fel de grăniceri, forma toponimică *Ordou*, *Ardó* nu există.

Împrejurarea că în limbile învecinate cu cea ungurească a intrat și apelativul *erdő-ó*, — acesta, după toată probabilitatea, înaintea numelor proprii amintite mai sus, — precum și că apelativul acesta se mai păstrează și acum în graiul românesc din Nord în forma *ardău* cu înțelesul de « custos silvarum », « Waldhüter », hotărăște definitiv chestiunea originii numirilor topice citate mai sus. Ele nu sânt unguresti, deși cuprind un radical unguresc, ci slave (rutene, slovene, sârbești) și românești.

Ceea ce este greu de stabilit, este raportul dintre forma mai veche cu *o-* și cea actuală românească cu *a-*. Este cea dintâiu numai varianta slavă a celei din urmă (cf. *Arma* > *Orma*; *Andrej* > *Ondrej*, etc.), ori este forma slavă rezultată direct din cea ungurească (cf. Ἑλένη *Elena* > rus. rut. *Olena* > *Alena*, etc.)? Răspunsul este greu de dat.

[1]) Cf. și M. Kovács, *Magyar Nyelvőr*, XXXIII—1904, pp. 286—287.

[2]) Dela sfârșitul secolului XIII au început să considere clădirea cetăților de munte ca o întăritură mai sigură decât prisăcile. De aici încolo a început exploatarea pădurilor nu cu scop războinic, ci economic. Numeroase păduri sânt pustiite paralel cu clădirea cetăților, chiar și pentru a face cu putință aprovizionarea acestora. În acest timp se nasc, pe urma acestor tăieturi, o mulțime de așezări și cnezate cu numiri foarte variate în deosebite limbi: *Ohabă, Seciu, Uric, Uricani, Lehota, Vădgds, Hau, Volya*; cf. K. Tagányi, *Alte Grenzvorrichtungen und Grenz-Ödland: gyepű und gyepűelve*, în *Ungarische Jahrbücher*, I—1921, p. 112.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Într'adevăr, ardelenescul și moldovenescul *ardău* 1. « păzitor de pădure » și 2. « Pădurean » [1]), ca și numirile topice derivate din ung. *erdő*, arată numai forma cu *a*, deci desvoltarea obișnuită în limba noastră (cf. *arăduĭ* < *ered-*, *arăstuĭ* < *ereszt-*, etc.).

Astfel, afară de *Ardeal* (*Ardel*, *Ardeliu*) « Transilvania » < ung. *erde-el*, *erdö-el*, *Erdély*, « ținutul de dincolo de pădure sau codru » și de *Ardeal*, munte la Sud-Est de Săliște, mai pot cită după *Marele Dicț. geogr. al României*, vol. I, pp. 103—4, *Dicț. geogr. al Bucovinei*, p. 3: *Ardeoanul* (< *ardeu* < ung. *erdő* + suf. *-an*) « părâu », *Ardeoani*, « sat și moșie »; *Ardeiul* (< *erdély* sau *erdő*) « lac cu izvoare, pl. Tazlăul-de-sus, jud. Bacău, pe teritoriul satului Ardeoani, de unde își are obârșia părâul Ardeoanul »; *Ardelei* (< *erdő-elő*) « vârf de deal » și schit ruinat pe moșia Tarcăul, pl. Bistrița, jud. Neamțu »; *Ardelei* «cea mai mare poiană de lângă râul Teleajăn, în comuna Mănecii Ungureni (!), pl. Teleajenul, jud. Prahova »; *Ardiĭa*, deal (453 m.), deasupra com. Tereblecea, distr. Siret, « complex de livezi și păduri, la V de localitatea Sinăuții-de-jos, distr. Siret », care ar puteà fi explicat mai curând dintr'un corespondent al ungurescului *erdő* și suf. *-iĭă*, decât în legătură cu verbul *arde*; *Argelul* « sat, jud. Câmpulung », Bucovina, « nume ce-l are râulețul Moldovița »; *Ardaloaia*, « afluent din stânga al păr. Izvorul-Negru, care se varsă în Moldova », la care mai adăugăm *Ardeluța*, un confluent al Tarcăului (*Evoluția*, II—1922, Nr. 3, p. 4); «*Ardelučna*, Name eines Berges bei Zielona », « *Ardželuža* recte *Ardželuša*, Berg und Bach bei Žabie » [2]), *Ardilska*, *Ardiljskij*, parte de hotar și apă în Mokra (Rus.), Maramureș [3]).

În S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* p. 9, găsesc: *Ardeova*, jud. Cojocna, pl. Huedin (care nu corespunde ungurescului *Erdőfalva*, ci unui *Ardeu* < *erdő* + suf. *-ova*); *Ardeu*, jud. Hunedoara, pl. Geoagiu (< *Erdő*, nu din *Erdőfalva*, cum i se spune ungurește); *Ardihat*, jud. Sălagiu, pl. Cehul-Silvaniei (< *Erdőhát*, nu din *Egerhát*, cum se numește acum ungurește); *Ardud* și *Ardusat*, jud. Sătmar, pl. Baia-mare (< *Ardud* < *erdőd* + *sat*, ori *Ardu* < *erdő* + *sat*, din care s'a făcut ungurescul *Erdőszáda*); *Arduzăl*, jud. Sălagiu, pl. Cehul-Silvaniei (care, deși ungurește se numește *Ardó*, trebuie derivat din forma de plur. rom. a lui *Ardud* < *Erdőd* + suf. *-el*).

Forma *Hordou* (ung. *Hordó*) din Năsăud nu este decât o variantă aspirată a mai vechii *Ordou*.

Aspirația vocalei inițiale în elemente de origine străină, mai ales ungurească, nu-i este neobișnuită limbii românești (cf. *halcă*, *hălci*, *hălcer*, etc., *Dicț. Acad.*, II^{V}, 349, care, ca și *aciu* († *alciu*) și verbul *alciuĭ*, derivă din ung. *álcs* (> *álcsolni*), forma mai veche a lui *ács*

[1]) Așà trebuie înțeles *Arddu*-l interpretat în *Șez.*, II, 22 b/2 și *Dicț. Acad.*, II, 232: « ardelean, Român din Ardeal ».

[2]) E. Kałużniacki, la Miklosich, *Wanderungen*, p. 59.

[3]) A. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX a z. poč. st.*, V Praze, 1929, p. 18.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(> ácsolni); *hălcăzuì* «a vorbì tare și mult», «a mânà vitele răcnind», *Șez.*, III, 15 = *alcăzuì* < ung. *alkuszni*; *harșău*, *harșeu* = *așău*, *Dicț. Acad.*, II^{V}, 369, < ung. *ásó*, ș. a. Ea a putut fi promovată mai târziu prin intervenția administrației ungurești, care l-a confundat cu *hordó* «bute».

152. Cu privire la comitatul U n g (Užanska stolice) avem un document din 1371 al regelui Ludovic, prin care acesta dăruește fiilor lui Stanislav, «quondam Voyvodae de Ungh», cnezatul unei posesiuni, «keneziatum cujusdam villae nostrae *Felseu-Nerezlenche* vocato»[1]).

În sec. XIV se găsià deci aici un voevod român, care împlinià funcțiunea de cnez în *Neresniţa-de-sus*.

Despre populație românească vorbește numele satului **Volosjanká** sau **Voloszánka**, apoi ale părților de hotar: **Volosanĕ** în Kňahinina (Petrov, *o. c.*, p. 59), **Volosĕnki** în Pasika (id., ib., 61), **Volosjanočka** în Užok (id., ib., p. 65) și **Volosini** în Volosjanka (id., ib., p. 66).

La 1290 comitele Iacob Pányok din Ung își ia un servitor sau o servitoare cu numele **Fata** (Fejér, *CD*, V, 3, p. 503; cf. și M. Wertner, *Magyar Nyelvőr*, XLV, 303)[2]).

Un document dela 1322 vorbește despre «Chala consorte **Batiz** (=«Botez») filii Jakow de Wngh» (Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav.-Anjoukori okm.*, II, 20).

Existența unei organizații după «ius valachicum», în voivodat și cnezate, ne-o dovedesc, afară de numele satului **Kňahina** sau **Kňahinina** — formă ruteană, în românește fiind obișnuite formele *Cneaghina*[3]) și *Cneajna*[4]) — și numele părților de hotar: **Vajdovo** în Orichovica (*o. c.*, p. 61), **Voevodin** în Pasika (*o. c.*, p. 61), **Vajdičuv**, **Vajdičuv** *potok* și **Vojvodin** în Pol'ana (*o. c.*, p. 62—63), **Vajda sihot** în Rakovo (*o. c.*, p. 63), **Voevodin** în Zabrod' (*o. c.*, p. 67); **Kňašni**, **Kňažneskij** în Huta Pol'ana (*o. c.*, p. 59), **Kňagnin** în Pasika (*o. c.*, p. 61), **Kňagnicja** în Perečin (*o. c.*, p. 62) și **Kňažinica** în Zabrod' (*o. c.*, p. 67).

În secolul XVI numeroase sate din Ung plătesc «strungă», adecă «census Valachorum».

Astfel, în «Conscriptio arcis et dominii Unghvariensis» din 1576 se scrie despre comuna *Kemencze*: «*ex strongali ovium decimam* proveniunt in natura... censum sculteti solvunt tempore *strongae* ab integra scultetia 18 Fl.» Tot acolo se poate cetì în conscripția comunei

[1]) I. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea*, p. 64.

[2]) Dela un Mich. *Fotul* = «Fătul» din *Sztrojna* a cules un text în 1898 S. Czambel, *Slovenská reč* etc., p. 473.

[3]) Vezi numeroase dovezi la R. Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii*, pp. 40—44.

[4]) Tiktin, *DRG*, 378.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Petrócz: « *strongalem ovium* praestant ceduntque ex eadem oves mulgibiles 2, agnellos 2. « *Stronga* » sau « *strongalem pecuniam* » au plătit şi comunele: *Domazsina*, *Pásztély*, *Szmerekova*, *Voloszanka*, *Sztavna*, *Uzsok*, *Bisztra*, *Nagy-Berezna* şi *Huszna* [1]).

Nume românesc are: **Porcsal** (*Porchal* alias *Zigheth* a. 1389, *Porchal* a. 1487; azi *Mátyócz*, Csánki, *MH*, I, 394), care pare a fi identic cu rom. *purcel* « Ferkel » < p o r c e l l u s, - u m [2]), întrebuinţat mai întâiu ca nume de persoană (cf. *Săcel* > *Szacsal* ; *Muncel* > *Moncsal*, *Fâncel* > *Fancsal*, etc.; dacă ar fi vorba de un compus unguresc cu *al*, am aşteptà, *Porcsalja*, cf. *Váralja*, *Hegyalja*, etc.).

Pot fi şi româneşti nume ca: *Bés*, *Botfalva*, *Mircse*, *Petrócz*, *Sztanna*, etc.

Dintre părţile de hotar (câmpi, munţi, dealuri, ape) sânt româneşti: *Kičarskij*, *Kičera* în Bereznoje (Petrov, *o. c.*, p. 57—58); *Kičurka*, *Hrunok*, *Pitrus* = « Pietros », *Magurka* în Bystroje (p. 58); *M. B. Kalaria*, *Tápšur*, în care avem sufixul *-şor*, *Kičera*, *Stinky* (cf. *stâncă*) în Huta Pol'ana (p. 59); *Verde* în *Chudl'ovo* (p. 59); poate *Majkova* (cf. rom. *maică*, bg., srb. *majka* < srb. *maja*) în Kňahinina (p. 59); *Kičora* în Kostriny (p. 60); *Kččirka* în Luh (p. 60); *Mončol*, *Romanov*, *Lokšor* în L'uta (p. 60); *Čotori* (= « Cioturi » ?) în Nevickoje (p. 61); *Vajdovo* în Orichovica (p. 61); *Kičurka*, *Kórbul'ka*, *Magura* în Pasika (p. 61); *Za Kračunova*, *Hrun*, *Kičera* în Perečin (p. 62), *Ripišča*, *Kičera*, *Mynčul*, *Podyšur* (= « podişor » sau « podişuri ») [3]), *Romanova* şi poate *Stinka* în Podharod'e (p. 62); *Tápšur*, *Kičera*, *Pyd plajčik*, *Kelarija*, *Korna*, *Pydkorna*, *Kornii*, *Kudravyj* (cf. *codru*) în *Pol'ana* (p. 62—63); *Magura* în Rakovo (p. 63); *Kečere*, *Kornašinskij* în Sol'a (p. 63—64); *Magura* în Stavnoje (p. 64); *Kičera* în Stričava (p. 64); *Maguriča*, *Magura*, *M. B. Skerešora* în Turica (p. 65); *Kičorka*, *Magura* în Užoc (p. 65); *Kičirki*, *Roškaňa*, *Magora* în Volosjanka (p. 66); *St. koliba*, *Sinatorja*, care are forma românească a adjectivelor verbale în *-oriu* (vezi mai încolo!) în Voročovo (p. 66—67); *Hrun*, *Kččerka*, *Pědkčcerka* în Vyška (p. 67); *Magura*, *Romanovo* în Zabod' (p. 67); *Mončol* sau *Mončul*, *Pyd Korastavicij* [4]), *Romanuv* în Zaričovo (p. 68).

De pe harta militară austriacă se mai pot întregì: *Murgó visok*, *Pupur vrh*, *Plina*, etc.

---

[1]) Takács S. *Magyar Nyelv*, II, 26.

[2]) Cf. *Purcei* în Putna, *Purcica* în Fălciu, *Purceleni* în Gorj, *Purceleşti* în Putna şi Suceava, *Purceşti* în Putna (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 386); etc.

[3]) Acelaşi sufix se vede şi în numele satului *Lumsur* (*Lunptur*, pe harta militară austriacă *Lumsor*), a cărui etimologie n'o văd destul de clar (*runcşor* ori *rumpturi*, *Latundur* = « Rotundul »; ori *Luncşori*, cf. *Lompka* = *Lonka* a. 1448, 1458, în Maramureş, la Csánki, *MH*, I, 450; *Lomšora* în Nagovo, Maramureş, la Petrov, *o. c.*, p. 18; *Lumkury* = *Lunkurĕ* în Selišče, Maramureş, la Petrov, *o. c.*, 24).

[4]) Cf. rut. *kolastra*, *kulástra*, *kulějstra*, *kurastra*, *kurastva*; slovac. *kurastva*, bg. *kulástra* (Berneker, *SEW*, I, 542), ung. *kurászló*, în Bucovina (*Magyar Nyelvőr*, XXIII, 296) < rom. *corastă*, *coraslă*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cum am amintit, probabil de origine românească este și Szinatoria **Polyána,** fie că este vorba de o numire dată după numele plantelor *sunătoare*, născut din **sânătoare* (*sănitoare*, *sanitoare*) < (herba) **s a n a t o r i a* « Heilkraut » < *s a n a r e* « heilen » prin apropiere de *sună* (cf. Tiktin, *DRG*, 1533), fie că este vorba de « răsunet ». Pentru probabilitatea întâia vorbește forma *Sanetóre* din hotarul comunei Breb din Maramureș (cf. T. Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București 1925, p. 200) [1]).

153. Pe harta militară austriacă mai găsim și **Mencselik** (= « munceluc », diminutivul lui « Muncel ») s. **Buni Pláji**, pluralul lui *plaiu*. Se știe că apelativul românesc **plaiu** « flanc d'une montagne », « défilé », « chemin étroit entre deux montagnes », « région montagneuse » (arom. *plaiu* « versant d'un montagne ») nu poate veni din slavul *planŭ* « eben » (cf. ceh. *planj*, n.-slov. *planja* « Ebene »), cum crede Tiktin, *DRG*, p. 1180, ci, cum dovedește Meyer-Lübke, *Mitteilungen des Rum. Inst. an der Univ. Wien*, I. Bd, Heidelberg, 1914, p. 9—10, și *REW*[1], p. 492, nr. 654, din lat. *p l a g i u m*, care însuși derivă din grecescul *πλάγιον*, cf. vegl. *plui*, bellun. *piai* « Abhang », ital. (*s*)*piaggia* (< fr. *plage*, catal. *platja*), prov. *playa* (> span. *playa*, port. *praya*) [2]).

Marele Dicț. Geogr. al Rom., s. v. (Mehedinți, Prahova, Suceava, Muscel, Vâlcea, Gorj) [3]), *Dicționarul Geogr. al Bucovinei*, s. v. (Vijnița, Storojineț, Câmpulung, Cernăuți), Ignaz Lenk v. Treuenfeld, *Lex.*, s. v., S. Moldovan și N. Togan *Dicț. loc.*, s. v. (Năsăud), etc., atestă de ajuns marea răspândire a lui *Plaiu* în toponimia românească.

Din românește a trecut *plaiu* în sârbește în forma *plaj* cu derivatul *plajari* [4]), și în rutenește și huțulă în forma *Plaj*, ca nume propriu în munții Galiției, având și derivatele *Plajok*, *Plajek*, *Plajik*, *Plajčik*, *Plajska*, *Plajskij* [5]).

A trecut și în ungurește în forma derivată *plájás* sau *palajás* « grănicer » și « gornic » < rom. *plăiaș*, idem (Szinnyei *Magyar Neylvőr*,

---

[1]) Între *Szinatoria Polyána* și villa *senatoria* din Rogerius, *Carmen miserabile*, c. 26, relevat de Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 368, nu poate fi nici o legătură.

[2]) M'am oprit la etimologia dată de Meyer-Lübke, căci din punctul de vedere al sensului mi se pare mai potrivită decât cea propusă de Candrea—Densusianu, *Dicț. etim. al l. rom.*, *El. lat.*, p. 212, nr. 1400: < *p l a g i u s*, *-u m* < *p l a g a* « bande de terre, étendue, contrée ». Philippide, *Originea Românilor*, II, 729—730, având în vedere evoluția lui *-gius*, care n'ar fi dat *-i*, crede că avem a face în rom. *plaiu* și alb. *plajε*, chiar cu gr. *πλάγιος*. Totuși cf. *magis* > *mai*, etc.

[3]) Cf. și D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, p. 360.

[4]) P. Skok, *ZRPh.*, XLI, 152, 756; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 292, § 271.

[5]) Cf. Fr. Miklosich, *Wanderungen d. Rum.*, p. 11; Kałużniacki, *o. c.*, p. 18 și 61; S. Puşcariu, ibid.; harta militară austriacă; Petrov, *o. c.*, passim.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

XXIII, 483) [1]). Ca nume de munte *Plâj* este atestat mai de multe ori și în Secuime (cf. S. Opreanu, *o. c.*, p. 21).

Poss. *Plaj* sau *Play* și *Plajsor* sau *Playsor* sânt atestate în Hunedoara încă din a. 1478 și 1491 (Csánki, *MH*, V, 125, 128, 218).

Totuși *Palaj* din Somogy, ca și *Palaj* și *Palé* din Baranya, și *palaj*, *palé* «vale lată și joasă», «bancă de nisip, ridicătură în formă de insulă» (Sătmar), de-aici *Palaj* (pe câmp), *Szegpalaj*, cu dim. *Palajka* (Hegyalja), atestate la Szinnyei, *MTsz*, II, 62, și Hetfy, *o. c.*, p. 36 (*Magyar Nyelvőr*, XXXX, 303) și *palaj* «umplutura de lângă păretele casei, prispă» (Hidvég, în Treiscaune, *Magyar Nyelvőr*, XXXIV, 106), nu sânt corespondentele românescului *plaiu*, ci derivă din slavonește (cf. srb. *poloj*, *poloja* 1. «Untiefe», 2. «der Überschwemmung ausgesetzter Ort»; rus *poloj* «die unter Wasser stehende (überschwemmte) Gegend; nach einer Überschwemmung zurückgebliebene Wasserlachen»). Forma dela care trebuie să pornim pentru a explică cuvântul unguresc adecă pare a fi *poloj*, iar din rom. *plaiu* am aștepta mai curând *palâj*.

154. De vechimea Românilor din ținutul Maramureșului s'a ocupat în timpul din urmă T. Papahagi în lucrarea sa *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, 1925, pp. LXXVII—LXXXIII [2]).

D-sa ne spune că »în Maramureș nu putem vedeà o colonizare romană sau o romanizare, și cu atât mai puțin o continuitate etnolinguistică a unei colonizări sau romanizări. Diferitele urme din tot ce aparține entității romane, cum ar fi, bunăoară, găsirea unui «ban de bronz de al lui Traian, cu inscripțiunea *Via Traiana* [3]), sau inscripțiunea latină pe o «piatră de calcar» [4]) ca și toate celelalte pe cari le relevează I. Mihályi la pp. 618—619 ale lucrării sale nu pot susținea o continuitate directă și neîntreruptă a vieții romane în acest colț românesc. Că Romanii, la sau după cucerirea Daciei, vor fi făcut explorări militare de durate scurte și în aceste părți, ca și în spre Nistru — aceasta într'adevăr poate fi considerată ca o realitate istorică; dar de acì nu se poate deduce prea mult în favoarea sau în sensul unei păreri că în Maramureșeni trebuie să vedem descendenți ai Romanilor sau ai autohtonilor romanizați, adică ai Dacilor, ce vor fi locuit acì. Căci, în această ipoteză și referindu-ne la încercuirea geografică în care apare elementul maramureșean, un prim rezultat — în afară de altele — la care ne-am fi așteptat ar fi fost ca, în fața atâtor viscoliri barbare cari puteau tangentà și acest ținut ca și în fața altor vicisitudini

[1]) Asupra rolului lor în cetățile ardelene, precum și a privilegiilor de care se bucurau, chiar și când nu mai serviau, ne lămurește Takács S., *Rajzok a török világból*, II, p. 96.

[2]) Ceea ce ne dă Șt. Manciulea, *Elementul românesc în Câmpia Tisei*, în «Lucr. Inst. de Geogr. din Cluj», IV—1928, 29, pp. 137—138, este foarte sumar.

[3]) Ioan Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea*, 32.

[4]) Ibidem, 619.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

istorice, graiul maramureșean să apuce direcția unei cristalizări izolate, care să-l îndepărteze cât mai mult de restul graiului românesc; și aceasta s'ar fi putut petrece cu atât mai ușor, cu cât în perioada de formațiune a poporului român această regiune ar fi rămas cu totul izolată. Pentru formațiunea limbei române nu putem admite spațiul pe care astăzi îl ocupă poporul român în nordul Dunării, pentru că perfecta unitate linguistică exclude așà ceva. De-altfel, nici alte considerațiuni, cum ar fi, bunăoară, cele toponimice, nu pledează pentru o altă părere« (pp. LXXVII—LXXVIII).

Fără a admite unele dintre etimologiile propuse de Papahagi, sânt de acord în fond cu constatarea că numirile celor mai multe localități din Maramureș sânt nelatine; « cele de origine latină... sânt formațiuni românești »; « iar cele cu originea nesigură sau necunoscută ... nu pot fi invocate » (p. LXXVIII).

Totuși această nomenclatură « nu constitue un argument hotărîtor în defavorul existenții unei romanități în Maramureș » (p. LXXIX).

Pentru d-l Papahagi se ivesc acum două întrebări:

1. « Ce populație va fi locuit în Maramureș înainte de așezarea Românilor acì? ».

2. « De unde și când vor fi înfăptuit Maramureșenii de astăzi o atare migrațiune? » (p. LXXIX).

Ca răspuns la cea dintâiu întrebare nu poate conturà « nici măcar o probabilitate » (p. LXXIX).

Nici pentru întrebarea a doua nu poate precizà « un răspuns mai fericit ». Totuși, întemeindu-se pe deosebite considerațiuni de ordin logic, crede că « e natural ca elementul maramureșean să-l considerăm ca fiind stabilit acì ulterior secolului al X-lea și că, după anumite probabilități, el va fi venit din sudul Dunării » (p. LXXX).

Ca dovezi ar puteà servì, între altele, « asemănările sau întâlnirile dintre folklorul maramureșean și cel sud-dunărean » și « cele linguistice », deși, cum constată însuși Papahagi, « paralelismul linguistic, mai ales cel privitor la fonetică, nu în totdeauna poate fi luat drept punct temeinic de plecare » (p. LXXX). Din parte-mi aș adăugà că nici cel lexic latin nu este un razim mai sigur decât cel fonetic. Viața cuvintelor este foarte capricioasă. Adese ori trăesc izolat în câte un colț de limbă nord-dunărean cuvinte dispărute din alte regiuni nord-dunărene, dar care, în mod firesc, se regăsesc în Sudul Dunării, deoarece fondul latin a fost comun pentru toate dialectele limbii române. Chiar și unele potriviri morfologice și sintactice nu sânt hotărîtoare, căci ele se pot ivì și în mod independent ca efecte ale acelorași cauze.

155. În fond constatările lui Papahagi nu se deosebesc de ale altor cercetători ai acestui ținut.

Astfel unul dintre cei mai buni cunoscători ai Beregului și Maramureșului, Lehoczky Tiv., își începe studiul *Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészok és szabadosok intézményéhez*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

hazánkban (*Történelmi tár*, 1890, p. 155)[1]) cu cuvintele: «La marginea nord-estică a patriei noastre, în comitatele Maramureș, Ugocsa și Bereg, fără îndoeală încă pe timpul venirii Maghiarilor au locuit *Românii* de origine necunoscută, cu deosebire în codrii vecini cu Galiția ai comitatului Bereg și Maramureș, unde, împreună cu Rutenii veniți din Galiția, s'au ocupat cu păstoritul și prăsirea vitelor, pe pășunile atunci încă cu totul nestăpânite și uriașe, și pe munți, și pentru aceasta treceau de pe un pisc pe altul, dintr'o vale într'alta și trăiau viață nomadă. La acești Români neobișnuiți cu locuințe statornice, mai târziu, probabil după năvălirea Tătarilor, s'au alăturat cete nouă și după o jumătate de secol iarăși altele nouă, mai ales când regele Ladislau, bătând în 1284 la Hodostó[2]) pe Cumanii adunați sub conducerea lui Oldamur și pe *Românii* care-i însoțiau, i-a silit să se așeze pe locurile fixate pentru ei. Atât e sigur, că la sfârșitul secolului XIII și la începutul celui următor *Românii* locuiau în văile din Estul comitatului Bereg, în regiunea Bilke, Oláhcsertesz, Ilosva și Hosszuhát alcătuind chiar sate bine organizate și populate. Astfel în 1341 regele Carol, la cererea posesorului *Maxim* Tatomir de Ilosva (*Makszem* ilosvai Tattamer), a poruncit capitlului din Eger ca, cercetând hotarele cătunului *Makszemháza* între Ilosva și Komlós, să le stabilească în favoarea lui. Această familie era compusă de-atunci din numeroși membri și se pare că Românii, care în acest timp locuiau în număr mare în această regiune și se ocupau cu agricultura și prăsirea vitelor și care, probabil în urma privilegiilor câștigate de mai nainte, cu prilejul așezării lor acolo, trăiau subt conducerea unor *cneji* ai deosebitelor comune și a unui *voevod* ales împreună, se bucurau de multă trecere și poate chiar și voivodatul le aparțineà lor . . . ».

156. Și G. Petrovay, în studiul său *A máramarosi oláhok, betelepedésük, vajdáik és knézeik*, publicat în *Századok*, XLV—1911, pp. 607—626, este nevoit să recunoască că ipoteza istoriografiei unguresti, după care Românii ar fi venit peste tot în fosta Ungarie, numai prin veacul XIII, «nu se potrivește la Românii din comitatul Bereg și Maramureș, pentru că aceștia au fost învestiți cu astfel de privilegii, cum n'a putut să aibă nici odată un neam de păstori care a imigrat pe încetul păscându-și turmele, un dușman de neam străin, neînrudit cu cel unguresc, prins în luptă; iar ca un dușman prins în război să fie colonizat la granița țării și să fie însărcinat cu apărarea hotarelor, e de-a-dreptul un non-sens.

Românii din comitatul Bereg și Maramureș n'au fost supuși autorității comitelui și pretorilor din comitat, ci erau subordonați voevozilor aleși de ei înșiși, deosebit în fiecare comitat; aceștia conduceau la război pe cei înarmați și-i judecau, rezolvând procesele dintre ei, precum și pârile începute de alții împotriva lor.

[1]) Cf. și *Bereg vármegye monográphiája*, v. II, p. 270.
[2]) După alții: *Hód tava*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Astfel de privilegii, și dacă mai adăugăm că drept contribuție trebuiau să dea numai a cincizecea parte din sporul turmelor lor, a putut să primească numai un neam viteaz, crescut pentru luptă, așezat de bună voe, primit cu drag, și numai un astfel de popor a putut deșteptă față de el o încredere așà de mare, încât în mâna lui să fie pusă apărarea unei părți din hotarele țării. Acestei încrederi au și corespuns bărbătește și, cu toate că analele și istoricii noștri nu vestesc luptele lor glorioase, totuși știm din diplomele noastre că au devenit fii credincioși ai acestei țări, au luat parte la expedițiunile regilor Ludovic cel Mare și Sigismund, ba chiar au luptat subt conducerea voevozilor lor, independent și biruitor, împotriva Litvanilor păgâni, acolo au luptat peste tot locul alături de viteazul consacrat, vestitul Ioan Huniade, în multele lupte victorioase ale aceluia; au fost însoțitori credincioși ai regelui Matia și, în lupta dela Baia, au prins cu trupul lor săgețile trimise asupra lui, ba ne-au învățat și limba și au vorbit-o în toate părțile, cum a însemnat Aenea Sylvio Piccolomini, cardinal, mai târziu Papa Pius II. În timpul principilor ardeleni au fost mereu de pază la pasurile Maramureșului și, în deosebire de alte comitate, împărțiți în pâlcuri de câte 100, erau organizați întru toate militărește subt căpitani și locotenenți, grupați în trupă de călăreți și pedestrime» (pp. 611—612) [1]).

Cu toate aceste constatări ale celor doi învățați unguri în privința vechimii Românilor din Bereg, Ugocsa și Maramureș, toponimia ni-i arată pe aceștia mai noi decât cei din Bihor și Zărand, chiar și decât cei din Zips și Zemplin.

Lucrul se poate explică în deosebite chipuri. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, pp. 152—153, crede că ei au fost împinși pe încetul în spre munți pe urma ocupării treptate a Ardealului din partea Ungurilor.

Alături de acest motiv de ordin politic, și dela un timp și bisericesc, a putut fi și altul de natură pur pastorală: înaintarea treptată pe Valea Tisei spre pășunile din munți.

Totuși Românii au ajuns foarte curând în aceste părți. Altfel nu ne-am puteà explică numărul lor atât de mare în secolul XIV, încât acesta să pară neatins după plecarea a numeroase colonii în Galiția și Moldova.

Nu mă gândesc să afirm că Românii pomeniți în Galiția în sec. XI și XII au trecut toți și numai prin Bereg, Ugocsa și Maramureș. Am văzut că e iau putut trece și prin altă parte. Totuși nici Românii din aceste trei comitate nu pot fi mai noi, sau mult mai noi decât cei din Zips și Zemplin.

Faptul că ei nu sânt pomeniți în documente mai curând se explică din împrejurările politice.

[1]) Cf. și traducerea lui Dr. Victor Onișor, *Istoria dreptului român*, Cluj, pp. 195 și 196.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Maramureşul n'a ajuns în stăpânirea Ungurilor înainte de 1199, când este pomenit mai întâiu [1]). A doua oară este pomenit la 1231 [2]). Din două documente dela 1299 [3]) aflăm că Maramureşul s'a ţinut mai înainte de dieceza transilvană şi a fost supus pe nedrept celei din Agria. Aceasta înseamnă că el nu aparţineà Ungariei când regele Ştefan cel Sfânt a înfiinţat cele două dieceze, căci altfel ar fi hotărît dela început de care ar fi fost să se ţină [4]).

În tot acest interval de un secol Maramureşul nu este arătat ca fiind comitat, ci numai domeniu regal. El a ajuns comitat abià în secolul XIV [5]).

Şi Beregul a fost socotit domeniul regal mult timp după ce a ajuns în stăpânirea regilor unguri.

Pe la 1250 erà proprietatea lui Rotislav, ginerele regelui Bela IV. După moartea acestuia domeniul rămase Anei, văduvei lui, şi copiilor lor. Pe la 1264 Ştefan, fiul lui Bela IV, îi luă surorii sale domeniul Beregului [6]), care continuă să rămâie un apanaj al reginelor. Pe la 1364—1380 îl stăpânià regina Elisabeta, soţia lui Ludovic, iar pe la 1383 regina Maria, fiica Elisabetei [7]).

Aceste fapte ne explică pentru ce înainte de secolul XIV nu sânt cunoscute decât prea puţine documente privitoare la Bereg, Ugocsa şi Maramureş. Fiind domenii regale, nu s'au făcut donaţiuni de feude, cu pomeniri de persoane şi locuri. Românii de-aici s'au putut desvoltà liberi şi neştiuţi, păstrându-şi vechea lor organizaţie după « ius valachicum ».

Într'adevăr documentele ne arată că şi Românii din Bereg [8]) îşi aveau voevozii şi cnejii lor, ca şi cei din Maramureş, iar aceştia îi judecau după « ius valachicum ».

Funcţiunea acestor voevozi n'a fost totdeauna aceeaşi; ea s'a schimbat cu timpul.

Píč, *Über die Abstammung der Rumänen*, p. 147, ne spune: « Die Würde dieser Territorial-Voivoden ist wohl zu unterscheiden von der späteren Würde der Voivoden einzelner Distrikte, welche die

[1]) Fejér, *CD*, II, 347.
[2]) Wenzel, *CDA*, XI, 231.
[3]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 540, 541; Mihályi, *o. c.*, pp. 1—3, a. 1300.
[4]) Vezi Bunea, *o. c.*, pp. 157—158, şi D. Onciul, *Românii şi Ungurii în trecut*, p. 28 [56].
[5]) Cf. Bunea şi Onciul, *l. c.*,
[6]) Pauler, *A. m. nemz. tört.*, II, 256; cf. Bunea, *o. c.*, 154.
[7]) I. Mihályi, *o. c.*, 54, 55, 59, 78, 79; cf. Bunea, *o. c.*, 154.
[8]) Bunea, *o. c.*, 153, crede că cei dintâi Români pomeniţi în Bereg ar fi *Vad* şi *Vulcan*, « custodes silvae Bereg » la 1294 (*Reg. de Vár.*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 184, art. 88), socotind aceste nume româneşti. Totuşi amândouă numele sânt slave: cf. ceh. *Vad* = *Vadislav*, *Rosvad* (Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Orstnamen*, 39 [253], nr. 30); bg. *Vlŭkan*, srb. *Vlkan*, etc. (id. ib., 42—44 [256—258], nr. 43).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Anführer eines kleineres Bezirkes für den Fall des Krieges waren und jährlich gewählt wurden»; iar Takács, *o. c.*, p. 322, ne arată că în unele locuri aveau numai să țină scaun de judecată, să judece; în altele să strângă contribuțiile și să examineze pe preoți, fiind ajutați la strângerea impozitelor de *crainici* și *juraţi*.

În ori ce caz ținutul de subt jurisdicțiunea lor erà mult mai mic la început decât mai târziu.

Încă în 1343 găsim pe un anume *Crăciun* (*Karachynus*) voevod «de Bylke»[1]).

Apoi Regina Elisabeta, prin diploma sa din 30 Septemvrie 1364, le dă voie Românilor din Bereg să-și aleagă voevod, ca și Românii din Maramureș și alte părți ale țării[2]).

Tot regina Elisabeta, prin diploma sa din 28 Octomvrie 1366, în urma celor ce «referunt nobis, Clemens et Johannes filii Makzem, Nicolaus et Valentinus filii Karachini Olaci nostri», dă ordin judecătorilor, tuturor cetățenilor și oaspeților din com. Bereg să nu judece în afacerile Românilor și iobagilor, ci să-și caute drepturile înaintea domnilor acelora[3]).

În 26 Sept. 1370 Regina Elisabeta, la cererea fiilor lui Maxim [pomenit în a. 1341], anume Clement, Ioan și Ștefan, la a lui Simion, fiul lui Nicolae, și a lui Valentin, fiul lui *Crăciun* (*Karachym* și *Karachun*) «volacorum nostrorum comitatus de Beregh, annuentes commisimus, ut super factis possessionum quas iidem a nostra tenent majestate, in quibus nunc residentiam facere dignoscuntur, comes noster et in aliis causis minoribus *Waywoda volacorum* de prefato comitatu de Beregh eosdem valeant et possint iudicare» (*Történelmi tár*, 1890, pp. 164—165; Mihályi, *o. c.*, pp. 63—64).

Cu asemenea drepturi au trebuit să fie învestiți și Românii care locuiau în văile dinspre Nord de *Ilișua* (ung. *Ilosva*), pe amândouă coastele muntelui numit Hosszúhát și alcătuiau cu totul 10 sate subt numele de «*Krajna*» (mai nainte 9), fiecare subt conducerea câte unui cnez și a unui voevod ales în comun de toate. Ele sânt înșirate mai întâiu

[1]) I. Mihályi, *o. c.*, 17.

[2]) Id., ib., 55 (cf. și Lehoczky, *Történelmi tár*, 1890, p. 194): «... *communitas wolacorum nostrorum* in Comitatu nostro de Beregh existentium ... supplicarunt ... ideo *woyvodam wolacorum* (s. volacum), qui pro ipsis utilis et honestus videretur (s. videtur), de comuni voluntate, eis preficere admitteremus, secundum quod eciam *alii wolacii in Maramorosyo et aliis partibus regni nostri residentes huiusmodi potirentur libertate* ... annuimus eisdem wolacis nostris, ut woyvodam quem communitas wolacorum habere voluerit, liberam eligendi et preficiendi (s. praestitendi) habent facultatem, qui omnes causas inter ipsos exortas iudicare debet et fine debito terminare, omnes eciam contra proventus nostros et universa jura ex parte dictorum wolacorum, nobis et dicto comiti nostro proveniencia idem woyvoda fideliter nobis tenebitur administrare».

[3]) Mihályi, *o. c.*, p. 59: «Et si qui ex vobis aliquid accionis vel quescionis contra eosdem *olacos* et iobagiones habent, vel habuerint, id in presencia eorumdem dominorum suorum exequatur, qui iustitie complementum exhibebunt omni querulanti ex parte eorumdem pro ut dictaverit ordo iuris».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

într'un document din 1378, prin care li se asigură dreptul strămoşesc de a fi judecaţi de cnejii şi voevodul lor, care nu li s'a respectat [1]).

După moartea lui Ioan Huniade (11 August 1456), trecând stăpânirea acestor sate asupra soţiei lui, Elisabeta Szilágyi, aceasta a venit în Munkács ca să-şi vază domeniul. Acolo locuitorii români ai Krainei au aşteptat-o cu o petiţie. În diploma din 5 Noemvrie 1466 ea constată starea mizerabilă în care se găsesc cele 10 sate, care sânt numite «româneşti», şi ia dispoziţii pentru îndreptarea lucrurilor: «. . . cum nos venissemus visitaturae pertinentias castri nostri Munkács et possessiones in eisdem habitas, satis oppressas et desolatas vidissemus, volentes unamquamque possessionem nostram relinquere in bona dispositione, inter cetera possessiones nostras v a l a c h a l e s videlicet *Kerepecz*, *Lafalva* [= «Latova»], *Sztánfalva*, *Závidfalva*, *Hátmeg*, *Ardánháza*, *Medencze*, *Dragabratfalva* et *Sándorfalva* vocatas, in his dispositionibus et gratiis duximus relinquenda . . .». (Lehoczky, *Történelmi tár*, 1890, p. 198).

În 1493 le-a dat acestor sate şi Ioan Corvin o diplomă, prin care, faţă cu cererea lui «Ladislaus Vajvoda de Sztánfalva» de a i se recunoaşte că «ipse et fratres sui officium *vajwodatus* de *Krajna* s e m p e r e t a b a n t i q u o p o s s e d i s s e n t j u r e p e r p e t u o», aprobă ceea ce au putut dovedi cnejii satelor Dragabratfalva, Medencze, Ardánháza, Hátmeg, Závidfalva, Kerepecz, Lafalva, Sándorfalva şi Sztánfalva, anume «quomodo ipsi n u n q u a m p e r p e t u u m v a j w o d a m h a b u i s s e n t, nec ipse Ladislaus officium vajwodatus de Krajna jure perpetuo possedisset, neque eundem concerneret, s e d s e m p e r e t a b a n t i q u o, quo memoria homimum comprehenderet, tali libertate usi fuissent, quod illum, q u e m k e n e z i i e t t o t a c o m m u n i t a s d e K r a j n a m a l u i s s e t, pari voto at cum consensu castellanorum nostrorum s i n g u l i s a n n i s ad officium vajwodatus ex Krajna elegisset . . .» (Lehoczky, *Történelmi tár*, 1890, p. 169).

Aceste privilegii le-a întărit în 1506 regina mamă Ana, în 1523 regina Maria, iar în 1562 Ioan Szapolyai (cf. Lehoczky, *Történelmi tár*, 1890, p. 157 şi 165—167).

[1]) «Elisabeta . . . Ex querulosa significatione *keneziorum et olachorum* nostrorum in comitatu Beregh existentium intelleximus, quod vos ipsos diversi modo calumniantes judicaretis, neque eorum probationes incessantes, nulla prius justitia in praesentia officialis ipsorum ab eis postulata. Quare fidelitatibus vestris firmiter praecipiendo mandamus, quatenus praedictos *kenezios et olachos* nostros in nullis causis, exceptis publicis furto et latrocinio et criminalibus causis, judicare sitis ausi, nec res et bona eorundem irrequisita justitia prius ab eisdem prohibere praesumatis modo aliquali. Si quid autem actionis contra ipsos habetis vel habueritis, in praesentia comitis nostri de Beregh vel officialium eorundem olachorum prosequi debeatis jure observato. Aliud non facturi» (Lehoczky, *Törnénelmi tár*, 1890, p. 167; cf. şi Ioann Dulíškovič, *Istoričeskija čerti Ugro-Russkih*, Ungvar, 1874, II, 18; Jos. Lad. Píč, *Über die Abstammung der Rumänen*, p. 149, n. 30, şi D. I. Mototolescu, I. *Jus Valachicum in Polonia*, p. 4, n. 2.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cu timpul Românii din satele amintite s'au contopit cu Rutenii aşezaţi în Hátvidék, ori s'au mutat, şi astfel caracterul lor naţional de Români a dispărut, iar voevodatul le-a încetat prin veacul XVI, rămânând numai cnejii din deosebitele sate, care însă acum erau Ruteni (cf. Lehoczky, *o. c.*, p. 158).

La 1350 fiii lui *Crăciun*, care erà pe la 1343 voevod în Bylke (com. Beregh), primiră dela regele Ludovic cnezatul a două sate, cu nădejdea că le vor populà (Mihályi, *o. c.*, p. 30).

În 24 Februarie 1383 Regina Maria dăruì « keneziatum duarum villarum nempe *Ker[e]chkey* et *Kuchnyche* [= « Kusnicza »] [1]) vocatarum in comitatul de Beregh existentium » lui Ioan, Alexandru şi Ştefan, fiii « condam Stanislai Woywodae olahorum reginalium » (Mihályi, *o. c.*, p. 77; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 280, în trad. ung.).

La 1410 se pomeneşte de văduva unui « Ştefan, fost voevod de Dolha » în comitatul Bereg (Mihályi, *o. c.*, p. 160); la 1413 de un Gheorghe « fost voevod în Beregh » (ib., p. 191).

157. Românii din Ugocsa şi Maramureş sânt şì mai strâns legaţi de olaltă decât cei din Bereg, de aceea îi vom tratà mult-puţin împreună.

D-l Iorga, *Sate şi preoţi din Ardeal*, Bucureşti, 1902, pp. 131—132, ne spune: » Maramureşul nu e o ţară, ci o cetate, cetatea care apără şi priveghiază la miază-noapte Ardealul. În munţii din această strajă trebuiau să se găsească în număr mare Românii, şi-i şì găsim, în adevăr, dela începutul izvoarelor, mulţi, viteji şi ţinuţi în seamă.

În veacul al XIV-lea ei trăiau supt cârmuirea cnejilor ca şì în alte părţi. Cnejii fusese găsiţi de puterea regală în aceste părţi cucerite foarte târziu numai şi într'un chip cu totul neîndestulător şi nesigur, în acest *trifinium* disputat. Regele recunoscù numai pe acei cari fusese înainte de dânsul acolo. Ca şì în vremurile de libertate, cnejii români stăpâniră satele: unul mai multe, o regiune întreagă, după împrejurări: judecară păstorii şi plugarii, strânseră dijmele, dări şi ostaşi, oprind din venituri jumătate pe seama lor [2]).

În provincie erà un comite, uneori şì pentru ţinuturi vecine, care puteau să fie şì îndepărtate. Se întâmplă ca acest ofiţer ungur să poarte şì titlul de Voevod. Însă pe lângă dânsul erà Voevodul deosebit « al Românilor din Maramureş », ales de dânşii şi având drepturi ca ale cnejilor, dar întinse asupra ţării întregi. «

Cel dintâiu voevod maramureşean este pomenit într'un document dela 1299, fără a i se spune numele [3]).

El pare a se fi chemat Mauriţiu, căci în 1303 « Capitulum ecclesiae Albensis Transilvanae » se adresează « Nobili viro et honesto *Nicolao*

[1]) Cf. *Kereczke* şi *Kusnicza* a. 1389, la Mihályi, *o. c.*, p. 95.
[2]) I. Mihályi de Apşa, *Diplome maramureşene*, pp. 185—187.
[3]) Wenzel, *CDA*, X, 202.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Voivodae, filio magnifici Mauritii, Comiti de Ugocsa et Marmarusio», care a putut deci să-i preceadă lui Nicolae [1]).

După Nicolae a urmat la 1326 fiul său Ştefan [2]).» Pe acest timp, nobilii români de aici aveau moşii, iobagi [3]), drepturi şi cinste, dominând uneori ei Maramureşul. În a doua jumătate a secolului, comite al Maramureşului fu Balc, care erà să domnească în Moldova. La 1325, vicecomitele poartă un nume care samănă a fi românesc şi, ori cum, Români erau doi din cei patru *iudices nobilium* ce-l ajutau « [4]).

În 1345 regele Ludovic dă un cnezat în Sarasău (*Zorwazou* = *Szarvaszó*) lui *Erdeu woyvoda* şi lui Stan, fratele lui şi lui Mic, fiul acestuia (Mihályi, *o. c.*, p. 20) [5]).

Cei mai însemnaţi şi mai puternici voevozi români din Maramureş au fost cei de pe la mijlocul secolului XIV.

Pe la 1335 întâlnim pe « Bogdan woyvoda, filius Mykula », care la 1342—1343 erà « fost voevod de Maramureş », pe atunci « infidelis », necredincios al regelui (Mihályi, *o. c.*, p. 12, 17 şi 19), deci om bogat şi puternic, trăià pe la 1349 (ib., p. 27) şi pe la 1353 (ib., p. 32) ca supus al regelui, iar la 1359—60 se sculă împotriva regelui, ocupând această ţară pentru sine (ib., p. 56).

» Cam tot aşà de puternici vor fi fost ceilalţi voevozi români din Maramureş, contimporani cu Bogdan, d. p. Iuga, fratele lui şi fiul acestuia Ioan (cel dela 1349 şi 1355), precum şi voevozii Balk şi Drag din familia Sas, cari retrăgându-se din Moldova, unde rămăseseră după expediţiunea dela 1352—53, în Maramureş şi rămânând credincioşi regelui, au fost răsplătiţi de acesta, pentru luptele crâncene duse în ţara Moldovei împotriva lui Bogdan şi fiilor lui, cu moşiile acestora şi cu alte donaţiuni.

Balk şi Drag apar în documentele dintre 1365—1402, când unul când altul, ca « voevozi de Maramureş » sau « voevozi ai Românilor din Maramureş », având, când unul când altul, când amândoi deodată, şi demnitatea de comiţi sau grafi ai comitatului; ca voevozi, ei erau şefi ai Românilor din comitat, ca comiţi, ei erau funcţionari ai regelui şi nobili ai regatului. Atât ei, cât şi urmaşii lor, au ocupat, pe lângă

---

[1]) Fejér, *CD*, I, 147—148; cf. şi Bunea, *o. c.*, 160, şi I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 200, nota.

[2]) « Stefanus, filius Nicolai quondam vaivodae, comes de Maramorisio » (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 407; cf. şi Bunea, *o. c.*, 161.

[3]) N. Iorga, ibid., pp. 120—121.

[4]) Ibid., p. 85: « Nos Bank . . . de Zarwasow Vice comes in persona magistri Balkonis woywode comitis Zathmariensis, necnon quatuor judices nobilium comitatus eiusdem Maramorosiensis, videlicet Kende de Weresmarth, Petrus de Karachonfalva et Dragmer de Gywlafalva, ac Ladislaus filius Drag de Bedewhaza . . . ».

[5]) Cred că numele cnejilor *Aprusa* şi *Marus* din acest document (cf. şi N. Iorga, *Studii şi documente*, I—II, p. XXIII, în acelaşi an), trebuie citite *Oprişa (Opreşa)* şi *Mariş (Mareş)*. *Oprişa* e foarte des în documentele maramureşene (cf. Mihályi, *o. c.*, p. 50, 555—562, 563, 603; *Oprisa havas*, p. 391, a. 1456). Tot aşà şi *Marus*, cum vom vedeà mai încolo.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

aceasta, și alte demnități mai importante în statul maghiar, ca d. p. cea de grafi ai Secuilor (Mihályi, *l. c.*, p. 56, 69, 73, 87, 114, 126)«[1]).

Dintr'o diplomă din a. 1360 a lui Ludovic cunoaștem: «... quasdam villas nostras Olachales, *Zalatina*, *Hatpatokfalva*, *Kopacsfalva*, *Deszefalva*, *Hernicshaza*, et *Sugatagfalva* vocatas, in Maramarusio existentes, cum omnibus earum fructuositatibus, proventibus nostris quinquagesimalibus, collectis, debitis, et aliis utilitatibus universis, novae donationis nostrae titulo dedimus, donavimus, et contulimus praefato Dragus et per eum Gyulae, et Lad filiis suis...» (Mihályi, *o. c.*, p. 38).

O altă diplomă din același an amintește «medietatem cuiusdam possessionis nostre Olacalis *Waralia*» dată lui Wanchuk, fiul lui «Farkstan(?) fidelis Olachy nostri» (id., ib., 41). Într'o diplomă din 1361 ni se spune: «Keneziatum medietatis cujusdam Possessionis nostrae Olachalis Ozon Vocatae, in dicta terra Maramorusiensi existentis, quem Keneziatum prius Stan dictus Fejyr similiter Olahus conservasse dignoscebatur a nostra Majestate, eisdem filiis Locovoy, eorumque filiis et posteritatibus universis sub eisdem Libertatibus, utilitatibus, servitiis et Conditionibus, quibus dictus Stan eundem conservasse et tenuisse censetur, dedimus Donavimus et contulimus» (id., ib., p. 50).

Numele acestor sate în documente, fiind traduse ori adăugându-li-se *-háza* și *-falva*[2]), are înfățișare ungurească, deși întemeietorii și locuitorii lor au fost Români. Așà este de-altfel și cel al «cujusdam rivuli *Kurtvelyes pataka* apellati» (a. 1389, id., ib., p. 92), lângă care a fost clădită vestita mănăstire din *Peri* (*Körtvélyes*, *Hrušava*) închinată Sf. Arhanghel Mihail și pusă subt patronatul patriarhului Antonie din Constantinopol (a. 1391, id., ib., p. 109; a. 1438, id., ib., p. 306).

Din 1430 se știe de un Ioan, voevod din *Jánoswaydafalva* din Maramureș, sat numit după însuși voevodul (Mihályi, *o. c.*, p. 279).

La 1548 văduva lui Gașpar Dragfi confirmă pe Thoma Hosszu de Kis Nyires «in vajvodatu possessionis Restolcz ac loco molendinari ibidem a Ioanne quondam Dragfi eidem collato» (Hurmuzaki, *Doc.*, II, 4, pp. 423—424), iar posesiunea Restolcz se află în districtul cetății Chiuarului (Kővár), azi în jud. Sătmar.

Șirul voevozilor din Maramureș este neîntrerupt în întreagă jumătatea a doua a veacului XIV, ca și cum nu s'ar fi întâmplat nimic în această țară.

Totuși tocmai în acest timp, după unii la 1343, după alții la 1359 (cf. D. Onciul, *Or. princ. rom.*, pp. 100—104), s'a săvârșit descălecarea

[1]) I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 201; cf. și N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, p. 138.

[2]) De obiceiu întâlnim mai întâiu pe *-háza*, apoi pe *-falva*, ceea ce ne arată că satele s'au născut de cele mai multe ori dintr'o familie întemeietoare, care avea o casă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Moldovei, după cronicarul Thurócz de către voevodul Bogdan [cronicarii moldoveni numesc pe Dragoș] [1]), fapt pe care-l confirmă și documentele [2]). Și tot atunci au plecat din regiunea Maramureșului, cum vom vedeà, și în Galiția colonii românești în masse mai mari [3]).

Vechiul rezervor al Românilor maramureșeni erà așà de plin acum, încât plecarea coloniștilor nu se simți. Erà cu totul adevărată constatarea făcută la 1684 de Miron Costin, în legătură cu descălecatul Muntenilor și Moldovenilor, cu privire la Românii din Ardeal și Maramureș, care au rămas pe loc, păstrându-și numele: «Și până azi ei sânt mult mai numeroși ca Ungurii, începând din Bačka Sârbilor temișoreni, peste tot Mureșul, în Hațeg [Herțeg], în jurul Bălgradului, unde locuesc principii, în Țara Oltului și în tot Maramureșul; așà de tare s'a înmulțit poporul, ca și cum n'ar fi descălecat nici unul din Maramureș și dela Olt. Și azi Maramureșenii au o limbă mult mai frumoasă și mai apropiată de cea italiană, ei nu sânt supuși nimănui, liberi, nu slujesc până azi nici unui stăpân, numai când merge și principele în persoană încalecă și ei la războiu și țin pe cheltueala lor garnizoana cetății Hust. Au privilegii deosebite și sânt până azi neîntrecuți în treburile ostășești» [4]).

158. Cnezatele românești din Bereg, Maramureș și Sătmar sânt pomenite și mai des decât voivodatele.

Un număr foarte mare se poate vedeà în lucrarea lui Lehoczky, *Adalékok az oláh vajdák, oláh és orosz kenézek vagy soltészok és szabadosok intézményéhez hazánkban*, în *Történelmi tár*, 1890, pp. 155—167, 474—492; 1894, pp. 51—80.

Aici amintesc, afară de cele citate incidental mai sus, numai trei mai vechi: întărirea din partea lui Ludovic, în 1346, pentru cnezul Stanislav, fiul lui Stan, a posesiunii satului Surduc, la cererea lui «Myk Olacus filius Stanislai filii Borzan in sua, Negh, Mayn [= «Mány»] et Raad fratrum suorum personis» (Mihályi, *o. c.*, 21; cf. și a. 1326, p. 6). «Keneziatum medietatis eiusdem possessionis Olachalis Ozon vocatae, in dicta terra maramarosiensi existentem, quem Keneziatum prius Stan, dictus Feyr Olachus conservasse dignoscebatur, . . . filiis Locoloy, eorumque filiis, et posteritatibus universis, sub eisdem libertatibus, utilitatibus, servitiis et

[1]) «Huius [Ludovici] etiam tempore, Bogdan Wayvoda Olachorum de Marmarusio coadunatis sibi Olachis ejusdem districtus, in terram Moldoviae . . . habitatoribus destitutam, clandestine recessit . . .» (Thurócz, III, c. 49). Pentru cronicarii moldoveni cf. D. Onciul *Or. princ. rom.*, pp. 71 ș. u.

[2]) «Hujus [Ludovici] tempore Bogdan, Waiwoda Olachorum de Marmarusio, coadunatis sibi Olachis eiusdem districtus in terram Moldoviae, coronae regis Hungariae subiectam, recessit . . .» (a. 1371, Fejér, *CD*, IX, 4, 381).

[3]) Cf. Kałużniacki, ap. Miklosich, *Wanderungen*, pp. 41—48; R. Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, pp. 53—56; Mototolescu, *o. c.*, p. 9 ș. u., unde se dă și bibliografia.

[4]) P. P. Panaitescu, *Miron Costin: Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească* (1684), București, 1929, pp. 102—103 (textul polon, pp. 52—53).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

conditionibus, sub quibus dictus Stan eundem conservasse et tenuisse censetur, donavimus et contulimus jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam possidendam pariter et habendam . . .» (a. 1361, Kemény, *o. c.*, în Kurz, *Magazin*, II—1846, p. 306); «Maria . . . munus kenezii Valachorum, com. Szathmar . . . sub obligamine medietatem collectarum quinquagesimalium sibi dependi . . .» (a. 1383, Fejér, *CD*, X, 1, p. 87).

Am arătat pricinile pentru care numele Românești apar relativ mai târziu în Bereg, Ugocsa și Maramureș decât în Bihor, Zărand, Zips, Zemplin și Galiția. Totuși nu putem să le trecem cu vederea.

159. Voiu începe deci mai întâiu cu cele din Bereg[1]). Dintre cele 10 sate românești atestate în Krajna (*Dragabratfalva*, *Medencze*, *Ardánháza*, *Hátmeg*, *Závidfalva*, *Kerepecz*, *Lafalva*, *Kenderesfalva*, *Sándorfalva* și *Sztánfalva* a. 1374, Lehoczky, *Történelmi tár*, 1890, p. 166; *Kerepecz*, *Lafalva*, *Sztánfalva*, *Závidfalva*, *Hátmeg*, *Ardánháza*, *Medencze*, *Dragabratfalva*, *Sándorfalva* a. 1466, id., ib., 168; *Dra*[*ga*]-*bratfalva*, *Medencze*, *Ardánháza*, *Hátmeg*, *Závidfalva*, *Kerepecz*, *Lafalva*, *Sándorfalva* și *Sztánfalva* a. 1493, id., ib., 169), afară de *Sztánfalva*, care poate fi și românesc (cf. n. pers. *Stan*), numai *Lafalva*, care se numește și *Latova* (cf. Csánki, *o. c.*, I, 417), are formă românească, derivând din rom. *lat* «breit» < latus, -a, -um sau din *Lat* = *Lad* = *Vlad*.

De populație românească ne amintesc: *Oláh-Kerepecz*, *Kerepeczke*, *Kis-Kerepecz* a. 1484 (Csánki, *MH*, I, 416), alături de care avem pe *Kerepecz* a. 1365, 1496 (id., ib.), *Oláh-Csertész* și *Vološskoje*. Mai sânt românești numirile: *Barbova* sau *Bárthása* (Lipszky, *Rep.*, I, 36) < n. pers. rom. *Barbu* (în toponimia românească cf. *Barbu* în Buzău, Bacău, Dolj, Mehedinți, Olt, Romanați, *Dealul-Barbului* în Muscel, *Reda-Barbului* în Buzău, *Stupina-Barbului* în Buzău, *Valea-Barbului* în Buzău, Vâlcea și Vlașca; *Vârful-Barbului* în Buzău, cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 241; apoi *Bărbuleanca*, *Bărbuleasca*, *Bărbulescul*, *Bărbulești*, *Bărbuletul*, passim, cf. id., pp. 326—327); *Chetfalva* (*Chedfalva* a. 1446, *Chethfalwa* a. 1477, Csánki, *MH*, I, 414), poate < *cet* «langsam» < quietus, alături de *Repede* (a. 1430, Fejér, *CD*, X, 7, p. 231; a. 1465, Csánki, *MH*, I, 419; *R'aped'*, Petrov, *o. c.*, 50) < *repede* «schnell, reiszend, abschüssig» < *rapidis, -e = ra-

[1]) Numele Bereg-ului este atestat mai întâiu ca nume de pădure: «de custodibus silvae *Berregu*» a. 1214, *Reg. de Vár.*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 184, art. 88; și altădată într'un document: «in silva que nominatur *Bereg*». Comiții de Bereg și comitatul Bereg sânt pomeniți numai după data citată. *Bereg* probabil este identic cu slav. *brěgъ* «Ufer, Abhang» (cf. rus. *berегъ* «Ufer», rut. *béreh*, *bérich* «Ufer Rand, Hügel», bg. *brěg*, etc.), intrat în ungurește și românește înainte de sec. XII (cf. și Leschka, în Gombocz—Melich, *MEtSz*, 365). Explicarea lui Pais, *Magyar Nyelv*, VIII, 394 (< ung. *berek* «nemus») este greșită, ca și a lui Bunea, *o. c.*, 153 (< n. pers. *Bergo*, *Berco* = slav. *Berko* < *Berislav*, *Berivoj*, Jireček, *Die Romanen*, III, 7).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

p ĭ d u s, - a, - u m [1]); *Fogaras* (Lipszky, *Rep.*, I, 185), care, cum voiu arătà în alt loc, cuprinde în sine românescul *fag* « Buche » < f a g u s, - u m (cf. *Făgăraș*); *Királypopa* a. 1388 (Csánki, *MH*, I, 416), care în partea sa a doua are forma românească a lui *popă* < v. - bg. *popŭ*; *Maszarfalva* (Csánki, *MH*, I, 417) = *Negrova* sau *Nigrova* (Lipszky, *Rep.*, I, 415; *Nigr'ovo*, *Nigrevo*, Petrov, *o. c.*, 48), pentru care cf. rom. *măsar* « Tischler » < *masă* « Tisch » < m ĕ s a, - a m = m ĕ n s a, - a m, slav. *mosorŭ* « Knollen, Beule », și rom. *negru* « schwarz » < n ĭ g e r, - g r a, - g r u m; *Maximfalva* (a. 1341, 1508, Csánki, *MH*, I, 417), despre al cărui întemeietor român, după care a fost numit, a fost vorba mai sus; *Serbócz* sau sl. *Šerbovec*, rut. *Šerbüczi* (Lipszky, *Rep.*, I, 591) < *șerb* « Diener » < s e r v u s, - u m; rom. *Timșor* = rut. *Lazy* (Lipszky, *Rep.*, I, 682) < **Timpșor* < *timp* « Zeit », « Wetter » < t e m p u s (cf. *Timp*, movilă în Brăila, la D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 484; apoi *Vihor*, *Vihorlát*) etc., ori dintr'un ipocoristic *Tima* < *Timoteiu*.

Pot fi și românești: *Ardó* (*Ordó*) a. 1410, 1415, 1440 (Csánki, *o. c.*, I, 413); *Csoma* (a. 1365, 1478, Csánki, *o. c.*, I, 414); *Flóriánháza* a. 1341 (id., ib., I, 415); *Páskócz*, sl. *Paškovce*, rut. *Pašküczi* (Lipszky, *Rep.*, I, 496), pentru care cf. n. pers. rom. *Pașcu*, *Pascu*; *Románpataka* a. 1411, 1504 (Csánki, *o. c.*, I, 419; azi *Románócz*, rut. *Romanovec*, Lipszky, *Rep.*, I, 563), pentru care cf. n. pers. rom. *Roman*; *Szidorfalva*, rut. *Hrabovo* (Lipszky, *Rep.*, I, 646), pentru care cf. n. pers. rom. *Sidor*; *Zimbrilova* (Lipszky, *Rep.*, I, 761), pentru care cf. rom. *Zimbrul*.

De origine românească poate fi și *Szkotárszka* (Lipszky, *Rep.*, I, 650) [2]), dacă-l punem în legătură cu mold. *scutariu* « Oberhirt », cuvânt care pare a fi cunoscut și prin Bucovina (Tiktin, *DRG*, 1398—99, îl citează din Sevastos, *Pov.*, 15; Hasdeu, *Chest.*, I, p. 34 îl are din comuna Călinești, jud. Botoșani), pe care unii îl derivă din lat. s c u t a r i u s « Schildträger » (cf. și alb. *skutér* n.-gr. *σκουτάρι*, *σκουτέρις* = *σκουτάριος*, idem, la G. Meyer, *Ngr. St.*, III, 61 și *EWA*, 388—389), alții din v.-bg. *skotarĭ* « pecurarius », derivat din *skotŭ* « pecus » (cf. Meyer-Lübke, *REW* [1]), 583, nr. 7755; G. Meyer, *l. c.*; Tiktin, *DRG*, *l. c.*; Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 472; Philippide, *Originea Românilor*, II, 689). Deoarece forma v.-bg., atestată pentru secolul XIII, este rară și-i lipsesc corespondentele în limbile bulgară și sârbă, cum îi lipsește corespondentul de-altfel și în limba ruteană (cf.

[1]) Acest nume ne aduce aminte de spusele lui Miron Costin despre Bistrița Moldovei (cf. P. P. Panaitescu, *o. c.*, pp. 107 și 52): « Din cauza repeziciunii curgerii îi dă numele *Repede* și altuia din apropiere *Limpede*, din pricina apei foarte limpezi, din latinescul *limpida* (și primul tot din aceeași limbă *rapida*). Însă acuma râului *Repede* i-au schimbat numele Rutenii lui Bogdan din Pocuția, numindu-l Bistrița ». Într'adevăr și apa lângă care se află *Repede* din Bereg se numește azi *Bistrik*.

[2]) Cf. și *Skotarčik*, în Bohdan și Luhi din Maramureș, și *Skotarnicě* în Tišova și *Skotarsjkij* în Talamaș din Bereg (Petrov, *o. c.*, pp. 3, 17, 53 și 54).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Miklosich, *Lex. Paleosl.*, 848 și *EWS*, 303), Th. Capidan, *l. c.*, crede alb. *skutér* « Oberhirt » ca un împrumut din limba română.

Românești sânt următoarele numiri găsite pe harta militară austriacă: *Plaj, Rwvny Plaj, Plajcsik, Kiczera, Sera Kiczera, Kicsirka, Muncsel, Menczul siroky, Menczel, Mencsil, Mu[n]czelina, Nad Muncselom, Pekuj, Korna, Korb, Ml.* și *Vl. Viszeni* (*Viaca*), *Magura, Leszkani hrunok* (*hrun* =rom. *gruniu, gruiu*), *Romaniszka, Freszinet, Temnatik* = « Tomnatik », etc.

Interesant de observat este că unele din aceste numiri, precum și altele, tot de origine românească, se găsesc numind părți de hotar ale unor sate care n'au nume românesc: *Kičera* în Abranca (Petrov, *o. c.*, 37); *Ripy, Kimšory* = « Câmpșori », *Vedetel* în Ardanovo (id., ib., 37); *Šerbovic'a* în Brestov (id., ib., 38); *Stremtura, Kyčarě* în Brod (id., ib., 38); *Trasnista* (= « Trăsnita » ?), *Stynka* în Bukovec (id., ib., 38—39); *Kičera* în Dubiny și Dusino (id., ib., 40); *Lupulovo, Kašolova* în Dusino (id., ib., 40); *Kičera, iz Kičery* în Holybinnoje (id., ib., 41—42); *Magora* în Hrabovnica Niž (id., ib., 42); *Kičera* în Hribovcy și în Il'nica (id., ib., 42); *Kodišera, Kodošera* = « Codișoara » sau « Codrișor », *Romanikiv* în Imstičovo (id., ib., 42—43); *Stramtúra, Stremtúra* în Iršava (id., ib., 43); poate *Bučina*, apoi *Berezinski hrunok, Hrun, Rusilov hrunok* în Kal'nik (id., ib., 43); *Korna* în Kanora (id., ib., 44); *Serednij i Horbčanskij hrunok* în Kiv'ažd (id., ib., 41); *Volosanka* în Kosino (id., ib., 45); *R'apidčik, Rupišti* în Lecovica (id., ib., 47); *Romanivcě, Romanivka, Romanovka* în Makarjovo (id., ib., 48); *Plajčik* în Martinka (id., ib., 48); *Pet'ku hrunok* în Medvid'ovcy (id., ib., 48); munții *R'apid, Kodrošory* = « Codrișori » în *Nigr'ovo* sau *Nigrëvo* (id., ib., 48); *Magura* în Osoj (id., ib., 49); *Hrun* în Raskańovaj (id., ib., 49); *Romanka* în Pistr'alovo (id., ib., 49); *Fotulovina, Hrunky, Pod Plaj, Kičera* în Plav'ja (id., ib., 49—50); *Roman, Borsoku hrunok, Romanovec* în Remeta (id., ib., 51); *Zakičera* în Rosoši (id., ib., 51); *Hrunok, Magura, Kičerka* în Serenčovcy (id., ib., 51); *Lak* în Smuligovica (id., ib., 52); *Kičurka, Šutaki* în Soločina (id., ib., 52); *Hrun* în Strabičovo (id., ib., 52); *Skylov hrunok, Kyčera* în Strojna (id., ib., 52); *Oláhó* în Szernye (id., ib., 53); *Kostii hrunok* în Škuratovcy (id., ib., 53); *Kyčirky, Kyčera, Kičera, Temnatik, Skotar'skij, Kopačina, Kurtj zvir* în Talamaš (id., ib., 53); *Kyčarka, Skotarnicě* în Tišova (id., ib., 54); *Kyčera, Kyčirka, Falča, Kyčerka, Frysznet* în Verecki Vyš. (id., ib., 54); *Temnatik, Mynčel'ena, Kyčera, Kyčirka* sau *Kyčërka, Frysenét* sau *Frysinet, Mynči'l* sau *Mynčël, Plaj* în Volovec (id. ib., 54—55); *Mikilij hrunok* în Vološskoje (id., ib., 55); *Čerbovica* în Viznycy Niž (id., ib., 55); *Kičera, Kičurka* în Vyznicy Vyš. (id., ib., 55); *Kyčara* în Zahat'je (id., ib., 55); *Magura* în Zovadka (id., ib., 56); *Pod Ripy, Žurat telik* în Zavidovo (id., ib., 56); poate *Bučina* în Zukovo (id., ib., 56).

160. În legătură cu **Falča** din Vereczke (Petrov, *o. c.*, 54) sânt nevoit să spun câteva cuvinte despre originea acestui nume topic.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În lucrarea sa de polemică *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, II *(Ungarische Jahrbücher*, IX—1929, pp. 290—291), precum și într'un articol publicat deosebit în *Magyar Nyelv*, XXV—1929, pp. 139—140, ca o dovadă de importanța pe care i-o dă descoperirii sale, L. Treml adecă nu admite originea latină, din f a l x, f a l c e m a românescului *falce* « veche măsură de suprafață, mai ales în Moldova », dată de Cihac, I, 87; Pușcariu, *EtWb*, 50, nr. 576; Candrea-Densusianu, *DE*, I, 89—90, nr. 546; *Dicț. Acad.*, II, 37; Weigand, *Balkan-Archiv*, IV, 174, care derivă, corect, din pluralul lui *falce* numele orașului *Fălciu*, ci-l socoate împrumutat din ung. *falka* (dial. la Secui *fajka*, dincolo de Dunăre *fóka*), care în expresiunea *egy falka föld* înseamnă « ein Stück Bodens » și ar fi putut ajunge în Moldova, prin Ungurii așezați acolo, numele unei anumite măsuri de teren. Această etimologie fusese propusă mai întâiu de H. Dumke în *Jahresbericht*-ul lui Weigand, v. XIX—XX, pp. 76—77, care, ne spune Treml, « geht aber auf die Begründung seiner Ansicht nicht näher ein ». Într'adevăr însă Dunke spune în câteva cuvinte tot ceea ce repetă Treml [1]), completând doar citatele din documentele româno-slave culese după indicele lucrărilor lui I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913, și al lui Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Târgul-Jiului, 1904, și ceea ce spune Al. Horger despre ung. *falka* în *Magyar Nyelv*, XV, p. 136.

Reproduc aici cele spuse de Treml, pentru a-i păstrà cât mai fidel mersul ideilor.

» Phonetisch liesze es sich einwandfrei aus *falcem* erklären, und auch für die Bedeutungsentwicklung « Sense » > « Feldstück, -masz » fehlen die Analogien innerhalb des Romanischen nicht [2]). Bei alledem läszt sich unsere Vermutung, es handle sich vielmehr um ungarische Entlehnung, mit beachtenswerten Argumenten rechtfertigen. Die Bedeutung « Sense », die zugrunde liegen müszte, läszt sich aus dem Rumänischen nirgends nachweisen, und es ist durchaus nicht wahrscheinlich, dasz sie gerade dann verloren gegangen wäre, als die Walachen neben dem Wanderhirtentum auch seszhafte Beschäftigungen in gröszerem Masze auszuüben begannen und so in den slavonischen Urkunden nurmehr die alleinherrschende sekundäre Bedeutung « Feldmasz » zu finden wäre. Warum wäre aber in diesem Falle die primäre Bedeutung auch in der Walachei, wo anstatt *falce* fast ausschlieszlich *pogon* gebraucht wird [3]), verschollen? Die ältesten Belege stammen nämlich alle aus der Moldau, und zwar aus Gegenden, in denen im Spätmittelalter und auch darüber hinaus blühende ungarische

[1]) Cf. și W. Domaschke, *XXI.—XXVI. Jahresbericht*, pp. 89 și 137, pe care Treml nu-l are în vedere.

[2]) Candrea-Densușianu, *D.Et.*, 89.

[3]) Tiktin, *DRG*, 696 und Ven[elin[173.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kolonien vorhanden waren [1]). Merkwürdigerweise beziehen sie sich immer auf Weingärten, was die Vermutung nahelegt, dass *falka* in der ungarischen Weinbauterminologie der Moldau eine spezifische Bedeutung bekam (waren doch die Eigentümer der Weingärten vor allem Ungarn und Deutsche), wofür wir allerdings keine historischen Zeugnisse haben. Dem Umstand, dasz das Viertel eines *falce* ebenfalls mit einem Namen ungarischen Herkunft bezeichnet wird, musz man dabei eine gewisse Beweiskraft zuerkennen.

Das lautliche Verhältnis zwischen *falka*, *falce* erklärt sich zwanglos, wenn man berücksichtigt, dass *falce* ebenso eine Rückbildungsformation sein kann wie *salce*, beide aus der Mehrzahl «[2]).

Cu un cuvânt lui Treml nu-i convine că originea latină a românescului *falce* ar arătà că «die Walachen» aveau «seszhafte Beschäftigungen in gröszerem Masze». Deci, în deosebire de «fantaştii» filologiei române, care se complac în «haltlosen Träumereien», (Puşcariu) şi «unerlaubte Schlüsse» (Iorga), d-sa se grăbeşte să prindă sugerarea lui Dumke în privinţa originii ungureşti a lui *falce*, pentru a o dovedì şi a ne arătà că «Valachii» n'au putut fi decât «Wanderhirten», deci n'au avut cum cunoaşte ce este *falcea* în care se cultivă *viea* < lat. v i n e a, -a m cu *† aua* < lat. u v a, -a m, din care se stoarce *vinul* < lat. v i n u m, mai întâiu ca *must* < lat. m u s t u m, etc. Ca şi cum n'am aveà atâtea alte cuvinte de origine latină care pot dovedì viaţa noastră statornică (*cetate* < lat. c i v i t a t e m, *sat* < lat. f o s s a t u m, *casa* < lat. c a s a, -a m, *arà* < a r a r e, *săpà* < *sapă* < lat. s a p p a, *sămânà* < s e m ĭ n a r e, *secerà* < *secere* < lat. s ĭ c ĭ l i s, -e m, *treierà* < lat. t r ĭ b ŭ l a r e, *Măsălar* = luna «secerişului», etc.) [3]) şi am fi aşteptat să vie Ungurii din stepele Asiei să ne înveţe cultura viţei de vie. Dar nu izbuteşte.

Românescul *falce* nu poate derivà din ung. *falka* «bucată» mai întâiu din punct de vedere formal. Dumke îi spune lui Treml: «Magy. *falka* würde rum. **falcă* lauten, aber diese Form ist nicht erhalten» (p. 77). Nu s'a păstrat pentru că n'a existat nici odată. Între sensurile pe care le-a strâns *Dicţ. Acad.*, II, 36, pentru *falcă* «mâchoire», etc., nu este nici unul care ne-ar îndreptăţì să credem aşà ceva. Apoi *falce* nu este «eine Rückbildungsformation . . . wie *salce*, beide aus der Mehrzahl», ci este forma normală care-i corespunde în româneşte latinescului f a l x, f a l c e m, întocmai cum îi corespunde *salce* lui s a l ĭ x, s a l ĭ c e m (cu sincoparea lui *-ĭ-* aton), *ferece* sau *ferice* lui f ĭ l ĭ x, -ĭ c e m, etc. Reconstrucţie din pluralul *fălci* este singularul *falcă*, ca şi *salcă* din *sălci*; *feregă*, *ferigă*, *ferică* din *feregi*, *ferigi*, *ferici*,

[1]) În notă se dau citatele din documentele româno-slave şi se trimite la locurile unde s'a dat etimologia lui *falce*.

[2]) Das erwägen auch rum. etym. Wörterbücher, gehen aber nicht von ung. *falka* aus, sondern von **falca* (eine mit *falx* verwandte hypothetische Form)».

[3]) Vezi Domaschke, *XXI.—XXVI. Jahresbericht*, 128—129, 137—141, etc. unde se dau numeroase alte exemple.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

etc., după analogia altor substantive de declinațiunea întâie (cf. Candrea — Densusianu, *l. c.*).

Exemplele scoase de Treml din documentele româno-slave confirmă întru toate acest fapt. Nominativul singular al cuvântului este în ele *falce*, iar pluralul *falci*, cu *-a-* netrecut încă în *-ă-*, cum se obișnuește în limba veche (cf. mai târziu *fălci*); *falcii*, *fălcii* este pluralul formei secundare *falcie*, care s'a născut din *falce* întocmai ca *funie* din *fune* < lat. f u n i s, -e m, etc.: a. 1470: єдинь виноградъ оу хорловскомь хотарѣ, а҃ фалчїи и а҃ корочинїи = « o vie în hotarul Hârlăului, [de] nouă fălci și patru corocini » (după I. Bogdan, *o. c.*, I, p. 151, *corocini* = « pași », cf. v.-bg. кракъ « gressus »), I. Bogdan, *o. c.*, I, p. 150; a. 1499: єдн҃ фалч҃ виноградa на хрълo[в]ск҃ горѣ = « o falce de vie în dealul Hârlăului », I. Bogdan, *o. c.*, II, p. 147; тот҃ фалч҃ виноградa = « aceea falce de vie », два фалчи и єдин фертал виноградa = « două fălci și un sfert de vie », ibid., II, p. 147; а҃ фалч҃ и три фертали виноградa = « o falce și trei sferturi de vie », ibid., II, p. 147 și 148); єдн҃ фалч҃ и к҃ фертал[и] виноградa, єдн҃ фалч҃ и два фертали виноградa = « o falce și două sferturi de vie », ibid., II, 153); два фалчи и два фертали виноградa = «două fălci și două sferturi de vie »; пѧт фалчи и два фертали виноград[а] = « cinci fălci și două sferturi de vie », ibid., II, p. 154; din Muntenia: єдин пол wт фалче = « o jumătate de falce » (Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, p. LXI).

Același lucru ni-l dovedesc și exemplele adunate de *Dicț. Acad.*, *l. c.*,: *10 fălce de vie* a. 1588 (*Cuv. d. bătr.*, I, 211), *doo falci de vii* a. 1620 (Gaster, *Chrest. rom.*, I, 62); *3 fălci de vie* a. 1741 (*Uricariul*, XXV, 313/4), etc.

Din punct de vedere semantic ung. *falka* însemnează: 1. « frustum », « frustulum », « offa », « crustum », « pars », « Teil », « Stück », 2. « caterva », « Schar », « Horde », 3. « acervus », « Haufen » (cf. Szarvas — Simonyi, *MNytSz*, I, 760—761; Szamota — Zolnai, *MOklSz*, 213, Szinnyei, *MTsz*, 538) [1]. În expresia *egy falka föld* substantivul *falka* nu are un sens special, nu este un termen privitor la teren, ci înseamnă tot « bucată », « fășie », « strujeà », « pars », « frustum », « Stück » în general. Sensul special i-l dă numai cuvântul *föld* de lângă el, întocmai cum i-l dă și lui *darab* în *egy darab föld* sau lui *szalag* în *egy szalag föld* (și: *földdarab* sau *földszalag*) și cum li-l dă atributul și expresiilor românești: *o bucată*, *o fășie*, *o strujeà de pământ*.

Stând lucrurile astfel, firește, nu se poate crede că ung. *falka* ar fi putut intrà în românește cu un sens special, cum e cel al lui *falce*, pe care nu l-a avut niciodată. Aceasta cu atât mai mult că ung. *falka* se întrebuințează cu sensul « parte », « bucată » în comitatele Sopron și

[1]) Originea i-o găsește Horger, într'un **falt = folt, falat < fal-* « a mâncà », « a îmbucà » + suf. dim. *-ka > *faltka > falka* (vezi *Magyar Nyelv*, XV, 136, și *Magyar szavak története*, Budapest, 1924, pp. 49—51).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vas, deci în regiuni care nu sânt în imediată apropiere de Români, în vreme ce Secuii şi Ciangăii o întrebuinţează cu sensul de « grămadă » şi « mulţime », « mult » (vezi Szinnyei, *MTsz*, *l. c.*). Şi, dacă am fi împrumutat cuvântul din ungureşte, firesc ar fi să-l fi luat cu sensurile cele mai apropiate de noi.

Mai avem şi altă dovadă că Românii nu s'au gândit să împrumute pe ungurescul *falka* pentru a numi « bucata » de pământ, aceleaşi documente româno-slave, în care se întâlneşte mai întâiu *falce*, începând cu anul 1487 întrebuinţează, pentru noţiunea ungurescului *falka*, cuvântul de origine latină *bucată*, de obiceiu în expresia БѢКАТА ЗЕМЛИ « bucată de pământ » (I. Bogdan, *o. c.*, I, 373, II, 215, 483, 484, 486, n. 1, *bukata zemlye*, II, 479, n. 2 = « paucitas terre », 492; ac. БѢКАТѢ, I, 297, II, 13, 19, 100; dat. БѢКАТИ, II, 13; tradusă prin rus. КѢСЪ, II, 486; polon. *kąs*, scris *kassa*, II, 494).

« Împrejurării că sfertul unei fălci este numit cu cuvântul de origine ungureasc *fertal* (< ung. *fertál*, mai târziu *fărtaiu* < *fertály*, < germ. *Viertel*) » [1]) nu-i putem atribui nici o « însemnătate » decât în cazul că nu ştim românește. *Fertal* în expresiunile citate mai sus adecă nu înseamnă decât « sfert », « pătrar » în general şi se poate întrebuinţà, ca şi *jumătate*, etc., în legătură cu ori ce măsură, legându-se de aceasta cu conjuncţia *şi*, cf. *un metru, un cot, un stânjen şi jumătate* ori *şi un sfert, pătrar* sau *fărtaiu de stofă, scândură, pământ*, etc.; *un jugăr, hectar, pogon, o falce şi jumătate* ori *şi un sfert, pătrar* sau *fărtaiu*, etc.

În schimb nu se poate tăgăduì importanţa paralelelor romanice (v.-fr. *faus* « mesure de terre », sp. *hoz* « Sichel; Strecke Landes oder Feldes », ca şi a analogiei lui *jugum* « joug; mesure de terre » (tot aşà şi v.-fr. *joug*, germ. *Joch*), sau a m.-lat. d i e s şi d i u r n a l i s « tantum terrae quantum quis per diem uno aratro arare potest » (cf. fr. *un journal de terre*, germ. *ein Morgen Landes*, etc.), aduse de Candrea — Densuşianu, *DE*, I, 89, nr. 546, la care putem adăugà chiar şi ung. *kasza-alja* « prati pars, quae uno die una falce desecari potest », « ein so grosses Theil einer Wiese, welche in einem Tage mit einer Sense abzumähen ist » (Szarvas — Simonyi, *MNytSz*, I, 45; Szamota — Zolnai, *MOklSz*, 461).

Paralelele romanice, ca şi m.-lat. f a l c a t a « quantum unus sector per diem falcare potest de prato » (Du Cange), ne arată că f a l x « secere », cu evoluţia semantică la « măsură de pământ », a fost cunoscută limbii latine vulgare, întocmai ca şi cea la « mâchoire, joue » cf. v.-berg. *faux* glosat prin « ganasa », alb. *fɛl'kinɛ* < lat.*f a l c i n e a «Kinnbacken », « Kinnlade », srb. *vilice* « Gabel, Beisszangen », care ne-a dat pe *falcă* prin reconstruirea singularului din plural.

Că substantivul f a l x, -c e m cu sensul de « secere » şi « măsură de pământ » a fost cunoscut Romaniei orientale, o dovedeşte şi arom.

[1]) Forma *fârtal*, *fărtal* este amintită şi în *Dicţ. Acad.*, I, 66, unde se dau numeroase exemple, deşi Treml afirmă, p. 291, că « Die ältere Lautgestalt wird in den bisherigen Darstellungen nicht berücksichtigt ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fălcare «alcătuire de mai multe familii în frunte cu un *celnic*», explicat de Candrea—Densusianu, *DE*, I, 90, nr. 547, din *falcaria, -am (comp. falcarius), astfel: »înțelesul primitiv trebuie să fi fost «portion de terre fauchée», de unde «portion en général, partie retranchée»; com. «falcidia quarta pars» (*CGL.* IV, 237 și Isid. V, 15; cf. și fr. *défalquer*, prov. *defalquar*; it. *diffalcare*; sp. *defalcar*; port. *desfalcar* «déduire dans une évaluation» «, iar de Th. Capidan, *Românii nomazi*, Cluj, 1926 (extras din *Dacoromania*, IV), p. 166, dintr'«un derivat adjectival falcalis, -em», care» a trebuit să însemneze, la început, porțiunea de pământ în forma «secerei» pe care se află grupată o așezare de familii «, cum arată numeroase nume topice italiene născute în acest chip [1]).

Faptul că astăzi nu ni s'au păstrat decât sensurile metaforice ale lui *falce*, pentru cel ce știe ce rol important are metafora în viața cuvintelor, pe care le întinerește și le face viabile, nu însemnează că odinioară n'am avut și sensul original de «Sichel», ci numai că acest sens al lui *falce* a cedat de o parte lui *secere* < lat. sĭcĭlis, -em, de altă parte lui *coasă* < v.-bg. *kosa*, rămânând ca *falce* să trăiască mai de parte cu sensurile ei metaforice, și aici alcătuind dubletul *falce* și *falcă*.

Imprejurarea că fr. *tête* înseamnă acum «cap», iar rom. *țest* «scoică» și *țeastă* «scăfârlie» nu înseamnă doar că odinioară *țeastă* < lat. testa, -am n'a avut și sensul original de «vas», «ciob». Deasemenea sensul actual de «Mund» al lui *gură* nu ne îndreptățește să credem că aceasta n'ar fi avut nici odată în românește sensul original de «gâtlej», «înghițitoare» al latinescului gula. Și câte exemple de acest fel nu se mai pot înșira?!

Dacă ung. *falka* n'are a face nimic cu rom. *falce*, Treml totuși e nevoit să recunoască, împreună cu Horger, că ung. dial. *falcsa*, «seinerseits auf *falce* zurückgeht», fiind o «reprimire», ca și *tolhár*, *zsingás* și poate și *áveszál* (cf. *Magyar Nyelv*, XXV, 56).

Nu «reprimire» este însă ungurescul *falcsa*, ci un «împrumut» din românește, și încă un împrumut destul de vechiu: «Eögy wethes Buza *Falczia* Nr. 14, autumnalia jugera 14», «Minden *falchyaban* megyen Bania weka nr. 3», «Tavaszkori wethes zab *Falchia*, ez mennyi zabot kiadhatnak» (a. 1603, din Chioar, *Magyar Nyelv*, VI, 131), și mai puțin clarul *fáchia-fa* din a. 1564 (Cluj): «iuxta mensura Temonis, vulgo *fáchyafa* dictj» (*Magyar Nyelv*, VIII, 371), cum tot un împrumut din românește, de astă dată din mai noul *falcă*, este și ung. mod. *fálka* «Kinnbacken», întrebuințat în județul Brașov (cf. Szinnyei, *MTsz*, 538).

[1]) Un cuvânt analog cu *fălcare*, și ca formă și ca sens, este *funicare* «proprietate, stăpânire», slav. *dostojanije* (Candrea, *Psalt. Sch.*, II, 396), pentru care Bogrea, *Dacoromania*, IV, 815, presupune etymonul lat. **funnicale* = *fundicale*, dela *fundus* (cf. fr. *foncier*), fără a exclude posibilitatea derivării lui din *fune* (cf. m.-lat. *funis*); cf. v.-rom. *funași* «proprietari ale căror *funi* de pământ se învecinau» (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, 61).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

De-altfel tot în forma ѳалькъ « Flächenmass des Ackers » şi ѳалькарь « Bearbeiter einer ѳалькъ » a intrat rom. *falce* şi derivatul său *fălcer* şi în limba ruteană (cf. Bogdan, *o. c.*, II, 609, şi Candrea—Densuşianu, *o. c.*, p. 90, nr. 546).

Ca nume de parte de hotar, afară de *Falča* din Vereczke, com. Bereg (Petrov, *o. c.* 54), mai avem *Falčiny* în Ostružnica şi *Falčiv* în Parihuzovcy, com. Zemplin (Petrov, *o. c.*, 79 şi 80).

161. In U g o c s a [1]) şi astăzi sânt Români locuitorii din *Gherţa-mare*, ung. *Nagy-Gércze* şi din *Gherţa-mică*, ung. *Kis-Gércze* (*Alsógercze*, *Felsewgercze*, *Gerch* utraque a. 1405, 1471, *Nagy-*, *Kis-Gércze* a. 1471, Csánki, *MH*, I, 433).

Despre populaţia românească vorbeşte **Vlahovo.** Are nume românesc « **Valleszaka** vel *Szárazpatak* » (Lipszky, *Rep.*, I, 714).

Pot aveà nume date de Români: *Ardó*, rut. *Ardov* şi *Ardovec* (două *Fekete-Ardó*, începând dela 1300, unul numit şi *Zelewswegyardo* a. 1472, *Zeles Ardo* a. 1478; de obiceiu atestate în forma *Ordow*, *Ordw*, *Ordo*, *Ardo*, Csánki, *MH*, I, 431); *Bonnya* (poss. *Banna* a. 1300, pred. *Bonya* a. 1446; *Bonya* a. 1541, pred. *Bodnya* a. 1481, azi pustă, Csánki, *MH*, I, 731) < *bună* ori *Bunea*; *Csoma* (*Chamafalva* a. 1337, a. 1431, *Chama* a. 1450, Csánki, *MH*, I, 432); *Kis-* şi *Nagy-Csongva*, slov. *Mala* şi *Velka Zavadka* (*Chongva* a. 1351, *Alsochongva*, *Felsewchongwa* a. 1454, 1471, *Cungua* a. 1458, Csánki, *MH*, I, 432), pentru care cf. *Ciunga*, ung. *Csongva* din jud. Alba; *Karácsonfalva* (v. *Karachini* a. 1310, *Karachonfalva* a. 1488, azi *Karácsfalva*, Csánki, *MH*, I, 433); poate *Szirma* (*Zirma*, a. 1251, etc., Csánki, *MH*, I, 435; Lipszky, *Rep.*, I, 649); etc.

Dintre părţile de hotar sânt româneşti: *Mogor'ka* în Čingava (Petrov, *o. c.*, 30); *Magurica* în Čorna (id., ib., 31); *Munčel* în Gherţa-mică (id., ib., 31); *Maguriča*, *Dumbrava* (cf. rus. *dubrava*, rut. *dubróva*, slov. *dobrâva*, etc.), în Gherţa-mare (id., ib., 31); *Soča*, *Magura*, *Batta gruň*, *Korpenič* (cf. *curpen*), *Grumač*, pentru care cf. *grumur* < g r u m u l u s, care presupune şi existenţa unui **grum* < lat. g r u m u s, *Frasin*, *Romaški* în Chiži (id., ib., 31) [2]); *Masa* în Hrebl'a (id., ib., 31); *Ferikivsjka*, *Ferčova* (cf. *ferică*, *ferice* şi ung. *Feri*, *Ferkó* = *Ferencz*), *Hrunkivsjka*, *Golě hrunky* în Kumňata (id., ib., 33); *Magurica*, *Fontin* sau *Fyntin*, *Pojana*, *Romašky*, *Romanovo*

[1]) *Ugocsa* poate fi diminutivul unui n. pers. format cu suf. *-ča* (cf. Pais, *M. Nyelv*, XIV, 193—196). Bunea, *o. c.* p. 153, credeà că a găsit radicalul în *Uga* din Veglia, atestat la C. Jireček, *Die Romanen*, III, 66. Dar nu poate fi vorba de un radical romanic. Mai curând este vorba de un ipocoristic slav (cf. *Ug* = *Uk*, s. XIII, în Zala, Csánki, *MH*, III, 120; *Ugh* = *Uk*, *Ugod*, s. XIII, în Veszprém, id., ib., III, 257; *Uga*, s. XV, în Tolna, id., ib., III, 455; ung. *Ugócz*, slov. *Ugovszka*, *Ugowske* în Zips, Lipszky, *Rep.*, I, 701), etc.

[2]) Pentru *Osul*, cf. n. fam. cuman *Osul* a. 1290—1301, Wenzel, *CDA*, X, 417; *Osul*, « princeps militiae paganorum », *Chron. pict.*, ed. M. Florianus, I, 2, 171; n. top. rom. *Oslea*, *Osloveni*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în Novoselica (id., ib., 33); *Sirinyj hrunók*, *Silhyj* în Onok (id., ib., 34); *Stremtura* în Rokosov' (id., ib., 34—35); *Kok*, valea *Račanka* (< v.-rom. *race*, *reace*) în Ver'aca (id., ib., 36); *Boč*, *Furkovo*, *Kurti Laz*, *Feričino* în Zaričje (id., ib., 36—37), etc.

162. Numele Maramureșului (rostit și *Maramurăș*, *Maramoreș* și *Maramorăș*) este atestat în formele următoare: *Maramorisis* a. 1199 (Fejér, *CD*, II, 347); fluv. *Maramors* a. 1231 (Wenzel, *CDA* XI, 231); fluvium *Maramorosii* a. 1349 (Mihályi, *o. c.*, 27); com. *Maromaros* a. 1299 (Fejér, *CD*, VI, 2, p. 192); *Marmarus* în Dioec. Trans., a. 1300 (id., ib., VI, 2, p. 288); în *Maramorisio* a. 1300 (Mihályi, *o. c.*, p. 1, 2); de *Maramorusio* a. 1326 (id., ib., p. 9); t. *Marmarus* a. 1329 (Fejér, *CD*, VIII, 3, p. 355); Vicarius în *Marmarosia* a. 1346 (Mihályi, *o. c.*, p. 23); în *Maramorisium* a. 1349 (id., ib., 29, etc.). În documentele grecești este numit *Maramores* sau *Maramoris* (*Acta Patriarchatus Const.*, II, 156), ca și în textul polon al cronicei lui Miron Costin (I. Bogdan, *Cronice inedite*, București, 1896, p. 103), iar în cele slave *Maramorăș* (id., ib., p. 34 și 94) [1]).

Acest nume nu este românesc nici ca înfățișare fonologică, nici ca compoziție.

Ca și *Marmazău* < ung. *Máramező* « Câmpia Marei » [2]), probabil derivă din ung. *Máramaros*, iar acesta este de origine slavă.

D. Onciul, *Teoria lui Roesler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1895, p. 185, îl derivă greșit din *Mare-Mareș* (« Marisius maior »), « numele vechiu al *Tisei* — la Herodot *Μάρις*, la Strabon *Μάρισος*, afluent al Dunării, înțelegând ambii autori sub acest nume *Morășul* împreună cu *Tisa inferioară*, privită ca continuare a Morășului — cum am arătat într'un studiu precedent (Dragoș și Bogdan, *Conv. Lit.*, 1884, t. XVIII, pag. 304—305) ».

Tot greșită este și explicarea pe care o propune Bunea, *o. c.*, pp. 155—156: din n. pers. *Maramore* sau *Maro-More*, din care partea întâia, *Maro*, ar fi diminutivul lui *Marin*, iar partea a doua identică cu *More* = « Maurus, Mauro, Moro », întrebuințat în această formă în cetățile Dalmației (cf. Jireček, *Die Romanen*, II, 41 și 44).

---

[1]) Cf. și Bunea, *o. c.*, 155.

[2]) În acest sens trebuie deosebit *Marmazău* de cel din expresiunea « vin de Marmazău » sau « vin marmaziu », care este « vin de Malvasia » (cf. T. Papahagi, *o. c.*, p. LXXIX; I. Bârlea, I. *Balade, Colinde și Bocete din Maramureș*, București, 1924, p. 50; cf. și Șăineanu, *Dicț. univ.*, s. v., care crede că ne-a venit prin mijlocire sârbească). Acest vin grecesc din *Napoli di Malvasia* sau *Monembasia* (Laconia) era foarte obișnuit în comerțul românesc vechiu, cf. I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert*, Gotha, 1911, pp. 64, 73 ș. u., 76 ș. u. și 157; *Handel und Wandel in der Moldau*, Czernowitz, 1912, pp. 37, 45, 135, 144, 183; Șt. Meteș, *Relațiile comerciale ale Țerii Românești cu Ardealul*, Sighișoara, 1921, pp. 125, 127, 130, unde se citează o seamă de documente, la care se mai pot adăugà și altele.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Din parte-mi cred că *Maramureşul* are în partea sa întâie pe *Mara* = « Maria », numele posesoarei, după care s'a numit apa şi câmpia *Mara* [1]).

Mă îndeamnă să împărtăşesc această părere faptul că cele mai multe nume topice din Maramureş, nu numai de sate, ci şi de ape, îşi au originea în nume de persoane. Dau aici câteva mai caracteristice, rămânând ca pe altele să le lămuresc mai încolo.

Apşa, Apşiţa şi satele *Apşa* (*de-jos*, *-de mijloc*, *-de sus* sau *Apşiţa*) derivă din n. pers. ung. *Absa*, *Apsa*, *Obsa*, *Opsa* = « Absolon » (cf. M. Wertner, *Magyar Nyelv*, I, 232, şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 116), pentru care, după Csánki, *MH*, I, 446, cele mai vechi atestări sânt: *Felsewapsa* a. 1390; *Alsowapsa*, *Alsoabsa* a. 1387, 1390; *Kezepse-Apsa*, *Apsa mediocr.*, *Apsa Super.*, *Apsa infer.* et tercia *Apsa* a. 1407; *Alsoapsa*, *Kezepsewapsa*, *Absa* a. 1492, *Alsó-Apsa* a. 1387).

Borşa, apă şi sat (*Borsa* a. 1365, *Bors* a. 1473) derivă fără îndoeală din n. pers. slav. *Borša*, dim. format cu suf. *-ša* al lui *Borislav* sau *Borivoj* (cf. Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Ortsnamen*, 35—36 [250—251], nr. 16) [2]).

Şi despre apa şi satul **Cosău,** ung. *Kaszó* (*Kozo*, *Kozzo*, *Kazzov*, *Koze* a. 1387, Csánki, *MH*, I, 449) crede Bunea, *o. c.*, 156, că este la origine nume de persoană, trimiţând la numele dalmatine *Cosa*, *Cossa*, *Cosse* (Jireček, *Die Romanen*, III, 20). Nu este vorba însă de un romanic *Cosa*, cum presupune Bunea, ci de srb. *Kosa* < v.-bg. *kosa* « coma », « Haar » + suf. top. slav. *-ov* [3]).

Iza, apă şi sat (*Izaa*, *Iza* a. 1387, 1390, Csánki, *MH*, I, 448; cf. şi I. Mihályi, *o. c.*, 100), derivă după Bunea, *o. c.*, 157, « poate dela primul descălecător *Iza* ». Bunea nu arată cum înţelege acest lucru. Cred însă că este vorba de un ipocoristic al rusescului *Izjaslav*, *Izaslav* (cf. şi n. top. *Izjaslavlj*, la Miklosich, *Die Bildung der slav. Pers.- und Ortsnamen*, 64 [278], nr. 64).

Numele satului şi al văii numite **Vişău** (*Vyzo* a. 1390, etc., Csánki, *MH*, I, 453) derivă din n. pers. *Vişa*, cunoscut ca nume de familie şi în Ardeal (Bunea, *o. c.*, 157) + suf. *-ov*, iar *Vişa* este diminutivul lui *Vičeslav* = *Vislav* = *Vitoslav* (cf. Weigand, *XXVI.* — *XXIX.*

---

[1]) Cf. şi *Mara* « poss. haeredit. comitis Pauli Gopol de gen. Bogathraduan a. 1282, Wenzel, *CDA*, XII, 367. Despre *Mara* greşit C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 94, care-l pune în legătură cu sved. dial. *mara* « Moor, Moorboden », fries. *mar* « Wassergrube », anglo-sacs. *mere* « Meer; Sumpf », got. *mari-saiws* « Meer », etc., şi-l socoate de origine gepidă.

[2]) Explicarea dată de Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 492—493 (< n. pers. *Bors*, iar acesta din *bors* « Pfeffer », ori ca n. pers. de-adreptul din turceşte) este, evident, greşită.

[3]) Satele: *Bărbeşti* (< *Barbu*), *Fereşti* (< *Fejér*), *Călineşti* (< *Călin*), *Baloteşti* (< *Balotă*), *Budeşti* (< *Bud*) şi *Vinţeşti* (< *Vinţ* = « Vincenţiu ») alcătuiau pe la 1405, împreună cu *Cosău*, Keneziatus *Kaszov* (I. Mihályi, *o. c.*, 132, 135).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Jahresbericht, 135, şi Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Ortsnamen*, 40—41 [254—255], nr. 39, şi 137—138 [21—22], nr. 49) [1].

E greu de spus însă ce este *Maros*. Dar este sigur că acest *Maros* nu este numit după *Maros* = *Mureşul* din Ardeal, atestat din timpuri străvechi: *Μάρις ποταμός* (Herodot), *Μάρισος* (Strabo), *Marisus* (Miller, *Itin. Rom.*), *Marisia* (Iordanes, Geogr. Rav.), *ὁ Μορήσης*, cit. *Morisis* (Const. Porphyr., care redă forma ungurească), *Morisius* (Anon.), etc.

El poate fi un derivat cu suf. *-eş* al radicalului slav *mor* (cf. lit. *mãrés* « Binnensee »), din care sânt numele *Morava*, *Moravče*, *Morača*, însemnând probabil « Flüsse mit häufigen Überflutungen, wodurch Binnenseen entstanden » (V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache*, Berlin, 1913, p. 16); al însuşi numelui de persoană *Mara* (cf. ceh. *Mareš*, *Maruše*, srb. *Maroš*, *Maruša*, bg. *Maruša* alături de *Marika*, *Marinka*, *Marica*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slav. Pers.- und Ortsnamen*, 73 [286] [2]), care însă le derivă greşit dintr'un radical slav. *mar-*); al românescului *mare* « gross » (cf. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, § 271) [3] şi chiar al lui *mure* 1. « Brombeere », 2. « Maulbeere » < lat. *mora*, plur. lui *morum*, însemnând de obiceiu un câne « negru », « de coloarea murei ».

Ung. *Maros* s'ar fi putut desvoltà adecă în mod normal atât din slav. **Moreš*, cât şi din *Mareš* şi rom. *Mureş*.

Mai simplu ar fi să ne gândim la compusul *Mara* n. pers. + **moreš* « Fluss mit häufigen Überflutungen ».

Dar consideraţiile de mai sus, precum şi nume ca *Maroshaza*, pădure în Ugocsa vecină (a. 1262, Fejér, *CD*, VII, 3, p. 45; cf. şi *Marospotok* a. 1283, posesiune a capitolului din Strigon, prin Hont sau Bars, Fejér, *CD*, V, 3, p. 197) ne fac să credem că, după toată probabilitatea, e mai bine să pornim dela un nume de persoană.

Numele de persoană găsite în această regiune ne arată că mai veche este forma cu *-a-* original: *Máris* a. 1450 (Mihályi, *o. c.*, p. 8); *Marus*

[1]) Altfel G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 60, şi E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, p. 120, care-l derivă din slav. *viš(e)* « hoch ».

Numele *Şieului*, ung. *Sajó* (*Sayo*, *Sayow* a. 1411, 1450, 1458; *Sajou* a. 1420, Csánki, *MH*, 452; *Sayo* a. 1430, *Sayou* a. 1431, Mihályi, *o. c.*, 281, 284), ca şi al *Şieului* şi al *Şieuţului*, ung. *Sajó*, săs. *Schogen* din Năsăud, *Sajó* din Gömör şi Borsod, derivă din ung. *só* sau *sov*, *sav*, *saj* « sare » + *jó* « fluvius » (cf. Hunfalvy, *Magyarország ethnográphiája*, pp. 381—384; G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, 117, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 87; mai pe urmă vezi I. Melich, *Magyar Nyelv*, XX—1924, pp. 32—33, XXI—1925, p. 53, şi *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 31; Horger Antal, *Magyar Nyelv*, XXIII—1927, pp. 497—501).

Alte nume de acest fel sânt: *Berettyó* > rom. *Bereteu*, *Hájó* (Bihor), *Héjó* (Borsod), *Meregyó* > *Mirigeu* (Cluj), *Disznajó* (rom. *Gisnău*, *Disnăieu*, în jud. Mureş), *Székelyjó* (Cluj). În *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 34, n. 4, am înşirat între aceste nume şi pe *Jód* > rom. *Ieud*, *Iodişor* din Maramureş. Observ acum că acesta ar puteà fi explicat mai curând din n. pers. *Iov* + suf. top. ung. *-d*.

[2]) Să se adaugă şi alb. *Maruše* dela Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 127.

[3]) Cf. n. fam. *Verdeş* a. 1639 (Mihályi, *o. c.*, 283), apoi: *Rareş*, *Ţepeş*, *Lateş*, *Lapteş*, *Brânzeş*, *Floareş*, etc., la G. Pascu, *Sufixele rom.*, 283—285, care însă derivă greşit pe *Haneş* din *han*, în loc. de săs. *Hanesch*, *Hanes* « Ioan ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1345 (id., ib., p. 20); *Mares* s. XVI, XVII (id., ib., p. 227); *Maros* a. 1444 (id., ib., p. 333), a. 1454 (id., ib., p. 374), *Mares* a. 1471 (id., ib., p. 505); *Maros* a. 1471 (id., ib., p. 511); *Marus* a. 1474 (id., ib., p. 522).

Socotind şi pe *-maros* nume de persoană, putem explică pe *Máramaros* dacă presupunem că:

a) Maros a fost fiul unei foste posesoare cu numele *Mara*, ori după el a urmat o posesoară *Mara*, după care s'a numit şi apa, şi astfel numele lui *Maros* a putut fi determinat de numele *Marei* (*Mára-Maros* = «Mureşul-Marei»); *b) Maros* a numit la început numai ţinutul, al cărui nume a fost determinat apoi de cel al apei.

Numele *Marmaţia* = «Maramureş» este lat. med. *Marmatia* (a. 1346, Fejér, *CD*, IX, I, p. 426) [1].

Dintre numele topice mai vechi ale Maramureşului amintesc aici numai pe cele de origine sigur românească, ceea ce nu înseamnă că, de ex., întemeietorii şi locuitorii unor sate ca: *Balotafalva* = *Aciua* < *Balotă* (*Balatafalva* a. 1387, 1405, etc., Csánki, *MH*, I, 446); *Berenoj* (*Berenoy* a. 1389, id., ib., 446); *Budfalva* = *Budeşti* < *Bud* (*Bodfalva*, *Butfalva*, *Bwdfalva*, *Bwthfalva* a. 1405, 1475, etc., id., ib., 447) [2]; *Bustyaháza* < *Buştea*, cf. plur. *buşte* al lui *buşcă* (*Bustahaza* a. 1389, *Bustafolua* 1375, id., ib., 347); *Desze*, *Deszeháza* şi *Deszefalva* = *Desăşti* < slav. *Desja*, ipoc. lui *Desimir* (*Desefalva* a. 1459, 1480, *Deze* a. 1517, id., ib., 447), *Dormánháza* < *Dorman* (*Dormanhaza* a. 1373, id., ib., 447) [3]; *Dragomérfalva* = *Dragomireşti* < *Dragomir* (*Dragomérfalwa* a. 1475, id., ib., 447); *Karajnokháza*, *Karajnokfalva* = *Krajnikovo* < slav. *krajnik* > rom. *crainic* (*Karaynokfalwa*, *Karalynukfalwa* a. 1391—1406, id., ib., 449); *Komorzánfalva* = *Cămărzana* < *Cămărzan*, *Comorzan* (*Kamarzanfalwa* a. 1387, *Komorzanfalwa* a. 1418, id., ib., 449); *Moisze* = *Moiseni* (*Moyze* a. 1450, *Mayzyn* a. 1495, azi ung. *Mojszin*, id., ib., 450); *Nyágova* sau *Negova*, cf. rom. *Neagul* < slav. *Něg* (*Negova* a. 1415, 1479, *Nyagova* a. 1495) [4]; *Petrova* < *Petre* (a. 1411, 1489, id., ib., 451); *Sándorfalva* < ung. *Sándor* = «Alexandru» (*Sandorfalva* a. 1465, id., ib., 452);

[1]) Mihályi, *o. c.*, 3, ne spune: «După Bonfinius (dec. I, Lib. I) ţinutul nostru s'a numit în epoca antică *Marmatia*; această numire se întâlneşte des în documente începând din sec. XVI».

[2]) Cf. «Quod nos recordatis et in memoriam nostrae Celsitudinis reductus fidelitate et fidelium Servitiorum praeclaris meritis *Bud*, *Sandor*, Oprissa, Johannis *Dragomer* et Bayla [= «Balea»] Filiorum Locovoy Fidelium *Olachorum* Nostrorum de Terra Maramorusiensi» a. 1361 (Mihályi, *o. c.*, 50).

[3]) Cf. «*Bud* filii Michaelis, filii Nicolai dicti *Dorman* de Vajnagh» a. 1406 (Mihályi, *o. c.*, p. 163). Pentru explicarea lui *Dorman* dintr'un radical de origine turcească, cf. L. Rásonyi Nagy, *Valacho-turcica*, în *Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des Ungarischen Instituts und des Collegium Hungaricum in Berlin*, Berlin u. Leipzig, 1927, p. 86.

[4]) Cf. «Myk *Olacus* filius Stanislai fily Borzan in sua, *Negh*, Mayn [= «Many»] et Raad fratrum suorum» a. 1346 (Mihályi, *o. c.*, p. 21).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Váncsfalva, *Vancsukfalva* = *Onceşti* < *Onciu*, *Oancea*, *Onciuc* (*Vanchukfalva* a. 1405, *Vanchfalwa* a. 1414, etc., id., ib., 453) [1]), chiar şi *Fejérfalva* = *Fereşti* (*Feyerfalwa* a. 1405, 1458, 1475, etc., id., ib., I, 448) [2]), etc., n'au putut fi Români [3]).

Aşà sânt: *Barbfalva* (*Barbfalwa* a. 1387, Csánki, *MH*, I, 446; *Barkfalva* a. 1402, Mihályi, *o. c.*, 124; *Bartfalva* a. 1405, id., ib., 132, etc., *Bárdfalva* a. 1405, 1475, Csánki, ibid., azi *Berbeşti*) < n. pers. rom. *Barbu*; *Barczánfalva* (*Barzanfalwa*, *Barczanfalva*, *Barzanfalva*, *Barczanfalva* (?), *Barchanfalwa* a. 1390, 1408, 1411, 1442, 1450, 1461, etc., azi *Bârsana*, Csánki, *MH*, I, 446 şi Mihályi, *o. c.*, 98, 103, 104, 152, 178, 321, 342, 434, etc.), care derivă din n. pers. *Bârsan* (*Borzan* a. 1346, Mihályi, *o. c.*, 21; « terra *Zurdok* appellata, post descensum dicti quondam Stanislai alio nomine *Borzan* vocati, ab illo nomine Borzan tanquam binominii sumpsisset vocabulum *Borzanfalva* » a. 1408, id., ib., 153, cf. şi Csánki, *MH*, p. 452); iar acesta, în cazul că este un derivat cu suf. *-ean* > *-an*, ne poate trimite la cel al Ţării şi Munţilor *Bârsei*, arătând o migraţie dinspre Sud-Est spre Maramureş (cf. şi *Fogaras* în *Bereg*), dacă n'ar fi vorba de *Bârsa* (ung. *Dabjonfalú*) Sălagiului mai apropiat, ori de *Bârsan* — n. pers. *Bârsu*, *Bârsa*; *Botiza*, ung. *Batiza* (*Batizhaza*, *Batyzhaza*, *Bathyza*, *Bathyz*, etc.: *Batizhaza* a. 1373, Mihályi, *o. c.*, 66; *Pottis villa* a. 1385, id., ib., 85; *Batyz* a. 1411, id., ib., 167; *Bathyz* a. 1411, Csánki, *MH*, I, 446 [4]), Mihályi, *o*, *c.*, 168; *Bathizhaza* a. 1411, Mihályi, *o. c.*, p. 175; a. 1418, id., ib., 224; *Bathyza* a. 1459, id., ib., 425; *Batizfalva* a. 1473, id., ib., 518; a. 1487, id., ib., 588; *Batizfalua* a. 1480, ib., id., 548), care, cum am arătat în legătură cu *Batizfalva* din Zips, este n. pers. românesc *Botez*, trecut prin limba ungurească a administraţiei şi reîntors în cea românească; *Kopácsfalva* (*Kopacsfalva* a. 1360, Mihályi, *o. c.*, 38; *Kopachfalwa* a. 1364, id., ib., 53; a. 1368, id., ib., 62; poss. *Kopach* a. 1389, id., ib., 96; villa *Copac* a. 1421, id., ib., 258; pred. *Kopach* a. 1435, id., ib., 297; *Kopachfalwa* a. 1437, id., ib., 305; a. 1438, id., ib., 307; a. 1442, id., ib., 316; a. 1442, id., ib., 321; a. 1443, id., ib., 324; a. 1446, id., ib., 332; a. 1449, id., ib., 338; a. 1450, id., ib., 340; *Kopazfalwa* a. 1453, id., ib., 370; *Kapotsfalwa* a. 1467, *Kopachfalwa* a. 1469, *Kwpachhaza* a. 1471, *Kapochpathaka* a. 1470, Csánki, *MH*, I, 449), care este evident, din rom. *copaciu*; *Karácson-*

[1]) Cf. « *Wanchuk* fily Farstan (= Feyr Stan?) fidelis *Olachy* nostri » a. 1360 Mihályi, *o. c.*, p. 41); *Vanch* de Slatina » a. 1426—1430 (id., ib., p. 268, etc.).

[2]) Cf. *Feyr Olachus* a. 1361, la Kemény, *o. c.*, în Kurz, *Magazin*, II—1846, p. 306.

[3]) De *Gyulaháza*, *Gyulafalva* = *Giuleşti* < *Giula* (*Gyulahaza* a. 1355, *Gyulafalva* a. 1451, 1459, 1470, id., ib., 448) mă voiu ocupà în altă ordine de idei. După Bunea, *o. c.*, 167, ar fi fost numit după *Giula*, fiul lui Dragoş, care-l stăpânià pe la 1349. Observ însă că în documente se mai găsesc tot pe atunci şi alţi *Giula*: *Giula* din Dormanháza, *Giula* din Feer, *Giula*, fiul lui Ficze, şi *Giula*, fiul lui Pop *Non* (= « Nan »), cf. I. Mihályi, *o. c.*, passim.

[4]) Cf. şi grafiile *Votizhaza*, *Vantizhaza* din acelaşi an în *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 378, 379, 381.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

falva (*Karachonfalva* a. 1385, Mihályi, *o. c.*, 85; a. 1407, id., ib., 150; a. 1418, id., ib., 220, 221; *Karacsonfalva* a. 1406, id., ib., 146; etc.; cf. şi Csánki, *MH*, I, 449), care derivă din rom. *Crăciun*, pe care l-am întâlnit ca nume de persoană în Maramureş; *Leordina* (*Leorgina* a. 1411, Mihályi, *o. c.*, 167 şi 168; *Leorgyna* a. 1411, id., ib., 175, 176 şi 177; *Leordina* a. 1418, id., ib., 224; a. 1451, id., ib., 356; *Lyurdyna* a. 1473, id., ib., 519, etc.; cf. şi Csánki, *MH*, 449) < rom. *leurda*, *leordă*, *leoardă* « Bärenlauch (Allium ursinum) »[1]); *Nânfalva* (*Nanfalva* a. 1412, Mihályi, *o. c.*, 184; a. 1414, id. ib., 195; a. 1490, id., ib., 598; *Nanfalua* a. 1474, id., ib., 522, azi *Năneşti*, cf. şi Csánki, *MH*, I, 450) < n. pers. rom. *Nan*; *Ripina* (*Rypina* a. 1457, Mihályi, *o. c.*, 401; a. 1467, id., ib., 479; *Rypyna* a. 1469, id., ib., 496; *Rypinia* a. 1496, id., ib., 613; cf. şi Csánki, *MH*, I, 451) < rom. *râpă* « Abhang », « Schlucht », iar acesta din lat. r ī p a (cf. E. Kałużniacki la Miklosich, *Wanderungen*, 61); *Szerfalva*, rom. *Sârbi* (*Szirbfalva* a. 1405, Mihályi, *o. c.*, 132; *Zeer* a. 1459, id., ib., 426; *Zelfalva* a. 1465, id., ib., 468; *Zerpfalva* a. 1470, id., ib., 502; *Szirpfalva* a. 1475, id., ib., 525; *Zerfalva*, *Syrpfalwa* a. 1459, Csánki, *MH*, I, 452), a cărui formă românească este mai veche decât cea ungurească; *Vale* (*Mykolapatak* a. 1475, Csánki, *o. c.*, I, 450).

Cum am arătat vorbind de ţara lui Glad, *Szacsal*, *Izaszacsal* — rom. *Săcel* (*Kis Zachal* a. 1453, Mihályi, *o. c.*, 366; *Zachel* a. 1486, id., ib., 577; *Zachal* a. 1486, *Zachol* a. 1495, Csánki, *MH*, I, 452; *Szacsal*, Lipszky, *Rep.*, I, 618 şi 626) este dim. *săcel*, plur. *săcele*, al lui *sat* (> **sătucel* > **sătcel* > *săcel*)[2]).

T. Papahagi, *o. c.*, pp. 200—212, a strâns numeroase date toponimice şi onomastice din Maramureşul românesc din Sudul Tisei, unele foarte interesante, deşi nu totdeauna le ştim vechimea: *Besarabă* (munte), *Izvorul-lui-Dragoş*, *Drăguşoaia*, *Vlahovo*; *Arsura*, *Arşiţa* şi *Runcul* de origine latină alături de *Lazul* şi *Săciul* de origine slavă; *Mestecănişul* alături de *Mńireşul* şi *Valea-Mńireşului* (< ung. *nyires*); *Peri* sau *Păroşi* alături de *Tiurtiuliş* (< *Körtvélyes*; cf. *Curtuiuş*)[3]); *Chicera*, *Malul*[4]), *Măgura*, *Gruiu*, *Muncel*[5]), *Munte*, *Plaiu*, *Picui* alături de *Deal*, *Vârf*, *Prislop*, etc.; *Repedea* alături de

[1]) Cuvântul rom. a intrat ca apelativ în ruteană: *levurda* « Knöterich » (cf. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 137); cf. şi bg. *levurda*. Etimologia necunoscută. Cea dată de C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 454—455 (< gr. **λεβυρώδης* = *λεπυρώδης* « von Zwiebelgewächsen aus übereinander liegenden Hülsen oder Schafen bestehend »), nu este convingătoare. Mai curând au dreptate Cihac, *Dict. d'ét. daco-rom.*, II, 718, şi Philippide, *Originea Românilor*, II, 719—720, care, pentru partea a doua a cuvântului, trimit la alb. *hurde*, *húrdere*, *hudre* « Knoblauch » (G. Meyer, *EWA*, 154).

[2]) Observ în acest loc că *Seliştea*, al cărui nume este slav, apare ceva mai curând decât *Săcel*: *Keethzeleste* a. 1365 (Mihályi, *o. c.*, 56), *Scelistha* a. 1407, *Zelesthije* a. 1468, *Zelesthye* a. 1471, a. 1495, (id., ib., 150, 484, 509; Csánki, *o. c.*, I, 452).

[3]) Cf. « ad caput cujusdem rivuli *Kurtvelyes* » a. 1389 (Mihályi, *o. c.*, 92); « in campo *Kerthuelusmezey* » a. 1373 (Mihályi, o. c., 66), etc.

[4]) Cf. « ad fluvium *Mal*patak » a. 1485 (Mihályi, *o. c.*, 574).

[5]) « *Monchul* et Betran » a. 1453 (Mihályi, *o. c.*, 366); *Montsol* a. 1461 (id., ib., 457).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bistrița; *Piciorul* alături de *Zănoaga*; *Slătioara* și *Valea Slatinei* [1]) alături de *Șieul*, *Șieuțul* (din ung. *sajó* < *sav-jó*) [2]); *Băița*, *Fierbintea* [3]) și *Toplița* alături de *Ştiol* [4]), *Cuhe* și *Feregeu* (< ung. *feredö*); *Borcut* alături de *Dealu-Zinului*, *Izvoru Zinului* (= « borvizului »), *Valea-Zinului*; *Strâmtura* și *Valea-Strâmturii* alături de *Surducul* de origine ungurească [5]); *Alğiori* (= « Albiori ») alături de *Fereşti* (< *fehér*, *fejér* « alb ») ori *Valea-Barsului* (cf. alb. *barð* « alb ») [6]); *Mocira-Rozinii* (= « rovinii ») alături de *Nedveșa* (< ung. *nedves*), ș. a.

Dintre cele mai vechi se mai pot relevà: *Bătrâna* (*Batryna* a. 1451, Mihályi, *o. c*, 357; *Betran* a. 1453, id., ib., 366), fără rotacism; *Berbeechhege* (a. 1456, id., ib., 391); *Kenezhavasa* (a. 1373, id., ib., 67); « Papodya ac *Chercen* » (= « Csarken », « Cearcăn », a. 1458, id., ib., 124), iarăși fără rotacism; *Gusathhavasa* (a. 1451, id., ib., 357); « ad quendam rivulum *Monkat (?)* vocatum » (a. 1405, id., ib., 134); *Petrosz* (a. 1402, id., ib., 124); *Romanpathaca*, *Romanpataka* (a. 1406, 1417, 1418, 1427, 1466, id., ib., 165, 209, 212, 223, 272, 472); « rivulo *Stromba* » (a. 1390, id., ib., 100; cf. și *Strimba*, Fejér, *CD*, X, 1, p. 584), etc.

Unele nume proprii născute din apelative ne păstrează amintiri istorice, de lucruri, animale și plante dispărute ori pe cale să dispară, de ocupațiuni schimbate, etc. (cf. *Cetățaua*, *Cetățelu*, *Valea-Cetățelii*, *Picioarele-Gradului*; *Breboaie*, *Dealu-Dzâmbrului*, *Izvoru-Zâmbrului*, *Zimbroslav*, *Iedzuńii*, *Vârvu-D'edzinoii*, *Stârci*; *Valea-L'eordzi*; *Şt'edzea* și *Şt'edza* « piuă », *Cuhe*, *Gruiu-Cuhii*, *Ştiol*, etc.); cuvinte și forme vechi, derivate și compuse interesante, construcții învechite (*Bârlaia*, *Codrava*, *Bârżaba*, *Câcâcea*, *Surupoasa*; *Moldiş* = *Molidiş*; *Dealu-Tre-Văile*, *Fel-pop*; *Coroastele*, *Valea-Furului*; *Căotari*, *Valea i Scradii*, ș. a.).

163. Din punctul de vedere al extensiunii românești spre Nord-Est sânt mult mai importante numirile topice românești, prevăzute cu forme ori derivate cu sufixe românești, din Maramureșul cehoslovac din Nordul Tisei, în care nu sânt decât câteva sate românești.

Pe pp. 210—211 a lucrării citate T. Papahagi extrage din publicațiunea cehoslovacă *Časopis moravského musea zemského*, *ročník*, X (1910), *čis.* 2, și anume din harta anexată la acest număr, următoarele nume topice din acest ținut: *Ardżeluża*, *Arşița*, *Bradul*, *Brăduleț*, *Čerbańa*,

[1]) *Zlatinapathaka* a. 1411 (Mihályi, *o. c.*, 172); « rivulum *Zlathyna* a. 1435 (id., ib., 292).

[2]) *Sayo*, *Sayow* a. 1411, 1450, 1458, *Sajou* a. 1420 (Csánki, *MH*, I, 452); *Sayo* a. 1430 (Mihályi, *o. c.*, 281), *Sayou* a. 1431 (id., ib., 284).

[3]) Cf. « partem fontis *Ferbenta* dicti » a. 1405 (Mihályi, *o. c.*, 133).

[4]) *Stolhauasa* a. 1373, 1402 (Mihályi, *o. c.*, 67 și 124), *Stolhavasa* a. 1450 (id., ib., 356).

[5]) Cf. t. *Zurduky* a. 1326 (Mihályi, *o. c.*, 6), etc.

[6]) Cf. n. pers. *Bărdz* a. 1566 (Mihályi, *o. c.*, 313).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Četat, Gaura, Groapa, Gùrgulat, Karmatura, Korna, Kornuta, Kuk, Kyčera, Latundur, Laturka, Măgura, Negrova, N'egroveț, Ostro-Grun, Pikul, Plai, Rătunda, Rotundul, Rumana, Skoruşina, Sekul, Splina, Strunga, Şesul, Ştebioara, Tomnatic, Turbat, Văratek, Vlahovo, Zapul.

Dar ele sânt mult mai numeroase. Le dau aici după A. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy z pol. XIX. a z poč.* XX. *st.*, pp. 1—30: *Menčur* sau *Mančul, Strimba, Kičera, Minešur, Pud Menešorom, Valja marja, Šesolom, Potuk Valja maryi, Sasul, Seketur'a, Hrunik, Ederei, Aršyci, Čundž*, poate *Bota*, apoi *Picul, Karpin, Mégura, Ruptury, Strimbicja, Magurečča, Seketura, Strěmba* în Apşa rom. (Petrov, *o. c*, 1); *Kečery* în Berezniki (id., ib., 1); *Vale Vund'ul, Bežorovi gruń, Skundul', Lak, Frasini, Valentrosy* (= « vale întoarsă »?), *Kičera* sau *Kečera, Sočatj*, în Berezovo (id., ib., 2); *Koritište, Števjora* sau *Števjera, Kečera* în Bilin (id., ib., 2); *Ščaul, Muščetul, Lješulec, Lješul, Strundžin, Vaskul*; *Za Jaderii, Štivjora, Romanenka, Gintulenka, Gušul'inka, Ripjinka, Koterlen ili Luplenenka, Aršici, Poderej, Tomnatik, Kičera, Korbul, Gropa, Olan, Mutatore, Pietros, Petričil', Mesešir, Skotarčik, Flujeraš, Balcatul, Fececil, Menčul, Magura, Sešul, Ščavul* în Bohdan-Bila Tisa (id., ib., 2—3); *Kupeli* în Boroňava (id., ib., 3); *Kopačiš, Kosta Rusenilor* în Brebu (id., ib., 3); *Aršišni* (din *aršica*), *Pričul* sau *Prečul, Talpeš* sau *Talpiš, Pudpula, Latundur* (= « Rotundul »), *St. plaj, Sihl'anski* (din *sihla*), *Verch Turbat, Tempa* (= « Tâmpa ») [1]), *Turbacil', Plavuc, Podišurna, Sasin grun'*, poate *Komarnék*; apele *Turbat, Plajska* sau *Plajski, Brustur'anka* în Brustura (id., ib., 3—4); *Splina* în Bukovec (id., ib., 4); *Kičera čertéz*, apa *Šopurka* (cf. *şopârcă* = « şopârlă »), *Apovsj, Hrun' Banduričuv, Hrun' Hajdukuv, Aršicja, Kičera, Mogirka, Kodareva, Bolbuk, Kimpa* în Bučkov (id., ib., 4); *Ripa pohary, Bovcarjska, Paleni hrunĕ, Ripy, Purkeleca*, (cf. *Purcăreț*), *Hrun', Kyčera, Čunbul, Plajčik, V. Lak, Zderkul* în Bystroje Niž (id., ib., 3—4); *Minčul, Romanovec* în Bystroje Vyš. (id., ib., 6); *Čunkaš* în Danilovo (id., ib., 6); *Kyčera* în Dolhoje (id., ib., 6); *Bovcar', Kakastorĕ, Kašicĕ, Koborĕš* (= « coborîş), *Mošoron', Delešur, Lak, Menčul* în Dragovo (id., ib., 7); *Apecka, Menčel, Timpa, Déluc* sau *Del'uc, Lazurel, Plajska, Ozerel, Mindžul, Plaj, Plaĕk, Kičera* în Dubovoje (id., ib., 7); *Gruniška bukovina, Gruń piskovatyj* în Dulova (id., ib., 8); *Vutura* (< *uture* ori *vultur*?; cf. mai jos *Uturja* în Podpleša,) *Salašel, Plaik, Burd'uch, Stremba, Romanuska, Caparu, Kičera, Štenke, Menčela, Porkulec, Keji, Deluc, Ripilju, Tenžul, Strymby*, apele *Terešel, Stremba* în Ganiči (id., ib., 8); *Pulka* în Horinčovo-Monastyr' (id., ib., 8); *Kĕčera, Hrun'* în Hrušovo (id., ib., 9); *Kotor, Lakovec, Lakoc* în Hust (id., ib., 9); *Priseč, Magura, Munčel*, etc. în Ieud (id., ib., 9); *Havriškovo valélo, Čonkaš* (ung. din rom.) în Iza (id., ib., 10); *Kičera, Pikuj, Plajik, Pikuj poharj* în Izki (id., ib., 10); *Kukul, Pietroz* sau *Petrosul, Menčul, Tatuljeska, Tatul, Kračuňaska, Repedő, Tiščora*

[1]) O amintesc numai pentru înfăţişarea fonologică românească.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(alături de Tisa), *Vajdeminec*, *Strimčiska*, *Kičera*, *Menčil*, *Gropa*, *Skurtul*, *Primaratik* (= « primăvăratic »), *Apšeneska*, *Kukučerka*, *Poderej*, *Apšěnec*, *Apšenyeska*, *Apšenjeska repta*, *Čornij hrunj*, *Komarnik hrunik*, *Pietros*, *Krečuňeska* în Jasenje (id., ib., 10—11); *Kičera*, *Ursulec* sau *Ursulicj*, *Kohutuv hruň*, *Kurbeluski* sau *Korbiluska Mygora*, *Podyšery*, *Čemky hrunj*, *Kornašy*, *Magura* în Kaliny Niž (id., ib., 11); *Kičera*, *Plajik*, *Splina*, *Krivotul* în Kilyčin (id., ib., 12); *Stremba*, *Negrovecj* sau *Negrovic*, *Sehla*, *Plaj*, *Gropa*, apele *Bradulicj*, *Tarabul* în Koločava (id., ib., 12); *Doščora*, *Lunka*, *Lazu mare*, *Turtelly* [1]), *Alča mica*, *Plopet*, *Formoza*, *Kosto mare*, *Valea Bou*, *Antravaĭ* (= « Între vai » = « văi »), *Gangurusjka*, *Menčelik*, *Hrunj*, *Buturačka*, *Kustorjava*, *Velelarga* (= « Valea largă »), *Plajnicja*, *Petrosa*, *Lunkurě*, *Furmasa*, *Dosy*, *Lazu mare*, *Stremtura*, *Merělja*, *Kurpeněly* în Kopašno, pentru care cf. *copaciu* (id., ib., 13); *Gruň Beňku* în Koročunovo, pentru care cf. *Crăciun* (id., ib., 13); *Pikujata* în Koštel (id., ib., 13); *Katunskě putě* [2]), *Mynčul*, *Minčil* în Krajnikovo (id., ib., 14); *Apecka*, *Mynčul*, *Mynčelina*, *Krasnašurka*, *Plajskij* în Krasni ora (id., ib., 14); *Kičerela* în Kričova (id., ib., 14); *Menčil*, *Strimčiska*, *Strimčeska* sau *Strič-ineska*, *Šesa* sau *Šisa*, *Števjora*, *Gruň*, *Strimka*, *Kičera*, *Strimčeščik*, *Gruň*, *Pikuj*, *Pikuj pohari*, *Vaskul*, *Moldaučukova*, *Kičirki*, *Hučtotjovin gruň* în Kvasy, (id., ib., 15); *Kičera Kuk*, *Ripinka* în Lisičova (id., ib., 15); *Magura*, *Plaj*, *Hrunj krasinčin*, *Kičira* sau *Kičera*, în Barnihova; *Menčôl*, *Magura*, *Čulej* în Loźanskoje (id., ib., 15—16); *Jasapuskej* (poate genitiv românesc în partea finală), *Plisaka* (rom. *Prisaka*), *Pud Magurov*, *Aršeca*, *Tempa* în Luh (id., ib., 16) [3]); *Ščauna* sau *Ščavna*, *Stanišora*, *Minčul* sau *Menčul*, *Ščerban*(?), *Bradul*, *Fontinjaš*, *Fontinijaza*, *Krivulja*, *Plaj*, *Tovstyj hrunj*, *Drevokul*, *Kičera*, *Pod Kičerov*, *Jaselov hrunj*, *Plaček*, *Stavišora*, *Runkul*, *Fontinjaky* în Luh Šir. (id., ib., 16); *Muščetul*, *Bortjınec*, *Poderej*, *Prelučki*, *Ščaul*, *Olan*, *Gutin*, *M. V. Tomnatik*, *Korbul*, *Mutatóre*, *Gropa*, *Petrós*, *Čorna Kičera*, *T'úrkul*, *Ščaul*, *Breboja*, *Breboica*, *Lješulec*, *Ljéšul*, *Strundžin*, *Skotarčik*, *Vaskul*, *Flueraš*, *Balcatul*, *Fececil*, *Deseskul*, *Turkulec* în Luhi (id., ib., 16—17); *Capova*, *Kičera*, *Plavuc*, *Minčul*, *Bunči*, *Oričory*, *Mandzjoski pondiny*, *Romanivci*, *Stynka*, *Kurbei* în Majdan (id., ib., 17); *Albul*, *Buštul*, *Strancul*, *Gropa*, *Vul'pen*, *V. Bradul*, *Strimba*, *Bradulanka* în Mokre Nim. (id., ib., 17—18); *Plajik*, *Komarniki*, *Kičara*, *Kičaruv hrunj*, *Tatul*, *Voloskij*, *Minčelina*, *Orat'* în Mokre (Rus.) (id., ib., 18);

[1]) Pentru acest nume cf. rom. *turtei* « Wacholder », « Juniperus », *turtele* « Gebüsch », *turtel* = « (*în*)*torțel* « Flachseide », « Cuscutata europaea » (Tiktin, *DRG*, 1667), a cărui etimologie nu este cunoscută. Totuși forma *(în)torțel* ne trimite la *tort* < tŏrtus, participiul lui tŏrqueo « drehen, winden » (cf. și subst. *tort* « gesponnenes Garn, Gespinst » alături de *toarce* « spinnen »), putând fi vorba de niște plante numite după faptul că sânt « sucite », « încolăcite » și de niște forme cu *-t-* păstrat înainte de suf. *-el* (cf. *mitutel* alături de *mituțel* și *micuțel*; *pititel*; *fuștel* alături de *fuscel* < *fustellus < fustis; *turtea* < *turtă*, etc.).

[2]) Important pentru ajungerea până în aceste părți a lui *cătun*.

[3]) O amintesc iarăși numai pentru înfățișarea fonologică românească.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lomšora, *Seketura*, *Kečera* în N'agovo (id., ib., 18); *Na Turtella Turtely*, *Dalňa Kičera*, *Kičera*, *Vuturj*, *Pavlikov hrunj*, *Bradulec*, *Pjatriš* în Nankovo (id., ib., p. 18); *Plaj*, *Runkul*, *Osul'*, *Grosulicj*, *U Kyčeri*, *Čonkaš* în Novoselica (id., ib., 19); *Paltin*, *Kičurka*, *Vijvodin* în Petrova (id., ib., 19); *Kičera*, *Kurtyj* și poate *Lupšat* în Pilipec (id., ib., 19); *Kyčera*, *Plaj*, *Kurtyj* în Poloniny (id., ib., 19); *Caparjuv*, *Hruniky*, *Uturja* [1]), *Kyčera* în Podpleša (id., ib., 20); *Minčur*, *Baica*, *Lutosa*, *Budesko*, *Gropa serbaska*, — *džuli*, *Muštjet*, *Hersul*, *Jurčesku*, *Kopilaš*, *Bokul*, *Rekita*, *Rugašó*, *Stenišora*, *Berseňaska* [2]), *Riket'aska*, *Paltin* sau *Javor*, *Gropšora*, *Surapat* (= « Surupat »), *Ptičoru Dankuluj*, *Venderel*, *Ptjetriča*, *Sihl'ani*, *Tomnatin* (= « Tomnatic »), *Kapu groši*, *Brandraska*, *Prelukaše*, *Beraska*, *Kirligetura* în Poiana Ruscova, rom. (id., ib., 20); *M. Prim*, *Hlaskul*, *Plaj*, *Kičera*, *V. Menčul*, *Vedeňaska*, *Dod'aska*, *Vorot'aska*, *Ungur'aska*, *M.*, *V. Kurt'aska*, *Kurpen*, apele *Šopurka*, *Sočet*, munții: *Menčul*, *Kurpin*, *Paltin*, *Opriša*, *Unguraska*, *Dod'aska*, *V.*, *M. Kurtjaska* în Pol'ana Kobylecka (id., ib., 20); *Petlo gruń*, *Bubeščova*, *Kolo Aršeci*, *Apoza*, *Kudrénó*, *Maguréčén*, *Komarnek*, *Poderej*, *Peštivski*, *Menčilski* sau *Menčélskij*, *Peleca*, *Urda* în Pol'ana Kosovska (id., ib., 20); *Bohaš*, *Kičerani*, *Capkov*, *Pričül*, *Stinni*, *Kičürki*, *Romanov*, *Pikuj*, *Minčelik*, *Knazka*, *Plaem* în Pol'ana Lipecka (id., ib., 21); *Stenšur*, *Kičera*, *Strunga*, *Minčul*, *Minčulik*, *Sekul* în Pol'ana Sinevir'ska (id., ib., 21); *Koritišča*, *Karpincévskij* în Prislop (id., ib., 21); *Gropa Koštilska*, *Magura*, *Bradu Bokij*, *Aršici*, *Šojmul*, *Rusul*, *Pleši*, *Rivnij hrunj*, *Kudrjivij*, *Maguriči*, *Plajki*, *Mereširj*, *Ştevjór*, *Tiščora*, *Pélicji*, *Urda*, *Vedeneska*, *Gropšora*, *Tomnatik*, *Verši Sčaul*, *Šesul*, *Menčilj* sau *Menčul*, *Mégura*, în Rachov; *Rekita*, *Kičira*, *Masanka* în Rekita (id., ib., 22); *Splina*, *Ripinski*, *Köčera*, *Köčerka*, *Kačurka*, *Kyčera*, *Stremtura* în Rička (id., ib., 22); *Capova Kičera*, *Kičera*, *Ripinka*, *Prijm*(?), *Kotošir* (= « cotişor ») în Ripinnoje (id., ib., 22—23); *Kičera*, *Roškova sihlé* în Rostoka (id., ib., 23); *Dubištele*,

[1]) Cf. ce spune despre acest cuvânt O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, pp. 15—16. El găseşte în judeţul Brăila două localităţi care poartă numele de *Huture*, un munte în jud. Bacău numit *Utura*, un lac în jud. Dolj numit *Uturim* sau *Uturina* şi se întreabă: « Ce să fie această formă şi ce să însemneze? În limba română de astăzi nu găsim nici un cuvânt cu care să poată fi identificat. Un pasaj din glosarul slavo-român păstrat în biblioteca Academiei române sub Nr. 312 (mss.) vine însă să lămurească această interesantă formă. Cetim acolo (fol. 207 *a*): ѡѳ: ѕтѣрѕ. După cum a arătat d. Hasdeu cuvântul românesc, atestat aici cu înţelesul de « cucuvaie », face parte din aceeaşi familie cu bulgarul ѵтѣа, sârbescul ѵтѣа şi albanezul *ut*, *hut*. Avem fără îndoeală şi aici de a face cu un cuvânt adus de păstori dela sudul Dunării. ». În notă adaugă: « Hasdeu [*Cuv. d. bătr.*, I, 309] vede aici un element tracic. Nu mai încape îndoeală însă că forma albaneză vine din lat. *otus* şi că dela Albanezi cuvântul a trecut la Români, Sârbi şi Bulgari » (G. Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, p. 460); cf. şi Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 660 şi 736, care combate pe Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 456 şi 534, pentru că ar confundà pe *uture* şi alb *hut*, *ut* « Eule » cu arom. *hut* « dumm », care derivă din alt cuvânt albanez.

[2]) Pentru aceasta cf. cele spuse despre *Bârsana*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Virvu Pleški, Faca Osojului, Dosu —, Šesu Monasteri, Val'a humeni, Dalu Kalugeruluj, Val'a Mleči (id., ib., 23); *Tostej gruň, Stežeret, Megura* în Runa vi-. (id., ib., 23); *Kičera, Hori plajkom'ь* (sic.!) în Ruscova rom. (id., ib., 23); poate *Turtella* sau *Turkely, Vale Bolu* (= « Valea Boul ») sau *Valebory, Grun', Lumkuri* (= « Runcuri »), *Lunki, Antravaj, Verh Gorošy* (= « Groși »), *Sočatj* în Selišče (id., ib., 24); *M. V. Gropa, Plaj, Din'aska, Minčul*, apa *Pesca rika* (= « pescărica » ?), *Tri golary, Plaj, Capova, Čuntik, Kičera* în Sinevir' (id., ib., 24); *Volga* (= « Valea ») *Caselor, Lazu satuluj* în Slatina rom. (id., ib., 26); *Strimba* în Sokirnica (id., ib., 25); *Kušbej* (< *cujbă*) în Sol'ma (id., ib., 25); *Ramašica, Magura* în Solotvina Akna (id., ib., 25); *Huči, Virvu Veverici* în Strâmtura rom. (id., ib., 25); *Stini, Kyčirky, Kyčirka, V, M. Kyčera, Kupinkovata, Vajdina* în Studenoje (id., ib., 25—26); *Stinka, Nad ropó, Megura, Lak, Brustur, Gorunet, Kyčera, Megora* în Šandrovo (id., ib., 26); *Kurtuj, Dovhuj grunj* în Tecső—Tačovo (id., ib., 26); *Niž. Rosul kolo rope, Veš. Rosul kolo Ozera, Tremšal'ova stremtura* în Terebl'a (id., ib., 26); *Monče lina, Stinka, Kičera, Deluc, Porkulec* în Terebul' (id. ib., 27); *Kičera, Kičery, Lupejka, Romanka* în Ternovo (id., ib., 27); *Sered plaj, Strungy, Menčul, Tesčora, Konec Menčul, Şerban*, apa *Bandesel, Bredecel, Linij* în Trebušany-Bile (id., ib., 27); *Balta, Menčul* sau *Monče l, Ursava* sau *Ursovo, Karpinovo*, apele *Ursovskij, Karpinovskij* în Ugla (id., ib., 27); *Pietrosa* sau *Petros*, apele *Poméjneca* sau *Pomyjnicja* (cf. *pomită*), *Petros* în Ujbar'ovo (id., ib., 27—28); *Bukštulŭ, Pikunj, Dovgij hrunj, Streminos, Gropy* (cf. și *Grota*), *Stranzul, Bradula, Ajbul* [1]), *Bradulčik, Aršičnik, Brusturjanka, Mendžul* în Ust'čorna (id., ib., 28); *In Zavoju* în Valea porcului rom. (id., ib., 28); *Mn'al* în Vojnijovo (id., ib., 28); *Ropa, Kyčera* sau *Kičira* în Vol'chovcy (id., ib., 28—29); *Minčul* sau *Menčul, Hrunj, Volosanka, Sitarov hrunj, Magura, Kuk, Čulej* în Volovoje (id., ib., 29); *Petrüčika gruň* (cf. și apa *Petrüvčik*), *Kurnuta* în Vučkovoje (id., ib., 29); *Kyčera* în Zadňa (id., ib., 30); *Kyrtinjaska, Hrunj* în Zolotar'ovo (id., ib., 30).

164. Cât privește râul **Tisa**, acesta este atestat înainte de venirea Ungurilor în următoarele forme: *Πάθισσος* = *Pathissus* (Plinius, *N. H.*, IV, 12 (25); cf. *Παρτίσκον*, loc. lângă Tisa, Ptolemaeus, III, 7, 1; *Πάρισσος*, = « *Πάτισσος* », Strabo, VII, 5, 12; *Parthiscus*, Amm. Marcellinus, XVII, 13, 4); *ὁ Τισσός* (Theoph. Sim.; Theophanes); *ὁ Τίγας* (Priskos Rhetor, *fr.*, 8); *Tisia* (Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, V, 33, și XXXIV, 178; Geogr. Rav., *Cosmographia*, IV, 14; Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, II, 1856; V. Pârvan, *Getica*, 269—270; A. Philippide, *Originea Rom.*, I, 459); *Tiza* (*z* = *s*; Einhardi Annal. a. 796, Pertz, *MG, SS*, I, 183); *ἡ Τίτζα* (Const. Porphyrog., *De adm. imp.*, c. 40); *ἡ Τήσα* (din treimea întâia a secolului IX în inscripția

[1]) Probabil identic cu *Albul* din Mokre (p. 17), în care mai găsim *Buštul, Bradulčik, Srancul*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Omurtag, cf. Tomaschek, *Chano-bulgarische Inschrift Onegavon*, în *Arch.-ep. Mitteilungen aus Österr.-Ungarn*, XVII—1894, 200, şi I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 18, nr. 4); *Tisa*, *Tissa* (s. VIII—IX, cf. Jireček, *Sitzungsber. der Wiener Akad. d. Wiss.*, CXXXVI, XI, 94; L. Niederle, *Slov. star.*, II, 158, şi *Manuel de l'antiquité slave*, p. 58).

Dintre acestea, *Tisia* este latinizarea unui barbar *Tisa*[1]).

După venirea Ungurilor documentele latino-ungureşti (cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 64—65) arată două forme principale pentru *Tisa*.

1. *Tisa* = *Tisza* (cf. Szamota Zolnai, *MOklSz*, s. v. *holt*, *köz*, *víz*; *Schl. szójegyzék*; Érdy-Kódex, 391, 401; Murm., 352; Szikszai, 1590; etc.) > *Tissza* (cf. Calepinus; Heltai, *Canc.*, passim) > *Tëssza* (cf. *Beszterczei-Szójegyzék*: « *Ticia-Teza* ») > *Tisze* (cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 266—272; *Tize*, *Thize*, *Tisce*, forme care pot fi însă şi genitive latineşti, cum se vede din Kézai, c. 7, 9, unde este gen.). Forma *Tisia*, *Thyscia* este latinizarea formei *Tisa*.

2. *Ticza* (cu *-s-* trecut în *-cz-* la trecerea dintr'o limbă într'alta; cf. mai întâiu ἡ *Τίτζα* la Const. Porphyr., iar despre acesta vezi I. Melich, *Magyar Nyelv*, XIX, 38) > *Ticze* sau *Tice* (cf. Szirmay, *Not. com. Zemplén*, 37, şi harta acestuia; alt-undeva *Tice-ér*, cf. Ortvay, *l. c.*; *Magyar-Nyelv*, V, 369) > *Ticcze* sau *Ticce* (cf. Ortvay, *l. c.*: *Tycche*). Latinizarea acestei forme este *Ticia* (*Vita s. Gerardi*, c. 10), precum şi *Titia*, *Tycia*, ale documentelor latino-ungureşti (cf. Ortvay, *l. c.*, din a. 1419: ipse *fluius Thycie vize*, Szamota –Zolnai, *MOklSz*, s. v. *víz*); formele *Ticia*, *Tycya*, *Thicia*, *Thychia*, *Tyczya*, etc., pot reproduce însă şi ung. *Ticza*.

Aceste două forme principale ale documentelor latino-ungureşti sânt întrebuinţate până în sec. XV. Din sec. XV încoace însă numele latinesc al *Tisei* este *Tibiscus* sau *Tybiscus* (cf. Ortvay, *l. c.*; Murm., 352; Calepinus, etc.), o eroare a umaniştilor care au confundat *Tisa* cu vechiul *Tibiscus* = *Timiş* (cf. Ortvay, *l. c.*; *Magyar Nyelv*, II, 158).

Numele Tisei a fost explicat în deosebite chipuri. W. Tomaschek, *Die alten Thraker* (*Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss.*, CXXXI, 1, 95) îl socoate de origine traco-dacă, îl traduce cu « Furth, Übergang » şi-l aduce în legătură cu zd. *peretu* şi cu radicalul idg. *pate-* « sich ausbreiten », adăogând un semn al întrebării după *-θισσο-*, pe care nu-l poate explică. V. Pârvan, *Getica*, 269—270, reproducând părerea lui Tomaschek şi combătând-o, îl socoate scitic ori celtic (cf. rad. *parth-* în *Parthona* din Bactriana, în *Parteno*, *Parthanum* din Raetia).

Şi după Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 66, *Πάθισσος* - *Τισσός* - *ὁ Τίγας* - *ἡ Τῆσα* - *ἡ Τίζα* - *Tiza* ar fi în ultima analiză un element

[1]) Cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 64; greşit despre *Tisia* Grienberger, *Zeitschrift f. d. Altertum*, LV, 47—50, şi C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, pp. 91—92.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

traco-dac, iar forma *Πάθισσος*, la care trebuie reduse și cele ale lui Ptolemaeus, Strabo și Ammianus Marcellinus, o formă compusă din prefixul *pa-* și apelativul *-thissus*.

Forma *ὁ Τίγας*, păstrată de Priskos, după Müllenhoff, *Deutsche Altert.*, II, 378, a fost în original *ὁ Τίσας* (iar ς a putut fi citit ușor de copist ca *γ*), emendație, pe care o admite și Tomaschek (*Archeol.-ep. Mitteil. aus Öst.-Ung.*, VII, 200; Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss., CXXXI, 1, 95), precum și Melich, *o. c.*, p. 66. Acest **Tisas* ar fi o formă goto-gepido-longobardă. «Din punct de vedere istoric se poate înțelege presupunerea că germ. apusean *Tiza* (cet. *Tisa*, cf. la Iordanes *Tisia* < **Tiza*) a trecut la Avari, apoi în bulgaro-turcă și de-aici în maghiară. Această germană apuseană ar fi fost longobarda. Longobarzii au petrecut în Ungaria și în sec. II d. Hr. cu prilejul războaielor marcomane (vezi Paul [1], III, 850), în secolul VI au locuit un oarecare timp pe șesul dintre Dunăre și Tisa și pe acesta l-au numit în limba lor *feld* (germ. apus. **filda*) [1]). Având în vedere această ipoteză, și din punct de vedere lingvistic se poate explică aproape fără obiecțiune forma *Tiza* (cet. *Tisa*) din sec. VI—IX. Germ. apus. *Tiza*, care este forma normală rezultată din mai vechia **Tisaz*, iar aceasta din barbarul * *Τισός* < *Τισσός*, a ajuns neschimbată în limbile turcești: avară, apoi bulgaro-turcă și de-aici, la marginea secolului IX—X, în ungureașcă. Toate semnele ne arată că ung. *Tisza* poate fi nume din vremea cuceririi țării primit prin mijlocire turcă» (p. 69) [2]).

Din ungurește ar fi apoi formele slave: slov. *Tisa* (cet. *t'isa*), slov. estic. *Cisa*, v.-pol. *Cyssa*, pol. mod. *Tysza*(?), ceh. *Tisa*, v.-srb. *Tisa*, s.-cr. *Tisa*, bg. *Tisa*, precum și rom. *Tisa (Tisă)* și germ. *Teiss*, *Teisse*, *Theysse* < gms. *Tîse* (pp. 68—69).

Este vorba deci iarăși de teoria bulgaro-turcă a lui Melich, de astă dată întemeiată pe unele ipoteze, despre care însuși autorul ne spune că «nu sânt nediscutabile» (p. 67). Nu mai amintesc că forma *Tiza*, dela care pornește Melich socotind-o longobardă, este o simplă grafie a lui *Tisa*, pe care nu se poate clădi nimic.

Lucrurile stând astfel, explicarea lui Melich nu se poate admite.

Deoarece în limba celtă se găsesc multe nume proprii care încep cu *Tis* (*Tisiŏs*, *Tisiacus*, etc.), Holder, *Altcelt. Sprachschatz*, *l. c.*, crede că *Tisia* lui Iordanes și *ὁ Τίγας* al lui Priskos derivă dintr'un apelativ celtic.

După J. P. Šafařik, *Slav. Alterthümer*, I, 246—247 și 507—508, și *Slow. starož.*, 207 și 408, *Πάθισσος* este un nume slav, și anume un compus ca sârbul *Pòtîsje* «regio circumtisiana», *Pòdrînje* «das Land längs der Drina», *Pòsavlje* «die Gegend längs der Save», *Pomořj*, *Pomoravj*, *Podunavj*, etc. Această explicare o admite și L. Niederle,

[1]) În notă se fac trimiterile necesare.

[2]) Tot așà și în articolul lui I. Melich, *Über den ungarischen Flussnamen Tisza «Teiss»*, în *Streitberg-Festschrift*, Leipzig, 1924, p. 223.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Slov. starož., II, 158 (cf. şi *Manuel de l'antiquité slave*, p. 58), adăogând că *-ϑισσος*, *Τισσός*, *Tiza* poate fi identic cu slav *tisъ*, *tisa* « Taxus baccata ».

Melich, *Revue des Études Hongroises et Finno-ugriennes*, 1923, pp. 211—214 şi *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 65, combate această teorie, care i se pare cea mai primejdioasă pentru cea bulgaro-turcă a d-sale.

Argumentele principale îi sânt: *a*) « *Πάθισσος* al lui Plinius este nume de r â u, în vreme ce srb. *Pòtîsje*, etc., sânt nume de ţ i n u t; *b*) srb. *Pòtîsje* etc., sânt colective alcătuite cu sufixul slav *-ьje* din construcţia sintactică *po Tisě* (srb. *po Tisi*) « an der Teiss », în vreme ce *Πάθισσος* este compus din prefixul *pa-* şi dintr'un radical *-o* sau *-u ϑισσος* — *Tissus* neprevăzut cu sufix. Acest *Πάθισσος* s'ar puteà comparà numai cu un slav *Padrina* (cf. srb. *Drina*, râu), *Pa-sava* (cf. s.-cr. *Sáva*, râu), *Pa-vltava* (cf. *Vltava* = « Moldva », râu în Ceho-Slovacia), *Pa-wisła* (cf. pol. *Wisła*, râu), etc., dar un astfel de nume de râu slav nu există » (*A honfoglaláskori Magyarország*, 65).

Argumentul întâiu este fără temeiu şi cade îndată ce ştim că după floră poate fi numit nu numai ţ i n u t u l, ci, prin extensiune, şi a p a care curge prin respectivul ţinut, mai ales la izvor (cf. *Mura*, *Moldova*, iar din Maramureş, unde se găsesc izvoarele *Tisei*: *Bradulec*, *Bradulic*, *Bradulčik potok*, *Bredecel*, *Karpinovskij potok*, *Sočet*, etc., la Petrov, *o. c.*, indice, apoi *Valea-Brad*, *Valea-Curpeni*, etc.).

Argumentul al doilea, după aceasta, nu rezistă nici el: *Πάθισσος* poate fi adecă, nu numai un nominativ reconstruit dintr'o construcţie sintactică slavă (*po Tisě*), înţeleasă greşit şi socotită ca un singur cuvânt de scriitorii străini (Plinius, etc.), ci şi un compus fără sufix al lui *tisъ*, *tisa* « tisă », de felul lui *Paseka*, *Pasika*, *Pasečka*, *Pasěčnyj*, *Pasičnyj*, etc. (foarte obişnuit în toponimia comitatelor Maramureş, Bereg, Ugocsa, Ung, Zemplén, cf. Petrov, *o. c.*, indice, p. 126 şi 190) = rus. *paseka*, rut. *pašika*, ceho-slovac *paseka* (cf. şi *sečъ*) « Verhau, Holzschlag » < v.-bg. *posěkъ* « *τομή* »; v.-bg. *pabirъkъ* (n.-sl. *paberk*, s. *pabirak*) « racemus post vindemiam relictus »; *paro* « Nachschwarm »; *patoka* « Trebermost »; *pažitь* « pratum »; *Pastajiči*, *Postaj* în Russkoje din Zemplén, etc., etc. [1]).

In ori ce caz este greşit să pornim la explicarea numelui *Tisei* fără a aveà în vedere că acest nume nu se restrânge numai la afluentul de pe partea stângă a Dunării, care-l primeşte la Titel.

[1]) Relativ la aceste compuse W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*², I, Göttingen, 1924, p. 675, § 708, ne spune: » Den ersten Bestandteil bilden Präpositionen, Präpositional- und andere erstarrte Ausdrücke, die mit einem entsprechenden deklinierbaren Worte nicht mehr in Zusammenhang gebraucht werden, die aber sonst auch auszerhalb der Komposition meist noch auftreten.

Einige Präp. erscheinen häufig bei der Komposition mit einem Nomen gedehnt im Gegensatze zu jener mit einem Verbum, so insbesondere *pra*, *pa* z. B. *pa-mętъ* « Gedächtnis », dagegen *pomьněti*, *pra-dědъ* « proavus ». *pa-* bezeichnet häufig das spätere, das Scheinrechte, Geringere: ksl. *pa-birъkъ* « racemus post vindemiam relictus »; *pa-dъšti* « privigna » . . . «

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Un « fluv. *Tiza* se găsește și la Balaton, în Pannonia. Lângă acesta avem « villa *Peterreue* » și « *Mortua* » = « *Zeuleus* » (*Szöllős*) din posesiunea mănăstirii din Tihany (a. 1093, Wenzel, *CDA*, VI, 70). In Bakony găsim « villa *Tyz* (a. 1093, Wenzel, *CDA*, VI, 67), iar între a. 1234—1270 « piscatura *Ticia* ». *Tyz*, *Tyza*, *Tyze* se găsește în aceeași regiune și ca nume de persoană: un « udvornicus » în « villa Zamthou » (a. 1211, Wenzel, *CDA*, I, 123), un « tavernicus » în « villa Nelka » (a. 1234—1270, Wenzel, *CDA*, II, 4), etc.

In Maramureș, unde sânt izvoarele *Tisei* și unde populația slavă a trebuit să se ivească foarte curând [1]), găsim apele: *Tisovec* în Studenoje (Petrov, *o. c.*, p. 25), alături de muntele *Tisovec* în Hol'atin St. (id., ib., p. 8), câmpul *Tisovec* în Ol'ka Humeńanska și Ripejov, com. Zemplén, unde găsim și *Tisovska hora*, *Tisovska stran* (id., ib., p: 78 și 82); *Tisnikovati* în Luh Șir. (id., ib., 16). Tot în Maramureș se găsește n. top. *Čorna Tisa* sau *Tiščora* în Jasenje (id., ib., 10), *Tišište* — « mertva *Tisa* », în Buștino, *Za Tisó na berezi* în Byčkov (id., ib., 4), muntele *Tisin* în Apșa (id., ib., 1) etc.; iar în Ugocsa *Sered Tisi* în Rokosov' (id., ib., 34), *Medzi Tisou*, *Za Tiskou* în Vel'atin (id., ib., 36), etc.

Marele Dicționar Geografic al României, V, 601—602, ne atestă: *Tisa*, vale și părâu în Vaslui; *Tisa*, sat în Bacău (cf. și *Tisa-Silvestri*), Dâmbovița, Prahova, Vâlcea; *Tisăul*, com. rur., cătun în Buzău; *Tisăuți*, sat în Botoșani; *Podul-Tisei*, colină în Buzău; *Tisești*, suburbie a com. Târgul-Ocna în Buzău.

In Ardeal avem *Tisa* în Hunedoara și Zărand (poss. *Thyza* et Kys *Thyza* a. 1491, Csánki, *MH*, V, 142; Lipszky, *Rep.*, II, 148; Lenk, *Lex.*, IV, 260; etc.).

Acestea, evident, derivă din slav. *tisъ*, *tisa* (> rom. *tisă*) « taxus baccata » și măresc probabilitatea etimologiei propuse de Šafařík și Niederle. Iar, în cazul că această etimologie este cea adevărată, numele românesc al *Tisei* a putut să vie direct din slavă, ca și cel unguresc [2]).

165. Expansiunea Românilor din Beschizii vestici (com. Árva, Zips, Sáros) și estici (com. Sáros, Zemplén, Ung) [3]), precum și din

---

[1]) În privința venirii Rutenilor în aceste părți părerile sânt împărțite: unii-i cred anteriori Ungurilor, alții veniți deodată cu aceștia, iar alții ulteriori. Totuși populația slavă din Carpații nord-estici poate fi veche, chiar dacă caracterul ei n'a fost dela început rutean. Cf. asupra acestei chestiuni: T. Lehoczky, *Beregvármegye monográphiája*, 116—128; Hodinka A., *A munkácsi gör. kat. püspökség története*, pp. 58—89, și Szabó A., *A magyar oroszokról (Ruthének)*, pp. 36—54.

[2]) De origine slavă socoate *Tisa* și E. Moór, *Ungarische Jahrbücher*, VI—1926, p. 444. Pentru A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 459, *Tisa* « nu-i fonetism românesc ».

[3]) Cea mai veche formă a *Beschizilor* este *Beschad* (a. 1269, Wenzel, *CDA*, VIII, 243), ung. « *Beszkéd hegyei* » (*Carpathici montes*, Páriz Pápai, *Dict.*, 1708), « *Beszkéd h.* » (Páriz Pápai, *Dict.*, 1767); *Beszkéd* (« *Beszkéd* hungarice, *Beskyd* slavice, *Beszkéd*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Carpații Maramureșului, s'a întins și mai departe, în Galiția: spre Vest până subt Cracovia, spre Nord până 'n mlaștinile Pripetului și spre Est până în Podolia [1]).

Am arătat că în comitatele Árva și Zips se găsiau Români încă din timpuri foarte vechi. Tot așà și pe teritorul numit *Podhale* dintre *Măgura* Arvei și a Zipsului și pe Valea Dunajec-ului, unde sânt Goralii, căci legenda Sfintei Cunigunde pomenește de păcurari români în apropiere de «oppidum Antiquae Sandecz» (în unghiul format de Dunajec și Poprad) [2]).

Este foarte probabil că acești Români să fi fost ceva mai vechi decât cei din regiunea Sanului, a Dnistrului de sus, a râurilor Stryj, Swica și Lomnica (împrejurul orașelor Turka, Borynia, Tuchla, Skole, Bołechów, Dolina și Kałusz), deși încă la 1150 este pomenit un teritoriu *Bołochovo* (*<volochъ* = «valah») în Podolia, între principatele Volhynia și Kiev, unde se află apoi землѧ болоховскаѧ «țara Bołohovenilor», iar la 1231 și 1235 sânt pomeniți și «cnejii dela Bołochov» (Кнѧзи Болоховцини), tributari ai Haliciului, ca luând parte la luptele regelui Bela al Ungariei și ale prințului de Czernigow împotriva lui Daniel Romanowicz, care-i prinse (vezi *Lětopisь po Ipatskomu spisku*, p. 278 a. 1150; p. 376 a. 1172; p. 511 a. 1231; p. 516 a. 1235; p. 526 a. 1241; p. 555 a 1257, la D. Onciul, *Originea principatelor române*, p. 86 și 237, n. 21, precum și Kałużniacki, la Miklosich, *Über die Wand. d. Rum.*, pp. 40 și 51, n. 14, 15, 16, unde se dau citatele necesare). După 1257 numele acestor cneji dispare (id., ib., p. 52, n. 22).

Astfel, cum am mai amintit (c. 88), s'ar puteà ca *Blakumen* din inscripția cu rune din secolul XI [3]), precum și mărturia lui Nicetas Choniates din 1165, privitoare la omorul lui Andronicos [4]), să se rapoarte la înaintașii Goralilor, pentru care avem atestări topice așà de vechi.

Beskid polonice — montium Carpaticorum juga », Lipszky, *Rep.*, I, 55; cf. și Kassai, Czuczor — Fogarasi, etc. Despre numele lor Šachmatov, *Archiv f. slav. Phil.*, XXXIII, 54, ne spune că este de origine gotică: » Den Namen der *Beskide* hat A. Budilovič in Verbindung gebracht mit gotisch **biskaiƀan*...; A. Sobolevskij lenkte die Aufmerksamkeit auf dialekt. poln. *Bieszczady* [cf. pol. *Beściad*, *Bieściad*, *Beskid*, *Beszkid*, *Bieszczad* «ein Teil des Karpat. Gebirges», Linde; rut. *Bèskyd* «Beskid, Gebirge überhaupt», *Beskèdij*, plur., «Felsen, Bergen, Bergklüfte», Želechovski] und nahm an, dass hier *-šča-* schon in der gemeinslav. Ursprache *-skě-* ersetzte. «

Și J. Rozwadowski, *O nazwach geograficznych Podhala*, în *Pamiętnik towarzystwa tatrzańskiego*, Rok 1914, Kraków, 1914, pp. 2—3, se gândește la o origine germană a *Beschizilor*, punând acest nume în legătură cu vgs. *bisceidan*, gms. *bescheiden* «scheiden», de-aici gms. *beschêt* (= bêskêt), scand. *besked* «rozdzial, rozdzielenie, rozłazenie», «spinare de munte despărțiatore»; cf. și *Revue Slav.*, IV, 267, VI, 69; *Język polski*, II, 163; Gombocz—Melich, *MEtSz*, 382—383.

Mai nainte Tomaschek, *Über Brumalia u. Rosalia*, în *Sitzungsber. d. W. Ak.*, Phil.-hist. Cl., LX, 393: < trac. *Bessos* + *kyd* «Bessen-wald».

[1]) Cf. I. Nistor, *Em. de peste munți*, în *AAR*, s. II, t. XXXVII ist., pp. 819—820.

[2]) Długosz, *Hist. Pol.*, ed. Przez., I, p. 320; cf. I. Nistor, *Românii și Rutenii în Bucovina*, p. 20 și *Emigrările de peste munți*, *l. c.*, p. 820.

[3]) R. Ekblom, *o. c.* în *Arch. f. slav. Phil.*, XXXIX—1925, p. 211.

[4]) Nicetae Choniatae *Annales*, Venetiis, 1729, lib. IV, 2, p. 68—69.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Totuși și imigrările Românilor din Beschizi și Carpații Maramureșului în Galiția au putut să înceapă sporadic încă din secolul XI și XII. Să ne gândim numai la mărturiile dela 1070 și 1147, privitoare la *Volohii*, care se amestecă în luptele Leșilor, și la *Țara Volosca*, scoase de D. Cantemir din Długosz[1]). Intensitatea acestor imigrări a crescut în secolul XIII, când începură luptele dintre regii din Ungaria împotriva principelui de Halicz, lupte care ținură mai mult de un secol.

Cele mai multe imigrări însă se făcură în jumătatea a doua a secolului XV, când subt numele de așezări cu « ius valachicum » găsim și sate rutene ori polone, uneori subt cneaz român, altădată subt cneaz din neamul lor[2]).

Pricinile acestor imigrări au fost așà dar militare, politice și economice. În armatele regilor ungari, în mod firesc, au trebuit să se găsească și « walachische Bestandtheile », Valahii fiind, cum ne-am putut convinge, tocmai locuitori ai părții muntoase primejduite din granița țării. Mulți din acești Valahi « vielleicht verzogen sich in Galizien anzusiedeln und so die ausgedehnten Einöden, die sie hier im Gebirge, ja selbst auf dem flachen Lande vorfanden, in Besitz zu nehmen und urbar zu machen ». Împrejurările cele mai favorabile pentru imigrările Românilor în Galiția au fost în timpul când principatul Haliciului îi revenì lui Ludovic cel Mare, ca moștenitor al regelui Casimir, iar acesta îl transmise prințului Vladislav de Oppeln (1372—1379), care, nefiind agreat de populația țării, s'a sprijinit « speciell auf seine schlesischen und, da diese letzteren nicht ausgereicht hätten, vorzugsweise auf seine ungarischen Hilfstruppen..., die sich der Natur der Sache gemäss nicht so sehr aus Magyaren als vielmehr aus Kumanen und W a l a c h e n recrutirten und dem Geiste jener Zeit gemäss durch Anweisung von Ländereien für ihre Dienste schadlos gehalten werden mussten ».

« Das Gleiche gilt sodann mit demselben Rechte auch von der Zeit (1379—1382), wo Ludwig der Grosse selbst, wie nicht minder von der Zeit (1382 — 1387), wo seine Tochter, die ungarische

[1]) D. Cantemir, *Hronicul vechimei a Româno-Moldo-Vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, pp. 384—385 și 390; cf. și I. Minea, *Despre Dimitrie Cantemir*, Iași, 1926, p. 125, și Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, pp. 133—134, și NXXIX-1932, pp. 25—27.

[2]) Vechimea coloniilor românești din Galiția este admisă în acest chip de Kałużniacki, în Miklosich, *Über d. Wanderungen d. Rum.*, 41—48; K. Potkański, *Badania historya i etnologiczne nad rozsiedeniem pleniom polskych*; I. Nistor, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien*, 101. Band, I. Hälfte, Wien, 1910, citați de Mototolescu, *o. c.*, pp. 9—10; apoi K. Potkański, *Pisma pośmiertne*, I, Cracovia, 1922, p. 323, 331, etc., Prof. dr. A. Petrov, *Drevnejsia gramoty po istorii Karpato-Ruskoj Cerkvi i jerarhii* 1391—1498, Praga, 1930, pp. 38—39, nota, 64, etc., citați la Th. Holban, *l. c.*, passim; cf. și I. Nistor, *Românii și Rutenii în Bucovina*, București, 1915, pp. 19—23, și *Emigrările de peste munți*, *l. c.*, pp. 819—820. Este combătută de M. Hruszewski, *Istorija Ukrajni-Rusi*, t. I, we Lwowie, 1906, p. 126, care le socoate de dată mai recentă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Königin Maria, die Regierungsgeschäfte von Halicz besorgte. Auch diese Regenten mussten sich vorzugsweise auf militärische Besatzungen und auf Colonien stützen, die, insofern eigentliche magyarische Insassen ihr Land in der Regel nur ungerne verlassen, gleichfalls vorwiegend aus Kumanen und zumeist aus Walachen bestanden »[1]).

Astfel la 1386 funcționează « *Nayn* wayvoda Walachorum ca asesor la « iuditium generale » din Sanok[2]).

Intr'un act dela 1390, dat din Sambor, este pomenit « *Dzurgio* (*Dzingio*) de Stupnica Voywoda Walachorum »[3]), ceea ce ne arată că în districtul Sambor se găsià în acest timp o puternică colonie românească. Numele satului *Wołoszcza* din apropiere de Stupnica dovedește acelaşi lucru. La 1397, 2 Români fundează aşezări pe valea râului Opor, afluentul Stryjului[4]). Orăşelul *Bolechow* (rut. *Bołechóv*), care într'un document din 1472 este numit expres « villa Valachorum »[5]), precum şi satul *Wołoska wieś* (= « satul valah ») din vecinătatea Bołechow-ului, sânt, după părerea lui Kałużniacki (*l. c.*, pp. 44—45), colonii militare, făcute de Români din Ungaria pe timpul prințului de Oppeln, al lui Ludovic cel Mare ori al reginei Maria. În acelaşi timp, dacă nu chiar mai curând, s'au aşezat în Galiția de Est (vechiul district al Sanok-ului) şi familiile « *Sas*, Dragowie, alias Sassowie », despre care I. Długosz (1415—1480), în descrierea stemei familiare, ne spune că sânt « Genus valachicum ex montibus et silvis provinciarum Russiae, qui Poloniny nuncupantur, ducens originem »[6]).

Datele privitoare la expansiunea românească în Galiția pe timpul reginei Hedviga (1384—1399) şi al soțului său Ladislau Jagiełło sânt, relativ, puține.

În 1402 le dărueşte regele fraților *Jurij*, *Zanko* şi *Dymitr* din Ulitz câmpul *Dobre* (acum sat în districtul Bircza)[7]).

---

[1]) Vezi Kałużniacki, la Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen*, pp. 43—44, unde se fac şi trimiterile necesare.

[2]) *Script. rer. Polonicarum*, VII, p. 380; cf. I. Nistor, *Românii şi Rutenii în Bucovina*, p. 19.

[3]) *Akta grodz. i ziem.*, VI, p. 4; cf. şi *Arhiva Istorică a Rom.*, I, 1, p. 104.

[4]) *Oesterr.-ung. Monarchie in Wort und Bild*, X, p. 71 (şi ed. ung. pg. 71); cf. Nistor, *o. c.*, p. 20.

[5]) *Akta grodz. i ziem.*, VII, p. 127; vezi şi Hurmuzaki, *Doc.*, II, 2, p. 219; cf. II, 3, p. 320, 321, 390, 461, 536, 611; *Arh. Ist.*, IV; Hruszevskyj, *Materialij*, p. 37 ş. u., la I. Nistor, *Românii şi Rutenii în Bucovina*, p. 20.

[6]) Vezi Kałużniacki, *o. c.*, p. 45 şi 56, unde la n. 78 trimite la « *Banderia Prutenorum, tudzież Insignia seu Cleinodia regni Poloniae* », ed. de Muczkowski, Cracovia, 1851, p. 67.

[7]) *Akta grodz. i ziem.*, vol. XII, pp. 44—46: « quibus Jury, Zany et Dimetrius fratres patrules servitores nostri de Vlicz . . . ipsis campum nostrum dictum vulgariter Dobre in terra nostra Sanocensi situm »; cf. Kałużniacki, *l. c.*, p. 45 şi 56, n. 80, şi Mototolescu, *o. c.*, p. 14.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Acelaşi rege dărueşte în 1431 *Turka*, « donatione perpetua et in aevum », unui oarecare « *Vancza* V a l a c h u s » şi fiilor săi *Chotko*, *Iwanko* şi *Zanko*, « Valachi advenae de Hungaria » din districtul Sambor, dar în schimb « idem *Vancza* cum filiis suis ipsorumque successoribus legitimis ad quamlibet expeditionem cum quatuor sagittariis in equis ducentibus nobis et nostris successoribus servire tenebuntur et sunt astricti. . . » [1]).

În 1424 fu descălecat satul *Ruda* de Români din Ungaria [2]). Pe timpul regelui Vladislav, urcat pe tronul ungar în 1440, s'a reluat colonizarea de Români şi dăruirea de pământuri în Galiţia, de o parte cu gândul de a preface pustiurile în locuri roditoare (« locaque. . . vasta et deserta inhabitabilia in fructifera convertamus, ut Nobis inde commoda et grata obsequia subsequantur »), de altă parte cu scop militar. Astfel îi dărui lui « *Zanko* [3]) W a l a c h u s de Thurka » « vastitatem. . . Thernowe polye dictam, in fluvio San consistentem », în schimb « *Zanko* et sui successores legitimi ad quamlibet expeditionem proclamatam et generalem duobus sagittariis cum arcubus Nobis et Nostris successoribus servire tenebuntur et debebunt etc. » [4]).

Aceste condiţii sânt cu totul asemănătoare celor impuse Românilor din Árva şi din alte părţi.

Cele mai multe pustiuri se găsiau în regiunea izvoarelor râului San şi ale Dnistrului de sus. Este explicabil deci că cele mai numeroase sate româneşti sau cu drept valah, cu colonişti veniţi din Ungaria, s'au întemeiat aici şi pe văile râurilor Stryj, Świca şi Lomnica, afluenţii Dnistrului.

Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii*, p. 52 ş. u. arată că regii poloni mai întemeiară şi alte sate cu drept românesc în cursul veacului XV, iar în cel următor înfiinţă un mare număr de sate româneşti şi Petru Kmita, comite de Wişniţa, Palatin de Cracovia, Mare Mareşal al Poloniei, Căpitan de Przemyszl. Coloniile duse de el se găsiau în partea muntoasă a districtelor Sanok, Bjelcz, Sambor şi Przemiszl, unde alcătuiau *craine* sau ocoale proprii. » Această situaţiune, la graniţa Ungariei, nu lasă nici o îndoeală în privinţa provenienţei colonilor: ei erau Români din Nordul Ungariei, din Comitatele Maramureşului, a Beregului şi a Ungvárului.

Concesionarul care obţine la 1509, dela Regele Sigismund al Poloniei, cnezatul dela Ustrzyki, erà « nobilis vir Iwona Ianczowicz

[1]) *Dokumenta doticzące dawnej ekonomii samborskiej*, I, pp. 243—244, cf. Kałużniacki, *l. c.*, pp. 45—46, şi Mototolescu, *o. c.*, p. 14.

[2]) Cf. Mototolescu, *o. c.*, pp. 10—11, unde se publică o parte din documentele care amintesc acest fapt.

[3]) Dim. lui *Zane*, *Zana* < *Zaharija*; cf. şi *Zanké*, *Zaka*, *Zako*, *Zaho*, *Zajko* (de-aici *Zanka* a. 1330, Csánki, *o. c.*, III, 125 în com. Zala, despre care Jankó, *o. c.*, 21, observă « Herkunft des Namens unbekannt » şi *Zánkház*, parte de hotar în Kenesei, com. Veszprém, Jankó, *o. c.*, 55 şi 96).

[4]) Kałuzniacki, *l. c.*, pp. 46—47.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Transsilvanus, miles Noster cum olim germano suo fratre Theodorico», care, acest de pe urmă, căzuse mai înainte «strenue dimicando» cu Moldovenii lui Bogdan Chiorul «(p. 52).

Între colonişti găsim nume ca *Iwan Wołosz*, *Iacob Walachus*, *Michael Ordzechovski*, *Wanczo*, etc. [1]), iar între sate *Wolcza* = «Vălcea» sau «Vâlcea», *Nanova*, *Rzepecz*, sau *Rzepedž*, din *repede*, ş. a.

Numele acestor sate, adunate în cea mai mare parte de Kałużniaki, *l. c.*, pp. 25—34, 62—64, unde se indică, dacă este cu putinţă, şi data întemeierii (sec. XV—XVI), de obiceiu nu sânt româneşti. Totuşi, cum a arătat şi I. -A. Candrea, *Elementele române în limbile slavice*, în *Noua Revistă Română*, I, 1900, p. 399, găsim între ele şi numiri a căror origine românească nu se poate tăgădui: *Wołoszyn* în distr. Cracovia; *Doznica* în distr. Jaslo; *Fraga*, *Ripiany*, *Wołosianka mala*, *Wołosianka wilka*, *Wołosynòva*, *Wołoszcza*, *Turze*, *Strzulki*, *Libuchora*, *Roztucz*, etc., în distr. Sambor, Alt-Sandez şi Turka (cf. Kałużniaki, *l. c.*, p. 57, n. 95; în aceeaşi regiune harta militară austriacă ne arată numiri de munţi, etc., ca: *Ratunda* = *Randulna*, *Turbacz*, *Magura*, *Hruń*, ş. a.); *Krolik wołoski*, *Tyrana wołoska*, *Puławy* în distr. Sanok; *Wołoszatka*, acum *Wołoszate*, *Rypiana*, *Sczerbanòw*, acum *Sczerbanòwka* în distr. Lisko; *Wołosianka* în distr. Stryj; *Bołechòw*, *Wołoska wieś* în distr. Dolina; *Petranka*, *Rypianka*, *Strymba*, *Wołosow* în distr. Stanislau; *Rungury*, în distr. Kołomyja; *Akreszory*, *Brostury* sau *Prostury*, *Fereskul* (< ung. *fejér* «alb»), *Hruniova* în distr. Kossow, etc.

La acestea mai putem adăugà, ca fiind vechi, următoarele nume topice strânse de Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, pp. 238—243, şi XXXIX, nr. 2, 3, 4, pp. 261—277: *Hołosice* a. 1153, aproape de Cracovia *(Kodeks dzplomatyczny Małopolski*, II, p. 1*)*, *Chołoszino* a. 1210 (ib., II, p. 20), pe care le socoate identice cu *Wołosice*, *Wołoszino* (cf. *chołosnie*, *chołosznik*, etc. «pantaloni de lână», propriu «pantaloni valahi»); *Klag*, pădure prin apropiere de Niepolomice, ţinutul Bocheńsk, a. 1242 (ib., II, p. 68); *Lucesku*, sat aproape de

[1]) Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, pp. 241—242, şi XXXVIII, nr. 2, 3, 4, pp. 261—267, a relevat altele, evident româneşti: Andreas *Galeator* (= probabil «Găletar», a. 1396, la Dr. Karnczyk, *Księgi przyjeć do prawa miejskiego* w Krakowie, II—1913, nr. 479); Va ku *Gyelata* şi Iosip *Kušma Gelata* (= «Cuşmă» şi «Găleată», a. 1396, *Akta grodz. i ziem.*, XVI, nr. 1314); *Micul* «archidiaconus Cracoviensis» (a. 1224, *Kod. dypl. Katedry Krakowskiej*, I, pp. 18—19); *Micul* (a. 1275, *Kod. dypl. Małopolski*, I, p. 105); *Mihul* (a. 1473, 1477, *Akta grodz. i ziem.*, XV, nr. 1564, şi XIX, nr. 2895); *Stanczul* de Zagosdze, în Haliciu (a. 1458, ib., XII, nr. 2881); «*Thatul* civis de Camyecz» (a. 1470, ib., XV, nr. 3506); *Cristel* (a. 1450, ib., XIV, nr. 2227); «Petro dicto *Koszel*» (a. 1349, *Kod. dypl. Małopolski*, III, p, 73); *Petrel* (a. 1432 şi 1465, *Cod. dipl. Poloniae*, II, 2, p. 849 şi 934); *Turkel* (a. 1313, *Kod. dipl. Małopolski*, II, p. 229); *Stancel* (a. 1470 şi 1478, *Akta grodz. i ziemsk.*, XIX, nr. 2866, şi XVII, nr. 1503); *Nicel* (a. 1478, ib,. XVII, nr. 1503); *Iurel* (a. 1478, ib.); *Nieszczyor* (a. 1483, ib. XVI, nr. 1602); *Teresku* (a. 1470, ib., XVII, nr. 448); *Mielescu* şi *Chocz Teresku* (a. 1476, ib., XVII, nr. 1235 şi 1239); *Bryndza* (a. 1483, ib., XVI, nr. 1602), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nowy Targ a. 1280 (*Kod. dypl. Małopolski*, II, p. 145); dvorištea *Bryndziszke* a. 1481 (*Akta grodz. i ziem., XVI*, nr 1515); *Watrow*, sat a. 1405 (*Kod. dypl. Małoposki*, IV, p. 99); «*Lutheczkye dzalem*», pe lângă satul Blizne, a. 1471 (*Akta grodz. i ziem.*, XVI, nr. 801; cf. şi *Ploszky Dzal* a. 1373, la J. Rozwadowski, *Język polski*, Rocznik II, p. 163; etc.); *Kotul*, sat pe lângă Raczkowycze (a. 1440, *Kod. dypl. Małopolski*, IV, p. 361, şi Długosz, *Opera omnia*, II, p. 362); *Szamotul*, sat, a. 1456 (*Akta grodz. i ziem.*, X, nr. 116); etc.

Dintre celelalte numiri de localităţi, date de Kałużniacki, au înfăţişare românească: *Łutowisko* (distr. Lisko, între a. 1509—1553), *Łupkow* (ibid.), *Magórzyca* (a. 1563), *Maniówka*, acum *Maniów* (distr. Lisko, a. 1554), *Mijova*, acum Wola *Mihova* (ibid.), *Myków* şi *Mikov* (distr. Sanok, a. 1563), *Puławy* (distr. Sanok, a. 1572), *Rzepedź* (distr. Sanok). Aceeaşi terminologie topică românească o găsim şi pe versantul galiţian al Carpaţilor, ca şi pe cel fost unguresc, începând din Silezia până în Bucovina.

Afară de obişnuitele *Kičera*, *Hruń* sau *Gruń*, *Magura*, *Mal*, *Plaj*, *Plajek*, *Pekuj* (*Pikuy*, *Pikul*), *Syhla*, găsim nume la *Wołoska*, *Wołosiany*, apoi *Albin*, părău în Žabie; *Ardželučna*, nume de munte lângă Zielona; *Ardželuža*, munte şi părău lângă Žabie; *Akryšory*, părău în satul cu acelaşi nume; *Aršica*, munte în distr. Dolina; *Baltagul*, munte lângă Hruniova; *Brebeneskul*, munte pe partea ungurească din Čorna Hora; *Breskul*, ibid.; *Capul*, munte lângă Bania śuriska; *Čerbul*, munte lângă Jasień, distr. Kałusz; *Dragula*; *Dragulec*, munte lângă Libochora, distr. Stryj; poate *Ragoša* = *Dragoša werch*, munte lângă Kalne, distr. Stryj; *Fašory*, munte spre Nord-Vest dela Kaniuš (= «Făgšori»), *Gawor*; *Gurgulat*, munte spre Sud dela Ludwikowka, distr. Dolina; *Kihola*, munte spre Sud dela Neu-Mizuri; *Krynta* [1]), munte în Žabie; *Karmatura* (= «Curmătura») în regiunea Kuty; *Kukul*, munte lângă Bystrec; *Kyratura*, munte lângă Dzurów; *Ledeskul*, munte în regiunea Huţulilor; *Łeurda* [2]), munte lângă Zielowa; *Łunga*, părău lângă Berezów niżny; munte lângă Žabie; *Niagra*, *Niagrya*, *Negrova*; *Pietros*; *Radul*, numele unui poderei lângă Žabie; *Raduskul*, id., ibid.; *Rotundul*, munte lângă Tekucza; *Rypna*, *Syhlos*; *Sekatura*; *Siwula*; *Tusul*, munte aproape de Braza, distr. Dolina; *Vaskul*, în sfârşit *Trojan*, *Splaj*, *Gorgan*, *Howyrla* sau *Kowyrla*, ş. a. mai puţin sigure [3]).

Organizaţia românească după «ius valachicum» o dovedesc nume ca *Kniazdwór* (distr. Kołomyja), *Kniaże* (distr. Złoczów), *Kniażie* (distr. Jaworów), *Kniaże* (distr. Śniatyn), *Kniażolówka* (distr. Dolina),

[1]) Rom. *crintă* este un singular reconstruit din plur. *crinţi* < slav. *krinca*, *krinica* «Gefäsz, Krug» (cf. mai amănunţit cele ce am scris în *Dacoromania*, VI, pp. 269—70).

[2]) Cuvântul, cum am amintit, a intrat şi ca apelativ în ruteană.

[3]) Cf. Kałużniacki, *l. c.*, pp. 21—22, 47—48, 59—60, precum şi harta militară austriacă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kniażowskie (ibid.), *Kniażypol* (distr. Bircza), *Kniażyce* (distr. Przemyszl), etc., precum și existența voevodului *Dzurgio* dela 1390.

«Valahii» din Galiția și-au păstrat oarecare timp și organizația bisericească independentă. Popii valahi, sau din satele cu drept valah, aparțineau «ecclesiae ritus graeci» și aveau însemnate privilegii [1]).

În 1353 era «vlădică» ortodox un anume *Chiril Românul* [2]).

Dar, afară de coloniile românești trecute în Galiția din fosta Ungarie, avem și colonii românești de origine moldovenească, cele mai multe mai nouă decât cele despre care a fost vorba până acum.

«Als eine rein ideale und nur im grossen ganzen zutreffende Grenze zwischen den specifisch moldauischen und den durch Ungarn vermittelten walachischen Ansiedlungen Galiziens kann die Linie gelten, die man sich von Czernowitz aus längs des Pruth bis nach Kołomea und von da über Kałusz, Stryj, Drohobycz, Sambor, Przemyśl, Rzeszów bis nach Mielec gezogen denkt. Jene walachischen Colonien, die sich einstens nördlich von dieser Linie befanden, wären sodann als moldauische, jene dagegen, die südlich von ihr zu liegen kommen, (mutatis mutandis) als ungarisch-walachische Ansiedlungen anzusehen» (Kałużniaki, *o. c.*, p. 55, n. 58).

Imigrările moldovene au fost pricinuite:

a) de relațiunile comerciale dintre cele două țări, imigranții primind deosebite avantaje în privința pământului de exploatat și a impozitelor;

b) de certele dintre familiile domnitoare, boerii prigoniți căutându-și refugiul în Polonia;

c) de ipotecarea Pocuției de către regii Poloniei Domnilor Moldovei, de două ori între 1388 și 1411, când au fost duși colonișți români pentru administrarea acestei provincii [3]).

Cea mai veche mențiune despre o colonie moldoveană este cea dela 26—31 Decemvrie 1378 când Vladislav de Oppeln acordă un privilegiu cnezesc lui *Ladomir Moldoveanul*, numit și *Alexandru Românul*, pentru câmpul Hodle de lângă Bohuria. În schimb Ladomir este obligat să slujească lui *Vladislav* cu trei sulițe, deci trei ostași călări, și să-i dea pe fiecare an câte doi groși mari de fiecare cap de țăran liber, care se va așezà pe teritoriul pus subt jurisdicția sa [4]).

---

[1]) Cf. Th. Holban, *«Popii» și biserica Românilor din Polonia*, în *Arhiva*, XXXVIII—1931, pp. 20—30 și N. Kasterska, *Les Valaques dans la province de Sanok (Pologne)*, în *Bull. de l'Inst. pour l'ét. de l'Europe sud-or.*, IX—1922, pp. 45—50, după Prz. Dąbrowski, *Stosunki Kościelne ziemi Sanockiej, w XV stuleciu*, Przemiśl, 1922.

[2]) *Kvartalnik hystoryczny*, 1896, nr. 10, pp. 814—815; cf. Th. Holban, *Arhiva*, XXXVIII — 1931, nr. 1, p. 29, și XXXIX — 1932, nr. 1, p. 31.

[3]) Cf. Kałużniacki, *l. c.*, pp. 41—43, și Mototolescu, *o. c.*, pp. 11—12, unde se fac trimiterile necesare.

[4]) I. Bogdan, *Indatoririle militare ale cnejilor și boierilor moldoveni*, în *AAR*, s. II, t. XXIX ist., pp. 614, 620 și 625—626 ; cf. și I. Nistor, *Românii și Rutenii în Bucovina*, p. 19, și Th. Holban, *Arhiva*, XXXIX — 1932, nr. 1, p. 24, nota 1.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cam aceleaşi îndatoriri le-a luat asupra sa un alt cneaz moldovean, Maxim-Vlad Dragosinovici, căruia îi dăruì în 1424 Şvidrigailo, principele de Cernigov, satul Cosovo cu mănăstire cu tot, pe apa Râbniţei în ţinutul Sniatinului, şi două poieni pe apa Ceremuşului, în acelaşi ţinut, deci tocmai la graniţa Moldovei dinspre Pocuţia [1]).

După Kałużniacki, *l. c.*, p. 43, pot fi considerate de origine special moldovenească următoarele localităţi: *Beleluja*, *Cecory*, *Cygany* (îndoelnic), *Dzuryn*, *Holeniszczów*, *Hluboczek*, *Jarosław* (*skalski*), *Kamionka wołoska*, *Kobylnica wołoska*, *Kniaże* (în distr. Złoczow), *Kniażie* (în distr. Śniatyn), *Kniażie-Gerusy* (atenenţă a localităţii Wyszenka în distr. Jaworow), *Łajanowce* < *laiu*, *Lubicza*, *Sienków*, *Teniatyska* (mai bine *Teniatyszcze*), *Ułaszkowce*, *Wałachówka*, *Wiśniowczyk* (mai nainte *Wiśniowiec*), *Wołochy*, *Wołoszczyzna* (în distr. Podhajce), *Zezulińce*, *Zelińce* şi multe altele din părţile nord-estice ale Galiţiei şi din Podolia, care însă nu pot fi precizate din lipsă de documente [2]).

Din Moldova, mai ales din Bucovina, a fost colonizată şì partea sud-ostică a Galiţiei, adecă rodnica Pocuţie, care se găsià în vecinătate nemijlocită.

Colonizări din Moldova au fost posibile şì în partea sud-vestică a Galiţiei, cum ne arată numele localităţii *Moldawsko* (distr. Turka).

Kałużniacki a adunat cu totul vreo 190 sate cu drept valah în Galiţia, Kadlec a completat această statistică, ajungând până la cifra de 350, cu toate că n'are pretenţia să le fi numărat pe toate (93 în districtul Sanok, 82 în Sambor, 18 în Halicz, 33 în Przemiszl, 21 în Belz, 30 în Lwow, etc.), iar Th. Holban, *Arhiva*, XXXVII—1930, p. 242 chiar până la 500 (118 în Sanok, 90 în Sambor, cam 70 în Przemiszl, cam 65 în Belz, la care se mai adaogă altele din stărostiile Kamionacki, Skalecki, Sądecki, Chełmski. Stryjski, Sandomirski, Krakowski, Beresteński, Grodecki, Horodełski, Buski, Le:ajski, şi Zamechski).

166. Rămâne să mai spunem un cuvânt despre *Huţuli* sau *Huţani*, populaţie de vreo 200.000 suflete, care locueşte pe Coastele Carpaţilor, în regiunea râurilor Tisa, Ceremuş şi Prut (cf. lista satelor locuite de ei la Kałużniacki, *l. c.*, p. 58, n. 99).

Kałużniacki, *l. c.*, p. 49, socoate că aceştia aparţin «zu den einst walachischen Colonien in Galizien». Pentru aceasta ar vorbì numele lor, «der einen durch und durch walachischen Klang hat», precum şì numeroasele numiri topice româneşti din regiunile locuite de ei (*Magura*, *Syhla*, *Hruń*, *Ardżelaczna*, *Ardżelusza*, *Leurda*, *Lunga*, *Rotundul*, *Capul*, *Krynta*, *Punczela*, *Struszora* (= «Strungşoara»), *Kukul*,

[1]) Id., ib., pp. 615—616, 620 şi 626—627.

[2]) Mototolescu, *o. c.*, 12, adaugă: *Belzkie*, *Chełmskie*, *Colna*, *Hrebienne*, *Pankow*, *Założone*, *Parkacz*, *Kuliszkow*, *Sielce*, *wola Dworzecka* de lângă pădurea *Brzozowy*, şi *Beklinice*, care înfiinţă oraşul *Dębno*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Secatura, *Pekura*, *Kyratura*, *Ledeskul*, *Waskul*, *Radul*, *Pietros*, etc. [1]); numele satelor din Galiţia: *Akryszory*, *Brustury*, *Rungury*, *Szeszory*, *Strymba*, *Rosulna*; din Bucovina: *Rus-pe-boul*, *Gropa* sau *Gràpà*, *Sipitul* (şi: *Nesipitul*) şi cuvintele de origine românească din limba lor ca: *gugla*, *džugla*, *kiptar*; *bowhar*, *bowharka*, *buteja*, *wurda* (*hurda*, *urda*), *kl'aga*, *kl'agaty*, *zakl'agaty*, *harmasar*, *wakar*, *batalaw*, *ryndza*, *bryndz'a*, *watah*, *watra*, etc. Dar nu este sigur dacă Huţulii sânt «în der That Nachkommen der eigentlichen Dako-Rumunen» ori poate urmaşii «eines romanisirten Nomadenstammes», şi anume «der walachisch gewordenen Uzen, beziehungsweise Kumanen» (cf. p. 58, n. 103 şi 104, unde se trimite la Szaraniewicz, *O starynnych putech russko-uhorskih čerez Karpaty*, p. 70, *Kritische Blicke*, p. 87; şi Bidermann, *Die Romanen*, p. 185; cf. şi D. Onciul, *Zur Geschichte der Bukovina*, Czernowitz, 1887, p. 13). L. Malinowski, *Rozprawy Akad.* etc. din Cracovia, t. XVII din 1893, p. 3, crede că strămoşii Huţulilor sânt Românii veniţi din Ungaria, iar K. Kadlec, *Valaši a valašské právo*, p. 296, că sânt de origine moldovenească.

Numele li s'a pus în legătură cu rom. *hoţ* [2]).

Totuşi Românii nu-i numesc *Hoţi*, nici *Hoţuli* sau chiar *Huţuli*, ci *Huţani*, ceea ce ne arată că derivarea din rom. *hoţ* nu este probabilă [3]).

Gottfried v. Asbóth, *Die Religionsfondsherrschaft Radautz*, ed. I. Polek, Czernowitz, 1894, p. 15, şi Bonkáló S., *o. c.*, pp. 3 şi 4, au arătat însă că Huţulii sau Huţanii vorbesc un dialect rusneac amestecat cu multe elemente româneşti, ungureşti şi germane. Astfel A. Ficker, *Hundert Jahre* (1775—1875), extras din *Statistische Monatsschrift*, 1875, p. 7, şi R. F. Kaindl, *Die Huzulen*, Wien, 1894, pp. 1—3, îi socot cu drept cuvânt Ruteni.

---

[1]) Din Bonkáló S., *A rahói kisorosz nyelvjárás leiró hangtana*, Gyöngyös, 1910, p. 11, se mai pot întregì: *Menčil* sau *Menčul*, *Šesul*, *Plaj*, *Ščavul*, *Jáderen* (cf. *iederă*), *Lontrasa*, *Strunžena*, *Brebeneska*, *Harmaneska*, *Tomnatyky*, *Pelycy*, *Urda*, etc. De asemenea din Deffontaines şi Mieczyslaw Wożnowski, *La vie pastorale dans Czarnahora*, în *Revue des Études Slaves*, X—1930, nr. 3—4 pp. 221—230 (cf. rec. M. Ştefănescu în *Arhiva*, XXXIX—1932, nr. 1, 2, 3, pp. 71—73): *Boloseni*, *Rotundul*, *Rodul*, *Kukul*, *Kicziera*, *Magora*, etc.

[2]) Kałuzniacki se îndoeşte cu tot dreptul în explicarea dată lui *hoţ* de Hasdeu în *Istoria critică a Românilor*, pp. 294—296, care, combătând părerea lui S. Mangiuca despre o legătură între *hoţ* şi *Got*, îl derivă dintr'o interjecţie *hu! ho!* (cf. fr. *hutz!*). Cum a arătat acum în urmă O. Densuşianu, *Grai şi suflet*, IV[1], 153, *hoţ* trebuie explicat dintr'un radical slav. *chop-* «a luà, a prinde», care derivat cu sufixul *-ьcь*, **chopьcь*, a putut devenì **hopţ* (cf. *colţ* < **kolьcь* ş. a.), apoi *hoţ*.

[3]) Nu este mai probabilă nici derivarea din *Uz* = *Uţi* = «Cumani», pe care o dă Kałużniacki, *l. c.*, p. 58, n. 103, după Zeuss şi Szaraniewicz. Şi, în ori ce caz, românesc ar puteà fi numai *-ul*. După I. Nistor, *o. c.*, p. 314: «Numele *Huţan* pare să derive dela un nume topografic, format după analogia lui Moldovan, Ardelean, etc.». Ca şì *Huţani* din jud. Botoşani, «poate stă în oarecare legătură cu *Huţanii* şì numele satului *Hueţeani* din jud. Suceava, pomenit într'un document dela Ştefan cel Mare» (cf. I. Bogdan, *Docum. lui Ştefan cel Mare*, I, p. 132); cf. acelaşi şì *Originea Huţanilor din Munţii Moldovei*, în *Glasul Bucovinei*, Cernăuţi, 1925, Noemvrie 19, a. VIII, Nr. 1927, p. 2.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În privința numelui lor, trebuie să ne întrebăm dacă el nu este partea finală a numelui Pocuției, căci după I. Nistor: «Patria Huțanilor trebuie căutată în munții Pocuției, de unde ei apoi se lățiră și asupra munților Bucovinei. Aceștia adăpostiau o populație română foarte rară și de aceea proprietarii acestor munți primiau cu drag pe noii oaspeți din Pocuția ruteană. Astfel se strecurară peste hotar azi unul, mâine altul, până ce numărul lor sporì la câteva mii de familii. La sălășluirea lor în Moldova, Huțanii vorbiau rutenește și erau Slavi veritabili . . .» (*o. c.*, p. 31). «Dacă însă cu toate acestea se atribuie Huțanilor din mai multe părți o origine d a c o r o m â n ă, trebuie să constatăm că aceasta se face fără nici un temeiu [1]). Toponimia în mare parte românească din ținuturile huțănești ale Pocuției, precum și numeroasele cuvinte românești păstrate în limba lor arată numai că Huțanii la răspândirea în munții Bucovinei găsiră acì un strat de populație românească, pe care ei în scurgerea vremilor și-o asimilară cu desăvârșire. Dela Românii asimilați moșteniră Huțanii toponimia românească a patriei lor și cuvintele românești din limbă» (*o. c.*, pp. 34—35).

167. Forme ca *Hruń* alături de *Gruń*, *Mahora* alături de *Magura*, *Magora*, *Motrogun*, *Strunga*, etc.; *Batrina* (s. XV), *afina* (*afena*), *Buni Plăji* și poate *putina* alături de *putera*, *Bur*, etc., ne arată, și în cazul Românilor nord-estici, cât de iluzoriu este să datăm începutul contactului dintre ei și Ruteni, întemeiați numai pe fenomene de limbă, al căror proces durează foarte îndelungat, și nesocotind cu totul datele istorice și cele topice. Aceasta cu atât mai mult că cuvintele nu se împrumută la cea dintâiu întâlnire a două popoare, iar în cazul Românilor din aceste părți este vorba de mai multe serii de imigrații.

Ne mai dovedesc cât de unilateral și superficial au procedat unii învățați străini ca H. Brüske, care în *Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen* (XXVI.—XXIX. *Jahresbericht*, p. 6) afirmă că noi ne-am întâlnit cu Rutenii numai după ce începuseră aceștia să prefacă pe *g* în *h* (deci după sec. XI sau XII) [2]) și citează, pentru a se întemeià,

[1]) G. Bogdan-Duică, *Bucovina*, p. 145 urm.

[2]) Cf. M. Ștefănescu, *Arhiva*, XXIX—1922, p. 75, și XXXI—1924, p. 205, după Sobolevskij, *Lekciji po istoriji russkago jazyka*, Kiew, 1888, p. 89; cf. și I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXX—1923, p. 11. Același lucru îl spune și W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, vol. I, ed. II, Göttingen, 1924, p. 360, § 287: «Das *g* wird *h*. In mehreren slav. Sprachen und zwar im Klr., Weissr. (in beiden Sprachen herrschte das *h* schon im XIV. Jhd. vor, Sobolevskij, S. 126) B. und Os. ging das *g* später in *h* über; im Ab. taucht es um die Mitte des XIII. Jhd. auf: *hora* ‚Berg' aus *gora* . .. Mann kann also annehmen, dass es in Wirklichkeit etwas früher auftrat (*Gebauer*, I, S. 456). Im Slovak. in der Regel auch *h* . . . Auch im P. taucht *h* auf, aber es ist hier fremden (böhm. und klr.) Ursprungs . . .». De asemenea și I. Melich: «Și *g* rutean vechiu s'a schimbat în *h* începând cu secolul XII. V.-rut. *gospodarь*, *gospodinъ* «domn», *Galičь* «oraș lângă Dnistru» etc., după sec. XII s'au desvoltat în *hospodar*, *hospodin*, *Halič*, etc. (*A honfoglaláskori Magyarország*, p. 5, unde se citează Sobolevskij, *Lekziji russkago jazyka*, 2, p. 112).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

numai pe *strunga*, *gl'ag* și *rumegaty*, dar uită pe *hruń*, *hard* alături de *gruń*, *gard*, etc. (la fel face și L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, în *Ung. Jahrbücher*, VIII—1928, p. 45, care urmează pe Brüske; și tot așà și Melich când vorbește de vechimea Valahilor moravi, vezi mai sus!).

Fără îndoială este mult mai cuminte atitudinea lui D. Scheludko din *Rumänische Elemente im Ukrainischen*, în *Balkan-Archiv*, II, p. 121, care conclude: « Die Nasale und das *g* hatten im 11. Jahrhundert schon ihre neue Bedeutung . . . Schliesslich können der Übergang von *g* > *h* und der von *i* > *y* — letzterer im 12. Jahrhundert — nicht als Grundlage oder Ausgangspunkt für irgend welche Schluszfolgerungen dienen, da das Ukrainische bis jetzt die Neigung bewahrt, fremdes *g* durch *h* und fremdes *i* durch *y* wiederzugeben. Wir haben daher die parallelen Formen грѣнь und ґрꙋнь, гавра — ґавра usw., ebenso макрнш, танжір, пизьма neben мешинн, плачинда, кичера, гринда, ґнрлиґа usw., und dabei können wir keinen einzigen überzeugenden Grund dafür anführen, dass etwa ґрꙋнь älter sei als грꙋнь oder ґринда älter als макріш ».

Într'adevăr dovezile istorice, despre care a fost vorba mai sus, ne arată că O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 303—306 și 507, poate aveà dreptate când susține că cuvinte ca rut. *kl'ag*, *kl'agati*, *kl'ah*, *kl'ahaty*, *kl'adžyty*, *gleg*, *gl'ag*, *gl'agaty*, *gl'adžuty*, rus. *gljakŭ*, *gl'aganyj* (*syrŭ*), pol. *klag*, *sklagac'się*, slov. *kl'ag*, mor. *glaga* (cf. Miklosich, *Wanderungen der Rum.*, 17, 21, 22, 23; *EWS*, 66) trebuie să se fi introdus în limbile citate înainte de sec. XIII, « à l'époque où le *cl* latin n'avait pas encore avancé jusqu'à *chi* » și că « les Roumains prononçaient encore *cl'*, *gl'*, lors de leurs premiers contact avec les Slaves ».

Dar nu este mai puțin adevărat că, deși procesul trecerii lui *cl'* la *chi* apare foarte curând (*Ungiul cu freszeni* a. 1392, *Transilvania*, Brașov, V, 152), totuși el « konnte . . . in verschiedenen Mundarten verschieden lang dauern und im 14. bzw. 15. Jahrh. noch nicht zum Abschlusz gelangt sein » (Wędkiewicz, *o. c.*, p. 284). Să ne gândim numai la *Ureacl'e*, *Uncleat*(*a*) = *Uncheat*(*a*), care se găsesc în documente din secolul XV, la *cl'amă-se* din Apostolul dela Voroneț 72/6—7 (S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 69; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 772) și chiar la *kleje* = « cheie » din Anon. Caransebesiensis (O. Densusianu, *Grai și suflet*, IV, 398), la care mai întregesc « poss. *Scley* în districtu Haczak » a. 1438 (Csánki, *MH*, V, 139) și *Ztrekle* a. 1485 = *Strechea*, ung. *Sztretye* (Csánki, *MH*, V, 140). În sfârșit se mai poate adăugà cu D. Scheludko, *o. c.*, *Balkan-Archiv*, II, 121, că forma ucraină poate « ebensogut aus rum. *chiag* entstehen (vgl. ukr. *hl'aba* [Želech.] aus magy. *hiába*, oder *sembreľa* aus *simbrie*); man darf nicht vergessen, dasz die Lautverbindung *-kj-* dem Ukrainischen vollkommen fremd ist ».

Fără o atestare documentară nu putem fixà deci precis când și în ce formă a fost primit rut. *kl'ag* (cf. *Klag* a. 1242, p. 408), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În sfârșit, tot așà stăm și cu *n'* și *l'*>*ĭ*: *gruniu* — *gruiu* > rut. *gruń* și *hruń* (cf. *cuńu* în Banat); *vătuiu* alături de rut. *vatulja*, *vatul'ka* și *vatujka* (D. Scheludko, *l. c.*), pol. *vatula* (Miklosich, *EWS*, 387; Wędkiewicz, *Zur Char.*, *l. c.*, 284)[1]).

---

[1]) Pentru cuvintele românești intrate în polonă și ruteană trimit la: Fr. Miklosich — E. Kałużniacki, *Über d. Wand. d. Rum.*, Wien, 1879; I. — A. Candrea, *Elementele române în limbele slavice*, în *Noua Revistă Română*, 1900, pp. 399—409; L. Malinowski, *o. c.*; S. Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen*, în *Mitteil. d. rum. Inst.*, Wien, I, Heidelberg, 1914, pp. 262—291; același, *De quelques emprunts du slave occidental au roumain*, în *Revue Slavistique*, t. VII—1914/15, pp. 111—132, Cracovia, 1915 (cf. și *Dyalekt rumuński w Polsce*, în *Język polski*, II, și *Dyalekt rumuński używany na ziemiach polskich*, în *Encyklopedya polsca*, Dział III, w Krakowie, 1915, pp. 449—451); D. Scheludko, *Rumänische Elemente im Ukrainischen*, în *Balkan-Archiv*, II, 113—146; Th. Holban, *Influențe românești in limba polonă*, în *Arhiva* XXXVIII — 1931, nr. 2, 3, 4, pp. 261—277, care, cum am amintit, relevă și nume prevăzute cu art. *-ul* derivate cu suf. *-el*, *-escu*, *-(ci)or*, rostiri cu *cl'*, *gl*, *l' ń*, *dz (= z)*, nepalatalizarea consonantelor labiale înainte de vocale palatale, etc. Observ însă că unele din etimologii nu sânt nimerite (cf. *mierydzám*, *mierydzać*, *mieryńdzam* «a rumegà» p. 271, <*merinde* în loc de *meri(d)ză* (megl. *mirindz*), < m e r ĭ d i e s, - e m; *mosárek* «găleată», *mosurova obońka* «dejă», < *mosor*, în loc de *măsură*; *Lopuszna*, p. 270, < *lopăĭ*, în loc de slav., *lopuchъ* «Klette»; *dział* p. 269 < rom. *deal*, ca și J. Rozwadowski, *Język polski*, II, p. 163, Bartoš, *Dial. Slovník Moravsky*, 57, și *Slov. Pohládky*, XIII, 695; în vreme ce Berneker, *SEW*, I, 195 și Wędkiewicz, *Zur Char.*, etc., *l. c.* 269—270, îl consideră slav; *kulesza*, *kulasza*, p. 268 < rom. *culastră*, *corastă*, ca și *kułastra*, în loc de slav, *kùlijeș*, cf. Berneker, *SEW*. I, 642; etc.)

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

VI

ROMÂNII DIN VALEA SOMEŞULUI

168. Dintre numele topice din S ă t m a r s'ar păreà că cel al **Sătmarului** sau **Sătmariului** însuși (« castrum *Zotmar* », Anonymus, c. 21, ed. Fejérpataky, p. 25; *Zathmar* a. 1213 și 1221, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 739, art. 379 și p. 664, art. 102; *Zothmar*, *Zatmar* a. 1214, id., ib., p. 687, art. 183; *Zadmari* a. 1218, Wenzel, *CDA*, I, 153; *Zathmar*, *Zothmar*, *Zotmar* a. 1231, id., ib., XI, 231; a. 1233, id., ib., VI, 544; a. 1234, id., ib., VII, 35; a. 1236, id., ib., XI, 286; a. 1237, II, 71; a. 1238, id, ib., XI, 302, etc.; *Zuthumar* a. 1234—1270, id., ib., II, 21; *Zathmar* a. 1264, Fejér, *CD*, IV, 2, p. 207; cf. apoi și *Károlyi cs. oklt.*, I, 8, 88, 91; *Cod. dipl. domus com. s. Zichy*, I, 47, 199, 414, 610; *Sztáray cs. oklt.*, I, 2, 62, 68, 224; Csánki, *MH*, I, 469; Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 613: a. 1236, 1261, 1268, 1282, 1292, 1310, 1331; etc.) ar fi cel mai vechiu, iar dacă explicarea lui din rom. *Satu-mare* s'ar dovedì de bună, ar fi un important argument pentru vechimea Românilor în părțile lui.

Explicarea *Sătmarului* din rom. *Satu-mare* a fost propusă mai întâiu de Ios. Zakathy, « fibirăul » din a. 1769 al Sătmarului (cf. *Szatmárnémeti szabad kir. város* în *Magyarország vármegyéi és városai*, Budapest, fără indicarea anului, pp. 161—162; o dă și Ios L. Píč, *Zur rum.-ung. Streitfrage*, Leipzig, 1886, p. 23). Ea este, fără îndoeală, cel puțin atât de bună, dacă nu mai bună chiar decât multe dintre celelalte etimologii propuse de învățații unguri: < evr. « inundație tristă » sau « băutură amară »; < lat. s a t u m « sămănătură »; < germ. *Salzmarkt* (cf. oland. *Zout-markt*); < *Szakmár*, care n'are înțeles, etc.; și în special este mai bună decât cea propusă de Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 70: < bulg.-turc. **Satmar*, pentru care trimite la n. pers. cuman *Satmaz* din cronica lui Nestor și la *Szatymaz* din com. Csongrád, formă pe care am aștepta-o și în locul *Sătmarului* [1]).

Totuși, deoarece în nici unul din documentele cele mai vechi, în care apare numele *Sătmarului*, nu găsim articulat *satul* (sau *satu'*),

[1]) Am admis-o şi eu în *Dacoromania*, IV, 133, şi *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 109—110.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

partea întâiu a compusului, cum cere firea limbii românești (cf. *Satu-lung* în Brașov și Sătmar; *Satu-mic*, ung. *Szatu-mik* în Caraș-Severin; *Satu-rău*, ung. *Szaturó* în Arad; *Satu-nou*, passim), nici finalul *-e* din partea a doua (*mare*), trebuie să ne îndoim în explicarea din acest compus românesc.

În *Budapesti Szemle* din 1885 Hunfalvy a combătut pe Picot, care admiteà explicarea din rom. *Satu-mare*, socotind asemănarea *Sătmarului* cu acest compus românesc numai întâmplătoare, iar pe Anonymus, care amintește și numele *Sătmarului*, de un izvor nevrednic de prea multă încredere.

Completându-l pe Hunfalvy, Pesty în *Magyarorsz. helyn.*, I, 334—339, a arătat că *Sătmarul* este la origine nume de persoană ca și *Árad*, *Turda*, *Zărand*, *Békés*, *Doboka*. N. pers. *Zothmár*, *Sathamar*, *Szatmár* îl găsește el în a. 1237, 1239, 1268, 1279.

O părere apropiată de aceasta este cea pe care o găsesc la V. Lumtzer—I. Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, pp. 13—14, care văd în el un germ. *sat* = *sass* + vgs. *mâri*, ca în *Vilmar*, *Folkmar*, etc. Autorii arată că se mai găsește: « Szatmár poss. in com. Somogy, in einer Urkunde von 1269 als Scothmar angeführt; ferner Szatmár ehemals ein Dorf in Szabolcser Comitat, das 1237 als Zotumar begegnet; Szatmar, ein herrschaftlicher Wald in der Gemarkung von Péntekfalu (Eisenburger C.); Szatmártelek, Wüstung in com. Crasna » (cf. și Pesty, *o. c.*, I, p. 339).

Fără a o cită, părerea lui Pesty a fost reluată de I. Karácsonyi, *Szatmár város eredete*, în *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebelsberg Kuno . . .*, pp. 215—223, care adaogă că este vorba de numele unui colonist de origine germană (socotit fără temeiu Flamand ori Valon) de felul lui *Folkmár*, *Ademár*, *Hinkmár*, *Almár*, *Vollmár*, *Detmár* sau *Ditmár* (*Tietmar*), *Valdemar*, *Otmár*, etc.

Acest nume de pers. se găsește des în documentele latino-ungurești (a. 1234, Wenzel, *CDA*, VI, 551; a. 1267, id., ib., II, 75; a. 1279, id., ib., IX, 259; a. 1217, Fejér, *CD*, IV, 1, p. 77; a. 1239, id., ib., IV, 1, p. 147; a. 1270, id., ib., VII, 3, p. 67; și VIII, 5, 348, etc.) [1]).

Aceasta nu înseamnă însă că Anonimul « băsnuește » când vorbește de existența castrului *Zothmar* la venirea Ungurilor, cum afirmă Karácsonyi după Hunfalvy (cf. D. Pajs, *Magyar Anonymus*, 139), care presupune că colonistul *Zothmar* s'ar fi așezat în părțile Sătmarului între 1080—1110.

Forma *Săcmar* sau *Săcmariu* (ung. *Szakmár*) este desvoltată în mod normal din *Sătmar(iu)*, ca și *Zlagna* < *Zlacna* < *Zlatna* (< slav. *zlatъnъ* « goldig »); *Rocna* < *Rogna* < *Rodna* (< slav. *rudъnъ* « metallicus »); *Lopagna* < *Lopacna* < *Lopatna*, etc. [2]).

[1]) Fără a ști de explicările date de Pesty, Lumtzer—Melich și Karácsonyi, tot la un nume de origine germană se gândește și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, IV, 179—81.

[2]) Tot cu un nume de persoană de origine germană avem a face și în *Acmar* (ung. *Akmár*), jud. Alba (după Lipszky, *Rep.*, II, 4: rom. *Okmâra*, ung. *Akmár*; *Akmár*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

169. Dintre celelalte numiri topice din jud. Sătmar se mai pot amintì în acest loc: stagnum **Kornycha** în pl. Fehérgyarmat a. 1264 (Fejér, *CD*, VI, 2, p. 388, şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 441), pentru care cf. rom. *corn*[1]); **Batizhaza** a. 1364, 1490 (Csánki, *MH*, I, 471) < rom. *Botez*; **Porcsalma** a. 1458 (Csánki, *MH*, I, 487) < rom. *porci*, plur. lui *porc* < p o r c u s, -u m + ung. *alma* « măr »; poate *Jank* alături de *Iwank* (a. 1315 şi 1342, 1471, 1486, etc., Csánki, *MH*, II, 468), şi încă unul ori două.

170. Din S ă l a g i u[2]) ne interesează mai întâiu fostul comitat al *Crasnei* (< v.-bg. *krasьnъ* « frumos », « plăcut »).

Aici se găseşte: **Căţel** (*Cocil* a. 1217, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 648, art. 30; *Felkechel* a. 1359, 1368; *Keczel, Magyarkeczel, Olahkeczel* a. 1471, etc., Csánki, *MH*, I, 583; azi *Căţălul-român* şi *Căţălul-unguresc*); **Zekpathaka** a. 1297 (*Cod. dipl. p. Hung.*, VI, 91; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 439), deci « părăul sec »; apoi mai târziu: **Thuza** = « Tusa », a. 1471, care se ţinea de Valcău şi era sat românesc, Csánki, *MH*, I, 585), poate din *tusă* (*tuse*) « Husten » < t ŭ s s i s, -e m, întrebuinţat ca poreclă[3]) (cf. însă şi *Tusz*, valah,

a. 1733, *Transilvania*, XXIX—1898, p. 207; a. 1760—62, « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, III, 627, etc.), care ar puteà fi apropiat de rom. *ac mare*, dar derivă din germ. *Othmar* (cf. *Othmarest* a. 1514, *Othmaresty* a. 1597, etc., în Hunedoara sau Timiş, Pesty, *Krassó várm. tört.*, II, 1, pp. 91—92), cu aceeaşi evoluţie fonologică ca şi *Săcmar* sau *Sămariu*. De asemenea dintr'un nume german este şi *Gelmar*, ung. *Gyalmár* (*Galmar, Golmar* a. 1291, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 186, 188; a. 1334, 1335; *Gyalmar* a. 1417, 1462, 1498, etc.; *Galmar*, a. 1490, 1499, etc., Csánki, *MH*, V, 93), care ar puteà fi apropiat de rom. *Dealu-mare* (cf. *Dacoromania*, IV, 133, n. 1, şi *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, 109); cf. şi ung. *Dalmár*, germ. *Dalmaren* = rom. *Gyálul-mâre* în Solnocul int. = Someş, Lipszky, *Rep.*, II, 33 şi 53; *Dalmare (Dealu-mare)* a. 1733, *Transilvania*, XIX—1898, p. 191; *Dalmár* a. 1760—62, « *An. Inst. de Ist. naţ.* », Cluj, III, 607; iar pentru trecerea lui *d* în *d'* cf. *Ţichindeal, Cichindeal*, ung. *Czikendál*, germ. *Ziegenthal*, săs. *Tsākln* < germ. « Zicke » + *dal*, Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 160. Existenţa lui *Dealu-mare* (*Gyálu-mâre*, Lipszky, *Rep.*, II, 53; *Gyálumare* a. 1733, *Transilvania*, XIX—1898, p. 189; *Gyalumare* a. 1760—62, « *An. Inst. de Ist. naţ.* », Cluj, III, 654, etc.), tot în Hunedoara, alături de *Gelmar*, se opune, şi ea, explicării din româneşte a acestui din urmă.

Din rom. *deal* am aşteptà mai curând o formă cu *-d-* (cf. *Gyál* în com. Pest, *Gyála* în Torontal; în vreme ce formele cu *-a-*: *Gyalán* din Somogy şi Bihor, *Gyalár* = *Gyelár, Dielari* din Hunedoara, chiar şi *Gyalu* din Jász-Nagy-Kun-Szolnok şi *Gyalud* din Somogy presupun forme originale cu *-e-*).

[1]) E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene, l. c.*, p. 29, îl derivă greşit din slav. *krina, krinca* « Brunnen, Quelle », din pricina că-l ceteşte cu *c(ţ)* nu cu *č*, cum trebue.

[2]) Numele *Sălagiului*, care se întâlneşte în documente încă din sec. XIII (cf. silva *Zylag* a. 1231, Wenzel, *CD*, XI, 237; a. 1232, id., ib., VI, 511; « districtus *Zulagh* » a. 1380, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 447; « provincia *Zilagh* » a. 1380, id., ib., II, 532, etc.). este din ung. *szilágy* « ulmet », « ulmiş », derivatul lui *szil* « ulm » + suf. *-gy* sau *-ágy*. *Sălăgeni*, ung. *Szelezsány* din Arad, şi *Sălăgeni* din Botoşani şi Fălciu sânt interesante dovezi pentru direcţiile de răspândire ale Românilor din Sălagiu.

[3]) Nesigur este *Bucium* (*Buchyn* a. 1491, Csánki, *MH*, I, 581), care poate fi identic cu rom. *bucin, bucium, bucium* « chalumeau, trompe des bergers », şi « cucută » (cf.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1222—28, Wenzel, *CDA*, I, 370 şi *Tusul* < *Tunsul*, munte aproape de Braza, distr. Kalina din Galiţia).

Dintre toate numirile vechi româneşti din Crasna merită să fie relevată deosebit, alături de *Căţel*, numirea **Porţ**, ung. *Porcz* (*Porczy* şi *Porczallya*, poss. walachalis, a. 1477, Csánki, *MH*, I, 584), care nu este decât pluralul *porţi* al lui *poartă* « Tor » < p ŏ r t a, -a m [1]), şi serveşte şi ca indicaţie arheologică, alături de **Moigradul** de origine slavă, care a înlocuit vechiul *Porolissum* [2]).

Porţ se găseşte tocmai într'un loc unde valea Bereteului se strâmtează, fiind strânsă între Munţii metalici. Aceste « porţi » închideau drumul care se deschideà după trecerea lor spre Şimleu, Crasna şi Zălau, întocmai cum *Poarta Meseşului* însăşi (între *Zălau* şi *Agrij* sau *Vaşcapău*, ung. *Vaskapú*) închideà singura trecătoare dinspre Ardeal către Ungaria. Între *Porţ* şi *Poarta Meseşului* se găsià un drum străvechiu, istoric, care duceà prin *Zălau*, *Ortelek* (ung. *Vártelek*, *Várthelk*), *Moigrad* (= « *Porolissum* »), *Bred* (ung. *Bréd*), etc. Pluralul *porţi*, din care s'a născut numele *Porţ*, ne reaminteşte un plural *portas* din Anonymus, c. 22, întrebuinţat alături de un singular (ed. Fejérpataky, p. 25): « Mane autem facto, Zobolsu, Thosu et Tuhutum inito consilio constituerunt, ut meta regni ducis Arpad esset in p o r t a M e z e s i n a. Tunc incole terre iussu eorum p o r t a s l a p i d e a s edificaverunt, et clausuram magnam de arboribus per confinium regni fecerunt ». Dar şi altădată Anonimul vorbeşte de mai multe porţi ale Meseşului: Astfel în c. 21 (ed. Fejérpataky, p. 25) cetim: « Ipsi uero a d p o r t a s M e z e s i n a s ire ceperunt »; iar în c. 26 (ed. Fejérpataky, p. 27): « Gelou uero dux Ultrasiluanis audiens aduentum eius, congregauit exercitum suum et cepit uelocissimo cursu equitare obuiam ei, ut eum per p o r t a s M e z e s i n a s prohiberet ».

Numai în c. 19 (ed. Fejérpataky, p. 22) se mai vorbeşte de o singură poartă a Meseşului (ca şi la începutul pasajului citat din c. 22): « Dux . . . Arpad . . . legatos misit in castrum Byhor ad ducem Menumorout, petens ab eo quod de iusticia atthaui sui Atthyle regis sibi concederet terram a fluuio Zomus usque ad confinium Nyr, et usque ad p o r t a m M e z e s y n a m » (c. 19, ed. Fejérpataky, p. 22).

Tot în jud. Sălagiu, spre Nord dela *Porţ*, în plasa Tăşnad, găsim şi satul **Păgaia** (ung. *Usztató*), care nu poate fi explicat acceptabil

---

buciniş), ori, mai curând, cu *bucium*, *buciumă*, *buciume* « tronc d'arbre, bûche; pied de vigne, souche, vigne », a căror origine latină din *buccina* este contestată (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 668—669, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 280, § 271), dar şi cu un derivat cu suf. slav *-in* dintr'un nume de pers. *Bu-č* = « Budimir » (cf. S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 280, § 271).

[1]) Cf. n. top. *Porta* în Krajište-Vlasila la Românii din Sârbia (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 103, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 292, § 271); n. de câmp *Porz* la G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 295. *Pûrz*, *Pûrzrgass* însă este săsesc moselan.

[2]) Din *moj* « meus » + *gradъ* « cetate » (*Moj-* însă poate fi şi scurtat dintr'un nume de persoană ca *Mojmirъ*, *Mojslavъ*, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

decât dintr'un lat. *p ā g ā l i a (< p ā g ā l i a < p ā g u s, -u m), un derivat asemănător cu p ā g ā n ā l i a < p ā g ā n u s, -a, -u m (cf. *măruntaie* < m i n u t a l i a; *fierătaie* < *f e r r a t a l i a; şi pluralele ajunse singulare: *bătaie* < b a t t a l i a, *nămaie* < a n i m a l i a, *văpaie* < *v a p a l i a, ş. a.), sau dintr'un feminin **Păgoaie* al lui *Pag*. Nici chiar etimologia populară nu-l desparte în *Pă* + *Gaia*, cum ar puteà fi despărţit în cazul că s'ar simţì în el un cuvânt compus.

Este de prisos să mai amintesc că între cele două porţi găsim două **Măguri**: una lângă Şimleu, ceealaltă lângă Moigrad [1]).

171. Trecând peste *Poarta Meseşului*, intrăm în Ardeal.

Intraţi astfel în A r d e a l, trebuie să insistăm puţin asupra numelui acestuia din punctul de vedere pe care îl urmărim.

Originea **Ardealului** (*Ardel*, *Ardeliu*) « Transilvania » din ung. *erdêl* (> *Erdély*) < *erde-el* < *erdő-el* < *erdő-elv* < *erdő-elű* « ţinutul dincolo de pădure sau codru » [2]), singura acceptabilă, a fost susţinută de P. Hunfalvy, *Magyarország ethnographiája*, p. 350, şi *Korrespondenzblatt*, X, pp. 37—43 şi 49—53; cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 129 şi 159—698. Dintre cercetătorii români admit originea unguréască a *Ardealului*: Cihac, *Dict. d'ét. daco-romane*, t. II, p. 476 (< ung. *Erdély*); Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, Bucureşti, 1880, p. 90; Hasdeu, *Et. Magnum*, vol. III, col. 1519—20; Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*, fasc. II, Bucureşti, 1896, p. 90; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, p. 376; I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, vol. I (1423—1508), Bucureşti,

[1]) Dintre numele mai importante ale Sălagiului *Şimleul* (*Somlyo*, *Samlyo* a. 1341, 1435—47, 1445, 1475, etc., Csánki, *MH*, I, 585) este din ung. *Somlő*, *Somlyó* = *somló* « silva » < slav. *šuma*, idem, < *šuměti*, *šuml'ǫ* « resonare », cu epenteza lui *l* ca în *Šuml'any* din Galiţia, etc. (cf. Melich, *Szláv. jöv. szavaink*, II, 126; Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Ortsnamen*, p. 328 [246], nr. 669; Vondrák, « Sitzungsber. der Wien. Ak. d. Wiss. », Phil.-hist. Cl., LXII, 744), iar *Zălaul* (adeseori greşit *Zalău*, după analogia derivatelor în *-ău*: *Zylac* a. 1246, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 72; *Zylah* a. 1281, Fejér, *CD*, V, 3, p. 118, şi Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 143), etc., după toată probabilitatea, dintr'un nume de persoană (cf. *Scilac*, bărbatul unei femei cu numele *Cincea*, în *Reg. Várad.*, a. 1220, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 647, art. 27, în care *sz* iniţial s'a putut schimbà în *z* ca în *Szaránd* > *Zaránd*, *Szala* > *Zala*, etc.). *Zovani*, ung. *Zovány*, ale cărui forme mai vechi (*Zoan*, *Zowan* a. 1344, 1445, 1481, Csánki, *MH*, I, 586), ca şi numirile asemănătoare din com. Zala şi Veszprém, relevate mai sus, ne trimit la un românesc vechiu **Zoan(e)*, **Zuan(e)* < lat. *Johannes* (cf. *Sânziene*, *Sânzuiene*, *Sânţion* alături de *Sântioan)*, poate fi explicat şi din italieneşte (cf. it. ven. *Zuàne*, *Zane*, it. nord. *Zuane*, *Çuano*; friul *Zuàn*, *Zuanut*, *Zanèto*; slov. *Zvan*, *Žvan*; č.-cr. *Zváne*; cr.-dalm. *Zan*, *Zanello*, *Zive*, *Žvan*, etc., la Jireček, *Die Romanen*, II, 40, şi Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 2, p. 113).

[2]) Etimologia cuvântului unguresc, dată în acest chip de Hunfalvy, este astăzi sigură, cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 129 şi 1596—98. Ea e întărită şi prin faptul că *Ardealul* e tradus în documentele scrise latineşte în cancelariile ungare cu *Ultra Silvas*, *Transilvania*, *Ultrasilvania*, iar locuitorii lui cu *Ultrasilvani*, *Transilvani*;

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1905, p. 32; Dr. A. Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la 1382*, Bucureşti, 1912, p. 119 (< *Erdő-el*); N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal şi Ungaria*, vol. I, Bucureşti, 1915, p. 31; N. Drăganu, *Toponimie şi istorie*, în « Anuarul Inst. de Ist. naţ. » din Cluj, II, 233—246, şi *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 52, nota, ş. a. Celelalte etimologii propuse (<*Ardalus* sau « *Ἄρδαλος* » « fiul lui Vulcan », atestat la Pausanias, *Gr. Descr.*, lib. II, 31,3; *vicus Ardilenus*, C. I. L., nr. 2799; *ardelionum*. . . *natio*, Paedr., l. II, fab. 5; Marţial, I, 80 şi II, 7; rad. indo-eur. *ardhva* « hoch », *ardh* « erheben », cf. lat. *arduus*, v.-ir. *ardda* « emporragend »; lat. vulg. *ardeus* şi *Ardea*, etc.) nu sânt acceptabile din punct de vedere fonologic (cf. cele ce am scris în *Societatea de mâine*, II, 1925, nr. 4—5, 19, 20, 21—22, 23—24). Cât priveşte numele *Ardil* dintr'o epistolă a regelui Iosif al Cazarilor către rabinul Chasdai din Cordova, el n'are a face nimic cu *Ardealul* nostru, cum crede d-l I. Marţian, *Ardealul nu derivă din ungureşte*, Bistriţa, 1925. Cum am arătat amănunţit în *Societatea de mâine*, II, 1925, nr. 38, mai întâiu această epistolă nu a fost scrisă în « anul 712 al erei creştine », deci înainte de venirea Ungurilor, cum afirmă d-l M., ci numai « pe la 960 » (Harkavy, *Rus. Revue*, VI, pp. 70—71; Dr. S. Kohn, *Héber kutforrások és adatok Magyarország történetéhez*, Budapest, 1881, p. 25). Apoi *Ardil*-ul regelui Cazar nu este decât oraşul *Ardil* sau *Ardebhil* din Armenia, care există şi astăzi (Kohn, *o. c.*, p. 33, nota 7; Selig Cassel, *Magyarische Alterthümer*, Berlin, 1848, p. 208).

Formele ungureşti *Erdőelü*, *Erdőelv*, *Erdőel*, *Erdeel* (scrise: *Erdewelw*, iar cu sufixul posesiv *-e*: *Erdewelwe*; *Erdewel*, *Herdewel*, *Erdevel*, *Erdeel*) se găsesc în cronicele şi documentele latino-ungureşti începând dela 1200 până prin secolul XIV [1]). La 1390 întâlnim mai întâiu forma *Erdel*, care se poate cetì şi *Erdély*.

O formă dialectală mai nouă, cu *l* sau *ll* în loc de *ly* n'a putut să între în limba noastră, deoarece acest fenomen se întâlneşte numai în dialectele apusene ale limbii ungureşti, iar cu acestea Românii din Ardeal n'au avut contact.

Forma mai veche a *Ardealului* aşà dar a trebuit să între în limba noastră înainte de 1390. Aceasta o dovedesc altfel şi documentele

---

în cele nemţeşti, încă din jum. a doua a sec. XIII, e tradus cu « Überwald » (v. *Korrespondenzblat des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, 1922, nr. 1—4, pp. 1 şi 13). Şi la Ruteni numele Ardealului se rosteşte în unele locuri, de ex., la Hrinć, *Ardál*, în altele *Erdel*, *Erdil'* (cf. Alex. Bonkáló, *Die ungarländischen Ruthenen*, în *Ung. Jahrbücher*, I, 325). Prin urmare în *-ély* din *Erdély* n'avem a face cu sufixul *-ély*, cum afirmă Tiktin şi cum crede Marţian, nici cu prepozitivul *elő* = « înainte » sau cu postpozitivele *elé* şi *előtt*. Amintim în acest loc şi că *Sălagiul* < ung. *szilágy* = « ulmet », « ulmiş », a cărui explicare am dat-o şi la c. 170, nota, şi în care *-ágy* = *-ád*, sufix foarte obişnuit în numirile topice ungureşti derivate din arbori, ca *Nyárád* ş. a. (pentru *-ád* > *-ágy*, cf. *Halmágy*, etc.), n'are a face nimic cu *Silvania* din *Ultrasilvania* şi *Transilvania*, cum cred unii.

[1]) Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, col. 623 şi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, col. 193.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

slavo-române în care întâlnim *Ardealul* încă dela 1432 în formele: *Erŭdelŭ* (a. 1432), *Ierŭdel*, dat. *Ardelĭu* (a. 1432), *ardelski*, *ardĕlski* = « ardelenesc », « al Ardealului » (a. 1460, 1472, 1478—79, 1480, 1498, 1507—08, 1508), *erdelska*, *ardelska* = « ardelenesc » (a. 1498) [1]).

Aceste documente s'au scris, ce e drept, slavonește, în limba de cancelarie a țării, dar la o curte românească și de dieci români. *Ardealul* a ajuns deci în ele prin limba românească.

Faptul că numirea aceasta nu se găsește pe harta dela 1532 a sasului Ioan Honterus n'are nici o importanță. Ea se găsià în acest timp în graiul poporului românesc, ca și în al celui unguresc, cum arată documentele. Cu 50 ani mai târziu o găsim atestată chiar și în una din cele mai vechi tipărituri românești. E vorba de Paliia dela Orăștie (a. 1582), în care găsim următoarele două pasaje pomenind numele Ardealului: « Batărŭ jigmonŭ Voivodălŭ (sic, cet. « Voivodulŭ ») ardelului și a țăriei ungurești, și cu știrĕ și cu voia a toți domnilorŭ mari și sfĕtnici ai ardĭalului » [2]) și « Eu Tordașŭ Mihaiu alesŭ Piscupul românilorŭ în ardĕl » [3]). Evident, avem de a face cu trei forme grafice deosebite ale unei singure rostiri: *Ardeal* (cf. d. p. « și patru cărți ce se *chemâ* țrstva » [4]) = « cheamă »).

De-aici încolo numele *Ardealului* se întâlnește tot mai des în vechii noștri scriitori (Ureche, în Kogălniceanu, *Letopisețele țării Moldovii*, I, p. 121; M. Costin în *Let.*, I, p. 20; N. Costin în *Let.*, II, p. 80; Axente Uricarul în *Let.*, II, p. 153; Cantemir, *Hron.*, I, p. 9 și 15; într'un fragment geografic publicat în *Arhivul* lui Cipariu, p. 433, ș. a. m. d.).

Și faptele istorice confirmă originea ungurească a Ardealului din etymonul arătat mai sus, și aceasta e în favorul poporului românesc, nu invers, cum credeà Hunfalvy.

Elv, *elii*, *el* însemnà în limba ungurească veche « pars ulterior »; « entferntere Seite, jenseitige Gegend » [5]), iar *Erdŏel* « ținutul de dincolo de pădure sau codru ». Ungurii au trebuit să fie opriți timp îndelungat dincolo de *Piatra Craiului* (*Kirdlyhágó*), înaintea codrilor seculari dela hotarele Ardealului, ca să-i deie acestuia această numire [6]). Într'adevăr, înainte de 1074 ei n'au întrat în Ardeal. În această privință d-l Iorga ne spune *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 31—32): « Negarea totală a stăpânirii ungurești în Ardeal până la 1074, a existenții însăși a unui Ardeal... o întâlnim, altminterea, categorică, deslușită și sprijinită pe o rece și sigură argumentare,

[1]) I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara Ung.*, I, pp. 49, 50, 51, 102, 103, 110, 145, 215, 216, 223, 224, 225, 226,273, 279, 361 și 382. L. Chalcocondylas, *De r. Turc.*, ed. Bonn, p. 253 ș. u. are forma slavo-rom. Ἀρδέλιον.

[2]) Bianu — Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. I, p. 93.

[3]) Ibid., p. 95.

[4]) Ibid., p. 95.

[5]) Szarvas—Simonyi, *l. c.*

[6]) Karácsonyi János, *A székelyek eredete és Erdélybe való települése*, Budapest, 1905, p. 66.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

într'un articol mai vechiu, datorit unui erudit sas. Iată însăşi cuvintele lui: « În tot veacul al XI-lea, Ardealul nu e pomenit, de scriitori ca şi în acte, decât foarte rar, în documente numai o singură dată *castrum quod vocatur Turda*, — dar nu Ardealul *ca nume* — la 1075, într'o înşirare a veniturilor abaţiei Sfântului Benedict de lângă Gran... În interstiţiu, *până la* 1075, *trebuie să se considere ţara ca un teritoriu de hotar disputat*, între Pecenegi şi Unguri...»[1]). « Cetăţile » de pământ şi « prisecile » (ung. *gyepű*, lat. *indagines*) amintite în deosebite documente, precum şi numirile topice *Hotar*, par a indică linia până la care străbătuse stăpânirea ungurească la începutul întinderii sale[2]), ori linia graniţelor noastre în epoca dinaintea năvălirii Ungurilor[3]). Întru cât « prisecile » alcătuiau hotarul despărţitor, ţinutul de dincolo de el l-au numit Ungurii: *gyepűelü*, *gyepűelv*, *gyepűel* — « terra ultra indagines »[4]). Unde despărţirea o făceau codrii seculari, în Nord-Vest, l-au numit *erdőelü*, *erdőelv*, *erdőel*, *erdêl*. Numirile topice păstrate (cf. munţii « *Codru* », citaţi şi la Győrffy, *o. c.*, p. 18 şi 37, unde numirea este luată, evident după pădurea care-i acoperea) şi mărturiile unor oameni de bună credinţă (d. p. scriitorul ungur I. Arany spune că a apucat încă aceste păduri întinse dela Salonta până la Beiuş, ba chiar până în Ardeal, deşi atunci erau destul de pustiite)[5]) dovedesc că într'adevăr în ţinuturile nord-vestice, pe unde au pătruns mai întâiu Ungurii în Ardeal, erau păduri foarte mari până în timpurile cele din urmă.

La fel au numit Ungurii şi Muntenia când, în cuceririle lor, au ajuns la zidul de nepătruns al Carpaţilor: *Havas-elü*, *-elv*, *-el* = « ţinutul de dincolo de munţii cu zăpadă », « terra Transalpina »[6]), din care s'a desvoltat mai târziu *Havaselföld*, şi apoi prin etimologie populară *Havasalföld*[7]). Deosebirea e numai că, în vreme ce *Ardealului* cucerit într'un timp când barbarizarea nu lăsase decât numiri de « ţări », după văi care toate alcătuiau « Ţara-Românească », i-au impus numirea lor, Munteniei libere şi conştiente de libertatea sa nu i-au putut-o impune.

Dar nici Românilor de dincoace de Carpaţi nu le-au putut impune decât în parte numirea ungurească, anume părţii cucerite mai întâiu (în sec. XI) « dincoace » pentru noi, iar pentru ei « dincolo » de codrii

[1]) E vorba de Fr. Müller, în *Arch. des Ver. f. sieb. Landeskunde*, N. F., II, 318.

[2]) Karácsonyi, *o. c.*, p. 66 ş. u. şi Dr. Győrffy I., *A feketekörösvölgyi magyarság települése*, Budapest, 1914, p. 12 ş. u.

[3]) Cf. S. Dragomir, *Câteva urme ale organizaţiei de stat slavo-române* în *Dacoromania*, I, p. 9 ş. u., unde se dă întreagă bibliografia chestiunii.

[4]) Szarvas — Simonyi, *MNytSz*, *l. c.*

[5]) Dr. Győrffy, *o. c.*, p. 41.

[6]) Hunfalvy, *o. c.*, p. 351; Szarvas—Simonyi, *l. c.*; în textele slave îi corespunde запланински « de dincolo de munţi, de dincolo de plaiuri », cf. I. Bogdan, *o. c.*, p. 385.

[7]) Numiri compuse cu acest *el*, *elv*, *elü* se mai găsesc în vechea ungurească: *tengerelv* = « transmarinus », *Terra Keuruselv* în com. Vas; *Gerepelv* în com. Ung, etc., v. Szarvas—Simonyi, *l. c.*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

care alcătuiau hotarul despărțitor între cele două popoare dușmane de-a-lungul Crișanei și Munților Apuseni, deci celeia ce fusese într'adevăr *Erdő-el* pentru ei.

După Karácsonyi, Pauler și Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la 1382*, București, 1912, care rezumă lucrările celor doi dintâiu, adecă cucerirea Ardealului a ținut timp mai îndelungat:

... «Ungurii nu au cuprins Ardealul întreg deodată, ci numai treptat în patru răstimpuri, și anume: la începutul veacului al 11-lea, sub Sfântul Ștefan, valea Someșului; la sfârșitul aceluiași veac sub Sfântul Ladislau, valea Mureșului și Târnavei-mici, până în munții Săcuimii; la mijlocul veacului al 12-lea, sub Geza II, valea Târnavei-mari, până la Olt și sub Andrei al II-lea, la începutul veacului al 13-lea, Țara Bârsei și Treiscaunele Săcuimii» [1]).

Stăpânirea ținuturilor cucerite în sec. XII n'a putut fi încă bine întemeiată de Unguri când a venit năvălirea Tătarilor (1241—42), o adevărată mântuire a poporului românesc din Ardeal, amenințat, cum arată toponimia, de o repede desnaționalizare și asimilare din partea cuceritorilor. Astfel numirea *Ardeal* a rămas și mai departe numai pentru ce au cucerit Ungurii în secolul XI.

Intr'adevăr fragmentul geografic din sec. XVII [2]) zice: «Ardealul» nu este țară foarte mare, și numai o parte ce se zice o laturi de ținut cari este despre parte țăriei ungurești...».

Și Simion Dascălul, care pare să fi fost din Ardeal, spune: «Ardealul este și se chiamă mijlocul țerii, care multe cuprinde în toate părțile, în care stă și scaunul crăiei, iar pre la marginile ei sănt alte țeri mai mici, carele toate se țin de dânsa și subt ascultarea ei sănt, întâi cumu-i *Maramurășul* despre țeara Leșească, și *țeara Secuească* despre Moldova, și *țeara Oltului* despre țeara Muntenească, și *țeara Bărsei*, și *țeara Hațagului*, *țeara Oașului*, și sănt și alte hotare multe carele toate ascultă de crăiea Unguréscă și *se țin de Ardeal...*» [3]).

Hasdeu, pornind din poezia populară, constată că în ținuturile de dincoace de Carpați, chiar și «în gura poporului, *Ardeal* are un sens cu mult mai restrâns. *Bârsa* sau regiunea Brașovului nu e *Ardeal*; regiunea Făgărașului sau *țara Oltului* iarăși nu e *Ardeal*;

[1]) Bunea, *o. c.*, pp. 126—27.

[2]) Cipariu, *l. c.*

[3]) Kogălniceanu, *Let.*, I, *Append.*, p. 38. În ediția C. Giurescu, *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă* (1359—1595), București, 1916, pp. 110—111, textul are mici modificări: «Ardealul, sau țara ungurească de jos, se chiamă țara peste munte, care cuprinde o parte de Dația și peste munte».

«Drept aceea îi zic țara peste munte, căci-i încunjurată de toate părțile cu munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită...».

«Țara Ardealului nu este numai o țară însăși, ci Ardealul se cheamă mijlocul țării, care multe cuprinde în toate părțile, în care stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginile ei sânt alte țări mai mici, carele toate de ea însă se țin și supt ascultarea ei sânt, întâiu cumu-i Maramureșul despre țara leșască, și țara săcuiască despre Moldova, și țara Oltului despre țara muntenească, și țara Bârsei, țara Hațagului, țara Oașului, și sânt și alte holde multe, carele toate ascultă de crăia ungurească și se țin de Ardeal».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de-asemenea nu e *Ardeal Haţegul*; nici munţii *Abrudului*, cu atât mai puţin *Ungurenii* din Crişana şi Bănăţenii. De-aceea în literatura poporană din Transilvania prin *Ardeal* trebuie să înţelegem totdeauna numai centrul şi laturea răsăriteană a ţării. *Moţii* din apus, mai cu seamă nu numai că nu se privesc ca făcând parte din Ardeal, dar încă îşi bat joc de *Ardeleni*, bunăoară:

Ardelean cu guba sură,
Ziua doarme, noaptea fură.

(Abrud)

Balada Niţa Banului:

Eu sânt Niţa Banului
Din ţara Ardealului.

(Pompiliu, Sibiiu, 61)

Doină din Transilvania:

Bate-mi vântul dinspre deal,
Vine-mi dor dela Ardeal

(Jarnik — Bârseanu, 200) [1]).

Mai întâiu cronicarii moldoveni (Ureche, Costineştii, Cantemir, Axente Uricariul, *l. c.*, şi apoi Amiras, *l. c.*), ca necunoscători ai locului, ori subt influenţa terminologiei latino-ungureşti, confundă *Ardealul* cu ţinuturile Româneşti « transcarpatine », cu « tot ce nu se cuprinde în *Moldova* şi în *Muntenia* sau în *Ţara Românească* » din antica Dacie [2]). Dela 1700 încolo, împrejurările politice au favorizat întinderea numirii Ardealului în sensul indicat de aceşti cronicari. Astăzi ea este accepţiunea cuvântului admisă de lumea românească cultă.

Numirile *Ardeal* pentru muntele dela Sud-Estul Săliştei; *Ardeluţa*, un confluent al Tarcăului [3]); *Ardelei* « vârf de deal » şi schit ruinat pe moşia Tarcăul, jud. Neamţu; *Ardelei* « cea mai mare poiană de lângă râul Teleajăn, în comuna Mănecii Ungureni (!), jud. Prahova »; *Ardeiul* « lac cu izvoare, pl. Tazlăul-de-sus, jud. Bacău, pe teritoriul satului Ardeoani, de unde îşi are obârşia părâul Ardeoanul » [4]); *Argelul* « sat, jud. Câmpulung », Bucovina, « nume ce-l are râuleţul Moldoviţa »; *Ardaloaia* « afluent din stânga al păr. Izvorul-Negru, care se varsă în Moldova » [5]); *Ardilska*, *Ardiljskij*, parte de hotar şi apă în Mokre (Rus.), Maramureş (Petrov, *Karpatoruské promístní názvy z pol. XIX a z poč. XX st.*, p. 18); *Ardelučna* « Name eines

[1]) *O. c.*, col. 1518—1519. Cf. şi J. L. Pîč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886, pp. 80—83, care însă se îndoeşte în originea ungurească a numelui *Ardealului* şi propune radicalele indoeuropene citate.
[2]) Hasdeu, *o. c.*, col. 1517 şi 1518.
[3]) Martian, *Evoluţia*, II—1922, Nr. 3, p. 4.
[4]) *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, I, pp. 103—104.
[5]) *Dicţ. Geogr. al Bucovinei*, p. 3.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Berges bei Zielona»; «*Ardželuža* recte *Ardželuša*, Berg und Bach bei Žabie»[1]); *Erdej*, sat în Modruš-Fiume; *Erdeljska* sat în Bjelovar-Križ[2]), etc., se vor explică tot din ung. *Erdély*, *Erde-el*, *Erdö-el*, *Erdő-elv*, *Erdö-elü*.

Ele reprezintă etape mai târzii în expansiunea ungurească.

Cum vedem, istoria cuvântului *Ardeal* cuprinde în sine o parte din istoria neamului românesc și, ca un paradox, deși element unguresc, acesta vorbește pentru vechimea Românilor în țara, al cărei nume este, și rezistența lor împotriva cuceritorilor.

172. Având în vedere înaintarea înceată și treptată a Ungurilor în Ardeal în felul schițat mai sus, se înțelege ușor afirmația lui D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Convorbiri Literare*, XIX—1885, p. 72, că cel mai vechiu document ardelenesc, care ni s'a păstrat, este din a. 1165 (pe lângă altele de tot puține din secolul XII).

Nefăcându-se donații de feude, înainte de 1200, este zadarnic să căutăm în Ardeal nume românești de oameni și locuri înainte de această dată.

În parte este zadarnic chiar și înainte de 1241, când năvălirea Tătarilor a putut distruge multe documente prețioase de-ale arhivelor ardelenești.

Menționarea la 1075 a castrului *Turda*, într'un document privitor la ținuturile ungurene (Fejér, *CD*, I, 437, II, 78; Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, p. X) este numai întâmplătoare.

Pentru toate aceste motive trebuie să socotim într'adevăr mare lucru că totuși găsim în Ardeal sate cu nume sigur românești încă în cei dintâiu ani ai secolului XIII.

173. După Anonymus, în partea «terre Ultrasilvane» cucerită în etapa întâia a expansiunii unguresti, «Gelou quidam Blacus dominium tenebat»[3]). Locuitorii acesteia erau «B l a s i j et Sclaui»[4]). Se poate precizà clar unde a fost «terra Ultrasilvana» a lui Gelou: «ultra silvas versus orientem», trebuind să treci «per *portas Mezesinas*», spre «fluuium *Almas*», unde a încercat să se opună «Gelou dux Blacorum». Văzând că a pierdut lupta, «cum paucis fugam cepit. . ., properans ad «castrum suum iuxta fluvium Zomus positum», iar «milites Tuhutum audacij cursu persequentes, ducem Geloum iuxta fluuium *Copus* interfecerunt. Tum habitatores terre uidentes mortem domini sui, sua propria uoluntate dextram dantes, dominum sibi elegerunt Tuhutum patrem Horca. Et in loco illo, qui dicitur Esculeu,

[1]) E. Kałużniacki, la Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen*, p. 59.

[2]) *A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, p. 780 (la Lipszky, *Rep.*, I, 167: *Erdöell*, în distr. Ogulin). Date înc. cu sec. XVI (vezi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1598).

[3]) Controversa dacă această cucerire ar fi făcut-o Tuhutum, ori Ștefan cel Sfânt, nu ne interesează în acest loc. O lăsăm deci în sama istoricilor.

[4]) Forma *Blasij*, alături de *Blacus*, ne arată că interpretarea lui D. Pais (cf. Jancsó

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

fidem cum iuramento firmauerunt» (Anonymus, c. 24—27, ed. Fejérpataky, pp. 26—27).

Ardealul lui Gelou nu este deci tocmai Ardealul lui Simion Dascălul, «mijlocul ţerii», ci numai văile celor două Someşe, cu centrul la *Gilăul* de lângă *Cluj*.

Numele lui **Gelou** se întâlneşte în Anonymus de 12 ori: *Gelou* de 9 ori, *Gelu* de 2 ori, *Geleou* odată.

I s'au dat deosebite explicări, după cum a fost considerat nume de persoană ori nume topic.

Nume de persoană îl consideră, de ex., C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 188: »*Gelu*, belegt ebenfalls in der Chronik des Anonymus und zwar als Name eines Rumänenfürsten in Siebenbürgen zur Zeit der ungarischen Landnahme; . . . In einer Urkunde vom Jahre 1075 kommt *Gelu* als Bergname vor; vgl. N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie* (Bucarest, 1915), S. 45. Der Bergname stammt hier freilich vom Personennamen, nicht umgekehrt, wie fälschlich angenommen wird; vergleiche den Bergnamen *Negoţul* zum Personennamen *Negoţul*, *Buteanul* zum Personennamen *Buteanul* usw. *Gelu* ist die Kurzform eines Namens wie wand. *Geilamir*, woneben *Gelli-mer*, *Gelu-mir*, *Gaila-mir* usw. *Gaila* gehört zu asächs. *gēl*, ahd. *geil* «lustig, ausgelassen», angls. *gāl.* «[1]).

Această teorie a fost combătută cu succes de I. Melich în *Gépides et Roumains: Gelou du notaire anonyme* (*Revue des Études hongroises*, VI—1928, pp. 62—79) şi în *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 294—302, care arată că dacă prototipul lui *Gelou* ar fi fost gepid. **Gaila*, *-a* final s'ar fi păstrat ca *-ă*; *-l-* intervocalic s'ar fi rotacizat; *-ai-* nu s'ar fi redus la *-e-*; în sfârşit *Gelu* ar fi trebuit să fie atestat ca nume românesc de persoană, dar nu este.

Cei mai mulţi îl consideră nume topic. Cei ce sânt pentru această părere se întemeiază pe faptul că în Anonymus mai sânt şi alte nume de duci care se rapoartă la o regiune oarecare.

În nişte note anterioare am relevat pe *Ohtum*, *Glad* şi *Marout*.

Despre «*Zubur* dux Nitriensis» (Anon., c. 37, ed. Fejérpataky, p. 33, etc.), Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 347—353; cf. şi Jos. L. Píč, *Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht*, Leipzig, 1882, p. 18, n. 34) afirmă că este la origine nume geografic, şi anume cel al muntelui *Zobor*, născut în limba ungurească din **Zbor* < slav. *sъborъ* «Versammlung» (cf. ceh.-slov. *zbor*, *sbor*; rus. *sbor*, pol. *zbor*, rom. vechiu *zbor*, *sbor* alături de srb.

B., *Erdély története*, Cluj, 1931, 383): *Blak* = *Bulak* = *Bulgaro-Turc*, apoi «amestec(at)» nu se poate admite.

[1]) Cf. *Gelemér* în com. Veszprém, Lipszky, *Rep.* I, 175, care poate fi din germ. Mai puţin clare sânt: *Predium Gely* a. 1217, *Gely* a. 1248, etc., în com. Vas (Csánki, *MH*, II, 752) şi *Gelse*: *Guelse* a. 1280, *Gols* a. 1320, 1332, etc.; *Gelse*, *Egyházasgelse* a. 1336, în com. Szabolcs (Csánki, *MH*, I, 515), care, acest din urmă, din pricina sufixului pare a fi de origine slavă (cf. slav. *gel* «gelb» la Berneker, *SEW*, I, 300).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sabor, rus. *soborŭ*, rom. *săbor*, *sobor*), numit așà probabil după mănăstirea așezată pe el (cf. « Monasterium *Zobor* », la Endlicher, *Mon. Arpad*, I, 134; « de donariis, quibus sanctissimus rex Stephanus dotaverat monasterium Sancti Ipoliti de monte *Zobor* », Fejérpataky, *Kálmán kir.-okl.*, 42), ori după numele de persoană *Zbor*, atestat încă din sec. XI, care are aceeași origine.

Alții (Jos. Škultety, *Slovenské Pohľady*, XLI—1925, 702) văd în numele geografic *Zobor* un slovac *Zobor* < **Zubor* < **zubr* « bos urus », « Auerochs » (cf. slov. *Zubrohlavy* în Árva) < străsl. *zǫbrъ* « bos jubatus », rus., rut. *zubr*, ceh. *zubr*, sorb. *zubr*, rom. *zâmbru*, *zimbru*, Miklosich, *EWS*, 404). Dar această explicare întâmpină unele greutăți fonologice.

Cu privire la « dux *Salanus* » D. Pajs, *Magyar Anonymus*, 136, crede că, având în vedere ortografia Anonimului, trebuie cetit *Salán*, nu *Zalán* sau *Szalán*, deși forma din urmă îi poate corespunde unui *Salan* (*Salán*) anterior.

Reședința acestuia se găsià în apropiere de Titel, iar acolo avem « portus *Zoloncaman* » = « *Szolonkamen* », care din punct de vedere fonologic se poate raportà față de *Salan* ca *Szolta* față de *Solt*, *Szombor* (*Zombor*) față de *Zombor* (cf. și Motogna, *o. c.*, p. 35). Firește, dacă citirea recomandată de Pajs ar fi cea bună, n'ar puteà fi nici o legătură între numele acestui *dux Salanus* și cel al principatului *Salan* din Pannonia. Totuși se pare că avem a face cu același derivat din numele râului *Sala* > *Zala* [1]).

Dintre cei ce văd în *Gelou* nume topic, mai întâiu Rösler, *o. c.*, p. 201, afirmă că Anonymus a scos acest nume din partea întâia a lui *Gyulafehérvár*: « Für die Quelle aus der der Herzog *Gelou* entsprang, halten wir den Ort *Gyla*, später *Alba Gyula*, woraus durch gelehrte Künstelung *Alba Julia* wurde, und der Herzog *Salanus* möchte auch keinen andern Ursprung haben als den Ortsnamen *Slankamen* (*Zoloncaman*), wie der Herzog *Zubur* dem Berg *Zubur* bei Neitra. Wir müssen also alle diese Staaten des *Salanus*, *Menumorot*, *Glad*, *Gelou* für Schöpfungen des anonymen Notars halten, der sie zu dem Zwecke erfand, um sie durch den Ungarn besiegen zu lassen ».

Fără a arătà cum a ajuns la *Gelou*, și P. Hunfalvy crede că Anonimul « a iscodit » numele *Zobor*, *Glad*, *Zalán*, « fie pe baza numelor topice, fie pe cea a povestirilor ulterioare » (cf. *Magyarország Ethnográphiája*, Budapest, 1876, p. 291; cf. și pp. 282, 283).

D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Convorbiri Literare*, XIX—1885, p. 267, afirmă că « numele ducelui român *Gelou* nu pare să fie alta decât împrumutat dela ducele unguresc *Geula* (sau *Gyla*), din Bălgrad (Gyula-Fejérvár), adeverit în timpul lui Ștefan-cel-Sfânt ».

[1]) Un nume de localitate *Zalán*, rom. *Zălani* (*Zlanfalva* a. 1366 (?), *Zalan* a. 1567) și *Zalánpatak* se găsește în Treiscaune. Pe acestea O. Liebhardt, *Balkan-Archiv*, III, 80, le derivă din bg. *zolanъ* « schlechter Mensch » (Weigand, *Wb.*, 118).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Părerea d-lui Iorga este apropiată de cele de mai nainte. El amintește de « încercarea stângace [a Anonimului] de a scoate fapte istorice din înțelesul obișnuit al numelor geografice (astfel *Menumorut* e *Maramureș*, *Gelu* — care se află și în actul din 1075 [1]), cu sens geografic, ca nume de munte — e în legătură cu castelul *Gyalu* lângă Cluj, ori chiar cu *Gyula*, eroul eponim dela *Gyula-Fehérvár* sau *Alba-Iulia* Românilor de azi) » (*Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1915, p. 30; *Hist. des Roum. de Transylv.*, Bucarest, 1915, p. 43—44).

Dintre istoricii unguri mai noi și Hóman (*A Szent-László-kori Gesta*, p. 73) găsește oarecare legătură între *Gelou* și *Gyula*.

Părerea lui Melich este următoarea: » Dacă admitem punctul de vedere că în numele principelui *Gelou* se ascunde un nume topic, este ușor de arătat că acest nume nu poate fi identic cu partea întâia a numelui *Gyulafehérvár*. Nici n. pers. *Gyula*, nici *Gyula* din adeseori pomenitele n. top. *Gyula*, *Gyulafalva*, *Gyulafehérvár* ~ *Alba Gyulae*, *Gyulahâza* nu au varianta grafică *Gelou*, *Gelu*. Dacă deci n. pers. *Gelou*, *Gelu* este din n. topic, acest nume nu poate fi *Gyula* ori un compus al cărui prim element este *Gyula*.

Drumul cel bun pentru identificarea numelui l-a găsit C. Szabó, deși identificarea nu o găsesc exprimată în scrierile lui. *Gelou* Anonimului adecă a stăpânit în regiunea Someșului rece și cald și a Căpușului care se varsă în acesta, apoi în valea Almașului (vezi mai sus!). Pe *Gelou* l-au ucis lângă apa Căpușului. Deoarece apa Căpușului izvorește la câțiva km. la Apus de *Gilău* și se varsă în Someș lângă *Gilău*, cetatea lui *Gelou*, poate fi căutată numai aici în regiunea *Gilăului*.

După C. Szabó această cetate a lui *Gelou* « a fost așezată între munți, cam la o jumătate de ceas dela Someșul-rece, pe un vârf de deal numit și astăzi *Dealul cetății* » (cf. C. Szabó, *Magyarország tört. forrásai*, I, 35—38, și *A m. honf. kutfői*, 424) [2]). C. Szabó nu ne spune însă, dacă

[1]) Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 302, n. 26, îi impută d-lui Iorga că nu indică ediția documentului, deci nu-i poate controlà afirmația și unde se găsește muntele *Gelu*. În ediția pe care o cunoaște el (Knauz, *Mon. Strig.*, V, 56) găsește: « in monte *Geholu* », iar despre acest munte Knauz, *A Garam melletti Szent Benedek apátság*, Budapest, 1890, pp. 24, 240, 241, ne spune că erà lângă Tisa, în regiunea *Alpár*-ului. Dar d-l Iorga cu câteva pagini mai nainte, analizând documentul, indică clar ediția pe care o utilizează: Fejér, *Codex diplomaticus*, I, pp. 428—439. În legătură cu acest fapt Sacerdoțeanu, *Considérations sur l'Histoire des Roumains au Moyen-Âge*, p. 55, face următoarea notă: » Si Melich avait voulu, il aurait pu trouver très facilement les passages suivants: « terram, quae sita est super acquam Fizegy dedi cum propriis terminis; qui termini ita dividuntur: primus in monte Gehlu fouea facta est » (loc. cit., 432). Nous lui recommandons encore le *vidimus* du même acte avec autres encore de 1217 et 1517. Ou peut-être Melich ne veut pas en tenir compte à cause de leur forme de transcription toute différente de celle apportée par lui en commençant avec l'année 1246, et dont peut-être l'origine hongroise serait encore plus difficile à déduire? « Mai adaug numai că în redacția dela 1124 a documentului numele are forma *Gehelu* (Fejér, *CD*, II, 106).

[2]) La S. Moldovan, *Zărandul și Munții Apuseni ai Transilvaniei*, Sibiiu, 1898, p. 146, găsim: « Someșul-Cald se împreună cu soțul său, cu Someșul-Rece, din sus de Gilău, la poalele muntelui *Cetatea* ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gelou, pe care el îl numește *Gyeló*, și *Gyalú* sânt același nume, dar este aproape sigur că pe acestea două le-a socotit identice» *(A honfoglaláskori Magyarország*, 296—297).

D. Pais, *Magyar Anonymus*, p. 117, este hotărît pentru identitatea actualului *Gilău*, ung. *Gyalú*, cu numele lui *Gelou* (cet. *Gyelou*), *Geleou*.

Cât privește etimologia ungurești *Gyalu*, *Gyalúi havasok* ele a fost socotite de Melich mai întâiu identice cu bg. *dĕl* «Berg» (*Szláv jövevényszavaink*, Budapest, 1903, I, 5). Dar această părere a fost combătută de O. Asbóth, *Szláv jövevényszavaink*, I, Budapest, 1907, pp. 9—10, care afirmă că ung. *Gyalu*, cum arată clar forma lui, este apelativul românesc *dealu* (< v.-bg. *dĕlъ*).

De aceeași părere a fost mai târziu și V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 219: » *Gilăul*, în schimb are cu siguranță un arhetip românesc: numele unguresc, *Gyalu*, pe care-l reflectă imediat, e, evident, rom. *Dealu* (pron. *ğialu*), iar hărțile mai vechi indică, de fapt, acolo un «Dealu-Mare»: adio, Gelu!«[1]).

În lucrările sale din urmă, citate mai sus, deoarece mai întâlnește un *Gyalu* în Jásznagykúnszolnok, între Cibakháza și Kúnszentmárton (*Gyalu* a. 1483, 1498, Csánki, *MH*, I, 668 și 674; *Gyal*, Lipszky, *Rep.*, I, 221, azi *Gyalú*) și pusta *Gyalud* în Somogy (Lipszky, *Rep.*, I, 221; poss. *Gelawd* a. 1351, *Gyalod* a. 1478, Csánki, *MH*, II, 609), la care s'ar mai puteà adăugà *Gyalú*, din com. Heves (Lipszky, *Rep.*, I, 21; în com. Tisza-Nána din Heves, găsim și un *Gelo hát*, cf. *Magyar Nyelv*, XXV, 154), *Gyalány* din com. Somogy și Bihor (id., ib.), *Gyalán* din com. Tolna (Csánki, *MH*, III, 427) și Pest (id., ib., I, 28), Melich își părăsește părerea anterioară, și, fiindcă nu izbutește să găsească o explicare dintr'un cuvânt de origine turcească, îl identifică cu apelativul unguresc *gyalú* «Hobel», «rabat, couteau à évider, à creuser», care a pătruns și în limba română în formele: *gealău*, *gelou*, *gelău*, *gilău*, *ghelău*, *ghilău*, *ghileu*, *jalău*, *jilău*, *ghiulău*, *ghiul* (cf. *Dicț. Acad.*, II, 242)[2]).

În sfârșit, fiindcă nu se prea vede rostul «rindelei» în toponimie, Melich pornește acum dela un nume de persoană: «După părerea mea *Gyalu* din com. Jászkunszolnok este un nume topic născut dintr'un nume de persoană unguresc; *Gyalud* din Somogy deasemenea,

[1]) Cf. și *Dacoromania*, IV, 866, unde citează *Gyalu mare és mik* din Avedik L., *Erzsébetváros monographiája*, Gherla, 1896, p. 51.

[2]) După A. Vámbéry, *Nyt. Közl.*, VIII, 146, din čag. osm. *jul-mak* «a smulge, a rupe»; după Ios. Budenz, *Magyar-ugor összehasonlitó szótár*, Budapest, 1873—1881, p. 298, din rad. fino-ugric *szal-* «secare, scindere», dar nesigur. Z. Gombocz, *Magyar Nyelvőr*, XXIX—1900, 55, pornind din forma dialectală din Gömör *gyarol* = *gyalul*, l-a pus în legătură cu vog. *jor*, *jāra* «gilău». Cred însă că mai curând avem a face cu un nume verbal derivat din radicalul *gyal-* iar acesta din slav. *dělati* (cf. s.-cr. *djèlati* «tun, handeln, arbeiten, verfertigen; hobeln»; bg. *dělam* «behaue mit dem Axt, zimmere», etc., la Berneker, *SEW*, I, 194). Forma *gyarol* a rezultat prin disimilație.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în vreme ce *Gyalu* din Cluj este o numire ungurească făcută cu numele unguresc al unui Român cu cultură ungurească. Numele alcătuit în spiritul limbii românesti al acestei localități a putut fi odinioară *Gelăŭești* > *Gilăŭești* sau *Gelăŭeni* > *Gilăŭeni*» (*A honfoglaláskori Magyarország*, 300—301).

Este de prisos să mai insist asupra netemeiniciei acestei explicări. Mai întâiu *gyalú* «Hobel», «rindeà» nu este întrebuințat ca nume de persoană; apoi formele *Gelăueşti* > *Gilăueşti* sau *Gelăueni* > *Gilăueni* n'au existat nici odată și, cum vom vedeà, nici nu aveau pentru ce să existe; în sfârșit Români s'au găsit și în com. Somogy și Pest.

Cele mai vechi forme documentare ale *Gilăului* sânt următoarele: *Gyalo* a. 1246 (Wenzel, *CDA*, VII, 208); *Golou* a. 1246 (Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 72), a. 1263 (Csánki, *MH*, V, 304); *Gylo* a. 1282 (Csánki, ib., Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 143); *Galou* a. 1244 (Wenzel, *CDA*, X, 153); *Gyolo* a. 1298 (Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 209; Csánki, ib.); *Gyolou* a. 1304, *Gyalov*, *Gyalo* a. 1332—37, *Gylaow*, *Gyalow* a. 1384, 1391, 1417, 1460, *Gyalo* a. 1392, 1437, 1439, 1449, 1473, 1477, etc., *Gyalw* a. 1466, 1470, 1497, *Ghyalww* a. 1525; *Dyalow* a. 1392 (Csánki, *MH*, I, 299 și 304); *Gyalow* a. 1387 (Zimmermann — Werner, II, 609); *Gela* (Harta lui Honterus, v. Fabritius, 19); *Gyalú*, rom. *Gilău* (Lipszky, *Rep.*, II, 53; etc.).

Ele pot fi cetite: *Gyoloų*, *Gyaloų*, *D'aloų*, *Gyiloų*, *Gyeloų*, *Gyalú*.

Forma cea mai veche are deci *-oų*. Forma ungurească cu *-ú* este mai nouă și desvoltată în mod normal din cea dintâiu.

Formele românești sânt *Gelău*, *Gilău*, *Jilău* (cf. S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 81). Ele sânt rostiri provinciale pentru *D'elău*, *D'ilău* (cf. *Gipșa* = *D'ipșa*, etc.), iar acestea corespund întocmai formelor mai vechi *D'eloų*, *D'iloų* = *Gyeloų*, *Gyiloų*.

Pentru a explică pe acest *D'eloų*, *D'iloų* trebuie să pornim dela forma slavă *dělov*, *d'elov*, *d'ilov* < v.-bg. *dělъ* «mons» (cf. Дѣлово, Диллово în Novoselica, com. Ugocsa, la Petrov, *o. c.*, p. 33 și 164; rut. *D'ilov* verch la Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, II, *Denkschr.*, X, 157, nr. 79, cf. și ed. Heidelberg, 1927, p. 238), nu dela ung. *Gyalú* sau *Gyaloų*, care, și el, nu este decât desvoltarea normală a lui *Gyeloų* în *Gyoloų* > *Gyaloų* > *Gyalú*, nici dela rom. *deal*, care, după toată probabilitatea, și-ar fi păstrat pe *-a-* (ung. *-á-*) (cf. *Gyál* în com. Pest, *Gyála* în Torontal, în vreme ce *Gyalán* din Somogy și Bihor, *Gyalár* = *Gyelár*, *D'elari* din Hunedoara, chiar și *Gyalu* din Jász-Nagy-Kun-Szolnok și *Gyalud* din Somogy presupun forme originale cu *-e-*) [1]).

[1]) Din același radical poate derivà, cum îmi atrage atenția S. Pușcariu, și numele de familie *Deleu*, cunoscut în regiunea Sălagiului.

Deosebitele n. top. ung. *Ilosva*, ca și rom. *Ilișua*, < slav *jelьcha* «Erle» (cf. rut. *jil'cha*, s.-cr. *jelša*, slov. *jolša*, etc.) + suf. top.-*ova*, a cărei formă a evoluat astfel, ne arată că explicarea din slov *Jelov* < *jela* «Tanne», propusă de E. Moór, *Ungarische Jahrbücher*, IX, 64, este mai puțin probabilă, chiar și dacă *Gyalóka*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cât privește limba slavă din care avem *Gilăul* sau *Gelăul*, este evident că forma cu *-i-* este ruso-ruteană sau slovacă (cf. rus. *diьlъ* «Grenze», «Gebiet», rut. *d'iu* «Gebirgszug», din *d'ilǒk*, ceh. *díl* «Unterschied»), în vreme ce forma cu *-e-*, este probabil sud-slavă ori românească (cf. bg. *dĕl* «Teil», s.-cr. *dìo* (*dïjel*) «Teil», slov. *dĕl* «Unterschied»).

Și în privința lui *D'elov* > *Gelău* se pune deci aceeași chestiune, pe care o pune Melich, *A honfoglalàskori Magyarorszàg*, 372—373, în privința lui *Djel* sau *Djil* din Hont, Zolyom și Gömör. Acesta adecă (ung. *Diél*, slov. «*Djl* vel *Dĕl*», munte în Gömör și Zolyom, Lipszky, *Rep.*, I, 133); *Diely*, Bél, *Not.*, IV, 741—742; *Disznódély* «diverticul.» în Gömör, Lipszky, *Rep.*, I, 135; *Dobódál*, n. loc. în Abaúj-Torna: *Doboldel* a. 1386, *Dobodel* a. 1430, 1436, *Doboden* a. 1486, Csánki, *MH*, I, 238; *Dobodél* și *Dobdél*, Lipszky, *Rep.*, I, 137), după el, «a putut să-și primească numele și dela Slavii bulgari . . . dar și dela păstorii valahi» (cf. rom. *deal* la Miklosich, *EWS*, 45; pentru formele slave vezi și Berneker, *SEW*, I, 195)[1]).

Deoarece în comunitatea slavo-română a lui Gelou, cu totul deosebită de a lui Glad, cum este explicabil prin poziția geografică, Slavii vor fi fost mai mult Ruși-Ruteni, care aveau forma *D'ilov*, cea cu *e* li se poate atribui Românilor care trăiau împreună cu aceștia.

174. Toponimia județului *Cluj*, centrul țării lui Gelou și a Văii Someșului, întărește afirmațiunea Anonimului privitoare la vechimea Românilor de-aici.

Acești Români sânt organizați după «ius valachicum» până la începutul secolului XVI.

Cneji valahi (Kenezii volachales) se găsesc în: *Borbatfalwa* a. 1450 (Csánki, *MH*, V, 332); *Budatelke* = «Budatelek» a. 1498 (id., ib., V, 342); *Felleck* = «Feleac» a. 1491—92 (id., ib., V, 350); *Gorbofő* a. 1448 (id., ib., V, 356); *Nwlas* = «Milaș» a. 1406 (Bogdan; *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 309), a. 1449 (id., ib., V, 388); Moisa de *Vlues* sau *Ölyves* a. 1446 (id., ib., V, 390—391 și *Cod.,, dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, II, 23, 28); *Eur* sau *Or* a. 1448 (id., ib., V, 391), Mihail de *Örményes* «Urmeniș» a. 1415 (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 414, 415) și Iuga de *Ewrmenes* a. 1480 (id., ib., 391); alături de un *Rumon* = «Român» a. 1482, un Ioan și un Dumitru *Kenez* în *Olahswk* = «Jucul-românesc» a. 1482 (id., ib., V, 403, și *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, II, 149); *Barla* = «Bârlea» a. 1447, Pop

(*Gyoloka* 1308, Csánki, *MH*, III 609) din com. Sopron se numește nemțește *Jelwicken* (cf. Lipszky, *Rep.*, I, 221) < slav. *jelovika*. Aceasta cu atât mai mult că v.-bg. *jela*, bg., srb. *jela*, rut *jel'*, *jal'*, dial *jil'*, sloven. *jȩl*, *jéla*, etc. presupun un radical *edla* (cf. ceh. *jedle*, pol. *jodła*, etc., la Berneker, *SEW*, I, 261).

[1]) Cf. și ce susțin unii (J. Rozwadowski, *Język polski*, II, p. 163, etc., față cu Berneker, *SEW*, I, 195, etc.) despre pol. *dział* (vezi p. 415, n. 1).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mihaiu, Ioan, Dan şi Ştefan a. 1493 în *Zenthmarton* = « Sânmărtin » (id., ib., V, 408); Andrei în *Szokol* = « Socol » a. 1453 (id., ib., V, 413); în *Tomby* = « Dâmb » a. 1414, în *Thomb*, idem, a. 1430, 1434, 1444—1446 şi 1480 (id., ib., V, 418—419, şi *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 402, 404, 534, II, 13, 23, 24) [1]).

Instituţiunea cnejilor se găseşte pe Valea Someşului de sus până în sec. XVI; cf. Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 271 (a. 1523), 681 (în Feldru, a. 1580), 792 (în Telciu, Feldru, Sângeorz a. 1602); *Korrespondenzblatt*, V—1882, p. 86 (în Rebra, a. 1589), etc. [2]).

Găsim şi voevozi valahi:

Aşà este unul la 1370: « Petrus filius Ladislai et Andreas ac Matthyas proximi ipsius Petri de *Nadasd* comitatu de Kolos . . . una

[1]) Cât priveşte numele muntelui *Kneslonkh*, din hotarul Jucului, jud. Someş, a. 1332 (Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 452), care ar fi putut fi interpretat ca « Lunca Cnezului » şi socotit ca cea dintâiu dovadă de organizare în cnezate pe Someş, în vremea din urmă se crede că este o greşală de cetire în loc de *Küeslőüt* = *Köveslejt, -lejtő* « coastă pietroasă » (*Magyar Nyelv*, XXIII, 577; cf. şi Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 428).

[2]) Diplomele de la 30 Sept. 1469 şi 4 Noembrie 1472 cu privire la anexarea sau încorporarea financiară a satelor grănicereşti din Valea de sus a Someşului la oraşul Bistriţa, cu terminologia ei care ne vorbeşte de « libertates etc. ab antiquo » ne reamintesc foarte mult pe cea dată de regele Matiaş Corvinul la 6 Martie Valahilor din Árva, citată în cursul acestei lucrări.

Pentru aceste diplome cf., afară de A. Berger, *Regesten aus dem alten Bistritzer Arhive din Programm des evangelischen Obergimnasiums zu Bistritz*, anii 1893, 1894 şi 1895 la data respectivă, şi de V. Motogna, *Articole şi documente* Cluj, 1922, p. 19, şi « *Vertheidigungs-Schrift der Bevölkerung des bestandenen II. Romanen = 17. Grenz-Regimentes nunmehrigen Nassoder Districts-Gebietes in Siebenbürgen, in Betreff des im Jahre 1851 über die Waldungen dieser Bevölkerung widerrechtlich verhängten politischen Sequesters, eingereicht im amtlichen Wege an das k. königl. siebenbürgische Landesgubernium, Wien*, 1866, şi *Majestäts-Gesuch der Bevölkerung des bestandenen II. Romanen = 17. Gränz-Regimentes, nunmehrigen Nassoder Districts-Gebietes in Siebenbürgen in der Grundbesitz-Regulirungsfrage, überreicht durch eine eigene Deputation in der Audienz am 5. October 1865*, Wien, 1865, în care se insistă în special asupra pasagiului « Ut praefatum [sau *idem*] oppidum [i. e. Rodna] cum suis pertinentiis, hospitesque et incolae earundem *universis juribus, libertatibus, consuetudinibus, gratiis et privilegiis*, quibus [ipsa] Civitas Bistriciensis, Civesque et Communitas ejusden *ab antiquo usa exstitit*, uti perpetuo et gaudere valeat atque possit (Interim ipsum Oppidum et pertinentiae eiusdem civitatis connumerantur) », din care se vede că încorporarea la oraşul Bistriţa făcută prin diploma de la 1472 era numai j u r e j u r i s d i c t i o n i s, nu şi j u r e d o m i n a l i s, iar la p. 4 se anexează cunoscuta « D e d u c t i o h i s t o r i c a », de la nr. 248 din 18 Februarie 1764 a cancelariei aulice din Viena prin care aceasta recunoaşte că de la 1472 până la 21 Maiu 1639, când Gheorghe Rákóczi hotărăşte într'un proces de delimitare dintre ţinutul Bistriţei şi Maramureş, locuitorii Văii Rodnei au fost liberi: « Clare deducitur ex praemissis documentis, quod Oppidum et Vallis Rodna inde ab anno 1472 usque 1639 in pacifica possessione civicae libertatis perstiterit ». Asupra documentului din urmă cf. acum Şt. Scridon, *Arhiva Someşană*, nr. 3 Năsăud, 1925, pp. 21—30; asupra continuării procesului amintit până în 1815 cf. Al. Ciplea, *O delimitare de graniţă între Maramureş şi districtul Năsăudului*, în *Arhiva Someşană*, nr. 1, Năsăud, 1924, pp. 46—60. Diploma de la 3 Iunie 1475 se găseşte publicată în *Hurmuzaki*, II², 329, şi XV, 83—84; cf. şi Motogna, *l. c.*, pp. 20—22 şi Şt. Scridon, *l. c.*, p. 25 ş. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cum *Ladislao Wayvoda Olacorum* potentialiter veniendo» (N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, n. 3, după actul din arh. familiei contelui Teleki).

În *Dank* = «Dâncu» se pomenesc: «Petrus et Albertus filii *waywode de Dank*», posesorii *Fildului-de-jos*, *-de-mijloc* și *de-sus* a. 1466 (Csánki, *MH*, V, 620) [1]); *Stephanus waywoda de Dank* a. 1470, 1475, 1479, care primește *Ardeșul* (*Argyas*) «circa Waywodatum suum» dela voevodul ardelean Ioan Pongrácz. Pe soția acestuia o chemă *Zora* = «Sora». Fiii săi, Petru și Albert, în 1499 sânt «filii condam *Dank woyvodae*» (Csánki, *MH*, V, 344 și 620), semn că murise la această dată.

O puternică familie de voevozi a fost cea de *Călata* (*Kalota* < slav. *Kalota*), *Incel* (*Encsel*, *Incsel*) și *Mărgău* (*Meregjó*), care a stăpânit până la 1460 și *Csicse* = «Ciucea». Reprezentanții ei mai însemnați au fost Ilie, Mihail, Cândea (Kende), Alexandru, Laslău, Petru, «Sandrin», etc.: *Wayda de Warsca* a. 1435, stăpânind cele trei *Fild*-uri; același a. 1461; *Elyas Wayda de Kallatha* a. 1467; *Elyas de Kalatha wayuda wolachalis* a. 1468; *Michael fil. Elie de Kalatha wayuda wolachalis* a. 1469, *Michael wayuoda wolahalis de Kalathazegh*, *Michael wayda de Kalathazegh* a. 1474; *Enchel Elye waywode* a. 1461; *Waywoda de Meregio* a. 1475; *Wayda de Warcza*, *Warczay similiter wayuoda* a. 1507; *Ladislaus Wayda de Warcza* a. 1508 și 1511, *Sándor Wayda de Warcza* a. 1508, etc. (Csánki, *MH*, V, 343, 362, 365, 382—383, 422—423 și 621—623).

Dar încă în a. 1214 este pomenit un voevod din com. Dobâca. Anume în *Reg. de Várad*, art. 304, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 716, ni se spune: «Cum *uoiuoda comes de Doboka* peruideret exercitum suum, quidem ex ioubagionibus eiusdem castri nomine Heroust, stetit in ordine ioubagionum naturalium, qui scilicet ioubagiones sancti regis nuncupari solent».

Unii l-au refuzat [«de ordine suo»] («Uanou et Bocya»), «quo ipse non esset de ordine et gradu ioubagionum sancti regis» [2]).

În *Gorbo walachali* = *Oláh-Gorbó* = «Gârbăul-românesc» [3]) avem mai întâiu în a. 1437 și 1448: *Wayvoda in Gorbo walachali episcopatus ecclesie Transilvanensis* (Csánki, *MH*, V, 355—356). În 1450 episcopul din Alba-Iulia îi dăruește lui Nicolae «*wayvode Walachorum* nostrorum de Olah Gorbo», o posesiune numită *Olahtothfalw* = «Sârbi» din

[1]) Altfel «terra *Fyld* este atestată încă din 1249 (Wenzel, *CDA*, VII, 284; Csánki, *MH*, V, 352).

[2]) Cf. și mai sus, a. 1219: Vincentius, Vendegu, Voca de villa Roba impetiere conuillanos suos ... dicentes, quod eorum falsa suggestione, *quidam potens nomine Vaivoda* in sex marcis eos damnificasset. Illi responderunt quod praenominatus *Vaivoda* non eorum suggestione quidquam eis substraxisset, sed cum esset eorum centurio, et ipsi castrenses» (art. 44, p. 650). E vorba de soldați din castrul Solnoc, cf. «Bulsuh dux Exercitus de castro Zounuc» (art. 147, p. 649).

[3]) Cf. *Csáki-Gorbó*, rom. *Ciachi-Gârbău*, iar nu departe de acesta *Vajdaháza*, rom. *Vaidahaza*, amândouă apropiate de hotarul județului Cluj.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

jud. Cluj, obligându-l să garanteze împlinirea tuturor condițiilor impuse sătenilor (villanis), mai ales să facă servicii cetății Gyalow («Gilău») și să ia parte la expedițiile militare (Hurmuzaki — Densusianu, *Doc.*, I, 2, p. 762; cf. și I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, 199). Același *Nicolaus Waywoda wolachalis de Gorbo* este pomenit și în a. 1468, iar mai târziu, în a. 1498, găsim pe «*Johannes Wayuoda, Sandrinus* similiter *Wayuoda de Olah Gorbo*» (Csánki, *MH*, V, 355—356).

În *Nyires* = «Nireș» avem : *Waywoda* (valachalis) *de Nyres* a. 1431 (Csánki, *MH*, V, 387). S'ar puteà însă ca acest *Nyres* să fie identic cu *Kis-Nyires* = «Mesteacăn» din jud. Someș, unde găsim voevod român și în sec. XVI. În a. 1548 adecă Ana Bathori de Somlyo, văduva lui Gașpar Dragfi, confirmă pe Thoma Hosszu de Kis Nyires «in *vajvodatu* possessionis Restolcz (jud. Sălagiu) ac loco molendinari ibidem a Ioanne quondam Dragfi eidem collato» (Hurmuzaki, *Doc.*, II, 423—424; cf. și I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 199).

După astfel de voevozi români au putut fi numite și satele: *Vaydazyllwasa* a. 1447, 1448 etc., la început numai *Ziluas* = «Szilvás» = «Silvaș» a. 1321, etc., mai târziu *Nagy-Szilvás*, *Puszta-Szilvás*, *Oláh-Szilvás* și *Mező-Szilvás* (Csánki, *MH*, V, 412—413); *Vajdakamarás* = «Vaida-Cămăraș»: *Waydakamaras* a. 1467, 1495, 1514, 1515, etc., la început numai *Kamaras* a. 1312 (Csánki, *MH*, V, 422) din jud. Cluj; *Vajdaháza* din jud. Someș. Numele muntelui *Voivodeasa* din jud. Năsăud [1]) este de aceeași natură.

175. Și populația românească a ținutului Clujului este atestată foarte curând, adesea în sate care n'au nume românești.

Dintre acestea fără îndoeală cel mai important este **Vlaha** [2]), atestat încă la 1332—1337 în forma *Olafenes*, *Olaufernes*, *Olahfenes*, *Olafenes*. (*Mon. Vat.*, s. I, v. I, 95, 103, 119; cf. și Csánki, *MH*, V, 350). Forma *Vláha* o găsim și la Lipszky, *Rep.*, V, 161; Lenk, *Lex.*, III, 210, care mai dă și forma *Blaha*, E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Sibiiu, 1857, 497, 584; I. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 199, unde este tradus cu *Magyar-Fenes*. Evident, este vorba de un nume dat unui sat românesc încă de vechea populație slavă, cu care trăiau Românii alături. Numai astfel se poate explică forma acestui nume. Dacă ar fi fost dat după venirea Ungurilor, el ar trebuì să aibă forma unguresculul *oláh* [3]).

[1]) Cf. Lenk, *Lex.*, IV, 420, care-l trece la Turda, «ein Cordons-Wachthaus am Bâche Válye-Toplitza».

[2]) *Vlaha* se găsește spre Nord-Est dela unghiul în formă d *V*, pe care-l face cursul apei Iara. S. Moldovan, *Zărandul și Munții Apuseni ai Transilvaniei*, p. 225, adaugă că înlăuntrul acestui unghiu «se înalță muntele Hăleri sau *Vlahi*, numit astfel dela satul *Vlahi*, aflător la poalele lui».

[3]) Cf. și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 195: «Beachtenswert ist wegen seiner alten sl. Form (*vl-*) der r. O. N. *Vlaha*». Kisch mai adaugă și *Vlăhița* din Odorheiu (cf. *Oldhfalu*, Lipszky, *Rep.*, II, 103).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În 1344 sânt pomeniți « *Olachi* domini episcopi Transilvanensis *in Gorbowolg* existentes » (Csánki, *MH*, V, 355), în a. 1398 « *Volachi de Solymos* » (id., ib., V, 401); în 1415 « universi *Olachi in poss. Felek* » (id., ib., V, 350); tot atunci « tres poss. *volachales* Harumfyld »; în 1431 Pastores ovium de *Volahnadasd*, *Volahales* de *Volahnadas* (id., ib., V, 386); în 1461 *poss. valachalis Kelesmezew* (id., ib., V, 371), etc.

Tot în a. 1461 iobagi români dintr'o serie întreagă de sate plătesc « quinquagesima »: *Bányabik*, *Báré*, *Bedecs*, *Berend*, *Korpád*, *Kökénypataka*, *Kölesmező*, *Macskás*, *Meregjó*, *Nyérce*, *Palatka*, *Pete*, *Septér*, *Szentmárton*, *Szilvás*, *Szokol*, *Tomb* (*Tumb*), *Topa*, etc., (cf. Csánki, *MH*, V, pp. 331—332, 332—333, 333, 334, 337, 343, 369—370, 371, 379, 382—383, 394, 400—401, 408—409, 412—413, 413, 418—419, 419). Adevărat că unele din ele chiar dela începutul secolului XV au și atributul *Oláh-* (*Oláh-Bányabik*, *Oláh-Bedecs*, *Oláh-Berend*, etc.).

În același an, 1461, și *Mănăștirul* Clujului, numit uneori și numai *Clus*, de obiceiu însă *Clus* sau *Kolosmonost(o)ra* sau *Monostor* (mai întâiu *Monustur* a. 1263, Csánki, *MH*, V, 307—308) are o *Olahwcza* = « Ulița românească » (Csánki, *MH*, V, 310).

Tot așà de vechi pot fi *Vlașca*, numele județului și *Vlașca*, cătun în jud. Romanați (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 766—769); *Hanul-Vlăsciu*, locuință izolată în jud. Vlașca (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 529); *Vlăscuța*, *Vlăscuța-din-deal* și *-din-vale*, jud. Argeș (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 772); *Vlăhenii*, fost sat în Ialomița (ibid., V, 769); *Vlăsie*, munte în Mehedinți (Frunzescu, ibid.); *Vlăsia*, pârâu și pădure în jud. Ilfov (ibid., V, 772, unde se citează, explicându-se și cunoscuta vorbă: « Fură ca în Codrul Vlăsiei »); *Vlăsceni*, jud. Dâmbovița, Ilfov și Prahova (Frunzescu, *o. c.*, 529); *Vlășceana*, lac în Ialomița (Bogrea, « An. Inst. de Ist. naț. » din Cluj, I, 385); *Blahnița*, pârâu și plasă în Mehedinți (ibid., I, 468), *Vlasca-mică* și *Vlasca-mare*, munte în Caraș-Severin, spre Vest dela *Dealul-Clopșanilor* (vezi harta militară austriacă), pentru care cf. și v.-bg. *vlahъ*, plur. *vlasi*, v.-srb. *vlah* « romanus, valachus, pastor », bg. *vlaški* « valaque, roumaine », n. top. srb. *Vlaška*, *Valahica*, *Vlahović*, apoi *Bela Vlaška* în Bulgaria medievală, *Vlahia* din regatul Bosniei, în sec. XV, *Mala Vlaška* din Slavonia, *Valška* din Banat, în sec. XVII, *Valašska* moravă, etc., cele ce spune M. Burghele, în *Conv. Lit.*, 63—1930. pp. 1209—1210, S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 12, 86, 78, 103—104, și în ziarul *Universul*, XLIX, nr. 116 din 27 Aprilie 1932, care trimite la rev. *Glasnik istorijskog društva u Novom Sadu*, VII, 2, 1931, și mai ales I. Iordan *Rum. Toponomastik*, 109 și 272, care adaugă după N. Iorga, *Bullet. Inst. Eur. sud-orientale*, X—1923, p. 80: « Vlașca, der Bezirk, soll eine Erinnerung an das Herzogtum *Vlachia* des Tatos sein, das sich zwischen dem kumanischen Deli-Orman (dem jetzigen Teleorman) und dem Bezirk im südlichen Teil der Dobrudscha ausdehnte, welchen die Türken bis heute mit demselben Namen nennen ». Mai nouă sunt: *Oláhfalva*, germ. *Wlachendorf*, rom. *Rumân*, scris *Rumun* din Ciuc (Lipszky, *Rep.*, II, 103); *Bleschdorf* = *Spini*, ung. *Szpin*, în Târnava-mică (Lenk, *Lex.*, I, 152; IV, 212) și poate *Vlah-Chioi*, zis și *Vlahei*, din Constanța (Bogrea, « *An. Inst. de Ist. nat.* » din Cluj, I, 385), care poate veni dela Bulgarii din Dobrogea; *Vlosemi*, sat în Fălciu, și *Voloșcani*, cătun în Putna; poate și *Volovățul* din jud. Dorohoiu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 775), care au înfățișarea fonologică a ruteanului *voloch*, rus. *volochъ*; etc. *Vlăsinești*, com. rur. și sat în Dorohoiu, este nesigur, întru cât poate derivă și din n. pers. *Vlasin* (cf. și *Vlasa*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

176. Dintre numele topice din această regiune cel mai vechiu este tocmai al Clujului. Asupra acestuia avem o frumoasă monografie de Márki S.: *Kolozsvár neve*, extras din *Földrajzi Közlemények*, XXXII—1904, Budapest.

Strângând cu multă grijă din toate părțile datele necesare și cernându-le, Márki constată, în rezumat, că numele Clujului se găsește în 10 forme cu 51 variante grafice:

1. Castrum *Clus* (a. 1213—1291) într'o singură formă;
2. *Kluzsvár* (a. 1275—1468) în 11 variante;
3. *Kuluzsvár* (a. 1280—1364) în patru variante;
4. *Koluzsvár* (a. 1322—1490) în șapte variante;
5. *Klusenburg* (a. 1348—1438) în două variante;
6. *Kaluzsvár* (a. 1365—1400) în două variante;
7. *Kolozsvár* (a. 1366 până astăzi) în 13 variante;
8. *Klozsvár* (a. 1371—1377) în două variante;
9. *Klausenburg* (a. 1453—1898) în opt variante;
10. *Claudiopolis* (a. 1559—1902 în actele Universității din Cluj) neschimbat.

Csánki, *MH*, 310—311, observând că, după datele găsite în arhiva capitlului din Alba-Iulia, forma cea mai veche a numelui orașului *Cluj* nu este « *Clwsuar* », cum afirmă Márki, ci « *Kuluswar* in comitatu *Culus* », completează atestările strânse de Márki în felul următor: *Kuluswar* (a. 1275, 1282, 1313), *Culuswar* (1280), *Clusewar* (1297), *Cluswar* (1297—1453), *Klusuar* (1299), *Clusuar* (1315—1414), *Koluswar* (1322), *Clusvara* (1337), *Colwswar*, *Clwswar* (1342), *Clusenburg*, *Clusenbvrg*, *Clussenberch* (1348), *Koloswar* (1350—1526), *Clusuar* (1350), *Kuluswar*, *Kwluswar*, *Kulusuar* (1353), *Kluswar* (1361), *Kaluswar* (1365), *Clusuar*, *Cluswar* (1366), *Kalosuar* (1366—67), *Colosuar*, *Coloswar* (1366), *Klosuar* (1370), *Kolusuar*, *Closuar* (1371), *Closwar*, *Cluswar* (1377), *Cluswara* (1377), *Coluswar* (1377—1480), *Coloswar* (1391—1510), *Kolosuar* (1391), *Clwswar* (1392—1480), *Kolozswar* (1395), *Klwswar* (1397), *Caluswar* (1400), *Koloswar* (1404), *Clausenburk* (1405), *Clausenburg* (1408—1441), *Clvsvar* (1429), *Chlosenburg* (1438), *Closvar* (1441—1472), *Clausenburga* (1453—1500), *Kolosvar* (1455—1525), *Coloswaar* (1458), *Colwswar* (1461, 1473), *Coloswar*, *Kolosvar* (1455—1525), *Colwswar* (1461, 1473), *Coloswar*, *Koloswar* (1466), *Clawsenburg* (1473), *Clauszenburg* (1478, 1507), *Colluswar* (1486), *Koluschwar* (1490), *Coloschwar* (1492), *Klausenburg* (1492), *Kolloswar* (1507, 1510).

În forma adjectivală *Clusiensis* se găsește *Clus* și mai înainte, începând cu a. 1173 (Wenzel, *CDA*, VI, 69; cf. și a. 1199, id., ib., VI, 203), iar cu 10 ani mai târziu, în 1183, forma cu svarabhakti *Culusiensis* și în 1201 « de *Kulus* » (cf. Jakab, *Kolozsvár tört.*, I, 232—233).

Românește i s'a zis Clujului totdeauna *Cluj* < *Cluș* (cf. *Kluž* a. 1478 la I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Țării Rom. cu Brașovul și Țara Ungurească*, I, 141; *Clujvar*, la Miron Costin, *Let.* [1], I, 226, este modificarea ungurescului oficial *Kolozsvár* după rom. *Cluj*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numele unguresc *Kolos* se mai găseşte în patru locuri: *Kolosvár*, germ. *Klossing* vel. *Glossing*, în com. Vas (Lipszky, *Rep.*, I, 330; *Glasar* a. 1427, Csánki, *MH*, II, 751); *Kolosvár* în com. Zala (Lipszky, *Rep.*, I, 330; *Kyskolusd*, *Kolus* a. 1260, *Kyskolus* a. 1349, 1360, 1363, *Kalos* a. 1513, azi *Kallos* sau *Kállós*, Csánki, *MH*, III, 66—67); *Kolos*-Néma în Komárom (Lipszky, *Rep.*, I, 330); *Kolos*, slovac. *Klješ* sau *Kliš*, *Kliž*, *Kolos-Hradistye* şi *Kolos-Jeskofalu* în Nitra (Lipszky, *Rep.*, I, 330, şi *A m. kor. országgainak helységnévtára*, 1888, 441).

Un nume apropiat de cel românesc este slovac. *Klušov*, ung. *Klusó* sau *Klyussó* din com. Săros (*Clusso* a. 1427, *Sewnwald* al. nom. *Kluso* a. 1449, *Klussow* a. 1454, Csánki, *MH*, I, 300; Lipszky, *Rep.*, I, 326; *A m. kor. országgainak helységnévtára*, 1888, p. 439).

Din felul cum se prezintă aceste nume în deosebite limbi, s'ar părea că n'au acelaşi radical. Totuşi lucrurile pot fi şi altfel, cum se va vedea mai jos.

Despre *Kolos-Néma* din Komáron, care la început se numia numai *Néma*, se ştie că şi-a luat numele după un oarecare *Kolozs* din Néma cam la 1460 (Márki, *o. c.*, p. 2).

Numele de pers. ung. *Kolos* a fost identificat cu numele martirului african *Claudius*, trecut între sfinţi, iar în acest caz poate fi identic cu it. *Cloggio* (mai târziu *Chioggio*), dar poate fi şi ipocoristicul slav *Kloš* al lui *Mikloš* > ung. *Miklós* (cf. Melich, *Szláv jövevényszavaink*, I, 2, p. 183).

Tot cu Claudius au identificat umaniştii şi *Clujul*, când l-au tradus *Claudiopolis* (a. 1559—1902), dar ei se gândiau la împăratul Claudius, nu la martirul S. Claudius.

Cu *Claudius* îl identifică, dar în altă formă, şi A. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, p. 114. După el *Cluj* « nu este altceva decât forma slovenească a numelui de persoană Claudius »[1]). «Românii au păstrat acest nume neschimbat după forma lui originală, pe când Ungurii l-au schimbat după firea limbii lor, care nu sufere grupa de consonante » cl «, şi astfel au făcut *Culus*, şi după ce s'a ridicat şi cetatea Clujului, i-au zis *Culusvar*, de unde apoi au făcut *Kolozsvár*. Dacă Românii ar fi venit în părţile Clujului după Unguri, ei de sigur ar fi numit oraşul *Colojoara* sau *Cojoara*, după analogia *Ujvár* = *Uioara* şi *Kolozsakna* = *Cojocna* »[2]).

Dar forma cea mai veche a *Clujului*, care are *-u-*, nu *-o-*, se opune derivării din ung. *Kolozs*. Ş'apoi dacă ar fi vorba de un astfel de *Cluj*, Germanii cu siguranţă nu l-ar fi tradus cu *Klusenburg*, *Klausenburg*

[1]) Poate la aceeaşi explicare se gândeşte şi Pauler, *A m. nemz. tört.*[2], I, p. 55, când ne trimite pentru *Cluj* la un nume de persoană.

[2]) *Cojocna* se numia la început *Clus*, *Kolos*: *Kolos* a. 1291 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 182; Fejér, *CD*, VI, 1, p. 105), *Clus* 1294 (Wenzel, *CDA*, V, 99), 1310 (Zimmerman—Werner, *Urk.*, I, 296), apoi *Kulusakna* a. 1326 (id., ib., 404), *Clus*, *Klusakna* a. 1332—37 (*Mon. Vat.*, I, 95, 103, 113, 122, 139; cf. şi Csánki, *MH*, V, 305), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(săs. *Klausənbur(i)ch*, *Klousənbrich*) în care ei simt pe *Kluse*, *Klause* « clusa », « clausura ».

După Márki, *o. c.*, pp. 4—5, și acum, după mai bine de 200 de ani, este îndreptățită părerea lui A. Huszti (*Ó- és Új-Dácia*, p. 31) că din lat. (după Huszti roman) *clusa* s'a desvoltat rom. *Cluj*, ung. *Kolozs*, săs. și germ. *Klause*, iar acesta « per constructionem genitivi cum nomine » *Clausenburg*, ca și din *Maria Marienburg*.

Într'adevăr însă, dintr'un vechiu latin *clusa* în românește n'am puteà aveà nici într'un caz *Cluj*, căci *cl-* ar fi dat *chi-* (cf. *închis*, *-ă*, part. lui *închid* < [i n] c l u d o, -u s i, -u s u m, -ĕ r e; it. *Chiusa*; *c l u s i a r e > log. *kujare*), iar *-sa* aton *-să*, plur. *-se* (cf. Thalmann, în Weigand, *IV. Jahresbericht*, 93).

Chiar și dintr'un latin medieval am aveà cel mult **Clusă*, plur. **Cluse* (*plasă plăși* și *casă căși*, alături de *plase* și *case*, sânt formațiuni nouă).

În ungurește am aveà **Kuluzsa* > **Kolozsa* (cf. lat. *musa* > ung. *muzsa*, etc.).

În gms. însă se știe că m.-lat. *clusa* a dat *klûse*, angl.-s. *clûs*, g. mod. *Klause*. Dar, și altfel, între 1211—1252, lat. med. *clusa* și *clausura* « Verhack », cum arată Márki, *o. c.*, p. 4, nu se întrebuința în Ardeal, ci în locul lor documentele latinești ardelene au pe *indagines* (ung. *gyepü*, rom. *prisacă*).

Pentru aceste motive unii învățați au propus intermediarul german. Așà face Tiktin, *DRG*, 378, și G. Kisch în deosebitele sale lucrări, mai pe urmă în *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 69. De-asemenea și I. Borcea, în Weigand, *X. Jahresbericht*, 228, care însă adaogă că forma românească a fost împrumutată din limba maghiară (cf. și I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 305, 315).

Firește, în acest caz trebuie să pornim dela forma anglo-sax. *clûs* (cf. și în Elveția *Klus*, alături de *Kluse* în Prusia, *Klause* în Austria). Acest *clûs* ar fi dat românește **Clus* (cf. *Krissbach* > rom. *Krisbav*; *Rumes* > ung. *Romosz*, rom. *Romos*; *Feissen* doc. *Fajsz*, *Fajsza* > rom. *Feisa*; *Griess* > rom. *gris*, dar și *griz*, *grij*), iar în ungurește **Klusz* sau **Kluz* > **Kulusz* sau **Kuluz* > **Kolosz* sau **Koloz* (cf. gms. *tus* > ung. *tûz*, car. *frâs* > *frâsz*, etc.).

Și din germ. med. *clûs* deci este posibilă explicarea *Clujului* numai printr'un plural românesc **cluși*, care ar fi fost considerat cu timpul ca singular (cf. *Porți* > ung. *Porcz* în Sălagiu, etc.; iar pentru fonologie: slav. *brus* > rom. *brus*, plur. *bruși*, prin reconstrucție n. sg. *bruș* > *bruj*, etc.).

În acest caz forma ungurească ar trebuì să fie luată din cea românească, iar germanul *Klausenburg* însuși ar trebuì interpretat nu ca genitiv singular, ci ca genitiv plural.

Totuși, și împotriva acestei explicări se pot ridicà obiecțiuni, și anume de natură istorică.

Mai întâiu Sașii, nici după istoricii Sași, n'au fost chemați în Ardeal decât după 1150 (cf. Márki, *o. c.*, p. 5, care trimite la Teutsch, *Gesch.*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

der siebenbürger Sachsen, I, ed. 3, pp. 7—16), iar numele *Clujului* este atestat încă la 1173.

Apoi din numele de cetățeni clujeni găsite între 1213 și 1235 în *Regestrum de Várad* nu se vede că ar fi fost și Germani în Cluj înainte de această dată. Ele sânt aproape exclusiv unguresti, iar câteva, cum sânt *Vid*, *Bansa* = « Vancea », *Alexi*, *Turdis* = « Turdiș =, *Luxa* = « Lucșa », *Toma*, etc., pot fi slave ori românești. Abiă între 1229 și 1235 se vorbește de o samă de « străini », dar și aceștia sânt numiți de obiceiu cu nume unguresti: *Farkas*, *Albert*, *Fila*, etc. Numele germane apar, atât în onomastica, cât și în toponimia Clujului, abiă mai târziu, după 1270, când Sașii se așează în massă (cf. Márki, *o. c.*, p. 5—6). Însăși numirea germană *Klusenburg* apare abiă la 1348, iar *Klausenburg* la 1453. În sfârșit această etimologie nu explică de-ajuns pe *Kolosvár* (*Klossing*, *Glossing*, *Glasar*) din Zala și Vas, pe *Kolos* din Komárom și Nitra, precum nici pe slov. *Klušov*, ung. *Klusó*, *Klyussó* din com. Sáros, unde forma germană lipsește. Toate aceste forme arată un *š* original, iar din acesta s'a desvoltat în germană *s* și *š*: *Kloš* > *Klossing*, *Glossing*; *Klošvár* > *Glašar*. Pentru acest motiv nici explicarea lui E. Moór, *Ungarische Jahrbücher*, IX, 50 (»von einer romanisch-slawischen Bezeichnung der Sperre [= lat. « indago », ung. gyepű », slav. « prěséka »]: *kluza* bzw. *kluž-* «) nu poate fi admisă, mai ales că un slav. *kluza*, *kluž-* nu este atestat (cf. *Klisura*).

Mai rămâne o explicare, care se pare că îndestulește toate pretențiile: să considerăm pe *Cluj* < *Cluș* de ipocoristicul slav al lui *Nicolaus*, pentru care, afară de formele obișnuite *Nikola*, *Nikolaj*, *Nikolaje*, *Mikola*, *Mikula* și de ipocoristicele *Nika*, *Niko*, *Ničo*, *Nišo*, *Mika*, *Miko*, *Kola*, *Kula*, etc., mai găsim și formele s.-cr. *Mikloš*, *Miklouš*, *Mikluš* (de-aici *Mikluševci*, *Mikluševaca*, sat în Slavonia, și n. pers. *Miklušević*), *Mikleuš* și *Mikleš*, cu ipocoristicul *Mikle* (cf. *Rječnik*, VI, 662), slov. *Mikłauš*, *Mikłavš*, *Mikłauš*, *Mikłouš* (de-aici și din srb. *Miklouš*, *Mikloš* este ung. *Miklós*), *Niklauž*, cu ipocoristicul *Klouš* (Melich, *Szláv jövevényszavaink*, I, 2, pp. 197—198), sorb. *Miklauš*, ceho-slov. *Mikulaš* și *Mikeš*, care presupune și forma *Mikleš*, etc. (cf. Melich, ibid.) [1]).

Și în limba germană se găsește un ipocoristic *Klaus* al lui *Nikolaus* < *Nikolaus* cu care au fost numite numeroase nume de localități (cf. Márki, *o. c.*, p. 4). În săsește acest *Klaus* are forma *Klo(o)s* > *Kluis* > *Klis*, *Klius* [2]). El se găsește în *Klosdorf*, săs. *Kluisdərf*, *Klîsdərf*, *Kliusdərf*, rom. *Cloaștărf*, ung. *Miklóstelke* din Târnava-mare (villa *Nicholai* a.

[1]) Un « Paulus dictus *Clusch* » se găsește în a. 1415 în Botfalu (Zimmermann—Werner, *Urk.* III, 664 și 667), iar un Sas Mehel *Cloș* în a. 1480—82 în Brașov (I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Ț. Rom. cu Brașovul și cu Ț.-Ung.*, I, 173. În cazul că cel dintâiu n'ar fi nume de familie desvoltat din n. de pers., ci din nume de localitate, ar puteà fi cea mai veche atestare a formei românești a *Clujului*.

[2]) Cf. un « *Clos* Mergeman villicus de villa Epponis » a. 1380 (Zimmermann-Werner, *Urk.*, II, 530) și un Stuffen sau Stuffon *Clos* din Botfalu a. 1415 (id., ib., III, 664 și 667).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1322, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 358; [ecclesia] sancti Nycolai in villa *Nycolai* a. 1353, id., ib., II, 100 ş. u.; *Zenthmiclosteleke* a. 1356, id., ib., II, 121; *Kolosdorff* a. 1492, *Quellen z. Gesch. Siebenb. aus sächs. Archiven*, I, 132; *Clossdorff* a. 1504, ib., I, 395; *Clasdorff* a. 1509, ib., I, 535; *klosdorff* a. 1532, *Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt*, II, 283); *Klosdorf*, săs. *Kluisdərf*, rom. *Sân-Micläuş* < ung. [*Bethlen-*] *Szent-Miklós* (Târnava-mică); *Klôsdual* (în Tărpiiu, jud. Năsăud), *Klôsrâich*, *-gruam* (ibid.) [1]).

Am văzut că în slovenă este atestat ipocoristicul *Klouš*.

Din acesta se explică uşor *Kolosvár*, germ. *Klossing* sau *Glossing*, *Glasar* din com. Vas, *Kolosvár* din com. Zala, şi chiar şi *Kolos-Néma* din com. Komárom.

Unui *Klouš* sau *Kloš* îi poate corespunde şi ung. *Kolos* din com. Nitra, în vreme ce slovac. *Klješ* > *Kliš* > *Kliž* a fost apropiat de *Mikleš* şi *Mikeš*. Ung. *Klusó* sau *Klyussó*, slovac. *Klušov* din com. Săros presupune forma *Kluš*, ca ipocoristic al lui *Mikluš* (cf. srb. *Mikluš* şi derivatele sale), care poate fi şi slovac, polon ori rutean, dar poate fi şi adus de vreunul din numeroşii Români care se găsiau în Săros [2]).

Aceeaşi formă ipocoristică, poate de origine sud-slavă, este, după toată probabilitatea şi radicalul din care trebuie să explicăm *Clujul* nostru. În forma *Kloš* noi îl mai avem în n. top. *Cloşani*, com. rur., plaiu, trecătoare, deal, pisc din *Mehedinţ*-ul atât de supus influenţei sârbeşti în privinţa toponomastică.

Ungurii necunoscând în limba lor decât forma cu *-ó-* a lui *Miklós*, n'au recunoscut pe *Kluš* ca ipocoristic al acestuia şi prin urmare nu l-au tradus cu *Miklósvára*, nici nu l-au redat în forma *Klós* > *Klózs* > *Kolózs*. Tot aşà nici Germanii nu l-au tradus cu *Klosburg* (săs. *Kluis-*, *Klis-*, *Kliusbur(i)ch*), cum ne-am aşteptà, ci s'au mărginit să-l treacă într'un genitiv cu *-en* de felul lui *Blasendorf* (< *Blasius* > ung. *Balázs* > rom. *Blaj*) şi să-l apropie apoi prin etimologia populară de *Kluse*, *Klause*, cum arată formele *Klusenburg*, *Klausenburg* (săs. *Klausənbur(i)ch*, *Klousənbrich*).

Ori care dintre aceste două explicări am admite-o (şi cea din urmă, din n. pers. slav *Mikluš* > *Kluš* > *Cluj*, este mult mai probabilă) [3]), este sigur că numele românesc păstrează forma cea mai veche, în vreme ce Ungurii şi Saşii au modificat-o după firea limbii lor.

---

[1]) Cf. G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 323, şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 78.

[2]) Lumtzer—Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, 25—26, l-a pus în legătură (greşit, cum arată înfăţişarea fonologică) cu germ. *Clus*, *Clos*, *Claus*, ipocoristicul lui Nikolaus, care se găseşte în Zips ca nume de familie în forma *Clos*, *Glos*. Pentru rom. *Micluş* cf. M. Costăchescu, *Doc. mold.*, I, Iaşi, 1931, 142, 145, a. 1421.

[3]) Împotriva acesteia nu se poate ridică nici o obiecţiune de natură fonologică, *cl-* slav păstrându-se în limba română (cf. *clae*, ban. *claĭe* < slav. *kladnia*; *clătì* < slav *klatiti*; *cleiu* < slav *klej*, etc.), ba chiar şi *cl'-* dând *cl-* sub influenţa formei scrise (cf. *ključarĭ* > *clucer*, la Puşcariu, *Dacoromania*, V, 755).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

177. De altfel istoria și evoluția fonologică a *Cluj*-ului pare a fi la fel cu cea a **Dejului** apropiat (cf. *Deeswar*, *Deeswaar* a. 1236, 1279, 1283, 1284, 1290, 1291, etc. la Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 65, 140, 146, 147, 166, 181, etc., și *Deesakana*, *Deesakna* a. 1236, 1248, 1261, 1291, etc., id., ib., I, 66, 76, 85, 169, 170, 182, etc.), care (ca și *Dejul*, părăiaș în jud. Vrancea; *Dejoiul*, deal și pădure în jud. Vâlcea; *Dejești*, com. rur., sat și deal în jud. Olt, cf. *Marele Dicț. geogr. al Rom.*, III, 95; *Deaș*, ung. *Désháza*, jud. Sălagiu; *Dejani*, ung. *Dezsán*, jud. Făgăraș; *Dejani*, ung. *Dezsánfalva*, jud. Timiș, cf. S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 64; *Dés(zs)* în com. Bács-Bodrog, Sopron, Veszprém, *Déshyda* în com. Somogy, cf. Csánki, *MH*, II, 199, III, 227, 269, 605, Gombocz—Melich, *MEtSz*, 1342—43) derivă din n. pers. *Deš* (și *Dešo*, *Deša*, *Desjo*, *Desja*, *Desoje*, etc.), ipocoristicul lui *Desimir*, *Desislav*, *Desirad*, *Desivoj* < rad. *desiti* « antreffen, finden », deci propriu « Friedensfinder », « Rhumesfinder », « Freudenfinder », etc. [1]). Un *Dees*, tată al comitelui Nicolae, este pomenit în a. 1301 și 1315 (cf. Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 219, 220 și 313. După acesta a fost numit satul *Deesfalva* a. 1301 (id., I, 220).

Tocmai pe linia dintre Cluj și Dej se găsește și forma completă a acestui din urmă alintător **Desmir** sau *Dezmir*, ung. *Dezmér* (*Desmer* a. 1315, *Dezmer*, *Dozmer*, *de Ezmer* a. 1332—37, *Dezmer* a. 1366, 1378—86, 1392, 1414, *Dezmyr* 1424, pos. *Vladesmir* a. 1446, pos. *Dezmir*, *Volah Desmir* a. 1450, pos. *Magyardezmer*, *Wolahdezmer* a. 1450, etc., Csánki, *MH*, V, 345) [2]). Și *Clujul*, ca și *Dejul* și *Desmirul*, deci trebuie să fie, după toată probabilitatea, de origine slavă, în rândul întâiu slavă sudică. Pentru o astfel de proveniență vorbește și **Cicea** = actualul *Ciucea*, ung. *Csúcsa*, modificat subt influența ungurescului *csúcs* « vârf » (Mete nobilium de *Chiche* a. 1451, pos. *Chyche* a. 1460, 1496, 1519), care, cum am arătat în alt loc, trebuie derivat din srb. *čič*, *čiča* « unchiu »; cf. și *Csicsi-ere*, *Chychy-ere* a. 1408, *Csicsere* a. 1439 în hotarul com. *Mărgău*, ung. *Meregjó* (Csánki, *MH*, V, 383).

178. În ținutul Clujului mai avem și alte nume topice vechi, care-și au originea în nume de persoană slave, întrebuințate și la Români.

[1]) *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, vol. II, Zagreb, 1884, pp. 345, 359, 360, 367; Gerov, *Rečnikъ na blъgarskyj językъ*, vol. I, p. 286; G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, Leipzig, 1921, p. 133.

[2]) Părerea lui Melich (*Magyar Nyelv*, II—1919, pp. 125—127 și *MEtSz*, 1342—43) pe care el însuși o credeà la început ridicolă (*Magyar Nyelv*, II—1906, p. 98) și după care *Dej* derivă din ung. *Dés* < *Deus* (< lat. d e u s), întrebuințat ca nume de persoană (cf. *Deusteluke*, *Deushida*, etc.), ca și ung. *Isten*, după ce cunoaștem exemplele citate mai sus, care nu se restrâng la Ungaria, nu mai poate fi susținută. Altfel G. Kisch, *Vergl. Wb.*, 54, unde se compară cu n. top. de pe Rin *Dees*-en, arătându-se că în forma ungurească cea mai veche *Désvar* (a. 1291) poate fi vorba de o cetate (cf. și săs. *Burgloz* a. 1534) numită după o persoană, și Br. Gustav Bedeus, *Ortsnamenbedeutung*, 1906, p. 28 (ap. Kisch, *Nordsieb. Namenbuch*, p. 28): « *Deés* ist wohl *dies* = *davit* (zu dak. *dava* « Burg ») ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Aşà sânt: *Buda*, *Budatelec*, ung. *Budatelke* (*Budatelke* a. 1283—1414, *Buda* a. 1315, *Budateleke* a. 1329, etc., Csánki, *MH*, V, 338—342) < slav. *Buda*; *Csinkó* (t. *Cynko* a. 1276, pos. *Chynko* a. 1471, 1493; cf. « pratum *Chinkarethe*, *Chynkorethe*, *Chongopathak*, *Chongopathaka* » a. 1455 în hotarul Crişeului, azi dispărut, Csánki, *MH*, V, 343), ca şi n. pers Cincu, dintr'un ipocoristic născut din partea finală a unui n. pers. de felul sârbeştilor *Bogčin*, *Borčin*, *Dojčin*, *Gojčin*, *Dobričin*, *Krajčin*, *Vujčin*, etc., + suf.-*ko* [1]); *Mikó-* sau *Mika-tel(e)ke* (pos. *Mykateluke* a. 1296, *Mykoteleke* a. 1312, *Mikateluke* a. 1344, *Mykotelke* a. 1348, terra litigiosa *Mykoteluky* alio nomine *Markhazaeleufelde* a. 1352, azi dispărut, Csánki, *MH*, V, 383) < slav. *Miko*, *Mika* = « Mihail »; *Stana*, ung. *Sztána* (t. *Zthana* a. 1288, pos. *Estana* a. 1391, pos. *Ezthan* a. 1441, *Stana* a. 1444, pos. *Ezthana* a. 1469, etc., *Zthana* a. 1473, etc., Csánki, *MH*, V, 348) < n. pers. *Stana*, fem. lui *Stan*, chiar < *Stan* + suf. top. *-a*, ori *stană* < v.- bg. *stanъ*; etc.

Ceva mai nouă sânt: *Jákótel(e)ke*, rom. *Horlacea* din numele mai nou *Horthlaka* (pos. regalis *Jákóteleke* al. nom. *Horthlaka* a. 1393, *Jakotheleke* a. 1405, *Jakotelke* a. 1408, etc., Csánki, *MH*, V, 362) < slav. *Jakov* > rom. *Iacov*, *Iacob* (cf. ung. *Jakab*); *Kozmatel(e)ke* (villa *Kozmateluke* a. 1315, pos. *Kozmateleke* a. 1322, *Cozmatelke* a. 1322, *Kozmatelke* a. 1370, *Cozmatelky* a. 1396, etc., Csánki, *MH*, V, 370) din slav. *Kozma* > rom. *Cozma*, ung. *Kozma*; *Tonciu*, ung. *Tancs* (*Tanch* a. 1446, 1454, etc., Csánki, *MH*, V, 417) din *Ton* (= « Anton ») + suf. slav. *-č*; *Topa* (*Tupa* a. 1341, *Thopa* a. 1408, 1429, etc., Csánki, *MH*, V, 419) din n. pers. *Topa*, un ipocoristic cu radicalul neclar; *Viṣa*, ung. *Visa* (Silva *Visaerdei* a. 1326, *Vizateluke* a. 1332, *Wyssa* a. 1368, *Wysa* a. 1450, *Wyssa* a. 1468, etc. Csánki, *MH*, V, 425) din slav. *Viša*; etc.

179. Afară de Cluj, nici unul dintre numele slave din jud. Clujului nu este mai vechiu decât alte câteva care sânt de origine sigur românească.

Aşà este **Baciu**, ung. *Bács* din jud. Cluj (poss. *Baach* a. 1263, 1296 Csánki, *MH*, V, 330; *Bach* a. 1297, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 208; *Bochteluke*, *Bochteleky* a. 1326, id., ib., I, 407; *Baach*, *Bach*, *Baacz* a. 1336, 1343, 1369, 1430, 1433, 1433—1449, 1439, 1445, etc., Csánki, *MH*, V, 330). a cărui origine românească am arătat-o la începutul acestui studiu.

[1]) Aşà trebuie explicat şi *Cincul-mare*, ung. *Nagy-Sink*, germ. *Groszshenk*, săs. (*grī*)*šiŋk* şi *Cincşor*, ung. *Kissink*, germ. *Kleinschenk*, săs. *Klᵊšink* (*Chenk* a. 1329, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 427; *Schenk* a. 1329, ib., I, 431, *Senk* a 1336, ib., I, 484, etc.,) nu dintr'un nume comun dalmat (vegliot) *Cinco* < *cīmex* « ploşniţă » (Philippide, *Originea Românilor*, II, 797—798), nici din săs. *šiŋk* « Schenke » (W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 132 — 133) de care numai a fost apropiat prin etimologia populară săsească, pe urma faptului că Saşii rostesc pe *č* românesc *š* (cf. *kisch* < *gâci*, *schuddə* < *ciudă* şi alte exemple pe care le-am strâns în *Dacoromania*, IV, 133). Numele unguresc este din săseşte. Din săs. *šiŋk* « Schenke » este numai *Şinca-veche*, ung. *Ó-Sinka* şi *Şinca-nouă*, ung. *Új-Sinka*, săs. *Schenk*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În schimb **Bociu**, ung. *Bócs* < rom. *bociu* 1. « interjecție cu care se strigă vitelul », 2. « viței », ori din n. pers. *Bociu* *Bocius*, *Botius*, it. *Bocio*, *Boce*, etc., este atestat mai întâiu numai la 1408 (Csánki, *MH*, V, 335).

180. Nume românesc poate să fie și **Bócz**, dacă derivă din rom. *boț* « bulgăre, cocoloș, bulz, etc. », iar acesta dintr'un tip lat. vulg. *b o t t i u m (b o t t i a), răspândit în toate limbile romanice (cf. Meyer-Lübke, *REW* [1], 89, nr 1240, care însă în ed. II, p. 110, l-a omis; Schuchardt, *ZRPh*, IV, 104; *Dicț. Acad.*, I, 627): pos. seu villa *Buch* a. 1341, pos. *Boch* a. 1343, 1433; nobiles de *Buch* a. 1348, pos. *Buch* a. 1348, 1368, 1370, *Boch* a. 1366, terra *Boch*, pos. *Boch* c. 1420, terra *Booch*, *Boch* a. 1447, *Bocz* a. 1449, *Boz* a. 1450, pos. *Bocz* 1453, 1467, 1468, 1469, 1472, 1492, etc., pos. *Boocz* 1494, etc., care se găsia spre Nord-Vest dela Cluj (Csánki. *MH*, V, 335—336).

Ceva și mai curând este atestat *Bóczteleke*: terra *Bochteluke*, *Bochteleky* a. 1326, magnum fossatum *Bochteleke* pataka vocatum a. 1377, care se găsia în apropierea Clujului, spre satul Someșeni (Csánki, *MH*, I, 336) și are aceeași origine cu cel precedent.

181. Pos. **Ontelke** a. 1263, 1296, 1437, pos. *Hontelke* a. 1397, pred. *Ontelke* la mijlocul sec. XV, în posesiunea abației din Cluj-Mănăștur, așezată între Aghireș și Bogara (Csánki, *MH*, V, 389) este, evident, satul lui *On(u)* = « Ion », deci sat românesc, ca și *Óntelek* din Szabolcs (*Hungthelek* a. 1446, *Onthelek* a. 1495, Csánki, *MH*, I, 522; *Ontelek*, Lipszky, *Rep.* I, 478) [1]).

182. Vechiu este și **Rosk**: pos. *Roosk* a. 1319, pos. *Roskh* a. 1509, 1519, când se ținea de Turda. Se găsia cam unde se întâlnesc județele Năsăud, Turda și Cluj, pe unde sânt satele Monor și Gledin (Csánki, *MH*, V, 396). Cum am mai spus, derivă din rom. *roșc(ă)*, *roșcat* « rötlich » < *roș* « rot » < r o s e u s, -a, -u m (> ung. *rós* « rot », *róska* « rötlich »; rut. *roša* « rotbraune Ziege »).

183. Pentru originea lui pastorală, deci poate românească, cum am arătat în alt loc, amintesc aici și pe *Szamártelek* (*Za . . . teluke* a. 1288; *Zamartelek* a. 1357, *Zamarthelek* a. 1441 (Csánki, *MH*, V, 403), odinioară spre Sud-Est dela Huedin, azi dispărut), care, ca și celelalte numiri de acest fel, poate să fi fost numit nu numai după animal, ci și după o persoană; cf. și « terra seu poss. *Zamarkuth* » a. 1332 în Turda (Csánki, *MH*, V, 744).

[1]) Explicarea lui Gombocz, *Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 252, care-l pune în legătură cu *Ond* (< *On* + suf. dim. *-d*) și-l derivă dintr'un turc. **On* « zece », o cred greșită. Pe cea a lui Bátky Zs. din *Föld és ember*, Szeged, 1929, nr. 3 și 4, n'o cunosc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

184. Dintre numele topice românești din Solnocul-interior[1]), în care intrau părți din Sălagiu, Crasna, Someș și Sătmar, trebuie să relevăm câteva pentru vechimea lor, ori pentru că forma lor cea mai veche a fost românească, iar mai târziu a fost maghiarizată.

Cea mai veche atestare o avem pentru **Boiu-mare**, ung. *Nagybuny*. Dar originea acestui nume nu este clară. El poate fi identic atât cu rom. *bun* «bunic» < b ŏ n u s, -a, -u m, presupunând că pe la 1200, când îl întâlnim mai întâiu, încă nu erà rotacism în regiunea Solnoculuiinterior[2]), cât și cu slav *buń, bun'* (cf srb. *Bun*, ceh. *Buň, Bun*, bg. *Bunĕ*, srb. *Bunilo, Bunko, Bunkov*, la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 38 [252], nr. 24) < rad. slav. *bun-* (< *buniti*) «a atâța», propriu «a face zgomot»[3]).

[1]) Comitatul *Solnoc* s'a ivit prin secolul XII. În *Reg. de Várad* este pomenit între 1213—1220, «comitatus» și «comes de *Zounuk, Zounuch, Zounuk*» de 22 de ori, «biloto regis de *Zounouc*» odată, «comite de *Zolnuk*» odată (art. 6, p. 641, ed. Endlicher); între 1206 și 1340 «comitatus» și «comes de *Zounuk*» de patru ori, «comes și «comitatus de *Zonuk, Zonuch*» de 16 ori, «de *Zolnuk*» odată (a. 1325) (cf. Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 614, indice).

Numele lui îl avem din ung. *Szolnok*, iar acesta este, cum a arătat încă Šafařik în lucrarea sa *Slovanske starožitnosti*, apărută în 1837, p. 607, apoi Hunfalvy, *Magyarország ethnographiája*, 444, și *Magyar folyó- és helynevek*, în *Egyet. Phil. Közlöny*, IV—1880, 595—596, C. Tagányi, în *Magyar Nyelv*, XX—1924, 138 (cf. și Kádár, *Szolnok-Doboka vm. monográphiája*, I, 231—232) din slav. *solnik*, după unii «der mit Salz zu tun hat», după alții «magazie de sare» (cf. pol. *solnik* «der mit Salz zu tun hat; der Salzverkäufer; der Salzinspektor, der Salzschreiber», bg. *solnik* «Salzgefäss», slov. *solník* «Salzbehälter in der Küche, Salzfass»; srb. *slanik* «Salzfass», *slanak* «izvor sărat» «Sauerbrunnen»; rus. *solьnikъ* «Salzkraut», «Gänsefuss», «Anthyllium» și «Glaskraut», «Solicornia herbacea»; pol. *solnik* «Salzkraut», «Gänsefuss», «Anthyllis»), deci un derivat al lui *soli* «Salz», *sol-nŭ, sla-nŭ* «salzig».

Încercarea lui Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 232—241, de a-l derivà dintr'un nume de pers. ung. vechiu *Szaunik* > *Szounok, Szounuk*, pe motivul că «*Solnic* nu se găsește nicăiri unde au locuit Slavi» (pp. 235—236) este lipsită de temeiu, cum arată numeroasele *Slănic*-uri românești, din Bacău, Buzău, Prahova, Muscel (cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 424—434; D. Frunzescu, *Dicț. top. ș. stat. al Rom.*, 442—446), *Solonț* din Botoșani și Iași, *Solonț* din Bacău și Putna, etc, (D. Frunzescu, *o. c.*, p. 451; cf. și Margareta Ștefănescu, *Arhiva*, XXVIII—1921 222—224, și N. Drăganu, *Dacoromania*, VI, 246—247), chiar și dacă *Szlányik, Slanik* din Zemplin (cf. Lipszky, *Rep.*, I, și Petrov, *Sbornik Fr. Pestyho*, 155; oficial *Sol'nik*) n'ar fi sigur. Însuși n. de pers. *Szounok, Szounuk* poate fi evoluat normal (cu *l* > *u*) din slav. *solnik* cu unul din sensurile pe care le are acesta în deosebitele limbi slave, de ex. «der mit Salz zu tun hat».

[2]) Pe dalm. *Bona*, dial. *Buna, Bunna*; *Boni*, dial. *Buni*, în Ragusa *Bune*, dim. *Boniça, Buniçe, Bonussa*; *Bonus, Bona*, dim. *Bunze, Bunenze*, slav. *Bunič*, le consideră de origine romanică Jireček, *Die Romanen*, II, 27—28, și III, 9; rom. *bun* îl crede P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914/15, 551, și *Glasnik*, 307 și 311, la baza numelor de loc și pers. vlahe și sârbești *Bunej, Bunišići, Bunilo, Bunilović, Buniša, Bunovi, Bunović, Bunovci, Bunojević, Bunoševac, Bunislav*, etc., cf. și cătunul *Bunari*, la Dragomir, *o. c.*, 99.

[3]) Cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, p. 165, și Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 281, § 271, care adaugă că din acesta avem și compusul *Bunislav*, bg. *Bunjo*, probabil dacorom. *Bunea* și i.-rom. *Buniću*, și că «și numele de plantă serbocr. *bun, bunika, bunjika* «hyoscyamus», pe care Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 219, și Pascu, *Rum. Elem.*, p. 30, le cred de origine românească, sunt curat sârbești, căci, după Rječnik, al lor *u* se reduce la *lĭ*«.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Boiu-mare, ung. *Nagybuny*, îl întâlnim mai întâiu în *Reg. de Várad* (a. 1226), la Endlicher, *Mon. Arpad*, I, 646, art. 26), în forma *Pun*, deci *Bun*. Are apoi formele *Boon* a. 1405, *Bon* a. 1475, *Nagy Bon* a. 1549, *Nagy Bony* a. 1669, etc. (cf. Csánki, *MH*, I, 553, și Kádár József, *Szolnok-Doboka vm. monográfiája*, Deés, 1900, II, 292).

Evoluția fonologică este tocmai cea din *Boiul-mare*, ung. *Bún* din Târnava-mică, care are formele: *Bun* a. 1300, de mai multe ori (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 219—220); *Bun* a. 1315, iarăși de mai multe ori (id., ib., I, 313—314); cu diftongarea cu *-i-* proprie Sașilor: *Buyn* a. 1341 (id., ib., I, 519); *Buun* a. 1343 (id., ib., II, 6); *Bwn* a. 1451, 1453, 1467, 1468, 1477; *Bwy* a. 1468; *Bon* a. 1487; *Bonn* a. 1490, *Bown* a. 1493; *Bwn*, *Bwnd* a. 1482—96, Csánki, *MH*, V, 871).

Bun a dat în ungurește deci în mod normal *Bun*, *Buny* și *Bon*, *Bony*, iar din reprimirea formei din urmă s'a născut românescul *Boiu*.

185. Tot așà de vechiu este și **Cățălul-român**, pe care-l întâlnim alături de *Cățălul-unguresc* din Sălagiul actual, despre care a fost vorba mai sus (*Cocil* a. 1217, în *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 648, art. 30; *Felkechel* a. 1359, 1368; *Keczel*, *Magyarkeczel*, *Oláhkeczel* a. 1471, etc, în com. Crasna, *MH*, I, 583).

186. Relev apoi pe: *Bucsonfalva*, rom. *Buteasa* (*Buchonfalva* a. 1424 Csánki, *MH*, I, 553), în partea întâia a căruia putem vedeà rom. *bucin*, *buciun* (*Buteasa* este nevasta lui *Bute*); *Cărpiniș*, ung. *Gyertyános* (*Karpenys* a. 1405; *Kerpenes* al. nom. *Gerthyanos* a. 1424; *Karpenyes* a. 1470; *Gerthianus* a. 1475, etc., Csánki, *MH*, I, 556; Kádár, *o. c.* III, 570—571); *Fânațe*, ung. *Fonácz* sau *Fonátz* (a. 1583, 1613, 1630, 1650, etc., Kádár, *o. c.*, III, 461); *Gaura*, ung. *Kővárgara*, mai nainte *Gaura* (*Gaura* a. 1405; *Gawora* a. 1470, 1475, etc., Csánki, *MH*, I. 555); *Giula*, ung. *Gyula*, a cărei formă mai veche, cum ne arată documentele, a trebuit să fie *Ciula* sau *Ciulea* (*Chywlya* a. 1566, *Chyula* a. 1567, *Csulya* a. 1603; *Csula* a. 1666; *Cziula* a. 1641; *Csula* a. 1650; *Gyulaszeg* a. 1890, Kadár, *o. c.*, III, 575; cf. și *Gyulakuta* a. 1470, Csánki, *MH*, I, 556, în care avem n. pers. *Gyula*); *Groapa*, ung. *Groppa*, germ *Groppendorf* (*Groppa* a. 1630; *Gropa* a. 1650, etc. Kádár, *o. c.*, III, 553); *Oaia*, ung. *Vaja*, cătunul comunei *Țigani*, ung. *Czigányi* (*Baja* a. 1402, *Walya*, *Czyganwaya* a. 1410, 1465; *Walya* a. 1442, Csánki, *MH*, I, 566); poate *Iadăra*, ung. *Ieder* (*Nagheder*, *Kysheder* a. 1405, *Nagyeder*, *Kyseder* a. 1424, *Nagyedir*, *Kysyeder* a. 1475, Csánki, *MH*, I, 557), pentru care cf. rom. *iederă* «Ępheu» < h e d e r a, -a m.

187. În legătură cu *Káld* din com. Vas și Fejér, am relevat pe *Kald* < rom. *cald* de lângă Dej, jud. Someș: «protenditur in fagum Kald usque ad Fluvium Gekenus» a. 1261 (Zimmermann Werner, *Urk.*, I, 85, unde se citește greșit «pagum»), azi *Kádbükk* (cu

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

dispariția lui *l* > *u*) [1]), precum și vechimea de 1000 de ani care se menționă pentru « mons *kaldu* » în două documente de hotărnicie, dela 1366 și 1557 (cf. Fejér, *CD*, IX, 7, 252; Hurmuzaki, *Doc.*, I², 112; Jos. Lad. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886, p. 23, n. 6; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, p. 426).

188. V. Motogna, *o. c.*, pp. 33—34, a relevat din același document dela 1261 și numele **Bolta** (« et ibi ascendendo per dictum Zomus transit ad *Bolta* et abhinc in Balvanku et ab eodem ascendit in montem Bela », Zimmermann Werner, *Urk.*, I, 85) ca fiind românesc, întru cât până astăzi i se zice locului respectiv « *La baltă* » sau « *Balta Căşeiului* », iar într'unele documente latino-ungurești cuvântul *balta* este socotit românesc (cf. « Peruenit ad quendam paludem fertes vocatum *in volacho Baltha* dictum » a. 1418 -1433, la Szamota Zolnai, *MOklSz*, 45 și 243) [2]).

189. Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 97, amintește, ca fiind vechiu, dealul **Flamund** = « Flămând », tot în Solnocul-interior, între satele Oszvaly și Hosszúmező (cf. și Lenk, *Lex.*, I, 370). Ca și *Flămânda* din Argeș, Muscel, Teleorman și Vlașca, *Flămânzi* din Botoșani, etc., este identic cu *flămând* < * f l a m m a b u n d u s, -a, -u m < f l a m m a (Candrea-Densusianu, *DE*, I, 98, nr. 603), care în megl. are forma intermediară *flămund* și *flămunt*, iar în i.-rom. *flămănd*, *flamund*, *hlamund*.

190. Tot veche este după afirmația lui Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 411—412) și **Valye-Ványó** (< *Oană*?), « ein Bach, welcher in der Dobokaer Gespannschaft aus den Bergen Szüle und Harsa entspringt, die drey aus Mikola, Bontz-Nyíres und Székuláj kommenden Bäche in sein rechtes, den Bach Válye — Szeráte in sein linkes Ufer aufnimmt, nach einem Laufe von 3¼ St. in den Bach Válye-Szikuluj, 1 St. unter Őrdöngös-Füzes, linksuferig einfällt » (Lenk, *Lex.*, IV, 383).

---

[1]) Cf. V. Motogna, *Articole și documente*, Cluj, 1923, pp. 32—33.

[2]) Forma *balata* (A quodam fluuio *Balata* uocato » a. 1271 și « Iuxta quendam paludem w l g o *Balatha* vocatum » a. 1338—1395, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 45) are svarabhakti caracteristic limbii ungurești și în regiunile cu populație slavă poate fi din slav. *blato* « See », « Teich ». Pentru raportul dintre rom. *baltă*, alb. *balte*, slav. *blato*, n.-gr. *βάλτη*, *βάλτος*, ung. *balata*, lombard. *palta*, piem. *pauta*, prov. *pauta*, dalm. *balta*, cf. Miklosich, *Die slav. Elem. im Rum.*, p. 15; G. Meyer, *AEW*, 25; Berneker, *SEW*, I, 70; Meyer-Lübke, *REW*³, p. 456, nr. 6177; *Dicț. Acad.*, I, 468, și II, III, 227; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 252, și *Magyar Nyelv*, VIII, 247; M. Wertner, *Magyar Nyelvőr*, XLIV—1915, pp. 245—246; P. Cancel, *Despre « Rumân »* etc., pp. 54—56; Th. Capidan, în *Dacoromania*, II, 461, și V, 630—631; Gr. Nandriș, *Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain*, extras din *Mélanges de l'École Roumaine en France*, II, pp. 5—13, și *Despre metateza lichidelor în elementele slave din limba română*, în *Dacoromania*, VI, 350—357; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, pp. 278—279; Philippide, *Originea Românilor*, II, 698.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

191. Numai cu doi ani după *Rodna* < ung. *Radna* < slav. *rudna* (< rudьnъ « metallicus » < *ruda* « Metall »), care este cel dintâiu sat pomenit pe Valea Someşului de sus (mai întâiu în forma *Rudana*, a. 1241: « pervenit ad diuitem *Rudanam*, inter magnos montes positam Theutonicorum uillam, regis argenti fodinam, in qua morabatur innumera multitudo », în *M. Rogerii Carmen Miserabile*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, 267, art. 20; cf. şi M. Florianus, *Hist. Hung. Fontes dom.*, v. IV, p. 59), este pomenit în documente cătunul **Fata**. El se întâlneşte atât singur, cât şi împreună cu ale altor două sau trei « moşii » (praedium), şi ele dispărute acum, astfel: « quasdam terras castri nostri de Doboka, *Fatateleke* videlicet *Bachunateleke* et *Chegeteleke* » a. 1243 [1]); « *Bachanateleke*, *Fathateleke* et *Chegeteleke* » a. 1366 [2]); *Fata*, *Fatayhigh* (*igy* = « fântână », « Brunnen »), *Tukas* a. 1366 [3]); possessio, villa *Ffata* a. 1380 [4]); *Fatha*, *Bachana*, *Chege* a. 1412 [5]); *Faata*, *Bachna*, *Chege* a. 1414 [6]); *Fata*, *Bachna*, *Czege* [7]); *Fata*, *Bachna*, *Chege* a. 1418 [8]); *Fata*, *Kyszegew*, *Czygendorff*, *Pechefalwa* a. 1429 [9]); *Chegev*, *Fata*, *Bochona*, *Tevkes* a. 1433 [10]); *Chegev*, *Fata*, *Bachanya*, *Tevkes* a. 1434 [11]); *Fatha*, *Chegev*, *Bachanya*, *Teukes* a. 1436 [12]); *Fatha*, *Chege*, *Bachna* a. 1443 [13]); *Fatha*, *Chegev*, *Bochona*, *Thevkevs* a. 1448 [14]); *Chegev*, *Fatha*, *Boczona*, *Thevkes* a. 1449 [15]); *Chegev*, *Boczona*, *Thevkevs*, *Fatha* a. 1449 [16]); *Chegev*, *Bochonya*, *Fata*, *Tewkes* a. 1449 [17]); *Czege*, *Boczonya*, *Fatha*, *Tewkes* a. 1451 [18]); *Chege*, *Bochonya*, *Fatha*, *Thewkes* a. 1451 [19]); *Chege*, *Bochina*, *Fatha*, *Tewkws* a. 1452 [20]); *Fatha*, *Botzina*, *Czege*, *Thekes* a. 1486 [21]); *Fatha*, *Botzina*, *Czege*, *Thekes* a. 1514 [22]); *Fatha*, *Bochnia* (sic, = « Bochina »), *Czegeo* (sic, = « Czegev »), *Tekes* a. 1589 [23]).

[1]) Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 73.
[2]) Ibid., II, 19.
[3]) Ibid., II, 254, 255; A. Berger, *Regesten aus dem alten Bistritzer Arhive* (în *Programm des evangelischen Obergimnasiums zu Bistritz*, anii, 1893, 1894 şi 1895), nr. 40.
[4]) Zimmermann — Werner, *Urk.*, II, 514, 515, 516, 517, 518.
[5]) Zimmermann — Werner, *o. c.*, III, 531; Berger, *o. c.*, nr. 56.
[6]) Ibid., III, 619; Berger, *o. c.*, nr. 65.
[7]) Ibid., III, 620; Berger, *o. c.*, ibid.
[8]) Berger, *o. c.*, nr. 71.
[9]) Berger, *o. c.*, nr. 77.
[10]) Berger, *o. c.*, nr. 81 şi 82.
[11]) Berger, *o. c.*, nr. 83 şi 84.
[12]) Berger, *o. c.*, nr. 89.
[13]) Berger, *o. c.*, nr. 112.
[14]) Berger, *o. c.*, nr. 119 şi 121.
[15]) Berger, *o. c.*, nr. 122 şi 123.
[16]) Berger, *o. c.*, nr. 124.
[17]) Berger, *o. c.*, nr. 125.
[18]) Berger, *o. c.*, nr. 127 şi 128.
[19]) Berger, *o. c.*, nr. 129.
[20]) Berger, *o. c.*, nr. 131.
[21]) Berger, *o. c.*, nr. 327.
[22]) Berger, *o. c.*, nr. 588.
[23]) *Korrespondenzblatt*, V—1882, p. 87.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nu mă voiu ocupà mai amănunţit de istoria acestui sat sau cătun, dispărut îndată după cumpărarea lui de Saşi, întâmplată în 1449 [1]), cum a dispărut probabil şi alt *Fattendorf* care mai numeşte acum o pădure între Copşa-Mare şi Iacobeni, jud. Târnava-Mare (cf. A. Schullerus, *Siebenbürg. Sächs. Wb.*, II, p. 320), nici de tradiţiile privitoare la el [2]). Reţin numai ceea ce ne spune Keintzel în privinţa localizării « praedium »-ului Fata, « das sich zwischen den Gemeinden Mettersdorf, Csepan und Treppen ausdehnte. Auch hier decken sich die jetzigen Flurbenennungen mit den urkundlichen Angaben über die Grenzbegehung vom Jahre 1451. Nördlich von Mettersdorf, östlich von Csepan, liegt der Eichwald *Fatæwāelt*, westlich von der ersteren Gemeinde gegen Csepan hin der *Fatəbèariχ*; an denselben schliesst sich der Wiesengrund *Fatndrəf*, die Weingartenhalde *Fatəfālt*, der Wald *Fatnēχn* und das Ackerland *ōelt Fatəmoer*. Sogar einen *Fatəbrən* (Brunnen) giebt es auf diesem Gebiete. Auf Treppener Gemarkung, anstossend an die Mettersdorfer, liegt ein Teil des *Fatəbiəriχ* und der Wiesengrund *Fatndrōēš* » [3]).

G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 36, şi A. Schullerus, *Siebenbürg.-sächs. Wb.*, II, pp. 319—320, mai adaogă: *Fattnhattert* (Dumitrea) şi *Fattnhî* « Fattenhöhe » (Dumitrea).

Atât ce ne spune tradiţia, care vorbeşte când de o singură « fată », când de « două fete » rămase în viaţă, după care s'ar fi numit cătunul, cât şi forma cuvântului, ne trimit la rom. *fată* < lat. f e t a, -a m « fille », căci germanul « Mädchen » nu este decât traducerea cuvântului românesc *fată* [4]).

J. Wolf, în *Programm*-ul gimn. din Sebeşul-săsesc pe 1878/79, pp. 34—35, credeà că poate derivà numele acestui sat dispărut, împreună cu numele de persoană germ. *Fato*, din mgs. *vade, vatten* « mit einem Zaun (Friedhag, Fade, Epfaden) umschliessenes Dorf »; cf. vgs. *fata*, mgs. *fate*, mgs. *fate* « dispositio, ordo ». Dar împotriva acestei derivări sânt, afară de tradiţie, şi numeroase alte fapte. Astfel mai întâiu radicalul propus de Wolf s'a păstrat în graiul Saşilor din regiunea Bistriţei

[1]) Se poate vedeà la J. Wolff, *Programm*-ul gimnaziului din Sebeşul-săsesc pe 1879, p. 34; Georg Keintzel, *Spuren erloschenen Deutschtums im nordöstlichen Siebenbürgen*, în *Korrespondenzblatt*, XIV—1891, p. 101, nota; *Fatateleke*, *Bachunateleke*, *Chegeteleke*, în *Korrespondenzblatt*, XVIII—1895, pp. 105—109; A. Schullerus, *Siebenbürg.-Sächs. Wb.*, II, pp. 319—320; I. Martian, *Fata — tradiţie şi istorie* — în *Arhiva Someşană*, nr. 4, pp. 12—23.

[2]) Cf. Fr. Müller, *Siebenbürgische Sagen*, Kronstadt, 1856, p. 237, şi Wien und Hermannstadt, 1885, p. 281 ş. u.; I. Martian, ibid., pp. 13—14. Tot aşà a dispărut, de-altfel, şi satul *Borbatfalva* din jud. Cluj, pomenit împreună cu cnezul său în a. 1450, apoi în forma *Barbatfalwa*, *Barbathfalwa* la 1456 şi 1500 (Csánki, *MH*, V, 332).

[3]) *Korrespondenzblatt*, XVIII—1895, p. 108.

[4]) Cf. Wittstock, *Sagen und Lieder aus dem Nösnergelände*, Bistriţa, 1860, pp. 28—29: « Der Hattert aber erhielt von dem walachischen Worte Fate (Mädchen) den Namen Fattenhatert ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în forma *Fuᵃdn* [1]), cu *-d-*, nu cu *-t-*. Apoi, cum apare din lucrarea lui Wolf, citată mai sus (*Die deutschen Ortsnamen in Siebenbürgen*, Sebeșul-săsesc, 1878—1881; cf. și G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, pp. 34—35), numele de localități săsești compuse cu *-dorf*, care sânt cele mai dese și cele mai vechi, au în partea întâia a lor aproape exclusiv un nume de persoană [2]).

Același lucru îl dovedește și prevederea cu suf. pos. *-e* a lui *telek* « praedium » din forma ungurească *Fatateleke* [3]), care-i corespunde săsescului *Fạtndrəf*.

Numele acestei persoane nu poate fi săsesc. Nici învățații și nu mai cred în originea germană a lui. Iată ce ni se spune în A. Schullerus, *Siebenbürg.-sächs. Wb.*, II, pp. 319—320:

» Dieses Fata ist im Mühlb. Progr. 1879, S. 34 f. von J. Wolff mit dem P. N. Fato in Verbindung gebracht worden, ebenda hat Wolff geistreich versucht es mit got. fatha « Zaun » zu erklären. Aber die Namen der anderen Prädien, die mit F a t a immer zusammen genannt werden, tragen fremdartiges Gepräge, so dass es verwunderlich wäre, wenn nur dieser eine Name deutschen Ursprungs wäre. Bachuna und Chege (1243) sind schwerlich deutsche Namen, den mit Szász-Czegő kann Chege kaum in Zusammenhang gebracht werden. Und *Zigndref* (Hattertteil in *Treppen*) kann lautgerecht aus Chege entstanden sein. Später erscheint neben diesen dreien noch ein viertes Prädium, das nicht minder fremden Ursprung verrät. « Nach dem ir hattert, so neben dem Times (Szamos) were und auf den stosse, Edelerdt were gewest zu alten Zeiten und diese vier dörfer F a t h a, B o c h n i a, C z e g e o und T e k e s genant dagelegen » (1589, Kbl. 5, 87). Danach ist es wahrscheinlich, dass auch F a t h a kein deutscher Name ist, trotz des bair. Fattendorf. Es wäre recht wohl möglich, dass diese « dörfer » ältere Siedlungen waren, die die Sachsen vorfanden, dass also gar nicht Deutsche sie gegründet und benannt haben, wenn sie schon 1243 (also kaum zwei Menschenalter nach der Einwanderung) an deutsche Grafen verschenkt wurden; es liesse sich sogar die Behauptung wagen, dass wir in der Tatsache der Schenkung eine Art Handhabe der Datierung der Einwanderung dieser beiden Gemeinden besitzen, die sich durch ihren Dialekt in wesentlichen Punkten von den Brüdern im Nösner Gau unterscheiden. — Wie freilich dieses fremde F a t a zu erklären wäre, wird sich ebensowenig sagen lassen wie bei Bachuna und Chege «.

Dicționarul săsesc, firește, nu vrea să spună că *Fata* se poate explică perfect din limba română și că streinii dela care au primit-o Sașii și Ungurii nu pot fi decât Românii, populație mai veche decât ei.

[1]) A. Schullerus, *Sieb.-sächs. Wb.*, II, 286.

[2]) Cf. și G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, pp. 34—35, și A. Schullerus, *Nyelvtudomány*, I—1906, pp. 91—92.

[3]) Numeroase exemple de acest fel vezi la Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, III, 549, și la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 973—976.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Se ştie adecă că o seamă de nume de înrudire mai apropiată se întrebuinţau la Români în timpurile vechi ca nume de persoană. Aşà sânt, de pildă, *Moş* [1]), *Fečor*, *Bărbat*, *Soru* şi *Sora*, *Mama*, poate *Bun*, etc., unele întâlnite şi în documentele sârbeşti şi ragusane din sec. XIII—XIV [2]). Un *Fata* din Fonchol (Bihor) este pomenit în a. 1221, alt « servus nomine fata » din Nádudvar (Hajdú ori Pest) în a. 1219, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad*, I, 664, art. 99—100, p. 668, art. 115; un « mancipium *Fata* nomine » în com. Nitra în a. 1217 (Wenzel, *CDA*, VI, 385); în a. 1271 « *Fata* et Zomboth », fii ai servitoarei Pyrotha din acelaşi comitat (Wenzel, *CDA*, VIII, 363); în acelaşi an un *Fotha* sau *Fatha*, « filius de Cob de villa Teluky », lângă Udvarnok, tot din Nitra (Wenzel, *CDA*, VIII, 371, 372; cf. şi Fejér, *CD*, VII, 3, p. 70); ca nume de servitoare sau servitor în com. Ung. a. 1290 (Fejér, *CD*, 3, p. 503; cf. şi M. Wertner, *Magyar Nyelvőr*, XLV—1916, p. 303); în a. 1391 un *Fatha* « famulus plebani de Dauth » (= Dautova), com. Bodrog (*Cod. dipl. dom. com. sen. Zichy*, IV, 469).

Cum am arătat la locul său în cursul lucrării, este vorba cu siguranţă de « Vlahi » numiţi după o femeie căreia i s'a zis *Fata*.

Ajunse odată numiri de persoană, numirile de înrudire de acest fel au trecut uşor în toponimie. Astfel, cum se vede din Lenk, *Lex.*, *Marele Dicţ. geografic al României* şi lucrarea citată a lui S. Moldovan şi N. Togan, găsim: *Fata* (munte în jud. Alba, pe ţărmul stâng al *Râului-Fetii*, Lenk, *Lex.*, I, 319), *Fetiţa* (munte tot acolo, Lenk, *Lex.*, I, 361), *Fata* (sat, deal, părău, jud. Olt), *Fetele-mari* (culme de munte, jud. Putna), *Fetelea* (lac, jud. Ialomiţa), *Fetiţa* (părău, jud. Botoşani); *Dealul*, *Crucea*, *Izvorul*, *Lacul*, *Movila*, *Pietrile*, *Plaiul*, *Poiana*, *Râpa-Fetei*; *Măgura*, *Movila-Fetelor* (*passim*); *Feteşti* (sate, păduri, părae etc., jud. Ialomiţa Iaşi, Putna); *Fecioara* = *Panaghia* (pisc de munte, jud. Neamţu) [3]); *Copilul* (lac, jud,. Dolj), *Copiloniul* (deal, jud. Mehedinţi); *Movila-Copilului* (jud. Buzău); *Bătrâna* (munte, jud. Năsăud şi Maramureş; lac, deal, moşie, munte, pădure, *passim*), *Bătrânul* (deal, jud. Gorj), *Bătrâni* (jud. Prahova), *Bătrâoara* (vale, jud. Prahova), *Bătrânele* (deal, jud. Buzău), *Bătrâneşti* (jud. Roman,

[1]) În 20 Ianuarie 1432 găsim pe Vlad II Dracul în Târgovişte, ca domn al Ţării Româneşti şi herţeg de Amnaş şi Făgăraş, dăruind lui Roman, nepotul boierului Stanciu, satele Voivodeni şi Săsciori-Loviştе, şi partea lui Baicu şi a lui Vlad din satul Sâmbăta-de-sus şi muntele *Moşul* şi apa Făgăraşului (cf. Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, p. 573, şi A. Bunea, *Stăpânii Ţării Oltului*, p. 27).

[2]) Vezi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 10, n. 1, apoi pp. 279, 281, 286 § 271.

[3]) Cf. *Marco Fečor* (sec. XIV, *Rječnik*, s. v.), azi numele *Fićor* (P. Skok, *ZRPh.*, XXXVIII—1914/15, 545), numele fam. *Fičorci*, rămase dela Românii care locuiau, odinioară în Sârbia (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlahii*, Cluj, 1924, p. 102); *Maja* [e] *Fiçores*, munte lângă Manatia, în Malcija e Lezhjës, deci în regiunea Alessio (N. Jokl, *Revista filologică*, II, 262—263); şi în special piscul *Fetina* din *Poljanica* şi *Klisura* (S. Dragomir, ibid., p. 103) şi *Fetina kuća* (*Rječnik*, s. v.), dim. istroromân din *fętę* « fată », citate de S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, § 271, p. 286.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Botoşani), *Stâna-Bătrânului* (jud. Vlaşca) [1]); *Baba* (deal, movilă, pădure, jud. Vâlcea); *Bărbatul* (deal, jud. Brăila), *Valea-Bărbatului* (jud. Buzău), *Bărbătescu* (jud. Ialomiţa), *Bărbăteasca* (jud. Argeş), *Bărbăteşti* (*passim*) [2]); poate nesigurul *Bun* > *Boiu*, despre care a fost vorba mai sus; apoi *Buna* (deal, jud. Vaslui), cf. *Burul*, apoi *Bura* într'un document dela Huşi a. 1546 [3]), *Părâul Bunei* (jud. Suceava); *Buni* (moşie moşnenească, pădure, jud. Buzău); poate *Buneni* şi *Buneşti*, pentru care cf. însă şi *Bunea* < rad. slav. *bun-* « aţâţă »; *Casariul* (munte, Borgo-Tiha, jud. Năsăud) < *căsariu* « casnic, căsătoriu, căsătorit »; *Omul* (pisc, jud. Prahova şi Dâmboviţa); *Dealul-Omului* (jud. Suceava); *Lacul-Femeilor* (jud. Dolj); *Nevesteasca* (sat, jud. Prahova); poate *Geamănul*, *Geamăna*, *Gemena*, *Grindul-Gemenei*, *Pădurea-Gemenei*, *Gemenele*, *Gemeni* cu formele vechi *Geamârъ*, *Geamini*, *Jamiri*, *Jemereştii*, atestate prin deosebite documente.

Subt povara dovezilor acum, şi Melich, deşi cu inima strânsă, este nevoit să recunoască că » deoarece acest nume *Fata* cu greu poate fi explicat din ungureşte, turceşte, nemţeşte, slavoneşte, nu este neprobabilă presupunerea că numele este de origine românească, şi este identic cu rom. *făt* « Knabe, Sohn »; « Heldenjüngling » *fată* « Mädchen, Jungfrau » « şi să adaugă: » Cel ce este servitor sau bărbat în putere în 1219, sau 1221 [4]), de născut s'a născut în secolul XII « (*A honfoglaláskori Magyarország*, 307). Erau deci Români în Ardeal şi Bihor şi în sec. XII. Firește cu atât mai mult a trebuit să se nască în secolul XII cel ce în jumătatea întâia a secolului XIII a dat numele său unui sat sau cătun.

Numele *Fata* fiind românesc, cătunul numit aşà a trebuit să fie întemeiat de Români. Acest nume este important din două puncte de vedere.

Împreună cu forma istro-română *fată*, întâlnită la A. Glavina alături de obişnuitul *fętę* [5]) (dacă *fată* la acesta nu este o ortografiare

[1]) Cf. nesigurele *Batrina* în Požega, Lipszky, *Rep.*, I, 40; *A magyar korona országainak helysėgnévtára*, 1888, p. 751; *Batrna* (pârâu), *Batrnka* (linie ferată) la Valahii din Moravia (la Válek, *o. c.*, X, p. 146, şi *Arhiva Someşană*, Nr. 7, p. 86).

[2]) Nume de persoană cunoscut în Ardeal; cf. *Berbatović*, nume de familie sârbesc luat din românește (P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1914/15, 551); *Barbat*, *Barbace*, *Barbatovac* (S. Dragomir, ibid., p. 102); apoi *Bàrbatȍvci*, sat în circumscripţia Toplica din Serbia, *Berbàtovo*, sat lângă Niš şi satul dalmat din Isula Arbe *Barbato*, care ar puteà fi de origine italiană (T. T. Burada, *Arhiva*, XIX — 1908, p. 291, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 279, § 271); ung. *Borbát*, etc.

[3]) Transcris de Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, XVIII, Iaşi, 1927, pp. 215—217; cf. şi *Arhiva*, XXXIV—1927, nr. 3—4, p. 201 şi M. Costăchescu, *o. c.* II, 322, 435. Observ că şi originea latină a lui *Bura*, ca şi a lui *Buru*, ung. *Borév* din Turda-Arieş, pentru care S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 281, § 271, trimite la i.-rom. *Burul* < *bun* < lat. b o n u s, -a, -u m, este tot atât de contestabilă ca şi a lui *bun* (cf. v.-bg. *bura* > bg. *bura* « Sturmwind », s.-cr. *bȕra*, rus., rut. *burá* « Sturm », etc. > rom. *burâ*, Berneker, *SEW*, I, 103, *Dicţ. Acad.*, I, 696; alături de ceh. *bùr*, n.-sloven. *buř*, etc. < gms. *būr* « Bauer », ori rus. *bur* « Bohrer », etc., Berneker, *SEW*, I, 102).

[4]) Este vorba de cele dintâiu atestări ale Românilor sud-estici.

[5]) S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, § 19, p. 76.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

sau rostire dacoromână) [1]) și cu deosebitele nume de pers. *Fata* din Nitra și Bodrog ne arată mai întâiu că fenomenul *ea* > *a* după labială se ivise în dialectul român nordic înainte de sec. XII, chiar de prin sec. IX, când legătura dintre dialecte începuse să slăbească. Până acum se știa numai că el este mai vechiu decât veacul XVI [2]). Singur d-l Pușcariu, pornind din formele nesigure ir. *fată*, *nevastă*, atestate la Glavina, și din ar. *vatăm*, care ar puteà fi victimo, susține în timpul din urmă: « Se pare deci că această inovație datează din epoca străromână, dar ea nu s'a putut generalizà decât la Dacoromâni, pe când în celelalte dialecte s'a stins iară cu totul sau abià lăsând câteva urme, cari nici ele nu sânt colective » [3]).

Dat fiind acest fapt (cf. dr. *fată* alături de ar. *feată*, megl. *feță*, ir. *fețę*), numele cătunului *Fata* ne arată apoi că întemeietorii lui după toată probabilitatea n'au fost Români sud-dunăreni, cum ar dorì susținătorii teoriei lui Rösler, ci Români nordici (de origine apuseană) de felul celor din Nitra și Ung, ori Dacoromâni de felul celor din Bihor și Bodrog [4]).

192. Cât privește pe *Bachuna*, *Bachana*, *Bachna*, *Peche*, *Bochona*, *Bachanya*, *Boczona*, *Bochonya*, *Boczonya*, *Bochyna*, *Botzina*, pe care Keintzel îl localizează astfel: « Ungefähr in der Mitte zwischen den Dörfern Csepan, Treppen und Oláh-Németi lag das Gut Bachuna (*Bachna*, *Bochona*, *Boczona*; das urkundliche *ch* ist *tš* zu lesen). Auf diesem Gebiete liegen die Treppener Riede: *Bătšebiəriχ*, *oen Bătšn* (Ackerland), *Batš duəl*, *Botšəln*, *Batšəwis* » [5]), nu-l văd tocmai destul de limpede.

G. Kisch scrie forma a doua *ăm Bâtsche* și adaogă *Bâtschə brạnn* (= « Batschenbrunnen ») [6]).

---

[1]) Textele lui A. Glavina au și alte particularități dacoromânești, între ele chiar și pe *pre* la acuzativ, căci « . . . A. Glavina [e] singurul istroromân care a trăit în tinerețe timp îndelungat între noi și a fost deci influențat de limba literară », S. Pușcariu, *Dacoromania*, II, 566.

[2]) « Comme l'a fait remarquer Tiktin, *Studien z. rum. Phil.*, 83, la diphtongue *ea* résultée de *e* . . . *ă* (*a*) apparaît déjà au XVI-e siècle réduite à *a* après une labiale: *masă* < *measă* », O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, II[1], p. 62; « Il est hors de doute que la diphtongue avait été monophtonguée en [*a*] dès avant le XVI-e siècle; la question n'est pas controversée », Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 67; « Monoftongarea erà efectuată în sec. al XVI-lea », același, *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932, p. 54.

[3]) *Studii istroromâne*, II, § 19, p. 76.

[4]) Având în vedere seria de nume românești în care se încadrează cel al cătunului *Fata*, precum și numeroasele nume *Fata* relevate mai sus, afirmația lui L. Treml, *A románság őshazája és a kontinuitás*, p. 15, că aș fi ales « intenționat » acest nume pentru dovedirea « unor concluzii preconcepute », este fără temeiu.

[5]) *Korrespondenzblatt*, XVIII—1895, p. 108.

[6]) *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 13.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

I. Martian spune că numele acestui cătun s'ar fi păstrat în forma românească *Bacea*. Dar nu arată unde [1]).

Dacă ar fi sigur că există astăzi o formă românească *Bacea* [2]), pe unde se crede că a fost așezat cătunul despre care vorbim [3]), am aveà un argument mai mult pentru derivarea formelor citate din rom. *baciu* (> săs. *Bâtsch)*. Cele săsești actuale ne trimit în mod evident la acest cuvânt românesc (să se compare: « *Thurdà, Thwrda* pecorarius vulgo *Batsch, Botschyn* » a. 1538—40, *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. III, p. 57). Formele documentare cu *-n-* (*Bachuna, Bachana, Bachna, Bochona, Bochyina*, etc.), pot reproduce varianta săsească *oen B ītšn, Bâtschə-*, pe care o găsim alături de *Batšduəl*, etc. [4]), dar și un derivat slav cu suf. *-in, -un* de felul lui *Bačin, Bačun* din Zagreb, *Bačinci* din Srem, etc.

193. Pentru vechimea populației românești pe Valea Someșului vorbește și faptul că unele dintre numele topice de origine slavă de-aici în forma lor românească au păstrat mai bine fonetismul slav decât în cea ungurească, ceea ce ne arată că au fost primite direct dela Slavi nu dela Unguri.

Așà sânt, de ex., în județul Clujului: **Babiu**, ung. *Bábony* (*Babun* sfârșitul sec. XIII, *Babon* a. 1434, 1461, etc., *Babony* a. 1471, Csánki, *MH*, V, 329) < slav. *Babiń*, care dă românește în mod normal *Babiiu* > *Babiu* (cf. *Sibiń* > *Sibiiu* > *Sibiu*; ung. *szekrény* > *sicriń* > *sicriiu* > *sicriu*, etc.); **Cătina**, ung. *Katona* (pos. *Kathana*, a. 1332—37, *Katana* a. 1358, *Kachana* a. 1390, *Cathona* a. 1468, *Kathona* a. 1469, etc., Csánki, *MH*, V, 336—337), pentru care cf. n. pers. rom. *Cătina*, pe care am încercat să-l explic în alt loc (p. 57); **Tușin**, ung. *Tu(z)son* (pos. *Tusun* a. 1325, 1395, 1332—37, *Tusund* a. 1366, etc., Csánki, *MH*, V, 420), probabil din *Tuša* = « Dumitru » + suf. slav. *-in*, etc.

În schimb pe *Călata-mare* și *mică*, ung. *Nagy* și *Kis-Kalota* < slav. *Kalota* > n. pers. rom. *Calotă* (pos. *Kalatha* a. 1439, 1493; pos. *Kyskalatha* a. 1441, *Kyskalotha, Kalotha* a. 1461, etc., Csánki, *MH*, V, 365) l-am reprimit din ungurește, trecându-l la grupa derivatelor terminate în *-ata*. Dar diminutivul *Călățele*, ung. *Keleczel, Kelecze* (pos. *Kelechech* a. 1408, *Kelechel* a. 1446, 1467, 1493; *Kelethech* a. 1452, *Keleczel* a. 1459, 1472, 1473, etc., *Kelecze* a. 1461, *Kelecze* a. 1468, Csánki, *MH*, V, 367), care, ca și *Incsel, Encsel* < *Encs* (pos. *Inchel* a. 1408, *Enchel* a. 1468, *Inchyl* a. 1449, etc.), cuprinde suf. rom. *-el* și are aceeași vechime cu *Călata*, ne arată că numele slav a fost dat Ungurilor de Români.

[1]) *Arhiva Someșană*, nr. 4, p. 15, n. 3.

[2]) Cf. *Bacea*, ung. *Bácsfalva*, în Hunedoara; *Bačin, Bačun* din Zagreb; *Bačinci* din Srem, etc.

[3]) D-l G. Kisch, pe care l-am întrebat personal, nu cunoaște această formă românească pentru hotarul Târpiiului săsesc.

[4]) Nu mai țin deci la explicarea pe care am încercat-o în *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 135—137.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

194. Ce priveşte numele topice slave ale Ardealului, trebuie să avem în vedere o chestiune pe care o pune Melich: pot fi între ele şi slave vechi anterioare venirii Ungurilor, ori sânt numai ruso-rutene posterioare cuceririi Ardealului de Unguri?

Pentru aceasta este nevoe să urmărim mai întâiu când şi cum s'au aşezat Ruşi-Ruteni în Ardeal.

Fie că principatul de Halič, întemeiat de Vladimirco pe la mijlocul veacului XII (1141), s'ar fi întins cândva şi asupra unei părţi a Moldovei, ori nu [1]), fie că «Rusc i a» din propoziţiunea «deinde progreditur ad alpes Clementis (= «Căliman») et inde ad Rusciam» dintr'un document dela 1228 [2]) se rapoartă la Moldova de sus şi Bucovina, cum crede Korduba [3]) şi I. Karácsonyi [4]), ori la satul «Ruscior» (Sebeşul-de-jos) din jud. Năsăud, cum crede cu mai puţină probabilitate d-l Nistor [5]), e sigur că numeroase colonii de Ruteni s'au aşezat subt numele de Ruşi, începând din timpuri destul de vechi, nu numai în Bucovina şi în Moldova de sus, ci şi într'o samă din ţinuturile fostei Ungarii, chiar şi în Ardeal.

Cum a relevat Hodinka, cea dintâiu amintire despre colonii rutene în «Pannonia» o avem dela Anonymus (c. 10): «Similiter etiam multi de R u t h e n i s Almo duci adhaerentes secum in Pannoniam venerunt, quorum posteritas usque in hodiernum diem p e r d i v e r s a l o c a in Hungaria habitat». Iar mai încolo spune că li s'a dat «castrum construere Ruthenis, qui cum Almo duce avo suo in Pannoniam venerunt» [6]).

Dar nu mă voiu opri decât la Rutenii colonizaţi în Ardeal.

Numele *Orosfaia*, ung. *Oroszfája*, săs. *Reisswâlt* = «Reuszwald» (jud. Cluj), care se întâlneşte scris: *Oruzfaya* a. 1297, 1391, 1393, *Wruzfaya* a. 1335, 1381, *Wruzfa* a. 1349, 1369, *Orozphaya* a. 1397, *Horozfaya* a. 1404, *Orozfaya* a. 1426, 1464, Poss. *Orozy* predicte a. 1429, etc. [7]), e dovadă că aici este vorba de o veche colonie de Ruşi sau Ruteni.

De aceeaşi natură este şi numele pustei *Oroszi* (Bihor), atestată dela a. 1220 şi 1221: villa *Vruz* [8]), *Wrusy* a. 1284—1348, *Orozy* a. 1462, 1485 [9]).

---

[1]) Vezi I. Nistor, *Românii şi Rutenii în Bucovina*, Bucureşti, 1915, p. 5 ş. u.

[2]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 49.

[3]) Dr. Miron Corduba, Молдавско-полска граница на Покутю до смерти Стефана Великого («Hotarul moldavo-polon spre Pocuţia la moartea lui Ştefan cel Mare»), p. 2, ap. Nistor, *o. c.*, p. 6.

[4]) *Orosz-szláv lakosok Erdélyben*, pp. 3—4.

[5]) *O. c.*, p. 7.

[6]) Hodinka Antal, *A munkácsi görög-katholikus püspökség története*, Budapest, 1909, p. 61; I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 155.

[7]) Csánki, *MH*, V, 390.

[8]) *Reg. de Vár.*, art. 368 şi 23, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 645 şi 737.

[9]) Csánki, *MH*, I, 618.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Intr'un document dela 1290—95 [1]) *Miercurea* (ung. *Szerdahely*) este numită *Ruhcmark*, iar în alte două dela 1291 [2]) *Ruzmark*, evident, tot pentru că populaţia acestei « villae » fusese alcătuită din Ruteni. Numirea *Rŭzmarkt*, *Ruzmargt*, *Rusmark*, *Rewsmark* alături de « Forum Ruthenorum » pentru *Miercurea* sau *Reussmarkt*-ul săsesc şi *Szerdahely*-ul unguresc de astăzi o întâlnim şi în secolele următoare [3]).

« *Villa Ruthenica* », adecă *Rusciori* (săs. *Reussdörfel* sau *Reussdörfchen*, ung. *Roszcsŭr*) de lângă Sibiiu, e pomenită mai întâiu în a. 1380 [4]), având mai târziu formele *Ruzdorffkin*, *Rywsdorfken* a. 1493, *Reisdorf* a. 1532, *Reissdorfken* a. 1657 etc. [5]). Satul *Ruşi* (ung. *Rüsz*, săs. *Reussen*) din acelaşi judeţ este pomenit în a. 1403 subt numele « Villa Ruthenorum » [6]).

Solovăstru (ung. *Görgényoroszfalu*, săs. *Reussischdorf* şi *Reissən*) este atestat încă din 1381: Poss. *Oruzfalu a parte ville Monorou* [7]).

Populaţie rusească indică *Chişoros*-ul (ung. *Kisoroszi*, Lipszky, *Rep.*, I, 317; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.* p. 46) şi ung. *Nagyoroszi* din Torontal (Lipszky, *Rep.*, I, 448). « *Rutinorum villa superior* » dela 1393 [8]) nu este decât *Urisiul-de-sus* (ung. *Felsö-Oroszi*), jud. Mureş-Turda, l. Reghin, şi dovedeşte că în acest timp trebuiă să existe şi « *Ruthenorum villa inferior* », adecă *Urisiul-de-jos* (ung. *Alsó-Oroszi*) [9]). *Poss. seu villa Alsooroszi et Felseworozy* se ţineau în 1453 de cetatea Gurghiului [10]).

Una villa ruthenorum in. . . Idechpataka existens dela 1393, deosebită de *Urisiul-de-sus*, pare a fi *Orosz-Idecs*-ul (rom. *Potoc*) de mai târziu [11]). Într'un document dela 1604 se vorbeşte clar despre populaţia ruteană din aceste părţi: « Az elmult ejel is nagi Oroszfalut mivel hogi Oroszok nem Olahok Oroz-Ideczet [a]zaz Also Idecziet fel vertek » (= « Şi în noaptea trecută au sculat satul mare rusesc pentru că sânt Ruşi, nu Români, Ideciul-rusesc, adecă, Ideciul-de-jos ») [12]).

Sereţelul (vechiu *Seret*, scris *Zereth*, săs. *Reussen*, ung. *Szeretfalva* din jud. Năsăud este atestat în forma *Zereth* a. 1296—1313 [13]), a.

---

[1]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 168.
[2]) Ibid., I, 186 şi 189.
[3]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, p. 60; III, p. 325; *Monumenta Vat. Hung.*, I, p. 123; cf. şi Karácsonyi, *o. c.*, p. 7, şi Melich, *o. c.*, p. 56. La Lipszky, *Rep.*, II, 139, găsim şi forma latină *Mercurium*.
[4]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 530.
[5]) G. Kisch, *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, nr. 4—6, pp. 32—33; aşezată lângă *Reuszbach*, săs. *Reîssbâch*, doc. sec. XV: *Ruessbach*, *Reysbach*, ibid.
[6]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 294.
[7]) Csánki, *MH*, V, 723.
[8]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 63.
[9]) Cf. şi Csánki, *MH*, V, 723.
[10]) Csánki, *MH*, V, 723.
[11]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 63; Csánki, *MH*, V, 723; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, p. 140.
[12]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 813.
[13]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 204.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1355 [1]), a. 1414 [2]), *Zareth* a. 1532 [3]), *Rewsyndorff* a. 1412 [4]), *Orozfalu* a. 1414 [5]), etc.

Rusu-de-jos şi *de sus* din jud. Someş (ung. *Oroszmező*), pentru care avem date încă din 1366, sânt numite la 1410 « utraque villa Ruthenorum » [6]).

Locuitorii *Ilişuei* (ung. *Alsóilosva*) din acelaşi judeţ sânt numiţi în conscripţia cetăţii Ciceului dela 1405 « Rutheni » şi sânt deosebiţi de Unguri şi Români, dovadă că vorbiau încă ruteneşte [7]).

Fără a precizà când se întâlnesc mai întâiu, din aceeaşi categorie sânt *Borgo-Rus* sau *Ruşii Bârgăului* (jud. Năsăud), *Ruscior* (*Sebişul-de-jos*, ung. *Alsósebes*, jud. Năsăud), *Ruşii-Munţi* (ung. *Maros-Oroszfalu*, jud. Mureş-Turda), *Rus* (ung. *Kékes-Oroszfalu*, jud. Sătmar), *Ruşi* (ung. *Russ*, jud. Hunedoara), *Rusova-nouă* şi *veche* (ung. *Új-* şi *Ó-Ruszova*, jud. Caraş); *Rusca* (ung. *Ruszka*), *Ruschiţa*, *Padeş-rusca*, *Rusca-montană* = *Ruscberg* (ung. *Ruszkabánya*) [8]), *Poiana-Rusca* (ung. *Polyána Ruszka*), părăul şi piscul *Rusca* (1359 m.) [9]), toate în jud. Caraş, pe care Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 163, le derivă din rus. *russkij*, *russkaja*, *ruskoje*, sc. *gora* s. *réka* etc., sau rut. *ruśkij*, *ruśka*, *ruśke* sc. *hora* sau *řika*, etc. [10]); poate *Ruşor* (ung. *Rózsapataka*, jud. Someş), etc.

În legătură cu *Ruşii-Bârgăului* amintesc că, după tradiţie, odinioară între *Aldorf* şi *Iad* se găsià un sat *Reussdorf*, săs. *Reissdrəf* [1]). *Reussenkaul* (săs. *Ressəkaul*) este un râu în hotarul Tecii; *Reussgasse* (săs. *Ressgass*) o stradă a Bistriţei [11]).

Deoarece aceste sate ruseşti sau rutene la origine sânt aşezate departe unele de altele, este evident că ele n'au fost colonizate în acelaşi

---

[1]) Ibid., II, 107.
[2]) Ibid., III, 623.
[3]) Harta lui Honterus.
[4]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 530.
[5]) Kádár, *Szolnok-Doboka vármegye monografiája*, vol. V, pp. 310 şi 323; cf. Karácsonyi, *o. c.*, p. 4 şi Melich, *o. c.*, p. 157.
[6]) Arhiva familiei Bánffy de Losoncz, 483, ap. Karácsonyi, *o. c.*, p. 5.
[7]) Cf. S. Moldovan şi N. Togan, *o. c.*, p. 149.
[8]) Cf. C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, ţ. III, p. 629.
[9]) *Ruşi* (ung. *Russ*) din jud. Hunedoara, *Rusova-nouă* şi *veche* (ung. *Új-* şi *Ó-Ruszova*) din jud. Caraş ne arată că etimologia propusă de E. Mcór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, pp. 133—134, n. 2 (< *rudьska*, derivatul lui *ruda* « Erz ») nu poate fi avută în vedere, mai ales că atestări mai vechi cu *-d-* ne lipsesc (cf. *Gládszka*, azi *Galaczka* în jud. Torontal, la Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 180).
[10]) G. Kisch, *Vgl. Wb.*, 183 şi *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, 106. Asupra originii acestora cf. şi Iuliu Csernátony, *Besztercze-Naszódmegye*, în *Az osztrák-magyar monarchia irásban és képben*, vol. VII, Budapest, 1901, p. 245: « Între comunele din Valea Bârgăului şi de pe cursul Someşului sânt mai multe şi de origine rusească, care însă cu timpul s'au romanizat cu totul »; N. Iorga, *Neamul Românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească*, vol. II, Bucureşti, 1906, p. 519: « . . . Bârgaiele [Bârgău-Bistriţei, B.-Tiha, B.-Murăşani, B.-Joseni, B.-Mijloceni, B.-Suseni, B.-Prund], dintre care într'unul care se cheamă « rusesc » până astăzi, am contopit pe Ruteni . . . ».
[11]) G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 106.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

timp şi în masse compacte, ca d. p. Rutenii din Maramureş, ci izolat şi în deosebite timpuri. Fiind mici insule în marea de Români, cele mai multe din ele s'au românizat.

Afară de acestea sânt numeroase nume topice de proveniență evident slavă care, deşi nu ne indică cu însuşi numele lor ramura slavă dela care ne-au venit, pot să fie de origine ruteană (aşà ştim că este *Ilişua* < rut. *jelšova* sau *jilšova* < v.-bg. *jelъcha* « alnus », « *Erle* »; *Solovăstru* — « Silvestru »; *Ideciu* < n. pers. *Ida* sau slav *idǫ, iti* « gehen » + -suf. *-eč* < slav. *-eče*, propriu « apă mergătoare sau curătoare », ş. a.). Numai recunoaşterea în acestea din urmă a unor particularităţi caracteristice din limba Rutenilor (cf. *Hovrila*, jud. Sătmar; *Havrileşti*, moşie, Bucovina, în distr. Coţman; *Haliţa*, complex de locuri arabile şi păşuni, Bucovina, în distr. Storojineţ, etc.), ar puteà să ne ajute la o stabilire mai mult ori mai puţin sigură a originii lor din această limbă slavă.

Cercetările filologice au dovedit neîntemeiată afirmaţiunea că « toponimia slavonă a Moldovei nu este de origine ruteană »[1]), cel puţin în parte. « Nomenclatura geografică » ruteană în Moldova este destul de multă[2]). În Transilvania, în mod firesc, ea este mult mai neînsemnată. Margareta Ştefănescu stabileşte 12 radicale de proveniență ruteană în Transilvania (jud. Murăş-Turda, Târnava-mare, Someş, Cluj, Bihor, Sătmar, Trei-Scaune, Maramureş, Arad)[3]). Chiar dacă în această statistică ar trebuì să se facă oarecare modificări, documentele dovedesc că afirmaţia d-lui I. Bărbulescu că « nici un nume din « nomenclatura geografică » a Transilvaniei. . . nu e sigur de origine rusească » cuprinde o exagerare[4]). De-asemenea, când documentele vorbesc latineşte de « Rutheni », iar ungureşte de *orosz* (cf. *Miercurea*, *Seretel*, *Ruscior*, *Rus*, etc.), nu mai putem spune că « Numele cu *Rus* din ţinuturile Transilvaniei, în deosebi unde sunt vechi colonii de Saşi, poate fi mai curând un derivat (sub forma *rus* şi *reuss* s. ex. în *Reussbach*) din participiul *runs* luat ca substantiv al verbului vechiu german

[1]) Nistor, *o. c.*, p. 8.

[2]) Vezi Margareta Ştefănescu, *Cuvintele Grădişte şi Horodişte în toponimia românească*, în *Arhiva*, XXVIII—1921, nr. 1, pp. 76—80; *Elemente ruseşti în toponimia românească*, în Arhiva, XXVIII—1921, nr. 2, pp. 218—228; *Alte cuvinte ruseşti, de nuanţă ruteană, în toponimia românească*, în *Arhiva*, XXIX—1922, nr. 1, pp. 64—75; *Cuvinte ruseşti de nuanţă ruteană în toponimia românească*, în *Arhiva*, XXIX—1922, XXXI—1924, nr. 3—4, pp. 119—206; Ilie Bărbulescu, *Teoria despre limba rusească în constituirea individualităţii române*, în *Arhiva*, nr. 2, pp. 1—19. — Studiile d-şoarei Margareta Ştefănescu, ca începuturi, merită atenţie. Le lipseşte însă cu desăvârşire informaţia documentară, iar fără aceasta, mai ales în toponimia transilvăneană, nu se poate construì nimic sigur. Mai observ apoi că svarabhakti sau polnoglasia nu este un fenomen sigur pentru stabilirea originii ruseşti a unor nume topice din Ardeal. Acest fenomen se găseşte şì în ungureşte; cf. d. p. *Solnoc* (*Solnoc-Dobâca*, care la M. Ştefănescu, *Arhiva*, XXVIII—1921, p. 223, s'a tipărit greşit: *Solona-Dobâca*; *Solnoc-Păţăluşa*, Sălagiu) < ung. *Szolnok* (cf. suf. ung. *-nok* din slav. *-nik*) alături de *Slănic*-ul de origine sud-slavă şi *Soloneţ*-ul de origine rusească.

[3]) *Arhiva*, XXXI—1924, nr. 3—4, pp. 202 şi 203.

[4]) *Arhiva*, XXX—1923, nr. 2, pp. 9—10.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rinnen care înseamnă: curgere, izvor, râu, patul râului; în limba Alemanilor acest cuvânt sună chiar *rûs, russe, ruese* »[1]), cum face d-l Bărbulescu[2]). Ceea ce a susținut Wolf la 1881, nu mai susțin filologii și de-acum[3]). Rămâne în schimb deplin constatat că elemente specifice rutene « nu au putut veni Românilor mai nainte, ci numai cu începere din sec. XII »[4]), cu toate că « existența » unor fonetisme vechi « de nuanță rusă-ruteană în toponimia românească » (d. p. *č, ž* pentru *št, žd* în câteva numiri) « ne arată că Rușii Ruteni au putut să se așeze chiar din veacul al IV-lea pe aceste locuri (chiar numiri ca *Cernăuți*, în care radicalul *čern-* are fonetism sud-slav, ar puteà fi socotite ca rusisme, dar vechi de tot, anterioare prefacerii lui *e* în *o*) »[5]). « Afară de Moldova, găsim cele mai multe numiri de origine sud-slavă; numărul rusismelor-rutenismelor fiind extrem de redus »[6]).

Lucrurile stând astfel, vom căutà să urmărim dacă are dreptate Melich când susține aproape tocmai contrarul celor susținute de I. Bărbulescu, anume că toate numele topice de pe valea Someșului (*Bistrița, Rodna, Năsăud*, etc., cf. *A honfoglaláskori Magyarország*, 165, 260—261), *Crasna* (ibid., pp. 157—160, 166, 220, 231, 272), *Cernavodă* = ung. *Feketeügy* > rom. *Fechetig* (ibid., pp. 262, 269), *Streiu* (ibid., pp. 160—163 și 172) sânt de origine ruso-ruteană, ori nu.

195. Derivarea din ung. *Besztercze* a numelui românesc al râului Bistrița, numit în cursul superior *Bistricioara* (aici are ca afluent pe stânga *Repedele* sau *Valea-repede*, pe care l-ar puteà traduce *Bistrița*, dat fiind faptul că numele apelor se dau la izvor)[7]), cum o făceà mai nainte Melich[8]), din săs. pop. *Bästərts, Bîstərts*[9]), ori chiar din

[1]) J. Wolff, *Die deutschen Dorfsnamen in Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1881, p. 83. — N. A.

[2]) *Arhiva*, XXX—1923, nr. 2, p. 9.

[3]) Cf. articolul citat al d-lui G. Kisch.

[4]) I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXX—1923, nr. 2, p. 11.

[5]) M. Ștefănescu, *Arhiva*, XXXI—1924, nr. 3—4, p. 205; cf. și I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXX—1923, nr. 2, p. 11.

[6]) M. Ștefănescu, *Arhiva*, XXXI—1924, p. 205.

[7]) Rectific în acest chip afirmația lui S. Puşcariu din *Dacoromania*, IV, 1350: « Cazul râului *Bistrița*, care în cursul lui superior se numește și azi de localnici *Repedea*, ne dă un exemplu tipic de felul cum numirea nouă — de astădată traducerea celei autohtone — se substitue celei vechi, începând dela șes (unde cei noi veniți s'au așezat mai întâiu) și continuând spre munte (unde populația veche a fost mai puțin amestecată) », întemeiată pe o reminiscență dintr'un articol al d-lui G. Kisch, care însă spune ceea ce afirm și eu pe urma celor constatate la fața locului: « Derselbe Bach [*Schewis*, ss. *Schīwəs* < ung. *sebes* » = repede] führt in seinem Oberlaufe den Namen *Bistra* (bei Mühlbach), gerade so wie die Bistritz in ihrem Oberlaufe in einem Seitentale den Namen *Repede* (rum. *repede* < *rapidus* = schnell) führt » (*Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, p. 3). Această *Valerepede* trebuie deosebită de alta care se varsă în *Săldușa* (cf. Lenk, *Lex.*, III, 389).

[8]) *Magyar Nyelv*, XIX—1923, pp. 97—98.

[9]) Formele acestea le găsesc la Kisch, *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, p. 3; Sașii numesc altfel *Bistrița « dəgrûss Bâch »*, cf. Kisch, *Nordsieb. Namenbuch*, p. 151 (Nachtrag).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

săs. lit. *Bistritz*, nu este cu putință din punct de vedere fonologic. Limba românească are grupa *-rț-* și o păstrează nemetatezată atât în cuvintele vechi, cât și în cele împrumutate, cf. *anțerț* < a n n o t e r t i o, *tărțiu* < t e r t ī v u s, -a, -u m; *mierță*, *mirță* < n.-slov. *merca* sau ung. *mérce*; *păstârnac* (*păstărnac*) < lat. p a s t i n a c a prin pol. rus. *pasternak*(*ŭ*) sau srb. *pastrnjak*; *feleherț* sau *felehearț* < ung. *felhércz*; *harț* < ung. *harcz*; *șterț* < germ. *Sterz*; *șurț* (*șorț*) < germ. *Schurz*, etc. Având în vedere și desvoltarea fonologică a vocalelor, din ung. *Besztercze* n'am puteà aveà decât rom. **Bestearță*—**Băstearță* ori **Besterță*—**Băsterță*, iar din săs. lit. *Bistritz* rom. **Bistriț* (cf. *știgliț* < germ. *Stieglitz* alături de *sticlete*, *stiglete*, *stigleț* care ne-a venit prin intermediar slav, v. Tiktin, *DRG*, 1495). Dacă Românii de pe Valea Bistriței și a Someșului învecinat au *Bistrița* în această formă, o au pentru că au luat-o de-a-dreptul din slav. *bystrica* (sc. *rĕka*) (« apă) repede », cum au luat și *Bistrița* moldoveană și munteană, atât ca nume de apă, cât și de localitate (Bacău, Gorj, Mehedinți, Suceava, Vâlcea), precum și *Bistrețul* (Dolj, Romanați) [1]). Am zis « din slav. *bystrica* (sc. *rĕka*) », fiindcă din punct de vedere formal *Bistrița* someșană nu este mai ruteană sau mai rusească decât cea munteană, cum crede acum în urmă Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 165 și 260). A afirmà că este ruso-ruteană, deci slavă relativ nouă, din sec. XI—XII, numai pe motivul că se varsă în *Șieul* de origine ungurească (Melich, *l. c.*), înseamnă a susține tocmai contrarul faptelor istorice: *Șieul* < ung. *Sajó* este mai nou fiindcă este mai la șes. A fost impus de stăpânirea ungurească venită după cea slavă. Mai la munte s'a păstrat numirea slavă și cea românească fiindcă acolo puterea acestei stăpâniri, cel puțin în privința populației, a fost foarte redusă, dacă n'a lipsit cu totul.

La munte noi am păstrat forma nealterată, în vreme ce Ungurii, cum arată documentele, au metatezat dela început forma auzită dela noi, cum au metatezat și în altă parte aceeași formă auzită dela Slavi (cf. *Pozsony-Beszterce*, *Vág-Beszterce*, *Beszterczebánya*) [2]). De-asemenea au metatezat-o și Sașii după firea limbii lor (cf. ung. *egres* > săs. *âgərš* [3]); rom. *patruzeci* > săs. *patərzeč* [4]); etc.

Zic « au metatezat forma auzită dela noi », căci noi trebuie să o fi primit, înainte de întâlnirea cu Ungurii și Sașii. Altfel, mai târziu, ar fi trebuit să primim forma lor, nu pe cea ruteană, căci ei stăpâniau. O pricină că Ungurii și Sașii n'au putut să ne facă să înlocuim forma noastră mai veche cu cea alterată și mai nouă a lor (cum ne-au făcut să procedăm în privința Rodnei, Năsăudului și a Someșului), ori cu

[1]) Cf. n.-sl. *Bistrica*; srb. *Bystrica*, *Bistrica*; cr. *Bistrac*; bulg. *Bistrica*; rut. *Bystryća*, *Bystreć*; ceh. *Bystrice*, *Bystrec*; pol. *Bystrzyca*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 232 [150], nr. 45.

[2]) Cf. și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 383.

[3]) G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, p. 7.

[4]) A. Bena, *Limba română la Sașii din Ardeal*, Cluj, 1925, p. 31.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

un nume cu totul unguresc ca *Şebeş* sau *Săbiş* < ung. *sebes* şi *Homor* sau *Humor* < ung. *hamar* sau n. pers. *Omor* (cf. şi *Şieu* < *sajó* «apă sărată» şi *Anieş* < *Arănieş* < *aranyos* «cu aur») este fără îndoeală, afară de faptul că *Bistriţa* este într'o regiune muntoasă, unde pe Unguri nu i-a atras nici «sarea», nici «minele», şi împrejurarea că în Moldova învecinată, cu care ţinutul *Bistriţii* ardelene aveà strânse legături şi în care influenţa administraţiei ardelene erà înlocuită cu cea slavă, mai erà o apă şi o localitate cu acelaşi nume[1]).

După râu a fost numit oraşul *Bistriţa* şi satul *Bistricioara*. *Bistriţa* se întâlneşte mai întâiu în a. 1264 în forma coruptă *Bistiche*[2]). Urmează apoi în documentele latino-româneşti: *Byzturche* a. 1286—89[3]); *Bezterce* a. 1287[4]); *Byzturche* a. 1290 şi 1291[5]); *Bysterche* a. 1296—1313[6]); *Bysterci* a. 1309[7]); *Bysterce* a. 1309[8]); *Bextriza* a. 1309[9]); *Bextrize* a. 1309[10]); *Byzterce* a. 1310[11]); *Bezterze* a. 1311[12]); *Besterce* a. 1311[13]); *Bezturche* a. 1330[14]); *Bystricia* a. 1331[15]); *Bystrice* a. 1331[16]); *Bezterce* a. 1332[17]); *Byztriciam* a. 1334[18]); *Byztricia* a. 1337[19]), a. 1341[20]), etc., în documentele slavo-române до Быстрици a. 1460[21]); în documentele româneşti: *Bistriţâ* a. 1592[22]); «cetatia *Bist[r]iţeei*» a. 1595[23]); *Bistriţâ*, *Bistriţă* a. 1595[24]), etc.

Pricina că forma românească nu se întâlneşte mai curând, nu este pentru că ea nu există, cum ne lasă a înţelege Melich, ci pentru că n'au fost scrise mai nainte documente româneşti şi de Români.

---

[1]) Pentru numele mai vechiu *Repede* al acesteia cf. spusele lui Miron Costin (la P. P. Panaitescu, *o. c.*, pp. 107 şi 52), relevate la c. 159, nota, în legătură cu *Repede* sau *R'aped'* = *Bistrik* din Bereg.
[2]) Zimmermann—Werner, *o. c.*, I, 92.
[3]) Ibid., II, 149.
[4]) Ibid., I, 157.
[5]) Ibid., I, 167 şi 171.
[6]) Ibid., I, 204.
[7]) Ibid., I, 239.
[8]) Ibid., I, 240.
[9]) Ibid., I, 273.
[10]) Ibid., I, 274.
[11]) Ibid., I, 296.
[12]) Ibid., I, 299.
[13]) Ibid., I, 300.
[14]) Ibid., I, 438.
[15]) Ibid., I, 441.
[16]) Ibid., I, 446.
[17]) Ibid., I, 446.
[18]) Ibid., I, 460.
[19]) Ibid., I, 461.
[20]) Ibid., I, 510, 512.
[21]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, p. 274.
[22]) Al. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècles tirées des archives de Bistritza* (*Transylvanie*), Bucureşti, 1926, p. 45.
[23]) Ibid., p. 47, şi Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 730.
[24]) Al. Rosetti, ibid., p. 49, şi N. Iorga, *Rev. ist.*, VI—1920, p. 5.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

195. Ceea ce ne dovedește *Bistrița*, întărește și Iadul (ung. *Jád*; săs. *Jaad*, *Jôt*, *Gôt*, *Gâot*), care nu derivă din gms. *Gaddo*, g. mod. *Gahde*, *Jäde*, cum crede Lumtzer—Melich, *o. c.*, p. 39, ci, cum a arătat G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 62 (cf. și *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, p. 8) și O. Asbóth, *Szláv jövevényszavaink*, Budapest, 1907, pp. 9—11, din rum. *iad* « Hölle », iar acesta din v.-bg. (*j*)*adъ*, idem, « eine für die Gründung dieser, einst in der Nähe des grossen Jaader Waldes liegenden Gemeinde characteristische Bezeichnung ». Într'adevăr *Iadul* prezintă fonetismul caracteristic al cuvântului românesc *iad* dela cea dintâiu apariție a lui, în vreme ce cuvântul v.-bg. din care derivă cel românesc are de obiceiu forma *adъ* (< gr. ᾅδης; cf. rus., rut., bg. *ad*) și numai arareori forma *jadъ* [1]). Iată probele documentelor: *Jaad* a. 1311, 1331, 1334, 1337, 1341, 1412, 1414, 1481, 1524, 1548, etc. [2]); *Jad*, *Yad* a. 1331, 1332, 1529, 1538, 1548, 1600 etc. [3]); *Iod* a. 1524 [4]); « *Jadulj* ola nielven » a. 1579 [5]); în documentele românești: *Iad* a. 1600 [6]); *Iaad* a. 1602—1617 [7]); *Ead* a. 1620—21 sau 1624—25 sau după 1638 [8]), etc.

În sfârșit *Iadul*, deși slav la origine, « poate aveà nume românesc » și după Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 260.

196. Dacă am aveà *Bistrița* prin mijlocire ungurească, ori măcar influențată de forma ungurească, cum crede Melich, ar fi trebuit să se întâmple cu forma românească a ei ceea ce s'a întâmplat cu a *Rodnei* și a *Năsăudului*, ca să nu mai amintesc *Boiul*, *Călata* și *Solnocul*, despre care a fost vorba mai sus.

Rodna (ung. vechiu *Rodna*, mod. *Radna*; săs. *Rodnə*, în Iad *Rudnə*) [9]) este atestată mai întâiu în a. 1241 în forma *Rudana* [10]), apoi în a. 1264 [11])

[1]) Cf. Tiktin, *DRG*, p. 746, și *Dicț. Acad.*, II, 428, precum și dicționarele etimologice ale lui Miklosich și Berneker, s. v. După Melich, care și-a modificat părerea anterioară, numele *Iad*-ului (ung. *Jád*) a fost dat de o populație de origine bulgară (v. *Szldv jövevény szavaink*, I,1, Budapest, 1903, p. 5). Pentru vechimea lui, cf. cele spuse despre *Zagra*. Populația slavă de pe lângă *Iad*, a fost, cum am arătat, rusoruteană.

[2]) Zimmermann—Werner, *o. c.*, I, 299, 442, 460, 461, 486, 510, 511, 512; III, 535, 536, 621 ș. u.; Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 113, 489; N. Iorga, *Studii și doc.*, I—II, p. 2.

[3]) Zimmermann—Werner, *o. c.*, I, 442, 445, 456; Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 318, 336, 376, 422, 432, 763, 772.

[4]) N. Iorga, *Studii și doc.*, I—II, p. 2.

[5]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 676.

[6]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 763; Al. Rosetti, *Lettres roumaines*, etc., p. 51.

[7]) Al. Rosetti, ibid., p. 72; Hurmuzaki, *Doc.* XV, 800.

[8]) Al. Rosetti, ibid., p. 92; Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 889.

[9]) G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 108; *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, nr. 4—6, p. 33.

[10]) *M. Rogerii Carmen Miserabile*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, 267, art. 20. O altă notiță, tot din s. XIII, care vorbește despre năvălirea Tătarilor prin pasul Rodnei și în provincia « Burza » (= « Bârsa »), are forma *Rodana* (*Mon. Germ. h.*, *SS*, *XXIV*, 65; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 1, 188; *Szdzadok*, 1882, 431; Hasdeu, *Negru Vodă*, p. XCVII).

[11]) Zimmermann—Werner, *Urk.* I, 92.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în forma *Rodona*, cu « svarabhakti » sau « polnoglasia » caracteristică limbii ungureşti. Urmează formele: *Rudna*, *Rodna* a. 1296—1313 [1]); *Rodna* a. 1268 şi 1310 [2]); *Radna* a. 1409 [3]); *Radnya* a. 1410 [4]); *Rodna* a. 1412, 1475, 1492 [5]); *Radnabánya* a. 1520 [6]); *Ro[d]na* înc. XVII [7]); *Rodna* înc. s. XVII [8]); *Rodna* şi *Rodъna* înc. s. XVII [9]); *Rodna* a. 1552, 1576, 1577 şi a. 1602 [0]); c. a. 1620 [11]); *Rothna-Bánya* a. 1733 [12]), etc.

Numele *Rodnei* se mai rosteşte popular şi *Rogna* [13]) şi *Rocna*, iar locuitorii ei se numesc *Rodneni*, *Rogneni* şi *Rocneni*. Pentru această transformare cf. *Zlatna* (< slav. *Zlatna* « Goldort », *zlatьnъ* « aureus ») > *Zlacna* > *Zlagna*; *Lopatna* > *Lopacna* > *Lopagna*; *Sătmar* > *Săcmar*.

Etimologia *Rodnei* este cunoscută. În ultima analiză *Rodna* derivă din v.-bg. *rudna* (cf. v.-bg. *ruda* « Metall », propriu « rotes Erz », *rudъnъ* « metallicus »), iar forma germană savantă *Rodenau* nu este decât o etimologie populară care o apropie de cuvântul *Roden* « deşelenire » [14]).

Slavul *Ruda*, precum şi derivatele sale: n.-slov. *Rudna Gora*, s.-cr. *Rudno*; rut. *Rudno*: *Porudno*; ceho-slov. *Rudina*, *Rudna*; pol. *Rudna*; srb. *Rudna*, care ne interesează în rândul întâiu, precum şi n.-slov. *Rudnik*; s-.cr. *Rudenice*, *Rudničko*, srb. *Rudnjak*, *Rudьnikъ*, *Rudinice*, *Rudenica*, *Rudnica*; rut. *Rudnyky*, *Rudenko*, *Rudenka*, *Porudenko*; pol. *Rudnik* etc., sânt foarte dese în toponimie [15]).

Dar nici noi, nici Saşii, nu putem avea forma *Rodna* direct din slavoneşte, căci *u* slavon ar fi trebuit să se păstreze neschimbat, aşa cum s'a păstrat, de pildă, în *Ruda* şi *Rudabaia* (Hunedoara), în *Rudăria* (Caraş-Severin) şi în *Ruda* (Torontal); cf. şi *rudă* < sl. *ruda*, *rufă* < sl. *rufo*, *rujă* < sl. *ruža*, *Rus*, *rus* « rotbraun » < sl. *rusъ* etc.

Trecerea lui *u* în *o* şi *a* (*o* deschis) nu s'a putut face decât în limba ungurească. Se ştie anume că în limba ungurească vocalele vechi

---

[1]) Id., ib., I, 204.
[2]) *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 8—9, şi Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 296.
[3]) Zimmermann—Werner, *o. c.*, III, 475.
[4]) Id., ib., III, 487.
[5]) Berger, *o. c.*, nr. 53, 279; Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 133.
[6]) Id., XV, 247.
[7]) Id., XV, 754; Al. Rosetti, *o. c.*, p. 61.
[8]) Id., XV, 784; Al. Rosetti, *o. c.*, p. 64.
[9]) Al. Rosetti, *o. c.*, p. 59.
[10]) Kramer, *o. c.*, pp. 11—12, şi Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 792.
[11]) Al. Rosetti, *o. c.*, p. 90.
[12]) *Transilvania*, XXIX—1898, p. 173.
[13]) Cf. şi Lenk, *Lex.*, III, 371.
[14]) G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 108, şi *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, p. 81. A. Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la* 1382, p. 166, greşeşte când spune că « Rodna îşi are numele ei dela întemeietorul ei Rodьna (Ratna şi Radena), căci acest nume de persoană îl găsim şi în Ragusa la 1278 » şi trimite la Jireček, *Die Romanen*, II, p. 76.
[15]) Fr. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 310 [228[, nr. 543.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

slave scurte de obiceiu au primit o nuanță mai deschisă cu un grad, în special *u* a dat *o*: *obrusŭ* > *abrosz*, *čudo* > *csoda*, *krupa* > *korpa*, *užina* > *ozsona*, *sluga* > *szolga*, etc. [1]). Astfel în această limbă p.-sl. *Rudna* s'a putut schimbà în *Rodna*, cum și arată documentele încă din timpurile cele mai vechi.

Formele *Rudana* dela 1211 și *Rudna* dela 1296—1313, ne arată că Românii, pe care *Fata* îi atestă la 1243 în Valea Rodnei, au cunoscut mai întâiu forma slavă cu *-u-*, și anume înainte de ce s'ar fi format cea ungurească cu *-o-*. Pe cea dintâiu au părăsit-o numai pe încetul subt influența administrației unguresti și, mai puțin, a băeșilor aduși de aceasta la minele din Rodna.

Forma săsească *Rudnə* (Iad) ar puteà fi și continuarea formei slave ori slavo-române originale, dar și o formă ulterioară, întru cât la Sași se schimbă adeseori *o* cu *u*, atât în poziție tonică, cât și atonă [2]).

Că ar fi vorba de ung. vechiu *Rudna* în Iad, unde nu se găsește picior de Ungur, poate crede doar Melich, pentru care formele slave sânt de obiceiu « vechi unguresti » [3]).

197. De aceeași natură cu Rodna este și **Năsă'udul**, pe care-l găsim atestat astfel: *terram Nazwod* (*sic*, în loc de « *Nazowd* ») a. 1264 [4]); *Nazod* a. 1440 [5]); *Nazad* (sic. = « Nazod ») a. 1450 [6]); *Naszod* a. 1547, 1548, 1550, 1576, 1577 [7]); *Nazod* a. 1602 [8]); *Naszod* a. 1618 [9]); *Naszo* (sic = « Naszod ») a. 1619 [10]); *Nazod* a. 1624 [11]); *Năsăud* înainte de a. 1631 [12]) a. 1635—45 [13]), către a. 1650 [14]), a. 1682 [15]); *Naszod* a. 1695 [16]), a. 1717 [17]); *Naszeud* a. 1716 și 1733 [18]); *Neszeudienszi* a.

---

[1]) O. Asbóth, *A szláv szók a magyar nyelvben*, Budapest, 1897, p. 17 și 24; Z. Gombocz, *Magyar történeti nyelvtan*, III, 2, Budapest, 1925, p. 17, și I. Melich, *Magyar Nyelv*, XXII—1926, nr. 1—2, p. 2.

[2]) Cf. *bugatich* < *bogat*; *burdeiu* < *bordeiu*; *gulich* < *gol*; *kukesch* < *cocoș*; *mutširlă* > *mocirlă*; *purlegâr* < *potlogar*; *bojer*, *bujer* < *boier*; *drobm*, *drum* < *drob* etc., la Brenndörfer János, *Román* (*oláh*) *elemek az erdélyi szdsz nyelvben*, Budapest, 1902, și G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, Bistrița, 1900, s. v.

[3]) Cf. *A honfoglalâskori Magyarorszâg*, pp. 258—261, în special, p. 261.

[4]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 321.

[5]) Ibid., I², 669.

[6]) *Rev. ist.*, XI, nr. 7—9, p. 199 și doc. în facsimile.

[7]) Kramer, *o. c.*, pp. 10—12.

[8]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 792.

[9]) Ibid., XV, 875.

[10]) Ibid., XV, 878.

[11]) Ibid., XV, 940.

[12]) Ibid., XV, 982.

[13]) Ibid., XV, 1015.

[14]) Ibid., XV, 1175.

[15]) Ibid., XV, 1380.

[16]) *Korrespondenzblatt*, XXI—1898, p. 128.

[17]) V. Șotropa, *An. Inst. de Ist. naț.*, Cluj, III—1924/25, p. 268.

[18]) Z. Pâclișanu, *Soc. de mâine*, a. IV, nr. 13—14, p. 183, și *Transilvania*, XXIX—1898, p. 173.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1736 [1]); *Neszeud* a. 1750 [2]); *Naszód* a. 1760—62 [3]), 1808 [4]); rom. *Neszeud*, ung. *Naszód*, germ.-săs. *Nuszendorf*, *Nuszdorf* a. 1839 [5]), etc.

În cele dintâiu liste ale comunelor grănicerești îl găsim în formele: *Naszod* a. 1762 și 1766 și *Nassod* a. 1764 [6]); *Năsăud* a. 1803 [7]), etc.

Numele *Năsăudului* se rostește cu accentul pe al doilea *ă* (*Năsă'ud*), nu cum îl accentuiază greșit (pe *u*) cei ce nu sânt din partea locului. Ungurește i se zice *Naszód*, iar săsește *Nąssendrąf*, *Nosndrəf*, *Nâessndorf*, *Nuszendorf* și *Nussdorf* [8]). Locuitorii *Năsăudului* se numesc *Năsăudeni* [9]) și *Nosodeni*.

Originea numelui *Năsăudului* a fost explicată de mulți și în multe chipuri.

În *Dacia preistorică* de N. Densusianu, p. 681 [10]), găsim următorul pasaj interesant pentru originea numelui *Năsăudului*: « În Arabia vechile numiri topografice încă au în mare parte un caracter pelasg. Ptolemeu amintește aici orașele: Istriana, Satula; Rhadu (sat), Lugana, Carna, Sata, Domana, Baeba, Latha, Albana, Amara, Draga, Saraca, Deva, Dela, Lysa, Petra, Medana, Lydia, Suratha, Gavara, Aurana, Sora, etc. [11]). Iar la Pliniu mai aflăm și orașele: Thatice, Sandura, *Nasaudum* și Rhemnia » [12]).

Fără a o spune, citând forma *Nasaudum*, e sigur că N. Densusianu se gândeà la *Năsăudul* nostru, pe care-l consideră deci străvechiu și de origine pelasgă. Într'adevăr însă nu este nici o legătură între cele două forme atât de asemănătoare. Potrivirea lor e datorită numai întâmplării. Un străvechiu *Nasaudum* ne-ar fi putut da în românește *Năsaud* sau *Năsad* (cu căderea lui *u* aton), nu *Năsăud*.

Printre Năsăudeni — fără a se ști autorul — circulă derivarea din slav. *na-sъ-voda*, deci « spre » + « în sus » + « apă ». Cel ce a propus această etimologie a avut în vedere forma greșită atestată în a. 1264. Dar slav. *na-sъ-voda* n'ar fi putut da nici odată *Năsăud* (cf. *Cernavodă*; *Na Plosca*, etc.).

---

[1]) *Arhiva Someșană*, nr. 1, p. 38.
[2]) Bunea, *Statistica P. Aron.*, p. 35.
[3]) Dr. V. Ciobanu, *An. Inst. de Ist. nat.*, Cluj, III—1924/5, p. 692.
[4]) Lipszky, *Rep.*, II, 99.
[5]) Lenk, *Lex.*, III, 171.
[6]) Kramer, *o. c.*, p. 37, 38 și 41. — Urme de-ale milităriei grănicerești în toponimia Năsăudului sunt: *Șvardă* < germ. *Warte* « Besatzung, Schildwache »; *Loagăr* < germ. *Lager* « tabără »; *(Pe) Cisteț* < germ. *Schiessstätte* « locul unde se făceau exercițiile de pușcat »; *La ruini* « locul unde se găsesc ruinile institutului militar, ars în 1849 ».
[7]) *Arhiva Someșană*, nr. 7, p. 54.
[8]) Formele săsești sunt datorite etimologiei populare, cf. săs. *Nąss*, *Noss* = *Nuss* « nucă », iar *nâss* = *nass* « umed ».
[9]) A. 1691, Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 1436.
[10]) Cf. și prefața scrisă de Dr. C. I. Istrati, p. CIII.
[11]) *Ptolemaei* lib. VII, 7; V, 16 și 18. — N. A.
[12]) *Plinii* lib. VI, 35, 1. — N. A.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

R. Rösler socoate de origine slavă forma ungurească *Naszód* a *Năsăudului* [1]); G. Keintzel, *Archiv des Ver. für sieb. Landeskunde*, XXVI—1894, p. 195, fără a preciză radicalul (se pare însă că se gândește la ung. *asszú* « uscat », « sec », de-acì *Asszód*) [2]), crede că *n* dela începutul lui *Năsăud* este un *n* protetic neorganic ivit în gura populației săsești din regiunea Bistriței, de care se ținea Năsăudul din punct de vedere administrativ, după felul de rostire al acesteia. Împotriva acestei etimologii însă este de o parte vechimea formei cu *n* (a. 1264), de altă parte faptul că *Năsăudul* nu este tocmai « uscat » sau « sec », ceea ce o dovedește și împrejurarea că, alături de *Nąssen* ~, *Nossen* ~, *Nussdorf*, a fost posibilă și etimologia populară săsească *Nâssendrąf* (< *nâss* = *nass* « umed »).

Unguresc crede *Năsăudul* și d-l Iorga, cum apare din propoziținea: « Der Name Agiud ist mit Năsăud, Șamșud, Aiud in Siebenbürgen zu vergleichen, und der Ort ist unzweifelhaft magyarischen Ursprungs » [3]). Apropierea între aceste nume însă nu este potrivită. *D* din *Agiud* și *Aiud* îi aparține însuși radicalului, derivând din ung. *Egyed* < *Aegydius*. Cel dintâiu care a atras atenția asupra acestui lucru este tot d-l Iorga, *Hurmuzaki*, XV, 19, unde după cuvintele « in oppido nostro *Egydhalma* » (9 Aprilie 1433) pune nota « Pare a fi Agiudul » [4]). *Aiudul* este același nume cu *gy* trecut în *ny* (cf. ung. *mogyoró* > *monyoró* « alună » etc.) [5]). *Samșudul* derivă din numele de persoană unguresc *Samson* « Samson » + suf. top. *-d*. În *Năsăud* nu putem recunoaște un astfel de nume de persoană.

G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, p. 93, pornind din forma săsească *Nąssendrąf*, spune: » Zu slav. *noss*(*en*) « Ort mit vorspringendem Berg (wozu die Lage stimmt) «. Intr'adevăr derivarea din slavul *nosъ* « nas », întrebuințat în toponimie figurat, deci rar [6]), + suf. *-ovъ* ar fi posibilă numai prin intermediul unguresc, care a adaus și sufixul topic *-d*, căci numai în limba ungurească ar fi putut să se

---

[1]) *Romänische Studien*, 325.

[2]) La D. Pais, *Az aszó elhomályosult összetételei*, în *Magyar Nyelv*, VIII, pp. 391—401, lipsește *Naszód*.

[3]) *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. I, Gotha, 1905, p. 165. In traducerea d-nei Otilia Teodoru-Ionescu, vol. I, București, 1922, p. 221 (« Numele Agiud se poate asemănà cu Năsăud, Șamșud, din Ardeal, și localitatea e fără îndoeală de origine ungurească »), s'a uitat « Aiudul », singurul cu care se poate compară într'adevăr *Agiudul* și cu care este identic la origine.

[4]) Cf. și I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert*, Gotha, 1911, p. 126, 165—166; S. Puşcariu, *Litteris*, pp. 181—182; I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, p. 267.

[5]) Cf. și *Sântejude* < ung. *Szentegyed*, cu *e* medial păstrat și cu cel final adaus sub influența lui *jude*.

[6]) Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, p. 287 [205], nr. 375, îl găsește pe *nosъ* în toponimie numai la Sârbi, iar p. 165 [49], nr. 215 mai citează formele pol. *Nosow*, *Nosovci*, etc. Cf. *Năsoești*, sat, și *Năsolea*, cascadă în jud. Bacău.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

schimbe *o* din cuvântul slav în *a* (*o* deschis) [1]), cum se găseşte scris numele *Năsăudului* încă din cele dintâiu documente latino-ungureşti. Poziţia geografică despre care vorbeşte Kisch, nu corespunde, căci, cu toată bunăvoinţa, n'am găsit dealul care ar puteà fi *nosъ*-ul propus de d-l Kisch. Dacă deci este vorba de acest radical în *Năsăud*, trebue să ne gândim mai curând la un nume de persoană.

Insumi am propus două posibilităţi de explicare pentru *Năsăud* [2]).

Socotind autentică forma documentară *Nazwod* din a. 1264, care ar puteà să se cetească *Nazvod*, *Nasuod* ori *Nasovod* [3]), şi având în vedere şi faptul că, alături de *Năsăud*, întâlnim pe *Săud*, ung. *Szód* (Bihor, pl. Beiuş), care ar puteà fi elementul simplu care, precedat de slav. *na*, ne-ar fi dat compusul *Năsăud*, m'am gândit la o formă slavă *nasъvodъ* (< *na* + *sъvodъ*), şi anume astfel:

» Elementul al doilea al acestui compus ar aveà înţelesul de « boltitură » şi, împreună cu *na*, ar arătà, din direcţia izvorului Someşului, valea sau ţinutul (« terra ») care scoboară « spre cotitura » în formă de « boltă » a acestuia din dreptul Salvei, imediat din jos de Năsăud, ori — ce e mai puţin probabil — ar însemnà o cunoscută procedură judecătorească la Slavi, aşà numita « intertiatio » (< « in tertium deducere »), « înlăturarea acuzei de furt, crima cea mai obicinuită, prin trecerea acesteia asupra altcuiva » (cf. germ. *schieben* şi *schuben*).

Dintre limbile slave mai au cuvântul *svod* « intertiatio » limba cehă, sârbo-croată şi polonă [4]). Acest element slavon se găseşte şi la baza ungurescului *szavaty*, *zvagy*, *zavat*. *Năsăudul* pare să fi fost totdeauna centrul ţinutului cu scaunul de judeţ [5]), iar prin deasa mergere *na sŭvodŭ* ar fi putut uşor să se fixeze această numire pentru însuşi locul unde se făceà procedura.

Forma veche românească a elementului al doilea trebuie să fi fost *să'vodŭ* (cf. *săvârşì*, alături de *svârşì*, *sfârşì* < p. -sl. *sŭvrŭšiti*). *Nasă'vodŭ* s'a putut desvoltà apoi în **Năsă'vodŭ*, iar acesta, în urma trecerii lui *v* în *u* şi a asimilării lui *o* în *u*, în *Năsă'ud* > *Năsă'ud*. . . » [6]).

» Că *săvod*-ul juridic a trebuit să fie cunoscut la Români în timpurile vechi, dovedeşte şi *sodă*ş, *sodâ*ş, *sodeaş*, *solduş*: 1. « chezaş »; 2. « copărtaş, răzeş », care, deşi venit, cum a indicat I. Bogdan [7]), prin ungurescul

[1]) Cf. slav. *obrokъ*, *okno*, *bobъ*, *bojnik*, *podъ*, *ponosъ*, *potokъ*, *robъ*, *svobodъ*, *drobъ*, *stogъ*, etc. > ung. *abrak*, *akna*, *bab*, *bajnok*, *pad*, *panasz*, *patak*, *rab*, *szabad*, *darab*, *asztag*, etc., ap. Balassa—Simonyi, *o. c.*, I, p. 170.

[2]) *Anuarul Inst. Ist. naţ.*, Cluj, II—1923, pp. 256—257.

[3]) Vezi O. Asbóth, *Magyar Nyelvőr*, XXIX—1900, p. 163.

[4]) Vezi I. Melich, *Magyar Nyelvőr*, XII—1898, pp. 289—295, 468—469; XXVIII—1899, p. 563; O. Asbóth, *Magyar Nyelvőr*, XXIX—1900, pp. 65—72, 160—164.

[5]) Numele Năsăudului a trecut deci asupra întregului ţinut din cele mai vechi timpuri. La 1264 Ştefan, ducele Transilvaniei, dărueşte comitelui Hazos « ţara Năsăudului », « terram *Nazwod* » (= « Nazowd »), v. Hurmuzaki, *Doc.*, I, 321.

[6]) Pentru trecerea lui *v* în *ŭ*, cf. *căuaciu* < *covaciu* < p.-sl. *kovač*; *Chioar* < ung. *Kővár*, suf. *-ov*, *-ova* > *-uŭa*: *Moldova* > *Moldùŭa* etc., iar dintre numirile topice de pe Valea Rodnei cf. *I'lova* > *I'lua*, *Ilva*; *Sàlova* > *Sàlua*, *Salva*.

[7]) *Documente moldoveneşti în arhivul Braşovului*, p. 28, şi *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. II, p. 603.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

szovados (*szvados*, *szavatos*, *szovatos*, a trebuit să se rapoarte la început la acel **săvod* « intertiatio », despre care a fost vorba mai sus « .

Evident, dacă s'ar acceptă această etimologie, forma ung. *Naszöd* n'ar puteà fi considerată ca continuătoare a formei slave, ci ar redà în rostirea ungurească forma românească *Năsăud*.

Dar ori cât de ademenitoare se pare această explicare, nu mai pot crede în ea din pricina că mi-am format convingerea că *Nazwod* din a. 1264 nu este decât o greşeală de scris sau de copiare în loc de *Nazowd*. Aceasta atât din pricina că greşelile de acest fel sânt foarte numeroase în documentele citate (cf. *Maklod* = *Makold* şi *Chech* = *Thech* sau *Thelch* sau *Telch* a. 1440; *Byrches* = *Byches* a. 1533; *Nyezmezö* a. 1552, etc.), cât şi pentru că numai din forma *Nazowd* putem explicà toate formele documentare ulterioare.

Pentru a explicà această formă, cum am arătat şi în *Anuarul Inst. de Ist. naţ.*, Cluj, II, p. 256, trebuie să pornim dela slav. *nasovŭ* « împlutură » (cf. p.-sl. *nasovati* « implere » rus., *nasovatь* sau *nasovyvatь* « a băgà, a vârî multe, a năpădì, a năvăli, a împinge », bg. *sovam*, sau *sunti* « giessen », *usov* « Lavine » etc., < rad. *su-* > *sunǫti*, *sovati*, *suvati* « stossen », « schieben ») [1]. « Împlutura », « agesturile » le-ar fi putut aduce Valea Caselor care a pricinuit dezastrul din vara 1922 şi multe altele mai nainte. Slavul *Nasovŭ* şi românescul **Năsov* născut din acesta ar fi dat ungureşte **Naszö* [2]), iar + suf. topic *-d* > *Naszöd*. Din acesta, prin reprimire, s'a putut naşte rom. *Năsă'ud* [3]). Formele săseşti (*Nąssndrąf*, *Nossndrąf*, *Nâssendorf*, *Nuszendorf* şi *Nussdorf*) sânt născute prin etimologie populară: din *Nasovъ* > **Năsov* + *-d* > *Naszöd* > *Năsăud* în care *-ovŭ* şi *-d* au fost considerate ca sufixe, iar radicalul *nâs-*, *nąs-* reconstruit astfel, a fost compus cu *Dorf* « sat ».

Această explicare este probabilă şi pentru faptul că se rapoartă la configuraţia de teren şi la felul cum s'a născut aceasta, deci pune *Năsăudul* în categoria celor mai multe din numirile de origine slavă de pe Valea Someşului de sus.

Fie că etimologia aceasta, ori cea din rad. *nosъ*, la care s'a gândit Kisch, dar cu schimbarea că trebue să-l socotim nume de persoană, ar fi cea adevărată, *Năsăudul* trebuie să fi fost reprimit din ungureşte, ca şi *Rodna* [4]).

I

[1]) Pentru compoziţia şi sensul cuvântului slav cf. v.-bg. *nasŭpŭ* (rom. *năsip*, *nisip*) < *na-* + *sŭpǫ*, *suti* « spargere ».

[2]) Pun asteriscul, deoarece forma dela a. 1619 o cred « lapsus calami ».

[3]) Pentru redarea fonetică în românește, cf. ung. *Iklöd* > rom. *Iclod* şi *Iclă'ud*; ung. *Jöd* > rom. *Ie'ud*, etc.

[4]) În *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 102—103, am propus o etimologie asemănătoare şi pentru *Mocod* (< slav. *makъ* + *-ovъ* + ung. *-d*). Sunt nevoit însă să renunţ la ea din pricina că pe *Mocod* l-am găsit mai de multe ori ca nume de persoană: *Mocud* a. 1225 (Wenzel, *CDA*, XI, 190), *Mokud* a. 1186 şi 1272 (id., ib., VI, 163 şi XII, 54), *Mocud* a. 1214 şi 1220 (*Reg. de Vár.*, pp. 646 şi 715), *Mocodinus* a. 1219 (ib., art. 87, p. 661), etc. Acest n. pers. a fost derivat de K. Kerényi, *Ung. Jahrb.*, XII—1932, p. 112, din ung. *mak* « Eichel », « kleine Eichel ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

198. În privința felului cum trebuie să considerăm originea și vechimea *Bistriței* și a *Iadului* (ruso-slavă dinaintea sec. XII, ori suď-slavă), este deosebit de instructiv numele satului **Zagra**, jud. Năsăud, deși acesta se întâlnește, întâmplător, mai întâiu numai în sec. XV: *Zagra* a. 1440 [1]); *Zagor* a. 1450 [2]); *Zagra* a. 1533 [3]); *Sagra* a. 1547, 1548, 1550, 1552 etc. [4]); *Zagra* a. 1576, 1577 [5]); *Zăgriani* (locuitorii) a. 1691 [6]); *Zagra* a. 1695 [7]); *Zegriani* (locuitorii) a. 1698 [8]); *Zagra* a. 1705 [9]); *Zagor* a. 1706 [10]); *Zagra* a. 1717 [11]), 1723 [12]), 1733 [13]); *Zágra* a. 1746 [14]); *Zagra* a. 1750, 1762, 1764, 1766, 1803 [15]); *Zágra* a. 1760—62, [16]) etc. În sec. XVIII se află în *Zagra* o mănăstire părăsită [17]); Amintirea mănăstirii acesteia o mai păstrează numirile topice *Câmpul, Dosul* și *Părăul mănăstirii*. În 26 Aprilie 1763 Vlădica P. P. Aron își scrise în *Zagra* invitarea pentru canonicescul săbor din 29 Iunie a aceluiași an [18]).

Un sat cu numele *Zagăr* (ung. *Zágor*, săs. *Rode*) se mai găsește în jud. Târnava-mică [19]).

Originea slavă a numelui *Zăgrii* (și inclusiv a *Zagărului*) a afirmat-o mai întâiu A. D. Xenopol [20]), fără a insistà mai amănunțit asupra ei. Evident, îi erà cunoscută din lucrările slaviștilor privitoare la acest nume, în special din Fr. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, pp. 245—246 [163—164], nr. 118.

Atât documentul dela 1450, cât și cel dela 1706, ne indică clar că *Zagra* derivă din slav. *Zá-gora* (> **Zá-gura* > *Zagra*) «peste», «dincolo

---

[1]) Hurmuzaki, *Doc.*, I², 669.
[2]) *Rev. ist., l. c.*; cf. și doc. în facsimile.
[3]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 367.
[4]) Kramer, *o. c.*, pp. 10—11.
[5]) Id., ib., p. 12.
[6]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 1436.
[7]) *Korrespondenzblatt*, XXI—1898, p. 127.
[8]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 1366.
[9]) *Arhiva Someșană*, nr. 1, p. 24.
[10]) Ibid., p. 27.
[11]) V. Șotropa, *Anuarul Inst. de Ist. naț.*, Cluj, III—1924/25, p. 268.
[12]) Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 1605.
[13]) *Transilvania*, XXIX—1898, p. 174.
[14]) *Arhiva Someșană*, nr. 2, p. 28.
[15]) Bunea, *Statistica P. Aron.*, p. 36; Kramer, *o. c.*, p. 37, 38 și 41; *Arhiva Someșană*, nr. 7, p. 54.
[16]) Dr. V. Ciobanu, *l. c.*, p. 692.
[17]) Z. Pâclișanu, l. c., p. 170.
[18]) Mac. Pop, *Activitatea vicarilor foranei episcopești gr. cat. din districtul Năsăudului*, ed. Maxim Pop, Budapesta, 1875, pp. 37—38; cf. și A Bunea, *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici*, p. 391.
[19]) Atestat în forma *Zagor* încă din a. 1412 (Zimmermann — Werner, *Urk.*, III, 525 și 536) și 1415 (ibid., p. 682); apoi în a. 1495 și 1540 (A. Veress, *Fontes rerum Transylvanarum*, t. IV, p. 301); a. 1492, c. 1500, a. 1513, 1517, 1518, *Zaghor* a. 1502, greșit *Jagor* a. 1517 (Csánki, *MH*, 901).
[20]) *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. I, vol. I, Iași, 1888, p. 375.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de deal sau munte», «Hinterberg»[1]), nu «subt munte», cum traduce greşit Motogna, *Transilvania*, *l. c.*, p. 20, şi *Articole şi documente*, p. 11. Direcţia se poate înţelege dinspre Maramureş peste Ţibleş, ori dela Năsăud, centrul administrativ, peste «Dealul Beleii»[2]).

Miklosich, *l. c.*, citează următoarele forme slave ale acestui nume, precum şi derivate din el: *Zagorje* (*Zagrijah*), germ. Sager; *Zagorica*, germ. Sagritz, în Carintia; *Zagora*, *Zagorica*, *Zagorje*, în Herţegovina; *Zagoričane*, în Serbia; *Zahôrje*, în Galiţia (rut.); *Zagorz*, *Zagorze*, în Galiţia (pol.); *Zhoř*, *Zhorec*, *Zhorny*, *Záhoři*, *Zahořičko*, *Záhorky*, *Záhorkov*, *Záhořice*, *Zahořany*, în Boemia; *Zagorisach*, Göritz; *Ζαγορίον*, *Ζαγόρανη*, *Ζαγόριτζα*, în Epir, etc. Adaug *Zagorački varoš*, *Zagorje*, *Zagorje dolnje* şi *gornje*, *Zagorom* în Croaţia; *Zagorci* în Bulgaria; iar pentru fonetism amintesc balcanicul *Eski Zagra* alături de *Stara Zagora*.

Am spus că *Zagra* e formă slavă mai veche decât secolul XIII din următoarele motive. Slavii veniţi pe Valea Someşului de sus e firesc să fi fost Ruşi ruteni (Antes), dată fiind vecinătatea Bucovinei, Galiţiei şi chiar şi a Ucrainei. Dacă însă numirea *Zăgrii* a fost dată de Ruşi ruteni, ea a trebuit să fie dată înainte de secolul XIII, căci altfel *g* s'ar fi schimbat în *h*. Se ştie doar că guturalul *h* specific în limba ruteană «a început a se naşte din anteriorul şi rusesc general *g* în sec. XII», iar «în veacul al XIV-lea predomnia *h* în loc de *g*»[3]).

O privire asupra numelor slave compuse din *za* + *gora* şi derivatele acestora, pe care le-am înşirat mai sus, precum şi cercetarea toponimiei Bucovinei, Moldovei şi Basarabiei, ne întăreşte şi mai mult această convingere. În acestea găsim adecă, cum apare din *Marele Dicţionar geografic al României*, s. v., numai forme corespunzătoare

[1]) Cf. Miklosich, *l. c.*, G. Czirbusz, *Erdély*, XVII—1908, p. 148; M. Ştefănescu, *Arhiva*, XXIX—1922, nr. 1, p. 70; G. Kisch, *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, nr. 4—6, p. 33.

[2]) *Beleii* pare a fi de aceeaşi origine cu *Belei Plaiu* din Secuime, v. S. Opreanu, *o. c.*, p. 173, *Belei* fiind probabil proprietarul; cf. «Aşijderea au mai vândut Axinte toată partîa lui *Bealeai*» într'un document din a. 1603 (Rugineşti, jud. Putna), ap. I. Bianu, *Documente româneşti*, I, Bucureşti, 1907, p. 7; ş. a.

[3]) M. Ştefănescu, *Arhiva*, XXIX—1922, nr. 1, p. 75, şi XXXI—1924, nr. 3—4, p. 205, după Sobolevskij, *Lekciji po istoriji russkago jazyka*, Kiev, 1888, p. 89; cf. şi I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXX—1923, nr. 2, pp. 11. Acelaşi lucru îl spune şi W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*[2], vol. I, p. 360, § 287: «Das *g* wird *h*. In mehreren slav. Sprachen und zwar im Klr., Weissr. (in beiden Sprachen herrschte das *h* schon im XIV. Jhd. vor. Sobolevskij S. 126), B. und Os. ging das *g* später in *h* über; im Ab. taucht es um die Mitte des XIII. Jhd. auf: *hora* ‚Berg' aus *gora* . . . Man kann also annehmen, dass es in Wirklichkeit etwas früher auftrat (Gebauer I., S. 456). Im Slowak. in der Regel auch *h* . . . Auch im P. taucht *h* auf, aber es ist hier fremden (böhm. und klr.) Ursprungs . . .». De-asemenea şi I. Melich: «Şi *g* rutean vechiu s'a schimbat în *h* începând cu secolul XII. V.-rut. *gospodarъ*, *gospodinъ* «domn», *Galičъ* «oraş lângă Dnistru» etc., după sec. XII s'au desvoltat în *hospodar*, *hospodin*, *Halič*, etc.» (*A honfoglaláskori Magyarorszdg*, p. 5, unde se citează Sobolevskij, *Lekziji ruskago jazyka*, 2, p. 112).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cu *h*: *Hora* (colină, Buzău); *Horaița*, *Horăicioara* (Neamțu); *Horincea* (Covurlui); *Zahoreni* (Botoșani și Dorohoi); *Zahorna* (Iași și Suceava); *Zahoreni* (Orheiu); *Zaharancea*, etc. [1]).

În schimb în Muntenia găsim forma sud-slavă cu *g*; *Goranul* (sat, pădure, schit în Argeș); *Gorjul* (< *gora* + *Jiu*); *Gorul* (Prahova); *Gornița* (Gorj) [2]).

« Numirile *Zagorna*, vale în jud. Soroca, și *Gorăști*, sat, jud. Chișinău, pot fi formații din rus. *gora*, dar tot așà de posibil și din sud-slavele *gora* » [3]).

Cu un cuvânt, *Zagra* din jud. Năsăud, întru cât își poate avea numele dela Ruși ruteni, a trebuit să fie numită de aceștia înainte de sec. XIII. Dacă numele Zăgrii ne-a venit dela Slavi sudici, el iarăși este vechiu, căci dovezi de colonizări de Slavi sudici în Valea Someșului de sus nu avem după secolul XII [4]).

199. Deși nu sânt atestate mai curând, fără îndoeală sânt tot așà, sau aproape tot așà de vechi, ca și *Zagra*, și următoarele nume din aceeași regiune: **Telciu** (*Chech* a. 1440, *Thelch* a. 1450, *Telcz* a. 1525, 1533, etc.) < slav. *telъčъ μόσχου*, « vituli » (cf. *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, pp. 7—11); **Salva** (*Zalva* a. 1440, *Zalwa* a. 1450; *Zalva* a. 1576, *Zalowa* a. 1574; *Zaloa*, *Zalwa* a. 1601, *Salwa* a. 1602, *Szalwa* a. 1624, *Zalowa* a. 1636, Галва a. 1672, *Salva* 1695, etc.) < slav. *salo* (cf. rus. *salo*, n.-sl. *sadlo*, etc.), « adeps », « pământ gras » + suf. top. *-ova* (cf. *Toponimie și istorie*, pp. 87—89) [5]); **Ilva**: *Ilva* a. 1552, 1564, *Ilwa* a. 1576, 1577, *Ilova* a. 1601, 1620, 1622, 1623, etc. < slav. *ilъ* « lutum » + suf. *-ova* (cf. *Toponimie și istorie*, pp. 89—91) [6]); **Rebra** (Rivulus *Rebre* a. 1380, *Felsev Rebra* și *Also-Rebra* a. 1440, etc.) < slav. *rebrъ* « collis » (cf. *Toponimie și istorie*, pp. 91—94); **Lușca** (*Luchka* a. 1392, *Lwchka* a. 1468, 1505, 1507 și 1514) < slav. *lučka* « Wieschen », iar acesta din *lǫka* « Tal, Wiese » (*Toponimie și*

---

[1]) « *Zaharancea* poate fi o formație rutenească care mai prezintă și fenomenul numit *akanie*, adică prefacerea lui *o* în *a* din cuvântul *hora* », M. Ștefănescu, *Arhiva*, XXIX—1922, nr. 1, p. 70—71. Cf. și *Nahorna* ap. M. Ștefănescu, ibid.

[2]) Asupra fonetismului numelor noastre topice derivate din slav. *gora* cf. și I. Iordan, *Rumänische Toponomastik*, pp. 176 și 207.

[3]) M. Ștefănescu, *Arhiva*, XXIX—1922, nr. 1, p. 71.

[4]) Deoarece între grănicerii amatori se atribue origine franceză părții de sat *Burbuleni* și părții de hotar *Ruien* din Zagra, amintesc că cea dintâiu este, evident, un derivat din *Burbulea*, strămoșul *Burbulenilor*, iar *Ruienul*, ca și comuna *Ruien* (ung. *Rujen*), l. Caransebeș, și srb. *Rujen*ъ « un șes », derivă din slav. *ruj* « rhus cotinus », « scumpie » (cf. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appelativen*, II, 228, nr. 554). În sfârșit *Cașva*, cătunul Zăgrii, ca și *Cașva*, sat în jud. Turda, derivă dintr'un slav. *Kašova* < n. pers. *Caș* ori slav. *Kaša* < *kaša* « Grütze », « alica », apoi « Grützbrei, Brei », « puls, polenta » + suf. *-ova*. Pentru vechimea formei cf. cele scrise despre *Salva* mai jos.

[5]) Apa *Szalva* din Ugocsa și Bereg este atestată în forma *Zalua* încă la 1295 (cf. Wenzel, *CDA*, V, 136, și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 432).

[6]) Și o *Ilva* găsim în Bereg, și anume în Márok-Pápi (cf. Petrov, *o. c.*, p. 49).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

istorie, p. 94); **Prislop** (*Prozlop* a. 1392, *Prezlop* a. 1468, 1507, 1514, *Prezlap* a. 1505, *Przyslop* a. 1687, *Preszlop* a. 1733, *Priszlop* a. 1750, 1760—62, etc.) < slav. *prislop* « steile Stelle », cf. slav. *slopicĭ* « Art Thierfalle », rut. *prysłopyty* « mit einer Mäusefalle fangen » (*Toponimie și istorie*, 95), etc.

200. O veche colonie rusească avem în **Sărățel** (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 159), rostit și *Sereţel* (ung. mai vechiu *Szereczel*, acum *Szeretfalva*; săs. *Tseretsel* și *Reussen*).

Deoarece se găsește lângă *Șieu*, al cărui nume se știe că la origine înseamnă « apă sărată » [1]), s'a crezut de către unii că *Seret*, *Sereţel* > *Sărățel* în rostirea dialectală a ținutului (ca și *Sereţel* > *Sireţel* și *Sărățel*, afluentul Buzăului), ar puteà derivà din rom. *sărat*, cunoscut în toponimia românească din care s'ar fi născut dim. *Sărățel*, prin asimilație *Săreţel* > *Sereţel* [2]); de către alții, că ar fi identic cu colectivul rom. *săret* « sare multă » > **Săreţel* > *Sereţel* [3]).

Cea dintâiu dintre aceste explicări este posibilă numai dacă pornim dela forma diminutivă. Documentele cele mai vechi însă ne-au păstrat forma simplă *Zereth* a. 1296—1313 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 204), a. 1358 (ib., II, 107), a. 1414 (ib., III, 623); a. 1355 (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 97—98), etc.

În harta lui Honterus dela 1532 găsim forma *Zareth*. G. Kisch, *Nordsieb. Namenbuch*, p. 106, și *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, nr. 4—6, p. 32, afirmă că între valea Șieului și Dorolea se găsește un deal numit săsește *Zârət*, ung. *Szeret*. Săsescul *Zâreth* sau *Zârət*, cu *z-* din *s-*, este desvoltat normal din *Seret* (cf. *Zâkəl*, *Zaêkəl* < ung. *székely*, etc.). S'ar puteà ca *Sereţelul* să fi fost diminutivat prin contrast cu acest *Seret*.

Cât privește explicarea a doua, ea n'ar fi cu neputință, întru cât se mai găsesc astfel de colective ca nume de apă (cf. *Bredeţel* în Trebušany, Maramureș, la Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., 27; *Socet* în Pol'ana Kobylecka, Maramureș, ib., 20; etc.). Totuși un diminutiv *Săreţel* din colectivul *săret* nu este tocmai obișnuit (cf. însă *Corneţel*, *Făgeţel*, etc.), și apoi acest diminutiv, dacă i s'ar fi simțit

[1]) Ung. *Sajó*, săs. *Schogen*. Numele *Sajó* a fost explicat încă de P. Hunfalvy, *Magyarország ethnographiája*, pp. 381—384, din ung. *só-* sau *sav*, *saj* « sare » + *jó* « fluvius » (cf. și G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, 117, și *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 47; mai pe urmă I. Melich, *Magyar Nyelv*, XXIII—1927, pp. 497—501). Ung. *Sajó* ca nume de apă este atestat încă la Anonymus, c. 17 (ed. Fejérpataky, p. 21), în forma *Soyou* (cit. *Sovjou*): « Ad fluvium Soyou et usque ad castrum salis » (cf. și Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, vol. II, 42). Satele *Șieul-mare* (*Șieul* la început) și *Șieul-mic* sânt atestate în documente în formele *Nogsoyou*, *-sayou* și *Soyou*, *Sajo minor*, începând cu anul 1228 (Zimmermann—Werner, *o. c.*, I, 49); G. Kisch, *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*, pp. 70—71.

[2]) Cf. G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 82; G. Kisch, *Korrespondenzblatt*, 1921, p. 46 ș. u., și *Zur Wortforschung* în *Prinos lui Sievers*, p. 46.

[3]) C. Diculescu, *Dacoromania*, IV, 501—502.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

legătura cu *sare*, *săret*, trebuià să-și păstreze pe *-ă-* și *-e-* neasimilați (deci *Săreţel*, nu *Sărăţel* și *Sereţel*).

Din aceste pricini, precum și pentru că satul *Sereţel* încă dela 1412 se numește și *Rewsyndorff* (Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 530), ungurește dela 1414 *Orozfalu* (ibid., 623), astăzi *Reissn* sau *Reistsn* = « Reussen », « Ruși », este mai probabil că avem a face cu o colonie de Ruși sau Ruteni (cf. și Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 356), numită fie după n. pers. *Seret*, ung. *Szeret*, complet *Szeretmér*, deci *Seretmir* (cf. *Sceret*, iobag al castrului « Bolondus », a. 1229, *Reg. de Várad*, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 733, art. 360; a. 1250, Fejér, *CD*, IV, 2, p. 80, la Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 355; *Zereth* a. 1329, Nagy Imre, *Cod. dipl. Hung. Andegav.*— *Anjoukori okm.*, II, 421, și *Zerethmer* a. 1323, id., ib., II, 92), fie pentru că a venit de pe *Siretul* sau *Seretul* din Moldova.

Ipoteza din urmă însă este mai puțin probabilă, fiindcă numele satului și muntelui s'ar fi dat după un râu depărtat (totuși cf. și *Siretul plasă*, apoi *Sireţelul*, sat în Suceava, alături de *Sireţelul*, părâu ibid., viroagă în Brăila, în *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 395—410; *Sireţel*, părâu în Covurlui; *Sireţei*, locuință izolată în Roman; *Seret*, locuință izolată în Mehedinți (D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 440 și 432) [1]).

Derivarea acestui *Seret*, din care avem dim. rom. *Sereţel* > *Sărăţel*, din slav. *sréda*, cum propune acum în urmă Kisch (*Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, nr. 4 6, p. 32, și *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 264), pornind din grafiile *Szeredfalva* și *Szeredafalva* găsite la Pesty *Magyarorsz. helyn.*, I, 356 (mai adaug și pe Lenk, *Lex.*, IV, 184)' modificându-și părerea anterioară și combătând pe Diculescu, este exclusă din punctul de vedere fonologic românesc: *d* ar fi rămas neschimbat, nu ar fi trecut în *t* ca în săsește, ceea ce i-a scăpat din vedere lui Kisch. Într'adevăr *Szeredfalva* nici din pricina lipsei lui *-a* nu poate fi din slav. *sréda*, ci este o simplă grafie germano-săsească a lui *Seret*. Forma *Szeredafalva* este rezultată prin apropierea lui *Seret* de ung. *Szereda* = «szerda» (cf. *Szerdahely*, etc.) < slav. *sréda*, care erà mai cunoscut [2]).

[1]) Deoarece îl găsim scris numai cu *ţ*, este problematică identitatea cu *Sereţel* a lui *Ţărăţăl*, ung. *Czereczel*, germ. *Wachsdorf* (*Czereczel* a. 1404, *Czerneczel* a. 1415, cf. S. Dragomir, « Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, Secția pentru Transilvania pe 1929 », Cluj, 1930, p. 238 și 243; « *Czereczel* aliis *Cserecsel* », Lipszky, *Rep.*, II, 52; « *Tzernetzfalva*, *Czernetzfalva*, w. *Czeretzel*, *Cseretsel* », Lenk, *Lex.*, IV, 341). Formele documentare citate ale acestuia ne reamintesc de o parte *Ţărova*, ung. *Czerova* din Caraș-Severin; *Ţărţăl* din Romanați; *Ţerovăţ* din Mehedinți; *Czerova* și *Czerovina* din com. Nógrád; *Czernina* din com. Sáros, Zemplin; *Cerna*, *Cernik*, *Cerovac*, *Cerovača*, *Cerovci*, *Cerovica*, *Cerovljani*, *Cerovnik*, etc., din Jugoslavia, Bulgaria, passim, care sânt derivatele slavului *cerъ* « cer », de altă parte rom. *cereţel*, dim. lui *ceret* < *cer* (cf. *Cornețel*, *Brădățel*, *Făgeţel*,) Cei ce au tradus această numire cu germ *Wachsdorf* s'au gândit la latinescul *cera* (în rostirea obișnuită în biserica catolică din Ungaria).

[2]) Nu sânt de acord cu Kisch nici în privința identificării dealului *Zâreth* sau *Zâret* dintre Bistrița și Dipșa cu *Cuzberch* a. 1228 (Zimmermann—Werner, *Urk.*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pentru **Siret** (*Τιαραντός*, *Ἱέρασος*, *Gerasus*, peceneg *Σαρατ*, ung.-biz. *Σέρετος*) [1]), cf. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 10—11, care-l interpretează scitic *Čarant* « repede » (geto-scitic, *Getica*, p. 235). *Σέρετος* era și numele unei localități din Dardania (Procopios, *De aedificiis*, IV, 4; cf. A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 459 și Hans Krahe, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen*, Heidelberg, 1925, pp. 98, 110).

201. Înainte de a trece mai departe se cuvine să spunem un cuvânt despre numele **Someșului.**

În legătură cu inscripția « Deae Nemesi reginae Valerius Valentinus beneficiarius consularis, miles legionis XIII Geminae Gordianae aedilis coloniae Napocae, a censibus subsignavit *Samum* cum regione trans vallum imperatore domino nostro M. Antonio Gordiano Augusto et Aviola consulibus X Kal » (*CIL*, III, 1, nr. 827) Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. I, v. I, p. 205 și 301 (ed. II, v. I, p. 291 și 306), afirmă că numele « *Samus* dat de inscripțiune unei regiuni numită astfel dela râul ce o străbătea » ar fi « prototipul dac, din care s'a derivat numele *Sameșului* de astăzi numit uneori și *Someș* ».

Inscripțiunea rămasă neîntregită în *CIL*, III, 7633, a fost cetită și întregită altfel de V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, 275 [387], și anume *cum reg(ione) Ans(amensium)*, « potrivit cu numirea identică a toponimicului din regiunea celuilalt *Samus*, din Moesia, *Asamus*, *Ἀν-άσαμος*, cred exact interpretat de Tomaschek, II, 2, 54: » *am Fl. Asamos* gelegen « ». Este vorba de *Asamus*, din care s'a desvoltat bg. *Осъм* [2]).

I, 49), interpretat *Küz-* sau *Kőz-* (« zwischen, Mitte ») + *bércz* « Bergrücken » (cf. n. de deal *Közbércz* a. 1635—49). În documentul dela 1228 este vorba de « meta » unei donațiuni care cuprinde comunele Săplac și Giaca din jud. Cluj, despre care ni se spune că « ascendit usque caput Soyou, de capite vero progreditur in montem qui vocatur *Cuzberch*, in eodem vero monte vadit usque caput Bodagd, deinde progreditur ad alpes Clementis et inde ad Rusciam ». Deci muntele *Cuzberch* se întinde între izvorul Șieului și al Budacului, în vreme ce *Sărățelul* se găsește tocmai în față cu locul unde se varsă Bistrița în Șieu, iar dealul *Zâreth* sau *Zâret*, după Kisch, este « ein (das Dürbachtal vom Bistritztal trennender) » Mittelberg « ».

Observ că în alt document, dela 1301, se vorbește iarăși de « unum birch, qui dicitur *Kuzbirch*, qui distinguit terram Hagmas a terra Haranglab. Dehinc a terra Hagmasfew *Küzbirch* dividit terram Belus . . . » (Zimmermann—Werner, *Urk.*, 220). Tot așà și în unul dela 1303 (id. ib., I, 228).

[1]) Forma din urmă mai întâiu la Const. Porphyrog., *De adm. imp.*, 38, ed. Bonn, III, p. 171.

[2]) Pe *Asamus*, M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, VI, p. 44, îl derivă din ilir. Asamum « Stein », iar H. Krahe, *o. c.*, pp. 81 și 114 din *Ἀν-άσαμος*, în care *an* ar fi prepoziție ilirică (după Tomaschek în Pauly—Wissowa, *Realencyl.*, I, 2064, este vorba de *ana-* tracic = gr. *ἀνά-*, germ. *an-*; cf. și Pârvan, *Getica*, 275), iar pentru elementul al doilea trimite la *Asamon* din Iliria. După St. Mladenoff, *Albanisch und Thrako-Illirisch*, în *Balkan-Archiv*, IV, 192—193, ar fi cu totul din alt radical, însemnând « Fluss » și trebuind pus în legătură cu gr. *ἀσάμινθος* « Badewanne, baignoire, bain, lieu où l'on se baigne ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tomaschek, *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, CXXXI, 98 socoate *vicus Samus* de origine tracică, iar Pârvan de origine getică.

Pentru a-i explică radicalul tracic sau getic Tomaschek s'a gândit la sensul «ruhig», deci la scr. *çam—κάμνω;* alții la gr. *σάμος* «dune», «hoch» (cf. insula *Σάμος*, *Σαμοθράκη*, la Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 60) [1]).

Dar un latinesc vechiu *Samus*, cum ar trebuì să fie tratat tracogeticul *Samus*, ar fi trebuit să dea românește *Sam*, căci pe *-us* cu greu putem să-l citim *-iș*, *-eș*, cum putem să-l citim pe *-is-*, *-os-*, *-us-*, după care mai urmează un *-is*, *-os*, *-us*, din inscripțiile care ne-au păstrat numele *Crișului*, *Mureșului* și *Timișului* [2]).

Nici rostirea cu *ǫ* (*o* deschis), pe care o putem presupune (cf. *Alutus—Olt*; *Μάρις*, *Μάρισος*, *Marisus*, *Marisia—Moreș*, *Mureș*), nu este de loc sigură [3]).

Astfel Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, pp. 456 și 724, are dreptate când afirmă că rom. *Someș* «nu-i fonetism românesc».

Într'adevăr râul, despre care este vorba, se numește numai *Sómeș*, nu *Sameș*, formă savantă introdusă în cărți de latiniști.

De altă parte, cum arată documentele latino-ungurești, în care *-isius* trebuie citit *-iș* și *-eș* (cf. *Somysius* a. 1269, Fejér, *CD*, IV, 3, p. 528; *Somysius*, *Zumus*, Ortvay, *Magyarország régi vizrajza*, s. v.; *Zamus*, *Zamos*, *Zhomos*, *Zamus*, *Zomus*, *Zomos*, *Szamus*, începând cu a. 1236, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 66, 81, 85, 100, 143, 206, 208, 451, 452; II, 102, 243, 255, 362, 467, 468, 470; III, 63, 358, 529, 561, 613, 660; *Zomus*, Anon. c. 11, 19, 20, 21, 27, 28; *Samusius*, Fabr., Szikszai, *Latin-magyar szójegyz.*, a. 1590; *Zomuszeg*, *Sumuszeg* a. 1357, Csánki, *MH*, I, 508; *Zamos*, Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 99, 115, 503; *Szamos*, ibid., 1114, 1400, 1577; *trans-samusianis*, ibid., 1774, Csánki, *MH*, I, 485, 508; Szikszai, *o. c.*, etc.) și săs. *Thumesch*, *Thaemisch* (*Samusch* Theutunice *Thumesch.* a. 1412, Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 530) forma *Somiș*, *Someș* pare a fi mai veche decât *Szamos*, care s'a putut desvoltà normal din cea dintâiu. Având în vedere aceste fapte, se pot da pentru *Someș* numai două explicări.

Ori este într'adevăr identic numele așà zisului *vicus Samus* cu cel al râului *Someș*, ceea ce nu-i tocmai sigur; și atunci tracul *Sam* a fost apropiat de Slavii veniți pe Valea Someșului, după obiceiul lor, de cuvântul slav. *somŭ* (rus. *somŭ*, rut. *sôm*, *sum*, n. -slov., bg., srb. *som* «somn», «Wels», «Silurus glanis», lucru explicabil când este vorba de numele unui râu; ori (cum se pare mai probabil, dacă avem în vedere numele *Tisei* < slav. *tisŭ* «Taxus», în care se varsă *Someșul*,

[1]) Vezi și explicările date pentru *Asamus*.

[2]) Cf. cele spuse mai sus despre *Criș*, în special părerile lui P. Skok, *Zeitschrift für Ortsnamenforschung*, I—1926, pp. 85—86; S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, p. 1369; V. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 14—16, în legătură cu numele *Argeșului*, și *Getica*, passim; V. Motogna, *Rev. ist.*, III—1927, nr. 10—12, p. 366.

[3]) Cf. N. Drăganu, *Dacoromania*, I, 137—138, și V. Motogna, *l. c.*, pp. 366—370.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

şi al afluenţilor acestuia: *Bistriţa* < slav. *bystrica* « schnell, rasch », *Sălăuţa* < *Salva* [cf. şi apa *Salva* din Ugocsa şi Bereg[1]) < *Salova*, iar aceasta din slav. *salo* « adeps », *Lăpuş* < slav. *lopuch* « Klette », *Crasna* < slav. *krasьnъ* « speciosus », « amoenus », etc.), este identic cu însuşi acest cuvânt slav, prevăzut cu suf. *-eš*, *-iš*, *-oš*, care arată posesiunea unei calităţi prin excelenţă şi derivă de obiceiu nume de persoană, în cazul dat putând derivă numele posesorului, după care s'a numit ţinutul şi râul (cf. cele spuse mai sus despre *Maramureş*)[2]), ori chiar numele râului (cf. *Somova*, gârlă în jud. Tulcea, *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 451)[3]).

În acest caz, firește, nu mai poate încăpeà nici o îndoeală în privinţa faptului că forma românească este mai veche decât cea ungurească, care, în sine, neîntemeindu-se pe un radical unguresc, n'are nici un înţeles în limba ungurească.

Explicarea aceasta arată din nou cât de şubredă este teoria turco-bulgară a lui Melich, care în lucrarea sa *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 51—52, afirmă că toate formele documentare citate mai sus se pot citì ungureşte: *Szamus*, *Szomus*, *Szomos*, **Szomis* (sic!), *Szumus*, *Szamos*, deci cu *-o-* medial şi cu *-š* final, şi ar fi o dovadă că Românii au luat *Someşul* de origine tracă (traco-frigică sau dacă) prin ungureşte, nu prin slavoneşte, căci în limbile slave *-s* final ar fi căzut şi, venind prin acestea, în ungureşte astăzi acest nume ar fi fără *-ş* final. El ar fi trecut mai întâiu în limba latină, unde *-us*, *-is* s'a păstrat, apoi în gotă, gepidă şi vandală, de-aici la Huni, Avari şi apoi la Bulgaro-Turci, la care deasemenea se păstrà *-s* final, iar dela aceştia la Unguri.

---

[1]) Cf. Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., pp. 33, 35, 46.

[2]) La un nume de persoană ne trimite, prin construcţia sa posesivă, şi *Szamos-tetej*, « ein Berg in Mikloschwarer Sekler Stuhl » (Lenk, *Lex.*, IV, 112) şi *Somoşu-mare*, ung. *Szamos-mare* « ein Berg im Udwarhelyer Sekler Stuhl » (Lenk, ib.), a cărui formă ungurească arată clar originea românească a numelui.

[3]) Const. I. Karadja, *Delegaţii din ţara noastră la conciliul din Constanţa (în Baden) în anul 1415*, Bucureşti, 1927, pp. 8—9 [66—67] dă din cronica lui Ulrich von Richental, « Conciliumbuch zu Costencz » din 1483, f. 182 av. numele unui « *Georius* (sic!) *Solimin de samaicen* », despre care crede că poate fi « un boier din *Samuschin* sau *Sămuşeni* în Bucovina, pe Nistru », căci într'un document din anul 1407 găseşte menţionaţi printre boierii lui Alexandru cel Bun pe *Georgio* şi *Stano Samusinis* ». *Sămuşeni* (*Samuschin*, *Samusinus*) pare a fi identic cu « Someşeni ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

VII

ROMÂNII DIN VĂILE ARIEȘULUI, MUREȘULUI ȘI ALE TÂRNAVELOR

202. Înaintând dela Cluj spre Mureș, dăm mai întâiu de *Turda*. Și în ținutul Turzii avem vechi urme de organizație după « ius valachicum ».

Astfel în legătură cu biserica din *Sân-Mărtinul-sărat*, ung. *Szent-Márton* și *Sós-Szent-Márton* este pomenit la 1362 un helești *Voyuoda thoua* și o pădure *Woyuodascige* (azi localitatea *Vaidasig*, ung. *Vajdaszeg*: *Wayda Zege* c. 1414, *Waydazegh* a. 1416, *Waydazeeg* a. 1453, *Waydazeg* a. 1504, etc., Csánki, *MH*, V, 737 și 743—744).

Se mai poate cită și poss. *Waydazenthyvan* a. 1451, *Waydazer* in *Waydazenthywan* a. 1468, atestată în forma « sacerdos de *Sancto Johanne* » încă la 1332—37, apoi *Mortunzenthyana*, *Mortunzenthyan*, *Zenthyan* a. 1336, etc., rom. *Sântioana* (Csánki, *MH*, V, 734—735).

Despre cneji vorbește numele poss. *Knezeg* a. 1319, 1323, azi dispărută (Csánki, *MH*, V, 715).

Documentele pomenesc numeroși cneji: Kenezius de *Bizere* a. 1437 (Csánki, *MH*, V, 694, cam unde este actuala *Bistra*); Kenezius de *Alsofile* a. 1450 (id., ib., V, 704); Kenesius de *Indal* a. 1496 (id., ib., V, 710); *Raad* kenesius de *Mykes* a. 1467, *Haragos* kenezius in *Mikes* a. 1473, Kenezius de *Mykes* a. 1499 (id., ib., V, 721); *Mateiu* cnezul din *Monyorosag* a. 1505 (id., ib., V, 721); Poss. *Mwnchel* ad Offombanya pertinens. Kenezius et alii wolachi ibidem a. 1494 (id., ib., V, 722); *Balint*, cnez și popă român în *Ewrke*, a. 1499 (id., ib., V, 724), Bogdan, cnezul din *Pakocha*, a. 1439 (id., ib., V, 724 și *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, II, 7, 13, 15, 16) și Nicolae din același sat a. 1453 (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, II, 53); Kenezius de *Saly* a. 1468 (id., ib., V, 729); Petru *Hosszu*, cnezul din *Sóspatak*, a. 1511 (id., ib., V, 730); Kenezius de *Zeleche* a. 1456 (id., ib., V, 733), etc.

Pomenesc și iobagi români care plătesc quinquagesima. Astfel în 1461 pe cei din *Ludas*, *Péterd*, *Saly*, etc. (cf. Csánki, *MH*, V, 719, 726, 729, etc).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

203. Un anume «**Cute** iobagio castri de Torda» este pomenit încă la 1268 (*Cod. Dipl. p. Hung.*, VII, 111; Zimmermann — Werner, *Urk.*, I, 104). Acest nume este, evident, identic cu rom. *cute* «Wetzstein» < c ō s, c ō t e m şi ne dovedeşte că în ţinutul Turzii se găsià populaţie românească în jumătatea întâia a secolului XIII [1]).

204. Turda este atestată mai întâiu în a. 1075: «ad castrum, quod vocatur *Turda*» (Fejér, *CD*, I, 437; II, 78; Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, p. X).

Pentru explicarea Turzii s'au propus deosebite etimologii. O serie de astfel de etimologii se pot citì la Orbán Balázs, *Torda város ès környéke*, Budapest, 1889, p. 88—89. Dintre ele merită să fie menţionată a lui Vámbéry, care se gândià la tatarul *tor* «sare», şi cea susţinută de Orbán însuşi, anume că *Turda*, cum arată cronicele, ar puteà fi numele unui comandant hun sau ungur care ar fi pătruns mai întâiu în Ardeal [2]).

G. Kisch (*Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, pp. 37—38) [3]) şi G. Weigand (*Balkan-Archiv*, I, p. 20, combătând posibilitatea derivării din ung. *tůr-* «wühlen, graben») se gândesc la slav. *tur* «Auerochs» + *da* < suf. top. ung. *-d*. Această explicare este ademenitoare din pricina că în apropierea *Turzii* se găseşte apa şi localitatea *Tur* (ung. *Tůr*). Dar locativul unguresc *-d* nu ni s'a păstrat niciodată ca *-da* (nici chiar simplul *Apold* n'a păstrat formele documentare *Apolda* şi *Apoldia*) [4]).

N. Densusianu, *Dacia preistorică*, pp. 697—698, a adus în legătură numele oraşului *Turda* cu acel al *Turdetanilor*, trib pelasg, stabilit în părţile meridionale ale Hispaniei (mineri; cf. Strabo, *Geographica*, III, 2, 3, 8; 2, 9) şi al *Turdulilor* (*Turduli veteres*) din Lusitania (Plinii lib., IV, 35, 1). Apropierea aceasta este, evident, întâmplătoare.

O explicare a Turzii a încercat şi S. Puşcariu în *Dacoromania*, IV, 1353: < dac. *turŭ* «zimbru» ori lat. t u r r i s + dac. *dava* (cf. şi Capidan, ibid., 1269), explicare socotită «plausibilă» de d-l N. Iorga în *Rev. ist.*, XIII—1927, n-rele 7—9, p. 319.

Eu am încercat două explicări (*Dacoromania*, IV, 1133—34, şi *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 145—149, şi 173—175: dintr'un străvechiu **turdă* < lat. *turda*, fem. lui **turd* < t u r d u s, -u m «sturz», care ar fi putut să existe prin sec. XI—XIII în româneşte alături

[1]) Numele de familie *Cute* îl cunosc din Zagra, jud. Năsăud; *Cutean* din Bistriţa şi Cluj, etc.

[2]) Nume de persoană vede în *Turda*, ung. *Torda*, şì Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 335, fără a precizà cum înţelege acest lucru.

[3]) În *Siebenbürgen im Lichte der Sprache* îşi modifică părerea, asociindu-se celei a lui Liebhart (vezi mai jos!).

[4]) *Apoldul* derivă din n. pers. *Appold* = *Adelbald*, cunoscut şì în toponimia germană, cf. Jos. Feldmann, *Ortsnamen, ihre Entstehung und Bedeutung unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Ortsnamen*, Halle (Saale), 1925, pp. 115.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de forma cu *s-*, din pluralul căreia s'a reconstruit mai târziu singularul *sturz*, fem. *sturzoaie* [1]), care au scos pe încetul din circulație atât pe **turd*, cât și pe **turdă* (cf. n. top. *Turz* în Nitra, a. 1183, Wenzel, *CDA*, XI, 47; *Turze* și *Strzylki* din districtul Sambor și Alt-Sandecz; *Sturz*, munte între Bucovina și Moldova, *Dicț. geogr. al Buc.*, p. 209; *Zghiabul-Sturza*, părâu, jud. Buzău; *Sturzeni*, sat, jud. Dâmbovița, *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, V, 482; n. pers. *Sturdza*, după care s'au dat unele din numele topice citate; *Turzó*, derivat din *turz*, etc.) [2]), și din slav. *tvrъdъ* « hart », « fest », explicare pe care a propus-o în același timp și O. Liebhart, *Die Ortsnamen des Seklergebietes in Siebenbürgen*, în *Balkan-Archiv*, III, Leipzig, 1927, pp. 74—76, nr. 420, pornind dela interpretarea de « întăritură », pentru care trimite la slav. *tvъrdina* « Befestigung », « Festung » (mai adaug după Vuk St. Karağič, *Srpski Rječnik*, 757, și *tvr'djava* « Festung », « locus munitus »).

Totuși dacă « întăritura » s'ar putea presupune în cazul așà zisului « castrum » *Turda*, ea nu este probabilă pe vârful unor munți (cf. *Turda* în Vâlcea, *Măgura-Turzii* în Năsăud). Apoi slavul *tvъrdъ* însemnează « întăritură » numai în formele derivate *tvъrdina* și srb. *tvr'djava*. Srb. *tv'rdja*, de ex., înseamnă numai 1. « Festigkeit »; 2. « Geiz », « avaritia », nu « Festung », « Befestigung ».

Pentru aceste motive cred acum, impreună cu Pauler Gy., *A m. nemz. tört* [2]., I, pp. 55 și 380, n. 28, că numele topic derivă dintr'un nume de persoană, cu atât mai mult că n. pers. *Turda*, se întâlnește foarte des în cronicile și documentele vechi: *Turda*, n. pers. la Anonymus, c. 19, ed. Fejérpataky, p. 22: « a cuius progenie *Turda* episcopus descendit », în Bihor a. 1202—03, Szentpétery, *Az Arpádházi királyok okl. krit. jegyzéke*, I[1], 64; a. 1227, Wenzel, *CDA*, VI, 445, XII, 683; a. 1234—1270, lângă Balaton, id., ib., II, 20; a. 1237, id., ib., VII, 42; « Nicolaus *Turda* » și « praedium *Turda* » a. 1255 (*Cod. dipl. p. Hung.*, I, 15); a. 1265, Fejér, *CD*, IV, 1, p. 24; la Simon de Kéza, *A m. honfogl. kútfői*, 481, 494: « Kadar de genere *Turda* oriundum »; 499: « qui fuit *Turda* »; *Thurde, Thurda, Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, II, 477, 488; « *Thurda, Thwrda* pecorarius vulgo Batsch, Batschyn » a. 1538—40, ibid., vol. III, p. 57) [3]).

[1]) Pentru *s-*, cf. it. *turdo*, mil. *dord*, gen. *turdu*, friul. *dorde*, fr. *tourde*, v.-prov., span., port. *tordo* și derivatele sic. *turduni* « Dummkopf », alături de it. *stordire*, log. *isturdire*, fr. *étourdir*, cat., span. *atordir*, port. *atordar* « betäuben », cat. *estordit* « flink », la Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 685, nr. 8999, care observă: « Das *s-* in rum. *sturz* stammt wohl von STURNUS 8339, das *-z-* kann vom Weiterbildung *TURDEUS, Puşcariu, *Wb.*, 1665 ».

[2]) D-l Iorga, *Rev. ist.*, XII—1927, n-rele 4—6, p. 196, socoate această explicare « absolut hazardată ».

[3]) Și E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene, l. c.*, pp. 112—113, admite explicarea lui Liebhart, adăogând: « Liebhart glaubt (BA 3, 74), dasz zu *tvrda* das Wort *strana* ergänzt werden soll, auch an *vьsь*, Dorf, als Ergänzung könnte gedacht werden: vgl. slow. *Trdnjaves* (ONA nr. 700), kroat. *Tverdareka* (L.).—

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

La aceste atestări mai putem adăugà forme ca ceh. *Tvrdiš*, *Tvrdiša*, srb. *Tvrdoš*, etc. (cf. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 105—106 [319—320], nr. 396), din care putem explicà pe *Turdeș*, n. top. ung. *Tordas*, rom. *Turdaș*, etc.

Putem explicà chiar și pe *Turdățești* sau *Turdeni*, ung. *Tordátfalva* din Odorheiu, întru cât avem și derivate slave cu *-at*, alături de altele evident românești în *-at*, *-ata*, *-it*, *-ita* (cf. *Cernat*, *Cernata*, *Orlat*, *Vihorlat*, neclarul *Kucsulát(a)*, *Cuciulați*[1]), alături de *Căciulata*, apoi *Adâncata*, *Bălțata*, *Bucșata*, *Căiata*, *Cerčelat* lângă orășelul Trn de pe teritoriu bulgar, *Detunata*, *Fundata*, *Glimbocata*, *Gurguljat* și *Gurguiata*, *Gurguieți*, *Lupatul* din Galiția, *Mușata*, *Păltinata*, *Pârlita*, *Pikujata* și *Picuieta*, *Pojorâta*, *Sărata*, *Suligata*, *Tunata*, *Turbata*, *Turguiata*, *Viforâta*, etc.).

Astfel, dacă derivarea din **turda* < lat. t u r d a, -a m se pare « hazardată » cât timp forma rom. **turdă* nu o avem atestată, singura explicare care rămâne este din slav. *tvrъdъ*, chiar dacă trecerea lui *tvrъ-* în *tur-* ne pricinuește oarecare greutăți (cf. *dvornic*, *vornic* < v.-bg. *dvorьnikъ*, *pridvor* < v.-bg. *pritvorъ*, *pridvorija*; apoi *tăfăragă* « caseus vaccinus » < slav. *tvarogъ* « formaggio », Bogrea, *Dacoromania*, II, 659, etc.).

Slavonescul *tvъ-* din *tvъrdъ* a putut nu numai să-și păstreze pe *tv-* (ca în *cetvârtă*, *ciortvârtă* < slav. *četvьrtъ* « sfert », « pătrar », cf. bg. *četvrъtъ*, srb. *četvrt*), ci să mai dea două reflexe: unul cu *v* dispărut (ca în n.-slav. *trd*, ori ca în rom. *Fegirnic* < ung. *Fegyvernök*); altul cu *t* dispărut (ca în *čvert*, *čfert*, *sfert*, *ciovârtă*, *ciovârte*, *ciofartă* < slav. *četvrъtъ*, cf. rus. *četvertъ*, pol. *cwierc'*, Tiktin, *DRG*, 1414; *ciosvârtă*, *cesvârtă*, *cizvârtă* < slav. **cestvrt* < *četvrъtъ* + *čestъ*, *Dicț. Acad.*, III, 468; chiar și *firtă*, *hirtă*, *cirtă*, care pot fi mai curând din același radical slav, decât din germ. *Viertel*, din care le derivă *Dicț. Acad.*, II, 130 și 148).

După dispariția lui *v*, vocalizarea lui *-ъ-* s'a putut face fie în *-î-* ca în *krъdъ* (cf. srb. *krd*) > *cârd*, *drъzъ* > *dârz*, *krъnъ* > *cârn*, *trъgъ* > *târg*, etc., fie în *-u-*, ca în *sъto* > *sută*[2]); fie în *-o-*, ca în *sъlъ* > *sol*, *žrъdъ*,

---

skl. *Twrdomestice* (L.). — Der. ON *Torda* kann aber auch die Kurzfom eines zum Stamm *tvrъdъ* gehörenden PN sein (MPN. Nr. 396); der PN *Turda* — *Torda* kommt in Ungarn öfter vor [An., Knauz 1, Reg., in RV wird ein Turdas genannt (< *torde* ь)] ».

[1]) Cf. și derivatele cu *-at: Bulat*, **Burat* > *Buratović*, *Bušat* *Jurat*, > *Juratović*, *Mijat* > *Mijatović*, *Milat* > *Milatović*, **Simat*, > *Simatović*, *Stamat* > *Stamatović*, *Vujat* > *Vujatović*, **Vukat* > *Vukatić*, etc., date de Maretić, *Rad*, LXXXII (1886), p. 95.

[2]) Nesigur este *cumătru* (af. alb. *kumpter*, *kunder*), care poate să nu fie din v.-bg. *kъmotrъ*, ci din lat. *compater*, iar formele neo-slave rus. *kmotrъ*, ceh. *kmotr*., pol. *kmotr*, etc.), deoarece derivarea lor din lat. *compater* se izbește de greutăți, să pornească tocmai dela cuvântul românesc (cf. Miklosich, *Beiträge*, *Lautgruppen*, p. 51; Schuchardt, *Vokalismus des Vulgärlateins*, III, 51; Gaster, *Stratificarea elementului latin în limba română*, în *Rev. p. ist., arh. și fil.*, I, 28; Berneker, *SEW*, I, 662; I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

žrъdь > *jordă, joardă, jordie, vrьtъpъ* > *vârtop, tъkъma* > *tocma* (n.-bg. *tъkmo*), etc.

Avem o dovadă sigură că au fost posibile toate evoluţiile fonologice arătate mai sus ale lui *tvrъdъ*. Este vorba de numele satului **Fârdia**, ung. *Furdia* din Caraş-Severin. Pesty, *Krassó vármegye története*, II, 1, pp. 170—172, ne spune că «forma originală a numelui acestui sat a fost *Turd*. Ea s'a păstrat, cu mică schimbare, până la sfârşitul secolului XV. La sfârşitul secolului XVI a primit numele *Ferde*, care a făcut trecerea la *Furgie, Furgia* şi la actualul *Furdia*». Într'adevăr la 1427 acest sat are forma *Turd*, la 1453, 1454 *Thwerd*, la 1464 *Thurd* şi *Therd*, la 1514 *Agtherd*, la 1596 *Ferde*, la 1617 *Furgia* şi *Furgie*, iar la 1690—1700 *Furdia* (cf. şi Csánki, *MH*, II, 68). Pesty a întâlnit şi n. pers. *Furd*. Astfel la 1291 şi 1293 sânt pomeniţi Paul şi Balaşe, fiii lui *Furd*.

Furdia îi corespunde lui *Turdea*.

Din *Furd* a fost derivat cu suf. slav *-uj* n. pers. *Furdui* (cf. şi *Furdueşti*, sat în Argeş).

In limba ungurească *u* şi *o* se desvoltă în *-a*, chiar şi în *-d*. Astfel după Liebhart cuvântul slav *tvrъdъ* a putut da următoarele 4 reflexe ungureşti dela care trebuie să pornim: »1. *Tord-*, 2. *Turd-*, 3. *Tard-*, 4. *Tárd-*, *Dárd*: cf. Csánki, I, 180 (Borsód): *Tardona* < *tvrъdina* «Festung»; III 687 (Moson) *Tordamész—Turdamész* < *tvrdo* + *město* apropiat prin et. pop. de ung. *mész* «Kalk»); I 180 (Borsód): *Tard*, doc. *Thord, Toord, Thard*, p. 655 (Békés): *Torda* †, II 356 (Valkó: *Tard*, doc. 2 *Thord*, 2 *Tord, Thard, Tard, Tardh*, « astăzi (a. 1894) *Tordinczi*); *Tardafalva—Tardosfalva* †, doc. *Torda*, 3 *Torda-, Thorda-, Tarda-, Thardafalva, Thordosfalwa*; p. 530 (Baranya): *Tárda-Tarda*, doc. *Torda, Turida, Torda, Tharda, Tarda* astăzi «*Dárda*»; p. 531 *Torde*, doc. *Torde, Thorde*; p. 650 (Somogy): *Tardas* †, doc. 2 *Tordas, Thordas, Thardas*; *Tard(i)*; doc. 2 *Tord, Thord*, 2 *Tord, Tardi*; III 117 (Zala): *Tordafalva* †; p. 632 (Sopron): *Tard* †, doc. *Tord, Tord, Thard*; p. 352 (Fejér): *Tard* †; p. 354 *Tordas—Tardas*; V 683 *(T[o]rda): Torda—Torda Akna*, doc. 1075 *Turda*, 1197 *Thorda* 1268, *Torda*, apoi 20 *Torda*, 20 *Thorda, Turda* etc.; p. 741 *Tordafalva; Tordalak(a)* †; *Sz. Okl.*, I 27 *Turdavár* = *Tordavar* actualul *Várfalva*, din j. Turda-Arieş, lângă care se ridică ruinile vechiului *Tordavár* (a. 1291)« (p. 75).

Într'adevăr însă formele cu *-u-* (2) citate de Liebhart nu se pot numì «reflexe ungureşti», ci ori sânt rostiri streine pentru Unguri,

---

Bucureşti, 1929, p. 131; Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 637—638: «dela care Romani mai degrabă decât dela Români ar fi putut împrumutà Slavii, în special vechii Sloveni cuvântul?»).

Cuvintele de felul lui *zębrъ* > *zâmbru* > *zimbru*, etc. nu pot fi avute în vedere, căci în acestea prezenţa lui *u* este justificată de cea a consonantelor precedente (cf. cuvintele de origine latină *socru, codru, albastru*, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ori simple grafii întemeiate pe tradiţia celor dintâiu forme documentare.

Formele documentare cele mai vechi privitoare la n. pers. şi scrise cu *-u-* apar mai întâiu în regiunile locuite de Români (Bihor, lângă Balaton, la Braşov) şi ne arată clar că forma românească cu *-u-*, fie ea luată aşà din slavoneşte (cf. n.-slov. *trd*), ori desvoltată în limba românească, este mai veche decât cea ungurească cu *-o-*, cu toate că şi ung. *Torda* ar fi putut da rom. *Turdă* (cf. rom. *ciurdă* şi *cioardă* < ung. *csorda*, iar acesta din slav. *črěda*, *čьrda*, *čьrda*, *čerda*, etc., alături de rom. *cireadă* venit din slavoneşte; *îmburdà* şi *îmbordà*, p. 3 sg. *îmburdă* şi *îmboardă* < ung. *borda* « coastă », « lature », din care este şi *bordul-* « a se răsturnà », « borul- », « fordul- », Szinnyei, *MTsz*, I, 163).

Faptul că n. top. *Turda* se găseşte şi astăzi în regiuni curat româneşti şi că n. pers. *Turda* şi *Turdea* a fost şi mai este întrebuinţat de Români, exclude presupunerea lui Melich, după care numele oraşului *Turda* este luat din v.-ung. *Turda* prin secolul XIV (cf. *A honfoglaláskori Magyarország*, 305). Ceea ce Melich numeşte vechiu unguresc, este românesc, iar din rom. *Turda* s'a desvoltat în mod normal ung. *Torda*.

Din pricina că este vorba de un nume de persoană ajuns topic, constatarea că *Turda* (ung. *Torda*, săs. « *Thorenburg* aus *Tor(d)-emburg*, durch volksetym. Anlehnung an d. Tor », Liebhart, *o. c.*, p. 75) « geschichtlich auszerordentlich wertvoll ist, weil damit eindeutig bewiesen ist, dass vor Deutschen, Magyaren und Rumänen dort ehedem Slaven einen » festen Ort « hatten, wie auch Bălgrad = Weiszenburg beweist (s. Wgd. B. auch I S. 3) » (id., ib.) mi se pare că n'are importanţa pe care i-o atribuie autorul.

205. Într'un document din a. 1228 privitor la o regiune apropiată de Reghin (jud. Mureş) este vorba de o « meta », care « sic descendit in vallem qui vocatur **Zeku** » (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 48; cf. şi Fejér, *CD*, III, 2, p. 132). Fără îndoeală avem a face cu « părâul *sec* » (< lat. s ĭ c c u s, -a, -u m) [1]).

---

[1]) Cf. *Szék-pataka* « ein Bach in Maroscher Sekler Stuhl » (Lenk, *Lex.*, IV, 140); *Szék-Asszó-patak*, « ein Bach, welcher im obern Tschiker Sekler Stuhl aus dem Gebirge Ostoros des Alt-Höhenarmes entspringt », *Pereou-* (= « Părăul ») *Szék* (= « sec) « ein Bach, welcher im Kronstädter Distrikt aus dem Gebirge Gartsin entspringt » (Lenk, *Lex.*, IV, 140); *Scekpotok* a. 1270 în Abauj şi Zemplén (Wenzel, *CDA*, VIII, 258; cf. şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 196); *Valea-seacă* în Bacău, Buzău, Fălciu, Neamţ, Prahova, Putna, Suceava, etc. (D. Frunzescu, *Dicţ. topografic şi statistic al României*, Bucureşti, 1872, p. 513). Cum apare din celelalte nume topice din doc. dela 1228 (*Dédrád-Széplak*, *Vécs*, *Lövér*, *Mogyoró*, *Lutz*, etc.), « Vallis *Zeku* » pare a fi un afluent al părâului Lutz (doc. *Lyuch*) din apropierea Reghinului (cf. localizarea posesiunilor lui Dionizie Tomaj, căruia i s'a dat în 1228, la Csánki, *MH*, V, 640). Deoarece *-s* probabil trebue cetit *-ş*, ca în *Marus*=ung.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

206. Fără a fi așà de vechiu ca *Turda*, la fel cu al acesteia s'a născut și numele celor două *Iara*, ung. *Jára* (*Jara* a. 1303, iar a doua a. 1332—37, etc., Csánki, *MH*, V, 710—712 și 671—672), care n'are nimic comun cu ung. *járni* « gehen » > *járó* « Furt », cum crede G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 58, ci este forma scurtată a unui nume de persoană compus cu v.-bg. *jarŭ* « αὐστηρός, « herb », « streng », « feurig », « hitzig », etc. (cf. *Jaroslav*, *Jarolub*, *Jaromir*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 115 [329], nr. 467)[1]).

207. Forma românească a numelor de sate **Lechința**, ung. *Lekencze*, germ. *Lechnitz*, săs. *Lâ'chnz* din Năsăud (*Lekence*, *Lekenche* a. 1355, 1356, 1357, 1358, 1361, Zimmermann-Werner, *Urk.*, II, 112, 127, 128, 129, 131, 151, 156, etc.), și *Lechința-de-Murăș* sau *Lechințioara*, ung. *Maros-Lekencze* din Turda (pers. *Lekenczethw* a. 1263, 1296, pos. seu terra *Lekenchetw* a. 1366, Csánki, *MH*, V, 718; *Lekenche* a. 1366, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 234, 236, 238; a. 1371, ib. II, 370; pos. *Lekenche* a. 1383, pos. *Volahlekenche* a. 1418, pos. *Lekencze* a. 1462, c. 1467, 1487, etc., Csánki, *MH*, V, 718) ca și *Lechința*, ung. *Lekencze* din Sătmar, a păstrat mai bine originalul slav: < slav. *Lekinьcь* + *-a*, derivatul numelui de pers. *Leko*, *Leka* = « Alexandrel », « Sandu » (cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 117), pe care-l avem și în românește [2]).

208. Sânger, ung. *Mező-* și *Erdő-Szengyel* din j. Turda apare mai întâiu în forma *Szengyel* (*Zengel* a. 1333, a. 1391, 1441, 1447, 1450, etc.; *Zenthgel* a. 1464, *Mezewzengyel* a. 1478, 1481, 1491, 1495, *Zengyel*, *Mezewzeng*[*y*]*el* a. 1441, 1473, 1480, 1491, *Zenghyel* a. 1500, etc., Csánki, *MH*, V, 733). Evident deci că *Sânger* este o formă mai nouă, născută prin apropierea vechiului nume, făcută de etimologia

---

Maros « Mureș », numele muntelui *Zaurs* din același document nu pare a fi de origine românească, cum crede N. Iorga, *Ist. Rom. din Ardeal și Ung.*, I, 48 (< slav. *za* « peste » + rom. *urs* « Bär » ?).

[1]) Aceeași explicare o dă pentru alte localități cu numele *Jára*, E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 117.

[2]) Tot din *Leka* (cf. un sat *Leca* în jud. Cahul, *Cotul Lechei* în Putna, la D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 264) derivă *Lechința* și O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 47, care, pentru a-i da o înfățișare mai ungurească, schimbă sufixul obișnuit *-inț(i)* (cf. *Băcăinți*, *Berlinți*, *Binținți*, *Budinți*, *Buninți*, *Ciorlinți*, *Covăsinți*, *Dunărinți*, *Gâdinți*, *Gorlinți*, *Mărgininți*, *Mehedinți*, *Miculinți*, *Negrinți*, *Nicolinți*, *Serbinți*, *Scobinți*, *Stroinți*, *Voivodinți*, etc., la V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 218) cu *-ĕnci*. Greșit G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 254: < rad. germ. *lek*, gms. *lech* « dürr, trocken » + *-inza* (sufix întrebuințat pentru formarea numelor de râuri). Neprobabilă este și etimologia pe care am propus-o eu în *Dacoromania*, III, 490—491: dintr'un rom. vechiu **Lechiniţa* sau chiar **Lęchiniţa* (< v.-slav. *lękǫ*, *lękti* « krümmen » + suf. loc. *-inьcь* + *-a*), care ar fi putut da atât săsescul *Lechnitz*, cât și rom. actual *Lechința* și ung. *Lekencze* ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

populară, la *sânger* « Kornel-kirsche », probabil < s a n g u i s, -i n e m (cf. Puşcariu, *EtWb*, 144, nr. 1593).

Pentru forma originală sânt posibile două explicări, după cum vedem în ea un *-î-* ori un *-ă-*.

În cazul că este vorba de *-î-* putem aveà diminutivul lui *Sând*, ung. *Szend*, pe care-l găsim tot în Turda şi care, din pricina lui *-e-* din forma ungurească, nu poate fi explicat din ung. *szén* + *-d*, cum vrea Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 20. Acesta este atestat în formele următoare: *Scinth* a. 1288, *Scend* a. 1310, *Scend*, *Stend*, *Zend*, *Send* a. 1332—37, *Zend* a. 1360, *Zeynd* a. 1366, *Zynd* a. 1374, etc., Csánki, *MH*, V, 739). Forma cea mai veche este deci cu *-i-*, iar forma ung. cu *-e-* este ulterioară. *I* poate reproduce rom. *-î-*, iar în acest caz ar puteà fi vorba de un radical slav *sǫdŭ* « iudicium » > rom. **sând* > ung. *szind* > *szend*, ori de un rom. *sân* < s a n c t u s, -a -u m ori s a n u s, -a, -u m + suf. top. ung. *-d*.

În cazul că este vorba de *-ă-*, putem aveà a face cu *Săndel*, *(Săndel)* dim. lui *Sandu*, care este atestat din timpuri foarte vechi.

209. Numele **Arieşului** (atestat în formele *Aranias*, *Aranos*, *Aranyas*, *Aranyos*, *Oronos*, *Oronyos* încă dela 1075, Fejér, *CD*, I, 437; cf. alte atestări la Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 90—91) derivă cu siguranţă din ung. *Aranyos* « aureus », « auratus » (cf. Ortvay, *l. c.*, unde se dă bibliografia chestiunii, şi Hasdeu, *Et. Magn.*, 1659—60, unde se arată după un fragment geografic din sec. XVII, publicat de Cipariu, *Archiv*, p. 434, că forma românească mai veche îi eră *Areniaş*) [1]).

Dar pe valea lui găsim şi o serie de numiri româneşti destul de vechi.

Aşà este *Lupşa* şi aşà sânt cele două *Sălciue*.

210. **Lupşa**, ung. *Lupsa* din Turda (*Lwpsa* a. 1366, 1370, 1437, *Naghlwpsa* et *Kyslwpsa* a. 1441, etc., Csánki, V, *MH*, 719—720), ca şi *Lupşa*, ung. *Lupsa* din Făgăraş (*Lwpsa* a. 1539, *Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt*, II, 610; cf. W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 86), derivă din n. pers. rom. *Lupşa* (cf. *Lwpsa* n. fam. a. 1507 şi 1496 în Hunedoara la Csánki, *MH*, V, 203—204 şi 227, etc.), iar acesta din *Lupu* + suf. de origine slavă *-şa* [2]).

---

[1]) Aceeaşi este explicarea şi pentru *Arănieş*, ung. *Aranyos*, din Hunedoara, *Arieş*, ung. *Mezö-Aranyos* şi *Arieşul-de-pădure*, ung. *Erdö-Aranyos* din Sătmar şi *Anieş* (vechiu *Arănieş*, *Aninieş*), ung. *Aranyos-pataka* din Năsăud (cf. cele ce am scris în *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, pp. 59—60).

[2]) Tendinţa de a maghiarizà numele topice a fost dela început foarte mare, aşà de mare că s'a întins până şi la părţile de hotar, care au rămas netraduse numai când nu erau înţelese. Un exemplu interesant de acest fel ne dă un document din sec. XV (1487/1782) privitor la un proces dintre Lupşa şi Baia-de-Arieş. Acolo găsim între altele: « *Dalul chore*, alias *Waryuhegye* », « Wolahice *Dalwl zwlycze* hungarice

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

211. Sălciua-de-jos și **-de-sus**, ung. *Alsó-* și *Felső- Szolcsva* (poss. *Zolchwa* a. 1365, *Zochwa* a. 1379, *Alsosolczwa* et *Felsewsolczwa* a. 1470, etc., Csánki, *MH*, V, 739), chiar și după Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 24, derivă din rom. *apă sălciuă* « fades oder Zusammenziehendes Wasser » (din *salce* < s a l ĭ x, -ĭ c e m) și este așa dar « eine rum. Siedelung aus dem 14., wenn nicht gar aus dem 13. Jh. ».

212. Un afluent al *Arieșului* este *Abrudul*, lângă care este așezat orașul *Abrud*, ung. *Abrudbánya*, germ. *Gross-Schlatten* sau *Altenburg*, în care Românii își mai aveau la 1547 voevodul lor, pe un anume Iacob [1]).

Pentru **Abrud** n'avem atestări decât din epoca stăpânirii ungurești, începând din sec. XIII.

Cele mai vechi sânt următoarele: « terram *Obruth* vocatam » a. 1271 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 111); poss. *Obrudbania*, hospites de *Obrudbania* a. 1320 (id., ib., I, 347), « poss. Ompoicza, Metesd, *Obrud* et Zalathna » a. 1338 (id., ib., I, 493); « districtum terrae *Obrugh* cum Zalathna » a. 1366 (id., ib., II, 263); « districtus terrae *Obrugh* » a. 1370 (id., ib., II, 340); « poss. *Obrud* et Zalathnabanya » a. 1370 (id., ib., II, 341); *Abrugbánya* (Reychersdorff, *Chorogr. Transs.*, 1550 p. 50); *Az abrugbányaiaknak*. . . (Szarvas—Simonyi, *MNyt Sz*, I, 852, s. v. *filler*); *Abrugbánya* (Troester, *Das Alt und Neu Teutsche Dacia*, p. 455); *Abrugbánya* (Páriz Pápai, *Dict. lat.-hung. et hung. -lat.*, Leutschoviae, 1708, s. v.: *Aurarium*, și în partea ungurească s. v.; *Abrugh-Bánija* a. 1733, « *Transilvania* », XXIX—1898, p. 200; « *Abrudfalva* [= « Abrud-sat »] cum *A Bánya* et Verespatak » a. 1760—1762 (« Anuarul Inst. de Ist. naț. » din Cluj, III, 629); « Hungaris *Abrud-*sive *Abrug-Bánya*. . . Romano-Valachico *Awrud* » (Benkő, *Transsilvania*, 1778, I, 24); « *Abrudbánya* h. *Auraria major* lat. *Gross-Schlatten*, nonnunq. *Altenburg* g. *Abrud* vel *Avrud* val. » — *Abrudfalva* h. *Abruden* g. (Lipszky, *Rep.*, II, 1); « *Abrudbánya*, *Abrud-Bánya*, *Auraria major*, zu Römerzeiten *Auraria Daciae*, *Altenburg*, *Grosz-Schlatten*, w. *Abrud*, *Avrud* » (Lenk, *Lex.*, I, 2), « *Abrudfalva*, w. *Abruzel* » (id., ib., I, 3); *Abrud*, *Abrudbánya*, *Grossschlatten* (Altenburg) — *Abrud-Sat*, *Abrudfalva* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 3).

Pentru apă nu avem atestări decât dela începutul secolului XIX: *Abrud* (Lipszky, *Rep.*, II, 3) și *Válye-Abrud* oder *Avrud* (Lenk, *Lex.*, I, 3). Aceasta poate fi însă numai o întâmplare.

---

vero *Zuccza hegye* », « *Kalagyerhegye* », « Ad quendam montem quem in Walachali *Thyzel* in vngaricali vero *Thyzahegh* nuncuparent », « *Topajnoszahavasa* », « *Szteveje-kuta* », « *Muskapataka* », « *Vallareh* », ung. « *Pokolpatak* », etc., cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 366, și Csánki, *MH*, V, 681.

[1]) Kemény, *Uj Magyar Muzeum*, 1854, vol. III, p. 130; cf. N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horia*, p. 41, n. 3; I. Bogdan, *Originea voevodatului la Români*, p. 199. Kemény observă că după 1547 n'a mai întâlnit voevozi români în documentele ungurești.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cum vedem, formele atestate sînt foarte variate: *Obrut-*, *Obrug-*, *Obrud-*, *Abrug-*, *Abrud-*, rom. *Avrud* și *Abrud*. Această variație de forme îngreuează explicarea. De-aceea s'au și propus numeroase etimologii, fără ca vreuna din ele să fie satisfăcătoare.

În general s'a pornit dela formele *Obrut-*, *Obrud*, *Abrud*, socotite ca originale.

Cea mai veche explicare este cea din harta lui Honterus (Fabritius, disertație despre harta lui Honterus, p. 7), din care se vede că în sec. XVI *Ábrudbánya* era interpretat latinește ca *Abrotania*, deci pus în legătură cu planta *abrotanum* < gr. *ἀβρότονον*, din care este germ. *Abrut*, *Abraute*, slov. *aborat*, ung. *abruta*, *obruta*, în compuse *abrut*: *abrutüröm*, *abrutürömfü* (cf. Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 10).

Această explicare nu este admisă de Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 283, din pricina că numele de plantă amintite sînt forme literare relativ nouă și pentru că numele de plantă nu s'ar întrebuința ca nume topice.

Obiecția întâia este întemeiată, a doua nu (cf. rom. *Brusturi*, *Ferice*, *Lăpuș*, *Ştevie*, etc.). Hasdeu, *Et. Magn.*, 92—93, deși găsește o mare asemănare între *Ábrud* și *Alburnus*, neputându-l explică din acesta, îl pune în legătură cu *Abrutum* din Mesia și presupune un trac *Abrudeva* sau *Abrudava*. Dar această explicare nu rămâne decât o simplă presupunere neîntemeiată fonologic.

Greșită este explicarea lui Kočubinskij, *O russkom plem.*, 21: < slav. *ruda* «Metall», propriu «rotes Erz».

Tot așà și a lui Nagy, *Ethnographia*, I, 212: < lat. *aurum*.

V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 666, l-a pus în legătură cu turco-pers. *abroud*, *ebroud* «hyacinthe (fleur)» (Kieffer-Bianchi, I, 728), din care Miklosich, *Über die Mundarten u. Wanderungen d. Zigeuner Europas*, X, în *Denkschr. d. Wien. Akad.*, XXX, 433, derivă pe țig. *abruditikon* (*ĭar*).

Etimologia lui Bogrea a fost combătută cu drept cuvânt de G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 17, care arată că cuvântul turcesc, la care trimite Bogrea, nu există decât cel mult ca împrumut, și chiar dacă ar există, nu poate fi avut în vedere, «denn dort wachsen weder Hyacinthen, noch sind dort je die Türken als Namengeber aufgetreten». Dar nici etimologia pe care o propune Weigand în locul acesteia (*l. c.*), nu este mai fericită. Slavul *Obrad*, la care se gândește el, și-ar fi păstrat această formă în românește, iar în ungurește ar fi dat *Abrad* sau *Obrad* > *Abrád*.

Din pricini fonologice este greu de admis și explicarea lui V. Pârvan, *Getica*, 274, care se gândește la *Abruttus* din Moesia inferioară, la care s'a gândit de altfel, cum am văzut, și Hasdeu (*Abruttus* poate corespunde macedoneanului *ἀβροῦτες· ὀφρῦς*, la care se gândia Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 53, deoarece acesta, ca și gr. *ὀφρῦς*, a putut însemnà nu numai «sprânceană», ci și «înălțime», «dâlmă», «mal»).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tot din formele cu *-d* pleacă și O. Densusianu, în *Donum natalicium Schrijnen*, pp. 428—429, unde încearcă să-l explice din iraniană: **Aburud* « la rivière luisante » < *ab-* « éclat, brillant » + *urud* « lit d'une rivière ».

Această explicare însă mi se pare și mai puțin probabilă decât a *Zărandului*, *Desteagului* și a *Zaișului*, care am văzut ce sânt (p. 307).

Forma cu *-g* a avut-o în vedere Melich, în Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 10, și *A honfoglaláskori Magyarország*, 282—288, care o socoate desvoltată ca *hazug* < *hazud*, etc. Radicalul ar fi, după Melich, dac. **obrūdia*, **obrūdiom* > **obrūdzā*, **obrūdzom*, din care a fost împrumutat gr. ὄβρυζον, ὀβρύζη, lat. *obryzum*, *obryza* « aurum purum ».

Deoarece un dac **obrūdi̯* > **obrūdz-* sau **obrud*ᵢ > **obrudz-* n'ar fi putut da în străslavă și din aceasta îm v.-bulgară *obrud*, acestea n'au putut servì ca mijlocitoare pentru *Abrud* între limba dacă și cea maghiară.

N'a putut servì nici limba română în care grupa *-br-* dă *-ur-* (cf. f a b r u m > *făur*, f e b r u a r i u s > *făurar*, etc.), deci am puteà aveà cel mult **Aurud*.

Dacă n'au rămas până la venirea Ungurilor Daci ca băeși în regiunea Abrudului, ceea ce ar fi posibil după credința lui Melich, mijlocitorii au fost Bulgaro-Turcii, cari au primit *Abrudul* dela Gepizi.

Fără a admite vreodată teoria bulgaro-turcă a lui Melich și fără să pot crede că Ungurii au ajuns să cunoască Daci, nici ca băeși, am încercat să adaug unele considerații pentru a susține etimologia acestuia în *Dacoromania*, I, 129—135 (cf. și S. Pușcariu, ibid., IV, 1352) [1]).

Aceste considerații nu le mai cred întemeiate, nu atât pentru greutatea fonologică relevată mai sus, pe care am avut-o în vedere [2]), nici pentru altă observație pe care o adaogă acum O. Densusianu *o. c.*, 429: « Il est exclu, d'autre part, qu'on ait employé simplement un mot signifiant, » or « et non un dérivé de lui pour désigner un endroit, comme Abrud, riche en mines d'or », căci numiri ca slav. *Ruda* < *ruda* « metallum », ori chiar *Zlata* < *zlato* « aurum », etc., pe care le avem și în românește, se opun acestei afirmațiuni (cf. și *Arama* în jud. Iași, la D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 9; *Arany* > *Uroiu* în Hunedoara, Lipszky, *Rep.*, II, 9; « *Transilvania* », XXIX—1898, p. 188; Lenk, *Lex.*, I, 60; S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 190, etc.).

Motivele pentru care nu mai cred în etimologia lui Melich, sânt altele, căci aceasta ar puteà fi admisă având în vedere mijlocirea slavo-română.

Anume am puteà presupune că dintr'un românesc **Aurud* prin intermediar slav (cf. rom. *gaură* > rut. *gavora* « Loch », *gavra*

[1]) Etimologia lui Melich este admisă fără rezerve de G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 82.

[2]) Cf. observațiile lui O. Densusianu, în *Grai și suflet*, I, 161, și ale lui A. Philippide, în *Originea Românilor*, I, 460—461, care-l socoate « de origine obscură ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

«Bärenhöhle», «Schlund», D. Scheludko, *Balkan-Archiv*, II, 129, ung. *gaura* «peșteră între stânci» în graiul vânătorilor din Beregszász, com. Bereg, *Magyar Nyelvőr*, XXXVI, 94; lat. *aurata* > slov. *ovrata* «Art Fisch», Miklosich, *EWS*, 229, etc.), ar fi putut aveà Ungurii un *Ovrud* sau *Avrud*, din care s'ar fi putut desvoltà de o parte ung. *Obrud*, *Abrud* (cu trecerea lui *-vr-* în *-br-*, ca în *Vlach* > *Blach*, etc.), de altă parte s'ar fi putut reprimì forma românească modificată *Avrud*, apoi *Abrud*.

Dar ajunși la această formă, ea poate fi explicată tot așà de bine și dintr'un v.-rom. *auru* > **avru* + suf. top. ung. *-d*, iar în acest caz nu mai este nevoie de presupunerea unui radical dac.

Totuși forma *Avrud* dată de Benkő și după acesta de Lipszky și Lenk, nu mi se pare autentică. Ș'apoi nu trebuie să ne scape din vedere că *Obrud*, *Valea-Obrud* are o asemănare foarte mare cu *Valea-Dobrud*, «ein Bach, welcher in der Niederweissenburger Gespannschaft aus dem Berge Groháts des westlichen Höhenzuges entspringt. . ., in den Bach Vályе-Trimpoele mitten zwischen dem Dorfe Trimpoele und dem Markte Zalatna linksuferig einfällt, und als einer der Ursprünge des Ompoj-Baches angesehen werden kann» (Lenk, *Lex.*, I, 773).

Acest paralelism între numele a două ape, care se găsește pe versanții opuși ai aceluiași șir de munți, este surprinzător, și poate e bine să încercăm a-l explicà.

Ceea ce nu variază în cele două nume ar puteà fi *brud* ori *rud*.

În cazul lui *brud* am puteà explicà pe *Obrud* ca fiind compus slav cu prefixul *o* sau *obъ* «circum, *περί*» + slav. *brudъ* «Schmutz» (cf. ceh. *Okrasa*, srb., rus. *Obrad*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, p. 19 [233]; rus. *óbod* < *ob-vodъ* «Radfelge, Kreis», alături de *dovód*, *izvód*, *otvód*, la Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*², I, 679), dar n'am puteà da o explicare pentru *Dobrud* întru cât *do* este prepoziție, care cere genitivul, ori prefix verbal (cf. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*², II, 301—302, și Berneker, *SEW*, I, 203; tot așà a intrat și în românește, cf. M. Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen*, în Weigand, *XIX.—XX. Jahresbericht*, 228, și în Banat înaintea participiilor, cf. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Leipzig, 1896, p. 35).

In cazul lui *rud*, *Obrud* ar fi tot un compus slav cu prefixul *obъ*, dar de astă dată cu adj. v.-bg. *rŭd*, *rud* > bg. *rudý*, srb. *rûd* «rot» (> *ruda* «Metall», propriu «rotes Erz»; > *rudmĕnъ* > *rumĕnъ* > rom. *rumen*, etc.; cf. Miklosich, *EWS*, 284), din care se cunoaște compusul verbal *obrъdati sę* «erröten» (Miklosich, ibid.). Sensul lui *Obrud* ar fi cel de «rötlich», căci prefixul *obъ*, în compusele cu adjective, diminuează calitatea exprimată de acestea (vezi Miklosich, *EWS*, 219, unde se dau numeroase exemple de acest fel: n.-sl. *osiv* «graulich» < *siv*; pol. *obstary* «altlich» < *stary*, etc.).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dobrud ar puteà fi în acest caz un compus din radicalul *dob-*, pe care-l găsim în *doba* «Zier», *dobъ* «ἄριστος; δόκιμος» şi *dobrъ* «ἀγαθός, καλός» > adv. *dobro* «stark, sehr» + *rud* «rot», însemnând un «roşu tare», deci tocmai contrarul lui *Obrud* «rötlich», «roşu slab». Chiar şi dintr'un **dobro-rud*, am puteà explicà pe *Dobrud* prin haplolologie (**Dobrorud* > **Dobrurud* > *Dobrud*). Evoluţiile fonologice pe care le presupunem la această explicare însă nu sânt sigure, prin urmare şi explicarea este îndoelnică şi se pare că mai curând avem a face numai cu o potrivire întâmplătoare, *Dobrud* putând fi un nume topic născut dintr'un nume de persoană de felul slavului *Dobrudo*, *Dobrota*, etc. (cf. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, p. 239 [157], nr. 81) [1]).

Totuşi explicarea cea din urmă dată pentru *Abrud* (< slav. *obrъ* + *rud* «rötlich») pare cea mai probabilă, şi anume pentru următorul motiv. Un afluent al *Abrudului* se chiamă *Valea-roşie*, ung. *Verespatak*, iar pe aceasta este aşezată *Roşia-de-munte* sau *Roşia-Abrudului*, ung. *Verespatak* (Lenk, *Lex.*, I, 3—4, şi IV, 401—402, unde ni se spune că alt afluent al *Abrudului* este *Valea-Albă*; *Rosije* = «Roşie», «*Transilvania*», XXIX—1898, p. 200; cf. şi S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, pp. 147—148). *Valea-roşie*, *Roşia-de-munte* sau *Roşia-Abrudului*, ung. *Veres-patak* probabil nu sânt decât decalcuri ale slavului *Obrud*.

Obrud poate fi la origine n. pers. ori numire topică dată după înfăţişarea terenului. In cazul din urmă rom. *Valea-roşie*, ung. *Verespatak* ne dă, cu oarecare probabilitate, şi substantivul determinat de adjectivul **obrud*, anume slavul *potok*.

213. Aproape paralel cu *Arieşul* curge şi se varsă în *Mureş* râul **Ampoi** sau **Ompoi**, ung. *Ompoj*, *Ompoly*.

De acest nume s'au ocupat în timpul din urmă o serie întreagă de cercetători.

Astfel G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 3, scrie: «In der Nähe lag das alte Apulum, weiter talaufwärts Ampelum, woraus die Mischform Ampulu entstand, die im blg. Munde zu Ompuly wurde (cf. castellum > Koštelj), woraus mgy. Ompoly, daraus rum. Ampoi, Mgy. o erscheint sehr häufig als a im Rum. (cf. Homorod > Amaradia). Direkte Überlieferung aus dem Lat. ist. für Rum. ausgeschlossen, das hätte Âmplu (cf. ambulo > îmblu, umblu) oder allenfalls Âmpur ergeben».

Şi A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 724, constată că: »Din *Ampelum* n'a putut eşi «după toate regulele limbii române» *Ompoiu* «.

Fără a se raportà propriu zis la apă, numele *Ampoiului* sau *Ompoiului* apare în inscripţii în următoarele forme abreviate: AMP. (*CIL*, III, 1293); AMPEE (*CIL*, III, 1308) şi AM. (*CIL*, III, 14507).

[1]) Explicarea lui Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*: » < *Abrud*, in sl. Munde volksetymologisch an sl. *dobrъ* «gut» angelehnt» nu este satisfăcătoare.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pe *Tabula Peutingeriana* este indicat, dar nu este numit [1]).

Inscripțiile de mai sus, care se găsesc publicate în *CIL*, III, p. 215, 216, 218 și 2328/10, au fost cetite de M. J. Ackner—Fr. Müller, *Die römischen Inschriften in Dacien*, p. 123, nr. 598: «ORDO AMPEIE (für *Ampejae*) dicavit».

Tot așà le-a cetit și Hașdeu, *Etym. Magn.*, 1106—1107 și, mai nainte Pîč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886, p. 20, care observă: «Ompoly stammt von dem stammverwandten Ampeium oder Apulum».

În timpul din urmă și I. Melich, *Donum natalicium Schrijnen*, Nijmegen-Utrecht, 1929, 213—217, și *A honfoglaláskori Magyarország*, 273—282, arată că inscripțiile citate din *CIL* și întregite de obiceiu ORDO AMPEL [ensium] [2]), după toată probabilitatea, trebuie cetite cu *I*, nu cu *L*, deci ORDO AMPEIE [nsium] [3]).

Însuși Mommsen se gândià și la posibilitatea acestei cetiri: »*Zalatna* (*Zalakna* Valachis, *Klein-Schlatten* sive *Goldenmarkt* Germanis) Romana aetate non dicta est *Auraria minor*, sicut vulgo traditur auctore nullo, sed *Ampelum* vel similiter; quod nomen docuit primum titulus nunc demum recte lectus n. 1308, in quo est ORDO AMPELE... (vel AMPEIE... sed illud probabilius) confirmavit alter n. 1293 superrime repertus, retinetque hodieque ad Zalatnam, indigenis dictus *Ompoly* sive *Ampoj* «(*CIL*, III, 215) [4]).

Dar cele mai vechi atestări documentare ale *Ampoiului* au forme cu *-ei-*, *-oy*, nu cu *-el-*, *oly*; deci cetirea *Ampeie-* este cea mai probabilă:

a) a. 1299: fluvium *Ompey*... fluvium *Ompoy*, Zimmermann Werner, *Urk.*, I, 212—213 și indice (și la Wenzel, *o. c.*, V, 208, cf. Kovács, *Ind.*); a. 1400: *Ompay*, Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, indice; s. XVI: Fabritius, Harta lui Honterus, 7: *Onpai* fl.;

---

[1]) Cf. Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 74—75, și C. Goos, *Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen Daciens*, în *Progr. des ev. Gymn. in Schässburg*, 1873—74, Sibiiu, 1874, p. 20.

[2]) Cf. și W. Tomaschek în Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, I, col. 1883: «Ampelum, eine nur durch die Inschriften *CIL*, III, 1278—1337. 7832—7846 (darunter Votivsteine *I. O. M. Dolicheno* oder *Commageno*, bezeugte Ortschaft in Dacia, westlich von Apulum, Sitz des römischen Bergamtes und der *aurariae* von Alburnus major, beim heutigen Zalatna (slaw. *Zlatĭna* = *auraria*, deutsch *Schlatten*) am Bache *Ompoly* (slaw. *Omplŭ*), welcher dem Marosch zufliesst. Der urkundlich seit 1270 bezeugte Name des Baches giebt das römische A. wieder und gehört zu den wenigen Spuren der antiken Nomenclatur in Dacia, welche durch die schliesslich eingerückten Slaven den Ungarn vermittelt wurden». Dar pe slav. *Omplŭ* dat de Tomaschek nu-l avem atestat nicăiri, și atunci nu se poate afirmà numai decât că Slavii au fost cei ce au mijlocit *Ampoiul* Ungurilor.

[3]) Pentru cetirea *Ampeie* să se compare n. pers. «*Ampēius*, *-a* Corp. III, 2400 Marco Ampeio Sabino. 3172, P. Ampei(o) Valentino. VII, 100, P. Saltiensis... Thalamus cum filis suis Ampeiano et Luciliano», în *Thes. L. Lat.*, I, col. 1988, s. v. *Ampius*. Dacă gr. Ἄμφιος ne-ar arătà că *ei* ar trebuí cetit *ī* (Ov. Densusianu, *Gr. și s.*, V, 361), cf. Ἄμφεια, oraș în Messenia; Ἄμφειον templul lui Amphion (Theba).

[4]) Cf. și Ackner, *Die röm. Alterth.* 16 și 17; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 74.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

b) a. 1271: terram Obruth vocatam quae est sita iuxta *Onpoy* terram, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 111 și *indice*, cf. și Fejér, *o. c.*, V, I, 170, și Ortvay, *Magyarország r. vizr.*, I, 75; a. 1299: terrae *Ompey*... nemus *Ompey*, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 212—213 și indice (și la Wenzel, *o. c.*, V, 208, cf. Kovács, *Ind.*); « *Ompay* sive Regulusthelke », « Ompay quae nunc vocatur Kysfalud, Kisfalud, Kysfalwd » (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 20, 21, 22, 23, 24, 25 și 425);

c) sfârșitul secolului XVIII—jum. I a sec. XIX: Benkő, *Transilvania*, I, 23: « Nomen, procul dubio, accepit a fluvio *Apulo*, Hung. *Ompaj*, seu usitatius *Ompoly*; Lipszky, *Rep.*, II, 104: « *Ompoly* vel *Ompoj* h., *Apulus* lat. »; Lenk, *Lex.*, III, 225: *Vályе-Ompoj*; Kresznerics F., *Magy. szótár*, etc.: *Ompoly*; Czuczor—Fogarasi, *A magyar nyelv szótára*, IV, 1062: « Ompoly vagy Ompoj », etc.

Din atestările documentare se vede că forma cea mai veche este *Ompey*, care este mai apropiată de lat. *Ampeium* decât *Ompoj*, *Ompay*, *Ompoly*, și nu pare a fi numai o grafie germană (*ey* = *ay*), cu toate că o găsim alături de *Ompay* în același document.

Rostirea și grafia ungurească *Ompoly* s'a desvoltat ulterior (s. XVIII—XIX) în mod normal din mai vechiul *Ompoy*.

Românește i se zice apei, despre care vorbim, *Ampoiu* sau *Ampoi* și *Ompoiu* sau *Ompoi* (cf. C. Diaconovich, *Enc. Rom.*, I, 153).

Același nume se găsește și în derivatul *Ampoița* sau *Ompoița*, ung. *Ompolyicza*, și în compusul *Trâmpoiele*, ung. *Trimpoel*, apă și sat. *Ampoița* este atestată încă dela 1299 (*Ompoycha*, *Ompaycha* a. 1299, *Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 24, 25, 56, 62; « de *Ompoicza*... possessio *Ompeicha* » a. 1320, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 347; possessio *Ompoicza* a. 1330, id., ib., I, 493; « *Ompolyicza* vel *Ompoicza* hungarice », Lipszky, *Rep.*, II, 104; *Vályе Ompoitza*; satul *Ompoitza*, *Ompolyitza*, rom. *Ampolitza*, Lenk, *Lex.*, III, 226—227; *Valea Ampoiței*, Diaconovich, *Enc. Rom.*, I, 153).

Melich ne spune că « *Ompoița* ist eine rumänische Ableitung von dem rumänischen *Ompoiu* » și că « fără îndoeală numele unguresc [*Ompoicza*] este luat din românește ». Intr'adevăr, deși este derivat cu sufixul de origine slavă *-ița* [1]), totuși diminutivul feminin *Ampoița* pare a fi românesc, corespunzând masculinului *Ampoel* (cf. *Trâmpoel*, *Trâmpoele*) sau chiar lui *Ampeiu*, *Ampoiu*.

Ca și *Ompey* dela 1271 și 1299, și forma documentară *Ompeicha* dela 1320 ne arată deci că Românii au păstrat până în sec. XIII—XIV forma **Ampei* sau **Ampei*, **Impei* (cf. *Trâmpoel*, *Trâmpoele*) a *Ampoiului*, din care au derivat pe **Ampeița*, și acest lucru este de mare importanță [2]).

[1]) Pentru originea și funcțiunea acestuia cf. G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, pp. 254—266.

[2]) G. Pascu, *Revista critică*, 6—1932, nr. 1, p. 79, greșește când afirmă că Ampeius, Ampeium, cetit Ampeium, adecă Ampeĭ-ĭum, ar fi dat

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Compusul *Trâmpoiele*, ung. *Trimpoel*, care la Lipszky, *Rep.*, II, 150, are forma: «*Trimpole* val.», iar la Lenk, *Lex.*, IV, 286 şi 287: «*Trimpoele*, w. *Trimpojel*» şi «Vâlye *Trimpoele*», nici nu-i este cunoscut lui Melich.

Cum se ştie, acesta derivă din *Între* ori *Întru* + *Ampoiel* ori *Ampoiele* (cf. Ş. Moldovan, *Zărandul*, etc., p. 282; C. Diaconovich, *Enc. Rom.*, I, 153, şi N. Drăganu, *Top. şi istorie*, Cluj, 1928, p. 128).

În lucrările scriitorilor saşi Melich găseşte următoarele atestări pentru *Ampoi*: *Ampoi fluss* (I. Troester, *Das Alt und Neu Teutsche Dacia*, Nürnberg, 1606, harta); *Ampoi-Bach* (cf. M. J. Ackner, *Die röm. Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen*, Wien, 1857, p. 16, de-acì Mommsen, *CIL*, III, 215, şi Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, II, 74—75).

Forma săsească *Ampoi-Fluss*, atestată încă dela începutul secolului XVI, ar fi din românește, iar *Ompoly-Fluss* din ungurește. Forma românească *Ampoi* deci ar fi mai veche de secolul XVI.

Aceasta este situaţia deosebitelor forme ale *Ampoiului* în documente şi în limbile din Ardeal.

Făcând legătura dintre aceste forme şi *Ampeium* din inscripţiile păstrate, Melich crede că din dacicul *Ampeium* (cf. *A honfoglaláskori Magyarország*, 276) s'ar fi desvoltat în oarecare limbă (pe care nu vrea s'o numească, dar este «weder slavisch, respective bulgaro-slavisch, noch rumänisch») [1]) forma **Ampei*, din aceasta formele ungureşti *Ompej* > *Ompoj* > în sec. XVIII *Ompoly* (cf. slav. *olej* > ung.

în românește **Ampez*. Exemplele date de Al. Philippide, *O rămăşiţă din timpuri străvechi; jioară (ziôară) cristal*, Iaşi, 1914, pp. 13—14 *(Arhiva*, XXV, pp. 157—158; cf. şi *Originea Românilor*, II, 204—208*)* cuprind *į* protonic din diftongi ascendenţi, în vreme ce în Ampeius avem a face cu *į* posttonic în diftong descendent, iar acesta a fost a tratat cu totul altfel, cum arată cuvintele: *baier*, *baior* şi *baieră*, arom. *bair*, *baieră*, megl. *baer*, i.-rom. *baierę* < bajulus, -um şi bajula, -am; *Maiu*, arom., megl. *maį*, i.-rom. *mâį* < majus (cf. şi v.—bg., bg., cr. *maj;* G. Pascu, *Dict. ét. macédoroumain*, II, 60, nr. 1099, trimite pentru arom. *maiu*, art. *mailu* la gr. *μάϊος* < lat. majus, cf. G. Meyer, *Ngr. St.*, III, 41); arom. *maie* «alte Frau» < maja «Hebamme» (Papahagi, *AAR*, XXIX, 223, şi Meyer—Lübke, *REW*,[2] p. 426, nr. 5244); *trec* < *trějĭco < *trějĭcio < *trajĭ'cio şi *treaptă* < *trécta < *tréjecta < *trajécta, -am, etc.; chiar şi *mai* adv. < magis, *măiestru* < magĭstrum, al cărui accent a putut să se mute pe silaba penultimă numai mai târziu, *plaiu*, < *plagius, -um, etc. Aceste exemple sânt de-ajuns pentru a nu fi nevoie să presupunem, împreună cu Philippide, că *ploaie* trebuie derivat din plŭvia, nu din *ploja, care ar fi dat *ploadză*, *ploază* (p. 154), *aiept* din abjecto, nu din éjecto = ejécto (p. 158), din care ar fi ieşit *ağept* ori *azept*. Plŭvia însă ar fi trebuit să dea mai curând *ploaibă*, iar abjecto (în cazul căruia am explică mai greu pe *înieptˇ*) *aibept* (cf. *roib* < rŭbeus, *aibă* < habeat, i.-rom. *cąibă* < cavea, -am, etc.).

În sfârşit, dacă Ampeius ar fi dat **Ampez*, intermediarul slav ar fi păstrat şi el pe *-z*, căci Slavii nu s'au mai întâlnit în secolul VI şi urm. cu Romani, ci cu Români.

[1]) În *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 287, însă arată că se gândeşte iarăşi la limba populaţiei bulgaro-turce, care ar fi trăit între 824—827 în Srem, între

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

**oloj* > *olaj*; rom. *Muncel* > ung. *Moncsal*, *Muncsal*, etc.), iar din acestea rom. *Ompoiu*, *Ampoiu*.

Dacă cuvântul unguresc ar fi de origine slavă, slav. ѫ ar fi fost redat în grafia documentelor latino-ungurești din secolul XIV prin *un*, *um*, iar *Ompej*, *Ompoj* ca *Umpej*, *Umpoj*, *Umpoly*.

Din același motiv probabil nu se gândește Melich nici la o apropiere a numelui original de slavul *opoly* « halb »[1]).

Cuvântul, după Melich, n'a putut intrà în ungurește nici din românește, pentru că *amp-*, *amb-* inițial din *Ampeium* sau *Ampeius*, *Ampeia*, *Ampeie* ar fi dat în limba română *îmb-*, *împ-*, *ump-*, *umb-*.

Într'adevăr însă lat. *Ampeiu-* ar fi putut da în românește nu numai *Ampeiu* > **Împeiu* > **Umpeiu*, ci și **Ampeiu*. Pușcariu, în *Dacoromania*, III, 389—391, a strâns numeroase exemple cu care se poate dovedì această afirmație (i.-rom. *arel* « inel »; *amnu* alături de *ămnu*; arom. *antâńu* alături de *ntâńu*, *angustu* alături de *ngustu*; megl. *amnu*, *ampirat* = *împărat*, *ancoa* = *încoa*, *amflu* « umflu », *ampl'u* « umplu », *antru* « întru », etc.; d.-rom. mold. *andrea* alături de *îndrea* sau *undrea*, chiar *Ampoiu* alături de *Trâmpoiele*, etc.).

Nu cred însă că *Ampeiu-* ar fi putut da rom. *Ampoiu*, trecând *-e-* în *-o-* « sub înrâurirea celor două consoane labiale *-mp-* », cum afirmă Hașdeu, *Etym. Magn.*, 1106—1107. Numai *ă* precedat de labială trece în *o* (*botez*, *fomeie*, *porumb*, etc.).

Pentru schimbarea lui **Ampeiu* (**Ămpeiu*, **Împeiu*) în *Ampoiu* trebuie să căutăm altă explicare.

Însuși Melich recunoaște acum că din forma **Ampeiu*, care, cum am văzut ar puteà fi și românească, s'ar fi putut desvoltà ungurescul *Ompej* > *Ompoj* > *Ompolj* > *Ompoly*.

Dar chiar și dintr'o formă românească **Ămpeiu*, **Împeiu* sau **Umpeiu* ar fi fost posibilă forma ungurească *Ompej* > *Ompoj* > *Ompolj* > *Ompoly* (cf. ung. *bronza* < rom. *brânză*, cum am arătat mai sus; ung. *monyator* < rom. *mânător*, Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXIII, 438; ung. *borbát* < rom. *bărbat*, id., ib., XXII, 171; ung. *fortát* < rom. *fărtat*, Damian, *o. c.*, 22; ung. *kalcon*, *kálcon* < rom. *călțun*, Szinnyei, *l. c.*, XXIII, 101; ung. *poronty* < rom. *prunc*, id., ib., XXIII, 486; ung. *orda* < rom. *urdă*, id., ib., XXIII, 482; ung. *sztronga*, *esztronga*, *isztronga* < rom. *strungă*, cum am arătat mai sus, etc.).

Tot așà s'a putut desvoltà **Ampeița* chiar și după Melich derivat românesc) în ung. *Ompoicza*.

Formele ungurești *Ompoj* și *Ompoicza* au fost reprimite de Români ca *Ompoi*, *Ampoi* și *Ompoița*, *Ampoița* în urma influenței administrației ungurești și a graiului viu al populației de origine maghiară din ținutul *Ampoiului*.

Dunăre și Tisa, între Tisa și Mureș și în Ardeal (cf. *o. c.*, p. 17). Bulgaro-Turcii aceștia ar fi primit-o dela Daci, iar dela Bulgaro-Turci ar fi primit-o Ungurii prin sec. IX—X. Românii ar aveà-o deci dela Unguri.

[1]) Cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Grammatik*[2], Göttingen, 1924, I, pp. 146—147.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

După aceste forme nouă s'a luat în parte și compusul *Trâmpoele*, în locul căruia am aștepta forma **Trâmpeele*.

Ampoiul, cum se vede din cele de mai sus, este unul dintre numele topice cele mai importante din punct de vedere istoric românesc. El continuă o formă daco-romană. Această formă a fost păstrată de Români, desvoltată normal în limba lor, până în sec. XIII—XIV. Numai după această dată Românii au reprimit forma alterată de Unguri.

Ampoiul deci, în forma sa veche **Ampei*, este și o dovadă de continuitatea populației românești în preajma acestei ape..

Altfel: O. Densusianu, *Noms des lieux roumains d'origine iranienne*, tot în *Donum natalicium Schrijnen*, pp. 429—430, (cf. și *Gr. și s.*, V, 361—362), care pornește dela radicalul *ampel-* și-l consideră de origine iraniană (< *am-* « avec », « ensemble » + *pel-*, *pal-* « couler »); G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 140: < *Ampelum* < gr. ἄμπελος « Weinrebe », care însă ar fi putut da **Împăr*, dacă *-l-* ar fi rămas intervocalic,și **Împlu*, dacă *-ε-* s'ar fi sincopat; V. Pârvan, *Getica*, București, 1926: < get. *Ampi-lum* ca *Rani-lum*, a cărui soartă ar fi trebuit să fie aceeași cu a radicalului propus de Kisch, adăogându-se doar posibilitatea variantei **Împír* în cazul că *i* ar fi fost lung și tonic[1]).

214. Pe cursul Ampoiului se găsește **Zlatna** (*Zlacna*, *Zlagna*), ung. *Zalatna*, germ. *Kleinschlatten* (*Goldmarkt*).

Pentru aceasta avem următoarele atestări vechi: *Zalathna Banya* a. 1262 (Fejér, *CD*, VII, 3, p. 46), *Zalathna* a. 1338 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 493), *Zlathna* (Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 1); *Zalotna* a. 1553 (harta diaculuí Lazar, în disertația lui Fabritius despre harta lui Honterus, p. 9); *Zlakna* a. 1733 (« *Transilvania* », XXIX—1898, p. 188); *Zalathna* a. 1760—62 (« Anuarul Inst. de Ist. naț. » din

[1]) În privința vechimii numirilor de origine românească de pe Ampoiu adaug aici că lângă *Ighielul* (ung. *Igenpataka*) apropiat de *Buchard* (*Ighiu*, ung. *Magyar-Igen*) se găsià după Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 50, în timpuri foarte vechi, o stâncă cu numele **Bulzu** (cf. și *Valea-Bulzului* pe Ampoiu și *Bulzu-Sartășului* pe Valea Arieșului) < rom. *bulz* « stâncă », « deal văros, țuguiat », cu etimologia necunoscută (cf. *Dicț. Acad.*, I, 687, și S. Moldovan *Zărandul și Munții Apuseni ai Transilv.*, p. 33), din care este și numele satului *Bulzești* din Hunedoara, *Bulz* din Bihor, *Bulza* din Caraș-Severin, etc. Rom. *bulz* a intrat ca apelativ în rut. *bundz*, *budz*, pol. *bądz*, *bunz* « Laib Schafkäse » (cf. Miklosich, *Wand. d. Rum.*, p. 13; D. Scheludko », *Balkan-Arhiv*, II, 129; Th. Holban, *Arhiva*, XXXVIII — 1931, nr. 2, 3, 4, p. 265).

Într'un document din a. 1238 ni se spune că « Silva super beerch, qui dicitur *Zuhodol* (« Sohodol ») vadit supcr **geminum** montem et ibi habet metam cum supra nominatis populis de *Buchard* (= « Bocsárd ») (Zimmermann — Werner, *Urk.*,I, 67). *Geminus mons* este « muntele *Geamăna* », care n'are decât acest nume românesc și se găsește între *Detunata* și *Suligata* de lângă *Bucium-Muntari*, pl. Roșia, în care se află și *Sohodolul*. *Akazto* de lângă *Buchard* este însă ung. *Akasztó*, iar *Pastorreu* trebue cetit *Pásztorrév*, nu *Păstoreni*, cum cetește N. Iorga, *Ist. Rom. din Ard. și Ung.*, I, 50.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cluj, III, 629; « *Zalathna* h. *Auraria minor* vel *Auropolis* lat. *Klein-Schlatten* vel *Goldenmarkt* g. *Zalákná* vel *Zlákná* val. » (Lipszky, *Rep.*, II, 163); « *Zalatna* (în epoca romană : « *Auraria Daciae* »), « *Auraria minor*, *Auropolis*, *Goldenmarkt*, *Klein-Schlatten*, w. *Zlakna* » (Lenk, *Lex.*, IV, 461); *Zlatna*, ung. *Zalatna*, germ. *Klein-Schlatten* sau *Goldmarkt* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 202).

Este sigur că *Zlatna*, lângă care probabil trebuie să înțelegem v.-bg. *ruda* « Metall », propriu « rotes Erz », ori *gora* « Berg », derivă din v.-bg. *zlatьnъ*, *zlatьna*, *zlatьno* « aureus » < *zlato* « aurum ».

Deoarece întâmplător forma ungurească *Zalatna* apare mai nainte decât cele românești, între care nu putem socoti pe *Zalakna*, când atestările acesteia vin numai dela străini, Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 243—247, crede că poate discută posibilitatea împrumutului românesculuí *Zlatna* (*Zlacna*, *Zlagna*) prin intermediar unguresc, fie dintr'un vechiu ung. *Zlatna*, fie prin sincoparea lui *-ă-* aton dintr'un presupus **Zălatna* rezultat din ung. actual *Zalatna*.

Limba românească însă nu sincopează în grupa de sunete din presupusul **Zălatna* (cf. *zălog* < v.-bg. *zalogъ*, *zălud* < v.-bg. *ludъ*, chiar *Zărand*, etc.). Exemplele de sincopare aduse de Melich, privind alte grupe de sunete, n'au nici o valoare în cazul nostru.

Ar rămâneà deci numai v.-ung. *Zlatna*.

Dar mai întâiu nu este sigur că această formă este ungurească în documentele latino-unguresti, căci nu toți diecii erau Unguri. Ș'apoi, chiar dacă ar fi, cât timp originalul slav are tocmai forma *Zlatna*, pe ce îi rămâne lui Melich să se razime când face afirmația că e mult mai probabil că « ung. *Zlatna*, *Zalatna* este nemijlocit dela Slavi și numele românesc poate fi și de origine ungurească »? (p. 245).

Atestarea cea dintâiu a Zlatnei fiind destul de veche, Melich afirmă: » Este cu putință ca *Zlatna* de lângă Ampoiu să fi existat și în slava din veacul IX—X, iar în acest caz este rămășița limbii slave din care sânt rom. *Bălgrad* « Gyulafehérvár » și rom. *Târnava* « Küküllő ». Însă nu este cu neputință, ca numele să se fi născut și mai târziu, în sec. XI—XIII, iar în acest caz nu poate fi citat ca dovadă pentru epoca cuceririi țării « (p. 247).

Apoi însuși Melich adaogă mai încolo că, începând din jumătatea a doua a veacului al XIII-lea, de când avem documente și apare mai întâiu numele *Zlatnei*, « nu găsim Slavi în Munții-Apuseni », « cu toate că documentele amintesc mulți hospites ». « De aceea trebuie să recunoaștem că Slavii au locuit în *Zlatna* și ținutul ei înainte de secolul XIII » (p. 245).

Rămâne deci numai posibilitatea că Ungurii ar fi primit *Zlatna* dela Slavii cari au « putut să locuească acolo și pe timpul cuceririi țării » (p. 245).

Atât numai că Ungurii n'au ajuns la *Zlatna* în cei dintâiu ani ai cuceririi țării, cum am văzut mai sus, iar când au ajuns, nu se știe dacă Slavii de-acolo își mai păstrau limba ori erau românizați.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bălgradul și *Târnava* vecină, la care se referă Melich și pe care nu le au Ungurii, ne arată că primitorii acestor nume dela Slavi și păstrătorii lor au fost Românii, nu Ungurii. Acesta este temeiul discuției că « Ungurii ar fi putut luà numele dela Români și Românii dela Slavi » (p. 244), discuție care-l sperie pe Melich și pentru înlăturarea căreia cheltuește atâta energie și erudiție fără vreun rezultat.

Formele *Zlacna* și *Zlagna* sânt ulterioare și desvoltate normal din *Zlatna*. Trecerea grupei *-tn-* și *-dn-* în *-cn-* și *-gn-* este un fenomen obișnuit în limba românească și-l avem într'o serie întreagă de nume (*Lopatna* > *Lopacna* > *Lopagna*; *Othmar* > *Ocmar(e)* > *Acmar*; *Rodna* > *Rocna* > *Rogna*; *Sătmar* > *Săcmar*; *Slatna* > *Slacna* > *Zlacna* > *Zlagna*; *Cuțitna* > *Cuțicna* > *Cuțigna*, etc.) [1]).

215. Ajunși la **Mureș**, ne vom oprì puțin la numele lui.

El a fost cunoscut și de cei vechi. Herodot ne spune că « Agathyrsii » locuiau la râul *Μάρις*, care *ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων — ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ* (IV, 49). La Strabo numele Mureșului are cu o silabă mai mult decât la Herodot: *Ῥεῖ δὲ δι' αὐτῶν [τῶν Δακῶν] Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον* » (*Geographica*, VII, 3, 13). La Iordanes, *De origine actibusque Getarum*, XXII, 113, și la Geographus Ravennas, *Cosmographia*, IV, 14, are forma *Marisia*. Miller, *Itin. Rom.*, col. 597, ne dă: [Fl. *Marisus*] *Marisius*. În sfârșit la Const. Porphyr., *De administr. imp.*, c. 40, ed. Bonn, p. 174, găsim forma *Μορήσης* [2]).

Forma *Μορήσης* a lui Const. Porphyr. nu este decât redarea în grecește a rostirii *Moriš*, pe care cronicele unguresti o reproduceau prin *Marisius*, *Morusius*, *Marusius*, etc. Ea ne arată că toate formele anterioare, inclusiv cea a lui Herodot, reproduc un nume de două silabe care se rostià *Mariș* [3]).

[1]) Acest fenomen nu trebuie confundat cu cel al trecerii grupei *tl* în *cl* (cf. slav. *tlaka* > rom. *clacă*; slav. *podlogъ* > rom. *potlog* > *poclog*, etc.), cu care-l confundă Melich (p. 245). Este vorba, ce e drept, de două fenomene înrudite, dar totuși deosebite.

[2]) În legătură cu aceste vechi atestări ale numelui *Mureșului* C. Patsch, *Die Völkerschaft der Agathyrsen*, în *Anzeiger d. Ak. d Wiss. in Wien*, Phil.—hist. Kl., 62—1925, p. 69 ș. u., observă că *Mureșul* la Herodot, ca și la Strabo, după care pe acesta *τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον*, apare ca « Nebenflusz der Donau »: « Ihr Name ist als der wegen des Goldlandes an ihrem Oberlaufe bekanntere auf dem Unterlauf der Theisz, von der Vereinigung beider bei Szegedin abwärts, ausgedehnt worden ». Iar în *Banater Sarmaten*, ibid., p. 196. adaogă: « Da diese Auffassung, welche die Theisz zum Nebenflusse der Marosch machte, schon bei Herodot [IV 48] begegnet, handelt es sich um eine sehr alte Handelsroute, die um das Banat nach und von dem schon in früher Zeit reichen Siebenbürgen führte ». (cf. și *Sitzungsber.*, 214 B., 1 Abh., 103).

[3]) Cf. și C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 93; Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 55—57 și *Revue des Études hongroises*, VI—1928, p. 267, care crede că consoana finală a numelui barbar al *Mureșului* a fost *s*. Acest *s* ar fi dispărut și *Maris*, *Marisus*, *Marisius* ar fi dat în românește **Măre* sau **Mare*. Melich uită însă că acest *s* este final numai la Herodot, la care putem avea și o haplografie (*Maris* în loc de *Marisis*). La toți ceilalți după *s* mai urmează o silabă. Poziția lui este deci ca în *fūsus*, *grassus*, *grŏssus*, etc., din care avem *fus*, *gras*, *gros*, etc., ori chiar ca în *caseus* > *caș*, **cerĕsius* > *cireș*, etc., și trebuià să se păstreze.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Trecând la atestările ulterioare, avem: *Morisius* (Anon., c. 11 și 44, ed. Fejérpataky, p. 16 și 39; Rogerius, *Carmen miserabile*, c. 34, la Endlicher, *Mon. Árpad*, p. 284); a. 1218, 1238, 1248, 1264, 1289, 1291, 1299 (Zimmerman—Werner, *Urk.*, I, 17, 67, 77, 94, 161, 185, 186, 188, 214); *Morisena* (*Vita S. Gerardi*, c. 8, 10, 11, 13, la Endlicher, *Mon. Árpad.*, p. 213, 215, 219, 221); *Marysius* a. 1299 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 530); *Morus* (Anon., c. 11, ed. Fejérpataky, p. 16), a. 1289, 1325 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 164, 398); *Holtmorus* a. 1319 (Csánki, *MH*, V, 708), *Holthmorus* a. 1400 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 385, s. v. *holt*); *Mors* (Anon., c. 11, ed. Fejérpataky, p. 16), a. 1222, 1248 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 19, 77); *Moros* (Vita S. Gerardi, c. 13, la Endlicher, *Mon. Árpad.*, p. 221; cf. și *Morosvar*, ibid., c. 10, p. 217), a. 1289 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 163); *Maros* (*Schlägl. szójegyzék*, *Holtmaros* a. 1441, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 385 s. v. *holt*; *Holthmaros* a. 1503, *Holthmaros* a. 1509, Csánki, *MH*, V, 708); « *Marusius* lat. *Maros* vel *Marus* h. *Marosch* g. » (Lipszky, *Rep.*, II, 91); ung. *Maros*, germ. *Marosch* (Lenk, *Lex.*, III, 38); rom. *Mureș* a. 1660—1680 (Gaster, *Chrest.*, I, 176; C. Diaconovich, *Enc. Rom.*, III, 349; S. Moldovan și N. Togan, *Dict. loc.*, 118), *Morăș* (D. Onciul, *Teoria lui Rösler*, în *Conv. Lit.*, XIX—1885, p. 185) și *Moreș*, *Mureș* (obișnuit); săs. *Mieresch* (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 586, indice), mai vechiu *Mêrisch* > *Mőrisch* (cf. *Zeitschr. f. d. Altertum*, LV, 49—50).

Aceste forme pot fi cetite *Moriš* > ung. *Moros* > *Maros*.

Pentru a explică numele *Mureșului* s'au propus deosebite etimologii.

Šafařik, *Slav. Alterthümer*, I, 507, l-a derivat din rad. *mar-* « apă » (cf. sanscr. *mīra-s* « Meer, Grenze », gal. *more*, cimr. corn. bret. *mor* « Meer », v.-bg. *mor'e* « Meer », lit. *mâres*, got. *marei*, lat. *mare*, etc.).

Hasdeu, *Ist. crit.*, p. 193, s'a gândit la un presupus scitic **maris* (cf. sanscr. *maryâ*) « hotar ».

Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, în Sitzungsber. d. Wien. Akad. d. Wiss., CXXXI, 95, a trimis la rad. *mar-* « glänzen, schimmern ».

C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 93, îl pune în legătură cu germ. *móra* « Moor, Sumpf ».

În legătură cu explicarea numelui *Maramureșului* am arătat că ar fi posibilă și identificarea cu n. pers. *Mariš*, *Mareš*. Totuși, având în vedere vechimea numelui *Mureșului*, precum și faptul că acest n. pers., existând și astăzi în limbile slave și în română, poate și-ar fi păstrat forma străveche, această identificare nu este probabilă.

Fără îndoeală radicalul *mar-* din străvechiul *Mariš* poate fi explicat foarte variat. Dar mai importantă decât stabilirea radicalului este calea pe care am ajuns la actuala formă *Moreș*, *Mureș* (în rostire dialectală *Morăș*, *Murăș*).

Am văzut că cea mai veche formă, pe care o au cronicele și documentele latino-ungurești, precum și Const. Porphyrogenetul, este

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Moriš. Aceasta este totodată și cea dintâiu formă în care s'a schimbat vechiul *Mariš*.

Deoarece această schimbare nu poate veni dela Români[1]), cea dintâiu întrebare pe care trebuie s'o lămurim este: de unde vine ea, dela Slavi ori dela Unguri?

Felul cum s'a născut slavul *mor'e* din radicalul *mar-* (cf. lat. *mare*, etc.), precum și acela în care este tratat *a* din elementele străine în slavonește (cf. lat. *camera* > slav. *komara*, *komora*; lat. *calendae*, gr. *κάλανδαι* > slav. *kolęda*; lat. *altare* > slav. *olъtar'ь*; *Avarus*, gr. *Ἄβαρ* > *obrinъ*, bg. *obr* « Riese », pol. *olbrzym*, *obrzym*, etc., cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*[2], I, 108—109) ne arată că din *Mariš* s'a putut desvoltă în gura Slavilor forma *Moriš*. Forma *Mariš* s'ar fi păstrat doar în cazul că *a* din el ar fi fost lung (cf. gr. *βάρις* > slav. *varъ*, la Jagič, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*[2], p. 203; gr. *χάρις* « gratia » > slav. *charъ*, Berneker, *SEW*, I, 384; cf. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 54).

În cazul special al lui *Moriš* schimbarea lui *a* în *o* a putut fi ajutată și de analogia derivatelor din slav. *mor*, cum sânt *Morava*, *Moravče*, *Morača*, care se crede că au sensul de « Flüsse mit häufigen Überflutungen, wodurch Binnenseen entstanden » (cf. Jagić, *o. c.*, p. 16), din care s'ar fi putut formă și un derivat **Moriš* sau **Moreš*.

Din forma slavă *Moriš* sau *Moreš* s'a putut desvoltă în mod normal atât rom. *Moreș* > *Mureș* (cf. *Maramureș* > *Maramureș*; ung. *csorda* > rom. *ciurdă* și *cioardă*, etc.), cât și ung. *Moros* > *Maros* și chiar și săs. *Mieresch* (cf. și G. Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 36).

Pentru a explică rom. *Moreș*, *Mureș* nu este nevoie așà dar să mai recurgem la un intermediar unguresc al dacului *Μάρισος* (cf. Rösler, *Dacier und Romänen*, Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss., LIII, 79) și mai ales nu la unul bulgaro-turc, care ar fi păstrat pe *-s* final și l-ar fi dat Ungurilor, iar aceștia, prefăcându-l în *š*, ni l-ar fi dat nouă și noi am fi schimbat forma ungurească *Maros* în *Moreș*, *Mureș*, după analogia lui *Aranyos* > *Arănieș* > *Arieș*, *vámos* > *vameș*, *Dános* > *Daneș*, etc. (Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 52—59).

Totuși analogia *Ampoiului* și, cum vom vedeà poate și a *Oltului*, ne arată că nu este exclusă posibilitatea reprimirii numelui *Mureșului* din ungurește. În acest caz Românii ar fi păstrat forma veche **Mariș* până prin secolul XIII. Atunci ar fi înlocuit-o cu cea a administrației ungurești desvoltată în mod normal din aceasta, căci în legătură cu numele *Maramureșului* am arătat că rom. *Mariș*, *Mareș* dă în ungurește tocmai *Moris* > *Moros* > *Maros*.

Prin intermediar românesc ori unguresc, a fost primit fără nici o îndoeală săs. *Mieresch*, căci Sașii n'au ajuns să aibă contact, nu numai cu Dacii, dar nici cu Slavii care au locuit odinioară în centrul Ardealului, nici să le învețe limba. Cercetările toponimice i-au arătat lui

[1]) Cf. și A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 457.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

G. Kisch că tot materialul de limbă slav le-a fost dat Sașilor « zum geringeren Teile durch magyarische, zum grössten Teil aber durch rum. Vermittelung » [1]).

În privința căii pe care ne-a venit schimbarea în numele *Mureșului* mi se pare însă că ni se dă o indicație mult grăitoare în numele unui afluent al acestuia, și anume al *Târnavei*.

216. Pentru rom. **Târnava** (ung. *Küküllő*, săs. *Kokkel*) nu avem atestări prea vechi (cf. *Küküllő* h., *Cucullus* aliis *Cicellus* lat., *Kuckel* vel *Kockel* g., *Tyrnava* val., la Lipszky, *Rep.*, II, 81).

Formele documentare latino-ungurești păstrează forma ungurească și săsească, adeseori latinizată, cum este și în cea dintâiu atestare: « castrum *Cuculiense* » a. 1197, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 3). Celelalte forme documentare se pot găsi ușor la Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, II și III, indice; la Csánki, *MH*, V, 858, 859, 861, 864, 865, 867, 869, 873, 875, 880, 884, 896; Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 32.

Târnava a fost explicată corect de P. Hunfalvy, *Magyarország ethnographiája*, 384, care o traduce cu « Dornbach », o derivă din v.-bg. *trŭnŭ* « Dorn » + suf. *-ava*, și socoate decalcat din ea numele unguresc *Küküllő* < **kükül* = *kökény* « Dorn » + *jó* « fluvius și « Bach », și împrumutat din acest din urmă săsescul *Kokkel*.

Această explicare a fost admisă în general de știința românească, care a relevat importanța cuvântului pentru dovedirea vechimii Românilor în aceste părți: « Dacă Românii, cari nu știau ungurește, ar fi venit în părțile acestea mai târziu decât Ungurii », și ei « ar fi împrumutat numele *Küküllő*, ca și Sașii, și nu i-ar fi zis *Târnava* » (A. Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la* 1382, p. 116). Și, mai putem adăogà: după ce au ajuns să știe ungurește, Românii n'ar fi putut traduce cuvântul unguresc decât cu cuvântul lor *spin*, deci *Spinoasa*, nu cu alt cuvânt neînțeles de ei, cum puteà să fie slavul *trŭnŭ* (munteanul *târn* este mai nou), și mai ales nu formându-l cu sufixul slav *-ava*.

A fost admisă de știința germană (cf. G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 103—104 și 194—195, unde se trage și concluzia care se impune cu privire la « die Priorität der Rumänen unter allen hierzulande lebenden Völkern, was aus zahlreichen O. N. hervorgeht ») și a fost admisă și de știința ungurească. Astfel de: Munkácsi, *Ethn.*, IV, 280, XII, 142, și *A magyar népies halászat műnyelve*, 65; Gombocz Z., *Magyar Nyelv*, III, 260, și *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*, Helsinski, 1912, p. 101, care, vorbind de ung. *Küküllő*, derivă ung. *kökény* < cum. *kukel* « spina » (cf. și osm. *gögen*, čag. *kökem*, *kükem*, kirg. *kököm*, mong. *kügül*, etc.);

[1]) G. Kisch, *Zur Wortforschung: Erloschenes Slaventum in Siebenbürgen*, în *Korrespondenzblatt*, XLVII—1924, p. 2.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Horger A., *Magyar Nyelv*, VIII, 452, care adaogă că trebuie să pornim pentru același nume unguresc dela **kökél-jó*, căci se mai aude forma *Kököllő*.

Singurul care nu admite această explicare, nepotrivită cu teoria sa bulgaro-turcă și cu cea a lui Rösler, este I. Melich, în *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 30—36, și anume, zice el, din pricina că întâmplător nu găsește nici o formă veche a lui *Küküllő*, în care am putea vedeà pe *jó* « fluvius », deci trebuie să pornim dela alt radical, nu dela ung. **kükül*, **kökél* = *kökény*.

După Melich numele *Küküllő* l-ar avea Ungurii dela populația bulgaro-turcă, care ar fi trăit în Ardeal între 824—827 și între timpul cuceririi țării de Unguri (p. 17). Aceasta ar fi avut în limba sa un cuvânt **kükülek(γ)* (înrudit cu cum. *kukel*, cet. *kükel* « gramen », khirg. *kögöl* « Enterich »; mong. *kügül* « le prunelier, buisson épineux », etc.).

Pe acesta l-ar fi decalcat Slavii sudici care au locuit pe cursul Târnavei în sec. IX—X (p. 35), iar dela acești Slavi sudici a rămas *Târnava* românească.

Explicarea lui Melich nu rezistă nici cât de puțin criticei făcute de E. Moór, *Ungarische Flusznamen*, în *Ungarische Jahrbücher*, VI, 441 [1]).

Mai întâiu bulgaro-turcul **kükelek(γ)* nu este decât o formă presupusă. Ea poate fi potrivită pentru explicarea formelor ung. *Küküllő*, *Kükülleu*, *Küküllev*, etc., dar nu se potrivește deloc pentru cea a celei dintâiu atestări (« castrum Cuculiense », care mai are și pe *-i-*, pe care-l caută Melich) și a formei săsești *Kokel*, *Kukel*, care cer un radical fără *-ek*, cum este cel al lui **kökél* din compusul *Kökél-jó*.

Să se mai adaoge că forma *kökél* apare și în *Kwkelthe* = *Kökéltő* a. 1453 în Komárom (Csánki, *MH*, III, 505).

Astfel rămâne și mai departe în picioare explicarea lui Hunfalvy, cu emendările făcute de Gombocz și Horger.

Ba, cum arată forma săsească, s'ar putea chiar ca numele *Kokel*, *Kukel* să fie peceneg ori cuman (cf. cum. *kukel* « spina », cet. *kükel* « gramen »), iar partea de contribuție a Ungurilor, întru cât un suf. slav. *-ev* n'ar puteà fi explicat în legătură cu un radical de origine pecenegă ori cumană (explicarea voiu încercà să o dau mai încolo în legătură cu numele *Bălgradului*), să fie numai *jó*, sau prefacerea sufixului *-ev* dela sfârșit în *jó*, care este de origine fino-ugrică.

Cu Pecenegii [2]) și Cumanii însă nu ne-am întâlnit în Ardeal înainte de sec. X (cf. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. I,

[1]) Împotriva teoriei bulgaro-turce a lui Melich este și K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, Berlin—Breslau—Oppeln, 1929, care afirmă că, în cazul că această teorie ar fi întemeiată pentru Transilvania, ar trebui să găsim astfel de nume bulgaro-turce mai întâiu în însăși Bulgaria (cf. p. 37, nota 2).

[2]) Anna Comnena, *Alexias*, VIII, 5 (ed. Bonn, I, p. 404) consideră: Σκύτας (Pecenegii) τοῖς Κομάνοις ὁμογλώττους.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

vol. I, p. 516 ș. u.; ed. II, vol. II, p. 247 ș. u.; I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 201—202 și 290—291; Hasdeu, *Negru-Vodă*, LXXIV—LXXXII; Hóman *Magyar történet*, I, p. 123; etc.). Iar Ungurii au început să străbată în Ardeal numai în sec. XI (cf. Bunea, *Încercare de istoria Românilor până la* 1382, p. 126—127; N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, pp. 31—32; Pauler, *A m. nemz. tört.*[2], I, 395, n. 88, și *A m. nemz. tört. Szt. Istvánig*, 159, n. 73; precum și Hóman, *Magyar történet*, I, p. 123 despre Secui; etc.).

Prin urmare numele unguresc nu poate fi mai vechiu de această dată. În schimb se știe că Slavii au venit peste noi încă din sec. V—VI, după Niederle, etc., cum am arătat, chiar și mai curând, cu siguranță înainte de venirea Ungurilor, precum și că « nachweislich seit Einwanderung der Magyaren (ca 996) keine Slaven als Volk sich hierzulande niedergelassen haben » (Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 194).

Astfel noi am putut primi *Târnava* dela Slavi numai înainte de venirea Ungurilor.

Târnava deci, deși nu are atestări vechi, fiind cuvântul după care s'a decalcat pecen. ori cum. *kukel*, din care s'a format ung. *Küküllő* și din care derivă săs. *Kokkel*, este unul dintre cele mai vechi nume topice, pe care le avem de-a-dreptul dela Slavi, și anume dela Slavi sudici (cf. v.-bg. *trŭnŭ* « Dorn », bg. *trъn* « Schlehe », srb. *trn*, n.-slov. *trn*, ceh. *trn* alături de rus. *tërnъ*, rut. *terń*, pol. *tarn*, la Miklosich, *EWS*, 355 (cf. și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 31).

Pe teritoriul românesc mai avem următoarele *Târnave*: *Târnava*, ung. *Ternáva* și *Târnava*, ung. *Tirnáva* în Hunedoara; *Târnăvița*, ung. *Tirnovicza* în Arad; *Târnăvița*, ung. *Tirnavicza*, în Hunedoara; *Târnova*, ung. *Ternova* în Arad; *Târnova*, ung. *Tirnova* în Caraș-Severin (cf. S. Moldovan și N. Togan, *o. c.*, 178; *Târnava*, sat în Dolj; *Târnava-de-jos*, cătun, și *Târnava-de-sus*, com. rur. în Vlașca; *Târnova*, sat în Neamțu; *Târnova*, culme de munte în Vâlcea; precum și o vale: *Valea Târnavei* în Teleorman (*Marele Dicț. geogr. al Rom.*, V, 625).

Cneji s'au găsit și pe Târnave. Astfel este pomenit la 1477 « Juga kenezius in *Bewnye* » (= *Biia*, ung. *Magyarbénye*, Csánki, *MH*, V, 869); cf. însă: Judex de Ebeschfalwa a. 1448 (id., ib., V, 875); Petru Simonfi, « iudex » în *Kereblew* (*Chirileu*) a. 1501 (Csánki, *MH*, V, 883), etc.

Uneori sate românești au nume ungurești, astfel « villa *Peterlaka* volahalis » a. 1412 (Csánki, *MH*, V, 889), ș. a. Iobagi români, care plătesc quinquagesima, se găsesc adeseori în sate al căror nume nu este totdeauna românesc. Așa la 1461 în *Pănade*, ung. *Panád* (Csánki, *MH*, V, 889), alături de *Sâncel* (Csánki, *MH*, V, 894), etc.

217. Cea mai veche numire românească de pe Târnave, și anume din Târnava-mică, este **Sâncel**, ung. *Szancsal* (*Zonchel* a. 1252,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 79; *Zanchalteluky* a. 1271, id., ib., I, 111; *Zanchal* a. 1315; Egidius filius Bazarab de *Zanchal* a. 1341; poss. Bezermen *Zanchal* in comitatu Kyskykullou a. 1350; *Zanchal* a. 1416, 1418, 1427, 1434, 1438, 1456, 1461, 1495, 1505, 1519; *Zanchchal* a. 1437; *Magyarzanchal*, *Olahzanchal* a. 1512, 1513, Csánki, *MH*, V, 874 şi 894), care, cum arată sufixul *-el* dela sfârşitul lui, este cu siguranţă un topic românesc, fie că derivă din *sânt(u)cel*, dim. lui *sânt(u)* < s a n c t u s, -a, -u m [1]), ori din *s u m m i c e l l u s, -a, -u m (cf. *sâmceà*, *sânceà* « Spitze », *sâmcelat*, *sâncelat* « spitzig », etc.), cum este mai puţin probabil.

Urmează apoi *Boiul-mare*, ung. *Bún*, despre a cărui vechime şi origine am vorbit în legătură cu *Boiu-mare*, ung. *Nagy-Búny*, din Solnocul-interior.

218. Destul de veche este şi **Râpa**, ung. *Ripa-*, *Répafalva*, săs. *Rependorf* (astăzi: *Râpa-de-jos* sau *din-jos*, ung. *Alsó-Répa* şi *Râpa-de-sus* sau *-din-sus*, ung. *Felső-Répa*, cf. S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 143) < *râpă*, iar acesta din lat. r ī p a, -a m: *Ripafolua* a. 1336 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 473), pos. *Repafalwa* a. 1381, 1467, 1473, 1507, 1509; pos. *Repafalua* a. 1390; pos. *Repa* a. 1495 (Csánki, *MH*, V, 396).

Ea se găseşte şi în tabloul dijmelor papale dela 1332—37 în forma *villa Rapularum* şi *Rapuldarum* (mai corect *Rapulorum*), care traduce ung. *Répa-falva*, socotit compus cu ung. *répa* = *rapuli* (cf. Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 282), nu cu rom. *râpă*. Dar documentul dela 1336 ne arată clar că nu este vorba de ung. *répa*.

219. Derivate cu suf. rom. *-ei*, pluralul lui *-el*, sau slav *-ej*, sânt **Măgărei** şi **Bratei**, dintre care cel din urmă, este vechiu.

Într'adevăr **Măgărei**, ung. *Magaré*, germ. *Magarei*, săs. *Magərə* în Târnava-mare (pos. *Magare* a. 1357, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 136; pos. villa *Magaria* a. 1364, ib., II, 218; *Magyar* a. 1374, ib., II, 412; *Magria* a. 1375, ib., II, 435; *Magaray* a. 1532, *Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt*, II, 284; apoi *Magare*, *Magary*, *Magara*, etc.) cu siguranţă n'are a face nici cu *St. Macarius*, cum crede G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 320), care ar fi trebuit să-şi păstreze pe *-c-* (cf. rom. *Macarie*, *Macare*), nici cu slav. *mogoryšь* « tributi genus » (cf. m. rus. *magarič* « Vertragstrunk »), cum

[1]) Cf. *Sântu* la Aromânii din Tesalia sau la Fărşeroţi, Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 223, şi *Fărşeroţii*, în *Dacoromania*, VI, p. 8; *Sântu*, ung. *Szentandrás*, Cluj, şi *Sântu*, ung. *Sajószentandrás*, în Someş, precum şi deosebitele compuse cu *sânt-*, *sânt(ă)*. Păstrarea formei *Sântu*, alături de *sfântul* de origină slavă, este datorită, în unele dintre acestea din urmă, cu siguranţă ungurescului *szent*; cf. şi *Sinteşti*, sat în Ilfov şi Ialomiţa (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.* V, 394).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

crede W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 87—88, căci « Grundform »-ul nu este unguresc, ci românesc.

Formele *Magary*, *Magara*, *Magarica*, chiar şi actualul rom. *Măgari* alături de *Măgărei* (*A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, 483) ne arată clar că este vorba de rom. *măgar* (cf. alb. *magar* şi *gomar*, bg. *magare*, srb. *magarec*, gr. γομάρι, etc.) « Esel » + suf. dim. *-ei* [1]).

Tot aşà s'a numit mănăstirea *Măgarul* în Tutova, satul *Măgăreţul* în Dolj (cf. *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, IV, 212); *Magarece polje*, *Magarice* în Lika-Krbava; *Magarova* la Fărşeroţi (Th. Capidan, *Fărşeroţii*, în *Dacoromania*, VI, p. 5); *Szamárd* în Somogy, etc.

220. Această explicare a lui *Măgărei* ne dă cheia şi pentru cea a lui **Bratei**, ung. *Baráthely*, germ. *Bretai*, săs. *Pretə* (*de monte Mariae* a. 1283, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 145; de *Moro* a. 1289, ib., I, 160; *Prothia* a. 1359, ib., II, 157; *Prethya* a. 1368, ib., II, 318; *Paratee* a. 1369, ib., II, 326; *Proathay* a. 1374, ib., II, 430; *P[r]athay* a. 1374, ib., II, 431; *Bretay* a. 1528, *Quellen z. Gesch. d. Stadt Brassó*, II, 100; *Pretey* a. 1532, ib., II, 283; *plebano Parationum* a. 1535; *Parathia* a. 1540, ib., II, 662; *Pratay*, harta lui Honterus, etc.).

Cum arată formele săseşti, ung. *Baráthely* nu poate fi forma originală. Trebuie să pornim deci dela forma românească. Aceasta însă n'are a face cu *Prothia* (cf. rom. *protie* « Vorrang ») < gr. πρωτεῖα, πρωτεῖον, funcţiunea lui πρῶτος sc. διάκονος, cum crede G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 304, şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 110—111).

N'are a face nici cu *bărat* « Mönch » < ung. *barát* « Freund, Mönch », diminutivul căruia ar trebui să fie *bărăţel*, plur. *bărăţei* (cf. *Băratul*, *Baratul*, *Băraţi*, *Baraţi*, passim), ci, ca şi *Brăteiul* [2]), râuleţ în Dâmboviţa, *Brătia* din Ialomiţa, *Bratia* din Argeş şi Muscel, *Bratul* din Bacău, *Brătiţa* din Vâlcea, *Brătioara* din Muscel, *Brătoaia* din Tecuciu, *Brăteşti*, *Brăteni*, passim, etc. (cf. *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, I, 596—634), trebuie pusă în legătură cu n. pers. *Bratu* < slav. *bratъ*, care, şi el, este des întrebuinţat în toponimie (cf. Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 134 [19], nr. 25) + suf. rom. *-ei* (cf. *Ţăndărei*, *Tungujei* sau *Tungujeni* > *Tunguz*, *Vaidei*, etc.), ori + suf. slav *-ej* (*Beghei*, *Celei*, etc.).

Formele germane *Breitau*, *Pretoy*, *Paratej*, *Paratea* sânt apropieri făcute de etimologia populară la germ. *Au* şi la suf. germ. *-ei*, etc., ca şi ung. *Baráthely* la *barát* + *hely* (cf. şi *Temeshely* < *Temeşel*, etc.), cu

---

[1]) Cf. *Călugărei*, *Frumuşei*, *Mititei*, *Purcei*, *Ţăndărei*, *Tungujei*, *Vizurei*, *Vaidei*, etc.

[2]) *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, I, 629. Este deci neadevărată afirmaţia lui W. Scheiner că în *M. D. G. al R.*, I, 596, găsim « Ableitungen von *Brat*, doch nie *Bratei* ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

atât mai mult că, precum observă Scheiner, *l. c.*, se găsește « Barát- in zahlreichen Zusammensetzungen, nie Baráthely ».

221. Am amintit în alt loc despre importanța păstrării lui *g* pentru vechimea lui **Zagăr**, ung. *Zágor*, germ. *Rode* din Târnava-mică.

Mai relev aici numai trei nume, din care se vede că limba românească a păstrat uneori direct și mai bine numele slave decât cea ungurească.

Cel dintâiu este **Chirileu** < **Chirilău*, iar acesta < slav. *Kirila*, *Kirilo*, *Kiril* (< gr. *Κύριλλος*, din care este și forma populară *Ćurila*) + suf. top. *-ov*, *-ev* (cf. rom. *Chirilă*, *Chiril*, *Ciurilă*), care în ungurească s'a desvoltat dela început în *Kerelő*, ceea ce nu însemnează nimic: Sacerdos de *Kerelev*, *Kerelov* a. 1332—37, *Kereleu* a. 1370, *Kerelew* a. 1385, *Kerulev* a. 1393, *Kerelew* a. 1410, 1429, 1468, 1478, 1485, 1493, 1511; *Kerewlew* a. 1448, c. 1450, *Kerwlew* a. 1443, *Kerele*, *Kerelew* a. 1448, *Kewrewlew* a. 1480, *Kerellew* a. 1492, *Kerellw* 1500, 1501 (Csánki, *MH*, V, 883).

Al doilea este **Criș**, ung. *Keresd*, germ. *Kreisch*, săs. *Kraęš* din Târnava-mare; a. 1305: *Keresd* (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 230); a. 1309: *Crys* (ib., I, 240), *Crisz* (ib., I, 243); *Crissh* (ib., I, 247), *Crizd* (ib., I, 252, 275), *Cryys* (ib., I, 288), *Cryis* (ib., I, 288), *Criz* (ib., I, 289), *Cris* (ib., I, 291); a. 1340: *Kries* (ib., I, 504); a. 1349: *Keresd*, *rivulum Kerespataka* (ib., II, 68 ș. u.); a. 1393: *Krisch* (ib., III, 48); în alte locuri *Keresd(h)*. Și W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 80, este nevoit să admită: « Grundform *krīš* (= urk., teilweise schon mit den Spuren ss. Diphtongierung, und heutige rum. Form »). Forma săsească și cea ungurească este evoluată în mod normal din *krīš*, care a fost și este forma românească. Pentru explicarea ei cf. cele spuse în legătură cu numele râului *Criș*. Ca și *Crișul* din *Movila-Crișului* din Buzău *(Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 773), *Valea*, *Apa*, *Râul Crișilor* din Turda etc., acest nume de sat derivă din n. pers. *Criș* = slav. *Kriš* *Criscius*, *Cressius*, *Crescius* *S. Crysogonus* (vezi Jireček, *Die Romanen*, I, 40, 70, II, 30 și 73) [1]).

[1]) Ca de atâtea ori în proverbele românești (cf. Zanne, *Prov. Rom.*, VI, *passim*, tot din acest n. pers. au putut să se nască și expresiile *Crișu el!* = « bogat, fericit », *a fi bogat ca Criș* (Zanne, *Prov. Rom.*, VI, 68—69), pe care Cihac, II, 83—84, Șăineanu, *Dicț. univ.*, ed. veche, s. v., și N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura română*, vol. I, *Epoca influenței sud-slave*, București, 1929, p. 226, le indentifică cu *Cres(us)* (cf. însă v.-bg. *Krusŭ*, rus. *Krezŭ*, pol. *Krezus* care n'ar fi putut da în românește *Criș*), iar Șăineanu, *o. c.*, ed. nouă, s. v., I.—A. Candrea — Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat « Cartea Românească »*, p. 355, se gândesc la o aluzie la apele aurifere ale râului Criș ». Cf. și n. pers. *Crișa*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Al treilea este **Lovnic** sau *Lomnic*, ung. *Lemnek*, germ. *Leblang*, săs. *Liəfləŋk* din Târnava-mare, care este atestat mai întâiu în a. 1206 în forma *Lewenech* (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 8), deci cu svarabhakti unguresc și cu trecerea lui *-nik* în *-nek*; apoi: *Lobnik* a. 1265 (Kisch, *Siebb. im Lichte der Sprache*, 225); *Leubaigteluky, Leubrugteluky* a. 1289 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 165); *Lobendyk* a. 1374 (ib., II, 434); *Lobling* a. 1507 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 483); *leflynk* a. 1532 (*Quellen zur Gesch. der Stadt Kronstadt*, II, 284); *Lebling* a. 1536 (ib., II, 424), a. 1530 (ib., II, 486).

Cum recunoaște atât G. Kisch, *l. c.*, cât și W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 83—84, « rum. bewahrt die ursprüngliche Gestalt », *Lovnic* derivând din slav. *lovŭnikŭ* « Jagdgrund » < *lovŭ* « Jagd » (cf. și plaiul *Loviștea*, atestat în forma « terra *Loysta* » în a. 1233, 1265, 1311, etc., la Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 58, 95, 303)[1], și *Loviștеanca*, pădure, amândouă în Argeș; *Lovča* în Zagreb; *Lovčić* în Požega și Zagreb; *Lovska* în Požega; *Lovce* = *Lócz* în Bars; *Lovinac* în Ungaria, etc.).

Trecerea lui *-vn-* în *-mn-* este obișnuită în limba română (cf. slav. *pivnica* > rom. *pivniță* > *pimniță* și *pigniță*; *равьнъ* > rom. **Ravna* > *Ramna*, ung. *Raffna*, etc.)[2].

Din *Lovnik*, pe care vrea să-l reproducă *Lobnic* dela 1265, s'a desvoltat forma ungurească **Lövnik* (poate subt influența verbului *lőv-ni*, *lőn-ni* « a pușcà ») > **Lövnek* (a. 1206: *Lewenech*), și apoi din aceasta, prin asimilația obișnuită și în românește, > *Lemnek*.

Formele germane *Leubaig-*, *Leubrug-* a. 1289 sânt grafii greșite, menite să reproducă probabil pe *Leubnig*, deci *Löbnig* = ung. *Lövnik*.

În germ. *Lobling*, *Leflynk*, *Lebling*, *Löfflink* suf.*-nik*, care erà străin, a fost înlocuit cu germ. *-ling*, iar *-v-* a fost înlocuit cu *-b-*. Din aceste forme s'a ajuns la forma săsească actuală *Liəfləŋk* prin diftongarea lui *e* > *iə*. *Leblang* este traducerea în germană a acestuia din urmă.

Având în vedere că forma ungurească *Lewenech* este atestată la 1206, cea românească, din care s'a născut aceasta, trebuie să fie anterioară acestei date.

222. Un nume, a cărui istorie este foarte asemănătoare cu a Târnavei, este cel al **Bălgradului** = « Alba-Iulia ».

Bălgradul este și astăzi numele popular românesc al Alba-Iuliei. În texte scrise sau tipărite de Români, nu este atestat înainte de sec. XVI (cf. *Evangheliarul* slavonesc tipărit la « *Belŭgrad* » a. 7087 = 1579, *Bibl. rom. veche*, I, 75; « cetatea *Belgradului* » în *N. Testament* din 1648, ib., I, 165, și în *Psaltirea* din 1651, ib., I, 184).

Totuși este mult mai vechiu și este atestat chiar în secolul XI. Anume se știe că în 1097 mireasa regelui Coloman, *Buzilla*, a fost primită pe țărmul Dalmației de comitele Mercurius. Acest Mercurius este nu-

[1] Despre aceasta vezi Hasdeu, *Negru-Vodă*, p. XCI.

[2] Cf. *Dacoromania*, IV, 748—749, unde am strâns și alte exemple.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

mit de Gaufredus Malaterra, în lucrarea sa *Historia Sicula* (la Ferd. Šišić, *Enchiridium fontium historiae Croaticae*, Zagrabiae, 1914, p. 405) « *Vincurius* comes *Bellegratae* ». Šišić vede în *Vincurius* pe *Mercurius*, care în diploma din Zobor, dată în 1111 de regele Coloman, apare ca « *Mercurius princeps ultrasilvanus* » (cf. Fejérpataky László, *Kálmán király oklevelei*, Budapest, 1892, 44), iar în *Bellegrata* numele slav al Alba-Iuliei. rămas în rom. *Bălgrad* (Šišić, *Enchiridion*, 383, şi *Geschichte der Kroaten*, 353, 354). Şi după Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 243 şi 255, n. 5, explicarea lui Šišić este singura acceptabilă, cea a lui Pauler, *A magyar nemzet tört.*[2] I, 202, după care Mercurius ar fi fost comitele din *Zara vecchia* = cr. *Belgrad* = v.-ung. *Tengerfehérvár*, dovedindu-se neîntemeiată din mai multe motive. Mai întâiu numele *Mercurius* este necunoscut în sec. IX—XV în Dalmaţia (cf. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, II, 47), în vreme ce în Ungaria, chiar pe timpul lui Coloman, este un nume cunoscut şi întrebuinţat. Apoi Mercurius a însoţit pe Buzilla « cu 5000 de ostaşi », deci a fost un om de deosebită încredere, iar astfel de om a putut fi voevodul ardelean din 1111 [1]).

Acest nume derivă din slav. *bělъ* « alb » şi *gradъ* « cetate », deci, după forma lui, este de origine slavă sudică (cf. bg. *Bjalgrad*, odinioară cetate, azi ruină în regiunea Preslav, la Jireček, *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, CXXXI, XI, 83; srb. *Beograd*; *Berat* = *Belgrad*, în Albania, cf. Jireček, *o. c.* 90; rus. *Bělgorod*, lângă *Doňec*, spre Nord dela Charkov; etc.).

Numele românesc a fost primit de Români nemijlocit dela Slavi. « Wenn die blg. Form nicht die ursprüngliche wäre, hätte sie gar nicht entstehen können », ne spune însuşi Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 3, deşi el numai de românofilie nu poate fi acuzat (cf. şi G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 195). Acelaşi lucru îl spune şi Bunea, *Incercare de ist. Rom. până la* 1382, p. 116: « Dacă Românii ar fi venit în părţile acestea după Unguri, ei i-ar fi zis *Firioara*, după analogia *Uioara* — *Ujvár*, *Firihaza* = *Fehéregyháza*, căci Românii nici odată n'au tradus numele de localităţi întemeiate şi denominate de Unguri ». Şi, dacă le-ar fi tradus, şi-ar fi întrebuinţat cuvintele proprii: *Cetatea-albă*,.

Bălgradul a fost tradus de Unguri cu *Fejérvár* sau *Fehérvár* (lat. *Alba Transilvana*, *Chron, pict.*, c. 145, ed. M. Florianus, I, 2, 244; *Chron. Dubn.*, c. 140, ib., I, 3, p. 125), iar de Germani cu *Weissenburg* (*Wizzenburg* a. 1298, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 210; cf. gms. *Wizenburc* la Kisch, *o. c.*, 284). Documentele latineşti o numesc *Alba* încă dela 1206 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 8 şi 545) şi *Alba*

[1]) Afirmaţia lui A. Sacerdoţianu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle* Paris, 1930, p. 117, despre *Bălgrad* = « Alba-Iulia » că « C'est une très ancienne localité car Constantin Porphyrogénète en fait mention (*De adm. imp.*, Bonn, p. 116) » este greşită, şi greşită este şi pagina la care trimite. « Belagrada » din c. 40, p. 173, şi c. 42, p. 177, este « Belgradul » sârbesc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gyulae sau *Julae* dela 1366 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 234) [1]). În sec. XVIII a fost numit *Karlsburg* după împăratul Carol VI, care i-a renovat cetatea.

Alba-Iulia este o redare mai nouă şi greşită a ungurescului *Gyula-fehérvár* = *Alba Gyulae* sau *Julae*.

După Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 3, *Gyula* se rapoartă la principele *Gyula* I, ori la fiul acestuia, *Gyula* II, care a fost supus de Ştefan cel Sfânt la 1003; după Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 37, la al treilea căpitan cuceritor al Ungariei (« tertius capitaneus Gyula »), care, după *Chron. pict.* şi *Chron. Dubn.*, cu prilejul unei vânători a dat de o mare cetate romană în *Ardeal* (*Erdelw*) [2]).

Numele *Gyula* s'a dat la început unei autorităţi, apoi a ajuns nume de persoană.

L-au cunoscut nu numai Ungurii, ci şi Bulgarii, Cazarii, Pecenegii şi Cumanii [3]) şi, dela ei şi Românii.

Cu privire la Pecenegi ştim că un trib al lor, chiar cel mai apropiat de Turcia sau Ungaria se chemà *Ghiula* (*«τὸ θέμα Γιαζιχοπὸν πλησιάζει τῇ Βουλγαρίᾳ, τὸ δὲ θέμα τοῦ κάτω Γύλα πλησιάζει τῇ Τουρκίᾳ,»*, Const. Porphyrog., *De adm. imp.*, c. 37, ed. Bonn, p. 166) [4]).

Cu privire la Cumani se poate cetì în *Chron. pict.*, ed. M. Florianus, I, 2 171: « princeps milicie paganorum nomine *Osul*, qui fuit seruiens *Gyule* ducis Cunorum ». Un « *Gyula* volahus » este pomenit în secolul XIV, *Tört. tár*, 1909, 2, p. 3. Se mai pot adăugà din acelaşi timp: *Giula* din Dormánháza, *Giula* din *Feer*, *Giula*, fiul lui *Ficze*, şi *Giula* fiul lui *Pop* Non (= « Nan », cf. I. Mihályi, *o. c.*, passim).

Există şi posibilitatea ca *Gyula* din *Alba Gyulae* sau *Iulae* (forma cu *i* s'a născut prin apropiere grafică de *Iulius*) şi *Gyula-Fehérvár* să fie de origine pecenegă ori cumană, cum am văzut că ar puteà fi la rigoare şi ung. *Küküllő* şi săs. *Kokkel*, ştiut fiind dela Anna Comnena, VIII, 5 (ed. Bonn, I, p. 404) că Pecenegii şi Cumanii vorbiau aceeaşi limbă.

---

[1]) Observ că în jud. *Alba* se găsesc: *Dealul-Alb*, muntele *Albe* — aproape de părâul Abrud —, *Albacul*, *Valea-* şi *Dealul-Albaculuí* (Lenk, *Lex.*, I, 16), care toate au radicalul românescului *alb* « weiss » < lat. albus, -a, -um.

[2]) Cf. textele latine ale cronicelor în *A magy. honfogl. kutfői*, 503; *Fontes Dom.*, ed. M. Florianus, I, 2, 126; I, 3, 30—31, 220.

[3]) Vezi J. Németh, *Die petschenegischen Stammesnamen*, în *Ung. Jahrb.*, X—1930, p. 22: « *γύλα* = jula, ein Würdenname »; p. 28: « Den Würdennamen *jula* findet man in dieser (ursprüngliche, *j-* türkischen) Form in einer köktürkische Inschrift ». Se găseşte apoi ca nume de persoană atât la Turci, cât şi la Unguri. « Die ungarische Form *Gyula* stammt aus bulgarisch-türkischer Quelle ». După D. Pajs, *A gyula és a kündüh*, în *Magyar Nyelv*, XXVII—1931, 170—176, ung. *γυλᾶς* (Const. Porphyr., *De adm imp.*, c. 40, ed. Bonn, pp. 174—175) este identic cu turc. *jyla—jula* « Fackel, Licht ».

[4]) Despre numele de triburi pecenege găsite la Const. Porphyr., afară de Németh, tratează şi J. Markwart, *Kultur- und sprachgeschichtliche Analekten*, în *Ung. Jahrb.*, IX—1929, pp. 84—85.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Toponimia nu se opune unei astfel de interpretări. Dimpotrivă, avem și alte numiri topice care cuprind pe *Gyula* și nu se rapoartă numai decât la «al treilea căpitan» cuceritor al Ungariei.

I. Gherghel, de care mă deosebesc în privința originii lui *Gyula* (el îl leagă de «Pabula *Iulii* Caesaris» din Odo de Deogilo), a strâns în *Revista Arhivelor*, II, 395—396, numeroase nume topice alcătuite din sau cu acest nume.

Le dau și eu aici, completându-le după Lipszky, *Rep.*, I, 226, și II, 54; *A magyar kor. orsz. helységnévtára*, 1888, pp. 356—357, și S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 82—83:

Gyula în Baranya;
Gyula (slov. *Iovanka*, *Ivanka)*, *Jováncza-Gyula* în Tolna;
Gyula-Örs în Fejér;
Gyula, rom. *Zsula* (cit. *Jula* sau *Giula*) în Ugocsa;
Magyar- și *Német-Gyula*, *Békés-Gyula*, *Gyula-Vári*, *Gyulamező* în *Békés*;
Gyulafalva în Turócz;
Gyulafalva sau *Gyulafalu*, *Mára-Gyulafalva*, rom. *Giulești*, în Maramureș;
Gyulaháza, *Gyulaj* în Szabolcs;
Gyulaj-Hegyes, *Gyulaj-Mocs* în Hajdú;
Gyulaj în Somogy;
Gyula-Keszi în Zala;
Gyulakuta în Mureș-Turda;
Gyula, *Gyulatelke* în Cluj;
Gyulaszeg, *Gyulatelke* în Someș;
Gyulas, rom. *Giuluș* în Târnava-mică;
Gyulatelep în Caraș-Severin;
Gyulicza, rom. *Giuliță*, *Gyulató* și *Gyula-Varsánd*, rom. *Giula-Varșand* în Arad, la care se mai adaogă numele de familie *Gyulay*, *Gyulaffy* și *Gyulazombor*.

În vechiul regat, după *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 535—536:

Giula sat în Ilfov;
Giula » » Mehedinți;
Giula deal » » ;
Giula » » Vâlcea;
Giula, părâu în Mehedinți;
Giulea, cătun » Vlașca;
Giulești, comună, deal și pădure în Vâlcea;
Giulești, sat în Ilfov;
Giulești » » » ;
Giulești » » » ;
Giulești » » Suceava;
Giulești-din-deal în Roman;
Giulești-din-vale » » ;

la care se adaogă n. fam. *Giulea* sau *Ghiulea* în Oltenia.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Fără îndoeală, unele dintre aceste nume pot fi ungureşti şi mai nouă. Dar este sigur că multe dintre ele sânt de origine pecenegă ori cumană.

Ce priveşte pe *Giula* din *Alba-Giulae*, toponimia ne trimite la o origine pecenegă.

223. P e c e n e g probabil este numele naţional al unui popor de origine turcească, care se rostià de cei care-l purtau *băčăney* [1]).

În deosebite limbi şi documente Pecenegii se numiau: slav. *pečenĕgъ*, ung. *besenyő*; *Πατζινάκοι (τζ = č)*, *Πατζινάκαι*, *Πατζιναχῖται*, lat. *Pecenegi*, *Picenati*, *Pecenaci*, *Pizenaci*, *Pecenati*, *Picinaci*, *Pincinati*, *Pincennates*, *Pincenarii*, *Pencini*, *Bisseni*, *Besseni*, *Bezzeni* şi *Bessi* (cf. trac. *Bessi*, *Βῆσσοι*); arab. *Bažanâk*, *Beženek*, *Bažnâk*, *Pačnâk*, *Pačanâk* transcris şi *Bedsnāk*, *Badsnāk*, *Bedsnak*, *Bsenekijji* [2]).

Datele privitoare la deosebitele aşezări pecenege în fosta Ungarie au fost strânse de Jerney János, *Keleti utazâsa*, Pest, 1851, pp. 227—270; Vámbéry Armin, *A magyarok eredete*, Budapest, 1882, pp. 96 ş. u.; Hunfalvy Pál, *Magyarorszâg ethnographidja*, Budapest, 1876, 201, 211—213, 253—360, 402—405; M. Szokolay, *A magyarorszâgi besenyőtelepek*, în *Föld és Ember*, IX—1929, pp. 65—90.

Despre cei mai vechi Pecenegi în Ungaria vorbeşte şi Anonymus, c. 57 (cf. ed. Fejérpataky, pp. 50 — 51, şi M. Florianus, I, 2, p. 51) şi *Chron. pict.*, c. 59 (ed. M. Florianus, p. 187).

Pentru Pecenegi şi Români cf. Hasdeu *Ist. crit.*, I. pp. 152—153; Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*[1], I, 517—520; I. cav. de Puşcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 290 — 291; I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, c. I. Die Pečenĕgen und ihre Einwirkung auf Siebenbürgen, pp. 3—13.

Pecenegii au locuit la început între râul Volga şi Ural, în stepele din Nordul Lacului Caspic. Alungaţi de-aici de Cumani, ei scoaseră pe Unguri din Atelkuzu (Lebedia) şi se aşezară, după plecarea acestora la 890, în ţara dintre Nipru şi Carpaţi, de-a-lungul râurilor Bug, Nistru, Prut şi Siret, până la Dunăre şi de-alungul ei până în Oltenia.

De-aici şi-au îndreptat ei, până în secolul XI, de o parte atacurile duşmănoase, de altă parte colonizările paşnice în ţinuturile stăpânite

---

[1]) După Gombocz, *Magyar Nyelv*, XII—1916, pp. 281—285: < n. pers. *Beče* + suf. *-nek* sau din *Bečene* + suf. *-k*.

[2]) Alte nume ale lor sânt: *Kangar* (Const. Porphyrogen., *De adm. imperio*, c. 37, ed. Bonn, p. 167) şi *Kangli (The journey of William of Rubruck to the Eastern parts of the world* translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900, la Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 350); A. Sacerdoţeanu, *o. c.*, pp. 47 şi 63, însă atribue acest nume Cumanilor, cum indică şi textul: «erant ibi quidam Comani qui dicebantur Cangle» *(Recueil de voyages et des mémoires*, publié par «la Société de Géographie de Paris, t. IV, Paris, 1839, p. 225); «Cangle, quedam parentela Comanorum» (ib., p. 274).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de Unguri. Ordele lor trecură și dincolo de Dunăre, dar fură zdrobiți în luptele cu Bizantinii [1]).

Cât privește incursiunile lor în fosta Ungarie, A. Bunea, *o. c.*, pp. 123—124, ne spune:

« Cuceririle Ungurilor stârniră pisma și poate și teama Pacinaților, cari nu puteau privi cu nepăsare la apropierea Ungurilor de țara lor. Ei deci încă pe timpul Sfântului Ștefan năvăliră în ținuturile ocupate de Unguri în Ardeal, dar fură bătuți și împrăștiați [2]).

Mai târziu, în 1068, Pacinații străbătură prin pasul Bârgăului și înaintară prin Sălagiu până în Bihor, de unde îndreptându-se spre miazănoapte, se întoarseră în Ardeal, pustiind și jefuind pretutindenea și ducând în robie mare mulțime de oameni. Regele unguresc Salomon, împreună cu principii Geza și Ladislau, își adunară oastea și trecând prin Meseș în Ardeal, se luară în urma Pacinaților conduși de Osul, și ajungându-i la Chiraleș (Kerlés), îi bătură cumplit [3]). În 1085, Pacinații din nou străbătură pe calea cunoscută din 1068, până în Țara-Ungurească, dar fură din nou bătuți în părțile Nirului de către regele Ladislau [4]).

Puterea Pacinaților slăbi în urma acestei înfrângeri, cu atât mai vârtos că dela răsărit se ivi un nou popor turcesc, Cumanii, tot așa

---

[1]) Cf. Const. Porphyrog., *De adm. imperio*, c. 37—38 (ed. Bonn, p. 166 ş.u.); Cedrenus, ed. Bonn, II, p. 581; Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană* [1], I, 517; L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, I, 179—180; Hóman, *Magyar történet*, I, 67, 123; și mai ales Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 351—352, unde se dă întreagă bibliografia chestiunii. Philippide relevă că și *Uzii* (arab. *ghuz*) sau *Torkii* erau un neam de Pecenegi, după Skylitzes, Zonaras și Glykas « cei mai însemnați dintre Pecenegi » (cf. *Originea Românilor*, II, 728). După unii numele lor s'ar regăsi în nume topice ca: *Uz; Uzniţa*, pârâu în j. Mehedinți ; *Valea-Uzei*, ung. *Uz-Völgye*; *Ozun*, ung. *Uzon*, vechiu *Uzun; Uzd*, etc. (cf. Tagányi, *Magyar Nyelv*, IX, 263; Pajs, ib., XVIII, 32, 100; XXIII, 507, 580; G. Weigand, XXVI. — XXIX. *Jahresbericht*, 82; Al. Philippide, *l. c.;* etc.). Legătura cu *Uz* a *Oituzului* (I. Iordan, *Toponomastik*, I, 103) nu este clară, cât timp nu putem explică satisfăcător partea întâia a acestui nume (cf. și Al. Philippide, *l. c.*). Mai curând este vorba de turc. *otuz*, *oltuz* « treizeci » (Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der türk. Dialekte*, I, 1092, 1110), care este atestat ca n. pers. în forma *Othuz*, *Otuz-Tatar* (cf. Gombocz Z., *Magyar Nyelv*, XI, 248 și 252) și ar fi putut evoluà din punct de vedere fonologic ca turc. *altyn*, *altun* > ung. *Altun* > *Ahtun* > *Ajton* > rom. *Aiton* (vezi Gombocz-Melich, *MEtSz*, I, 41; *Magyar Nyelv*, XI, 34); cf. *Ohtuz*, *Octuz* la M. Costăchescu, *Doc. mold.*, I, pp. 78—79, a. 1410. Greșită este explicarea lui G. Weigand, *XXIV.—XXIX. Jahresbericht*, p. 86: < ung. *óhajtoz-* « klagen, seufzen », ca și a lui N. Iorga, *Ist. Rom. și a civilizației lor*, București, 1920, p. 55, care-l socoate, ca și *Ghimeșul*, de origine scitică. Într'adevăr *Ghimeșul*, ca și *Gimes*, *Gimesvár* din Nitra, *Gimes-Kosztolány* din Bars, derivă ori din n. pers. *Gim-* (în loc de *Gimo*, *Gima*, *Gimus*, etc. *Geminianus*, cf. Jire ek, *Die Romanen*, II, 38, ş. O. Liebhart, *Balkan-Arhiv*, III, 31) + suf. *-e* , fiind slav, ori este unguresc, cum crede Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 263, Szamota-Zolnai, *MOklSz*, 301, și Kisch, *Sieb. im Lichte der Spr.*, 155 (< *gím* « Hirsch » + suf. *-es*).

[2]) Pauler, *A m. nemzet története*, I, p. 63.

[3]) Pauler Gy., *A magyar nemzet története az Arpádházi királyok alatt*, ed. II, pp. 115—116. — Am îndreptat greșala de tipar *Cherchiș* = *Kertés*. N. D.

[4]) Ibidem, p. 151.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de răi ca şi Pacinaţii, cu cari vorbiau aceeaşi limbă şi pe cari îi împinseră spre Dunăre şi în Bulgaria».

După Jerney, Pecenegii s'au aşezat în fosta Ungarie în mai multe rânduri.

În Ardeal, care le erà mai aproape, ei au putut intrà chiar înainte de a-l cucerì Ungurii, căci Anonimul regelui Bela, c. XXV (ed. Fejérpataky, p. 26) ne spune, vorbind despre locuitorii acestuia, care erau «Blasii et Sclavi», că «dux eorum Geleou minus esset tenax et non haberet circa se bonos milites et auderent stare contra audatiam Hungarorum, quia a Cumanis et Picenatis multas iniurias paterentur».

Firește, istoricii unguri mai noi afirmă că acest pasaj al Anonimului este un anahronism, fiindcă descrie starea din timpul său. Dar această afirmaţie nu se întemeiază pe nimic.

Dimpotrivă Anna Comnena, *Alexias*, VII, 1 (ed. Bonn, I, p. 330) ne spune că pela 1013 «*Ἔαρος δὲ ἐπιφανέντος διελθὼν ὁ Τζέλγου τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Δανούβεως τέμπη*... atacă cetatea Chariopolis». Se pare deci că Pecenegii, conduşi de Ţelgu, ar fi ieşit, împreună cu aliaţii lor, între care erau şi Unguri, din Transilvania, întru cât sânt arătaţi ca trecând strâmtorile munţilor, care se găsiau deasupra Dunării, deci vreun pas al Carpaţilor.

Năvălirile Pecenegilor, schiţate mai sus, au putut să se întâmple la chemarea fraţilor lor din Ardeal, pe pământul căruia se dau luptele încă de pe timpul lui Ştefan cel Sfânt.

Am văzut dintr'o notă anterioară că Bunea nu crede că lupta lui Ştefan cel Sfânt cu Pecenegii s'a dat la Bălgrad. Acest lucru se prea poate. Totuşi d-l Iorga ne spune că Ştefan cel Sfânt, pentru a împiedecà năvălirile Pecenegilor, »dură o cetate pe ruinile Belgradului slavonesc, de pe apa Murăşului. În apropierea acesteia se întemeiară câteva sate pentru găzduirea apărătorilor ei, soldaţii regali, cari, după o veche expresiune ungurească, se numiau *iobagiones*« [1]). Mai târziu, regele Geisa, chemă «oaspeţii» saşi pentru a întări şi mai mult graniţa care fu împinsă înainte spre Est şi Sud-Est.

Firește, Pecenegii rămaşi în Transilvania, după ce neamul lor pierduse stăpânirea la Dunăre şi fu bătut şi de regii unguri, începură o viaţă mai liniştită, »recunoscură supremaţia regelui până acum duşman; un *iobagio* fu pus ca judecător suprem peste aceste sate pecenege, fără ca prin aceasta să se fi exclus dreptul de apel la rege« [2]).

Tot Anonimul regelui Bela mai spune despre «dux Zulta» că «ultra lutum Musun [deci în ţinutul râului Lajta şi al lacului Fertő] collocavit etiam Bissenos non paucos habitare pro defensione regni sui», apoi că în timpul ducelui «Thocsun» «de terra Byssenorum venit quidam miles de ducali progenie, cuius nomen fuit *Thonuzoba* pater Vrcund, a quo descendit genus Thomoy. Cui dux Thocsun

[1]) *Istoria poporului românesc*, vol. I, Bucureşti, 1922, p. 177.
[2]) Ibid., pp. 179—180.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

dedit terram habitandi in partibus Kemey usque ad Tysciam, ubi nunc est portus Obad. Sed iste Thonuzoba vixit usque ad tempora sancti regis Stephani nepotis Tocsun. Et dum rex Stephanus uerba uite predicaret et Hungaros baptizaret, tunc Thonuzoba in fide uanus noluit esse christianus, sed cum uxore uiuus ad portum Obad est sepultus, ut ne baptizando ipse et uxor sua uiuerent cum Christo in eternum; sed Vrcun filius suus christianus factus, uiuit cum Christo in perpetuum» (c. 57, ed. Fejérpataky, p. 50—51).

Jerney (pp. 228—229) arată că după S. Kézai (Append., § 1) și după Turóczi (P. II, c. XXII), Pecenegii ar fi venit în Ungaria și pe timpul principelui Geisa și al lui Ștefan cel Sfânt.

Hunfalvy se îndoește în aceste afirmații, căci i se pare ciudat ca Pecenegii să se așeze tocmai în partea apuseană a țării, nu în Ardealul apropiat de ei. Totuși lucrul se explică ușor când știm că acolo aveau însărcinarea de «păzitori» («*ör*») ai hotarelor.

Și Hunfalvy admite însă că pe timpul lui Ștefan cel Sfânt au trebuit să înceapă colonizările cu Pecenegi, căci Chartuicius, autorul unei vieți a lui Ștefan cel Sfânt, despre care ne spune [1]) că a luptat cu Pecenegii în Ardeal, arată că pela 1021 60 de familii pecenege veniră din părțile Bulgariei (= «Munteniei») cu toate avuțiile, spre Panonia, rugându-se de regele Ungariei ca să fie primiți a se așezà în această țară [2]).

Astfel pe timpul lui Const. Porphyrogenetul o parte din triburile pecenege au putut să ocupe și teritoriu românesc. Cum arată I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, p. 7, aceste triburi au putut fi numi *Gýla* și *Giazichopón*. În special, din ceea ce spune Const. Porphyrogenetul, *De adm. imp.*, c. 40, ed. Bonn, pp. 172—175, este de crezut că «das Thema Gýla auch Siebenbürgen umfasst habe» (p. 9).

În curând sânt pomeniți Pecenegii și în documente. În diploma fundațională a abației din Zasty se vorbește la 1067 de «rus», «puteus», «sepultura Bissenorum» în regiunea localităților Eger, Szihalom, Győr, etc. (Wenzel, *CDA*, I, 24).

Diploma fundațională a abației din Gran vorbește la 1075 de Pecenegi în *Udvard*-ul din Komárom și *Tazzar* (= «Teszér») din

[1]) Chartuici episcopi, *Vita S. Stephani regis*, c. 15, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, I, p. 179 (cf. și *Mon. Germ.*, *SS*, XI, p. 237): «quadam igitur nocte, repente per reuelacionem quandam expergefactus, euerdarium quendam infra diem et noctem ad Albam Transsiluanam precepit festinare, et omnes in rure manentes ad municiones ciuitatum, quam citissime posset congregare. predixit enim superuenturos Christianorum hostes, uidelicet qui tunc Hungaris imminebant Bessos, et possessiones eorum depredaturos. vix nuncius mandata regis compleuit, et ecce Bessorum inopinata calamitas, incendiis et, rapinis cuncta deuastauit, per reuelacionem dei, meritis beati uiri concessam animabus hominum saluatis per receptacula municionum». Să se compare și c. IV din *Vita S. Stephani regis*, *Legenda minor* (ed. M. Florianus, I, 1, p. 6, și *Mon. Germ.*, *SS*, XI, p. 228): «gens bissenorum longe a fide aliena... patrię eius confinia demoliri aggressa est».

[2]) C. 17, ibid., p. 181.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nitra (cf. Wenzel, *CDA*, I, 430), iar cea a mănăstirii din Bakony în 1086 de «rus Bessenorum» (id., ib., I, 32).

Numele *Beseneu* este cunoscut la 1095 şi în regiunea mănăstirii din Pannonhalma (cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 69).

După această dată menţiunile Pecenegilor şi ale localităţilor şi părţilor de hotar numite după ei sânt tot mai dese în documente (cf. Czinár, *Ind.*, 45, 49; Kovács, *Ind.*, 83 şi 87; Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 69—70; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 69—70)[1]).

După cele arătate mai sus, în Ardeal, unde ne lipsesc documentele înainte de 1165, în mod firesc sânt atestaţi numai mai târziu, deşi, după toată probabilitatea, aici au trebuit să se aşeze mai curând decât în Ungaria de dincolo de Dunăre.

Mai întâiu sânt pomeniţi aici în Sud-Estul Ardealului în a. 1224 împreună cu Românii: «silvam Blacorum et B i s s e n o r u m. . . Blacis et B i s s e n i s» (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 35).

Jerney, *l. c.* (cf. şi Szokolay, *o. c.*), a strâns cu grijă urmele de colonii pecenege pe teritoriul fostei Ungarii, deosebindu-le în colonii mai mari şi mai mici.

Colonii mai mari s'au găsit în comitatele: Mosony, Soprony, Győr, Fejérvár, Csanád; mai mici în: Arad, Bács-Bodrog, Baranya, Bars, Bihor, Borsod, Heves, Komárom, Nyitra, Pest-Pilis-Solt, Pozsony, Somogy, Szabolcs, Zala, Timiş, Tolna, Torontal; au fost şi în Slovacia şi în Ardeal.

Deşi un duce al lor se chiamă *Osul*, ca şi unul cuman, iar acest nume ar puteà fi şi românesc, cum par a fi şi altele de ale fruntaşilor cumani, totuşi aceasta nu înseamnă că în Pecenegi trebuie să vedem Români sau să credem că erau românizaţi cu totul, ci mai mult că, petrecând în ţinuturi locuite de Români, unii dintre ei au luat cuvinte şi nume româneşti[2]). Firește, s'a mai putut întâmplà ca

---

[1]) Relativ la numele *Pecenegus, Pizinagus, Pezzus, Pezza, Pizus* şi *Pizula, Pizina* din regiunile dalmatine şi Apulia Jire ek, *Die Romanen*, I, p. 68, observă: «ursprünglich auch das eben erwähnte Pizinagus, in Cattaro, Ragusa, Spalato und Zara, verbreitet auch in Apulien als Pizzinacus, vom it. piccinacco Zwerg, später vermengt mit dem Namen des türkischen Nomadenvolkes der Pečenėgen» (cf. şi p. 76).

[2]) Contactul dintre Pecenegi, Cumani şi Români este foarte vechiu. Datorită acestui fapt Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, în Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, III, 455, crede că Vlahii din Moglena sânt născuţi din amestecul Vlahilor cu Pecenegii (cf. şi C. Jireček, *Arch. f. slav. Phil.*, XV, 97, în recensiunea lucrării *Vlaho-Meglen* a lui Weigand), ba înşişi Pecenegii ar fi fost Români.

Această părere a admis-o şi Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*, ed. II, Buda, 1834, pp. 153 ş. u., care mai adaugă, pp. 160 ş. u., firește greşit, că şi Cumanii ar fi fost Români.

Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 345 şi 350 ş. u., constatând vechiul contact al Pecenegilor şi Cumanilor cu Românii, crede că este de aşteptat «să se găsească în limba românească urme din limba Pecenegilor şi Cumanilor, după cum, pe de altă parte, este probabil că şi Pecenegii şi Cumanii să fi împrumutat cuvinte din românește» (p. 359). *Comentom* din «ἡ συμβουλὴ παρ' αὐτοῖς κομέντον ὠνόμασθαι»

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

să li se ataşeze, mai ales în expediţii, şi unii Români [1]). Totdeauna cei mai slabi li se alătură celor mai tari. Dar Românii aceştia au putut fi puţini. Alte nume şi cuvinte păstrate din limba Pecenegilor ne arată clar că ei vorbiau o limbă turcească (Hunfalvy, *o. c.*, pp. 211—212).

Pentru aceste motive nu voiu urmări în acest loc decât pe Pecenegii din ţinuturile locuite astăzi de Români.

Înainte de a face acest lucru mai observ că, chiar dacă documentele şi popoarele, care au trăit în preajma lor, confundă uneori pe Pecenegi cu Cumanii (cf. N. Iorga, *Imperiul Cumanilor şi domnia lui Băsărabă*, 6 [102], şi Motogna, *Rev. ist.*, IX—1923, 29), toponimia îi deosebeşte clar, căci numele topice le-au dat cei ce-au trăit împreună cu ei şi i-au cunoscut bine.

Traducerea săsească a unor nume de-ale satelor pecenege din Ardeal (*Hêndrəf* < *Hêdndrof* = « Heidendorf », alături de *Betschənûden*) ne arată că ei existau încă neasimilaţi de Români şi de Cumani, chiar şi la venirea Saşilor [2]). Pentru acest motiv nu sânt de acord cu d-l Iorga, care, în lucrarea citată, p. 6 [102], crede că în « silva Blaccorum et Bissenorum » din documentul dela 1224 subt Pecenegi, « de mult dispăruţi, e a se înţelege: Cumani ». Fără îndoeală, cum ne arată *Comăna-de-jos* şi *Comăna-de-sus*, au existat odinioară Cumani în

citat de Cedrenus, II, ed. Paris, p. 778, după Philippide, « nu poate fi decât ori latinul *commentum*, ori mai degrabă latinul *conventum* ». În legătură cu *Vltuk*, *Vutuk* din *Reg. de Vâr.*, p. 682, 683, art. 162, şi cu cel al cumanului Nic. *Oltuk* dela 1393 (*Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, IV, 529, 530), am reprodus după I. cav. de Puşcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, p. 202, câteva nume de Cumani, care, şi după credinţa altor învăţaţi (Kemény, Csatári, Tomaschek, Mangiuca, G. Popovici, etc.), nu se pot explică satisfăcător decât din româneşte, adăugând explicările găsite dela Puşcariu încoace pentru câteva din ele şi arătând că cea dată de Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, 264) pentru *Osul*, *Oslu* (< turc. *Aşlu*) nu satisface. Cf. şi ce am spus despre *baciu*, *cioban*, *cătun şi duşman* (pp. 69—72, 104 şi 123, n. 2).

Acum mai adaug din A. Sacerdoţeanu, *o. c.*, pp 122—123: « Les philologues ont ensuite relevé une chose curieuse à la fin du XIII-e siècle dans le *codex cumanicus*. Il s'y trouve un grand nombre de mots très bien romanisés (în notă se trimite la Pelliot, *A propos des Comans* [în *Journal Asiatique*, s. 11, t. XV, Aprilie—Iunie 1920, p. 126]. Or. l'influence latine chez les Cumans ne saurait s'expliquer uniquement par les missionnaires, qui n'aurait pas pu transformer, dans un délai si court, une langue totalement différente. Le processus suivi est plus intéressant car les Cumans ont été roumanisés de telle sorte, qu'au début du XIV-e siècle il n'en est question ».

[1]) Un caz interesant de acest fel relevă d-l Iorga în *Momente istorice*, *AAR.*, s. III, t. VII ist., 3—4 [105—106] după cartea părintelui Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente franciscano* (Quarecchi), vol. II, 1913, pp. 507—508, care ne spune, după un cronicar umbru, că la « assedio di S. Damiano (1240) e di Assissi (1241) . . . nell'esercito guidato da Vitale di Aversa, oltre le truppe di Saraceni, v'erano anche de' Valacchi e de' Cumani, tribù tartare stagionate trà le foci del Danubio e del Dnieper ».

[2]) Este interesant de observat că *Pecenegii*, « die wilden *Pescenaere* » ai *Nibelungenlied*-ului, se numesc « heiđinn » şi în *Heimskringla* eller norges kongesagaer af *Snorre Sturlusson* (1176—1241), ed. Unger, Christiania, 1868, p. 776 (cf. I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, pp. 28—30).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Făgăraș, dar *Beșinbav* sau *Beșimbav*, din același județ, și *Dealul-Beșinoului* din Sibiiul apropiat ne pot arătà că au existat și Pecenegi.

Așezări p e c e n e g e dovedesc: un *Beșinău* (ung. *Besenyő*, săs. *Betschənûden*, germ. *Heidendorf)* în jud. Alba; alt *Beșinău* (ung. *Buzásbesenyő*; *Beseneu* a. 1349, *Bessenew* a. 1414, 1462, 1473, *Bessenyew* a. 1469, 1479, etc., Csánki, *MH*, V, 869—870) în Târnava-mică [1]); *Hendorf*, ung. *Hégen*, săs. *Hêndrəf* < *Hêdndrof* = « Heidendorf » în Târnava-mare (*Hegun* a. 1349, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 69); *Hendorff* a. 1350, id., ib., II, 75; com. Nicolaus de *Hendorph* a. 1393, id., ib., III, 58, etc.) [2]); *Beseneu*, ung. *Uj-Besenyő*, săs. *Hêndrəf* < *Hêdndrəf* = « Heidendorf » în jud. Năsăud (villa paganica a. 1332, *Heydendorff* a. 1432, *Besenyew* a. 1453, Kisch, *o. c.*, 193); dacă nu este vorba iarăși de n. pers. *Beșa*, poate *Beșinbau*, *Beșimbav* sau *Beșimbac*, ung. *Besimbák*, săs. *Beschenbach*, *Besenbach* din jud. Făgăraș (cf. silva *Bissenorum* a. 1224, Zimmermann—Werner, I, 35) [3]); *Dealul-Beșinoului* în Sibiiu (Lenk, *Lex.*, I, 132); *Besenyő* în Secuime (id., ib., I, 131), *Besenyő-patak* (ibid.); *Beșenova*, ung. *Uj-Besenyő*, germ. *Neu-Beschenowa*, srb. *Bešenova* în Timiș; *Beșenova-veche*, ung. *Ó-Besenyő*, germ. *Alt-Beschenowa*, srb. *Stara-Bešenowa* în Torontal; *Besenyő* în Bihor (cf. terra *Besenew* a. 1273, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 123); *Pecenișca* sau *Pecenicica*, ung. *Pecsenyeska* sau *Pecsinyeska* în Caraș; *Pișineaga*, vale în Hațeg (cf. O. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 65 și 69); *Pecenega*, *Pecineaga*, *Picinegul* în Buzău, Brăila, Tulcea și Muscel; poate *Lacul-Cepeneagului*, cu metateză din *Peceneagului*, în Teleorman (vezi Bogrea, « *Anuarul Inst. de Ist. naț.*, Cluj, III—1924/25, p. 387) [4]); la care s'ar puteà

[1]) Aici găsim la 1350 și poss. *Bezermen Zanchal*, numită la 1315 numai « villa *Zanchal* », iar mai târziu, de ex. la 1513, *Magyarzanchal* și *Olahzanchal*, azi *Sâncel* (Csánki, *MH*, V, 894).

[2]) Jerney, *o. c.*, I, 244, crede că și n. top. *Bese* indică Pecenegi. Așà ar fi *Beșa*, ung. *Bese*, săs. *Peschendorf* (villa *Besse* a. 1305, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 229; *Bese* a. 1322, id., ib., I, 361; *Pezendorf* a. 1340, id., ib., I, 504; *Beese* a. 1349, id. ib., II, 67, 68, 69, 71; a. 1367, id., ib., II, 287; etc.). Totuși acesta poate derivà și din n. pers. ung. *Bese*, după Gombocz, *Magyar Nyelv*, X—1914, 294—295, din turc. (pecen., cum.) **bäšä* = *baša* « Sperlingshabicht » (cf. *Bese* n. pers. a. 1086, Wenzel, *CDA*, I, 37; a. 1277, id., ib., IX, 182; a. 1279, id., ib., XII, 490; etc. alături de *Bese* « terra haereditar. Cumani comit. Borsiens » a. 1292, id., ib., XII, 534; este de observat că în doc. lat. *Bese* poate fi uneori genitiv, cf. n. pers. filius *Bese* = « fiul lui Beșa » a. 1086, 1138—1329, 1277—1291, la Szamota—Zolnai, *MOklSz.*, 69), după Melich, *Szláv jöv. szavaink*, II, 104, identic cu s.-cr. *Beša*, ipocoristicul lui *Berislav*, format cu suf. *-ša* sau *-šĭ*. Fără îndoială nu este vorba de porecla românească *Beșa* < *beșĭ* « farzen » < *vissio*, *-īre*, nici de săs. *Pôsch-*, *Pûsch-* « Weide » < lat. *pascuum*, pentru care cf. G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 139.

[3]) Din motive fonologice este exclusă explicarea lui Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 98: < *Besenbach* = ung. *Seprőd* (*Besen* « mătură » = ung. *seprő*), forma *Besenbach* fiind desvoltată ulterior din *Beschenbach* (cf. forma românească și ungurească).

[4]) Un sat *Paținești* în Ardeal (cf. și *Pacinek*), la care ne trimite Philippide, *Originea Românilor*, II, 360, n'am găsit în S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.* Dacă

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

adăogà: ung. *Pecsenyéd*, slov. *Pečen'ady* în Nitra; ung. *Picsenyéd*, germ. *Pötsching*, slov. *Piešva* în Sopron (lângă Wiener-Neustadt: *Besenev* a. 1265, Csánki, *MH*, III, 623, și E. Moór, *Ung. Jahrb.*, IX—1929, p. 46); ung. *Pecsenyicz*, slov. *Pećenice* în Hont; ung. *Besenyő* în Heves, Somogy, Zala, Borsod; *Besenyőd* în Szabolcs; *Bessenyőfalva*, slov. *Bešenova* în Liptó (cf. Lipszky, *Rep.*, I, 500, 54—55); *Bešenovo* în Srem; *Bešinac* în Požega; *Pečenoge*, *Pečenjevci* în alte părți ale Iugo-Slaviei; *Peczenižyn*, lângă Kolomea, Miklosich—Kałużniacki, *Die Wand. d. Rum.*, 31, și harta militară austriacă; *pute pečeněška* în regiunea isvoarelor Vardarului, la I. Gherghel, *o. c.*, p. 45, care-l dă după Jireček; etc.

224. Cu timpul Pecenegii din Ardeal se pierdură în vechea populație românească peste care veniră, pe care o stăpâniră un timp și care continuă să păstreze numele topice date *Târnavei* și *Bălgradului* de Slavi, în vreme ce Sașii luară, pentru cea dintâiu, numele dat de Pecenegi, cum îl luară și Ungurii, și traduseră pe cel al *Bălgradului* în limba lor.

De o parte săs. *Kokel* și ung. *Küküllő*, deci, de altă parte *Beșinăul* din Alba și Târnava-mică și *Hendorf*-ul din Târnava-mare, ne arată că tocmai în preajma Bălgradului, unde după afirmația lui Chartuicius (vezi c. 223, p. 512) s'a luptat Ștefan cel Sfânt cu Pecenegii, s'a găsit odinioară o populație pecenegă «păgână» mai deasă, care a putut aveà în fruntea sa un *ghiula*, cu sediul în «Cetatea albă», pe care l-a putut învinge Ștefan cel Sfânt, prinzându-l și închizându-l «eo quod in fide esset vanus et noluit esse Christianus et multa contrarie faciebat sancto regi Stephano» (Anonymus, c. 27, ed. Fejérpataky, p. 28) [1]). După acest *ghiula* s'a putut numì *Bălgradul Alba-Giulae*, ung. *Gyula-Fehérvár*, întocmai cum *Örs* din com. Fejér, în care găsim în 1347 un «Magister Gregorius Comes Bissenorum», un Nicolae «filius Georgii Bisseni» (Jerney, *o. c.*, I, 236) a fost numit *Gyula-Örs* (id., ib.).

Astfel se pare că I. Karácsonyi, în deosebitele sale lucrări, și Bunea, care se întemeiază pe ele, au dreptate când afirmă că «nu merită crezământ» «cronicele ungurești, cari ne povestesc că pe timpul Sfântului Ștefan Ardealul (Ultrasilvania) se află sub biruința ducelui Giula, care și-ar fi avut obârșia dela Tuhutum și ar fi fost văr primar cu Șarolta, mama sfântului Ștefan, precum ne spune Anonymus [2]), sau ar fi fost frate cu Șarolta, adică unchiu al regelui Ștefan, precum

---

există un astfel de nume, el nu poate fi explicat decât ca și *Paczin* (slov. *Pacyn*) din Zemplén, *Pácz* din Hajdu, *Páczod* din Somogy și Zala, deci nu poate fi pus în legătură cu numele Pecenegilor. În schimb *Piceganii* dintr'o carte a șoltuzului de Bârlad din 1623 (Philippide, *o. c.*, II, 361) poate păstrà «pomenirea Pecenegilor».

[1]) Cuvintele se aseamănă foarte mult cu cele spuse despre Pecenegul *Thonuzoba*, care «in fide vanus noluit esse Christianus» (c. 57, ed. Fejérpataky, pp. 50—51).

[2]) *Gesta Hungarorum*, cap. 27.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

se spune în Cronica de Pojon și în cronica de Buda [1]). Astăzi este adeverit, că un principe unguresc Giula, care ar fi stăpânit Ardealul, cu reședința în Alba (Bălgrad) și ar fi fost învins de Sfântul Ștefan și dus împreună cu soția sa și cu doi fii, Boja și Bonyha, în Țara-Ungurească și aruncat în temniță n'a existat, că mama sfântului Ștefan n'a fost Șarolta » [2]).

Pentru motivele arătate mai sus, precum și pentru altele de natură filologică care urmează mai jos, nu pot împărtăși așà dar părerea lui V. Motogna din lucrarea sa recentă « *Wann und von wem haben die Ungarn Siebenbürgen erobert?* » (extras din revista *Ostland*, 1931), care crede stabilit definitiv faptul că: « Ștefan der Heilige eroberte Siebenbürgen von dem Giula, der nach den Chroniken mit seiner Mutter verwandt war » (p. 4), și adaogă că acest Giula ar fi fost voevodul Românilor, argumentând astfel: « Woher stammt also der Name Giula? Ich hatte das Glück, auch auf diese Frage die Antwort zu finden. Bei den Walachen aus Ragusa im 13. Jahrhundert begegnet uns der Name *Jula*, den Jireček [3]) mit dem römischen *Julianus* in Verbindung bringt. Er ist also römisches Erbe, ebenso wie *Cânde* [4]). Der wirkliche Name war also *Jula* (die Rumänen der Marmarosch sprechen auch heute die Namen *Jula* und *Julești* aus)...

Man findet auch bei den Ungarn heute häufig den Namen *Gyula*, aber nicht als Erbe aus dem Mittelalter, sondern er ist neueren Datums und eine Magyarisierung des italienischen *Giulio* » (p. 5) [5]).

Dar mai întâiu Motogna se înșeală când crede că *Jula* (a. 1276—1279), dat de Jireček, *l. c.*, s. v. *Julianus*, este nume românesc și că trebuie citit *Žula*. Este vorba de o familie de nobili din Traù, despre care Jireček nu afirmă că este românească (cf. și III, 34: « *Julle, Zulle*, Nobiles von Traù c. 1310—1340 »), iar numele ei trebuie cetit *Žula* (cf. *Juda* după care urmează și care nu poate fi citit *Žuda*, etc.) [6]). Dacă *Jula* ar fi « moștenire romană », în românește ar trebui să aibă, în sec. XIII și astăzi, forma *Jură* (cf. j u r o > *jur*, s o l e m > *soare*, etc.).

---

[1]) M. Florianus, *Hist. Hung. Fontes Dom.*, I, 4, 29; 3, 42; 2, 138. — În acest chip, firește, cade identificarea cu *Prokuj* și nevoia discuției privitoare la originea numelui acestuia din românește (cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 253—255 și 256—257) și la credința lui greco-ortodoxă. Cf., de ex., ce spune Brückner, *Ung. Jahrbücher*, IV, 87: « Der von Stephan besiegte *Gyula* (Wojewoda) von Siebenbürgen, d. i. sein Oheim *Prokuj* entflieht aus seinen Händen zu Boleslaw (= B. Chrobry), der ihm eine Grenzburg anvertraute, die Prokuj an Stephan verlor... Der Name [Prokuj] klingt nicht ungarisch, es wird ein slawisch-griechischer Taufname sein, kein Wunder, da diese Gyulen *ritus graeci* waren (Prokop? Prochor?) ». Este aproape sigur că *Prokuj* este un diminutiv format cu suf. *-uj*, ca și *Prokša* cu suf. *-ša*, din *Proka* = *Prokop*. N. D.

[2]) *Încercare de ist. Rom. până la 1382*, pp. 106—107.

[3]) C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, II, p. 41.

[4]) Al. Philippide, *Orig. Rom.*, I, p. 464.

[5]) Îmi pare rău că Motogna nu indică în tot locul și pagina lucrărilor pe care le întrebuințează, așà că este foarte greu să urmărești pe ce se întemeiază.

[6]) Vezi și I. Melich, *Szláv jöv. szavaink*, II, 179.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dalmatinul *Jula* este prototipul sârbescului *Jula* «Julius» (cf. *Rječnik*, IV, 677) şi, împreună cu aceasta, într'o rostire intermediară *Giula* (cf. *Giulio*), şi cel al ungurescului *Gyula* «Iulius»[1]), mai ales că şi în limba ungurească *j-* dă adeseori *gy-*[2]). Pentru a explică pe ung. *Gyula* nu putem pornì, împreună cu Motogna, dela it. *Giulio*, al cărui *-lio* final n'ar fi dat *-la* în ungureşte.

În traducerea românească a lucrării sale (*Când şi dela cine au cuprins Ungurii Ardealul?*, Dej, 1931, pp. 13—15), Motogna, polemizând anticipat cu o comunicare verbală a mea asupra redacţiei germane a lucrării sale (ceea ce nu este tocmai obişnuit), mai adaogă o greşală. Crede că grafia *Çula* ar trebuì cetită *Djula, Giula*. Se ştie însă că acest *ç* se scrie şi *z* şi trebuie cetit *ţ* (cf. formele *Çula, Çulian, Çuliano* alături de *Zulle, Zula, Zuliano* la Jireček, *o. c.*, II, 3, pp. 34, 41, 71, Melich, *Szldv. jöv. szav.*, II, 179; *Çigo, Çico, Çigulić* = Цигоулиħъ, la Jireček, ibid., p. 18, etc.). Aceasta este rostirea obişnuită în vegliotă.

Lucrurile stând astfel, între formele sălăgene şi bihorene *Jula* şi *Juleşti* (cet. *Žula* şi *Žuleşti*)[3]), precum şi între *Giula* şi *Giuleşti* din Maramureş, şi între dalmatinul *Jula* (cet. *Iula*) nu poate fi nici o legătură, căci acesta ar fi trebuit să se păstreze româneşte în forma *Iula*.

Pentru românescul *Ghiula* sau *Giula* şi derivatele lui nu se pot da decât două explicări: pe cele mai vechi, anterioare venirii Ungurilor să le considerăm corespondentele pecenegului *γῦλας, Γύλα*, atestat de Const. Porphyrog., *l. c.*, care se întemeiază pe izvoarele ungureşti (cf. cele spuse despre *Criş, Mureş* şi *Tisa*), sau ale aceluiaşi cuvânt cuman; iar pe cele mai nouă, de după venirea Ungurilor, corespondentele ungurescului *Gyula*.

Faptul că este vorba de un *Giula* dela care au cucerit Ungurii Ardealul, deci care stăpânià aici înaintea venirii acestora, ne trimite mai curând la originea pecenegă.

Grafia cu *v* a pecenegului *γῦλας, Γύλα*, este o dovadă că avem a face cu o nuanţă de *i* apropiată de *u*, deci cu *ü*, care adeseori este înţeles ca *iu* (cf. v.-gr. *γῦρος* > lat. g y r o s, **g i u r u s* > rom. *giur, jur;* v.-gr. *κῦμα* > lat. c y m a > rom. *ciumă*, etc.; turc. *güllé* > rom. *ghiuleà*, etc.). În general însă gr. med. *v* erà cetit *i*. De aceea scriitorii arabi au redat grecescul *Γύλα* cu *dšile*.

---

[1]) Melich, *Szldv jövevény szavaink*, II, 47—48, explică ung. *Gyula* numai din v.-ung. *γῦλας, Γύλα*. Dar singur acesta nu este de-ajuns pentru a înţelege trecerea la sensul de «Iulius».

[2]) Cf. ung. *gércze, jércze* < slav. *jarica, jerica*, etc.; apoi formele dialectale: *gyegenye* < *jegenye, gyegy* < *jegy, gyelent-* < *jelent-* (> rom. *g'elăntuì* sau *d'elăntuì*), *gyön-* < *jön-*, etc.

[3]) În Sălagiu se rosteşte *jem* în loc de *gem*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

225. Așà se prezintă situația în privința *Bălgradului* românesc. Numai Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 31—36 și 242—243, o vede altfel.

El încearcă să exploateze faptul că Anonimul nu insistă mai amănunțit asupra Slavilor din Ardeal, cu toate că ne spune că locuitorii acestuia au fost « Blasij et Sclaui », să înlăture originea slavă a *Bălgradului*, care ar dovedì că totuși au existat Slavi în Ardeal la venirea Ungurilor, și să-și găsească un nou sprijin pentru teoria sa bulgaro-turcă, afirmând că nu este decât traducerea slavă a unui original bulgaro-turc **Ak käl* « Cetatea albă ». Nu numai acest nume, ci și *Akkerman*, rom. *Cetatea-albă*, rus. *Bolgrad*, ar dovedì, după Melich, că cele mai multe *Belgrad*-uri ar fi fost întemeiate de Turci și ar fi avut la origine nume turcești. Așà ar fi bg. *Bjalgrad*, *Belogradčik*, srb. *Beograd*, alb. *Berat* < *Belgrad* și rus. *Bjelgorod*, lângă Doñec.

Dela Turci au învățat și Ungurii să întrebuințeze acest fel de a numì cetățile.

Slavii n'au făcut decât să traducă ulterior numirile date de Turci și Unguri. În Ardeal au făcut la fel, dând numele bulgaro-turc tradus de ei Românilor.

Melich a trebuit să-și complice teoria deci cu partea privitoare la obișnuința Ungurilor de a întrebuința și ei acest fel de numiri, pentru că altfel n'ar fi putut explicà *Fejérvár*-ul de dincolo de Dunăre, unde Anonimul și celelalte izvoare privitoare la cucerirea Ungariei nu știu să fi fost Bulgari turci înainte de venirea Ungurilor.

Dar teoria lui Melich mai are un mare cusur. Anume Slavii și-au numit și în alte părți cetățile lor *Belgrad*, nu numai pe unde au ajuns Bulgaro-Turcii și Turcii.

Actualul *Wittenburg* din Meklenburg a fost numit pe timpul principilor slavi *Belgard*, iar în Pomerania sânt și astăzi două *Belgard*-e [1]). Și aici cu greu ne putem gândì la cetăți întemeiate de Avari.

Însuși *Fehérvár*-ul de dincolo de Dunăre este numit într'un document dela 1192 *Belegrad* (cf. Fejér, *CD*, II, 282; chiar și la 1147 la Odo de Diogilo).

Belgrad sau *Alba Maritima* s'a mai numit și orașul de încoronare al regilor Croați.

În sfârșit unii au crezut că Anonimul ne-a mai păstrat un *Belgrad* în Bihor, în forma *Bellarad* (c. 51), pe care Pauler o interpretează *Bjelhorod* [2]). Dar D. Pais, *Bellarad légvára*, în *Magyar Nyelv*, XXIII, 37—41, dovedește că acesta tebue cetit fără îndoială *Belland* (cf. și ed. Fejérpataky, p. 45).

[1]) Cf. K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, p. 36; I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, pp. 86—87.

[2]) Cf. Pauler, *A m. nemz. tört. Szt. Istvánig*, 203, și *A. m. honfogl. kutfői*, 452. Pentru observațiile de mai sus să se vadă E. Moór, *Ungarische Flusznamen*, în *Ung. Jahrbücher*, VI, 439—440; precum și K. Schünemann, *Die Entstehung des Städtewesens in Südosteuropa*, pp. 36 și 39.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dacă mai adăugăm că existența unei populații bulgaro-turce în Ardeal între 824—827 și în timpul cuceririi țării de Unguri (Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 17) este problematică, este evident că tot ce clădește Melich în legătură cu numele *Bălgradului* se risipește, neavând temelia necesară.

Totuși, presupunând că numele slav ar fi decalcat după unul de origine turcească, acest din urmă n'ar puteà fi decât peceneg. Const. Porphyrog., *l. c.*, ne spune că Pecenegii aveau în partea de dincoace de Dnipru, care privește spre Bulgaria, o cetate numită *Cetatea-albă*, după pietrile albe ale ei, dar, din nefericire, nu ne păstrează numele ei peceneg. Pecenegii aveau deci obiceiul de a da numele *Cetatea-albă*.

Dela ei (dacă nu dela Slavi) au putut să-l învețe și Ungurii de dincolo de Dunăre, unde am văzut că au fost duse foarte curând numeroase colonii de Pecenegi, însărcinate cu paza hotarelor. Cum arată Jerney, *o. c.*, I, 236—237, tocmai în preajma *Fejérvárului* (com. *Fejér*) se găsiau numeroși Pecenegi, și anume în: *Alsó-* și *Felsö-Besenyö*, *Egres*, *Hatvan*, *Ladány*, *Töbörzsök*, *Fancs*, *Fecse*, *Ság*, *Tulge* și *Örs* sau *Gyula-Örs*. Documentele ni-i arată și în sec. XIV cu organizație proprie, în frunte cu un « Comes Bissenorum » [1]).

Presupunând că slavul *Bĕlъ-gradъ*, din care am moștenit românescul *Bălgrad*, ar fi un decalc după un nume peceneg, decalcarea ar fi trebuit să se facă înainte de 1097, când îl găsim în forma lui slavă. Iar Slavii din Ardeal, în special cei de pe Târnave și din ținutul *Bălgradului*, ar fi trebuit să-și păstreze limba și naționalitatea până în acest timp, când au început să dispară în massa de Români care-i încunjurà. În acest caz am puteà explicà și pe *-ev-*, *-eu* din *Kukulleu* > ung. *Küküllö* ca fiind identic cu suf. top. slav. *-ev*, nu cu ung. *-jó* « fluvius ».

Dar, cum am amintit, nu este numai decât trebuință de această presupunere, *Bălgrad*-ul putând fi dat de-a-dreptul de Slavi.

225. Un nume de persoană, care ne interesează aici pentru originea lui, este **Basarab** sau **Băsărabă**.

Nu este vorba numai de numele familiei domnitoare a *Basarabilor* din Muntenia, care este cunoscut încă dela 1259 [2]), nici numai de al

[1]) Csánki, *MH*, I, 299—300; Pauler, *A. m. nemz. tört. Szt. Istvánig*, 175—176.

[2]) Cf. Hasdeu, *Et. Magn. Rom.*, III, 2544. Cât privește pe *Bezerenbam* dela 1241 din cronica a lui Fadl Allah Răšid Eddin (cf. D'Ohsson, *Hist. des Mongols*, II, 627) se pare că cetirea cea bună este *Beserabam* sau *Basarabam*, deci *Băsărabă* (Hasdeu, *Negru-Vodă* p. XCVIII), nu compusul *Bezeren-bam* sau *Bazaran-bam* < *Basarab-ban* (Hasdeu, *Ist. crit.*, pp. 68—69, Negru-Vodă, p. XCVIII și *Et. Magn. Rom.*, III, 2410; I. Gherghel, *Zur Gesch. Sieb.*, p. 27, n. 1; D. Onciul, *Or. princ. rom.*, pp. 157—158; etc.). Greșit T. Hotnog, *« Bezerenban » din cronica persană a lui Fazel-Ullah-Raschid*, studiu istoric-filologic, Iași, 1919, și *Arhiva*, XXXIII—1926, pp. 131—134: *Bezerenban* **Dezerenbam* = *De Zeuren(o) ban(us)* (vezi observațiile lui V. Bogrea, *An. Inst. de Ist. naț.*, Cluj, I, 382—383, și I.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Basarabiei, care se crede că a fost numită după cel dintâiu Basarab, liberatorul ei [1]).

Basarab este un nume vechiu cu o întindere foarte mare. De-aceea Hasdeu, *Et. Magn.*, III, 2543—2544, nici nu-l consideră de un nume obișnuit, ci de numele unei « colectivități de familii cu tradițiuni comune, un fel de castă ».

Din punctul nostru de vedere este interesant de relevat că cea dintâiu atestare a numelui *Basarab* în Ardeal se găsește tocmai pe Valea Târnavelor. Este vorba de « Egidius filius *Bazarab* de Zanchal » dela 1341 (Csánki, *MH*, V, 894).

În 1358 găsim un cnez cu numele *Bozorad* în Crașova (Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, p. 257).

În 1398 găsim un *Bazarad* sau *Besserabe* cnez de *Râușor* (N. Densusianu, *Chineziatul Familiei Băsărabă din Țara Hațegului*, p. 64; Fejér, *CD*, X, 8, p. 497, și XI, p. 504; cf. și I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 19, și Hasdeu, *Et. Magn.*, III, 2545—46).

La 1447 se găsià un Ioan *Basaraba*, preot în Vaidei (I. cav. de Pușcariu, *l. c.*).

În 1592 se găsià un nobil « Franciscus *Bazaraba* de Karansebes » (Kemény, *Cod. dipl. MSS.*, în Bibl. univ. din Cluj, la Hasdeu, *Et. Magn.*, III, 2542), iar la 1686 trăià în Hunedoara un « Stephanus *Bazzarabai* » (Kemény, *Regestra MSS. archivorum*, t. II, 263, ibid., la Hasdeu, *l. c.*).

Familii *Besarab* și *Basaraba* se găsiau în 1862 în Pesteana și Cornești (I. cav. de Pușcariu, *o. c.*, I, 49—50) și se mai găsesc și astăzi în Banat.

După cineva din aceste familii bănățene a putut fi numit satul *Băsărăbeasa*: *Bas(z)arabasa-falva* a. 1439, 1464 (Csánki, *MH*, I, 726).

Într'un document dela 1450 (Motogna, *Rev. ist.*, XI—1925, n-rele 7—9, p. 199; N. Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, facsimilele dela sfârșit) este pomenit un *Bozarad*, alături de un Litovoi (= Hyppolit + slav. *-voi*), ca având posesiuni în regiunea Telciului din jud. Năsăud. După acesta pare a fi numit muntele *Basarabă* aparținător Runcului apropiat, precum și *Besarabă*, atestat la hotarul dintre județul Năsăud și Maramureș, în apropierea Bătrânei (cf. Mihályi, *o. c.*, p. 67 și 379; a. 1815, *Arhiva Someșană*, nr. 1, p. 53; T. Papahagi, *o. c.*, p. 203).

Doi « Sebastianus *Bezeraab* de Sali » (= « Sályi ») sânt pomeniți ca studenți la universitatea din Viena în a. 1440 și 1487 (Dr. Schrauf

---

Gherghel, *Arhiva*, Iași, XXXIII—1926, pp. 60—63, și XXXIV—1927, nr. 1, pp. 68—70).

[1]) *Basarabskaja Zemlja* este pomenită chiar în cei dintâiu ani ai secolului XV, iar socotelile Leovului arată la 1414 o cheltueală ce se făcuse cu un sol ce venise dela Mircea-Vodă din « *Basarabia* » (cf. Hasdeu, *Et. Magn.*, 2544—2545, și I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Cernăuți, 1923, p. 24).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Károly, *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453- tól*, Budapest, 1902, I, p. 67, 134 și 403).

S'ar puteà ca tot « Basarab » să fie și « Ioannes Vid *Bassaracius* » (poate « Ioan Vidu Basarab »), înscris la universitatea din Wittemberg, în *Magyar történelmi tár*, VI, pp. 215—228, precum și în *Archiv f. siebbg. Landeskunde*, Neue Folge, II—1855, pp. 134—141, unde se înșiră numai studenții considerați Sași.

Hasdeu, *Et. Magn.*, III, 2543, mai arată că în 1649 serviau în oștirea căzăcească nu mai puțin de 5 Basarabi: Sava *Basarab*, Marcu *Basaraba*, *Vasile Basaraboi*, *Ion Basarabĕi* și Teodor *Basarabenco*.

Date privitoare la numele *Basarabă* ne mai dă d-l Iorga în *Studii și doc.*, VI, 543; VIII, 92; XII, 171, 172, 287; XIII, 35, și mai pe urmă în *Imperiul Cumanilor și Domnia lui Basarabă*, București, 1928, 4 [100], unde adaogă că-l mai găsește: la un Țigan, lângă al lui Pepelea, a. 1817 (*Arh. Olteniei*, II, 216); la un Ștefan *Basarab*, Muntean, în 1814 (*Rev. ist.*, V, 74), la Dimitrie *Basaraba*, tot pe atunci (ibid., p. 76); « Mihai *Băsarabă*, cioban de turmă », înc. s. XIX (Iorga, *Situația Olteniei în epoca lui Tudor*, București, 1915, p. 166; cf. *Rev. ist.*, V, p. 138); un Iosif *Băsărab* în Cugir a. 1745 (*Rev. ist.*, VII, 207); un *Băsărab* din Podolești în Moldova (M. Costăchescu, *Satul Gănești*, în rev. *Ioan Neculce*, IV); un sat *Băsărabă* pe la Zălau; un *Basarab* între membrii societății *Orientul* din Cluj, prin 1876, cu misiunea de a culege, alături de Eminescu și de un al treilea, poezii populare în Moldova; *Băsărabi* și azi atât în satele ardelene Romos, Vaidei, și Costești, lângă Orăștie, cât și în Butoești (Mehedinți); o familie *Băsărăboiu* este în Romos; Dealul *Basarab* lângă Cotnari.

D-l O. Densusianu, *Originea Basarabilor*, în *Grai* și *suflet*, IV, 147, n. 8, mai adaogă că *Băsărabă* este cunoscut în Mehedinți nu numai în Butoești, ci și în Șimianu, Govodarva, Jidoștița, Severinești, precum și că el apare și în toponimia Sârbilor și a Bulgarilor: un munte *Basarap* în ținutul Mlavei din Sârbia (*Srpski etnogr. zbornik*, V, 406); un sat *Basarabovo* în distr. Rusciuc din Bulgaria.

Aici trebuie să reamintesc și moșia *Basarovița* dintre Dunăre și Morava dată de Jerney după Kogălniceanu (vezi mai jos).

Avem dovezi documentare că numele *Basarab* s'a întins până în Dalmația.

Într'o notă pusă la sfârșitul unei dări de samă despre L. de Thallóczy, C. Jireček et E. de Šufflay, *Acta et diplomata res Albanicae mediae aetatis illustrantia*, vol. II, Vindobonae, 1918, publicată în « *Revue historique du sud-est européen* », I—1924, pp. 432—433, colegul C. Marinescu atrage atenția istoricilor și filologilor români asupra numelui cavalerului *Bladius* de *Bassarada*, prothontinus de Durachio = « Durazzo », menționat pe la 1378—79 (lucrarea analizată, nr. 359, p. 83). Mai arată că în index autorii încearcă să explice acest nume din alb. *mbas* = « mat », dând ca element de comparație

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

numele, tot albanez, *Mataratha*, şi întreabă dacă nu s'ar puteà găsì în această explicaţie cea a numelui dinastiei Basarabilor.

Explicarea dată de autori nu cred că este nimerită, dar numele *Bassarada* probabil este identic cu *Basarad*, *Bazarad*, *Bozorad* = *Basarab* din documentele privitoare la regiunile româneşti.

Aproape cu siguranţă tot cu *Băsărabă* avem a face şi în numele *Vassarabam*, semnalat de Gh. I. Brătianu, *Revista Istorică Română*, I—1931, p. 238, dintr'o regiune mai depărtată a Orientului, regatul Armeniei Mici din Cilicia [1]), şi în *Boczorád* din Heves *(Magyar Nyelv*, XXV, 152).

Cât priveşte originea numelui *Basarab*, *Băsărabă*, Hasdeu, *Et. Magn.*, 2550—92, îl socotià compus din *ban* + dac. *sarabă* « numele unei caste nobilitare la Daci », confundat cu « Arab ».

D. Onciul, *Originile principatelor rom.*, 115—116, îl derivă din besul *Bessapara*, metatezat.

Tot la radicalul *Besso*, dar compus cu *Rabo*, deci *Besso-rabo* se gândià şi V. Pârvan, *Getica*, 267.

C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 190 ş. u., îl crede în parte german vechiu, derivându-l din *ban* + v.-germ. *Saraba* [2]).

I. Gherghel, *Zur Frage der Urheimat der Rumänen*, Wien, 1910, p. 20, şi *Arhiva*, XXXI—1924, 311, se gândeşte la cuman *baş-arab* [3]).

L. Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, Budapest, 1887, 167 ş. u. (cf. şì *A magyar pénzverő izmaeliták és Bessarabia*, Arad, p. 23 ş. u.), confundând adjectivul slav. *basarabin* « Basarabicus » cu *Basarabă* şi trăgând concluzii greşite din scrierea în două chipuri deosebite a numelui unui oarecare « Egidius filius Iohannis Bazarab de Bezermen-Zanchal » (« Egidius filius Johannis de Bezermen-Zanchal » a. 1350 şi « Egidius filius Bazarab de Zanchal » a. 1361), identifică pe *Bezermen* [4]), care nu este decât atributul lui Zanchal, cu *Bazarab* (cf. Hasdeu, *Negru-Vodă*, LI—LVI).

Această explicare greşită a lui Réthy o admite şì T. Hotnog, « *Bersabenii* » *din cronicele vechi poloneze*, în *Arhiva*, XXXIV—192*i*, nr. 2, pp. 69—77, pentru următoarele motive. *Bersabeni*, *Bersabensi* (scris: *Bersabeis*, *Bersabis*, *Sarsabis*, în ed. germ. şi *Bessarabis*) din cronicele anonime polone au fost identificaţi de istoricii şi geografii străini cu Cumanii (cf. Malte-Brun, *Géographie universelle*, Paris, 1841,

[1]) Este vorba de o însemnare dela 1307 privitoare la despăgubirile datorite de Veneţieni: « Item debet cuidam, nomine Constantino *Vassarabam* pro affictu magazeni daremos septuaginta septem cum dimidio » (G. Thomas, *Dipplomatarium Veneto-Levantinum*, Venezia, 1880, I, p. 71).

[2]) Cf. critica lui O. Densusianu, în *Grai şi suflet*, I, 351, n. 4, care arată că *Basarabă* « nu poate fi izolat de alte nume ca (*H*)*odoroabă*, *Toxabă* ».

[3]) Acesta însă ar fi trebuit să-şi păstreze pe *ş*, cf. A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 829—830.

[4]) *Bezermen* este ung. *böszörmény*, v. -ung. *beszermen*, *boszermen*, cuvânt probabil de origine pecenego-cumano-polovţă, care, ca şì rom. *Busurman*, rus. *busurmanъ*, *besermanъ*, *basurmanъ*, *bosurmanъ*, *besermeninъ*, rut. *bisurmanъ*, pol. *bisurmanъ*, s.-cr.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

II, 435, etc.). Nu mai susține deci că ar fi vorba de un popor letic, cum făceà în *Arhiva*, XXXIII—1926, nr. 1, p. 63 (combătut de I. Gherghel, *Arhiva*, XXXIV—1927, nr. 1, pp. 69—70). Nu crede nici că au fost Români, căci numele *Basarab*, cu care ar puteà fi identificați, nu apare cu înțeles de « Român » înainte de sec. XIV, ci se alătură la părerea că « *Bersabenii* » (cu toate variantele lor din manuscrise) reproduc, cu mici modificări fonetice, numele vechiu și popular la Polonezi al popoarelor mahometane, de forma « *bezermen* » (p. 73), în special al Cumanilor (Polovților), « pronunțat *Bäsärbän* fie de înșiși Cumanii, fie auzit astfel de către Polonezi » (p. 76). Numai așà s'ar puteà explicà numele *Bazarabski Brod (Vadum Bessaraborum, Bessarabei)* al localității Ostrokol de pe malul râului Stucz, nu departe de Ostrog, despre care vorbește Sarnicius în *Descriptio Poloniae*, col. 1912, și afirmația acestuia (c. a. 1600) că « *Besarabes* » locuesc «între Nistru și Dunăre» (ib. col. 1911) și a lui Maciei Stryikowski (I, 42) că « rămășițele Cumanilor și ale Goților sânt pe țărmul Mării Negre, între Hoarda Perekop și Moldova », « se numesc *Besarabi* și vorbesc o limbă slavă ».

În lucrarea sa *Imperiul Cumanilor și Domnia lui Basarabă*, pp. 3—4 [99—100] d-l Iorga, referindu-se la un articol al lui R. Bruce Boswell [1]), care atrage atenția asupra numelui *Taksaba* dela emirii din Egipt, și făcând legătura dintre *Toksobič*, neamul lui *Toksaba*, al cronicilor rusești, și *Tocsabă*, numele unui boer muntean din secolul XV [2]), își exprimă părerea că și *Basarabă* trebuie să fie de origine cumanică. Mai adaogă pe *Talabă* (în Țara Făgărașului), *Tălăbescul* în Moldova în sec. XVII, *Tâncabă*, de unde este satul *Tâncăbeștilor*.

Din parte-mi aș mai adăugà n. top. *Talaba* din j. Fălciu, *Turtaba* din j. Mehedinți (D. Frunzescu, *Dicț. topogr. și stat. al Rom.*, pp. 470 și 496) și n. pers. *Codaba* a. 1213 (*Reg. de Vár.*, art. 264, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 707), *Cotloba* a. 1214 (ib., art. 329, p. 722).

Cât privește numele lui *Toksaba* [3]), cu un an înainte de apariția comunicării d-lui Iorga a fost explicat de Ladislaus Rásonyi Nagy, *Valacho-Turcica* (în « *Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des ungarischen Instituts und des Collegium Hungaricum in Berlin* »), Berlin u. Leipzig, 1927, pp. 94—95, din uig. čag. *toguz*, mos. *doguz*, v. abac.

busurmanin, busormanin, busromanin, adj. *besermenski*, germ. *bessirmenge, bessermeine*, etc. derivă din osm. **büsürman, busurman = müsürman, musurman* = turc. *müsülman, musulman* « mohamedan » (cf. L. Șăineanu, *Influența orientală*, Bucureşti, 1900 II, 23; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 530—531; Hannes Sköld, *Un emprunt slav, aux langues turques*, în *Slavia*, II—1923, pp. 290—293; T. Hotnog, *Arhiva*. XXXIV—1927, nr. 2, pp. 74—75). Asupra Izmaeliților, cf. I. Karácsonyi, *Kik voltak s mikor jöttek hazánkba a böszörmények vagy izmaeliták?*, Budapest, 1913.

[1]) *The Slavonic Rewiew*, 1927, pp. 68—85.

[2]) Cf. *Thalaba* de Szescsor a. 1750 la I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, pp. 33 și 379.

[3]) Токсаба, a. 1421, 1431, *Τοξάβης*, « boier al lui Dan II și Alexandru Aldea », vornicul *Albŭ Tocsabeț* a. 1431—33, I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească*, I, LXXVII, p. 249 și p. 251.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

kirg. *togus*, kas. *tukyz*, kipč. *tokuz* « neun » + v.-turc. *apa*, osm., čag., tel., šor., kač., koib. *aba*, čuv. *uBa* « der Vater, der Vorfahr, Onkel von Vatersseite, älterer Bruder », fiind interpretat ca un fel de « chef d'une escouade, huissier » şi pus în categoria numelor de pers. rom. *Subaša*, *Harambaša* şi *Urdobaš*, după ce se respinge cu drept cuvânt etimologia lui Pavet de Courteille: < *tuγ sāhibi* « Fahnenträger ».

Înainte de Rásonyi Nagy arătase Z. Gombocz că turc. *tokuz* şi *aba* sânt des obişnuite în compoziţie în seria din *Toksaba*: *Tokuz-Oγuz* « nouă Oguzi », *Tokuz-Tatar* « nouă Tătari », *Tokuz-Ärsin* « nouă Ärsin » (*Magyar Nyelv*, XI—1915, p. 247) [1]) şi *Bai-Apa*, *Törä-Apa*, *Külüg-Apa*, *Öz-Apa*, *Kul-Apa*, *Bäčä-Apa*, *Töγlig-Apa*, *Altun-Apa*, *Arslan-Apa*, *Urus-Apa* sau *Urus-Oba* (*Magyar Nyelv*, X—1914, 300, şi XI—1915, 341—342) [2]).

Acum se asociază la părerea d-lor Iorga şi Hotnog şi d-l O. Densusianu, *Grai şi suflet*, IV, 147—149, socotindu-l pe *Băsarabă* « cumanic ori peceneg ». În terminaţiunea *-abă* vede şi el turco-tăt. *aba* (*apa*) « tată, bunic », pe care-l găsise Rásonyi Nagy în *Toksaba*. Cât priveşte pe *Basar*, deoarece nu ne-am puteà gândì la *basar* « nume de câine » [3]), crede că ar fi un compus din particula turc. *bäs*, care serveşte pentru întărirea adjectivelor [4]), şi turco-tăt. *ary*, *arū* « curat, sfânt, bun » [5]). *Băsărabă* ar însemnà deci « tatăl » (sau « bunicul ») « cel foarte bun » (ori în sens religios: « cel foarte sfânt »).

Totuşi compuse ca *Arslan-Apa* (< *arslan* « leu »), *Itaba* (< *it* « câine »), etc., ne arată că este mai probabilă explicarea din *basar* decât a doua, care mi se pare artificială.

N'am posibilitatea să caut alt radical mai potrivit pentru a explicà partea întâia a lui *Băsărabă*, decât *basar* « nume de câne », propus de d-l O. Densusianu. Dar pot spune că din pricina lui *z*, care ar fi trebuit să se păstreze, radicalul *bazarra* « bazar », « târg », care se întâlneşte în secolul XIII în documentele notarilor genovezi din Crimeea şi pe care-l propune d-l Gh. I. Brătianu, *Revista istorică română*, I—1931, p. 238, este mai puţin probabil. Faptul că cel ce îngrijià un *bazar* în Armenia Mică a Ciliciei se numià Constantin *Vassarabam* nu înseamnă numai decât că numele lui trebuie pus în legătură cu bazarul, chiar şi dacă se găsesc analogii de acest fel, ci mai curând că, pentru a explicà pe *Băsărabă*, se poate pornì eventual şi dela un cuvânt începător cu *v*, care s'ar fi schimbat cu timpul în *b*, precum şi că provenienţa acestui radical din una din limbile Orientului nu este exclusă.

[1]) Rásonyi Nagy, p. 94, mai adaugă pe: *Dokuz-χatun*, *Tokus-Chan*, *Dokuz-Timur*.
[2]) Rásonyi Nagy, *l. c.*, mai adaugă *Bozaba* s. XII, *Itaba* (< *it* « Hund »).
[3]) Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der türk. Dialekte*, IV, 1528.
[4]) Ibid., IV, 1626.
[5]) Ibid., I, 266, 282.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dar ori care ar fi cuvântul, care alcătuește partea întâia a lui *Bă-sărabă*, d-l O. Densusianu are dreptate când afirmă că originea acestuia poate fi nu numai «cumanică», ci și «pecenegă». Am văzut doar că Pecenegii vorbiau aceeași limbă cu Cumanii. Și, dacă cronicele rusești ne dau indicații sigure pentru originea cumanică a lui *Toksaba* în patronimicul *Toksobič*[1]), tot așà de sigură dovadă avem în spusele Anonimului c. 57 (vezi textul citat mai sus) cu privire la existența și în limba pecenegă a unor compuse cu *aba*: este vorba de numele nobilului *Thonuzoba*, care «de terra Byssenorum venit». Acest nume peceneg a fost reconstruit **Toyuz-Aba*. Corespondentele părții întâia ale lui sânt: čag., cum. *toyuz*, tar. *toyus*, alt., tel. *toyôs*, uig. *toyus*, osm. *doyuz*, *donuz* «das Schwein», iar partea a doua *aba* «der Vater» (vezi Gombocz, *Magyar Nyelv*, X—1914, p. 300).

Aș fi necomplet dacă n'aș amintì că cel dintâiu, care s'a gândit la o origine pecenegă a numelui *Basarab* și al *Basarabiei* a fost Jerney, *o. c.*, pp. 42—43 și 227.

Iată ce zice el, după ce constată că nu cunoaște încă o explicare pentru numele Basarabiei: » Martin Bronovius, trimisul regelui polon Ștefan Bathori în 1579, în lucrarea sa *Descriptio Tartarae*, publicată în Köln, 1595, spune numai atât la începutul unui capitol: «Moldaviae seu Valachiae inferioris Pars, quae olim *Bessarabia* dicta fuit» (Schwandtneri, *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Lipsiae, 1746, Tom. I, p. 814). Timon notează: «Extrema pars Moldaviae, quam *Bessarabiam* quidam recentiores nuncupaverunt» (Sam. Timon, *Imago Novae Hungariae*, Viennae, 1762, p. 75). Unul o consideră deci numire nouă, cellalt veche; care are dreptate? Unii voevozi ai Țării Românești, anume Alexandru 1330, Laiotă 1454, Radul 1470, Teodor 1517, Mateiu 1633, Constantin 1689 și urm. au avut porecla *Bazarab*, *Bazarad*, *Besarába*, *Bozarad*, *Bassaraba*, scrisă în deosebite chipuri. Ce înseamnă aceasta, de ce i-au numit așà, este vreo legătură între numele lor și cel al provinciei? N'am putut primì lămuriri satisfăcătoare dela învățații moldoveni. Kogălniceanu derivă vechia familie *Băsărabă* dela moșia *Basarovița* dintre Dunăre și Morava. Poate să aibă dreptate. Eu cred că numele provinciei derivă direct din *bas*, *bes* sau *vas* (scytha, bessus)[2]), numele poporului peceneg. Silaba întâie ne spune limpede acest lucru; n'am putut găsì de unde vine *arab*, după alți scriitori *arav*; știu numai că în documentele noastre Pecenegii sânt numiți și «voscianii» și «wosserauii». Istvánfy numește această provincie «Besaravia» «.

[1]) Лѣтопись по Ипатскому списку, Изд. Археогр. Комм., С.-Петербург, 1871; cf. Rásonyi Nagy, *o. c.*, p. 94, care adaugă, întemeindu-se pe I. Marquart, *Über das Volkstum der Komanen*, 157: «Die Namen *Itaba* (*it* ‚Hund'; häufiger PN.) und *Toksaba* treffen wir im XIII. Jh. als Stammnamen im Kipčak, also da, wo die Träger der aus повѣсть zitierten Namen lebten».

[2]) Pe p. 244 Jerney arată că din acest din urmă radical ar fi numele de localități: *Vosciani*, *Vosian*, *Vuosian*, *Bosian*, *Bassan* = ung. *Bosány* și *Varsány*, care se găsesc adeseori alături de *Besen*, *Beseny*, *Besnye*, *Besenev*, *Beseneu*, *Besnyó*, *Besenyö*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Într'adevăr dintr'un **Vasaravus* > **Basaravus* (cf. *Basarović*, *Basarovica*) s'ar fi putut desvoltà ușor un *Basarab*, *Băsărabă* (cf. *puhav* > *puhab*; *Cârlibah* > *Cârlibav* > *Cârlibab* > *Cârlibaba*, etc.). Dar n'avem dovada autenticității formei *Wosseravii*, căci Jerney nu ne spune în ce documente a găsit-o. Astfel nu putem clădì pe ea nimic sigur și este mai bine să rămânem la explicarea dintr'un compus cu *aba*.

Dar numele nu indică totdeauna originea etnică. Chiar și dacă numele *Basarabilor* este de proveniență pecenegă sau cumană, d-l Gh. I. Brătianu are dreptate să susțină că originea lor etnică rămâne îndoelnică. Numele cu aspect peceneg sau cuman al Basarabilor nu înseamnă neapărat și originea pecenegă sau cumană a acestei familii [1]); « el poate fi numai rezultatul influenții firești a vecinătății cu Românii dela Dunăre », « o mărturie a legăturilor noastre cu neamurile turco-tătare » [2]).

De-asemenea are dreptate și când rectifică ipoteza d-lui A. Veress care caută pentru figura heraldică de pe coiful voevozilor munteni aceeași origine pecenegă sau cumană pe care au găsit-o alții pentru numele lor [3]), întru cât « stemele cu armele Ungariei și cu semnele heraldice proprii de pe *cimier* rămân. . . cea mai sigură dovadă a influenții apusene, care a dat o îndrumare nouă vieții noastre de Stat în jumătatea a doua a veacului al XIV-lea » [4]).

---

[1]) Cf. C. C. Giurescu, *Noui contribuțiuni la studiul marilor dregătorii*, Bucurcști, 1925, p. 60 ș. u.

[2]) *Revista Istorică Română*, I—1931, pp. 238—239.

[3]) *Originea stemelor Țărilor române*, în *Revista Istorică Română*, I—1931, pp. 225—231: « pe monetele românești *pasărea* e *figura eraldică proprie a neamului Basarabilor* și... această pasăre nu e nici vultur, nici corb, precum se crede în general, ci un *șoim*, semn strămoșesc adus de Basarab încă din Asia, de sub poalele Uralului, unde au viețuit veacuri lungi împreună cu Cumanii, Tătarii, Turcii și Ungurii cu care popoare erau înrudiți » (p. 229); « la sfârșitul veacului al XIII-lea familia Basarabilor cu o mână de oameni războinici, veniți de pe plaiurile dintre Prut și Siret pe care au locuit cine știe câte secole laolaltă cu Cumanii, au cucerit poporul român aflat pe șesul Dunării, alcătuind acolo un Stat » (cf. și Réthy László, *Turul*, 1884, pp. 53—58); « *emblema eraldică a Basarabilor e identică cu aceea a Ungurilor*, numită *turul*, nume citat de cronicarul Kézai, care cuvânt turcesc înseamnă *șoim* » (Cf. Nagy Gyula, *A Turulról*, în revista *Turul*, 1883, pp. 29—33; [Gombocz Z., *Magyar Nyelv*, III, 366]), « ca și cuvântul latinesc corespondent *astur*, care . . . înseamnă asemenea șoim, cuvântul latinesc figurând în cronica *Anonimului* regelui Béla » (p. 230); « emblema » turul « eră simbolul hanilor Oguzilor și ai Guzilor, care popoare locuiau la Răsărit de Marea Caspică » (p. 230); « venind însă spre Apus o ramură a acestora « din cele șase cunoscute, câte trăiau împreună la un loc, sub același *turul*, ea ni se înfățișează pe pământul Moldovei de astăzi ca *Cuni*, *Cumani* ori *Comani* » (articolul lui Thury József, *ibidem*, 1886, pp. 124—126; « deci Basarabii sunt *înrudiți cu Cumanii*, având aceeași stemă strămoșească cu ei » (pp. 230—231). O dovadă ar fi numele satului și apei *Turlui*, care ar păstrà » amintirea șoimului « Turul » sub care Basarabii cu Cumanii lor au intrat și s'au așezat în Moldova « (p. 231), mai ales că « satul Turluiul de azi încă în 1462 avea numele de *seliștea Comanului*, stăpânit fiind de Sima Turluianul » (p. 231; în notă se trimite la Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. I, București, 1913, pp. 55—57).

[4]) *In jurul originei stemelor Principatelor Române*, în *Revista Istorică Română*, I—1931, pp. 232—240. Despre *vultur* și despre schimbarea *vulturului* în *corb*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

227. N'am avut în vedere pe Cumani la explicarea lui *Giula* din *Alba-Giulae* sau *Iulae*, ung. *Gyula-Fehérvár*, cum nu i-am avut nici la cea a numelui lui «Egidius filius *Bazarab* de Zanchal» dela 1341, de o parte pentru că nu avem dovezi topice că ei ar fi locuit în preajma Bălgradului și a Târnavelor, de altă parte pentru că apar în Ardeal mai târziu decât Pecenegii, pe urma cărora vin (cf. Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*[1], I, 520 ș. u.; Bunea, *o. c.*, 124 ș. u.; Hunfalvy, *Magyarország ethnográphiája*, 360—376), deși sânt unii care, întemeindu-se pe Anonymus, c. 8 ș. u., îi socot veniți deodată cu Ungurii cuceritori, ori curând după ei (cf. Pajs, *Magyar Anonymus*, 124) [1]).

Se pare însă că Cumanii n'au intrat în Ungaria înainte de 1071, când apărură «a superiori parte Mezes» conduși de «Oslu, qui fuit serviens Gyule, Ducis Cunorum», [2]) și de 1086 când au fost chemați de Solomon, rivalul lui Ladislau cel Sfânt. Atunci au pustiit țara până la Ung și Borsva. Cunoscând după aceasta drumul, au năvălit din nou în Ardeal în 1089, dar au fost bătuți de Ladislau [3]).

Între timp puterea Pecenegilor scăzuse și Cumanii le luară locul în Moldova și Muntenia. De-aici înainte incursiile și le fac împreună cu aceștia, deși ele sânt arătate deobiceiu ca fiind făcute numai de Cumanii mai puternici [4]).

Cumanii (ei înșiși se numiau *Hun* sau *Kun*, lat. *Chuni* și *Comani*, *Cumani*, biz. *Κομάνοι*, după apa *Kuma* lângă care au locuit [5]); rus.-pol. *Polovce*; la Rubruck, *l. c.*, *Kapčak*, *Kipčak*; vezi Sacerdoțeanu, *o. c.*, pp. 63 și 158, într'un izvor evreesc *Kedar*, etc.) [6]), sânt socotiți ca înaintașii Polovților din Rusia și din com. Borsod, Heves, Nógrád și Gömör ale fostei Ungarii [7]), precum și ai Cumanilor din Cumania-mare și -mică de pe Tisa (ung. *Nagy-* și *Kis-Kunság*) [8]) și din așă

în emblema peceților domnești vorbește I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Ț. Rom. cu Braș. și cu Ț. Ung.*, I, pp. LXVII—LXXII. În special merită atențiune deosebită din punctul de vedere al influenței ungare p. LXXIII, unde se arată că se întrebuința vulturul într'o sumă de peceți ale nobililor unguri (cf. *A magy. nemzet története*, v. III, p. 83; v. IV, p. 17). După Bogdan, vulturul «pare a fi împrumutat dela Bizantini» (p. LXXII), iar corbul pare că «s'a introdus la noi din herbul Corvinilor» (p. LXXIII).

[1]) Am văzut însă că Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, I, 12, se îndoește că Cumanii veniți în ajutorul lui Glad (c. 44) ar fi fost într'adevăr Cumani, căci nu se poate presupune că Cumanii s'ar fi războit între ei. Mai curând ar puteà fi vorba de Pecenegi, care se numesc și altădată Cumani (cf. I. cav. de Pușcariu, *Date ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 291).

[2]) Cf. I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, p. 36, unde se fac trimiterile necesare.

[3]) Katona, *Historia critica*, II, 498, 553 ș. u., și Hunfalvy, *o. c.*, 361.; cf. și I. Gherghel, *o. c.*, p. 40, care dă anul 1087, etc.

[4]) Hunfalvy, *o. c.*, 361—362.

[5]) Amintirea le-o păstrează numiri topice de felul lui *Khunsak* sau *Kunsakh*, etc.

[6]) Cf. Philippide, *Originea Românilor*, II, 352.

[7]) Cf. Jerney, *o. c.*, I, 89; II, 26—28, 56—57; Hunfalvy, *o. c.*, 360 ș. u.

[8]) Id., ib.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

zisa Cumanie a Ţărilor româneşti, numită apoi *Vlahia neagră* (= *Mauro-Vlahia* în Moldova, *Kara-Iflah* în Ţara Românească) [1]).

Hunfalvy, *o. c.*, 365 şi 375—376, înşiră localităţile din Borsod, Heves, Nógrád, Gömör, Nagy- şi Kis-Kúnság, despre care se ştie că au origine cumană.

Vechimea şi întinderea Cumanilor în ţările româneşti o putem judecà atât din numele de persoană, cât şi din cele topice.

Numeroase date pentru n. pers. *Coman*, *Comaniciu*, *Comanescu*, *Kománay* în Ardeal găsim la I. cav. de Puşcariu, *o. c.*, II, 60—61, şi 191—192. Toate sânt din sec. XVI—XVIII.

Alte date a strâns Rásonyi Nagy, *o. c.*, pp. 90—91. Relev pe cele mai vechi: *Kumanъ* în diploma fundaţională a mănăstirii Ziča, dată de regele sârb Ştefan, a. 1222—1228 [2]); iobagul *Kumaniţ* a. 1293—1302 [3]); « cnezul » *Komán* din districtul Haţegului a. 1424 [4]); « cnezul » *Komanъ* a. 1428 [5]); *Koman* a. 1434 [6]); *Koman*, ţigan, a. 1458 [7]); *Koman Kure* = « Gură », boer pribeag la Braşov, a. 1460 [8]); « popa *Coman* » din Şcheii Braşovului a. 1482—96 [9]); *Coman*, supus al Sibiienilor, a. 1482 [10]); Dancul sin *Komanov* a. 1487 [11]); *Komanča*, ţigan, a. 1487 [12]); *Coman* a. 1511 [13]); *Coman*, *Cuman* a. 1623 [14]); *Coman* Grigorie, *Coman* Matei, etc., în Maramureş în sec. XVIII [15]) etc. Mai adaug un

---

[1]) Asupra acestor din urmă cf. Papadopol Calimah, în *Notiţă istorică despre Bârlad*, Bârlad, 1889, şi în *Cuvânt despre expediţia lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovţilor sau Cumanilor*, în *AAR*, s. II, t. VII ist., pp. 141 ş. u.; Hasdeu, *Originile Craiovei*, în *Oltenescele*, Craiova, 1884, pp. 51—104, şi *Doljul şi Romanaţul sub stăpânirea Cumanilor*, în *Negru-Vodă*, pp. LXXIV—LXXXVIII; I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, c. II. *Für Geographie von Comanien*, pp. 13—35, şi c. III. Über die Einfälle der Cuni in Ungarn (1071—1091), pp. 35—47, ale cărui rezultate în rezumat sânt: 1. « Cumanii nu pot fi priviţi ca locuitori ai Carpaţilor sudici până la 1187 », şi 2. « Din acest timp până la năvălirea Mongolilor imperiul Cumanilor s'a întins dela Dnipru până la Marea cazarică » (p. 35); acelaşi, *Cercetări privitoare la istoria Comanilor*, în rev. *Tinerimea Română*, noua serie, vol. II, 263—269, III, 387—392, IV, 114—118 (neterminat); Philippide, *Originea Românilor*, II, 352—378); A. Sacerdoţeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains*, c. III. Les limites de la Cumanie de l'Ouest, pp. 62—83; etc.

[2]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, 776—777; cf. şi Wenzel, *CDA*, I, 369.

[3]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 2, 802; cf. şi Wenzel, *CDA*, V, 291.

[4]) Pesty, *Krassó m. tört.*, III, 32.

[5]) Csánki, *MH*, V, 156.

[6]) Wickenhauser, *Moldawa*, I, 18.

[7]) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, 14.

[8]) I. Bogdan, *Doc. priv. la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, I, p. 276 şi 326.

[9]) Id., ib., p. 208.

[10]) I. Bogdan, *Doc. priv. la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ţara Ungurească*, I, 187.

[11]) I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan cel Mare*, I, 312.

[12]) Id., ib., I, 310.

[13]) Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, I, 325.

[14]) I. Bianu, *Doc. Rom.*, I, 108.

[15]) N. Iorga, *Studii şi doc.*, XVII, 137—138.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Komanus din Szentgyörgy, com. Cluj (*Cod. dipl. s. Rom. imp. com. fam. Teleki de Szék*, I, 481); *Coman* a. 1398, etc., la Costăchescu, *o. c.*, I, 16, 18, etc., în Moldova.

Numirile topice care ne reamintesc de Cumani în țările românești sânt: *Kumanpataka* a. 1358 [1]); *Comanfalva* a. 1369 [2]); *Kományfalva* a. 1439, între satele aparținătoare cetății Világosvár = «Șiria» din Arad [3]); *Kumán(d)* în Torontal; *Comăna-de-jos*, ung. *Alsó-Komána* și *Comăna-de-sus*, ung. *Felső-Komána* în Făgăraș; *Cumănești*, ung. *Kumanyésd* în Bihor [4]); *Coman*, munte la hotarul dintre j. Hunedoara și Alba [5]); *Coman(ul)* în Bacău, Neamțu, Vâlcea; *Comana* în Buzău și Vlașca; *Comanca* în Romanați, Vâlcea și Argeș; *Câmpia-Comancei* în Teleorman; *Valea-Comancei* în Teleorman și Olt; *Comani* în Dolj și Olt; *Comani-Vechi* în Olt (*Kumanskoi brodъ* = «Vadul Cumanilor» a. 1385, *Comanii* a. 1576); *Seliștea-Comanului* în Bacău; apoi derivate ca: *Comăneanca* în Prahova; *Comăneanul* în Teleorman; *Comăneasa* în Dolj; *Comăneasca* în Brăila și Buzău; *Comănești* în Bacău, Covurlui, Dorohoi, Gorj, Mehedinți, Romanați; *Comănița* în Olt; *Teleorman* < *teli* «fôrêt» și *orman* «folle», deci «forêt folle», «forêt sauvage, épais»; *Caracal* < *kara* «noir» și *kala* «fortification, château» [6]).

228. La acestea Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 70—100, crede că mai poate adăogà câteva, între ele și **Argeșul**, numele râului și orașului din Muntenia.

Se știe că *Argeșul* a fost socotit de unii identic cu *Ὀρδησσός* al lui Herodot, IV, 48. Pentru Miller, *Itineraria Romana*, 596, 597 însă: *Mariscus* = *Argisch*, *Ardzis*.

Într'adevăr textul lui Herodot nu este destul de lămurit și identificarea lui *Ὀρδησσός* cu *Argeșul* nu pare a fi sigură. Philippide, *Originea Românilor*, I, 722—723, examinând din nou acest text, ajunge la convingerea că Herodot ori era rău informat, ori n'a înțeles de-ajuns informațiile pe care le-a primit despre idrografia Scitiei. Deaceea s'a putut înșelà în privința așezării geografice și a direcțiunii râurilor, dar nu s'a putut înșelà în privința numelor. Prin urmare crede că, «cu toate că arătările lui Herodot nu corespund deloc cu curgerea râurilor de astăzi, *Τιαραντός* este Siretiul și *Ὀρδησσός* Argeșul».

[1]) Pesty, *Krassó vm. tört.*, II, 1, p. 302.
[2]) Id., ib., II, 1, p. 302.
[3]) Csánki, *MH*, I, 736.
[4]) Lipszky, *Rep.*, I, 359, II, 75; cf. S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, pp. 53 și 60.
[5]) Lenk, *Lex.*, II, 324.
[6]) D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 127—128, 95, 440; *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 571—579; I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, p. 33, n. 1; Hasdeu, *Negru-Vodă*, LXXVI—LXXIX; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 383—384; Iordan, *Rum. Toponomastik*, 106, 263, 272; Philippide, *Originea Românilor*, II, 361—362. Să se compare și: bg. *Koman*, *Komanite*, *Kumanica*, *Kumanovo*; srb. *Kuman*, *Kumanov*, *Kumani*, *Kumanja glava*, *Komanice*, pol. *Kománcza*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Judecând lucrurile astfel, ar fi greu să trecem peste explicarea dată pentru *Argeș* de V. Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume dacoscitice*, pp. 6 și 12—13, care crede că *Ὀρδησσός* dela Herodot este o falsă redare a originalului *Ἄργεσσος* sau *Ἄργισσος*, un derivat din radicalul *arg-* «alb», pe care îl găsește în regiuni tracice ori în limbi înrudite cu cea tracică, cum sânt limbile phrygă și armeană, care «alcătuesc o unitate organică în mijlocul celorlalte limbi indogermanice» (cf. besul *Ἄρζης*; lacul, regiunea *Ἀρσησα* și orașul *Ἄρζες* din Armenia, pe care unii l-au identificat cu actualul *Ardjesch*; muntele *Argaeus*, care astăzi se chiamă *Argîsch-dâgh*, etc., pe care le observase și Hasdeu, scoțând din ele, cum vom vedeà, concluzii cu totul deosebite de ale lui Pârvan). Radicalul *arz-* propus de Philippide, *l. c.*, însă pare mai puțin probabil.

Dar numele *Argeșului* este relativ nou.

Hasdeu, *Et. Magn.*, 1585, găsește următoarele forme vechi: *Arghiș* a. 1429, 1524, *Argheș* a. 1613, *Argish* a. 1670, etc. Avem însă atestări și ceva mai vechi: *Argyas* a. 1369 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 334), *Argies* a. 1372 (id., ib., II, 387), *Arghiș* a. 1427—1431 (I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Ț. Rom. cu Braș. și cu Ț. Ung.*, I, 31), *Arghișu* a. 1496—1507 (id., ib., I, 238), *Arges*, *Argias* a. 1481 (id., ib., I, 339), *Ardgesch* a. 1500 (id., ib., I, 346, 347); *Arghișane* = «Argeșeni» a. 1431 (id., ib., I, 38); (cf. și satul *Argișani*, *Arjișani*, jud. Fălciu, a. 1495 (I. Bogdan, *Doc. lui Șt. cel Mare*, II, 77, 78, 79).

Apoi cunoaștem și alte *Argeșuri*: *Arghiș*, ung. *Argyes* din jud. Cluj (poss. *Argyas* a. 1470, Csánki, *MH*, I, 329; «*Argyas* h., *Argysu* val.», Lipszky, *Rep.*, II, 10; cf. și Lenk, *Lex.*, I, 68); *Argyas* a. 1475, sat în ținutul Șimleului (I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Ț. Rom. cu Braș. și cu Ț. Ung.*, I, 323 și 361; poate identic cu *Arges*, ung. *Aranyos* din Sătmar, Lipszky, *Rep.*, I, 20); *Vályе-Argis*, «ein Bach, welcher in der Nieder-Weissenburger Gespannschaft aus den Bergen Djálu-Lunyelu [= «lu-Nelu» ori «Alunelu»?] und Mogurile... entspringt, den Bach Vályе-Dresman und den von Tartaria kommenden kleinen Bach... aufnimmt,... in den Maros-Flusz... einfällt» (Lenk, *Lex.*, I, 68).

Siebenb.-sächs. Wb., I, 178, ne mai dă: 1. *Ardesch* «Hattertteil vor Wurmloc (Matesdf)»; 2. N. topic în: «Michael de *Ardesch*» a. 1373 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 409), *Argyas* a. 1415, *Argias* a. 1414, «Hanns von *Ardyasz*» (*Torhüterrechnung*, 148; *Qu. z. Gesch. Sieb.*, I, 91), Mechel *Ardesch* a. 1691 (Hammersdf, *Kbl.*, XXII, 74), «*Ardyasch*» a. 1567 (doc. germ. al sfatului din Mediaș), «Mathes vom *Ardesch*» c. 1500 (Register der Johannes-Brudersch., *Ver. Arch.*, XVI, 367); 3. N. fam. *Ordesch* «einer aus *Ardisch*», și adaogă: «Mit dem Ort ist ohne Zweifel das heutige Mardisch (*Muᵉrdesch*, magy. *Mardos*, rum. *Mardeș*) gemeint, dessen Anfangskonsonant vom Artikel her zum Stammwort gezogen worden ist» (de ex. din «*vom Ardesch*»; cf. *Mikluden* < (*a*)*m Iklód*, *Mende* < (*a*)*m Ende*, *Mandt* < (*a*)*m Andt*, *Neppendorf* < (*i*)*n Eppendorf*, la G. Kisch, *Erloschenes*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Magyarentum im Siebenbürger Sachsenlande, în *Schullerus-Festschrift*, 1924, pp. 148—149).

Pentru acest *Mardeș* din Târnava-mare Lipszky, *Rep.*, II, 10 și 89, ne dă formele « *Árgyes* val. *Mardes* h. *Mordisch* g. »; Lenk, *Lex.*, I, 68 și III, 30: « *Mardos*, *Argyes*, *Marditsum*, *Mardisch*, *Marditsch*, w. *Mardes*, *Árgjes* », iar S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 115: *Moardăș*, ung. *Mardos*, germ. *Mardisch*.

Formele lui ne servesc un exemplu tipic de felul cum se fac reprimirile în toponimie: v.-rom. *Ard'eš* a dat în săseşte *Mardesch* sau *Mardisch* în legătura *vom*, *am*, *im* și *zum Ardesch*. Din săs. *Mardesch*, *Mardisch* este ung. *Mardos*, iar din acesta este reprimit actualul rom. *Moardăș*, alături de care Lenk, la 1839, mai atestă vechiul *Ard'eš*.

Fără îndoeală aceste forme existente trag în cumpănă mult mai mult decât potrivirea nesigură *Ὀρδησσός — Argeș*, iar explicarea *Argeșului* muntean trebuie căutată în acelaşi loc cu al celor ardelene.

Formele ungureşti citate nu ne lasă să-l explicăm din ung. *erdős* « păduros », care din punct de vedere fonologic ar fi putut da naştere formei româneşti.

Nu mi se pare norocoasă nici explicarea dată de Hasdeu, *Et. Magn.*, 1580—1599, care constată că numele *Argeșului* « n'are a face cu anticul Ordessus (*Ὀρδησσός*) din Herodot », că numele apei s'a dat după cel al oraşului, iar acesta vine dintr'un armenesc *Arğeš*, nume de oraş şi persoană fără explicare satisfăcătoare, fiind vorba, după credința lui, de o colonie armenească din sec. XIII.

În schimb *Argeșul* ar puteà fi de origine pecenegă ori cumană, fără a fi pus însă în legătură cu čag. *arg'iš* « Karawane » (Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 79), ci mai curând cu turc. *aryïš*, *aryis* « hauteur, élévation de terrain » (cf. baškir *Argiš*, nume de apă şi lac, la Bezonov, *Ethnographia*, XIII, 160, 163, 168, şi Melich, *Révue des Études Hongroises*, VI—1928, pp. 267—268; muntele *Argîsch-dâgh*, citat mai sus, etc.). Pecenegă ar puteà fi socotită originea *Argeșului* în regiunile, în care sânt şi alte numiri pecenege, şi cumană, unde sânt şi alte numiri cumane. *Argeșul* muntean este mai curând cuman decât peceneg (cf. şi *Teleorman*, etc.).

229. După Weigand, *o. c.*, 96—100, de origine cumană mai sânt toate derivatele în *-ui*, de felul lui *Bahlui* [1]), *Derehlui* sau *Derlui*, *Covurlui* [2]), *Teslui*, *Turlui*, *Vaslui* [3]), *Văsui*, *Urlui*, etc.

[1]) După părerea lui Weigand, *o. c.*, 98: < kas. *bahil* « glückselig », deci *Bahlui* = « Seligental »; după Philippide, *Originea Românilor*, II, 375—376, având şi forma *Balhui* (cf. *bălhac*, *bâlhac*, *bălhoacă*, *bulhac*), < turc. arab. *baluha* « égout, conduit souterain, cloaque ».

[2]) După Weigand, *o. c.*, 98: < dž. *kuwar-ul-ui* (uig. *kubur* « trocken ») « Trockental, Dürrenbach »; după Philippide, *o. c.*, II, 372—373: < turc. *kuryulú*, prin metateză *kuyurlú* < *kuryú* « uscăciune », *kurúk*, *korúk* « uscat » + suf. rom. *-úiu*.

[3]) Weigand, *o. c.*, 99, nu propune nici o etimologie; după Philippide, *o. c.*, II, 372: < pers. *vala sú* « regiunea înaltă », « le côté haut » + suf. rom. *-uiu*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Totuşi unele dintre acestea pot fi derivate şi cu suf. slav *-uj* din ipocoristice de-ale unor nume de persoane. Aşà poate fi, de ex. *Văsui, Vaslui*, dintre care cel dintâiu ne aminteşte pe *Văsâiu* = «Vasile», «Vasu» [1]).

Philippide, *Originea Românilor*, II, 362—381, afară de *Bahlui, Covurlui, Vaslui*, mai revendică pentru limba Pecenegilor şi a Cumanilor pe: *Bârlad* < *beled*, plur. *belat* (cf. arab. *bîlâd* « târg, oraş, ţară, regat ») [2]); *Tecuciu* < *tehék uciu* « capătul, marginea ţării »; *Galaţi* < cum. *gala* sau *galat* (cf. arab. *kalhat* « cetate ») [3]); *Fălciu, Fălcii* < < turc. *fîlîkčî* « canotier, batelier » < turc. arab *fîlîka* « felouque, canot, chaloupe, embarcation, Boot, kleines Fahrzeug » [4]); *Berheciu* < turc. pers. *berfenğ* [5]); *Pereschiv*, mai vechiu *Perescău* < turc. pers. *per* « bord d'un chose, Rand einer Sache » + turc arab. *eskah* « pays, canton, district, Landschaft, Bezirk, Gau » [6]); *Corhană* < cum. *kurhán* « movilă » [7]).

230. Din motive asemănătoare cu cele privitoare la Cumani n'am avut în vedere nici pe C a z a r i (< turc. *kˤazar*), cu toate că Anonimul regelui Bela, c. XI (ed. Fejérpataky, p. 16) ne spune că în unele părţi ale fostei Ungarii se găsiau Cazari în timpul cuceririi ţării de Unguri (fie veniţi înainte de aceştia, ori deodată cu ei, cf. Pais, *Magyar Anonymus*, 123) şi cu toate că Const. Porphyrog., c. 42 (ed. Bonn, p. 177) ne spune că aveau şi ei o cetate numită *Sarkel*, adecă *ἄσπρον ὁσπίτιον* « album hospicium » [8]). Anonimul ni-i arată în regiunea

[1]) Pentru sufixul slav *-uj*, cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*², 516—517, iar exemple de derivate din nume de persoană, ca srb., ceh. *Raduj*, srb. *Boguj, Raduj, Miluj, Slavuj, Dražuj*, rus. *Baluj, Veluj*, pol. *Hiluj*, etc., vezi la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Pers.- und Ortsnamen*, 6 [220], Maretić, *Rad*, LXXXII (1886), 126, şi Melich, *A honfoglaldskori Magyarország*, 253—255.

[2]) Nu este mai acceptabilă nici etimologia dată de I. Bogdan, *Diploma bârlădeană din* 1134, pp. 105—106: < slav. *berlo* « nuia, băţ, poliţă » + suf. *-adъ*, *-adь*, care formează colective. Mai curând avem a face cu n. pers. slav *Brlat, Brle* > rom. *Bârlad, Bârlea* = « Bernardus » (cf. srb. *Brlan, Brne, Brlek, Brleković, Brleta, Brlić*, în *Rječnik*, s. v., şi la *Maretić, Rad*, LXXXII (1886), pp. 89, 98, 99, 104, 110). Cât priveşte *Berlad*-ul de pe Şieul care se varsă în Someşul-Mare (jud. Năsăud), relevat de Hasdeu, *Traian*, a. 1869, nr. 53, dintr'un document din 139, la care trimite Philippide, *o. c.*, II, 367, româneşte se numeşte *Bârla* (vezi S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, 15), săs. *Bîrldorf, Biereldorf* (cf. G. Kisch, *Nordsiebenbürgische Namenbuch*, 16 şi 24). Forma dela care trebuie să pornim deci este fără *-d* (cf. n. pers. rom. *Bârlea* şi ung. *Barla* ori apelativul *bârlă* = *brâglă* < **bîrdlă* < slav. **bъrdlo* < *bъrdo* « spalta războiului » şi « Hügel, Anhöhe »). *D* din forma ungurească s'a putut adăugà ulterior (cf. şi suf. top. ung. *-d.*).

[3]) Cum am arătat mai sus, mai curând derivat cu suf. slav. *-ac* din n. pers. *Gal.*

[4]) Etimologia adevărată pare a fi cea propusă de Weigand, *Balkan-Archiv*, IV, 174: singular reconstruit din pluralul *fălcii* al lui *falce* < f a l x, f a l c e m; cf. însă şi n. pers. şi top. v. *Fălcin* = *Falcin.*

[5]) Mai curând un derivat cu sufixul de origine slavă *-eciu.*

[6]) Partea finală ne trimite la ung. *-ő, -ó* ori slav. *-ev, -ov.*

[7]) Cf. şi *gorgan* şi cele ce spune despre acesta de Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, I, 283—284, şi *Dicţ. Acad. rom.*, t. II, 287.

[8]) Cf. şi Jerney, *o. c.*, II, 82—83; rus. *Bela-Věza*, L. Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, I, 178.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bihorului: « Terram uero, que est inter Thisciam et siluam Igfon, que iacet ad Erdeuelu, a fluuio Morus usque ad fluuium Zomus, preoccupauisset sibi dux Morout... et terram illam habitarent gentes, qui dicuntur Cozar »; iar toponimia în Someș (*Cuzdrioara* < **Cuzrioara* < **Cuzărioara*, ung. *Kozárvár*: *Kazarvar* a. 1261, Zimmermann—Werner, *Urk.*, 1, 85; cu *-zd-* ca în *Izdrail* < *Izrail*, cf. *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 34), în Sătmar (*Kozárd*: *Kozar* a. 1335, *Kozard* a. 1421, Csánki, *MH*, I, 479); în Nógrád (*Kazár*: *Kazar*, *Kozar* a. 1406, 1409, 1424, Csánki, *MH*, I, 100; *Kozárd*: *Kozard*, *Kazard* a. 1413—1476, 1462, 1449, Csánki, *MH*, I, 102); în Bars (*Kozarovce*, Lipszky, *Rep.*, I, 342); în Baranya (*Kozár*: *Kozar* a. 1383, 1407, *Kazar* a. 1387, *Kyskozar*, *Naghkozar* a. 1542, azi *Kis-*, *Nagy-* și *Rácz-Kozár*, Csánki, *MH*, II, 499; Lipszky, *Rep.*, I, 342); în Zagreb (*Kozar*, Lipszky, *Rep.*, I, 342); în alte părți ale Croației *Kozarevecz*, *Kozaricza* (Lipszky, *Rep.* I, 342); în Vas (*Kazár*: *Kazaar* a. 1283, *Kazar* a. 1284, 1392, etc., Csánki, *MH*, II, 762—763); în Rusia (*Kazarecz*, *Kazarič*, *Kazarinov*, *Kozarovka*, *Kozari*, etc., *Šafařik*, *Slav. Alterthümer*, II, 65; Hunfalvy, *o. c.*, 396).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

VIII

ROMÂNII DE PE VALEA OLTULUI ŞI DIN CARPAŢII SUD-ESTICI

231. Dintre Românii sud-estici mai întâiu sânt pomeniţi documentar cei din Ţara Bârsei şi a Făgăraşului, şi anume în a. 1222 [1]). În acest an dăruì regele Andrei II Ţara Bârsei ordinului Teutonilor, căruia-i îngăduì să clădească cetăţi şi cetăţui de piatră, autorizându-l să cucerească, de va puteà, toată ţara «ultra montes nivium».

În diploma lui sânt pomeniţi şì Românii, alcătuind o «terra»: «nullum tributum debeant persolvere nec populi eorum, cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blacorum» [2]), sau: «nullum teneamini praestare tributum nec etiam homines vestri, cum per Siculorum terram transierint aut Blachorum» [3]).

În anul următor, într'o donaţie făcută abaţiei din Cârţa, confirmă «terram quam prius eidem monasterio contuleramus exemptam de Blaccis...». «Meta vero huius terrae incipiens a fluvio *Alt*, ubi finis est cuiusdam insulae ascendit per paludem quae vocatur Eguerpotak usque fagos quae dicuntur *Nogebik* et in fine dictarum fagorum cadit in rivulum qui dicitur Arpas et exinde per eundem rivulum descendit in rivum qui dicitur Kurchz et per eundem rivum venit in fluvium Alt et sic terminatur» [4]).

În 1224, stabilind drepturile şi datoriile Teutonilor din Ardeal «a Waras usque in *Boralt* cum terra Syculorum terra Sebus et terra Daraus» adaogă: «Praeter vero supra dicta Silvam Blacorum et Bissenorum cum aquis usus communes exercendo cum praedictis Blacis et Bissenis eisdem contulimus, ut praefata gaudentes libertate nulli inde servire teneantur» [5]).

---

[1]) După istoricul maghiar Pauler Gy., Românii erau în Făgăraş la venirea Saşilor (*A magy. n. tört.*, I², 255, II, 44, 93).

[2]) Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 19—20.

[3]) Id., ib., I, 23.

[4]) Id., ib., I, 27—28.

[5]) Id., ib., I, 35. Într'un document din a. 1252 (id., ib., I, 78—79) se interpolează «terra Olacorum de Kyrch». «Terra *Zeku*» din acelaşi document

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În 1256 se vorbește de dijmele de strâns « ex parte Siculorum et O l a c o r u m », asigurate bisericii din Strigon [1]). Tot așà și în 1262 [2]).

Deodată cu Românii din Banatul Severinului, Țara Bârsei și a Făgărașului, sânt atestați în documentele latino-ungurești și cei din Oltenia și Muntenia.

În 1234 Papa Grigore IX se plânge într'o scrisoare adresată regelui ungar că « in Cumanorum episcopatu », deci peste munții Ardealului, unde erà și Țara Cumanilor, « quidam populi, qui W a l a t i vocantur, existunt, qui etsi censeantur nomine Christiano, sunt una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa committunt, quae huic sunt nomini inimica » și-l roagă să îndemne « praefatos W a l a t h o s. . . » « ad recipiendum episcopum » [3]).

În 1247 dinspre răsărit de Olt erà, cum am văzut, cnezatul lui Seneslav, iar în dreapta cel al lui Litovoi, în care ni se spune anume că erau « O l a t i » [4]).

După Seneslav a urmat Ioan Tihomir, numit în documentele ungurești « Thocomer » [5]), care și-a întins stăpânirea și asupra țării lui Litovoi, căzut în luptă cu Ungurii la 1279, precum și asupra Severinului.

La 1285 este pomenit « infidelis » *Barbath*, fratele lui Litovoi, care are nume românesc (Wenzel, *CDA*, XII, 435, 439). Tot așà și la 1288 (Fejér, *CD*, V, 3, p. 398).

232 Pentru numele **Oltului** (ung. *Olt*, săs. *Âlt*) avem următoarele atestăr. vechi: *Ἀλούτας* (Ptolemaeus, *Geographia*, III, 8, 3); *Alutus*, sau *Aittus* (*Tabula Peutingeriana*, VII, 5, și anume după Miller, *Itin. Rliom.*, 597: « in ponte *aluti* »; iar după *Siebenbürg. Sächs. Wb.* I, 83: « in ponte *alitti*) [6]); în inscripții: *Alutus* (id., ib., și Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 82—83).

Identificarea lui *Flutausis* din Iordanes, *De orig. actibusque Getarum*, V, 33, și din Geogr. Ravennas, *Cosmographia*, IV, 14 (« nam fluvius Flutausis finit ipsam patriam [Gepidarum] ») cu *Oltul*, pe urma citirii *Fl. Alutas* = *Fl*[*uvius*] *Alutas*, nu este sigură, întru cât după alții trebuie citit *Fl. Tausis* [7]).

însă este ung. *Szék*, iar *Vecul* de lângă Olt, pe care N. Iorga, *Ist. Rom. din Ard. și Ung.*, I, 58, îl ceteşte *Vechiul*, probabil este identic cu *Veczer*, care se găsește la mijloc între Brașov (*Barasu*) și Sepsi-Szentgyörgy (cf. terra Siculorum de *Sebus*).

[1]) Id., ib., I, 80.

[2]) Id., ib., I, 87.

[3]) Id., ib., I, 60—61.

[4]) Id., ib., I, 74—76; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 249—253.

[5]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, 625.

[6]) Controlând cu atenție harta în ediția lui K. Miller, cetirea *Alittus* mi se pare greșită. De-altfel greșită este în *Siebenb. Sächs. Wb.* și afirmația că forma *Ἀλούτα* s'ar găsi la Strabo.

[7]) Cf. C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 73—74, care crede că *Flu. Tausis* ar fi numele got-gepid al *Oltului* (I. I. Mikkola, *Symbolae Grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*, vol. II, 114, însă crede că *Flutausis* este nume celtic și numește

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În documentele latino-ungureşti *Oltul* are următoarele forme:

a) *Alt*: *α*) în cele dintâiu documente date de regii ungari şi de autorităţile ungureşti (a. 1211, regele Andrei II, *Székely oklevéltár*, I, 3, şi Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 12; a. 1222, acelaşi rege, *Székely oklevéltár*, I, 4; Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 19, 23; a. 1223, papa Honorius III, Roma, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 28); *β*) în cel dintâiu act dat de un voevod român în care i se pomeneşte numele (a. 1372, Vladislav din Muntenia, Argeş, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 386); *γ*) consecvent în toate actele date de autorităţile săseşti (a. 1339, comitele Iacob din Sibiiu şi alţi comiţi saşi, Sibiiu, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 499; a. 1359, «provinciales septem sedium Transiluanarum», Sibiiu, id., ib., II, 174; a. 1387, juzii şi juraţii Sibiiului, Sibiiu, id., ib., II, 608; a. 1415, juzii, comiţii şi juraţii din districtul Braşovului, Braşov, id., ib., III, 664, 665).

b) *Olt*: în toate actele date de autorităţile ungureşti începând cu a. 1233 (*Olth* a. 1233, regele Bela IV, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 58; a. 1247, regele Bela IV, id., ib., I, 73, 74; a. 1252, regele Bela IV, id., ib., I, 79; a. 1291, regele Andrei III, id., ib., I, 177; a. 1349, capitlul din Alba-Iulia, id., ib., II, 62; *Olt* a. 1366, regele Ludovic I, id., ib., II, 265; *Olth* a. 1415, Mihail de Nádasd, comitele Secuilor, Braşov, id., ib., III, 667).

Cât priveşte radicalul *Oltului*, el nu este cunoscut. Cei mai mulţi îl cred dacic sau tracic (cf. Tomaschek, Ortvay, *l. c.*, şi Rösler, *Rom. Stud.*, 325).

Haşdeu, *Ist. crit.*, ed. II, pp. 253—255, presupune un radical scitic sau agathirsic *alt* «aur», care se găseşte la popoarele turanice în formele *altyn*, *altun*, etc.

Şi C. Patsch, *Die Völkerschaft der Agathyrsen*, în *Anzeiger d. Ak. d. Wiss. in Wien*, Phil.-hist. Kl., 62—1925, p. 72, crede *Oltul* de origine scitică, căci îi găseşte numele la fel şi în Scitia: «Nördlich vom Kaukasus, im Siedlungsbereiche der Skythen, hiesz der in das Kaspische Meer mündende Flusz Terek Alutus [1]); ebenso wie die heutige Aluta, deutsch Alt, in Dazien. Für die Verbreitung dieses Namens in Skythenlande zeugt auch der noch jetzt Alta genannte

---

Moldova, germ. *Moldau*), şi I. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 263, şi 271—272 unde se dă toată bibliografia chestiunii.

Pentru datele privitoare la atestările Oltului vezi Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, în Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss., Phil.-hist. Cl., CXXXI, 92, şi Pauly-Wissowa, *Real-Encycl.*, I, 1707; Miller, *Itin. Rom.*, 597; Ortvay, *Magyarorsz. r. vizr.*, I, 82—83; *Siebenb. sächs. Wb.*, I, 82—83; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 457, 723, 743, 744.

[1]) În notă Patsch trimite la Ptolemaeus V, 8, 6; *Ἀλόντα ποταμοῦ ἐκβολαί*, şi la *CIL*, XIII, 8213 (Köln: «fu[i]t ad Alutum flumen secus mont[em] Caucasi», şi adaugă că *Ἀλόντα* la Ptolemaeus este greşală de tipar în loc de *Ἀλούτα*, îndreptată mai întâiu de A. v. Premerstein, *Klio*, XI, 357, n. 2, care a localizat inscripţiunea corect; cf. şi Tomaschek, în Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, I, 1595, şi H. şi R. Kiepert, *Formae orbis antiqui X.*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nebenflusz des Trubesch, eines linken Tributärs des Dnjepr (südöstlich von Kijev)».

C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 80—81, îl socoate de origine germanică, şi anume metatezat din *Lot*, pentru că *Alutus* sau **Altus* în slavă, prin care se crede de obiceiu că ne-a venit, ar fi dat **Lat* sau **Lot*, nu *Olt*, iar transformarea metatetică a lui *Lot* în *Olt* este o caracteristică a limbilor germanice nordice, în special a goticei. Diculescu însă uită că lat. *altare* trecând în slavă a fost reflectat prin *olъtar'ъ* şi prin urmare un **Altus* ar fi dat în slavă foarte bine *Olъtъ* > rom. *Olt* [1]).

H. Krahe, *Die alten geographischen Namen*, pp. 13, 63 şi 113—114 îl consideră de origine ilirică: «Der Flusz *Alutus* könnte zu den illyrischen *Alutae* gehören», iar «ethnikon»-ul *Alutae* ar fi din **Aluotae* (?).

În sprijinul originei ilirice mai pot fi citate următoarele nume socotite ilirice şi culese de R. Vulpe, *Gli Illiri dell' Italia imp. rom.* în *Ephemeris Dacoromana*, III—1925, Roma, p. 152: «*Altinum*, luogo sul Danubio a settentrione di Mursa», într'o inscripţie din Roma (*CIL*, VI, 2733), deosebit de «*Altinum* della Venetia» (cf. Strabo, 314: Plin. *N. h.*, III, 147; Ptolem., II, 15, 2) «*Altina mutatio* nella Pannonia inferiore» *Itin. Hieros.*, 563; cf. Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, I, 1697); «Ἀλτίνα nella Mesia inferiore, nell' odierna Dobrogia» Procop., *De aedif.*, IV, 11, p. 308; *Not. dign.*, 37, 102); un loc Ἄλτος în Macedonia (Steph. Byz., s. v.), altul în Epir, aproape de Durrazzo (Vibius Sequester, *De flum.: Alto Dyrrachiae;* cf. Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, I, 1698).

Ne-am puteà gândì şì la un latin **Allutus* < *alluo* «spăl», «curg pe lângă...» < *ad-luo* (cf. *alluvies* < *adluvies*, *alluvium* < *adluvium* «povoiu», etc.) < *luo* «spüle» = *lavo* «wasche» în compoziţie. Grafiile atestate însă se opun acestei explicări.

Nu este posibilă nici derivarea din *lut* < lat. *lŭtum*, pe care o găsesc la S. Moldovan, *Ardealul*, ed. II, vol. I, Braşov, 1911, p. 170.

Dar chestiunea radicalului şì aici, ca şì la *Mureş*, *Timiş*, etc., este de mai mică importanţă pentru noi decât cea a felului cum ne-a fost transmis.

Fie deci de origine tracică, scitică ori ilirică (pentru originea scitică se pare că vorbeşte întinderea Sciţilor—Agathyrşi tocmai pe valea de sus a Oltului, pe Târnave şi Mureş, cf. V. Pârvan, *Getica*, p. 7, şi harta I: «Răspândirea Scythilor în Transilvania şi pe Valea Dunării), credinţa celor mai mulţi este că *Alutus*, *Alutas* ne-a fost transmis în forma *Olt* prin mijlocire slavă [2]).

[1]) Vezi observaţiile lui O. Densusianu în *Grai şi suflet*, I, 351, şi ale lui G. Giuglea în *Dacoromania*, III, 967—968.

[2]) Cf. Tomaschek, *l. c.*, Sandfeld-Jensen în *Grundriss*-ul lui Gröber, I, 53: «Von den Ortsnamen sind tatsächlich eine Menge rein slavisch oder slavisiert wie *Olt* = Aluta»; G. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 75: «Der antike Name ist

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

De aceeași credință a fost și Melich în *Magyar Nyelv*, II, 103 (cf. și Rösler, *Rom. Studien*, 325). Acum crede că rom. *Olt* este din ungurește (cf. Rösler, *Dacier und Romanen*, în Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss., LIII, 79), «singura explicare neexcepționabilă din toate punctele de vedere» (*A honfoglaláskori Magyarország*, 267).

Într'adevăr felul cum apare *Oltul* în documente prezintă o mare analogie cu *Ampoiul*, care, în forma sa actuală, am văzut că este reprimit din ungurește.

Dintre formele vechi, *Ἀλούτας* este de felul lui *Grisia*, *Marisia*, *Tibisia*, *Τιφήσας*, deci nu poate fi avut în vedere. Putem avea în vedere numai forma *Alutus*, care ar puteà avea *u* lung ori scurt. Formele documentelor latino-ungurești și cele actuale ne arată că nu putem porni decât dela A'l ŭ t u s, pentru că altfel *u* nu s'ar fi putut sincopà.

Vechiul *A'lŭtus* n'a putut fi luat de-a-dreptul în ungurește. Se pune deci întrebarea, care erà forma *Oltului* când au ajuns Ungurii la el și cine le-a mijlocit-o?

Cele dintâiu documente date de autoritățile ungurești (*a*, *α*) ne arată că această formă a fost *Alt*. Același lucru ni-l arată și cel dintâiu document dat de un voevod român în care este pomenit numele *Oltului* (*a*, *β*), precum și grafiile autorităților săsești (*a*, *γ*) și mai ales rostirea săsească *Ậlt*, care pleacă dela o formă *Alt*, nu *Olt*[1]).

Forma *Alt* ar puteà fi slavă numai dacă *a* ar fi fost lung: Ā'l ŭ t u s > slav **Ā'lъtъ* > **Alъtъ* ori **Latъ*. Altfel s'ar fi născut în slavonește **Olt* ori **Lot*: **Ă'l ŭ t u s* > slav. **Ă'lъtъ* > **Olъtъ* (cf. lat. *altare* > slav. *olъtarъ* > *oltar'*ь).

Fie că ar fi fost *a* lung, fie că ar fi fost scurt, din A' l ŭ t u s (A' l i t t u s?) ar fi trebuit să avem *Alt* în românește (pentru sincoparea lui

Alútas (Ptol. 3, 8, 3), Alutus, Aluta sind jüngere Formen. Die rum. Form weist auf slav. Überlieferung hin, da Alůtas erbwörtlich zu Arută ein A'lutus zu Alt geworden wäre, im slav. Munde aber zu Olt werden muszte, also die Bulgaren waren v o r den Rumänen die Anwohner des Flusses» (cf. și *Balkan-Archiv*, I, 36). Dintre filologii români, Philippide, *Originea Românilor*, I, 457, constată că *Oltul* de astăzi «nu-i fonetism românesc»; O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 293, este de aceeași părere, iar S. Pușcariu, *Limba română și graiul din Ardeal* (Extras din vol. II al lucrării «Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul», 1918—1928), București, 1929, p. 3, îl crede cu «formă străină», și adaugă: «Pentru ca *Alutus* să fi devenit însă, în gura Slavilor, *Olt*, el a trebuit să fie transmis acestora de o populație de origine latină». Tot prin mijlocire slavă îl crede venit *Oltul* românesc și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 141.

[1]) *Siebenbürg. Sächs. Wb.*, I, 83, greșește, când recurge la etimologia populară pentru a explicà săs. *Ậlt* din *Olt*: «Die einwandernden Siebenbürger Sachsen hörten den Namen (von den ansiedelnden magyarischen Führern oder von Rumänen?) als Olt (1233, aqua Olth Urk. 1, 20; 1252, Fluvius Olth, Ebenda 1, 70), stellten aber volksetymologisch das Wort zu alt ‚vetus' (1211, aqua quae vocatur Alt, Ebenda 1, 9; 1222, Fluvius Alt, Ebenda 1, 18) und lauteten es dem entsprechend als *Ậlt* in die Mundart ein». Dar diplomele dela 1211 și 1222 nu vin dela Sași, ci dela cancelaria regală, și nu vine nici cea dela 1223 și cea dela 1372, și atunci cum rămânem cu apropierea de *alt* «vetus»?

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(harta lui Honterus, germ. *Wargisch*, Lipszky, *Rep.*, II, 158; *Vargyas-patak*, Lenk, *Lex.*, IV, 387).

b) de origine germană: *Kercs*, rom. *Cârța* (vezi datele mai jos); *Vidombák* (*Widinbach*, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 522; « *Videnbak* vel *Wiedenbach* g. », pentru râu, și « *Videnbak* h. *Wiedenbach* vel *Weidenbach* g. *Vidombák* aut *Gyenbáff* val. » pentru sat, Lipszky, *Rep.*, II, 160; « *Valye-Vidombákuluj* », g. « *Weidenbach* », pentru râu, și « *Vidombák*, *Vidombachinum*, *Weydenbach*, w. *Gyimbaff* » pentru sat, Lenk, *Lex.*, IV, 408 și 446; *Gimbav*, *Vidombák*, *Weidenbach*, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 81).

c) care nu se pot explică din limbile locuitorilor din Valea *Oltului*: *Bârsa*, ung. *Barcza*, săs. *Burtza*, *Burtzen* (vezi datele mai jos); *Țibin*, ung. *Czibin*, săs. *Zibin* (vezi datele mai jos); *Cașin*, ung. *Kászony* (vezi datele mai jos); *Covasna*, ung. *Kovászna* (Lipszky, *Rep.*, II, 77; Lenk, *Lex.*, II, 354); *Târlung*, ung. *Tatrang* (Lipszky, *Rep.*, II, 145; « *Tatrángbach* » și satul « *Tatráng*, *Tatrangia*, *Tatrangen*, w. *Terlunzsen*, *Terlunzsán* », Lenk, *Lex.*, IV, 242; satul *Târlungeni*, *Tatrang*, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 178); *Tortillou* (*Tartelowe*, *Tortillou* = « Tartlauer Bach », cf. satul rom. *Toarcla*, ung. *Prázsmár*, a. 1211, 1222, etc., Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 12, 19, 23, 605); *Timiș*, ung. *Tömös* (vezi datele la *Timișul* din Banat).

La acestea trebuie să mai adăugăm a patra grupă, a apelor pe care le culege *Oltul* în Muntenia și pe care Melich le uită cu totul: *Bistrița*, *Govora*, *Lotrul*, *Luncavățul*, *Mam*, *Peșteana*, *Olteț*ul[1]), *Râmnicul*, *Tesluiul*.

234. Nu mă voiu oprì la cele câteva mici părae din Secuime (*Egerpatak*, *Körmös*, *Szilos*, *Vargyas* = « Varjas »), a căror origine ungurească este explicabilă în locul unde se găsesc.

Pentru *Weidenbach* > *Vidombák* și *Ghimbav* vezi Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 138; pentru *Tartlau* > *Toarcla* vezi același, *o. c.*, pp. 125—126.

Tatrang, *Târlung* îmi este nelămurit, cum îi este și lui Melich. *Koszd* sau *Kozd*, pe care Melich îl citește greșit *Kosd* (cu *ś*), nu poate fi unguresc.

Arpașul (cf. și loc. *Arpașul-de-sus* și *-de-jos* în Făgăraș), este derivat deobiceiu din ung. *árpás* « loc cu orz », « hordearius » (cf. și Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 1909).

[1]) Pe acesta îl amintește și Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, combătând pe Rösler, *Rom. Studien*, 325, care-l crede rutean, și pe Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 77, care-l crede bulgar. Melich îl crede derivat românesc cu suf. *-eț*, pe care-l găsește în *Șieuț* < *Șieu*, *tăuț* < *tău*. Fără îndoeală *Olteț* ar puteà fi și derivat românesc cu *-eț* pe care-l avem în limbă. Dar acest sufix este de origine slavă (cf. Pascu, *Suf. rom.*, pp. 317—324) și n'are nimic comun cu *-uț* din *Șieuț*, *tăuț*, care este de origine latină (cf. Pascu, ibid., pp. 153—159).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Un *Árpás* mai avem în com. Sopron, altul în Somogy (Lipszky, *Rep.*, II, 21). Despre cel dintâiu ni se spune că la 1222 se găsiau în el Pecenegi: « Iula Palatinus şi Comes Soproniensis » le întăreşte Pecenegilor în acest an privilegiile (cf. Jerney, *o. c.*, I, 233—234; Hunfalvy, *o. c.*, 356—357, Fejér, *CD*, III, 1, p. 363). S'ar puteà deci şi ca în numele *Arpaşului* să avem a face cu un radical de origine pecenegă, dat fiind că şi în Ţara Făgăraşului găsim Pecenegi. Nu pot precizà însă care ar puteà fi acest radical.

Rămânând aşà dar la derivarea lui *Árpás* din ung. *árpás* « hordearius », fiindcă nu înţelegem destul de bine pe fluv. *arpas* a. 1095 (Szamota-Zolnai, *MOklSz*, 31) şi pe *Árpástó* > rom. *Arpaşteu* din Someş (*Arpastow* a. 1408, Zimmermann-Werner, *Urk.*, III, 452, 453) « lac cu sau de orz », deoarece în râu şi lac nu se produce orz (cf. *Nádastó* « lac cu trestie), nici nu este orzul animal ca să se ţină în apropierea lor sau în ele (cf. *Halastó*, *Ludastó*, *Pisztrángostó*, *Ágarastó*, *Sasostó*, etc.), e mai bine să-l socotim la origine nume de persoană [1]).

235. Numele românesc al **Caşinului**, com. rur., sat, fostă mănăstire, luncă, pădure, moşie, părâu, vale, *Culmea Caşinului* din Bacău (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 225—228), rom. *Caşin*, ung. *Kis-Kászon*, sat în Ciuc (« de *Kazun* » a. 1332, « de *Kasun* » a. 1333 (Orbán B., *A székelyföld leirása*, II, 53; « rivulos Pesulnuk et *Kasun* » a. 1360, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 186, « ad Sedem *Kazon* » a. 1462, *Székely oklevéltár*, I, 194; « de *Kasson* » a. 1477, ib., III, 100) păstrează forma originală a radicalului, căci este vorba de un derivat cu suf. slav *-in* dintr'un nume de persoană identic cu rom. *caş* < c a s e u s,-u m [2]), ori cu slav. *kaša* « Brei » (cf. şi *Piscul-Caşului* în Muscel, *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 228; *Kás* sau *Kási* în Somogy; *Kašov*, ung. *Kásó* în Zemplén; *Kássád* în Baranya, *Caşva*, ung. *Kásva* în Turda şi Năsăud, etc.).

În acelaşi timp ung. *Kászon* nu este decât evoluţia normală ungurească a lui *Caşin* cu rostirea *sz* a lui *š* obişnuită la unii Secui şi Ciangăi

[1]) Cf. « *Arpăşeştii* [= Hărpăşeştii] lui *Arpaş* » a. 1456, j. Iaşi, M. Costăchescu, Doc., *Mold.*, II, Iaşi, 1932, 569, 570, 573. Nu este tocmai sigură nici explicarea numelui *Amlaşului* sau *Amnaşului*, ung. *Omlás*, săs. *Hamlesch* (*Omlas*, *Hamlesz*, *Homlas*, *Hamlesch* a. 1319, 1322, 1354, 1378, 1383, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 342, 365, II, 104, 105 etc. şi indice, I, 590, II, 925; rom. *Amlaş* a. 1396—1418, în *Sbornik*-ul min. de instr. bulgar, IX, 327—329, a. 1424, 1431, 1437, 1451—52, 1456, 1460, 1468, I. Bogdan, *Doc. priv. la rel. Ţăr. Rom. cu Braşovul şi cu Ţara Ung.*, I, 22, 33, 72, 87, 316, 325, 337, 361; *Amlas*, *Omlas*, *Omulus* a. 1457, 1460, 1478, id., ib., I, 319, 325, 337, 361) din ung. *omlás* « surpătură », « Rutschung », « Absturz » (Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 281, şi Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 77). Poate fi vorba adecă şi de un nume de persoană, al cărui radical nu-l pot precizà acum.

[2]) Şi G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 245, consideră *Măgura Caşinului* ca « Berg mit Käserei » şi trimite la it. *cascina*. Dar pe p. 269, explicând *Covasna* < slav. *kvasna* (sc. *voda*), adaugă: « Auch m. Fl. N. *Kászon* < **kovdszon*, Zufluss des (*Feketeügy*, *Cernavoda*) Schwarzbaches . . ., gehört etymologisch hieher ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(cf. ung. *nyivász* < rom. *nevoiaș* în Treiscaune, ung. *nyivelyesz* în Moldova < rom. *nevoieș*, Szinnyei, *MTsz*, I, 1554, și *Magyar Nyelvör*, XXIII, 482, etc.)[1]).

Casonul-mare, ung. *Nagy-Kászon* și *Cason-Uifalu*, ung. *Kászon-ujfalú*, etc., sânt reprimite din ungurește.

236. *Cașinul* se varsă în *Fechetig*, ung. *Feketeügy* (atestat la 1532, Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 46), care curge prin j. Trei-Scaune și Brașov. Lipszky, *Rep.*, II, 43 și 154, și Lenk, *Lex.*, II, 328, nu cunosc un nume românesc *Cernavodă* al acestuia și se pare că Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 165 și 268—269, face confuzie cu *Săcelul*, ung. *Fekete-viz*, germ. *Schwarz-Wasser*, despre a cărui vechime voiu vorbì mai jos.

Și acest nume ca și al *Homoród*-ului unguresc se înțelege ușor în locul în care se găsește, mai ales că vechimea nu-i este prea mare.

237. Baraoltul sau *Bărăoltul*, ung. *Baróth* (*Boralt*, a. 1224, *Székely Oklevéltár*, I, 5, și Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 34; « de *Borouch* » a. 1332, « de *Boroth* » a. 1333, « de *Borchurch* », Orbán B., *A székelyföld leirása*, I, 213; « de *Borotfalw* », « de *Barothfalua* », Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 664, etc.) este derivat de Kisch din ung. *bor-* « Wein » (sc. *-viz* « Weinwasser, im Sinne von « Sauerwasser ») + *Alt* = « Olt » (*Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 141). Și O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 8, admite această etimologie, adăogând că numele s'a dat « Zum Unterschied vom grossen Alt, dessen Nebenflusz der Baroth-Bach ist » și că « Tatsächlich ist dieser Bach reich an Sauerwasserquellen ». După Karácsonyi, *Erd. Ir. Szemle*, 1927, 238, *Baraolt* derivă din n. pers. v. germ. *Warald*, *Baroald*.

Etimologia lui Kisch însă este neprobabilă, fiindcă *bor* « Wein » nu înseamnă « Sauerwasser » decât în compusul *borviz*, care nu pare a fi așà de vechiu ca *Baraoltul*.

Dacă ar puteà fi vorba de un radical *bor*, ne poate sta la dispoziție mai curând slavul *borъ* « Fichte; Fichtenwald ».

Dar și în acest caz rom. *Baraolt*, despre care Liebhart este nevoit să recunoască că « dürfte die ursprüngliche Form besser bewahrt haben », ar rămâneà neexplicat.

Înainte de a încercà explicarea numelui *Baraoltului* ar trebuì să știm dacă el s'a dat întâiu părâului, și dela acesta s'a întins asupra muntelui *Baraolt*, ori lucrurile s'au petrecut invers.

[1]) *Bicaz* « cremene, cvarț, cvarțit » poate fi atât o reconstrucție din plur. *bicaji* < *bicași* al singularului *bicaș* (< ung. *békasó*, propriu « sarea-broaștei », *Dicț. Acad.*, I, 555), cât și dintr'o rostire cu *s* a lui *š* unguresc (cf. *bghicaz* în Broșteni, jud. Suceava; *bicaz* în Bihor).

Este greu de spus acum dacă numele *Bicazului* (apă, localitate, pas) derivă din acest *bicaz* ori dintr'un *Békás* « Froschbach », cum propune Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 85. Totuși, fiind vorba de o regiune muntoasă și pietroasă, pare a fi mai probabilă explicarea din *bicaz* « cremene, cvarț, cvarțit ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

În cazul întâiu am puteà să ne gândim la un compus din slav. *bara* «Sumpf» (vezi Berneker, *SEW*, I, 43; cf. și rom. *bară* < srb. *bara*, *Dict. Acad.*, I, 488) + *Olt.*

În cazul al doilea ar puteà fi vorba de un nume topic născut dintr'un nume de persoană, ca *Apold*, *Arnold*, *Girold*, etc.

Dar numele nu este unguresc cum vrea Melich, *A honfogl. Magy*, 268, și Pais, *M. Nyelv*, XXIII, 579 (< turc. *boru* + *aldy*).

238. Despre **Szék-aszó** am arătat în mai multe locuri ale acestei lucrări că nu este unguresc decât în partea sa ultimă, care traduce pe cea dintâiu: românescul *sec*, deci *Părăul-sec*, nu ung. *szík* «sodă». Etimologia populară *Szegaszó* ne arată clar că Secuii nu mai înțeleg pe *Szék* ca cuvânt unguresc.

239. Timișul, ung. *Tömös* l-am explicat în legătură cu numele *Timișului* din Banat, arătând că forma românească este mai veche decât cea ungurească.

240. Bârsa se găsește în următoarele forme:

1. *Borza*: (*terra*) *Borza* sau *Borze* a. 1211 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 71), a. 1211 (ib., I, 12), a. 122 (ib., I, 14), a. 1213 (ib., I, 16), a. 1225 (ib., I, 39), a. 1231 (ib., I, 51, 52, 53), a. 1278 (ib., I, 135), a. 1373 (ib., II, 410).

2. (*Terra*, *aqua*) *Borsa* a. 1211 (ib., I, 12), a. 1222 (ib., I, 23).

3. (Terra) *Boza*, *Boze* a. 1223 (ib., I, 24, 25, 26), a. 1224 (ib., I, 28, 29, 30, 32), a. 1225 (ib., I, 36), a. 1226 (ib., I, 44, 46).

4. (Terra) *Burza*, *Burze* a. 1222 (ib., I, 19, 22, 23), a. 1232 (ib., I, 56), a. 1234 (ib., I, 59), a. 1235 (ib., I, 62).

5. (Terra) *Bursa* a. 1222 (ib., I, 18).

6. (Terra) *Burcza* a. 1460 (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, București, 1905, p. 326); Terra *Burczensis* a. 1460 (id., ib., 16, 324—326).

7. *Burcya* a. 1385 (Zimmermann—Werner, II, 601, 602); a. 1444, 1456 (I. Bogdan, ib., p. 313, 316, 317). Aici intră și forma *Wurcia* a. 1430 (id., ib., 36).

8. (*Terra*) *Barza* a. 1349 (Zimmermann—Werner, II, 62).

9. *Barcza* a. 1460 (I. Bogdan, *o. c.*, 326); a. 1484/1568 (*Székely Okltár*, III, 75; cf. și vol. I); *Districtus Barczensis* a. 1430 (I. Bogdan, *o. c.*, p. 37).

10. *Barcsza* a. 1407 (Zimmermann—Werner, III, 428).

Sașii numesc râul *Bârsei Burzen*, iar ținutul *Burzenland* (*z* = rom. *ț*, ung. *cz* sau *c*). Mai de mult numele săsesc a fost și *Burtza* (cf. *Székely oklevéltár*, IV, p. 142, a. 1600: «durch *Burtzaland*»). Fiindcă în limba săsească ardeleană germanul apusean *u* înainte de *r* + *z* de-obiceiu rămâne neschimbat, așà de pildă cuvântul *kurz* «scurt» se

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rostește totdeauna cu *u* (cf. Kisch, *Bistritzer Mundart*, 21; A. Scheiner, *Die Mundart der Siebb. Sachsen*, 8, § 7), urmează că *Borza*, *Barza* documentelor nu poate fi formă săsească ardeleană.

Ce privește numele românești, avem următoarele date.

După Lipszky, *Rep.*, II, 25, râul numit ungurește *Barcza*, săsește *Burtzen* și *Burzen*, se numește românește *Burcza* (acesta trebuie cetit *Bârța*).

La Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă* (1359—1595), ed. C. Giurescu, București, 1916, p. 111, găsim: « țara *Bârsei* » (cf. « țeara *Bărsei* », la Kogălniceanu, *Let.*, I, 38).

Bâ'rsĭa = *Bârsa* trebuie cetit și acel *ἅπαξ λεγόμενον Bârsi'a* dat de Tiktin, *DRG*, p. 193, după Miron Costin (Kogălniceanu, *Let*², I, 360): « *Ó*stea Ghicăi Vodă aŭ luatŭ atuncĭ în țéra Brașeulu˘, ce se chĭamă *Bârsia*, trĭĭ pălăncĭ », căci cevà mai la vale, pe aceeași pagină, cetim: « Den țéra *Bărseĭ* aŭ purcesŭ oștile pren midĭlocul (*sic*, = « mijlocul ») Ardélului », iar genitivul *Bârsei* nu poate aveà decât nominativul *Bârsa*.

Această formă fonetică o au Românii încă de prin s. XIV: « *prăgarem Braševskim* i Ražnovcem i văsei *zemli Brășĕnskoi* » = « pârgarilor brașoveni și Râșnovenilor și întregei țări a Bârsei » a. 1375—80 (I. Bogdan, *Documente și regeste*, București, 1912; vezi acest document slavonește în *Sbornik*-ul bulgar, XIII, 47): *zemlĕ Brășĕsskaa*, *zemli Brășĕnskoi* a. 1421, 1424—1427 (I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, p. 9); *zemli Brășĕnskoi* a. 1424—1427 (id., ib., p. 14, 32); *zemli Brăse* a. 1431—33 (id., ib., p. 40); *zemli Brăsi* a. 1432 (id., ib., p. 42); *Brăse* a. 1431—1433 (id., ib., p. 64); *i văsei Brăse* a. 1438—46 (id., ib., p. 81 și 82); *zemli Brăse* a. 1476 (id., ib., 95); *ot Brăsa* a. 1476 (id., ib., 98); *ot zemle Brăse* a. 1459 (id., ib., 101); *Brăsa* a. 1460 (id., ib., 102), etc.

Pentru *Bârsa* s'au propus următoarele explicări.

După W. Tomaschek (*Sitzungsber. d. Wiener Ak. d. Wiss.*, CXXXI—1894, p. 59) este de origine traco-dacă, iar înțelesul îi este de « Birkenbach », cf. sl. *brĕza* « Birke », os. *bärzä*, etc., « Birke », adecă « weissgefleckt ». La această părere m'am atașat și eu în *Pagini Literare*, Arad, 1916, pp. 84 ș. u., și în *Dacoromania*, I, 135—145, 553—554, ca și Melich, care părăsindu-și părerea anterioară despre originea bulgară a *Bârsei* (< v.-bg. *brŭzŭ* « iute », *Magyar Nyelv*, II, 103), într'un studiu publicat în *Magyar Nyelv*, XI, 241—245 (și în *Korrespondenzblatt*, XXXIX, 1 ș. u.), îl socoate acum traco-dac (cf. și *A honfoglaláskori Magyarország*, p. 271, n. 23), adăugând textual: « Acum când cunosc mai bine desvoltarea fonetică a numelui râului *Barcza*, am convingerea că vechiul unguresc *Bursza* nu poate fi împrumutat din femininul adjectivului bulgar **brŭza* « iute », ba peste tot nu poate fi de origine slavă. Bănuesc că *Olt*, *Sztrigy*, *Szamos*, *Ompoly*, *Barcza*, *Temes*, *Maros*, *Kőrös*, *Zsil* sânt din limba, din care este și numele

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

râului *Abrud* şi al oraşului *Abrudbánya*. Iar acesta, după părerea mea, în limba ungurească e de origine dacică şi din ungureşte a străbătut în româneşte, v. *EtSz*. Numele de râuri amintite mai sus, toate sânt rămăşiţe dacice în ungureşte; şi toate până la unul au ajuns din ungureşte în româneşte şi în săsească ardeleană» (p. 245).

Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 461, face următoarea întemeiată observaţie în legătură cu teoria lui Melich: «Va să zică au trăit Dacii singuri în Transilvania până în secolul X şi apoi s'au maghiarizat? Cu alte vorbe statul dac, după ce a fost răsturnat provizor de Romani pentru o bucată de vreme şi a fost înlocuit cu o provincie romană, şi după ce Hunii s'au stabilit în el ca la ei acasă iarăşi o bucată de vreme, şi după ce Gepizii au făcut cu el ce au vrut iarăşi o bucată de vreme, şi după ce Slavii au umplut tot locul prin prejurul lui şi nu l-au mai părăsit cel puţin de pe vremea Gepizilor până astăzi (Şi trebuie să fi trecut Slavii măcar ca un puhoiu şi prin Transilvania, pentru că avem mărturii sigure că au fost Slavi pe acolo pe vremea Goţilor), a rămas iar în picioare, plin numai de Daci, fără un picior de străin într'însul, şi a aşteptat pe Unguri să vie (cel mai degrabă în secolul al zecelea), ca să se maghiarizeze şi să-şi găsească în sfârşit capătul vieţii!».

După Rösler, *Rom. Stud.*, 133, *Bârsa* este de origine ruteană, fără a se precizà radicalul.

E. Fischer, *Sächsischer Hausfreund*, 1914, p. 198, nu crede în explicarea din alb. *barə* «weiss», ci-l identifică mai curând cu slav. *berza* (sic) sc. *reka* «apă repede».

După G. Czirbusz, *Hegyek és folyók Erdélyben*, în rev. *Erdély*, Cluj, 1908, p. 141, şi G. Opreanu, *Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor*, p. 28 (cf. şi G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 91) *Bârsa* ar derivà dintr'un slav. *brs* «Fels, Klippe, Riff». Dar cuvântul, la care se gândesc ei, are de obiceiu forma *brusŭ* (cf. rus. *brusŭ* «Wetzstein» şi «vierkantig behauener Balken», rut. *brus* «Schleifstein; Balken, Klippe»; bg. *brus*, srb., sl. *brûs* «Wetzstein», «Schleifstein», č. *brus* «Schleifstein», pol. *brus* «Wetzstein; Balken», la Berneker, *SEW*, I, 89—90) şi a dat româneşte *brus* şi, prin reconstrucţie din plural, *bruş* şi *bruj* [1]).

G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 771, n. 3, trimite pentru *Ţara Bârsii* şi *Braşov* la got. *barizeins* «aus Gerste», v.-bg. *brašĭno*, s.-cr. *brašno* «Mehl» etc., dintr'o bază indoeurop. **bharos*, **bhars-inom* «zum Gerste gehörig» (v. Walde, *Wb.*², 272; Feist, *Et. Wb.*², 60). » (*Ţara*) *Bârsii* ar fi astfel un nume străvechiu ce ar fi însemnat «Ţara orzului», cu un ecou mai târziu în forma slavă *Braşov* («târgul cerealelor»?) « E o presupunere care nu se întemeiază pe nimic real.

[1]) În toponimia slavă se poate vedeà *brus* şi derivatele lui la Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 230 [148], nr. 33.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bârsa și *Țara Bârsei* (ung. *Barcza* și *Barczaság*, săs. *Burzen* și *Burzenland*), *Bârsa* lui Bucur [1]), ca și numele de localități *Bârsa* (ung. *Berza*) din jud. Arad, *Bârsa* (ung. *Dabjonujfalú*) din jud. Sălagiu, *Bârsana* (ung. *Barczánfalva*) din jud. Maramureș, apoi probabil *Bârsău* (ung. *Berekszó*) din jud. Someș, *Bârsăul-de-jos* (ung. *Alsó-Berekszó*) și *Bârsăul-de-sus* (ung. *Felső-Berekszó*) din jud. Sălagiu, *Bârsăuța* (ung. *Kis-Borszó*) din jud. Someș [2]), și următoarele numeroase numiri de păraie, văi, păduri, moșii din Muntenia și Moldova: *Bârsa*, pârâu în Vâlcea; *Bârsan*, *Bârsanul*, *Bârsănești*, *Bârseasca*, *Bârseni*, *Bârsești*, *Bârsoiul* [3]), din pricina lui *-s-* negreșit trebuie despărțite de numele râului *Bârzava* sau *Bârzova* (ung. *Berzava*), afluentul Timișului, și al râulețului *Bârzasca* (ung. *Berzászka*) din jud. Caraș-Severin, precum și de al localităților *Bârza* (ung. *Börza*) și *Bârzasca* (ung. *Berzászka*) din jud. Caraș-Severin și *Bârzava* sau *Bârzova* din jud. Arad [4]), ca și de următoarele numiri topice din Muntenia și Moldova: *Bârza*, *Bârzan*, *Bârzani*, *Bârzeasca*, *Bârzei*, *Bârzeiul*, *Bârzescul*, *Bârzești*, *Bârzila*, *Bârzoești*, *Bârzota*, *Bârzoteni*, *Bârzotești*, *Bârzoțelul*, *Bârzoiul*, *Bârzotei*, *Bârzul* [5]), care derivă din slav. *brŭzŭ* « iute » (despre *Berzovia*, *Bersovia* a fost vorba mai sus).

Cum se vede din documente, în care și formele cu *-ț-* trebuie cetite cu *-s-*, forma cea mai veche este cea cu *-s-*. Forma cu *-ț-*, pe care o au de-altfel toate trei limbile din Ardeal, pare a fi mai nouă.

Trecerea lui *s* în *ț* este foarte obișnuită mai ales la împrumutarea cuvintelor dintr'o limbă într'alta. O au nu numai Sașii, ci și Ungurii și Românii:

S ă s.: *tsabjen*, *tsuebich* « Säbel » < *sabie* (I. Brenndörfer, *Román* (*oláh*) *elemek az erdélyi szász nyelvben*, Budapest, 1902, 51); *tsurpen* « schlürfen », « saugen » < *sorbi*, Brenndörfer, *o. c.*, 51; *Tseretsel* (doc. a. 1296: « villa *Zeret* ») < *Serețel* (G. Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, 124; Brenndörfer, *o. c.*, 72); *Tsaret* < *Seret* (Kisch, *o. c.*, 214; G. Keintzel, *Lautlehre der Mundarten von Bistritz und Sächsisch-Regen* în *Archiv des Ver. für sieb. Landeskunde*, XXV, 175, 177, 178); *Zākel*, *Zaękel* < ung. *székely* (Keintzel, *o. c.*, p. 216); *tsaiku* 1. « Eichelhäher, Holzhäher », 2. « Einfaltspinsel » < *szajkó* (Keintzel, *o. c.*, 216); *Ziklə* < ung. *szikla* (G. Kisch, *Namenbuch*, 148); *Stroietzkul* (*AAR*, XXI, 219); *Vatzi Nyamtzul* alături de *Vassj Nyamssul*, ib. 223, și *Vassi Nyamssul*, ib. 226); *Vicztherny k* (Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 549, alături de *Bisstrisse* = « Bistrița », Hurmuzaki, *Doc.*, XV, 552); *Czód*, *Zood*, *Zoodt* < *Sad*; *Tzibin* < **Sibiń* > *Sibiiu*, etc.

[1]) Vezi I. Turcu, *Escursiuni pe Munții Bârsei și ai Făgărașului*, Brașov, 1896, p. 66; cf. și O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, p. 7, n. 1.

[2]) Vezi S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 15.

[3]) *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, pp. 454—456, și D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, p. 33.

[4]) Vezi S. Moldovan și N. Togan, *o. c.*, p. 15. — *Bărzăști* (ung. *Barzest*, *Borzest*) din jud. Bihor pare a fi derivatul lui *barză*.

[5]) *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, p. 456 ș. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ung.: *czimbora*, *zimbora*, *zimbura* și *szimbora* < rom. *sâmbră*, iar acesta identic cu slav. *sjabrŭ*, *seberŭ*, *sebra* (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, p. 211—212, și Gombocz-Melich, *MEtSz*, 693—5); *deréc* < rom. *deres*, *dires*, *dres* (Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 337); *kacor* < rom. *kosor*, iar acesta din slav. *kosorĭ* (Șt. Damian, *Adatok a magyar-román kölcsönhatáshoz*, p. 25); *pupuca* < rom. *pupăză* (id. ib., 33); *cakumpak* < germ. *Sack und Pack* (Gombocz—Melich, *MEtSz*, 610); *baraczk* < slav. *breskva*; *taraczk* < slav. **trěskŭ*, cf. rom. *treasc*; *palaczk*, *palaszk* < slav. *ploskva*, etc.

Rom.: *țignal* < germ. *Signal* ori rus. *signalŭ* (< germ.; Tiktin, *DRG*, 1588). — Au putut să ne vie deci atât direct din ungurește, cât și prin săsește: *țarcă* alături de *sarcă*, cf. săs. *tsarkə* (Kisch, *Nösner Wörter und Wendungen*, 160), ung. *szarka* (< n.-sl. *sorka* < p.-sl. *svraka*; cf. și srb. *soraka*, ceh., slov. *straka*, prus. *sarke*); *țărțam* alături de *sărsam* < ung. *szerszám*; *țiclă*, *țiclău* « stâncă, pisc » < *szikla*; *țăcălie* « barbă în cioc, cioc » < *szakáll* alături de *săcălaș*, *sacaluș* « eine Art Kanone » < ung. *szakállas*, *szakállos* (Hasdeu, *Cuv. d.* bătr., I, 440). — Pentru cele trei din urmă vezi Lacea, *Dacoromania*, III, 747—8.

Dată fiind această trecere a lui *s* în *ț*, s'a putut și cea inversă, a lui *ț* în *s*, prin iperurbanizare (cf. între exemplele citate săs.: *Vassj Nyamssul* sau *Vassi Nyamssul* alături de *Vatzi Nyamtzul*; *Bisstrisse* = « Bistrița »), ori printr'o evoluție fonologică ca în rom. *capsă* « boală de cai » < ung. *kapca*; *cepiță*, *ceapță* și *ceapsă* < slav. *čepьćь* « Haube » (cf. srb. *čèpac*, *ćepica*, *šèpica*, rus. *čepecъ*, bg. *čepici*, pol. *czepiec*, etc., *Dicț. Acad.*, I[II], 253), iar din acesta ung. *csápca* și *csápsza*, din plur. rom. *cepse* > ung. *csepsze* (cf. Szinnyei, *Magyar Nyelvőr*, XXII, 249; Gombocz—Melich, *MEtSz*, 864 și 955, nu aprobă, greșit, explicarea dată de Szinnyei), etc. [1]).

Dintre cele trei limbi ardelene numai limba română are azi și forma cu *-s-* și numai ea mai are și un apelativ *bârță* și *bârsă*, care înseamnă: « lopățica cea perpendiculară și ca un lat de mână de lată, care îmbină grindeiul cu plazul și 'n care e întărită partea dinainte a cucurei [= cormanei]. Ea servește spre slobozirea sau ridicarea plazului· dimpreună cu fierul cel lat, anume ca plugul să intre mai puțin sau mai adânc în pământ » (v. *Dicț. Acad.*, I[1], p. 503; Tiktin, *DRG*, p. 193, îl traduce cu « Griessäule », « Scharbaum », « Seich- », « Kolterholz am Pfluge »).

Nu este mirare deci dacă explicarea numelui *Țării Bârsei* și a apei care curge prin ea s'a căutat în legătură cu cea a apelativului *bârță*, *bârsă*.

Pentru a-l explică pe acest din urmă, N. Jokl, *Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen*, Berlin u. Leipzig, 1923, p. 690 (cf. și Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 690) a propus alb. *vertsə* « Streichbrett » < lat. vertia.

[1]) Invers este fenomenul în *pedeapță* (Năsăud) în loc de *pedeapsă*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dar, cum a arătat O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, pp. 142—143, mai curând avem a face cu slav. *brdce*, *brdco* < *berd-* cu sensul primitiv de « vârf, ascuţiş », care poate explică atât pe *bârţă*, *bârsă* (cf. slov. *bŕdce* « lemnul pe care se sucesc firele dela plasa de pescuit », ceh. *brdce* « belfee, chişafău », slovac *brce*, *brco*, idem, din care este şi ung. *bërce* şi *bordica* 1. « belfeea jugului », 2. « lemnul pe care se sucesc firele dela plasa de pescuit », 3. ung. *oldalbërce* « coastă », la Gombocz—Melich, *MEtSz*, 363 şi 480), cât şi *Bârsa*, fiindcă radicalul *berd-* în limbile slave apare azi cu înţelesul de « deal », « munte » (vezi O. Densusianu, *l. c.*; cf. poate şi ung. *bérc* « Bergspitze, das Gebirge, Spitze », dacă cumva acesta poate fi identic cu *bërce* şi identificat cu slav. *brdce*, explicare pe care Gombocz—Melich, *l. c.*, n'o admit).

Numirea a putut să pornească dela *Munţii-Bârsei*.

Totuşi pentru *Bârsa* se poate da şi altă explicare mult mai probabilă Anume ea poate fi la origine şi nume de persoană.

Şt. Paşca îmi comunică că în Ţara Făgăraşului, vecină cu cea a Bârsei, se întâlneşte des, în documente şi urbarii, numele de persoană *Bârs*, *Bârsu*, *Bârsa*, *Bârsan* şi derivatele lor (*Byrcho* a. 1534, Veress, *Acta*, I, 237; *Berszul*, *Bersz* a. 1680, *Opria Bersz* a. 1680; *Rad Birszu* a. 1726, *Onya Birsz* şi *Matej Birsz* a. 1726, *Komsa Birsz* a. 1726, boerul *Matej Birsza* sau *Birszu* a. 1766, *Thoma Birszu* a. 1766; *Dobra Birszaje* = « Bârsoaia » a. 1688; *Burszan* a. 1789; *Sztancsul Berszenyeszei* a. 1688; *Sztancsul Berszinyiaszi* a. 1680; *Burszinel* a. 1758, 1726, mai curând identic cu *Bârsănel* decât cu un diminutiv al lui *Bârsu*) [1]). *Bârs* se găseşte şi la V. Păcală, *Monografia comunei Răşinariu*, Sibiiu, 1915, p. 134. Numele *Dr. G. Bersu* l-am citit în ziare. Pe *Bârsa* l-am întâlnit ca poreclă în Zagra, jud. Năsăud.

În cazul că avem a face la origine cu un nume de persoană, după toată probabilitatea este vorba de un derivat cu sufixul slav *-sŭ*, *-sa* (*-asŭ*, *-asa*; *-es*, *-esa*; *-isŭ*, *-isa*; *-usŭ*, *-usa*; *-ysŭ*, *-ysa*), cum sânt: v.-bg. *Havsa*, *Jan Jebsa*, *Živsa*, la W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*[2], I, 630—632; rus. *Boris*; srb., *Vlkas* şi *Vlŭksan* (cf. şi bg. *Vlkĭsan*) > rom. *Vâlsan*, care presupune forma *Vlŭksa*, *Grdus*; ceh. *Hněvisa*; *Leksa* alături de *Leka* (cf. şi rom. *Alecsa* alături de *Alecu*), *Mirsa*, *Přybisa*, *Prodasa*, *Třebsa*, *Jirsa*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 16 17 [230—231]; srb. *Boras*, *Juras*, *L'ubas*, *Milas*, *Gul'as*, *Ivesa*, etc., la Maretić, *Rad*, LXXXII (1886), 93, 103 [2]).

[1]) Cf. acum Şt. Paşca, *Studii de onomastică*, 1. *Circulaţia numelui de botez în Ţara Oltului*, extras din rev. *Ţara Bârsei*, Nr. 5 şi 6 din 1931, pp. 12 şi 13.

[2]) Astfel de derivate pot fi topicele: *Bunsa*, deal în Mehedinţi (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 80); *Burseşti*, loc. iz. în Putna (id., ib., 81); radicalele derivatelor *Georseşti*, locuinţă izolată în Vlaşca (id., ib., 209), *Versăşti*, în Olt (id., ib., 522); *Varsa* > *Varţa* (cf. *Sf. Varsava*, *Virśavia*, *Vârsava*) din jud. Cluj (Wayda de *Warsca* a. poss. 1435, *Varza* a. 1439, *Warcza* a. 1470, 1471, 1475, 1487, 1493, *Warcza*, *Warcha* a. 1487, *Warza*, *Warcza* a. 1493, *Warcza* a. 1507; odinioară lângă *Ciula-Incsel*, azi dispărut, Csánki, *MH*, V, 425—426); *Várcza*, *Várcza-Apácza*, în Solnocul interior, Lipszky, *Rep.*, II, 158; *Oarţa-de-jos* ung. *Alsó-Várcza* şi *Oarţa-de-sus*,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Trebuind să căutăm radicale obișnuite în numele de persoane, ne putem gândi la două radicale din care s'a putut formà numele *Bârsu*, *Bârsa:* 1. *ber-*, *bьrati* (*berǫ*, *bьrati* « sammeln, nehmen »), din care se cunosc derivatele și compusele: č. *Beris*, *Beriš*, *Beroš*, *Braslav*, cum s'a numit și ducele Pannoniei, *Pobraslav*; srb. *Berisav* și n. top. *Berisava*, *Berislava*, *Berislav*, *Berivoj*, *Beroje*, *Berilo*, *Berić*, etc., la Miklosich, *o. c.*, 32 [246]; 2. *bor-* (*boŕǫ*, *borti* « kämpfen, streiten »), din care sânt: ceh. *Boris*, *Borsa*, *Boreš*, *Borše*, *Bořislav*, *Bořislava*; pol. *Boris*, *Borzywoj*, *Borzym*, *Borša*; rus. *Boris*, *Borisko*, *Borić*; srb. *Borić*, *Borisav Borislav*, etc., la Miklosich, *o. c.*, 35—36 [249—250] [1]).

Pe cel dintâiu îl găsim tocmai în toponimia Făgărașului în forma *Berivoiu*: *Berivoiu-mare*, ung. *Nagy Berivoj* și *Berivoiu-mic*, *Kis-Berivoj* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 19, și W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 22; cf. *Berevoescul*, *Berevoescul-mare* și *-mic*, *-de-jos*, *Berevoești*, *Berevoești-Pământeni*, *Berevoești-Ungureni* în Muscel, *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 380—382; *Berivoe* în Prahova, *Berivoești* în Dâmbovița, ib. 387).

În altă parte este cunoscut și în alte forme: *Berila* în Muscel și Prahova (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 386), *Berislăvești* în Argeș (ib., I, 386—387), etc.

Cea mai importantă din punctul nostru de vedere este însă forma *Bersăști* din Neamțu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 388), care ar puteà arătà forma originală a *Bârsei*, înainte de a trece *-e-* după labială în *-ă-* și înainte de *-rs-* în *-â-*.

Pe al doilea îl avem în numele de persoană *Borsa* și în *Borșești* în Neamțu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 541); cf. și *Borosăști* în Vaslui și Vâlcea, *Borosoaia* în Iași, cu svarabhakti caracteristic limbii rusești (ib., I, 540—541), *Boroseni* în Soroca, *Boroseni-Noi* și vechi în Bălți (*Dicț. Geogr. al Basarabiei*, 34), *Borosești* (ib., 142, s. v. *Măcărești*).

Cum arată numirile *Borșa*, *Borșani*, *Borșești*, etc., se pare că acest din urmă și-a păstrat mai mult vocala intactă decât cel dintâiu. Prin urmare pentru n. pers. *Bârs*, *Bârsa* mai curând trebuie să ne gândim la slav. *Bьrs*, *Bьrsa*.

---

ung. *Felső-Várcza*, jud. Sălagiu, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 124); *Vorța*, ung. *Vorcza* în jud. Hunedoara (poss. *Warcza* a. 1468, *Worcza* a. 1468, Csánki, *MH*, V, 148); *Gersa*, (cf. *Gera* = « Gherman » și « Gherasim »), afluent al Someșului la Rebrișoara jud. Năsăud, rostit și *Gerța*; *Gherța-mare* și *Gherța-mică* din Ugocsa (cf. S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 90), ung. *Gércze* (*Alsogercze*, *Felsewgercze*, *Gercz utraque* a. 1405 și 1471; mai târziu *Nagy-* și *Kis-Gércze*, cf. Csánki, *MH* I, 433) și *Valea-Șerza* din jud. Turda (ung. *Erczepataka*, cf. Lenk, *Lex.*, II, 160); în sfârșit poate chiar și *Basa*, (« Basilius »), munte în Muscel (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, I, 244), *Valea Basâ* (Zagra, jud. Năsăud); *Băsești*, ung. *Illésfalva*, în Sălagiu; *Băsăști*, ung. *Bázest*, în Caraș-Severin (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 16); *Băseni* în Argeș, *Băsești* în Dâmbovița, Fălciu, Mehedinți, Teleorman; *Băseștii-de-sus*, *Băseștii-de-jos* și *Băseștii-boerești* în Bacău (cf. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, p. 35).

[1]) Un radical *bar-* nu poate fi avut în vedere, căci și-ar fi păstrat pe *-a-* (cf. *Barsu* a. 1470, 1475, 1476, la I. Bogdan, *Doc. lui Ștefan cel Mare*, I, 155, 204, 206, 209).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bârsan poate fi nu numai adjectiv derivat din *Bârsa*, ci și un n. pers. de felul lui *Vlksan* > *Vâlsan* alături *Vlkas* sau **Vlksa* [1]).

Fie că pornim dela apelativul *bârță*, *bârsă*, ori dela n. pers. *Bârsa* (iar faptul că forma cu *-s-* este mai veche ne îndeamnă să pornim dela acest din urmă), formele ungurești și săsești pot fi desvoltate în mod normal din cea românească: rom. *Bârsa* sau *Bârța* > ung. *Bursza* > *Borsza* > *Barsza* (scris: *Barza*) sau *Burcza* > *Borcza* > *Barcza* (cf. rom. *Rumân* > ung. *rumuny*; rom. *mânecar* > ung. *munyekár*; rom. *fărtat* sau *fârtat* > ung. *fortát*; rom. *vârcolac*, plur. *-ci* > ung. *varkulács*, etc.); > săs. *Burtza*, *Burzenland* (cf. rom. *Rumân* > săs. *Rumun*, rom. *mâncà* > săs. *munkà*, etc.).

Dacă limba ungurească ar fi fost păstrătoarea numelui slav, forma ungurească cea mai veche ar trebui să fie *Bersza* ori *Bercza*, ori *Borcza*, nu *Bursza*, iar cea săsească *Berza* ori *Borza*, nu *Burtza*.

Din adj. rom. *bârsan* sânt și: ung. *bërszán* 1. «păstor român muntean», în Ciuc (*Nyelvészeti Füzetek*, IX, 26 și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 375) și poate chiar și 2. «jucăree pentru copii în formă de sanie», în Brașov (acesta apropiat de ung. *szán* «sanie»), precum și *burszán* «eine Schafart» (Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 578).

241. Cel mai vechiu centru din Făgăraș a fost la început **Cârța**, ung. *Kercz*, săs. *Kerz* (cf. și *Oprea-Cârțișoara*, ung. *Opra-Kerczisora*, germ. *Kleinkerz*; *Streja-Cârțișoara*, *Sztreza-Kerczisora*, germ. *Oberkerz*), unde se găsià o mănăstire: «monasterio de *Kerch*, in rivum qui dicitur *Kurchz*» a. 1223 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 27—28); *Kerz*, *Querz*, *Querch* a. 1225, 1226 (ib., I, 38, 41, 45); *Kyrch* a. 1252 (ib., I, 78); monasterii beatae Mariae virginis de *Kyerczh*, *Kerch* a. 1306 (ib., I, 231); monasterii beatae Mariae virginis in Candelis de *Kerch* (ib., I, 233). În alte documente: *Kyrch*, *Kerch*, *Kercz*, *Keerch*, *Candela*, *de Candelis*. Se mai găsesc și formele *Cherța*, *Chirț*.

În com. Vas se găsește o *Kercza*; în jud. Fălciu părâul și valea *Cârța* (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 516).

W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 76, crede că în *Cârța* este vorba de «ein von den SS vorgefundener Bachname (1223: rivum qui dicitur *Kurchz*!)», poate un onomatopeic de origine slavă, cf. v.-bg. *krъcam*, *krъcati* «knirschen, knarren», alb. *kertsás*, *kretsás*, rom. *cârțăi* [2]), apropiat prin et. pop. de germ. *Kerz* «lumânare». Deci nu german cum crede Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 269.

Ar puteà fi vorba însă și de n. pers. *Cârstea* = *Cristea* sau **Cârstu* = *Cristu* (cf. bg. *Hristo*, *Hristjo* < *Christos* + *Christianos* și *krъstъ*

[1]) Pentru vechimea lui *Bârsan* cf. I. cav. de Pușcariu, *Date priv. la fam. nob. rom.* II, 18: *Burszan*, *Barszan* de Sinka et Ohaba a. 1534, 1598, etc.; 23: *Berszán* de A. Arpás a. 1665; 42: *Borzan* de Barczanfalva a 1326; 50: *Burszán*, *Bursan* de A. Árpás 1607, 1663; de Grid; de Sinka a. 1598, etc.

[2]) Vezi G. Meyer, *EWA*, 189; Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 707.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

«Kreuz» > *Crъstjo, -té*, la Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 119; srb. *Kristo* = *Kristofor*, *Kristof* și *Krišta* = *Krištofor*, *Krištof*, în *Rječnik*, V, 552, 553). O dovadă ca rom. *Cârstii*, gen. lui *Cârste(a)*, a dat în săsește *Kirtsi*, avem în *Luska Kirtsi* = «Lușca Cârstii», la Fr. Kramer, *Beiträge zur Geschichte der Militärisierung des Rodnaer Thales*, în *Programm des ev. Obergymnasiums A. B. zu Bistritz*, 1879/80, p. 32 (cf. *Luşca Cârstii* a. 1758, în *Arhiva Someşană*, nr. 3, p. 73). **Cârstu* a putut da deci *Cârțu* = *Kirz*, *Kerz*.

Pentru posibilitatea acestei numiri cf. *Cristea*, părău în Vaslui, *Dealul-Cristei* în Teleorman, *Muchea-de-la-Cristea* și *Valea-de-la-Cristea* în Buzău, *Cristoaia*, părâu în Vaslui, *Cristoiul* părâiaș în Bacău, etc., în *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, pp. 770—773; *Părâul-Cârstei*, mic afluent pe dreapta Putnei, în *Dicț. Geogr. al Bucovinei*, p. 163, etc.

În cazul că este vorba de numele de pers. *Cârstea* sau **Cârstu* = *Cristu*, rom. *Cârța* ar fi o reprimire din săsește.

În amândouă cazurile însă limba română a fost intermediarul radicalului slav primitiv.

242. Cele mai vechi atestări ale **Sibiiului** (ung. *Nagyszeben*, săs. *Hermannstadt*, srb. *Sibinj*) sânt: praepositum *Cipiniensem* a. 1192/96, cop. 1198 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 2); praepositi de *Scibin* a. 1200 (id., ib., I, 5); praeposituram *Cibiniensem* a. 1212 (id., ib., I, 12); apud *Cibiniensem* ecclesiam, praepositura *Cibiniensis* a. 1212 (id., ib., 13); Thomae *Scibiniensis*, *Scibiniensis* praepositi a. 1212 (id., ib., I, 15); de *Zebeniensi* ecclesia a. 1223 (id., ib., I, 27).

Atestările latine pentru *Cibinium* și *Cibiniensis* fiind foarte dese după această dată, mă mărginesc să mai citez numai două exemple fără *i* după *n*: de *Zybino* a. 1272 (id., ib., I, 118); de *Scebino* a. 1272, cop. a. 1354 (id., ib., I, 119).

L. Chalcocondylas, *De reb. Turc.*, ed. Bonn, p. 253, are: *μητρόπολις... τὸ Σιβίνιον*. Pe harta lui Honterus avem: *Cibinium*. Râul *Ţibinului* este atestat mai întâiu în forma *Zeben* a. 1496 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 226).

Documentele slavo-române au forma *Sibin* și derivatele ei: *Sibincem* a. 1432 (I. Bogdan, *Doc. priv. la relațiile Ţării Rom. cu Braș. și cu Ţara Ungurească*, I, p. 43, 44); *Sibinĕne* a. 1431 (id., ib., p. 56), *Sibinĕni* a. 1475—76, 1482 (id., ib., p. 125, 187); *Sibin* a. 1479, 1507—1508, etc. (id., ib., p. 148, 224, etc.); *Sibinu* a. 1482 (id., ib., p. 187); *sibinskii* a. 1484—1480 (id., ib., 291), etc.; *Sibin* a. 1462—1474, 1474, 1478, 1479, 1478—82, etc. (S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Ţării Românești cu Sibiiul în secolul XV și XV*, în *An. Inst. de Ist. naț.*, Cluj, IV, pp. 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, etc.); *sibinskim* a. 1469 (id., ib., p. 11 și 12), *sibinskoga* a. 1471 (id., ib., p. 17); *Sibinĕ* a. 1478—82 (id., ib., pp. 19—20), ș. a. m. d. Forma *Sibiiu* o găsim mai întâiu la 1482—83 (id., ib., p. 21).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Această formă se vede şi în numele satului *Sibiel* (*Szibiel*, săs. *Budenbach*, Lipszky, *Rep.*, I, 139), care în unele documente mai vechi, scrise de Saşi, apare în forma *Zybiniel* a. 1495 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 183), *Zybinyel* a. 1506 (ib., I, 423), *Sybinyel* a. 1507 (ib., I, 453), *Sybinel* (ib., I, 455; cf. şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 67—68 şi 139).

Numele german *Hermannstadt* apare mai întâiu la 1401: von der *Hermanstat* in Ungern (Zimmermann—Werner, *Urk.*, III, 263); *Hermannstat* in Ungern (id., ib., III, 264); *Hermanstat* in Sibenbürgen (id., ib., III, 329); yn der *hermestat*, yn der *Hermannstadt*, a. 1505 «*Quellen zur Gesch. d. Stadt Kronstadt*, I, 176 ş. u.).

Din cele de mai sus este clar că radicalul dela care trebuie să pornim este *Sibin*. Îl mai găsim în: *Sibinj* (Požega, Modruš-Fiume, Lika-Krbava), cf. şi *Sibać* (Srem); *Szeben* (Zemplén), *Szeben*, *Szebenpuszta* (Bihor), *Szebény* (Baranya), *Szebenye* (Abauj - Torna); *Hotarul-Sibieşti* (Buzău, *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 379); cf. şi *Sibiciul-de-jos*, *Sibiciul-de-sus*, *Valea Sibiciului* (Buzău, ib., V, p. 379), etc.

Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 270 (cf. şi p. 315, n. 17) constată că numele *Sibiiului* « nu poate fi explicat din slavoneşte » [1]), dar fără destul temeiu.

Explicarea a găsit-o G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, pp. 110—111, cf. şi E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszebene*, *l. c.*, p. 113), care-l derivă dintr'un slav (bg.) *siba* < *sviba* « Hartriegel, Kornelkirsche » (cf. şi bg. *sibinčja*, nume de plantă Gerov, II, 162) + suf. slav. -ьńь (pentru acesta cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*[2], I, pp. 537—538), a cărui trecere în *-iiu* în limba română este normală (cf. *cuiu*, ban. *cuniu* < c u n e u s, -u m; *pustiiu* < vechiu *pustiniu* < slav. *pustyni*; *Babiu*, ung. *Bábony* < slav. *Babiń*; *Ighiu*, ung. *Igen* < slav. **Igiń*, iar acesta mai curând din n. pers. *Iga* (a. 1737, la Iorga, *St. Doc.*, XIII, 185) < bg. *Iga*, *Igo*, *Iglika*, *Eglika* (Weigand, XXVI.—XXIX. *Jahresbericht*, 138) decât din slav. *igo* « Joch » ori *jugŭ* « Süden » + -ьńь [2]); *sicriu* < ung. *szekrény*; *budâiu* < ung. *bödöny*, etc.) [3]).

Forma românească *Sibiń* > *Sibiiu* ne-a păstrat întocmai radicalul slav, deci este cea mai veche. Din ea s'a desvoltat *Sibinburg*, prin et. pop. *Siebenbürgen*, numele german al Ardealului (Rösler, *Rom. Stud.*, 132—133; Hunfalvy, *M. Ethn.*, 450; etc.).

Discutând numele Bârsei arăt cu dovezi că *s-* românesc iniţial a fost redat de Saşi cu *-ţ-*. Săsescul vechiu *Zibin* şi actualul *Zabäng*, *Tsibing* afluentul *Cornăţelului*, săs. *Harbach* (cf. Lenk, *Lex.*, II, 90),

[1]) În notă trimite la explicările greşite date de Rösler, *Rom. Stud.*, 133; E. Fischer, *Sächs. Hausfreund*, 1914, p. 196, şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 67.

[2]) Greşit G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 129: < ung. *ig* = *ügy* (Bach) + slav. *-iń*, derivarea fiind hibridă.

[3]) Din acelaşi radical explică Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 82, pe *Sibiciu*, *Valea Sibiciului* < » *sibič*, Ort, wo *siba* wächst (cf. *lipič* wo « Linde », *zelenič* wo « Gemüse » wächst) «.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

numele de câmp *Zabêlânt* și cel de înălțime *Zâbêniggəl* din Dumitrița săs. Waltersdorff (j. Năsăud) sânt deci, cum a arătat Kisch, *l. c.*, corespondentele săsești ale românescului vechiu *Sibiń*. Numele românesc *Ţibin* al apei care trece prin *Sibiiu*, cum a dovedit C. Lacea (cf. S. Pușcariu, *Dacoromania*, IV, 1439), este reprimirea formei săsești, ivite pe hotarul orașului în gura stăpânitorilor. Așà trebuie înțeles și ceea ce spune W. Scheiner, *o. c.*, p. 68: « Rum.: heiszt der Flusz Ţibin, er weist also ss. Vermittlung auf, während der Name der Stadt direkt auf die angenommene Grundform zurückgeht ».

Forma ung. *Szeben* este evoluția normală a românescului vechiu *Sibiń*. Melich, *o. c.*, pp. 269—270 și 305—306, când este nevoit să constate că din *-e-* unguresc nu s'ar fi putut naște rom. *-i-*, recurge la cunoscuta sa soluție: inversează lucrurile. Declară rom. vechiu *Sibiń*, pe care l-am primit de-a-dreptul din slavonește, de unguresc vechiu și-l explică din acesta. Totuși simte nevoia să adaugă că rom. *Sibiiu* « poate îi primit și nemijlocit din slava sudică », cum arată *Sibinj*, numele sârbesc al *Sibiiului*, *Sibinjanin Janko*, etc.

Dar analogia *Cornățelului* a *Sadului* și a *Slimnicului* vecin, unul apropiat ca înțeles, celelalte ca formă, ne arată că e vorba nu numai de « poate », ci de un lucru « sigur ». Vom vedeà că numele ungurești ale celor două dintâiu (ape și sate) sânt mai nouă, nu numai decât cele românești, ci și decât cele săsești primite din românește. Și cu toate acestea numele acestor trei așezări, ca și cel al *Sibiiului*, sânt dintre cele mai vechi ale Transilvaniei.

243. Formele cele mai vechi ale **Cornățelului** sânt:

1. *Cornachel* a. 1306 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 234).

2. *Harbasdorff* a. 1336 (id., ib., I, 466); aquam *Harbach* (id. ib., III, 270); *Haremsdorf*, *Harmszdorff* a. 1494 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 167); *Harwasdorff*, *Harwarzdorff* a. 1509 (ib., 532 și 534).

3. *Hortobagh* a. 1319 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 342), *Hortubagh* a. 1370 (id., ib., II, 349).

La Lipszky, *Rep.*, II, 57 (cf. și 76) găsim: « *Hortobágy* h., *Hartbach* g., *Korniczel* val., Fluvius » în Șinca-mare și Sibiiu; « *Hortobágyfalva* h., *Haarbach* g., *Korniczel* val., Pagus C. Albens. sup., S. Cibiniensis », « *Hortobágyfalva* h., *Haresdorf* vel *Hartbachsdorf* g., *Korneczel* val., Pagus S. Cibiniensis C. Albens. sup. ».

La Lenk, *Lex.*, II, 139: « *Hortobagyfalva*, *Kornetzellinum*, *Harbach*, *Harbachsdorf*, *Harendorf*, *Harrebach*, *Haresdorf*, w. *Kornetzel*, ein Dorf, welches zum Theil zu den Siebenrichtergütern des Hermannstädter sächsischen Stuhls, zum Theil zum Beller Bezirk der obern Weissenburger Gespannschaft, und mehrerer Adeligen gehört. . . ».

Azi este rom. *Cornățăl*, germ. *Hartbach*, ung. *Hortobágy* (S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 54).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

W. Scheiner, care se ocupă de acest nume în *Balkan-Archiv*, II, 37, recunoaște în partea a doua a numelui german pe *Bach*, dar nu poate să spună ce este în partea întâie (trimite la germ. *har* « trocken »). Împreună cu G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, pp. 55 și 110—111, care mai cunoaște și forma românească *Hârtibav*, cred că avem a face cu germ. *Hart* « pădure », sau, mai bine, cu *hart* din *Hartriegel* 1. « corn », 2. « lemn cânesc, măliniță », numele german nefiind decât traducerea românescului *Cornățel*, un derivat al lui *corn*, fie că este vorba de *cornățel* = « turiță », « Klebekraut » < *cornat* = « cornorat » (Tiktin, *DRG*, 417; < c o r n u a t u s, -a, -u m, Candrea-Densusianu, *DE*, I, 62, nr. 396), ori de diminutivul *cornețel* al lui *cornet* < *corn* « Hartriegel ».

Un *Kornyeczel*, *Vályе-Kornetzel* (Lipszky, *Rep.*, I, 76 și 336), azi *Corniță*l, ung. *Korniczel* găsim și în Zărand sau Bihor (cf. S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, p. 55). *Cornățelul* se mai găsește în Argeș, Bacău, Buzău, Dâmbovița, Gorj, Ilfov, Olt, Prahova, Putna, Tecuciu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 650—652), *Cornățele* în Ialomița (ib., II, 650), *Cornețul* în Botoșani (ib., II, 656), iar *Cornetul* și mai des (ib., II, 654—656).

Ungurescul *Hortobágy* s'a desvoltat din săs. *Hartbach* subt influența derivatelor cu sufixul topic *-ágy* de felul lui *Száldobágy* < *száldob* « Linde », etc. Și rom. *Hârtibav*, care este mai nou decât *Cornățel*, corespunde întocmai vgs. > săs. *Hartbach*. Săs. *Harrəbậch* este formă « secundară » [1]).

244. În apropiere de *Cornățel* se găsește și « pratum » **Gura** a. 1306 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 234), care, ca și *Gura-râului*, ung. *Guraró*, germ. *Auendorf*, este din rom. *gură* < lat. g u l a, -a m « Mund » și « Ausmündung des Flusses » (cf. *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 663, și W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 60).

245. Sadu (germ. *Zoodt*, săs. *Tsōt*, ung. *Czód*) este atestat în următoarele forme: aquam *Zcoth* a. 1339 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 498), aquam *Zot* a. 1342 (id., ib., I, 523); *Sat* a. 1503 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs Archiven*, I, 372), *Czot* a. 1503 (ib., I, 365), *Zath* a. 1506 (ib., I, 433), *Zaadt* a. 1508 (ib., I, 493), *Zadgya* a. 1509 (ib., I, 520); la Lipszky, *Rep.*, II, 32: « *Czod* h., *Sodenbach* g., *Szád* val., Pagus » și « *Czod* h., *Sodenbach* g., *Reu-Száduluj* val., Rivus »; Lenk, *Lex.*, IV, 103: « Ruu *Száduluj* », « *Tzód* », « Valye *Szádurel* » și 344: « *Tzód*, *Czód*, *Szadinum*, *Zood*, w. *Szad* ».

Ca atâtea alte numiri slave asemănătoare (*Sad*, *Sadovo*, *Sadova*, *Sadovec*, *Sadok*, *Sadovik*, *Sadina*, etc.), și rom. *Sadu* (cf. și rom. *Sadu* (cf. și *Sadul* în Gorj, *Sadina* în Vlașca, *Sadova* în Dolj, *Marele*

[1]) Cf. Kisch, *l. c.*, care adaugă: « Die r. m. O. N. bewahren die ass. Formen treuer als das ss. ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dicț. Geogr. al Rom., V, 305—306; *Sadova* în Caraș-Severin și Bucovina, *Sădovinile* în Hunedoara, G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 119; etc.), este sigur că derivă din slav. *sadŭ*, fie că este vorba de înțelesul « planta, fructus, arbor, silva, hortus » (Miklosich, *Lex. palaeosl.-gr.-lat.*, 818), ori de cel al bulgarului *sad* « Neupflanzung, Neusiedlung », cf. lit. *soda* « Dorf » (Miklosich, *EWS*, 289—290).

W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 124, are dreptate când spune: « rum. zeigt die Grundform magy. = ss. » Într'adevăr săs. *Tsōt*, cu *s-* inițial > *ț-* și cu *-a-* > *-ō-*, este desvoltat normal din rom. *Sad*. Ungurescul *Czód*, fiind luat din săsește, este ulterior numelui românesc.

Cu *Sadul* s'au petrecut lucrurile tocmai invers decât cum s'au petrecut cu *Covasna*, ung. *Kovászna*, a cărei înfățișare fonologică ne arată că ne-a venit prin ungurește din slav. *kvasъ* « säuerliches Getränk », *kvasьnъ* « sauer » (cf. Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 269; Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 269).

De același fel cu *Sadul* este și Slimnicul (ung. *Szelindek*, germ. *Stolzenburg*) < *Slivnic* < v. -bg. *sliva* « prunus » + *ьnikъ* (W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 142), care, deși fără atestări vechi, păstrează numele vechiu bulgar, fără îndoeală mai vechiu decât germ. *Stolzenburg* sau *Stolzenberg* (*Stolzenbercht* a. 1282, etc., cf. Scheiner, *l. c.*) < *stolz* (cf. westf. *stolt* « steil ») și *Burg* sau *Berg* și decât ung. *Szelindek*, probabil primit prin *Slivnic*-ul românesc rostit și *Slimnic* (cf. *Lovnic* > *Lomnic*, *pivniță*, *pimniță*, etc.), care a putut aveà și forma **Slidnic* (cf. *Rovna* > *Rodna*, *Revnic* > *Rednic*, etc.), iar din aceasta s'a putut desvoltà **Szelidnek* > *Szelindek* (cf. *szélédnek* > *szélindék* « canis sagax, canis Anglicus », la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 906).

246. Nu știm vechimea lui **Brad**, dar ung. *Fenyőfalva* (*Feneufolua* a. 1311, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 302; *Fenyeufolua*, ib., II, 349; *Foniefolua* a. 1370, ib., II, 407), alături de *Gieresau*, săs. *Gerəzā* (*insula Gerhardi* a. 1335, ib., I, 466; *insula Gyrhardi*, ib., II, 349; *Gerardsau* a. 1468, *Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 16, 27; *Geresaw* a. 1494, ib., 145; *Gerysaw* a. 1496, ib., 208; *Geresaw* a. 1497, ib., 235; *Gerezaw* a. 1506, ib., 436), având în vedere felul cum se prezintă situația în privința *Sibiiului*, *Cornățelului*, *Lovnicului*, etc., ar puteà fi și el tradus din rom. *Brad*, nu cum crede W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 57: » rum. brad « Tanne » = magy. doch ohne Bestimmungswort «.

247. Un vechiu nume românesc în j. Sibiiului este, cum am arătat în legătură cu *Káld* din com. Vas și Fejér, și **Kaldebach**: « inter duos rivulos, quorum unus vocatur der Cleynschebs, secundus vero dy *Kaldebach* » a. 1372 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 396).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

248. De origine românească este, cum am spus, și *kurta* (cf. rom. *curt* = « scurt ») din *Kurtapatak* (în românește reprimit tot așà) din Treiscaune (a. 1567, Orbán B., *A székelyföld leirása*, III, 114).

249. Aceste numiri, unele de origine latină (*Szék*, *Kaldebach*, *Cornățel*, *Gura*), altele de origine slavă cu formă mai veche decât cea ungurească și săsească (*Cașin*, *Bârsa*, *Sibiiu*, *Sad*, *Slimnic*, *Timiș*) sânt de-ajuns ca să ne dovedească că Românii de pe Olt sânt mai vechi decât Ungurii și Sașii și că ei au avut contact direct cu Slavii, care au locuit acolo înainte de secolul XII, când întâlnim mai întâiu numele *Sibiiului*. Ungurii și Sașii au primit aceste nume prin intermediul românesc.

Putem presupune deci că tot ei au dat și *Alt*-ul Sașilor, precum și Ungurilor, care l-au putut schimbà în *Olt* și apoi să-l redeà Românilor în această formă schimbată.

Forma nouă se pare că a înaintat dinspre izvor, care ajunsese pământ secuesc, spre cursul mijlociu, unde Românii au putut să păstreze mai mult timp forma veche (la Făgăraș, Sibiiu).

Se poate însă ca și populația slavă să fi contribuit la schimbarea vechiului rom. *Alt* în *Olt*, mai ales în cursul de jos al acestuia, unde afluenții îi sânt în majoritate covârșitoare de origine slavă: *Bistrița* < slav. *bistrica*, *Govora* < v.-bg. *govorъ* « Lärm », *gvor* « Wasserblase », *Pește*ana < bg. *peštiana* sc. *rĕka* « Sandbach », *Topologul* este din *topol-ov* (cf. *pleșug* < *pleșuv*, etc.) « Pappelbach ». *Zavoi* din aceeași formă bg. și srb. « Krümmung, Biegung » (în rom. *zăvoiu* înseamnă « Waldwiese, vom Bache umflossen ») [1]).

Cernișoara, *Oltețul* și *Luncavățul* sânt derivate românești, cel dintâiu cu un sufix de origine latină, cele două din urmă cu un sufix de origine slavă.

Beica, după Weigand [2]), este din ung. *béka* « Frosch », iar *Teslui* de origine cumană (cf. turco-lat. *täz-lä-n* « schnell sein ») [3]). Totuși acest din urmă ar puteà fi și un derivat slav cu suf. *-uj* (cf. *tesla* « securis », etc.).

Deoarece *-ul* din *Mamul* (> *Mămuleț*) este articol (cf. *Mam* la D. Frunzescu, *Dict. top. și stat. al Rom.*, 279) derivarea din bg. *mamulja* « murmeln », pe care o propune Weigand [4]), nu poate fi cea bună. Mai curând poate fi vorba de rad. *mam-* din *mamiti* « täuschen », « anlocken », *mama* « amens » (cf. *Turbata*, etc.).

Nesigur este **Lotrul** (dim. *Lotrișor*, *Lotrița*), pe care Xenopol, *Ist. Rom. din Dacia Traiană*, ed. I, vol. I, 299, îl pune în legătură cu sta-

[1]) Cf. Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 75—77, care însă derivă pe *Topolog* < *topol* + *og*.
[2]) Ibid., p. 77.
[3]) Ibid., pp. 77 și 99.
[4]) Ibid., 77.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

țiunea *Ad Rutelam* sau *Arutela* [1]); Hasdeu, *Negru-Vodă*, XC—XCV, relevând cea mai veche atestare dela 1233, îl derivă din ceh. *lotr* « hoț », un râu de munte iute și violent: « die Lotoira, ein schnelles und reissendes Wasser », iar Weigand, XXVI.—XXIX. *Jahresbericht*, din același cuvânt, dar prin filiația ungurescului *lator* « Räuber »; în sfârșit C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 79—80, propune radicalul got. *hlŭtrs*, etc., uitând că *u* fie lung, fie scurt, nu poate explică pe *o* din românește [2]).

Dacă este vorba să ne gândim la substantivul *lotru*, (cf. și slav. *Lotrica* > ung. *Latorca* în Zemplin, Melich, *A honfogl. Magyarország*, 114), atunci nu poate fi vorba despre numirea râului după vreo însușire a sa, ci după un nume de persoană (cf. de ex. călugărul Gavril *Lotr*, care scrie testamentul mamei lui Mihai Viteazul din a. 1602, publicat de D. Onciul în *Conv. Lit.*, 1901, pp. 716—718), care, ca și substantivul, ne-ar fi venit din germ. *Lotter* prin mijlocire slavă, nu unguresc (cf. pol. *łotr*, ceh. *lotr*, s.-cr. *lŏtar*, sl. *lǫ́ter*, etc., la Berneker, *SEW*, I, 735). Firește, în acest caz nu poate fi vorba de o identificare cu vechiul *Ad Rutelam* sau *Arutela*.

Ceea ce ne spun numele apelor și ale localităților de pe Olt discutate mai sus, ne mai spun și alte nume de localități. Relev pe cele mai importante.

250. Românii din « villa Valachalis » *Brețcu*, ung. *Bereczk*, jud. Treiscaune, care își aveau cnezul lor, alcătuiau în 1426 o garnizoană permanentă la pasul Oituzului, având să apere hotarul din partea aceasta și să facă explorațiuni în ținuturile Moldovei, « după cum le-a fost obiceiul și până aici » [3]).

Colegul C. Marinescu mi-a atras atenția asupra unui pasaj deosebit de prețios din cronica minoritului Paulinus de Veneția (mort în a

---

[1]) A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 724, însă observă: « Pentru ca *Lotru* să fie < *Rŭ'tela*, ar trebui să admitem ori că numele în Tabula Peutingeriana e greșit în loc de *Alŭ'tera*, ori că din *Arŭtela* s'a făcut prin metateză *A'lŭtera* ». Nici explicarea lui Giuglea, *Dacoromania*, III, 967—968, care socoate *Arutela* născut din **Alutela*, dim. lui *Aluta*, nu este satisfăcătoare.

[2]) Cf. O. Densusianu, *Grai și suflet*, I, 351.

[3]) Sigismund în a. 1426, la cererea lui « Ioannes *Kenesius* dictus Magyar », a lui « *Radul* filius Czako de Bereczkfalva », a Secuilor Gheorghe, fiul lui Petru de Nyujtod, și a lui Gregoriu, fiul lui Martin de Lemheny, le acordă Românilor și Secuilor din « villa *Valachalis* Bereczkfalva vocata » privilegiul să fie judecați de cnezul lor, trecere liberă în Moldova și Transilvania, « nec Judex regalis, nec terrestris possit detinere seu in persona captivare, sed ipse *Kenesius* praedictus pro tempore constitutus, cum villanis dictae villae et aliis probis viris Siculis coassumpti teneatur cuilibet quaerulanti iustitiam et omnimodam impendere satisfactionem, volumus autem, quod *sicut hactenus sunt consueti*, ita et in futurum dicti *Kenezius* et villani de saepedicta Bereczkfalva *ad faciendam custodiam in illis confinibus et explorationem in partibus Moldaviae* obligati sint et adstricti » (Fejér, *CD*, X, 6, pp. 796—798, și *Székely oklevéltár*, I, 120—121; cf. și N. Densusianu, *Revoluțiunea lui Horea*, p. 48, și *Chineziatul familiei Băsărabă din Țeara Hațegului*, *l. c.*, pp. 51—52).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1344 ca episcop de Pozzuoli), care confirmă faptul că apărarea hotarelor dela Est erà un vechiu obiceiu al Românilor din Secuime. Acesta afirmă că în 1231 Românii și Secuii au închis pasurile pentru Tătarii care voiau să le treacă [1]).

Aceeași știre o găsim și la D. Cantemir (*Hronic*, ed. Gr. G. Tocilescu, pp. 447 și 465), care o reproduce la anul 1237 după «Marin istoricul» (Par. 2, cartea 3, cap. 13 și 16) și *Epitome la Istorii* (același an, la Ioan Gluverie): «Așea Batie, după ce au supus țara Moscalilor ... s'au slobozit în ğos spre Vlahi [= «Olahi», cf. p. 448]; ce Vlahii una făcându-se cu Săcuii, lăcuitorii Pannoniii, au închis căile, și poticile munților, și tare locurile acealea păzind, au înpins pre Tătari înnapoi, și nu i-au lăsat pre acolo să treacă mai spre părțile Apusului«.

Am văzut că, alături de Secui, se luptară Românii pentru Bela IV și împotriva regelui boem Ottokar, în lupta dela Kroissenbrunn, dată în dimineața zilei de 12 Iulie 1260 [2]).

În Secuime avem trei sate care prin numele lor arată populație de origine românească: **Vlăhița**, ung. *Szent-Egyházas-Oláhfalu*, și *Căpâlnița*, ung. *Kápolnás-Oláh-falu* din j. Odorheiu (Lipszky, *Rep.*, II, 103; Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 59), și «*Oláhfalu* h. *Wlachendorf* g. **Rumun** val.» din j. Ciuc (Lipszky, *Rep.*, II, 103). Dintre acestea **Vlăhița** își are numele dat încă de Slavii cu care locuiau Românii alăturea înainte de venirea Ungurilor, căci ung. **Oláhfalu** ar fi dat rom. *Olahfalău*, nu *Vlăhița* (cf. și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 195). Într'adevăr «*villa ollachalis* in medio Siculorum ... de Vdvordhel» este pomenită încă la 1301, având un cnez cu numele *Ursul* și îndatoriri față de «castrum Vdvord» (*Székely oklevéltár*, I, 29—31; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 553—554; cf. și N. Iorga, *Bul. Com. ist. a Rom.*, II, 184).

Am arătat în alt loc că **Vaja** sau *Székely-Vaja*, rom. *Oaia* din jud. Mureș (a. 1332, 1333 (?), «de *Voya*» a. 1334 (?), «*Waya*» a. 1567, «de *Waya*» a. 1484, «de *Waija*» a. 1501, «*Waija*» a. 1484),

[1]) *Bruchstücke aus der Weltchronik des Minoriten Paulinus von Venedig*, ed. Walther Holtzmann, Rom, 1927, pp. 28—29: «Tartari etiam eodem anno [MCCXXXI] subiugatis orientalibus partibus ad boreales et occidentales sese conferunt in duo se agmina dividentes; unum Ungariam et Poloniam intrat ex parte Rusie circa ripam maris Pontici transeuntes montes Rifeos, quos Ungari Silvas vocant. Ideo Gregorius predicari fecit crucem contra eos in confinibus Theotonie, post quorum recessum gentes Panonie, qui prope dictas inhabita[n]t silvas, *Olaci* videlicet et *Situli*, passus clauserunt, ut amplius transire non possint». Despre năvălirea Tătarilor dela 1241 este vorba pe p. 31.

[2]) Hurmuzaki, *Doc.*, I, p. 287: «innumeram multitudinem, Cumanorum, Vngarorum diuersorum Sclauorum, *Siculorum* quoque et *Valachorum*, Bezzeninorum ...» (cf. și *Mon. hist., Diplomataria*, XII, 523—524; *Ottokars österreichische Reimchronik*, ed. cit., 1, p. 98, v. 7393 ș. u.; G. Șincai, *Hronica Românilor*, ed. Iași, 1853, p. 277; A. Tr. Laurian, *Timișana*, în *Mag. ist.* p. *Dacia*, V—1848, p. 241; I. Nistor, *Junimea Literară*, II—1905, p. 40, și *Emigrările de peste munți*, *l. c.*, p. 820).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

derivată de O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 78, din slav. *Voja* < n. pers. *Vojo*, ipocoristicul lui *Vojen*, *Vojslav*, etc. < *voj* « miles » (cf. Miklosich, *Die Bildung der Personen- und Ortsnamen*, 44 [258], nr. 44), după toată probabilitatea este identic cu rom. *oaie* « Schaf » < o v i s, -e m.

În aceeași regiune găsim doar și pe **Ied** (*Jedh* a. 1567, Orbán B., *A székelyföld leirása*, IV, 180), care, ori cât s'ar împotrivi Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 37, « aus historischen Gründen » și « pentru că « auch sprachlich müsste der Ort Iedul lauten », este sigur că derivă din rom. *ied* « Zicklein » < h a e d u s, -u m (cf. și Opreanu, *o. c.*, 26); cf. *Edul*, vale în Vâlcea; *Balta-Edului* în Dolj, *Movila-Edului* în Brăila, *Podișul-Edului* în Dorohoiu, *Valea-Edului* în Muscel, *Eduța* în Dorohoiu, *Edutul* în Iași, *Dealul* și *Valea-Edutului* în Dorohoiu (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, III, 305—306); *Iedul*, pisc și cătun în Câmpulung (*Dicț. Geogr. al Bucovinei*, 117).

După cele tratate până aici nu mai poate fi vorba de « motivele istorice » invocate de Liebhart, iar dacă d-sa ar fi cercetat mai cu temeiu și mai obiectiv toponimia românească, s'ar fi convins că nu totdeauna sânt întrebuințate articulat numele de felul lui *Ied*, mai ales în gura străinilor, cum a ajuns acesta în Secuime; cf. *Broaște*, ung. *Brost* în Bihor; *Cerbel*, ung. *Cserbel* în Hunedoara; *Corbi*, ung. *Korb* în Făgăraș; *Juncul-de-jos* și *de-sus*, ung. *Zsunk* în Hunedoara; *Vultor(i)* sau *Vultur*, ung. *Zalatna-Vultur* în Alba, etc., deci nici « sprachlich » nu este nimic de obiecționat împotriva românescului *ied*. În schimb într'adevăr » srb. *jed* « Gift, Galle, Zorn » kommt kaum in Betracht «.

251. Tot dintr'un nume de pers. românesc derivă și (*Nyárád-*) **Karácsonfalva** din jud. Mureș și Odorheiul-secuesc, chiar și dacă astăzi i se zice românește ca și ungurește (*Caracionfalău*), deci cu forma impusă de administrație, căci, cum am văzut și din alte documente, grafiile « villa *Karachin* » a. 1332, « villa *Karasun* » (Orbán B., *A székelyföld leirása*, I, 183), « de *Karachonfalva* » a. 1461 (*Székely oklevéltár*, I, 188), *Karachonfalwa* a. 1444, 1466, 1473, 1477, 1504 (Csánki, *MH*, V, 882), nu fac decât să redeà românescul *Crăciun*, n. pers. și « Weihnachten ».

Să se compare și *Crăciunelul-de-sus*, ung. *Oláh-karácsonfalva*, din Târnava-mică (*Karachonfalwa* a. 1462, Csánki, *MH*, V, 882) și *Crăciunelul-de-jos*, ung. *Karácson-falva* din jud. Alba.

Explicarea lui O. Liebhart: din » slav. srb. P. N. *Krajčin* (Z. 1168: « Kračin ») + *falva*, volksetym. an mgy. *karácsony* « Weihnachten » angelehnt «, iar *Krajčin* < *krajo* « Rand » (cf. cr., sl. *Krajčina*, *Krajčići*, *Krajna*) este greșită și tendențioasă în același timp.

252. O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 51, are dreptate când derivă numele de vale și apă *Nyikó* din *Morăreni*, ung. *Malomfa'va*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(Odorheiul secuesc) dintr'un n. pers. slav. *Niko* = *Nikola* + suf. top. *-ovo* > *Nikó* > *Nyikó*. Tot așà și când explică pe *Mikó-ujfalú* din n. pers. *Mikó*, *Miko*, *Myko*, *Mykou* (ib., p. 55). Dar tocmai aceste nume i-au putut arătà că mai vechiul **Mikháza**, rom. *Michaza* (« *michasa*-i pap » a. 1309, « *Mykhaza* » a. 1567, Orbán B., *A székelyföld leirása*, IV, 88; « *Mijkhaza* » a. 1570, *Székely oklevéltár*, III, 331) nu poate corespunde lui *Miko*, ci trebuie să fie identic cu rom. *Mic* = *mic* « klein » (ib., p. 54).

253. Cele mai vechi forme ale lui *Korond*, rom. *Corund*, din Odorheiul-secuiesc sânt: « de **Kornud** » a. 1332, « de *Kurnud* » a. 1334 (?) (Orbán B., *A székelyföld leirása*, I, 129; cf. *Kornod* și la Opreanu, *o. c.*, 33). Aceste forme se explică din rom. *corn* « Hartriegel »; « Kornelkirschbaum » + suf. top. ung. *-od*. Dar la *Korn* s'a putut adăugà și numai suf. top. *-d*, dând *Kornd* și prin svarabhakti unguresc *Korond*, apropiat de *korong* < slav *krąg* « runder Wald » (cf. rom. *Crâng* alături de *crug* < rus. și s.-cr. *krug*).

Explicarea formelor vechi din *cornut* « gehörnt » < c o r n ū t u s, - a, - u m (cf. *Kornuthfalva* în Gömör și *Kurnuta* în Vučkoje din Maramureșul cehoslovac) cu trecerea lui *t* în *d*, ca în *buzat* > *Buzád*, ar lăsà neexplicată forma nouă *Korond* [1]). Actualul rom. *Corund* este reprimit din ungurește.

Pentru această explicare vorbesc și deosebitele grafii ale unui sat cu numele **Cornel** (dim. lui *corn*), **Corn**, **Corni** și **Cornet** de pe Târnava, dispărut astăzi: poss. *Kornylteleke* iuxta fluv. Kykulleu a. 1383, poss. *Kornthelky*, *Kornethelky* a. 1385, poss. *Kornelthelke* a parte capelle in dicta *Kornelthelke* construite în a. 1407, *Kornelthelke* a. 1416, poss. *Kornelthelky*, *Kornelthelke*, a. 1427, poss. *Kornelthelke* a parte capelle in *Kornelthelke* construite în a. 1435, poss. *Cornelthelke* a. 1436, 1437, poss. *Kornetelke* a. 1439, poss. *Kowrnethelke* a. 1441, *Cornetelke* 1448, *Kornethelke* a. 1449, 1459, 1492, 1507, 1511, *Kornethel*[*ke*] a. 1466, *Koronthelke* a. 1493, *Korny Thelke* a. 1523 (Csánki, *MH*, V, 885).

254. Despre **Máréfalva** din Odorheiul secuiesc (*Marefalwa* a. 1566 *Székely oklevéltár*, II, 204; *Máréfalwa* a. 1576, ib. IV, 42; *Maréfalva*, *Máréföldje*, *Márevára*, Orbán B., *A székelyföld leirása*, I, 69) am arătat în alt loc, în legătură cu *Máré* din com. Tolna (pp. 87—88 n.) că cuprinde în partea sa întâie pe rom. *Mare* (cf. și srb. *Mare*) = « Maria » (altfel Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 51—52).

255. Rom. **Budila**, ung. *Bodola* (*Bodola* a. 1360, 1367; *Bodula* a. 1373, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 175, 279, 407; *Bodola* a. 1407, id., ib., III, 248, 249; « de *Bodola* » a. 1420, *Székely oklevéltár*, I, 112; a. 1513, ib., III, 179; *Budelle* a. 1517, 1520, 1522, 1537, 1539,

[1]) Cf. și O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 43—44.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

1540; *Bodolo* a. 1600; *Bodolla* a. 1617; *Budille* a. 1655; *Bodella* a. 1656; *Bodola, Budille, Budelle* a. 1678; *Budilla, Budille, Budele* 1678; *Budelle, Budella* a. 1690; *Bodola* a. 1705; *Budelle* a. 1756; *Budille* a. 1760; *Budilla* a. 1768, cf. O. Liebhart, *Balkan-Archiv*, III, 12, care face trimiterile necesare).

O. Liebhart, *l. c.*, făcând comparația cu *Budilovățul*, munte, pădure, locuință izolată, etc., în Mehedinți (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 48, și D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 76), cu s.-cr. *Budilovo selo* și srb. *Budilovina*, și derivându-l greșit din bg. *bodilъ* + *-a* « Distelort »[1]), în loc de n. pers. *Budilă* (cf. ceh. *Budilo, Budilov*, srb. *Budelja*, muntele *Budela*, < *bud-, bŭd-* « vigilare » > *Bud, Buda, Budalin(a), Buden, Budin, Budik, Budivoi, Budimil, Budimir, Budislav*, etc., la Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, 37—38 [251—252], nr. 21), recunoaște că « die rum. Ortsbezeichnung die ursprüngliche, unassimilierte Form des O. N. besser bewahrt hat ».

256. Și **Topliţa**, ung. *Taplocza* și *Tapolcza* (Lipszky, *Rep.*, II, 144; date începând din sec. XVI, *Székely oklevéltár*, II, 272, IV, 40, 46, V, 230, etc.) din Ciuc este de aceeași natură. Însuși Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 116, recunoaște: « Numele ardeleanului *Tapolcza* este evident din apelativul sec. *toplicza* (var. *taplocza*, *MTsz*, II, 758) « baltă noroioasă, loc apătos », iar acesta este luat din rom. *topliță* « terrain dont la surface est sèche et les dessous humides ». Însuși cuvântul românesc derivă din slav. *toplica* « izvor cald » (cf. *Topliţa* ung. *Toplicza* în Hunedoara; *Topliţa*, ung. *Maroshéviz* în Turda; *Topliţa*, ung. *Toplicza* în Someș, *Topliţa* = *Chertiș*, ung. *Kertes*, în Arad, etc.).

257. Făgăraşul (ung. *Fogaras*, săs. *Fugrəsch*) este pomenit mai întâiu într'un document dat la 1231, în care ni se spune că un anume « Gallus filius Wydh de Bord » ar fi ajuns pe nedreptul în posesiunea satelor Voila (Boje) și Sâmbăta (Zumbuthel) și că pe urmă s'ar fi constatat că acelea au fost din moși-strămoși, încă de pe timpul când țara Românilor erà țara Bulgarilor, totdeauna proprietatea lui « Thrulh filii Choru » (terra *Fugros*, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 55; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 120).

Dar acest document s'a dovedit a fi un falsificat al contelui Iosif Kemény, dela care derivă și teoria lipsită de orice temeiu a stăpânirii Bulgarilor în Ardeal și despre un voevodat bulgar în Ţara Oltului[2]).

La 1252 Românii din Ţara Oltului sânt pomeniți subt numele de « Olahi de Kirch », adecă Cârța (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 78; Hurmuzaki, *Doc.*, I, 254), ceea ce ne arată că pe vremea aceea nu

[1]) Tot așà și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 103.

[2]) Vezi C. Tagányi, în *Századok*, 1893; I. Karácsonyi, *Századok*, 1908, p. 848, și A. Bunea, *Stăpânii Ţării Oltului*, Bucureşti, 1910, pp. 9 și 47, n. 46.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Făgăraşul, ci Cârţa erà cea mai importantă comună din Ţara Oltului. Cetatea acestuia a fost clădită numai pela 1310 de voevodul Ladislau Apor. Hasdeu, *Negru Vodă*, CLXXV, relevă că cronica municipală a Făgăraşului zice: « 1300. Ist *Fogaras* abermahl erbaut », iar analele mănăstirii catolice de-acolo: « Anno 1300 *Fogar* denuo aedificata ».

Celelalte atestări vechi ale *Făgăraşului* sânt: poss. *Fogros* a. 1291 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 177), *Ffogaras* a. 1369 (id. ib., II, 334), *Fugaras* a. 1372 (id., ib., II, 386), villa *Fogaras* a. 1397 (id., ib., 191), terra *Fugrasch* a. 1413 (id., ib., III, 578), oppidum *Fugrasch* a. 1413, (id. ib., III, 577—578), *Fogaras* a. 1436, 1456 (I. Bogdan, *Doc. priv. la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, I, p. 312, 316, 318), *Fagaras* a. 1460 (id., ib., 331), *Ffogaras* a. 1477 (id., ib., 336); în documentele slavo-române: *Fagrašu* a. 1424, 1431 (id., ib., 31, 32), *Fagraš* a. 1451—52 (id., ib., 86), *Fagarašu* a. 1437 (id., ib., 71), etc.

Un *Fogaras* găsim şi în Bereg (Lipszky, *Rep.*, II, 185; *A magyar korona országainak helységnévtára*, 1888, p. 332). Mai avem apoi: *Făgăraşul*, pădure între Vereşti şi Dumbrăveni, pl. Siretul, jud. Botoşani [1]); deal în Vaslui, părâu, în Mehedinţi, şi *Făgăraşul-nou*, sat, deal, vale, movilă în Constanţa (*Marele Dicţionar Geogr. al Rom.*, III, 330).

Pentru numele *Făgăraşului* s'au dat deosebite explicări.

Tradiţia şi etimologia populară îl derivă din *fa-garas*, fiindcă la clădirea cetăţii s'ar fi plătit muncitorii cu « groşiţe de lemn » (cf. G. Parászka, *Magyar Nyelvőr*, XLII, 107, şi XLIV, 448—449, care citează şi vorba: « Láttam Fogarast, nem ér egy fagarast »).

Această explicare o cunoaşte şi I. cav. de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, II, 109, care constată că este lipsită de ori ce valoare ca şi « alte asemene etimologizări forţate ».

Fără îndoeală cei ce au văzut ungurescul *fa* « lemn » în partea întâie a numelui *Făgăraşului* i-au dat acestuia numele latin *Lignopolis* (cf. Lenk, *Lex.*, I, 371).

W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 51—52, se gândeşte la ung. *fuvar* « Wagen » > *fuvaros* > *fuharos*. Dar *fuvar*, cuvânt de origine germană (cf. gms. *vuore*, car. austr. *fuore*, *fuere*, bav. *fuər* « Fuhr »), nu este aşà de vechiu (cf. Lumtzer—Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, pp. 109—110).

Documentele româno-slave, care ne trimit la un radical *fag-*, ne arată că este greşită şi afirmaţia: « Grundform des Namens *fugaraš*, davon ss. *fugrəš* und rum. mit Vokalharmonie *Făgăraş* ».

Radicalul fiind *fag-*, este exclusă şi legătura cu *fugar* « Flüchtling », la care ne-am puteà gândi în cazul când afirmaţia lui Scheiner ar fi justă.

Forma cu *o*, *Fogar*, dela 1300, precum şi întinderea geografică a *Făgăraşului*, se opun explicării date în timpul din urmă de G. Kisch,

[1]) Cf. şi *Făgetul* şi *Făgeţelul* în acelaşi judeţ, la I. Iordan, *Rum. Toponomastik*, 22, şi *Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, III, 330.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Reflexe romanisch-germanischer Kulturberührungen im Wortschatze des Gotischen und Rumänischen, Sibiiu, 1931, pp. 19—20: < n. pers. germ. *Fagar*, *Fager* ori *Fugger* + *-aş*, apropiat prin etimologia populară de *fag* « Buche ».

Într'adevăr, etimologia populară românească a apropiat numele *Făgăraşului* de rom. *fag* şi *oraş*. Evident însă, cât timp n'avem nici o atestare care să cuprindă pe *oraş* ori ung. *város*, nu poate fi vorba nici de această explicare.

Dar apropierea de *fag* se poate face. O şi găsesc făcută consecvent de d-l N. Iorga. Astfel în *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească*, Bucureşti, 1906, p. 61, ne spune că « satul românesc de lângă pădure... îşi iea numele dela *fagul* ocrotitor, din care s'a făcut *făgăraş* spre deosebire de *făgaş*, precum locuitorilor satului li se zice, în loc de acelaşi nume, Vlădenii, — Vlădărenii » (cf. şi *Istoria Românilor*, Bucureşti, 1919, p. 69, şi S. Moldovan, *Ardealul*, I. Ţinuturile de pe Olt, ed. II, Braşov, 1911, p. 74).

Explicarea d-lui Iorga are nevoie însă de o mică emendaţie. *Făgăraşul*, cum ne arată clar *Făgăraşul* din Botoşani, numeşte o « pădure », sau, mai bine « pădurice de fag ». Este vorba deci de un diminutiv derivat cu suf. *-aş* din *făgariu* (cf. *Fogar* dela 1300, care redă întocmai fonetismul românescului *făgariu*).

Cât priveşte felul cum a fost derivat *făgariu*, şi înţelesul lui, amintesc că Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.*, II, 509—510, § 468, a arătat că încă în latina târzie se întâlneşte destul de des neutrul *-arium* cu sens local: *aerarium* « Schatzkammer », *apiarium* « Bienenstock », *arenarium* « Sandgrube », *cucumerarium* « Gurkenfeld », *armarium* « Waffenschrank », *fumarium* « Rauchkammer », *gallinarium* « Hühnerstall », etc. Acest sufix s'a păstrat şi în limba română, deşi este relativ rar. El a putut fi odinioară mult mai întrebuinţat, cum arată compusul *-ărie*: *căprărie* « locul unde pasc şi se odihnesc caprele, staul de capre » (*Dicţ. Acad.*, T. I, P. II, 111), *găinărie* « locul unde se ţin găinile, coteţ de găini » (*Dicţ. Acad.*, T. I, P. II, 207), etc. Îl găsim în: *armár(iu)* « dulap în care se păstrează haine şi vase » < lat. a r m a r i u m (*Dicţ. Acad.*, T. I, P. II, 259); *cuibar* « loc de cuiburi, cuib » (Tiktin, *DRG*, 450); *găinar* = *găinărie* (Zagra, jud. Năsăud); *lemnar* « endroit où l'on coup le bois, souche sur laquelle on fend le bois » (Candrea—Densusianu, *DE*, I, 147, nr. 978); *porumbar* = *porumbărie* « pigeonnier, colombier » (Tiktin, *DRG*, 1217), ca să nu mai amintesc pe *grânar* « hambar », « grenier à blé », care poate fi neologism (*Dicţ. Acad.*, T. I, P. II, 297), etc. [1]).

[1]) Dela forma de plur. *-aria* avem: arom. *căşare* « fromagerie, parc de brebis », « bercail, bergerie » < arom. *casearia* (Pascu, *Suf. rom.*, 89; Candrea—Densusianu, *DE*, I, 42, nr. 277); d. -rom. *culare* « nid, tanière, gîte des animaux » < *cub(i)laria* = *cubile* (Viciu, *Glosar*, 38; Pascu, *Suf. rom.*, 89); *viermănare* « loc plin de viermi » < **verminaria* (Pascu, *Suf. rom.*, 90), etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Uneori a ajuns să aibă aproape sens colectiv (cf. și Pascu, *Suf. rom.*, 84): *băligar* sau *bălegar* « loc unde se adună baligă, baligă multă strânsă la un loc, grămadă de baligă » (*Dicț. Acad.*, T. I, P. I, 458); *colbariu* « pae zdrobite tare » (Viciu, *Glosar*, 34; Pascu, *Suf. rom.*, 84); *furnicar* 1. « cuib, mușuroiu de furnici », 2. prin anal. « mulțime mare (de oameni) care mișună » (*Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 259; Pascu, *Suf. rom.*, 84); *grohotâr* « loc pietros unde sânt grămădite pietre multe » (Șez., III, 180); *iedzar(iu)* « cârd de iezi » (*Șez.*, V, 72; Pascu, *Suf. rom.*, 84); *umbrariu* « Schatten-, Schutzdach, Laube » (Tiktin, *DRG*, 1677; Pascu, *Suf. rom.*, 84); etc.

Tot așà se întrebuințează și în legătură cu nume de plante sau părțile acestora: *alunariu* = *alunet* = *coryletum* « Haselbusch » (*Lex. Bud.*, *Dicț. Acad.*, T. I, P. I, 128; cf. prov. *avelanier*, fr. *avelinier*, catal. *ballaner*, sp. *avellanar*, port. *avelleira* « Haselstrauch », la Meyer-Lübke, *REW*[1], 2, nr. 17); ban. *feregar* « fougeraie » < *filicarium (cf. fr. *fougère*, cat. *falguera*, sp. *helequera*, port. *felequeira*, Candrea—Densusianu, *DE*, I, 95); *frunzar* « frunze multe, frunziș, cu crăci cu tot »: 1. « desiș format de crengile pline de frunze ale unui copac », « tufe », 2. « umbrar, făcut din crengi frunzoase », 3. « frunze (uscate, căzute de pe copaci), întrebuințate ca așternut pentru vite și ca nutreț » (*Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 182); *hălbădicar* sau *hălbădicariu* « un loc unde sânt îngrămădite vreascuri multe peste olaltă, vreascuri de nici o treabă » (Șez., VII, 180; *Dicț. Acad.*, T. I, P. II, 335; Pascu, *Suf. rom.*, 84); chiar și *tufar* « tufă » și « pădure mică »[1]) și *stufar*, *stuhariu* (*tufă* = *tufiș*, *stuf* = *stufiș*, fiind și ele colective), etc.[2]).

A putut să existe deci și *făgar* (cf. și ven. *fager*, friul. *fayar* « Buche », la Meyer-Lübke, *REW*[1], p. 236, ed. II, p. 273, nr. 3145).

Formele sincopate *Fogros*, *Fugrasch*, *Fagrasch*, *Fugresch*, *Fugrisch* sânt reproducerea grafică a rostirii săsești *Fugrosch* (cf. W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 51, și *Siebenb.-sächs. Wb.*, II, 425—426). Aceasta a trebuit să se nască din ung. *Fogaras*, cum arată sincoparea vocalei mediale și trecerea lui *-a-* în *-e-* în silaba ultimă.

Forma ungurească, atât în j. Făgăraș, cât și în com. Bereg, s'a născut din rom. *Făgăraș*, diminutivul menit să contrasteze fagii numiți *Nogebik* din apropierea *Arpașului* (a. 1228, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 28).

Sufixul *-aș* a fost apropiat de ung. *-as* (cf. *madaras* < *madâr*, etc.). Altfel ar fi trebuit să-și păstreze pe *-â-* (cf. rom. *plăiaș* > *plajâs*, *palajâs*, etc.).

258. Săcelul, ung. *Szecsel*, germ. *Schwarzwasser* din Sibiiu se întâlnește în documentele vechi cu alte nume: *Feketewyz* a. 1319,

[1]) Com. Șt. Pașca din Pojorta sau Pojorîta, jud. Făgăraș,

[2]) Intră în altă categorie numele de plante și arbori: *arțar(iu)*, *aguridar*, *cărpinar*, *ciumar* (*ciumare*), *cocâzar*, *frâgar*, *ghindar*, *scorombar*, *smeurar*, *smirdar*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 342; *Nigra aqua* a. 1330, id., ib., I, 433; fluvium *Ffeketevyz* vocatum, id., ib., II, 275; fluvium *Schwartzpach* vocatum, id., ib., II, 283; poss. *chirnauoda*, villa *Feketewyz*, metae... inter *chirnauoda*, Nogfalu et *Feketeuyz*, id., ib., II, 583; Schwarzwasser a. 1507, 1509, *Quellen z. Gesch. Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 459, 506).

Evident numele cel mai vechiu este **Cernavodă** < v.-bg. *černa voda* « schwarzes Wasser ». Germ. *Schwarzwasser* şi ung. *Feketeviz* sânt traducerea acestui nume vechiu, păstrat de Români pentru a numì apa [1]). Sătuleţul de lângă ea a fost numit *Săcel* < *sătucel* < *sat* (< f o s s a t u m) [2]).

Aceeaşi situaţie o avem şi în privinţa **Săliştei**, ung. *Szelistye*, germ. *Groszdorf* (pos. *Nogfalu* a. 1354, Zimmermann—Werner, *Urk.*, II, 105; *ad Magnam villam Walachikalem* a. 1383, id., ib., II, 565; (villa Olachalis) *Gorozdorph* (Maria) a. 1383, id., ib., II, 575, etc.; *Grosdorff*, *Quellen z. Gesch. Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 132; *Groszdorph* a. 1494, ib., I, 142; *Grusdorff* a. 1495, ib., I, 182, 195; *Salisthia* a. 1496, ib., I, 207; *Gros(sz)dorff* a. 1497, 1503, ib., I, 371; *Zelestye sive Grosdorff* a. 1507, ib., 455; *Zelyestye* a. 1507, ib., I, 464; *Zelyztye* a. 1507, ib., I, 470; *Groessdorff* a. 1508, ib., I, 492; *Grossdorff* a. 1509, ib., I, 503).

Seliştе (cf. şi alte numiri româneşti de acest fel la S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţ. loc.*, pp. 152—153; *Marele Dicţ. Geogr. Rom.*, V, 383 ş. u.; *Dicţ. Geografic al Bucovinei*, 191, etc.) < v.-bg. *selište* « tentorium, habitatio », propriu « Siedelung », apoi « Dorf » este numirea originală. Ung. *Nagyfalu* şi germ. *Grossdorf* sânt traducerile *Săliştei*, care a fost opusă *Săcelului*.

259. Colun sau *Coluni*, ung. *Kolun*, j. Făgăraş (*Colonia* a. 1322, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 358; *Kollen* a. 1494, *Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 142; *Kellen* a. 1495, ib., 183; *Khellen* a. 1497, ib., 233; *Collon* a. 1507, ib., 453; *Colyn* a. 1509, ib., 503) cu siguranţă nu este o « *colonia* [der Kerzer Abtei?] », *Köln* (I. Borcea, *X. Jahresbericht*, 228; G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 227 şi 281), ci, cum am arătat în *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 16 (cf. şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 35) derivă din apelativul *colun* « Waldesel » (venit prin slav. *kolunъ* din turco-pers. *kulan*, *kulun* « Füllen », Tiktin, *DRG*, 393); cf. *Coluni*, lac în Bacău, *Colunul*, poiană în Dolj (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, II, 570); *Băşica-dela-Colâni*, movilă, *Colânul*, *Vârful-Colânului*, munte în Buzău (ib., II, 564—565); bg. *Kolunica* (Sofia), *Kolunčii* (Starazagora), citate de W. Scheiner, *l. c.*

260. Câlnic, ung. *Kelnek*, germ. *Kelling*, săs. *Koelŋk* este atestat: « villa *Kelnuk* » a. 1269 (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 105; *Calnuk*

[1]) Cf. Lenk, *Lex.*, IV, 301—302.

[2]) Cf. şi W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, III, 123, şi G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 271.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

a. 1271 (ib., I, 110), villa *Kalnuk* (ib., I, 120); *Keldenich* a. 1309 (ib., I, 240 ș. u.); *Keldenik* a. 1309 (ib., 241); *Kelnek* a. 1309 (ib., I, 242 ș. u., 251 ș. u., 291); *Kelnuk* a. 1309 (ib., I, 288); *Kelnek* a. 1309 (ib., I, 295); *Kellingk* a. 1495 (*Quellen z. Geschichte Siebb. aus sächs. Archiven*, I, 138); *Kelnek* a. 1494 (ib., 172); *Kelneck* a. 1507 (ib., 168); *Kellynk* a. 1532 (*Quellen z. Gesch. d. Stadt Kronstadt*, II, 283); *Kelling* pe harta lui Honterus.

W. Scheiner, *Balkan-Archiv*, II, 75—76, îl derivă din slav. *kalъ* « lutum » + suf. *-ьnikъ* [1]). Acesta însă ar fi trebuit să dea românește *calnic* (cf. *Calna* în Someș și Suceava, *Calnovăț* în Romanați, *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 153; rut. *Kalnik*, ung. *Kálnik* în Bereg, *Kálnok* în Treiscaune, Moson și Zólyom, *Alsó-* și *Felsö- Kálnok* în Turócz, etc.).

Apoi se știe că acest *câlnic* are și forma *colnic* 1. « Hügel », 2. « breiter Bergpfad » (cf. Weigand, *IV. Jahresbericht*, 328, și Tiktin, *DRG*, 392), iar acesta a fost pus în legătură de unii cu bg. *klanik* < rad. **kolno-* (cf. P. Skok, în *Časopis pro moderni filologii a literatury*, Praga, v. VI, p. 41, și Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 424), din care avem și pe *cleanț* 1. (Banat) « strâmtoare între dealuri în drumuri tăiate din stânci », « trecătoare peste dealuri, printre stânci », « prihod », 2. p. ext. (Banat și Oltenia) « sghiab, stâncă prăpăstioasă », « râpă stâncoasă » < s.-cr. *klánac*, gen. *klánca* « Engpass » (cf. N. Drăganu, *Dacoromania*, III, 704), de alții cu slav. *kola* « car » + suf. *-nik* « via carri », Jagić, *Archiv f. slav. Phil.*, IV, 643; Jireček, *Die Romanen*, I, 89, s. v. *carizata;* I. Bărbulescu, *Arhiva*, XXXI — 1924, 126, etc.), cf. *ș-au deschis colnic* (= « drum ») *către viața cerească*, la Dosofteiu, *Viețile Sfinților*, 203/2 (Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 813).

În toponimia românească se mai găsește *Câlnic*, ung. *Kölnik* în Caraș-Severin; *Câlnic*, părău și sat în Gorj (*Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 471).

Din punct de vedere fonologic este evident că atât ung. *Kelnek*, cât și săs. *Kelling*, în care avem schimb de sufix, și *Keldenich*, *Keldenik* în care avem un *d* anaptyctic (cf. Scheiner, *l. c.*,) trebuie explicate din rom. *Câlnic* < **Călnic* < *Colnic*, care este mai vechiu.

261. Și numele **Brașovului** și al **Râjnovului** ne arată că Românii sânt mai vechi în aceste părți decât Ungurii.

Formele documentare cele mai vechi pentru *Brașov* sânt: *Barasu* a. 1252/1278, *Brassu* a. 1271, *Braso* a. 1288; *Brassoviensis* a. 1295, *Brasso* a. 1309, 1329, *Brasou*, *Brassou* a. 1331, 1333, etc. (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 78, 110, 159, 200, 259, 411, 448, 450, 459, 482, etc., și 553, indice).

Numele latinesc îi este la început *Brassó* (adj. *Bras(s)oviensis*), mai târziu (dela 1342 încoace) *Corona*, probabil după germ. *Kronstadt*; apoi *Armizegetusa*, *Samozagetusa*, *Stephanopolis*, *Tiasum*, *Brassovia*;

[1]) Tot așà și G. Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, 56.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cel german *Kronstadt* (modificat în *Cragenstadt*, *Magyar Nyelvör*, XLII, 116), iar cel săsesc *Krînen*, *Krûnen* (A. Schullerus, *Nyelvtudomány*, I, 92) [1]).

Numele românesc vechiu este *Braşov* (cu *-ov*, nu cu *-ău*) şi ne-a venit din slavoneşte (nu din ungureşte, cum susţine Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 533—534 şi Rásoni Nagy L., în *Magyar Nyelv*, XXV, 23).

Forma *Braşeu*, *Braşău* este mai nouă şi, cu toate că ar puteà fi rezultată şi din evoluţia normală a lui *Braşov*, totuşi mai curând este o reprimire din ung. *Brassó*.

La I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I, care ne păstrează formele slavo-române, găsim:

Braso a. 1424 (p. 25), *Brasso* a. 1460 (p. 331), *Brassho* a. 1458 (p. 324), a. 1460 (p. 326), *civitas Brassoviensis*, *civitas Braschoviensis* a. 1460 (p. 326—327), *Brassovia* a. 1444 (p. 313), a. 1477 (p. 336); *Corona* a. 1424 (p. 26 şi 27); ot *Braševa*, *Brašev*ci a. 1431 (p. 32), *Brašoveni* a. 1431 (p. 33), *Brašovicĕm* a. 1432 (p. 42), *Brašovĕn*, *Brašovĕne*, *Brašovene*, *Brašovĕnom*, *Brašovĕnomŭ* a. 1415—18, 1432 (p. 43; cf. şi p. 64, 76, 259); *Brašov* a. 1424 27, 1460 (p. 13, 102), *Brašev* a. 1431—1433 (p. 64), *Brašou* a. 1477 (p. 133), *Brašovŭ*, *Brašovu* a. 1478 (p. 136; cf. şi p. 139, 180, 182, 207, 259, 265), *Braševskym* a. 1421, 1438—44 (p. 11, 78), *Brašovskim* a. 1415—18, 1433—40 (p. 3, 258). Forma *Brašev* se întâlneşte de-altfel încă din 1282 (cf. Barsov, *Očerki russkoj istor. geogr.*, 111, şi *Materialy dlja ist. geogr. slovarja Rossiji*, 14, ap. I. Melich, *Magyar Nyelvör*, XXIX, p. 511; Hodinka, *Az orosz évkönyvek magy. von.*, 450, la Rásonyi Nagy, *Magyar Nyelv*, XXIV, 313, care mai citează dintr'o cronică sârbească (Stojanovi), *Stari srpski rod. i letopisi*, 229) formele *pod Braševo*, *Bračevo*, *Bašarevo*, *Baraševo*, *Brašo*, iar din isvoarele greceşti : «*τὸ ὄρος τὸ Πράσοβον*» (gen. *Πρασοβοῦ*, *Πρασωβοῦ*); «*ἀπὸ Παιονοδακίας ὄρος ἐπὶ πολὺ διῆκον*, *Πρασοβὸς καλούμενον*» (L. Chalcocondylas, *De reb. Turc.*, ed. Bonn, 77, 253, 506), «*τὸ βουνὸ τοῦ Πρασοβοῦ*» s. XVI (com. Moravcsik Gy.).

Un *Braşeu*, ung. *Brassó* se găseşte şi în jud. Hunedoara (atestat la Lipszky, *Rep.*, II, 22, după care forma românească a acestuia este *Brassá* = « Braşşa », cea germană *Braschen*, iar cea ung. *Brassó*). Alt *Brassó* se găseşte în com. Hajdú. Un al treilea *Brassó* a existat în secolul al XV-lea în Timiş (cf. Csánki, *MH*, II, 26, 30) [2]). *Braşovana-mare*,

[1]) Istoria numelui Braşovului până la 1900 se poate cetì la A. Horger, *Brassó és Kronstadt*, în « Anuarul Şcoalei reale superioare de Stat din Braşov » pe 1899—1900; cf. şi I. Melich, *Magyar Nyelvőr*, XXIX, pp. 511—512, şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 533—534. Date şi mai complete ne dă în timpul din urmă în privinţa numelui Braşovului Rásonyi Nagy L., *A Brassó név eredete*, în *Magyar Nyelv*, XXIV, 311—318, XXV, 17—27.

[2]) Forma *Brassófalva* din Someş, pe care i-a comunicat-o B. Iancsó lui Melich (cf. *l. c.*, p. 512) probabil este identică cu rom. *Braşfalău* = ung. *Balázsfalva* din jud. Năsăud.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

pădure și părăiaș, se găsește în Neamțu; *Brașoveniţa*, sat, vale, în Vaslui; *Izvorul, Poiana-Brașovului*, etc., în Buzău; *Braşlovița* în Ialomița.

Evident, formele slave ale *Brașovului*, nu se pot despărți de srb. *Braševo*, pe care Fr. Miklosich, *Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen*, Denkschr., X, p. 134 [18], nr. 26, îl derivă dintr'un nume de persoană format din rad. *brah-*, fără a puteà atestà acest nume. Totuși numele de pers. slav. *Braš* există, cum se poate vedeà din Moroškin, *Slavjanskij imenoslov*, 26 (cf. Melich, *l. c.*, p. 512), și există și *Braša* (cf. și srb. *Brajiša*, i.-rom. *Braiša*, alături de *Brateša, Bratiša* la Miklosich, Denkschr., X, 250—251 [36—37], nr. 18) și *Brašić* = « Bratoslav », *Brašul* « Bratol'ub » la Maretić, *Rad*, LXXXII (1886), pp. 110 și 1 8), dar acesta, cum a arătat Weigand, *o. c.*, p. 113, § 6, nu derivă din radicalul *brah-*, cum credeà Miklosich, ci din *brat*[*e*] (cf. *Brate, Bratoslav, Bratislav, Braislav, Bratol'ub*; rom. *Bratu*, etc.).

Braša, Braš sânt, după Weigand, destul de vechi, « wohl schon in die altslavische Zeit zurückreichen », ca să le putem pune la temelia slavului *Brašev*[*o*] și *Brašov*[*o*] > rom. *Brașov* > ung. *Brassó* > rom. *Brașău* sau *Brașeu*, ceea ce și face, *o. c.*, p. 161 [1]).

Râjnovul, ung. *Rozsnyó*, săs. *Rosenau (Rosnou* a. 1331, Zimmermann—Werner, *Urk.*. I, 450; *Rasnow* a. 1377, ib., II, 480, etc.), de lângă valea *Râjnoava*, nu poate derivà din ung. *Rozsnyó*, care ar fi dat mai curând *Rojneu* (săs. *Rosenau* este, evident, o etimologie populară din *Râjnov*), ci trebue pus în legătură cu rom. *râjni, râjniță* (> ung. *rezsnicze*, țig. *răjniţa*, la Miklosich, *EWS*, 410) < v.-bg. *žrŭny* « Mühle » *žrniti* « mit Handmühle mahlen », cu metateză, Cihac, II, 309), și derivat din v.-b g. *žrŭnovy* « molae », deci « [satul sau valea] morii » (G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 769—771).

---

[1]) Alte păreri mai vechi se pot vedeà la Horger, *o. c.* 13—19, și la Rásonyi Nagy, *Magyar Nyelv*, XXIV, 313—316. Dintre cele mai nouă relev: I. Melich: < slav. *broš* = *brošti* « Rubia tinctorum », *Magyar Nyelvőr*, XXIX, 511—512, combătută de O. Asbóth, ibid., XXX, pp. 70—73; C. Fiók: < *boros-jó* « Valea borcutului » sau « borvizului », *Magyar Nyelvőr*, XXX, 20—23, combătută de A. Horger, ibid., 95, și admisă de L. Trencsényi, ibid., 143; G. Kisch: < *Brădiș-ău* < **Bradișov* < *brădiș* + suf. *-ov* < *brad* « Tanne » (*Siebenbürgen im Lichte der Sprache*, pp. 131—132), neprobabilă din pricina că rom. *brad* este înrudit alb. *breθ*, iar derivarea din acesta + suf. *-iș* a lui *brădiș* este relativ nouă, totuși la această formă nouă ar trebuì să presupunem că s'a ataşat vechea formă a sufixului slav *-ov* (ar fi o derivare hibridă greu de admis); G. Giuglea: dintr'o bază indoeuropeană **bharos*, **bhars-inom* « zum Gerste gehörig » (v. Walde, *Wb*[3], 272; Feist, *Et. Wb*[3], 60) prin filiație slavă, cf. v.-bg. *brašino*, s.-cr. *brašno* « Mehl », got. *barizeis* « aus Gerste » (*Dacoromania*, III, 771). Cu totul greșită este explicarea lui Rásonyi Nagy din studiul, altfel foarte bogat, citat mai sus: < bulgaro-turcul *bor. uy* « eau claire » (*Magyar Nyelv*, XXV, 17—27).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

IX

ROMÂNII DIN MOLDOVA, MUNTENIA ŞI DELA GURILE DUNĂRII

261. Cu aceasta m'am apropiat de sfârşitul lucrării. Toponimia şi onomastica Munteniei şi a Moldovei, afară de cele câteva nume atinse mai sus în legătură cu numele topice din Ardeal (*Argeş*, *Buzău*, *Lotru*, *Motru*, *Olt*, *Vlaşca*, etc.), şi cu *Tát*, *Tácz* de dincolo de Dunăre, nu ne dă decât prea puţin ce ar puteà intrà în cadrul ei.

Am amintit că despre o străveche populaţie românească vorbesc numele date de Slavii, care locuiau alături de Români: **Vlaşca**, cătun în j. Romanaţi (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 766—769); *Hanul-Vlăsciu*, locuinţă izolată în j. *Vlaşca* (D. Frunzescu, *Dicţ. top. şi stat. al Rom.*, 529); *Vlăşcuţa*, *Vlăşcuţa-din-deal* şi *-din-vale*, j. Argeş (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 772); **Vlăhenii**, fost sat în Ialomiţa (ibid., V, 769); **Vlăsie**, munte în Mehedinţi (Frunzescu, ibid.); *Vlăsia*, părâu şi pădure în j. Ilfov (ibid., V, 722, unde se citează, explicându-se, şi cunoscuta vorbă: « Fură ca în Codrul Vlăsiei »); *Vlăsceni*, j. Dâmboviţa, Ilfov şi Prahova (Frunzescu, *o. c.*, 529); *Vlăşceana*, lac în Ialomiţa (Bogrea, « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, I, 385); **Blahniţa**, părâu şi plasă în Mehedinţi (ibid., I, 468), pentru care cf. v.-bg. *vlahъ*, plur. *vlasi*, v.-srb. *vlah* « romanus, valachus, pastor », bg. *vlaški* « valaque, roumaine », n. top. srb., bg. *Vlaška*, *Valahica*, *Vlahović*, etc. [1]).

. Fără a puteà precizà exact unde se găsià, de bună samă la o *Vlahie*, *Vlaşcă* sau *Vlasie* a Românilor sud-estici se referă ştirea din *Heimskringla*

---

[1]) Vezi cele ce spune M. Burghele, în *Conv. Lit.*, 63—1930, pp. 1209—1210, şi mai ales I. Iordan, *Rum. Toponomastik*, 109 şi 272, care adaugă după N. Iorga, *Bullet. Inst. Europe sudorientale*, X—1923, p. 80: « Vlaşca, judeţul, poate fi o amintire a principatului *Vlahia* a lui Tatos, care se întindeà între cumanul Deli-Orman (actualul Teleorman) şi între ţinutul din partea sudică a Dobrogei, pe care Turcii o numesc până astăzi cu acelaşi nume ». Mai nouă sunt: *Volosem*, sat în Fălciu; *Voloşcani*, cătun în Putna; poate şi *Volovăţul* din jud. Dorohoiu (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 775), care au înfăţişarea fonologică a ruteanului *voloch*, rus. *volochъ*, precum poate şi *Vlah-Chioi*, zis şi *Vlahei*, din Constanţa (Bogrea, *An. Inst. de Ist, naţ.* » din Cluj, I, 385), care poate veni dela Bulgarii din Dobrogea. *Vlăsineşti*. com. rur. şi sat în Dorohoiu, este nesigur, deoarece poate derivà şi din n. pers. *Vlasin* (cf. şi *Vlasa*).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

eller norges kongesagaer af Snorre Sturlusson (1179—1241), ed. Unger, Christiania, 1868, p. 776, despre o expediție a lui Alexios Komnenos I (1080—1118) împotriva păgânilor (« heiðinn ») = « Pecenegilor » din « *Blökumannaland* », întâmplată la 1114, pe care o reproduc în traducerea latină a lui Thorlacius: « Quo tempore imperavit Alexius, evenit, ut in Blachorum terram exercitum moveret imperator.

In Pezeneorum vero campos delato occurrens, cum innumeris copiis Rex ethnicus, equitatum adduxit et currus ingentes, quibus propugnacula, portis instructa militaribus imposita fuerunt. . . » etc. [1]).

Ar puteà fi vorba atât de « terra Blachorum » din Valea Oltului Ardelean, cât şi de *Vlaşca*, *Vlăsia* sau *Vlahia* din Muntenia.

263. Cât priveşte datele istorice cele mai vechi referitoare la Românii de pe cursul de jos al Dunării, în special din aşà numitul « *Paristrion* » (« Dobrogea actuală »), trimit la N. Iorga, *Rev. istorică*, V—1919, pp. 103—113, apoi *Les premieres cristalisations d'États des Roumains*, în « *Bulletin de la section historique* » al Ac. Rom., V—VIII—1920, pp. 33—46, *Les Latins d'Orient*, Paris, 1921, p. 39, *Hist. des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest, 1922, p. 37, şi *Istoria Rom. şi a civilizaţiei lor*, Bucureşti, 1930, p. 62 (cf. C. C. Giurescu, *Revista Ist. Rom.*, II—1932, pp. 1—2); şi mai ales la N. Bănescu, *Cele mai vechi ştiri bizantine cu privire la Români*, în « *Anuarul Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, I, pp. 138—160, şi *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, extras din « *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* », III—1922, fasc. 3/4.

D-l Bănescu crede că *Pudilos* (= « Budilă »), pe care Ana Comnena ni-l pomeneşte ca o « căpetemie a Vlahilor » şi care, « sosind în timpul nopţii », aduce lui Alexios Comnenos, în lagărul său de lângă Anchialos, vestea trecerii Cumanilor peste Dunăre, erà, probabil, din părţile Dunării, de unde aduceà veştile [2]), şi adaogă: « Iar dacă se obiectează că puteà fi tot atât de bine dintre Vlahii peninsulei balcanice, cari dedeau contingentul lor oştirii imperiale, rămân totuşi, în pagina următoare a scriitoarei, *Vlahii* pe cari ea îi aminteşte călăuzind pe Cumani pe potecile trecătorilor (clisurilor) din Balcani, pentru a-i aduce la Gòloe, în bazinul superior al Tungei: *τῶν γοῦν Κομάνων παρὰ τῶν Βλάχων τὰς διὰ τῶν κλεισουρῶν ἀτραποὺς μεμαθηκότων καὶ οὕτω τὸν Ζυγὸν ῥᾳδίως διεληλυθότων ἅμα τῷ τῆ Γολόῃ προσπελάσαι* [3]).

---

[1]) I. Gherghel, *Zur Geschichte Siebenbürgens*, Wien, 1892, pp. 28—30; *Câteva contribuţiuni la cuprinsul noţiunii cuvântului « Vlah »*, în *Conv. Lit.*, 1920, p. 343; *O precizare istorico-bibliografică*, în *Arhiva*, XXXII—1930, 259—258; mai întâiu însă K. Zeuss, *Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, p. 743.

[2]) I, 10, 9: *νυκτὸς δὲ καταλαβόντος Πουδίλου τινὸς ἐκκρίτου τῶν Βλάχων καὶ τὴν τῶν Κομάνων διὰ τοῦ Δανούβεος διαπεραίωσιν ἀπαγγείλαντος...*

[3]) Ibid., 11, 18.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

« Cumanii trecuseră Dunărea tocmai prin Paristrion (v. Ana Comnena, I, 8, 9), pătrunzând peste Balcani prin pasul numit de Bizantini *Σιδερὰ* = « Demir-Kapú ori « Čalikavak »[1]).

Tot la Românii din « Paristrion » crede d-l Bănescu că se referă și mult discutatul pasagiu din Kinnamos, 260, 7: « *Ἀλέξιον μὲν στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἔπεμπε δόκησιν ἐμποιήσοντα Οὔννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται χορίων· Λέοντα δέ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε συχνὸν καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις* », privitor la luptele purtate de Manuel Comnenul cu Ungurii, la 1164, căci numai așà s'ar puteà explicà în mod satisfăcător pasajul din urmă: « adunându-și d i n a l t ă p a r t e altă armată numeroasă ș i chiar m a r e m u l ț i m e d e V l a h i, cari se zice că sunt coloniștii Italilor de odinioară, aveà ordinul s ă n ă v ă l e a s c ă în U n g a r i a d i n ț i n u t u r i l e d e c ă t r e P o n t u l - E u x i n, de unde nimeni nici odată nu năvălise asupră-le »[2]).

Tot așà au înțeles pasagiul și J. L. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, Leipzig, 1886, p. 71, și F. Chalandon, *Jean II Comnène et Manuel I-er Comnène*, Paris, 1912, p. 487, n. 3.

Și Tomaschek admite existența Românilor la gurile Dunării, dar el o așează — printr'o interpretare pe care n'o sprijină textul grec — în Nordul Deltei[3]). Cam la fel se exprimă și învățatul rus T. Uspenskij[4]).

Cât privește pe Rösler, d-l Bănescu (ibid.) ne asigură că « rătăcește alături de chestie, când se silește a dovedì că nu poate fi vorba aici de Românii d i n M o l d o v a »[5]).

Sânt unii învățați care cred că și Nicetas Choniates, care-și scrise cronica între 1118 și 1206, vorbind despre domnia lui Alexie Anghel (1195—1203), menționează « Valahi » în Nordul Dunării. Este vorba

[1]) « *An. Inst. de Ist. naț.* » din Cluj, I, 153; cf. și *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, p. 304.

[2]) « *An. Inst. de Ist. naț.* » din Cluj, I, 153—154; cf. și *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, p. 305.

[3]) *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*, p. 51: « Unter Manuel (1143—1180) müssen die Gebiete nördlich der Donau bereits sehr zahlreiche walachische Ansiedelungen besessen haben; auf Wlachen nördlich vom Delta muss jedenfalls die berühmte Stelle bei Kinnamos, VI, 3, p. 260 bezogen werden ».

[4]) *Formarea imperiului al doilea bulgar* (rus.), Odesa, 1879, p. 99: « Sub Daci nu trebuie să înțelegem numai pe Unguri. Avem informații sigure despre elementul românesc la Nordul Dunării din timpurile împăratului Manuel. Cea dintâiu informațiune, *contestată nu cu mult succes de Rösler*, spune că împăratul Manuel, în a. 1164, a ridicat populația românească din părțile Moldovei împotriva Ungurilor ».

Într'adevăr în text nu se vorbește de Moldova, ci se spune numai « *din altă parte . . ., din ținuturile de către Pontul-Euxin* ».

[5]) *Românische Studien*, Leipzig, 1871, p. 85.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

de pasajul: «Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ μήπω καθαρῶς ἀνασφήλας τῆς νόσου μηδ' ἐπὶ τῶν ποδῶν στῆναι δυνάμενος ἔξεισι καὶ ἄπεισι πρὸς τὰ Κύψελλα, ἐξαρτύσας ὅσα πρὸς πόλεμον ἄραρεν· αὐτοῦ δ' ὄντος ἐν καχεξίᾳ, Σκύθαι μετὰ μοίρας Βλάχων τὸν Ἴστρον διαβάντες τοῖς Θρᾳκικοῖς πολίσμασιν, ὁπόσα περὶ Μεσήνην καὶ Τζουρουλόν, καὶ τὰ ἔτι τούτων ἐχόμενα ἐξ ἐφόδου ἔκειρον κατ' αὐτὴν τὴν ἐτήσιον μνήμην Γεωργίου τοῦ Χριστομάρτυρος» «Iar împăratul, deși nu se vindecase de boală deplin și nici nu puteà să se ție pe picioare, gătindu-se cu toate cele de nevoie pentru războiu, pleacă și se duce la Kypsella, și pe când el se află încă suferind, Cumanii cu o gloată de Vlahi trecând Dunărea și năvălind în țară prădau în ziua de sfântul Gheorghe orașele Traciei de pe lângă Mesene și Tzurulos și toate câte erau în ținuturile acestora»[1]).

C. Erbiceanu, *Două acte oficiale necunoscute de pe timpul împăratului bizantin Isaac II Angel privitoare la Românii din Peninsula Balcanică spre finele secolului XII*, în *AAR*, s. II, t. XXIV ist., București, 1902, reproducând acest pasaj și traducându-l după ediția din Veneția, 1729, p. 68—69, constată pe temeiul lui că «în Dacia Traiană erau mulți Români, cari trăiau printre Cumani, fie retrași în munți, fie poate și chiar printre localitățile locuite de Cumani. Altfel nu putem înțelege de unde să se poată adunà o armată năvălitoare Scită și Valahă din Dacia Traiană. Apoi nici textul nu ne permite a înțelege altfel, căci fraza: *Σκῦθαι μετὰ μοίρας Βλάχων τὸν Ἴστρον διαβάντες*, înseamnă precis că din Dacia s'a format armata năvălitoare».

Dar ori cât de bine se pretează fraza citată la interpretarea pe care i-o dă Erbiceanu, totuși ne putem gândì și la o «gloată de Vlahi» din Sudul Dunării, știut fiind că aceștia călăuziau pe Cumani (cf. pasajul citat mai sus din Anna Comnena).

Cât privește numele lui *Pudilos* (= «Budilă»), el este slavul *Budilo* (cf. Miklosich, *Die Bildung der slav. Personen- und Ortsnamen*, p. 37 [251], nr. 21), întrebuințat adeseori și de Români și pătruns, cum am arătat, și în toponimie (cf. *Budila*, ung. *Bodola* din j. Treiscaune; *Budilovăț*, munte, pădure, locuință izolată în j. Mehedinți, *Marele Dicț. Geogr. al Rom.*, II, 48, și D. Frunzescu, *Dicț. top. și stat. al Rom.*, 76).

În legătură cu *Tát* din com. Veszprém și Esztergom, *Tácz* din com. Fejér, am amintit că românitatea numelui lui *Τάτος*, căpetenie din Paristrion, pomenit alături de *Chalis*, *Sesthslav* și *Satzas* (Ana Comnena, *Alexias*, I, 323, 341) *Τάτους* (Skylitzes, 719, 8), *Ταρύς*, greșit în loc de *Τάτους* (M. Attaliates, 8, 13), etc., și identitatea lui

[1]) Nicetae Choniatae *Annales*, lib. II, c. 3, ed. Bonn, p. 662, 19, în traducerea lui G. Murnu, *Din Nichita Acominatos Honiatul*, în *AAR*, s. II, t. XXVII ist., București, 1906, p. 409.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cu *tat*, *tată*, *tatul* [1]), nu este tocmai sigură, deoarece poate fi vorba şi de un peceneg ori cuman *Tat* [2]), care este întrebuinţat de Turci pentru a designà elementele străine cuprinse în domeniile lor [3]). Într'adevăr din rom. *Tatu*, *Tatul* am aşteptà mai curând forma *Τατοῦλος*. Ş'apoi nu putem trece prea uşor peste afirmaţia lui Zonaras că *Τατούς* erà şef al Pecenegilor [4]), când ştim că Pecenegii vorbiau aceeaşi limbă cu Cumanii [5]).

264. Este aproape sigur că numele **Prutului**, care are la temelie un radical scitic şi, după Herodot, IV, 48, erà la Sciţi *Πόρατα*, la Greci

[1]) Cf. *Tatha*, n. bărb. a. 1214, la Fejér, *CD*, III, 1, 479; *Thatul*, *Thatol*, *Thatal*, *Tatul*, *Tatol*, *Thatou*, *Thatur*, *Tatomir*, *Thathamer*, etc., a. 1406—1418 (I. Mihályi, *Diplome maramureşene din sec. al XIV-lea şi al XV-lea*, pp. 139, 157, 163, 170, 174, 176, 194, 200, 214, 215, 217, 228, 237, 241, 242, 243, 249, 252, 254, 302, 321, 323, 335, 518, 537, 549, 608); *Tatul*, n. pers. la Braşov, a. 1432—33, 1437, 1439 (I. Bogdan, *Doc. priv. la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească*, pp. 45, 46 n.); la Râjnov a. 1482—96 (id., ib., p. 205); *Tatul Duvalmă*, hoţ, Râjnov, a. 1482—87, id., ib., p. 192; *Tatul* (S. Dragomir, *Documente privitoare la relaţiile cu Sibiiul*, în « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, IV, pp. 7, 35, 77, 78, a. 1495 şi 1512—21); *Tatul* de Mărgineni a. 1437, *Tătuleşti* în Predeal, emigraţi din Tohan în a. 1764; Teodor *Tatu*, preot în Sânger; *Thatul* de Ilholcz a. 1448, *Thatull* allui Lad de Lewad a. 1464, *Thatul* alias *Tetone* de Osztró a. 1409, *Thatul* de Wozestye a. 1422 (I. cav. de Puşcariu, *Doc. ist. priv. la fam. nob. rom.*, II, 378, 379, 380); *Tatu* din Sebeşul-săsesc a. 1799 şi Oprea *Tatul* din Sibiiu a. 1792 (Şt. Meteş, *Păstori Ardeleni*, în « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, III, 327); un *Tatulescu* iscăleşte în *Analele Râmniculuiu-Sărat*, I, 1924; în Ardeal este des *Tatu*, *Tat* ca nume de familie, în Muntenia *Popa-Tatu*, în Moldova *Tatul* a. 1440, etc., (Costăchescu, *o. c.*, II, 30, etc.), *Tatomir* a. 1415, etc. (id., ib., I, 116, etc.), etc.; în toponimie: *Tătuleşti*, jud. Olt (*Marele Dicţ. Geogr. al Rom.*, V, 502); *Tatu-Cimpoiaşul*, pârâu, în Râmnicul-Sărat (ibid., V, 549); *Tatomireşti*, jud. Dolj, Neamţu, Vaslui (ibid., pp. 548—549).

[2]) Cf. G. Kuun, *Codex Cumanicus*, p. XXX.

[3]) Cf. W. Thomsen, *Samblede Afhandlinger*, III, 103.

[4]) III, 713, 8: « *Δοῦλος δὲ τις τοῦ πατρὸς τούτου τοῦ αὐτοκράτορος Νέστωρ ὄνομα, βεστάρχης δὲ τὸ ἀξίωμα δοῦξ τῶν Παριστρίων προχειρισθεὶς ἦρεν ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως· ὁμαιχμίαν γὰρ θέμενος μετά τινος ἀρχηγοῦ Πατζινάκων, ὃς ἐκαλεῖτο Τατούς, εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν παρεγένοντο* ».

[5]) Asupra discuţiilor în privinţa numelui lui *Τάτος*, *Τάτους*, *Τατοῦλος* vezi N. Iorga, *Rev. istorică*, V—1919, pp. 103—113; *Les premieres cristalisations d'États des Roumains*, în « *Bulletin de la section historique* » al Ac. Rom., V—VIII—1920, pp. 33—46; *Les Latins d'Orient*, Paris, 1921, p. 39; *Hist. des Roumains et de leur civilisation*, Bucarest, 1922, p. 37, şi *Ist. Rom. şi a civ. lor*, Bucureşti, 1930, p. 62 (cf. şi C. C. Giurescu, *Revista Ist. Rom.*, II—1932, pp. 1—2); N. Bănescu, *Cele mai vechi ştiri bizantine cu privire la Români*, în « *Anuarul Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, I, pp. 138—160, şi *Les premiers témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, extras din « *Byzantinisch-Neugriechische Neubücher* », III—1922, fasc. 3/4; V. Bogrea, « *An. Inst. de Ist. naţ.* » din Cluj, I, p. 380; G. Giuglea, *Dacoromania*, III, 628, n. 2; O. Densusianu, *Grai şi suflet*, I, 323—324, unde se relevă atestă.ile armene din F. Justi, *Iranisches Namenbuch*, Marburg, 1895; G. Brătianu, *Vicina*, în « *Bulletin de la section historique* » al Ac. Rom., X—1923, p. 128, n. 1, şi în special Aurel Sacerdoţeanu, *Despre originea numelui Tatos*, în *Rev. ist.*, XV—1929, pp. 13—17, unde se dă toată bibliografia (Sacerdoţeanu îl socoate de origine tracică).

Despre « Tătarii numiţi *Taţi* » din Dobrogea, se vorbeşte în « *Analele Dobrogei* », I—1920, pp. 169 ş. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Πυρετός, şi pentru care Const. Porphyr., *De adm. imp.*, c. 38 (ed. Bonn, p. 171), cunoaşte forma actuală *Βροῦτος* (cu înlocuirea consonantei nesonore cu cea sonoră corespunzătoare), alături de cea pecenegă *Βουράτ* (c. 42, p. 179), ori care ar fi etimologia lui, îl avem prin mijlocire slavă, înfăţişarea fonologică nefiindu-i românească [1]).

265. Aceeaşi situaţie o avem şi în privinţa Nistrului, numit de Geţi *Tyras* (Ptolemaeus, *Geographia*, III, 5, 7, 10 şi 11; Strabo, *Geographica*, I, 2, 1; II, 4, 6; VII, 1, 1, 13, etc.; Vasmer, *o. c.*, p. 20, trimite pentru radical la iran. *tūra-* « ungestüm, schnell », curd. *tûr* « wild, unbändig ») şi atestat mai întâiu la Const. Porphyrog., *De adm. imp.*, c. 42, în forma *Δάναστρις*, pe care o regăsim în lat. *Danaster*, v.-bg. *Дънѣстръ*, *Днѣстръ*, rus. *Днѣстръ*.

Ce priveşte pe *Δάναστρις*, V. Pârvan, *Consideraţii asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 6—8, întemeindu-se pe cercetările lui Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 38, Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 2, Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss., Phil.-hist. Cl.,

---

[1]) Cf. A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 459. Deosebitele etimologii propuse pentru a explică radicalul *Prutului* se pot vedeà la L. Niederle, *Slovanski Starožitnosti*, I, 1, p. 154, şi V. Pârvan, *Consideraţiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 8—10: dintr'un presupus trac. *pĕrua*, *pĕrĕu* « râu » (Šafařik); din iran. *par* « a umplè », *paurva* « bogat » (Müllenhoff); din scit., cf. sanscr. *pâr.* zend *pĕrĕ*, gr. *περάω* « a trece » (Hasdeu); din iran. *păr-auta(h)* (Sobolevskij), în care după Pârvan, avem rad. iran. *par* + rad. avestic *aodha* « ape », vechiu ind. *odati* « izvorând », « învăluindu-se »; din gr. *πόρος*, germ. *furth* « vad » (Rawlinson); din *pera*, *pru*, sanscr. *pru-th* « sprühen » (Tomaschek); din deosebite radicale slave. În timpul din urmă Weigand, *XXVI.—XXIX. Jahresbericht*, 89, a încercat să-l identifice cu rut. *prut* « Sumpf » (cf. însă obiecţiile lui V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 799—800, care crede că rut. *prut* este un apelativ născut din n. pers. *Prut*, ca şi rom. *olt* din Muscel cu sensul de « trâmbă de apă mare de colo-colo », ori *jiiu* « râu, în genere », din jos de Craiova). M. Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven*, Leipzig, 1923, p. 61, crede că rus. şi pol. *Prut* sânt din rom. *Prut* < v.-bg. **пръть*, care ar fi din sciticul *pərətu* « Furt », dar P. Skok, *Slavia*, VII—1929, p. 726, se opune acestei păreri, afirmând că este exclusă din punct de vedere cronologic, Românii fiind recenţi la Prut, şi presupunând evoluţia *Pyretós* > prin metateză **Peryĭtus* > slav. *Пръть*. A. Rosetti, *Resturi de limbă scito-sarmată*, extras din « *Viaţa Românească* », Iaşi, 1930, pornind dela forma scită *Ποράτα* şi adăugând că în evul mediu este numit « Alanus fluvius », trimite la gāthā (limba părţii versificate din Avesta), av. *pərətav-* « trecere, vad, punte ».

Este greu de spus dacă este vreo legătură, ori nu, între numele *Prutului* şi cel al *Brodnicilor* (*Brodoni*, *Prodnic-*, *Brodnic*, *Borodnic*, *Borothnic*, *Borodnic-*), socotiţi Români, pentru care s'au propus deosebite explicări < *brod* + *-nic* « podar », Miklosich, *Die slav. Ortsn. aus Appell.*, I, 87, II, 147, şi D. Onciul, *Orig. princ. rom.*, 89—90; < *brdo* + *-nik* « muntean », A. Bunea, *Incercare de ist. Rom. până la 1382*, pp. 130—131; *Berendici*, numele unui neam turcesc, în rostire rusească cu *o* în loc de *e*, Dr. I. Ferenţiu, *Cultura creştină*, XII—1923, nr. 6—7, p. 59; < *vran* (*a*) + *-ik*, V. Motogna, *Articole şi documente*, 35—42 (cf. şi N. Iorga, *Brodnicii şi Romîmi*, Bucureşti, 1928, p. 5, şi N. Drăganu, *Toponimie şi istorie*, Cluj, 1928, p. 20, şi Puşcariu, *Dacoromania*, III, 1070, care nu admit această explicare). Să se compare însă *Pruteni* din S. Kézai şi *Chron. pict. (A m. honfogl. kútfői*, 479 şi 491*)*.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

CXXXI, 98, şi mai ales ale lui Sobolevskij, *Archiv f. slav. Phil.*, XXVII—1905, p. 244, n. 1, pp. 243 şi 241, îl socoate de origine scito-sarmată (< iran. *dānū-* « râu » + indoeurop. (*i*)*istru-* « curent », « râu »).

O importanţă covârşitoare pentru trecutul poporului nostru are forma particulară a numelui românesc al *Dunării*.

266. Fără a mai insistà asupra formei greceşti *Ἴστρος*, lat. *Ister*, *Hister*, *Histrus* (< rad. indo-europ. *s(e)reu-* « a curge »), **Dunărea** are în inscripţii forma lat. *Danuvius* (*CIL*, III, 3676, 5755, 13813[d]), literar mai mult *Danubius*. Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, I, 1225 ş. u. şi Brandis în Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, IV, 2103 ş. u. ne arată că *Danuvius*, transcris greceşte *Δανούβιος* este o formă latină vestică, dar în Orient se pronunţă de localnici *Dánuvis*, transcris greceşte *Δάνουβις* sau *Δάνουβης*. Dintre atestările cele mai vechi relev pe: Strabo, *Geographica*, VII, 3, 13: *Δανούιος* (el adaogă: « *καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον προσηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον· ὁμόγλωττοι δ' εἰσὶν οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις* », deci, cu toate că Dacii şi Geţii vorbesc aceeaşi limbă, cei dintâiu o numesc *Δανούιος*, cei din urmă *Ἴστρος)*; Ptolemaeus, *Geographia*, III, 8, 3: *Ἴστρος ... ὁ ποταμὸς καλεῖται ὁ Δανουβιος μέχρι τῶν ἐκβολῶν;*; Pseudo-Caesarius de Nazianz, *Dial.*, I, 68: *τὸν παρ' Ἕλλησι δὲ Ἴστρον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Δανούβιον, παρὰ δὲ Γότθοις Δούναβιν προσαγορευόμενον*, şi III, 144: *παρὰ δὲ Ἕλλησιν Ἴστρος καὶ Ἰνδὸς (?) ποταμὸς, παρὰ δὲ Ἰλλυριοῖς* [= « Illyricum »] *καὶ Ῥιπιανοῖς* [= « Dacia ripensis »] *τοῖς παροίκοις τοῦ Ἴστρου, Δανούβης, παρὰ δὲ Γότθοις Δουναῦις* [emendat din *Δουναῦτις* de Müllenhoff în *Archiv f. slav. Phil.*, I, 293].

Din citatele date din Pseudo-Caesarius vedem nu numai că rostirea balcanică obişnuită era *Danuvis (Δάνουβις, Δάνουβης)*, ci şi că Goţii dela Dunăre rostiau *Dunavi(s)*. Altfel ei au trebuit să aibă forma *Donawa*, căci numele Dunării în v.-germ. este *Duonawa*, *Duonowa*, *Duonouwa*, *Tuonouwa*, germ. med. *Tuonouwe*, *Dōnowe*, alături de *Dūnowe* (vezi Holder, *Alt-celt. Sprachschatz*, I, 1255 ş. u., şi M. Förster, *Der Name der Donau*, în *Zeitschr. f. slav. Phil.*, I—1924, pp. 1—25, în special p. 2.), cea actuală *Donau*.

Forma gotică dunăreană a pătruns şi în gr. med. şi mod. *(Δούναβις, Δουναῦις)*. O găsim şi în diploma regelui ungar Ştefan cel Sfânt: *εἰς τὸν δούναβιν*, cf. Melich, *Magyar Nyelv*, II, 105, şi *A honfoglaláskori Magyarország*, 8), precum şi în limbile slave [1]).

[1]) Vezi W. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*[2], I, 124: « der Name des Flusses *Dunaj*, *Dunavъ* ‚Donau' ist jedenfalls von den Germanen (Gothen) entlehnt. Das kelt.-lat. *ā* in *Dānubius*, wurde leicht im Got. zu *ō* und weiter *ū* . . . »; cf. şi M. Vasmer, *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven*, p. 60, şi M. Förster, *o. c.*, pp. 23 ş. u.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Acestea din urmă s'au despărțit curând în două: o parte având forma *Dunavъ*, ceealaltă forma mai nouă *Dunaj* (cf. v.-bg. *Dunavъ*, bg. *Dúnavъ*, v.-srb., srb. *Dùnav*, *Dunavo*, cr.-dalm. *Dunav*; v.-rus. *Dunajъ*, rus. *Dunàj*, pol., slovac, ceh, v.-cr., cr. *Dunaj*, sloven *Dunaj* « Viena ») [1]).

Limba ungurească a avut totdeauna forma *Duna*, iar documentele latino-ungurești pe *Danubius* (cf. atestările cele mai importante la Melich, *Magyar Nyelv*, II, 104), forma latină literară, din care sânt it. *Danubio*, fr. *Danube*, etc.

Deoarece *-avъ* ar fi dat în ungurește *-ó*, în vreme ce *-aj* ar fi dat *-a*, este sigur că forma ung. *Duna* este din slav. *Dunaj*, și anume probabil din v. -rus. *Dunaj*, deci un împrumut slav mai vechiu decât venirea Ungurilor [2]).

Numele românesc a fost totdeauna *Dunăre*, articulat *Dunărea*, deci având o înfățișare cu totul deosebită în partea ei finală de cea a formelor înșirate mai sus.

O privire asupra formelor în care apare numele *Dunării* ne arată că problemele care se pun în legătură cu ele sânt destul de numeroase: 1. Care este radicalul și pronunțarea barbară a lui? 2. Cum s'a făcut schimbarea vocalei din radical, când și ce ne poate spune ea cu privire la trecerea numelui dintr'o limbă într'alta? 3. Ce sânt got. *-v-* sau *-j-*, slav. *-avъ* și *-aj*, lat. *-uvius*, *-ubius*, rom. *-re* și de unde vin?

Müllenhoff, *l. c.*, ca și mai nainte C. Zeuss (*Die Deutschen und ihre Nachbarstämme*, München, 1837, p. 12; *Grammatica Celtica*, ed. I, 1853, p. 994; ed. II, 1871, p. 998), crede formele apusene de un derivat din radicalul celtic *dânu* « fortis ».

Și Brandis afirmă, în articolul său *Danuvius* din Pauly—Wissowa, *Real-Encycl.*, IV, 2105, că acest nume latin este de origine celtică (< **Danuv-io-s*).

Holder, *Alt-celtischer Sprachschatz*, I, 1225, este de aceeași părere, dar observă că, deși se găsesc în limba celtică radicale care, ca *dânu*, *dâna*, ar puteà da o derivație, el nu este originar celtic, ci împrumutat.

Și Melich, *l. c.* (cf. și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1439), admite originea celtică. Din celtică ar fi după el lat. *Danuvius* sau *Danubius*

[1]) Vezi Šafařík, *Slawische Alterthümer*, I, 508; K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, II, 362—372; Melich, *Magyar Nyelv*, II, 104—105, și *A honfoglaláskori Magyarország*, 8; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1439; V. Jagić, *Archiv f. slav. Phil.*, I, 299; L. Niederle, *Původ a počatky národa slov.*, I, 19, și *Manuel de l'antiquité slave*, p. 19, n. 2; A. I. Sobolevskij, *Archiv f. slav. Phil.*, XXVII, 240—244; A. Stender-Petersen, *Slavisch-germanische Lehnwortkunde*, Göteborg, 1927, p. 345 ș. u.; P. Skok, *Dunaj et Dunav*, în *Slavia*, VII—1929, pp. 722 ș. u.

[2]) Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, 8, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1439. După aceștia evoluția *-aj* > *a* este normală în ungurește. Altfel P. Skok, *Slavia*, VII—1929, p. 723: « Dunaj a été senti par les Hongrois comme un adjectif formé avec la terminaison *-i* qui apparaît dans *Budai*, *fai* etc. de *Buda*, *fa* « arbre », fait qui amena la chute de sl. *-jь* chez eux ». Din ung. *Duna*, este turc. *Duna*, *Tuna* > alb. *Tunɛ* (cf. M. Förster, *l. c.*, și p. 418).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

şi germ. **Donavi*, **Donavia* (vgs. *Tuonouua*; despre germ. *Donau* vezi E. Schwarz, *Magyar Nyelv*, XXIII, 65, şi *Zeitschrift f. Ortsnamenforschung*, II, 234). Dar această părere în timpul din urmă începe a pierde terenul.

Acum o susţine mai temeinic numai M. Förster în studiul citat, publicat în *Zeitschr f. slav. Phil.*, 1—25, 418 (cf. şi III, 149), însă dând o etimologie cu totul deosebită de cea a lui Zeuss şi Müllenhoff: < celt. **dānu* (atestat în numele *Don* şi *Doon* a două râuri din Anglia) + sufixul, a cărui formă originală celtică este greu de determinat *(-eu̯-i̯o-*, *-au̯-i̯o-*, *-ou̯-i̯o-*, *(-u)u̯-i̯o-* ori chiar *-a -i̯o-)*, şi întemeindu-se pe faptul că numirea a trebuit să pornească dela cursul de sus al râului.

Mai întâiu Max Müller, în *Revue celtique*, 1, 135 ş. u., care socoate pe *Dānuvius* tracic, a trimis în treacăt, pentru a-l explică pe acesta la v.-ind. *dānu* « Regen, Feuchtigkeit », « Fluss » şi la osset. *don* « Fluss ».

Acum pentru P. Kretschmer, *Die idg. Sprachwissenschaft*, 55, M. Vasmer, *o. c.*, p. 60, ş. u., originea radicalului Dunării este hotărît irano-scită.

După V. Pârvan, *Consideraţii asupra unor nume de râuri daco-scitice*, 17, radicalul a venit din iraniană şi a fost transmis Celţilor de Scito-Sarmaţi (cf. zd. *danu* « râu », osset. *don*, ved. *danu* « ploaie », « umezeală »).

Având în vedere această ipoteză, V. Pârvan, *l. c.*, pp. 20—21, crede că Goţii la venirea lor în Dacia Scitică aveau forma *Dônavia*, creată, prin mijlocirea celticului *Dānuv-io-s*, din iranianul *Dānava* sau *Dānavya* (sarmatic *Dănăvi* < *dănă-*, după A. I. Sobolevskij, *Archiv f. slav. Phil.*, XXVII, 243). În creaţia germană a rămas numai radicalul, iar partea de contribuţie celtică a fost înlocuită cu un radical propriu, *awa* (got. *ahwa*) « râu » [1]).

Pronunţarea cu *u* ar fi nord-tracică, sau, mai precis, dacică. Ea s'ar fi născut astfel: Tracii nu aveau trecerea lui *ā* în *ō* (cf. P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, p. 226, deci din sarmaticul *Danava* ei nu puteau scoate pe *Donava*, din care să se formeze trac. *Dunava*. « Dimpotrivă ei aveau, ca fenomen absolut banal, trecerea lui *o* în *u* (Kretschmer, *o. c.*, pp. 221, 223, 225, 226) şi anume atât a lui *ō*, cât şi a lui *ŏ*. Cum însă Dacii fuseseră din vechi timpuri în contact cu Germanii, forma germanică *Donavi* a numelui Dunării puteà să le fie cunoscută cu mult înainte de venirea Goţilor. Dar *Donavi* germanic se schimbà mecanic la Daci în *Dunavi*. Pronunţarea gotică de care ne vorbeşte Pseudo-Caesarius, ca fiind uzată de

[1]) Cf. Holder, *l. c.*, şi Müllenhoff, *Arch. f. sl. Phil.*, *l. c.*, Schrader, *Reallexikon der indo-germ. Altertümer* s. v. *Fluss*. După Šafařik, *Slaw. Alterth.*, I, 498, acest *ava* s'ar găsi şi în nume ca *Wlt-ava*, *Ond-ava*, *Mar-ava*, *Mor-ava*, etc.

Slav. *Dunajъ* < *Dunavь* nu este explicat în mod satisfăcător, cf. Melich, *A honfoglalâskori Magyarország*, 11, n. 12.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Goți în secolul al IV-lea, trebuiă deci să fie de fapt pronunțarea dacică adoptată și de ei, — dar netrecută mai departe celorlalți Germani și părăsită eventual chiar de ei după plecarea din ținutul Dunării-de-jos, și după reluarea în Vest a legăturilor cu ceilalți Germani, pentru cari rădăcina numelui Dunării a rămas constantă *don-*».

În aceeași ipoteză A. Rosetti, *Resturi de limbă scito-sarmată*, p. 8, crede că formele cu *a* s'ar puteà explicà plecând dela av. *dānav-* «râu», fluviu, iar cele cu *o*, *u*, plecând dela o formă cu vocalismul *o* al radicalului (cf. osset. *don* «râu») și presupunând că iran. *a* ar fi trecut în *o* într'o epocă veche, căci «explicația lui Skok (*a-u* > *u-a* prin metateză vocalică [!]), deși ar avea avantajul să simplifice problema, prin faptul că am pornì dela un singur radical cu vocalismul *a*, este inadmisibilă».

Este vorba de studiul lui P. Skok, *Dunaj et Dunav*, din *Slavia*, VII—1929, pp. 721—731, în care acesta ajunge la concluzia că cei ce au transmis Grecilor și Slavilor numirea Dunării n'au fost Goții (pp. 728—729): «Les Slaves n'ont pu emprunter *Dunaj—Dunavъ* qu'aux ancêtres des Roumains, aux Thraces romanisés ou aux soldats romains qui étaint en garnison dans ces contrées» (p. 730).

Strămoșii Românilor, Tracii romanizați, le-au dat Slavilor sudici și alte numiri topice, ca *Srěmъ* < *Sĭrmī* < *Sirmium*, *Vidin* < *Bъdinъ* < *Bononiae*, *Srědecь* < *Serdicae*, *Kostol*, *Kostolac* < *castellum*, *Arčar* < *Ratiaria*, etc. (p. 729).

Cunoscând rezultatele actuale în privința radicalului și a schimbărilor formei lui, rămâne să vedem și pe cele privitoare la *-re* din rom. *Dunăre*.

După Hasdeu, *Ist. crit.*, I, pp. 293—294, *Dunăre* derivă dintr'un trac. **Dana-re* sau **Donare* = *Danubius* = *νεφελοφόρος* «purtător de nori» (< part. *dan* sau *dana* al lui *da* «a purtà» + *re* «nor», cf. alb. *re* «nor»).

Explicarea lui D. Pușchilă («*Anuarul pentru geografie și antropogeografie*», II, p. 157 ș. u.) din ung. *Duna* + rom. *rea* «mauvaise» n'are decât valoarea unei etimologii populare [1]).

După G. Pascu, «*Viața Românească*», XXIX—1913, pp. 303 ș. u., *Dunărea* derivă din radicalul autohton *dun* + un sufix *-ara*, analog sufixului celtic *-ra* (cu variantele *-era*, *-arus*, *-eris*) din deosebite nume de râuri. Sufixul, pe care Ungurii nu-l cunosc s'ar fi adăugat pela 900.

V. Motogna, *Revista istorică*, VII—1921, pp. 166—171, și *Articole și documente*, pp. 53—57, socoate *Dunărea* un cuvânt scito-sarmat compus din două nume cu înțelesul de «râu», și anume din sciticul *Don* + copula *a* + sarmaticul *ǫ̃ā* «râu», astfel de traduceri fiind frecvente în compoziție și râurile mari din Europa sud-estică fiind mai toate botezate de Scito-Sarmați.

[1]) O admite și apără P. Papahagi, *Dunărea*, Silistra, I—1924, pp. 176—179.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

V. Pârvan, *Revista istorică*, VII—1921, p. 248, și *Considerații asupra unor nume de râuri daco-scitice*, pp. 16—26 (cf. în special pp. 20—26) crede că Dunărea este un cuvânt format de Daci dintr'un radical got ori sarmat *don-* sau *dun-* (vezi mai sus) cu ajutorul sufixului trac *-ri(-s)*, pe care-l mai găsește și în alte numiri de râuri de pe teritoriul trac, cum sânt: *Naparis* = « Ialomița », *Sagaris* sau *Sangaris*, *Magaris*, etc.)[1]).

Aproape de aceeași părere este și C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 98—99, presupunând un strărom. **Dōnaris* sau **Dūnaris*, derivat cu suf. *-aris*, băștinaș și străvechiu în Dacia (cf. *Naparis* = « Ialomița » < v. pers. *νάπας· κρηνή* « Quelle »), din radicalul *dōn* sau *dūn* < v.-pers. *dānu* « Fluss ». Cât privește schimbările fonologice, adaogă: « Dak. **Dānaris* wurde nun unter dem Einfluss von got. gepid. *Dōnavis*, *Dūnavis* in *Dōnaris* bzw. *Dūnaris* umgeformt. Wegen der Behandlung des *ā* als *ō* in got. *Dōnavis* aus *Dānavis*, die auch in got. *Rumōneis* aus lat. *Romāni* erscheint, verweise ich auf Müllenhoff *DA*, II, 362 und Fr. Kluge, *Urgermanisch*[3], 33 ».

Pentru derivarea cu un sufix, nu pentru compoziție, este și *A*, Philippide, *Originea Românilor*, I, 459—460. El crede că pentru rom. *Dunăre* trebuie să presupunem « un prototip *Dónar* ori *Dúnar*, în care elementul *-r* trebuie comparat cu *-ra* din numele celte de râuri: *Dura*, *Mura*, *Rura*, *Sara*, *Stura*, *Sura*, *Tara*, *Avara*, *Isara*, *Oscara*, *Savara*, *Sambra* (Holder), poate **Iskera* (în loc de *Oescus*) = actualul *Isker*, *Iskra*. Din cazurile oblice ale unui **Dónar*, **Dúnar* a eșit poate românescul *Dúnăre* ».

Nu poate fi admisă părerea lui P. Skok, *Dunaj et Dunav*, în *Slavia*, VII—1929, p. 727, după care *r* din *Dunăre* s'ar fi născut din *v* din *Dunavis*, ca și în *are* < *habet*, *aiurea* < *aliubi*, căci aceste exemple, aduse în sprijinul ei, se explică altfel, cum arată *încotro* < i n + c o n t r a + u b i și *che(a)ie* < c l a v e m[2]). Mai ușor de înțeles este păstrarea de către populația tracă romanizată a vechei forme trace populare, cu sufixul *-ris*, alături de literarul *Danuvius*, *Danuius*, din care Skok ne face să credem că și-au luat Slavii al lor *Dunaj*.

M'aș întinde prea mult dacă aș analiză aici și alte lucrări scrise despre numele Dunării, cum este a lui I. Schmidt în *Magyar Nyelvőr*, LIV, 132, etc.

Relevând deci numai că, în privința explicării radicalului *Dunării* românești, mi se pare că Rosetti ne-a indicat calea cea mai bună și că, în privința părții finale, cred că au dreptate mai curând cei ce se gândesc la un sufix, și anume la un sufix tracic, mă mărginesc să încheiu cu concluziile din articolul lui Ernst Gamillscheg, *Zum*

[1]) *S* final din acestea ar fi trebuit să dispară. Pentru motivele pe care le-am arătat vorbind despre *Mureș*, *-s* din *Μάρις* al lui Herodot nu poate fi invocat ca analogie pentru necesitatea păstrării lui, cum crede V. Motogna, *Articole și documente*, 57, și P. Papahagi, *Dunărea*, Silistra, I—1924, 177.

[2]) Cf. S. Puşcariu, *Dacoromania*, III, 829, și VI, 525.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Donaunamen, publicat în *Zeitschrift für slavische Philologie*, III—1926, 149—154, pe care le dau în traducerea lui Pușcariu din *Dacoromania*, V, 799—800.

După ce constată că, în vreme ce Romanii și Goții și-au împrumutat numele pentru *Dunăre* dela Celți, Românii au păstrat forma tracă corespunzătoare, **Donare* sau **Donaris*, care a însemnat « râul » sau « râul mare », Gamillscheg încheie astfel:

« Din cercetările anilor din urmă rezultă în mod neîndoios că Românii nu au emigrat în estul României de azi, adecă în Moldova, în Muntenia estică și în Basarabia, înainte de secolul XII. Pe de altă parte se evidențiază tot mai lămurit că Oltenia și Banatul învecinat, și probabil cu deosebire ținutul din nordul și sudul Carpaților sud-vestici, au fost regiunile care au continuat fără întrerupere tradiția latină. Acest lucru e întărit prin numele Dunării.

Dacă am admite că Romanii colonizați în Dacia și urmașii lor s'ar fi pierdut fără urmă sau ar fi emigrat spre sud și vest, nu am înțelege cum s'ar fi putut păstrà numele **Donaris*, împrumutat dela Traci. Aromânii, care s'au despărțit de Dacoromâni cam pela anul 1000, au reîmprumutat numele Dunării din vechiul turcesc *Duna*; tot astfel Albanezii, care au trăit timp îndelungat cu Românii nordici (cf. *Zeitschrift für slavische Philologie*, I, 418). Numele vechiu ar fi trebuit să dispară și la Dacoromâni, dacă s'ar fi întors numai după multe secole în ținuturile locuite de strămoșii lor, unde în răstimp se pierduse ori ce reminiscență despre Tracii împăratului Traian. Numele Dunării a fost auzit și împrumutat de părinții romani ai Românilor prin regiunea Porților de fier și s'a păstrat acolo în continuitate neîntreruptă » (pp. 153—154).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

X

ELEMENTE ROMÂNEŞTI VECHI INTRATE IN LIMBA UNGUREASCĂ DINSPRE SUD-EST

267. Cum am văzut Ungurii au pătruns în Ardeal cu 100 de ani mai târziu decât cum au pătruns în Pannonia. Din pricina aceasta cuvintele româneşti pornite din centrul de expansiune estic apar ceva mai târziu în limba ungurească, ruteană şi polonă decât cele venite dinspre Vest.

Ele înaintează dinspre Munţii Apuseni spre Valea Tisei şi de-aici spre Carpaţi şi dinspre Sud-Est pe coama Carpaţilor, pentru a se întâlni apoi cu cele pornite dinspre Munţii Apuseni şi Nord-Vest.

Astfel adeseori ajungem în imposibilitate de a stabili punctul de origine al cuvântului românesc, cum este cazul ungurescului **bronza**, *brenza*, *brinza*, etc., atestat la Ragusa în a. 1357 şi apoi la 1546, mai întâiu în Nord; al lui **csula** atestat ca n. pers. aproape în acelaşi timp în Pannonia (a. 1234—70, Wenzel, *CDA*, II, 12), în Bihor (a. 1214, *Reg. de Vár.*, art. 374, la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 738) şi în « castrum Borsob » = « Borsod » (a. 1219, ib., art. 79, p. 658); al lui *crăciun* > ung. **karácsony**, bg. *kračón*, v.-rus. *koročunъ*, rut. *kračún*, dial. *krečún*, *kerečún*, *grečún*, *gerečún* (acestea din urmă redând mai fidel rom. *-ă-*), rus. alb *karačún*, slovac. *kračún*, s.-cr. *Kračun* (cf. *Karachun* a. 1209, *Crachinus* a. 1213 şi 1214, *Karachinus* a. 1217, *Karasun* a. 1217, *Crachun* a. 1221 în Bihor şi ţinuturile apropiate de acesta, *Reg. de Vár.* art. 13, 29, 41, 364, 365, 374, 379, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 643, 649, 735, 738, 739; *Chrachun* a. 1211 în Zemplén, Fejér, *CD*, III, 1, p. 478; *Koročun* a. 1143 în Galiţia, Berneker, *SEW*, I, 604; alături de: *Crasun* a. 1200, 1201, 1202, 1227, *Karachun*, *Carasun* a. 1211 în Pannonia, Wenzel, *CDA*, XI, 74, 77, 79, I, 239, I, 112, 113, 117, 122, 123, şi *Carachuna*, *Chrachuna* a. 1207 şi 1227 lângă Sava, deci tot în Pannonia, Wenzel, *CDA*, XI, 77 şi I, 239); al lui **csutora** (« *Tschutor* oder Rosstögg » a. 1624, *Magyar Nyelv*, II, 131), *csutura*, *csutra*, bg. *čotura*, *čotra*, s.-cr. *čutura*, sloven *čutara*, *čutura*, rut. dial.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

čutora, < rom. *ciutură*, iar acesta din **cytola* (cf. it. *ciotola*) = gr. κοτύλη (Berneker, *SEW*, I, 164; Vasmer, *Greko-slavj etjudy*, 224, după Pușcariu, *EtWb*, 33, nr. 382; altfel Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1232—33), etc.

Cum s'a putut vedeà din datele pe care le-am strâns la locul lor în cursul lucrării, tot așà mai sânt și alte apelative ungurești tratate în legătură cu numele topice ori de persoane derivate din ele, pentru care avem atestări chiar din sec. XII și XIII: *cser*, *csuma* > *csoma*, *csunka* > *csonka*, *csuka* > *csúcs*, *csut(a)*, *kopács*, *kurta*, *mál*, *muta*, *stira* > *csira*, *urda* > *orda*, etc.

Nu mai revin aici asupra lor, ci mă mărginesc să trimit la capitolele respective. Voiu da însă mai jos datele câtorva, a căror expansiune s'a făcut cu siguranță dinspre Est, sau, mai mult dinspre Sud-Est: ung. **berbécs** « vervex » < plur. *berbeci* al lui *berbece* (*Berbech* a. 1423, actele din Lelesz, com. Zemplén, 43/81; *berbecz* a. 1598, etc., la Szamota-Zolnai, *MOklSz*, 63; *berbecs*, *berbécs* « galerus crispatus, pileus hyemalis ex agnina pelle parari solitus », din Pannonia, nu este atestat decât la 1807); ung. **fattyú, fattyó** « spurius, nothus, adulterinus, bastardus » < *făt*, *fătu* (*Fotyu*, a. 1374, *Cod. dipl. dom. sen. com. Zichy*, III, 539, *Fathy*, ibid., V, 330; *Fatthiopap* a. 1405; *Fathyv* a. 1428; *Fattywzygeth*; *fattyat* vetett, a. 1759, vezi Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 219; în Pannonia *Fot*, *Foth* încă în a. 1152, Wenzel, *CDA*, I, 62, a. 1205—1235, id., ib., XI, 285, etc.); ung. **ficsór, ficsúr**, (*ficsor*, *ficsur*) 1. « puer Valachicus », 2. « vas de lemn cu care vămuește morarul », (?) 3. « un fel de cismă », cunoscut în Secuime, Czegléd, Dobrițin, pe Valea Tisei, la Polovți, în Zemplén, Nógrád, în forma derivată *ficsóros* în Veszprém (Szinnyei, *MTsz*, I, 588), *ficsor*, *ficsorkodni* în Somogy (com. inginer Ittu, din Kaposvár) < rom. *ficior*, *fecior* « Knabe, Bursche » (*Fichur* a. 1202—03, Szentpétery, *Az Árpádházi kir. okl. krit. jegyz.*, I, 1, 64); *ficchor* miklous a. 1376, *Magyar Nyelv*, X, 78; *Ficzur* a. 1412, B. Iványi, *Bártfa szabad királyi város levéltára*, I, p. 14, nr. 65; *Fychor* a. 1428, 1435, 1469, *Fychur* a. 1470; în actele din Lelesz, com. Zemplén, la Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 246; *Fychor* a. 1474 în Liptó, *Cod. dipl. p. Hung.*, VII, 482; *Fichor* a. 1469, pela 1450, la a. 1507, 1472, 1475, Csánki, *MH*, V, 371, 378, 474, 769, 772, 834, în Cluj și Turda; *Ficsor* în Secuime a. 1602, *ficsór* « Mauthmass, kleines hölzernes Gefäss » (?) a. 1638, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 246); ung. **gárd** (rut. *gard*, *hard*), **gárgya** « margo », « sepimentum », « septura », « cinctura », derivate: *gárgyás*, *gárgyál-*, *gárgyáz-* < rom. *gard* (*Gárd*, scris *Gord*, *Goord*, *Gaard* a. 1330, 1436, în Abauj-Torna, Csánki, *MH*, I, 207; *Wajthagordya* « gardul Voevodului » a. 1350, *Nagmalgardia* a. 1409, etc., cf. Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 294 și 295; Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 1065; Szinnyei, *MTsz*, I, 679); ung. **rippa** (*ropó*, *rapó*, *ropaj*, *répa*, *rapu*, *ropor*), rut. **ripa**, *ripina*, *ripište*, huțul. *rypa* < rom. *râpă* (cf. *Ripafolua* a. 1336, Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 473); **mula** « leneș » (Moldovan G., *Alsó-Fehér vármegye román*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

népe, I, 2, p. 83) în forma *mula*, *mulya*, *muya* cunoscut şi în Sătmar şi Braşov, apoi în Bács, Békés, pe şesul Dunării, în Hont, Zemplén, Baranya, Veszprém, Komárom, Esztergom, Csallóköz, la Polovţi (Szinyei, *MTSz*, I, 1490—91) < rom. *mul*, *mulă* « catâr », în unele regiuni poate din it. *mulo*, *mula* (n. pers. *Moula* a. 1219 în Bihor, *Reg. de Vár.*, art. 45, la Endlicher, *Mon. Arpad*, p. 651); ung. **csuta** < rom. *ciut,-ă* (n. pers. *Chuta* a. 1290—1301, Wenzel, *CDA*, XII, 666, *Chutha* a. 1500, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 143; în Pannonia ca n. top. şi mai nainte: *Chutus* a. 1146, Wenzel, *CDA*, I, 56, III, 37; poss. *Chut*, *Chuth*, *Chwth*, în com. Fejér, a. 1240, 1270, etc., id., ib., II, 102, IX, 60, 555, XII, 275; a. 1264, Fejér, *CD*, VII, 5, p. 362; « villa *Schut* » = « *Csut* », ibid., a. 1222, *Reg. de Vár.*, art. 228, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 696, « villa *Schutu* » în com. Vas, a. 1273, Fejér, *CD*, V, 2, p. 104, etc.); **suta** < rom. *şut*, *-ă* (*Suta* a. 1468, actele din Lelesz, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 865) şi *sutás*, dim. lui *suta* (*Swthas* a. 1437, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 865); ung. **furkó** « Spiess », de-aici *furkóparipa* şi *furkós bot* < rom. *furcă* (s. XIV—XV în *Kolozsvári glosszák*, *Magyar Nyelvőr*, XXXVI, 178; a. 1495, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 279; a. 1553, *Magyar Nyelv*, XXV, 236); ung. **fustély** « fustis » < rom. *fuştel* (a. 1556, la Heltai, Szarvas—Simonyi, *MNytSz*, I, 1006); ung. **csercse** (*csercselye*) < *cercele*, plur. lui *cercel*, făcut după analogia lui *inele*, în loc de *cercei* (*Czercze* a. 1583, com. Zemplén, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 961); ung. **domika** (*damika* în Ciuc, *demikát* în Ardeal, Rimaszombat, com. Gömör, Zips şi la Polovţi; *domika* în Secuime, Udvarhely, Erdővidék; *domikát* în Jászó, Kassa = Košice, cf. Szinnyei, *MTsz*, I, 412—413 şi Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1386) « eine Art Käsesuppe » < rom. *dumicat*, *demicat*, cu pierderea lui *-t* considerat ca sufix al acuzativului (a. 1585, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1386, unde se arată că cuvântul a pătruns din rom. şi în slovac. *demikat*, ceho-mor. *demikat*, *domikat* « Art Käsesuppe »); ung. **czimbora**, *szimbora*, *szombora* « consortium », « socius », « amicus », etc., cuvânt şi mai întins decât cel precedent, din rom. *sâmbră*, iar acesta din slav *sjabrъ* (jum. II a sec. XVI; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 694: < gr. *συμβολή*; Puşchilă, *Mol. lui Dos.*, 77 <*insimulo, -are < in simul); **sztronga**, *esztronga*, *sztrenga*, *esztrenga*, srb. *struga*, slovac *strunga*, *strungy*, *strunky*, pol. *straga*, etc. (a. 1554, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 204 şi 1204—1205); poate **szkotár** « Hirt » < rom. *scutariu* (> rut. *skotar*, etc.) (a. 1637, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 929)[1]); **pakulár** (la M. Cserei, *Historia*, 1661—1711, în *Mon. Hung. Hist. Scriptores*, XI, Pest, 1863, p. 481; a. 1692, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 740) < rom. *păcurar*; **votulya** (rut. şi pol. *vatulja*, *vatula*) < rom. *vătuie* (a. 1652, *Magyar Nyelv*, III, 211); ung. **notin** < rom. *noatin* (a. 1684, *Magyar Nyelv*,

[1]) Acest termen se cunoaşte din socotelile domeniului Făgăraşului. Takács, *Rajzok a török világból*, II, 313, îl atestă din anii 1638 şi 1656 (cf. şi A. Veress, *Păstoritul Ardelenilor în Moldova şi în Ţara Românească*, p. 8, n. 2). Tot la 1637 este atestat şi derivatul *szkotárság*, *oszkotárság* (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 718). Cf. p. 381.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

III, 210); ung. **miliora, millora** < rom. *mioară* (a. 1649, 1651, 1656, etc., *Magyar Nyelv*, III, 211); ung. **csokor** < rom. *ciucur* < *cicur* (a. 1602, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 1128—29, care nu explică cuvântul unguresc); ung. **falesa** (rut. *falča*) < rom. *falce* (a. 1603, *Magyar Nyelv*, VI, 131; cf. şi *fáchia-fa* a. 1564, *Magyar Nyelv*, VIII, 371); ung. **vátra** (rut. *vatra*) « focus < rom. *vatră* (a. 1692, Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 1072); ung. **vecsin, vecsinség** < rom. *vecin* (a. 1637, id., ib., 1073), etc.

Aceste exemple sînt de-ajuns, pentru ca să ne arate că, pe afirmaţiunea lui L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, I, în *Ungarische Jahrbücher*, VIII—1928, 43, că « Die zumeist dialektalen rumänischen Lw. des Ungarischen, die dem Ideenkreis des Hirtenlebens entstammen, treten sporadisch erst seit dem Ende des 15. Jahrhunderts auf, wobei zu bemerken ist, dasz wir schon seit dem 13. Jahrhundert umfangreichere magyarische Sprachdenkmäler besitzen », nu putem pune temeiu. De altfel încă nici nu i se terminase de tipărit partea a doua a lucrării citate şi Treml s'a văzut nevoit să constate singur că « avem un cuvânt, a cărui origine românească nu poate fi tăgăduită şi pentru care avem date mult mai vechi decât secolul XV. Acesta este *ficsur* », pentru care citează datele de la 1202—03 (Szentpétery, *Az Árpádházi okl. krit. jegyz.*, I, 1, 64) şi dela 1376 (Jakubovich, *Magyar Nyelv*, X, 78). În cursul acestei lucrări cetitorul s'a putut convinge că mai sînt şi altele [1]).

[1]) Când găsim în ungureşte atâtea cuvinte româneşti cu vechimea celor înşirate în această lucrare îi putem face lui Treml bucuroşi plăcerea de a-i cedà limbii ungureşti pe *kese*, *kesej* « flammei coloris », « vulturnius », atestat mai întâiu în a. 1211 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 487), identificat corect cu *keselyü* « vultur », de origine turcească, de Gombocz (*Nyt. Közl.*, XXXI, 125—126), pe care Alexics (*Magyar Nyelvőr*, XL, 132—134), a încercat să-l derive din rom. *oacheş*, ale cărui reflexe ungureşti însă sînt *vakisa* > *bakisa* > *baksa* (cf. şi mor. *vakeša* > *bakeša*, pol. *bakieska*).

Ştiinţa românească n'a reclamat nici odată acest cuvânt pentru patrimoniul limbii româneşti. *Dicţ. Acad.*, t. I, partea II, 338, derivă doar rom. *cheş*, *-d*, *cheşeu*, *cheşeiu*, *cheşet* « tacheté », « bălţat » din ung. *kese*, *kesej*.

Cât priveşte pe *alakor* « Spelt, Tenkel », atestat mai întâiu în a. 1440 (Szamota—Zolnai, *MOklSz*, 15) tot o samă de învăţaţi unguri l-au derivat mai întâiu din rom. *alac*, idem (Edelspacher, *Nyt. Közl.*, XII, 95; Alexics, *Magyar Nyelvőr*, XXIV, 198; Szinnyei, ibid., XXI, 27, 387; Simonyi, *Die ungarische Sprache*, Strassburg, 1907, p. 69; Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 59). Dintre cercetătorii români l-au considerat românesc numai Hasdeu, *Et. Magn.*, I, 664—668, care-l identifică cu alb. *lákɛr* « Kraut, Gemüse » < gr. *λάγχανον* (identificare la care trimite şi Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 696, pentru care totuşi originea cuvântului românesc este obscură) şi C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, 202, n. 15, şi *Dacoromania*, IV, 458—459, unde-l derivă dintr'un gr. eolic **ἄλλαξ* = *ἄλιξ*, *-ικος* « Spelt, Dinkel », deoarece *a* din silaba ultimă este cerut şi de span. *alaga* < lat. a l ĭ c a, care este tot din greceşte. Forma ungurească, după Diculescu, « reproduce mai curând pluralul românesc *alacuri*, decât un diminutiv **alacur* neatestat ». Totuşi un **alacur*, fie din alb. *lákɛr*, fie dintr'un **a l a c u l u s* (= a l ĭ c u l u s) > **aracur*, prin disim. > **alacur* > *alac* (cf. *fagur* — *fag*, etc.) este mai uşor explicabil decât *alac*, plur. *alacuri* dintr'un gr. **ἄλλαξ*, tot aşà de puţin atestat.

Fără îndoeală originea românesculuí *alac* este obscură şi derivarea din lat. à l ĭ c a şi alb. *lakɛr* întâmpină greutăţi (cf. Hasdeu, *Et. Magn.*, I, 90; Cihac, *Dicţ. d'ét. daco-*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mai mult, ceea ce trebuie să relevăm deosebit, este faptul că nici unul dintre elementele ungureşti intrate în româneşte, studiate de Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, II, în *Ung. Jahrbücher*, IX—1929, 274—317, nu întrec ca vechime pe ung. *csuta*, *ficsor*, *fattyú*, *gárd*, *karácsony*, etc., căci cele mai vechi dintre ele se întâlnesc în documentele slavone numai «gegen Ende des 14. Jh., d. h. einige Jahrzehnte nach der Begründung der Wojwodate und anderthalb Jahrhunderte vor der Entstehung der altrumänischen religiösen Texte in Siebenbürgen» (p. 275).

---

rom., I, 8 şi II, 4; *Dicţ. Acad.*, I, 90) şi sântem gata să-l derivăm din ung. *alakor*, împreună cu Meyer—Lübke, *REW*, ed. I, p. 22, nr. 337, şi ed. II, p. 26, nr. 337, îndată ce Treml ne va indicà sigur radicalul unguresc dela care trebuie să pornim. Deocamdată rămâne însă stabilit că ung. *alakor* n'are familie în ungureşte, şi nu este cunoscut nici în limbile slave un cuvânt din care ar puteà fi derivat.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

XI

CONCLUZII

268. Bazați pe constatările de mai sus, putem trage o serie de concluzii, pe care le voiu cuprinde în cât mai puține cuvinte, lăsând ca alții să desvolte amănunțit în studii aparte deosebitele chestiuni speciale, care se pot pune pe urma acestei lucrări.

Având în vedere numai n. pers. *Fata* a. 1219 din « Naduduor » (*Reg. de Vár.*, art. 115, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 668), pe cel din a. 1221 din « predium Guerus » (id., ib., art. 100, p. 664), predium *Fata* a. 1243, etc., din Năsăud, pe « pristaldus *Sceraka* » a. 1224 din Bihor ori Sălagiu (*Reg. de Vár.*, art. 310, la Endlicher, *o. c.*, p. 717), « silvam *Blacorum* et Bissenorum . . . *Blacis* et Bissenis » din a. 1222 și 1224 și cnezatele lui Ioan și Fărcaș dela 1247 și 1251, și constatând că, deoarece « cel ce în 1219 sau 1221 erà servitor sau bărbat în vârstă trebuie să se fi născut în secolul XII », Melich, *A honfoglaláskori Magyarország*, pp. 306—309, este nevoit să admită că aceasta este o dovadă că în ținuturile amintite au locuit Români și în secolul XII (cf. și Pauler, *A magy. nemz. tört.*[2], I, 255; II, 44, 93). Mai mult chiar, se asociază la părerea lui Pauler (*A magy. nemz. tört.*[2], I, 218, 376, 377, 466—467), după care Românii erau socotiți vechi în Ardeal de Anonimul « care-i cunoșteà bine » (*A honfoglaláskori Magyarország*, 309). « Din cetirea Anonimului », zice Pauler (cf. I, pp. 376—377 și 466—467), « urmează numai că Românii la sfârșitul veacului XI locuiau așà de *demult* în Ardeal, încât scriitorul [= Anonimul] a putut să presupună că și pe timpul cuceririi țării au fost acolo, nu așà ca Secuii, despre care știà că sânt imigrați mai târziu. Deoarece Anonimul cunoșteà Ardealul numai superficial, nici nu trebuie să ne gândim la un timp prea vechiu, în care Românii să se fi îmmulțit în Ardeal până la un contingent de băgat în samă. A putut fi cam cu 200 de ani înaintea Anonimului, la sfârșitul secolului X ori începutul secolului XI [1]). Părerea mea în privința aceasta este că, nu numai în

[1]) Firește, Melich uită că a fi în sec. X în Ardeal înseamnă a fi acolo înaintea Ungurilor.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Făgăraș, ci și alt undeva în Ardeal și în țările vecine cu acesta au putut locui, și Ungurii au venit în contact cu ei» (*A honfoglaláskori Magyarország*, p. 308).

Dacă Pauler și Melich au fost nevoiți să tragă aceste concluzii din cele câteva nume și date ale lor, cele strânse în această lucrare (nu numai nume de persoane, ci mai ales de așezări, începând cu a. 850 și 1055 în Pannonia; cu 850 și 1113 în Nitra, deci în Moravia; cu 1202—1203 și 1209 în Bihor; cu 1211 și 1214 în Zemplin și în Carpații nord-estici; cu secolul XI în Galiția; cu 1075, 1097, 1173 când este vorba de numele de origine străină, dar cu formă românească, ori păstrate numai de Români, și cu 1200, 1217, 1222, 1228, etc., când este vorba de cele de origine românească din deosebitele părți ale Ardealului), prin numărul și întinderea lor (chiar și dacă unele-s îndoioase) sânt dovezi sigure că afirmațiunile Anonimului privitoare la Românii din Pannonia, Banat și Ardeal, erau întemeiate.

Românii au fost găsiți de Unguri nu numai pe teritoriul pe care-l locuesc astăzi, ci chiar pe o întindere mult mai mare, în locuințe statornice și în organizații politice și militare [1]).

Dacă Românii ar fi venit în ținuturile cucerite de Unguri numai după năvălirea acestora, nu puteà rămâneà nemenționată în cronici și acte colonizarea unui element atât de numeros, pe care-l găsim în același timp, chiar din sec. XI—XII, în Pannonia, Moravia, Carpații nord-estici și Galiția, Banat, Munții Apuseni și Ardeal.

269. Fără îndoeală pe Românii din Carpații nordici i-a dus acolo transumanța caracteristică vieții lor pastorale: unii s'au întors acasă dela locurile bune pentru pășune găsite în ei, alții s'au stabilit pe ele. Dar până să ajungă să se așeze la distanțe așà de mari și să formeze din câte o casă izolată sate statornice, au trebuit să treacă cel puțin 100—200 de ani (să se urmărească obiceiul documentelor latino-ungurești de a le numì cu numele posesorului + *-háza*, *-telek* sau *-telke* și *-falu* sau *-falva* și cât timp trebuie să treacă până ce una dintre aceste forme de numire o înlocuește pe ceealaltă). Astfel unii din ei au putut să se găsească în Carpații nordici chiar la venirea Ungurilor, la sfârșitul secolului IX. Alții au putut ajunge acolo numai prin sec. X—XI și chiar mai târziu.

Românii din Pannonia și cei din Oltenia, Banat, Munții Apuseni și Ardeal, nu pot fi mai noi decât cei din Carpații nordici.

Așezarea prin transumanță și nomadism nu înaintează decât treptat. Prin urmare, ca să ajungă la așezări statornice în Moravia, Galiția și

[1]) Cf. vechimea și întinderea numirilor topice *Cnez*, ung. *Kenéz* și *Voevod*, ung. *Vajda*. Observ aici că aceleași numiri ne arată că cnezatele și voivodatele mici le-au păstrat Românii până târziu (sec. XV—XVI), ca organizații administrative militare și judecătorești aparte, pentru a puteà rezistà prin ele presiunii politice ungurești.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

chiar și în Crimea [1]), Românii trebuie să fi avut mai întâiu așezări statornice în Pannonia, Oltenia, Banat, Bihor, Ardeal, Maramureș și Moldova (inclusiv Basarabia). Și, dacă în sec. XI găsim Români în Moravia și Galiția, chiar și în lipsa altor dovezi, putem presupune că în sec. IX și X au trebuit să existe Români în Pannonia, în Munții Apuseni și în Carpații sud-estici.

Într'adevăr numele topice românești din Pannonia sânt mai vechi decât cele din Moravia; cele din Bihor sânt mai vechi decât cele din Zemplin (vechi și ele!) ori din Maramureș; cele din Moldova și Basarabia, mai vechi decât cele din Republica Moldovenească a Ucrainei. Și, dacă am aveà documente, unele din numele topice românești din Ardealul cucerit de Unguri mai târziu decât Pannonia, cu siguranță n'ar fi mai nouă decât cele din aceasta.

270. Același fel de înaintare treptată a expansiunii prin transumanță și nomadism a Românilor ne-o arată și cuvintele de origine românească ale limbii ungurești, slovene, ceho-slovace, rutene și polone. Prezența acestora în Pannonia începe în sec. XI (ca să nu mai amintesc pe *Kocel* și *Mosapurg* din sec. IX), iar în regiunile răsăritene în cei dintâiu ani ai secolului XIII.

Cine știe cât timp trebuie să se scurgă până ce un cuvânt sau un nume topic trece din patrimoniul unei limbi în al alteia, va puteà judecà ușor ce înseamnă această vechime cu privire la cea a prezenței Românilor în aceste părți. Și aceasta mai ales având în vedere că cuvintele ungurești intrate în românește, cu toate că autoritatea administrației ungurești le-a putut impune foarte curând în anumite feluri de viață, nu se ivesc în documentele slavo-române înainte de sfârșitul secolului XIV.

271. Întocmai cum forma *Zelicze* (cet. *Szelicze*) alături de *Zala* (cet. *Szala*) și *Rebucza*, *Rabucza* alături de *Raba*, etc., ne arată că cei

[1]) În Crimea găsim emigranți români încă în sec. XIII. G. I. Brătianu, *Noms romans en Crimée*, în *Romania*, Nr. 202 (Aprilie 1925), pp. 268—272, a atras atenția asupra unei *Mairore Ungare*, atestate acolo la 1290. *Marioara* este nume românesc, iar *Ungarus* = *Velachus*, *Valachus* din Ungaria sau *Ungro-Valachus*. Tot acolo relevă din sec. XV pe *Stanchus* sau *Stanchus Ungarus* (a. 1468, 1469, 1470), *Demetrius Ungarus*, *Radus Ungarus*, *Stoicha Ungarus* (a. 1469, 1470), pe *Teodorus Valachus Pollanus* (a. 1470). Mai apoi Brătianu, *Observații asupra unor denumiri etnice medievale din Sud-Estul Europei*, în *Grai și suflet*, III—1928, a adăugat pe « Caloianni *Bracho* » dela 1281, arătând că *Brachus* este forma alterată a lui *Blachus*, și pe *Karichinus Ungarus* dela 1286, care ar puteà fi *Crăciun*, ung. *Karácsony*. Lista lui Brătianu o completează N. Bănescu, *Vechi legături ale țărilor noastre cu Genovezii*, în « *Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani* », Clúj, 1931, pp. 32—37: *Iacobinus Velachus* (a. 1430), *Radu*, *Stoica*, *Stancu* sau, mai bine, *Stanciu*, *Dimitrie*, *Ioan* din Suceava, *Bartholomei* din Moncastro (dela 1461 înainte), « *Iohannes Vallacus* de Ihuihavia » (= « Suceava », a. 1464), « *Iohannes Velachus* sive *Ungarus* », *Stoycha Ungarus* de Bergalda, *Stancho Ungarus* de Bergardo (= « Belgrad »), *Michael* de Buda *Ungarus*, *Theodorca* de Telicha (a. 1455—1472), a cărui proveniență Bănescu o socoate din Telița, sat pe Nistru, mai sus de gura Bâcului, *Constantin* și *Ioan* de Vacino sau Vicina, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ce au dat aceste nume Ungurilor în Pannonia au fost « Blachii » Anonimului, care aveau în limba lor trecerea lui *a* aton în *ă*, ca și Românii de astăzi; tot așà și unele numiri topice din Munții Apuseni și Carpații sud-estici, cum sânt cel al *Crișului*, vechiul *Alt* = « Olt », pe care Românii care locuiau în aceste părți l-au păstrat în această formă până în sec. XIII, când au dat-o Șașilor și Ungurilor, pentru a o reprimi în forma *Olt*, schimbată de cei din urmă, ori și mai nainte de Slavi, precum și *Ampeiul* sau **Împeiul*, păstrat în această formă tot până în sec. XIII, când au început să-l reprimească Românii în forma schimbată de Unguri *Ompoj*, apoi *Dunărea* cu forma ei tracică, etc., sânt potrivite să ne arate continuitatea populației românești în preajma apelor care le poartă.

272. Nume ca *Vlaha* (*Blaha*), *Vlăhița* în Ardeal, și *Vlașca*, *Vlăsia* etc., în Banat și în Muntenia, sânt dovezi ale existenții unei continuități slavo-române anterioare venirii Ungurilor, după care n'am puteà aveà decât numiri de felul lui *Oloșag* din Caraș (din ung. *Ollóság* > *Oláhság* < *oláh*), *Oleștelec* din Odorheiu (din ung. *Olasztelek* < *olasz*) și *Olosig* din Bihor (din ung. *Olaszi*). Existența acestei comunități ne-o mai dovedește o serie întreagă de numiri topice de origine slavă, care, după cucerirea Ardealului de Unguri, nu s'ar fi putut ivi în limba română în forma pe care o au astăzi (*Bălgrad*, *Cerna-Vodă*, *Târnavă*, etc.), ori pentru care Românii păstrează înfățișarea fonologică slavă anterioară celei ungurești și săsești (*Turda*, ung. *Torda*, germ. *Toremburg* < *Tordenburg*; *Cluj* < *Cluș*, ung. *Kolozsvár*, germ. *Klusenburg*, apoi *Klausenburg*; v.-rom. *Sibiń*, mod. *Sibiiu*, ung. *Szeben*, germ. *Zibin* > rom. *Ţibin*; *Sad*, germ. *Zoodt* > ung. *Czód*; *Bârsa*, germ. *Burtza* sau *Burzen-*, ung. *Borsza*, *Borcza* > *Barsza*, *Barcza*, etc., etc.).

Un interesant argument istoric pentru comunitatea româno-slavă anterioară venirii Ungurilor ne dă în timpul din urmă P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine* (*XV-e—XVII-e siècles*) *et son importance pour l'histoire des littératures slaves*, v Praze, 1931, p. 2. Este vorba de problema introducerii liturghiei slave la Români, popor cu limbă de origine latină și încreștinat, cum arată aceasta, de biserica apuseană, și anume când s'a introdus și pentru ce.

Cu toate că datele istorice pe care le avem în această privință nu sânt suficiente, totuși putem trage o concluzie întemeindu-ne pe fapte precise: « Il y a d'abord à considérer le fait que la liturgie slave a existé chez tous les Roumains, non seulement dans les principautés de Valachie et de Moldavie, mais aussi en Transylvanie et en général chez les Roumains de Hongrie. Cette unité de rite slave chez tous les Roumains impose l'idée que l'adoption de la liturgie slave est antérieure à la conquête de la Transylvanie par les Hongrois, elle date d'une époque où les Roumains vivaient dans des petites principautés libres, car cette grande réforme religieuse n'aurait pas pu se produire sous l'égide de la couronne apostolique de Saint-Étienne.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

La conquête de la Transylvanie par les Hongrois date du XI-e siècle... Après l'échec de la tentative des frères slaves en Moravie, la liturgie slave fut « sauvée » par les Bulgares [1]), et c'est par eux qu'elle passe à l'aide des missionnaires en Serbie et en Russie [2]). Les X-e et XI-e siècles sont l'époque d'expansion de la liturgie slave. C'est probablement à cette époque où la propagande de la liturgie slave se fit vers la Russie, qu'elle a été adoptée par les Roumains, ce qui coïncide avec ce que nous avons dit plus haut. La propagande de l'oeuvre cyrillo-méthodienne se fit principallement auprés des princes, des chefs d'état. D'autre part l'adoption d'une liturgie officielle, l'emprunt fait par le léxique roumain des termes slaves désignant l'hiérarchie ecclésiastique, comme, *vladica*, *liturghie*, *stareț* etc. démontrent l'existence d'une organisation politique, qui a pu recevoir la liturgie slave et l'adapter aux Roumains [3]). Les formations politiques roumaines des X-e et XI-e siècles sont attestées par les plus anciennes chroniques hongroises, qui affirment leur existence en Transylvanie avant la conquête hongroise. Ces chroniques ainsi que les récits hagiographiques parlent de l'existence dans ces régions de petits états slavo-roumains, les princes slaves étant les chefs de ces états [4]). Ce fait explique l'adoption d'expansion de la liturgie slave. C'est probablement à cette époque de la liturgie slave à cette époque, car il serait étrange et exceptionnel qu'un peuple latin l'ait adoptée de lui même. Il faut admettre que ces petites formations d'état étaient slavo-roumaines et que l'élément slave (bulgare) était prédominant du point de vue social et politique. Les Slaves de Dacie existaient encore au X-e et XI-e siècles, mais ce serait un anachronisme d'en parler aux XIV-e et XV-e siècles comme élément dominant, car à cette époque ils étaient certainement roumanisés ».

Introducerea liturghiei slave la toți Românii nu este așà dar decât încoronarea vieţuirii Românilor împreună cu Slavii în mici stătulețe conduse de voevozi de origine slavă. Ea n'ar fi fost cu putință în ţările stăpânite de Unguri după venirea acestora.

Panaitescu mai adaugă că opera chirilo-metodiană s'a răspândit spre Rusia, în sec. X—XI, peste teritoriul românesc şi că anumite cuvinte dovedesc mijlocirea culturală românească. Astfel rus. **бояръ** trebuie

[1]) F. Dvorník, *Les Slaves, Byzance et Rome au IX-e siècle.* Paris, 1927, pp. 312 et suiv.

[2]) V. Jagić, *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache*, II-e édition. Berlin, 1913, p. 123 et suiv. V. sur l'influence de la culture bulgare à cette époque en Russie, Moutafčiev, **Къмъ въпроса за българскитѣ извори на рускитѣ лѣтописни извѣстия**, dans les **Списание**, de l'Académie bulgare, III, 1912, pp. 135—148.

[3]) Selon une théorie bien connue, d'après laquelle les Roumains auraient émigré au nord du Danube au XII-e siècle, ils auraient apporté avec eux de leur patrie primitive balcanique la liturgie slave. Ce n'est pourtant point des émigrants, pasteurs nomades, qui auraient pu fonder *un ordre hiérarchique*. Cela implique nécessairement l'existence de formations politiques organisées.

[4]) Anonymus, [éd. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, Vienne, 1766], pp. 10 et suiv. et la Chronique de Jean de Thurócz, ed. Schwandtner, I, p. 116.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

să fi fost luat prin mijlocire românească, căci nu poate fi explicat satisfăcător de-a-dreptul din bg. боляринъ [1]).

De-altfel liturghia slavă s'a întins spre Nord și în alte părți tot în sec. X—XI, cum arată terminologia ungurească de origine slavă (bulgară, nu sârbă, cf. *kereszt*, *keresztyén*, *szombat*, etc.) [2]).

În sprijinul celor spuse de P. P. Panaitescu, s'ar puteà cità și datele istorice pe care le strânge I. Nistor, *Cehoslovacii și Românii*, în *Codrul Cosminului*, VI, pp. 265, 266, dacă ele ar fi mai sigure.

Este vorba mai întâiu de cronica « *Sacra Morava, Historia sive vita SS. Cyrilli et Methodi* », editată de Stredovski, după care misionari ai apostolilor Chiril († 868) și Metodiu († 885) ar fi fost Bezrad în Polonia, Wizrog în Sarmația, *Zandow* în *Dacia*, Navrok în Rusia, în *Alpii Valahiei Moznopon*, Oslav în vechea Quadramene, Silezia și mulți alții în Bulgaria, Dalmația și Croația [3]). Deci *Zandow* (= « Sandu »?) ar fi propovăduit creștinismul în limba slavă în *Dacia*, iar *Moznopon* în *Alpii Valahiei*, adecă în munții sau Carpații românești. Deoarece însă, cum arată limba și datele istorice, Românii erau încreștinați de mai nainte, mărturia acestei cronici, dacă ar fi autentică, n'ar puteà fi interpetată altfel decât în sensul că numiții misionari au propagat creștinismul între Slavii din Dacia, neromânizați încă în sec. X, și că l-au întărit pe cel de origine latină al Românilor, înlocuindu-le limba liturgică latină prin cea slavonă.

Dar, cum a arătat I. Bogdan [4]), Dobrovsky și Dobner au dovedit că este vorba de niște scornituri și « absurdități » ulterioare ale lui Stredovski, pe care nimeni nu-l mai pomenește ca izvor istoric.

Pentru înlocuirea limbii române la Românii din Sudul Dunării, ne-ar păstrà date interesante așà numitul *Carst-venik* dela Buda, o colecție de biografii, ale domnitorilor bulgari, adunate după niște manuscrise mai vechi de Paisie pe la 1150, dacă acesta n'ar fi fost cu totul lipsit de critică. Paisie ne spune: « După aceea părintele Teofilact a invitat pe împăratul Asan ca să treacă în Valahia [balcanică] să o cucerească și să o curățe de *erezul roman*, care pe atunci stăpânià

[1]) Cf. I. Venelin, О словѣ бояринъ, Moscova, 1849, p. 8, și I. Trifonov. Къмъ въпроса за старобългарското болярство; în Списание на българската Академия на наукитѣ, Secția istorică, t. XXVI, Sofia, 1923, p. 13, la care trimite Panaitescu.

[2]) Vezi Melich, *Szláv jövevény szavaink*, II, 267—269, 324—333, 420; cf. același *Die Herkunft der slavischen Lehnwörter*, în *Arch. f. slav. Phil.*, XXXII, pp. 92 ș. u., 95—99 și 102.

[3]) *Sacra Morava Historia sive vita SS. Cyrilli et Methodi*, ed. Stredovski, Solisbaci, MDCCX, p. 231: « Apostolorum nostrorum missionarii sunt: Bezrad in Pannonia, Wyzrog in Sarmatia, Zandov in Dacia, Nawrok in Russia, in Alpibus Walahicis Moznopon, Oslav in vetere Quadramene, Silezia et plures alii, per Bulgariam, Croatiam et Dalmatiam »; cf. și Xenopol, *Ist. Rom. în Dacia Traiană*, ed. I, vol. I, p. 451, care trimite la Hasdeu, *Limba slavică la Români până la anul 1400*, în *Traian*, 1869, p. 168.

[4]) *Analiza critică a câtorva notițe despre introducerea liturgiei slave la Români*, în *Convorbiri Literare*, XXIII, pp. 314—315.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

în ea. Şi Asan s'a dus şi a supus ambele Vlahii subt stăpânirea sa şi a silit pe Vlahi, care până atunci cetiau în limba latină, să lase mărturisirea romană şi să nu cetească în limba latină, ci în limba bulgară, şi s'a poruncit ca celui ce va cetì în limba latină să i se taie limba şi de atunci Vlahii au început a cetì bulgăreşte »[1]).

273. Ca şì cele mai vechi apelative de origine slavă, comune tuturor dialectelor româneşti[2]), cele mai vechi nume topice şi de persoană de origine slavă au caracter sud-slav, şi anume v.-bulgar dinainte de ce s'ar fi manifestat trăsăturile proprii ale medio-bulgarei[3]).

Fiind anterioare venirii Ungurilor, în privinţa vârstei lor mă unesc cu colegul Capidan, care o fixează « *înainte de sec. X, fără ca să ne putem sui pe scara veacurilor mai sus de sec. VIII* »[4]). Teoria lui I. Bărbulescu, după care elementele slave au intrat în limba română numai după sec. X şi XI, iar până atunci Românii ar fi trăit complet izolaţi de Slavi, în Oltenia[5]), nu se mai poate susţine pe urma cercetărilor toponimice şi onomastice făcute în acest studiu, care ne arată că ei aveau aşezări statornice în sec. XI—XII în Pannonia, Moravia, în Carpaţii estici, Banat, Bihor şi Ardeal, deci pe un teritoriu mult mai întins decât cel fixat de Bărbulescu şi despre care cronicarii unguri, în frunte cu Anonimul regelui Bela, ne spun că-l locuiau şì mai nainte. Pe Vlahii din Sudul Dunării, îi pomeneşte mai întâi o notă din însemnările mănăstirii Kastamonitu din sec. VIII, dacă *Βλαχορηχῖνοι* = « Vlahii de lângă *Ῥήχιος* »[6]). Apoi istoricul bizantin Kedrenos, scriind pe timpul lui Isac Comnenul (1057—1059), aminteşte în sec. X de « Valahii călători », care au ucis în anul 976, între Prespa şi Castoria, la locul numit « Stejarii-frumoşi », pe David, al patrulea dintre « feciorii comitelui » Şişman, care, retraşi în partea despre Apus a ţării lor, îi păstrau încă neatinsă libertatea şi neatârnarea[7]). În privinţa acestora

[1]) Cf. Pič, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, 61—71; I. Bogdan, ibid., pp. 295—307; D. Onciul, *Papa Formosus în tradiţia noastră istorică*, în « *Lui Titu Maiorescu, Omagiu* », Bucureşti, 1900, pp. 620—621; Paisie *Istorija slavěnobolgarskaja*, ed. Iordan Ivanov, Sofia 1914, p. 37; I. Bărbulescu, *Curentele lit. la Rom. în per. slav. cult.*, Buc., 1928, pp. 39—40; P. P. Panaitescu, *Revista ist. rom.*, II, pp. 292—293.

[2]) Se pot vedeà strânse şi comparate cu cele din albaneză şi n.-greacă la Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, Bucureşti, 1925, pp. 24—32.

[3]) Vezi Th. Capidan, *o. c.*, p. 35; I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române şi elementele slave vechi*, Bucureşti, 1926, p. 96; Al. Rosetti, *Rev. ist. rom.*, I—1931, 147.

[4]) Th. Capidan, *o. c.*, p. 45.

[5]) *Problemele slavisticei la Românì*, Iaşi, 1906; *Kad su počele da ulaze u rumunjski jezik*, etc., în *Jagič Festschrift*, Berlin, 1908, pp. 433—448; *Naşterea individualităţii limbii române şi elementul slav*, în *Arhiva*, XXIX, pp. 322—339; 455—474; XXX, 1—24; nr. 2, 1—19; *Individ. limbii române şi elementele slave vechi*, pp. 95, 110, 484 ş. u.

[6]) Cf. W. Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus Halbinsel*, pp. 42—43; I. G. Sbiera, *Contribuţii la o istorie*, etc., I, Cernăuţi, 1906 p. 288; N. Iorga, *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, VII, N-os 10—12, p. 81; Th. Capidan, *Dacoromania*, IV, 1, pp. 199—200, şi *Revista filologică* I, 161.

[7]) Georgius Cedrenus, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, ed. Im. Bekker, Bonn, 1838, II, p. 435, 13: « *Δαβὶδ μὲν εὐθὺς ἀπεβίω ἀναιρεθεὶς μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας καὶ*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

se adaugă apoi cunoscuta mărturie a Annei Comnena, care însă știe și de așezări valahe statornice (*Ἐζεβάν, χωρίον... βλαχικόν*, vezi citatele la c. 10), a lui Kekaumenos (vezi c. 7). etc. Se adaugă în sfârșit și argumentarea istorică atât de logică a lui Panaitescu citată mai sus.

De-altfel teoria lui Bărbulescu a fost combătută cu succes și mai nainte, cu alte argumente, de O. Asbóth, în *Nyelvtudomány*, Budapest, II—1906, pp. 219—227; St. Mladenov, în *Rocznik slavistyczny*, III, pp. 118 ș. u.; A. Philippide, *Originea Românilor*, I, pp. 804—824; Th. Capidan, *o. c.*, pp. 43—51; Al. Rosetti, *Revista istorică română*, I—1931, pp. 146—152.

274. Toate aceste fapte ne dovedesc limpede că *imigrația Românilor numai în sec. XIII pe teritoriile acum românești, « strecurarea lor neobservată în colțul sud-estic al Ardealului », cum susține teoria lui Rösler și mai ales învățații unguri, și înaintarea lor dinspre Sud-Est pe coama Carpaților până în Moravia, este exclusă. In secolul XIII se poate vorbi cel mult de încheierea marei expansiuni românești* [1]).

Poporul român a avut două mari direcții de expansiune spre Nord: dinspre Pannonia spre Nord-Est și dinspre Munții Banatului, care au imediată legătură dincolo de Dunăre cu Munții Balcanici, precum și dinspre Oltenia, de o parte spre Munții Apuseni și din aceștia pe Valea Tisei în sus și spre Nord, de altă parte pe coama Carpaților mai întâiu spre Est, apoi spre Nord-Vest și pe Câmpia Ardealului.

Că aceste două direcții de expansiune au dus dela un centru comun, care ar trebui căutat, după cercetările din urmă, în Moesia Superior și Moesia Inferior [2]), peste Pannonia și Dacia, în care se mai găsiau urmași de-ai coloniștilor Romani, pare a fi foarte probabil.

Pentru originea sud-dunăreană a multora dintre acești Români vechi, vorbesc nu numai numeroasele elemente iliro-albaneze din limba lor, pe care, cum ne arată calea unora din numirile topice cercetate [3]),

τὰς λεγομένας Καλὰς ὁρῦς παρά τινων Βλάχων ὁδιτῶν »; cf. Rösler, *Rom. Studien*, p. 107, și G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind: Vlahia mare* (980—1259), București, 1913, pp. 8—9. Cedrenus, II, 457 însă cunoaște și satul cu nume românesc *Κίμβα Λόγγου* (cf. Tomaschek, *Über Brumalia und Rosalia*, Wien, 1869, p. 401, și Rösler, *o. c.* p. 108).

[1]) Cf. și Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 407: « Începutul secolului XIII nu însemnează începutul migrației Dacoromânilor, cum credeà Rösler, ci sfârșitul ei: la începutul secolului XIII tot teritoriul ocupat actualmente de Români erà umplut de dânșii ».

[2]) Vezi A. Philippide, *Originea Românilor*, I, 70—72, 518, 657—658 și 854, și A. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, pp. 16 și 18 ș. u., care se întemeiază pe C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, pp. 13 și 20. Cf. și Kadlec, *Deutsche Literaturzeitung*, XCIII—1908, pp. 703—704, și mai pe urmă, și C. C. Giurescu, *Despre Vlahia Asăneștilor*, *l. c.*, p. 117. Pentru locul de formare al Românilor în Pannonia de Apus și pe țărmul Adriaticei vezi L. Miletić în articolul *Unitatea limbii bulgare în dialectele sale* din revista *Българski pregled*, I—1929, 1 (cf. recensiunea lui D. Crânjală, în *Arhiva*, XXVII—1930, pp. 286—294). Numai la « țărmurii Adriaticei » se gândià Réthy, *Az oldh nyelv és nemzet megalakuldsa*, p. 59.

[3]) Cf. *Mal*, *Cătun*, *Copaciu*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

le-am putut primi în parte şi în Pannonia [1]); nu numai unele elemente pastorale de origine grecească duse de ei până în Nordul Carpaţilor [2]); nu numai forma sud-slavă a multor numiri topice şi cuvinte [3]), ci chiar şi felul cum se înfăţişează numele unora din ei [4]); unele potriviri fonologice, morfologice, sintactice şi lexice neaşteptate în elementele latine ale dialectelor româneşti din Nordul şi ale celor din Sudul Dunării [5]), şi mai ales acea înfăţişare particulară a limbii noastre care l-a îndemnat pe G. Weigand să susţină că «Das Rumänische ist die romanische Balkansprache, ebenso wie das Bulgarische die slavische Balkansprache ist, während das Albanische die Balkansprache *κατ' ἐξοχήν* ist» [6]).

[1]) Cf. acum A. Philippide, *Originea Românilor*, II, pp. 770 ş. u., în special, pp. 800—801, unde afirmă despre Albaneji, că «dacă nu sânt nici Traci, nici Illyri, nu pot fi altceva decât Pannoni». Pannonii erau consideraţi de Greci ca Illyri. Dar erau deosebiţi de aceştia. «Spre Pannoni ne îndreaptă şi faptul că au putut Albanejii să reziste romanizării, lucru care nu s'a putut întâmplà decât în acea parte a peninsulei balcanice expusă romanizării, unde forţa agenţilor romanizatori s'a exercitat mai puţin . . .»; «şi faptul că au trăit odată în vecinătatea Românilor dela nord, a Dacoromânilor»; «şi faptul că izvoarele istorice şi tradiţiile albaneze arată pe Albaneji ca veniţi în actualele teritorii din regiuni dela miazănoapte».

Altfel V. Pârvan la S. Puşcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, în 26. *Beiheft zur ZRPh*, Halle a. S., 1910, pp. 61—62, după care comunitatea albano-română ar trebuì aşezată în Nordul Dunării. Această teorie a fost combătută de L. Spitzer, în *Mitteilungen des rum. Inst. an der Universität Wien*, I, 292—294 (cf. şi N. Jokl, în W. Streitberg, *Geschichte der indogerm. Sprachwissenschaft*, II, 3, 122, şi Th. Capidan, *Dacoromania*, II, 482—486).

[2]) Cf. *ciumă* < lat. c y m a, -a m < gr. *κῦμα; ciul* < gr. *κυλλός; ştiră* < gr. *στεῖρα; strungă*, pentru care cf. *Στρόγγες* al lui Procopiu, forma dialectală a grecescului *στράγξ*, gen. *στραγγός* «goutte exprimée» şi *στραγγός* «exprimée goutte à goutte», «gedreht», *στραγγάλη* «lacet, cordon; fig. anxiété», etc.; *lepădă* < **l e p ĭ d a r e*, derivatul lui l ĕ p i s, -ĭ d i s, acuz. -ĭ d a, cu forma sec. l e p ĭ d a, -a e «die Schuppe», «squama», de-aici *λεπιδοῦσθαι* «a se curăţi de solzi», *ἀπολεπιδόω* «écailler»; *premătariu* «sărăntoc», Zagra, jud. Năsăud, alături de arom. *părmătari, pârmâtar* şi bg. *pramatari* < gr. *πραματάρις*, propriu *πραγματ-ά'rius* = *πραγματευτής* «marchand, mercier; colporteur» (cf. Dacoromania, I, 302 şi K. Dieterich, *Zur Kulturgeographie und Kulturgeschichte des byzantinischen Balkanhandels*, în *Byzantinische Zeitschrift*, XXXI—1931, p. 336); *duca* (> n. pers. *Duca*) < gr. *δοῦκας* < lat. *dux*; etc.

[3]) Cf. *grajd, mejdă*; *praştie, răpşti*; *slănină*; *dâmb, dumbravă*, etc.

[4]) Cf. de ex. *Duca*, etc.

[5]) Cf. T. Papahagi, *Din epoca de formaţiune a limbii române*, în *Graiu şi suflet*, I, 224—234, şi *Graiul şi folklorul Maramureşului*, p. LXXII, § 83, şi pp. LXXX—LXXXIII, care face încercarea de a stabilì astfel de «apropieri nord- şi sud-dunărene», fără a izbuti totdeauna; cf. şi Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, passim.

[6]) *Balkan-Archiv*, I, p. VIII. Cum trebuie înţeles acest «Balkanromanisch» şi care sânt trăsăturile caracteristice care-l deosebesc de «Italoromanisch», «Galloromanisch» şi «Iberoromanisch», datorite mai mult limbilor străine înconjurătoare decât celei a populaţiei preromane, ne arată W. Meyer-Lübke, *Rumänisch und Romanisch*, Bucureşti, 1930, pp. 1—36; cf. şi S. Puşcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, discurs de recepţiune la Acad. Rom., Bucureşti, 1920, Th. Capidan, *Macedoromânii*, în «*Anuarul Inst. de Ist. naţ.*» din Cluj, IV, pp. 183—184, şi mai ales Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Problèmes et résultats, Paris, 1930, în sfârşit M. Valkhoff, *Latjin, Romaans, Roemeens*, Amersfoort, 1932, care, pentru a explicà înfăţişarea particulară a limbii române, se gândeşte, nu la un «substrat» iliric, ci la un «adstrat» albanez (p. 22).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

275. Cum am amintit dela început, am avut în vedere numele de origine veche slavă numai unde și întru cât am avut nevoie să dovedesc prioritatea Românilor față de Unguri și Sași.

Dar traiul împreună al Românilor cu Slavii noi a continuat în deosebite regiuni și după venirea Ungurilor. Adeseori era foarte strâns. Păstorii slovaci și ruteni trăiau într'o vreme după «ius valachicum» alături de «Valahi», și când, covârșind cu numărul, au ajuns să-i desnaționalizeze pe aceștia, s'au numit singuri *valahi* «păstori» [1]).

Afară de numeroase nume topice și cuvinte împrumutate reciproc, o dovadă a acestui traiu îndelungat și intim este faptul că unele cuvinte românești de origine ungurească le-am luat prin mijlocire slavă [2]).

---

[1]) Cf. și alb. *rɛmɛr*, propriu «Român» (< *Romanus*), apoi «păstor», «țăran» (G. Meyer, *EWA*, 365; cf. și Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 652).

[2]) În deosebire de P. Skok, *Des raports linguistiques slavo-roumains*, în *Slavia*, VIII—1929, pp. 776—790 (cf. și p. 627), care presupune bilingvismul Românilor trăind odinioară în simbioză cu Slavii, mă ataşez mai curând la explicarea prin împrumut mijlocit de Slavi, pe care o propune S. Puşcariu, *Dacoromania*, VI, pp. 520—524, și, mai înainte, pentru unele elemente comune limbii române cu cea ruteană, G. Pascu, în *Archivum Romanicum*, 7—1923, p. 560, vorbind despre Alex. Bonkáló, *Die ungarländischen Ruthenen* (*Ung. Jahrbücher*, I, 320—340). O cercetare atentă a elementelor ungurești comune limbii române cu limbile slave, ne arată că trebuie să avem în vedere nu numai sârba și ruteana, ci și slovaca și, mai puțin, bulgara și slovena.

Dau aici câteva exemple mai interesante.

Așà sânt mai întâiu o serie de substantive feminine terminate în *-a*: *samă* < ung. *szám* (cf. rut. *sáma, samu*, Bonkáló, *o. c.*, p. 336); *talpă* < ung. *talp* (cf. rut. *talpa, talpy*, id. ib., 338); *vamă* < ung. *vám* (cf. rut. *vama* și *vam*, sloven. *vama*, srb. *vam*, Miklosich, *EWS*, 375 și Bonkáló, *o. c.*, 339), etc.

Apoi verbele formate cu *-uì* < slav. *-ujǫ* (Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 627, spune greșit: «La terminaison de l'infinitif hongrois *-ni*, ils remplacent par *-uì*, de *-ujǫ* slav», în loc de infinitivul în *-ì* este înlocuit prin *-uì*, etc.): *bănuì, băntuì* < ung. *bán-, bánt-* (cf. m.-bg. *banuva, bantuva, bantovàti*, rut. *banuvàty, bantuvàty*, slovac. *banovat'*, ceho-mor. *banovati*, sloven. *bantovàti, bantuvàti, bantûjem*, ča- și kaj-cr. *bântovati*, bg. *bantuvam*, Berneker, *SEW*, I, 42, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 269—270); *celuì* < ung. *csal-* (cf. rut. *čal'uvàty* și *čălavàti*, s.-cr. *čalòvati*, Berneker *SEW*, I, 135, și Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 819—820); *cheltuì* < ung. *költ-, chelciug* < ung. *költség* (cf. rut. *keltuvaty, kel'tuvàty, kyl'tuvaty* și *kel'čýk, kel čug* > pol. dial. *kieltować, kielczyk*, Berneker, *SEW*, I, 500, și Bonkáló, *o. c.*, 329); *mântuì* < ung. *ment-* (cf. rut. *mentuvaty, mjantuvaty*, sloven *mentovati*, cr. *mentovati*, Miklosich, *EWS*, 190, și Bonkáló, *o. c.*, 333), etc.

În sfârșit foarte multe substantive și adjective, cum arată forma și accentul lor: *așău, arșău, arșov* (cf. rut. *aršiv, aršyv, aršova*, rar *ašiv*, srb. *àršôv, ašov*, săs.-ard. *âschö*, Gombocz—Melich, *MEtSz*, I, 151); *fel, feliu* < ung. *-féle* (cf. rut. *fel', fel'u, fil', fil'u*; sloven *féla*, srb. *féla, véla*, Berneker, *SEW*, I, 280, și Bonkáló, *o. c.*, 325); *hotar* < ung. *chatár* (cf. rut. *chotár, ch'itár, hàtor, hotár*, slovac. *chotár* și *kotár*, ceho-mor. *hotár*, pol. dial. *hator, hotar*, sloven *határ* și *kotár*, s.-cr. *hàtār* și *kòtār*, etc. Berneker, *SEW*, I, 386, și Bonkáló, *o. c.*, 328); *cătană* < ung. *katona* (cf. rut. *katún* și *katúna*, pol. *katan, katana*, ceh. *katan*, sloven. *katân*, s.-cr. *kàtana*, Berneker, *SEW*, I, 494), etc.

Uneori este greu de spus dacă împrumutul s'a făcut în românește prin vreo limbă slavă, ori în limbile slave prin românește. Cum am văzut, așà poate fi cazul lui *ardău* (rut., sloven., srb. *Ordou*) < ung. *erdö* = *erdő-ovó* în limbile slave, în special în rusă și ruteană, deoarece trecerea lui *e-* inițial în *o-*, chiar și în *a-*, este un fenomen

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numele topice și cuvintele împrumutate din limbile slave după secolul X și XI se recunosc ușor după stadiul modern al desvoltării formei lor. În studiul acesta le-am întrebuințat numai întru cât prin ele am putut dovedi vechimea altor nume slave, cu care le-am comparat, ori întru cât mi-au putut arătà direcțiile din care s'a făcut expansiunea românească după venirea Ungurilor.

Întocmai cum forma *Mahura* sau *Mahora*, alături de *Magura* sau *Magora*, și *Hruń*, alături de *Gruń*, au a fost o dovadă că Românii au ajuns în unele părți ale Carpaților nord-estici înainte de sec. XII, tot așà *Zagra* (jud. Năsăud) și *Zagăr* (ung. *Zágor*) din Târnava-mică pot să dovedească că aceste nume, dacă n'au fost luate dela Slavi sudici, ci dela Ruși-ruteni, au trebuit să fie luate înainte de sec. XII.

Se știe că expansiunea prin transumanță și nomadism nu înaintează în aceeași direcție, ci se îndreptează după împrejurări și nevoi, uneori chiar în direcție contrară celei obișnuite. Din *Sălagiu* sânt *Sălăgenii* (ung. *Szelezsány*) din Arad și cei din Botoșani și Fălciu. *Făgărașul-nou* din jud. Constanța este numit cu siguranță după *Făgărașul* oltean, de unde au plecat oierii cari i-au dat numele, și probabil tot așà și *Fogaras* din com. Bereg, știut fiind că munții Maramureșului au fost pășunați uneori și de păstori din Valea Oltului [1]). După ciobanii din Țara Bârsei ori după un n. pers. *Bârsan* = « Bârsu, Bârsa » ar puteà fi numită

---

obișnuit (cf. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*², I, 69—71, c. 43, unde se dă și bibliografia necesară, și G. Il'insky, în *Slavia*, II—1923, pp. 232—276) alături de cel al trecerii lui *ă* în *o*, mai ales în polonă și moravă (cf. Vondrák, ib., pp. 105—106, c. 64) și a lui *o* în *a* (cf. Vondrák, ib., pp. 116—117, c. 69); al lui *haiduc*, ori din plur. *hajdúk* al ung. *hajdú*, ori desvoltat din ung. *hajdú* > *hajduț* > **hajduv* > **hajduf* * > *hajduh* > *haiduc*, cuvântul unguresc fiind, după Takács, forma schimbată de Români a ungurescului *hajtó* (cf. pol. *hajduk* [> rut., rus. *hajdúk*], ceh. *hajduk*, *hejduk*, slovac. *hajdúch*, sloven *hajduch*, s.-cr. *hàjduk*, bg. *hajdúk*, *hajdút*, Berneker, *SEW*, 375); al lui *sălaș* < ung. *szállás* (cf. rut. *salášь*, rus. *salaš*ъ, pol. *sałasz*, ceh., mor. *salaš*, srb., bg. *salaš*, turc. *salaš*, Miklosich, *EWS*, 287), etc.

Trecerea lui *a* aton în *ă* și *î* în *bântani* > *băntuì*, *bântuì*, *porkolàb* > *pârcălab*, *pârcălab* *hordò* > *hărdău*, *hârdău*, etc., n'are importanța pe care i-o atribue Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 267 (ar arătà că « Românii veniți spre Nord s'au obișnuit cu totul cu modelul morfologiei slave »), întru cât ea este rezultatul legii fonologice românești, după care orice *a* aton se schimbă în *ă*, iar acesta înainte de anumite consonante trece în *î* (cf. gr. *χαρτουλάριος* > *cărtulariu*, turc. *kantar* > *cântar*, *cântar*, etc.), iar etimologia ung. *talál-* > *(în)tâlnì* > *(în)tâlnì*, este greșită. *(În)tâlnì* derivă din **tălănì* < ung. *talán* « poate », cu sincoparea lui *ă* aton, în vreme ce *talál-* a dat *tălălùì* (cf. mai amănunțit cele ce am scris în *Dacoromania*, IV, 159—160).

[1]) S. Opreanu. *Transhumanța din Carpații orientali*, în « Lucr. Inst. de Geogr. din Cluj », IV, 1931, p. 230, ne spune: « În Carpații Orientali Nordici, Mții Călimani, Bistriței, Bucovinei și ai Rodnei și chiar în Archita făceau vărarea și azi, Țuțuienii din Poiana Sibiiului, Sălișteni și alte sate mărginene, precum și Săcelenii și bârsanii din Săcuime ». Același lucru ni-l dovedește poate și întinderea cuvântului *scutar(iu)* > ung. *szkotár*, rut. *skotar*. (cf. pp. 381 și 584). În toponimie găsim *Szkotárszka* (Lipszky, *Rep.*, I, 650), *Skotarčik*, în Bohdan și Luhi din com. Maramureș, *Skotarnìcě* în Tisova și *Skotarsjkij* în Talamaș din com. Bereg (Petrov, *Karpatoruské pomístní názvy*, etc., pp. 3, 17, 53 și 54).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bârsana (ung. *Barczánfalva*) din Maramureş, *Bârsan* din Vâlcea, *Bârsana* din Tutova şi *Bârsăneşti* din Bacău şi Botoşani. Exemplele de acest fel s'ar puteà îmmulţì.

Nume, cum sânt *Cicea* (azi *Ciucea*), *Ciceu* (ung. *Csúcsa*, *Csicsó*) < srb. *čič*, *čiča*, *Deva* (ung. *Déva*) < srb. *deva*, rostit *d'eva*, etc., ne arată expansiune dinspre regiunile locuite de Sârbi spre Nord-Vest şi Nord-Est (Somogy, Zala, Fejér, Komárom, Tolna; Cluj, Turda, Someş, Zemplin, etc.)[1]), tot aşà cum particularitatea v.-bg. *ǫ* > *un* > *u*, în româneşte de o parte şi în sârbeşte de alta (cf. v.-bg. *skǫpъ* > rom. *scump*, srb. *skup*; v.-bg. *mǫka* > rom. *muncă*, srb. *muka*; rom. *strungă* srb. *struga*, etc.), ne dovedeşte un vechiu şi viu contact între Sârbi şi Români.

Am văzut că *Sălăgenii* din Arad şi cei din Botoşani şi Fălciu ne arată că expansiunea românească s'a putut face şì din Nord, şi anume nu numai spre Moldova descălecată din Maramureş, deci spre Sud-Est, ci şì spre Sud-Vest, în direcţiile expansiunii ruso-rutene. Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, p. 216, afirmă că în oraşele Szarvas, Csaba, etc., din com. Békés s'au aşezat Valahi din Turócz şi Sáros, deci veniţi din Nord-Vest.

Este aceeaşi cale pe care au înaintat de o parte toponimicele de origine ruso-ruteană *Horodişte*, *Vorona*, *Voroneţ*, *Zahora*, etc., din Moldova, şi *Rus*, *Ruşi*, *Ruscior*, *Rusca*, apoi *Gilău*, *Gelău* (ung. *Gyalú*) < rus., rut. *d'ilovo*, *d'elovo*, *Streiu*, etc., din Ardeal, precum şì unele care pot fi de origine slovacă, alături de *Grădiştea*, *Vrancea*, *Slănicul*, *Bârzul*, *Bârza*, etc., de origine veche bulgară; de altă parte, cum ne asigură E. Moór, *Die slaw. Ortsn. d. Theiszbene*, *l. c.*, pp. 136 şi 137, , o serie de numiri topice de origine slovacă, în special estică, pe cursul Tisei, Someşului şi al Crasnei., cărora nu li s'a dat până acum atenţia cuvenită, «da die Ausdehnung des ehemaligen slowakischen Siedlungsgebietes unterschätzt wurde».

După aceste constatări, adecă, nu trebuie să ne mire prea mult potriviri româno-slovace şi chiar româno-slovene, cum este de ex. rom. *cot* «Stelle, wo ein Weg, Fluss etc. eine Biegung macht», «Biegung», «Krümmung», care, ca sens, poate fi pus în legătură mai curând cu ceh. *kout* «Winkel», etc., sloven. *kǫ́t* «Winkel» (cf. şì bg. *kъt* «Ecke, Winkel», rus. *kutъ*, rut. *kut* «Winkel», pol. *kąt* «Winkel», etc. < v.-bg. *kǫtъ*, Berneker, *SEW*, I, 602), decât cu *cot* «Ellbogen, Elle» < lat. cubitus, -um. Cele mai vechi atestări toponimice ale acestui nume ne arată chiar şì pe *-ou-*, care mai târziu a dat *o* (cf. *Covth* a. 1232 în Zărand, *Cod. dipl. p. Hung.*, I, 12, şi Wenzel,

[1]) La fel s'a întâmplat şi cu populaţia morlacă îndreptată spre Istria în sec. XVI. S. Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, p. 16, ne spune că «în aceeaşi vreme» cu ea, «şi poate că în grupuri şì mai mari, curgeà către locurile scutite ale Istriei şì populaţia serbo-croată din Bosnia, Croaţia şi Dalmaţia

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

CDA, VI, 504; cu *u̯* > *l*: *Cholth* a. 1332—37, *Koth* a. 1462, *Kooth* a. 1483, 1549, 1561, Csánki, *MH*, I, 737; *Kót* sau *Kóthi*, Lipszky, *Rep.*, I, 340; azi ung. *Kerülös* > rom. *Chereluș*, jud. Arad, Csánki, *l. c.*, S. Moldovan și N. Togan, *Dicț. loc.*, 43)[1]).

[1]) În privința toponimiei mă mărginesc numai la acest exemplu, deosebit de interesant cu toate că și la Aromâni găsim *Còturi*, gr. *Kotórion*, pe care G. Weigand, XXI.—XXV. *Jahresbericht*, p. 63, îl explică, ca și pe *Coturi* de pe Siret, din *cot* < c u b i t u s. El însă nu este singur. Exemplele toponimice se pot sporì și cu apelative. Întocmai cum găsim cuvinte românești intrate în slovacă și slovenă (cf. cele spuse despre *cățel*, *ciutură*, *custură*, *cupă*, *oaie*, *peteci*, *puță*, etc.), tot așà găsim unele elemente slave intrate în limba română care se explică mai ușor din limba slovacă, sau chiar din slovenă, decât din celelalte limbi slave. De ex., din forma cehă *bouřiti* (< v.-bg. *buřǫ*, *buriti* « werfen, schleudern », Berneker, *SEW*, I, 103) putem explicà mai satisfăcător românescul *borî* « a da afară pe gură, a vărsà », « a scuipà venin », pentru care *Dicț. Acad.*, I, 620, nu propune nici o etimologie (pentru înțeles cf. ung. *hány-* « a aruncà » și « a vărsà, a vomità »), decât din rus., rut. *buryti*, *buruti*, s.-cr. *búriti*, etc. Pentru *bârsă*, *bârță* « Griessäule », « Scharbaum », « Seich- », « Kolterholz am Pfluge » găsim paralele în slov. *břdce*, ceh. *brdce* și slovac *brce*, *brco*, din care este și ung. *bĕrce* și *bordica*, idem (cf. p. 548). Alături de forma *cucuvaie*, *cucuveă*, care merge paralel cu alb. *kukuvajs*, bg. *kukuvtja*, *kukuvějka*, s.-cr. *kukùvika*, *kukùvija* (cf. it. *coccoveggia*, cal. *cucuveja*, etc.), forma *ciovícă*, *ciuvícă* (interj. *ciovíc*, *ciuvíci!*), *ciofcă* se potrivește cu slovenul *čovík*, *skovík*, ceh. *čuvák*, *čujík* (cf. și *kuvík*, *kujík*), ung. *csuvik*, săs. *tschuvik*, care reamintesc fr. *chevêche*, *chouette*, it. *civetta*, etc.

Cel dintâiu care s'a gândit la astfel de paralelisme, însă explicându-le drumul într'un chip deosebit de al nostru, a fost Jos. L. Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, pp. 83—95. Studiind viața și limba Valahilor moravi (între altele relevând, după B. Dudík, *Archiv f. österreich. Gesch.*, XXII—1881, p. 483, și notița dela 1643 privitoare la Valahii din Hlobučko, reprodusă de Makuscev în *Mon. hist. Slav. Mer.*, t. I., v. I. 271—272; cf. acum I. Bianu *AAR*, XLVII—1926/27, p. 33, și C. Tagliavini, *Omagiu lui I. Bianu*, București, 1927, pp. 321—325), constată că aceștia au fost la început Români și au vorbit românește (p. 93), că între stâna lor și cea a Românilor din Bihor este mare asemănare (pp. 88—89), în sfârșit că, precum au intrat cuvinte românești în slovacă, tot așà și « Worte slovakischen Dialekts ...im Rumänischen (... hauptsächlich in Siebenbürgen) vertreten sind », ceea ce ne poate îndemnà să admitem, « dass diejenigen, welche einst bis in die nordwestlichen Karpathen mit ihren Herden vorgedrungen sind und den slovakischen Schafzüchtern die Anregung gegeben haben mögen, die Schafe im Gerbirge zu weiden, dass diese nomadisierenden Hirten wieder zurückgekehrt sein müssen, mit einen durch wechselseitige Berührung angeeigneten Vorrath von slovakischen Worten, welche sich dann im Rumänischen erhalten haben ». Totuși exemplele, pe care le dă Píč (*pivniță*, *dobitoc*, *praf* sau *prah*. *holercă* sau *horelcă*, *smântână*, *zăbovi* etc.), nu sânt de loc sigure, ci pot fì explicate și din alte limbi slave.

Nu sânt tocmai sigure nici potrivirile slovaco-române, pe care le relevă I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, pp. 46—47, 54—55, 71 și 86—87 (*rob*, *robotă*, *rovină*, etc.) . Ele pot fi și rutene, ba chiar și bulgare (cf. v.-bg. *rabъ*, *rabota*, *rabiti* > srb. *ròb*, bg. *rob*, pol. *rob*, *rab*, slov. *rôb*, rus. *rab*; srb. *rábota*, bg. *rábota*, slovac. *robota*, rus. *rabóta*; srb. *rabòtati*, *rábiti*, *rábīm*, bg. *róbat* și *robiti*, rus. *robìtь*; v.-bg. *ravьnъ* > srb. *rávan* « eben », *râvan* « Ebene », bg. *ráven*, sloven. *ráven* adj., *ravân* « Ebene », rus. *róvnyj* « eben, gleich »; *ravnína* « Ebene », pol. *równy*, bg., slovac. *rovný*, *rovina* « Ebene », la Vondrák, *Vergleichende slav. Gramm.*[2], I, 396—397. Însuși Bărbulescu, *o. c.*, p. 71, spune « fonetismul *ro* din *rovina* nu este numai rusesc, ci și bulgar dialectal, cum dovedește limba bulgară de astăzi în care acel fonetism se află nu numai la același cuvânt, ci și în *rob* față de plsl. рабъ, în *robuvam* (rom. *robesc*) etc. ». Afirmațiunea că « însăși bulgara

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

La o viitoare cercetare a elementelor slave mai vechi ale limbii române va trebui să se aibă în vedere și elementul ceho-slovac și cel sloven, alături de cel ruso-rutean, bulgar și sârb [1]).

Cum ne arată atestările cele dintâiu, pe care le avem pentru *Fata* [2]) și pentru mai puțin sigurul *Saca*, care poate derivà și din *Isac* ori *Savka* < *Sava* [3]), fenomenul reducerii diftongului *-ea-* după *f*, pe care-l găsim numai în dialectul daco-român și în cel istrian al lui Glavina [4]) (cf. altfel i.-rom. *fętę*, arom. *feată*, megl. *fętă*) și după *s*, este foarte vechiu [5]) și s'a întins pe aceeași cale ca și *cot* « Biegung », « Krümmung », și o samă de cuvinte românești intrate în limbile altor popoare (ung. *bajka*, *birka*, mor., slovac. *bakeša*, *vakeša*, etc.), deci dinspre Nord-Vest.

---

plsl., de-altfel, posedă ровъ = șanț, care evident, are aceeași rădăcină cu *rovina* » este greșită. Din Miklosich, *EWS*, pp. 285 și 226 se puteà convinge Bărbulescu că este vorba de două radicale deosebite: cel dintâiu *ry-* (cf. v.-bg. *ryti*, *ryją* « graben »), al doilea *orv-* (cf. v.-bg. *ravьnъ* « planus, aequalis »).

[1]) Jos. Lad. Píč, *Die dacischen Slaven und die Csergeder Bulgaren*, 1888, pp. 258 și 244, socotià Slavii dacici « în grupa vestică a Rutenilor ». Fr. Miklosich, *Beiträge z. Lautlehre der rum. Dialekte*, Conson., II, 63, ne spune: « ein slavisches Wort, das wie *zglobiu* in allen Theilen des rumunischen Sprachgebietes einheimisch ist, kann nur aus dem *bulgarischen* oder dem *kleinrussischen* stammen »; cf. și p. 18: « Die unter *a*) angeführten Worte stammen entweder aus dem *russ.* oder dem *altslovenischen*: ist das letztere der Fall, dann sind die Entlehnungen *uralt* », G. Weigand, *XV. Jahresbericht*, 143—144, afirmă: « So glaube ich, dass der ganze grosse dialektische Unterschied zwischen Moldau und Walachei *auf verschiedensprachlicher Basis beruht*, die in der nördlichen Moldau *kleinrussisch*, in der Walachei *bulgarisch* » (cf. și *Lingvistischer Atlas des dakorum. Sprachgebietes*, Leipzig, 1909, p. 7).

Cu privire la vechimea elementului sârbesc cf. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, pp. 34—43, și *Dacoromania*, IV, 1275—76.

Asupra întregii chestiuni vezi I. Bărbulescu, *Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, cu rezervele de mai sus.

[2]) N. pers. *Fata*, *Fatha* a. 1271 în Nitra (Wenzel, *CDA*, VIII, 363, 371, 372, Fejér, *CD*, V, 3, p. 503); *Fata* a. 1290 în Ung (Fejér, *CD*, V, 3, p. 503); *Fata* a. 1219 și 1221, cel dintâiu probabil din Nádudvarul din Hajdú, nu din Pest, al doilea fără localitate indicată (*Reg. de Vár.*, art. 99—100 și 115, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, 664 și 668); *Fatha* a. 1391 în Bodrog (*Cod. dipl. dom. com. sen. Zichy*, II, 469); n. top. *Fatateleke* a. 1243, etc. (Zimmermann—Werner, *Urk.*, I, 73, etc.).

[3]) N. pers. și top. *Saca* lângă Balaton a. 1211 (Wenzel, *CDA*, I, 110, 112, 116); *Száka* a. 1450 (Csánki, *MH*, III, 449); *Zakafelde* a. 1231 în com. Zala (Csánki, MH, III, 102); *Zaka* a. 1194 în Sopron (Csánki, *MH*, III, 629); *Zaka* a. 1215, 1219 etc. în Abaúj-Torna (*Reg. de Vár.*, art. 174, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, p. 685; Fejér, *CD*, VII, 1, p. 202, etc.); *Zaaka* a. 1375 în com. Bodrog (Csánki, *MH*, II, 207); *Vályе-Szák*[*a*] în Timiș (Pesty, *Magyarorsz. helyn.*, I, 340); [*Vale*]-*Száka* în Ugocsa (Lipszky, *Rep.*, I, 616), etc.

[4]) S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, § 19, p. 76.

[5]) Pentru datarea reducerii din *ea* la *a* după *f*, *v* și *m* cf. cele scrise mai sus despre *Fata* și *Mal.* Pentru vechimea reducerii lui *ea* la *a* după *s* vorbește faptul că v.-bg. *prěsędka* > bg. *pres'aka* apare dela început în românește în forma cu *a*: Gyepű al. nom. *Priszáka* a. 1496 în Timiș (Csánki, *MH*, II, 39, 58), *Pryzaka* a. 1548 în Caraș, *Pryzaka* a. 1561 în Severin, *Pryzaka* a. 1582, *Praezaka* a. 1598 în Caraș, *Prezaka* a. 1607 în Bihor (Pesty, *A szörényi bánság és Szörény várm. tört.*, 114 și 116); cf. G. Alexics, *Nyelvtudomány*, I—1907, pp. 202—207, și O. Asbóth, ibid., pp. 207—210, care combat pe I. Melich, *Szláv jövevény szavaink*, I, 5, după care forma *Preszáka* (*Priszáka*) ar fi bulgară. E nesigură grafia *Scapte* (= « șapte »), alături de *Sepche* = *Sõpte* a. 1361, c. Vas (vezi pp. 141—142).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Au putut veni deci Români şi dinspre Pannonia pe coama Carpaţilor până în Munţii Apuseni şi ai Maramureşului [1]), şi de-aici în jos până în Timiş şi Bodrog, şi în sus pe Tisa şi Someş până la Năsăud şi mai departe, întocmai cum alţii, plecaţi din Munţii Apuseni, ori ai Maramureşului, unde veniseră din părţi mai sudice, au putut ajunge peste Békés, Csanád, Bodrog, Bačka, Baranya, Srem, Verovitica, Požega şi Zagreb până în Istria, ori, spre Nord-Vest, până în Moravia.

Fără a avea în vedere Românii din Pannonia şi pe cei trecuţi din aceasta în Moravia, pe urma cercetării particularităţilor dialectale şi Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 390, ajunge la rezultate asemănătoare în privinţa direcţiilor din care s'a făcut expansiunea românească. Şi el constată: 1. « Că migraţia română, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela Vest spre Est, căci este firesc ca valurile, cu cât sânt mai aproape de punctul lor de origine, cu atât să poseadă mai multe elemente asemănătoare . . . ». 2. « Că pentru acelaşi motiv migraţia română, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Ţara Bârsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Ţara Bârsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei » [2]).

Observ aici şi că rămăşiţele onomastice şi toponimice ne arată că forma de articol *-[u]l (locul)* este o particularitate veche atât a Românilor sud- şi nord-estici, cât şi a celor sud- şi nord-vestici, deci nu poate fi interpretată ca fiind numai de origine dacoromână faţă cu arom. *-lu*, cum vrea Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, pp. 43—48. Astfel ea nu este potrivită să deosebească migraţia dacoromână de cea română sudică.

276. Am zis că din Munţii Apuseni au putut ajunge Românii « până în Istria », căci toponimia se pare că le dă dreptate lui Píč [3]), O. Densusianu [4]), I. Popovici [5]), Al. Philippide [6]) şi Al. Rosetti [7]), după cre-

[1]) Pentru cronologia diftongării lui *e* tonic în *ea* în cuvinte de felul lui *fată* şi a reducerii diftongului la *a*, cf. Philippide, *Originea Românilor*, II, p. 41, precum şi I. Iordan, *Diftongarea lui* e *şi* o *accentuaţi în poziţiile* ă şi e, Iaşi, 1925, p. 44.

[2]) Fireşte, după cele ce ne arată toponimia, nu mai putem fi de acord cu Philippide în privinţa felului cum interpretează el direcţia « dela vest », care n'are în vedere pe Românii din Pannonia, trecuţi în Moravia şi de aici mai departe: « În migraţia lor spre nord şi spre răsărit Dacoromânii s'au despărţit în două ramuri. O ramură s'a răspândit tot mai departe treptat peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Bârsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei). Peste Oltenia s'au revărsat şi ramura banato-transcarpatină şi ramura muntenească. Valurile din ramura întâiu care au cuprins Moldova şi Basarabia nu s'au revărsat peste aceste ţări trecând peste munţii răsăriteni ai Transilvaniei, ci trecând prin văile de nord ale Transilvaniei peste Bucovina. Şi anume torentul românesc a acoperit prin Bucovina Moldova întâiu, şi apoi prin Bucovina Basarabia ».

[3]) *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, 51—53.

[4]) *Hist. l. roum.*, I, 337—346.

[5]) *Dialectele române din Istria*, I, Halle a. d. S., 1914, pp. 122—129.

[6]) *Originea Românilor*, II, 386, 387, 391, 404—405.

[7]) *Asupra repartizării dialectale a istroromânei*, în *Grai şi suflet*, V, 1—9.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

dința cărora istroromâna este graiu daco-român, care a suferit în Istria, după despărțirea de dacoromână întâmplată mult mai târziu decât a acesteia de aromână [1]), o serie de influențe străine și a evoluat independent de dacoromână, nu lui S. Pușcariu, pentru care este un dialect continuând dialectul vorbit de « Românii Apuseni », care « n'ar fi venit din alte regiùni în regiunile, unde ni-i atestă întâiele documente ». Subt « Români Apuseni » înțelege Pușcariu pe Românii din partea de Apus a Nordului Peninsulei Balcanice sau de pe « teritoriul slav cu caracter sârbesc », care « au rotacismul, păstrează labialele intacte și prefac pe *c* în *č* », iar subt « Români Răsăriteni » pe cei din partea de Răsărit a Nordului Peninsulei Balcanice sau de pe « teritoriul slav cu caracter bulgăresc », care « nu cunosc rotacismul, alternează labialele și prefac pe *c* în *ț* ».

Al treilea grup este al « Dacoromânilor », care « aveà contact cu amândouă grupele de Români balcanici » [2]).

Termenii întrebuințați de Pușcariu nu mi se par potriviți. Românii din Pannonia și din Moravia sânt tot atât de apuseni ca și cei din Vestul Peninsulei Balcanice, iar Dacoromânii și Românii din Galiția tot atât de răsăriteni ca și cei din Estul acesteia. Mai potrivit li s'ar fi zis « Români sud-vestici » și « sud-estici ». Dar, afară de această nepotrivire geografică, despărțirea făcută de Pușcariu, cum ne arată toponimia, nu corespunde nici faptelor istorice, iar în unele privințe nici celor de limbă.

---

[1]) Având în vedere particularitățile dialectale, Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, 386, stabilește că « înainte de anul p. Chr. 600 s'au produs în poporul românesc următoarele sciziuni: *a*) α) Dacoromânii și Istroromânii de o parte; β) Macedoromânii de altă parte. — *b*) Pe terenul Dacoromânilor uniți cu Istroromânii s'au produs apoi mai departe sciziunile: α) Istroromânii cu acea parte din Dacoromâni care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina; β) Ceilalți Dacoromâni. — *c*) α) Dacoromânii de o parte; β) Istroromânii de altă parte. — *d*) Pe terenul Dacoromânilor s'au produs apoi mai departe sciziunile: α) Dacoromânii care actualmente ocupă Banatul și o parte din vestul Transilvaniei; β) Ceilalți Dacoromâni ».

Sciziunile probabile au fost pricinuite de dislocare. Philippide consideră amândouă grupele dacoromâne (nord-estică și sud-estică) venite din Sudul Dunării pe aceeași cale, fapt care, cum am arătat, nu se potrivește cu rezultatele cercetărilor toponimice de mai sus: cele două grupe dacoromâne sânt deosebite pentru că au venit din direcții deosebite, fără a fi dela început dacoromâne sau, mai bine, amândouă și întru totul dacoromâne.

După Philippide (*l. c.*), faptul că Banatul nu participă la grupul istro-dacoromân de sub *ba* probează că emigrarea de-a stânga Dunării a actualilor bănățeni este posterioară emigrării Românilor din grupul istro-dacoromân în regiunile pe care le ocupă, pe care emigrarea bănățeană l-a rupt și desfăcut în două: o porțiune rămasă în stânga Dunării, care a participat la destinele dialectului dacoromân și s'a contopit în el în mare măsură (Astăzi fenomenul *n* intervocalic > *r* mai duce numai la Moți o precară existență . . .), de altă parte în porțiunea de de-a dreapta Dunării, ale cărei rămășiți sânt actualii Istroromâni. »

[2]) *Studii istroromâne*, II, p. 344, § 316, și p. 352, § 317 și pp. 361—363, § 317.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mai întâiu vechii Români din Pannonia şi din Moravia n'aveau rotacismul. N'am întâlnit înainte de 1400 nici un exemplu sigur de rotacism în această regiune. Trecând peste nesigurele *Bun*, alături de *Burul* = *Borol* = slav. *Borilo*, *Buna*, *Csepcsin* şi *Batrina* etc., trimit la *Crachun* (= « Crăciun »), *Goun*, *Kuine* sau *Keine*, *Meneka*, *Puyne*, *Pounsa* (din *Păun*), *Romonya*, *Tunata*, *Zsemenye*, etc. (din Baranya, Somogy, Veszprém, Győr, Nitra, etc.), pentru care avem atestări începând cu secolul XI.

Nici graiul celor mai vechi Români de pe teritoriul azi sârbesc, atestaţi cu începere din secolul XII [1]), nu cunoaşte rotacismul până la data amintită.

Trecând şi aici peste contestatele *Bun*, *Bunilo*, nume de Vlahi ai mănăstirii Žiča, atestate în a. 1222—28 (Wenzel, *CDA*, I, 369), *Bon*, Blah din Ragusa, a. 1285 (S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 62), şi altele din acelaşi radical, amintesc *Carachuna*, *Chrachuna* = « Crăciuna », « locus metalis » lângă Sava a. 1207 (Wenzel, *CDA*, XI, 77) şi a. 1227 (id., ib., I, 239), n. pers. *Kračun* (*Κρατζούνην* = « Crăciun ») în hrisovul lui Duşan din a. 1348 (S. Dragomir, *Vlahii din Serbia*, 289—290), apoi Kladovski knez *Kračun*, Georgij *Kračun* şi *Kračun* Nikolajevič (*Rječnik*, V, 429), n. top. *Kračunište* = « Crăciunişte », s. XV (*Rječnik*, ibid., cf. şi Th. Capidan, *Dacoromania*, III, 184), *Κρατσουνίστα* (N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică*, p. 34, şi Capidan, *Dacoromania*, III, 142, nota); *Powona*, *Powonica* = « Păuna », « Păuniţa », pământ al abatelui din Toplica, com. Zagreb, a. 1270 şi 1278 (Wenzel, *CDA*, XI, 604, XII, 246; cf. azi *Pdunovič selo* în Zagreb, *Paunovac* în Bjelovar-Križ, *A. m. kor. osz. helységnévtára*, 1888, p. 857).

Cele mai vechi atestări rotacizante sânt: n. top. *Sare-bire* a. 1458 în Bosnia [2]) şi n. pers. *Petra Zamantare*, *Pethar Zmantara* a. 1579 şi 1581 în Croaţia (*Dubovac*, lângă Karlovac, com. Zagreb) [3]). Deci ele apar numai în secolul XV.

Nici în formele actuale nu este consecvent rotacismul, şi anume nu numai în toponimie, ci nici în graiul viu.

---

[1]) Cf. mărturia *Presbiterului din Dioclea*, care aminteşte « totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlahi hoc est Nigri Latini vocantur » (la Schwandtner, *Scriptores rerum Hung. veteres et genuini*, II, 478; cf. S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, p. 57).

Discutând acest pasaj, C. Jireček, *Die Romanen*, I, 35, spune că numirea *Morovlahi* = *Nigri Latini* = « Valahi negri » (< gr. *Μαυρόβλαχοι*) este dată pentru a deosebì « die rumänischen Hirten der Gebirge von den italienischen Städtern Dalmatiens », iar Píč, *Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage*, p. 53, crede că sântem îndreptăţiţi « auf Dacorumänen denken, denn eben ihnen wird auf der Balkanhalbinsel der Titel Maurovlachen gegeben » (în notă dă astfel de exemple).

[2]) S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, 63.

[3]) S. Dragomir, *o. c.*, p. 63 şi 109, unde se indică actele din urbariile oraşului Dubovac în care se întâlneşte; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 295.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Să se compare n. top. *Mărźinile*, *Su mărźin* în Noselo [1]) şi n. top. istr. *Cherbure* (cr. *Krbun*) [2]) cu apelativul *cărbun* [3]) şi *cărbur(e)* [4]); poate *Batrina* din *Požega* [5]) cu *Beter* din Zagreb, care pare a corespunde apelativului i.-rom. *betă'r* < **betră'r* « bătrân » [6]), şi cu *Funtura* şi *Fintira* « fântână » din insula Veglia [7]).

Deoarece în exemplele nerotacizate citate, precum şi în altele ca *sârcinà — sârcirâ*, *semirâ — semirât*, etc., se găseşte un *r* ori *m* alături de *n*, care trebuià să se rotacizeze, S. Puşcariu, *o. c.*, II, pp. 111—112, § 72, atribue păstrarea lui *n* influenţii disimilatoare a lui *r* şi *m*: *n* s'a păstrat « printr'un fel de disimilare prohibitivă » faţă de *r* şi *m* precedent » [8]).

Dar formele *cărbur(e)*, *betăr*, pe care le găsim în graiul viu alături de cele nerotacizate din topicele mai conservative, la care mai putem adăugà pe: *frâsir* « frasin », *tirar* « tânăr », *virer* « Vineri », etc., care n'au decât forma rotacizată, ne dovedesc că această lege erà inoperantă pentru cei ce rotacizau [9]).

« Excepţii » dela rotacism, rămân, chiar şi dacă înlăturăm toate formele despre care s'ar puteà spune că au fost împrumutate fără rotacism din limbile învecinate (croata, slovena, italiana), cum sânt, de ex., n. top. *Gajina* alături de *galira*, *gaira* [10]); *Su corună* [11]); *fortunę* [12]), etc., precum şi unele atestări dubii, ca *ginere*, dat de Maiorescu, etc.

Însuşi Puşcariu se opreşte la « unele cazuri care trebuie relevate »: *păne* (din Jeiăni) — *puine* — *păre*, *io ţin* şi *io vin*, *jun*, etc. [13]).

Din toate aceste date este evident că avem a face cu două straturi de limbă românească: unul nerotacizant, celălalt rotacizant.

Rosetti, *Grai şi suflet*, V, pp. 8—9, crede formele nerotacizate posterioare celor rotacizate şi aduse în Istria de o populaţie de grai daco-

[1]) I. Popovici, *o. c.*, I, p. 45; S. Puşcariu, *o. c.*, II, pp. 112, § 72, şi p. 290, § 271.
[2]) S. Puşcariu, *o. c.*, p. 33.
[3]) I. Popovici, *o. c.*, II, Halle a. d. S., 1909, p. 33/15 şi 97 şi S. Puşcariu, *o. c.*, p. 112, § 72.
[4]) I. Popovici, *o. c.*, p. 33/19 şi 97, şi S. Puşcariu, *o. c.*, p. 112, § 72.
[5]) Lipszky, *Rep.*, I, 40.
[6]) S. Puşcariu, *o. c.*, I, p. 111, § 72; cf. însă şi germ. *Beter*.
[7]) P. Skok, *Archiv zu arban. star.*, II, 333; cf. şi S. Puşcariu, *o. c.*, p. 286, § 271.
[8]) Nerotacizarea lui *n* în articolul *un* faţă de rotacizarea în numeralul *ur* o explică prin dispariţia foarte de vreme a lui *u* final în cel dintâiu prin sincopare în poziţie atonă: *unu câlu* > *un calu* (ibid., p. 98, § 49; p. 111, § 72; p. 152, § 132). Altfel Skok în *Archiv z. arb. st.* a lui Barič, II, 329 ş. u., şi *Slavia*, VIII—1929, pp. 609—610, care presupune dispariţia lui *-nu* iar prezenţa lui *n* o atribue numeralului. Dar numeralul în i.-rom. este *ur* şi nu puteà influenţà cum presupune Skok.
[9]) Cf. şi Al. Rosetti, *Grai şi sulfet*, V, p. 8.
[10]) Dintr'un radical *Gaj-* (— « Gabriel ») + suf. slav. *-in*, *-ina* (cf. Maretić, *Rad*, LXXXII (1886), 100, la I. Puşcariu, *o. c.*, p. 113, § 72, şi p. 287, § 271) sau din *gaj* « forêt » (cf. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 616).
[11]) Pentru apelativul *corunę* cf. rtr. *coruna*, s.-cr. *kòruna* alături de v.-rom. *curună* (cf. şi S. Puşcariu, *o. c.*, II, p. 112, § 271).
[12]) Cf. S. Puşcariu, *o. c.*, p. II, 112, § 271, şi p. 287, § 271.
[13]) *O. c.*, p. 113, § 72.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

român într'o epocă posterioară instalării în aceasta a istroromânei rotacizante.

Datele toponimice și onomastice citate mai sus însă se opun acestei ipoteze: formele nerotacizate sânt mai vechi decât cele rotacizate.

Și documentele istorice ne arată că mișcarea Vlahilor spre litoralul dalmatin a început abiă în veacul XIV și s'a făcut mai intensiv în veacurile XV și XVI [1]).

Situația rotacismului românesc nordic se prezintă la fel cu cel sudvestic.

Și acolo avem atestate mai întâiu forme nerotacizate. Trecând peste nesigurul *Bun*, *Buna* (*Bona*), atestat în Sălagiu și Zemplén încă în cei dintâiu ani ai secolului XIII, relev pe *Karachin* a. 1202—03 de pe Valea Crișului (Szentpétery, *Az Árpádh. királyok okl. krit. jegyzéke*, I, 1, p. 64); *Karachun* a. 1229, *Crachinus* a. 1213 și 1214, *Karachinus* a. 1217, *Karasun* a. 1217, *Crachun* a. 1221 (*Reg. de Vár.*, art. 13, 29, 41, 364, 365, 374, 379, la Endlicher, *Mon. Arpad.*, pp. 643, 649, 735, 738, 739), *Krachun* a. 1211 în Zemplén (Fejér, *CD*, III, 1, 478), *Karachynus Olakus* a. 1339, 1339/41, *Karachun Olacus* a. 1366, etc., în Maramureș (*Magyar Nyelv*, X, 278; I. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea*, pp. 20, 59; cf. și 29, 63, 186, etc.); Крач(ю)нов a. 1416 (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, 113); *Crăciun* a. 1487 și 1492 (id., ib., I, 503), etc.

Rotacismul românesc nordic nu era general în secolul XVI, când îl găsim mai întâiu, nici în regiunile azi românești, nici în cele neromânești.

Al. Rosetti, *Étude sur le rhotacisme roumain*, Paris, 1924, pp. 8—10, (cf. și *Limba română în secolul al XVI-lea*, București, 1932, pp. 73—74), publică un amănunțit tablou al scrisorilor și actelor nerotacizante din Bucovina, Maramureș, Transilvania nordică, alături de textul de pe pp. 60—73 al celor rotacizante, mai puțin numeroase, din aceleași regiuni.

Uneori același cuvânt are atât forma rotacizată, cât și pe cea nerotacizată, cu toate că documentele sânt datate chiar din același loc: *Fântâreali*, cătun al comunei Pașcani în Moldova a. 1453 (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, II, 14) și *Fântâreale* a. 1470 (I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, 145, doc. datat din Suceava), alături de *Fântâneale*, n. top. în Moldova a. 1447 (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, II, 13), *Fântâneanele* = « Fântânealele » a. 1482 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 263, doc. dat din Suceava) și *La Fântâniță*, n. top. în jud. Fălciu, a. 1471 (id., ib., I, 164, doc. datat din Suceava); *Barbŭ Ğamărŭ*, n. pers. a. 1453 (Hasdeu, *Cuv. d. bătr.*, II, 14), *Žemereștii* a. 1470, sat pe Toplița, jud. Neamțu (I. Bogdan, *o. c.*, I, 145), *Sihla Ğamirina* (der. din *Ğamira* = « Geamăna »), în jud. Bacău, a. 1491 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 473 și 475, nota 6, doc. datat din Suceava), alături de *Žemințești* a. 1447

[1]) S. Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, pp. 1, 14—15, 16; *Vlahii și Morlacii*, pp. 45—46 și 48.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(Hasdeu, *o. c.*, I, 13)), *Giumăneşti* a. 1742/43 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 147) şi *Geamânul*, *Geamenele*, *Gemenii*, *Geaminele* din alte părţi (cf. I. Bogdan, *o. c.*, I, 109, 179, 205 şi 236), etc.

În legătură cu aceste dublete G. Pascu, *Istoriea literaturii şi limbii române din secolul XVI*, Bucureşti, 1921, p. 46, observă, că ele «nu arată cumva o confuzie linguistică, ci origina diferită a diacilor care scrieau actele»: « Formele rotacizate se datoresc deci unor diaci rotacizanţi din Suceava (Bucovina), pe când formele nerotacizante se datoresc unor diaci originari din Moldova, unde nu există rotacismul».

Fără îndoeală pentru cazurile citate aici lucrul se poate explică şi aşà cum şi-l închipue Pascu, totuşi trebuie să nu ne scape din vedere că avem documente datate atât într'un caz, cât şi în celălalt, din Suceava. Deşi poate fi vorba de indivizi diferiţi, ei nu par a fi de origine din locuri prea depărtate.

Chestiunea se complică apoi şi mai mult când este vorba de documentele latineşti, în care diecii străini păstrau mai fidel rostirea populară. Să se compare, de ex., *Chercen* - « Cearcăn » a. 1458, *Batryna* a. 1451, şi *Betran* a. 1453, munte al Săcelului din Maramureş (Mihályi, *o. c.*, pp. 124, 257 şi 366) cu *cire*, *închirăciure*, *omiri*, *irainte*, *bire* din scrisoarea dela 1593 a lui Pogan Jurj din Seliştea vecină cu Săcelul (vezi Rosetti, *o. c.*, pp. 5 şi 60), ori *Bodea Rumărula* (— « Bodea Rumânul ») din distr. Fălciu, a. 1489 (I. Bogdan, *o. c.*, I, 379) cu *Rumon* din Juculrâmânesc de pe Someş, unde se găsià rotacism (*Cod. dipl. s. Rom. imp. fam. Teleki de Szék*, II, 149, şi Csánki, *MH*, V, 403).

Şi mai puţin general erà rotacismul în partea astăzi neromânească a Carpaţilor nordici, unde totuşi avem dovezi sigure că a existat (cf. rut. *jafira* « afină », *žerep*, *žereb* « jireapăn, jneapăn », *tušira* « lâna din a doua tunsoare », *tuširiti* « a tunde oile a doua oară »; poate *putera* şi *putira* « putină », mor. şi pol. *putyra*). Să se compare *Buni Blâji* din Ung cu *Bur* Tamás a. 1485 din Sárosul vecin (B. Iványi, *Bártfa szabad királyi város levéltára*, 1319—1529, I, p. 360); mai puţin sigurele vlaho-mor. *Batryna* şi *Batrnka* cu vlaho-mor. *putyra*, etc.

Toate aceste fapte ne arată că, întocmai ca şi rotacismul din Istria, nici rotacismul din Nord nu este vechiu, general şi pretutindeni autohton, ci importat [1]).

[1]) Rosetti, *Étude sur le rhotacisme roumaine*, p. 8, şi *Limba română în secolul al XVI-lea*, p. 73, constată: «Moldova nu a participat în mod normal la inovaţie; nu există texte rotacizante propriu zise din Moldova. Acolo unde apare şi aşa cum apare, în mod sporadic, rotacismul în Moldova, pare a fi importat din alte regiuni, şi anume din părţile nord-ardelene-maramureşene, de unde, de altfel, ştim că s'a revărsat un element românesc asupra Moldovei». Iar Al. Procopovici (*Rev. fil.*, I, 256, n.) adaugă: « Nimic nu ne îndrituește până acuma să declarăm că rotacismul a fost cândva un fenomen generalizat».

Strângând un număr mai mare de rotacisme, şi mai ales presupusee rotacisme (asimilaţii, disimilaţii), mai puţine vechi, cele mai multe nouă, I. Bărbulescu şi şcoala lui (I. Bărbulescu, *Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural*, Bucureşti, 1928, pp. 61—63; *Arhiva*, XXVIII, 204—205, XXIX, 305, XXX, 385,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

O privire asupra hărții nr. 1 a lui Rosetti, care ne arată satele cu rotacism din secolul XV și rotacismul din textele rotacizante ale secolilor XVI și XVII, ne convinge că între rotacismul din sec. XVI și XVII al Ardealului nord-estic, Maramureșului și Bucovinei și cel din sec. XIX al Munților Apuseni a trebuit să fie o legătură, și anume de-a-lungul țărmului drept al *Mureșului*, pe cursul *Someșului-mic* și al celui de sus al *Someșului-mare* până în *Munții Rodnei* și ai *Maramureșului* și de-aici mai departe.

Punctul de iradiațiune al rotacismului nordic trebuie să-l căutăm în Munții Apuseni, unde el s'a dovedit mai compact și a dăinuit mai mult.

Migrațiunea rotacizanților în josul Someșului mic și în susul Someșului mare, dela împreunarea cu cel dintâiu, și pe țărmul drept al Mureșului până în Munții Rodnei și ai Maramureșului și de-aici mai departe, a trebuit să înceapă foarte curând. Împrejurările politice și economice (înaintarea Ungurilor în Munții Apuseni la început, care a putut să turbure liniștea și libertatea vieții pastorale de acolo; cucerirea Maramureșului și propaganda catolică din acesta, care a pricinuit și descălecarea Moldovei, pe urmă) au putut să intensifice această migrațiune care a înaintat apoi, sporadic, pe coama Carpaților, se pare, până în Valahia moravică.

Ceea ce știm din izvoarele istorice despre înaintarea rotacizanților spre litoralul dalmatin și Istria, ne face să credem că migrațiunea acestora s'a făcut tocmai în direcția inversă.

Pornind din regiunea întoarsă spre Banat a Munților Apuseni, cum crede Píč, *o. c.*, pp. 51 și 55, O. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, .pp 338—342, și I. Popovici, *o. c.*, I, pp. 122—129, ei s'au îndreptat pe Valea Timișului și a Carașului, ori peste Cenad și Bačka, unde mai avem și acum nume de sate românești, mai întâiu spre Sremul din dreapta Dunării [1]).

S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, 107—108, întemeindu-se pe datele istorice, constată, în privința așezărilor românești vechi, un curent dela Nord spre Sud, ramificat în deosebite direcțiuni. Populația românească « din fața Banatului », « a fost împinsă spre sud într'o epocă foarte veche », căci toponimia sârbească de pe țărmul drept al Dunării, cu o zonă centrală în care nu găsim nici un nume românesc, « exclude cu desăvârșire o mișcare a populației românești, până la năvălirea turcească, cu direcția întoarsă dela sud către nord, și deci de pe țărmul

XXXVI, 144; M. Ştefănescu, *Arhiva* XXXIII, 266, 271—272, XXXIV, 672, XXXV, nr. 1, 65, nr. 2, 67—68, XXXVI, 277, XXXVIII, nr. 1, 68, nr. 2, 3 și 4, 629, Th. Holban, *Arhiva*, XXXV, 292; N. C. Bejenaru, *Arhiva*, XXXIII, 287), care voește să dovedească că fenomenul nu erà « numai local maramureșean sau transilvănean », ci « există și în limba română din Principate », mai ales întru cât privește epoca mai veche, n'au putut să schimbe fondul constatărilor lui Rosetti și Procopovici.

[1]) Hasdeu, *Et. Magn. Rom.*, III, p. XXX, îi socoate Dacoromâni împinși de Unguri în secolul X din Pannonia.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

drept pe țărmul stâng al Dunării». Și încheie: «Pentru o migrațiune foarte veche dela Dunăre spre interiorul Serbiei, pledează însă, mai pre sus de ori ce îndoeală, mențiunea Vlahilor din Sirmiu în Statul medieval sârbesc (*Vlasi Srĕmljane*), lângă Drin. Dacă dăm crezământ Papei Clement VI (1345)[1]), atunci și Sirmiul ar fi avut până către finele sec. XIV, o populație vlahă, deși probabil foarte rară».

Un exod la fel al emigranților români dinspre Nord spre Sud presupune și I. Nistor, *Emigrările de peste munți*, *l. c.*, pp. 820—821. Iată ce ne spune el: «O parte destul de considerabilă din emigranții români de peste munți porniră spre Dunăre și trecând această apă se sălășluiră pe malul ei drept, mai ales în valea Timocului, unde regiunea muntoasă din Craina sârbească este locuită de păstori bănățeni, numiți și *Ungureni*[2]). Cete numeroase de Români pătrunseră cu turmele lor în Slavonia și Croația, ajungând până în Bosnia, unde se mai păstraseră lungă vreme rămășițele vechii populații romane, pomenită foarte des în documentele din secolul al 12-lea, 13-lea și 14-lea[3]) . . . Pe calea aceasta ajunseră Românii până în Istria și pe Insulele Dalmatine. Astfel se explică urmele dialectului daco-român în limba Românilor din Istria».

Și M. Šufflay, schițând formarea poporului român în lucrarea sa *Biologie des albanesischen* din *Ungarische Rundschau f. hist. u. soz. Wiss.*, V—1916/17, pp. 18 ș. u., este de aceeași părere cu S. Dragomir și I. Nistor: «În Dalmația sunt pomeniți încă în sec. IX înaintașii Mavrovlahilor, în Macedonia și Tesalia — numite în sec. XIII—XIV *Μεγάλη Βλαχία*—sânt pomeniți în sec. X și XI înaintașii Aromânilor de azi . . . Cete puternice de Români, o continuare sudică a Morlacilor dalmatici, se întâlnesc în evul mediu în regiunile estice ale Montenegrului . . . Originea nordică a unei părți a acestor Români se recunoaște în numele seminției *Mugoši*, care se întâlnește în multe nume locale ale Regatului român (*Mogoșani*, *Mogoșești*, *Mogoșoaie*), dar mai ales o dovedește seminția *Vlasi Srĕmljane*, care locuia prin 1330 lângă satul actual Sermiani, lângă Peć (Ipek) aceștia păstraseră în numele lor o amintire directă despre Sirmium (sl. Srĕm)»[4]).

Într'adevăr numele *Mogoș*, care se găsește nu numai ca n. pers., ci și topic (cf. *Mogoș* în Alba, *Mogoșești* în Sătmar, *Mogoșmort* în Someș), poate derivà nu atât din bg. *Moga*, cum crede Weigand, *Balkan-Archiv*, I, 9, și S. Dragomir, *Vl. și Morl.*, 75, cât mai curând din ung. *magas* «înalt».

[1]) În notă trimite la Theiner, *Mon. Hist. Hungariam Sacram illustrantia*, Romae, vol. I, p. 691, precum și la scrisoarea banului de Mačva dintre anii 1376—78, care de-asemenea vorbește de Vlahi în nemijlocita vecinătate a Sirmiului (*Mon. Hung. Hist.*, 33, pp. 20—21).

[2]) G. Vâlsan, *Românii din Craina Serbiei*, în *Anuarul de Geografie și Antropologie*, II, p. 13.

[3]) C. I. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, pp. 154—157; Hurmuzaki, *Doc.*, IX, 1, pp. 175, 257, 279, 312, 320, 389, 397, 562; I, 2, pp. 283, 286, 418, 425. Despre Românii din Bulgaria cf. C. I. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, pp. 115 urm.

[4]) Cf. S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 349, § 317 (nota).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

N. Jokl, *Rumänisches im Albanischen*, în *Revista filologică*, II, pp. 246—247, adaugă câteva preţioase argumente de natură filologică pentru originea dintr'un dialect apropiat de cel dacoromân a limbii Vlahilor dela Drin, care erau în strânse raporturi de vecinătate cu Albanezii [1]): alb. *lemnj* « Garnwinde, Haspel » din rom. *lemne*, plur. lui *lemn* (cf. d.-rom. *lemn*, plur. *lemne*, i.-rom. *lęmnę*, megl., arom. *lemn*, plur. *leamne*); alb. *me trasë* « aufziehen » < *tras*, part. perf. al lui *trag* (cf.d.-rom. *tras*, i.-rom. *tras*, megl. *tras*, arom. *traptu*); alb. *pedim* « Franse » < d.-rom. *piedin* « Franse, das ungewebte Ende einer Leinwand » (cf. megl. *k'adin(i)*, arom. *k'adin*), care, din pricini fonologice, a trebuit să fie împrumutat după 1348; alb. *fiçor* « Gehilfe des käsebereitenden Senners » < rom. *ficior* (cf. d.-rom. *ficior*, *fecior*, i.-rom. *fets'or*, megl., arom. *ficior*), cunoscut în sec. XIV în Peninsula Balcanică (cf. P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII, 545) şi pătruns în bg. *fičjur* « Diener, Gehilfe des Senners », *fičor* « specie de dans popular », în dial. slav din regiunea Sar (cf. S. M. Milosavljević, în *Glasnik Skopsk, N. Dr.*, III—1928, 214) şi în ung. *ficsór* (*ficsor*), *ficsúr* (*ficsur*) cu deosebite înţelesuri; alb. *altëroj*, *me altëruem* « grauen (vom allerersten Anbruch des Tages gesagt) » < d.-rom. *albitór*, *albitoare* < *albì* (cf. megl. *albiri*, arom. *algíri*, *algáre*) [2]); alb. *gavrë*, *gavërr* « Loch, Höhlung, Baumstamm » < arom. *gavră* = d.-rom. *gaură* şi gheg. sud. *zgáure* « Höhlung », *zgaur* şi *zgavër*, *-a*, dintre care formele cu *-au-* se potrivesc cu d.-rom. *sgaur*, *sgăură* < *gaură* (cf. şi megl. *gaŭră*), iar *zgavër*, *-a* cu arom. *gavră*; în sfârşit mai puţin sigurul *shpartallój* « sfasciare », pe care-l pune în legătură cu d.-rom. *partál* « Stück », derivat de Puşcariu, *EtWb*, 111, nr. 1273, din *quartarius*, socotit înrudit cu megl. *părtălos*, *partalcu* şi derivat de V. Bogrea, *Dacoromania*, I, 266, din n.-gr. παρδαλός « pestriţ, bălţat » sau din n.-gr. dial. παρτάλας « rufos, felegos », dar a cărui adevărată etimologie pare a fi bg. *partal*, *partalav* « zerlumpt », (<turc.), pe care o propune Th. Capidan, *Meglenoromânii*, I, 193, nota 2 [3]).

N. Jokl încheie: « In den meisten der angeführten Fälle stimmt die in das Alb. aufgenommene Form, die aus geographischen und geschichtlichen Gründen der Sprache der Drinwlachen zuzuweisen ist, sprachlich zum Drum., u. zw. nicht nur dann, wenn dieses gegenüber anderen rum. Mundarten einen altertümlichen Zustand bewahrt hat (so bei *pi*, *au*), sondern in einem Falle auch dort, wo diese Mundart eine Neuerung vorgenommen hat (*tras*). Für die ältere Geschichte der rum. Sprache ist somit das Zeugnis der wenigen rum. Lehnwörter des Alb. nicht ganz unerheblich » (p. 267).

Urmărind cu atenţie numele de localităţi româneşti de pe harta anexată de S. Dragomir la lucrarea sa *Vlahii şi Morlacii*, putem

[1]) Cf. Šufflay, *o. c.*, p. 19 ş. u.

[2]) Observ aici că este vorba de un derivat de felul lui *cântători*, *ţărcători*, etc. (cf. *Dela cântători pân' la dalbe zori*, Marian, *Desc.*, 296, etc.) al lui *albì* şi *a se albì* (*de ziuă*) « a se face ziuă » (cf. *Dicţ. Acad.*, I, 1, 97).

[3]) Cf. acum şi *Aromânii, dialectul aromân*, Bucureşti, 1932, p. 191, nota 1.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

deosebì două căi apucate de Românii din Srem în a doua etapă de migrațiune (asemănătoare cu cea a rotacizanților din Maramureș înaintați spre Bucovina, Galiția și Moravia): una pe Drina în sus peste *Moșul*, iar de-aici peste *Durmitor* (și *Dimitor* în Bosnia) spre *Visitor* [1]) și *Vlasi Srěmljane* de lângă Peč (Ipek) și Drin [2]); ceealaltă pe cursul Savei spre Vest, deci spre Dubovac-ul din Zagreb (Croația) al lui *Petra Zmantare*, spre Istria și spre Veglia, unde găsim *Funtura* și *Fintira* [3]).

O. Densusianu și I. Popovici, *l. c.*, precum și, mai pe urmă, Al. Philippide, *Originea Românilor*, II, passim (pe p. 387 se arată că este vorba cu totul de 15 fenomene), au stabilit o serie de paralelisme între istroromână, atât ce privește trăsăturile particulare, cât și structura generală.

În privința celor dintâiu, Pușcariu se deosebește de Densusianu, Popovici și Philippide: crede că multe din trăsăturile particulare, socotite de aceștia ca fiind comune istroromânei și dacoromânei, n'au valoare probantă [4]). Totuși găsește « între Istroromâni și Dacoromâni o serie întreagă de asemănări din cele mai remarcabile » [5]), precum și altele, « care ar puteà fi explicate și ca asemănări incidentale sau produse în mod independent, de cauze comune, dar care prin numărul lor sunt totuși impresionante » [6]).

În urma acestor constatări și Pușcariu este nevoit să admită că, în comparație cu celelalte dialecte, dialectul istroromân are cele mai multe elemente comune cu dialectul dacoromân, iar structura generală îi este așà de dacoromânească, « încât dacă am desbrăcà dialectul istroromân de împrumuturile și de inovațiunile ivite după izolarea acestui dialect, el ar aveà aspectul unui subdialect dacoromân » [7]).

Aceste concluzii se potrivesc mai bine cu ceea ce am văzut că ne arată toponimia, onomastica și datele istorice cu privire la Istroromâni și limba lor, decât cu considerarea istroromânei de continuătoarea

[1]) Cum arată Jireček, *Die Romanen* I, 38, la origine nume de persoană (cf. *Radossaus Dormitor* a. 1441—1455, *Visitor*, *Visator*, a. 1330, etc.), formate din adj. vb. neobișnuite azi în arom. (totuși cf. *cărpitor*, *arăscl'itor*, *k'isător*, etc.).

[2]) Paralelismul îl putem constatà chiar și în privința pricinilor care au putut produce intensificarea migrațiunii și prefacerea ei în așezare definitivă în altă parte: fuga de catolicismul care, după scrisoarea dela 1345 a Papei Clement, îi amenință să « lumineze » în Srem pe Vlahii care țineau să rămână ortodocși. S. Dragomir, *Originea coloniilor române din Istria*, 18, și *Vlahii și Morlacii*, p. 22, ne spune despre înaintașii Istroromânilor că « până au stat în Croația, ei erau creștini ortodocși », împrejurare care « nu ne permite să ne închipuim în Croația patria de baștină a Istroromânilor », aceasta găsindu-se în preajma atâtor centre catolice.

[3]) P. Skok, *Archiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II, Belgrad, 1925, p. 333.

[4]) *Studii istroromâne*, II, pp. 331—336, § 308, și pp. 347—349, § 317 (nota). Observ aici că păstrarea lui *cl'* și *l'* atestată până târziu în Hunedoara, îi dă dreptate lui Pușcariu, care o socoate « un stadiu mai vechiu de limbă, care odinioară există și la Dacoromâni ». Deci nu este vorba nici de o potrivire cu aromâna și meglena, nici de o particularitate potrivită pentru a datà despărțirea Istroromânilor de Dacoromâni.

[5]) Ibid., pp. 339—341, § 313.

[6]) Ibid., pp. 341—342, § 313.

[7]) Ibid., p. 342, § 314.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

graiului vorbit de Românii Apuseni, « de aproape înrudit cu dialectul dacoromân », dar care « se deosebià de cel aromân » [1]), şi că înaintaşii Istroromânilor, Românii Apuseni, « au continuat să trăiască un timp oarecare în contact geografic cu strămoşii Dacoromânilor » [2]).

Având în vedere cele arătate mai sus, nu sântem îndreptăţiţi să admitem că rotacismul s'ar fi născut într'o comunitate româno-albaneză [3]) şi că, plecat din regiunile albaneze, s'ar fi răspândit apoi mai departe, prin emigranţi veniţi din Sud, şi pe teritoriul dacoromân [4]).

Aceasta cu atât mai mult nu, pentru că în limba Istroromânilor nu găsim alte cuvinte de origine albaneză decât cele cunoscute şi de Dacoromâni [5]). Ceea ce a intrat deci în limba Istroromânilor din albaneză, a trebuit să intre înainte de despărţirea de Dacoromâni, din care făcură parte. Originea rotacismului dintr'un substrat comun anterior formării limbii române şi albaneze, presupus de Miklosich şi Hasdeu (cf. Ov. Densusianu, *Hist. l. roum.*, I, 33, şi II, 119), nu este dovedită.

Astfel este mai bine să credem rotacismul acestor două limbi, ori câte paralelisme am găsi în evoluţia lui ca un fenomen desvoltat independent în urma tendinţelor generale de desvoltare fonologică a lor [6]),.

Argumentele istorice, şi chiar cele filologice, pe care le-am dat, nu ne lasă să admitem nici că rotacismul ar fi fost transmis dacoromânei prin migraţiunile pastorale din Romania occidentală [7]), nici că această inovaţiune fonologică în istroromână ar fi desvoltată independent de acelaşi fenomen fonologic din dialectul dacoromân, cum afirmă P. Skok [8]). Este mai probabilă deci ipoteza lui Rosetti că « istroromâna este un graiu dacoromân rotacizant » [9]).

[1]) S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 311, § 274.

[2]) Id., ibid., p. 345, § 317.

[3]) Meyer-Lübke, *Mitteilungen des rum. Inst. an der Universität Wien*, I, 40—42, şi K. Treimer, *ZRPh*, XXXVIII, 411.

[4]) S. Puşcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 57—62; *Locul limbii române între limbile romanice*, 27, şi *Dacoromania*, II, 710—711.

[5]) S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, p. 225, § 199, ne spune: » Dacă eliminăm însă pe *déyely* « copiii » Gartner 666, pe care Miklosich şi G. Meyer îl derivau din alb. *djel*, *djalı*, dar care — precum a arătat Popovici II, p. XIV — trebuie cetit *de ţel'*, adecă « de ei » (= inşi· § 144), toate cuvintele de origină albaneză sau comune cu Albanezii le întâlnim şi la Dacoromâni: *copâţ* « copaciu », *čâfę* « ceafă », *grope* « groapă », poate şi *bâtę* « baltă », *gârd* « gard » (Bartoli, P. 63), *gręse* « gresie », *ţâp*, « ţap », cf. şi *mal* « deal mic » (dat numai de Maiorescu şi contestat de Tercovici) «.

[6]) Cf. Al. Rosetti, *Étude sur le rhotacisme en roumain*, 53—54.

[7]) Ov. Densusianu, *Buletinul Societăţii filologice*, III, pp. 30—32, şi *Păstoritul la popoarele romanice*, Bucureşti, 1913, pp. 18—20.

[8]) *Apropos du nasalisme et du rhotacisme roumaino-albanais*, în *Archiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, II, Belgrad, 1925, p. 334: « Même pour le rhotacisme istro-roumain, il y a des preuves balcaniques [e vorba de numele rotacizate care se găsesc în Bosnia şi Croaţia] dont il résulte que ce phénomène a dû se produire, aussi bien au sud du Danube, quelques part dans les Balkans ».

[9]) *Grai şi suflet*, V, p. 7.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

277. Intenționat n'am insistat asupra atestărilor celor mai vechi ale *Vlahiilor* din Sudul Dunării și asupra toponimicelor din Peninsula Balcanică, pe care le las specialiștilor care se ocupă de Românii de-acolo. Totuși nu pot trece fără cuvânt faptul că toponimia și onomastica ne arată că nu din toate aceste Vlahii au pornit Românii în cele două direcții ale marii lor expansiuni, pe care le-am schițat în c. 274, p. 594, ci, după toată probabilitatea, numai din cele formate pe teritoriul Moesiei Superior și Moesiei Inferior, în care continuitatea populației românești ne este dovedită prin păstrarea numelor tuturor afluenților mai însemnați din dreapta Dunării (*Savus, Saus, Sava* > *Sava*; *Dravus, Dravis, Draus* > *Drava*; *Colapis* > *Kulpa*; *Oeneus* > *Una, Timacus* > *Timok*; *Almus* > *Lom*; *Cebrus* > *Cibrica*; *Augustus* > *Ogost*; *Oescus* > *Iskъr*; *Utus* > *Vid*; *Asamus, Asemus, Asimus* > *Osъm*; *Jatrus* > *Jetъr, Jantra*; etc.), precum și ale orașelor (*Sirmium* > *Sĭrmi* > *Srĕmъ*; *Bononiae* > *Bъdinъ* > *Vidin*; *Florentiana* > *Florentin*; *Ratiaria* > *Arčar*; *Serdicae* > *Srědecъ*; *Castellum* > *Kostol, Kostolac*; *Almus* > *Lom*; *Utus* > *(Somo)vit*; *Nikopolis* > *Nikŭp*; *Naissus* > *Niš*; *Durostorum, Dorostorum* > *Dristria, Silistra*; *Traianus* > *Trojan*; *Roman(ia)* > *Hrmań, Hrmanija*[1]); etc.

Cum s'a putut observà din cele expuse până aici, în Peninsula Balcanică putem deosebì trei grupe de Români: pe cei sudici, atestați mai întâiu în Pind, apoi în Tessalia, Acarnania, Etolia, Olimp, peninsula Calchidike și Veria, despre care ne vorbesc *ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία* = « Vlahia din Elada », *μεγάλη Βλαχία* în Tessalia, *μικρὰ Βλαχία* în Etolia și Acarnania, *Ἀνώβλαχα* în Sud-Estul Epirului și *Stari Vlah* sau *Palia Vlahia* = « Valahia veche »[2]), și la care trebue să socotim și pe cei din Gramoste, Macedonia, Tracia și Bulgaria din Sudul Balcanilor, precum și pe cei din Albania, munții Murihova și ținutul Vodena

[1]) C. Jireček, *Die Romanen in den St. Dalm.*, I, 33; D. Scheludko, *Lat. und rum. El. im Bulgarischen*, în *Balkan-Archiv*, III—1927, 259; P. Skok, *Dunaj et Dunav*, în *Slavia*, VII—1929, p. 729, și *Zu den rum. Orts- und Personennamen auf skr. Gebiet*, în *ZRPh*, XXXVIII—1917, 552; Melich, *A honfoglalàskori Magyarorszàg*, 72—82, 195—198; Al. Philippide, *Originea Rom.*, I, 454—456; etc.

[2]) Vezi citatele din scriitorii bizantini, în care se pomenesc acestea, la Tomaschek, *Über Brumalia und Rosalia*, etc., în Sitzungsber. d. Wien. Akad. d. Wiss., Phil.-Hist. Cl., LX—1869, p. 402, și *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel*, p. 63 (Sitzungsber., etc., Phil.-Hist. Cl., XCIX, 497); R. Rösler, *Rom. Stud.*, 105 și 121; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 218, și *Die Romanen in den Städten Dalmatiens*, I, 38; M. Kogălniceanu, *Cron. Rom. sau Let. Mold. și Val.*, ed. II, București, 1872, t. I, 107: « și locurile lor [ale Coțovlahilor] unde locuesc se zice Vlahiia, iar țării acesteia ei îi zic Vlahia cea mare »; G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig, 1895, v. II, p. 282; G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind, Vlahia mare* (980—1259), București, 1913, pp. 20 ș. u.; Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, pp. 198 ș. u.; Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 707—709. Murnu, *o. c.*, p. 17, arată că, afară de cele dintâiu atestări ale Românilor din Pind, relevate în c. 273, p. 593, mai avem una, mult mai hotărîtă, într'un hrisov dela 980, găsit în arhiva Niculițeștilor din Larisa, înrudită cu Kekaumenii, în care un anonim, nepotul lui Niculiță, reproduce din cuvintele împăratului către bunicul său, între altele, următoarele: *ἀντὶ τῶν ἐξκουβίτων δωρεῖταί σοι τὴν ἀρχὴν τῶν Βλάχων Ἑλλάδος* = « în locul excubiților îți dăruesc domnia peste Vlahii din Elada ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

(Edessa) [1]); pe cei estici (=sud-estici, vezi p. 602), atestați subt numele de *Βλάχοι* în *Vlachia*, *Vlahia*, *Valahia*, *Blaquie*, *Valahie*, «Blakia, que est terra Assani» [2]), *Bela-Vlaška* = «Weiss-Wlachien» = «Valahia-albă» din Haemus sau Balcani [3]); în sfârșit pe cei vestici (= sud-vestici, vezi p. 602): *Vlachi*, *Blachi*, *Blaci*, *Maurovlachi*, *Moroulachi*, *Moroblachi*, *Morolacchi*, *Morlacchi*, *Murlachi* = «Vlahi negri» (numiți așà după îmbrăcămintea lor) din Sârbia, Montenegro, Bosnia, Herțegovina, Istria, Croația, Slovenia și Craina [4]).

[1]) Cf. Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, pp. 219—252, și *Macedoromânii*, în An. Inst. de Ist. naț., IV, Cluj, 1927, pp. 185—186.

[2]) Citatele privitoare la aceștia se găsesc strânse și comentate la C. C. Giurescu, *Despre Vlahia Asăneștilor*, în Lucr. Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj, IV—1928/29, Cluj, 1931, pp. 118—121; cf. și I. G. Sbiera, *l. c.*; Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, pp. 201 ș. u.; Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 709. Mai întâiu ne vorbește despre ei Ana Comnena la 1094 (ed. Bonn, II, p. 11, cartea X, 3; în pasajul privitor la *Πούδιλος* ib., p. 10, cartea X, 2; subt numele de Daci, ib., pp. 298—299, cartea XIV, 8), apoi Nicetas Choniates (ed. Bonn, p. 482; cf. și D. Cantemir, *Hronicul vechimei a Româno-Moldo-Vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, București, 1901, p. 398; G. Murnu, *Nichita Acominatos Honiatul*, în *AAR*, s. II, t. XXVII ist., București, 1906, pp. 377; C. Erbiceanu, *Două acte oficiale necunoscute de pe timpul Impăratului bizantin Isaac II Angel*, etc., în *AAR*, s. II, t. XXIV ist., pp. 8 și 15), Geoffroy de Villehardouin (*Conquête de Constantinople*, 2-e édition par Natalis de Wailly, Paris, 1874, pp. 294, 240, 252, § 491, 404, 424), Robert de Clari (*La conquête de Constantinople*, editée par Th. Lauer, Paris, 1924, p. 63, § LXIV), cronica atribuită lui Ansbertus (*Ystoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam Austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus*, publ. de Hipp. Tauschinski și M. Pangerl în *Fontes Rerum Austriacarum*, I. Abtheilung, SS, V. Band, Wien, 1863, p. 20), Rubrouck (cf. A. Sacerdoțeanu, *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII siècle*, Paris, 1930, pp. 155 și 157—158); etc. Despre Românii din Albania ne amintește hrisovul lui Andronic dela 1336 (vezi Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 248, care trimite la L. Heuzey, *Mission de Macédoine*, Paris, 1876, p. 453).

[3]) «Die zwischen Hämos und Donau lebenden Wlachen, deren Land meist als Weiss-Wlachien bezeichnet wird, verschmelzten sich allmällig mit den slavisierten Bulgaren» (C. Hopf, *Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit*, VI, Leipzig, 1870, 165); «*Klein-Wlachien* war zu jener Zeit in Aetolien, *Weiss-Wlachien* in Moesien, *Schwarz-Wlachien* (*Μαυροβλαχία*) in der Moldau» (C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, 218; cf. și 376); «Il y avait une Valachie Blanche dans les Balkans et au Nord des Balkans» (I. Cvijič, *La Péninsule Balcanique*, Paris, 1918, p. 165). Cf. și Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 709, și Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 201—202, și *Macedoromânii*, în An. Inst. de Ist. naț. din Cluj, IV, p. 177, unde adaugă că d-l N. Iorga nu crede în existența unei Valahii albe, care nu este indicată în nici un izvor (cf. *Revue Historique du Sud-Est Européen*, Avril-Juin 1920, III-ème année, No. 4—6, p. 113).

[4]) Vezi importanta mărturie a Presbiterului din Dioclea (jum. sec. XII), citată pe p. 17, n. 1; Domenico Negri, *Geographiae comentariorum libri* XI, Basilea, 1557, p. 103, care atestă pe Vlahii de lângă râul Cetina; Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, în Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, III, p. 459; etc. Mențiunile se găsesc strânse la Miklosich, *Wand. d. Rum.*, pp. 1—6, 8—9; I. Bidermann, *Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich*, Graz, 1877, pp. 81, 82, 88, 97; C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, 35, 40, etc. și *Geschichte der Serben*, I, 154 ș. u. (mai nainte în *Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa*, în Sitzungsber. d. Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, 1879; etc.); Th. Burada, *O călătorie la Vlahii*

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Numirile topice ale Vlahilor din Pind au fost cercetate de G. Weigand, *Die aromunischen Ortsnamen im Pindusgebiet*, în *XXI.—XXV. Jahresbericht*, pp. 60—64 și 174—180 [1]). Originea multora din ele este slavă, grecească ori albaneză. Totuși se mai găsesc și astăzi nume românești ca: *Armata*, *Furca*, *Ameru* (n.-gr. *Milja*) « Mărul », *Păltin* sau *Paltin* (n.-gr. *Boltinon*), *Băiasa* (n.-gr. *Vovusa*), *Flamburari* sau *Floru*, *Chiare* (din arom. *k'eare* « piere » despre soare « apune », deci locul unde apune soarele), *Săracu* sau *Siracu*, *Călarl'i*, *Coturi* (n.-gr. *Kotórion*), *Cornu*, *Cocl'i* < *còch'ilii* « bastarzii », *Sclineasa*, *Sturdza*, *Coran*, *Salția*; *Vulpi*, *Guriția(?)*, *Lata*, *Sing[u]relu* (n.-gr. *Synkrélion*), *Catuna*, n.-gr. *Kalaretsion* < *călăreț*; *Magula Țara*, *Gura*, *Cațauni* = « cățăuni », *Surpi*; munții *Dumenica* și *Djumanalta* = « Ciuma naltă », *Discata* < *discat*, part. perf. al lui *dissícu* < d i s s e c o « schneide auseinander » ș. a.

La acestea se mai pot adăugà din cele strânse de Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 219—236, 331—336 și 338—339, următoarele (nume de sate sau cătune și părți de hotar: munți, dealuri, poieni, văi, etc.): *Codru*, *Ou*, pluralul *Pădz*, *Băiasa* (cu cătunele: *Băetan*, *Stă-Vinirea*, *Bistrițî* și *Săn-Dumitru*), *Sâmtul*, *Valea-caldă*, *Bălțăli*, *Ciotili*, *Băitani*, *Puntea di Narta*, *Călivele-al-Badralexi*, *Negrita*, *Kampos*, *Vlaho-Livadi*, *Vlahoiani*; T. Papahagi, *Grai și suflet*, I, 88—94: *Câmpul* și *Calea al Kesarî*, *Împirătoare* sau *Mpărătoare*, *Fagu-scriptu*, etc.

Dela Românii din Gramoste, Macedonia, Tracia și Bulgaria sudbalcanică tot la Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 236—241, găsim: *Cojeli*, *Valea-mari*, *Scară*, plur. *Livădz*, *Călivile dela Beli* sau *Călivile di Pașina*, *Samar*, *Fetița*, *Olah*, *Lupova*; iar dela cei din Albania, munții Murihova și ținutul Vodena (Edessa), pp. 242—252: *Fearica* (alb. *Fieri*), *Čuma*, *Secări*, *Pat-al-Boi*, *Pat-al-Martin*, *Keatra-*

(Românii) din Kraina, Croația și Dalmația, în *Arhiva* din Iași, XIX—1908, pp. 281—293; N. A. Constantinescu, *Despre Morlachi*, în « *Omagiu lui N. Iorga* », Craiova, 1921, pp. 79—100; Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 709—710; S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, Cluj, 1924, passim; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, pp. 3 ș. u. (în nota de pe pp. 3—4 se dă toată bibliografia până la 1926), și 10, n. 1.

In c. 41, p. 104, n. 3 am amintit că unii cred că în pasajul « circa Sabete (Sebest) et maiorem Vlachiam, circa metas Bosnae in Absan (Alsan) et Corbavia » din scrisoarea papei dela 1 Iunie 1373 (*Cod. dipl. regni Dalm., Cr. et. Slavoniae*, vol. XIV, pp. 527—528) este vorba de o *Major Vlachia* a Românilor sud-vestici (cf. Miklosich, *Über d. Wand. d. Rum.*, p. 5, și *Die slav. El. im Rum.*, p. 2; Attilio Tamaro, *La Vénétie Julienne*, lucrare publicată în Roma, 1918—1919, vol. II, p. 305; P. Maior, *Ist. p. înc. Rom. în Dachia*, ed. II, p. 172; S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, pp. 18—19; Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, p. 710, care mai trimite la Jos. u. Hermenegild Jireček, *Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen österreichischen Kaiserstaates*, Wien, 1865, p. 225).

Textul însă poate fi interpretat și altfel, în cazul că după « maiorem Vlachiam » se pune virgula, cum am pus-o mai sus.

Plecând dela această cetire, S. Dragomir, *Vlahii și Morlacii*, pp. 11—12, crede că *Major Vlachia* se rapoartă la Muntenia sau Țara-Românească, pe care o numesc astfel Ragusanii mai târziu (cf. și P. Skok, *Slavia*, VIII—1929, p. 607, care trimite la *Glasnik zem. muzeja u. B. i H.*, XXX, 314, n. 1).

[1]) Cf. și Th. Capidan, *Dacoromania*, I, 417—422.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

neagră, *Rmâni* (în hărți *Rmani)*, *Vlahinica* (= « Vlahinița »), *Cărarea lui Lampi*, *Padea șoareclui*, *Scârpa-latâ*, *Chiatra latâ*, *Lemnușa*, *Vlahos*, *Karpenisi* (= « Cărpeniș »), *Muntele-sec*, *Ciucura*, *Ndumor (< în Tomor)*, *Scrofetina*, etc.

Aici se mai pot adăugà din Th. Capidan, *Fărșeroții*, în *Dacoromania*, pp. 85—101 și 207—208: *Schepuri*, *Sk'ăpuri*, *K'atrom* < arom. *k'atră* « piatră », *K'atra Tsap*, *Guri Tsap*, *Valearatsi*, *Valea caldă*, *Găl'ina*, *Cătunet*, *Catuna*, *Murgana*, *Călivari*, *Cătsuri*, *Vlahina*, *Vlahova*, *Vlahani*, *Vlaho-Psilotera*, *Vlaho-Gorangi*, *Carbunara*, *Ciorlu atsel lungu*, *Mujgagă* < moș + Gagă, etc.

De asemenea și următoarele numiri topice din *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 331—336 și 338—339: *Mirindzu*, *Mirindzu-vecl'u*, *Băcilin*, *Băciliști*, *Masă*, *Mul'ori* sau *Ml'or* < *mil'or*, *Stanile* < *Stana*, *Stanișor*, *Strunga*, *Strungula*, *Valcora*, *Turăști*, *Caprara* < *căprar*, *Sumacu-bradu*, *La cășarea di k'atră*, *Lacatun*, *Patul'a*, *Iarbata* < *iarbă* + art. fem. bg. *ta*, *Pașunci*, *Ciobanlades*, derivat grecesc din plur. rom. *čobanl'i*, *Șesă* sau *Șeșă*, *Pade-Mușată*, etc.

Deși pe urma legăturilor pe care le aveau acești Români sudici cu Maurovlahii, unele împrumuturi de termeni topici și onomastici dela acești din urmă nu sânt excluse [1]), totuși chiar și numai o privire fugară asupra numelor înșirate mai sus, caracterizate prin forma de articol *-lu*, *-li*, *a* protetic, rostirea *ț* în loc de *č*, *k'* în loc de *p'*, etc., este de-ajuns ca să ne convingă că ele aparțin unui alt dialect decât cel vorbit în Moesia de o parte, în Pannonia și Carpații vestici și în Dacia și Carpații estici de altă parte.

Acest fapt, împreună cu păstrarea numelor străvechi *Sărună* < *Salona*, *Lăsun* < *Elason*, *Elasona*, *Alasona*, *Băiasa* < *Aous*, *Vovusa*, *Vavissa*, ne arată că, alături de ceea ce susțin unii filologi despre o coborîre a Aromânilor din regiuni mai nordice, « părerea istoricilor despre originea lor sudică nu trebue părăsită » cu totul, ci « primele rădăcini ale românismului balcanic trebue căutate tot în sudul Peninsulei Balcanice » [1]).

Toponimia românească din Haemus sau Balcani a fost studiată de C. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien*, Prag—Wien—Leipzig, 1891, p. 123, și, mai amănunțit, de G. Weigand, *Rumänen und Aromunen in Bulgarien (XIII. Jahresbericht)*, pp. 40—50.

Acest din urmă arată că, din punct de vedere istoric, numele satelor românești de pe lângă Dunăre n'au nici o importanță, fiind vorba de colonizări mai nouă. Tot așà nu pot fi avute în vedere nici numele de părți de hotar (munți, dealuri, poeni, etc.) dela fosta graniță bulgaro-turcă, care au putut fi date de păstori aromâni în epoca modernă. Doveditoare pentru existența unei vechi populații românești în Bulgaria sânt numai numele satelor (și firește, a părților de hotar din ele), în care este sigur că în timpurile din urmă nu s'au făcut colonizări

[1]) Th. Capidan, *Macedoromânii*, în *An. Inst. de Ist. naț. din Cluj*, IV, pp. 177—180; cf. și *Aromânii, dialectul aromân*, pp. 22—30.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

românești de nici un fel și populația este bulgară. Aceste nume pot fi în întregime românești, derivate străine din radicale românești, ori derivate românești din radicale străine.

Un teritor bulgar cu astfel de nume românești găsește Weigand în Bulgaria sud-vestică, în regiunea munților ce înconjoară șesul Sofiei. Aici întâlnim: *Banišor*, *Barbulofci*, *Bukorofci*, *Cerecel* (cet. *Țereței)* cu cătunul *Berbatica*, *Gurguliat*, *Kъrnul*, *Lupovski*, *Mošino (< moș)*, *Murgaš*, *Păsărel* [1]), *Pašunci* [2]), *Pelišat* (derivat românesc din slavul *Peleš)*, *Petъrlaš* (= « Petrilaș »), *Puliofci*, *Purčenica*, *Radulofci*, *Vakarel* (a. 1530), *Vlasi* la granița sârbească; munții: *Čerčelat* sau *Čerčilat* lângă *Banišor* (satul *Čerčelan* de lângă Dunăre este colonie mai nouă), *Murgaš*, *Kornica*, *Moša*, *Petrus* (= « Pietros »), *Vlaško Bъrdo*, *Vlahinia*; poiana *Ursulica*; prăpastia *Čerbul*; văile: *Dъlboki Val* și *Merul*; lacul *Urdina*.

Acest ținut corespunde în general cu vechea Dacia Mediterranea, alcătuită de ținutul dintre Naissus (Niš), Serdica (Sofia) și Pautalia (Küstendil) și cu o parte din Dardania [3]).

Al doilea teritor, care cuprinde nume românești vechi, este Küstendil, unde găsim: *Kъrnol*, *Krecul*; al treilea la Teteven, pe versantul nordic al Balcanilor, cu numirile: *Pičor (Čorul* de lângă Caribrod pare a fi *čorul=čičiorul*, prin asimilație din *piciorul*; cf. arom. *Ciorlu*); *Mušat*, *Jarbata (< iarba* + art. fem. bg. *ta)* [4]).

Tot în Nordul Balcanilor se mai găsesc și: *Bukur*, munte lângă Orhania; *Bukurovo*, lângă Sevlievo, în districtul Tirnovo; *Rugulet*, tot acolo; *Strъmci* (cf. rom. *strâmți*, plur. lui *strâmt*, și bg. *strъmecъ* < *strъmenъ)*, lângă Dreanovo, tot în Tirnovo, unde, după istoricul bulgar Zlatarski, își avură reședința frații Petru și Asan, stăpânind două cetăți, Carevic și Trapezica, pe râul Iantra [5]).

Examinând forma în care se înfățișează aceste nume [6]), Weigand ajunge la concluzia că ea este mai apropiată de dialectul dacoromân decât de cel aromân: *Krecul*, *Kъrnul*, *Barbulofci*, *Radulofci*, *Merul*, *Čerbul* au forma articolului dacoromân *-[u]l*; muntele *Čerbul*, *Čerčelat* sau *Čerčilat* și *Pičor*, *Purčenica* au *č* ca în dialectul dacoromân; *Petrus*, *Pičor* nu palatalizează labialele; *Merul* n'are *a* protetic; etc.

Este sigur deci că « die Namen nicht spez. aromunische Bildungen sind, sondern von einem alten Dialekte herrühren, der dem Dr. näher stand als dem Arom., sie müssen also nach der Trennung des Arom. vom Dr. entstanden sein, also nach dem X. Jh.; ferner zu einer Zeit, als die (ń und) l' noch nicht zu ị geworden waren, also vor der Zeit

[1]) Cf. numele Vlahului *Pasarel* la Novaković, *Star. Zak.*, 665, și S. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 292, § 271; n. top. *Păsărei*, în Vâlcea.
[2]) Vezi și mai nainte.
[3]) Cf. C. C. Giurescu, *o. c.*, pp. 119—120.
[4]) Vezi și mai nainte.
[5]) *Geschichte der Bulgaren*, I, pp. 94—96; cf. C. C. Giurescu, *o. c.*, p. 120.
[6]) Nesigure sânt: *Balika*, *Batulja*, *Bučino*, *Bučinci*, *Bunovo*, *Bunište*, *Cincofci*, *Jerul*, etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

des Altrum., vor dem XV. Jh., wenn wir vom dr. Standpunkte ausgehen, der freilich nicht maszgebend ist» (p. 48). Istoria confirmă aceste presupuneri, căci «zwischen dem X. und XIV. Jh. eine ziemlich zahlreiche rum. Bevölkerung um Sofia herum existiert haben musz, sonst würden sich nicht so viele zweifellos rum. Namen erhalten haben» (p. 48).

Toponimia şi onomastica Românilor sud-vestici sau Maurovlahilor au cercetat-o: C. Jireček, *Die Romanen in den St. Dalm.*, I, 39 ş. u. (cf. şi *Geschichte der Serben*, I, 154 ş. u.); Jos. L. Píč, *Zur rum.-ung. Streitfrage*, 50; Th. Burada, *o. c.*, în *Arhiva*, XIX—1908, pp. 291—292; S. Dragomir, *Vlahii şi Morlacii*, pp. 51—64, 97—108 şi 110—111; S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 13, 18—23, 23—26, 33—36, 274—311; P. Skok, *ZRPh*, XXXVIII—1917, 551—553; Th. Capidan, *Românii din Peninsula Balcanică*, *l. c.*, pp. 110—112.

Numărul numelor de persoană şi topice rămase dela Românii sud-vestici fiind mult mai mare decât cele dela Românii sud-estici, o înşirare a lor în acest loc îmi este cu neputinţă şi mă mărginesc să trimit la lucrările citate. Repet însă că şi aici, ca şi la Românii sud-estici, deosebim un strat mai vechiu şi unul mai nou. Cel mai vechiu este nerotacizant, cel mai nou este rotacizant (vezi pp. 604 ş. u.). Aici ne interesează numai cel mai vechiu.

Românii sud-vestici din stratul cel mai vechiu aveau forma de articol *-[ul]*, deci *Micul(ŭ)*, *Opăritul(ŭ)*, nu *N'iclu*, *Upăritlu*, etc. (vezi numeroasele exemple culese de Jireček, *l. c.*; Píč, *l. c.*; Th. Capidan *Dacoromania*, I, 195 ş. u.; S. Dragomir, *o. c.*, pp. 61—64; S. Puşcariu, *o. c.*, 297—300, § 272) [1]); rostirea *č* (*Fečor*, *Fićor*, *Fičorci*; *Kručica*, *Kručičina*; *Mačkat*; etc.) şi *ǧ* > *ž* > *z* (*Maržini* alături de i.-rom. *Mârzinile*, *Mârzinu*, *Su Mârzini*; cf. şi *Zur=Jur*); nu palatalizau labialele (*Durmitor*, *Micul*, *Copil*, *Visitor*); aveau forma *preot*, nu *preftu* ca Românii ori *prewt* ca Istroromânii (cf. numele şesului *Prijot*, la Jireček, *Gesch. d. Serben*, I, 155, şi S. Puşcariu, *Studii istroromâne*, II, 292, § 273), le lipsià *a* protetic (*Merulja*); ş. a. m. d. Putem constată aşà dar cu Puşcariu, *o. c.*, p. 311, că graiul acesta, care «se deosebià de cel aromân», «erà de-aproape înrudit cu dialectul dacoromân». Pe urma cercetărilor de mai sus mai putem adăugà, în sfârşit, că erà tot atât de-aproape înrudit şi cu cel al Românilor

[1]) D-l Capidan, *Românii din Peninsula Balcanică*, *l. c.*, p. 111, ne asigură că derivatele din tulpini slave, ca *Radul*, *Neagul*, *Pârvul*, etc., aşà de obişnuite la Maurovlahi, astăzi lipsesc cu desăvârşire la Românii din Peninsula Balcanică şi se găsesc numai la Dacoromâni; iar ceva mai departe (pp. 111—112) adaugă că forma de articol *-[u]l* la Aromânii din Albania şi din partea de miază-noapte a Macedoniei se pare că vine dela o populaţie suprapusă, care nu poate fi decât «aceea despre care ne vorbesc documentele sârbeşti» (cf. în *Codex Dimonie*, ed. G. Weigand, în *IV.*, *V* şi *VI. Jahresbericht: lupul* 37/5, *lacul* 106/10, *birbecul* 103/22, în locul formelor corespunzătoare aromâneşti *luplu*, *laclu*, *birbeclu*; vezi şi Th. Capidan, *Flexion des Substantivs und Verbums im «Codex Dimonie»*, în *XII. Jahresbericht*, p. 181).

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nordestici (*Thatul*, *Kotul*, *Mihul*, *Mikul*, *Ursul*, etc.; *Fichur*, *Fichor*, *Ficzur*, *Krucsó*, *Čerbul*, *Čerbulska*, *Minčel*, *Menčel*, *Minčul*, *Minčol*, *Porchal*, *Czercze*, *csercse*; *Albény* sau *Alben*), din Pannonia (*Murul*, *Radul* sau *Radolfalva*, *Radulce*, *Drumoly* sau *Drumling*; *Chuma*, *Chot*, *Chunca*, *Pychor(d)*, *Menchel*, *berbecs*, *patécs* sau *petics*, *Alben* = *Olbendorf*, *Ulbendorf*; etc.) şi Carpaţii nord-vestici (*Butul*, *Stunful*, *Mihulcze*, *Mihulówka*; *Minčol*, etc.).

278. Incheiu constatând că toponimia şi onomastica ne-a păstrat date foarte preţioase privitoare la formarea şi istoria limbii şi a poporului român.

Afară de întinderea formei de articol -[*u*]*l* (*Radul*, *drumul*), faţă cu arom. -*lu* (*omlu*), atestată începând din sec. IX (vezi acum exemplele strânse de Th. Capidan, *Dacoromania*, I, pp. 195 ş. u., şi de D. Găzdaru, *Descendenţii demonstrativului* ille *în l. rom.*, Iaşi, 1929 pp. 74 ş. u.) pe teritoriul iugoslav, în Pannomia, Carpaţii nord-vestici şi nord- şi sud-estici [1]), şi afară de reducerea diftongului -*ea*- la -*a*- după labială, săvârşită înainte de sec. XIII, de păstrarea în unele regiuni până la o dată destul de târzie (sec. XV—XVII) a grupei *cl'*, a lui *l'* şi *ń*, şi de rotacism, se mai pot relevà: ivirea reducerii diftongului *ea* la *e* încă în sec. XV (cf. *Fereci* în loc de *Feareci* în: *Ferechfalwa*, *Ferrechfalwa* a. 1441, 1445, în Bihor, Csánki, I, 731; *Ferech* a. 1482, *Ferecz* a. 1506 în Hunedoara, Csánki, *MH*, V, 90) [2]); dispariţia lui *u* final în urma afonizării înainte de secolul XIII (cf. *Qrud* = « Crud » şi *Fichur* = « Ficior » a. 1202—1203, Szentpétery, *Az Arpádh. kirdlyok okl. krit. jegyzéke*, I, 1, p. 64; datele privitoare la *Crăciun*, etc.) [3]), ş. a.

---

[1]) Formele *Banlus* şi *Budlu* din *Reg. de Vdr.* (cf. pp. 295 şi 298), dacă sânt reale, precum şi unele rostiri regionale nordice, ca *fičorlu* (com. S. Pop), ivite ulterior, sânt cu totul izolate şi nu schimbă înfăţişarea dialectală generală.

[2]) De acest fenomen s'au ocupat amănunţit H. Tiktin, *Studien zur rumänischen Philologie*, I, Leipzig, 1884, pp. 49—51, 79—91; Al. Philippide, *Istoria limbii române*, *I*, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, 39—40, şi *Originea Românilor*, II, 18 ş. u.; Ov. Densusianu, *Hist. l. roum.*, II, 57—65; Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, 144—146, şi *Limba română în sec. al XVI-lea*, pp. 54—55; I. Iordan, *Diftongarea lui* a *şi* o *accentuaţi în poziţiile* ă, e, pp. 161—167, care relevă şi câteva exemple aromâne, care par a fi desvoltate în mod independent într'o epocă mai nouă. După Tiktin şi Iordan nu se poate spune când a început fenomenul *ed* > *ę'*, *ia'* > *ię'*, se ştie însă că el erà săvârşit la începutul perioadei literare. După O. Densusianu, *ed* — *e* s'a schimbat în *ė* — *e* în sec. XVI, iar după Rosetti, « monoftongarea erà efectuată în sec. al XVI-lea ».

[3]) Datarea amuţirii lui *u* final numai pe baza textelor româneşti care păstrează tradiţia grafiei chirilice, nu este satisfăcătoare (cf. Ov. Densusianu *Din istoria amuţirii lui* » u « *final în limba română*, Bucureşti, 1904, *AAR*, s. II, t. XXVII lit., pp. 1—30, şi *Hist. l. roum.*, II, 93—97). Utilizând şi documentele latine, etc., Rosetti, *Limba română în sec. al. XVI-lea*, pp. 48—49, constată că « *u* final amuţise încă din sec. al XIII-lea, după consoană simplă ».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

ADDENDA

P. 35, r. 19 de sus: Deosebit de interesantul pasaj al lui Kekaumenos (în B. Wassiliewsky, *Sověty i raskazy vizantijskago bojarina XI věka*, St. Petersburg, 1881, p. 90), relevat și de Tomaschek, *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel*, p. 64 (în *Sitzungsber. d. Wien. Ak. d. Wiss.*, Phil.-hist. Cl., XCIX, p. 498), privitor la Valahii din Olympos și Pindos, este următorul: «*τὰ κτήνη καὶ φαμιλίαι αὐτῶν εἰσιν ἀπὸ Ἀπριλλίου μηνὸς ἕως Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐν ὑψηλοῖς ὄρεσι καὶ ψυχροτάτοις τόποις*» (= «Turmele și familiile lor sânt din luna Aprilie până în Septemvrie în munți înalți și locuri foarte răcoroase»); cf. și Th. Capidan, *Românii nomazi*, în *Dacoromania*, IV, 201.

P. 158, r. 8 de jos și p. 160, r. 11 de sus: Pentru originea românească a s.-croatelor *kopsa* și *fàca* vezi P. Budmani, *Rad*, vol. LXV, 162, Th. Capidan *Dacoromania*, I, 199, și G. Pascu, *Rum. El. in den Balkansprachen*, 48. După Barič, *Archiv za arban. star*, etc., II, 398, și Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, 276, § 270, însă *fàca* este din italiană.

P. 187, r. 6 de sus: L. Savicki, *Wędrówki pasterskie w Karpatach*, I (Spraw. Tow. Nauk. Warsz. wydz., II, 1911, zesz. VI); același, *Szałaśnictwo na Wołosznyiźnie Morawskiej* și *Szałaśnictwo w górach żywyeckich* (Mat. antrop., archeol. i etnograf., Ak. Um., t. XIV, dz. III, 1919).

P. 208, r. 28, după «*Redikanovo* din *rădică*» se va mai adăugà: (cf. în Tatra și formele *Radikanowo*, *Radikalna*, *Radikalnow*, *Redykalnia* din același radical).

P. 214, după r. 7 de jos: Din *Tirna* (= Ternye) din Zólyom erà Valahul *Hirko*, pentru pedepsirea căruia a fost dat ordin în 23 Iunie din partea Arhiducelui Carol al Austriei («Mandamus tibi [lui T. Pálfy, căpitanul cetății Zólyom] clementer, ut conuocatis certis nobilibus et ignobilibus uicinis Jurisperitis uiris, per eos actionem W a l a c h y *Hirko* ex Tirna, qui contra mandatum suae Caes. Maiestatis in syluis pecus arboribus nociuum aluit, et cuius filius cum conseruis patris, contra seruitores Suae Maiestatis pecus eius modi abigere nolentes, armata manu insurrexit, eorumque unum Sclopeto grauiter in facie uulnerauit, nunc vero propterea apud te in vinculis habetur, Jure mediante cognosci, et quicquid cognitum fuerit, publice pronunciari cures,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

executioni tamen non demandes, verum exequutionem ipsam nobis integram reserves», A. Péch, *Alsó Magyarország bányamivelésének története*, I, Budapest, 1884, p. 481, doc. nr. XXVII), iar în 23 Iulie 1570 din partea Camerii austriace («vber den Wallachen, dessen Sun vnnd Khnecht Sich der eintreibung des Gaiszviehs mit gewalt gesetzt, vnnd ein waldvorster hart beschedigt, Das Recht ergeen zu lassen. . .», id., ib., I, 481, doc. nr. XXVIII; cf. și Z. Hołub-Pacewiczowa, *o. c.*, n. 3).

P. 218, după r. 1 de jos, se va adăugà: Despre Valahii din Árva, care pare să-și fi dus viața cu multă greutate, căci ni se spune că își aveau locuințele în locuri stâncoase și păduroase, greu accesibile (doc. cit. din a. 1576: «certi Rutheni seu Volachii. . . ad pertinentias arcis Arva. . . habitandi causa sese transtulerunt et de novo residentias seu possessiunculas, domiciliaque sua maximis cum laboribus et difficultate, sudoresque vultuum suorum in locis abditissimis valdeque asperrimis, extirpatione et eradicatione lignorum, inter alpes et montes saxosos extruxerunt», cf. și K. Kadlec, *Valaši a valašske pravo*, doc. 15, p. 497 ș. u. și Z. Hołub-Pacewiczowa, *Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu*, Kraków, 1931, p. 294: «possessiones Mag. Dni Georgii Thurzo in eodem comitatu Arvensi existentes, antea non dicate, nec nunc ob id, quia de novo in locis asperis et valde montosis ad praesens saltem aedificantur. . .», Arh. Stat. — Orsz. lt., s. A. 2611, cf. Z. Hołub-Pacewiczowa, *o. c.*, p. 294, n. 3), se mai vorbește și în alte documente. Astfel într'unul dela 1598 se amintesc «possessiones Valachales eiusdem comitis noviter in silvis erectae, antea non connumerate nec bene extructae» (W. Semkowicz, *Materjały do dziejów osadnictwa górnej (polskiej) Orawy* [în Wydawn. Muz. Tatrz., nr. 6], nr. 25, la Z. Hołub-Pacewiczowa, *o. c.*, p. 295, n. 1).

P. 219, r. 29: Dintre părțile de hotar (munți, dealuri, păduri, poieni, stâni, pășuni, etc.) din Tatra Arvei se mai pot relevà după Z. Hołub-Pacewiczowa, *o. c.*, pp. 301 (n. 4), 332—324, etc. (paginile se găsesc indicate amănunțit în indice), și hărți: *Magura*, *Hora Valašska*, *Nad Horu Valašsku*, *Nad Walasz*, *Črchel (?)*, *Radikalna (Radikalnia*, *Radikalnow*, *Radikanowo)*, *Mihulcze* și *Mihulówka*, care au articolul românesc, *Urdówka*, *Furkaska*, *Murgaszowka* sau *Morgaszowka*, mai puțin sigurele *Silov*, *Pod Silovom* sau *Pod Sihlovem*, *Pri Silovom*, *Nad Sihlovem*, precum și *Salašisko*, care este de origine ungurească.

P. 221, după r. 30 se va adăugà: Valahi în Liptó mai găsim pomeniți și într'un document din 24 Iulie 1597: «Auch die Walachem mit Iren gaiszen die Wälde nit verhörren dörffen, die an den Paumen groszen schaden thuen, Indem sie viel Aeste abhauen den geiszen für streuen, weil sie anderer orthen guete gelegenhait haben khünen, vnd dasz dem herrn vicecomiti Johan Santhiwani In der Lyptau Ernstlichen befohlen werde, contra Nobiles Cameram Regiam Impedientes

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

zue coerciren...» (A. Péch, *Alsó Magyarország bányamivelésének tõrténete*, I, Budapest, 1884, p. 501, doc. nr. XLI; cf. şi Z. Hołub-Pacewicszowa, *o. c.*, p. 289, n. 2).

P. 336 după r. 1 de jos: Numele de persoană Gin *Brinzi* este pomenit în 1416 în satul Rapistra, lângă Skodra, Pantho de *Briza* în 1426 lângă Cattaro; cuvântul *brânză* este şi la baza satului actual *Briza* (cf. M. Şufflay, *Biologie des albanischen Volksstammes*, în *Ungarische Rundschau f. hist. u. soz. Wiss.*, V—1916/17, p. 20, şi S. Puşcariu, *Studii istro-române*, II, 12, n. 2). Să se compare şi d.-rom. *Brânză*, *Brânzeu* şi *Brânzar*.

P. 347, n. 7, r. 2 de jos, bibliografia privitoare la *Gorali* şi *Podhale* se va completa cu: I. T. Baranowski, *Inwentarz starostwa nowotarskiego z r.* 1638 (Materjały do dziejów wsi polskiej, Warszawa, 1909); A. Chybiński, *Z dziejów stosunków kościelnych na Podhalu z końcem XVI i na pocz. XVII w.* (Wierchy, t. III, Kraków, 1925); J. Czubek, *Z przeszłości Podhala: Początki i nazwa Zakopanego* (Rocz. Podh., t. I, Kraków, 1914); Br. Dembowski, *Słownik gwary podhalańskiej* (Spraw. Kom. Jęz. Pol. Ak. Um., t. V, Kraków, 1914); E. Długopolski, *Przywileje sołtysow podhalańskich* (extr. din Roczn. Podhal., t. I, Kraków, 1914) şi *Przyczynki do osadnictwa wołoskiego w Karpatach* (Spr. Gimn. św. Jacka, Kraków, 1917); K. Dobrowolski, *Recenzija Długopolskiego E. Przywilejów sołtysow podhalańskich* (Kuzrt. Hist , t. 38, 1924); Z. Hołub-Pacewiczowa, *Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu* (Kraków, 1931); T. E. Modelski, *Kolonizacja wołosko-ruska na polskiem Pogórzu i Podhalu* (Spraw. Tow. Nauk., rocz. VI, z. 1, Lwów, 1924); J. T. Lubomirski, *Połnosno-wschodnie osady wołoskie* (Bibl. Warsz., 1855); K. Potkański, *Granice i osiedlenie Podhala* (Spraw. Pol. Ak. Um., 1896, t. I, nr. 3); acelaşi, *Pierwsi mieszkáncy Podhala* (Pam. Tow. Tatrz., t. XVIII, Kraków, 1897); acelaşi, *Studja osadnicze*, *Podhale. Pisma pośmiertne*, t. I (Kraków, 1922); A. Stadnicki, *O wsiach tak zwanych wołoskich na połnocnym stoku Karpat* (Lwów, 1848); B. Ulanowski, *Materjały do historji poddanych w starostwie nowotarskiem* 1629—1769 (Star. Pr. Pol. Pomn., t. 12, Księgi sądowe wiejskie, t. II, Kraków 1921); R. Zawiliński, *O wpływie języka słowackiego na polskie gwary góralskie* (Spraw. Ak. Um. Wydz. h. fil., IV, 1899); etc.

P. 348, după r. 20: Z. Hołub-Pacewiczowa, *o. c.*, p. 193, n. 2, mai adaugă şi alte amintiri ale Valahilor din «Alpes quae nominantur Tatri» (a. 1406, 1414, 1489, 1564, 1582, etc.), trimiţând la E. Długopolski, *Przywileje sołtysów podhalańskich* (extr. din Roczn. Podhal., t. I, Kraków, 1914), p. 7; Z. Helcel, *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. II (Kraków, 1870), 4101 (din acesta reproduce: «Si vero V a l a c h i i in silva peccora impellerent, extunc prefati fratres equaliter in eisdem utilitatem habebunt»); T. E. Modelski, *Kołonizacja wołosko-ruska na polskiem Pogórzu i Podhalu* (Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, 1924,

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

rocz. VI, zesz. 1), pp. 24—26; K. Potkański, *Pisma pośmiertne*, t. I (Kraków, 1922), pp. 324—325, care înșiră între satele valahe și pe *Łopuszna*, *Łapszowka (Łapsianka?)*, *Zasihle*. Pe p. 198 teproduce din *Compendium actorum exterioris Visitationis Ecclarum. Card. Radziwil. epi. Crac.* (a. 1595 și 1596), f. 188 (altfel: nr. f. 65), o pomenire a Valahilor în Nowy Targ: «Haec ecclesia est in campo et ideo minus honorifice tractatur, aliquando pastores peccora includunt, aliquando Walachi seras rumpendo propter fluvium ingruentem refugium habent et ideo in suo honore vix conservatur»; ș. a.

P. 349, n. 1, r. 3 de jos, se va întregi cu următoarele: Numai după tipărirea lucrării am ajuns să cunosc lucrarea d-nei Zofja Hołub-Pacewiczowa, *Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu*, Kraków, 1931, citată mai sus, din a cărei bogată bibliografie am întregit în *Addenda* unele lucrări, care mi-au lipsit la Cluj.

În deosebitele capitole ale lucrării sale, și în special în cel privitor la migrațiunile valahe în Tatra poloneză (pp. 192—202), autoarea ajunge la următoarele concluzii:

Viața pastorală nu are aceeași origine și nu datează din aceeași epocă în tot întinsul Tatrei. Cercetările sale din arhive și făcute după deosebite metode (cartografică, geografică, statistică, istorică, toponomastică, etnografică, etc.) o fac să creadă că: «les origines de la vie pastorale, liée à l'évolution de l'habitat permanent dans la région subtatrique, remontent probablement en partie à l'époque antérieure aux migrations dites »valaques« dans les Tatra moins antérieures et qu'elles sont au *(sic)* l'époque à laquelle on suppose l'arrivée des migrations valaques dans les Carpathes Occidentaux. Il semble qu'en partie ces origines sont attribuables aux Allemands du Spisz. On trouve les traces les plus anciennes de la vie pastorale dans les Tatra dans les »Tatry Bielskie«. Les origines de la vie pastorale se développant sous l'influence valaque peuvent être démontrées dans d'autres parties des Tatra et de la région subtatrique, notamment dans l'Orawa, dans le Nord du Spisz, dans la partie du Podhale où se trouvent le[s] habitations les plus récentes, et sans doute aussi dans le *(sic)* région de Liptów. Les habitations permanentes disséminées comprenant une seule exploitation, l'usage très répandu des prestations consistant à offrir des moutons et du fromage («dań barania»), les recherches toponomastiques, enfin les différentes mentions qu'on trouve dans les sources, fournissent des indications qui ne peuvent que confirmer cette opinion.

Les origines de la vie pastorale sont plus récentes dans la partie occidentale de la régione subtatrique que dans la partie orientale. En d'autres termes, elles coïncident avec les migrations pastorales »valaques« qui se dirigeaient de l'Est des Carpathes et sont parallèles au développement de la colonisation permanente, qui dans le pays subtatrique est la plus ancienne

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

dans la vallée du Poprad et la plus récente dans Haute Orawa. Les colonies plus anciennes d'origine non pastorale et plus éloignées des Tatra, envoyaient plus tôt des pâtres dans ces montagnes. On voyait également l'habitat pastoral se développer dans le Nord du pays substatrique, où il précédait l'évolution de l'habitat permanent. Pendant un certain temps, les habitations pastorales temporaires existaient à côté des habitations permanentes disséminées qui se développaient de la phase pastorale» (p. 457).

Hołub-Pacewiczowa trage concluzia că păstoritul cel mai vechiu, din Zips, ar trebui să fie atribuit Nemților (cf. și p. 470) din faptul că migrațiunile »zise valahe« sânt atestate documentar numai începând cu secolul XV (pp. 193 ș. u.), dar numele comitelui *Botez* și al fraților lui, care, prin documentul din anul 1279, cedează Sașilor pentru colonizare pădurea *Chetene* și își asigură »in pascuis vero et venacionibus... liberam habeant facultatem« (p. 281), ca și topicul *Batyżowce*, care derivă din acesta, și *Katuń*, etc., sânt nume românești, cum am dovedit (pp. 340—342), și ne vorbesc deci despre păstorit românesc, nu nemțesc.

Nu este de-ajuns să constatăm că în Tatra sânt numeroase numiri românești *(Magura, Hora Valašska, Nad Horu Valašsku, Pod Silov, Pod Silovom, Črchel (?), Radikalna, Radikalnov, Radikanovo, Salašisko*, p. 301, n. 4; *Murzasihla* [a cărui origine din românește nu este sigură; cf. și *Mur, Murány, Murovana skala*, etc.], *Olcza, Olczy* [a cărui derivare din *olah* este greșită], *Grapa, Kiczora, Wołoszin*, etc., pp. 195, 196, 197, 199), ci trebue să cercetăm și vechimea celor databile înainte de secolul XVI (în tablourile cronologice de pe pp. 390—451 adecă nu se trece înainte de acest secol).

Numirile topice de origine pastorală *(Staul, Kaš, Šutovce*, etc.), atestate în Nitra începând cu a. 1113 (vezi acest volum pp. 171 ș. u.), ne arată că migrațiunile valahe din Zips nu pot fi anterioare celor din «Carpații occidentali», precum și că aceste migrațiuni au putut veni nu numai dela Est, ci și dela Vest.

Este sigur că deosebirile dintre diferitele grupe etnice din Carpați au fost netezite prin migrațiunile valahe, care au dat o înfățișare mai uniformă vieții pastorale a acestora (p. 459), iar numeroasele nume topice și de persoană, ca și apelativele rămase de-a-dreptul din limba română, studiate în acest volum, ne dovedesc că și o mare parte din obiceiurile vieții pastorale au putut să rămână direct dela Valahi. În acest sens trebue modificată îndoeala exprimată pe p. 459: «On ne saurait également pas trancher la question de savoir si nous sommes en présence d'influences directes exercées par les Valaques, ou bien si elles agissaient plutôt par l'intermédiaire d'autres groupes ethniques habitant les Carpathes et les Tatra. Du reste, la première hypothèse n'exclut sans doute pas la seconde».

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

P. 363, r. 11 de jos. Pentru trecerea lui *e* inițial în *o*, chiar și în *a*, în limbile slave, în special în rusă și ruteană cf. W. Vondrák, *Vergl. slav. Grammatik*², I, 69—71, c. 43, unde se dă și bibliografia necesară. Mai adaug, G. Il'inskij, *Къ voprosy o čeredovanii glasnыx kъ rjada o, e vъ načalě slovъ vъ slavjanskihъ jazыkahъ* (= « Despre alternanța vocalelor inițiale *o*, *e* în limbile slave »), în *Slavia*, II — 1923, pp. 232—276.

P. 404, după r. 6 de jos se va adăugà: Ca întregire la cele spuse despre numele *Beschizilor* amintesc că numele Carpaților este cunoscut din vechime (*Καρπάτης ὄρος*, la Ptolemaeus, *Geographia*, III, 5, 6, 15, 18, 20; 7, 1; 8, 1) și a fost explicat în deosebite chipuri.

Unii l-au pus în legătură cu numele *Carpilor*, trib dac sau get (Rösler, *Rom. Stud.*, 28; Al. Philippide, *Originea Românilor*, I, 288; etc.).

Šafařik, *Slaw. Alterthümer*, I, 60 și 248, îl crede de origine slavă (la Rusini are forma *Chorby, Horby)*, derivându-l din *chrb, chrib (hrib)*, *chrъbьtъ*, care și astăzi în unele limbi slave înseamnă « Berg », « Hügel » (cf. Berneker, *SEW*, I, 404, s. v. *chrъbьtъ)*. *Chrebet* ar fi fost modificat ca rostire de Greci după analogia numelui insulei *Karpathos*. Această explicare însă nu este de loc probabilă, cum nu este nici cea propusă de S. Simonyi, *Magyar Nyelvőr*, XXXXIII, 440—441: din pol. *karpa* « Strunk, Klotz im Wasser », iar din acesta *karpętny*, *karpowaty* « strunkig, stolprig », ori din pol. dial. *karpaty*, *karpatny*, *karpętny*, *karpowaty*, *karpowy=chropawy*, *chropowaty* < *korpavъ* « rauh ».

Pentru I. Melegdi, *Magyar Nyelv*, XVIII, 167, numele *Carpaților* trebue să fie german, deoarece german este și cel al *Beschizilor*: < vgs. *Harbōtha* sau **Harfōda* (cf. scand. *Harfaða fiǫll* și *Harfaði* sau *Harfaðar*, munți), care ar explicà și ung. *horvát* « Croat ».

În sfârșit M. Vasmer, *Studien zur albanesischen Wortforschung*, în *Acta et Comm. Univ. Dorpat*, I, Tartu, 1921, pp. 24—26 (cf. și *Revue Slavistique*, V, 152) explică numele Carpaților din alb. **karpatɛ*, forma neutră (colectivă) a lui *karpɛ* « Fels, Klippe », cuvânt de origine ilirică, înrudit cu alb. *krep*, *škrep* « Fels, fester Sandstein », etc. Această explicare a fost admisă și de J. Rozwadowski, *Indogerm. Jahrb.*, III, 174.

P. 412, r. 15, după n. 1, se va adăugà: Aceleași nume se pot găsì și în alte lucrări privitoare la păstoritul din Carpatii estici, dintre care amintesc ca fiind mai nouă: J. Král, *Die Almwirtschaft in Karpathorussland (Mittlg. d. Geogr. Ges.*, Wien, 1928); același, *Polonina Rivna v Podkarpatské Rusi* (Spisi přírodověd. fak. Karl. Univ., nr. 48, Praha, 1925); același, *Čorna Hora v Podkarpatské Rusi* (ibid., nr. 2, Praha, 1923); W. Kubijowicz, *Życie pasterskie w Beskidach Wschodnich* (Prace Inst. Geogr. U. J., nr. 5, Kraków, 1926); același, *Życie pasterskie w Beskidach Magurskich* (Prace Kom. Etnogr. Pol. Ak. Um., nr. 2, 1927); W. Maas, *Die Almwirtschaft in den Ostkarpathen (Zeitschr. der Ges. für Erdkunde*, Berlin, 1930); etc.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

P. 513, după r. 15 de sus se va adăugà: Într'un document din 23 Iunie 1250 se spune că, cu 14 ani mai nainte, la 1210, Andrei II a trimis în ajutorul lui « Ascenus Burul imperator quondam Bulgarorum », care se luptà împotriva necredincioșilor săi supuși din Vidin, pe Ioachim, comitele Sibiiului, cu oaste de Sași, *Români*, Secui și *Pecenegi* (« Ioachimum comitem Scibiniensem associatis sibi Saxonibus, *Olacis*, Siculis et *Bissenis* »), strânși probabil tot de pe Olt (Karácsonyi J., *Az erdélyi székelyek első hadjárata 1210-ben*, în *Századok*, 1912, pp. 292—293; I. Minea, *Românii înainte de 1222*, în *Rev. p. ist., arh. și fil.*, București, 1912, p. 226 ș. u.; I. Lupaș, *Sibiiul ca centru al vieții rom. din Ardeal*, în *An. Inst. de ist. nat.* din Cluj, V, 1930, p. 42; N. Iorga, *Istoria Rom. din Ard. și Ung.*, I, 459, care însă observă că regele Bela IV « povestește, *după rosturile din vremea lui*, ceea ce se petrecuse *pe vremea tatălui său* »).

P. 533, după r. 7 de jos: Totuși pentru *Fălcii*, *Fălciu* cf. și *Falčiny* și *Falčiv*, citate pe pp. 330, 338.

P. 559, după r. 15 de sus: Bela IV ne povestește la 1250 că și la 1210, pe timpul tatălui său, au fost trimiși la Vidin în ajutorul țarului bulgar Ascenus Burul « Sași, *Români*, *Secui* și Pecenegi ».

---

40 Nicolae Drăganu Românii în veacurile IX—XIV.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

INDICE[1])

1. NUME TOPICE ŞI DE PERSOANĂ

A

Abrud, Vâlye ~ 424, 485
Abruden, 485
Abrudfalva, 485
Abrud-Sat, 485
Abrughbánya, 485
Abruttus, 486
Absa, 390
Abucea, 286
Abursa, 288
Aciua, 392
Acmar, 417, 496
Adâncata, 480
Ad-Mediam, 250
Ad Rutelam, 558
Agiud, 466
Agrij, 277
Agtherd, 481
Ahton, 228
Ahtum, 228
Aika, 143
Aiton, 228
Aiud, 466
Ajbul, 399
Ajka, 143
Ajton, 228
Akazto, 494
Akkerman, 519
Akmâr, 417
Akreszory, 408
Akryšory, 409
Akryszory, 412
Alahpathaka, 335
Alasona, 615
Alastal, 171
Alb (Dealul ~), 507
Alba (piscina ~), 148
Alba, 299, 307, 309, 506, 507; Valea-Albă, 489
Albacul, 507; Valea-Albacului, 507
Alba-Giulae (Gyulae, Julae), 507
Alba-Iulia, 507
Alba-Maritima, 519
Albe, 507
Alben, 139, 327, 618
Albeni, 139
Albény, 139, 327, 618
Albes, 307
Albest, 307
Albeşti, 263, 299, 307, 309
Albháza, 286
Albin, 409
Albis, 307
Albiş, 307
Albopataka, 309
Albosfalva, 309
Albul, 397, 399
Albun, 327
Alburnus, 250
Alča mică, 397
Alda, 178
Aldea, 178
Aldgya, 178
Aldiu, 88, 178
Aldomir, 178
Alesthal, 171
Alexandru Românul, 410
Alga, 178
Alge, 178
Algh, 88
Alghiu, 88
Algie, 178
Algja, 178
Álgy, 88
Algya, 88, 178
Algye, 178
Algyest, 88
Algiori, 395
Alistal, 171, 177
Alittus, 536
Aliztha, 171
Almaszeg, 308
Almus, 612
Ἀλόντα, 537
Ἀλούτα 536, 537
Ἀλούτας, 536, 539
Alphaza, 286
Alt, 535, 537, 557, 590
Âlt, 536
Alta, 537
Altenburg, 485
Altina, 538
Ἀλτίνα, 538
Altinum, 538
Alto Dyrrachiae, 538
Ἄλτος, 538
Alustar, 171
Alutae, 538
Alutas, 536
Alutus, 536, 537
Alystah, 171
Alysthaal, 171
Amaradia, 274
Ameru, 614
Amlaş, 542
Amnaş, 542
Amocel, 53
Amoczel, 161
Ampeiu, 489, 490, 590
Ampeium (Ampelum), 250, 489 ş. u.
Ampoi, 489, 492
Ampoiţa, 491; Valea Ampoiţei, 491
Ampolitza, 491
Amutria, Ἀμούτριον, 276

[1]) Acest indice are menirea să uşureze întrebuinţarea lucrării. Din motive de economie, el a fost redus în rândul întâiu la numele topice şi de persoană. În acestea se pot urmări, în cea mai mare parte, şi apelativele. De aceea partea privitoare la apelative cuprinde numai pe cele mai interesante din punctul de vedere al conţinutului lucrării. Indicele de autori şi particularităţi gramaticale a fost omis cu totul.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

*Ἄμφιος, *Ἄμφεια, *Ἄμφειον, 490
*Ἀν-άσαμος, 474
Andrešel, 330
Andronic, 224
Anieș, 461, 484
Aninieș, 484
Anovlaha, *Ἀνώβλαχα, 612
Antravai, 397
Antravaj, 399
Aous, 615
Apa, 39, 309
Apă-albă, 239
Apatelek, 309
Apecka, 396, 397
Apio, 257
Aplō, 212
Apo, 212, 257
Apold, 478
Apolda, 478
Apoldia, 478
Apovsj, 396
Apoza, 398
Appathaua, 88
Appion, 257
Aprik, 182
Aprozya, 339, 340
Aprusa, 340, 377
Apsa, 390
Apșa, 390
Apșița, 390
Apšěnec, 397
Apšeneska, 397
Apšenjeska repta, 397
Apšenyeska, 397
Apulum, 250, 491
Apurig, 182
Aqua nigra, 168
Arad, 266
Arama, 487
Aranias, 484
Aranos, 484
Arany, 487
Aranyas, 484
Aranyos, Aranyospataka, 484, 498
Arănieș, 461, 484, 498
Arbora, 163
Arčar, 579, 612
Ardaloaia, 365, 425
Ardánháza, 375, 380
Ardeal, 292, 365, 420, 425
Ardeiul, 365, 425
Ardel, 365, 420
Ardelei, 365, 425
*Ἀρδέλιον, 422
Ardeliu, 365, 420, 422
Ardelučna, 365, 426
Ardeluța, 365, 425
Ardeoani, 365
Ardeova, 365
Ardesch, 531
Ardeu, 365
Ardihat, 365
Ardiljskij, 365, 425
Ardilska, 365, 425
Ardisch, 531
Ardița, 365
Ardo, 147, 329, 363
Ardó, 329, 336, 363, 381, 388
Ardov, 388
Ardova, 336
Ardovec, 388
Ardud, 365
Ardusat, 365
Arduzăl, 365
Ardyasch, 531
Ardyasz, 531
Ardželaczna, 411
Ardželusza, 411
Ardželučna, 409
Ardželuša, 365, 426
Ardželuža, 365, 395, 409, 426
Ardzis, 530
Areniaș, 484
Argaeus, 531
Argelul, 365, 425
*Ἄρζες, 531
Arges, 531
Argeș, 530, 570
*Ἄργεσος, 531
Arghеș, 531
Arghiș, 531
Arghișane, 531
Arghișu, 531
Argias, 531
Argias, 531
Argis (Válye ~), 531
Argisch, 530
Argish, 531
Árgjes, 532
Argîsch-dâgh, 531
*Ἄργισος, 531
Argyas, Árgyes, Árgyes, Argysu, 531, 532
Arieș, 484, 498
Arine, 313
Árma, 179, 362
Armata, 614
Armizegetuza, 567
Arnulf, 42
Arpadia, 274
Arpas, Árpás, 540
Arpasteu, Árpástó, Arpastow, 542
Arpaș, 540, 541
Arpășel, 540
Arrabo, 165
*Ἄρσησα, 531
Aršeca (Kolo Aršeci, Aršica, Aršici, Aršyci, Aršicja), 396, 398
Aršičnik, 399
Aršišni, 396
Arșița, 394, 395
Arsura, 394
Arutela, 558
*Ἄρζης, 531
Asamos (Asamus, Asemus, Asimus), 474, 612
ἄσπρον ὀσπίτιον, 533
Asszód, 466
Asszúpatak, 45; (Szekasszópatak), 540
Attila, 14, 25, 28, 29, 30, etc.
Ațag, 271
Augustus, 612
Ausohely, 121
Aușel, 121
Aușeu, 120
Aușul, 121
Ayka, 143
Aython, 228
Avrud, Awrud, 485.

B

Baach, 69, 324, 443
Baacz, 443
Baba, 452
Babiu, 454
Babon, Babony, Bábony, 454
Babuc, 295
Babun, 454
Bač, 69
Bačava, Bačova, 69
Bacea, 69, 286, 454
Bačevac, 69
Bach, 69, 230, 443
Bacha, Bácha, 151, 176
Bachafalva, 286
Bachana, Bachanya, 453
Bachfalva, 286
Bachi, 69
Bachichfalua, 287
Bachisora, 286
Bachituusse, 264
Bachna, 453
Bachsdorf, 69, 180

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bachtivise, 264
Bachuna, 453
Bachunateleke 69
Bachytuisse, 264
Back, 443
Baći, 69
Bačiči, 49
Bacifalău, 69
Bacin, Bačin, 69, 454
Bačinac, 69
Bačinci, 69, 101, 454
Baciu, 69, 443
Baciul, 69
Bačka, 69
Bačkovica, 69
Bačovca, 69
Bačovce, 180
Bacs (=Bocs), 68
Bács, 69, 180, 264, 267, 324, 443
Bácsa, 69
Bács-Aranyos 69, 324
Bácsfa (=Bácsfalu), 177
Bácsfalu, 69, 180
Bácsfalva, 286, 454
Bácsi, 69
Bács-tövisse, 264
Báčun, 69, 454
Bačuv vreh, 208
Bačvica, 69
Bacz, 264
Badacsony, 80
Bágy, 40
Bágya, 40, 328
Bahlui, 532
Bahnja, 264
Baica, 398
Baja, 446
Bakota, 225
Bal, 88
Balamer, 287
Bal(a)ta, 39
Balata, 333
Balbwk, 287
Balc, 334
Balcatul, 396, 397
Balczo, 334
Balika, 616
Baliță, 334
Balomir, 287
Balomireasa, 75
Balotafalva, 392
Baloteşti, 390
Balsa, 287
Balşa, 287
Balta, 286, 399
Balta Căşeiului, 447
Baltă (La ~), 447
Baltha, 286, 447
Baltzo, 334
Baltagul, 409
Bandesel, 399
Banduričuv, 396
Banišor, 616
Banlus, 295
Banna, 388
Banpotaka, 287
Bányásza, (Nagy- ~), 75, 93, 161
Baraolt, 540, 543
Baraševo, 568
Barasu, 567
Baráthely, 503
Baratul, 503
Baraţi, 503
Barba, 152, 155
Barbaadwyz, 286
Barbace, 177, 452
Barbaduize, 286
Barbahaza, 155
Barbat, 177, 452
Barbata (terra ~), 83, 177, 179
Barbatfalwa (Barbátfalva), 177, 449
Barbath, 177, 536
Barbathfalwa, 177, 449
Barbato, 177, 452
Barbatovac, 177, 452
Bàrbatōvci, 177, 452
Barbatu, 177
Barbatus (Mica ~), 177
Barbfalwa (Barbfalva), 254, 287, 393
Barbo, 332
Barbova, 380
Barbu, 254, 332, 380
Barbulofci, 616
Barbura, 332
Barbušanka, 344
Barcha, 287
Barcsza, 544
Barcza, 120, 244, 541, 547, 590
Barczánfalva, 393, 547, 598
Barczaság, 120, 547
Bárdz, 395
Barla, 533
Barót, 540, 543
Barothfalua, 543
Barsu, 550; Valea-Barsului, 395
Barsza, 590
Barszan, 551
Bártháza, 380
Barza, 544
Basarab, 230, 520, 522, 526
Basaraba, 521, 522
Basarabă, 521
Basarabasa, 310
Baszarabásza, 310
Bas(z)arabásafalva, 310, 521
Basaraběi, 522
Basarabenco, 522
Basarabia, 521, 526
Basaraboi, 522
Basarabskaja Zemlja, 521
Basarága (Sionda- ~), 236, 266
Basaroviţa, 522, 526
Bassaracius, 522
Bassarada, 522
Bassan, 526
Bassarag, 236
Bastuise, 264
Bastwise, 264
Baszarabásza, 75
Bašarevo, 568
Batajnica, 101
Bathezfalwa, 287, 341
Bathiz, 287, 335, 340, 341
Batiz, 50, 92, 287, 335, 340, 341, 366
Batizii (villa ~), 340
Batiza, 340, 393
Batizfalu, 340
Batizfalva, Batizfalwa, 340, 341, 393
Batizhaza, Batizháza, 341, 393, 418
Batizovce, 340
Batizovec, 340
Batiz-Pojana, Batiz-Polyán, 341
Bathyz, 340
Bathyza, 340
Bathyzfalva, 340, 341
Batrina, 104, 135, 207, 452, 413, 603, 604
Batrna, 183, 207, 452
Batrnka, 183, 207, 452, 606
Batryna, 207, 395, 606
Batš, 453
Batsch, 72, 454 (ăm Bâtsche, oen Bătšn, Bâtsche brann, 453)
Batschendorf, 69
Bătšəbiəriχ, 453
Batšəwis, 453
Batta gruń, 388
Batulja, 616
Batyz, 92, 287, 335, 340, 341
Batyzfolua, 287, 340

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Batyzhaza, 340
Batyżowce, 623
Baza, 544
Bazarab, 523
Bazaraba, 521
Bazarad, 521
Bazzarabai, 521
Bazarabski Brod, 524
Bazaran-bam, 520
Baze, 544
Bazendorf, 69
Bázest, 550
Bazov, 249
Bâţe, 70
Băbuc, 294
Băcia, 69
Băčiliń, 615
Băcilişti, 615
Băcişoara, 286
Bădăcin, 80
Băetan, 614
Băiasa, 614, 615
Băitani, 614
Băiţa, 395
Bălgrad, 250, 505, 516, 519, 590
Bălţata, 480
Bălţăli, 614
Bărăoltul, 543
Băratul, 503
Băraţi, 503
Bărbat (Râul- ~), 177
Bărbătească, 177, 452
Bărbătescu, 177, 452
Bărbăteşti, 177
Bărbatul, 177, 452
Bărbatului (Valea ~), 177
Bărbeşti, 390
Bărbuleanca, 380
Bărbuleasca, 380
Bărbulescul, 380
Bărbuleşti, 380
Bărbuleţul, 380
Băsărab, 296, 522
Băsarabă, 522, 525
Băsărabă, 520
Băsărabeasa, 310
Băsărăbeasa, 521
Băsărăboiu, 522
Băsăşti, 550
Băseni, 550
Băseşti, 550
Bătrâna, 207, 395, 451
Bătrâneanca, 207
Bătrânele, 207, 451
Bătrâneşti, 207, 451
Bătrâni, 207, 451
Bătrânul, 207, 451
Bătrâoara, 287, 451
Bârcea, 287
Bârlad, 533
Bârlaia, 395
Bârlea, 533
Bârs, 549, 551
Bârsa, 32, 120, 121, 244, 424, 541, 544, 547, 549, 551, 557, 590
Bârsan, 547, 549, 551, 597, 598
Bârsana, 393, 547, 598
Bârsănel, 549
Bârsăneşti, 547, 598
Bârsanul, 547
Bârsău, 547
Bârsăuţa, 547
Bârseasca, 547
Bârseni, 547
Bârseşti, 547
Bârsoiul, 547
Bârsu, 549
Bârţa, 545
Bârza, 242, 547, 598
Bâržaba, 395
Bârzan, 547
Bârzani, 547
Bârzasca, 547
Bârzava, 242, 243, 547
Bârzeasca, 547
Bârzeiu, Bârzeiul, 547
Bârzescul, 547
Bârzeşti, 547
Bârzila, 547
Bârzoeşti, 547
Bârzoiul, 547
Bârzota, 547
Bârzotei, 547
Bârzoteni, 547
Bârzoteşti, 547
Bârzoţelul, 547
Bârzova, 243, 547
Bârzul, 547, 598
Bästərts, 459
Bätsch, 72
Bealeai, 470
Beat, 295
Beeze, 515
Begyesth, 254
Beica, 557
Belanka, 173
Belareka, 239
Bela Valachorum, 173
Bela Vlaška, 436, 613
Belegrad, 519
Belei(i), 470
Belei Plaiu, 470
Belgerei, 279
Bĕlgorod, 506
Belgrad, 505, 519
Belland, 519
Bellarad, 519
Bella Valaszka, 173
Bellegrata, 506
Belogradčik, 519
Belŭgrad, 505
Belzkie, 411
Beleluja, 411
Beograd, 506, 519
Beraska, 398
Berat, 506, 519
Berbatica, 616
Berbatovići, 177
Berbatović, 452
Berbätovo, 177, 452
Berbeechhege, 395
Berbeşti, 393
Bereczk, 558
Bereg, 380
Berekszó, 547
Berendici, 575
Bereteu, 391
Berettyó, 391
Berevoescul, 550
Berevoeşti, 550
Berezinski hrunok, 382
Berheciu, 533
Berila, 550
Berislăveşti, 550
Berivoe, 550
Berivoeşti, 550
Berivoiu, Berivoj, 550
Berlad, 533
Bersabeis, 523
Bersabeni(i), 523
Bersabensi, 523
Bersabis, 523
Bersăşti, 550
Bersava, 243
Berseňaska, 398
Bersovia, 242, 547
Bersz, 549
Berszán, 551
Berszenyeszei, 549
Berszinyiaszi, 549
Berszul, 549
Berza, 547
Berzászka, 547
Berzava, 243, 547
Berzobim, 242
Berzova, 243
Berzovia, 547
Bés, 367
Besarab, 521
Besarabă, 394, 521
Besarabi, 524

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bessarabei, 524
Bessarabis, 523
Beschad, 403
Beschenbach, 515
Beschenowa (Alt- ~), 515
Beschizi, 403, 624
Beściad, 404
Bese, 515
Besen, 526
Besenbach, 515
Beseneu, 515, 526
Besenev, 516, 526
Bessenew, 515
Bešenova, 516
Bešenovo, 516
Bešeňov-Sirma, 332
Beseny, 526
Besenyew, 515
Besenyő, 515, 516, 526
Besenyőd, 516
Besenyö-patak, 515
Besnye, 526
Besnyó, 526
Bessenyőfalva, 516
Besimbâk, 515
Beskèdij, 404
Beskid, 404
Beskyd, 403, 404
Besseni, 509
Bessi, 509
Bessenyew, 515
Bessenyö-Szirma, 332
Besserabe, 521
Βήσσοι, 509
Besterce, 461
Beşa, 515
Beşenova, Bešenova, 515
Beşimbac, 515
Beşimbav, 515
Beşinău, 515
Bešinac, 516
Beszkéd, 403
Beszkid, 404
Besztercze, 459
Beter, 604, 610
Betran, 395, 606
Betschənûden, 514, 515
Beza, 326
Bezad, 326
Bezerenbam, 520
Bezeraab, 521
Bezermen, 523
Bezermen Zanchal, 515
Bežorovi gruii, 396
Bezterce, 461
Bezturche, 461
Bezzeninorum, 559
Bextriza, Bextrize, 461
Bicaz, 543
Bichigiu, 277
Bichor, 55, 298
Biereldorf, 533
Bieściad, 404
Bieszczad, 404
Bihàr, 305
Bihària, 305
Bihor, 53, 263, 305
Birsz, 549
Birsza, 549
Birszaje, 549
Birszu, 549
Bisra, 237
Bisseni, 509; silva Bissenorum, 515
Bîstərts, 459
Bistiche, 461
Bistra, 237, 459
Bistreţul, 460
Bistricioara, 459, 461
Bistrik, 381, 461
Bistritsa, 395
Bistriţa, 108, 459, 461, 476, 541, 557
Bistriţi, 614
Bistritz, 460
Bizere, 237
Biztra, 237
Bjalgrad, 506, 519
Bjelgorod, 519
Bjelhorod, 519
Bîrldorf, 533
Blacci, 17
Blach, 18, 78
Blachi, 17, 78, 613
Blachii, 14, 15, 590
Blachus, 17, 18, 589
Blaci, 7, 17, 31, 613; Blaci et Bisseni, 587; silva Blacorum et Bissenorum, 535, 587
Bladost, 255
Blaha, 435, 590
Blahniţa, 436, 570
Blahowka, 346
Blak, 426
Blakia, 613
Blakumen, 18, 78, 223, 404
Blaquie, 613
Blasi, 17, 18
Blasii, 18
Blasij, 31
Blazi(i), 18
Blăjari, 139
Blesch, Blêsch, 78
Bloch, Blôch, 18, 78
Bleschdorf, 436
Blökumannaland, 226, 571
Boč, 389
Bocel, 178
Boch, 68, 69, 297, 332, 444
Bochfelde, Bochfeulde, 148
Bochnya, 453
Bochona, 453
Bochonya, 453
Bochteleke, 444
Bochtelekepata, 69
Bochteleky, 443, 444
Bochteluka, 444
Bochteluke, 443
Bochyur, 295
Bocs, 68, 69, 332
Bócs, 69, 444
Bocsfalva, 69
Bociu, 68, 69, 297, 444
Bocur, 292
Bocz, 444
Bócz, 444
Boczel, 178
Boczföld, 148
Boczfölde, 148
Boczona, 453
Boczonya, 453
Boczorád, 333, 523
Bocy, 297
Bóczteleke, 444
Bodella, 562
Bodnya, 388
Bodola, 561, 573
Bodolla, 562
Bodolo, 562
Bodula, 561
Bodza, 249
Bogat, 13, 53
Bogát, 136, 324
Bogát(a), 39
Bogáth, 324
Bogdan, 39, 230, 377
Bohaš, 398
Bohăţel, Boheţel, 178
Boi, 191
Боиаръ, 591
Boiu, 445, 446, 502
Bojta, 13
Bokorfalva, 287
Bokul, 398
Bolach, 18
Bolbuk, 396
Bolgárszeg, 279
Bolgrad, 519
Болгаръ, 592
Bolohovskaja zemlja, 225
Boloseni, 412
Boltinon, 614

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Bolu (Vale-~ = «Valea Boul») 399
Boly, Bóly, 88
Bołechów, 404, 408
Bołochovo, 404
Bon, 446, 603
Bona, 52, 161, 326
Boniça, 52
Bonn, 446
Bononiae, 612
Boni, Bony, 52, 446
Bonya, 388
Bonnya, 93, 388
Booch, 444
Boocz, 444
Bool, 88
Bosian, 526
Boon, 446
Boralt, 535, 540, 543
Borba, 152
Borbaháza, 155
Borbát, 83, 177
Borbateluke, 152
Borbatfalva, Borbatfalwa, 177, 432, 449
Borbath, 177
Borbátviz(e), 177
Borcut, 395
Borcza, 590
Borgo-Rus, 457
Borilo, 603
Borlofeldee, 150
Borodnic, 575
Borol, 603
Borosăşti, 550
Boroseni, 550
Boroseşti, 550
Borosoaia, 550
Borotfalw, 543
Boroth, 543
Borothnic, 575
Borouch, 543
Bors, 13
Borsa, 390, 544, 550
Borseşti, 550
Borsoku hrunok, 382
Borsza, 590
Borszó, 547
Borşa, Borša, 390, 550
Borşani, 550
Borşeşti, 550
Borta, 53
Bortjinec, 397
Borza, 243, 544
Borzan, 551
Borzva, 243
Bosány, 526
Bota, 53, 295, 298, 332, 396
Botez, 50, 92, 316, 320, 335, 341, 342, 623
Botezu, 341
Both, 326
Bothyzfolua, 340
Botiszdorf, 340
Botiz, 341
Botiza, 340, 393
Botizdorf, 342
Botšəln, 453
Botsch, 68
Botschyn, 454
Botyz, 335, 340, 341, 342
Botzdorf, 340, 342
Botzina, 453
Boul, 88; Valea Bou, 397, 399 (Bolu = «Boul»)
Bouţar(i), 139, 286
Bouţel, 178
Bovár, 79
Bovcar′, 396
Bovcarjska, 396
Bović, 102
Bown, 446
Boxa, 54
Boz, 280, 444
Boza, 249
Bozarad, 230, 521
Bozen, 24
Ьозеš, 249
Bozorad, 521
Börza, 547
Brác, 334
Bracan, 230
Bračevo, 568
Bracho, 589
Brachus, 589
Brad(u), 214, 556, Valea-Brad, 313
Brád, 214
Bradkovitz, 214
Bradló, 175
Bradu Bokij, 398
Bradul, 214, 395, 397
Bradula, 399
Bradulanka, 397
Bradulčik (potok), 163, 399
Bradulec, 163, 398
Bradulic(j), 163, 397
Braiša, 569
Brajiša, 569
Braka, 331
Brandraska, 398
Branzova, 47, 106, 335
Braschen, 568
Brassho, 568
Braschoviensis, 568
Braslav, 41, 42
Braso, 567, 568
Brasou, 567
Brassá, 568
Brasso, 567, 568
Brassó, 568
Brassófalva, 568
Brassou, 567
Brassovia, 567, 568
Brassoviensis, 567
Brassu, 567
Braš, 569
Braša, 569
Braşău, 568
Braşeu, 568
Brašev, 568
Braševa, 568
Braševci, 568
Braševo, 568, 569
Braševskym, 568
Brašič, 569
Braşloviţa, 569
Brašo, 568
Brašou, 568
Braşov, 567
Braşovana-mare, 568
Brašověn, Brašověne, Brašovene, Brašoveni, Brašovenom, Brašověnomŭ, 568
Braşoveniţa, 569
Brašovicĕm, 568
Brašovskim, 568
Brašovŭ, 568
Brašovu, 568
Brašul, 569
Bratan, 230
Bratei, 502, 503
Brathesth, 266
Bratia, 503
Bratkovicza, 214
Bratul, 503
Bratulfalva, 254
Bratus, 297
Brădăţel, 214
Brădet, 214
Brăduleţ, 395
Brănişteari, 139
Brăteiul, 503
Brăteni, 503
Brăteşti, 503
Brătia, 503
Brătioara, 503
Brătiţa, 503
Brătoaia, 503
Brânză, Brânzar, 621
Brânzeş, 391
Brânzeu, 621
Brebeneska, 412
Brebeneskul, 409

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Breboaie, 395
Breboica, 397
Breboja, 397
Brebul, 265
Bred (Bréd), 419
Bredecel, 399
Bredel, 163
Brendzar, 334, 335
Breskul, 409
Bretai, 503
Breţcu, 558
Brindza, 333
Brindzar, 335
Brindzarka, 106, 335
Brindzova, 106, 330, 335
Brinza, 47
Brinzi, 621
Brinzova, 47
Brixen, 24
Briza, 621
Broaşte, 560
Brodnic, Brodnici, 575
Brodoni, 575
Brost, 560
Brostury, 408
Bruma (Felsebrwma), 266
Brumareva Pasika, 184
Brumarul, 184
Brumeşti, 184
Brumov, 184, 197
Brustur, 399
Brustura, 163
Brusturi, 234
Brustur'anka, 396
Brusturjanka, 399
Brustury, 412
Βροῦτος, 575
Bryndziszke, 409
Brwma (Felsebrwma), 266
Brzava, 243
Buba, 295
Bubeščova, 398
Buc, 293
Buca, 39
Buch, 444
Buche, 332, 335
Buchin, 287
Buchonfalva, 446
Buchor, 297
Buchyn, 287, 418
Bucin, 287
Bučina, 382
Bučinci, 616
Bučino, 616
Bucium, 287, 418
Bucium-Muntari, 494
Buciun, 287
Buciur, 295
Bucsonfalva, 446
Bucşata, 480
Bucur, 208, 284, 292, 295, 310
Bucura, 284
Bucureşti, 234, 262, 284, 287, 310
Budele, 562
Budella, 562
Budelle, 561, 562
Budesko, 398
Budeşti, 390, 392
Budfalva, 392
Budila, Budilă, 561, 562, 571, 573
Budilla, 562
Budille, 562
Budilo, 573
Budilovăţ, 562, 573
Budiu, 294
Budlu, 298
Budzat, 139
Bugy, 295
Buhus, 298
Buine, 53
Bujo(a)ra, 163
Bukan, 192
Bukariška, 208
Buke, 39, 298
Bukeriša, 208
Bukoresthefalva, 310
Bukorfalva, 310
Bukorofci, 616
Bukštulŭ, 399
Bukur, 616
Bukurovo, 616
Bukurest, 310
Bukuresth, 310
Bukurišt, 208
Bulak, 426
Bulbuc, 287
Bulkan, 300
Bulz(u), 494
Bulzeşti, 494
Bun, 52, 53, 445, 446, 603, 605
Bún, 446, 502
Buň, 445
Buna, 52, 56, 83, 103, 293, 326, 452, 603, 605
Bunči, 397
Bune, 264
Buně, 53, 445
Bunea, 53, 445
Bunej, 52, 445
Buneni, 452
Bunești, 262, 452
Buni, 452
Buni Pláji, 368, 413, 606
Bunice, 52
Bunić(u), 52, 445
Bunie, 264
Bunilă, 287
Bunilo, 53, 445, 603
Bunilović, 53, 445
Bunislav, 53, 445
Buniša, 53, 445
Bunišići, 53, 445
Bunište, 616
Bunjo, 53, 445
Bunko, 53, 445
Bunkov, 53, 445
Bunojević, 53, 445
Bunoševac, 53, 445
Bunovci, 53, 445
Bunovi, 53, 445
Bunović, 53, 445
Bunovo, 616
Bunsa, 54, 549
Buny (Búny), 446, 502
Bunya, 148, 264, 332
Bu(n)nya, 148, 155
Bunnya-Szent-Mihály, 178
Bunyi Pláji, 183
Bur, 178, 356, 413, 606
Búr, 356
Bura, 452
Burat, 295
Βουράτ, 575
Burbaduize, 286
Burbaduizy, 287
Burbu, 293
Burbuleni, 471
Burcya, 544
Burcza, 544
Burdohány, 161
Burd'uch, 396
Bursa, 544
Bursan, 551
Burseşti, 549
Bursorog, 236
Burszan, 549, 551
Burszán, 551
Burszinel, 549
Burtza, 244, 541, 590
Burtzaland, 544
Burtzen, 541
Buru, 452
Burul, 150, 452, 603
Burulfeulde, 150
Burza, 32, 544
Burzava, 243
Burze, 544
Burzen, 544, 547, 590
Burzenland, 244, 544, 547
Burzva, 243
Βουσέος, 248, 249

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Busso, 249
Bustyaháza, 392
Busuioaca, 163
Busurman, 523
Buştea, 392
Buştul, 397, 399
Buta, 53
Bute, 184, 332, 335
Buteasa, 446
Buteni, 234
Butha, 53
Buthe, 57, 332, 335
Butul, 176, 618
Butura, 179
Buturačka, 397
Butyász, 75
Buun, 446
Buxa, 54
Buyn, 446
Buzaath, 139
Buzad, 26, 139, 146, 150
Buzád, 140, 143, 150, 299
Buzádföldje, 143
Buzadovecz, 103
Buzásbesenyő, 515
Buzău, 248, 570
Бѣзъ[ѕ], 249
Buzilla, 505
Бѣзъѕ, 249
Bwchom, 287
Bwchon, 287
Bwy, 446
Bwya, 148
Bwn, 446
Bwnd, 446
Bwnya, 148
Bwnnya, 148
Bwnyazenthymyhal, 148
Bwnyla, 287
Bwthon, 287
Bwthyn, 287
Bysterce 461
Bysterche, 461
Bysterci, 461
Bystrice, 461
Bystricia, 461
Byzere, 237
Byzterce, 461
Byztricia, 461
Byztriciam, 461
Byzturche, 461
Бъдинъ, 612

C

Cald, 136, 137, 152
Calda, 137, Valea-caldă, 137 614; Vinele-calde, 137
Caldeşiul, 137
Calea al Kesarī, 625
Calnovăţ, 567
Calt, 143
Caluswar, 437
Canisa, 147, 256
Cap, 174
Caprara, 615
Caprevar, 266
Capul, 409, 412
Caracal, 530
Carachinus, 48
Carachon, 48
Carachond, 89
Carachuna, 48, 51, 582, 603
Caracionfalău, 560
Carassou, 259
Carasun, 47, 582
Caraş, 257, 259
Carbunara, 615
Carpaţi, 624
Casariul, 452
Cason-Uifalu, 543
Casonul-mare, 543
Caşin, 541, 542, 557
Castellum, 612
Caşva, 471, 542
Cathona, 454
Catina, 57
Catun (La ~), Catuna, 614, 615
Caţauni, 614
Căciulata, 480
Căciulă (= Kesula), 326
Căiata, 480
Călarl'i, 614
Călata-mare şi mică, 434, 454
Călăţele, 454
Călineşti, 390
Călivari, 615
Călivele-al-Badralexi, 614
Călivele dela Beli, 614
Călivile di Paşina, 614
Cămărzana, 278, 392
Căotari, 395
Căpâlniţa, 559
Căprioara, 234, 266
Căprior, 234
Cărarea lui Lampi, 614—615
Cărmăzinești, 278
Cărpiniş, 446
Căşare (La căşarea di k'atră), 615
Cătina, 454
Cătun, 343
Cătuna, 343, 615
Cătunaşe, 343
Cătuneanca, 343
Cătuneanul, 343
Cătunele, 343
Cătuneni, 343
Cătunet, 615
Cătunul, 343
Căţăleni, 83
Căţăleşti, 83
Căţălul-român, 300, 418, 446
Căţălul-unguresc, 418, 446
Căţeaua, 83
Căţel, 418 (Măgura-lui-~ sau Căţelului), 83
Căţelei (Piatra ~), 83
Căţeleşti, 83
Căţelul, 80, 83
Căţeluşa, 83
Cătsuri, 615
Câcâcea, 395
Câine, Valea lui ~, 52
Câlnic, 566, 567
Câmpul al Kesarī, 625
Câmpul lui Neagu, 234
Cânde(a), 322, 517
Cândeni, 322
Cândeşti, 322
Cârlibah, Cârlibav, Cârlibab(a), 527
Cârstea, 235, 552
Cârţa, 541, 551
Charachunfolua, 97
Checil, 81
Cherbure, 604
Cherechiu, 169
Chereluş, 599
Cherţa, 551
Chezel, 81
Chezil, 80, 81
Chiare, 614
Chiatra lată, 615
Chicera, 121, 198, 394
Chicerna, 198
Chicerul, 198
Chicioara, 198
Chiciora, 198
Chiril Românul, vlădică ortodox în Polonia, 410
Chirileu, 504
Chirţ, 551
Chişoros, 456
Chlosenburg, 437
Choch, 88, 310
Chocil, 80
Chocz Teresku, 408
Choczel, 80

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Chozil, 80, 81
Chrachuna, 48, 51, 582, 603
Chrisilor, 314
Chrysius, 313
Chrysogonus (= Criscius, Crescius, Crisius, Cressius), 316, 319, 504
Chwch, 310
Claudiopolis, 437
Clausen, 24
Clausenburg, 437
Clausenburga, 437
Clausenburk, 437
Clauszenburg, 437
Clawsenburg, 437
Closuar, 437
Closvar, 437
Closwar, 437
Cloşani, 441
Cluj, 3, 250, 437, 590
Clus, 300, 437
Clussenberch, 437
Clusenburg, 437
Clusenbvrg, 437
Clusewar, 437
Clusiensis, 437
Clusuar, 437
Clusvara, 437
Cluswar, 437
Cluswara, 437
Cluş, 590
Clvsvar, 437
Clwsuar, 437
Clwswar, 437
Cneaghina, 366
Cneajna, 366
Cnez, 107, 588
Coaie (Două ~), 144
Coas, 106
Coc, 140
Coca, 79
Cochina, 140
Cochu, 140
Coci, 140
Cocil, 80, 300, 342, 418, 446
Cociu, 140
Cocl'i, 614
Coconul, 347
Cocose, 144
Cocoşul, 347
Cocu, 140
Codaba, 524
Codrava, 395
Codreasă, 266
Codru, 614
Coia, 144
Coieni, 144
Coiu, 144
Cojani, 361
Cojeli, 614
Colapis, 612
Collon, 566
Colluswar, 437
Colna, 411
Colon, 142
Colonia, 566
Coloschwar, 437
Colosuar, 437
Coloswaar, 437
Coloswar, 437
Colun, 566
Coluni, 566
Coluswar, 437
Colwswar, 437
Colyn, 566
Coma, 297
Comad, 298
Coman(ul), 529, 530
Comana, 530
Comanca, 530; Valea Comancei, 530
Comanescu, 529
Comanfalva, 530
Comani(i), 528, 530
Comaniciu, 529
Comăna (~-de-jos, -de-sus), 530
Comăneanca, 530
Comăneanul, 530
Comăneasa, 530
Comăneasca, 530
Comăneşti, 530
Comăniţa, 530
Comentom, 513
Commentum, 514
Comorzan, 278
Conventum, 514
Copacea, 76
Copaciul, 76
Copăcel, 76
Copăcioasa, 76
Copil, 617
Copilul, 451
Copiloniul, 451
Copulch, 297
Copulchor, 297
Corbel, 356
Corbi, 560
Corhană, 533
Corn, 561
Cornachel, 554
Cornăţăl, 554
Cornăţel, 557
Cornăţele, 555
Cornăţelul, 553, 555, 554
Cornea, 211
Cornel, 561
Cornelthelke, 561
Corneşti, 300
Cornet, 264, 561
Cornetelke, 561
Cornetul, 555
Corneţul, 555
Corni, 561
Cornia, 234
Cornişani, 97
Cornişi, 97
Cornişorul, 97
Cornişul, 97
Corniţăl, 555
Cornu, 614
Cornust, 300
Coroastele, 395
Corona, 567
Corund, 561
Cosău, 390
Cotloba, 524
Cotunul, 343
Coturi, 599
Codaba, 296
Covasna, 541, 542, 556
Codauba, 296
Covth, 312
Covurlui, 532
Cozárvár, 534
Cozil, 81
Cozmatelke, 443
Còturi, 312, 614
Crachin, 57
Crachinus, 48, 296, 582, 605
Crachun, 48, 326, 582, 603, 605
Cragenstadt, 568
Crainic, 241
Crainici, 241
Crainicovo, 241
Crasna, 304, 459, 476
Crasso, 259
Crassofew, 259
Crassou, 259
Crassowcz, 259
Crasun, 47, 582
Craşova, 259
Crazna, 300
Crăciun, 47, 76, 287, 293, 295, 316, 342, 374, 376, 560, 603, 605, 618
Crăciuna, 51
Crăciunel, 51, 560
Crăciuneşti, 51, 310
Crăiniceni, 241
Crăiniceştii, 241
Crescius, 316, 504
Cresfew, 313

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cressius, 316, 504
Crez, 180
Crimináz, 312
Cris, 314, 504
Crisan, 181, 192
Criscius, 316, 504
Crisfew, 313
Crisilor (Cîişilor), 314, 504
Crisius, 299, 300, 313, 319
Crisi (Villa ~), 312
Crissh, 504
Cristanel, 349
Cristea (Valea-dela- ~), 552
Cristel, 349, 408
Cristoaia, 552
Cristoiul, 552
Cristu, 552
Crisz, 504
Crisyus, 313
Criş, 108, 299, 313, 314, 504, 590
Crişa, 504
Crişan, 181
Crişcior, 312
Crişeu, 313
Crişilor (Valea ~), 314, 504
Crişpatac, 318
Criştior, 310
Crişu(l), 504
Criuadia, 288
Criva, 288
Crivadia, 288
Crivăţ, 263
Criveţeni, 263
Criz, 504
Crizd, 504
Crodeyn, 328
Cruce, 327
Crud (=Qrud), 293
Crudin, 327
Crys, 313, 504
Crysogonus, 504, vezi Chrysogonus
Cryys, 313, 504
Cuc (=Qucus), 293
Cuca, 296, 297
Cuciulaţi, 480
Cuculiense, 499
Cucullus, 499
Cucus, 296
Cucuta, 234
Cuhe, 140, 395
Culus, 437
Culusiensis, 437
Culuswar, 437
Cuman, 529
Cumăneşti, 530
Cupa, 119, 159, 236, 255, 300, 309
Cupele, 236
Cupes, 298
Curru, 45, 295
Curt, Curtu, 39, 51
Curtea, 264
Curtean, 210
Curtuiuş, 394
Curu, 45, 294
Curul, 44, 45
Cururtu, 45
Cusa, 53
Cute, 478
Cutean, 478
Cuten, 297
Cutesc, 297
Cuza, 53
Cuzberch, 473
Cuzdrioara, 534

Č

(Ce, Ci, Č, Ch, Cs, Cz, C, Ts, Tsch)

Cearcăn, 606
Cebrus, 612
Cepeneagului (Lacul ~), 515
Cer (Valea Cerilor), 106
Ceraşul, 106
Ceratul, 106
Cerătăoani, 95
Cerătiani, 95
Cerătul, 96
Cerbel, 560
Ceret, 3, 96
Ceretiani, 95
Cerhat, 106
Cerişor, 106
Cermăgura, 106
Cerna, 237, 240, 473
Cernat, 480
Cernata, 480
Cernavodă, 459,543 566,590
Cernăuţi, 459
Cernişoara, 557
Certioani, 95
Cetatea-albă, 506, 519
Cetăţeaua, 395
Cetăţelii (Valea ~), 395
Cetăţelu, 395
Ciahlăul, 347
Ciccio, 94
Cicea, 94, 298, 442, 598
Cicellus, 499
Cicera, 198
Ciceu, 94, 598
Cincea, 297
Cincşor, 443
Cinc(ul), 443
Cioara, 148
Ciobanca, 299
Ciobanlades, 615
Ciontea, 73, 211
Ciorlu, 616
Ciorlu atsel lungu, 615
Ciorna, 278
Ciot, 45
Ciotili, 614
Citera, 198
Ciuca, 58
Ciucaşul, 58
Ciucă, 58
Ciuce, 58
Ciucea, 434, 442, 598
Ciucei, 94
Ciuci, 310
Ciuciu, 58
Ciucura, 615
Ciuda, 287
Ciula, 59, 287, 298, 446
Ciulea, 446
Ciuleni, 59
Ciuleşti, 59
Ciulişori, (Valea ~), 59
Ciunca, 56
Ciunga, 388
Ciuntereiu, 73
Ciuta, 74
Ciutaci, 74
Ciutacul, 74
Ciutaţi, 74
Ciutările, 74
Ciuteşti, 74
Ciutul, 74
Čaca, 185
Čemky hrunj, 397
Čerbańa, 395
Čerbul, 409, 616, 618
Čerbulska, 346, 618
Čerčelan, 616
Čerčelat, 616
Čerčilat, 616
Černa, 238
Četat, 396
Čič, 94
Čičo, 93
Čičavina, 94
*Čiček, 93, 94, 161
Čičevo, 94
Čičić, 94
Čičino, 94
Čičovac, 94

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Čirčilat, 480
Čonkaš, 396, 398
Čoran, 614
Čore, 102
Čorna Kičera, 397
Čorna Tisa, 403
Čornij hrunj, 397
Čorul, 616
Čotori, 367
Čotura, 582
Črchel (?), 620, 623
Črna, 240
Čuč, 58
Čukur, 102, 157
Čulej, 397, 399
Čuma, 614
Čunbul, 396
Čundž, 396
Čunkaš, 396
Čunkova draga, 102
Čuntič, 102
Čuntik, 399
Chama, 254, 295, 297, 388
Chamafalva, 336, 388
Chamafalwa, 136, 267
Chamatelke, 336
Chamateluke, 336
Chanad, 227
Chantafalwa, 343
Chapa, 182, 326
Charamada, 252
Charamida, 252
Charna, 278
Chedfalva, 380
Cheer, 106
Chenk, 443
Cheptsin, 183
Cher, 106
Cheramida, 264
Chercen, 395, 606
Cherech, 97
Cheremida, 252
Cheremyda, 252
Cheres, 106
Cheret, 97
Chereth, 97
Cherethye (Teulges ~), 95
Cherethyefok, 95
Cherethes, 97
Cherethyes, 97
Cherethyeshegh, 95
Cherfew, 148
Cherhaza, 148
Cheri, 106
Chermida, 252
Cherna, 278
Chetene, Chetana, Chetnek, 337, 338, 342, 623
Chetfalva, 380
Chethfalwa, 380
Chicha, 93, 298
Chichal, 93
Chiche, 94, 442
Chichio, 94
Chicho, 94
Chichol, 93
Chichov, 94
Chichow, 94
Chikur, 157
Chinkarethe, 443
Chire, 60
Chirnauoda, 566
Chobancz, Chobanka, 123
Cholt, 45, 143
Cholta, 143
Cholth, 79, 143, 599
Choma, 84, 267, 296
Chomafalwa, 136, 267
Choncu, 177
Chongopathak, 443
Chongopathaka, 443
Chongtagh, 211
Chongva, 388
Chonka, 56, 326
Chonkafa, 56
Chonkafalva, 361
Chonke, 326
Chonta, 72, 73
Chontag, 211
Chontahazou, 73
Chonthahaza, 211
Chontak, 211
Chot, 45, 618
Choth, 79, 88, 312
Chuca, 58
Chuch, 310, (Felchuch, 73)
Chuda, 287
Chudateleke, 287
Chueytora, 300
Chuka, 58
Chula, 58, 299
Chuma, 56, 296, 618
Chumafalwa, 267
Chumou, 56
Chunad, 227
Chunca, 56, 618
Chuncanar, 56
Chunka, 56
Chunkafa, 56
Chunkatulfa, 56
Chuntagh, 211
Chuntey (terra piscina), 151, 161
Chupa, 293
Chut, 73, 584, (Felchut, 73, Olchut, 73)
Chuta, 74, 584
Chuth, 73, 584
Chutha, 74, 254, 584
Chutu, 73
Chutul, 73
Chutus, 73, 584
Chwl (= «Ciul»), 84
Chwla, 287
Chwth, 73, 584
Chybanch mala, 123
Chyche, 94, 442
Chychol, 93
Chychou, 94
Chychy-ere, 442
Chykol, 93
Chyla, 356
Chyma, 296
Chynchola, 297
Chynko, 443
Chynkorethe, 443
Chyul, 296
Chyula, 446
Chywlya, 446
Csamafalva, 136
Csanta villa, 343
Csantafalva, 343
Csanód, 227
Csarna, 240
Cseczi, 148
Cselemida, 252
Csenád, 227
Csepcsén, 183
Csepcsin, 183, 603
Cser, 106
Cserbel, 560
Cseréd, 95
Cserédalja, 95
Csereth, 97
Cserethy, 97
Csereties, 97
Cserhát, 106
Cserháza, 148
Cserna, 240
Csicsa, 94
Csicsal, 93, 161
Csicse, 94, 434
Csicsere, 442
Csicsi-ere, 442
Csicsó, 94, 598
Csicsol, 161
Csikur, 157
Csikur-ága-tó, 150
Csincsa, 333
Csincse, 148
Csincsó, 148
Csinkó, 443

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Csira, 60
Csokán, 331
Csolt, 79, 143
Csoma, 56, 84, 106, 381, 388
Csomafalva, 336
Csomatelke, 336
Csongva, 388
Csonkafalva, 361
Csontorok, 211
Csóra, 148
Csorna, 239, 240
Csót, 79, 88, 143
Csóta, 143
Csúcs, 58, 310
Csúcsa, 442, 598
Csujafalva, 59
Csukás, 58
Csula, 59, 446
Csuleny, 59
Csulla, 59, 148
Csulya, 446
Csuma, 56, 84
Csur, 39
Csut, 584; Al-Csut, Fel-Csut, 73
Csút, 73, 300
Csutak, 74
Csuti, 161
Csutta, 74
Czaramida, 252
Czatza-pataka, 185
Czercze, 586, 618
Czereka, 169
Cziula, 446
Cuma (=«Ciuma»), 84
Cunca (~«Ciunca»), 56
Cungua, 388
Cynko, 443
Tsuta, 74
Tschutor, 582

D

Dalmár, 418
Dal-mare, 418
Dalmaren, 418
Dalul chore, 484
Dalu Kalugerului, 399
Dalwl zulycze, 484
Danaster, 575
Δάναστρις, 575
Dănava, 578
Dănăvi, 578
Dănavya, 578
Dančul, 102
Dančulović, 102
Dank-kenéz-falva, 256
Danube, 577
Δάνουβης, 576
Δανούβιος, 576
Δάνουβις, 576
Danubis, 577
Danubius, 576, 577
Δανούιος, 576
Danuius, 580
Dānuv-io-s, 578
Danuvius, 576, 577, 580
Dānuvius, 578
Dánuvis, 576
Danylafalwa, 287
Dárd, 481
Dardania, 616
Darschiverh, 88
Dămşuş, 287
Dănilă, 287
Dăseşti, 392
Дънѣстръ, 575
Deal, 395
Dealul-Alb, 507
Dealul-Albacului, 507
Dealul-Beleii, 470
Dealul-Beşinoului, 515
Dealul-Cloşanilor, 436
Dealul-Cristei, 552
Dealul-Dzâmbrului, 395
Dealu-mare, 418
Dealu-Tre-Văile, 395
Dealu-Zinului, 395
Deaş, 442
Deč, 272
Deč, 272
Dečko, 272
Deciu, 272
Décse, 272
Deesakna, 442
Deeswar, 442
Deeswaar, 442
Dej, 442
Dejoiul, 442
Dejeşti, 442
Dejani, 442
Děl, 432
Delani, 79
D'elari, 431
Deleşur, 396
Deleu, 431
Deluc (Déluc), 396, 399
Del'uc, 396
Derehlui, 532
Derešor, 329
Derlui, 532
Deseskul, 397
Désháza, 442
Déshyda, 442
Desmer, 442
Desmir (Vladesmir), 442
Desteag, 307, 487
Desze, 392
Deszefalwa, 378, 392
Deszeháza, 392
Detunata, 135, 480, 494
Deua, 272, 279
Deva, 272, 273, 598
Déva, 272, 273
Déva-Ványa, 273
Děva, 273
Dewa, 272, 273
Déwa, 272
Dezmer (Dezmér), 442
Dezmir, 442
Dezmyr, 442
Dezsán, 442
Dezsánfalwa, 442
D'edzinoii (Vârfu- ~), 395
Dielar, 418
Diemrich, 272
Dierna, 238
Dieua, 273
Dieucha, 273
Diél, 432
Diely, 432
Dil, 210
Dimitor, 610
Dimrich, 272
Din'aska, 399
Dinotica, 208
Discata, 614
Disnăieu, 391
Disznajó, 391
Disznódély, 432
Diwa, 272, 273
Djel, 432
Djl, 432
Djil, 432
Dyalow, 431
Dnejestrъ, 575
Dn'ьstrъ, 575
Dobdél, 432
Dóbódál, 432
Dobodel, 432
Dobodél, 432
Doboden, 432
Doboldel, 432
Dobrud (Valea ~), 488,489
Dobuka, 13
Doche, 53
Dod'aska, 398
Dolj, 274
Dombrawycha, 287
Dombrawycza, 287, 288
Dombrowicza, 288
Domciu, 53

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Dominica, 178
Dominka, 178
Domnica, 178
Domnika, 178
Domsa, 54
Domsus, 287
Don, 578
*Dónar, 580
*Donare, 581
*Dōnaris, 580
*Donaris, 581
Donau, 576, 578
Donauwa, 576
Donava, 578
Donavi, 578
Dônavia, 578
Dōnowe, 576
Doon, 578
Dormánháza, 392
Dormitor, 610
Dorostorum, 612
Dosu-Osojului, 399
Dosy, 397
Doščora, 397
Dovgij hrunj, 399
Dovhuj grunj, 399
Dozmer, 442
Dwmbreuicze, 288
Drachiverh, 88
Drachy, 88
Drácsi, 88
Dracul, 89
Draculus, 89
Dračanica, 89
Dračevica, 89
Drag, 83
Drág, 39, 83
Dragabratfalva, 375, 380
Drágcséke, 83
Dragfi, 83
Dragomerfalwa, 287
Dragomérfalva, 392
Dragomir, 287
Dragomireşti, 392
Dragos, 181
Drágos, 356
Dragosz, 356
Dragoş, 83, 181, 287; (Izvorul lui ~), 394
Dragoša werch, 409
Dragosfalwa, 287
Dragoyafalwa, Dragwyafalwa, 310
Dragoye, 326
Drágszék, 83
Draguła, 409
Dragulafalwa, 310
Dragułec, 409
Drăgeşti, 83
Drăguş, 83
Drăguşoaia, 394
Drakuljica, 89
Dragušvi, 330
Drakosch, 356
Drakulovići, 89
Drakulyafalwa, 310
Drasiverh, 88
Draus, 612
Drava, 612
Dravis, 612
Dravus, 612
Drevokul, 397
Dristria, 612
Drobeta, 249, 250
Δρουφηγίς, 250
Drumling, 138, 618
Drumoly, 138, 618
Drumul Oii, 78, 332
Drumul Oilor, 78, 332
Dubištele, 398
Dubrulfalva, 264
Dubrwlfalwa, 264
Duca, 53, 297, 357
Duda, 164
Dudleipa, 163
Dud-Vág, 163
Dudu, 164
Dudul, 164
Duka, 53, 79, 136, 357
Dukafalva, 326, 357
Dukófalwa, 357
Dukovec, 357
Dukowce, 357
Dumbrawa, 388
Dumbrăviţa, 287
Dumbul, 308
Dumenica, 614
Duminecă, 50
Dumitru (Sân ~), 614
Duna, 577, 581
Dunaj, Dunàj, 576, 577, 580
Dunajъ, 577, 578
*Dúnar, 580
*Dūnaris, 580
Δουναῦις, 576
Δουναῦτις, 576
Dunav, 577
Dùnav, 577
Dunava, 578
Dunavi, 578
Dunavo, 577
Dunavъ, 576, 577
Dūnowe, 576
Dunăre, 576, 577, 580, 581, 590
Duonawa, 576
Duonuowa, 576
Duonowa, 576
Durmitor, 610, 616
Durostorum, 612
Dušmanŭ, 123
Dwka, 136, 357
Dworzecka (wola ~), 411
Dzâmbrului (Dealu ~), 395
Dzial, 348
Dzuryn, 411

E

Eder (Kys- ~, Nagy-), 446
Ederei, 396
Edir (Nagy- ~), 446
Edu, 178
Edul, 560
Edus, 178
Eduţa, 560
Eduţul, 560
Egerpatak, 540, 541
Eguerpotak, 540
Eika, 143
Eisenzicken, 138
Elason, Elasona, 615
Elya, 283
Elye, 283
Empsa, 54
Emsa, 54
Enchel, 454
Encsel, 434, 454
Erczepataka, 550
Erdej, 426
Erdelska, 422
Erdély, 420
Erdeu, 155, 363
Erdő, 155
Érsekujvár, 176
Erŭdelŭ, 422
Eskey, 279
Estal (Fel ~), 171
Estana, 443
Eyka, 143
Exa, 54
Exe, 54
Ἐξεβά, Ἐζεβά, 26, 594
Ezthan, 443
Ezthana, 443

F

Faca Osojului, 399
Facha, 326
Fachia, 298
Facset, 264

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Fadd, 64
Fagacze, 264
Fagaras, 563
Fagarašu, 563
Fagha, 162, 210, 213
Fagiaczel, 264
Fagoska, 208, 210
Fagraš, 563
Fagrašu, 563
Fagu-scriptu, 625
Fagyath, 264
Falcău, 347
Falča, 382
Falčiny, 330, 388, 625
Falčiv, 388, 625
Fan(u), 177, 354
Fanacz, 310
Fanč, 177, 354
Fančo, 354
Fancel, 353, 354
Fanch, 353
Fanchaka, 353
Fanchal, 266, 332
Fanchaltelky, 332, 352
Fanchika, 353
Fanchk, 353
Fanchol, 300, 352
Fancs, 353, 354
Fáncs, 353, 354
Fancsal, 161, 332, 352, 353
Fancsika, 353
Fancsk, 353
Fancsuka, 353, 354
Fanshka, 353
Fansol, 308
Fara (Fhara), 264
Farkas, 229
Farthunadfelde, 155
Fašory, 409
Fata, 53, 83, 149, 161, 175, 294, 295, 296, 299, 328, 331, 366, 448, 451, 587, 600
Ffata, 448
Faata, 448
Fatateleke, 448, 600
Fatha, 103, 175, 176, 267, 448, 600
Fathateleke, 448
Fattendorf, 449
Fatthiopap, 64, 583
Fathy, 64, 583
Fathyv, 64, 583
Fatthywzygeth, 64
Fattywzygeth, 583
Fątəbe̯ariχ, 449
Fątəbrąn, 449
Fątəfālt, 449
Fątəmoer, 449
Fątəwą̄elt, 449
Fątndrəf, 449
Fątndrōeš, 449
Fątnēχn, 449
Fąttnhąttert, 449
Fatra, 345
Faţa-Cătunului, 343
Făgăraş, 381, 562, 597
Făgăraşul-nou, 597
Făget, 264
Fălcii, 533, 625
Fălciu, 533, 625
Făncel, 3, 55, 161
Fănciucă, 354
Fănică, 354
Făt, 64
Fânaţe, 310, 446
Fâncel, 352
Fântâneale, 605
Fântâneanele, 605
La Fântâniţe, 605
Fântâreale (Fântâreali), 605
Fârdia, 481
Fearica (alb. Fieri), 614
Fececil, 396, 397
Fechetig, 459, 543
Fechyr, 66
Fecioara, 451
Fecior, 66
Fečor, 66, 451
Fejérfalva, 393
Fejérvár, 519
Fekete-Ardó, 363, 388
Feketeügy, 459, 540, 543
Fekete-viz (Feketewyz), 168, 543, 565
Feketig, 277
Feleste, 254
Felestal, 171
Felistál, 171, 177
Feleşti, 264
Fel-pop, 395
Felystal, 171
Femeilor (Lacul ~), 452
Fenes, 283
Feneş, 283
Fensuke, 353, 354
Fenyőpatak, 540
Ferbenta, 395
Ferčova, 388
Ferde, 481
Ferece, 287
Ferech, 287, 618
Fereche, 287
Ferechfalva (Ferechfalwa), 310, 618
Fereci, 287, 618
Ferecz, 618
Ferecze, 287
Feregeu, 395
Feregi, 103
Fereskul, 408
Fereşti, 390, 393, 395
Ferežani, 104
Ferica, 103
Ferič, 103, 104
Feričanaca, 103, 104
Feričanci, 103, 104
Feričino, 103, 389
Ferice(a), 103, 310
Fericel, 103
Ferichora, 310
Fericse, 103
Feriga, 103
Ferikivsika, 103
Ferikivsjka, 388
Feritsel, 103
Ferreczfalwa, Ferech- şi Ferrechfalwa, 310, 618
Fertenadfelde, 154
Ferteskupa, 351
Ferthonadfalua, 155
Ffertnad, 155
Fetechk, 175
Fetelea, 451
Fetele-mari, 451
Feteşti, 451
Fetina, 66, 451
Fetina kuća, 66, 451
Fetiţa, 451, 614
Fetyk, 178
Feyerwyz, 239
Fhara, 264
Fiare, 57
Fica, 298
Fićor, 66, 617
Fičor, 451, 617
Fičorci, 66, 451, 617
Fiçores, 66, 451
Fichor, 66, 583, 617
Fichur, 66, 293, 617, 618
Ficsor, 66, 583
Ficzior, 66
Ficzur, 66, 355, 583, 617
Fierbintea, 395
Fieni, 105
Fiiani, 105
Fijani, 104
Filca, 310
Fintira, 604, 610
Fir, 39
Firihaza, 506
Fizior, 325
Flak, 356
Flamburari, 614

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Flamund, 447
Flămânda, 447
Floarea, 50, 135, 342
Floareş, 391
Flora, Flóra, 135
Flore, 135
Florea, 50, 135, 311, 316, 342
Florentiana, 612
Florentina, 612
Florian, 50, 135, 311, 342
Florianus, 53
Flóriánháza, 381
Florin, 50, 311, 342
Floriu, 316
Floru, 614
Flueraš, 397
Flujeraš, 396
Flutausis, 536
Fluturica, 347
Foca, 53
Fodorlupsafalva, 312
Fogar, 563
Fogaras, 381, 562, 563, 597
Ffogaras, 563
Fogros, 563
Fok, 39
Fonácz, 446
Fonácza, 310
Fonátz, 446
Fonazfalva, 310
Foncelului (Valea ~), 353
Fonch, 353
Fonchal, 352
Fonchaltahatya, 352
Fonchoka, 353
Fonchol, 299, 300, 308, 352, 353
Fonchuka, 296
Foncsel (Válye ~), 353
Fonsal, 177
Fonsol, 55, 161, 177, 353, 618
Fonsul, 177, 353
Fonthol, 352
Fontin, 388
Fontinjaš, 397
Fontinijaza, 397
Fontinjaky, 397
Fontseu, 353
Fonyászó, 75, 84, 161
Fonyazo, 84
Formoza, 397
Forquu, 84
Fortunad, Fortunád, 139, 154
Fortunadfelde, 154—155
Fortunat, 139
Fortunátfalva, 154
Fortunátfölde, 154
Foot, 63, 177
Fot, 63, 148, 161, 583
Fót, 63, 79, 333
Foth, 63, 583
Fóth, 63
Fotha, 103, 175
Fotka, 63
Fotud, 63
Fotudi, 148
Fotul, 64, 366
Fotulovina, 382
Fotyu, 64
Fraga, 162
Framusz, 218
Frasin, 388
Frasina, 162
Frasini, 396
Fratest, 254
Frăteşti, 264
Freszinet, 360, 382
Fruška gora, 102
Frysenét, 382
Fryszinet, 382
Fugaras, 563
Fugrasch, 563
Fugrəsch, 562
Fugros, 562
Funcel, 353; Vârfu-Funcele 354
Funcz, 354
Funczele, 354
Funzendorf, 354
Fundata, 264, 480
Funtura, 604, 610
Furcă (Furca), 84, 85
Furca, 614
Furcea, 84
Furceanca, 85
Furceni, 85
Furces, 297
Furcşoara, 85
Furculeştii-de-jos, 85
Furd, 481
Furdia, 481
Furdui, 481
Furdueşti, 481
Furgia, 481
Furgie, 481
Furka, 84, 85
Furkaska, 620
Furko (Furkó), 84, 85
Furkoje, 85
Furkovo, 84, 389
Furksóra, 85
Furku, 84
Furmasa, 397
Furtună, 263
Furului (Valea ~), 395
Fuurh, 182
Fvnesth, 84
Fychor, 66, 327, 583
Fychur, 66, 327, 583
Fyntin, 388
Fyr, 39

G

Gaard, 351, 583
Gahura, 207
Găina, 309, 347
Gainásza, 75
Gajina, 604
Gajna, 309
Galaacz, 280
Galac, 281
Galać, 281
Galъcъ, 281
Galacz, 280
Gálácz, 280
Galaczi, 280
Galaczka, 227
Galáczu, 280
Galaad, 227
Galad, 227
Galád, 12
Galadmonostora, 227
Galadna, 227
Galadva, 227
Galan, 79
Galath, 280
Galaţi, 280
Galeator, 408
Galaszka, 457
Galičĭ, 470
Galod, 227
Galovac, 281
Galovec, 281
Galović selo, 281
Galou, 431
Gamásza, 75, 144, 161
Gangurusjka, 397
Gâot, 462
Garadystya, 271
Gárd, 351, 583
Gatszeg, 271
Gaun, 136
Gaura, 208, 329, 396, 446
Gaurov, 173, 208
Gaurovy, 207
Gawor, 409
Gawora, 446
Gălaţi, 280
Gălăţeanul, 280
Gălăţeni, 280

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gălăţuiul, 280
Găl'ina, 615
Găunoasa, 136
Găunosul, 136
Găunoşi, 136
Găureana, 208
Găureanca, 208
Găureanul, 208
Găureni, 208
Găuricea, 208
Găuriciul, 208
Găurile, 208
Găuruşa, 208
Găvoşdia, 234
Găvuri, 208
Gelacz, 280
Gelata, 408
Geled, 227
Genásza, 75, 148, 161
Genest, 89
Gerasus, 474
Gércze, 550
Gerlicze, 349
Giazichopón, 512
Gigula, 202
Gigulka, 202
Gigulski Magurka, 202
Gilad (Gilád), 12, 227
Gilpil, 274
Ginisdorf, 142
Gintulenka, 396
Glad, 7, 12, 31, 227
Gladna, 227
Gladova, 227
Gládska, 227
Gládszka, 457
Gladu (Valea ~), 227
Glasar, 438
Glatz, 280
Glimbocata, 480
Glod, 288
Glossing, 438
Glurns, 24
Goldmarkt, 494
Golé hrunky, 388
Golomba, 347
Goord, 351, 583
Goranul, 471
Gorăşti, 471
Gord, 351, 583
Gordia, 265
Gorgan, 409, 533
Gorj, 274, 471
Gorniţa, 471
Goron, 333
Gorošy, (Verh ~), 399
Gorul, 471
Goruna, 162
Gorunet, 399
Gôt, 462
Goun, 56, 136, 603
Govora, 541, 557
Gozaan, 264
Gradişte, 271
Gradistéu, 270
Gradisthe, 271
Grapa, Grápá, 197, 346, 412, 623
Grădişte, 250, 270, 271, 598
Grădişti, 271
Grecs, 334
Gred, 287
Gredistye, 270; Valye ~, 271
Gregyistye, 270
Greon, 264
Greovacz, 264
Gresia, 313
Grid, 287
Grindul-Gemenei, 92
Grisia, 313
Grissia, 313
Grlice, 346
Groapa (Groapă), 197, 396, 446
Groniek, 348
Groň, 184, 197, 348
Groňkov, 346
Gropa, 396, 397, 412, 446 ~ džuli, 398; ~ koštilska 398; M., V. ~ 399; ~ serbaska, 398
Groppa, 446
Groppendorf, 446
Gropšora, 398
Gropy, 399
Grošanka, 329
Grossus, 55
Grossschlatten, 485
Groszdorf, 566
Groszschenk, 443
Grosulicj, 398
Gruia, 206
Gruieţele, 206
Gruieţul, 206
Gruin, 234
Gruiştea, 206
Gruiu, 206, 394
Grum, 234
Grumač, 388
Gruň (Gruň, Grunĭ), 197, 205, 206, 396, 397, 399, 409, 413, 597
Grunik (Gruňik), 205, 329
Gruny, 195, 234
Gruniška bukovina, 396
Grwn, 234
Grwon, 234
Guna, 55
Gunja, 161
Guon, 136
Gura, 555, 557, 614
Gurarâului, 555
Guraró, 555
Gurasada, 283
Gurguiata, 480
Gurguieţi, 480
Gurgulat, 396
Gurgułat, 409
Gurguliat, 616
Gurguljat, 480
Gurguljati, 330
Guriţa, 614
Guri Tsap, 615
Gusathhavasa, 395
Gušul'inka, 396
Guta, 39, 299
Gutin, 397
Gwothwnya, 266

G, Gh, Gy (=D', G')

Galmar, 282, 418
Gela, 431
Gelawd, 430
Geleou, 427
Gelmar, 282, 418
Gelo hát, 430
Gelou, 12, 427
Gelu, 7, 427
Gerthianus, Gerthyanos, 446
Geula, 428
Gimes, 510
Gimesvár, 510
Golmar, 418
Golou, 431
Ghelar, 79
Ghelari, 139
Gherţa-mare, şi mică, 550
Ghimbav, 541
Ghiula, 507
Ghyalww, 431
Gyál (Gyal), 79, 418, 430, 431
Gyála (Gyala), 75, 255, 418, 431
Gyalán (Gyalan), 79, 106, 430, 431
Gyalány, 79, 430
Gyalár, 79, 431
Gyalmár (Gyalmar), 282, 418

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Gyalo, 431
Gyalov (Gyalow), 430, 431
Gyalú (Gyalu), 12, 31, 418, 430, 431, 598
Gyalud, 418, 430, 431
Gyalui havasok, 428
Gyálu-mare (Gyálul-mare, Gyálumare, Gyalumare), 418
Gyalw, 431
Gyelár, 418, 431
Gyelid, 227
Gyenbáff, 541
Gyertyános, 446
Gyéva, 272, 273
Gygasztru, 264
Gyigasztru (gyii gastrw), 264
Gyilán, 79
Gyimbaff, 541
Gyiva, 272, 273
Gyla (Gyla), 428, 512
Gylaow, 431
Gylo, 431
Gyolo, 431
Gyolou, 431
Gyoszan, Gyozan, 264
Gyula, 428, 429, 446, 507, 517, 518
Gyulafalva, 393
Gyulafehérvár, (Gyula-Fehérvár), 507, 516
Gyulaháza, 393
Gyulakuta, 446
Gyuna, 297
Γύλα, 518
γυλᾶς, 507

Ge, Gi Ğ, Gds, Dj

Geamăna, 92, 452, 494
Geamănul, 92, 452, 606
Geamârъ, 92
Geamârъ, 452
Geamenele, Geaminele, 606
Geamini, 92, 452
Gelău, 431, 598
Gemena, 92, 452
Gemenele, 92, 452
Gemeni(i), 92, 452, 606
Geminus mons, 496
Gemmen, 326
Georseşti, 549
Gersa, 550
Gerţa, 550
Gilău, 12, 430, 431, 598
Gilort, 275
Gimbav, 541
Gisnău, 391
Giula, 446, 507, 517, 518
Giuleşti, 393, 508
Giulio, 518
Giumalăul, 124
Giumăneşti, 606
Ğamărŭ, 605
Ğamira, 605
Gdsugaztrul, 264
Djula, 518
Djumanalta, 614

H (Ch)

Habdebó, 161
Habucha, Habwcha, 286
Hachzak, 271
Hacza, 271
Haczak, 271
Haczok, 271
Hahnendorf, 282
Hajdú-Nánás, 331
Hájó, 391
Halazywth, 332
Halič, 470
Haliţa, 458
Hamlesch, 542
Hamlesz, 542
Handorf, 282
Haneş, 391
Hanul-Vlăsciu, 436, 570
Harbach, 540, 553
Harecz, 347
Harmaneska, 412
Hasdad (Hasdath), 281
Haţăg (Haţeg), 271, 425
Hathzak, 271
Hátmeg, 375, 380
Hatpatokfalva, 378
Hátszeg, 271
Hatszok, 271
Hatzak, 271
Hátzeg, 271
Hatzok, 271
Hatzuk, 271
Havas-alföld, 423
Havas-el, 423
Havaselföld, 423
Havas-elü, 423
Havas-elv, 423
Havrileşti, 458
Havriškovo valėlo, 396
Hazthzoch, 271
Hăndalul, 281
Hăşdat, 281
Heder (Kysheder), 446
Hêdndrəf, 515
Hêdndrὸf, 514, 515
Hégen, 515
Heidendorf, 514, 515
Hendorf (Hendorph), 515
Hêndrəf, 514, 515
Henwalcharen, 24
Herman (Hermán), 282
Hernicshza, 378
Hersul, 398
Hesdatu, 281, 282
Heydendorff, 515
Hinedoara, 282
Hirko (Valah), 619
Hister, 576
Histrus, 576
Hiztrygh, 276
Haskul, 398
Hluboczek, 411
Hobicza-Várhely, 270
Hobiţa-Grădiştei, 270
Hochstätten, 281
Hodzek, 44
Hoegyn, 282
Hogyegyinu, 282
Hogyinu, 282
Hohendorf, 282
Hohton, 228
Hoinden, 282
Hołeniszczów, 411
Holoschak, 266
Holosice (Holosicc), 348, 408
Homlas, 542
Homor, 461
Homoród, 274, 540, 543
Hondal (Hondol, Hondolen), 281
Hondorf, 282
Hontelke, 444
Hora, 471
Horaiţa, 471
Horăicioara, 471
Hord, 323
Hordo (Hordó, Hordou), 363, 365
Hori plajkomъ, 399
Horincea, 471
Horlacea, 323, 443
Horodişte, 598
Horozfaya, 455
Hort (Horth), 322, 323
Horthlaka, 323, 443
Hortobágy, 323, 540
Hortou Bagy, 323
Hortubag, 323
Hosdad (Hosdádt, Hosdát, Hosdath), 281, 282

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Hotzing, 271
Hovrila, 458
Howyrla, 409
Hrebienne, 411
Hr̂mań, 89, 612
Hr̂manija, 89, 612
Hrščor, 310
Hrun, 329, 360, 362, 367, 382
Hruń, 205, 396, 408, 409, 411, 413, 597
Hruń Hajdukuv, 396
Hrunék, 329
Hrunički, 329
Hrunik, 330, 396
Hruniky, 398
Hruniova, 408
Hrunj, 397, 399
Hrunj krasinčin, 397
Hrunok, 329, 367, 382
Hrunkivsjka, 388
Hrunky, 382
Hrunok (Leszkani ~), 360
Hrušava, 378
Hruny, 195
Huci, 399
Hučtotjovin gruń, 397
Hueţean, 412
Huiedin, 282
Humeni (Val'a ~), 399
Humor, 461
Hun, 282, 528
Hunad, 282
Hundorf, 282
Hunedoara, 282
Hunghtelek, 324, 444
Hunie, 282
Huniea-albă, 282
Huniea-Comeana, 282
Huniad, 282
Huniod, 282
Hunod, 282
Huńova, 282
Hunyad, 282
Hunyadvár, 282
Hunyócz, 282
Hurth, 322
Hurz, 297
Huţan, 411, 412
Huţul, 411, 412
Hutura, 398
Hwinden, 282
Hydwegardo, 363
Chełmskie, 411
Choloszino, 348, 408
Chuni, 528

I

Iaad, 462
Iacsa, 54
Iad, 457
Iadăra, 446
Iadul, 462
Iara, 483
Iarbata, 615, 616
Idechfolua, 279
Idechpataka, 279, 456
Ideciu, 219, 458
Ied, 560
Ieder, 446
Iedzuńii, 395
Ἰέρασος, 474
Ierŭdel, 422
Ieud, 391
Iezu 178
Igechfalwa, 279
Igen (Magyar-Igen), 494
Igenpatak, 494
Ighielul, 494
Ighiu, 494
Ilaout, 32
Ilia, 283
Ilişua, 431, 457, 458
Illie, 53
Illiendorf, 283
Illye (Maros-Illye), 283
Ilosva, 431,(Alsó-Ilosva) 457
Ilova, 471
Ilva, 471
Ilwa, 471
Imst, 24
Incel, 434
Inchyl, 454
Incsel, 59, 434, 454
Inedoara, 282
In Zavoju, 399
Ioan, 53
Iodişor, 391
Iopol, 213
Iouga, 326
Ip, 212
Ipa, 212
Ipol, 212
Ipoldfa, 213
Ipolica, 213
Ipolit, 213
Ipolt, 212
Ipolth, 213
Ipolthloca, 213
Ipoltica, 213
Ipolto, 213
Ipoly, 212
Ipoult, 213
Ipp, 212
Ipsa, 212
Ipu, 212
Ipul, 212
Ipultu, 212
Ipvágása, 212
Isac, 600
Isip, 293
Iskъr, 612
Istal (Istál, Felistál), 171,177
Ister, 576
Ἴστρος, 576
Isyph, 53
Itaba, 526
Iuga, 287
Iula, 517
Iuşu, 120
Iza, 390
Izaszacsal, 394
Izthrig, 276
Izthrigh, 276
Izvorul, 569

J (=I)

Jnutza, 179

Î

Împirătoare, 625

J(Î)

Jaad, 462
Jad, 462
Jád, 106, 462
Jada, 103
Jáderen, 412
Jaderii (Za ~), 396
Jadulj, 462
Jakotelke (Jákótel(e)ke, Jakotheleke), 443
János-kenéz-falva, 266
Jánoswaydafalva, 378
Jantra, 612
Jara, (Jára), 483
Jarbata, 615, 616
Jaroslaw (skalski), 411
Jasapuskej, 397
Jaselov hrunj, 397
Jatrus, 612
Javor, 398
Jedh, 560
Jelov, 12
Jerza (Valea ~), 550
Jerul, 616
Jetъr, 612
Jód, 391
Jorg, 357

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Jošie, 120
Jôt, 462
Jugapeterfalw, 287
Jula, 517, 518
Julianus, 517
Julle, 517
Jurčesku, 398

J (Ž, Zs, Z)

Jamiri, 92, 452
Jâu, 273
Jelna, 240
Jemereşti, 92, 452
Jieţul, 273
Jilău, 431
Jiţa, 154
Jitsa, 154
Jiu, 273
Joie, 50
Judea (Sugya), 265
Jugastra, 163
Juleşti, 518
Juncul (~ de-jos, ~ de-sus) 560
Jur, 617
Želna, 240
Žemereştii, 605
Žemineşti, 605
Žil, 273
Žilec, 275
Žilinca, 275
Žiljaština, 275
Žilusjka, 275
Žore, 311
Žula, 517
Žunci, 103
Žurat telik, 382
Zsemenye, 135, 603
Zsil, 273
Zsilecz, 275
Zsilicz, 275
Zsilincza, 275
Zsily, 273
Zsolna, 240
Zsugásztra, 163
Zsurk, 324
Zsun-Almás, 211
Zsunk, 560
Zsuny (Zsúny; Also- ~, Felső- ~, Uj- ~) 149, 211
Zilicz, 275
Zull, 273
Zur, 617
Zurk, 324

K

Kaald, 75, 136
Kaas, 106
Kabwl, 254
Kacil, 79, 80, 81, 156, 342
Kačurka, 398
Kach, 140
Kacs, 140
Kádbükk, 136, 446
Kadraso, 266
Kadrassou, 266
Kadraszó, 266
Kajásza, 75, 161
Kak, 140
Kakastore, 396
Kakoyesth, 254
Kál, 39
Kalagyerhegye, 485
Kalaretsion, 614
Kalaria, 367
Kalatha, 454
Kalchaza, 144
Kalchhaza, 144
Kald, 75; (Fagus Kald) 136, 144, 446
Káld, 75, 136, 143, 446, 556
Kaldebach, 137, 556, 557
Kaldhaza, 143, 144
Káldháza, 143
Kalnuk, 567
Kalos, 438
Kallos, 438
Kállós, 438
Kalosuar, 437
Kalot(h)a (Kis- ~, Nagy- ~) 434, 454
Kált, 143
Kaltern, 24
Ká(l)tháza, 143
Kalthaza, 144
Káltaháza, 143
Kaluswar, 437
Kaluzsvár, 437
Kamarzanesth, 278
Kamarzinesth, 278
Kamionka wołoska, 411
Kampos, 614
Kaneza, 147
Kanicha, 256
Kanicsa-patak, 256
Kanicza, 256
Kanisa, 147, 256
Kanisza, 256
Kanizsa, 43, 110, 147; (Ó-Kanizsa), 256
Kanysa, 147
Kap, 174, 194
Káp (Alsó ~, Felső ~) 174
Kapač, 330
Kapčak, 528
Kapdebó, 161
Kapoch, 76, 89
Kaprior, 266
Kapu groši, 398
Kapusa, 75
Karachin, 293, 560, 605
Karachinus, 48, 296, 388, 582, 605
Karachon, 76, 142, 332
Karachond, 89, 351
Karachonfalua, 142
Karachonfalwa, 310, 560
Karachonmezeye, 361
Karachonmezew, 361
Karachonteleke, 97
Karachum, 48
Karachun, 47, 95, 106, 296, 297, 374, 582, 605
Karachunfalua, 142
Karachunkuta, 106
Karachym, 374
Karachyn, 76
Karachynus, 374
Karácson(y), 47, 76, 106, 351
Karácsony, 161, 332
Karácsond, 89, 332
Karácsonfalva, 97, 142, 388, 393—394, 560
Karácsonkuta, 106
Karácsontelke, 97
Karácsonymezeje, 361
Karas, 259
Karasevo, 259
Karash, 259
Karaso, 259
Karasova, 259
Karasow, 259
Karassou (Kys ~) 259
Karasow, 259
Karasu, 259
Karaš, 259
Karašica, 168
Karašo, 168
Karašu, 168
Karasun, 48
Karasun, 296, 560, 582, 605
Karaczond, 89
Karaczonfalwa, 287
Karaka, 169
Karajnokfalva, 392
Karaynokfalva, 241
Karajnokháza, 392
Karaynokháza, 242
Kara-Iflah, 529

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kara-Ulaghi, 32
Karchan, 332
Karlomann, 42
Karlsburg, 507
Karmatura, 396, 409
Karmazinesd, 278
Kárna, 162, 327
Karanyaszó, 333
Karanyita, 148
Karnyi-tó, 148
Karpenisi, 615
Karpenyes, 446
Karpenys, 446
Karpin, 396
Karpincĕvskij, 398
Karpinovo, 399
Karpinovskij (potok), 163, 399
Karulos, 312
Karzov, 390
Kás, 47, 106, 174, 542
Kási, 106, 542
Kásó, 327, 542
Kasok, 111
Kássád, 542
Kasson, 542
Kasun, 542
Kásva, 542
Kaszó, 390
Kászon, 542, 543
Kászonujfalú, 543
Kászony, 541
Kasuk, 111
Kasukh, 111
Kaš, 623
Kašice, 396
Kašiv, 330
Kašolova, 382
Kašov, 327, 542
Kazun, 542
Kachana, 454
Kát, 143, 144
Katana, 454
Kath, 143
Kathana, 454
Kathaza, 144
Kathina, 57
Kathk, 143
Kathona, 454
Katina, 57
Katl, 143
Katlu, 143
Katona, 454
Kattun, 342
Kattuny, 342
Katun, 104, 148, 342
Katuń, 342, 623
Katunari, 104, 139, 342
Katune, 342
Katunskĕ putĕ, 342, 397
Katzel, 81
Katzelwalchen, 24, 81
Katzil, 81
Kazil, 81
Kazaar, 534
Kazar, 534
Kazár, 534
Kazarecz, 534
Kazarič, 534
Kazarinov, 534
Kazarvar, 534
Ka(z)sok, 111
K'atrom, 615
K'atra Tsap, 615
Keatra-neagră, 614
Kecel, 80
Kecelh, 79, 106
Kecelpotok, 80, 327
Kecil, 80, 81
Kechel, 80, 139, 152, 446
Kechelpotok, 80, 327
Kechul, 80, 152
Keczel, 79, 80, 81, 106, 139, 152, 156, 161, 418, 446
Keczel-falva, 80
[K]eczelfalwa, 139
Keczöl, 80, 81, 152
Kečera, 198, 396, 398
Kĕčera, 198, 396
Kečerc, 367
Kečery, 396
Kečerka, 198
Kĕčerka, 367
Kĕčirka, 367
Kečorka, 198, 329
Kedar, 528
Keerch, 551
Keine, 52, 603
Keji, 396
Kelarija, 367
Kelba, 84
Keldenich, 567
Keldenik, 567
Kellen, 566
Kelling, 566, 567
Kellingk, 567
Kellynk, 567
Kelnek, 566, 567
Kelneck, 567
Kelnuk, 566
Kelechech, 454
Kelechel, 454
Kelecze, 454
Keleczel, 454
Kelethech, 454
Kende, 322
Kenderesfalva, 380
Keneaza, 109, 110, 161
Keneaža, 109, 110
Kenes, 304, 325
Kenesa, 147, 325
Kenesazyg, 147
Kenese, 110, 147
Kenesii, 301
Kenesse, 147
Kenesy, 301
Kenész, 151, 161
Kenez, 142, 155, 256, 325, 326, 329
Kenéz, 107, 142, 256, 291, 325, 361, 588; (Cserepes ~) 291, 301, 325; (János-kenéz-falva) 266; (Takta ~) 301; (Zsitva ~) 179
Kenezhavasa, 395
Kenezkuta, 104
Kenéz-rekesze, 256
Kenez-rekeze, 256
Kenezrekezy, 256
Kenézlő, 291, 325
Kenezsa, 110
Kengefalwa, 322
Keniz, 142
Kenyézlő, 355
Kenys, 304
Kenyz, 142, 361
Kerch, 551
Kerchkey, 376
Kercz, 551
Kercza, 551
Kereka, Kerekeu, 169
Kerele (Kerelev, Kerelew, Kerellew, Kerelow, Kerelő), 504
Kerepecz, 375, 380
Kerepeczke, 380
Keres, 313
Keresd, 314, 504
Keresfev, Keresfew, 313
Kerespataka, 504
Kerewlew, 504
Kereztur, 311, 312
Kereztyen-kenezhaza, 266
Kerka, 169
Kerpenes, 446
Kerulev, 504
Keruly, 347
Kerülős, 312, 599
Kerwlew, 504
Kerz, 551
Kesula, 326
Ketel, 79, 80, 106, 152
Ketelch, 79, 106

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Keures, 313
Keurus, 313
Keveháza, 75
Kewrewlew, 504
Kezel, 156
Khellen, 566
Kičala, 198
Kičara, 198, 329, 397
Kičari, 329
Kičarka, 198
Kičarskij, 367
Kičaru, 329
Kičaruv hrunj, 397
Kičary, 329
Kičer, 198
Kičera, 198, 219, 329, 367, 382, 396, 397, 398, 409; (Kičera Bukovina) 185
Kičerani, 198, 398
Kičerela, 198, 397
Kičerek, 198
Kičeri, 330,
Kičerka, 198, 382
Kičeru, 329
Kičery, 399
Kičira, 198, 397, 398, 399
Kičirka, 198, 329, 330
Kičirki, 367, 397
Kičora, 198, 320, 367
Kičorka, 198, 330, 367
Kičur, 329
Kičura, 198
Kičurka, 198, 367, 382, 398
Kičurki, 329, 398
Kičurna, 198
Kicsera, 198
Kicsirka, 360, 382
Kicsorna, 198, 202
Kicsürne, 198
Kiczera, 197, 360, 382
Kicziera, 412
Kiczirka, 360
Kiczlád (Kiczlad), 80, 139
Kiczléd, 80, 139
Kiczora, 197, 346, 623
Kiczorna, 198
Kihola, 409
Kikula, 202
Kikulka, 202
Κίμβα Λόγγου, 594
Kimpa, 396
Kimšory, 382
Kinde, 322
Kingya, 255
Kingye, 322
King(y)efalva, 322
Kinih, 142
Kinyizs, 107 (Kis-, Nagy- ~) 351
Kipčak, 528
Kirchorfalwa, 310
Kircsor, 312
Kirligetura, 398
Kisuc-Neustadt, 186
Kiszucza, 161
Kiszucza-Ujhely (Kisucza-Ujhely) 186
Kiszuczeviz, 161
Kisucze, 186
Kitzladen, 80, 139
Kitzlaren, 80
Kladova, 227
Klag, 348, 414
Klausenburg, 437, 590
Kleje, 414
Kleinkerz, 551
Kleinschenk, 443
Kleinschlatten, 494
Klješ, 438
Klin, 210
Kliš, 438
Klišink, 443
Kliž, 438
Klobouky, 185
Klossing, 438
Klosuar, 437
Klusenburg, 437, 590
Klusuar, 437
Kluswar, 437
Kluzsvár, 437
Klwswar, 437
Knazka, 398
Kňaža, 329
Kňahinici, 329
Kňažca, 219
Kňagnicja, 336
Kňagnin, 366
Kňahina, 366
Kňachinina, 366
Kňašni, 366
Kňazova, 329
Kňaža, 109, 110
Kňažinica, 366
Kňažneskij, 366
Kňažskim (Za ~), 329
Knesa, 110, 325
Knesech, 179
Knesecz, 179
Knesna, 325
Knez (Knéz), 107, 142, 161, 256
Knezeg, 477
Knezova, 142
Knezovecz, 147
Knezsa, 110
Knezsicz, 179
Kneža, 110
Kniaze, 409
Kniazdwór, 409
Kniažie, 409, 411
Kniažolowka, 409
Kniažowskie, 410
Kniažyce, 410
Kniažypol, 410
Kniaže, 409, 411
Knisa, 110
Knyazsa, 219
Knyesy, 219
Knyeszy, 219
Knysa, 147
Knysovecz, 179
Koboréš, 396
Kobylnica wołoska, 411
Kocel, 41, 42, 43, 80, 81, 82, 83, 156, 589
Koceļevački, 83
Koceļevo, 83
Koch, 140
Kochel, 334
Kocil, 156
Kochina, 140
Kocs, 140
Kocsel, 334
Kocz, 140
Koczel, 161
Kodareva, 396
Kodošera, 382
Kodišera, 382
Kodrošory, 382
Koelə*ŋ*k, 566
Kohutuv hruň, 397
Koianus, 144
Koine, 52, 234
Koj, 144
Koja, 144
Kockel, Kokel, 499, 500
Kok, 140, 389
Kók, 140, 161
Kóka, 79, 140
Kokel (Kokell, Kokkel), 499, 501, 507, 516
Kokon, 178
Kokor, 192
Kokova, 336
Kola, 331
Kolibáb, 362
Kolibiska, 208
Kolibky, 208
Koliby, Kolibiska, 221
Kolibo (Za ~), 329
Kolloswar, 437
Kólom, 142
Kolos, 438

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Kolos-Hradistye, 438
Kolos-Jeskofalu, 437
Kolos-Néma, 438
Kolosuar (Kolosvar, Kolosvár, Koloswar, Kolozsvar, Kolozsvár), 437, 438, 590
Kolun, 566
Kolus (Kys- ~), 438
Koluschwar, 437
Kolusd (Kys- ~), 438
Kolusuar (Koluswar, Koluzsvár), 437
Koly, 144
Kolyby, 208
Koman (Komán), 529
Komána, (Alsó ~, Felső ~), 530
Kománay, 529
Komanča, 529
Κομάνοι, 500, 528
Komanov, 529
Komanus, 530
Kománfalva, 530
Komarnek (Komarnék), 396
Komarnica, 103
Komarnik, 103, (Alsó ~, Felső ~), 362
Komarnik hrunik, 397
Komarniki, 397
Komorzan, 278
Komorzanesth, 278
Komorzánfalva, 392
Kooth, 312, 599
Kopač, 330
Kopačina, 382
Kopačiš, 396
Kopach, 76, 89, 142, 254
Kopács, 76, 89
Kopács-Apáti, 324
Kopacsel, 76
Kopacsfalva (Kopácsfalva), 378, 393
Kopása (=«Copacea»), 76
Kopatsosza, 76
Kopilaš, 398
Kopiletz, 173
Korachonfalwa, 148
Korb, 382, 560
Korbielow, 219
Korbiluska, 397
Korbul, 254, 396, 397
Kórbul'ka, 367
Korbuly, 255
Korbynn, 179
Korna, 162, 211, 327, 336, 360, 367, 382, 396
Kornašy, 397
Kornašinskij, 367
Koritišča, 398
Koritište, 396
Kornatin, 225
Kornetzel (Válye- ~), 555
Kornelthelеke, 561
Korneth, 254
Koronthelеke, 561
Kornetelke, 561
Kornelthelky, 561
Kornthelky, 561
Kornethelky, 561
Kornylteleke, 561
Kornica, 616
Korniczel, 555
Kornii, 367
Kornis, 97, 332
Kornisevcz, 97
Kornisháza, 332
Kornišor, 97
Kornod, 561
Kornud, 561
Kornuta, 336, 396
Kornuthfalwa, 336, 561
Korny, 254
Korny Thelke, 561
Kornyad, Kornyát, 264
Kornycha, 418
Kornyeczel, 555
Kornyest, 300
Kornyet, 264
Kornyi, 254
Kornyita, 148
Kornyi-tó, 148
Kornyitó, 148
Kornysewcz, 97
Kornyth, 264
Koročun, 49, 582
Korond, 561
Korothnokardó, 363
Korpenič, 388
Kort, 322
Kortya, 264
Kosd, 540, 541
Kosok, 111
Kosta Rusenilor, 396
Kosthanesti, 254
Kosto mare, 397
Kostol, 579, 612
Kostolac, 579, 612
Kostii hrunok, 382
Kosuch, 111
Kosuk, 111
Koszd, 541
Koszdbach, 540
Koszel, 349, 408
Koszorin, 179
Košar, 210
Košariska, 210
Košova, 471
Kót, 599
Koterlen, 396
Koth, 312, 599
Kóth, 312
Kóthi, 312, 599
Kotor, 396
Kotórion, 312, 599, 614
Kotošir, 398
Kotul, 348, 409, 617
Kotun, 343
Kòturí, 599
Κοτζέλης, 81
Kovászna, 541, 556
Kowrnethelke, 561
Kowyrla, 409
Koya, 144
Koyan, 144, 236
Koyanus, 236
Koyl, 144
Kozan, 361
Kozar, 534
Kozard (Kozárd), 534
Kozarevecz, 534
Kozaricza, 534
Kozarovce, 534
Kozarovka, 534
Kozari, 534
Kozd, 540, 541
Kozdbach, 540
Koze, 390
Kozmatel(e)ke, 443
Kozo, 390
Kozolya, 278
Kozsán, 361
Kozyelye, 278
Köčera, 198, 398
Köčerka, 198, 398
Kölnik, 567
Kőrispatak, 318
Körmös, 540, 541
Körös, 313
Körösch, 314
Körtvélyes, 378
Kővárgara, 446
Közbércz (Küzbércz), 474
Kyčara, 382
Kračun, 47, 51, 157, 582, 603
Kračuňaska, 396
Kračunište, 51, 603
κράч(ю)ноѕ, 605
Kračunova (Za ~), 367
Krachun, 605
Kraęš, 314, 504
Krajnikovo, 392
Krasnašurka, 397
Krassó, 259

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Krassova, 259
Krassowcz, 259
Krasznatótfalu, 280
Krasznyk-Vajda, 351
Κρατζούνην, 603
Κρατσουνίστα, 51, 603
Krbun, 604
Krecul, 616
Krecz, 101
Krečuńeska, 397
Kreisch, 314, 504
Krestor, 310, 311
Kretz, 101
Kries, 314, 504
Kriminász, 312
Krînen, 568
Kris, 313
Krisch, 314, 504
Krisius, 313
Κρίσος, 313
Kristor, 310
Kristiol, 311
Kristor, 311
Kristsor, 311
Kristyor, 310
Krisus, 313
Kriš, 316, 504
Kritsor, 310
Krivotul, 397
Krivulja, 397
Križ, 315
Križь, 316
Krńa, 211
Krnište, 97
Krołik wołoski, 408
Kronstadt, 567
Kručica, 327, 617
Kručičina, 327, 617
Kručov (Vhersky- ~), 327
Kručovčik, 330
Krucsó, 327, 618
Krudin, 327
Krûnen, 568
Krwden, 328
Krynta, 409, 412
Krysan, 181
Kryua, 288
Krywa, 288
Krywadia, 288
Kruchnyche, 376
Kuckel, Kukel, 499, 500
Kucsulát(a), 480
Kudin, 225
Kudravyj, 367
Kudrénó, 398
Kudrjivij, 398
Kuine, 52, 603
Kuk, 396, 397, 399
Kuke, 264
Kukučerka, 397
Kukul, 396, 409, 412
Kukulj, 102, 105
Kukuljani, 102, 105
Kukuljanovo, 102, 105
Kukulleu, 520
Kukulov, 329
Kukujevci, 102
Kukujevcze, 264
Kukunjevac, 102
Kulduesth, 254
Kuliszkow, 411
Kulm, 142
Kulpa, 612
Kulusuar (Kuluswar, Kuluzsvár), 437
Kumal, 150
Kumanъ, 529
Kumán(d), 530
Kumaniţ, 529
Kumanpataka, 530
Kumanyésd, 530
Kumanskoi brodъ, 530
Kun, 282, 528
Kungefalua, 322
Kuny, 103
Kupa, 105, 159, 236, 255, 309, 351
Kupach (Kupách), 76, 89, 142
Kupamaria, 148
Kupari, 105
Kupelí, 159, 236, 396
Kupinkovata, 399
Kupissa (Kupisza), 101
Kurbei, 397
Kurbeluski, 397
Kurchz, 535, 551
Kurnud, 561
Kurnuta, 399, 561
Kurpen, 398
Kurpeněly, 397
Kurpin, 398
Kurt, 39, 264
Kurta, 149, 264
Kurta-keszi, 150
Kurta Pohar, 360
Kurtan, 264
Kurtány, 210, 213, 362
Kurtapatak, 557
Kurthe, 264
Kurti Laz, 389
Kurtij, 330
Kurtj zwir, 382
Kurtja, 264
Kurt'aska (M., V. ~), 398
Kurtjaska (V., M. ~), 398
Kurtuj, 399
Kurtulik, 218, 332
Kurtyan, 264
Kurtyj, 398
Kurul, 45
Kusnicza, 376
Kusticza, 292
Kustorjava, 397
Kuşbej, 399
Kušma, 348
Kuze, 53
Küküllő (Kükülleu, Kükülev), 499, 500, 501, 507, 516, 520
Küstendil, 616
Kwch, 140
Kwldolfalwa, 254
Kwluswar, 437
Kwpa, 351
Kwze, 53
Kyčarka, 382
Kyčarč, 382
Kyčera, 198, 382, 396, 398, 399
Kyčeri (U ~), 398
Kyčerka, 382
Kyččrka, 382
Kyčirka, 382, 399
Kyčirky, 382, 399
Kyerczh, 551
Kyew(a)gye, 288
Kymal, 336
Kyngefalwa, 322
Kyniz, 142
Kyratura, 409, 412
Kyrch, 551
Kyrtinjaska, 399
Kyrwadia, 288
Kysuca, 186
Kyczlaren, 139
Kytczlern, 80, 139
Kъrnol, 616
Kъrnul, 616

K'

K'atra Tsap
K'atrom

L

Laak, 136
Laborc (Laborcy, Laborcz), 12, 358
Laborcza, 358
Laborfalău, 358
Laborfalva, 358

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lac, 172
Lacou, 103
Lacsa (= «Lacea»), 358
Lad, 182
Ladislau, 230
Ladomir Moldoveanul, 410
Lafalva, 375, 380
Lak, 399
Lak (V. ~), 396
Lak (= «Luncşoara»), 304
Lakoc, 396
Lakovec, 396
Lakulya, 234
Lakure, 234
Lakwra, 234
Laposnak, 288
Lapteş, 391
Larga (Vele ~), 397
Lascar, 212
Laszkár, 212
László, 358
Lat, 182
Lata, 614
Late, 172
Lateş, 391
Latini (Nigri ~), 17, 26, 603
Latorca, 558
Latova, 380
Latundur, 367, 396
Laturka, 396
Latus, 296
Láz(u), 39
Lazul, 312, 394
Lazu mare, 397
Lázur, 312
Lazura, 312
Lazurel, 396
Lazurfalva, 312
Lazuri, 312
Lazu satuluj, 399
Lăpuş, 476
Lăpuşnic, 288
Lăsun, 615
Lăunele, Dealul Lăunelui, 174
Leányfalu, ~ falva, Leányvár, 273
Leblang, 505
Lebling, 505
Lechinţa, 483
Lechnitz, 483
Leflynk, 505
Lekenche, 483
Lekencze, 483
Lemnek, 505
Lemnuşa, 615
Lensene, 288
Leordina, 394
Leordis, 265
Leordiş, 265
L'eordzi, (Valea ~), 395
Leorgis, 265
Lesnek, 288
Lesnik, 288
Leşnic, 288
Lestyora, 312
Leszkani hrunok, 382
Leştioara, 312
Leuad, 288
Leubnig, 505
Leuna, 174
Leurda, 411
Lewad, 288
Lewagya, 288
Lewenech, 505
Liborca, 358
Libuchora, 408
Liəfləʒk, 505
Limpede, 381
Lindina, 288
Linij, 399
Litorca, 358
Litovoi, 229
Liuatze, 288
Livadă, 288
Livădz, 614
Lizchora, 312
Lješul (Ljéšul), 396, 397
Lješulec, 396, 397
Lobendyk, 505
Lobling, 505
Lobnik, 505
Lobor, 358
Lobur, 358
Locou, 103
Lodomer, 295
Lok, Lók, 39, 304
Lokšor, 367
Lom, 612
Lomnic, 505
Lomšora, 398
Longa, 177
Longen, 326
Lonka, 288, 312
Lontrasa, 412
Lopacna, 417, 463, 496
Lopagna, 417, 463, 496
Lopatna, 417, 463, 496
Lopuszna, 348, 415
Lotrica, 558
Lotrişor, 557
Lotriţa, 557
Lotru, 541, 557, 570
Lovča, 505
Lovčić, 505
Lovce, 505
Lovinac, 505
Loviştca, 505
Lovnic, 505
Lovska, 505
Loysta, 505
Löbnig, 505
Löfflink, 505
Lövnik, 505
Lubicza, 411
Luborca, 358
Lubsanfalva, 312
Luca, 53
Lucesku, 408
Luchka, 471
Lucus, 295
Lukaja, 264
Lula, 294, 295
Lumkuri, 399
Lumkury, 367
Lumsor, 367
Lumsur, 367
Lunca, 288
Luncavăţul, 541, 557
Lunch, 328
Luncşoara, 304
Lunga, 177, 184, 409, 411
Lunka, 312, 397
Lunki, 399
Lunkurĕ, 397
Lunptur, 367
Lupa, 39, 89; (Valca ~), 54
Lupejka, 399
Lupisdorff, 142
Luplenenka, 396
Lupatul, 480
Lupova, 614
Lupovski, 616
Lupsa, 312, 484
Lupsánfalva, 312
Lupşa, 484
Lupšat, 398
Lupta, 54
Lupulfalva, 254
Lupulovo, 382
Luşca, 471
Luska Kirsti, 552
Luth, 172, 177, 194
Lutheczkye dzalem, 409
Lutorca, 358
Lutosa, 398
Luuth, 172
Lützelwalchen, 24
Lwchka, 471
Lwpefalwa, 266
Lwpsa, 484
Lyngzyna, 288
Lynthes, 297

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Lyuna, 174
Lywad, 288
Lywadza, 288
Lywazey, 288

Ł

Łajanowce, 411
Łapszowka (Łapsianka), 621
Ledeskul, 409, 412
Łeurda, 409
Łopuszna, 621
Łupkow, 409
Łutowisko, 409

M

Maal, 254
Macra, 309
Mačkat, 617
Madaras, 540
Magalucha, 312
Magara, 502
Magaray, 502
Magare (Magaré), 502
Magarei, 502
Magaria, 502
Magərə̄, 502
Magria, 502
Magarice, 503
Magarova, 503
Magary, 502
Magdu, 53
Magerau, 264
Magoja, 264
Magojest, 264
Magor, 203, 319
Magora, 203, 265, 367, 382, 412, 413, 597
Magorka, 202
Magor'ka, 203
Magórzyca, 409
Magoyafalwa, 264
Magula Ţara, 614
Magulicsa, 312
Magulya, 357
Magur, 203, 319
Magura, 195, 197, 202, 203, 219, 221, 254, 265, 287, 329, 344, 346, 348, 360, 362, 367, 382, 388, 396, 397, 398, 399, 408, 409, 411, 413, 597, 620, 623
Magureča, 203
Magurĕča, 396
Maguréčén, 398
Magurest, 264
Maguri, 265
Magurica, 203, 388
Magurička, 203, 367, 388
Maguriči, 203, 398
Magurka, 202, 203, 221, 367
Magurki, 202
Magurov (Za ~) 330
Magwlycza, 312
Magwlyscha, 312
Magyar, 502
Mahora, 413, 597
Mahorka, 203, 205, 330
Mahura, 203, 205, 597
Mahurčaky, 203, 205
Mailad, 180
Mailadus, 180
Mairore Ungare, 589
Maj, 105
Majkova, 367
Majláth, 179
Makod, Makold, 468
Mal, 3, 111, 122, 351, 409, 583, 600
Mál, 254, 336
Mála, 336
Malah, 336
Málas (Kis- ~, Nagy- ~), 179
Male (Mále), 111; Nagmale, 336
Málé, 336
Málfalva, 254
Máli, 111, 161
Malilor (Capul ~, Vârful ~), 127
Mall, 254
Máll, 116
Malpatak, 394
Malul, 394
Maly, 111
Mály, 255
Mályi, 332
Mam, 541, 557
Mama, 174, 321
Máma, 83, 144, 145
Mámaalja, 145
Máma forrás, 145
Máma puszta, 145
Mamai hegy, 145
Mámai rét, 145
Mámó, 145
Mamul, 557
Mana, 52, 321
Manchal, 157, 161
Mančul, 146, 396
Mandzjoski pondiny, 397
Maniów, 409
Maniówka, 409
Manya, 52, 321
Mánya, 52, 321
Manzaszállás, 151
Mara, 390, 391, 392
Máramaros, 389
Marmazău, 389
Máramező, 389
Maramorăş (Maramoreş), 389
Maramurăş (Maramureş), 389, 497
Marchal, 167
Marczal, 167
Mardes, 532
Mardeş, 531, 532
Mardisch, 532
Marditsch, 532
Marditsch, 532
Marditsum, 532
Mardos, 531, 532
Mare (Valea ~), 255, 313, Valja marja, 396
Máré, 87, 161
Marefalwa (Máréfalva), 561
Máréföldje, 561
Mares, 392
Mareş, 287, 377
Mareš, 391
Maresch, 179
Márévára 561
Margina, 254, 265
Marin, Mărin, 311
Marioara, 589
Máris, 391
Μάρις, 389, 496
Μάρις ποταμός, 391
Μάρισος, 389, 496, 498
Mariş, 377
Mariscus, 530
Marisfalwa, 287
Marisia, 391, 496
Marisius, 496
Marisus, 391, 496
Marisz, 357
Markochel, 128
Markoczel, 128, 161
Markowcz, 128
Marmatia, 392
Marmaţia, 392
Maros, 391, 392, 497
Maroš, 391
Maroshaza, 391
Marosch, 497
Marospotok, 391
Marosvár, 256
Marót, 289

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Marsina, 254, 265
Marszal, 167
Marus, 377, 497
Maruša, 391
Maruše, 391
Marusius, 496, 497
Marysius, 497
Maržini, Su Mårźini Marźinile, 617
Mårźinile, 604, 617
Marźinu, 617
Masa, 128
Masa, 296, 324, 388
Mása, 128, 174, 324, 327
Masanka, 398
Maszarfalva, 381
Masŭ, 615
Matey, 53
Mathoy, 53
Matou, 53
Matoy, 53
Matra, 345
Matura, 161
Maurovla(c)hi, Morovla(c)hi, Morla(c)hi, Moroblac(c)hi, Moroulachi, Murlachi, 17, 26, 603, 613
Mauro-Vlahia, *Μαυροβλαχία*, 529, 613
Maximfalva, 381
Maylad, 180
Măgărei, 502, 503
Măgăreţul, 503
Măgari, 503
Măgarul, 503
Măgulea, 312
Măgulicea, 312
Măgura, 173, 195, 202, 205, 265, 394, 396, 404
Măgura-Caşinului, 542
Măgura-Turzii, 479
Măgurile, 203
Măguriţa, 203
Măilat, 180
Mălaiu, 299
Mărgău, 434, 442
Mărul, 234
Mecsásza, 75, 149, 161
Medencze, 375, 380
Medíía, 251
Medzi Tisou, 403
Medźíía, 251
Meel, 254
Megora, 203, 399
Megura, 203, 399
Mégura, 396, 398
Mehàdia, 39, 250
Mehadica, 251
Mehadyka, 251
Mehedìa, 39, 251, 252
Mehadika, 251
Mèhedinţi, 251
Mehedyka, 251
Meiszen, 26
Meld, 254
Mencel, 146
Menčel, 146, 348, 396, 618
Menčela, 146, 396
Menčělskij, 146, 398
Menčelik, 146, 362, 397
Menčelyk, 146
Menčil, 146, 397, 412
Menčilj, 398
Menčilski, 146, 398
Menčol, 146, 397, 618
Menčul, 146, 396, 397, 398, 399, 412
Menčur, 396
Menchel, 146, 157, 161, 618
Mencsel, 146
Mencselik, 368
Mencsil, 360, 382
Mencsul, 360
Menczel, 146, 360, 382
Menczul siroky, 382
Mendžul, 146, 399
Meneca, 145
Meneka, 145, 603
Meneke, 145
Menica, 145
Mentshely, 146
Menumorot, 7, 289
Menyeke, 145
Meregjó, 434, 442
Meregyó, 391
Merělja, 397
Mereširj, 398
Mêrisch, 497
Merluz, 300
Merul, 616
Merulja, 617
Meschen, 129
Mesešir, 396
Mesia, 26
Mesn, 26
Messia, 25, 26
Messiani, 26
Mesteacăni, 234
Mestecănişul, 394
Mesthakon, 254
Mező-Ujfalu, 286
Meşcreac, 169
Mic, 46, 305
Michaza (michasa), 561
Micou, 57
Micu, 46, 295, 296, 298
Micul(ŭ), 46, 408, 617
Micula, 230, 296
Miculeşti, 265
Micus, 293, 296
Mielescu, 349, 408
Miercurea, 456, 458
Mieresch, 497
Migora, 203
Mihàdia, 39
Mihadika, 251
Mihald (Miháld), 251
Mihăeasa, 75
Mihova, 409
Mihul, 408, 617
Mihulcze, 618, 620
Mihulówka, 618, 620
Mijkhaza, 561
Mijova, 409
Mika-tel(e)ke (~ teluke), 443
Mikháza, 561
Mikincь, 102
Mikó-tel(e)ke, 443
Mikov, 409
Mikul, 348
Mikulest, 265
Mikus, 296
Milja, 614
Milucy, 296
Minčarik, 148
Minčel, 348, 618
Minčelik, 146, 398
Minčelina, 146, 397
Minčeljena, 146
Minčil, 146, 397
Minčol, 219, 362, 618
Minčova, 146, 330
Minčul, 146, 330, 396, 397, 398, 399
Minčulik, 398
Minčur, 146, 398
Mincsol, 183, 184
Mindžul, 146, 396
Minešur, 396
Mintia, 281
Minzany, 151
Mire Acnaya, 300
Mirigeu, 391
Mirindzu, Mirindzu-vecl'u, 615
Miroia, 254
Misia, 26
Misnia, 26
Missena, 26
Mitra, 100
Mitrovica, 100
Mleči, (Val'a ~), 399
Ml'or, 615

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Mn'al, 399
Miireşul, 394
Moardăş, 532
Moc, 299
Moch, 299
Mocira-Rozinii, 395
Mocod, Mocud, Mokud, 468
Mocou, 53
Mocrea, 309
Moesia, 25
Moga, 608
Mogd, 53, 295, 299, 326
Mogirka, 396
Mogor'ka, 388
Mogoş, 608
Mogoşani, 608
Mogoşeşti, 608
Mogoşmort, 608
Mogoşoaie, 608
Mogura, 203
Mogyolmal, 150
Mogyorómál, 179
Moigrad, 250, 419
Moiseni, 392
Moisin, 300
Moissze, 392
Mojmir, 41
Mojszin, 392
Mokrá, 309
Mokud, 299
Moldaučukova, 397
Moldawsko, 411
Moldiş, 163, 395
Moldova, 163
Moldoveanul (Ladomir ~), 410
Moncat, 47
Monće, 146
Mončel, 146, 399
Mončelik, 146
Mončelina, 146, 399
Mončol, 146, 367
Mončul, 146, 367
Monchal, 146
Monchel, 146
Monchul, 394
Moncsal, 146, 493
Moncsel, 146
Moninchel, 128, 161
Monkat, 395
Montsol, 394
Monyaháza, 84
Monyásza, 75, 84
Morača, 391
Morăş, 389, 497
Morava, 391
Moravce, 289
Moravče, 391
Morchin, 265
Morchol, 151, 167
Morcol, 167
Mordisch, 532
More, 164
Μορήσης, 391, 496
Moreş, 497
Morga, 87
Morgasia, 87
Morgaszowka, 620
Morisena, 256, 497
Morisis, 391
Morisius, 391, 496, 497
Morla(c)hi, vezi Maurovla(c)hi
Moron, 320
Moros, 497
Morosán, 255
Morosvar, 497
Morout, 12, 289
Morovla(c)hi, vezi Maurovla(c)hi
Morsina, 254, 265
Morsyna, 265
Morszol, 167
Morus, 497
Morzol, 167
Morzul, 167
Mos, 129, 265, 267
Mosa, 129
Mósa, 128, 324
Mosaburg, 128; Mosapurc, 41, 42, 128; Mosapurg, 156, 589
Mosayfolua, 97
Mosnicza, 129
Mosocz, 174
Mosócz, 174
Mosód, 213
Moson, 129
Mosony, 129
Mosov, 128
Mosowcz, 174
Moss, 265
Mosson, 129
Mossocz, 183
Mossócz, 129
Mossutza, 161, 221
Moş, 129, 265
Moşna, 129
Moşniţa, 129
Moşoaie, 129
Moşoi, 98
Moşul, 129, 451
Moşuni, 129
Moša, 129, 616
Mošanjci, 102, 129
Moševac, 129
Mošino, 129, 616
Mošoroň, 396
Mošovce, 129
Mošu, 129
Mošulj, 129
Mošun, 129
Mošunje, 129
Motrogun, 328, 413
Motru, 276, 570
Moula, 296, 298
Moyna, 52
Moyzun, 300
Moza, 53
Mozu, 299
Mozsa, 129
Mőrisch, 497
Mpărătoare, 625
Mu^{e}rdesch, 531
Mugoši, 608
Mujgagă, 615
Mujna, 129
Mul'ori, 615
Muncei, 177
Muncel, 3, 146, 147, 270, 394
Muncela, 146
Munćel, 146
Munčel, 146, 388
Munčov, 146, 362
Muncsal, 146, 493
Muncsel, 146, 360, 382, 493
Muncsen, 146
Mu[n]czelina, 360
Munkad, 47, 139
Munkat, 139
Munsul, 146
Muntanja, 104
Muntari, 139; (Bucium ~), 494
Munte, 394
Muntele sec, 39, 615
Mur, 163, 346, 623
Mura, 162, 163, 254
Murány, 623
Murăş, 497
Mure, 164
Mureş, 391, 496, 497
Muretul, 164
Murga, 87, 97
Murgana, 615
Murgaş, 87
Murgaš, 87, 616
Murgeša, 87
Murgaszowka, 620
Murgić, 87
Murginovac, 87
Murgo (Murgó), 267

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Murgó visok, 367
Murgonja, 87
Murgonjica, 87
Murgovac, 87
Murgovica, 87
Murgu, 87
Murgolović, 87
Murla(c)hi v. Maurovla(c)hi
Murol, 164, 309, 319
Muron, 254, 320
Murony, 242, 254, 319, 320
Murovana skala, 623
Μοῦρσα, 167
Mursina, 265
Mursza, 167
Murszol, 23, 167
Murul, 150, 163, 164, 167, 309, 319, 618
Murwahely, 319
Murwl, 319
Muryel, 164, 309
Murzasihla, 623
Murzasichle, 346
Murzol, 167
Musca, 266
Μουσέος, Museus, 248
Mush, 130
Muskapataka, 485
Musna, 129
Musoya, 97
Musth, 130
Muszka, 218
Muszt, 130, 154
Muşata, 480
Muşin, 129
Mušat, 616
Mušată (Pade ~), 615
Muščetul, 396, 397
Mušna, 129
Muštjet, 398
Mut, 87, 88
Muta, 149
Mutatore (Mutatóre), 396, 397
Mutul, 88
Mutulovci, 88
Mutulović, 88
Mutulovo, 88
Muty, 88
Muzsa, 129
Muzsna, 129
Muzth, 130
Mwenchel, 146
Mwnchal, 146
Mwnchel, 146, 477
Mwron, 319
Mwryel, 319
Mwta, 266
Mwth, 88
Mwzth, 130
Mygoıa, 397
Myhald, 251
Myhedyka, 251
Mykateluke, 443
Mykhaza, 561
Mykolapatak, 394
Mykoles, 254
Mykoteleke, Mykotelke, 443
Mykoteluky, 443
Myków, 409
Mykula, 377
Mynčěl, 382
Mynčel'ina, 382, 397
Mynči'l, 382
Mynčul, 367, 397
Myraja, 254
Mysia, 25
Μυσοί, 25, 26

N

Naan, 230
Nad Muncselom, 382
Nad rapó, 399
Nagmale, 336
Nagmalgardia, 351, 583
Nagojafalua, 312
Nagyoyafalva, 312
Nagy-Szeben, 552
Naissus, 612
Nan, 394
Nanas, 237, 300, 326, 331
Nánás, 331
Nánfalva, 394
Nanova, 408
Napoca, 250
Nara, 141
Náraj, 141
Náré, 141
Nárej, 141
Nasaudum, 465
Năsoieşti, 141
Năsăud, 459, 464
Năsă'ud, 464
Násfalva, 98
Nasfalwa, 98
Naskafalwa, 98
Nask(a)falva, 98
Naskfalwa, 98
Naškova, 329
Naszeud, 464
Nászo, 464
Naszod, 464
Naszód, 465
Nata, 300, 328
Nátafalva, 328
Nathafalwa, 328
Nat(ul), 328
Nauders, 24
Nazad, 464
Nazod, 464
Nazwod, 464
Ndumor, 615
Neagu, 287
Neagul, 92, 301, 617
Nedveşa, 395
Neg, 192
Nege, 53
Negol, 92, 341
Negova, 392
Negrita, 614
Negrova, 381, 396, 409
Negrovecj, 397
Negrovic 397
Negul, 92, 235
Német-Cziklin, 138
Nemethy, Marosnémeti, 281
Nempti, 281
Nempty, 281
Nempthy, 281
Nemti, 281
Nesu, 53
Neszeud, 465
Nezeudienszi, 464
Neu-Beschenowa, 515
Nevesteasca, 452
Niagra, 409
Niagrya, 409
Nicel, 408
Niche, 326
Nicolae (Román), 235
Nieszcyor, 349
Nieszczyor, 408
Nigad, 326
Nigra aqua, 566
Nigrevo, 381
Nigrëvo, 382
Nigri Latini, 17, 26, 603
Nigrova, 381
Nigŕovo, 381, 382
Nikopolis, 612
Niküp, 612
Nistrul, 575
Niš, 612
Niž. Rosul kolo rope, 399
Nogebik, 535
Noskfalwa, 98
Nuch, 46
Nunzou, 46
Nuodu, 296
Nuqucz (=Nucuţ, Ionucuţ), 293

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Nuszdorf, 465
Nuszendorf, 465
Nuz, 296
Nuza, 46
Nuzu, 46
N'egroveţ, 398
Nyágova, 392
Nyahago, 287
Nyáko, 331
Nyárád-Karácsonfalva, 560
Nyársardó, 363
Nyegesth, 266
Nyerges, 540
Nyikó, 560
Nyimiti, 281

O, Ó

Oaia, 78, 324, 446, 559; Drumul Oii, 78, 332; Drumul Oilor, 78, 332
Obârşia, 288
Oberkerz, 551
Oberwalchen, 24
Ó-Besenyő, 515
Obrud, 485, Valea ~, 488
Obrudbania, 485
Obrugh, 485
Obruth, 485
Obsa, 390
Obursa (Felsew ~), 288
Obursia, 288; (Felsew ~), 288
Ocmar(e), 496
Odeşti, 300, 301, 308
Odrzechovski, 408
Oeneus, 612
Oescus, 612
Ogost, 612
Ohaba, 278
Ohabă, 241
Ohaba-Grădişte, 270
Ohabe, 231
Ohabiţa, 241
Ohthon, 228
Ohthunth, 228
Ohton, 228
Ohtum, 228
Ohtun, 228
Ohtuntelke, 228
Oituz, 510
Okmara, 417
Olá (Ola), 147, 351, 361
Olaboz, 280
Olachales (villae ~), 304, 378
Olacorum (ex parte Siculorum et ~), 536
Olachi, 17, 436
Olaci, 7, 17, 559, 625
Olacus, Olakus, 50, 605
Olafenes, 435
Olah, 147, 334, 351, 614
Oláh, 18, 33, 147, 150, 161, 321, 334, 350, 357
Oláhállás, 321
Oláh-Csertész, 380
Oláh-Cziklin, 138
Oláh-Dubova, 219
Oláhfalu, 435, 559
Oláhfalu (Szent-Egyházas ~), 559
Oláh-falu (Kápolnás ~), 559
Oláhfalva, 436
Olahfenes, 435
Oláh ház, 333
Oláh (János), 321
Olahi, 7
Olahi Romani, 17, 101
Oláh-Karácsonfalva, 560
Oláh-Keczel, 300
Oláhkeczel, 446
Oláh Keczel, 418
Oláhó, 382
Oláhpatak, 335
Olahpathaka, 335
Oláhság, 266, 590
Olahsagh, 266
Oláhtanya, 355
Oláh(tanya), 331
Oláhtelek, 303
Oláhujvár, 176, 362
Oláhwár, 176
Olahzanchal, 502, 515
Oláh-Zsil, 273
Olaj, 361
Olajpatak, 361
Olaka, 297
Olan, 396, 397
Olasag, 266
Olaska, 173
Olastal, 171
Olaszfalu=Wallendorf, 138
Olaszi, 591; (Kis ~), 221; (Nagy ~), 221
Olaszka, 138, 213; (Nagy ~), 351
Olaszország, 17
Olasztelek, 590
Olati, 17, 536
Olaufernes, 435
Olay, 351, 361
Olaypatak, 361
Olbendorf, 138, 618
Olcza, 623
Olczy, 623
Olde, 178
Oleştelec, 590
Olgya, 178
Olloság, 590
Olma, 236
Olmányfalva, 214
Olohsagh, 265
Olosag, 265
Oloşag, 265, 590
Olosig, 590
Olozka, 138
Olt, 32, 536, 537, 557, 570, 590
Olteţul, 541, 557
Olth, 537
Oltuk, 297, 514
Olyom, 287
Omlas, 542
Omlás, 542
Omoczel, 53, 161, 296
Omor, 275, 461
Ompaj, 491
Ompay, 490, 491
Ompaycha, 491
Ompeicha, 491
Ompey, 490, 491
Ompoi, 489
Ompoicza, 491
Ompoiţa, 491
Ompoj, 277, 489, 491, 590
Ompoly-Fluss, 492
Ompolyicza, 491
Ompoy, 490
Ompoycha, 491
Omul, 297, 452
Onceşti, 393
Onchafalwa, 278
Onchokfalw, 278
Onchokfalwa, 278
Onchwk, 278
Onciuc, 278
Onpai, 490
Onpoy, 491
Ontelek, 324, 444
Óntelek, 444
Ontelke, 324, 444
Onthelek, 324, 444
Onuz, 237, 300
Opăritul(ŭ), 617
Oprea-Cârţişoara, 551
Opra-Kerczisora, 551
Opreşa, 377
Oprişa, 339, 377
Opriša, 398
Opsa, 390

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Optaşi, Optăşani, Optzeci, 92
Orat', 397
Oravsku Magura, 202
Orda, 46, 47, 95, 106
Ordâncuşa, 307
Ordesch, 531
Ὀρδησσός, 530, 532
Ordo, 147, 155, 329, 363, 388, (Kys- ~), 363
Ordó, 147, 155, 336, 363, 381
Ordod, 147, 363
Ordód, 147
Ordodz, 147, 363
Ordood, 147
Ordou, 363, 596
Ordow, 363, 388
Ordw, 363, 388
Ordza, 343
Ordzovány, 343
Ordzovjány, 343
Oričori, 330
Oričory, 397
Orlat, 480
Orma, 179
Orod, 266
Oroduc, 266
Oronos, 484
Oronyos, 484
Orosfaia, 455
Orosz, 455; (Kis- ~, Nagy- ~), 456; (~-Krucsó) 327
Orosz-Idecs, 279, 456
Oroszmezö, 457
Oroszfaja, 455
Oroszfalu, 278; (Görgény- ~), 456; (Kékes- ~), 457; (Maros- ~), 457
Oroszi (Alsó ~, Felsew ~), 456
Oroz, 278
Orozfalu, 457
Orozfalw, 278
Orozfalwa, 278
Orozfaya, 455
Orozphaya, 455
Orozy, 455; (Felsew- ~), 456
Orsagh, 266
Ortelek, 419
Oruzfalu, 278, 456
Oruzfaya, 455
Orz, 299, 343
Osam, 474, 612
Oslea, 252, 388
Osloveni, 252, 388
Oslu, 252, 297, 514
Osthopan, 130
Ostro-Grun, 396
Ostrov(a), 288
Osul, 252, 297, 388, 507, 514
Osul', 398
Osztopán, 130
Osztopány, 130
Osztupán, 130
Oszverdá, 264
Othmar, 496
Othmaresty, 418
Otmarest, 418
Othuz, Otuz, 510
Ou, 614
Oyka, 143
Ozerel, 396
Ozon, 378
Ozthrowa, 288
Oztopan, 130
Oztro, 288
Oztroh, 288
Oztupan, 130
Ozun, 510

P

Paar, 88
Paath, 130
Pacuiul, 202
Pade-muşată, 615
Padea şoareclui, 615
Padeş-rusca, 457
Padurány, 265
Padurencz, 255
Pagan, 51
Pakurafalwa, 287
Pakwra, 287
Palaj, 369
Palajka, 369
Palé, 369
Paleni hrunč, 396
Palenica, 184, 344, 346
Palia Vlahia, 612
Pálmafa, 142
Pálmafalu, 344
Palmarum villa, 344
Palmesdorf, 344
Palmsdorf, 344
Paltin, 398, 614
Paltina, 162
Pamuk, 130
Pančevo, 267
Panciova, 267
Panciu, 267
Pancsal, 266
Pancsova, 267
Panczal, 266
Pankow, 411
Pannosa=Paunsa, 151
Pansa, 167
Panusa, 313
Panussa, 313
Panusesth, 313
Pánzsa - ér, 167
Paprád, 345
Paratee, 503
Parathia, 503
Pari, 88
Pári, 87, 88
Paristrion, 572
Parkacz, 411
Parschalken, 23 ş. u.
Pary, 88
Pasarel, 616
Pasca, 53; (Paşca), 50, 316, 342
Pascal, 50, 316, 342
Pascha, 53, 298
Pascu, 50; (Paşcu), 50, 342
Páskócz, 381
Pastoreu, 494
Paškovce, 381
Pašküczi, 381
Pašunci, 615, 616
Pat, 130
Pat-al-Boi, 614
Pat-al-Martin, 614
Pátfalu, 130
Path, 130
Πάθισσος, 399
Pathissus, 399
Πατζινάκαι, Πατζινάκοι, Πατζιναχῖται, 509
Paţineşti, 515
Patul'a, 615
Paul, 357
Paulys, 255
Paun, 265
Paùn, 168
Pauna (fem.), 168
Paunčo, 168
Paune, 168
Paunica, 168
Paunka, 168
Paunkini, 168
Paunko, 168
Paunkovič, 168
Paunofci, 168
Paunofski, 168
Paunovac, 103, 168, 603
Paunovič selo, 102
Páunovič, 603
Paunović selo, 168
Paunsa=Pannosa, 151
Pàuša, 168
Pautalia, 616

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Pavlikov hrunj, 397
Pažarel, 330
Pažerel, 330
Pawlest, 255
Pawlesth, 266
Păcuiu, 202
Păcura, 287
Pădz, 614
Păgaia, 419
Păltin, 614
Păltinata, 480
Pănceşti, 267
Părău, 265, 287
Părăul-Cârstei, 552
Păr. Funcelului, 353, 354
Părăul-sec, 39, 544
Păroşi, 394
Păsărel, 616
Păun, 168, 603
Păuna, 168
Păuneşti, 168
Păunul, 168
Pârlita, 480
Pârvul, 617
Pciruiu, 202
Pečeňady, 516
Peceneagul, 515
Peceneg(i), 509
Pecenega, 515
Pečeněška (putě ~), 516
Pećenice, 516
Pecenicica, 515
Pecenişca, 515
Pečenoge, 516
Pečenjevci, 516
Peche, 453
Pecineaga, 515
Pecsenyéd, 516
Pecsenyeska, 515
Pecsenyicz, 516
Pecsinyeska, 515
Peczenižyn, 516
Pědkěčerka, 367
Pekuj, 202, 360, 382, 409
Pekura, 355, 412
Peleca, 398
Peleš, 616
Pélicji, 398
Pelycy, 412
Pelišat, 616
Pelsewczardó, 363
Pereou, 352
Pereou Szék, 352, 482
Pereou-Silly, 274
Perescău, 533
Pereschiv, 533
Pereou-Szék, 45, 152
Perew, 265
Peri, 378, 394
Perő, 287
Perreo, 265
Perro, 265
Pescan, 173
Pescăreşti, 173
Pescari, 173
Pescarul, 173
Peschul, 173
Peska rika, 399
Pestelak, 172, 208
Peščani, 173
Pescenaere, 225, 514
Pešcenica, 173
Pešćenik, 173
Pescera, 295
Peschendorf, 515
Peşteana, 173, 541, 557
Peşteanul, 173
Peştenuţa, 173
Pe[s]than, 173
Pesthyen, 173
Peštivski, 398
Peszkár, 173
Peszkolcz, 173
Peszkovcz, 173
Pethar Zmantara, 603, 610
Pethyche, 328
Petice, 328
Petich, 328
Petics, 328
Peticse (Petecha), 328
Pet'ku, hrunok, 382
Petlo gruń, 398
Petra, 44, 45, 53
Petra Zmantare, 603, 610
Petranka, 408
Petras, 179
Petrasch, 179
Petrel, 349, 408
Petričil', 396
Petros, 399
Petrós, 397
Petrosa, 397
Petrosul, 396
Petrova, 392
Petrüčika gruń, 399
Petrus, 616
Petrüvčik, 399
Petrlaš (=«Petrilaš»), 616
Petych, 328
Pezendorf, 515
Pezkfolua, 173
Pezkfalva, 173
Pezkolcz, 173
Pezkolz, 173
Pezkowc, 173
Piceganii, 516
Picenati, 509
Pichurd, 151
Picinegul, 515
Picioarele Gradului, 395
Piciorul, 395
Pickensdorf, 344
Pickowcze, 344
Picsenyéd, 516
Pičor, 616
Picsord, 151
Picui(ul), 202
Picui, 395
Picuiu, 202
Picueţ, 202
Picueta, 480
Picul, 202, 344, 396
Pid Kičoru, 329
Pid Kručovskom, 330
Piešt'any, 173
Piešva, 516
Pietroasa, 234, 265
Pietros, 396, 397, 409, 412
Pietrosa, 399
Pietroz, 396
Pigulova Rupa 90, 202
Pikfalva, 344
Pikócz, 344
Piksdorf, 344
Pikuj, 202, 396, 397, 398, 409
Pikuj pohari, 397
Pikuj poharj, 396
Pikujata, 202, 397, 480
Pikul, 202, 396, 409
Pikuni, 202
Pikunj, 399
Pinu, 183
Pipirig, 234
Piscar, 172
Piscaroscher, 173
Piscarscher, 173; (fossatum ~), 323
Piscarustou, 173
Piscenaere, 225
Pischaroscher, 323
Pischarus, 173
Pischarustó, 323
Piscu, 53
Piscul-Caşului, 542
Piscur, 53
Piscut, 53
Pişineaga, 515
Pisincz, 102
Piskárkos, 324
Piski, 283
Piskorovce, 324
Piszkor, 323
Piszkorocz, 323
Piszkórocz, 324

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Piszkornicz, 323
Pitkfalua, 344
Pitrus, 367
Piva, 287
Pjatriš, 398
Plaček, 396, 397
Plaemu, 398
Plai, 396
Plaik, 396
Plaiu, 287, 395
Plaj, 360, 368, 369, 382, 396, 397, 398, 399, 409, 412
Pláj, 369
Plajčik, 368, 382, 396
Plajcsik, 360, 382
Plajek, 368, 409
Plajik, 368, 396, 397
Plajki, 398
Plajnicja, 397
Plajok, 368
Plajska, 368, 396
Plajski, 396
Plajskij, 368, 397
Plajsor, 369
Plavuc, 396, 397
Play, 287, 369
Plăişor, 287
Pleši, 398
Plina, 367
Plisaka, 397
Plofalva, 313
Plop, 287, 313
Plopet, 397
Plopul, 265
Plosca, 288
Ploszky Dzal, 409
Poarta Meseşului, 419
Pobrad, 346
Pobrath, 346
Pod, 329
Pod-Kičerov, 397
Pod-Maguru, 330
Pod-Medži-Gurguljatom, 330
Pod oričč, 330
Pod Plaj, 382
Pod Ripy, 382
Poderej, 396, 397, 398
Podhale, 404, 621
Podpula, 98
Podul-Tisei, 403
Podyšery, 397
Podyšur, 367
Podyšurna, 396
Pogy, 277, 287
Poiana, 288; (~ Botizului), 341; (~ Braşovului), 569; (~ Rusca), 457
Pojána, 39, 388
Poienari, 139
Poieni, 39, 265
Poieniţa, 265
Poienicza, 265
Pojény, 39
Poyan, 288
Poyen, 265
Poyenicza, 265
Pojorâta, 480
Pokol-Valcsa, 354
Pokol-Valcsal, 354
Pokol-Valcsar, 554
Pokol-Valcsél, 354
Pokol-Valtsél, 354
Polana, 39, 210, 214
Polanka, 210
Polany, 210
Polyán, 39
Polyána, 214
Polyáńa Ruszka, 457
Polyanócz, 344
Polyenica, 39
Polostra, 288
Polovce, 528
Polovţi, 528
Polozka, 288
Poméjneca, 399
Pomyjnicja, 399
Pomuk, 130
Ponya, 176
Ponye, 176
Ponor, 288
Pooth, 130
Popa, 324; (Király ~), 381
Popárt, 346
Popa-Tatu, 574
Popa-thaua, 324
Popprad, 346
Popra, 346
Poprad, 346
Poprád, 345
Popradno, 345
Popradno gorno, 346
Poprat, 346
Poptoua, 324
Πόρατα, 574
Porc, 57
Porca, 57, 296
Porcea, 57, 326
Porch, 57
Porcha, 57
Porchal, 367, 618
Porched, 326
Porchia, 57
Porchpataka, 324
Porck, 57
Porcsal, 367
Porcsalma, 418
Porcus, 168
Porcz, 419
Porczallya, 419
Porka, 57, 296
Porkulec, 397, 399
Porolissum, 250, 419
Porta, 419
Porţ, 419
Porudenko, 463
Porz, 419
Poschen, 129
Poscu, 53
Poson, 129
Pozsony, 129
Posorogh, 235
Possen, 129
Posun, 129
Potaissa, 250
Poth, 130
Potoc, 456
Potuk Valja maryi, 396
Poula, 98, 296
Pounsa, 167, 603
Powona, 168, 603
Powonica, 168, 603
Poza, 330
Pőstény, 173
Pőtsching, 516
Πράσοβον, 568
Πρασοβός, 568
Πρασοβοῦ, 568
Πρασωβοῦ, 568
Pratay, 503
P[r]athay, 503
Pratul lui Traian, 232
Prázsmár, 541
Prădan, 299
Praezaka, 233, 600
Prebul, 265
Precu, 265
Prečul, 396
Predan, 299
Prehodysta, 288
Preymandorff, 344
Preymendorf, 344
Prekolfalva, 265
Prelučki, 397
Prelukaše, 398
Preszáka, 233, 600
Prezaka, 233, 600
Preszlop, 472
Pretey, 503
Prethya, 503
Pretō, 503
Preucel, Preuchel, Preuchul 143

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Preuteasa, 234, 265
Prezlap, 472
Prezlop, 472
Pričul, 396
Pričül, 398
Prihodişte, 288
Prijm, 398
Prijot, 617
Prim, 344
Primaratik, 397
Primfalva, 344
Prymfalva, 344
Primoćz, 344
Primovcze, 344
Primsdorf, 344
Primus, 298
Primi (villa ~), 344
Pripor, 210
Prislop, 210, 395, 472
Priszáka, 233, 600
Priszlop, 472
Privina (Pribina), 41
Proathay, 503
Prodan, 299
Prodnic—, 575
Prokša, 517
Prokuj, 517
Propodna, 345
Propra, 346
Prosek, 222
Prostury, 408
Prothia, 503
Prozlop, 472
Prutene, 575
Prutul, 574
Pryzaka, 233, 600
Przislop, 472
Ptičoru Dankuluj, 398
Ptjetriča, 398
Pucafolua, 141, 219
Puczafalva, 141
Puczincz, 141, 219
Puczó, 219
Pudilos, 571, 573
Pud Magurov, 397
Pud Menešom, 396
Pudpula, 98, 396
Pui, 277, 287
Pujča, 99
Pujka, 99
Puyne, 176, 603
Pula, 87, 98, 99, 139, 144, 149, 161, 322
Pulach, 99
Pulad, 99
Pulafolua, 98
Pulah, 98, 153
Pulak, 99
Pulan, 99
Pulany, 99
Puławy, 408, 409
Pulca, 98
Pulcu, 98
Pulea, 98
Puleş, 98
Pulia, 98
Pulić, 98
Puliofci, 616
Puliska, 98
Puliske, 149
Puljša, 98
Pulka, 98, 396
Pulkfalwa, 344
Pulkova, 98
Pullendorf, 98
Pulndorf, 98
Puly, 277, 287
Pul(y)a, 152
Pul(y)a (-falva), 98
Pun, 299, 446
Punčela, 354
Punczela, 412
Punie, 176, 267
Pupur vrh, 367
Puntea di Narta, 614
Purcei, 367
Purceilă, 57
Purcel, 57
Purceleni, 367
Purceleşti, 367
Purčenica, 616
Purceşti, 367
Purcica, 367
Puri, 265
Purkeleca, 396
Puszkarsz, 357
Putyrky, 208
Πυρετός, 574
Püspöki, 283
Pwcza dombya, 141
Pwczova, 219
Pwl, 287
Pwla, 153
Pwly, 287
Pwlya, 287
Pwy, 277, 287
Pwygh, 287
Pwyn, 287
Pychor, 151, 618
Pychord, 151, 618
Pychur, 151
Pyd Korastavicij, 367
Pydkorna, 367
Pyd plajčik, 367
Pysky, 283
Pyspuki, 283
Pywa, 287
Pyzkor, 323
Pyztor, 324

Q (=C)

Qrud, 293, 328, 618
Qucus (=Cuc), 293
Querch, 551
Querz, 551
Questest, 300
Qurta, 51, 53
Quza, 53

R

Raad, 324
Raak, 101
Raba, 165, 589
Rabaca, 166
Rábca, 166
Rabca, 166
Rabcha, 166
Rabo, 165
Rabuca, 166
Rabucha, 166
Rabucza, 142, 161, 589
Račanka, 389
Rácza, 347
Rád, 39, 211, 324
Ráda, 39
Rada, 53, 293
Radafalwa, 138
Radalfalva, 138
Radolfalva, 138
Radikalna, 619, 620, 623
Radikalnow, 619, 620, 623
Radikalnia, 619, 620
Radikanowo, 619, 620, 623
Radna, 448, 462, 463
Radnabánya, 463
Radnya, 463
Radol, 99
Radol (-falua), Radolfalua, Radolfalva, 99, 618
Radul, 233, 412, 400, 617, 618
Radulce, 618
Radulcze, 103
Radulovac, 103
Radulfalva, 99
Radulofci, 616
Raduskul, 409
Ragoša, 409
Râjnoava, 569
Râjnov, 567

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Râjnovul, 569
Ramašica, 399
Rama(s)z, 326
Râmnicul, 541
Ramunc, 226
Râmunc, 225, 226
Ramurna potak, 104
Randulna, 408
Râpa, 91, (~ de jos; ~ din sus), 502
Râpău, 91
Rápca, 165
Rapó (Nad ~), 399
Rápold, 282
Rapolt, 282
Rapolth, 282
Rapularum (villa ~), 502
Rapuldarum (villa ~), 502
Rarăul, 347
Rareş, 255, 391
Raros, 255
Rárós, 255
Rarosteleke, 255
Rárostelek, 255
Rarosthelek, 255
Rasnow, 569
Ratiaria, 612
Rătunda, 396
Râu-Bărbat, 286
[Râul]-Crişilor, 504
Râul-Fetii, 451
Ravó, 153
Rawó, 153
Rea (Valea- ~), 265; Vallareh, 485
Rebca, 166
Rebce, 166
Rebche, 166
Rebchefew, 166
Rebra, 471 (Also ~, Felsev ~), 471
Rebre, 471
Rebuca, 166
Rebuce, 166
Rebucha, 166
Rebuche, 166
Rebucza, 161, 589
Rebucze, 142, 161, 166
Redikanovo, 208
Redykalnia, 619
Ῥήχιος, 593
Reissən, 456
Reisdorf, 456
Reissdorfken, 456
Reissdrəf, 457
Reisswâlt, 455
Reitwalchen, 24
Rekita, 398
Renka, 150
Repa, 91
Répa (Alsó ~ , Felső ~), 502
Repafalva, 502
Répafalva, 502
Repafalwa, 502
Repce, 166
Répce, 166
Repche, 166
Repczefew, 166
Repede, 380, 459, 461
Repedea, Valea-repede, 395, 459
Repedele, 459
Repedő, 396
Rependorf, 91, 502
Ressəkaul, 457
Ressgass, 457
Reubach, 324
Reucza, 161, 221
Reussbach, 458
Reussdorf, 457
Reussdörfchen, 456
Reussdörfel, 456
Reussen, 456, 472
Reussgasse, 457
Reussenkaul, 457
Reussischdorf, 456
Reussmarkt, 456
Reu-Száduluj, 555
Reukanisa, 256
Revucza, 161
Revucze, 221
Rewbach, 324
Rewuche, 221
Rew-kanisa, 256
Rewsmark, 456
Rewsyndorff, 457
Reybach, 324
Riket'aska, 398
Rinzak, 329
Ripa- sau Répafalva, 91, 502
Ripafalua, 583
Ripafolva, 502
Ripa pohary, 396
Ripău, 91
Rippa, 91
Ripilju, 396
Ripina, 394
Ripinka, 397, 398
Ripinski, 398
Ripišča, 367
Ripišin, 330
Ripjinka, 396
Ripy, 382, 396
Rivnij hrunj, 398
Rmâni (Rmani), 614
Rocna, 417, 463, 496
Rode, 469, 504
Rodna, 417, 448, 459, 462, 463, 496
Rodnə, 462
Rod'na, 463
Rodona, 463
Rodu, 295
Rodul, 412
Rogna, 417, 463, 496
Rohman, 211
Roj, 153
Ῥωμαῖοι, 16
Roman, 77, 147, 208, 218, 230, 281, 382
Romanaţ, 251
Romanaţi, 77
Romančata, 330
Romând, 77
Romanenka, 396
Romanesth, 255, 266
Românești, 266
Románfalú, 77
Romani, 16, 17, 23, 26, 77, 603
Romani = Blahi, 16—17
Roman(ia), 612
Romanice, 208,
Romanikiv, 382
Romaniszka, 360, 382
Romanivče, 382
Romanivci, 397
Romanivka, 382
Romanjanka, 344
Romanka, 382, 399
Románócz, 77
Ῥωμᾶνοι, 16
Romanov, 329, 330, 367, 398
Romanova, 77, 208, 367
Romanovec, 381, 382, 396
Romanovka, 382
Romanovo, 367, 388
Romanpataka, 395
Románpataka, 381
Romanpathaca, 395
Romansky potok, 208
Romántelke, 77
Romanul, 77
Românul (Alexandru ~), 410; (Chiril ~ , vlădică ortodox), 410
Romanuska, 396
Romanuv, 367
Romaşcan, 281
Romaški, 388
Romašky, 388
Romhány, 211; (Kis ~ , Nagy ~), 211

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Romhein (Gross- ~, Klein ~), 211
Romonest, 266
Romoniest, 266
Romonovcz, 77
Romonowcz, 99
Romonya, 89, 135, 154, 603
Roncha, 151
Ronga, 151
Ronka, 150, 151
Roosk, 444
Ropa, 197, 399
Ropicza, 197
Ropiczka, 197
Roschkowitz, 343, 361
Rosenau, 569
Rosije, 489
Rosinc, 99
Rosk, 444
Roskest, 265
Roskfalva, 343, 361
Roskh, 444
Roskócz, 328, 343, 361
Roskowan, 361
Roskovány, 361
Roskovcz, 328
Rosnou, 569
Rosul kolo Ozera, 399
Rosul kolo rope, 399
Rosulna, 412
Rosynch, 99
Rosyncz, 99
Roszcsür, 456
Roşcheşti, 265
Roşia, 250
Roşia-Abrudului, 489
Roşia-de-Munte, 489
Roşie (Valea ~), 489
Roškaňa, 367
Roškova sihlě, 398
Roškovcze, 343, 361
Roškovsku (Za ~), 330
Rōthfōs, 223, 348
Rothna-Bánya, 463
Rotund, 292
Rotunda, 292, 307, 321, 348, 408
Rotundul, 292, 396, 409, 411, 412
Rou, 47, 153
Rouz, 47, 153
Rov, 153
Rovfolu, 153
Rovó, 153
Row, 153
Roy (de ~), 153
Rózsapataka, 457
Rozsnyó, 569
Roztucz, 408
Rucsi, 265
Rucz, 265
Ruda, 288, 463, 487
Rudabaia, 463
Rudana, 448, 462, 464
Rudăria, 463
Rudenica, 463
Rudenice, 463
Rudenka, 463
Rudenko, 463
Rudersdorf, 138
Rudina, 463
Rudinice, 463
Rudinikī, 463
Rudna, 463, 464
Rudna Gora, 463
Rudnə, 462, 464
Rudnica, 463
Rudničko, 463
Rudnik, 463
Rudnjak, 463
Rudno, 463
Rudnyky, 463
Rug, 297
Ruga, 297
Rugašó, 398
Rugi, 265
Ruginocz (=Ruginos), 255
Ruginos=Ruginocz, 255
Ruginos, 265
Rugulet, 616
Rugus, 343
Rugyinolcz, 255
Ruhcmark, 456
Ruhman, 211
Ruien, 471
Rujen, 471
Rumân, 436
Rumana, 396
Rumanu, 208
Rumâneşti, 255
Rumărula (Bodea ~), 606
Rumeni, 26
Rumolt, 226
Rumon, 606
Rumun, 436, 559
Rumunest, 266
Rumuniesthi, 266
Rumunyest, 266
Runc, 150, 287
Runcul, 394
Rungebuns, 24
Rungeletsch, 24
Rungelitsch, 24
Rungury, 412
Rungury, 408
Rungg, 24
Runggen, 24
Runk, 330
Runka, 150
Runko, 330
Runkul, 397, 398
Runkur, 330
Rupa, 105 (La ~), 90
Rup(p)a, 90
Rupe, 90
Rupea, 90
Rupişti, 382
Ruptury, 396
Rus, 278, 457, 458, 598
Rusaliile, 49
Rusal'e, 49
Rusca, 241, 457, 598
Rusca-montană, 457
Ruscberg, 457
Ruscha, 265
Ruschiţa, 241, 278, 457
Ruscior, 457, 458, 598
Rusciori, 456
Ruşi, 278, 456, 457, 598
Ruşii Bârgăului, 457; ~ Munţi), 457
Rusilov hrunok, 382
Rusincz, 99
Rusmark, 456
Rusova-nouă, 457; (~ veche), 457
Rus-pe-boul, 412
Russ, 278, 457
Rustky-kručov, 327
Rusu-de-jos (~ ~ sus), 457
Rusynchzench-myclos, 99
Ruszka, 240, 241, 457
Ruszkabánya, 457
Ruszkitza, 240
Ruszova (Ó- şi Uj-), 457
Rüsz, 456
Rusor, 457
Ruthenica (Villa ~), 456
Ruthenorum (Villa ~), 456; (Villa ~ inferior; ~ ~ superior), 456
Ruu Száduluj, 555
Ruzdorffkin, 456
Ruzmargt, 456
Ruzmark, 456
R$_{u}^{e}$zmarkt, 456
Ruzs, 265
Ruzsbach, 343
Rwchz, 265
Rwda, 288
Rwgy, 265
Rwnk, 287
Rwny Plaj, 382

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Rwpa, 90
Rwp(p)a, 90
Rws, 278
Rwsincz, 99
Rypiana, 408
Rypianka, 408
Rypna, 409
Rywsdorfken, 456
Rzepecz, 408
Rzepedž, 409
R'aped', 380, 461
R'apid, 382
R'apidčik, 382

S (S, Z)

Sabaria, 24
Sac, 53, 151, 181, 265
Saca, 44, 45, 53, 180, 265 352, 600
Sacă (Valea-~ sau seacă), 39, 482
Sach, 267
Sachal, 255, 268
Sachyal, 267
Sacșa, 151
Sacul, 87
Sad, 288, 540, 555, 557, 590
Sada, 283
Sadina, 555
Sadok, 555
Sadova, 555
Sadovec, 555
Sadovik, 555
Sadovo, 555
Sadu, 555
Sadul, 555
Sagra, 469
Σαίνδρου=Sándor, Sandru, 148
Sakan, 153
Sala, 164
Σάλα, 164
Salan, 428
Salanus, 12, 428
Salari, 166
Salaš, 210
Salaše, 210
Salašisko, 620, 623
Salch, 153
Salešel, 396
Salinae, 250
Salla, 164
Salle, 164
Salona, 615
Salova, 471, 476
Salția, 614
Salva, 471, 476
Salwa, 471
samaicen, 476
Samar, 614
Samard, 134
Samari, 135
Samaria, 100
Samotul, 348
Samum, 474
Samus, 474
Samusch, 475
Samusimus, 476
Samusius, 475
Sandru, 148
Sanetóre, 368
Sarasău, 377
Σαρατ, 474
Sargetia (Σαργέτια), 276,278
Sarkel, 533
Sarmizegethuza, 250, 270
Sarsabis, 523
Sasin, gruń, 396
Sasul, 396
Satschallen, 268
Satu-lung, 416
Satu-mare, 416
Satu-mic, 416
Satu-nou, 417
Satu-rău, 417
Sauch, 361
Saus, 612
Sava, 600, 612
Sawch, 361
Savka, 600
Savus, 612
Săbiș, 461
Săcară, Săcărea, 299
Săcel, 255, 394
Săcelul, 543, 565
Săciul, 394
Săcmar, 463, 496, 417
Săcmariu, 417
Sădovinile, 556
Sălăgenii, 597, 598
Sălagiu, 418, 421, 597
Sălăuța, 476
Sălciua-de-jos, 485
Săliște, 566
Sămușeni, 476
Săracu, 332, 614
Sărand, 307
Sărata, 480
Sărățel, 472
Sărună, 615
Sătmar, 416, 463, 496
Sătmar(iu), 417
Sâlha, 265
Sâmedru, 100
Sâmtu, 130
Sâncel, 267, 501, 515
Sâncelul, 130
Sând, 484
Sânger, 483
Sântioana, 477
Sântu, 130, 502
Sârba, 280
Sârbeni (Adunați ~), 280
Sârbesc (Măceșul ~), 280
Sârbești, 280
Sârbi (Băleni ~; Brebeni ~; Ciocănești~; Domnești~; Gâștești ~; Iepurești ~; Leurdeni ~; Șușani ~); 280, 394
Sârbii-de-jos, 280
Sârbilor (Odaia ~), 280
Sârbova, 280
Sârbului (Grădina ~), 280
Sârsca, 280
Scamard, 134
Scară, 614
Scârpa-lată, 614
Sčaul, 398
Scecu, 44
Scekpotok, 44, 152, 327, 352, 482
Scemsa, 55
Scenmaria, 100
Scend, 484
Scentuka, 296
Scequ, 53, 55, 151, 352
Sceraka, 296, 298, 587
Scerep, 289
Sceret, 473
Scevrin, 261
Scheia, 279
Scheilor (Valea ~), 279
Schepuri, 615
Scheiul, 279
Schiaua, 279
Schiulești, 279
Schultetus (Paul ~), 219
Scibiensis, 552
Scinth, 484
Sclineasa, 614
Scroafa, 313
Scrofetina, 615
Scropha, 313
Seaca, 352
Sec, 39
Secări, 614
Seck, 138
Sechel, 267
Secu, 44, 53
Secu-veieze, 44, 45
Secul, 87

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Sehla, 209, 397
Sehl'anček, Sehl'ančik, Sehl'anski, 269
Sehli, 330
Sekatura, 409, 412
Seketura, 396, 398
Seketuŕa, 396
Sekul, 396, 398
Seliştea, 394
Seliştea Comanului, 530
Send, 484
Seneslav, 229
Sensath, 92
Sensathy, 92
Senta, 130
Sera Kiczera, 382
Serbiceni, 280
Serbuşca, 280
Serdicae, 612
Sered plaj, 399
Sered Tisi, 403
Seret, 456, 473, 547
Σέρετος, 474
Sereţel, 458
Sereţelul, 456
Sešul (=«Şesul»), 396
Severeanu, 264
Severje, 262
Severin, 261, 262
Severinul, 261
Severinului (Câmpul ~), 261
Severineşti, 261
Severovac, 262
Severovci, 262
Sibać, 553
Sibiciu, 553; Valea Sibiciului, 553
Sibiciul-de-jos, 553
Sibiel, 553
Sibiiu, 108, 552, 557, 590
Sibieşti (Hotarul ~), 553
Σιβίνιον (μητρόπολις...τὸ...), 552
Sibin, 552
Sibiń, 590
Sibině, 552
Sibinĕne, 552
Sibinĕni, 552
Sibinj, 552, 553
Sibinjanin Yanko, 554
sibinskoga, 552
sibinskim, 552
sibinskii, 552
Sibinu, 552
Siculi, Situli, 536, 559, 625
Sielce, 411
Sienków, 411
Sihla, 197, 209, 344
Sihla Giamirina, 209
Sihla Giamărei, 209
Sihla Gamirina, 605
Sihl'ani, 209, 398
Sihl'ančik, 269,
Sihl'anski, 269, 396
Sihlava, 184
Sihlca, 197
Sihelné, 209
Sihelne, 219
Sihlov, 620
Silha, 242
Silhyj, 389
Silistra, 612
Silov, 620, 623
Simeria, 283
Sinatorja, 367
Sing[u]relu, 614
Sinteşti, 130, 502
Sipitul, 412
Sirac, 332
Sirač, 104
Siracu, 332, 614
Siret, 473
Sirinyj hrunók, 389
Sirma, 332
Sirmium, Sĭrmi, 612
Sitarov hrunj, 399
Siwula, 409
Skerešora, 367
Sk'ăpuri, 615
Skotarčik, 381, 396, 397
Skotarničĕ, 381, 382
Skotarnĭcĕ, 597
Skotar'skij, 382
Skotarsjkij, 381
Skotniki, 348
Skoruşina, 396
Skundul', 396
Skurtul, 397
Skylov hrunok, 382
Slacna, 496
Slanik, 445
Slatinei (Valea ~), 395
Slatna, 496
Slănic, 458
Slănicul, 598
Slătioara, 395
Slimnic, 556, 557
Slivnic, 556
Sloveanca, 280
Smederevo, 100
Soaka, 153
Soča, 388
Sočanica, 102
Sočatj, 396, 399
Socea, 361
Soceni, 361
Sočet, 163, 398
Socet, 361
Socetul, 361
Sochel, 355
Socsán, 361
Socul, 361
Sodenbach, 555
Sohodol, 494
Sola(m), 164
Solczwa (Also ~, Felsew ~), 485
Sol'nik, 445
Solnoc, 445, 458
Solnoc-Dobâca, 458
Solnoc-Păţăluşa, 458
Soloneţ, 445, 458
Solonţ, 445
Solovăstru, 456
Soloucu, 13
Someş, 475
Someşul, 474
Somiş, 475
Somova, 476
[Somo]vit, 612
Sompach, 100
Somysius, 475
Sor, 300
Sora, 311
Sord, 149
Sore, 311
Soretić, 311
Soricu, 311
Sorin, 311
Sorinus, 311
Sorou, 83, 236, 300
Sorul, 292
Souzu, 53
Sozou, 53
Spata, 265
Spânzuraţi, 265
Spin, 234, 287
Spina, 209
Spini, 436
Splaj, 409
Splina, 396, 397, 398
Spišska Magurka, 202
Srědecĭ, 579, 612
Srancul, 399
Sremъ, 579, 612
Stana, 443
Stancel, 408
Stančul, 348
Stanczul, 408
Stanile, 615
Stanişor, 615
Stanišora, 397
Stanzel, 349

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Staol, 171
Stara-Bešenowa, 515
Stara Zagora, 470
Stari Vlah, 612
Staul, 3, 151, 171, 194, 623
Stavišora, 397
Stârci, 347, 395
Sthan, 295
Sthanunz, 296
Stephanopolis, 567
Stežeret, 329, 399
Stenke, 396
Steneck, 355
Stenešur, 398
Stenišora, 398
Stinka, 367, 399
Stinky, 367
Stini, 399
Stinni, 398
Stipid, 279
Stramtura, 330
Stramtúra, 382
Strankul, 397
Stranturi, 330
Stranzul, 399
Strâmtura, 265, 395
Valea Strâmturii, 395
Strasswalchen, 24
Strechea, 414
Strehl, 276
Streiu, 275, 598
Streja-Cârţişoara, 551
Strel, 276
Strele, 278
Stremba, 396, 397
Strěmba, 396
Streminos, 399
Stremtura, 330, 382, 389, 397, 398, 399
Stremtúra, 382
Stričineska, 397
Strig, 276
Striga, 152, 157
Strigh, 276
Strimba, 395, 396, 397, 399
Strimbicja, 396
Strimčeščik, 397
Strimčeska, 397
Strimčiska, 397
Strimka, 397
Στρόγγες, 61, 62, 595
Stroia, 278, 287
Stroiéle, 278
Strolla, 276
Stromba, 395
Strop, 330
Stroya, 278
Stroyafalwa, 278, 287
Struga, 102, 103
Struma, 61
Strunga, 208, 396, 398, 412, 615
Strungi, 221
Strungula, 615
Strungy, 399
Strunžena, 412
Strunžiska, 208
Strunžisko, 208
Struszora, 412
Struza, 230
Stry, 275
Strygh, 276
Strymba, 408, 412
Strymby, 396
Στρυμών, 61
Strzulki, 346, 408
Strzylki, 175, 479
Strъmci, 616
Stumful, 196, 618
Stupuan, 130
Sturdza, 479, 614
Sturz, 175, 347, 479
Sturza (Zghiabul ~), 175, 479
Sturzeni, 175, 479
Stynka, 382, 397
Su corună, 604
Sugari, 135, 139
Suligata, 480, 494
Suma-cu-bradu, 615
Su mărzin, 604
Surapat, 398
Surda, 149
Surducul, 395
Surdus, 149
Surpi, 614
Surupoasa, 395
Susani, 265
Svatopluk, 42
Swrda, 149
Sybinel, 553
Sybynel, 553
Syhla, 409
Syhła, 411
Syhlos, 409
Synkrélion, 614
Sypprach, 339
Syrbuk, 97
Szaak, 265
Szák, 87, 151
Száka, 39, 44, 87, 149, 153, 157, 267, 300, 352, 600; (Vale sau Valle ~), 237, 352, 388, 600
Szákafalva, 175
Szákafölde, 149
Szacsal, 267, 394
Szacsel, 267
Szad, 555
Szád, 555
Szadinum, 555
Szádurel, 555
Szakmár, 417
Szakoyafalva, 254
Szákul, 87
Szala=«Zala», 23
Szala, 164, 589
Szalán, 428
Szalwa, 471
Szamárd, 503
Szamárdi, 134
Szamárkút, 134
Szamotul, 409
Szamus, 475
Szancsal, 267, 501
Szancsel, 268
Szanda, 211
Szárafalwa, 255
Szarand, 307
Szaránd, 307
Szárazpatak, 45
Szarvaszó, 377
Szat, 99
Szát, 99, 267
Szátok (Alsó ~; Felső ~), 211
Szatu-mik, 416
Szaturó, 417
Szeben, 552, 553, 554, 590
Szebenpuszta, 553
Szebény, 553
Szebenye, 553
Szecsa, 267
Szecse, 267
Szecsel, 267, 565
Szecsely, 267
Szegaszó, 540
Szegpalaj, 369
Szék, 39, 352, 557
Székaszó, 540
Szék-aszo, 544
Szék-Asszó-patak, 39, 45, 152, 352, 482
Szék-Aszszópatak, 540
Székelyjó, 391
Székely-Vaja, 559
Székpatak, 138
Székpataka, 352
Szék-pataka, 482
Szelezsány, 597
Szelicze, 165, 589
Szelindek, 556
Szelistye, 566
Szencsel, 267

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Szend, 484
Szendrő (Vég- ~), 100
Szengyel, 483
Szen(t)-szát, 92
Szenta, 130
Szent-Mária, 100
Szerbest, 280
Szerbfalva, 394
Szerdahely, 456, 473
Szeredafalva, 473
Szerednij i Horbčanskij hrunok, 382
Szerep, 289
Szeret, 472, 473
Szeretfalva, 456, 472
Szeretmér, 473
Szerfalva, 280
Szibiel, 553
Szidorfalva, 381
Szilha, 209, 255
Szilos, 540, 541
Szilospatak, 540
Szinatoria Polyána, 368
Szinta, 130
Szirák, 39, 211
Szirák, (Zyrack, Zyrak), 332
Szirákó, 332
Szirb, 280
Szirbfalva, 394
Szirbova, 280
Szirma, 332, 388
Szkotárszka, 381, 597
Szkrofa, 313
Szkrofafalva, 313
Szlányk, 445
Szocs, 361
Szocsed, 361
Szocsel, 267
Szoczócz (Kis- ~; Nagy ~), 183
Szohodol, 45
Szolcsva (Alsó- ~;Felső- ~), 485
Szolnok, 445, 458
Szőlőmál, 111, 113
Szolonkamen, 428
Szompács, 130
Szompács=«Sancta Pax», 100
Szor, 235, 236, 310
Szór, 79, 83, 236, 300
Szord, 149
Szőlőmál, 154
Szörény, 261, 262
Szounok, 445
Szounuk, 445
Szővérd, 263—264
Szpin, 436
Sztana, 443
Sztánfalva, 375, 380
Sztopán, 130
Sztrej, 275
Sztreza-Kerczisora, 551
Sztretye, 414
Sztrigy, 276
Sztupán, 130
Szuhapatak, 45
Szula, 149
Szuli, 149
Szurd, 149
Szurda, 149
Szurdi, 149
Zaac, 267
Zaad, 283
Zaak, 87, 151, 265
Zaaka, 267, 600
Zaath, 267
Zach, 267
Zachal, 267, 394
Zachel, 255, 267, 394
Zachol, 267, 394
Zad, 283
Zadmari, 416
Zak, 87, 151, 265
Zaka, 53, 153, 180, 267, 300, 308, 352, 600
Zakafalva, 175
Zakafelde, 149, 600
Zake, 352
Zakony, 265
Zakul, 265
Zalatina, 378
Zaloa, Zalowa, Zalva, Zalwa 471
Zamard, 134
Zamarkuth, 134, 444
Zamartelek (~ thelek), 444
Zamos, Zamus, 475
Zanchal, Zanchchal, 267, 502, 515
Zarafalva, Zarafolua, 255
Zath, 267
Zatmar, Zathmar, 416
Zec, 138
Zecha, Zeche, Zeeche, 267
Zeck, 149
Zeek, 44, 138, 152, 221,
Zeekfa, 45
Zehla, 209, 242, 255
Zek, 44
Zekmal, 44
Zekpatak, Zekpathak, 44
Zekpathaka, 418
Zeku, 44, 53, 152, 352, 482
Zekul, 87
Zekzeleu, 44, 45
Zela, 209, 255
Zelemal, 112, 113
Zeles Ardo, 388
Zelewmal, 111—112, 113
Zelewswegyardo, 388
Zelha, 209
Zemaria, 100
Zemariafolua, 100
Zembeta, 326
Zencha, 130
Zenchel, 267
Zend, 484
Zengel, 483
Zenghyel, 483
Zenthgel, 483
Zenthmaria (Zenth Maria), 100
Zenthyan, 477
Zengyel, 483
Zepus, 339, 346
Zerb, 280
Zerbfalva, 280
Zeren, 262
Zereniensis, 261
Zerep, 289
Zereth, 456, 473
Zerethmer, 473
Zeuren, 261, 262
Zeurend, 261
Zeureniense, 261
Zeurim, 261
Zeurin, 261
Zeuriniensis, 261
Zeuwrin, 261
Zevlevmal, 112, 113, 180
Zewlewmal, 112, 113
Zewlesardó, 363
Zewlesmegyardo, 363
Zewren, 262
Zewrend, 262
Zewrum, 262
Zewryn, 261, 262
Zeynd, 484
Zezulińce, 411
Zhomos, 475
Zilagh, 418
Zima, 180 (cf. şi Z)
Zintha, 130
Zirma, 388
Zpata, 265
Zpatele, 265
Zpatha, 265, 266
Zpenczwracz, 265
Zochwa, Zolchwa, 485
Zomos, 475
Zompacz, 100
Zomus, 475

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Zonchel, 267, 501
Zopus, 339
Zor, 83, 236, 300
Zorwazou, 377
Zotmar, Zothmar, 416
Zounuch, 445
Zounuk, 445
Zöbern, Zöber(n) bach, 23
Zthana, 443
Ztrekle, 414
Z[t]remtura, 265
Ztrijd, Ztryg, Ztrygh, 276
Ztupan, 130
Zuccza hegye, 485
Zuhodol, 494
Zumpach, 100
Zumus, 475
Zurd, 149
Zuthumar, 416
Zuzany, 265
Zwrda, Zw[r]da, 149
Zwrdy, 149
Zwryn, 262
Zybinel, Zybinyel, 553
Zychee, 267
Zyk, 138
Zyktou, 44
Zynd, 484
Zyntha, 130
Zyrack, Zyrak, 332

Š (Ş, Š, S, Sz, Sc, Sch, Sh)

Şamşud, 466
Şandru, 148
Şămitra, 100
Şchei, 279
Şcheia, 279
Şcheuleţul, 279
Şebeş, 461
Şepteşti, 92
Şerban, 399
Şerpeşti, 265
Şesŭ, Şeşŭ, 615
Şesul, 396
Şieu, 391, 395, 460, 461, 472, 541
Şieuţ, 395, 541
Şimleu, 420
Şintereag, 169
Ştea, 279
Ştebioara, 396
Şt'edza, 395
Şt'edzea, 395
Şteiu, 279
Şuşani-Sârbi, 280
Şut(ul), 74
Šaptinovici, 103
Šarbova, 361
Ščaul, 396, 397
Ščauna, 397
Ščavna, 397
Ščavul, 412
Ščerban, 397
Šelnica, 83
Šerbovec, 381
Šerbovića, 382
Šerbüczi, 381
Šesolom, 396
Šesa, 397
Šesul, 398, 412
Šesu Monasteri, 399
Šisa, 397
Šojmul, 398
Šoltiska, 344
Šopurka, 396, 398
Števjera, 396
Števjór, 398
Števjora, 396, 397
Štivjora, 396
Šutaki, 382
Šutovce, 174, 623
Šutovo, 183
Sajo, Sajó, 391, 460, 472
Sándor, 148
Sándorfalva, 375, 380, 392
Santhafalua, 343
Sarbó, 361
Sarbova, 361
Sarosszeek, 138
Sarosszeg, 138
Sebes, 457
Senk, 443
Sepche, Septhe, 141, 600
Serbócz, 381
Serpest, 265
Sewpthe, 141, 600
Sill, 273
Sillus, 273
Sily, 273
Sink (Kis- ~, Nagy-), 443
Sitza, 154
Skey, 279
Scley, 279, 414
Somló, Somlyó, 420
Soon, 149, 211
Söpte, 141
Stal (Stál), 171
Steé, 279
Stej, 279
Steja, 279
Stirka, 60, 324
Sudya, 255
Sugatagfalva, 378
Sugdya, 255
Sugya, 265
Sul, 296
Sula, 298
Suna, 149
Sunad, 227
Sunc, 297
Sune, 297
Surk, 324
Suta, 584
Sutócz, 174
Sutto, 74
Suttó, 183
Sutovó, 74
Swggya, 255
Swgya, 255
Swn, 149, 211
Swthas, 584
Syl, 273
Sypprach, 339, 340
S(z)eptino(v)cz
Szeszory, 412
Scapte, 141, 600
Schenka, 443
Schewis, 459
Schill, 273
Schily, Schiul, 273
Schïwəss, 459
Schlossberg, 272
Schubanca («Ciobanca»), 299
Schut, 584
Schutu, 74, 584
Schwarz-wasser, 543, 565
Schwaz, 24
Shut, 74, 300

T (Ch)

Taath, 181
Tácz, 79, 161, 182, 570, 573
Tadeu, 53
Tadey, 53
Taksaba, 524
Talabă (Talaba), 524
Talana, 168
Talena, 168
Talpeš, 396
Talpiš, 396
Tàmiš, 244
Tanch, 443
Tancs, 443
Taplocza, 562
Tapolcza, 562
Tápšur, 367
Tarabul, 397
Tard, 481

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Tárd, 481
Tastra, 297
Tarnován, 255
Tat, Tát, 79, 83, 157, 161, 181, 570, 573, 574
Tata, 293
Tathemerhaza, 287
Tath, 181
Tatha, 574
Tatol, 181, 574
Tatomir, 181, 287, 574
Tatomireşti, 181, 574
Τάτος, 181, 573
Tatra, 344, 345
Tatrang (Tatráng), 541
Tatrangen, 541
Tatrángbach, 541
Tatrangia, 541
Tatu, 181, 574
Tatul, 181, 396, 397, 574
Tatulescu, 181, 574
Tatuljeska, 396
Τατοῦλος, 181, 574
Τάτους, 181, 573
Τατούς, 574
Τατρύς, 573
Tălăbescul, 524
Tătulești, 181, 574
Tăutulești, 280
Tâlva, 200
Tâmpa, 121
Tâncabă, 524
Târlung, 541
Târlungeni, 541
Târnava, 499, 501, 516 ,590
Târnăviţa, 501
Târnova, 501
Teka, 53
Tecu, 53
Tehomiri, 235
Teku, 53
Telcea, 83
Telce, 83
Telče, 83
Telciu, 83, 471
Telcz, 471
Teleč, 83
Telecí, 83
Telena, 240
Teleorman, 530
Teltscha, 83
Tel'ače, 83
Temereşti, 234
Temes, 173, 244
Temesch, 244
Temesest, 244
Temesecz, 244
Temesel, 255
Temeshel, 255
Temeshely, 503
Temesiensis, 244
Temeşeşti, 244
Temeşel, 255, 503
Temişani, 245
Temnatik, 360, 382
Tempa, 396, 397
Tempnekul, 182
Tencus, 53
Teniatyska, 411
Teniatyszcze, 411
Tenžul, 396
Terchye, 312
Terek Alutus, 537
Teresku, 349, 408
Teresthe, 312
Terešel, 396
Terlunzsán, 541
Terlunzsen, 541
Ternáva, 501
Ternova, 501
Τήσα, 399
Tesčora, 399
Teslui, 532, 541, 557
Tësza, 400
Teiu, 277
Tetone, 181, 574
Thaemisch, 475
Thalaba, 524
Thata, 181
Thatal, 181, 574
Thathamer, 181, 574
Thatol, 181, 574
Thatou, 181, 574
Thatul, 181, 348, 408, 574, 617
Thatull, 574
Thatur, 181, 574
Theke, 53
Thel, 277
Thelch (Thech, Chech), 468 471
Thelena, 168
Therd, 481
They, 277
Thicia, 400
Thize, 400
Tholna, 168
Thonuzoba, 516, 526
Thooth Boozfalwa, 280
Thopa, 443
Thorenburg, 482
Thoty, 280
Thothboz, 280
Thotesd, 280
Thotesdfalva, 280
Thothfalw, 280
Thothfalwa, 280
Thuca, 354
Thumesch, 475
Thurd, 481
Thurda, 454, 479
Thurde, 479
Thuza, 418
Thwrda, 454
Thychia, 400
Thymothey, 53
Thyscia, 400
Thyza, 288, 403; (Kys- ~), 288
Thyzel, 485
Τιαραντός, 474, 530
Tiasum, 567
Tibisia, 244
Τιβίσκα, 244
Τίβισκον, 244
Τίβισκος, 244
Tibiscus, 400
Τίβισις, 244
Tibissus, 244
Ticce, 400
Tice, 400
Ticera, 198
Ticia, 400, 403
Tierna, 237, 238
Τίγας, 399
Tihomereşti, 234
Tilişca, 83
Tilva, 200
Timacus, 612
Τιμήσης, 244
Τιμήσις, 244
Timeş, 244
Timis, 244
Timiş, 108, 173, 244, 400, 541, 544, 557
Timişeşti, 244, 245
Timok, 612
Timpa, 396
Timşor, Timsor, 360, 381
Tipászó, 333
Tirnáva, 501
Tisa, 163, 288, 389, 399, 403
Tisăul, 403
Tisăuţi, 403
Tisia, 399
Tisin, 403
Tiskou (Za ~), 403
Tisó, (Za ~), 403
Τισσός, 399
Titia, 400
Τίτζα, 399, 400
Τιφήσας, 244
Tiza, 399, 403

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Toarcla, 541
Toca, 354
Tocsabeţ, 524
Tokaj, 355
Toksaba, 524
Τοξάβης, 524
Toksobič, 524
Tolna, 83, 168, 240
Tollona, 168
Toltia-mare şi mică, 280
Tomi erdő, 151
Tomnatic, 396
Tomnatik, 396, 398
Tomnatyky, 412
Tomor, 615
Topa, 53, 443
Toplicza, 562
Topliţa, 395, 562
Topologul, 557
Topsa, 54
Tord, 481
Torda, 478, 482, 590
Tordas, 480
Tordátfalva, 480
Tor(d)emburg, 482
Toremburg, 590
Torkii, 510
Tortillou, 541
Tortol, 344 (scris: tortol)
Tostej gruň, 399
Tót-Boz, 280
Totea, 280
Totesd, 280
Toteşti, 280
Tótfalu, 280
Tothesth, 280
Tothfalu, 280
Toti, 280
Tóti, 280
Toty, 280
Tovstyj hrunj, 397
Toul, 295
Tounj, 105, 136
Tömös, 244, 541, 544
Törtel, 297
Trąbki, 348
Traianus, 612
Traján, 232
Traján-koporsója, 232
Trasnista, 382
Traunwalchen, 24
Trâmpoiele, 491
Tremšal'ova stremtura, 399
Trestia, 312
Tresztia, 312
Tresztye, 312
Tresztyefalva, 312
Tre-Văile, (Dealu ~), 395
Trezthe, 312
Trâmpoiele, 492
Tri golary, 399
Trimpoel, 491
Trimpoele, 492
Trimpojel, 492
Troian, 232
Troianele, 232
Troieni, 232
Trojan(ŭ), 185, 612
Trojanovicza, 185
Troyan, 179
Tsierna, 238
Tub, 297
Tubul, 297
Tubus, 297
Tulnic, 103
Tuna, Tunɛ, 577
Tunata, 153, 480, 603
Tungujei, Tunguz, 503
Tuol, 97
Tuonouua, 578
Tupa, 53
Tur, 478
Túr, 478
Turăşti, 615
Turba, 47
Turbacil', 396
Turbacz, 346, 348, 408
Turbarewch, 265
Turbat, 396
Turbata, 480
Turd, 481
Turda, 292, 293, 300, 426 478, 479, 482, 590
Turdea, 481, 482
Turdaş, 480
Turdăteşti, 480
Turdes, 297
Turdeş, 480
Turdis, 297
Turkel, 408
Turkul, 348, 397
Turkulec, 397
Turlui, 527, 532
Turnul-Severin, 250, 261
Turtaba, 524
Turtella, 398, 399
Turtely, 398
Turthul, 344
Turtul, 297
Turtur, 344
Turtureanu, 347
Turtureşti, 347
Turturică, 347
Turz, 175, 346, 479
Turze, 175, 346, 408, 479
Turzó, 479
Turzófalú, 175, 185
Turzovka, 175, 185
Turzóvölgy, 149, 175
Tusmanmal, 123
Tusul, 409, 419
Tusun, 454
Tusund, 454
Tusz, 418
Tuşin, 454
Tw(z)son, 454
Tvrdiš, 480
Tvrdiša, 480
Tycia, 400
Tycya, 400
Tyczya, 400
Tyei, 277
Tymes, 244
Tyz, 403
Tyza, 403
Chech, 471

Ţ (Ts, Tz, Ç, C, Cz, Z)

Ţapecu, 179
Ţara Bârsei, 547
Ţarova, 105, 473
Ţepeş, 391
Ţermuri, 234
Ţerovăţ, 473
Ţibin, 541, 552, 590
Ţichindeal, 418
Ţitati, 271
Tsaret, 547
Tseretsel, 472
Tsibing, 553
Tsōt, 555
Tzód, 555
Çico, 518
Çigo, 518
Çigulić, 518
Çula, 518
Çulian, 518
Çuliano, 518
Cab, 185, 208, 327
Cabánky, 208
Cabek, 327
Caboch, 208
Cabov, 327
Cap, 185, 197
Caparjuv, 398
Caparu, 396
Capiv, 329
Capkov, 398
Capova, 397, 399, Capova Kičera, 398
Capovski (Palenica w Capovskim lesie), 346

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Cecory (= «Şesuri»), 411
Cerecel, 616
Cernik, 473
Cerovac, 473
Cerovača, 473
Cerovci, 473
Cerovica, 473
Cerovljani, 473
Cerovnik, 473
Ceurin (= « Severin »), 261
Chermonfalva, 310
Cheurin (= « Severin »), 261
Cibiniensis, 552
Cibinium, 552
Cibrica, 612
Cichindeal (= «Ţichindeal»), 418
Cincofci, 616
Cipiniensis (-em), 552
Cód, 540
Cygany, 411
Czabek, 175
Czábócz, 327
Czereczel, 473
Czered, 105
Czerina, 105
Czermora, 310
Czermura, 310
Czernina, 105
Czerova, 105, 473
Czerovina, 105, 473
Czernina, 473
Czibin, 541
Czikendál, 418
Czikn, 138
Czod (Czód), 547, 555, 590
Czot, 555
Czyganwaya, 446
Zaadt, 555
Zabäng, 553
Zabêlânt, 554
Zâbêriggəl, 554
Zath, 555
Zibin, 541, 590
Zickenbach, 138
Ziegenthal, 418
Ziklə, 209
Ziklənə, 209
Zood, 540, 547, 555
Zoodt, 547, 555, 590; Zot, 540
Zöbern, Zöber(n)bach, 23
Zula, Zuliano, Zulle, 517, 518
Zybino, 552

U

Ud, 297
Ugocsa, 388
Uioara (Újvár), 250, 506
Uiuor, 306
Ułaszkowce, 411
Ulbendorf (= «Szent-Lőrincz), 138, 618
Ulm, 214, 287
Ulma, 163, 214, 235, 236
Ulmanka, 214
Ulmannsdorf, 214
Ulmásza, 214, 324
Ulmeni, 214
Ulmetul, 214
Ulmeţul, 214
Ulmi, 214
Ulmoasa, 214, 324
Ulmul, 214, 265
Ulmuleţul, 214
Ulmuşorul, 214
Ultuk, 296, 297
Umul, 297
Una, 176, 612
Unciuc, 278
Uncsukfalva, 278
Unghiul, 265
Ungro-Valachus, 589
Unguraska, Ungur'aska, 398
Urbs paludarum (= Mosapurc), 41, 128
Urda, 46, 47, 107, 295, 297, 398, 412
Urdarii (~ de-jos, ~ de-mijloc, de-sus), 107
Urdeasa, 107
Urdeş, 107
Urdeşti, 107
Urdina, 47, 616
Urdowka, 47, 620
Ureacl'e, 414
Urisiul (~ de-jos, ~ de-sus), 279, 456
Urisu, 295
Urlui, 532
Uroiu, 487
Urs, 39
Ursa, 54
Ursava, 399
Ursiţa, 54
Ursoaie, 265
Ursoanie, 265
Ursovo, 399
Ursovskij, 399
Ursz, 39
Ursul, 265, 617
Ursulec, 397
Ursulica, 616
Ursulicj, 397
Urszinyi, 255
Urzul, 265
Urzune, 265
Usurincz, 100
Usztupán, 130
Uşuraţii-Dancu, 100
Utura, 398
Uturim, 398
Uturina, 398
Uturja, 396, 398
Utus, 612
Uutuk, 296, 297
Uz, 510
Uzd, 510
Uzei (Valea ~), 510
Uzii, 510
Uzniţa, 510
Uzon, 510
Uzun, 510
Uz-Völgye, 510

V

Vaca, 294, 295, 313
Vad, 287
Vadafalva, 300, 301, 308
Vadina, 103
Vadul, 265
Vadum Bessaraborum, 524
Vaidasig, 477
Vai-de-ea, 286
Vai-de-ei, 286
Vai-de-el, 286
Vaideeni, 286
Vaidei, 286
Vaidel vel Vajvod, 286
Vaivodei, 286
Vaja, 78, 324, 332, 446, 559
Vajda, 101, 147, 161, 286, 300, 301, 308, 329, 351, 588
Vajdácska, 329, 355
Vajdafalva, 92, 143, 266
Vajdahalom, 331
Vajda sihot, 366
Vajdaszeg, 477
Vajdej, 286
Vajdejei, 286
Vajdeminec, 286, 397
Vajdička, 329
Vajdička kičurkov, 330
Vajdičuv, 366
Vajdičuv potok, 366
Vajdina, 399

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vajdovka, 344
Vajdovo, 367
Vajgyejei, 286
Vajvodia, 286
Vajvodej, 286
Váka, 313
Vakarel, 616
Val (Dълboki ~), 616
Vala, 150
Valačky, 184
Valach, Valachus, Valachi, 17, 176, 334, 559, 589, 621
Valachalis (villa ~), 558
Valachuv, 208
Valachycza, 105
Valadény, 235
Valah, Valahus, Valahi, 31, 33, 186, 572, 596, 598
Valahia, 613
Valahie, 613
Valahica, 436, 570
Valár, 79
Valaskócz, 329
Valaszka, 213
Valaszka Bella, 173
Valaşi, 186
Valašek, 218
Valaška, 436
Valaškov, 218
Valaškova, 184
Valaškovcy, 329
Valašska (Moravske ~), 192, 195, 196
Valašska Bystrica, 208
Valašska (Hora ~; Hore Valašsky, Nad Horu Valašsku), 208, 620, 623
Valašske Klobouck, 208
Valašske Meziříći, 185
Valašsky Chodnik, 208
Valčora, 621
Valcsa (Jó ~), 354
Valcsal (Jó ~), 354
Valcsél (Jó ~), 354
Valcsar (Jó ~), 354
Vale, 150, 394
Valea, 287
Valeadeni, 235
Valeadény, 235
Valea-mari, 614
Valea-Mlireşului, 394
Valearatsi, 615
Valea i Scradii, 395
Valebory, 399
Valedin, 235
Valedeamin, 235
Valemare, 255, 313
Valenoucz, 92
Valenovcz, 92
Valentrosy, 396
Valenuucz, 92
Valič, 105
Valtsél (Jó ~), 354
Váliczka, 149, 150
Valiska, 150
Valiszka, 150
Valizka Malaka, 149
Vallareh, 485
Valleszaka, 388
Vallia Denye, 235
Valliareh, 265
Valja marja, 396
Vallya, 313
Vallyadeni, 235
Vallopolis, 271
Válya, 313
Valye-Szák[a], 237, 352, 600
Vanchfalwa, 393
Váncsfalva, 393
Vancsukfalva, 393
Vancza Valachus, 407
Vánó (Valye ~), 447
Varatiki, 330
Varatin, 329
Varhel, 270
Várhely, 270
Várcza, 549
Varcziorova, 253
Vargyas, 540, 541, Vargyaspatak, 541
Varsa, 549
Varsány, 526
Vártelek, 419
Vártelk, 419
Varţa, 549
Vaskapú, 419
Vaskul, 396, 397
Vaslui, 532
Vassaraba(m), 523
Vaşcapău, 419
Vatralivske, 344
Vatral'ova, 344
Vatrov, 348
Vavissa, 615
Vaya, 78
Vălari, 139
Vălcel, 287
Văratek, 396
Văscul, 409
Văsui, 532
Vâlcea, 287
Vâlcel, 354
Vâlcelele-bune şi rele, 354
Vântu, Vânturiş, Vântureşti 263
Vârciolog, 253
Vârciorogul, 253
Vârciorova, 253
Vârf, 395
Vârfu-D'edzinoii, 395
Vârfu-Funcele, 454
Vârşeţ, 254
Vcus, 295
Vd, 297
Vedeňaska, 398
Vedeţel, 382
Vedeneska, 398
Vég-Szendrő, 100
Velec, 13
Velelarga, 397
Veluc, 13
Venderel, 398
Veneir, 57
Vér, 320
Verchiorova, 253
Vercserova, 253
Verde, 100, 367
Verdi, 100
Verespatak, 250, 489
Vérgyalom, 149
Vergye, 100
Verh Gorošy, 399
Versăşti, 549
Versecz, 254
Veršac, 254
Verši, 398
Verzar, 255
Veš, 399
Vhersky-Kručov
Viaca, 360, 382
Vice, 154
Vicz, 15, 161
Vicza, 153, 161
Vicze, 154
Vid, 53, 612
Videnbak, 541
Vidin, 579, 612
Vidombachinum, 541
Vidombák, 541, Valye-Vidombákuluj, 541
Viforani, 306
Viforâta, 306, 480
Viforeni-Cerchez, 306
Viforlat, 306
Vihor, 263
Vihorlat (Vihorlát), 306, 480
Vijvodin, 398
Vinirea (Stă- ~), 614
Vinţeşti, 390
Virvu Pleški, 399
Virvu Veverici, 399
Vis, 293
Visa, 293

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Visaerdei, 443
Visator, 610
Visitor, 610
Viszeni, 360, 382
Vişa, 443
Vişău, 390
Vitsa, 154
Vitu, 53
Vitza, 154
Viţa 154
Vivor, 263, 299, 306
Vizateluke, 443
Vlach, Vlachi, Vlachus, 18, 26, 78, 100, 105
Vlâchen, Vlâchen lant, 225
Vlachia, 436, 613
Βλαχικὸν (χωρίον ~) 594
Vlacsa, 358
Vlacus, 27
Vladan, 235
Vladesmir, 442
Vladicsa, 328, 358
Vla(di)slav, 358
Vlah, Vlahi, Vlahus, 17, 26, 27, 33, 37—38, 435, 571, 573
Vlah (Stari ~), 612
Vlah-Chioi, 436, 570
Vlaha (Vláha), 435, 590
Vlahani, 615
Vlahei, 436, 570
Vlahia, *Βλαχία*, 436, 570, 571, 612, 613,~mare, mică, de sus, 25, 612; (Maior ~), 104, 614; (*μικρὰ Βλαχία*) 612; *(Μεγάλη Βλαχία)* 608, 612; *(ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία)* 612; Palia Vlachia, 612
Vlahia neagră, 529
Vlahina, 615
Vlahinia, 616
Vlahinica, 614
Vlahinić selo, 104
Vlahinićka dolnja şi gornja, 103
Vlaho-Gorangi, 615
Βλάχοι (Βλάχων ὁδιτῶν) 20, 21, 224, 594, 613
Vlahoiani, 614
Vlaho-Livadi, 614
Vlaho-Psilotera, 615
Βλαχορηχῖνοι, 593
Vlahos, 615
Vlahova, 615
Vlahovac, 185
Vlahović, 102, 570
Vlahovič, 436
Vlahovica, 185
Vlahovice, 208
Vlahovo, 388, 394, 396
Vlaicu, 235
Vlasca-mare şi mică, 228, 436
Vlasi, 17, 18, 616
Vlasi Srĕmljane, 608, 610
Vlasie, 570
Vlasin, 436
Vlassiny, 186
Vlaşi, 18
Vlaşca, 436, 570, 571, 590
Vlašić brdo, 102
Vlaška, 104, 228, 436, 570; (Mala ~), 104; (Zemlja-), 228
Vlaška kapela, 103
Vlaška Voda, 104, 105
Vlaško Bъrdo, 616
Vlašky, 221
Vlădăreni, 139
Vlădeasa, 75
Vlădeni, 235
Vlădeşti, 255
Vlăhenii, 570
Vlăhiţa, 435, 559, 590
Vlăsceni, 436, 570
Vlăsia, 570, 571, 590
Vlăsie, 436, 570
Vlăsineşti, 436, 570
Vlăşceana, 436, 570
Vlăşcuţa, 436, 570; (~ -din-deal; ~ din-vale), 436, 570
Vlma, 235
Vlogesch, 255
Vltuk, 297, 514
Vnchwk, 278
Vnghiul, 265
Voca, 47
Voda, 293, 295, 300, 301
Voevod, 588
Voevodin, 366
Voia, 78
Voila, 78
Voiszlova, 78
Voivodinţ, 256
Voja, 78
Vojolova, 78
Vojta, 13
Vojvod groń, 208
Vojvodin, 366
Vojvodina, 208
Vojvodincz, 256
Volah, Volahi, 17, 33, 405, 620
Volah Dezmir, 442
Volahlekenche, 483
Volga (= «Valea») Caselor, 399
Volochi, 22
Volosanĕ, 366
Volosanka, 399
Volosca, 405
Voloseni, 436, 570
Volosĕnki, 366
Volosini, 366
Volosjanka, 366
Volosjanočka, 366
Voloski luh, 330
Voloskij, 397
Voloszánka, 366
Voloşcani, 570
Vološskoje, 380
Volovăţul, 436, 570
Vonucz, 266
Vorona, 598
Voroneţ, 598
Vorot'aska, 398
Vorţa, 550
Vosciani, 526
Vosian, 526
Vovusa, 614, 615
Voya, 78
Voyda, 101, 147
Voyuoda thoua, 477
Vozvanie, 265
Vozonie, 265
Vrancea, 598
Vrda, 46, 297
Vrs, 39
Vrsac, 47
Vršac, 254
Vršec, 254
Vъršec, 254
Vruz, 455
Vruzfolu, 278
Vrzul, 265
Vulkan, 300
Vul'pen, 397
Vulpi, 614
Vultor(i), 560
Vultur, 560
Vulturul, 347
Vund'ul (Vale ~), 396
Vuosian, 526
Vurda, 47
Vutuk, 297, 514
Vutura, 396
Vuturj, 398
Vyccha, 153
Vycha, 153
Vyche, 154
Vyna, 53
Vyzo, 390

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Vztupan, 130
Waca, 47
Wachsdorf, 473
Wad, 287
Wadul, 265
Waija, 78, 559
Waiwoden, 286
Wajthagordya, 351, 583
Wajwoden, 286
Wakul, 348
Walach, Walachus, Walachi, 17, 179, 357, 408, 619, 622
Walachei (Kleine ~), 104
Walachisch-Cziken, 138
Walah, 33
Wałachówka, 411
Wałasz (Nad ~), 620
Walati, 17, 536
Walchen, 23
Walchenberg, 24
Walchensee, 24
Walgau, 24
Wallachisch-Klobouk, 208
Wallachisch-Gros Lhotha, 208
Wallendorf (= «Olaszfalu»), 138
Wallern, 24
Wallisora, 255
Waloch, 179, 357
Wals, 24
Walya, 287, 446
Walyafalva, 313
Walyssora, 255
Walyswara, 255
Wanchwkfalu, 278
Wanchukfalwa, 278
Wanndarff, Wanndorf, 154
Waralia, 378
Warhel, 270
Warizka, 149
Waskul, 412
Watrow, 409
Wauiwada, 308
Waya, 78, 559
Wayauth (via ~), 78, 332
Wayda, 308, 329, 351
Waydafalwa, 92; (János-waydafalva), 378
Waydaohaba, 286
Waydazeg (~ Zege, -zegh, zeeg), 477
Waydazenthyvan (~ -ywan) 477
Waydeyey, 286
Wayla, 287
Waylalonga, 287
Weidenbach, 541
Welchestfalwa, 255
Welké-Wlachy, 221
Werdy, 100
Werschetz, 254
Weydenbach, 541
Weydendorf, 286
Wezvanie, 265
Wiccza, 153
Wiccha, 153
Wicha, 153
Wiche, 154
Widcha, 153
Widinbach, 541
Wiedenbach, 541
Wilten, 24
Wina, 53
Wiśniowiec, 411
Wiśniowczyk, 411
Wittenburg, 519
Witzen, 154
Wlachendorf, 436, 559
Wlachow, 335
Wlachy (Male-~, Welké-~), 221
Wladesth, 255
Wladisty, 255
Wlah, 33
Wlm, 287
Wlma, 266
Włosienica, 346
Woda, 53, 295, 308
Wolach, 179, 355
Wolahdezmer, 442
Wołochy, 411
Wołosianka mała şi wilka, 408
Wołosiany, 409
Wołosice, 408
Wołoszin, 623
Wołoska, 409
Wołoska wieś, 408
Wołosynóva, 408
Wołosz, 408
Wołoszate, 408
Wołoszatka, 408
Wołoszcza, 408
Wołoszczyzna, 411
Wołoszin, 219
Wołoszino, 408
Wołoszyn, 346
Wołotschin, 219
Wonchwkfalwa, 278
Wonuz, 237
Worchorowa, 253
Wazil, 55
Woyda, 329, 351
Woywoda, 308
Woyuodascige, 477
Wnchwk, 278
Wrusy, 455
Wruzfa, 455
Wruzfaya, 455
Wycha, 153
Wycza, 153
Wysa, 443
Wyssa, 443
Wztupan, 130

Y

Yad, 462
Yeder (Kys ~), 466
Ypu, 212
Ystal (Felystal), 171

Z

Zagăr, 469, 504, 597
Zagor, 469
Zágor, 469, 504, 597
Za-gora, 469, 470
Zagorački, varoš, 470
Ζαγόρανη, 470
Zagorci, 470
Zagorica, 470
Zagoričane, 470
Ζαγορίον, 470
Zagorisach, 470
Zagorje, 470
Zagorna, 471
Zagorom, 470
Zagorz, 470
Zagorze, 470
Zagra 469, 597; (Eski ~), 470
Zágra, 469
Zágrad, 271
Zaharancea, 471
Zahora, 598
Zahořany, 470
Zahoreni, 471
Záhoři, 470
Záhořice, 470
Zahořičko, 470
Zahôrje, 470
Záhorkov, 470
Záhorky, 470
Zahorna, 471
Zaiş, 307, 487
Zakičera, 382
Zala, 164, 589
Zalákná, 495
Zalan, Zalán, 428

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Zălani, 428
Zalánkemény, 12
Zalánpatak, 428
Zalatna, Zalathna, 108, 494
Zalatna-Vultur, 560
Zalău, 420
Zalavár, 41
Zalotna, 494
Zalozone, 411
Zarând, Zaránd, Zaranth, 307
Zarna, 235
Zălau, 420
Zănoaga, 395
Zărand, 306, 487
Zasihle, 197, 209, 348, 621
Závidfalva, 375, 380
Zavoi, 557
Zazesth, 255
Zaurs, 483
Zâmbrului (Izvoru- ~), 395
Zderkul, 396
Zelice, Zelicze, 164, 165, 589
Zeliúce, 411
Zelsa, 54
Zerind, 295
Zerna, 238
Zernensium (Dacia ~), 237
Zghiabul-Sturza, 175, 479
Zgrapa, 197
Zhoř, 470
Zhorny, 470
Zima, 180
Zimbrilova, 381
Zimbroslav, 395
Zinului (Dealu ~, Izvoru ~, Valea ~), 395
Zlacna, 108, 417, 463, 494, 496
Zlagna, 108, 417, 463, 494, 496
Zlakna, Zlákná, 494, 495
Zlanfalwa, 428
Zlata, 487
Zlatna, Zlathna, 108, 417, 463, 494
Zmantara, Zmantare (Petra ~), 603, 610
Zoan[e], 154
Zoba, 296, 299
Zobor, 12, 427
Zoloncaman, 428
Zombor, 428
Zon(y)agerezd, 154
Zopa, 54
Zore, 311
Zot, Zota, Zotu, 54
Zovani, Zovány, 420
Zuan[e], 154
Zubur, 427
Zulagh, 418
Zull, 273
Zur, 617
Zurk, 324
Zwan, 154
Zylac, 420
Zylag, 420
Zylach, 420

2. APELATIVE

Românești

aciu, 365
alac, 385
alcăzuì, 366
† alciu, alciuì, 365
ardău, 364, 365, 596
arşău, 596
arşov, 596
artán (hartán, hărtán), 67
artíc, artíg, 67
aşău, 366, 384
† auă, 384
auşel, 121

babă-hârcă, 93
baciu, 69, 70, 157, 514
bade, 40
badiu, 40
bagiu, 70
baltă, 286, 351, 447
băntuì, 596
bănuì, 596
bărbat, 83, 157, 177, 432, 449, 452, 536
bătrân,· 207
bârsă, 548, 599
bârsan, 244, 551
bârţă, 548, 599
berbece, 158, 395, 583
bicaş, bicaz, bicaj, 543
bociu, 68
borî, 599
boşorog,-oagă, 236, 266
brânză, 34, 62, 335, 351, 382; brença, brençe, 336
bucin, buciun, bucium, 287, 418, 446
bun, 52, 53, 445, 446, 603, 605
bună, 52, 56, 83, 93, 103, 122, 157, 293, etc.
bundă (bondă, boandă, bontă, boantă), 127
burduf, burduh, burduhan 161
buză, 150, 249
buzat, 26, 103, 139, 143, 146, 150, 157, 299

cald, 75, 136, 137, 143, 144, 446, 556, 557
calnic, 567
caş, 47, 106, 174, 327, 542
căpuşă, 75
cătană, 596
cătun, 104, 139, 148, 342, 397
căţel, 81, 106, 139, 152, 156, 161, 300, 327, 342, 418, 446, 599
câlnic, 567
chelbe, 169
chelciug, 596
cheltuì, 596
cheş, -ă, 585
cheşeiu, 585
cheşet, 585
cheşeu, 585
chiceră, 198—201, etc.
chinez, 107
cl'ag, 194
cl'amă-se, 414
cleanţ, 567
cneaz, 107
cnez, 34 §. u., 37, 107, etc.
coacăză, 144
coc, 140
cocă, 79, 140
cocon, 178
cocostârc, 93
coč, 141
codalb, 206
coiu, 144
cojoc, 65, 111
colibă, 208, 221, 329, 362
colnic, 567
colun, 566
copaciu, 76, 89 142, 157, 254, 324, 330, 378, 382, 393, 396
copac, 76
copìl, còpil, 67, 173, 394
corast(r)ă, 160, 351
corhană, 533
cort, 322
coşar, 60
cot, 312, 348, 409, 598, 600
crăciun, 47—51, 157, etc.
creţ, 101, 180
criş, 317
crud, 293, 327—328

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

cucon, 178
cucuvaie, 599
cucuvea, 599
cuńu, 103
cupă, 119, 159, 236, 255, 300, 309, 509, etc.
curt, -ă, 51, 150, 157, 557
curună, 604
custură, 159 599
ceaţă, 154
cer, 105, 157
cerc, 160
cercel, 268, 584
ceret, 95, 96, 106
ccreteiu, ceriteiu, 96
ceretel, ceritel, 96
cetate, 270
cic, 102
cicur, 102, 150, 157, 585
cicuşoare, 102
cioată, 46
cioban, 123, 514
cioclonţ, 93
ciont, 72, 73
ciontorog, 73, 211
ciot, 46, 157
ciotcă, 46
ciovíc, 599
circălì, 160
cireteiu, ciriteiu, 96
ciucă, 58, 157, 583
ciucur(e), 102, 150, 157, 585,
ciul, 59, 148, 296, 361, 595
ciumă, 56, 296, 361, 518, 595
ciunc, ciung, 56, 157, 326, 583
ciunt, 72, 73
ciur, 324
ciut, -ă, 52, 73—74, 584
ciutac, 74
ciutură, 160, 583, 599
ciuvică, 599

dâmb, 595
deal, 79, 255, 418, 431, 432
deaoş, deauş, 121
demicat, 106, 184
dobitoc, 599
domn, 37
ducă, 37, 53, 79, 136, 357—360
dumbravă, 595
dumicat, 106, 584
duşman, 123, 514

falce, 383, 387, 585
fată, 157, 299, 452, 453, 600
faţă, 160
făgariu, 564
fărtaiu, 386
făt, 63—66, 157, 299
fătălău, 66
fătărău, 66
fel, feliu, 596
ferice, 103
fertal, 386
feteleu,, fitileu, 67
ficior, 66, 293, 325, 583, 609
*fil'ca, fiică, 311
fistău, 86
fọt', fọchĭu, 65
fune, funaş, funicare, 387
funincel, furincel, funicel, 354
furcă, 84, 157, 584
fusceu, 86
fustaşi, 86
fuşte, 86
fuşteiu, 86
fuştel, 86, 584

gard, 351, 583
găleată, 189, 194
gaura, 173, 207, 329, 396, 409, 446
ghiula, 516
giur, 518
goliob, 86
gorgan, 533
grajd, 595
grădişte, 270
groapă, 197, 346, 396, 397, 398, 399, 412, 446
gruiu, gruĭ, gruniu, gruńeţ, 197, 206, 327, 396, 397, 399, 409, 413, 415, 597, etc.
guşă, 161
haiduc, 65, 597
halcă, hălci, hălcer, 365
han (= canesius), 301
harşău, harşeu, 366
haţeg, 271
hălcăzuì, 366
hăndal, 281
holercă, 599
horelcă, 599
hotar, 596
hoţ, 412

iad, 462

jelţ, 275
jiiu, 575
jilţ, 275
jude, 34, 37, 255
judec, 34, 37
judecător, 34
judece, 34, 37.
jupă, 231
jupân, 133, 134
jur, 518

lac, 103, 172, 208, 234, 396, 399
lat, 172, 182, 296, 380, 391
lemn, lemne, 609
lepădà (lăpădà), 63, 595
leurdă (leordă, leoardă), 265, 394
loc, 39
lotru, 541, 557—558, 570
luncă, 39, 304
lup, 54, 89, 142, 254, 266, 312, 382, 396, 398, 409, 484
lut, 172, 177, 398, 409

măciucă, 86
măgură, 118, 195, 197, 202—205, etc.
mal, 111, 116, 117, 157, 611
mală, 117
mătrăgună, 328, 413
mântuì, 596
mânz, 151
meal, 116
mejdă, 595
mioară, 34, 585
moină, a se moină, 52
moroiu, moroniu, muroniu, 242, 254, 319, 320
moş, moaşă, 128, 156, 161, 174, 183, 265, 324, etc.
muncel, 146, 157, etc.
mul, mulă, 296, 298
munticel, 145
murg, 87, 97, 157, 267, 367
must, 130, 154, 384

nănaş, 331
neaoş, 121
noatin, 584
nun, 331

oacheş, -ă, 78, 585
oaie, oică, 78, 189, 210, 560, 599; oves valachicae, 34
ohabă, 231, 241
ohabnic, 241
olt, 575

partàl, 609

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

păcuiu, pecuiu, picuiu, 202, 360, 382, 396, 397, 398, 409
petec, peteci, petici, 158, 599
pivniță, 599
plăcintă, 160
plaiu, 287, 360, 368, 395, etc.
plăiaș, 368
porc, 57, 168, 296, 324, 326, 367, 397, 399, 418
praf, 599
prah, 599
praștie, 595
prisacă, 232, 233, 600
prunc, 67
prut, 575
puhab, puhav, 527
puiu, puică, 99
pulă, pul'ă, 87, 99, 139, 144, 149, 157, 161, 296, 322, etc.
putină, putiră, 182, 190, 606
puță, 141, 157, 219, 599

rămas, 326
răpștĭ, 595
rău, rea, reauă, 153, 219-221
râjnĭ, 569
râjniță, 569
rânză, 329
râpă, 90, 91, 330, 367, 394, 396, 397, 398, 502, 583
rob, 599
robotă, 599
roman, 90
rómaniță, 90
români'ță, 90
rómoni'ță, 90
romoni'ță, 90
roș, -ă, roșc, -ă, roșcat, -ă, 52, 99, 265, 328, 343, 361, 444, 489
rovină, 599
rumân, 157, 208, 211, 226, 255, 266, 396, 436, 559, 606
runc, 24, 150—151, 287, 330, 394, 397, 398, 408, 412
Rusalii 49

samă, 596
samar, sămar, 134, 157
săhălbariu, 209
sălaș, 60, 151, 597
sălhă, sâlhă, sălŭă, 197, 209, 242, 344, 397, etc.
sâmbră, 584
sânătoare, sănitoare, sanitoare, 368
sârmă, 332
scutariu, 381, 584, 597
sec, 39, 44, 45, 53, 87, 138, 151, 352, 482, etc.
sehelbe, 209
selbă, 209
sihlă, silhă, v. sălhă
simbrie, 414
sireap, 289
slănină, 595
smântână, 134, 599
sodăș, sodâș, sodeaș, solduș, 467
sor(ă), 79, 83, 236, 300, 311
staul, staur, 3, 151, 157, 171
stână, 133, 134
stăpân, 130
stiră, 60
sterp, stearpă, 59
strigă, strigoiu, strigoniu, 152, 157
strungă, 33, 34, 37, 60, 208, 211, 361, 396, 398, 399, 412, 595
sturz, 175, 347, 408, 479
șoltuz, 34 ș. u.
șontorog, 73, 211
știră, ștircă, 60, 157, 324, 361, 595
șturcă, 60
șut, 73, 157, 174, 183

talpă, 596
tat(ul), tată, 79, 83, 157, 161, 181, 293, 570, 573, 574 etc.
tălăluĭ, 597
tâlnĭ, întâlnĭ, 597
tâlvă, 200
tâmpă, 121, 396, 397
tĭerc, 169
tisă, 403
torțel, întorțel, 397
troian, 185—186, 232
turtel, turtei, 397
turtur, turtură, 346

țap, 175, 185, 208, 327, 329, 346, 396, 397, 399
țarc, 73
țâhlă, țiclău, țihlă, v. sălhă

-[u]l (formă de articol), 73, 89, 92, 99, 102, 107, 138, 150, 196, 233, 285, 308, 309, 341, 396, 397, 601, 617, 618
ulm, 163, 214, 235, 236, 324
ultuc, uituc, 296, 297, 514
uns, 189
urdă, 46, 47, 95, 107, 157, 295, 297, 398, 412
urdĭ, 46
urs, 47, 54, 255, 265, 397 399
ursac, 47

vamă, 596
vatră, 344, 348, 585
vălcică, vălcea, sau vâlcea, vâlcel, vălĭță, 149, 287, 354
văr, 157, 320
vătraiu, 344
vătral', 344
vătrariu, 344
vătuiu, 68, 415
vârciog, 253
vârciolog, 253
vecin, 585
venit, 183
vere! 157, 320
verișoară, 320
vie, 384
viță, 153, 154
vlah, 27, 33, 101, 222, etc.
vlășiță, 90

zăbovĭ, 599
zăurdĭ (a se ~), 46
zăvârdacă, 47
zâmbru, zimbru, 428

Aromâne

alipidà, 63
arîp, 91
Arusal'e, 49
còch'ilii, 614
cupatšŭ, 76
discat, 614
dissícu, 614
fălcare, 387
feată, 453, 600
fetu, 64
gardu, 351
hut, 398
k'eare, 614
-lu (formă de articol), 295, 298, 601, 617, 618
mal, 117
meal, 116
părmătari, pârmâtar, 595
peatic(ă), 158
picuniu, piculiu, 202

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

plaiu, 368
pul'e, 99
pul'ŭ, 99
rup, 91
stăpuescu, 132
sterpu, -ă, 59
ver (cusurin ~), 320
vitul'ŭ, 68

Istroromâne

bâtę, 611
betăr, betăf, 604
cărbun, 604
cărbur(e), 604
cicur, 102
copâts (copâț), 76, 211
corunę, 604
čâfę, 611
fată, 453
fet, 64
fętę, 453, 600
fortunę, 604
frâsir, 604
galira, 604
gaira, 604
gârd, 611
gręse, 611
jun, 604
mal, 115, 611
moşune, 129
mul, mulę, 296
păne, 604
păre, 604
puine, 604
pul'e, 99
pul'ŭ, 99
rupę, 90
sârcină, 604
sârcirâ, 604
semirâ, semirât, 604
tirar, 604
ţin, 604
un, ur, 604
vin, 604
virer, 604
vitul', 68

Meglenoromâne

cupatš, 76
cupatšină, 76
cupatšǫlnic, 76
fętă, 453, 600
gaŭră, 609
mălu, 117
partalcu, 609
părtălos, 609
pętic, 158
pul'ŭ, 99
sterp, -ă, 59
turtură, 346
ver, 320

Dacice

-dava, -deva, 272
*Dōnaris, *Dūnaris, 580
Suf. -aris, -ris > -ăre, -re, 580

Ilirice

Alutae, Altina, Altinum, Ἀλτίνα, Ἄλτος, 538
Aplō, 212, 257
mall, 118
mursa, 167
Tato, Tatto, Tata, Tatta, etc., 162

Albaneze

altëroj, me altëruem, 600
bats, 70, 72
buzɛ, 150, 249
fiçor, 60, 609
furkɛ, 85
garϑ, 351
gavɛrr (gavërr), 208, 609
gavrɛ, (gavrë), 208, 609
gropɛ, 197
gušɛ, 161
hut, ut, 398
karačún, 582
karpɛ, 624
kɛpušɛ, 75
kɛrtsás, krɛtsás, 551
kɛr̃utɛ, 336
k'ikɛl'ɛ, kikɛl', 200, 201
kopatš, 76
kopil', 67
krɛp, škrep, 624
k'ark, k'erk, 169
k'elp, 169
lemnj, 609
magułɛ, 118, 203
mal, 117
malj (mal'), 112, 117, 118, (Mali thatë), 39
mɛs, mɛzi, 151
morɛ, mre, 255, 320
mošɛ, močɛ, 98
murk, art. múrgu, 87
petkɛ, 158
pedim, 609
polist, 99
rɛmɛr, 596
rɛndɛs, rɛnd(ɛ)zɛ, 329
samar, 135
sɛrmɛ, sɛrma, 332
skuter, 381
stopan, 131
shpartallój, 609
šterpɛ, 59
štjerɛ, 60
štrigę (štrigɛ), štrigán, 152
šterpɛ, 59
šut, šutɛ, tɛ šut, 73
turtuł, 346
tšukɛ, 58
ϑark, 73
vatrɛ, 344
vɛtul', 68
zgaur, zgáure, zgavër, -a, 609

Dalmatine

brença, brençe, 336
Kocel, 80
zapo, 185

Veneţian

strunga, 60

Celtice

dân, 577
Mura, 162

Vechi-indice

dānu, danu, 578
zaranya, zarni, 306—307

Osset

don, 578, 579
suɣ]zärinä, 307

Sarmat

Alutus, 537

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Scitic

sil, 274

Vechi- şi medio-greceşti

βάθρον, 344
Βλάχοι, 26, 224, 594
γῦρος, 518
κόπελος, 67
κοτύλη, 160, 583
κυλλός, 59, 595
κῦμα, 518, 595
λεπιδοῦσθαι, *λεπίζω*, *λεπιδόω*, *λεπιδῶ* 595
μοῦρσα, 167
πυτίνη, 183
στράγξ, *στράγγα* > **στρόγγα*, *Στρόγγες*, 61, 62
στεῖρος, *στεῖρα*, 60
στέριφος, *στέρφος*, *στέρπα*, 59
χόρτος, 323

Neo-greceşti

βάθρον, 344,
κατοῦνα, 104
κοπέλι, 67
κόρτη, *κόρτις*, 323
κοροῦτα, *κροῦτα*, 336
μπάσια, 70
μπάσιος 70, 72
πουλάρι, 99
πουλί, 99
πούλια, 99
πραματάρις, *πραγματευτής*, 595
σκουτάρι, *σκουτέρις* -- *σκουτάριος*, 381
στρίγα, 152
στροῦγκα, *στροῦγγα*, 60
σύρμα, 332

Vechi- şi medio-bulgare

adъ, 462
ardelska, 422
ardelski (ardélski), 422
banuva, 596
bantovàti, bantuva, bantuvam, 596
*bъrzъ, 243
bъzъ, 249
čurŭ 324
děva, 273
gradište, 270
jarŭ, 483
kičer (< kič-, kik-), 201
kъnędzъ(> knez), 107—111, 147, etc.
kolunъ, 566
kopilъ, 67
kračúnъ, 49, 157, 582
kras, 261
križ, 315
krъcam, krъcati, 551
kupa, 160, 236
lǫkъ, 39
mělŭ, 116
mogila, mogyla, 118, 203, 312
mora, 242, 255
můstŭ, 130
nasovŭ, nasovati, 468
o, obъ (prefix), 488
ochaba, 241
osla, 252
osьlь, 252
pečenъgъ, 509
prěsěka, 233
prislop, 472
samarъ, 134
sěverъ, 264
skotarĭ, 381
slopĭcĭ, 472
somŭ, 475
stopanŭ, 130
sverěpъ, 289
sъvodъ (svod), 467
tisъ, tisa, 403, 475
trŭnŭ, 499
tvъrdъ, 479
vlah, 17, 18, 27, 33, 101, etc.
vlasi, 17, 18, 222
vlaški, 18
voj, 560
vojevoda, 147
zǫbrъ, 428
žila, žilav, 275

Bulgare

bač, baču, 72
bačjo, 70, 72
bačíja, 72
bačílo, 72
búnda, 127
čotura, čotra, 160
čuka, 58
čul, 59
čuma, 56
fičor, 66, 609
fičjur, 66, 609
fúrka, 85
guša, 161
hajdúk, hajdút, 65, 597
húrka, 85
kápuš, kapъška, 75
kopelé, 67
kračón, 157, 582
krécavo, 101, 180
kulástra, 161, 367
kúpa, 160
levurda, 394
mačúk, 86
mule, 296
partal, 609
partalav, 609
pramatari, 595
pujak, 99
pujka, 99
pule, 99
puljak, 99
pulka, 99
salaš, 597
staryj, zakonŭ, 37
stopan, stopanin, 130
sъrma, 332
štir, -a, -o, 60
urka, 85
vatral, 344
vica, 154
vlach, 17
vurka, 85
živo, 274

Ceho-slovace şi morave

bača, 72
bakeša, 78, 189, 210, 585, 600
banovat′ (banovati), 596
brynza, brynsa, 190, 333
bukeryše, bukeryška, bukeryšky, 208
bunda, 127
črèt, 96
čul′ena, 58
čułka, 58
cabik, 179, 208
cap, 185
cárek, 73
dykysator, 189
dzer, 190
facka, 160
frombia, 190
fujara, 190

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

gaur, 207
gaurnik, 207
gaurnity, 207
gel'ata, geleta, 189
glag, glaga, 190
grapa, grapiska, 197
hajduk, hejduk, hajdúch, 65, 597
chotár, kotár, 596
klag, 190
kolyba, 190
kornuta, kurnota, kurnuta, 189, 336
kračún, 49, 582
kurastva, 161, 190, 367
kurta, kurtka, 52
lajka, 190
merinda, 189
murgana, 190
pastyr, 190, 208
pistrula, 190
puca, 141
pukriša, pukryška, 208
putyra, putyrka, 182, 190, 606
rava, riava, 219
redykat, 190
salaš, 597
stáni, 210
stanisko, 210
striga, stryga, strigon, strigoń, strygoje, 152, 157, 190, 334
strika princ, 189
strunga, strunka, strungy, strunky, 60, 190, 584
štira, 60
vakeša, 189, 210, 585, 600
valach, walach, volah, wolah, vlach, valaso, vlasi, 17, 222, 334, 350, 596, etc.
valaš(s)ka, 78, 349
valašstvi, 186
vatra, 190, 344
vlach, 17
zubr, 428

Polone

baca, bacza, 72
bakieska, 210, 585
bądz, 494
brędza, brendza, brenza, bryndza, brinza, 336, 349
bunz, 494
cap, 185
dzial, 415
dżuma, 46
facka, 160
frembija, frombija, 349
groń, gruń, 206, 349
hator, hotar, 596
chołosznie, 349, 408
chołosznik, 349, 408
katan, katana, 596
kieltovač, kielczyk, 596
klag, 414
krepnąć, 161
kulasza, kulesza, 415
kurcica, 52
kurnyty, kurnasisty, 336
kurta, kurty, 52
kurtka, 52
maczuga, 86
mierydzám, mierydzać, mieryńdzam, 415
mosárek, 415
mosurova obońka, 415
putnia, putna, 183
putyra, 606
ryndza, 329
sałasz, 597
sklagać, 414
skotnicza, 348
strąga, 60, 584
strzyga, strzygonia, 152, 157 334
strzygoń, 349
valaška, 349
vatula, 415, 584
vołoskiem pravem, 37
watra, 344
wetul'a, 349
włoch, 17
wołosznie, 349

Rutene şi huţule

afina (afena), 413
aršiv, aršyv, aršova, ašiv, 596
banuváty, 596
bantuváty, 596
bataław, 412
bowhar, bowharka, 412
boz, 249
bryndża, 336, 412
budz, 494
búnda, 127
bundz, 494
buteja, 412
čálaváti, čal'uvaty, 596
čerèt, očerèt, 96
čulyj, 58
čuma, 56
čutora, 56, 582
cap, 187
cárok, (ob)carkovaty, 73
dżugla, 412
dżuma (=«čuma»), 56
facka, 160
falča, 585
fat'o, 65
fel', fel'u, fil', fil'u, 596
gard, 414, 583
gavora, gavra, 208, 487
gl'ag, 414
gl'agaty, gl'adžuty, 414
gleg, 414
gerečún, grečún, 582
gruń, grun, grunyk, 206, 414
gugla, 412
gúši, 161
hajdúk, 65, 597
hard, 414, 583
harmasar, 412
hátor, chotár, chitár, 596
hl'aba, 414
hruń, hrun, 206, 382, 414, 415
hurda, 412
jafira, 606
katún, katuna, 596
keltuvaty, kel'tuváty, kyl'-tuvaty, 596
kel'čýk, kel'čug, 596
kerečún, krečún, 582
kiptar, 412
kl'ag, kl'agati, kl'adžyty, 414
kl'ah, kl'ahaty, 414
kolastra, kulástra, kuléjstra, kurastra, kurastva, 161, 367
kópył, 67
kornuta, 336
kračún, 582
krépnuty, 161
kurta, kurtýj, 52
kúrtka, 52
levurda, 394
mentuvaty, mjantuvaty, 596
moša, mošul, 98
muł, 296
mušia, 98
nanaško, 331
palačynta, 161
pautyća, povytyća, 154
pokurtýty, 52
pryslopyty, 472

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

pul'a, 99
putera, putira, 182, 413, 606
putyna, putńa, 182
putina, 413
ripa, rypa, ripina, ripište, 583
roša, 343
rumegaty, 414
ryndza, ryńdza, ryndźa, 329, 412
sałaš, 597
sáma, samu, 596
sehelba, 209
sembrel'a, 414
skotar, 584, 597
somar, 135
strunga, strunka, 60, 414
syhla, 209
tušira, tuširiti, 606
vam, vama, 596
vatra, watra, 344, 412, 585
vatralj, 344
vatulja, vatul'ka, vatujka, 415, 584
venit, 183
wakar, 412
watah, 412
wurda, 412
zakl'agaty, 412
zubr, 428
žereb, žerep, 606

Ruseşti

bozъ, 249
čyma, 56
gljakŭ, gl'aganyi (syrŭ), 414
hajdúk, 65, 597
kičerŭ, 201
kopelъ, 67
koročúnъ, 49, 582
kýrta, kúrtka, 52
mulъ, 296
nasovatь, 468
romanŭ, 90
rugŭ, ruga, 343
salašъ, 597
vica, 154
vitica, 154
voloch, 17, 22, 23
zubr, 428

Sârbo-croate

áršôv, ášov, 596
bâč, 72
bàčija, 72
bântovati, 596
bûnd, 127
čalòvati, 596
čokov, 58
čöt, 46
črèt, 96
čük, čüka, 58
čülav, ćülav, čüla, 58
čûtura, 160, 582
cap, 185
cöt, cötav, 46
djeva, 273
fàca, 160, 619
fačuk, fančuk, 65
féla, 596
fićor, fičor, 66, 609
fot, fotiv, 65
güša, 161
hàjduk, 65, 597
hätar, kòtar, 596
kacel, kocel, kacel', kocel', kaceļ, koceļ,(kǫceļ, kocaļ), 80, 82, 91, 156
kätana, 596
katun, katuna, katunište, katunar, 104
kičiti, kičeljati se, kičeljiv, 201
kika, 200
koka, 79
kópač, 77
kopsa, 158, 619
krèpati, 161
krpuša, 75
küpa, 160
kúrtast, 52
kùstura, 159
màčuga, mòčuga, 86
mentovati, 596
mošuna, 129
murga, 87
murgast, murgovast, murgav, múrgul'a, 87
peteče, petečije, petča, pëča, petiči, 158
plaj, 368
plajari, 368
puca, 141
pujka, 99
roman, 90
rug, ruga, 343
rupa, 90
samar, 135
srma, 332
stopan, 131
struga, 60, 584
štirkinja, 60
vam, 596
vatralj, 344
véla, 596
vitica, 154
vläch (kaj.-cr. vlah), 17

Slovene

bantováti, bantuváti, bantûjem, 596
bûnda, 127
čima, 56
čutara, čutura, 160, 582
čôt, 46
fâčiək, fâčuk, 65
fatîv, 65
féla, 596
határ, kotár, 596
katân, 596
kocel', kocal', (koceļ, kocaļ), kacel, 80, 82, 91, 156
kostûra, 91, 159
krecav, 101, 180
krępati, 161
kupa, kúpa, 159, 160
kurtač, kûrtək, 52
kùrtast, 52
lah, 17
mentovati, 596
puca, 91, 141, 157
risale, 315
roman, rman, 90
rupa, rupača, 90
štriga, štrigon, štrija, strigon, 152, 157, 384
struga, 60
šûl, šulav, 58; šula, 59
vama, 596
vitica, 154

Germane (medievale, bavareze, austriace, săseşti din Zips)

*biskaiđan
Blach, 18
Blôch, 18
Botsch, Botschele, 68
bunt, 127
gard, gart, 323
Gosche, 161
Gusche, 161
heidin, 514
mūl, 296
Palatschinken, 161
Parschalken, 23
Walchen, 23

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Săseşti ardeleneşti

Âschó, 596
Bâtsch, 72, 453, 454
Blach, Blesch, Blôch, Bolach, 18
Botsch, 68
Botschyn, 454
hân+Dal, 281
mulə, 296
Oláh, 18
šiʒk, 443
Vlach, 18

Bulgaro-turce, pecenege, cumane, mongole

āba, apa, 524—528
*Ak käl, 519
Akkerman, 519
*Albars < *Alp-Bars, 358
arg'iš, arγiš, arγis, 532
*Ašlu, 252
*baγačy, 70
*bakič sau *bakeč, bäkičį, 70
basar, 525
bazarra, 525
bäčäneγ, 509
*büsürman, busurman — müsürman, musurman = müsülman, musulman, 524
canesius — khan, 301
choton, chotun, 104
coia, 144
coyan, 144
čuma, 56
Dorman, 392
dušman, 123, 514
γῦλας, γυλα, Γυλα, (dšile), 507
kara + kala, 530
Kara-Iflah, 529
kara + sū, su, šu
Kara-Ulaghi, 32
kᶜazar, 533
koč, 140
kukel, kügül, etc., 499, 500
mal, 117
Nume topice de origine pecenegă şi cumană 530—533
salaš, 597
Sarkel, 333
sever, 264
syrma, 332
Tat, 181, 574
teli + orman, 532
-ui, -lui (sufix), 532

Ungureşti

álcs, ács, 365
alakor, 585
arany (v. zarany)
asszó, 39, 75

bács, 72, 157
bácsi, 70, 72
bacsó, 72
bajka, 34, 78, 189, 599
bakgedő, 34
bakisa, 78, 585
baksa, 585
balaska, 78, 86, 157
banya, 93; jóbanya, 122
banyi, 93
banyó, 93
bayka, 78, 210
berbecs, 157, 583, 618
berbécs, 157, 395, 583
berbecz, 583
bërce, 599
berenza, 335
berszán, 244; bërszán, 551
besenyö, 509
beszermen, 523
birka, 190, 210, 600
birke, 34
bocs, 68
bodza, boza, 249
bokor, 292, 310
bonya, 93, 122, 157
bopa, 93
borbát, 83, 152, 177, 432, 449
bordica, 599
boroncsa, 335
boroncza, 34, 335
borondza, 335
boronza, 335
borviz, 543
boszermen, 523
böszörmény, 523
brencza, 335
brenza, 62, 335, 582
brenze, 335
brincza, 335
brinza, 62, 335, 582
brondza, 335
bronza, 34, 62, 335, 351, 582
buna, 157, 183
bunda, 127
bunika, 93, 183, 445, bunjika, 445; bunyika, 93
burszán, 551
buzád, 157
buzát(a), 52, 157

cequfa = székfa, 45
csatak, 74
cser, 105, 106, 157, 583
csercse, 268, 584, 618
csercselye, 268, 584
csere, 106
cseréd, 106
cseret (cheret), 96, 106
cserét, 96, 106
cseretye, 95
cserfa, 105
cserka, csërka, 160
cserkel-, 160
cserkél-, 160
cserkész-, 160
csilittya, 96
csima, 56
csira, 60, 157, 583
csiritya, 96
csirittyás, 96
csita, 74
csoma, 56, 583
csokor, 102, 150, 157, 585
csong, 56, 57, 157
csongoly, 57
csongolya, 57
csongár, 57, 213
csongora, 57
csontorag, 211
csontorgó, 73
csontorka, 73
csontorog, 73
csonk, 56, 157
csonka, 56, 157, 583
csonkáz-, 56
csonkol-, 56
csonkit-, 56
csot, 46, 157
csóta, 46
csotán, 46
csotánfa, 46
csotány, 46
csücs, 58, 157, 583
csuga, 58
csuka (csüka), 58, 157, 583
csukor, 102, 150
csula, 58, 148, 157
csuma, 56, 583
csungál-, 56
csunka, 157, 326, 583
† csut, 74

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

csuta, 52, 74, 586
csút(a), 157
csutak, 74
csutás, 74
csutika, 74
csutka, 74
csutkó, 74
csutok, 74
csutora, 160, 582
csutra, 582
csutura, 160, 582
czáp, 34, 185
czápocska, 34
czimbora, 584
czicza-micza (cica-mica), 93

damika, 106, 584
demika, 106
demikát, 106, 335, 584
domika, 106, 584
domikát, 106, 351, 584

el, elv, elü, 365, 422, 423
ester, 60
ëstër, 60
ësztena, 62
esztena, 34
ësztër, 60
eszterunga, 60
esztina, 62
esztrenga, 584
esztrengál- (meg ~-), 213
esztringol- (mëgësztringol-), 62, 213
esztronga, 60, 584
esztrunga, 60

fáchia-fa, 585
falcsa, 387, 585
fálka, 387
falka, 383, 385, 387
fancsal, 354
fataró (pataró), 66
fattyó, fattyú, 64, 583, 586
-féle, 596
fertál, fertály, 386
ficsór, ficsúr (ficchor, ficsor, ficsur), 66, 157, 213, 327, 583, 585, 586, 609
ficsorkod-, 66, 157, 583
ficsóros (ficsoros), 66, 157, 583
fisztó, 86
fot, 66, 157
furkó, 85, 86, 157, 584
furkóparipa, 85, 584
furkoly, 85
furkós bot, 85, 157, 584
fustély, 86, 584

garád, 351
garágya (garággya), 351
gárd, 351
gárdom, 351, 583, 586
gárgya, 351, 583
gárgyál-, 351, 583
gárgyás, 351
gárgyáz-, 351, 583
gárgyina, 351
gaura, 208, 488
góbé, 67
goronc, 206
gorony, 206, 327
grágya, 351
gujásztra, 351
gujësztra, 161
gulásztra, 161
gusa, 161
guszterja, 159

hajdú, 34, 65, 330, 597, plur. hajdúk, 65, 597
hajtó, 34
határ, 596
hegymál, 93
hestër, 60
hiába, 414

istál, 157, 172
istár, 157, 172
isztina, 62
isztringál-, 213
isztronga, 60
isztrongál-, 213
isztrunga, 60

jerke bárány, 34
jerke gedő, 34
jó «fluvius», 391, 395, 472, 499
jóbanya, 122
jobapa, jóbapa, 93
jóbonya, 93
jóbopa, 93
juhszállás, 60

kapus, 75
karácson(y), 51, 76, 157, 582, 586
karika, 169
katona, 596
kese, 585
kesej, 585
kerek, 169
kerek-táncz, 169
kerék, 169
khán (=canesius), 309

kökény, 499
költ-, 596
költség, 596
kógyis-alma, 332
kokojza, kokójza, 144
kopác, kopács, kopász, 76, 157, 583
kópé (góbé), 67
kortuj, 322
kos, 141
kosár, 60
kosárbárány, 34
kosárpénz, 34
kosok, 111
kozsók, 111
kukuci, 79
kukujza, 144
kupa, 159
kurászló, 161, 367
kurásztra, 367
kurélye, 268
kurta, kurti (skurti), 51, 150, 211, 557, 583
kurtány, 211
kurtányka, 211
kurtán-paripa, 211
kustora, kusztó, kusztora, kusztura, 159

lák, 103
lapadált, 63
lok, 39
-lye (sufix), 268
macsuka, 86
macsukás, 86
mál, 111, 120, 125, 157, 583 (compuse cu ~), 121
máll, 120
máma, 157
másа, 128, 156, 210, 324
másі, 128, 156
matraguna, 328
matyuka, 86
ment-, 596
millora, 585
miliora, 585
miliora-juh, 34
mos, 156
mósa, 156
mósulj, 126
moszuj, 128
mula (mulya, muja, muya), 296, 583, 584
murga, 52, 87, 157
muszuj, 128
muszt, 130
mut(a), 88, 157, 583
mutuj, 88

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

nánás, 331
notin, 584
nyégra, 52
-nye (sufix), 268

oláh, 17, 33
olasz, 17
oláhvirág, 3, 351
olámadár, 90
olárózsa, 90
olá-sárga, 90
oláh virág, 3, 90
olaszka, 3, 351
olaszka virág, 351
orda, 157, 583
oszkotárság, 586

pakulár, 584
palaj, 369
palajás, 368
palacsinta, 161
palé, 369
pászka, 351
pataró, 66
patécs, 158, 618
paténcs, 158
patiécs, 158
patícs (patics), 158
patincs, 158
pepecs, 158
petecs, 158
petics, 158, 618
petöcs, 158
plájás, 368
poronty, 67
puca, pucza, 141, 157
pucca, 141
pucu, 141
puj, 99
puja, 99
pujka, 99
pujkuca, 99
pula, 99
pulya, 99
pulyka, 99
putina, 183

ramasica, 327
ramasz (ramaz), 326, 351
rapó, 91, 583
rapu, 91, 583
rezsnicze, 569
répa, 91, 583
rippa, 91, 583
rojba, 52
római-szegfű, 90
romonia, 89
romonya, 89, 154, 157
ropaj, 91, 583
ropó, 91, 583
ropor, 91, 583
rós, 99, 343
róska, 52, 99, 343
rumoj, 89, 157
rumolya, 89, 157

scsira, 60
skira, 60
skurti, 51
soltész, 35
sontorog, 73, 211
stál, 157, 172
stár, 157, 172
stira, 60, 583
sut(a), 52, 74, 157, 584
sutás, 584

szamár, 135, 157
szavaty, zvagy, zavat, 467
szék, 138, 157, 352, (scequ) 44
székfa (cequfa), 45
szikla, 209
szilágy, 421
szimbora, 584
szkotár, 584
szkotárság, 584
szóbeszéd, 93
szombora, 584
szovados, szvados, szavatos, szovatos, 468
sztrenga, 584
sztriga, 152, 157, 334
sztronga (stronga), 34, 60, 333, 366, 367, 587
sztrongálás, 60

taplocza, 562
tát, 157
táti, 85, 128
tátó, 85, 351
toplicza, 562

urda, 47, 213, 583

vakisa, 78, 585
valaska, 78, 86, 157, 222
vátra, 585
vecsin, 585
vecsinség, 585
vér, 157, 320
véré, 72, 320
vërgyi-veres, 100, 335
vésár, vésára, 320
vlah, 27, 33
voláh, 33, 350
votulya, 584
walach, 350
wolah, 350

ztronga, 37

3. MATERII

Albanezi, 609
Anonimul regelui Bela şi importanţa operii lui, 7 §. u., 290
Anonimul dela 1308, 19
Aromâni, 22, 70, 612—615
Avari, 27, 28, 43
Bessi, vezi Pecenegi
Blasi, 7, 290, vezi şi Blachi, Valachi, Vlachi, etc.
Blachii ac pastores Romanorum, 14, 15, 16, 155, 290
Bricelatul, 35
Bulciul sărutatului, 309
Bulciul Sân-Toaderului, 309
Canesius=rom. han, ung. khán, 301
Cangle, 509
Carpi, 624
Cazari, 289, 533
Chestiunea românească, 40
Chuni, vezi Huni
Cneji, 34 §. u., 37, 230, 253, 268, 269, 300, 321, 333, 432, 433, 477, 501, 558
Cnezate, 256, 266, 374
Coloni romani în Pannonia, 19
Crai, craiu-judecător, 35
Craiu nou în ţară, alegerea lui, 35
Crainici, 35, 241, 374
Cumani, 70, 123, 287, 297, 500, 509, 513—514, 528, 572; contactul dintre Pecenegi, Cumani şi Români, 513—514; elemente pecenege sau cumane vechi, 69—72, 104, 123, 513-514; nume de Cumani, 297, 514
Daci, Δάκαι, 20
Dac români, 602
Desnaţionalizarea rapidă a cnejilor şi păstorilor români, 321
Districtus valachales sau volachales, 37, 229, 269

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

Ducă, domn, 37
Emblema eraldică a Basarabilor, 527
Emigranţi români în Crimeea începând din sec. XIII, 589
Fuga spre Sud a Vlahilor, 20
Gepizi, 27, 28
Germani, 28, 43
Gorali, 347, 348, 408, 621
Goţi, 28
Hueţeani, 412
Huni, 27, 30, 282
Huţani, 411, 412
Indatoriri şi îndeletniciri militare, 253, 269
Intorsături de frază româneşti la Moravi, 189
Istroromâni, 603 ş. u.
Judex, judecători, juzi, cneji, şoltuzi, 34, 37
Juraţi, 269, 374
Jus valachicum sau wolahie şi organizaţii după acesta, 37, 269, 329, 366, 373, 405, 477
Kangar, 509
Kangli, 509
Ladini, 24
Macedoromâni, 22, 70, 612-615
Maurovlachi, Moroblachi, Moroblacchi, Moroulachi, Morovlachi, Morovlahi, Morlachi, Morlacchi, Murlachi, 17, 26, 603, 613
Meglenoromâni sau Meglenіţi, 22, 70
Moravi, 42, 170
Mvool, 25, 26
Nigri Latini, 17, 26, 603
Nomadism, 35 ş. u., 197
Nume topice şi de persoană date după nume de animale, 82; 347; după nume de înrudire, 83
Nume topice din nume de persoană, 38, 233, 251
Nume topice şi de persoană de origine românească în Pannonia, 43, 161; în Pind 614; în Bulgaria, 615; la Românii sud-vestici, 617; în Galiţia, 408 ş. u.; în Carpaţii vestici, 170 ş. u., etc.
Nume topice ruso-rutene, 455
Ohabă, 231, 241
Olaci, Olachi, Olahi, vezi indicele de nume topice şi de persoană
Oláh, valach, valah, vlach, vlah= «Român» şi «păstor», 27, 33, 36, 38, 213—214, 218, 222, 338, 350, 622
Olahi Romani, 17, 101
Pannonia=1. «Ungaria», 2. «Ţinutul de dincolo de Dunăre», 15
Vechimea şi originea Românilor din Pannonia, 25, 155—157
Paristrion, 572
Parschalken, 23, 24
Pascua Romanorum, 13, 14, 19, 89
Pastores Romanorum, 14, 15, 16, 19, 23, 26, 31, 155, 156, 290
Pecenegi, 20, 500, 509; contactul dintre Pecenegi, Cumani şi Români, 513—514; elemente pecenege sau cumane vechi, 69—72, 104, 123, 513—514; nume de Cumani, 297, 514
Populaţie: celtică, 43; ilirică, 43; kaj-kavac-ă, 43; slovacă, 43; românească în ţinutul Clujului, 435
Possessiones valachales sau olahales (olacales), 375, 620
Prisăci, 232—233
Reges pastorum, 31, 35
Resturi de limbă românească în versurile de numărătoare din jocurile copiilor din Hajdú, 331
Retoromani, 24, 25
Ritus wolahie, 37
Romani=Blahi, 16—17
Romani, 16, 17, 23, 26, 77, 603
Români în Nordul Dunării în timpul celor dintâiu năvăliri ale Tătarilor, 32
Români în lupta dela Kroissenbrunn, 194
Români balcanici, 602, 612 ş. u.
Români apuseni, 602
Români răsăriteni, 602
Români sud-estici, 602
Români sud-vestici, 602
Români nobili, 268
Românii din Dacia şi Pannonia subt stăpânire germană (gotă, gepidă), 27-29
Români în Galiţia, 223 ş. u., 322, 404, 602
Români în Nitra, 42
Români în Pannonia, 31
Ruteni colonizaţi în Ardeal, 455
Saşii n'au avut contact cu Dacii şi Slavii, 498—499
Scaune păstoreşti, 34
Secui, Siculi, Situli, 559, 625
Sedes valachales, 34
Slavi sudici, 43
Slavi vestici, 42, 43
Slovaci, 42
Staryj zakonŭ, 37
Şoltuzi, 333
Tătari, năvălirea lor, 32
Târgul de dat, de fete, nevestelor, de sărutat, 308—309
Teritoriul pe care s'a format poporul român, 29 ş. u.
Transumanţă, 35 ş. u., 192
Tretină, 33
Troian, 186, 232
Turco-Bulgari, 43
Ungarus=Velachus, Valachus, 589
Unguri, năvălirea lor, 21
Valachi, Vlachi, Valahi, Vlahi, Vlasi, Volachi, Volahi, Volohi, *Βλάχοι*, vezi indicele de nume topice şi de persoană; poezii populare despre «valahi», 213—214, 320; = «Români» şi «păstori», 27, 33, 36, 38, 213—214, 218, 222, 338, 350, 622
Valašske právo, 190
Valašska sloboda, 334
Valachicae (oves ~), 34
Viaţă romană în Dacia, 27 ş. u.; în Pannonia, 27 ş. u.
Vigesima ovium= «strunga», ung. «sztronga», 33, 37, 357, 366—367
Villa, 38
Vlădică român ortodox în Polonia, 410
Voevozi valahi (români), 35, 37, 109, 190, 208, 219, 230, 256, 266, 286, 300, 308, 373, 406, 410, 433, 477, 588
Vołoskiem pravem, 37
Walchen, 23, 24

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Naţională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

CUPRINSUL

Prefață 3
Scurtări 5
Introducere 7
I. Românii din Pannonia 41
II. Românii din Carpații vestici 170
III. Românii din Banat și Hunedoara 223
IV. Românii din Munții Apuseni și Valea Crișului 289
V. Românii din Carpații nord-estici 326
VI. Românii din Valea Someșului 416
VII. Românii din Văile Arieșului, Mureșului și ale Târnavelor 477
VIII. Românii de pe Valea Oltului și din Carpații sud-estici 535
IX. Românii din Moldova, Muntenia și dela gurile Dunării 570
X. Elemente românești vechi intrate în limba ungurească dinspre sud-est . 582
XI. Concluzii 587
Addenda 619
Indice 626
Hartă.

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

HARTĂ
LA
ROMÂNII ÎN SEC. IX–XIV PE BAZA TOPONIMIEI ȘI A ONOMISTICEI
DE
N. DRĂGANU

„Mapa altă nu ieste, fără numai istorie în șiruri însămnată, care decât istoriia în slove spusă mai chiar și mai aievea arată părțile locului și ținuturile țărâi"
D. Cantemir

BLAKUMEN

VALAHI

VOLOCHI (S. XI–XIII)

BLÖKUMANNALAND (s. XII)

VLAȘCA

OLATI (a. 1247)

MAREA ADRIATICĂ

LEGENDA

Cursive : *Nume de origine românească*

Drepte : Nume de origine străină în care s'au găsit Români, nelocalizate locmai sigur, sau interesante din alt punct de vedere.

Drumul Românilor rolacizanți

BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

M.O. IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)

BDD-B176 © 1933 Imprimeria Națională
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 3.22.242.141 (2024-05-06 08:48:54 UTC)